

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ – ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ Δ'

2. ΑΣΚΗΤΙΚΑ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ

Φιλολόγο

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν δημοσιεύονται ἑπτὰ δοκίμια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου· τὰ δύο πρῶτα, *Εἰς τὴν προσευχὴν* καὶ *Εἰς τοὺς Μακαρισμούς*, εἶναι ἐξηγητικά, τὰ δοκίμια, *Περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν σκοποῦ καὶ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀσκήσεως*, *Τί τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἢ ἐπάγγελμα*, *Περὶ τελειότητος καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν Χριστιανὸν* καὶ *Πρὸς τοὺς ἀχθομένους ταῖς ἐπιτιμήσεσι*, εἶναι ἀσκητικά, ἐνῶ τὸ *Περὶ τῶν νηπίων πρὸ ὥρας ἀφαρπαζομένων* ἀνήκει στὰ δογματικά ἔργα. Τὰ κείμενα τῶν πέντε πρώτων λαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ W. Jaeger, ἐνῶ τῶν δύο τελευταίων ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne.

Ὁ Γρηγόριος εἶχε στρέψει τὴν ἐξηγητικὴν του προσπάθειαν περισσότερο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχομε τὰ ἐξῆς ἔργα: α. Τὴν ἐκ τριάντα κεφαλαίων *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου* πραγματεία του, στὴν ὁποία πραγματεύεται τὴ γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου, β. τὸν *Ἀπολογητικὸν περὶ τῆς ἐξαήμερου*, ὅπου διαλύει παρανοήσεις τοῦ κειμένου τῆς Γενέσεως καὶ διασαφηνίζει ἀπόψεις τοῦ μεγάλου Βασιλείου πού εἶχαν παραξηγηθεῖ, γ. τὶς ὀκτῶ ὁμιλίαις *Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν*, δ. τὶς ὀκτῶ ὁμιλίαις *Εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὶς δεκαπέντε ὁμιλίαις Εἰς τὸ Ἶσμα τῶν Ἀσμάτων* κ. ἄ. Ἀπὸ τὴν ἐρμηνευτικὴν του προσπάθειαν στὴν Καινὴ Διαθήκη ἔχομε τοὺς πέντε λόγους *Εἰς τὴν Προσευχὴν* καὶ τοὺς ὀκτῶ λόγους *Εἰς τοὺς Μακαρισμούς*.

Εἰς τὴν Προσευχὴν. Ἐκτυλίσσεται σὲ πέντε λόγους. Ὁ πρῶτος λόγος ἔχει χαρακτῆρα εἰσαγωγῆς στὴν προσευχὴ γενικά· τονίζει τὴν ἀξία τῆς προσευχῆς καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκτελεῖται ἀνελλιπῶς, ἀφοῦ εἶναι ὁ μόνος τρόπος συνδέσεως τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ Θεό. Στους ἐπόμενους λόγους ἐπιχειρεῖ λεπτομερικὴ ἐρμηνεία τῶν διαφόρων σημείων τῆς προσευχῆς μὲ στόχον τὴν ἠθικὴν κατάρτισιν τοῦ Χριστιανοῦ. Τὸ φῶς τῆς προσευχῆς μας τὸ δίνει ὁ θεῖος λόγος. Τονίξε-

ται ὅτι, ἂν ὁ Χριστιανὸς παραμελήσει τὸ σπουδαῖο αὐτὸ καθήκον, ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεό.

Εἰς τοὺς Μακαρισμούς, λόγοι ὀκτώ. Στὴ συγγραφὴ αὐτὴ προχωρεῖ μὲ τὴ μέθοδο ποὺ χρησιμοποίησε καὶ στὰ ἔργα ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως. Στὴν ἔρμηνεῖα τῶν Ψαλμῶν γιὰ παράδειγμα δείχνει τὴν προχώρηση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν τελειότητα, ἀφοῦ περάσει ἀπὸ πέντε βαθμίδες. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν ἔρμηνεῖα τῶν Μακαρισμῶν. Ἡ ψυχὴ προχωρώντας πρὸς τὴν τελείωσή της περνᾷ ἀπὸ τὶς βαθμίδες ποὺ ἀποτελοῦν καθένας ἀπὸ τοὺς μακαρισμούς. Ἡ ἄποψη αὐτὴ τοῦ Γρηγορίου τῆς προχώρησης μὲ βαθμίδες ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στὰ πράγματα καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰδικὰ ἀλλὰ καὶ ὅποιας παιδείας γενικότερα. Στὴν πορεία τῆς ἔρμηνείας κάνει καὶ τὶς ἀπαραίτητες συσχετίσεις τῶν μακαρισμῶν.

Περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν σκοποῦ καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἄσκήσεως. Ὁ Γρηγόριος δηλώνει στὰ γραπτὰ του ὅτι γράφει γιὰ νὰ ικανοποιήσει προτροπὲς καὶ αἰτήσεις διαφόρων προσώπων ποὺ ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ, γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει στὴ στερέωση τῆς πίστεως τους καὶ νὰ ικανοποιήσει τὴν εὐσεβῆ ἐπιθυμίαν τους γιὰ γνώση. Γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ δοκιμίου αὐτοῦ ἐκπληρώνει παράκληση μοναχῶν· τὸ γράφει μετὰ τὸ 390 καὶ ἐπομένως μπορεῖ νὰ τὸ χαρακτηρίσει κανένας ὡς τὴν πνευματικὴ διαθήκη πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἐνὸς μὴ μοναχοῦ. Ὁ κατὰ Χριστὸν σκοπὸς τοῦ μοναχοῦ εἶναι ἡ πραγματοποίησις τῆς τελειότητος, ποὺ ἐξασφαλίζεται μὲ τὴν ἀληθινὴν ἄσκησιν, μὲ τὴν ἐπίμονη δηλαδὴ προσπάθειαν νὰ τηρήσει ἄμεμπτα τὸ πνεῦμα, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα στὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου. Πρὸς τὸ τέρμα τῆς πορείας τους οἱ ἔραστὲς τῆς ἀλήθειας πρέπει νὰ βαδίζουν «διὰ πίστεως ἰσχυρᾶς καὶ ἐλπίδος βεβαίας», ποὺ ἀποτελοῦν τὶς προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχίας τους. Πρὸς τὸ σκοπὸ τοῦτο ὁ μοναχὸς πρέπει ν' ἀπαρνηθεῖ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου, καὶ ἀκόμα καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴν του. «Ἄρνησις δὲ ψυχῆς τὸ μηδαμῶς ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τούτῳ κεχρηῆσθαι καθάπερ ἀγαθῷ κυβερνήτῃ». Ἡ ἀληθινὴ ἄσκησις δηλαδὴ συνίσταται στὴν ἄρνησιν τοῦ ἀτομικοῦ θελήματος καὶ τὴν ὑποκατάστασίν του μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ δοκίμιον αὐτὸ «δίδει πλήρη εἰκόνα τοῦ 'φιλοσόφου βίου', τοῦ ἀσκητικοῦ, μὲ μίαν προσπάθειαν ἐναρμονίσεως τῶν ἐννοιῶν

τῆς κλασικῆς ἀρετῆς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς χάριτος», γράφει ὁ καθηγητῆς Παν. Χρήστου στὸν 4ο τόμο τῆς Πατρολογίας του. Τὴ γνησιότητα τοῦ δοκιμίου ἀπέδειξε ὁ ἐκδότης τοῦ ἔργου W. Jaeger.

Τί τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἢ ἐπάγγελμα. Τὸ δοκίμιο αὐτὸ ἔχει τὸν τύπο ἐπιστολῆς καὶ ὁ Γρηγόριος τὸ ἀπευθύνει στὸν Ἀρμένιο, πού τοῦ ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα τοῦ τίτλου. Ἀπὸ τὸ χαρακτηρισμὸ πού κάνει τοῦ Ἀρμενίου ὁ Γρηγόριος βεβαιωνόμαστε μὲ τὸν πιὸ εὐγλωττο τρόπο γιὰ τὴν ἡλικία, τὰ συναισθήματα καὶ τὴν πραγματικὴ κατάσταση τοῦ συγγραφέα· χαρακτηρίζει τὸν Ἀρμένιο ὡς «πλήκτρον πού χτυπᾷ τις χορδὲς γηραιᾶς λύρας». Τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὸ ὄνομα, γράφει ὁ Γρηγόριος, εἶναι ἰσοδύναμα καὶ ταυτόσημα καὶ γι' αὐτὸ τὸ πρῶτο θέμα πού τὸν ἀπασχολεῖ εἶναι «Τί ὁ Χριστιανισμὸς ἐξ αὐτῆς τῆς προσηγορίας νοεῖται». Ἀναπτύσσοντας ὁ Γρηγόριος τὸ θέμα του δείχνει ὅτι εἶναι πράγματι βασιλικὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ καὶ τονίζει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μίμηση τῆς θείας φύσεως. Ἡ ὑψηλότερη αὐτῆ ἀπαίτηση δὲν ὑπερβαίνει τις δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου πού ἔχει πλαστεῖ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ διαθέτει τὴ λογικὴ καὶ τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή. Ἔτσι, ἀφοῦ ὁ Χριστιανὸς διαθέτει τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ ὑψηλότετου σκοποῦ, παίρνει τὸ θάρρος νὰ τὴν ἐπιδιώξει.

Περὶ τελειότητος καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν Χριστιανόν. Εἶναι δοκίμιο πού γράφηκε μετὰ τὸ προηγούμενο καὶ ἀφιερώνεται στὸν μοναχὸ Ὀλύμπιο, στὸν ὁποῖο ἀφιερώθηκε καὶ ὁ *Βίος τῆς Μακρίνης*. Σ' αὐτὸ ὡς ὑπόδειγμα βίου προτείνεται ὁ Χριστός. Πρὸς τὸ σκοπὸ νὰ περιγράψει τὴν προσωπικότητα τοῦ Χριστοῦ χρησιμοποιεῖ τοὺς ὅρους τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πού εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς στὴν προσπάθεια πρὸς μίμηση τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς τὴν τελείωση.

Πρὸς τοὺς ἀχθομένους ταῖς ἐπιτιμήσεσι. Στὸ δοκίμιο αὐτὸ ὁ Γρηγόριος ξεκινᾷ ἀπὸ προσωπικὴ του περίπτωση· ἀπευθύνεται στοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας του, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ὑπονοεῖ ὁ τίτλος, εἶχαν ἀρχίσει νὰ δυσανασχετοῦν ἀπὸ τις προτροπές, τις συστάσεις καὶ τις ἐπιτιμήσεις τοῦ ἐπισκόπου τους. Ὑστερα μὲ μιὰ αὐτονόητη γενίκευση ἀπευθύνεται σὲ ὅλους τοὺς μοναχοὺς καὶ σὲ κάθε πιστό. Ὁ ἀνθρώπος διαθέτει μιὰ μεγάλη, θεϊκὴ δύναμη, τὸ λόγο, τὸ λογικὸ, πού, ἐνῶ τὸν ἀναδεικνύει σὲ κύριο ὄλης τῆς φύσης (ἐδῶ εἶ-

ναι φανερό ὅτι ἔχει στό νοῦ του τό χορικό ἀπό τήν Ἀντιγόνη του Σοφοκλή: πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ...) δέν τόν βοηθᾷ ὡστόσο νά δεῖ 'τῆ μεταβολή τοῦ βίου'· «ἔχων νοῦν καί λόγον οὐ προορᾷς τί τὸ πρόπον καί συμφέρον, οὐδὲ ἔμμελῶς ποιεῖς τῆς σαυτοῦ ἀθανασίας τὴν ἐπιμέλειαν'. Τὸ κακὸ θὰ περιοριζόταν 'εἰ... ἄλλου εἰσηγουμένου ἐπιειθόμεθα»· 'ὁ ἄλλος εἰσηγητῆς' στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, πού δέν εἰσακούεται, ἂν καί τοὺς συμβουλεύει σύμφωνα μέ τὸν ἀλάθητο λόγο τοῦ Θεοῦ καί τὸν τρόπο πού ὑποδεικνύει, καί ἀπευθύνεται στὴ ψυχὴ τους ὅπως σὲ ἀνθρώπους ἐλεύθερους. Τελικὰ ὁ Γρηγόριος παρηγορεῖται ἀναλογιζόμενος ὅτι καί οἱ μεγαλύτεροι ἅγιοι καί φημισμένοι ἡγέτες ἄκουσαν τίς μεμψιμοιρίες καί τοὺς γογγυσμοὺς ἐκείνων πού ἤθελαν νά διορθώσουν, ὅπως ὁ Μωυσῆς καί πολλοὶ ἄλλοι.

Περὶ τῶν νηπίων πρὸ ὄρας ἀφαρπαζομένων. Εἶναι ἓνα σχετικὰ σύντομο δοκίμιο γιὰ τὸ θέμα αὐτό, πού ἀπασχολοῦσε, ὡς φαίνεται, κάπως εὐρύτερα τοὺς μορφωμένους μάλλον πιστοὺς. Εἶναι ἀφιερωμένο στὸν κυβερνήτη τῆς Καππαδοκίας Ἰέριο καί κατατάσσεται στίς δογματικὲς συγγραφές. Βασικὸ ἐρώτημα στό δοκίμιο αὐτὸ εἶναι τοῦτο· Πῶς μποροῦν νά σωθοῦν τὰ νήπια πού ἀρπάζονται πρόωρα ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ χωρὶς νά ἔχουν ζήσει καί χωρὶς νά ἔχουν ἐπιλέξει αὐτοπροαίρετα τὸν ὀρθὸ τρόπο τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καί νά ἔχουν ἐφαρμόσει τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, πράγμα ἀπαραίτητο γιὰ τὴ σωτηρία; Τὴν εὐκαιρία νά κερδίσουν τὴ βασιλεία τοὺς τὴ στερεῖ βέβαια ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀλλὰ στήν πραγματικότητα ὁ Θεὸς μέ τὸ ἄπειρο ἔλεός του ἀποσοβεῖ τὸν κίνδυνο νά διαπράξουν μετὰ τὴν ἐνηλικίωσή τους κατὰ τὴ συνειδητὴ ζωὴ τους ἁμαρτήματα πού θὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὴ βέβαιη ἀπώλειά τους. Καί μιὰ ἄλλη ἀπάντηση πού εἶναι μιὰ σκέψη μέ ἀπύθμενο βάθος πίστεως καί σκέψης· «οὐκ ἔστιν εἰπεῖν κυρίως ἀντίδοσιν τῶν εὖ βεβιοκότων γενέσθαι τὴν τῆς ζωῆς μετουσίαν καί τιμωρίαν τὸ ἔμπαλιν....· ἡ μακαρία ζωὴ συμφυῆς ἐστὶ καί οἰκεία τοῖς κεκαθαρμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια».

Ὁ Γρηγόριος στοιχίζοντας τὴν ἔρευνά του στὸν πολιτικὸ τῆς πίστεως του καί μέ τὴν πωξίδα τῆς βαθιᾶς καλλιέργειάς του βαδίζει πρὸς τὴν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ του, πού εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῆς πορείας τῶν πιστῶν πρὸς τὴν τελείωση καί τὴ σωτηρία.

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Προσευχῆς ἡμῖν διδασκαλίαν ὁ θεῖος ὑφηγεῖται Λόγος, δι' ἧς τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, τοῖς ἐν σπουδῇ τὴν γνῶσιν τῆς προσευχῆς ἐπιζητοῦσιν, ὅπως οἰκειοῦσθαι προσήκει τὴν θεῖαν ἀκοήν, διὰ τῶν ρημάτων τῆς προσευχῆς ὑποτίθεται. Ἐγὼ δὲ τολμήσας μικρὸν 5 ἀντιπροσθεῖν τοῖς γεγραμμένοις· ὅτι οὐ τὸ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι τὸν παρόντα σύλλογον διδάσκεσθαι χρή, ἀλλ' ὅτι δεῖ πάντως προσεύχεσθαι, ὅπερ οὐπω τάχα δέδεκται ἢ τῶν πολλῶν ἀκοή. Ἡμέληται γὰρ ἐν τῷ βίῳ καὶ παρεῖται τοῖς πολλοῖς τὸ ἱερὸν τοῦτο καὶ ἐνθεον ἔργον, ἢ προσευχή. Περὶ τούτου τοίνυν δοκεῖ μοι καλῶς 10 ἔχειν, πρῶτον, ὡς ἔστι δυνατόν, λόγῳ διαμαρτύρασθαι, τὸ δεῖν πάντως τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος· εἰθ' οὕτως ἀκοῦσαι τῆς θείας φωνῆς, τῆς ὑποτιθεμένης ἡμῖν τρόπον, ὅπως χρή προσάγειν τῷ Κυρίῳ τὴν δέησιν. Ὅρῳ γὰρ ὅτι πάντα μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι σπουδάζεται βίῳ, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι 15 τῇ ψυχῇ τετραμμένου, τὸ δὲ τῆς εὐχῆς ἀγαθὸν διὰ σπουδῆς τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν. Ἐπορθρίζει ταῖς ἐμπορίαις ὁ κἀπηλος, πρὸ τῶν ὁμοτέχνων τὸν οἰκεῖον ἐπιδειῖζει τοῖς ὠνούμενοις φιλονεικῶν, ὡς ἂν προλάβοι τοῦ δεομένου τὴν χρεῖαν, ὑποφθάσας τοὺς ἄλλους καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπεμπολήσειεν. Ὡσαύτως καὶ ὁ ὠνούμενος, τὸ μὴ 20 διαμαρτεῖν τοῦ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐν τῷ προληφθῆναι παρ' ἑτέρου πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, οὐκ ἐπὶ τὸ εὐκτῆριον, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρατήριον τρέχει. Καὶ πάντων τὴν ἴσην πρὸς τὸ κέρδος ἐχόντων ἐπιθυμίαν, καὶ φθάσαι τὸν πέλας φιλονεικούντων, ἐξεκλάπη διὰ τῶν σπουδαζομένων ἢ τῆς προσευχῆς ὥρα εἰς τὴν ἐμπορίαν μετατεθεῖσα.

25 Οὕτως ὁ χειροτέχνης, οὕτως ὁ περὶ λόγους ἡσχολημένος, οὐ-

ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Λ Ο Γ Ο Σ Α'

Ὁ θεῖος λόγος μᾶς δίνει ἓνα ὑπόδειγμα προσευχῆς. Μὲ αὐτὴν ὑποδεικνύει στοὺς ἄξιους μαθητὲς του ποὺ ἐπιδιώκουν ἐπίμονα τὴ γνώση τῆς προσευχῆς, πῶς πρέπει μὲ τὰ λόγια της νὰ κάνουν φιλικὴ σ' αὐτοὺς τὴ θεία ἀκοή. Ἐγὼ θὰ τολμήσω νὰ κάνω μιὰ μικρὴ ἀντικατάσταση στὴ διατύπωση· ὅτι ἡ σύναξή μας δὲν χρειάζεται νὰ διδαχτεῖ πῶς πρέπει νὰ προσεύχεται, ἀλλὰ ὅτι πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ προσεύχεται. Γιατὶ πολλοὶ στὴ ζωὴ τους ἔχουν ἀμελήσει καὶ παρατήσει τὸ ἱερὸ αὐτὸ καὶ θεῖο ἔργο, τὴν προσευχή. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι καλὸ ν' ἀποδείξω μὲ τὸ λόγο μου, ὅσο γίνεται, ὅτι πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ ἐπιμένουμε στὴν προσευχή, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος¹, κι ἔτσι ἔπειτα ν' ἀκούσομε τὴ θεία φωνή, ποὺ ὑποδεικνύει τρόπο γιὰ τὸ πῶς πρέπει ν' ἀπευθύνουμε τὴ δέησή μας στὸν Κύριο. Βλέπω ὅτι πιὸ πολὺ οἱ ἄνθρωποι στὴ ζωὴ αὐτὴ ἐπιδιώκουν ὅλα τὰ πράγματα, ὁ καθένας καὶ κάτι διαφορετικὸ, δὲν ἐνδιαφέρονται ὁμως γιὰ τὸ ἀγαθὸ τῆς προσευχῆς. Μὲ τὴν αὐγὴ βρίσκεται ὁ ἔμπορος στὶςπραμάτειες του, προσπαθώντας νὰ δείξει τὰ ἐμπορεύματά του στοὺς πελάτες πρὶν ἀπὸ τοὺς ὁμότεχνούς του, νὰ προλάβει αὐτὸς τὸν ἀγοραστὴ προφταίνοντας τοὺς ἄλλους καὶ νὰ πουλήσει τὸ δικό του. Τὸ ἴδιο κι ὁ ἀγοραστὴς ἔχοντας πάντοτε στὸ νοῦ του νὰ μὴ χάσει αὐτὸ ποὺ τοῦ χρειάζεται, ἐπειδὴ θὰ τὸν προλάβει κάποιος ἄλλος, δὲν τρέχει στὸ προσευχητᾶριο ἀλλὰ στὸ ἐμπορικὸ. Καὶ καθὼς ἔχουν ὅλοι τὴν ἴδια ἐπιθυμία γιὰ κέρδος κι ἀγωνίζονται νὰ προλάβουν τὸ διπλανό τους μὲ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν χάθηκε ἡ ὥρα τῆς προσευχῆς καὶ πῆγε στὸ ἐμπόριο.

¹ Ἐτσι κάνει ὁ τεχνίτης, ἔτσι ὁ δικηγόρος, ἔτσι ὁ δικαζόμενος,

τως ὁ δικάζόμενος, οὕτως ὁ δικάζειν λαχὼν, περὶ τὰ ἐν χερσὶν
 ἕκαστος ὄλος τῆ σπουδῆ ρέπων, ἐκλέλησται τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν
 ἐργασίας, ζημίαν κρίνων πρὸς τὸ προκείμενον ἑαυτῷ τὴν περὶ τὸν
 Θεὸν ἀσχολίαν. Οἶεται γὰρ ὁ μὲν τὴν τέχνην μετιὼν ἀργὸν τι χρῆμα
 5 καὶ ἄπρακτον εἶναι τὴν θείαν πρὸς τὸ προκείμενον συμμαχίαν· διό,
 καταλιπὼν τὴν εὐχὴν, ἐν ταῖς χερσὶ τὰς ἐλπίδας τίθεται, ἀμνημο-
 νῶν τοῦ δεδωκότα τὰς χεῖρας. Ὡσαύτως καὶ ὁ τὸν λόγον δι' ἐπιμε-
 λείας κατορθῶν ἑαυτῷ οὐ λογίζεται τὸν δεδωκότα τὸν λόγον, ἀλλ'
 ὡς ἑαυτὸν εἰς τὴν φύσιν ταύτην παραγαγόν, οὕτως ἑαυτῷ καὶ ταῖς
 10 τῶν μαθητῶν προσανέχει σπουδαῖς, οὐδὲν αὐτῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργ-
 γείας αὐτῷ γενήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν νομίζων, προτιμοτέραν ποιεῖ-
 ται τῆς προσευχῆς τὴν σπουδὴν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ
 τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκκρούει τὴν περὶ τὰ μείζω καὶ οὐράνια τῆς
 ψυχῆς ἀσχολίαν, τῆ τῶν σωματικῶν τε καὶ γηϊνῶν φροντίδι. Διὰ
 15 τοῦτο πολλὴ κατὰ τὸν βίον ἡ ἁμαρτία, αἰεὶ ταῖς προσθήκαις ἐπὶ τὸ
 μείζον αὐξουσα, πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις σπουδαῖς ἐμπεπλεγμένη,
 διότι λήθη τοῦ Θεοῦ κατακρατεῖ τῶν πάντων, καὶ τὸ τῆς εὐχῆς
 ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις τῶν σπουδαζομένων οὐ συνεφάπτεται· τῆ
 ἐμπορίᾳ συνεισέρχεται ἡ πλεονεξία, πλεονεξία δέ ἐστὶν εἰδωλολα-
 20 τρία.

Οὕτως ὁ γεωργὸς οὐ ταῖς ἀναγκαίαις χρεῖαις συμμετρεῖ τὴν
 γεωπονίαν, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς τὰ πλείω τὴν σπουδὴν ἐπεκτείνων, πολ-
 λὴν δίδωσι τῆ ἁμαρτίᾳ τοῦ ἐπιτηδεύματος εἴσοδον, τοῖς ἀλλοτρίοις
 ἐκπλατυνόμενος. Ὅθεν αἱ δυσθεράπευτοι φύονται φιλονεικίαι,
 25 περὶ τῶν τῆς γῆς ὄρων ἀντεγειρομένων ἀλλήλοις, τῶν τῆ ὁμοίᾳ
 νόσῳ τῆς πλεονεξίας κεκρατημένων. Ἐντεῦθεν οἱ θυμοὶ καὶ αἱ
 πρὸς τὸ κακὸν ὄρμαι καὶ αἱ καταλλήλων ἐπιχειρήσεις, αἵματι καὶ
 φόνῳ πολλάκις καθίστανται. Ὡσαύτως αἱ περὶ τὰ δικαστήρια
 σπουδαί, ταῖς πολυτρόποις ἁμαρτίαις ὑπηρετοῦσι, μυρίας τῆς ἀδι-
 30 κίας συνηγορίας εὐρίσκουσαι. Ὁ δικαστὴς ἢ ἐκὼν πρὸς τὸ λῆμμα

ἔτσι ὅποιος κληρώθηκε δικαστής· πέφτει ὀλόκληρος μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του στὶς ἀπασχολήσεις του καὶ ξεχνᾷ τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, ἐπειδὴ κρίνει σὲ σχέση μὲ τὸ ἔργο ποὺ ἔχει μπροστὰ του ὡς ζημία τὴν ἀσχολία του μὲ τὸ Θεό. Ὅποιος ἀσκεῖ κάποια τέχνη νομίζει ὅτι ἡ θεία συμμαχία εἶναι γιὰ τὸ ἔργο του ἀνώφελη καὶ ἄχρηστη, γι' αὐτὸ παράτησε τὴν προσευχὴν καὶ ἀνάθεσε τὶς ἐλπίδες στὰ χέρια του, ξεχνώντας αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔδωσε τὰ χέρια. Ἐπίσης καὶ αὐτὸς ποὺ μὲ τὴν ἐπιμέλειά του ἐπέτυχε νὰ συνθέτει λόγους, δὲ σκέφτεται αὐτὸν ποὺ ἔδωσε τὸ λόγο, ἀλλὰ σὰ νὰ ἔχει φέρει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του στὴν κατάστασιν αὐτή, μ' αὐτὴ τὴν ἰδέαν ἐλπίζει στὸν ἑαυτό του καὶ στῶν μαθητῶν του τὸ ζῆλο· δὲν πιστεύει ὅτι θὰ ἀποκτήσει κάποιο ἀγαθὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ θεία ἐνέργεια καὶ θεωρεῖ τὴ δική του ἐπιμέλεια προτιμότερη ἀπὸ τὴν προσευχὴν. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα ἀπωθοῦν τὴν ἀπασχόλησιν μὲ τὰ μεγαλύτερα καὶ οὐράνια, δοσμένοι στὴν ἐπιμέλεια τῶν σωματικῶν καὶ γήινων πραγμάτων. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει πολλὴ ἁμαρτία στὴ ζωὴ, ποὺ αὐξάνει περισσότερο μὲ ἀδιάκοπες προσθήκες καὶ ἐμπλέκεται σὲ κάθε ἀνθρώπινη προσπάθεια, ἐπειδὴ ἐπικρατεῖ σ' ὅλους λησμονιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀγαθὸ τῆς προσευχῆς καὶ δὲ βάζουν οἱ ἄνθρωποι τὴν προσευχὴν δίπλα στὰ ἄλλα διαφέροντά τους. Τὸ ἐμπόριο συνοδεύεται ἀπὸ τὴν πλεονεξία καὶ ἡ πλεονεξία εἶναι εἰδωλολατρία². Ἐτσι ὁ γεωργὸς δὲ μετράει τὴν καλλιέργειαν σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες του, ἀλλὰ ἐπεκτείνοντας πάντοτε τὴν ἐργασίαν του στὰ περισσότερα, ἀνοίγει πλατιὰ τὴν πόρταν νὰ μπεῖ ἡ ἁμαρτία στὸ ἐπάγγελμά του μὲ τὸ ἄπλωμά του στὰ ξένα κτήματα. Ἀπὸ ἐδῶ ἀναφύονται οἱ φιλονεικίαι ποὺ δὲν τελειώνουν γιὰ τὰ ἀμφισβητούμενα ὄρια τῶν χωραφῶν ὧσων κατέχονται ἀπὸ τὴν ἴδιαν νόσον τῆς πλεονεξίας. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ θυμοὶ καὶ οἱ ἀφορμὲς γιὰ τὸ κακὸ καὶ οἱ βιαιοπραγίαι μεταξὺ τους καταλήγουν συχνὰ στὰ αἵματα καὶ τὰ φονικά. Τὸ ἴδιον καὶ τὰ τρεξίματα στὰ δικαστήρια βοηθοῦν τὴν πολυκέφαλη ἁμαρτία βρίσκοντας ἄπειρους τρόπους νὰ συνηγορήσουν στὴν ἀδικία. Ὁ δικαστὴς εἴτε θέλοντας γέρνει τὴ ζυγαριὰ σύμφωνα μὲ τὸ

τὸν τοῦ δικαίου ζυγὸν ἀπέκλινεν, ἢ ἀκουσίως τῇ περιεργίᾳ τῶν τὴν ἀλήθειαν συγχεόντων παρακρουσθεὶς τὴν ἀδικίαν ἐκύρωσεν. Καὶ τί ἂν τις τὰ καθ' ἕκαστον λέγοι, δι' ὧν ἡ ἀμαρτία πολυσχιδῶς καὶ πολυτρόπως τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ καταμίγνυται, ἧς αἴτιον οὐδὲν ἔτε-
5 ρόν ἐστίν, ἢ τὸ μὴ συμπαραλαμβάνεσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων τὴν τοῦ Θεοῦ συμπάθειαν πρὸς τὰ ἐν χερσὶ σπουδαζόμενα;

Ἐὰν εὐχή τῆς σπουδῆς προηγήσῃται, ἡ ἀμαρτία πάροδον κατὰ τῆς ψυχῆς οὐχ εὐρήσει. Τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ μνήμης ἐν τῇ καρδίᾳ καθιδρυμένης, ἄπρακτοι μένουσιν αἱ τοῦ ἀντικειμένου ἐπίνοιαι,
10 πανταχοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐν τοῖς ἀμβισβητουμένοις μεσιτευούσης. Ἐπέχει καὶ τὸν γεωργὸν τῆς ἀμαρτίας ἢ προσευχῆ, ἐν ὀλίγῳ τῆς γῆς τοὺς καρποὺς πλεονάζουσα, ὡς μηκέτι τῇ τοῦ πλείονος ἐπιθυμία συνεισιέναι τὴν ἀμαρτίαν. Οὕτως ὁ ὁδοιπόρος, οὕτως ὁ ἐπὶ στρατείᾳ ἢ γάμον στελλόμενος· οὕτως πᾶς ὅστισοῦν τῶν πρὸς τι
15 τὴν ὄρμην ἐχόντων, εἰ μετ' εὐχῆς ἕκαστον πράττειτο, τῇ πρὸς τὸ σπουδαζόμενον εὐοδίᾳ τοῦ ἀμαρτάνειν ἀποτραπήσεται, οὐδενὸς ἐναντίου τὴν ψυχὴν πρὸς πάθος καθέλκοντος. Εἰ δὲ ἀποστάς τοῦ Θεοῦ ὄλος γένοιτο τῆς σπουδῆς, ἀνάγκη πᾶσα τὸν ἔξω τοῦ Θεοῦ ὄντα ἐν τῷ ἐναντίῳ πάντως εἶναι. Χωρίζεται δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ μὴ συν-
20 ἄπτων ἑαυτὸν διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν τοῦτο χρὴ πρότερον ἡμᾶς διδαχθῆναι τῷ λόγῳ, ὅτι δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Ἐκ γὰρ τοῦ προσεύχεσθαι περιγίνεται τὸ μετὰ Θεοῦ εἶναι, ὁ δὲ μετὰ Θεοῦ ὢν, τοῦ ἀντικειμένου κεχώρισται.

Προσευχὴ σωφροσύνης ἐστὶ φυλακτήριον, θυμοῦ παιδαγωγία,
25 τύφου καταστολή, μνησικακίας καθάρσιον, φθόνου καθαίρεσις, ἀδικίας ἀναίρεσις, ἀσεβείας ἐπανόρθωσις. Προσευχὴ σωμάτων ἐστὶν ἰσχύς, οἰκίας εὐθηνία, πόλεως εὐνομία, βασιλείας κράτος, πολέμου τρόπαιον, εἰρήνης ἀσφάλεια, τῶν διεστώτων συναγωγὴ, τῶν συνεστώτων διαμονή. Προσευχὴ παρθενίας ἐστὶ σφραγίς, γά-

δῶρο πού ἔλαβε ἡ ἄθελά του πλανημένος ἀπὸ τὴν λεπτολογία ὄσων διαστρεβλώνουν τὴν ἀλήθεια ἐπικυρώνει τὴν ἀδικία. Πρὸς τί νὰ ἀναφέρονται τὰ ἐπιμέρους, μὲ ὅσα ἡ ἁμαρτία εἰσέρχεται στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους; Κι αὐτὸ βέβαια δὲν ἔχει καμιὰ ἄλλη αἰτία, παρὰ μόνο ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐφοδιάζονται μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅσα τοὺς ἀπασχολοῦν.

Ἄν προηγηθεῖ στὴν ἀσχολία ἡ προσευχή, ἡ ἁμαρτία δὲ θὰ βρεῖ πέρασμα νὰ εἰσχωρήσει στὴν ψυχὴ. Ὅταν ἐγκαθιδρυθεῖ στὴν καρδιὰ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, μένουν ἀτελέσφορες οἱ ἐξαιρέσεις τοῦ ἐχθροῦ· παντοῦ στ' ἀμφισβητούμενα παρεμβαίνει ἡ δικαιοσύνη. Ἡ προσευχὴ ἐμποδίζει καὶ τὸ γεωργὸ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, δίνοντας πολλοὺς τοὺς καρποὺς σε μικρὸ χωράφι, ὥστε νὰ μὴ συνεισέρχεται ἡ ἁμαρτία μαζὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσότερου. Τὸ ἴδιο κι ὁ ὁδοιπόρος, τὸ ἴδιο κι ὁποῖος ξεκινᾷ γιὰ ἐκστρατεία ἢ γάμο. Τὸ ἴδιο κι ὁ καθένας πού ἐπιθυμεῖ κατι, ἂν κάνει τὸ κάθετι μὲ προσευχὴ, μὲ τὴν ἐπιτυχία στὴν προσπάθεια του θὰ ἐμποδιστεῖ νὰ ἁμαρτήσῃ, ἐπειδὴ τίποτε ἀντίθετο δὲ θὰ τραβᾷ τὴν ψυχὴ πρὸς κάποιο πάθος. Κι ἂν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ Θεο καὶ δοθεῖ ὀλόκληρος στὶς δουλειές του, εἶναι ἀνάγκη ὁποῖος βγῆι ἐξω ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ βρεθεῖ ὀπωσδήποτε μέσα στὴν εἴτηροῦ τοῦ ἐχθροῦ, κι ἀποχωρίζεται τότε ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁποῖος δὲ συνδέεται μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσευχὴ. Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ μαθομε πρῶτα ἀπὸ τὸ λόγο μας, ὅτι πρέπει νὰ προσευχόμεστε παντοτε καὶ νὰ μὴν κουραζόμεστε ποτέ³. Γιατὶ ἀπὸ τὴν προσευχὴ εἶναι πού κερδίζομε τὴ συμβίωσή μας μὲ τὸ Θεό. Κι ὁποῖος ζεῖ μαζὶ μὲ τὸ Θεο ἔχει ἀποχωριστεῖ ἀπὸ τὸ διάβολο.

Ἡ προσευχὴ εξασφαλίζει τὴ σωφροσύνη, παιδαγωγεῖ τὸ θυμὸ, καταστέλλει τὴν ἐπαρση, μᾶς καθαρίζει ἀπὸ τὴ μνησικακία, γκρεμίζει τὸ φθόνον, ἐξαλείφει τὴν ἀδικία, ἐπανορθώνει τὴν ἀσέβεια. Ἡ προσευχὴ δίνει τὴ δύναμη στὰ σώματα, τὸν πλοῦτον στὸ σπῖτι, τὴν εὐνομία στὴν πόλιν, τὴν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας, τὴ νίκη κατὰ τὸν πόλεμον, τὴν ἀσφάλεια στὴν εἰρήνη, τὴν ἔνωση σὲ ὄσους εἶναι σὲ διάσταση, τὴ σταθερότητα σὲ ὄσους ἔχουν ἔνωθεῖ. Ἡ προσευχὴ

μου πίστις, ὄδοιπόροις ὄπλον, κοιμωμένων φύλαξ, ἐργηγορότων θάρσος, γεωργῶν εὐφορία, ναυτιλλομένων σωτηρία. Προσευχὴ κρινομένων συνήγορος, δεδεμένων ἄνεσις, κεκμηκότων ἀνάπαυσις, λυπουμένων παραμυθία, χαιρόντων θυμηδία, πενθούντων πα-
 5 ράκλησις, γαμούντων στέφανος, γενεθλίων εορτή, ἀποθησκόντων ἐντάφιον. Προσευχὴ Θεοῦ ὁμιλία, τῶν ἀοράτων θεωρία, τῶν ἐπιθυμούντων πληροφορία, τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμία, τῶν καλῶν προκοπή, τῶν κακῶν ἀνατροπή, τῶν ἀμαρτανόντων διόρθωσις, τῶν παρόντων ἀπόλαυσις, τῶν μελλόντων ὑπόστασις. Προσευχὴ τῷ
 10 μὲν Ἰωνᾷ τὸ κῆτος οἶκον ἐποίησεν, τὸν δὲ Ἐζεκίαν αὐτῶν πυλῶν τοῦ θανάτου πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανήγαγεν, τοῖς δὲ τρισὶ νέοις εἰς πνεῦμα ὀροσῶδες τὴν φλόγα ἔτρεψεν· καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις κατὰ τῶν Ἀμαληκιδῶν ἀνέστησε τρόπαιον, καὶ τὰς ἑκατὸν ὄγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων μὴ νυκτὶ τῇ ἀοράτῳ ρομφαίᾳ
 15 κατέστρωσεν.

Καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἔστιν εὐρεῖν ἐκ τῶν ἤδη γεγενημένων τὰ ὑποδείγματα, δι' ὧν φανερόν γίνεται τὸ μηδὲν τῆς προσευχῆς εἶναι τῶν κατὰ τὴν ζωὴν τιμίον ἀνώτερον. Ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη πρὸς αὐτὴν ἤδη τὴν προσευχὴν ἀσχοληθῆναι, μᾶλλον δὲ μικρὸν ἔτι προσ-
 20 θῶμεν τῷ λόγῳ, ὅτι πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν παρὰ τῆς θείας χάριτος ἡμῖν ὑπαρξάντων, ἐν τούτῳ πρὸς ἀντίδοσιν ὧν εἰλήφωμεν ἔχομεν, τὸ διὰ προσευχῆς τε καὶ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι. Λογίζομαι τοίνυν ὅτι, κἂν πάση τῇ ζωῇ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίαν συμπαρατείνωμεν εὐχαριστοῦντες καὶ προσευχόμε-
 25 νοι, τοσοῦτον τῆς κατὰ τὴν ἀντίδοσιν ἀξίας ἀπολειπόμεθα, ὅσον εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιδοῦναι τῷ εὐεργέτῃ προεθυμήθημεν. Ἐν τρισὶ τμήμασι τὸ χρονικὸν μετρεῖται διάστημα, τῷ παρωχηκότι, τῷ ἐνεστῶτι, καὶ τῷ μέλλοντι. Ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἡ εὐεργεσία τοῦ Κυ-

4. Ἰω. 2,3.

5. Δ' Βασ. 20,5.

εἶναι ἢ ἐπισφράγιση τῆς παρθενίας, ἢ πίστις τῶν ἔγγαμων, τὸ ὄπλο ὄσων ὁδοιποροῦν, ὁ φύλακας ὄσων κοιμοῦνται, τὸ θάρρος ὄσων ἀγρυπνοῦν, ἢ πλούσια παραγωγή τῶν γνωριμιῶν, ἢ σωτηρία ὄσων ταξιδεύουν. Ἡ προσευχή εἶναι ὁ συνήγορος γι' αὐτὸν ποῦ δικάζεται, ἢ ἄνεση τοῦ φυλακισμένου, ἢ ἀνάπαυση τοῦ κουρασμένου, ἢ παρηγοριά τῶν λυπημένων, ἢ χαρὰ ὄσων χαίρονται, ἢ καταπράυνση ὄσων πενθοῦν, τὸ στεφάνι τοῦ γάμου, ἢ ἑορτὴ τῆς γέννησης, τὸ ἐντάφιο γιὰ ὁποίους πεθαίνουν. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ συνομιλία μετὰ τὸ Θεὸ, ἢ θέασις τῶν ἀθεάτων, ἢ ἱκανοποίηση ὄσων ἐπιθυμοῦν, ἢ ὁμοτιμία μετὰ τοὺς ἀγγέλους, ἢ προκοπὴ τῶν καλῶν, ἢ ἀνατροπὴ τῶν κακῶν, ἢ διόρθωση ὄσων ἁμαρτάνουν, ἢ ἀπόλαυση τῶν παρόντων, ἢ ὑπαρξὴ τῶν μελλοντικῶν. Ἡ προσευχὴ ἔκανε τὸ κῆτος γιὰ τὸν Ἰωνᾶ σπίτι⁶, ἐνῶ τὸν Ἐζεκία τὸν ἐπανέφερε στὴ ζωὴ ἀπὸ τὴς ἴδιες τὴς πύλες τοῦ θανάτου⁷· γιὰ τοὺς τρεῖς νέους ἄλλαξε τὴ φλόγα σὲ δροσερὴ αὔρα⁸, ὕψωσε τρόπαιο τῶν Ἑβραίων κατὰ τῶν Ἀμαληκитῶν⁷, κι ἔστρωσε νεκροὺς σὲ μιὰ νύχτα μετὰ τὴν ἀόρατη ρομφαία τὴς ἑκατὸν ὀγδόντα πέντε χιλιάδες Ἀσσυρίου⁸.

Ἡ ἄπειρα παραδείγματα μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνεαι ὡς τώρα, ποῦ κάνουν φανερὸ ὅτι ἀπὸ ὅσα ἀξίζουσιν στὴ ζωὴ τίποτε δὲν εἶναι πολυτιμότερο ἀπὸ τὴν προσευχὴν. Ἀλλὰ εἶναι καιρὸς ν' ἀσχοληθοῦμε πιά μετὰ τὴν ἴδια τὴν προσευχὴν. Ἡ μᾶλλον ἂς κάνω μιὰ ἀκόμα μικρὴ προσθήκη σὲ ὅσα λέγω. Ἡ θεία χάρις μᾶς ἐφοδίασε μετὰ ἄφθονα, κάθε εἶδους ἀγαθὰ, καὶ γιὰ ν' ἀνταποδώσομε ὅλα ὅσα λάβαμε ἔχομε αὐτὸ μόνο, νὰ προσπαθοῦμε νὰ ξεπληρώσομε τὸν εὐεργέτη μας μετὰ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν εὐχαριστία. Στοχάζομαι λοιπὸν ὅτι κι ἂν ἀκόμα συμπαρατείνουμε σὲ ὄλο τὸ μᾶκρος τῆς ζωῆς μας τὴ συνομιλία μας μετὰ τὸ Θεὸ μετὰ εὐχαριστία καὶ προσευχὴν, μᾶς ἀπομένει τόσο ἀκόμα γιὰ νὰ ἐξοφλήσομε τὸν εὐεργέτη, ὅσο ἐὰν οὔτε καν εἶχαμε προθυμοποιηθεῖ νὰ κάνομε ἀρχὴ τῆς ἀντιπροσφορᾶς σ' αὐτόν. Τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τὸ διαιροῦμε σὲ τρία μέρη· τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἡ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ γίνε-

6. Δαν. 1,23.

7. Ἐξ. 17,11.

8. Δ' Βασ. 19,35.

ρίου καταλαμβάνεται. Ἐὰν τὸ ἐνεστῶς λογίσῃ, ἐν αὐτῷ ζῆς· ἐὰν τὸ μέλλον, ἐκεῖνός σοι τῶν προσδοκωμένων ἐλπίς· ἐὰν τὸ παρελθόν, οὐκ ἂν ἦς πρὶν ἂν παρ' ἐκείνου γενέσθαι. Εὐηρηγητήθης, αὐτὸ τὸ γενέσθαι παρ' ἐκείνου λαβὼν, καὶ γενομένος εὐηρηγητήθης, ἐν αὐτῷ 5 ζῶν καὶ κινούμενος, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· αἱ τῶν μελλόντων ἐλπίδες τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἤρτηνται. Σὺ δὲ μόνον τοῦ ἐνεστῶτος εἶ κύριος. Ὡστε, κἂν διαπαντὸς εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ μὴ διαλίπῃς, μόγις τοῦ ἐνεστῶτος ἀποπληρώσῃς τὴν χάριν, οὔτε τοῦ μέλλοντος, οὔτε τοῦ παρωχηκότος ἐπίνοιαν ἐξευρίσκων τινὰ πρὸς 10 τὴν τῶν χρεωστουμένων ἀντίδοσιν. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον τῆς κατὰ δυνάμιν εὐχαριστίας ἀπολειπόμενοι, οὐδὲ περὶ τὸ δυνατόν εὐγνωμονοῦμεν, οὐ λέγω πάσαν ἡμέραν, ἀλλ' οὐδὲ πολλοστὸν τῆς ἡμέρας τῇ κατὰ Θεὸν ἀποκληροῦντες σχολῇ.

Τίς μοι τὴν γῆν ὑπεστόρεσε; τίς βάσιμον δι' ἐπινοίας τὴν 15 ὑγρὰν φύσιν ἐποίησεν; τίς ἔπηξέ μοι τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν; τίς δαδουχεῖ μοι τὴν τοῦ ἡλίου λαμπάδα; τίς ἀποστέλλει πηγὰς ἐν φάραγξιν; τίς ἠτοίμασε τοῖς ποταμοῖς τὰς διόδους; τίς μοι τὴν τῶν ἀλόγων ζώων ὑπηρεσίαν ὑπέζευξεν; τίς με κόνιν ἄψυχον ὄντα, ζωῆς τε καὶ διανοίας μετέχειν ἐποίησεν; τίς τὸν πηλὸν τοῦτον κατ' 20 εἰκόνα τοῦ Θεοῦ χαρακτῆρος ἐμόρφωσεν; τίς συχγεθεῖσαν ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας τὴν θεῖαν εἰκόνα πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήγαγε χάριν; τίς ἐξοικισθέντα με τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἔξω γενομένον καὶ τῷ βαράθρῳ τῆς ὑλικῆς ζωῆς συγκαλυφθέντα, ἐπὶ τὴν πρώτην ἔλκει μακαριότητα; «Οὐκ ἔστιν ὁ συνιών», φησὶν 25 ἡ Γραφή. Ἥ γὰρ ἂν πρὸς ταῦτα ὀρώντες, ἄληκτον ἂν καὶ ἀκατάπαυστον ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι τὴν εὐχαριστίαν ἀπεπληροῦμεν, νυνὶ δὲ πρὸς μόνον τὸ ὑλικὸν πᾶσα σχεδὸν ἐγρήγορον ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν. Πρὸς τοῦτο ἡ σπουδὴ, ἐν τούτῳ ἡ προθυμία,

ται ἀντιληπτὴ στὰ τρία αὐτὰ στάδια. Ἐὰν ἀναλογιστεῖς τὸ παρὸν, σ' αὐτὸ εἶναι πὺ ζεῖς. Ἐὰν τὸ μέλλον, ἐκεῖνος εἶναι ἡ ἐλπίδα τῶν προσδοκιῶν σου. Ἐὰν τὸ παρελθόν, δὲ θὰ ὑπῆρχε βέβαια ἂν δὲν εἶχες δημιουργηθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον. Εὐεργετήθηκες παίρνοντας τὴν ἴδια σου τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ ἐκεῖνον κι ἀφοῦ ἔγινες εὐεργετήθηκες πάλι, ἀφοῦ ζεῖς καὶ κινεῖσαι μέσα σ' αὐτόν, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁹. Ἐὰν τὴν ἴδια ἐνέργεια ἐξαρτῶνται καὶ οἱ ἐλπίδες γιὰ τὰ μελλοντικά. Ἐσὺ εἶσαι μόνου τοῦ παρόντος κύριος. Ὡστε, κι ἂν ἀκόμα δὲ σταματήσεις ποτὲ νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεό, μόλις θὰ ξεπληρώσεις τὴ χάρη γιὰ τὸ παρὸν καὶ δὲν μπορεῖς νὰ ἐπινοήσεις ἕνα τρόπο ν' ἀνταποδώσεις τὸ χρέος σου οὔτε γιὰ τὸ μέλλον οὔτε γιὰ τὸ παρελθόν. Κι ἐνῶ εἴμαστε σὲ τόση ἀδυναμία νὰ εὐχαριστοῦμε, δὲ δείχνουμε τὴν εὐγνωμοσύνη μας οὔτε ὅσο μπορούμε· δὲ λέγω ὅλη τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ οὔτε πολλοστημόριου τῆς μέρας μας δὲν ἀφιερώνουμε στὴν ἀπασχόλησή μας μὲ τὸ Θεό.

Ποιός ἔστρωσε τὴ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου; Ποιός μὲ τὴν ἐπινοητικότητα μας μᾶς ἔκανε νὰ διαπλέομε τὴν ὑγρὴ φύση; Ποιός στερέωσε γιὰ χάρη μου τὸ θόλο τοῦ οὐρανοῦ; Ποιός μου ἀνάβει τὴ λαμπάδα τοῦ ἡλίου; Ποιός στέλνει στὰ φαράγγια τὶς πηγές; Ποιός ἄνοιξε τὰ περάσματα τῶν ποταμῶν; Ποιός ἔβαλε στὸ ζυγὸ νὰ μὲ ὑπηρετοῦν τὰ ἄλογα ζῶα; Ποιός ἐμένα τὴν ἀναίσθητη σκόνη μ' ἔκανε νὰ πλημμυρίσω ἀπὸ ζωὴ καὶ σκέψη; Ποιός διαμόρφωσε αὐτὸν ἐδῶ τὸν πηλὸ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς θείας σφραγίδας; Ποιός ἐπανάφερε στὴν πρωταρχικὴ χάρη τὴ θεῖα εἰκόνα πὺ εἶχε θαμπώσει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία; Κι ἐνῶ εἶχα ἐξωσθεῖ ἀπὸ τὸν παράδεισο κι εἶχα ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ δέντρο τῆς ζωῆς κι εἶχα κατασκευαστεῖ στὸ βάραθρο τῆς ὑλικῆς ζωῆς ποιός μὲ ἔλκει στὴν ἀρχικὴ μακαριότητα; «Δὲν ὑπάρχει ὁ συνετός», λέει ἡ Γραφή¹⁰· γιὰτὶ ἀσφαλῶς ἂν σκεπτόμασταν ὅλα αὐτὰ θὰ συνεχίζαμε ἀκατάπαυστη καὶ ἀσταμάτητη τὴν εὐχαριστία μας σ' ὅλη τὴ διάρκειά τῆς ζωῆς μας· ἐνῶ τώρα ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι πρόθυμοι μόνου γιὰ ὅ,τι ὑλικό. Γι' αὐτὸ δείχνουν ἐνδιαφέρον καὶ προθυμία, μ' αὐτὰ κα-

10. Ρωμ. 3,11.

περὶ ταῦτα καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐλπίς καταγίνεται· αὐπνός ἐστι καὶ ἀκοίμητος πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσιν ἐν παντὶ πράγματι, ἐν ᾧ δυνατόν ἐστιν ἐξευρεθῆναι τὸ πλεόν· εἴτε κατὰ τιμὴν τε καὶ δόξαν, εἴτε κατὰ τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν, 5 εἴτε κατὰ τὴν τοῦ θυμοῦ νόσον, πανταχοῦ πρὸς τὸ πλεόν ἐν τούτοις ἢ φύσιν βλέπει, τῶν δὲ ἀληθινῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν λόγος οὐδεὶς, οὔτε τῶν φαινομένων, οὔτε τῶν ἐπηγγελμένων. Ἄλλὰ καιρὸς ἂν εἴη καὶ τῶν τῆς προσευχῆς ρημάτων κατιδεῖν, ὡς ἔστι δυνατόν, τὴν διάνοιαν.

10 Δῆλον γὰρ ὅτι τὸ τυχεῖν ὧν βουλόμεθα, διὰ τοῦ μαθεῖν ὅπως προσήκει ποιεῖσθαι τὴν αἴτησιν περιγίνεται. Τίς οὖν ἡ διδαχὴ; «Προσευχόμενοι», φησί, «μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. Δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογία αὐτῶν εἰσακουσθήσονται». Τάχα μὲν οὖν αὐτόθεν ἔχει τὸ σαφὲς ἢ τῆς διδασκαλίας διάνοια, γυμνότε- 15 ρον ἡμῖν ἐκτεθεῖσα καὶ οὐδὲν δεομένης τῆς λεπτοτέρας κατανοήσεως, πλὴν ἄξιον ἐξετάσαι, τί σημαίνει τῆς βαττολογίας τὸ ρῆμα, ὡς ἂν, μαθόντες τὴν διάνοιαν, ἔξω τοῦ ἀπηγορευμένου γενοίμεθα. Δοκεῖ τοίνυν μοι σωφρονίζειν τὴν χαννότητα τῆς διανοίας καὶ συστῆλλειν τῶν ταῖς ματαίαις ἐπιθυμίαις ἐμβαθινόντων, καὶ διὰ τοῦτο τὴν 20 ξένην ταύτην τῆς λέξεως καινοτομίαν ἐξευρηκένας, ἐπὶ ἐλέγχῳ τῆς ἀνοίας τῶν περὶ τὰ ἀνωφελῆ τε καὶ μάταια ταῖς ἐπιθυμίαις διαχεομένων. Ὁ γὰρ ἔμφρων τε καὶ συνετὸς καὶ πρὸς τὸ χρήσιμον βλέπων λόγος, κυρίως λέγεται λόγος, ὁ δὲ ταῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιθυμίαις διὰ τῆς ἀνυποστάτου ἡδονῆς ἐπιχεόμενος, οὐκ ἔστι λόγος, 25 ἀλλὰ βαττολογία· ὡς ἂν τις ἐλληνικώτερον ἐρμηνεύων εἴποι τὸν νοῦν, φλυαρία καὶ λῆρος καὶ φλήναφος καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς τοιαύτης σημασίας.

Τί οὖν ἡμῖν συμβουλεύει ὁ λόγος; Μὴ ταῦτὸν πάσχειν ἐν τῷ καιρῷ τῶν προσευχῶν, οἷον ἐν τῇ τῶν νηπίων διανοίᾳ συνίσταται 30 πάθος. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἀτελεῖς τὴν διάνοιαν οὐχ ὅπως ἂν τι γένοιτο τῶν κατὰ γνώμην αὐτῶν ἐπινοοῦσιν, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν εὐκληρίας τινὰς ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσι, θησαυροὺς καὶ βασιλείας καὶ πό-

ταγίνεται και ἡ μνήμη και ἡ ἐλπίδα. Οὔτε νυστάζει οὔτε κοιμᾶται ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμώντας σὲ κάθε πράγμα τὸ περισσότερο, ὅπου μπορεῖ ν' ἀποχτήσει τὸ περισσότερο· εἴτε στὴν τιμὴ και τὴ δόξα εἴτε στὰ χρήματα και τὴν περιουσία εἴτε στὴ νόσο τοῦ θυμοῦ, σ' αὐτὰ ὅλα ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀποβλέπει στὸ περισσότερο. Γιὰ τὰ ἀληθινὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ λόγος κανένας, οὔτε γιὰ αὐτὰ ποὺ βλέπομε οὔτε γι' αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ. Ἀλλὰ εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε και τὸ νόημα τῶν λόγων τῆς προσευχῆς, ὅσο εἶναι δυνατό.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν ποὺ θέλομε κερδίζεται ἀπὸ τὸ νὰ μάθομε πῶς πρέπει νὰ διατυπώνομε τὴν αἴτησή μας. Τί μᾶς διδάσκει λοιπόν; «Ὅταν προσεύχεστε», λέει, «μὴ λέτε βαττολογίες, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες»¹¹. Νομίζουν ὅτι θὰ εἰσακουστοῦν μὲ τὴν πολυλογία τους. Ἀλλὰ αὐτοσαφηνίζεται τὸ νόημα τῆς διδασκαλίας, ὅταν τὴν ἐκθέσομε γυμνὴ και δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ λεπτομερέστερη κατανόηση. Ἀξίζει ὅμως νὰ ἐξετάσομε τί σημαίνει ἡ λέξη 'βαττολογία', ὥστε, μαθαίνοντας τὴ σημασία της, νὰ ξεφύγομε τὴν ἀπαγόρευση. Νομίζω λοιπόν, γιὰ νὰ ὑποβάλλει τὴν σωφροσύνη στὴ χωνότητα τῆς διάνοιας και νὰ περιορίζει ὅσους ἐμβαθύνουν στὶς μάταιες ἐπιθυμίες, γι' αὐτὸ βρῆκε τὸν παράδοξο αὐτὸν νεολογισμό, νὰ ἐλέγξει δηλαδὴ τὴν ἀνοησία ἐκείνων ποὺ ἀφήνουν τὶς ἐπιθυμίες τους ν' ἀπλωθοῦν σὲ ἀνώφελα και μάταια πράγματα. Ὁ φρόνιμος και συνετὸς λόγος ποὺ ἀποβλέπει στὸ χρήσιμο, αὐτὸς λέγεται κυριολεκτικὰ λόγος, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἀπλώνεται σὲ ἀνύπαρκτες ἐπιθυμίες μέσω μιᾶς ἀβάσιμης ἡδονῆς δὲν εἶναι λόγος ἀλλὰ βαττολογία. Ὅπως θὰ ἔλεγε κανένας ἐρμηνεύοντας τὴν ἔννοια ἐλληνικότερα 'φλυαρία' και 'μωρολογία' και 'φληναφήματα' και ὅ,τι ἄλλο παρόμοιο.

Τί μᾶς συμβουλεύει λοιπόν ὁ λόγος; Νὰ μὴν παθαίνομε στὸν καιρὸ τῶν προσευχῶν ἐκεῖνο ποὺ παθαίνει ἡ νηπιακὴ διάνοια. Ὅπως δηλαδὴ οἱ ἀτελεῖς στὸ νοῦ δὲν σκέφτονται πῶς θὰ πραγματοποιηθεῖ κάτι σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους, ἀλλὰ φαντάζονται κάποιες καλοτυχίες γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, ὅπως ἔχουν δικαίωμα, θησαυ-

11. Ματθ. 6,7.

λεις μεγάλας ταῖς προσηγορίαις αὐτῶν ἐπονομαζομένας ὑποτιθέμενοι, εἰς ἐκεῖνο εἶναι τῇ διανοίᾳ φαντάζονται, ὅπερ ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν ὑπογράψῃ· εἰσὶ δέ τινες οἱ καὶ νεανικώτερον τῆς ματαιότητος ταύτης ἀντιλαμβάνονται καί, ὑπερβάντες τὰ μέτρα 5 τῆς φύσεως, πτηνοὶ γίνονται ἢ κατὰ τοὺς ἀστέρας λάμπουσιν ἢ ὄρη διὰ χειρὸς φέρουσιν ἢ τὸν οὐρανὸν ἑαυτοῖς ὁδοποιοῦσιν ἢ πρὸς μυριοστὸν διαρκουῶσιν ἔτος, νέοι ἐκ παλαιῶν γινόμενοι, ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τοῖς νηπιωδεστέροις τίκτει πομφολυγώδη καὶ διάκενα ἢ καρδία ποιήματα.

10 Ὡσπερ τοίνυν ἐν τοῖς πράγμασιν ὁ μὴ ταῦτα λογιζόμενος, δι' ὧν ἂν γέντοί τοι ἀγαθόν τῶν βουλευομένων, ἀλλ' ἐμματαιάζων ταῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιθυμίαις, ἀνόητός τις ἐστί καὶ ἄθλιος, τὸν τοῦ πρᾶξαι τι τῶν λυσιτελούντων βουλευσασθαι καιρὸν τοῖς ἐνυπνίοις τούτοις προσαναλίσκων· οὕτως ὁ ἐν καιρῷ προσευχῆς πρὸς τὰ 15 συμφέροντα τῇ ψυχῇ μὴ τεταμένος, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς διανοίας κινήσεις συνδιατίθεσθαι τὸν Θεὸν ἀξιῶν, λῆρὸς τις ἐστίν ὡς ἀληθῶς καὶ βαττολόγος, τῶν ἰδίων ματαιοτήτων συνεργὸν καὶ ὑπηρέτην τὸν Θεὸν γίνεσθαι προσευχόμενος. Οἷόν τι λέγω· πρόσεισί τις διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ καὶ μὴ κατανοήσας τῇ διανοίᾳ τὸ 20 ὕψος τῆς δυνάμεως ἧ προσέρχεται, λανθάνει καθυβρίζων τὸ μέγεθος ταῖς αἰσχροῖς καὶ ταπειναῖς τῶν αἰτήσεων. Ὡσπερ ἂν εἴ τις τὰ ἐκ πηλοῦ σκευὴ δι' ὑπερβολὴν πενίας ἢ ἀγροικίας τίμια νομίζων, ἔπειτα βασιλεῖ προσελθὼν πλούτους καὶ ἀξιώματα διανέμειν προαιρουμένῳ, ὁ δὲ καταλιπὼν τὰς βασιλικὰς αἰτήσεις, ἀξιοῖ τὸν το- 25 σοῦτον τῷ ἀξιώματι πηλὸν διαπλάσαντα ποιῆσαι τι τῶν ἐκείνῳ καταθυμίῳ· οὕτω καὶ ὁ ἀπαιδευτὸς τῇ εὐχῇ χρώμενος, οὐ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ διδόντος ἑαυτὸν ἐπαίρει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ταπεινόν τε καὶ γῆϊνον τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας τὴν θεῖαν δύναμιν καταβῆναι ποθεῖ, καὶ τούτου χάριν τὰς ἐμπαθεῖς ὁρμὰς προτείνει τῷ τὰς καρδίας βλέ- 30 ποντι, οὐχ ὅπως ἂν θεραπεύσειε τὰ ἄτοπα τῆς διανοίας κινήματα, ἀλλ' ὅπως ἂν χεῖρω γένοιτο, εἰς ἔργον τῆς πονηρᾶς ὁρμῆς διὰ τῆς

ρους και βασιλεία και μεγαλοπόλεις που υποθέτουν πως έχουν το όνομά τους, φαντάζονται πως είναι με το νοῦ τους σ' εκείνο που θα τους περιγράψει ή ματαιότητα τῶν λογισμῶν τους. Είναι και μερικοί που ρίχνονται στη ματαιότητα αὐτῆ ὀρμητικότερα και ξεπερνώντας τὰ μέτρα τῆς φύσης, γίνονται φτερωτοὶ ἢ λαμπροὶ ὅπως τ' ἄστρα ἢ σηκώνουν στο χέρι τους βουνά ἢ βαδίζουν στὸν οὐρανὸ ἢ ζοῦνε ἀμέτρητα χρόνια που γερνοῦν και ξανανιώνουν ἢ ὄσες ὅμοιες κούφιεσ σαπυνοφουσκεσ γεννᾶ ἢ καρδιά τους για τοὺς πιὸ νήπιουσ.

Ὅπως λοιπὸν στὴν πράξη ὁποιοσ δὲ σκέφτεται αὐτὰ με τὰ ὁποῖα θ' ἀποχτήσει κάποιο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ που ἐπιδιώκει, ἀλλὰ ματαιοπονεῖ με ἀνυπόστατες ἐπιθυμίες, εἶναι ἀνόητος και ἔλεεινός, γιατί σπαταλᾶ σ' αὐτὰ τὰ ὄνειρα τὸν καιρὸ που ἔχει νὰ σκεφτεῖ νὰ πράξει κάτι ἀπὸ ὅσα ὠφελοῦν, ἔτσι κι αὐτὸς που στὴν ὥρα τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι προσηλωμένος σὲ ὅ,τι ὠφελεῖ τὴν ψυχὴ του, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ συμμερίζεται ὁ Θεὸς τις δικές του ἐμπαθεῖς κινήσεις τῆς ψυχῆς, εἶναι ἀληθινὰ ἕνας φλύαρος και βαττολόγος, που προσεύχεται νὰ γίνεῖ ὁ Θεὸς συνεργὸς και ὑπηρετῆς τῶν δικῶν του ἀνοησιῶν. Ἐνωῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ που λέω. Προσέρχεται κάποιος με τὴν προσευχὴ στο Θεὸ κι ἐπειδὴ δὲν ἔχει κατανοήσει με τὸ νοῦ του τὸ ὕψος τῆς δύνάμεισ που πλησιάζει, δὲν καταλαβαίνει ὅτι ὑβρίζει τὸ μεγαλεῖο τῆς με τὰ αἰσχρὰ και ταπεινὰ αἰτήματά του. Ὅπως δηλαδὴ ἂν κάποιος που ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς φτώχειας ἢ τῆς χωριατιᾶς του θεωρεῖ πολῦτιμα τὰ πῆλινα σκευὴ κι ὅταν παρουσιαστεῖ κάποτε στο βασιλιά που θέλει νὰ μοιράσει πλούτη και ἀξιώματα αὐτὸς, ἀφήνοντας τις βασιλικές ἀπαιτήσεις, ἀξιώνει ἀπὸ τὸν τόσο μεγάλο στο ἀξίωμα νὰ πλάσει τὸν πηλὸ και νὰ φτιάξει κάτι ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ, ἔτσι εἶναι κι αὐτὸς που ἀσκεῖ τὴν προσευχὴ δίχως γνώση· δὲν ὑψώνει τὸν ἑαυτὸ του στο ὕψος τοῦ εὐεργέτη του, ἀλλὰ ποθεῖ νὰ κατεβεῖ ἢ θεῖα δύναμη στο ἐπίπεδο τῆς δικῆς του ταπεινῆς και γήινης ἐπιθυμίας. Καὶ γι' αὐτὸ προτείνει τις ἐμπαθεῖς ὁρμές του σ' αὐτὸν που βλέπει τις καρδιές, ὄχι για νὰ θεραπεύσει τὰ ἄτοπα κινήματα τῆς διανοίας του, ἀλλὰ για νὰ γίνουν χειρότερα και νὰ πραγματοποιηθεῖ ἢ πονηρὴ του

συνεργίας τοῦ Θεοῦ προσελθούσης. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ δεῖνα λυπεῖ καὶ μοι διάκειται δυσμενῶς ἢ καρδία, πάταξον αὐτόν', τῷ Θεῷ λέγει, μόνον οὐκ ἐκεῖνο βοῶν, ὅτι 'τὸ ἐμὸν πάθος ἐν σοὶ γενέσθω, ἢ ἐμοῦ κακία ἐπὶ σὲ διαβήτω'.

5 Ὡς γὰρ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις μάχαις οὐκ ἔστι συμμαχήσαι τινα τῷ ἐνὶ μέρει, μὴ συμπαροξυνθέντα τῷ ὀργιζομένῳ κατὰ τοῦ προσπαλαιόντος, οὕτω δῆλον ὅτι ὁ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸν Θεὸν κινῶν, συνοργισθῆναι παρακαλεῖ καὶ τοῦ θυμοῦ κοινωνὸν γενέσθαι. Τοῦτο δὲ ἔστι τὸ εἰς πάθος πεσεῖν τὸ Θεῖον καὶ κατὰ ἀνθρώπον διατεθη-
10 ναι καὶ εἰς θηριώδη ἀπήνειαν ἐκ τῆς ἀγαθῆς φύσεως μεταποιηθῆναι. Οὕτως ὁ δοξομανῶν, οὕτως ὁ ἐν ὑπερηφανίᾳ τὸ πλεόν ἔχειν ἐπιθυμῶν, ὁ ἐν τῇ διαδικασίᾳ πρὸς τὴν νίκην σπεύδων, ὁ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὸν στέφανον ἐπειγόμενος, ὁ ἐν θεάτροις τῆς εὐφημίας ἀντιποιοῦμενος, πολλάκις δὲ καὶ ὁ πρὸς τὸ λυσιπῶδες τῆς
15 νεότητος πάθος ἐκτετηκώς. Πάντες οὗτοι οὐχ ὅπως ἂν ἔξω τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀρρωστήματος γένοιτο προσάγουσι Θεῷ τὰς δεήσεις, ἀλλ' ὅπως ἂν εἰς πέρας αὐτοῖς ἢ νόσος ἔλθοι καὶ τὸ διαμαρτεῖν τούτων ἀντὶ συμφορᾶς ἕκαστος κρίνοντες, βαττολογοῦσιν ὄντως, συνεργὸν τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἀρρωστίας γενέσθαι τὸν Θεὸν
20 ἰκετεύοντες· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι πρὸς τὰς ἐναντίας ὀρμᾶς κινεῖσθαι τὸ Θεῖον αὐτοῖς ἐπιθυμοῦσιν, εἰς ἀγριότητα καὶ φιλανθρωπίαν μερίζοντες τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ὅν γὰρ ἴλεων καὶ πρῶον ἐπιζητοῦσιν ἑαυτοῖς εἶναι, τοῦτον πικρὸν τε καὶ ἀπηνῆ τῶς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐπιδειχθῆναι παρακαλοῦσιν. Ὡ τῆς ἀνοίας τῶν
25 βαττολογούντων! Εἰ γὰρ ἐκεῖνοις ἀπηνῆς ὁ Θεός, οὐδὲ σοὶ πάντως ἡμερος. Εἰ δὲ ἐπὶ σοῦ πρὸς ἔλεον ρέπει, κατὰ γε τὴν σὴν ἐλπίδα, πῶς ἂν μεταβάλοιτο πρὸς τούναντίον εἰς πικρίαν μεθαρμόζων τὸν ἔλεον;

Ἄλλὰ πρὸ χειρὸς τῶν ἐριστικῶν ἢ πρὸς τὸ τοιοῦτον ἀντίθεσις.
30 Εὐθὺς γὰρ εἰς συνηγορίαν τῆς ἑαυτῶν πικρίας τὰς ἐκ τῆς προφητείας φωνὰς παρατίθενται, τὸν Δαβὶδ ἐκλιπεῖν τοὺς ἀμαρτωλοὺς ποθοῦντα καὶ αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἐχθρῶν κατευχόμενον,

ὄρμη μὲ τῆ συνεργία τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ τάδε μὲ ἐνοχλεῖ καὶ νιώθω ἔχθρα γι' αὐτόν, λέει στὸ Θεὸ 'χτύπησέ τον' καὶ μόνο πού δὲν τοῦ φωνάζει 'τὸ δικό μου πάθος ἄς εἰσέλθει μέσα σου, ἢ κακία μου ἄς περάσει σ' ἐσένα'.

Ὅπως λοιπὸν στὶς μάχες τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμμαχήσει κάποιος μὲ τὸ ἓνα μέρος ἂν δὲ συμεριστεῖ τὸ θυμὸ τοῦ ὀργισμένου κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του, ἔτσι εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς πού κινεῖ τὸ Θεὸ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του τὸν παρακινεῖ νὰ συμεριστεῖ τὴν ὀργή του καὶ νὰ γίνεи τοῦ θυμοῦ του μέτοχος. Αὐτὸ σημαίνει τὴν πτώση τῆς θεότητος στὸ πάθος, νὰ νιώσει τὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μεταπέσει στὴ σκληρότητα τοῦ θηρίου ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ φύση. Τὸ ἴδιο κι ὁ μανιακὸς τῆς δόξας, τὸ ἴδιο κι αὐτὸς πού ἔχει περηφάνεια του νὰ εἶναι πρῶτος, κι αὐτὸς πού ἐπιδιώκει τὴ νίκη στοὺς δικαστικοὺς ἀγῶνες κι αὐτὸς πού στοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνες κυνηγᾷ τὸ στεφάνι κι ὅποιος στὸ θέατρο διεκδικεῖ τὸ χειροκρότημα καὶ πολλὰς φορὲς κι αὐτὸς πού λιώνει ἀπὸ τὸ λυσσασμένο πάθος πρὸς τοὺς νέους. Ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἀπευθύνουν τίς δεήσεις τους στὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του πού τοὺς κατέχει, ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐοδωθεῖ ἡ νόσος τους. Καὶ κρίνοντας ὡς συμφορὰ τους ν' ἀποτύχουν στὰ πάθη τους, βαττολογοῦν πραγματικά, ἰκετεύοντας τὸ Θεὸ νὰ γίνεи συνεργὸς στὴν ἀρρώστια τοῦ μυαλοῦ τους. Καὶ τὸ χειρότερο ὅλων, ὅτι ἐπιθυμοῦν τὸ θεῖο νὰ πέσει γιὰ χάρη τους τίς ἀντίθετες διαθέσεις, χωρίζοντας τὴ θεία ἐνέργεια σὲ ἀγριότητα καὶ φιλανθρωπία. Αὐτὸν πού ἐπιζητοῦν νὰ εἶναι μαζί τους εὐσπλαχνος καὶ πρᾶος, αὐτὸν τὸν ἴδιο παρακαλοῦν νὰ φανεῖ στοὺς ἐχθροὺς τους σκληρὸς κι ἀδυσώπητος. Ἄληθεια, πόσο φοβερὴ εἶναι ἡ ἀνοησία αὐτῶν τῶν φλύαρων! Ἄν εἶναι σ' ἐκείνους ὁ Θεὸς σκληρὸς, δὲ θὰ εἶναι οὔτε σ' ἐσένα μαλακός. Ἄν ὅμως ὁ Θεὸς ἐσένα θέλεις νὰ σ' ἐλεήσει, ὅπως ἐλπίζεις, πῶς θὰ ἀλλάξει στὸ ἀντίθετο μεταβάλλοντας τὴν εὐσπλαχνία σὲ μίσος;

Ἄλλ' εἶναι ἔτοιμη ἡ ἀντιλογία σ' αὐτὸ τῶν ἀντιρρησιῶν. Ἀμέσως γιὰ νὰ συνηγορήσουν στὰ μίση τους παραθέτουν λόγους τῶν προφητῶν. Τὸν Δαβὶδ γιὰ παράδειγμα πού ποθεῖ νὰ ἐξαφανιστοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ κι εὐχεται νὰ ἐξευτελιστοῦν καὶ νὰ ντροπιαστοῦν οἱ

τὸν Ἱερεμίαν ἰδεῖν τὴν παρὰ Θεῶ ἐκδίκησιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἐπιθυμοῦντα, τὸν Ὡσηὲ μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηροὺς δοθῆναι τοῖς ἐχθροῖς δεόμενον. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα σποράδην κείμενα ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς ἀναλέγονται, συνιστάμενοι τὸ δεῖν τῶν ἐναντίων κατεύχεσθαι καὶ τῆς ἑαυτῶν πικρίας συνεργὸν γενέσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα. Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς ἂν ἐκ παρόδου τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀφορμῆς πρὸς τὸ ἐναντίον ὀδηγουμένους παύσαιμεν βαττολογούοντας, τοῦτο περὶ ἐκάστου τῶν μνημονευθέντων παρατησόμεθα.

10 Οὐδεὶς τῶν ἀληθῶς ἀγίων, τῶν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι θεοφορουμένων, ὧν αἱ ῥῆσεις κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν εἰς νομοθεσίαν τῶν ἐφεξῆς ἀνεγράφησαν, ἐπί τινι κακῷ τὴν σπουδῆν ἔχων ἐπιδειχθήσεται, ἀλλὰ πᾶς αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τῶν λόγων πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐμπολιτευομένης τῆ φύσει κακίας βλέπει. Ὡσπερ τοίνυν ὁ εὐχόμενος μὴ εἶναι νοσοῦντας, μὴ εἶναι πτωχεύοντας, οὐ τῶν ἀνθρώπων ἀναίρεσιν, ἀλλὰ τῆς νόσου καὶ τῆς πτωχείας ἀφανισμόν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι, οὕτω καὶ τῶν ἀγίων ἕκαστος, τὸ τῆ φύσει ἐχθρὸν καὶ πολέμιον εἰς ἀφανισμόν ἐλθεῖν δι' εὐχῆς ἔχοντες, ὑπόνοιαν τοῖς ἀπαιδευτοτέροις παρέχουσιν, ὡς κατὰ ἀνθρώπων πικραινόμενοι τε
20 καὶ χαλεπαίνοντες. Ὁ τε γὰρ Ψαλμῳδὸς εἰπὼν, ὅτι «ἐκλίποιεν ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἄνομοι, ὥστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς», τὴν ἁμαρτίαν ἐκλείπειν καὶ ἀνομίαν εὐχεται. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἀνθρώπων πολέμιος, ἀλλ' ἢ κατὰ κακίαν τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς ἐχθροῦ τάξιν τὸ τῆ φύσει συνημμένον κατέστησεν. Τὸ κακὸν
25 τοίνυν ἐκλείπειν εὐχεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος κακὸν οὐκ ἔστιν· πῶς γὰρ ἂν εἴη κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ὁμοίωμα; Οὕτω καὶ αἰσχύνῃ καὶ ἐντροπῇ τῶν ἐχθρῶν κατεύχεται, δείκνυσί σοι τὸ στίφος τῶν ἐναντίων, τῶν ἐκ τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ τῆ ἀνθρωπίνῃ προσπολεμούντων ζωῇ. Περὶ ὧν καὶ ὁ Παῦλος γυμνότερον διεξέρχεται, τὴν πά-
30 λην λέγων εἶναι ἡμῖν «πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς

ἐχθροί του¹². Τὸν Ἱερεμία πού ἐπιθυμεῖ νὰ δεῖ τὸ Θεὸ νὰ ἐκδικεῖται τοὺς ἀντιπάλους του¹³, τὸν Ὡσηὲ πού παρακαλεῖ νὰ δοθεῖ στοὺς ἐχθροὺς μήτρα ἄγονη καὶ στερεμένοι μαστοί¹⁴. Συλλέγουν πολλὰ τέτοια διάσπαρτα στὴν ἀγία Γραφή, θέλοντας νὰ στηρίξουν τὴν ἄποψη, ὅτι πρέπει νὰ προσεύχονται σὲ βᾶρος τῶν ἐχθρῶν τους καὶ νὰ γίνει συνεργὸς στὸ μίσος τους ἢ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἔτσι πάρεργα αὐτοὺς, πού ἀπὸ τέτοια ἀφορμὴ ὀδηγοῦνται στὴν ἀντίθεση, γιὰ νὰ τοὺς σταματήσομε νὰ φλυαροῦν, γιὰ καθένα ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε θὰ παραθέσομε τὸ ἐξῆς.

Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀληθινὰ ἀγίους, πού θεοφοροῦνται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ πού τὰ λόγια τους ἔχουν γραφεῖ κατὰ θεία οἰκονομία γιὰ συνετισμὸ τῶν μετεγενέστερων, δὲ θ' ἀποδειχθεῖ ὅτι ἐπιδιώκει κάποιον κακό· ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τῶν λόγων τους ἀποβλέπει στὴ διόρθωση τῆς κακίας πού δρᾷ μέσα στὴ φύση τους. Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς πού προσεύχεται νὰ μὴν ὑπάρχουν ἄρρωστοι, νὰ μὴν ὑπάρχουν φτωχοί, δὲν ἐπιθυμεῖ τὸ θάνατο τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὸν ἀφανισμό τῆς ἀρρώστιας καὶ τῆς φτώχειας, ἔτσι καὶ κάθε ἅγιος, ἐπειδὴ κάνει ἀντικείμενο τῆς προσευχῆς του νὰ ἐξαφανιστεῖ ὅ,τι ἐχθρεύεται καὶ πολεμᾷ τὸν ἄνθρωπο, δίνει στοὺς ἀκαλλιέργητους τὴν ἐντύπωση, ὅτι δυσαραστεῖται καὶ θυμώνει μὲ ἀνθρώπους. Κι ὁ ψαλμωδὸς δηλαδὴ λέγοντας, «εἶθε νὰ χαθοῦν ἀπὸ τὴ γῆ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ οἱ ἄνομοι»¹⁵, προσεύχεται νὰ χαθεῖ ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ ἄνομία. Γιατὶ δὲν πολεμᾷ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἡ κακὴ ἐπιθυμία τῆς προαιρέσεως κατέταξε στοὺς ἐχθροὺς ὅ,τι ἦταν συνδεδεμένο μαζί της. Ἐπομένως προσεύχεται νὰ χαθεῖ τὸ κακὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι βέβαια κακό· πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι κακὸ τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀγαθοῦ; Ἐτσι κι ἂν προσεύχεται νὰ ἐξευτελιστοῦν καὶ νὰ ντροπιαστοῦν οἱ ἐχθροί, σοῦ δείχνει τὸ πλῆθος τῶν ἀντιθέτων πού σταλμένοι ἀπὸ τὸν ἀόρατο ἐχθρὸ πολεμοῦν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὰ μιλάει καθαρότερα ὁ Παῦλος λέγοντας ὅτι «ἔχομε νὰ παλέψομε μὲ ἀρχεῖς καὶ ἐξουσίαις, δηλαδὴ μὲ τοὺς κυρίαρχους τοῦ

12. Ψαλμ. 9,1 ἐ. 13. Ἱερ. 10,17.

14. Ὡσηὲ 9,6 ἐ. 15. Ψαλμ. 9,18

κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις».

Τὰς δαιμονιώδεις ἐπιβουλὰς δι' ὧν ἐπάγεται τοῖς ἀνθρώποις τὰ πονηρὰ πρὸς ἁμαρτίαν συμπτώματα, συντυχίαι θυμώδεις, ἐπι-
5 θυμιῶν ἀφορμαί, φθόνου καὶ μίσους καὶ ὑπερηφανίας, καὶ τῶν τοιοῦτων κακῶν ὑπόθεσις, ταῦτα ὁρῶν ὁ μέγας Προφήτης τὴν ἐκάστου ψυχὴν δι' ἐπιβουλῆς περιτρέχοντα, εἰς αἰσχύνην ἐλθεῖν εὐχεται, ὁ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων εὐχόμενος. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ αὐτὸν διασωθῆναι. Κατὰ φύσιν γὰρ ἐπάγεται τῷ ἡττηθέντι κατὰ τὴν
10 πάλιν τὸ ἐπαισχυνθῆναι τῷ πτώματι αὐτοῦ, ὡς καὶ τῷ νικῶντι τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἀγάλλεσθαι. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, δηλοῖ τῆς εὐχῆς τὸ εἶδος: «αἰσχυνθήτωσαν» γάρ, φησὶν, «καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ζητοῦντές μου τὴν ψυχὴν». Οὐ γὰρ κατεύχεται τῶν εἰς χρημάτων ζημίαν ἐπιβουλευόντων ἢ περὶ γῆς ὄρων διαμφισβητούντων ἢ τῶν
15 κατὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ κακίαν ἐπίδεικνυμένων τινά, ἀλλὰ τῶν ψυχὴν ἐπιβουλευόντων. Τῆς δὲ ψυχῆς ἐπιβουλή τίς ἄλλη, εἰ μὴ Θεοῦ ἀλλοτριώσεις; Ἀλλοτριοῦται δὲ ἀπὸ Θεοῦ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ οὐκ ἄλλως, ἢ διὰ τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως. Ἐπεὶ οὖν ἀπαθὲς τὸ Θεῖον πάντοτε, ὁ αἰὲν ἐν πάθει γινόμενος, τῆς πρὸς τὸ Θεῖον συνα-
20 φείας ἀποσχοινίζεται. Ὡς ἂν οὖν μὴ τοῦτο πάθοι, αἰσχύνην τῶν ἀντιπαλαιόντων εὐχεται. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἐαυτῷ νίκην κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεύξασθαι, οἱ δὲ πολέμοι τὰ πάθη εἰσίν.

Οὕτως ὁ Ἱερεμίας ζῆλον τῆς θεοσεβείας ἔχων, εἰδωλομανοῦντος τηνικαῦτα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑποχειρίων αὐτῷ συνδιατρα-
25 φέντων, οὐκ ἰδίον τι θεραπεύει πάθος, ἀλλὰ περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων προσάγει τὴν δέησιν, τῇ κατὰ τῶν ἀσεβησάντων ὁρμῇ. ἅπαν σωφρονηθῆναι ἀξίῳ τὸ ἀνθρώπινον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ προφήτης, ὃς καὶ πολυγонуοῦσαν τότε τὴν κακίαν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις ὁρῶν ἀτεκνία δικαίως καταδικάζει καὶ τὰς πικρὰς θηλὰς τῆς
30 ἁμαρτίας ξηρανθῆναι βούλεται, ὡς ἂν μήτε τίκτοιτο τοῖς ἀνθρώ-

σκοτεινοῦ αὐτοῦ κόσμου, τὰ πονηρὰ πνεύματα ποὺ βρίσκονται ἀνάμεσα στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό»¹⁶.

Βλέποντας λοιπὸν ὁ μέγας προφήτης τὶς ἐπιβουλὲς τῶν δαιμόνων, ποὺ προκαλοῦν στοὺς ἀνθρώπους τὶς κακὲς συμπτώσεις γιὰ ν' ἁμαρτήσουν, περιπτώσεις θυμοῦ, ἀφορμὲς γιὰ ἐπιθυμίες, ποὺ εἶναι ἡ βάση τοῦ φθόνου καὶ τοῦ μίσους καὶ τῆς ὑπερηφάνειας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν, προσεύχεται νὰ ντροπιαστοῦν ὅλα αὐτὰ ποὺ τριγυρίζουν ἐπίβουλα τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς μας, προσευχόμενος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Κι αὐτὸ σημαίνει ὁ ἴδιος νὰ διασωθεῖ. Γιατὶ εἶναι φυσικὴ συνέπεια γιὰ ὅποιον ἠττήθηκε στὴν πάλη του. "Ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἔτσι τὸ δηλώνει τὸ εἶδος τῆς προσευχῆς, «Ἄς ἐξευτελιστοῦν», λέει, «κι ἄς ντροπιαστοῦν ὅσοι ζητοῦν τὴν ψυχὴ μου»¹⁷. Δὲν προσεύχεται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐπιβουλεύονται τὰ χρήματά του ἢ ἐκείνων ποὺ ἀμφισβητοῦν τὰ σύνορα τῶν χωραφιῶν του ἢ ποὺ θέλουν νὰ τὸν κακοποιήσουν σωματικά, ἀλλὰ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ψυχὴ του. Καὶ τί ἄλλο εἶναι ἡ ἐπιβουλὴ τῆς ψυχῆς, παρὰ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὸ Θεό; Καὶ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δὲν ἀποξενώνεται ἀλλιῶς ἀπὸ τὸ Θεό, παρὰ μέσω τῆς ἐμπαθοῦς διάθεσης. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θεῖο εἶναι πάντοτε ἀπαθές, ἄρα αὐτὸς ποὺ ἀναφέρεται συνεχῶς μὲ τὰ πάθη ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴ συνάφειά του μὲ τὸ Θεό. Γιὰ νὰ μὴν πάθει κάτι τέτοιο, προσεύχεται νὰ ντροπιαστοῦν οἱ ἀντίπαλοί του. Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ εὐχηθεῖ νίκη γιὰ τὸν ἑαυτό του κατὰ τῶν πολεμιῶν του, καὶ πολέμιοι εἶναι τὰ πάθη.

Ἔτσι ὁ Ἱερεμίας ἀπὸ θερμὸ ζῆλο γιὰ εὐσέβεια, ὅταν ὁ βασιλιάς εἶχε μανία μὲ τὰ εἰδωλα καὶ εἶχαν τὴν ἴδια διαστροφή καὶ οἱ ὑποχείριοί του, δὲν ἱκανοποιεῖ κάποιο δικό του πάθος, ἀλλὰ κάνει δέηση ξεσηκωμένος ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἀσέβησαν, ἀξιῶνοντας νὰ σωφρονιστεῖ ὅλο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων¹⁸. Τὸ ἴδιο κι ὁ προφήτης, ποὺ ἔβλεπε τότε γονιμότητα τὴν κακία μέσα στοὺς Ἰσραηλίτες, τοὺς καταδικάζει δίκαια σὲ ἀτεκνία καὶ θέλει νὰ στερέψουν οἱ πικροὶ μαστοὶ τῆς ἁμαρτίας, ὥστε οὔτε νὰ γεννήσουν οἱ ἄνθρωποι κά-

18. Ἱερ. 10,1.

ποις τὸ κακόν, μήτε τρέφοιτο. Διὰ τοῦτο προφήτης «δὸς αὐτοῖς», φησί, «Κύριε, μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς». Καὶ εἴ τις ἄλλος ἐν τοῖς ἀγίοις εὐρεθεῖη τοιοῦτος λόγος θυμοῦ τινα κατηγορίαν καὶ σημασίαν ἔχων, πρὸς τὴν τοιαύτην πάντως διάνοιαν βλέπει, ἢ ἐξορίζοι τὸ κακόν, οὐκ ἐπιτρίβοι τὸν ἄνθρωπον. «Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν». Ἀκούεις τῆς ἀποφάσεως; Πῶς οὖν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐχθρῶν θάνατον παρακαλεῖν ἔμελλε τὸν Θεόν, τὸν τῆς τοῦ θανάτου ἐνεργείας ἀλλότριον; Οὐ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. Ἀλλὰ βαττολογῶν καὶ κατὰ τῶν ἰδίων ἐχθρῶν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν παρακινῶν, ἐπιτερφθῆναι ταῖς ἀνθρωπίναις αὐτὸν συμφοραῖς ἐγκελεύεται.

Ἄλλ' ἤδη τινές', φησί, 'καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν καὶ πλοῦτου ἠξιώθησαν, εὐχῆ πρὸς τοῦτο χρησάμενοι, καὶ θεοφιλεῖς εἶναι διὰ τῆς τοιαύτης ἐκκληρίας ὑπενοήθησαν. Πῶς οὖν ἀπειργεῖς ἡμᾶς', εἴποι τις ἄν, 'περὶ τῶν τοιούτων προσάγειν τῷ Θεῷ τὰς δεήσεις;' Ἀλλὰ τὸ μὲν πάντα θείας ἐξῆφθαι βουλῆς καὶ ἄνωθεν οἰκονομεῖσθαι τὸν τῆδε βίον, παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ οὐκ ἂν τις ἀντείποι τῷ λόγῳ, τῶν δὲ τοιούτων τῆς εὐχῆς κατορθωμάτων ἄλλας αἰτίας ἐμάθομεν, οὐχ ὡς ἀγαθὰ πάντως τοῦ Θεοῦ ταῦτα τοῖς αἰτοῦσι νέμοντος, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ τούτων βαβαιωθῆ τοῖς ἐπιπολαιότεροις ἢ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις καὶ κατ' ὀλίγον ἐν ταῖς μικροτάταις τῶν αἰτήσεων τὸ ἐπακούειν τὸν Θεὸν τῶν ἱκεσιῶν τῇ πείρᾳ μανθάνοντες, ἀνέλθοιμἐν ποτε πρὸς τὴν τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν δωρημάτων ἐπιθυμίαν. Καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων τέκνων ὀρώμεν, ἃ τέως μὲν τῇ μητρῷα θηλῇ προσφύεται, ὅσον χωρεῖ ἡ φύσις, τοσοῦτον παρὰ τῆς γεννησαμένης ἐπιζητοῦντα· εἰ δὲ ὑπανδρυνθεῖ τὸ νήπιον καὶ τινα προσλάβοι τοῦ φθέγγεσθαι δύναμιν καταφρονεῖ μὲν τῆς θηλῆς, ζητεῖ δέ τι τοιοῦτον, ἢ προκόμιον ἢ ἰμάτιον ἢ τινα τοιαῦτα, οἷς ὁ τῶν νηπίων ὀφθαλμὸς ἐπιτέρπεται· ἐπειδὴν δὲ εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ καὶ συναυξηθῆ τῷ σώματι ἢ διάνοια, τότε, πάσας τὰς παιδικὰς ἐπιθυμίας καταλιπὼν, τὰ τῷ τελείῳ βλέποντα βίῳ παρὰ τῶν γονέων αἰτήσεται. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐθίζων τὸν ἄνθρωπον διὰ

ποιο κακὸ οὔτε νὰ τὸ θρέψουν. Γι' αὐτὸ λέει ὁ προφήτης: «Κύριε, δῶσε τοὺς ἄγονη μήτρα καὶ μαστοὺς στερεμένους»¹⁹. Κι ἂν βρεθεῖ καὶ κανένας ἄλλος παρόμοιος λόγος τῶν ἀγίων ποὺ σημαίνει θυμὸ καὶ κατηγορεῖται γι' αὐτὸ, ἔχει αὐτὸ τὸ νόημα: θέλει νὰ ἀπομακρύνει τὸ κακὸ, ὄχι νὰ ἐξοντώσει τὸν ἄνθρωπο. «Δὲν δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸ θάνατο»²⁰. Ἀκοῦς τὴ διακήρυξη; Πῶς λοιπὸν θὰ παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ γιὰ τὸ θάνατο τῶν ἰδίων τῶν ἐχθρῶν του, αὐτὸν ποὺ εἶναι ξένος ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου; Δὲν εὐχαριστεῖται μὲ τὸν ἀφανισμό τῶν ζωντανῶν. Ἀλλὰ φλυαρώντας καὶ στρέφοντας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τὸν παρακινεῖ νὰ δοκιμάσει χαρὰ γιὰ τὶς συμφορὰς τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλά, λέει, μερικοὶ ἀξιώθηκαν νὰ ἀποχτήσουν ἀρχὲς καὶ τιμὲς καὶ πλοῦτη μὲ τὴν προσευχὴ τοὺς καὶ θεωρήθηκαν ἀγαπητοὶ τοῦ Θεοῦ γι' αὐτὴ τὴν καλὴ τους τύχη. Πῶς λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κανένας, ἐμᾶς μᾶς ἐμποδίζεις ν' ἀπευθύνουμε τέτοιες δεήσεις στὸ Θεό; Ὅτι ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἀπὸ ψηλὰ ρυθμίζεται ἡ ἐδῶ ζωὴ μας, εἶναι φανερὸ στὸν καθένα καὶ κανένας δὲ θὰ φέρει ἀντίρρηση σ' αὐτό. Τὰ κατορθώματα ὁμως αὐτὰ τῆς προσευχῆς μάθαμε πῶς ἔχουν ἄλλες αἰτίες καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε δὲν τὰ παραχώρησε αὐτὰ ὁ Θεὸς ὡς ἀγαθὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ζητοῦν. Ἦθελε μ' αὐτὰ νὰ στερεωθεῖ ἡ πίστη πρὸς τὸ Θεὸ τῶν πιδ ἐπιπόλαιων καὶ μαθαίνοντας μὲ τὴν πείρα μας λίγο λίγο ἀπὸ τὰ μικρότερα αἰτήματα ὅτι ὁ Θεὸς ἀκούει τὶς παρακλήσεις μας, ν' ἀνεβοῦμε στὴν ἐπιθυμία τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων δωρημάτων. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο ποὺ βλέπομε καὶ στὰ παιδιά μας. Ὅσα εἶναι κολλημένα ἀκόμα στὸ μαστὸ τῆς μητέρας, ζητοῦν ἀπὸ τὴ μάνα τοὺς τόσο, ὅσο δέχεται ἡ ἡλικία τοὺς. Ὅταν ὁμως τὸ νήπιο μεστῶσει κι ἀποχτήσῃ κάποια δύναμη ὁμιλίας, περιφρονεῖ τὸ μαστὸ καὶ ζητεῖ κάτι τέτοιο ἢ ἓνα σκουφο ἢ ἓνα πουκάμισο, ποὺ θέλγουν τὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Κι ὅταν φτάσῃ σὲ κάποια ἡλικία καὶ μαζί μὲ τὸ σῶμα ἀναπτυχθεῖ κι ὁ νοῦς του, τότε ἀφήνει ὅλες τὶς παιδικὲς ἐπιθυμίες καὶ ζητᾷ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ὅσα ἀφοροῦν στὴν ὀλοκληρωμένη ζωὴ. Ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ἐπει-

19. Ὡσ. 9,14. 20. Σοφ. Σολ. 1,13.

πάντων πρὸς αὐτὸν βλέπειν, διὰ τοῦτο πολλάκις οὐδὲ τῶν μικροτέρων αἰτήσεων ἀνήκοος γίνεται, ὡς ἂν ἐπὶ τῇ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίᾳ διὰ τῆς ἐν τοῖς μικροῖς εὐεργεσίας τὸν τετυχηκότα τῆς χάριτος προσκαλέσαιτο. Καὶ σὺ τοίνυν, εἰ ὁ δεῖνα γέγονε θεία προνοία 5 γνώριμός τε καὶ περιβλεπτος ἐξ ἀφανεστέρων, ἢ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπιζητουμένων ἐκτήσατο, ἀρχὴν ἢ πλοῦτον ἢ περιφάνειαν, νόει τὸν σκοπὸν, ὅτι σοὶ ἀπόδειξις τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἢ περὶ ταῦτα φιλανθρωπία γίνεται, ἵνα διὰ τοῦ τυχεῖν τῶν παιδικῶν ἀθυρμάτων, περὶ τῶν μειζόντων καὶ τελειότερων προσα- 10 γάγῃς τῷ Πατρὶ τὰς αἰτήσεις. Ταῦτα δέ ἐστιν ὅσα εἰς ψυχὴν φέρει τὸ κέρδος.

Καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀλογωτάτων, προσελθόντα τῷ Θεῷ ζητεῖν παρὰ τοῦ αἰδίου τὰ πρόσκαιρα, παρὰ τοῦ ἐπουρανίου τὰ ἐπιγεια, παρὰ τοῦ Ὑψίστου τὰ χαμαιζήλα, παρὰ τοῦ βασιλείαν οὐρα- 15 νῶν δωρουμένον, τὴν γῆϊνὴν ταύτην καὶ ταπεινὴν εὐκληρίαν, παρὰ τοῦ ἀναφαίρετα χαριζομένου, τὴν ἐν ὀλίγῳ τῶν ἀλλοτρίων χρῆσιν, ὧν ἀναγκαῖα μὲν ἡ ἀφαίρεσις, πρόσκαιρος δὲ ἡ ἀπόλαυσις, ἐπικίνδυνος δὲ ἡ οἰκονομία· καλῶς δὲ παρίστησι τῇ προσθήκῃ τὸ ἄτοπον, εἰπὼν, «ὥσπερ οἱ ἔθνικοί». Τὸ γὰρ περὶ τὰ φαινόμενα τὴν 20 σπουδὴν ἔχειν ἰδιὸν ἐστὶ τῶν μηδεμίᾳ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐαυτοῖς ὑποτιθεμένων ἐλπίδα, μὴ κρίσειως φόβον, μὴ γεέννης ἀπειλήν, μὴ ἀγαθῶν προσδοκίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιζομένων, οἱ βοσκημάτων δίκην πρὸς τὸν παρόντα ὀρῶντες βίον, ὅπερ ἂν λαιμῷ καὶ κοιλίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς τοῦ σώματος ἡδύπα- 25 θεῖαις χαρίζονται, τοῦτο ἐν ἀγαθῶν κρίνουσι μοίρα, ἢ τὸ πρωτεῦσαι τινῶν καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦς λοιποῦς νομισθῆναι, ἢ πολλοῖς ἐπικαθευδῆσαι ταλάντοις, ἢ εἴ τι ἄλλο τῆς βιοτικῆς ἀπάτης ἐστίν, οἷς, εἴ τις ἂν λέγῃ περὶ τῆς μελλούσης ἐλπίδος, λῆρος ἀντιρκυς εἶναι δοκεῖ, παράδεισον καὶ βασιλείαν καὶ οὐρανῶν διαγωγὴν καὶ τὰ 30 τοιαῦτα διεξερχόμενος. Ἐπειδὴ τοίνυν ἰδιὸν ἐστὶ τῶν μὴ ἐχόντων

δὴ μὲ ὄλα τὰ περιστατικὰ συνηθίζει τὸν ἄνθρωπο νὰ κοιτάζει πρὸς αὐτόν, γι' αὐτὸ συχνὰ ἀκούει καὶ τίς πιὸ μηδαμινὲς αἰτήσεις του, ὥστε αὐτὸν ποὺ ἔλαβε τὴ χάρη μὲ τὴν εὐεργεσία του στὰ μικρὰ νὰ τὸν προσκαλέσει καὶ στὴν ἐπιθυμία τῶν ὑψηλότερων. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἂν ὁ κάποιος ἔγινε ἀπὸ θεία πρόνοια γνωστὸς καὶ ἐπιφανὴς ἀπὸ ἀφανεῖς ποὺ προερχόταν ἢ ἀπόχτησε κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐπιδιώκονται στὴ ζωὴ αὐτῆ, εἴτε ἐξουσία εἴτε πλοῦτη εἴτε δόξα, σκέψου τὸ σκοπὸ· ἢ φιλανθρωπία ποὺ ἐπιδεικνύεται σ' αὐτὰ γίνεται γιὰ σένα ἀπόδειξη τῆς μεγάλης δύναμης τοῦ Θεοῦ, ὥστε, πετυχαίνοντας τὰ παιδικὰ παιχνίδια, νὰ ἀπευθύνει στὸν Πατέρα αἰτήσεις γιὰ δωρεὰς μεγαλύτερες καὶ τελειότερες. Αὐτὲς εἶναι ποὺ δίνουν τὸ κέρδος στὴν ψυχὴ.

Θὰ ἦταν τὸ πιὸ παράλογο πράγμα νὰ προσέλθεις στὸ Θεὸ καὶ νὰ ζητήσεις ἀπὸ τὸν αἰώνιο τὰ πρόσκαιρα, ἀπὸ τὸν ἐπουράνιο τὰ ἐπίγεια. ἀπὸ τὸν Ὑψιστο τὰ ταπεινά, ἀπὸ αὐτὸν ποὺ χαρίζει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν αὐτῆ τῆ γήινη καὶ ταπεινὴ καλοτυχία, ἀπὸ αὐτὸν ποὺ χαρίζει δῶρα ἀναφαίρετα τὴν ὀλιγοχρόνια χρῆση τῶν ξένων πραγμάτων, ποὺ εἶναι ἀναλόφευκτη ἢ ἀφαίρεσή τους καὶ ἢ ἀπόλαυσή τους πρόσκαιρη καὶ ἢ διαχείρισή τους ἐπικίνδυνη. Κάνει παραστατικὴ τὴν ἀτοπία μὲ τὴν προσθήκη ποὺ βάζει λέγοντας «ὅπως οἱ εἰδωολάτρες». Γιατὶ ἡ ἀπασχόληση μὲ τὰ φαινόμενα χαρακτηρίζει ἐκείνους ποὺ δὲ δίνουν στὸν ἑαυτὸ τους νὰ στηριχθεῖ σὲ καμιὰν ἐλπίδα γιὰ τὸν μελλοντικὸ αἰῶνα, οὔτε στὸ ζόφο τῆς κρίσης οὔτε στὴν ἀπειλὴ τῆς γέεννας οὔτε στὴν προσδοκία τῶν ἀγαθῶν οὔτε σὲ κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἐλπίζουμε κατὰ τὴν ἀνάστασι. Αὐτοὶ ὅμοιοι μὲ ζῶα κοιτάζουν μόνον τὴν παρούσα ζωὴ, αὐτὸ ποὺ προσφέρουν πρὸς εὐχαρίστηση στὸ λαίμω καὶ στὴν κοιλιὰ καὶ στίς ἄλλες ἀπολαύσεις τοῦ σώματος αὐτὸ καὶ τὸ κατατάσσουν στὴν τάξη τῶν ἀγαθῶν ἢ νὰ εἶναι πρῶτοι ἀνάμεσα σὲ κάποιους καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ ἐφυσυχάσουν ἐπάνω στὰ πολλὰ χρήματά τους ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀπατηλὰ τῆς ζωῆς. Ἄν πεῖς σ' αὐτοὺς κάτι γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἐλπίδα, νομίζουν ὅτι εἶναι φλυαρία πέρα πέρα, ὅταν τοὺς μιλάς γιὰ τὸν παράδεισο καὶ τὴ βασιλεία καὶ τὴ ζωὴ στὸν οὐρανό. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι χαρακτηριστικὸ

ἐλπίδα τὸ προστετηκέναι τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, καλῶς τὰ περιττὰ καὶ μάταια τῆς ἐπιθυμίας, ἃ δι' εὐχῆς οἴονται κατορθοῦν ἑαυτοῖς οἱ φιλήδονοι, τῶν ἐθνικῶν ὁ λόγος εἶναι φησι, τῶν νομιζόντων ἐκ τοῦ προσλιπαρεῖν περὶ τῶν ἀτόπων συνεργὸν ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα τὸ 5 Θεῖον ἔξειν. «Λοκοῦσι» γάρ, φησὶν, «ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται».

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἃ δεῖ γινώσκειν, δι' ὧν ἐξητάσαμεν, ἐδιδάχθημεν. Οἷαν δὲ προσήκει τῷ Θεῷ προσάγειν τὴν δέησιν, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀκουσόμεθα, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ 10 δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὄσων δὲν ἔχουν ἐλπίδα νὰ προσκολλοῦνται στὴν παρούσα ζωὴ, ὀρθὰ λέει ἡ Γραφή ὅτι οἱ περιττὲς καὶ μάταιες ἐπιθυμίαι ποὺ νομίζουν οἱ φιλήδονοι ὅτι πετυχαίνουν μὲ τὴν προσευχὴ εἶναι τῶν ἐθνικῶν, ποὺ νομίζουν ὅτι, ἐκλιπαρώντας γιὰ τὰ ἄτοπα, θὰ λάβουν συνεργό τους τὸ Θεὸ γιὰ αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει. Γιατὶ νομίζουν, λέει, ὅτι θὰ εἰσακουστοῦν μὲ τὴν πολυλογία τους.

Μὲ τὴν ἐξέταση ποὺ ἐπιχειρήσαμε μάθαμε αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ ξέρομε. Στὴ συνέχεια θ' ἀκούσομε πῶς πρέπει ν' ἀπευθύνομε τὴ δέησή μας στὸ Θεὸ μὲ τὴ χάρι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β΄

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»

Ὅτε προσῆγεν ὁ μέγας Μωϋσῆς τῇ κατὰ τὸ ὄρος μυσταγωγία τὸν Ἰσραηλίτην λαόν, οὐ πρότερον αὐτοὺς τῆς θεοφανείας ἤξιωσεν, πρὶν ἀγνεῖα τε καὶ περιρραντισμῶ νομοθετῆσαι τῷ λαῷ τὸ καθάρσιον· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθάρσησαν τῆς θείας δυνάμεως τὴν ἐμφάνειαν, ἀλλὰ πρὸς πᾶν κατεπλάγησαν τὸ φαινόμενον, τὸ πυρῶ, τὸν γνόφον, τὸν καπνόν, τὰς σάλπιγγας, καὶ πρὸς τούτους πάλιν ἀποστρεφείς, ἤξιουν τὸν νομοθέτην αὐτοῖς μεσίτην γενέσθαι τοῦ θείου βουλήματος, ὡς οὐχ ἱκανῆς οὐσῆς τῆς δυνάμεως αὐτῶν προσεγγίσει τῷ Θεῷ καὶ θείαν ἐμφάνειαν δέξασθαι. Ὁ δὲ ἡμέτερος νομοθέτης, καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, προσάγειν ἡμᾶς τῇ θείᾳ χάριτι μέλλων, οὐχὶ Σίναιον ἡμῖν ὄρος τῷ λόγῳ παραδείκνυσι γνόφῳ κεκαλυμμένον καὶ πυρὶ καπνιζόμενον, οὐδὲ σαλπίγγων φωνᾶς ἄσημόν τι καὶ καταπληκτικὸν ἀπηχούσας, οὐδὲ τριημέροις ἀγνεύειαις καὶ ὕδατι ρύπον ἐκπλύνοντι τὴν ψυχὴν ἐκκαθάρας, οὐδέ, πᾶσαν 15 τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ καταλιπόν, ἐνὶ μόνῳ τὴν ἀνοδὸν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους χαρίζεται, τὴν κεκαλυμμένην τῷ γνόφῳ τῷ τὴν δόξαν Θεοῦ περικύπτοντι, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀντὶ τοῦ ὄρους αὐτὸν ἀνάγει τὸν οὐρανόν, βατὸν τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸν διὰ τῆς ἀρετῆς καταστήσας· ἔπειτα δὲ οὐ θεατὰς μόνον τῆς θείας δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ κοινωνοὺς ἀπεργάζεται καὶ εἰς συγγένειαν, τρόπον τινά, τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τοὺς προσιόντας ἄγει· οὐδὲ γνόφῳ κατακρύπτει τὴν ὑπερέχουσαν δόξαν, ὡς δυσθεώρητον τοῖς ἀναζητοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ τῷ τηλαυγεῖ φωτὶ τῆς διδασκαλίας τὸν γνόφον 20

ΛΟΓΟΣ Β'

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»

Ὅταν ὁ μέγας Μωσῆς ὀδηγοῦσε τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ δόθητος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, δὲν τοὺς ἔκρινε ἀξιους γιὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ Θεοῦ, προτοῦ νομοθετήσῃ τὴν κάθαρσιν τοῦ λαοῦ μετὰ ἀγνεΐαν καὶ ραντισμὸν¹. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἀντιμετώπισαν μετὰ θάρρους τὴν φανέρωσιν τῆς θείας δυνάμεως· ἐνωσαν κατάπληξιν ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔβλεπαν, τὴν φωτιάν, τὸ σκότος, τὸν καπνόν, τὴν σάλπιγγον. Καὶ ὅταν γύρισε πάλιν εἰς αὐτοὺς, εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνῃ ὁ νομοθέτης μεσίτης εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὸ δὲν ἀντεχεῖ ἡ δυνάμις τοὺς νὰ πλησιάσῃ τὸ Θεὸν καὶ νὰ δεχτοῦν τὴν θείαν φανέρωσιν. Ὁ δικός μας ὅμως νομοθέτης καὶ Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστός, ὀδηγώντας μας εἰς τὴν θείαν χάριν δὲ μᾶς παρουσιάζει μετὰ τὸν λόγο τοῦ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ σκεπασμένον μετὰ τὸ γνόφον, τυλιγμένον εἰς τὴν φωτιάν καὶ εἰς τοὺς καπνοὺς, οὔτε τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων, ποὺ ἀντηχοῦσαν ἀκατανόητα καὶ ἀπειλητικὰ, οὔτε καθαρίζοντας τὴν ψυχὴν μας ἀπὸ τὸν ρύπον μετὰ ἀγνεΐας τριῶν ἡμερῶν καὶ μετὰ νερόν, οὔτε, ἀφήνοντας εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, χαρίζει εἰς ἕνα μονάχα τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, τὴν τυλιγμένην μετὰ τὸ γνόφον ποὺ ἔκρυβε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πρῶτα ἀντὶ εἰς τὸ βουνὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἴδιον τὸν οὐρανόν, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἀρετὴν τὸν ἔκανε βατὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειτα, δὲ μᾶς ἀξιώνει μόνον νὰ βλέπομεν τὴν θείαν δυνάμιν, ἀλλὰ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῆς καὶ κατὰ κάποιον τρόπον κάνει συγγενεῖς μετὰ τὴν ἀνώτερον φύσιν ὅσους πλησιάζουν. Οὔτε κρύβει μέσα εἰς τὸ γνόφον τὴν ὑπερτέρον δόξαν, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ τὴν δοῦν εὐκόλως ὅσοι τὴν ἀναζητοῦν, ἀλλὰ καταφώτισε τὸ γνόφον μετὰ τὸ ἅπλετον φῶς τῆς διδα-

1. Ἐξ. 19,15 ἔ.

καταφωτίσας, ἐπὶ λαμπρᾶς αἰθρίας τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν τὴν ἄφραστον δόξαν καθοραῖσθαι ἐποίησεν· ἕδωρ δὲ περιρραίνειν οὐκ ἐξ ἄλλοτριῶν ναμάτων, ἀλλὰ τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀναβρύον χαρίζεται, εἴτε τὰς τῶν ὀφθαλμῶν τις λέγει πηγᾶς, εἴτε τὴν καθαρὰν τῆς 5 καρδίας συνείδησιν, μηδεμίαν ἰλὸν ἀπὸ τῆς ἐννόμου τῶν γαμετῶν ὀμιλίας, ἀλλ' ἀπὸ πάσης ὑλικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς διαθέσεως νομοθετήσας, οὕτω προσάγει διὰ τῆς προσευχῆς τῷ Θεῷ. Αὕτη γὰρ τῶν ρημάτων ἡ δύναμις, δι' ὧν οὐχὶ φωνᾶς τινος ἐν συλλαβαῖς ἐκφωνουμένας μανθάνομεν διὰ τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπίνοιαν τῆς πρὸς τὸν 10 Θεὸν ἀναβάσεως δι' ὑψηλῆς πολιτείας κατωρθωμένην.

Ἐξεστι δὲ δι' αὐτῶν τῶν τῆς προσευχῆς λόγων τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν κατανοῆσαι. «Ὅταν προσεύχησθε», φησὶν· οὐκ εἶπεν, ἕταν εὐχῆσθε, ἀλλ' «ὅταν προσεύχησθε», ὡς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν ἤδη προκατορθωθῆναι προσήκοντος, πρὶν διὰ τῆς προσευχῆς τῷ 15 Θεῷ προσεγγίσει. Τίς δὲ τῶν ὀνομάτων τούτων κατὰ τὸ σημαϊνόμενόν ἐστι διαφορά; Ὅτι εὐχὴ μὲν ἐστὶν ἐπαγγελία τινὸς τῶν κατ' εὐσέβειαν ἀφιερουμένων, προσευχὴ δὲ αἴτησις ἀγαθῶν μετὰ ἱκετηρίας προσαγομένη Θεῷ. Ἐπεὶ οὖν παρρησίας ἡμῖν χρεία, ὅταν προσίωμεν Θεῷ, τὰς ὑπὲρ ἑῶν λυσιτελούντων ἱκετηρίας ποιούμε- 20 νοι, ἀναγκαίως τὸ κατὰ τὴν εὐχὴν προηγήσεται, ἵνα, τὸ παρ' ἑαυτῶν ἐκτελέσαντες, οὕτω θαρσοῦντες τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλαβεῖν ἀζιώσωμεν. Διὸ φησὶν ὁ Προφήτης, ὅτι «τας ευχας μου ἀποδώσω σοι, ἃς διέστειλε τὰ χεῖλη μου», καὶ «εὐξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν». Καὶ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὴν τοιαύτην ἐστὶν 25 ἰδεῖν τῆς εὐχῆς σημασίαν, ὡς γινῶναι ἡμᾶς, οὐ εὐχὴ μὲν ἐστὶ, καθὼς εἴρηται, χαριστήριος δωροφορίας ἐπαγγελία· ἡ δὲ προσευχὴ τὴν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ ἡμινομένην πρόσ- οδον διερμηνεύει. Διδάσκει οὖν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ πρότερον αἰτεῖσθαι τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὶν αὐτῷ τι τῶν κεχαρισμένων δωροφο-

σκαλίας κι ἔκανε τὴν ἄφραστη δόξα νὰ φαίνεται στὴ λαμπρὴ αἰθρία τῆς καθαρῆς καρδιάς. Καὶ τὸ νερὸ γιὰ τὸ ράντισμα δὲ μᾶς τὸ δίνει ἀπὸ πηγὲς ξένες, ἀλλὰ μᾶς χαρίζει τὸ νερὸ ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ μέσα μας, εἴτε ἐννοεῖ κανένας τὶς πηγὲς τῶν ματιῶν εἴτε τὴν καθαρὴ συναίσθηση τῆς καρδιάς, ἀπαγορεύοντας μὲ τὸ νόμο του ὄχι κάποια ἰλὺ ἀπὸ τὴ νόμιμη συνένωση τῶν συζύγων, ἀλλὰ κάθε ὑλικὴ καὶ ἐμπαθὴ διάθεση, φέρνοντάς μας ἔτσι μὲ τὴν προσευχὴ κοντὰ στὸ Θεό. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τῶν λέξεων· δὲν διδασκόμαστε κάποιους φθόγγους ποὺ ἐκφωνοῦνται μὲ κάποιες συλλαβές, ἀλλὰ τὸν τρόπο τῆς ἀνάβασης στὸ Θεὸ ποὺ κατορθώνεται μὲ οὐράνια πολιτεία.

Καὶ μπορούμε νὰ κατανοήσουμε τὴ θεία μυσταγωγία ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς. «Ὅταν προσεύχεστε», λέει· δὲν εἶπε «ὅταν εὐχεστε» ἀλλὰ «ὅταν προσεύχεστε»², ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἔχει προκατορθωθεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς εὐχῆς πρὶν πλησιάσουμε τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσευχὴ. Ποιὰ εἶναι ἡ διαφορὰ στὸ σημαινόμενο τῶν δύο αὐτῶν λέξεων; Ἡ εὐχὴ εἶναι ὑπόσχεση, τάξιμο γιὰ κάτι ποὺ ἀφιερώνουμε ἀπὸ εὐσέβεια, ἐνῶ ἡ προσευχὴ εἶναι αἴτηση ἀγαθοῦ, ποὺ ἀπευθύνεται στὸ Θεὸ ἰκετευτικά. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ παρρησία, ὅταν πλησιάζουμε τὸ Θεὸ παρακαλώντας γι' αὐτὰ ποὺ μᾶς ὠφελοῦν, ὑποχρεωτικὰ ἡ εὐχὴ θὰ προηγηθεῖ, ὥστε, ἀφοῦ ἐκτελέσουμε ὅ,τι ὀφείλομε ἐμεῖς, ἔτσι μὲ θάρρος νὰ διατυπώσουμε τὴν ἀξίωση νὰ λάβουμε ὅ,τι πρέπει νὰ μᾶς δώσει ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ λέει ὁ προφήτης «θὰ σοῦ ἀποδώσω τὶς ὑποσχέσεις μου ποὺ διατύπωσαν τὰ χεῖλη μου»³, καὶ «ὑποσχεθεῖτε καὶ ἀποδώστε τὶς ὑποσχέσεις σας στὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας»⁴. Σὲ πολλὰ σημεία τῆς Γραφῆς μπορούμε νὰ διατυπώσουμε αὐτὴ τὴ σημασία τῆς εὐχῆς, ὥστε νὰ καταλάβουμε ὅτι ἡ εὐχὴ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ὑπόσχεση γιὰ προσφορὰ κάποιου δώρου· ἐνῶ ἡ προσευχὴ σημαίνει τὴν προσέλευση στὸ Θεὸ μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσής μας. Μᾶς διδάσκει λοιπὸν ὁ λόγος νὰ μὴ ζητοῦμε κάτι ἀπὸ τὸ Θεὸ προτοῦ τοῦ ἀνταποδώσουμε τὸ δῶρο

2. Ματθ. 6,7. Λουκᾶ 11,2.

3. Ψαλμ. 65,13. 4. Ψαλμ. 75,12.

ρῆσαι. Εὐξασθαι γὰρ χρὴ πρότερον, εἶτα προσεύξασθαι ὡς εἴ τις λέγει προηγεῖσθαι τὴν σπορὰν τῆς ἐπικαρπίας. Οὐκοῦν χρὴ καταβαλεῖν πρότερον τῆς εὐχῆς τὰ σπέρματα, καὶ οὕτως ἀξηθεῖσαν τὴν καταβολὴν τῶν σπερμάτων καρπώσασθαι διὰ τῆς προσευχῆς 5 τὴν χάριν ἀντιλαμβάνοντα. Ὡς οὖν οὐκ ἐσομένης ἐν παρρησίᾳ τῆς ἐντεύξεως, εἴ μὴ ἐπὶ προληφθείσῃ εὐχῇ τινι καὶ δωροφορίᾳ ἢ πρόσδοδος γένοιτο, ἀναγκαίως ἢ εὐχὴ τῆς προσευχῆς προηγῆσεται.

Ὡς οὖν ἤδη τοῦτου κατορθωθέντος, φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος: «ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐ-
10 ρανοῖς». «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς;», φησὶ πού τῆς Ψαλμοδίας ὁ μέγας Δαβὶδ· εἶπομι δ' ἂν καὶ αὐτὸς τολμήσας τὴν ἴσῃν φωνήν· Τίς δώσει μοι πτέρυγας ἐκεῖνας, πρὸς τὸ δυνηθῆ-
15 ναι τῷ ὕψει τῆς τῶν ρημάτων μεγαλοφυΐας συναναπτῆναι κατὰ διάνοιαν; Ὡστε καταλιπεῖν μὲν τὴν γῆν πᾶσαν, διαπεράσαι τε πάν-
τα τὸν ἐν μέσῳ κεχυμένον ἀέρα, καταλαβεῖν δὲ τὸ αἰθέριον κάλλος καὶ ἐπὶ τὰ ἄστρα φθάσαι καὶ πᾶσαν τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν κα-
τιδεῖν· στήναι δὲ μηδὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ διεξελθεῖν καὶ διὰ τούτων, καὶ πάντων τῶν κινουμένων καὶ μεθισταμένων ἐκτὸς γενέσθαι, καὶ καταλαβεῖν τὴν ἐστῶσαν φύσιν, τὴν ἀμετακίνητον δύναμιν, τὴν
20 ἀφ' ἑαυτῆς καθιδρυμένην, τὴν πάντα ἄγρουσάν τε καὶ φέρουσαν, ὅσα ἐν τῷ εἶναι ἐστὶ, πάντα τὰ τοῦ ἀφράστου θελήματος τῆς θείας σο-
φίας ἐξηρητημένα, ὥστε πάντων ἀλλοιουμένων τε καὶ μεθισταμέ-
νων πόρρω τῇ διανοίᾳ γενόμενος, ἐν ἀτρέπτῳ τε καὶ ἀκλινεῖ τῇ τῆς
ψυχῆς καταστάσει τὸν ἀτρέπτον καὶ ἀναλλοιώτον διὰ τῆς γνώμης
25 πρότερον οἰκειώσασθαι, εἰθ' οὕτω τῇ οἰκειοτάτῃ προσηγορίᾳ ἐπι-
καλέσασθαι καὶ εἰπεῖν, «Πάτερ»; Οἷας γὰρ τῷ λέγοντι χρεῖα ψυ-
χῆς! ὄσης τῆς παρρησίας! οἷας τῆς συνειδήσεως! Ἴνα Θεὸν νοῆ-
σας, ὡς ἔστι δυνατόν, ἐκ τῶν ἐπινοουμένων αὐτῷ προσηγοριῶν,
πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀφράστου δόξης χειραγωγούμενος καὶ μαθὼν

μας για ὅ,τι μᾶς ἔχει χαρίσει. Πρῶτα πρέπει νὰ ὑποσχεθοῦμε κι ἔπειτα νὰ προσευχηθοῦμε, ὅπως δηλαδή ἂν πεῖ κάποιος ὅτι ἡ σπορὰ προηγεῖται ἀπὸ τὴ σοδειά. Ἐπομένως πρέπει πρὶν ἀπὸ τὴν εὐχὴ νὰ ρίξομε τοὺς σπόρους κι ὅταν ἔτσι ἀυξηθοῦν τὰ φύτρα νὰ καρπωθοῦμε μὲ τὴν προσευχὴ τὴ χάρη, παίρνοντάς τιν ὡς ἀνταμοιβή. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲ θὰ γίνεи ἡ συνάντησι μὲ παρρησία, ἂν ἡ προσέλευσι δὲν γίνεи ἔπειτα ἀπὸ ὑπόσχεσι πὸ θὰ προηγηθεῖ καὶ προσφορὰ δῶρων, ὑποχρωτικά ἢ εὐχὴ-ὑπόσχεσι θὰ προηγηθεῖ ἀπὸ τὴν προσευχή.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ ἔχει κατορθωθεῖ ἤδη, γι' αὐτὸ ὁ Κύριος λέει πρὸς τοὺς μαθητές του: «ὅταν προσεύχεστε, νὰ λέτε: Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁵. «Ποιὸς θὰ μοῦ δώσει φτερὰ περιστεριοῦ», λέει σ' ἓνα ψαλμὸ του ὁ μέγας Δαβίδ⁶. Θὰ τολμήσω νὰ πῶ κι ἐγὼ τὸν ἴδιο λόγο. Ποιὸς θὰ μοῦ δώσει ἐκεῖνα τὰ φτερά, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ πετάξω μὲ τὸ νοῦ μου στὸ ὕψος τῶν μεγαλεπήβολων λόγων, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψω ὀλόκληρη τὴ γῆ, νὰ διασχίσω ὅλο τὸν ἐνδιάμεσα ἀπλώμενον ἀέρα, νὰ ἐννοήσω τὴν ὁμορφιὰ τοῦ αἰθέρα, νὰ φτάσω στ' ἄστρα καὶ ν' ἀντικρύσω ὅλη τὴν τάξι πὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτά, νὰ μὴ σταθῶ ὅμως οὔτε σ' αὐτά, ἀλλὰ νὰ περάσω κι ἀνάμεσά τους καὶ νὰ βγῶ ἔξω ἀπὸ ὅλα ὅσα κινοῦνται καὶ μεταβάλλονται καὶ νὰ βρεθῶ στὴν ἀκίνητη φύσι, τὴν ἀμετακίνητη δύναμι, τὴν ἐγκατεστημένη ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, αὐτὴ πὸ κυβερνᾷ τὰ πάντα ὅπως θέλει, ὅσα βρίσκονται μέσα στὸ εἶναι κι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ἄφραστο θέλημα τῆς θείας σοφίας, ὥστε, φεύγοντας νοερὰ μακριὰ ἀπὸ ὅσα ἀλλοιώνονται καὶ μεταβάλλονται, μὲ ἀμετάβλητη καὶ σταθερὴ ψυχικὴ κατάστασι νὰ οἰκειωθῶ μὲ τὴ θέλησή μου πρῶτύτερα τὸν ἀμετάβλητο καὶ ἀναλλοίωτο, κι ἔτσι ἔπειτα νὰ τὸν ἐπικαλεσθῶ μὲ τὸ πολὺ οἰκειὸ ὄνομα καὶ νὰ τοῦ πῶ «Πατέρα»; Τί λογιῆς ψυχὴ χρειάζεται αὐτὸς πὸ μιλάει! Πόσι παρρησία! Πόσι συναίσθησι, ὥστε, ἀφοῦ ἐννοήσει, ὅσο γίνεται, τὸ Θεὸ ἀπὸ τίς ὀνομασίες πὸ ἐπινοοῦνται γι' αὐτόν, ὀδηγούμενος στὴ συνειδητοποίησι τῆς ἄφραστῆς δόξας του καὶ μαθαίνοντας ὅτι ἡ θεία φύσι, ὅ,τι κι ἂν εἶ-

5. Ματθ. 6,9.

6. Ψαλμ. 54,7.

ὅτι ἡ θεία φύσις, ὃ τί ποτέ ἐστὶν αὐτό, ἀγαθότης ἐστίν, ἀγιασμός, ἀγαλλίαμα, δύναμις, δόξα, καθαρότης, αἰδιότης αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα νενόηται περὶ τὴν θεϊαν φύσιν, διὰ τε τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν οἰκείων λογισμῶν κατανοή-
 5 σας, εἴτα τολμήσει τὴν τοιαύτην προέσθαι φωνὴν καὶ τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῦ κατονομάσαι Πατέρα; Δῆλον γὰρ ὅτι, εἰ μετέχοι τινὸς διανοίας, οὐκ ἂν θαρσῆσειε μὴ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν αὐτῷ βλέπων, εἰκείνην προέσθαι πρὸς τὸν Θεὸν τὴν φωνὴν καὶ εἶπεῖν, «Πάτερ». Τῆς γὰρ πονηρᾶς πράξεως ὁ ἀγαθὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, πατὴρ γενέσθαι φύ-
 10 σιν οὐκ ἔχει, οὔτε τοῦ κατὰ τὸν βίον βεβηλωθέντος ὁ ἄγιος, οὔτε τοῦ περιτρεπομένου ὁ ἀναλλοίωτος, οὔτε τοῦ νεκρωθέντος ἐξ ἁμαρτίας ὁ Πατὴρ τῆς ζωῆς, οὔτε τῶν ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἀσχημονούντων ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος, οὔτε τοῦ πλεονέκτου ὁ εὐεργέτης, οὔτε ὅλως τῶν ἐν τινι κακῷ εὕρισκομένων ὁ ἐν παντί
 15 ἀγαθῷ θεωρούμενος.

Εἰ γὰρ τις πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἔτι καθαρσίῳ δεόμενος καὶ μοχθηρὰν ἑαυτοῦ συνείδησιν ἐπιγινώσκων πλήρη κηλίδων καὶ πονηρῶν ἐγκαυμάτων, πρὶν καθαρθῆναι τῶν τοιούτων τε καὶ τοσούτων κακῶν, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ συγγένειαν αὐτὸν εἰσποιοῖ καὶ λέ-
 20 γοι, «Πάτερ», τῷ δικαίῳ ὁ ἄδικος, τῷ καθαρῷ ὁ ἀκάθαρτος, ὕβρις ἀντικρυς ἂν εἴη καὶ λοιδορία τὰ ρήματα, εἶπερ τῆς ἰδίας μοχθηρίας Πατέρα τὸν Θεὸν ὀνομάζοι. Ἡ γὰρ τοῦ πατρὸς φωνὴ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ὑποστάντος διασημαίνει. Οὐκοῦν ὁ μοχθηρὸς τὴν συνείδησιν, εἰ Πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν λέγει, οὐδὲν ἕτερον ἢ
 25 τῶν ἰδίων κακῶν ἀρχηγόν τε καὶ αἴτιον αὐτὸν εἶναι κατηγορήσει. Ἄλλ' «οὐδεὶς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος», φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ τῷ φωτὶ φῶς προσοικειοῦται, καὶ τῷ δικαίῳ τὸ δίκαιον, καὶ τῷ καλῷ τὸ καλόν, καὶ τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀφθαρτον, τὰ δὲ ἐναντία πρὸς τὰ ὁμογενῆ πάντως τὴν συγγένειαν ἔχει. «Οὐ γὰρ δύναται
 30 δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν». Εἰ τοίνυν βαρुकάρδιός

ναι καθ' ἑαυτῆ, εἶναι ἀγαθότητα, ἀγιασμός, ἀγαλλίαση, δύναμη, δόξα, καθαρότητα, ἀιδιότητα, πάντοτε ἢ ἴδια σ' ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια νοοῦμε γιὰ τὴ θεία φύση, καί, ἀφοῦ τὰ κατανοῆσει αὐτὰ μέσω τῆς ἀγίας Γραφῆς κι ἀπὸ τοὺς δικούς του συλλογισμούς, νὰ τολμήσει ἔπειτα νὰ βγάλει τὴ φωνὴ αὐτῆ καὶ νὰ τὸν ὀνομάσει αὐτὸν Πατέρα του; Εἶναι φανερὸ πῶς, ἂν ἔχει κάποιο μυαλό, δὲ θὰ τολμήσει ν' ἀπευθύνει στὸ Θεὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ νὰ πεῖ «Πάτερ», ἂν δὲ βλέπει τὰ ἴδια καὶ στὸν ἑαυτό του. Γιατὶ πατέρας τῆς πονηρῆς πράξης δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεи αὐτὸς πού εἶναι στὴν οὐσία του ἀγαθός, οὔτε ὁ ἅγιος ἐκείνου πού ἔχει βεβηλώσει τὴ ζωὴ του· οὔτε ὁ ἀναλλοίωτος ἐκείνου πού μεταβάλλεται· οὔτε ἐκείνου πού κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ὁ Πατέρας τῆς ζωῆς· οὔτε ὁ καθαρὸς καὶ ἄσπιλος ἐκείνων πού ἀσχημονοῦν μέσα στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας· οὔτε τοῦ πλεονέκτη ὁ εὐεργέτης οὔτε ὁποιων γενικὰ βρίσκονται σ' ἓνα κακὸ ἐκεῖνος πού τὸν σκεφτόμαστε μέσα σὲ κάθε ἀγαθό.

Πράγματι ἂν κάποιος, βλέποντας τὸν ἑαυτό του ὅτι ἔχει ἀκόμα ἀνάγκη ἀπὸ καθαρὸ κι ἔχει τὴ συναισθησὴ ὅτι ἢ συνείδησή του εἶναι ἁμαρτωλὴ, γεμάτη κηλίδες καὶ πονηρὰ ἐγκαύματα, εἰσέρχεται αὐτός, πρὶν καθαριστεῖ ἀπὸ τέτοια καὶ τόσα κακά, στὴ συγγένεια τοῦ Θεοῦ καὶ λέει αὐτὸς ὁ ἄδικος 'Πατέρα' τὸ δίκαιο, ὁ ἀκάθαρτος τὸν καθαρὸ, τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι πέρα πέρα ὕβρη καὶ χλευασμός, ἂν ὀνομάζει τὸ Θεὸ πατέρα τῆς ἴδιας του τῆς κακίας. Γιατὶ ἡ λέξι Πατέρας σημαίνει τὴν αἰτία ἐκείνου πού ἔλαβε ὕπαρξη ἀπὸ αὐτόν. "Ὅποιος λοιπὸν ἔχει ἔνοχη συνείδηση, ἂν λέει Πατέρα του τὸ Θεό, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸν κατηγορεῖ ὅτι εἶναι τῶν δικῶν ἁμαρτιῶν ἀρχηγὸς καὶ αἴτιος. "Ὅμως «δὲν ἔχει καμιὰ σχέση τὸ φῶς μὲ τὸ σκότος»⁷, λέει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ τὸ φῶς προσοικειώνεται στὸ φῶς καὶ τὸ δίκαιο στὸ δίκαιο καὶ τὸ καλὸ στὸ καλὸ καὶ τὸ ἄφθαρτο στὸ ἄφθαρτο, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα συγγενεύουν μὲ τὰ συγγενή τους. Γιατὶ «δὲν μπορεῖ τὸ χρήσιμο δέντρο νὰ παράγει ἄχρηστους καρπούς»⁸. Ἄν λοιπὸν κάποιος πού ἔχει σκληρὴ καρδιά, ὅπως λέει

8. Ἰω. 6,44.

τις ὧν, καθὼς φησιν ἡ Γραφή, καὶ τὸ ψεῦδος ζητῶν, κατατολμᾷ τῶν τῆς προσευχῆς ρημάτων, γινωσκέτω ὅτι οὐ τὸν οὐράνιον ὁ τοιοῦτος πατέρα καλεῖ, ἀλλὰ τὸν καταχθόνιον, ὃς αὐτὸς τε ψεύστης ἐστὶ καὶ τοῦ ἐν ἐκάστῳ συνισταμένου ψεύδους πατὴρ γίνεται, ἐκεῖ-
5 νος ἁμαρτία καὶ ἁμαρτίας πατὴρ. Διὰ τοῦτο οἱ ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν «ὀργῆς τέκνα» παρὰ τοῦ Ἀποστόλου προσαγορεύονται, καὶ ὁ τῆς ζωῆς ἀποστάς, ἀπωλείας υἱὸς ὀνομάζεται· καὶ τις βλακώδης καὶ θηλυδρίας, υἱὸς κορασιῶν αὐτομολούντων προσηγορεύθη. Ὡσαύ-
τως καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οἱ λαμπροὶ τὴν συνειδήσιν υἱοὶ φωτὸς καὶ
10 ἡμέρας προσαγορεύονται· καὶ δυνάμεως υἱοὶ ἕτεροι, οἱ πρὸς τὴν θείαν ἰσχὺν ἑαυτοὺς τονώσαντες.

Ὅταν τοίνυν Πατέρα τὸν Θεὸν λέγειν ἡμᾶς ἐν τῇ προσευχῇ διδάσκη ὁ Κύριος, οὐδὲν ἕτερόν μοι δοκεῖ ποιεῖν, ἢ τὸν ὑψηλὸν τε καὶ ἐπηρμένον νομοθετεῖν βίον· οὐ γὰρ δὴ ψεύδεσθαι, διδάσκει
15 ἡμᾶς, ἢ ἀλήθεια, ὥστε λέγειν ὃ μὴ ἐσμεν καὶ ὀνομάζειν ὃ μὴ πεφύκαμεν, ἀλλὰ Πατέρα λέγοντες ἑαυτῶν, τὸν ἀφθαρτὸν τε καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθόν, ἐπαληθεύειν τῷ βίῳ τὴν ἀγχιστεῖαν. Ὁρᾶς ὅσης ἡμῖν παρασκευῆς ἐστὶ χρεῖα; οἴου βίου; πόσης καὶ ποταπῆς ἐστὶ τῆς σπουδῆς, ὥστε ποτὲ πρὸς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς παρρησίας ὑψω-
20 θείσης ἡμῶν τῆς συνειδήσεως, τολμῆσαι εἰπεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι «Πάτερ»; Εἰ γὰρ περὶ τὰ χρήματα βλέπεις, εἰ περὶ τὴν βιωτικὴν ἀπάτην ἠσχολημένος εἶης, ἢ τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν ἀναζητοῖς, εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν ταῖς ἐμπαθεστέραις δουλεύεις, ἔπειτα τὴν τοιαύτην προσευχὴν διὰ στόματος λάβοις, τί οἶει ἐρεῖν τὸν εἰς τὸν βίον βλέ-
25 ποντα καὶ τῆς προσευχῆς ἐπαῖοντα; Ἐγὼ τοιούτων τινῶν ρημάτων ἀκούειν δοκῶ, ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν τοιοῦτον λέγοντος· Ἐπάτερ, καλεῖς ὁ κατεφθαρμένος τῷ βίῳ τὸν τῆς ἀφθαρσίας Πατέρα, τί μολύνεις τῇ ρυπαρᾷ σου φωνῇ τὸ ἀκήρατον ὄνομα; τί καταψεύδη τοῦ ρήματος; τί καθυβρίζεις τὴν ἀμόλυντον φύσιν; Εἰ τέκνον
30 ἦς σὺ ἐμόν, ἐκ τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν ἔδει πάντως καὶ τὸν σὸν βίον χα-

ή Γραφή, κι ἐπιζητεῖ τὸ ψέμα, ἔχει τὸ θράσος νὰ πεῖ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ἄς ξέρει ὅτι δὲν καλεῖ πατέρα του τὸν ἐπουράνιο, ἀλλὰ τὸν καταχθόνιο, ποῦ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ψεύτης καὶ πατέρας γίνεται τοῦ ψεύδους ποῦ ὑπάρχει στὸν καθένα, ἐκεῖνος εἶναι ἁμαρτία καὶ πατέρας τῆς ἁμαρτίας⁹. Γι' αὐτὸ ὅσους ἔχουν ἐμπαθὴ ψυχὴ ὁ Ἀπόστολος τοὺς ἀποκαλεῖ «τέκνα τῆς ὀργῆς»¹⁰· κι ὅποιοι ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὀνομάζεται «υἱὸς τῆς ἀπώλειας»¹¹. Καὶ κάποιος μαλθακὸς καὶ θηλυπρεπῆς ὀνομάστηκε υἱὸς κοριτσιῶν ποῦ λιποτάκτησαν. Καὶ ἀντίθετα ἐπίσης· ὅποιοι ἔχουν λαμπρὴ συνείδηση, ὀνομάζονται «υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας»¹² καὶ ἄλλοι «υἱοὶ δυνάμεως» ὅσοι τόνωσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴ θεία ἰσχύ.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Κύριος μᾶς διδάσκει νὰ λέμε τὸ Θεὸ «Πατέρα», ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ νομοθετεῖ τὸν ὑψηλὸ κι ἀνώτερο βίο. Δὲ μᾶς διδάσκει βέβαια ἡ ἀλήθεια νὰ λέμε ψέματα, ὥστε νὰ λέμε αὐτὸ ποῦ δὲν εἴμαστε καὶ νὰ ὀνομάζομε τὸν ἑαυτό μας ὅ,τι δὲν εἴμαστε ἀπὸ τὴ φύση μας. Ἀλλὰ ὅταν λέμε Πατέρα μας τὸν ἄφθαρτο καὶ δίκαιο καὶ ἀγαθό, νὰ ἐπαληθεύομε τὴ συγγένειά μας μὲ τὸ βίο μας. Βλέπεις πόση προετοιμασία ἔχομε ἀνάγκη, τί εἶδους ζωὴ, πόση καὶ ποιά προθυμία θέλει, ὥστε, ἀφοῦ ὑψωθεῖ ἡ συνείδησή μας σὲ τέτοιο βαθμὸ παρρησίας, νὰ τολμήσει νὰ πεῖ τὸ Θεὸ «Πατέρα»; Ἄν ὅμως κυνηγᾶς τὰ χρήματα, ἂν εἶσαι βουτηγμένος στὴ βιοτικὴ ἀπάτη ἢ ἐπιζητεῖς τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἂν εἶσαι σκλάβος στὶς ἐμπαθέστερες ἐπιθυμίες καὶ πάρεις ἔπειτα στὸ στόμα σου αὐτὸ τὸ λόγο τῆς προσευχῆς, τί νομίζεις ὅτι θὰ πεῖ αὐτὸς ποῦ βλέπει τὴ ζωὴ σου καὶ γνωρίζει τὴν προσευχή; Ἐγὼ νομίζω πῶς ἀκούω κάτι τέτοιους λόγους, σὰ νὰ λέει ὁ Θεὸς σ' αὐτόν. «Ἀποκαλεῖς «Πατέρα» ἐσὺ μὲ τὴ διεφθαρμένη ζωὴ τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας; Γιατί μολύνεις μὲ τὴ ρυπαρὴ φωνή σου τὸ ἄχραντο ὄνομα; Γιατί ἀποδίδεις ψευδῶς τὴ λέξη; Γιατί περιβάλλεις μὲ ὕβρεις τὴν ἀμόλυπτη φύση; Ἄν ἦσουν παιδιὰ δικό μου, τὰ δικά μου ἀγαθὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρίζαν καὶ τὴ δική σου ζωὴ. Δὲν ἀνα-

9. Ἰω. 6,44. 10. Ἐφ. 11,3.

11. Ἰω. 17,12. 12. Ἐφ. 5,8.

ρακτηρίζεσθαι· οὐκ ἐπιγινώσκω τῆς ἐμῆς φύσεως ἐν σοὶ τὴν εἰκόνα· ἐκ τῶν ἐναντίων οἱ χαρακτῆρες· τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς ζωῆς καὶ θανάτου συγγένεια; τίς οἰκειότης τῷ καθαρῷ τὴν φύσιν πρὸς τὸ ἀκάθαρτον; Πολὺ τοῦ εὐεργέτου πρὸς τὸν πλεονέκτην τὸ μέσον. Ἄμικτος ἢ τοῦ ἐλεήμονος καὶ τοῦ ἀπηνουῶς ἐναντίωσις· ἄλλος πατὴρ τῶν ἐν σοὶ κακῶν· τὰ γὰρ ἐμὰ γεννήματα τοῖς πατρώοις ἀγαθοῖς καλλωπίζεται, τέκνον τοῦ ἐλεήμονος ὁ ἐλεήμων, καὶ τοῦ καθαρῷ ὁ καθαρὸς, ὁ φθόρος ἀλλότριος τοῦ ἀφθάρτου· καὶ τὸ ὄλον, ἐξ ἀγαθοῦ ἀγαθός, καὶ ἐκ δικαίου δίκαιος. Ὑμᾶς δὲ οὐκ οἶδα πόθεν ἐστέ. Οὐκοῦν ἐπικίνδονον πρὶν καθαρθῆναι τῷ βίῳ τῆς προσευχῆς ταύτης κατατολμῆσαι καὶ Πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάσαι.

Ἄλλὰ ἀκούσωμεν τῶν τῆς προσευχῆς ρημάτων πάλιν, εἴ τις ἄρα γένοιτο ἡμῖν τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ κατανόησις διὰ τῆς συνεχε-
 15 στέρας ἐπαναλήψεως. «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ τὸν Θεὸν οἰκειώσασθαι, μετρίως ἡμῖν διὰ τῶν προλαβόντων ἐξήτασται λόγων. Δοκεῖ δέ μοι καὶ βαθυτέραν τινὰ διάνοιαν ὑποσημαίνειν ὁ λόγος· ταῦτα γὰρ ὑπόμνησιν ἡμῖν ἐμποιεῖ τῆς τε πατρίδος ἧς ἐκπεπτώκαμεν, καὶ τῆς εὐγενίας ἧς
 20 ἀπεβλήθημεν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ κατὰ τὸν νέον διηγήματι, τὸν ἀποστάνα τῆς πατρῶας ἐστίας καὶ πρὸς τὸν χοιρώδη βίον αὐτομολήσαντα, τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα δείκνυσιν ὁ Λόγος ἱστορικῶς διηγούμενος τὴν ἀποφοίτησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσωτίαν· οὐ πρότερον δὲ αὐτὸν ἐπανάγει πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐκληρίαν, πρὶν αἰσθῆσιν αὐτὸν
 25 τῆς παρούσης ἀναλαβεῖν συμφορᾶς, εἰς ἑαυτὸν ἐλθεῖν καὶ μελετήσαι τὰ τῆς μεταμελείας ῥήματα. Ταῦτα δὲ ἦν συμβαίνονταί πως τοῖς τῆς προσευχῆς λόγοις· ἔφησε γὰρ ἐκεῖ «Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου»· οὐκ ἂν προσθεῖς τῇ ἐξομολογήσει τὴν εἰς τὸν οὐρανόν, ὃν κταλιπὼν ἐπλημμέλησε· διὰ τοῦτο καὶ εὐ-
 30 πρόσιτον αὐτῷ τὸν πατέρα ἢ μελέτη τῆς τοιαύτης ἐξομολογήσεως

γνωρίζω σ' ἐσένα τὴν εἰκόνα τῆς φύσης μου. Τὰ γνωρίσματά μας προέρχονται ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Ποιά σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι; Ποιά συγγένεια ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο; Ποιά σχέση τοῦ καθαροῦ στὴ φύση μὲ τὸν ἀκάθαρτο; Εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν εὐεργέτη καὶ τὸν πλεονέκτη. Ἄσυμβίβαστη ἡ ἀντίθεση τοῦ ἐλεήμονα καὶ τοῦ ἀνελέητου. Ἄλλος εἶναι ὁ πατέρας τῶν κακιῶν σου· γιατί τὰ δικά μου γεννήματα τὰ στολίζουν τ' ἀγαθὰ τοῦ Πατέρα μου· παιδί τοῦ εὐσπλαχνου εἶναι ὁ εὐσπλαχνος καὶ τοῦ καθαροῦ ὁ καθαρὸς· ἡ φθορὰ εἶναι ξένη ἀπὸ τὸν ἀφθαρτο, καὶ γενικά, ὁ ἀγαθὸς ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ καὶ ὁ δίκαιος ἀπὸ τὸ δίκαιο. Ἐσεῖς ὅμως δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ κατάγεστε. Ἐπομένως εἶναι ἐπικίνδυνο, πρὶν καθαρίσεις καλὰ τὴ ζωὴ σου, νὰ τολμήσεις νὰ κάνεις αὐτὴν τὴν προσευχή, νὰ ὀνομάσεις τὸ Θεὸ «Πατέρα σου».

Ἄς ἀκούσομε ὅμως πάλι τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, μήπως καὶ κατανοήσομε τὸ κρυμμένο τους νόημα μὲ τὴ συνεχὴ ἐπανάληψη. «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τὸ ὅτι πρέπει νὰ οἰκειοποιηθοῦμε τὸ Θεὸ μὲ τὴν ἐνάρετη ζωὴ μας, τὸ ἐξετάσαμε ὅσο πρέπει μὲ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως. Ἀλλὰ καὶ κάποιο βαθύτερο νόημα νομίζω ὑποδηλώνει ὁ λόγος· αὐτὰ δηλαδὴ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξοριστήκαμε καὶ τὴν εὐγένεια τὴν ὁποία χάσαμε. Γιατὶ στὴν παραβολὴ τοῦ νέου πού ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐστία καὶ παραδόθηκε μόνος του στὴ ζωὴ τῶν χοίρων, ὁ Λόγος δείχνει τὴν ἀνθρώπινη ἀθλιότητα, περιλαμβάνοντας σὲ μιὰ διήγηση τὴν ἀποσκίρτησή του καὶ τὴν ἀσωτία. Δὲν τὸν ἐπαναφέρει στὴν ἀρχικὴ καλοτυχία του, πρὶν ἀποχτήσῃ συναίσθηση τῆς τωρινῆς συμφορᾶς του, ἔρθῃ στὸν ἑαυτό του καὶ μελετήσῃ τὰ λόγια τῆς μεταμέλειάς του. Αὐτὰ θὰ συμφωνοῦσαν κάπως μὲ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς. Ἐκεῖ εἶπε: «Πατέρα, ἀμάρτησα στὸν οὐρανὸ καὶ σ' ἐσένα»¹³. Δὲ θὰ πρόσθετε στὴν ἐξομολόγησή του τὴν ἀμαρτία του πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἂν δὲν πίστευε ὅτι πατρίδα του εἶναι ὁ οὐρανός, πού ἔσφαλε ἐγκαταλείποντάς τον. Γι' αὐτὸ ἡ μελέτη τῆς ἐξομολόγησής αὐτῆς κάνει εὐκολὰ εὐμενὴ σ' αὐτὸν τὸν Πατέρα του, ὥστε καὶ νὰ τρέξει σ' αὐ-

13. Λουκᾶ 15,21.

ἀπεργάζεται, ὥστε καὶ προσδραμεῖν αὐτῷ καὶ φιλήματι τὸν τράχη-
 λον δεξιῶσασθαι (ὅπερ σημαίνει τὸν λογικὸν ζυγόν, τὸν διὰ στόμα-
 τος ἐπιβληθέντα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παραδύσεως,
 τῷ ἐκδύντι τὴν πρώτην τῆς ἐντολῆς ζεύγλην καὶ ἀποσεισμένῳ
 5 τὸν φυλάσσοντα νόμον), περιθεῖναι δὲ αὐτῷ καὶ τὴν στολήν, οὐκ
 ἄλλην, ἀλλὰ τὴν πρώτην, ἧς ἐγυμνώθη διὰ τῆς παρακοῆς, ὁμοῦ τῇ
 γεύσει τῶν ἀπειρημένων γυμνὸν ἑαυτὸν θεασάμενος. Ὁ τε περὶ
 τὴν χεῖρα δακτύλιος, διὰ τῆς ἐν τῇ σφενδόνη γλυφῆς τὴν τῆς εἰκό-
 νος ἐπανᾶλψιν ὑποσημαίνει. Ἀσφαλιζεται δὲ καὶ τοὺς πόδας τοῖς
 10 ὑποδήμασιν, ὡς ἂν μὴ γυμνῇ τῇ πτέρνῃ, τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄψεως
 προσεγγίζων, ἐμπίπτῃ τῷ δῆγματι.

Ὡσπερ τοίνυν ἐκεῖ τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίας αἰτία
 γέγονε τῷ νέῳ ἢ πρὸς τὴν πατρῶαν ἐστίαν ἐπιστροφή (αὕτη δὲ
 ἐστὶν ὁ οὐρανὸς εἰς ὃν πεπλημμεληκέναι τῷ πατρὶ λέγει), οὕτω καὶ
 15 ἐνταῦθα δοκεῖ μοι διδάσκων ὁ Κύριος τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπικα-
 λεῖσθαὶ Πατέρα, μνήμην σοι ποιεῖσθαι τῆς ἀγαθῆς πατρίδος, ὡς ἂν
 ἐπιθυμίαν σφοδροτέραν τῶν καλῶν ἐμποιήσας, ἐπιστήσειέ σε τῇ
 ὁδῷ τῇ πρὸς τὴν πατρίδα πάλιν ἐπαναγούσῃ. Ὁδὸς δὲ ἢ πρὸς τὸν
 οὐρανὸν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀνάγουσα, οὐδεμία τις ἐστὶν ἄλλη,
 20 εἰ μὴ φυγὴ καὶ ἀπόστασις τῶν περιγεῖων κακῶν· τῆς δὲ φυγῆς τῶν
 κακῶν ἐπίνοια, οὐκ ἄλλη μοι τις εἶναι δοκεῖ, πλὴν τῆς πρὸς τὸν
 Θεὸν ὁμοιώσεως. Τὸ δὲ ὁμοιωθῆναι Θεῷ, τὸ δίκαιόν τε καὶ ὄσιον
 καὶ ἀγαθὸν καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστι γενέσθαι. Ὡν εἴ τις, ὡς ἐστὶ δυνα-
 τόν, τοὺς χαρακτῆρας ἐναργῶς ἐν ἑαυτῷ τυπώσειεν, ἀμογητὶ κατὰ
 25 τὸ αὐτόματον πρὸς τὸν οὐράνιον χῶρον ἀπὸ τοῦ περιγεῖου μετα-
 στήσεται βίου. Οὐ γὰρ τοπικὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινόν ἐστὶν
 ἢ διάστασις, ὥστε τινὸς μηχανῆς τε ἡμῖν καὶ ἐπινοίας γενέσθαι
 χρεῖαν, τὸ βαρὺ τε καὶ ἐμβριθὲς καὶ γεῶδες τοῦτο σαρκίον πρὸς
 τὴν ἀσώματόν τε καὶ νοερὰν διαγωγὴν μετοικίξειν, ἀλλὰ νοητῶς
 30 τῆς ἀρετῆς τοῦ κακοῦ κεχωρισμένης, ἐν μόνῃ τῇ προαιρέσει τοῦ
 ἀνθρώπου κεῖται, πρὸς ὅπερ ἂν ἐπικλιθεῖ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἐν ἐκείνῳ
 εἶναι. Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἔπεται πόνος ἐλέσθαι τὸ ἀγαθὸν (τῷ δὲ ἐλέ-
 σθαι καὶ τὸ τυχεῖν ἔπεται ὧν τις προείλετο), ἔξεστί σοι εὐθὺς ἐν τῷ

τὸν καὶ νὰ κρεμαστεῖ στὸν τράχηλό του φιλώντας τον (πράγμα ποὺ σημαίνει τὸν λογικὸ ζυγὸ, ποὺ μὲ τὸ στόμα ἐπιβλήθηκε στὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν παράδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ ξεντύθηκε τὸν πρῶτο ζυγὸ τῆς ἐντολῆς κι ἀποτίναξε τὸ νόμο ποὺ τὸν φύλαγε), καὶ νὰ τὸν περιβάλει μὲ τὴ στολή, ὄχι καμιὰ ἄλλη, ἀλλὰ τὴν πρώτη, ποὺ τὴν ἔχασε ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς καὶ εἶδε τὸν ἑαυτὸ του γυμνὸ¹⁴ εὐθὺς μόλις δοκίμασε τ' ἀπαγορευμένα. Τὸ δαχτυλίδι στὸ χέρι μὲ τὸ ἀνάγλυφο τῆς σφενδόνης ὑποδηλώνει τὸ ξανακέρδισμα τῆς εἰκόνας. Ἀσφαλίζει ἀκόμη καὶ τὰ πόδια μὲ τὰ ὑποδήματα, γιὰ νὰ μὴ δεχτεῖ τὸ δάγκωμα πλησιάζοντας μὲ γυμνὴ φτέρνα τὸ κεφάλι τοῦ φιδιοῦ.

Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖ, γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ στὸ νέο ἢ φιλανθρωπία τοῦ πατέρα του, ἔγινε αἰτία ἢ ἐπιστροφή του στὴν πατρικὴ ἐστία (καὶ εἶναι αὐτὴ ὁ οὐρανός, στὸν ὁποῖο ἀμάρτησε λέει στὸν Πατέρα), ἔτσι κι ἐδῶ, νομίζω ὅτι, διδάσκοντάς σε ὁ Κύριος νὰ ἐπικαλεῖσαι τὸν οὐράνιο Πατέρα, σοῦ ὑπενθυμίζει τὴν ἀγαθὴ πατρίδα, ὥστε, ἰσχυροποιώντας μέσα σου τὴν ἐπιθυμία τῶν καλῶν, νὰ σὲ σταθεροποιήσει στὸ δρόμο ποὺ θὰ σὲ ἐπαναφέρει πάλι στὴν πατρίδα. Καὶ δρόμος ποὺ νὰ ἀνεβάζει τὴν ἀνθρώπινη φύση στὸν οὐρανὸ δὲν εἶναι ἄλλος κανένας, παρὰ φυγὴ καὶ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὶς γήινες κακίες. Καὶ τρόπος ἀποφυγῆς τῶν κακῶν δὲ νομίζω πῶς ὑπάρχει ἄλλος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμοίωση μὲ τὸ Θεό. Καὶ ἡ ὁμοίωση μὲ τὸ Θεὸ εἶναι τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς δίκαιος καὶ ὁσιος καὶ ἀγαθὸς καὶ τὰ ὅμοια. Αὐτῶν τὰ χαρακτηριστικὰ ἂν ἐντυπώσει ἀνάγλυφα κανένας, ὅσο γίνεται, μέσα του, αὐτόματα καὶ χωρὶς κόπο ἀπὸ τὴν ἐπίγεια ζωὴ θὰ μεταστεῖ στὴν οὐράνια χώρα. Γιατὶ ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινο δὲν εἶναι τοπικὴ, ὥστε νὰ χρειαστοῦμε κάποιο τέχνασμα ἢ κάποια ἐπινόηση γιὰ νὰ μεταφέρομε τὸ βαρὺ καὶ πυκνὸ καὶ χωμάτινο τοῦτο σαρκίῳ στὴν ἀσώματη καὶ νοερὴ ζωὴ. Ἡ ἀρετὴ εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὸ κακὸ νοητὰ καὶ ἀπόκειται στὴν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου κλίνει ἢ ἐπιθυμία του, ἐκεῖνο νὰ προτιμήσει. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἀκολουθεῖ κανένας κόπος τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἀγαθοῦ (ἐνῶ τὴν ἐκλογὴ τὴν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἐπιτυχία ὅσων διάλεξε

14. Γεν. 3,10.

οὐρανῶ εἶναι, τὸν Θεὸν ἐν τῇ διανοίᾳ λαβόντι. Εἰ γάρ, καθὼς φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής, «ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῶ», σὺ δὲ τῷ Θεῶ, κατὰ τὸν Προφήτην, προσεκολλήθης, ἀνάγκη πᾶσα τὸν τῷ Θεῶ συνημμένον ἐκεῖ εἶναι ὅπου ἐστὶν ὁ Θεός. Προστάζας τοίνυν ἐν τῇ
5 προσευχῇ λέγειν πρὸς ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὁμοιοῦσθαι σε τῇ θεοπρεπεῖ πολιτείᾳ τῷ οὐρανίῳ κελεύει Πατρί, καθάπερ καὶ φανερώτερον ἐτέρωθι τὸ τοιοῦτον παρεγγυᾷ, λέγων· «γίνεσθε τέλειοι, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τελειός ἐστιν».

Εἰ οὖν νενεήκαμεν τῆς τοιαύτης προσευχῆς τὴν διάνοιαν, και-
10 ρὸς ἂν εἴη παρασκευάζειν ἑαυτῶν τὰς ψυχάς, ὥστε ποτὲ θαρσῆσαι τὰς φωνὰς ταύτας ἀναλαβεῖν διὰ στόματος καὶ εἰπεῖν ἐν παρρησίᾳ, «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὡσπερ γὰρ φανερὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιότητός ἐστι τὰ γνωρίσματα. δι' ὧν ἐστι τέκνον Θεοῦ γενέσθαι τινὰ («ὄσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν», φησίν, «ἔδωκεν αὐτοῖς
15 ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»)· λαμβάνει δὲ τις ἐν εἑαυτῷ τὸν Θεόν, ὁ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἀναλαβὼν τελειότητα· οὕτως ἐστι τινὰ καὶ τοῦ πονηροῦ χαρακτήρος ἴδια σημεῖα, ἐν οἷς ὁ γενόμενος, υἱὸς Θεοῦ εἶναι οὐ δύναται, τῆς ἐναντίας φύσεως τὴν εἰκόνα φέ-
ρων. Βούλει γινῶναι τοῦ πονηροῦ χαρακτήρος τὰ ιδιώματα· Ὁ
20 φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ διαβολή, ὁ τῦφος, ἡ πλεονεξία, ἡ ἐμπαθὴς ἐπιθυμία, τὸ κατὰ τὴν δοξομανίαν ἀρρώστημα· ταῦτά ἐστι καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς ἡ μορφή τοῦ ἐναντίου χαρακτηρίζεται. Ὁ τοίνυν ταῖς τοιαύταις κηλίσι τὴν ψυχὴν ἐγκεκαυμένος, εἰς πατέρα καλέσει, ποῖος αὐτὸν πατὴρ ἐπακούσεται; Δηλαδή ὁ συγγενῶς πρὸς τὸν κε-
25 κληκότα ἔχων· οὗτος δὲ ἐστὶν οὐχ ὁ οὐράνιος, ἀλλ' ὁ καταχθόνιος. Οὐ γὰρ τὰ σημεῖα φέρει τῆς ἀγχιστείας, ἐκεῖνος πάντως τὴν ἰδίαν συγγένειαν ἐπιγνώσεται. Οὐκοῦν ἢ τοῦ πονηροῦ ἀνδρὸς προσευχή, ἕως ἂν ἐν τῇ πονηρίᾳ ᾗ, τοῦ διαβόλου ἐπίκλησις γίνεται, τοῦ δὲ

κάποιος) ἔχεις τὴν ἐλευθερία νὰ βρεθεῖς στὸν οὐρανὸ ἀμέσως μόλις βάλεις τὸ Θεὸ στὴ σκέψη σου. Ἐν δηλαδή, ὅπως λέει ὁ ἐκκλησιαστής, «ὁ Θεὸς εἶναι στὸν οὐρανὸ»¹⁵ καὶ σύ, κατὰ τὸν προφήτη, προσκολληθήκηκες στὸ Θεό¹⁶, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη ὁποῖος ἔχει συνενωθεῖ μὲ τὸ Θεὸ νὰ βρίσκεται ὅπου εἶναι ὁ Θεός. Ὅριζοντάς σου λοιπὸν στὴν προσευχή σου ν' ἀποκαλεῖς δικό σου τὸ Θεό, δὲ σὲ διατάζει τίποτε ἄλλο, παρὰ μὲ τὴν θεοπρεπὴ πολιτεία σου νὰ γίνεις ὅμοιος μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα, ὅπως ἀλλοῦ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ καὶ πῶς φανερά λέγοντας: «γίνεστε τέλειοι, ὅπως τέλειος εἶναι καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»¹⁷.

Ἐν λοιπὸν καταλάβουμε τὸ νόημα αὐτῆς τῆς προσευχῆς, εἶναι καιρὸς νὰ ἐτοιμάσουμε τὶς ψυχές μας, ὥστε νὰ τολμήσουν κάποτε νὰ πάρουν στὸ στόμα τους τὶς λέξεις αὐτὲς καὶ νὰ ποῦν μὲ παρρησία: «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὅπως εἶναι δηλαδή φανερά τὰ γνωρίσματα τῆς ὁμοιοτήτάς μας μὲ τὸ Θεό, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ γίνῃ κανένας παιδί τοῦ Θεοῦ (γιατὶ λέει «σὲ ὅσους τὸν δέχτηκαν ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν παιδιά τοῦ Θεοῦ»¹⁸ καὶ δέχεται κανένας μέσα τοῦ Θεοῦ, ἂν πραγματοποιήσῃ τὴν τελειότητα στὸ ἀγαθό), ἔτσι ἔχει καὶ ἡ σφραγίδα τοῦ κακοῦ κάποια δικά της σημεῖα, πὺ ὁποῖος τὰ ἔχει δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς ἀντίθετης φύσης. Θέλεις νὰ μάθεις τὰ γνωρίσματα τῆς σφραγίδας τοῦ πονηροῦ; Εἶναι ὁ φθόνος, τὸ μίσος, ἡ διαβολὴ, ἡ ἔπαρση, ἡ πλεονεξία, ἡ ἐμπαθὴς ἐπιθυμία, ἡ ἀρρώστια τῆς μανίας μὲ τὴ δόξα. Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια εἶναι πὺ χαρακτηριστίζουν τὴ μορφή τοῦ ἀντιπάλου μας. Αὐτὸς λοιπὸν πὺ ἡ ψυχὴ του ἔχει καεὶ ἀπὸ τέτοιες κηλίδες, ἂν καλέσει πατέρα, αὐτὸν ποιὸς πατέρας θὰ τὸν ἀκούσει; Αὐτὸς φυσικά πὺ εἶναι συγγενὴς μ' αὐτὸν πὺ τὸν κάλεσε: κι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ οὐράνιος, ἀλλὰ ὁ καταχθόνιος. Γιατὶ ὁποῖου ἔχει τὰ σημεῖα, αὐτὸς θὰ καταλάβῃ ὅπωςδὴποτε τὴ συγγενεία του μαζὶ του. Ἐπομένως τοῦ πονηροῦ ἀνθρώπου ἢ προσευχῆ, ὅσο βρίσκεται μέσα στὴν κακία του, γίνεται ἐπὶ κληση τοῦ διαβόλου.

15. Ἐκκλ. 5,1. 16. Ψαλμ. 72,28.

17. Ματθ. 5,48. 18. Ἰω. 1,12.

ἀφροσύνῃ τῆς πονηρίας καὶ ἐν ἀγαθότητι ζῶντος, τὸν ἀγαθὸν Πατέρα ἢ φωνῇ προσκαλέσεται.

Ὅταν τοίνυν προσίωμεν τῷ Θεῷ, πρότερον τὸν βίον ἐπισκοπήσωμεν, εἴ τι τῆς θείας συγγενείας ἄξιον ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν, εἴθ' οὕτω τὸν τοιοῦτον λόγον θαρσήσωμεν. Ὁ γὰρ λέγειν Πατέρα προστάξας, τὸ ψεῦδος λέγειν οὐ συνεχώρησεν. Οὐκοῦν ὁ τῆς θεϊκῆς εὐγενείας ἀξίως πολιτευσάμενος, οὗτος καλῶς πρὸς τὴν οὐράνιον πόλιν ὄρᾳ, Πατέρα τε τὸν τῶν οὐρανῶν βασιλέα, καὶ πατρίδα ἑαυτοῦ τὴν οὐράνιον ὀνομάζων μακαριότητα. Εἰς τί φέρει τῆς συμβουλής ὁ σκοπός; Τὰ ἄνω φρονεῖν, οὐ ὁ Θεός· ἐκεῖ θεμελίους τῆς οἰκίσεως ἑαυτοῦ καταβάλλεσθαι, ἐκεῖ τοὺς θησαυροὺς ἀποτίθεσθαι, ἐκεῖ μετοικίξειν ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν («ὄπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρός, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ καρδία»), πρὸς τὸ πατρικὸν κάλλος διαπαντὸς βλέπειν καὶ κατ' ἐκεῖνο τὴν ἰδίαν καλλωπίζειν ψυχήν. 15 «Οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ Θεῷ», φησὶν ἡ Γραφή. Ἀπέστω καὶ τῆς σῆς μορφῆς ὁ τοιοῦτος ρύπος. Φθόνου καθαρὸν τὸ Θεῖον καὶ πάσης ἐμπαθοῦς κηλίδος. Μηδὲ σε καταστιζέτω τὰ τοιαῦτα πάθη, μὴ φθόνος, μὴ τῦφος, μὴ ἄλλο τι τῶν μολυνόντων τὸ θεοειδὲς κάλλος. Ἐὰν τοιοῦτος ᾖς, θάρσησον τῇ οἰκειᾷ φωνῇ τὸν Θεὸν 20 προσκαλέσασθαι καὶ Πατέρα ἑαυτοῦ τὸν τοῦ παντὸς Δεσπότην ὀνομάσαι. Ὁψεταιί σε πατρικοῖς ὀφθαλμοῖς, περιστελεῖ σε τῇ θεῖα στολῇ καὶ κατακοσμήσει τῷ δακτυλίῳ, καταρτίσει τοὺς πόδας πρὸς τὴν ἄνω πορείαν τοῖς εὐαγγελικοῖς ὑποδήμασιν, ἀποκαταστήσει σε τῇ οὐρανίῳ πατρίδι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ 25 πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

“Οποιος ὅμως ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν κακία καὶ ζεῖ μὲ ἀγαθότητα, αὐτὸς θὰ φωνάζει τὸν ἀγαθὸ Πατέρα.

“Οταν λοιπὸν προσερχόμαστε στὸ Θεό, ἄς ἐξετάσουμε πρῶτα τὴ ζωὴ μας, ἂν ἔχομε κάτι ποὺ ν’ ἀξίζει τὴ θεία συγγένεια, κι ἔτσι ἄς τολμήσουμε ἔπειτα τὸ λόγο αὐτόν. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ μᾶς ὄρισε νὰ τὸν ὀνομάζουμε «Πατέρα», δὲ μᾶς παραχώρησε τὴν ἄδεια νὰ ψευδόμεστε. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἔζησε ἀντάξια τῆς θεϊκῆς εὐγένειας, αὐτὸς ἀτενίζει ὀρθὰ πρὸς τὴν οὐράνια πόλη καὶ ὀνομάζει Πατέρα τὸ Βασιλιά τῶν οὐρανῶν καὶ πατρίδα του τὴν οὐράνια μακαριότητα. Ποῦ ὀδηγεῖ ὁ σκοπὸς τῆς συμβουλῆς; Νὰ σκεφτόμαστε τὰ ἄνω, ὅπου εἶναι ὁ Θεός. Ἐκεῖ νὰ βάλουμε τὸ θεμέλιο λίθο τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἐκεῖ ν’ ἀποθέσουμε τοὺς θησαυροὺς μας κι ἐκεῖ νὰ μεταφέρομε τὴν καρδιά μας. Γιατὶ ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδιά¹⁹. Ν’ ἀτενίζομε παντοτινὰ τὴν πατρικὴ ὁμορφιὰ καὶ σύμφωνα μ’ αὐτὸ νὰ καλλωπίζομε τὴν ψυχὴ μας. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή «δὲν ὑπάρχει μεροληψία στὸ Θεό»²⁰. Ἄς λείψει κι ἀπὸ τὴ μορφὴ σου ἡ ἀκαθαρσία αὐτή. Τὸ θεῖο εἶναι καθαρὸ ἀπὸ φθόνον καὶ κάθε κηλίδα ἐμπαθή. Νὰ μὴν κηλιδώσουν μῆτε ἐσένα αὐτὰ τὰ πάθη, οὔτε ὁ φθόνος οὔτε ἡ ἐπαρση οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ ὅσα μολύνουν τὸ θεόμορφο κάλλος. Ἄν εἶσαι τέτοιος, λάβε τὸ θάρρος νὰ καλέσεις τὸ Θεὸ μὲ τὸ ὄνομα ποὺ τοῦ πρέπει καὶ νὰ ὀνομάσεις «Πατέρα σου» τὸν Κύριον τοῦ παντός. Θὰ σὲ κοιτάξει μὲ μάτια πατρικά, θὰ σὲ ντύσει μὲ τὴ θεία φορεσιά, θὰ σὲ στολίσει μὲ τὸ δαχτυλίδι, θὰ ἐφοδιάσει τὰ πόδια σου μὲ ὑποδήματα γιὰ τὴν πορεία πρὸς τὰ ἄνω καὶ θὰ σὲ ἐγκαταστήσει στὴν οὐράνια πατρίδα σου, μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

18/1992

19. Ματθ. 6,21.

20. Ρωμ. 2,11.

ΛΟΓΟΣ Γ'

«Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»

Ὁ τὴν σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν περιέχων νόμος καὶ τισιν αἰνίγμασι τυπικοῖς προαναφωνῶν τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴν εἰς τὸ ἄδυτον εἰσάγει προσευζόμενον τῷ Θεῷ τὸν ἱερέα, πρῶτον μὲν καθαρσίοις τισὶ καὶ περιπραντισμοῖς ἀφαγνίζει τὸν εἰσιόντα, εἶτα τῇ ἱερατικῇ στολῇ χρυσῷ καὶ πορφύρᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄνθεσι τῆς βαφῆς ἐκπρεπῶς ἐξησκημένη κατακοσμήσας, τὴν τε περιστήθιον ἐπιβαλὼν αὐτῷ μίτραν καὶ τοὺς κῶδωνας τῶν κρασπέδων μετὰ τῶν ροῖσκων ἐξάψας, ἄνωθεν δὲ ταῖς ἐπωμίσι διασφίγγας τὸν ἐπενδύτην καὶ τὴν κεφαλὴν καλλωπίσας τῷ διαδήματι, δαυιλῶς τε τῆς κόμης καταχέας τοῦ μύρου, οὕτως αὐτὸν παράγει ἐπὶ τὸ ἄδυτον, τὰς ἀπορρήτους ἱερουργίας ἐπιτελέσοντα· ὁ δὲ πνευματικὸς νομοθέτης, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀπογυμνῶν τῶν σωματικῶν προκαλυμμάτων τὸν νόμον καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων τὰ τῶν τύπων αἰνίγματα, πρῶτον μὲν οὐχ ἓνα τοῦ παντὸς ἀποκρίνας μόνον εἰς ὁμιλίαν ἄγει Θεῷ, ἀλλὰ παντὶ κατὰ τὸ ἴσον ψῆν ἀξίαν ταύτην χαρίζεται, κοινὴν προθεῖς τοῖς βουλομένοις τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν· ἔπειτα δὲ οὐκ ἄλλοτρίῳ κόσμῳ τῷ ἐκ βαφῆς τινος καὶ ὑφαντικῆς περιεργασίας ἐξευρημένῳ τὸ κάλλος τοῦ ἱερέως σοφίζονται, ἀλλ' οἰκεῖον αὐτῷ καὶ συμφυῆ περιβάλλει τὸν κόσμον, ἀντὶ τῆς ποικίλης ἀλουργίδος ταῖς τῶν ἀρετῶν χάρισι περιανθίζων· κοσμεῖ δὲ καὶ τὸ στήθος, οὐ γηῖνῳ χρυσῷ, ἀλλ' ἐν ἀκηράτῳ καὶ καθαρῷ συνειδήσει τὸ τῆς καρδίας ὠραῖζων κάλλος. Ἐναρμόζει δὲ τῇ

ΛΟΓΟΣ Γ'

«Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»

Ὁ νόμος πού περιέχει τὴ σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ προαγγέλλει τὴν ἀλήθεια μὲ κάποια σύμβολα κι αἰνίγματα, ὅταν εἰσάγει τὸν ἱερέα μέσα στὸ ἄδυτο γιὰ νὰ προσευχηθεῖ στὸ Θεό, ἐξαγνίζει πρῶτα αὐτὸν πού εἰσέρχεται μὲ κάποιους καθαρμούς καὶ ραντισμούς¹. Ἐπειτα, ἀφοῦ τὸν καταστολίσει μὲ τὴν ἱερατικὴ στολὴ ποικιλμένη φανταχτερὰ μὲ χρυσάφι καὶ πορφύρα καὶ τὰ ἄλλα ἄνθη τῶν χρωμάτων, τοῦ βάλει τὴ μίτρα γύρω ἀπὸ τὸ στήθος, κρεμώντας στα κράσπεδα τὰ καμπανάκια μὲ τοὺς θυσάνους, σφίξει ἐπάνω του μὲ τὶς ἐπωμίδες τὸ μανδύα καὶ στολίσει καὶ τὸ κεφάλι μὲ τὴν κορώνα καὶ ραντίσει τὸ κεφάλι του μὲ τὸ μύρο, ἔτσι μονάχα τὸν ὀδηγεῖ στὸ ἄδυτο, γιὰ νὰ ἐπιτελέσει τὶς ἀπόρρητες ἱερουργίες². Ὁ πνευματικὸς ὅμως νομοθέτης, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ἀπογυμνώνοντας τὸ νόμο ἀπὸ τὰ σωματικὰ προκαλύμματα καὶ ἀποκαλύπτοντας τὰ αἰνίγματα τῶν τύπων, πρῶτα δὲν ξεχωρίζει ἓναν μόνο ἀπὸ ὄλους γιὰ νὰ τὸν φέρει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ χαρίζει σ' ὄλους ἐξίσου αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, προτείνοντας κοινὸ σ' ὄλους ὅσους θέλουν τὸ χάρισμα τῆς ἱεροσύνης. Ἐπειτα δὲν σοφίζεται τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἱερέα ἀπὸ ἓνα στολισμὸ ἄσχετο, πού τὸν πέτυχε ἀπὸ συνδυασμὸ τῶν χρωμάτων καὶ τὴν ἐκζήτηση τῆς ὕφανσης, ἀλλὰ τοῦ φτιάχνει ἓνα στολισμὸ πού τοῦ ἀρμόζει, δικό του, φορώντας του, ἀντὶ τὸν χρυσοποίκιλτο πορφυρὸ μανδύα, τὴν πολύχρωμη χάρη τῶν ἀρετῶν. Τὸ στήθος του δὲν τὸ στολίζει μὲ τὸ γήινο χρυσάφι, ἀλλὰ ὁμορφαίνει τὸ κάλλος τῆς καρδιάς μὲ τὴν ἄδολη καὶ καθαρὴ συνείδηση. Στὴ μίτρα ἐπάνω ἐφαρμόζει ἀστραφτερὲς πολύτιμες πέτρες,

2. Λευιτ. 8,7 ἐ.

μίτρα καὶ πολυτελῶν λίθων αὐγάς· αὗται δὲ εἰσιν αἱ τῶν ἀγίων ἐν-
 τολῶν λαμπηδόνες, ὡς τῷ Ἀποστόλῳ δοκεῖ. Ἄλλὰ καὶ τῇ περι-
 σκελίδι τὸ μέρος ἐκεῖνο, ᾧ κόσμος ἐστὶ τὸ τοιοῦτον τοῦ ἐνδύματος
 κατασφαλίζεται. Πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι τὸ τῆς σωφροσύνης
 5 περιβόλαιον, κόσμος τοῦ τοιούτου μέρους ἐστίν· ἀπαρτήσας δὲ τῶν
 κρασπέδων τοῦ βίου τοὺς νοητοὺς ροῖσκους τε καὶ τοὺς κώδωνας,
 ταῦτα δὲ εἰκότως ἂν τις τὰ προφανῆ τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας
 νοήσειεν, ὡς ἂν ἐπίσημος ἢ κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην πορεία γένοιτο.
 Τούτων οὖν τῶν κρασπέδων ἐξάψας ἀντὶ μὲν τοῦ κώδωνος, τὸν
 10 εὐῆχον λόγον τῆς πίστεως, ἀντὶ δὲ τοῦ ροῖσκου, τὴν κεκρυμμένην
 τῆς μελλούσης ἐλπίδος ἐτοιμασίαν, τὴν τῷ στιφροτέρῳ βίῳ κεκα-
 λυμμένην, οὕτω παράγει ἐπὶ τὸ ἄδυτον τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐνδότατον.

Τὸ δὲ ἄδυτον τοῦτο οὐκ ἄψυχόν ἐστιν οὔτε χειρόδητον, ἀλλὰ
 τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας ἡμῶν ταμεῖον, ἐὰν ἀληθῶς ἄδυτον ἢ τῇ
 15 κακία καὶ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς ἀνεπίβατον. Κοσμεῖ δὲ τὴν κε-
 φαλὴν τῷ οὐρανίῳ φρονήματι, οὐ γραμμάτων τύπον ἐνσημηνάμε-
 νος πετάλω χρυσῷ, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐντυπώσας ἐν τῷ ἡγεμο-
 νικῷ λογισμῷ. Μύρον δὲ κατασκεδάζει τῆς κόμης, τὸ παρ' αὐτῆς
 ἐνδοθεν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἀρετῶν μυρεψόμενον. Θῶμα δὲ καὶ ἱε-
 20 ρεῖον προσάγειν αὐτὸν τῷ Θεῷ παρασκευάζει διὰ τῆς μυστικῆς ἱε-
 ρουργίας, οὐκ ἄλλο τι ἢ ἑαυτόν. Ὁ γὰρ οὕτω παρὰ τοῦ Κυρίου
 πρὸς τὴν ἱερωσύνην ταύτην ἀγόμενος, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς νε-
 κρώσας ἐν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ, οὕτως
 ἰλεοῦται τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἀδύτοις γενόμενος, ἑαυτὸν διὰ τῆς τοιαύ-
 25 τῆς θυσίας ἱερουργήσας καὶ παραστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, θυσίαν
 ζῶσαν ἀγίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως, μὴ ταῦτα
 κατὰ τὸ πρόχειρον ἔχειν τὴν τῆς προσευχῆς διάνοιαν τῆς προκειμέ-
 νης ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν· περινοεῖν δὲ ἡμᾶς τοὺς τοιοῦτους λόγους,
 οὐκ ἐκ τῶν οἰκείων τοῖς ὑποκειμένοις ἀρμόζοντας. Οὐκοῦν πάλιν
 30 ὑπομνησθήτω τῶν πρώτων τῆς προσευχῆς διδαγμάτων. Ὁ γὰρ
 οὕτως ἑαυτὸν παρασκευάσας, ὥστε ἐν παρρησίᾳ τολμῆσαι Πατέρα
 ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάσαι, οὕτως ἀκριβῶς περίκειται τὴν στολὴν
 ἐκείνην, ἣν ὁ λόγος ὑπέγραψεν, καὶ ἤχει τοῖς κώδωσιν, καὶ ἐξανθεῖ

πού είναι οί λαμπρές θείες έντολές, ὅπως πιστεύει ὁ Ἀπόστολος. Ἀλλά καί μέ τήν περισκελίδα ἐξασφαλίζει τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ σώματος γιά τὸ ὁποῖο αὐτὴ εἶναι προορισμένη. Κι ἀσφαλῶς γνωρίζεις ὅτι τὸ φόρεμα πού στολίζει τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἡ σωφροσύνη. Ἐπειτα κρεμᾶ ἀπὸ τὰ κράσπεδα τῆς ζωῆς τοὺς νοητοὺς θυσάνους καὶ τὰ καμπανάκια. Ὡς τέτοια μπορεῖ νὰ θεωρήσει κανένας τὶς φανερὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐνάρετης πολιτείας, γιὰ νὰ μὴ γίνεи χωρὶς νὰ ἐπισημανθεῖ τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν τὰ κράσπεδα, ἀφοῦ κρεμάσει ἀντὶ καμπανάκια τὸν εὐῆχο λόγο τῆς πίστεως καὶ ἀντὶ ρόδια τὴν κρυφὴ ἐτοιμασία τῆς μελλοντικῆς ἐλπίδας πού τὴν καλύπτει ὁ στιφὸς καὶ τραχὺς κάπως βίος, ἔτσι τὸν εἰσάγει στὸ βαθύτερο καὶ ἄδυτο μέρος τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ ἄδυτο αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια οὔτε ἄψυχο οὔτε χειροποίητο, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀπόκρυφο ταμεῖο τῆς καρδιᾶς μας, ἂν εἶναι πραγματικὰ ἄδυτο ἀπὸ τὴν κακία καὶ ἄβατο ἀπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Στολίζει καὶ τὸ κεφάλι του μέ τὸ οὐράνιο φρόνημα, ὄχι χαράζοντας τίποτα τύπους γραμμάτων σὲ χρυσοῦ ἔλασμα, ἀλλὰ ἀποτυπώνοντας τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ἐπάνω στὸν ἡγεμονικὸ νοῦ. Ραντίζει ἐπίσης μέ μύρο τὰ μαλλιά του, πού τὸ παρασκευάζει ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ στὸ βάθος τῆς μέ τὶς ἀρετές. Καὶ τὸν ἐτοιμάζει νὰ προσφέρει ὄχι τίποτα ἄλλο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του θῦμα καὶ σφάγιο στὸ Θεὸ μέ τὴ μυστικὴ ἱερουργία. Αὐτὸς λοιπὸν πού ὀδηγεῖται στὴν ἱεροσύνη αὐτὴ μέ τέτοιο τρόπο ἀπὸ τὸν Κύριο, ἀφοῦ θανατώσει τὸ φρόνημα τῆς σάρκας μέ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, πού εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐξιλεώνει ἔτσι τὸ Θεὸ μπαίνοντας μέσα στὰ ἄδυτα, ἔχοντας σφάγιο στὴν ἱερὴ αὐτὴ θυσία τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ προσφέροντας τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα θυσία ζωντανή, ἀγία καὶ εὐάρεστη στὸ Θεό. Ἴσως ὁμως κάποιος πεῖ ὅτι δὲν εἶναι τὰ πρόχειρα αὐτὰ τὸ νόημα τῆς προσευχῆς πού ἐξετάζομε, ἀλλὰ νὰ σκεφτόμαστε καλὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ νὰ μὴν ἐφαρμόζομε σ' αὐτοὺς δικές μας σκέψεις. Ἄς θυμίσομε πάλι τί πρῶτα μᾶς δίδαξε ἡ προσευχή. Ὅποιος δηλαδὴ προετοίμασε τὸν ἑαυτό του μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ τολμήσει μέ παρηρησία νὰ ὀνομάσει «Πατέρα του» τὸ Θεό, αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι πού φορεῖ τὴ στολὴ ἐκεῖνη πού περιγράψαμε πού ἀντηχεῖ μέ τὰ καμπα-

τοῖς ροῖσκοις, καὶ λάμπει περὶ τὸ στῆθος ταῖς τῶν ἐντολῶν ἀγῶαῖς, καὶ φέρει τοῖς ὤμοις τοὺς πατριάρχας καὶ προφήτας, ἀντὶ τῶν ὀνομάτων, τὰς ἀρετὰς ἐκείνων εἰς τὸν ἴδιον κόσμον μετακοσμήσας· καὶ τὴν κεφαλὴν κοσμεῖ τῷ τῆς δικαιοσύνης στεφάνῳ, καὶ τὴν κόσμη 5 μιν ἔχει τῷ οὐρανίῳ μύρῳ διάβροχον, ἐντός τε γίνεται τῶν ὑπερουρανίων ἀδύτων· ἅπερ παντὶ λογισμῷ βεβήλω ἄδυστα ὡς ἀληθῶς ἐστὶ καὶ ἀνεπίβατα. Ἄλλ' ὅπως προσῆκει παρεσκευάσθαι τὸν ἱερωμένον, μετρίως ἐν τοῖς ἐξητασμένοις ὁ λόγος ὑπέδειξεν· λοιπὸν δ' ἂν εἴη σκοπεῖν αὐτὴν τὴν αἴτησιν, ἣν προσάγειν ἐκέλευσε 10 τῷ Θεῷ, τὸν ἐντός τῶν ἀδύτων γενόμενον. Οὐ γάρ μοι δοκεῖ κατὰ τὸ πρόχειρον, εὐληπτον παρέχειν ἡμῖν τὴν διάνοιαν, ψιλῶς τῆς προσευχῆς ἐκτεθέντα τὰ ρήματα.

«Ἁγιασθήτω», φησί, «τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τί ταῦτα πρὸς τὴν ἐμὴν χρεῖαν; εἴποι τις ἄνθρωπος ἢ ἐπὶ ἀμαρτίας 15 ἑαυτὸν διὰ μετανοίας μαστιζὼν ἢ ὅπως ἂν φύγοι κατακρατοῦσαν τὴν ἀμαρτίαν, τὸν Θεὸν εἰς συμμαχίαν καλῶν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων ἀεὶ τὸν διὰ τῶν πειρασμῶν προσπαλαίοντα. Ἐνθεν οἱ θυμοὶ τὸν λογισμὸν τοῦ καθεστηκότος παράγουσιν. ἐκεῖθεν αἱ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμίαι τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκνευρίζουσιν· ἐτέρωθεν ἢ πλεονε- 20 ξία πῆρῳσιν ἐπάγει τῷ διορατικῷ τῆς καρδίας, ὁ τῷ φος, ἢ ὑπερηφανία, τὸ μῖσος, ὁ λοιπὸς τῶν ἀντιπαλαιόντων ἡμῖν κατάλογος. Οἷόν τι στίφος πολέμιον ἐν κύκλῳ περιστοιχισάμενον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπάγει τῇ ψυχῇ κίνδυνον. Εἶτα ὁ ἐκδύναται ταῦτα διὰ τῆς κρείττονος συμμαχίας σπουδάζων, ποίοις ἂν κυριώτερον 25 χρῆσαιτο λόγοις; οὐχ οἷς ὁ μέγας Δαβὶδ, «ρυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με», λέγων, καὶ «ἀποστραφείησαν οἱ ἐχθροί μου εἰς τὰ ὀπίσω», καὶ «δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως», καὶ ὅσα τοιαῦτα, δι' ὧν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τὴν συμμαχίαν κατὰ τῶν ἐναντίων διαναστήσαι; Νυνὶ δὲ τί φησιν ὁ τῆς προσευχῆς νόμος; «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά

νάκια και άνθει με τούς θυσάνους· λάμπει γύρω τὸ στῆθος του με τὶς ἀστραπὲς τῶν ἐντολῶν και ἔχει στοὺς ὠμούς τούς πατριάρχες και τούς προφήτες, ὄχι βέβαια τὰ ὀνόματά τους, ἀλλὰ μεταβάλλοντας τὶς ἀρετὲς ἐκείνων σὲ δικό του στολισμό. Και τὸ κεφάλι του τὸ στολίζει με τὸ στέφανι τῆς δικαιοσύνης, και τὰ μαλλιά του τὰ ἔχει βρεγμένα με τὸ οὐράνιο μύρο και εἰσέρχεται μέσα στὰ ὑπερουράνια ἄδυτα, πὺ εἶναι πραγματικὰ ἄδυτα σὲ κάθε βέβηλο κι ἀπάτητα. Τὸ πῶς λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχει παρασκευαστεῖ ὁ ἱερωμένος τὸ δεῖξαμε ὅσο χρειάζεται με τὴν προηγούμενη ἐξέτασή μας. Ἀπομένει τώρα νὰ ἐξετάσομε τὴν ἴδια τὴν αἴτηση, πὺ πρόσταζε ὁ Θεὸς νὰ προσφέρει αὐτὸς πὺ εἰσέρχεται μέσα στὰ ἄδυτα. Δὲ νομίζω πῶς ἔτσι πρόχειρα μᾶς δίνουν εὐληπτο τὸ νόημά τους τὰ λόγια τῆς προσευχῆς με τὴν ἀπλὴ μόνο ἔκθεσή της.

«Ἀγιασθήτω, λέει, «τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τί μου χρειάζονται ἐμένα αὐτά; θὰ πεῖ κάποιος, πὺ μαστιγώνει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὶς ἁμαρτίες του ἢ πὺ καλεῖ τὸ Θεὸ σύμμαχό του γιὰ νὰ ξεφύγει τὴν ἁμαρτία πὺ τὸν αἰχμαλώτισε και πὺ ἔχει πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια του αὐτὸν πὺ παλεύει με τούς πειρασμούς. Ἀπὸ ἐδῶ οἱ θυμοὶ παρασύρουν τὸ λογισμό ἀπὸ τὴν ἡρεμία του· ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄτοπες ἐπιθυμίες ἀποδυναμώνουν τὸ σφρίγος τῆς ψυχῆς· ἀπὸ ἄλλο μέρος ἡ πλεονεξία ἀχρηστεύει τὸ διορατικὸ τῆς καρδιάς, ἡ ἐπαρση, ἡ ὑπερηφάνεια, τὸ μῖσος, ὁ ὑπόλοιπος κατάλογος τῶν ἀντιπάλων μας δυνάμεων. Μᾶς τριγυρίζουν σὰν κανένα ἐχθρικό στίφος και μᾶς ἐξαπολύουν τὸν ἔσχατο κίνδυνο ἐναντίον τῆς ψυχῆς. Αὐτὸς λοιπὸν πὺ ἐπιχειρεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ αὐτὰ με κάποια ἰσχυρότερη συμμαχία, ποιὺς λόγους καταλληλότερους θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποήσει; Ὁχι αὐτοὺς πὺ χρησιμοποιεῖ ὁ μέγας Δαβὶδ λέγοντας «εἴθε νὰ γλυτώσω ἀπὸ ὅσους με μισοῦν»³, και «ἄς στραφοῦν οἱ ἐχθροὶ μου πρὸς τὰ πίσω»⁴, και «βοήθησέ μας ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τῆ θλίψη μας»⁵ και ὅσα ἄλλα παρόμοια, με τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ προκαλέσομε τῆ συμμαχία τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀντιπάλων μας; Τώρα ὁμως τί λέει ὁ κανόνας τῆς

3. Ψαλμ. 30,16.

4. Ψαλμ. 55,10.

5. Ψαλμ. 59,13.

σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Εἰ γὰρ μὴ λέγοιτο παρ' ἐμοῦ τοῦτο, ἄρα δυνατόν ἐστι μὴ ἅγιον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα; «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τί γὰρ τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ ἠλλοτριῶται, τοῦ διειληφότος τῇ σπιθαμῇ τὸν οὐρανὸν ὄλον, καθὼς φησιν Ἡσαΐας, 5 τοῦ περιδεδραγμένου τὴν γῆν, τοῦ περικρατοῦντος ἐν τῇ χειρὶ τὴν ὑγρὰν φύσιν, ὃς πᾶσαν ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον ἐνηγκάλισται κτίσιν; Εἰ οὖν ἅγιον αἰεὶ τοῦ Θεοῦ τὸ κράτος καὶ οὐδὲν ἐκπέφευγε τὸ κράτος τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας, ἀλλὰ καὶ κρατεῖν πάντων καὶ κατὰ τὸν ἁγιασμὸν προσθήκης οὐκ ἐπιδέχεται, ὁ διὰ πάντων ἀνελ- 10 λιπῆς καὶ τέλειος, τί βούλεται ἡ εὐχή, «ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»: Εἰ τάχα τι τοιοῦτον ὁ Λόγος ἐν τῷ εἶδει τῆς προσευχῆς δογματίζει, ὅτι ἀσθενῆς ἐστὶ πρὸς ἀγαθοῦ τινος κτῆσιν ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν τι γένοιτο τῶν σπουδαζομένων ἡμῖν, μὴ τῆς θείας συμμαχίας τὸ ἀγαθὸν ἐν ἡμῖν 15 κατορθούσης; ἀγαθῶν δὲ πάντων ἐστὶ τὸ κεφάλαιον, τὸ τῷ ἐμῷ βίῳ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐνδοξάζεσθαι. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐναντίου προτιμότερα ἡ ἔννοια.

Ἦκουσά που τῆς ἀγίας Γραφῆς κατακρινοῦσες ἐκείνους, οἱ τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας αἴτιοι γίνονται. «Οὐαὶ» γάρ, φησί, 20 «δι' οὗς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι!» Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ μήπω πεπιστευκότες τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸν βίον τῶν παραδεδεγμένων τὴν τοῦ μυστηρίου πίστιν ἀποσκοποῦσιν. Ὅταν τοίνυν τὸ μὲν ὄνομα τῆς πίστεως ἐν τισιν ᾗ, ὁ δὲ βίος ἀντιφθέγγηται τῷ ὀνόματι ἢ διὰ πλεονεξίας εἰδωλολατρῶν ἢ 25 ἐν μέθαις καὶ κώμοις ἀσχημονῶν, καὶ τῷ βορβόρῳ τῆς ἀσωτίας ὑὸς δίκην ἐγκαλινδούμενος, πρόχειρος εὐθὺς παρὰ τῶν ἀπίστων ὁ λόγος, οὐκ εἰς τὴν προαίρεσιν τῶν κακῶς τῷ βίῳ κεχημένων τὴν κατηγορίαν τρέπων, ἀλλ' ὡς τοιαῦτα πράττειν τοῦ μυστηρίου διδάσκοντος· μὴ γὰρ ἂν γενέσθαι τὸν δεῖνα τὸν τὰ θεῖα μεμνημένον μυ-

προσευχής; «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Κι ἂν αὐτὸ δὲν τὸ ἔλεγα ἐγώ, εἶναι τάχα δυνατό νὰ μὴν εἶναι ἅγιο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ; «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τί εἶναι ξένο ἀπὸ τὴ βασιλεία ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ, πὺ μετῶ μὲ τὴ σπιθαμὴ του τὸν οὐρανὸ, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας⁶, πὺ κλείνει στὴ φύχτα του τὴ γῆ καὶ περικρατεῖ μὲ τὸ χέρι του τὴν ὑγρὴ φύση, πὺ ἀγκαλιάζει ὄλη τὴν ἐγκόσμια καὶ ὑπερκόσμια κτίση; Ἄν λοιπὸν εἶναι αἰώνια ἅγιο τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ καὶ τίποτε δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴ δεσποτεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὄλων Κύριος εἶναι καὶ προσθήκη ἀγιότητος δὲ δέχεται, αὐτὸς πὺ εἶναι σὲ ὄλα ἀνελλιπὴς καὶ τέλειος, τί θέλουν νὰ πὺν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς «ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»; Ἐκτὸς ἂν μὲ τὸ εἶδος τῆς προσευχῆς ὁ Λόγος διδάσκει κάτι τέτοιο, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀνθρώπινη φύση ν' ἀποκτήσει κάποιον ἀγαθὸ καὶ γι' αὐτὸ δὲ θὰ εὐδωθεῖ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκει, ἂν δὲν κατορθώσει τὸ ἀγαθὸ μέσα μας ἡ θεία συμμαχία· καὶ τὸ ἀποκορύφωμα ὄλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δικὴ μου ζωὴ. Ἄλλὰ ἐμεῖς ἄς προτιμήσομε τὴν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου ἔννοια.

Διάβασα σ' ἓνα σημεῖο τῆς ἁγίας Γραφῆς νὰ κατακρίνονται ἐκεῖνοι πὺ γίνονται αἷτιοι νὰ βλασφημηθεῖ ὁ Θεός. Γιατὶ λέει, «ἀλίμονο σ' ἐκείνους πὺ ἐξαιτίας τους τὰ ἔθνη βλασφημοῦν τὸ ὄνομά μου»⁷. Αὐτὸ ἔχει τὸ ἐξῆς νόημα. Ὅσοι δὲν ἔχουν ἀκόμα πιστέψει στὸ κήρυγμα τῆς ἀλήθειας, παρακολουθοῦν τὴ ζωὴ ὄσων ἔχουν ἀποδεχτεῖ τὴν πίστη στὸ μυστήριον. Ὅταν λοιπὸν μερικοὶ ἔχουν τὸ ὄνομα τῆς πίστεως, ὁ βίος τους ὄμως ἀντιλογεῖ στὸ ὄνομα ἢ πέφτοντας στὴν εἰδωλολατρία μὲ τὴν πλεονεξία ἢ ἀσχημονώντας μὲ διασκεδάσεις καὶ μέθη καὶ ὄμοια μὲ χοῖρο κυλώντας στὸ βούρκο τῆς ἀσωτίας, οἱ ἄπιστοι ἔχουν πρόχειρο τὸ λόγο· δὲν κατευθύνουν τὰ βέλη τους στὴν προαίρεση ἐκείνων πὺν κακοποιοῦν τὴ ζωὴ τους, ἀλλὰ κατηγοροῦν ὅτι ἡ πίστη διδάσκει αὐτὴ τὴ διαγωγή. Γιατὶ λένε δὲ θὰ γινόταν ὁ ὄποιοσδήποτε ἢ κακολόγος ἢ πλεονέκτης ἢ ἄρπαγας οὔτε θὰ παρουσίαζε κάποιον παρόμοιον ἐλάτ-

6. Ἡσ. 40,12

7. Ἡσ. 52,5.

στήρια ἢ λοῖδορον ἢ πλεονέκτην ἢ ἄρπαγα ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον κακόν, εἰ μὴ ἔννομον αὐτοῖς τὸ ἀμαρτάνειν ἦν, διὰ τοῦτο χαλεπὴν τοῖς τοιοῦτοις ἀπειλήν ὁ Λόγος ἐπανατείνεται λέγων ἐκείνοις εἶναι τό, «οὐαὶ δι' οὗς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν».

5 Εἰ δὴ τοῦτο νενόηται, καιρὸς ἂν εἴη τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου λεγόμενον κατανοῆσαι. Εὐχεσθαι γὰρ πρό γε πάντων οἶμαι χρῆναι, καὶ τοῦτο ποιεῖσθαι τῆς προσευχῆς τὸ κεφάλαιον, τὸ μὴ βλασφημεῖσθαι ἐν τῷ ἐμῷ βίῳ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δοξάζεσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι. Ἐν ἐμοὶ οὖν, φησίν, ἀγιασθήτω τὸ ἐπικληθὲν μοι ὄνο-
 10 μα τῆς σῆς δεσποτείας, «ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τίς δὲ οὕτω θηριώδης καὶ ἄλογος, ὥστε ὀρῶν ἐν τοῖς πεπιστευκόσι Θεῷ βίον καθαρόν δι' ἀρετῆς κατωρθωμένον, πάντων τῶν ἐξ ἀμαρτίας μολυσμάτων καθαρεύοντα, πάσης τῆς πρὸς τὸ χεῖρον ὑπονοίας ἄλλο-
 15 τριούμενον, λαμπρὸν τῇ σωφροσύνῃ, σεμνὸν τῇ φρονήσει, ἀνδρείας ἔχοντα πρὸς τὰς τῶν παθῶν προσβολάς, μηδαμοῦ ταῖς σωματικαῖς ἡδυπαθείαις μαλακιζόμενον, τρυφῆς καὶ βλακειάς καὶ τῆς κατὰ τὸν τῦφον χαννότητος ὡς ὅτι μάλιστα κεχωρισμένον, τοσοῦτον μετέχοντα τοῦ βίου, ὅσον ἐπάναγκες, ἄκρω τῷ ποδὶ τῆς γῆς ἐπιψαύον-
 20 τα, οὐ ταῖς καθ' ἡδονὴν ἀπολαύσεισι τῷ γῆϊνῳ τούτῳ βίῳ καταχωννύμενον, ἀλλ' ὑπερανεστῶτα πάσης τῆς κατ' αἴσθησιν γενομένης ἀπάτης, καὶ πρὸς τὴν ἀσώματον ζωὴν διὰ σαρκὸς ἀμιλλώμενον, ἕνα πλοῦτον νομίζοντα, τὴν τῆς ἀρετῆς κτῆσιν, μίαν εὐγένειαν, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειότητα, μίαν ἀξίαν καὶ δυναστείαν μίαν, τὸ
 25 κρατεῖν ἑαυτοῦ καὶ ἀδούλωτον εἶναι τοῖς ἀνθρωπίνοις παθήμασιν, ἀχθόμενον τῇ παρατάσει τῆς τοῦ ὑλικοῦ βίου ζωῆς, σπεύδοντα δὲ καθάπερ οἱ διὰ πελάγους κακοπαθοῦντες πρὸς τὸν λιμένα καταπτήσαι τῆς ἀναπαύσεως. Τίς τοίνυν τὸν τοιοῦτον ὀρῶν οὐ δοξάζῃ τὸ ὄνομα τὸ ἐπικεκλημένον τῷ τοιοῦτῳ βίῳ; Οὐκοῦν ἐν τῇ προσευχῇ
 30 λέγων, «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», ἐν ἐμοὶ ταῦτα τῇ δυνάμει τῶν

τωμα, ἂν δὲν ἦταν σ' αὐτοὺς νομιμοποιημένη ἡ ἁμαρτία. Γι' αὐτὸ ὁ Λόγος ἀπευθύνει στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς βαριὰ ἀπειλὴ λέγοντας ὅτι αὐτοὺς ἀφορὰ ὁ λόγος «ἀλίμονο σ' ἐκείνους πού ἐξαιτίας τους βλασφημοῦν τὰ ἔθνη τὸ ὄνομά μου».

Ἄν αὐτὸ ἐγινε καταληπτό, εἶναι καιρὸς νὰ κατανοήσουμε αὐτὸ πού λέγεται ἐκ τοῦ ἀντιθέτου. Πρέπει πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ ζητοῦμε μὲ τὴν προσευχή μας καὶ αὐτὸ νὰ θεωροῦμε ὡς ἀνώτερο σκοπὸ τῆς προσευχῆς, τὸ νὰ μὴ βλασφημεῖται μὲ τὴ ζωὴ μας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ δοξάζεται καὶ ν' ἀγιάζεται. Μ' ἐμένα, λέει λοιπόν, νὰ ἀγιασθεῖ τὸ ὄνομα τῆς δεσποτείας σου πού ἐπικαλέστηκα, «γιά νὰ δοῦν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν οὐράνιο Πατέρα⁸. Ποιὸς ἔχει τόσο θηριώδη καὶ ἄλογα αἰσθήματα, ὥστε βλέποντας ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού πίστεψαν στὸ Θεὸ καθαρὸ βίον πού κατορθώθηκε μὲ τὴν ἀρετὴ, πού εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὅλα τὰ μολύσματα τῆς ἁμαρτίας, ξένος ἀπὸ κάθε ὑποψία γιὰ κακό, λαμπρὸς μέσα στὴ σωφροσύνη του, σεμνὸς ἀπὸ φρόνηση, πού θὰ δείχνει ἀνδρεία στὶς προσβολές τῶν παθῶν, νὰ μὴν ἐξασθενεῖ πουθενὰ ἀπὸ σωματικὴ ἠδυσπάθεια, νὰ εἶναι ὅσο μπορεῖ πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν τρυφή καὶ τὴ νωθρότητα καὶ τὴν ξιπασιὰ τῆς ἐπαρσης· πού νὰ μετέχει στὴ ζωὴ ὅσο εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, πατώντας τὴ γῆ μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ποδιοῦ του καὶ νὰ μὴν καταχώνεται μέσα σ' αὐτὴ τὴ γῆϊνη ζωὴ μὲ τὶς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ νὰ ὑψώνεται πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων· κι ἐνῶ εἶναι μέσα στὴ σάρκα, νὰ συναγωνίζεται τὴν ἀσώματη ζωὴ· κι ἓνα πλοῦτο μόνο νὰ πιστεύει, τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς· μιὰ εὐγενὴ καταγωγὴ, νὰ εἶναι οἰκεῖος τοῦ Θεοῦ· ἓνα ἀξίωμα καὶ μιὰ ἐξουσία, νὰ εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, νὰ εἶναι ἀδούλωτος στ' ἀνθρώπινα πάθη καὶ νὰ στενοχωρεῖται μὲ τὴν παράταση τῆς ὑλικῆς ζωῆς καὶ νὰ ἐπείγεται, ὅπως αὐτοὶ πού κακοπαθοῦν στὴ θάλασσα, νὰ φτάσει στὸ λιμάνι τῆς ἀνάπαυσης. Ποιὸς λοιπόν βλέποντας ἓνα τέτοιο πιστὸ δὲ δοξάζει τὸ ὄνομα πού τὸ ἐπικαλεῖται μιὰ τέτοια ζωὴ; Λέγοντας λοιπόν στὴν προσευχὴ του «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», τὸ νόημα τῶν λό-

8. Ματθ. 5,16.

λεγομένων προσεύχεται Γενοίμην τῆ συνεργία τῆς σῆς βοηθείας
 ἀμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ
 πράγματος, λαλῶν ἀλήθειαν, ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, ἐν εὐθύτητι
 πορευόμενος, τῆ σωφροσύνη λάμπων, τῆ ἀφθαρσία κοσμούμενος,
 5 τῆ σοφία καὶ τῆ φρονήσει καλλωπιζόμενος, τὰ ἄνω φρονῶν, τῶν
 γῆινων ὑπεροχῶν, ταῖς ἀγγελικαῖς πολιτείαις ἐλλαμπρυνόμενος.
 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα περιέχει ἡ βραχεῖα αἴτησις αὐτῆ, ἡ λέγουσα
 διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ, ὅτι «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Οὐ γάρ
 ἐστὶν ἄλλως δυνατὸν ἐν ἀνθρώπῳ δοξασθῆναι Θεόν, μὴ τῆς κατ'
 10 αὐτὸν ἀρετῆς τῆ θεῖα δυνάμει τὴν αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν μαρτυρούσης.

Ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εὐχεται ἐλθεῖν.
 Ἄρα νῦν ἀξιοῖ γενέσθαι βασιλέα τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα, τὸν αἰεὶ
 ὄντα ὅπερ ἐστίν, τὸν πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν ἀμετάθετον, τὸν οὐκ
 ἔχοντα εὐρεῖν κρεῖττον εἰς ὃ μεταβήσεται; Τί οὖν βούλεται ἡ εὐχὴ
 15 τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἐκκαλουμένη; Ἄλλὰ τὸν μὲν ἀληθῆ περι-
 τῶν λόγον γνοῖεν ἂν, οἷς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἀνακαλύπτει τὰ
 κεκρυμμένα μυστήρια, ἡμεῖς δὲ τοιαύτην ἔχομεν περὶ τοῦ ρητοῦ τὴν
 διάνοιαν. Μία τῶν πάντων ὑπέρκειται ἡ ἀληθῆς ἐξουσία καὶ δύνα-
 μις, ἡ τοῦ παντὸς ἀναδεδεγμένη τὸ κράτος καὶ βασιλεύουσα, οὐ βία
 20 τινὶ καὶ τυραννικῆ δυναστείᾳ, φόβοις καὶ ἀνάγκαις ὑποζεύξασα τῆ
 ὑποταγῇ τὸ ὑπήκοον. Ἐλευθέραν γὰρ εἶναι προσήκει παντὸς φόβου
 τὴν ἀρετὴν καὶ ἀδέσποτον, ἐκουσία γνώμη τὸ ἀγαθὸν αἰρουμένην,
 ἀγαθοῦ δὲ παντὸς τὸ κεφάλαιον, τὸ ὑπὸ τὴν ζωοποιὸν ἐξουσίαν τε-
 τάχθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἀπεπλανήθη δι'
 25 ἀπάτης ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον γέγονε τῆς προαι-
 ρέσεως ἡμῶν ἡ ροπή, καὶ παντὶ τῷ χείρονι ἢ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων
 κατεκρατήθη, μυρίαὶ ὁδοὶ τοῦ θανάτου κατακριθέντος τῆ φύσει,
 πᾶσα γὰρ κακίας ἰδέα οἷόν τις ὁδὸς τῷ θανάτῳ καθ' ἡμῶν γίνεται.
 Ἐπειδὴ τοίνυν τῆ τοιαύτη τυραννίδι περισχέθημεν, καθάπερ
 30 δημίσις τισὶν ἢ πολεμίσις, ταῖς προσβολαῖς τῶν παθημάτων τῷ

γων τῆς προσευχῆς ἀφορᾷ ἐμένα· εἶθε νὰ γίνω μὲ τὴ σύμπραξη καὶ τὴ βοήθειά σου ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβῆς, μακριὰ ἀπὸ κάθε κακία, νὰ λέγω τὴν ἀλήθεια, νὰ πράττω ἔργα δίκαια, νὰ πορευομαι μὲ εὐλικρίνεια, νὰ λάμπω ἀπὸ σωφροσύνη, νὰ ἔχω στόλισμά μου τὴν ἀφθαρσία καὶ καλλώπισμά μου τὴ σοφία καὶ τὴ σύνεση, ὁ νοῦς μου νὰ στρέφεται πρὸς τὰ ἄνω, νὰ περιφρονῶ τὰ γήινα καὶ νὰ μὲ καταλάμπει ὁ ἀγγελικὸς βίος. Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια περιέχει ἡ σύντομη αὐτὴ αἴτηση ποὺ λέμε στὴν προσευχή μας «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοξαστεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν ἡ ἀρετὴ του δὲν ἀποδίδει στὴ θεία δύναμη τὴν αἰτία τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ἐπόμενη φράση εὐχεται νὰ ρθεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἄξιώνει τάχα νὰ γίνῃ βασιλιάς ὁ ἤδη βασιλιάς τοῦ παντός, αὐτὸς ποὺ εἶναι πάντοτε ὅ,τι εἶναι, ποὺ εἶναι ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε μεταβολή, ποὺ δὲν ἔχει νὰ πάει κάπου καλύτερα; Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς προσευχῆς στὸ Θεό, ὅταν προσκαλεῖ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ τὴν ἀληθινὴ ἐξήγηση τοῦ λόγου τούτου μπορούν νὰ τὴν καταλάβουν ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας ἀποκαλύπτει τὰ κρυμμένα μυστήρια. Ἐμεῖς ἔχομε γιὰ τὴ φράση αὐτὴ τὴν ἐξῆς ἄποψη. Πάνω ἀπὸ ὅλα ὑπάρχει μιὰ ἀληθινὴ ἐξουσία καὶ δύναμη, αὐτὴ ποὺ ἔχει τὴν κυριαρχία καὶ τὴ βασιλεία τοῦ παντός ὄχι μ' ἓνα βάνουσο καὶ τυρανικὸ καταναγκασμὸ δένοντας στὸ ζυγὸ τῆς ὑποταγῆς τοὺς ὑπηκόους της μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀνάγκη. Ἡ ἀρετὴ ἀρμόζει νὰ εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε φόβο καὶ ἀνεξάρτητη καὶ νὰ διαλέγει μὲ δική της γνώμη καὶ θέληση τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ ὀλοκλήρωση κάθε ἀγαθοῦ εἶναι νὰ ταχθεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ζωοποιὸ ἐξουσία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀνθρώπινη φύση γελάστηκε καὶ πλανήθηκε στὴν διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ ροπή τῆς προαίρεσής μας πρὸς τὸ ἀντίθετο καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων κυριαρχήθηκε ἀπὸ κάθε κακὸ κι ἀπὸ ἄπειρους δρόμους καταλογίστηκε στὸν ἄνθρωπο ὁ θάνατος, γιὰτὶ κάθε ὑποβολὴ τῆς κακίας εἶναι σὰ ν' ἀνοίγει σὲ βᾶρος μας κάποιον δρόμον γιὰ τὸ θάνατο. Ἐπειδὴ λοιπὸν μπλεχτήκαμε σὲ ἓνα τέτοιο τυρανικὸ καθεστῶς καὶ παραδοθήκαμε στὸ θάνατο μὲ τίς προσβολὰς τῶν παθῶν, ὅπως

θανάτω δεδουλωμένοι, καλῶς εὐχόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν ἐφ' ἡμᾶς ἐλθεῖν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως ἐκδύναμι τὴν πονηρὰν τῆς φθορᾶς δυναστείαν, μὴ τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως ἐφ' ἡμῶν ἀντιμεταλαβούσης τὸ κράτος.

5 Ἐὰν οὖν ἐλθεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ αἰτήσωμεν, ταῦτα τῇ δυνάμει τὸν Θεὸν ἱκετεύομεν. Ἀπαλλαγείην τῆς φθορᾶς, ἐλευθερωθείην τοῦ θανάτου, ἀνετος γενοίμην τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν, μηκέτι ἐνεργὸς ἔστω καθ' ἡμῶν ἢ τυραννὶς τῆς κακίας, καὶ μὴ κατακρατεῖτω μου ὁ πόλεμος, μηδὲ ἀγέτω με δι' ἁμαρτίας αἰχ-
10 μάλωτον· ἀλλ' ἐλθέτω ἐπ' ἐμέ ἢ βασιλεία σου, ἵνα ὑποχωρήσῃ ἀπ' ἐμοῦ, μᾶλλον δὲ εἰς τὸ μὴ ὄν μεταχωρήσῃ τὰ νῦν ἐπικρατοῦντα καὶ βασιλεύοντα πάθη. Ὡς γὰρ ἐκλείπει καπνός, οὕτως ἐκλείψουσι, καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, οὕτως ἀπολοῦνται. Οὔτε καπνὸς ἀναχεθεῖς εἰς τὸν ἀέρα, σημειὸν τι τῆς ἰδίας ὑπολεί-
15 πεται φύσεως, οὔτε κηρὸς ἐν πυρὶ γενόμενος ἔτι εὐρίσκεται. ἀλλὰ καὶ οὗτος τὴν φλόγα δι' ἑαυτοῦ θρέψας, εἰς ἀτμὸν καὶ ἀέρα μετεποιήθη, καὶ ὁ καπνὸς εἰς παντελῆ ἀφανισμόν μετεχώρησεν· οὕτως, ἐὰν ἢ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἔλθῃ, πάντα τὰ νῦν ἐπικρατοῦντα εἰς ἀφανισμόν περιστήσεται. Οὐ γὰρ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ
20 φωτὸς παρουσίαν· οὐ νόσος ὑγείας ἐπιλαβούσης ἴσταται· οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθη τῆς ἀπαθείας παρουσίας. φροῦδος ὁ θάνατος, ἀφανὴς ἢ φθορά, ὅταν ἢ ζωὴ ἐν ἡμῖν βασιλεύῃ καὶ ἀφθαρσία τὸ κράτος ἔχῃ.

«Ἐλθέτω ἢ βασιλεία σου». Ἡ γλυκεῖα φωνή, δι' ἧς ταύτην ἀντικρυς προσάγομεν τῷ Θεῷ τὴν δέησιν· Καταλυθήτω ἢ ἀντικει-
25 μένη παράταξις, ἀφανίσθω τῶν ἄλλοφύλων ἢ φάλαγξ, ἀναιρεθήτω τῆς σαρκὸς ὁ κατὰ τοῦ πνεύματος πόλεμος· μὴ ἔστω τὸ σῶμα τοῦ πολεμίου τῆς ψυχῆς ὀρμητήριον, ἐπιφανήτω μοι βασιλικὴ δυναστεία, ἢ ἀγγελικὴ χεὶρ, αἱ χιλιάδες τῶν εὐθρονόντων, ἢ μυριάς τῶν κατὰ τὸ δεξιὸν παρισταμένων, ἵνα πέσῃ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου κλί-
30 τος ἢ χιλιάς τῶν πολεμούντων· πολὺς ὁ ἀντίπαλος, ἀλλὰ τοῖς ἐρήμοις τῆς σῆς συμμαχίας δεινός τε καὶ ἀκαταμάχητος, ἀλλ' ἕως ἂν μόνος ὁ πολεμούμενος ἦ· ἐπειδὴν δὲ ἢ σὴ βασιλεία φανῇ, ἀπέδρα

παραδινόμαστε στὸ δῆμιο καὶ στὸν ἐχθρό, γι' αὐτὸ σωστὰ εὐχόμε-
στε νὰ ρθεῖ σ' ἐμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρό-
πος ν' ἀποβάλομε τὴν κακὴ κυριαρχία τῆς φθορᾶς, ἂν δὲν μᾶς ἀνα-
λάβει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐξουσία ἐπάνω μας ἡ ζωοποιὸς δύναμη.

Ἄν λοιπὸν ζητήσομε νὰ ἔρθει σ' ἐμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
αὐτὰ νὰ ἰκετεύσομε τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας· Ἄν ἀπαλλαγῶ
ἀπὸ τὴ φθορά, νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ το θάνατο, νὰ μοῦ χαλαρωθοῦν
τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας, νὰ μὴ βασιλεύει ἐπάνω μου ὁ θάνατος, ν'
ἀδρανήσει πιά ἡ ἐναντίον μου τυραννικὴ ἐξουσία τῆς κακίας, νὰ
μὴ μὲ νικήσει ὁ ἐχθρὸς οὔτε νὰ μ' αἰχμαλωτίσει μὲ τὴν ἁμαρτία·
ἀλλὰ ἄς ἔρθει σ' ἐμένα ἡ βασιλεία σου, γιὰ νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ
μένα ἢ καλύτερα νὰ ὑποχωρήσουν στὸ μὴ ὄν τὰ πάθη ποὺ κυριαρ-
χοῦν τώρα καὶ βασιλεύουν. Ὅπως χάνεται ὁ καπνὸς ἔτσι θὰ χα-
θοῦν καὶ ὅπως κοντὰ στὴ φωτιά λιώνει τὸ κερί, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο
θὰ χαθοῦν. Οὔτε ὁ καπνὸς ποὺ διαλύεται στὸν ἀέρα ἀφήνει κανένα
ἴχνος ἀπὸ τὴν οὐσία του οὔτε τὸ κερί ἀπομένει ποὺ πλησιάζει τὴ
φωτιά, ἀλλὰ τρέφοντας καὶ τὸ ἴδιο τὴ φωτιά μεταβάλλεται σὲ
ἀτμὸ καὶ ἀέρα καὶ ὁ καπνὸς ἐξαφανίστηκε ὁλότελα. Ἐτσι θὰ ἔρ-
θει σ' ἐμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅλα ὅσα κυριαρχοῦν τώρα θὰ πε-
ριπέσουν σὲ ἀφανισμό. Γιατὶ τὸ σκότος δὲν ὑπομένει τὴν παρου-
σία τοῦ φωτὸς οὔτε ὅταν ἀποκατασταθεῖ ἡ υγεία ἔχει πιά θέση ἢ
ἀρρώστια· τὰ πάθη δὲν ἐνεργοῦν ὅταν ἔρθει ἡ ἀπάθεια, ὁ θάνατος
γίνεται ἀφαντος, ἐξαφανίζεται ἡ φθορά, ὅταν βασιλεύει σ' ἐμᾶς ἡ
ζωὴ καὶ κυριαρχεῖ ἡ ἀφθαρσία.

«Ἄς ἔρθει ἡ βασιλεία σου». Γλυκιὰ ἡ φωνὴ ποὺ ἀπευθύνει
κατ' εὐθείαν στὸ Θεὸ τὴ δέηση αὐτή. Ἄς διαλυθεῖ ἡ ἀντίπαλη πα-
ράταξη, ἄς ἀφανιστεῖ ἡ φάλαγγα τῶν ἀλλοφύλων, ἄς καταργηθεῖ ὁ
πόλεμος τῆς σάρκας κατὰ τοῦ πνεύματος. Ἄς μὴν εἶναι τὸ σῶμα
μας ὀρμητήριον τοῦ πολέμου τῆς ψυχῆς, ἄς φανεῖ γιὰ μένα ἡ βασι-
λικὴ δυναστεία, ἡ ἀγγελικὴ δύναμη, οἱ χιλιάδες τῶν δικαίων, τὸ
ἄπειρο πλῆθος ἐκείνων ποὺ στέκονται στὰ δεξιά, γιὰ νὰ πέσει ἀπὸ
τὸ ἀντίπαλο μέρος ἡ χιλιάδα τῶν ἐχθρῶν. Οἱ ἀντίπαλοι εἶναι ἀμέ-
τρητοι καὶ γιὰ ὅσους στεροῦνται τὴ συμμαχία σου, δεινοὶ κι ἀκα-
ταμάχητοι, ὅσο ὅμως αὐτὸς ποὺ δέχεται τὴν ἐπίθεση εἶναι μόνος.

λύπη καὶ στεναγμός, ἀντεισέρχεται δὲ ζωὴ καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαλλίαμα.

Ἡ καθὼς ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ τὸ αὐτὸ νόημα σαφέστερον ἐρμηνεύεται, ὃ τὴν βασιλείαν ἐλθεῖν ἀξιῶν, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος 5 συμμαχίαν ἐπιβοᾶται; Οὕτω γὰρ ἐν ἐκείνῳ Εὐαγγελίῳ φησὶν, ἀντὶ τοῦ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου», «ἐλθέτω», φησί, «τὸ ἅγιον Πνεῦμά σου ἐφ' ἡμᾶς καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς». Τί ἐροῦσιν οἱ θρασυστομοῦντες πρὸς ταῦτα κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου; Τίνι διανοίᾳ τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν εἰς ταπεινότητα δουλείας μετασκευάζουσιν; Ὅ 10 γὰρ Λουκᾶς μὲν Πνεῦμα ἅγιον λέγει, Ματθαῖος δὲ βασιλείαν ὠνόμασε, πῶς εἰς τὴν ὑποχείριον κτίσιν κατασπῶσιν οἱ θεομάχοι, ἀντὶ τῆς βασιλευούσης τῇ βασιλευομένη συγκатаτάσσοντες φύσει; Ἡ κτίσις δουλεύει, ἡ δὲ δουλεία βασιλεία οὐκ ἔστιν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βασιλεία ἐστίν. Οὐκοῦν τῆς κατὰ τὴν κτίσιν κοινωνίας κεχώ- 15 ρισται. Ὅ γὰρ βασιλεύει, οὐ βασιλεύεται· ὃ δὲ μὴ βασιλεύεται, οὐδὲ κτίσις ἐστίν. Ἴδιον γὰρ τῆς κτίσεως τὸ δουλεύειν ἐστίν. Εἰ οὖν βασιλεία τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐχ ὁμολογήσουσι τὴν δεσποτείαν, οἱ μὴδὲ προσεύχεσθαι πώποτε μεμαθηκότες; Οἱ μὴδὲ εἰδότες, τίς ὁ καθαρίζων τὸ κεκοινωνημένον; Τίς δὲ ὁ τῆς βασιλείας ἐξηρητημένος 20 τὴν ἐξουσίαν; «Ἐλθέτω τὸ ἅγιον Πνεῦμά σου», φησί, «καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς».

Οὐκοῦν ἰδίᾳ τε καὶ ἐξαιρετος τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμις τε καὶ ἐνέργεια, τὸ καθαιρεῖν τε καὶ ἀφιέναι τὰς ἀμαρτίας, ὡς ὁ εὐαγγελικὸς λόγος μαρτύρεται. Οὐκοῦν ὁ τὴν δύναμιν τῆς ἀφέσεως 25 αὐτῷ τῶν ἀμαρτιῶν μαρτυρήσας, συνεμαρτύρησε πάντως αὐτῷ τὴν θεότητα. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι καθαρισμόν τῶν ἀμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Πατρὸς. Ἐν τοίνυν ἐκατέρων τὸ ἔργον, τοῦ τε καθαρίζοντος τὴν ἀμαρτίαν Πνεύματος, καὶ τοῦ τὸν κα- 30 θαρισμόν τῶν ἀμαρτιῶν πεποιηκότος Χριστοῦ. Ὡν δὲ ἡ ἐνέργεια μία, καὶ ἡ φύσις πάντως ἡ αὐτὴ τούτων ἐστίν. Πᾶσα γὰρ ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστιν ἀποτέλεσμα. Εἰ οὖν καὶ ἐνέργεια καὶ δύναμις μία, πῶς ἔστιν ἑτερότητα φύσεως νοῆσαι, ἐν οἷς οὐδεμίαν κατὰ τὴν δύ-

“Όταν φανεῖ ἡ βασιλεία του ἐξαφανίζονται οἱ λύπες καὶ οἱ στεναγμοί· τῆ θέσῃ τους παίρνει ἡ ζωὴ, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγαλλίαση.

Ἄλλὰ, ὅπως σαφέστερα τὸ νόημα αὐτὸ μᾶς τὸ ἐξηγεῖ ὁ Λουκᾶς, ὁποῖος ἀξιώνει νὰ ἔρθει ἡ βασιλεία, ἐπικαλεῖται τὴ συμμαχία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. “Ἐτσι στὸ εὐαγγέλιό του ἀντὶ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» λέει «ἄς ἔρθει σ’ ἐμᾶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα σου καὶ ἄς μᾶς καθαρῖσει». Τί θὰ ποῦν ὅσοι ἀνοίγουν θρασὺ στόμα γι’ αὐτὰ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Μὲ ποιά ἔννοια μετατρέπουν τὴν τιμὴ τῆς βασιλείας στὸν ἐξευτελισμὸ τῆς δουλείας; Γιατὶ ὁ Λουκᾶς λέει ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη βασιλεία· πῶς οἱ θεομάχοι τὸ ὑποβιάζουν στὴν ὑπόδουλη κτίση καὶ κατατάσσουν ἀντὶ στῆ βασιλεύουσα στῆ βασιλευόμενη φύση; Ἡ κτίση εἶναι δούλη καὶ ἡ δουλεία δὲν εἶναι βασιλεία, ἐνῶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι βασιλεία. Χωρίζεται λοιπὸν ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὴν κτίση· ὅ,τι εἶναι βασιλιάς δὲν ἔχει βασιλιά κι ὅ,τι δὲν ἔχει βασιλιά, δὲν εἶναι βέβαια οὔτε κτίση. Γιατὶ τὸ γνῶρισμα τῆς κτίσης εἶναι νὰ εἶναι δούλη. “Ἄν λοιπὸν τὸ Πνεῦμα εἶναι βασιλεία, πῶς δὲ θὰ ὁμολογήσουν τὴ δεσποτικὴ ἐξουσία, αὐτοὶ ποὺ ποτὲ δὲν ἔχουν μάθει οὔτε νὰ προσεύχονται; Αὐτοὶ ποὺ οὔτε κἂν γνωρίζουν ποιὸς καθαρῖζει τὸ ἀκάθαρτο; Κι ἀκόμα, ποιὸς ἐξαρτημένος ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς βασιλείας λέει «ἄς ἔρθει τὸ ἅγιο Πνεῦμα κι ἄς μᾶς καθαρῖσει»;

Εἶναι λοιπὸν ἰδιαίτερη κι ἐξαίρετη ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ καθαρῖζει καὶ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου. “Ὅποιος λοιπὸν τοῦ ἀπέδωσε τὴ δύναμη τῆς ἄφεσης, τοῦ ἀπέδωσε ὅπωςδὴποτε καὶ τὴ θεότητα. Τὸ ἴδιο εἶναι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος καὶ γιὰ τὸν Μονογενῆ, ὅτι, ἀφοῦ πραγματοποίησε τὸν καθαρισμό τῶν ἁμαρτιῶν, κάθισε στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Πατέρα. Εἶναι λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἴδιο τὸ ἔργο, τοῦ Πνεύματος ποὺ καθαρῖζει τὴν ἁμαρτία καὶ τοῦ Χριστοῦ ποὺ πραγματοποίησε τὸν καθαρισμό τῶν ἁμαρτιῶν. Κι ὅποιοι κάνουν τὴν ἴδια ἐνέργεια, ἔχουν ὅπωςδὴποτε καὶ τὴν ἴδια φύση. Κάθε ἐνέργεια εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς δυνάμεως. “Ἄν λοιπὸν καὶ ἡ ἐνέργειά τους εἶναι μία καὶ ἡ δυνάμη τους μία, πῶς θὰ δεχτοῦμε ἑτερότητα τῆς φύσης, σ’ αὐτὰ ποὺ δὲ βρίσκομε

ναμίν τε καὶ ἐνέργειαν διαφορὰν ἐξευρίσκομεν; Ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς ἰδιώμασιν, ὅταν δύο, τὸ φωτίζον τε καὶ τὸ καϊόν ἐστι, τὸ κοινωνεῖν νομίσαι τοῦ προκειμένου ὑπαλλαγὴν, οὕτως οὐκ ἂν τις εὐφρονῶν μίαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς Γραφῆς διδαχθεῖς τοῦ Υἱοῦ 5 καὶ τοῦ Πνεύματος, διαφορὰν τινα φύσεως ὑπονοεῖ.

Ἄλλὰ νῦν προαποδέδεικται ταῖς τῶν εὐσεβῶν δόξαις, τὴν αὐτὴν ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ φύσιν εἶναι, μὴ εἶναι δυνατόν τὰ ἑτερογενῆ τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει κατονομάζεσθαι· ὡς οὐ λέγεται βᾶθρον υἱὸς τέκτονος, μηδ' ἂν τις εἴποι τῶν εὐφρονούντων ὅτι οἰκοδόμος υἱὸν 10 κατεσκευάσατο, ἀλλὰ τῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ τὸ κατὰ τὴν φύσιν συνημμένον ἐπισημαίνεται, ἀνάγκη πᾶσα, ὅταν τὰ δύο πρὸς τὸ ἐν οἰκείως ἔχη, καὶ μηδὲ πρὸς ἄλληλα διαφόρως ἔχει, τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν φύσιν ὁ Υἱὸς ἦνεται, τῆς δὲ τοῦ Υἱοῦ φύσεως διὰ τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος οὐκ ἀλλότριον ἀπεδείχθη τὸ Πνεῦμα 15 τὸ ἅγιον· μία κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἀποδέδεικται τῆς ἁγίας Τριάδος ἡ φύσις, οὐ συγχεομένη ἐφ' ἐκάστης τῆς κατὰ τὸ ἐξαιρετικὸν ἐπιθεωρουμένης αὐταῖς ἰδιότητος, οὐδὲ τῶν γνωρισμάτων ἐν ἀλλήλοις ἀλλασσομένων. Τίς οὖν ἡ μανία τῶν πνευματομαχούντων, δουλεύειν τὸν Κύριον δογματιζόντων; Οἷς οὐδὲ Παῦλος διαμαρτυρόμενός 20 ἐστὶν ἀξιώπιστος, ὅς φησιν· «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν». Ἡ τάχα τό, «ἐλθέτω», καθαιρετικὸν τῆς ἀξίας νομίζουσιν;

Εἶτα οὐκ ἀκούουσιν τοῦ μεγάλου Δαβὶδ καὶ τὸν Πατέρα πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντος καί, «ἐλθέ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς», βοῶντος; Εἰ οὖν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ ἐλθεῖν σωτήριον, πῶς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἐλ- 25 θεῖν ἐπονειδιστον; Ἡ τὸ καθαίρειν τῶν ἁμαρτιῶν σημεῖον ποιοῦνται τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως; Καὶ μὴν ἄκουε τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων βοῶντων, ὅτι τὸ «ἀφιέναι ἁμαρτίας μόνου ἐστὶ τοῦ Θεοῦ», περὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντες· «τί οὗτος», φησί, «λαλεῖ βλασφημίας;

καμιά διαφορά στη δύναμη και στην ενέργεια; Όπως δὲ γίνεται στὰ γνωρίσματα τοῦ πυρός, ὅταν εἶναι δύο, αὐτὸ πού φωτίζει κι αὐτὸ πού καίει, νὰ νομίσουμε ὅτι ἡ σχέση τους σημαίνει τὴν ἀμοιβαία ἀντικατάστασή τους, ἔτσι καὶ κανένας φρόνιμος πού διδάχτηκε ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή τὴ μία ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος δὲν ὑπονοεῖ πῶς ἔχουν κάποια διαφορά στὴ φύση τους.

Ἀλλὰ τώρα ἔχει ἀποδειχτεῖ πρωτύτερα μὲ τὶς δοξασίες τῶν εὐσεβῶν ὅτι ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς ἔχουν τὴν ἴδια φύση καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκαλοῦνται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὅποια δὲν εἶναι τοῦ ἴδιου γένους. Δὲ λέγεται βέβαια βῆθρο ὁ γιὸς τοῦ ξυλουργοῦ οὔτε θὰ πεῖ κανένας συνετὸς ἄνθρωπος ὅτι ἕνας οἰκοδόμος κατασκεύασε ἕνα γιό, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὴν προσηγορία τοῦ γιοῦ καὶ τοῦ πατέρα ἐπισημαίνονται αὐτὰ πού εἶναι συνδεδεμένα ἀπὸ τὴ φύση τους. Ἔτσι εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, ὅταν τὰ δύο σχετίζονται μὲ τὸ ἕνα καὶ δὲ διαφέρουν μεταξύ τους, νὰ εἶναι ἐνωμένος ὁ Υἱὸς κατὰ τὴ φύση μὲ τὸν Πατέρα, κι ὅταν μὲ τὶς ἐνέργειες ἀποδείχθηκε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι ἄσχετο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ Υἱοῦ, ἀποδείχτηκε κατὰ συνέπεια ὅτι εἶναι μία ἡ φύση τῆς ἁγίας Τριάδος, πού δὲ συγγέεται σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς χωριστὲς ιδιότητες πού παρατηροῦνται σ' αὐτὲς οὔτε τὰ γνωρίσματα ἀλληλοὑποκαθιστῶνται. Τί σημαίνει λοιπὸν ἡ μανία αὐτῆ τῶν πνευματομάχων πού διδάσκουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι δούλος; Αὐτοὶ οὔτε τὸν Παῦλο πιστεύουν πού βεβαιώνει ὅτι «Ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα»⁹. Ἡ μήπως τὸ «ἐλθέτω» νομίζουν ὅτι καταργεῖ τὸ ἀξίωμα;

Ἐπειτα δὲν ἀκοῦν τὸ μεγάλο Δαβὶδ πού καλεῖ κοντά του ἀκόμα καὶ τὸν Πατέρα φωνάζοντας «ἔλα νὰ μᾶς σώσεις»; Ἄν λοιπὸν εἶναι σωτήριος ὁ ἐρχομὸς τοῦ Πατέρα, πῶς τὸ ἴδιο εἶναι γιὰ τὸ Πνεῦμα ἐπονείδιστο; Ἡ τὸ ὅτι θὰ καθαρῖσει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες τὸ ἔχουν ὡς ἀπόδειξη τῆς μείωσής του κατὰ τὴν ἀξία; Ἄκου τότε τοὺς ἄπιστους Ἰουδαίους πού φωνάζουν ὅτι «ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι ἔργο ἀποκλειστικὰ τοῦ Θεοῦ», λέγοντας γιὰ τὸν Πατέρα: «ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού βλασφημεῖ; Ποιὸς μπορεῖ νὰ συγ-

9. Β' Κορ. 3,17.

Τίς δύναται ἀφιέναι ἀμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός;». Εἰ οὖν ἀφήσι μὲν ἀμαρτίας ὁ Πατήρ, αἴρει δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, καθαρίζει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῶν τῆς ἀμαρτίας μολυσμάτων οἷς ἂν ἐγγένηται, τί ἐροῦσιν οἱ τῇ ἰδίᾳ προσπολεμοῦντες ζωῆ; Ἄλλ' ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς, καὶ ποιήσειε δεκτικούς τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν νοημάτων, τῶν διὰ τῆς προσευχῆς ἡμῖν παρὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ὑποδεικνυμένων φωνῆς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χωρήσει τις αμαρτίες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεό»¹⁰; Ἐὰν λοιπὸν ὁ Πατέρας συγχωρεῖ τις αμαρτίες καὶ ὁ Υἱὸς σηκώνει τις αμαρτίες τοῦ κόσμου καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καθαρίζει ἀπὸ τοὺς μολυσμοὺς τῶν αμαρτιῶν τοῦ ὁποῖον αμαρτήσῃ, τί θὰ ποῦν αὐτοὶ ποὺ μάχονται τὴν ἴδια τὴν ζωὴν τους; Ἐὰς ἔρθῃ ὅμως σ' ἐμᾶς τὸ ἅγιον Πνεῦμα κι ἄς μᾶς καθαρίσῃ κι ἄς μᾶς κάνει κατάλληλους νὰ δεχτοῦμε τις ὑψηλές καὶ θεοπρεπεῖς ἔννοιες ποὺ ἡ φωνὴ τοῦ Σωτήρα μᾶς ὑποδεικνύει μὲ τὴν προσευχή, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10. Μάρκ. 2,7.

ΛΟΓΟΣ Δ'

«Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον»

Ἦκουσά τινος ἰατρικοῦ τεχνικῶς τῆς κατὰ τὴν ὑγείαν ἔξεως φυσιολογοῦντος, ἴσως δι' ἂν γένοιτο ἡμῖν καὶ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς εὐεξίαν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὸ λεγόμενον. Τὴν γὰρ ἐκ τοῦ μετρίου πα-
5 πατροπὴν τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων τινός, ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς κατὰ τὸ πάθος συστάσεως διωρίζετο· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν, τὴν ἐπὶ τὸ οἰκεῖόν τε καὶ κατὰ φύσιν τῶν πλημμελῶς παρακινήθέντων ἀποκαταστασίαν, θεραπείαν, ἔφασκεν, τῆς νοσώδους αἰτίας εἶναι.
10 Καὶ διὰ τοῦτο σκοπεῖν ᾤετο δεῖν, ὅτι μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἐν ἀταξίᾳ κινουμένων διὰ τῆς ἰδίας ἐπικρατήσεως ἄτονον ποιεῖν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος, τὴν πρὸς τὴν ὑγείαν συνεισφορὰν· ὡς, εἰ μὲν τὸ θερμὸν ἐπικρατῆ, συμμαχίαν καὶ τῷ δυναστευομένῳ παρασχεῖν, καὶ ὑπονοτίζειν τὸ ξηραινόμενον. Μὴ που τῆς ὕλης ὑπολιπούσης, μα-
15 ρανθεῖν τελείως καὶ ἀποσβεσθεῖν ἐν ἑαυτῷ τὸ θερμόν, αὐτὸ περὶ ἑαυτῷ δαπανώμενον· ὡσαύτως καὶ εἴ τι τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον ἐν ἡμῖν θεωρουμένων ἐκβαίνοι τὸν ὄρον, πρὸς τὸ πλεονάζον ἴστασθαι, τῷ ἐλαττουμένῳ τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης συμμαχίαν ἐπάγοντας. Τούτων δὲ γενομένων καὶ μηδενὸς τῆς τῶν στοιχείων ἰσο-
20 νομίας ἐμποδίζοντος, ἐπανάγεσθαι τὴν ὑγείαν τῷ σώματι, μηκέτι τῆς φύσεως κατὰ τὴν κράσιν ἀνωμαλοῦσης. Τί δὴ μοι βούλεται τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ λόγου προοίμιον; Τάχα οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὸ θεωρημα, οὐδὲ πόρρω που τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἀπεσχοίνισται. Πρόκειται γὰρ εἰς θεωρίαν ἡμῖν τό, «γεννηθήτω τὸ θέλημά σου».

ΛΟΓΟΣ Δ'

«Ἄς γίνει τὸ θέλημά σου, ὅπως στὸν οὐρανὸ, ἔτσι καὶ στὴ γῆ. Τὸν ἄρτο μας τὸν ἐπούσιο δῶσε μας σήμερω»

Ἦκουσα ἀπὸ κάποιον γιατρὸ πὺ ἔκανε τὴν ἐπιστημονικὴ φυσιολογία τῆς κατάστασης τῆς ὑγείας καὶ ἴσως θὰ μποροῦσε αὐτὸ πὺ ἔλεγε νὰ μὴν εἶναι ἄσκοπο καὶ γιὰ τὴν εὐεξία τῆς ψυχῆς. Αὐτὸς καθόριζε ὅτι ἡ ἀπομάκρυνση τῶν μέσα μας στοιχείων ἀπὸ τὸ κανονικὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς δημιουργίας τῆς νόσου. Ἄλλὰ καὶ ἀντίθετα πάλι, ἡ ἀποκατάσταση στὴν κανονικὴ καὶ φυσικὴ λειτουργία τους τῶν ὀργάνων πὺ ξεφεύγοντας λειτούργησαν πλημμελῶς, ἔλεγε πὺς εἶναι ἡ θεραπεία τῆς νοσηρῆς αἰτίας. Καὶ γι' αὐτὸ νόμιζε ὅτι ἔπρεπε ὅσο τὸ δυνατό καλύτερα μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐπικράτηση κάποιου ἀπὸ ὅσα κινοῦνται μέσα μας ἄτακτα νὰ καταστήσει ἄτονη τὴν ἐπίδραση στὴν ὑγεία τοῦ ἀντίθετου στοιχείου ἂν γιὰ παράδειγμα ἐπικρατεῖ τὸ θερμὸ, νὰ βοηθήσει καὶ τὸ δυναστευόμενο δίνοντας κάποια ὑγρασία σ' ὅποιο ξηραίνεται. Μήπως σὲ κάποιο βαθμὸ ἀπολείπει ἡ ὕλη καὶ μαραθεῖ τελείως καὶ σβήσει σ' αὐτὸ ἡ θερμότητα μὲ τὸ νὰ αὐτοαναλίσκεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Τὸ ἴδιο κι ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅσα θεωροῦμε μέσα μας κατὰ τὸ ἀντίθετο, ἂν κάποιο βγαίνει ἀπὸ τὸ μέτρο, νὰ παύει ἡ τάση πλεονασμοῦ μὲ τὴν προσφορά μας στὸ ὑποδεέστερο τῆς βοήθειας τῆς ἐπιστήμης. Ὅταν πραγματοποιηθοῦν αὐτὰ καὶ δὲν ἐμποδίζει τίποτε τὴν ἰσοτιμία τῶν στοιχείων, ἐπανεφέρεται ἡ ὑγεία στὸ σῶμα καὶ δὲν παρουσιάζει πὰ ἡ φύση ἀνωμαλία στὴν κρᾶση τῶν στοιχείων. Σὲ τί σκοπεύει λοιπὸν τὸ μακρὸ αὐτὸ προοίμιο; Δὲν εἶναι τάχα ἄσκοπη ἡ ἀνάπτυξη καὶ δὲν ξεφεύγει μακριὰ ἀπὸ τὸ θέμα πὺ μᾶς ἀπασχολεῖ; Ἡ ἐξέτασή μας ἔχει μπροστά της τὸ «γενηθήτω τὸ θέλημά σου». Γιὰ ποιὸ λόγο

“Οτου δὲ χάριν ἐμνήσθημεν τοῦ κατὰ τὴν ἰατρικὴν θεωρήματος, διὰ τῶν ἐφεξῆς σαφηνίσομεν.

Ἦν ἐν υἰείᾳ ποτὲ τὸ νοητὸν ἀνθρώπινον, οἷόν τινων στοιχείων, τῶν τῆς ψυχῆς λέγω κινήματων, κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον 5 ἰσοκρατῶς ἐν ἡμῖν κεκραμένον. Ἐπεὶ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατισχύσαντος, ἢ αὐτοῦ ἐναντίου νοουμένη διάθεσις ἢ ἐγκράτεια κατεκρατήθη τῷ πλεονάζοντι, καὶ τὴν ἄμετρον τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα κίνησιν τὸ κωλύον οὐκ ἦν· ἐκ τούτου τὸ ἐπιθανάτιον νόσημα ἢ ἀμαρτία τῇ ἀνθρωπίνῃ συνέστη φύσει. Ὁ τοίνυν ἰατρὸς ἀλη- 10 θῆς τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων, ὁ διὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων γενόμενος, τοῖς ἐν τῇ προσευχῇ νοήμασιν, τὸ νοσοποιὸν αἴτιον ὑπεκλύων, ἐπανάγει ἡμᾶς ἐπὶ τὴν νοητὴν υἰείαιαν. Ἦν δὲ ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἢ τοῦ θείου θελήματος εὐδοκία· ὡσπερ δὴ πάλιν τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ ἀγαθοῦ θελήματος νόσος ἐστὶ ψυχῆς τελευ- 15 τώσεως εἰς θάνατον. Ἐπεὶ οὖν ἡσθενήσαμεν, τὴν ἀγαθὴν ἐν τῷ παραδείσῳ δίαιταν καταλιπόντες, ὅτε τοῦ δηλητηρίου τῆς παρακοῆς ἄρδην ἐνεφορήθημεν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ πονηρῷ τούτῳ καὶ ἐπιθανατίῳ νοσήματι κατεκρατήθη ἢ φύσις, ἤλθεν ὁ ἀληθινὸς ἰατρός, κατὰ τὸν νόμον τῆς ἰατρικῆς διὰ τῶν ἐναντίων τὸ κακὸν ἐξιώμε- 20 νος, καὶ τοὺς διὰ τοῦτο τῇ ἀρρωστία συνενεχθέντας, ὅτι τοῦ θείου θελήματος ἐχωρίσθησαν, πάλιν ἐλευθεροῖ τοῦ νοσήματος, τῇ πρὸς τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ συναφεία. Τὰ γὰρ τῆς προσευχῆς ῥήματα θεραπευτικὰ ἐστὶ τῆς ἐγγινομένης τῇ ψυχῇ ἀρρωστίας. Εὐχεται γὰρ οἷόν τισιν ὀδύνας τὴν ψυχὴν συνεχόμενος ὁ λέγων, «γεννηθήτω τὸ θέ- 25 λημά σου», θέλημα δὲ Θεοῦ ἢ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἐστίν.

Ἐπειδὴν τοίνυν εἰς τοῦτο στῶμεν, ὥστε εἰπεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι Ἐπληθύνω καὶ ἐν ἐμοὶ τὸ θέλημά σου, ἀνάγκη πᾶσα πρότερον κατεπιεῖν ἐκείνου τοῦ βίου, ὃς ἔξω τοῦ θείου βουλήματος ἦν, καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐξαγορεύσει διεξελεθεῖν ὅτι· Ἐπειδὴ κακῶς ἐνήργησεν 30 ἐν ἐμοὶ διὰ τοῦ φθάσαντος βίου τὸ ἀντικείμενον θέλημα καὶ ὑπηρετικῆς ἐγενόμην τοῦ πονηροῦ τυράννου, οἷόν τις δῆμιος τὴν τοῦ

ἀναφέραμε τὴ θεωρία σχετικὰ μὲ τὴν ἰατρικὴν, θὰ τὸ διασαφηνίσομε μὲ τὰ παρακάτω.

Τὸ νοητὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο ἀπολαμβάνει κάποια ὑγεία καὶ ὅπως κάποια στοιχεῖα, ἐννοῶ τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς βρίσκονται μέσα μας σὲ ἰσόνομη σύγκραση ὡς πρὸς τὸ λόγο τῆς ἀρετῆς. Ὅταν ὅμως ὑπερίσχυσε τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ ἡ διάθεση ποὺ τὴ θεωροῦμε ἀντίθετή του, ἡ ἐγκράτεια, κατανικήθηκε ἀπὸ τὸ στοιχεῖο ποὺ πλεόναζε καὶ δὲν ὑπῆρχε αὐτὸ ποὺ θὰ ἐμπόδιζε τὴν χωρὶς μέτρο τάση τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔπρεπε, ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔλαβε ὑπαρξὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση ἢ ἁμαρτία, τὸ θανάσιμο νόσημα. Ὁ ἀληθινὸς λοιπὸν γιατρὸς τῶν παθημάτων τῆς ψυχῆς, ποὺ ἦρθε στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων γιὰ χάριθ ὅσων κακοπαθοῦν, μὲ τίς ἐννοεῖς τῆς προσευχῆς διαλύοντας τὸ νοσογόνον αἴτιον μᾶς ἐπαναφέρει τὴ νοητὴ ὑγεία. Καὶ ὑγεία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ εὐδὼση τοῦ θεοῦ θελήματος. ὅπως ἀκριβῶς πάλι καὶ ἡ ἔκπτωση ἀπὸ τὸ ἀναθὸ θέλημα εἶναι νόσος τῆς ψυχῆς ποὺ καταλήγει στὸ θάνατον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀσθενήσαμε, ὅταν ἐγκαταλείψαμε τὴν καλὴν ζωὴν μας μέσα στὸν παράδεισον, ὅταν ἐμφορηθῆκαμε τελείως ἀπὸ τὸ δηλητήριον τῆς παρακοῆς καὶ γι' αὐτὸ ἡ φύση μας κατανικήθηκε ἀπὸ τὴν πονηρὴν καὶ θανάσιμην αὐτὴν νόσον, ἦρθε ὁ ἀληθινὸς γιατρὸς καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰατρικῆς θεράπευσε τὸ κακὸ μὲ τὰ ἀντίθετά του καὶ ἐκείνους ποὺ ἐξαιτίας του ταλαιπωροῦνταν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, ἐπειδὴ ἀποχωρίστηκαν ἀπὸ τὸ θεῖον θέλημα, τοὺς ἐλευθερώνει πάλι ἀπὸ τὴν νόσον μὲ τὴ σύνδεσίν τους μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας ποὺ δημιουργεῖται στὴν ψυχὴ. Προσεύχεται δηλαδὴ σὰ νὰ καταθλίβουν κάποιες ὀδύνες τὴν ψυχὴν τοῦ αὐτοῦ ποὺ λέει «γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου», καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Ὅταν λοιπὸν σταθοῦμε στὸ σημεῖον αὐτό, ὥστε νὰ ποῦμε στὸ Θεὸ «γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου», εἶναι ἀνάγκη νὰ κατηγορήσομε προηγουμένως τὸν βίον ἐκεῖνον, ποὺ βιωνόταν ἐξω ἀπὸ τὸ θεῖον θέλημα, καὶ νὰ ποῦμε στὴν ἐξομολόγησίν μας αὐτά: Ἐπειδὴ μὲ τὴν προηγούμενην ζωὴν μου ἐκδηλώθηκε κακῶς μέσα μου τὸ ἀντίπαλον θέλημα κι ἔγινα ὑπηρέτης τοῦ κακοῦ τυράννου καὶ σὰν νὰ ἦμουν δήμιος

ἐχθροῦ ψῆφον εἰς πέρας κατ' ἑμαυτοῦ φέρων, τούτου χάριν οἶκτον
 λαβὼν τῆς ἀπωλείας μου, δός ποτε καὶ τὸν σὸν θέλημα γενέσθαι
 ἐν ἐμοί. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ζοφώδεσι τῶν σπηλαίων φωτὸς εἰσ-
 κομισθέντος ὁ ζόφος ἀφανίζεται, οὕτω τοῦ σοῦ θελήματος ἐν ἐμοί
 5 γενομένου πᾶσα πονηρὰ καὶ ἄτοπος τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς
 τὸ μὴ ὄν περιίσταται. Ἡ γὰρ σωφροσύνη σβέσει τὴν ἀκόλαστον
 καὶ ἐμπαθῆ τῆς διανοίας ὀρμὴν, ἡ ταπεινοφροσύνη καταναλώσει
 τὸν τύφον, ἡ μετριότης ἰάσεται τῆς ὑπερηφανίας τὴν νόσον, τὸ δὲ
 τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν πολὺν κατάλογον τῶν ἀντικειμένων κακῶν τῆς
 10 ψυχῆς ἀπελάσει· ταύτην γὰρ ὑποχωρεῖ τὸ μῖσος, ὁ φθόνος, ἡ μῆνις,
 ἡ κατ' ὀργὴν κίνησις, ἡ θυμώδης διάθεσις, ἡ ἐπιβουλή, ἡ ὑπόκρι-
 σις, ἡ τῶν λυπηρῶν μνήμη, ἡ τῆς ἀντιλυπήσεως ὄρεξις, ἡ περι-
 κάρδιος τοῦ αἵματος ζέσις, ὁ πικρὸς ὀφθαλμὸς. Ταῦτα ἡ τοιούτων
 κακῶν ἀγέλη τῇ ἀγαπητικῇ διαθέσει ἐξαφανίζεται. Οὕτως ἐκβάλ-
 15 λει τὴν εἰδωλολατρίαν ἢ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ βουλήματος· διπλὴν δέ
 φημι, τὴν τε περὶ τὰ εἰδωλα, καὶ τὴν περὶ τὸ ἀργύριον καὶ χρυσίον
 μανίαν, ἅπερ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ὁ τῆς προφητείας ὠνόμασε λόγος.
 Γενηθῆτω τοίνυν τὸ θελήμα σου, ἵνα σβεσθῇ τοῦ διαβόλου τὸ θέ-
 λημα.

20 Διὰ τί δὲ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τὴν ἀγαθὴν ἡμῖν προαι-
 ρεσιν ἐπευχόμεθα; Ὅτι ἀσθενὴς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὸ ἀγα-
 θὸν ἐστίν, ἅπαξ διὰ κακίας ἐκνευρισθεῖσα. Οὐ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς
 εὐκολίας, ἧς πρὸς τὸ κακὸν ὁ ἀνθρώπος ἔρχεται, καὶ ἀπὸ τούτου
 πάλιν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν ἐπανερχεται· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων
 25 ἔστι κατανοῆσαι τὸν τοιοῦτον λόγον, ὅτι οὐχ ὁμοίως οὐδὲ μετὰ τῆς
 ἴσης ραστώνης, τό τε ὑγιαῖνον ἐν νόσῳ γίνεται, καὶ τὸ νενοσηκὸς
 ὑγιάζεται. Ὁ γὰρ ἐν ὑγείᾳ τέως διάγων καὶ δι' ἐνὸς πολλὰκις τραύ-
 ματος εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον ἤλθε, καὶ μία περίοδος ἢ
 καταβολὴ πυρετοῦ πάντα τὸν τοῦ σώματος τόνον διέλυσεν, καὶ
 30 βραχεῖα δηλητηρίου γεῦσις ἢ παντελῶς διέφθειρεν ἢ παρ' ὀλίγον
 τοῦτο ἐποίησεν· καὶ δῆγματι ἔρπετοῦ ἢ κέντρω τινὶ τῶν ἰοβόλων ἢ
 ὀλισθήματι ἢ καταπτώματι ἢ πλείονι τῆς δυνάμεως ἀδηφαγία, ἢ
 ἄλλω τινὶ τοιούτῳ, εὐθέως ἐπηκολούθησεν ἢ νόσος ἢ θάνατος· ἡ
 δὲ τοῦ ἀρρωστήματος ἀπαλλαγὴ πολλοῖς ἐπινοίαις γίνεται καὶ δυ-

ἐκτελοῦσα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου τὴν ἀπόφαση τοῦ ἐχθροῦ, γι' αὐτὸ τὸ λόγο λυπήσου τὴν ἀπώλειά μου καὶ κάνε νὰ ἔρθει μέσα μου καὶ τὸ θέλημά σου. Ὅπως δηλαδή, ὅταν βάλουμε φῶς μέσα στὰ ζοφώδη σπῆλαια, ἀφανίζεται ὁ ζόφος, ἔτσι καὶ ὅταν μέσα μου φωτίσει τὸ θέλημά σου διαλύεται στὸ μηδέν κάθε πονηρὴ καὶ ἄτοπη κίνηση τῆς προαίρεσης. Ἡ σωφροσύνη δηλαδή θὰ σβῆσει τὴν ἀκόλαστη καὶ ἐμπαθὴ ὁρμὴ τῆς διάνοιας· ἡ ταπεινοφροσύνη θὰ καταναλώσει τὴν ἔπαρση· ἡ μετριοπάθεια θὰ θεραπεύσει τὴ νόσο τῆς ὑπερηφάνειας καὶ τὸ ἀγαθὸ τῆς ἀγάπης θὰ διώξει ἀπὸ τὴν ψυχὴ πλῆθος στὴ σειρά ἀντίπαλων κακῶν· γιατί σ' αὐτὴν ὑποχωρεῖ τὸ μίσος, ὁ φθόνος, ἡ μανία. οἱ πράξεις ὀργῆς, τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, ἡ ἐπιβουλή, ἡ ὑποκρισία, ἡ μνησικακία, ἡ ὄρεξη γι' ἀνταπόδοση τοῦ κακοῦ, τὸ ζάναμμα τῆς καρδιάς, τὸ γεμάτο μίσος μάτι. Τὸ κοπάδι τῶν κακῶν αὐτῶν ἐξαφανίζεται μὲ τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης. Ἔτσι ἡ ἐνέργεια τοῦ θείου θελήματος ἐκδιώκει τὴν εἰδωλολατρία, ποὺ τὴ θεωρῶ διπλῆ, λατρεία τῶν εἰδώλων καὶ μανία γιὰ τὸ ἀσῆμι καὶ τὸ χρυσό, ποὺ ὁ λόγος τῆς προφητείας τὰ ὀνόμασε εἰδωλα τῶν ἐθνῶν. Ἄς γίνει, λοιπόν, τὸ θέλημά σου, γιὰ ν' ἀχρηστευθεῖ τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου.

Καὶ γιατί ζητοῦμε στὴν προσευχή μας νὰ ἐκδηλωθεῖ γιὰ μᾶς ἡ ἀγαθὴ προαίρεση τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἀδύνατη στὸ ἀγαθό, μιὰ κι ἀποδυναμώθηκε ἀπὸ τὴν κακία. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιστρέφει μὲ τὴν ἴδια εὐκολία στὸ ἀγαθὸ μὲ ὅσιν εὐκολία ἔσπευσε στὸ κακό. Ἡ γνώμη αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται καὶ στὰ σώματα· τὸ γερὸ δὲν ἄρρωσταίνει καὶ τὸ ἄρρωστο δὲ γίνεται καλὰ μὲ τὴν ἴδια εὐκολία. Αὐτὸς ποὺ ἀπολαμβάνει τὴν ὑγεία του καὶ μ' ἓνα μόνο χτύπημα συχνὰ ἀντιμετωπίζει τὸν ἔσχατο κίνδυνον· κι ἓνας παροξυσμὸς πυρετοῦ παραλύει ὅλη τὴ δύναμη τοῦ σώματος καὶ μιὰ ἀπλὴ ἀπόγευση δηλητηρίου ἢ σκοτώνει τὸν ἄνθρωπον ἢ λίγο ἀκόμα καὶ θὰ τὸ προκαλοῦσε κι αὐτό. Ἐπίσης ἀπὸ ἓνα δάγκωμα φιδιοῦ, ἀπὸ τὸ κεντρὶ κάποιου φαρμακεροῦ ζώου, ἀπὸ γλίστηρημα ἢ πέσιμο ἢ ἀπὸ ὑπερβολικὴ πολυφαγία ἢ ἀπὸ κάποιον ἄλλο παρόμοιο, ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἡ ἀσθένεια ἢ καὶ ὁ θάνατος. Ἡ ἀπαλλαγὴ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀσθένεια γίνεται μὲ πολλὴ σκέψη καὶ δυσκολία καὶ ἰατρικὴ

σκολίαις καὶ τέχναις ἰατρικαῖς, ἐὰν ἄρα καὶ γένηται. Διὰ τοῦτο πρὸς μὲν τὸ κακὸν ἡμῖν τῆς ὀρμῆς γινομένης, οὐ χρεία τοῦ συνεργουόντος, αὐτομάτως ἐν τῷ θελήματι ἡμῶν τῆς κακίας ἐαυτὴν τελειοῦσης· εἰ δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον γένοιτο ἡ ροπή, τοῦ Θεοῦ χρεία τοῦ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς ἔργον ἄγοντος. Διὰ τοῦτό φαμεν ὅτι, Ἐπειδὴ θέλημά σου ἐστὶν ἡ σωφροσύνη, ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, τῇ σῇ δυνάμει κατορθωθείη μοι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο θέλημα, οὕτως ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσέβεια, ἡ τῶν παθῶν ἀλλοτριώσεις. Ἡ γὰρ τοῦ θελήματος φωνὴ πάσας γενικῶς ἐμπεριλαμβάνει τὰς ἀρετάς, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον τῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ νοουμένων ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται.

Ἄλλὰ τί βούλεται ἡ προσθήκη τοῦ λόγου, «ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς»; Τάχα μοι δοκεῖ τῶν βαθυτέρων τι δογμάτων ὑποσημαίνειν ὁ λόγος καὶ τινα ποιεῖσθαι διδασκαλίαν θεοπρεποῦς διανοίας ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς κτίσεως. Ὁ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστι· Μεμέρισται πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις εἰς τε τὴν ἀσώματον καὶ τὴν ἐνσώματον φύσιν. Ἔστι δὲ ἀγγελικὴ μὲν ἡ ἀσώματος, τὸ δὲ ἕτερον εἶδος ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ἡ μὲν οὖν νοητὴ, ἅτε δὴ τοῦ βαρουόντος κεχωρισμένη σώματος (τούτου λέγω τοῦ ἀντιτύπου τε καὶ εἰς γῆν βριθόντος) τὴν ἄνω λῆξιν ἐπιπορεύεται, τοῖς κούφοις τε καὶ αἰθεριώδεσι τόποις ἐνδιατρίβουσα, ἐν ἐλαφρᾷ τε καὶ εὐκινήτῳ τῇ φύσει, ἡ δὲ ἕτερα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν πρὸς τὸ γεῶδες συγγένειαν, οἷόν τινα ἰλύος ὑποστάθμην, κατ' ἀνάγκην τὸν περιγείον τοῦτον εἴληχε βίον. Οὐκ οἶδα μὲν ὅτι τοῦ θείου βουλήματος διὰ τούτων οἰκονομοῦντος, εἴτε πᾶσαν πρὸς ἐαυτὴν οἰκειοῦντος τὴν κτίσιν, ὡς ἂν μῆτε τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων ἢ κάτω λῆξις ἀμοιρήσειε, μῆτε ὁ οὐρανὸς καθόλου τῶν κατὰ τὴν γῆν ἀμοιρήσειεν, ὡς ἂν γένοιτό τις διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος ἑκατέρῳ τῶν στοιχείων μετουσία τῶν ἐν θατέρῳ νοουμένων, τοῦ τε νοεροῦ τῆς ψυχῆς, ὅπερ δοκεῖ συγγενές τε καὶ ὁμόφυλον τῶν κατ' οὐρανῶν εἶναι δυνάμεων, τοῖς γηῖνοις σώμασιν ἐνοικοῦντος, τῆς δὲ γεηρᾶς ταύτης σαρκὸς ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πάντων εἰς τὸν οὐράνιον χῶρον τῇ ψυχῇ συμμετοικιζομένης. «Ἀρπαγησόμεθα» γάρ, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπό-

ἐπιστήμη, ἂν τελικὰ γίνει. Γι' αὐτὸ ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ ὀρμὴ μᾶς σπρώχνει στὸ κακό, δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ συνεργὸ κι αὐτόματα ἡ κακία ὀλοκληρώνεται μὲ μόνη τὴ θέλησή μας. "Ἄν ὅμως ἡ τάση μας πηγαίνει πρὸς τὸ καλύτερο, ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ Θεὸ πὺ ὁδηγεῖ τὴν ἐπιθυμία στὴν πραγμάτωσή της. Γι' αὐτὸ καὶ λέμε: "Ἐπειδὴ τὸ θέλημά σου εἶναι ἡ σὺμφροσύνη, κι ἐγὼ εἶμαι σαρκικὸς κι ἔχω πωληθεῖ στὴν ἁμαρτία, εἶθε νὰ κατορθώσω μὲ τὴ δύναμή σου τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ θέλημά σου". Ὅμοια καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ πάθη. Γιατὶ μέσα στὴν ἔννοια 'θέλημα' περιλαμβάνονται ὅλες γενικὰ οἱ ἀρετὲς καὶ ὅσα ἕνα πρὸς ἕνα νοοῦμε μέσα στὸ ἀγαθὸ, τὰ θεωροῦμε μέσα στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Τί νόημα ὅμως ἔχει ἡ προσθήκη «ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Ἐχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς ὑπονοεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ βαθύτερα δόγματα καὶ δίνει ἕνα δίδαγμα μὲ θεῖο νόημα γιὰ τὴν κτιστὴ φύση. Αὐτὸ πὺ λέω σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ὁλη ἡ λογικὴ δημιουργία μοιράζεται στὴν ἀσώματη καὶ ἐνσώματη φύση. Ἡ ἀσώματη εἶναι ἡ ἀγγελικὴ, ἡ ἐνσώματη ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ἡ νοητὴ λοιπὸν φύση ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ σῶμα πὺ βαραίνει (ἐννοῶ αὐτὸ πὺ ἀντιδρᾶ καὶ τραβάει πρὸς τὴ γῆ) πορεύεται στὴν ἄνω κατάπαυση ζώντας στοὺς ἀνάλαφρους κι αἰθέριους τόπους μὲ τὴν ἐλαφρῆ καὶ εὐκίνητη σύστασή της. Ἡ ἐνσώματη φύση, ἐπειδὴ συγγενεῦει τὸ σῶμα μας μὲ τὸ γήινο στοιχεῖο, ἔλαχε τὸν γύρω ἀπὸ τὴ γῆ αὐτὴ βίο, πὺ εἶναι σὰν ἕνα κατακάθι τῆς λάσπης. Δὲν ξέρω βέβαια τί οἰκονομεῖ μ' αὐτὰ τὸ θεῖο θέλημα. Μπορεῖ νὰ θέλει νὰ συμφιλιώσει ὅλη τὴν κτίση μὲ τὸν ἑαυτὸ της, ὥστε οὔτε ἡ κάτω περιοχὴ νὰ στερηθεῖ τὰ οὐράνια ὕψη οὔτε ὁ οὐρανὸς νὰ μείνει ὀλότελα ἄμοιρος ἀπὸ τὰ γήινα πράγματα, ὥστε μὲ τὸ ἀνθρώπινο πλάσμα νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ ἀλληλομετουσία τῶν στοιχείων πὺ νοοῦμε στίς δύο κτίσεις, τὸ νοερὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς, πὺ θεωρεῖται συγγενὲς καὶ ὁμόφυλο τῶν οὐράνιων δυνάμεων, νὰ ἐνοικεῖ στὰ γήινα σώματα, ἐνῶ ἡ γήινη αὐτὴ σάρκα ὅταν ἀποκατασταθοῦν τὰ πάντα νὰ μετοικιστεῖ μαζί μὲ τὴν ψυχὴ στὴν οὐράνια χώρα. Γιατὶ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «θὰ μεταφερθοῦμε αἰφνίδια μὲ τὰ σύννεφα, γιὰ νὰ

στολος, «έν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα».

Εἶτε οὖν τοῦτο, εἶτε τι ἕτερον παρὰ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας οἰκονομούσης, ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ζωῇ μερισθεῖσα πᾶσα ἢ λογικὴ 5 διήρηται φύσις, ἢ μὲν ἀσώματος τὴν οὐράνιον λαχοῦσα μακαριότητα, ἢ δὲ διὰ σαρκὸς εἰς γῆν ἐπιστρεφομένη, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν οἰκειότητα. Ἡ μὲν τοι τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἐπιθυμία, ὁμοτίμως ἑκατέρᾳ συνουσιώθη τῇ φύσει, καὶ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ αὐτεξούσιον καὶ πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον ἴσον ἐπ' ἄμφοῖν ὁ τοῦ παντὸς 10 ἐπιστάτης ἐποίησεν, ὡς αὐτονόμῳ τινὶ προαιρέσει οἰκονομεῖσθαι πᾶν ὅσον λόγῳ τε καὶ διανοίᾳ τετίμηται· ἀλλ' ἢ μὲν ἄνω ζωῇ καθαρεῦει πάντῃ κακίας καὶ οὐδὲ ἐν ἐκείνῃ τῶν ἐναντίου νοουμένων συμπολιτεύεται· πᾶσα δὲ ἐμπαθῆς κίνησις τε καὶ διάθεσις τὴν 15 κάτω ζωὴν περιπολεῖ, ἐν οἷς ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον. Διὰ τοῦτο τὴν ἐν οὐρανοῖς τῶν ἀγίων δυνάμεων πολιτείαν ἀμιγῆ κακίας καὶ παντὸς τοῦ ἐξ ἁμαρτίας μολυσμοῦ καθαρεύουσιν ὁ θεόπνευστος ἐπίσταται λόγος. Πᾶν δὲ ὅσον ἐκτὸς τοῦ ἀγαθοῦ δι' αὐτῆς τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ παρυπέστη κακόν, περὶ τὴν κοίλῃν ταύτην ζωὴν, οἷόν τις 20 τρυγία τε καὶ ἰλὺς συνερρῆη, ἣ μολύνεται τὸ ἀνθρώπινον, πρὸς τὸ κατιδεῖν τὸ θεῖον τῆς ἀληθείας φῶς διὰ τοῦ τοιούτου σκότους ἐμποδιζόμενον.

Εἰ τοίνυν ἀπαθῆς μὲν ἢ ὑπερκειμένη ζωὴ καὶ ἀκήρατος, παντοίοις δὲ πάθεσι καὶ τάλαιπωρίαῖς καταβεβάπτισται ἢ ἀθλιότης τῆς ὧδε ζωῆς, δῆλον ἂν εἴη, ὅτι ἢ μὲν ἄνω πολιτεία, ἄτε παντὸς 25 κακοῦ καθαρεύουσα, ἐν τῷ ἀγαθῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ κατορθοῦται, ἔνθα γὰρ κακὸν οὐκ ἔστιν, ἀνάγκη πᾶσα ἀγαθὸν εἶναι, ἢ δὲ καθ' ἡμᾶς ζωὴ τῆς τῶν ἀγαθῶν μετουσίας ἐκπεπτωκυῖα, συνεκπέπτωκε καὶ τοῦ θείου βουλήματος. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ προσευχῇ διδασκόμεθα, οὕτως ἡμῶν τοῦ κακοῦ τὴν ζωὴν ἐκκαθαρθῆναι, ὡς 30 καθ' ὁμοιότητα τῆς οὐρανόου διαγωγῆς, καὶ ἐν ἡμῖν ἀνεμποδίστως τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πολιτεύεσθαι, ὡς ἂν τις λέγοι ὅτι· Καθάπερ ἐν θρόνοις καὶ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις καὶ κυριότησι καὶ πάσῃ τῇ

προϋπαντήσομε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα καὶ νὰ εἶμαστε πάντοτε ἔτσι μαζί μὲ τὸν Κύριο»¹.

Εἴτε αὐτὸ λοιπὸν θέλει, εἴτε ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖ κάτι ἄλλο, ὅλη ἡ λογικὴ φύση μοιράζεται χωρισμένη στὴ διπλὴ αὐτὴ ζωὴ· ἡ ἀσώματη ἔλαχε τὴ μακαριότητά της στὸν οὐρανὸ, ἐνῶ ἡ ἔνσαρκη περιστρέφεται στὴ γῆ, ἐπειδὴ εἶναι συγγενῆς μ' αὐτήν. Ἡ ἐπιθυμία τῶρα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ εἰσήλθε ἰσοδύναμα στὴν οὐσία κάθε μιᾶς φύσης καὶ ἐξίσου καὶ στίς δύο ὁ ἐπόπτης τοῦ παντὸς ἔδωσε τὸ αὐτοκυβέρνητο καὶ αὐτεξούσιο κι ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε καταναγκασμὸ, ὥστε νὰ κυβερνᾶται κάθετι ποὺ ἔχει τιμηθεῖ μὲ λόγο καὶ νόηση μὲ αὐτόνομη προαίρεση. Ἀλλὰ ἡ ἄνω ζωὴ εἶναι τελείως καθαρὴ ἀπὸ κακία καὶ δὲ συνυπάρχει μαζί της κανένα ἀπὸ ὅσα νοοῦνται ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, ἐνῶ κάθε ἐμπαθῆς κίνηση καὶ διάθεση περιβάλλει τὴν κάτω ζωὴ, ὅπου κινεῖται ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ κι ὁ θεόπνευστος λόγος γνωρίζει ὅτι ἡ οὐράνια πολιτεία τῶν ἁγίων δυνάμεων εἶναι ἄσχετη ἀπὸ τὴν κακία καὶ καθαρὴ ἀπὸ κάθε μολυσμὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἐνῶ ὅλη ἡ κακία ὅση ἔλαβε ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ μὲ τὴν ἴδια του τὴν ἀποχώρηση, γύρω ἀπὸ τὴν κοιλότητα αὐτῆς τῆς ζωῆς, συγκεντρώθηκε σὰν καταπάτι καὶ σὰν λάσπη, ποὺ μολύνει τὸν ἄνθρωπο, καθὼς ἐμποδίζεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκοτάδι ν' ἀντικρύσει τὸ θεῖο φῶς τῆς ἀλήθειας.

Ἄν λοιπὸν ἡ οὐράνια ζωὴ εἶναι ἀπαθῆς κι ἄθικτη ἀπὸ κακὸ, ἐνῶ σὲ κάθε λογῆς πάθη καὶ ταλαιπωρίες ἔχει βουλιάξει ἡ ἐδῶ ἄθλια ζωὴ, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἄνω πολιτεία, ἐπειδὴ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ κακὸ, κατορθώνεται μὲ τὸ ἀγαθὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· γιατί, ὅπου δὲν ὑπάρχει κακὸ, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ. Ἡ δική μας τῶρα ζωὴ, ἔχοντας ξεπέσει ἀπὸ τὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ, ξέπεσε συνάμα κι ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα. Γι' αὐτὸ ἡ προσευχὴ μᾶς διδάσκει νὰ καθαρίσομε ἔτσι τὴ ζωὴ μας, ὥστε ὅμοια μὲ τὴ ζωὴ στὸν οὐρανὸ νὰ ζοῦμε καὶ στὴ γῆ ἀνεμπόδιστα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος: Ὅπως ἐκτελεῖται τὸ θέλημά σου ἀνάμεσα στοὺς θρόνους, τις ἀρχές καὶ τις ἐξου-

1. Α' Θεσ. 4,17.

ὑπερκοσμίῳ δυνάμει γίνεται σου τὸ θέλημα, μηδαμοῦ κακίας παραποδίζουσης τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν τελειωθείη, ἵνα, πάσης κακίας ἐκποδῶν γενομένης, διὰ πάντων ἢ τὸ θέλημά σου ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κατευδοδούμενον. Ἄλλ' ὡς 5 ἀνθυπενεγκόντος τινός· Καὶ πῶς ἐστὶ δυνατόν τὴν ἐν ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι καθαρότητα, τοῖς διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχόσι κατορθωθῆναι, ἐν μυρίαῖς φροντίσι διὰ τὰς σωματικὰς χρείας τῆς ψυχῆς ἐμβαθυνούσης; Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ, καθάπερ λύων τὴν τοιαύτην ἀμηχανίαν, τῷ ἐξῆς λόγῳ τὸ δοκοῦν δυσχερὲς πρὸς τὴν προ-
10 κειμένην σπουδὴν ὑπεκλῦσαι.

Λόγμα γὰρ οἶμαι διὰ τούτων τῶν λόγων ἡμῖν ὑποτίθεσθαι, ἐν τῷ τὸν ἐφήμερον ἄρτον αἰτεῖν προστάζαι, ὅτι τῷ ἀνευδεεῖ κατὰ τὴν φύσιν, τὸ ὀλιγαρκές τε καὶ μέτριον κατὰ τὸν τῆς ἀπαθείας λόγον συνεξισοῦται. Οὐ γὰρ αἰτεῖ τὸν Θεὸν ἐν ταῖς προσευχαῖς ὁ ἄγγελος 15 τὴν χορηγίαν τοῦ ἄρτου, ὅτι ἀπροσδεῆ κέκτηται τῶν τοιούτων τὴν φύσιν, αἰτεῖν δὲ προσετάχθη ὁ ἄνθρωπος, διότι τὸ κενούμενον ἐπιδεές τοῦ ἀναπληροῦντος πάντως ἐστί. Ρωώδης δὲ καὶ παροδικῆ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐστὶν ἡ σύστασις, ἀντὶ τοῦ ἐκπονηθέντος τὸ ἀνανεάζον ἐπιζητοῦσα. Ὁ οὖν πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπηρεσίαν 20 βλέπων καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ ἀναγκαίου διὰ τῶν ματαίων φροντίδων ἐπισυρόμενος, οὐ πολὺ τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας ἐλαττωθήσεται, τὸ ἀνευδεές ἐκείνων καθ' ἑαυτὸν τῇ ὀλιγαρκίᾳ μιμούμενος. Διὰ τοῦτο ζητεῖν προσετάχθημεν τὸ πρὸς τὴν συντήρησιν ἐξαρκοῦν τῆς σωματικῆς οὐσίας, «τὸν ἄρτον δός», τῷ Θεῷ λέγοντες, οὐ τρυφήν 25 οὐδὲ πλοῦτον, οὐκ εὐανθεῖς ἀλουργίδας, οὐ τὸν ἐκ χρυσίου κόσμον, οὐ τὰς τῶν λίθων αὐγάς, οὐ τὰ ἐξ ἀργυρίου σκεῦη, οὐ γῆς περιουσίαν, οὐ στρατοπέδων ἀρχὴν, οὐ πολέμων τε καὶ ἐθνῶν ἡγεμονίαν, οὐχ ἵππων τε καὶ βοῶν ἀγέλας καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων πληθὴ πολλά, οὐκ ἀνδραπόδων περιουσίαν, οὐ τὴν ἐν ἀγοραῖς πε-
30 ριφάνειαν, οὐ στήλας, οὐκ εἰκόνα, οὐ τὰ ἐκ σηρῶν ὑφάσματα, οὐ τὰ ἐκ μουσικῆς ἀκροάματα, οὐδέ τι τοιοῦτον οὐδέν, δι' ὧν ἀφέληται ἡ ψυχὴ τῆς θείας τε καὶ προτιμοτέρας φροντίδος, ἀλλὰ τὸν ἄρτον.

σίες και τις κυριότητες και σὲ ὅλη τὴν ὑπερκόσμια δύναμη, χωρὶς νὰ παρεμποδίζει καθόλου ἢ κακία τὴν ἐκδήλωση τοῦ ἀγαθοῦ, ἔτσι καὶ ἀνᾶμεσα σ' ἐμᾶς νὰ πραγματωθεῖ τὸ ἀγαθό, γιὰ νὰ εὐοδωθεῖ μὲ ὅλα τὸ θέλημά του μέσα στὶς ψυχές μας, ἀφοῦ ἐκδιωχθεῖ κάθε κακία. Ἴσως ὅμως ν' ἀντιπαρατηρήσει κάποιος: Μὰ πῶς εἶναι δυνατό ἡ καθαρότητα τῶν ἀσώματων δυνάμεων νὰ κατορθωθεῖ ἀπὸ ὅσους ἔλαχαν τὴ ζωὴ τῆς σάρκας, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ καταποντίζεται ἀπὸ τὶς ἄπειρες φροντίδες γιὰ τὶς σωματικὲς ἀνάγκες; Γι' αὐτὸ νομίζω καλὸ, ἀντιμετωπίζοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀπορία αὐτή, νὰ διαλύσω τὴ δυσχέρεια γιὰ τὸ προκείμενο ζήτημα μὲ τὸν ἀκόλουθο λόγο.

Νομίζω μᾶς διδάσκει μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς, προστάζοντάς μας δηλαδὴ νὰ ζητοῦμε τὸ καθημερινὸ ψωμί, ὅτι στὴν ἔλλειψη φυσικῶν ἀναγκῶν ἀντιστοιχεῖ σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τῆς ἀπάθειας ἢ ὀλιγάρκεια καὶ ἡ μετριοπάθεια. Ὁ ἄγγελος βέβαια δὲ ζητεῖ νὰ τοῦ χορηγηθεῖ ψωμί, γιατί ἔχει φύση ποὺ δὲν τῆς χρειάζονται τὰ παρόμοια. Ἔλαβε ὅμως τὴ διαταγὴ νὰ τὰ ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος, γιατί ὅποιο ἀδειάζει ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὸ ποὺ θὰ τὸ γεμίζει. Ἡ σύσταση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς κυλᾷ καὶ περνᾷ κι ἐπιζητεῖ στὴ θέση ἐκείνου ποὺ ἐξαντλήθηκε αὐτὸ ποὺ ἀνανεώνει. Ὅποιος λοιπὸν ἀποβλέπει στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς φύσης του καὶ δὲν προσπαθεῖ νὰ τραβήξει μὲ μάταιες φροντίδες τίποτα πέρα ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο, δὲ θὰ φανεῖ νὰ ὑστερεῖ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ πολιτεία, ἀντιγράφοντας στὸν ἑαυτό του μὲ τὴν ὀλιγάρκειά του τὴν ἀπουσία κάθε ἀνάγκης ἀπὸ αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ ἔχομε τὴ διαταγὴ νὰ ζητοῦμε ὅ,τι φτάνει γιὰ τὴ διατήρηση τῆς σωματικῆς μας οὐσίας. «Τὸ ψωμί δῶσε μας» λέμε στὸ Θεό· δὲ ζητοῦμε ἀπόλαυση οὔτε πλοῦτο οὔτε πορφύρες λαμπερές, οὔτε κοσμήματα χρυσά, οὔτε ἀστραφτερὰ πετράδια, οὔτε ἀσημένια σκεύη, κτηματικὴ περιουσία, διοίκηση στρατοπέδου, ἀρχηγία πολέμων καὶ ἡγεμονία ἐθνῶν, οὔτε κοπάδια ἄλογα καὶ βόδια καὶ ἄπειρα πλήθη ἄλλα ζωντανά, οὔτε κατοχὴ πολλῶν δούλων, οὔτε τὴ λάμψη τῆς ἀγορᾶς, οὔτε ἐπιγραφὴ σὲ στῆλες οὔτε πίνακες, οὔτε μεταξωτὰ ὑφάσματα, οὔτε ἀκροάσεις μουσικῆς, τίποτε κάτι παρόμοιο, ἀπὸ ὅσα ἀποσποῦν τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς θεῖες καὶ προτιμότερη ἀπὸ ἄλλη φροντίδα, ἀλλὰ τὸ ψωμί.

Ὁρᾶς τὸ πλάτος τῆς φιλοσοφίας; ὅσα δόγματα τῇ βραχείᾳ
 ταύτῃ φωνῇ περιείληπται; μονονουχὶ φανερώς ἐμβοᾶ διὰ τοῦ λόγου
 τοῖς ἐπαύουσιν ὅτι· Παύσασθε, οἱ ἄνθρωποι, περὶ τὰ μάταια ταῖς
 ἐπιθυμίαις διαχεόμενοι· παύσασθε τὰς τῶν πόνων ἀφορμὰς καθ'
 5 ὑμῶν αὐτῶν πλεονάζοντες· μικρὸν ἐστὶ σοι τὸ τῆς φύσεως ὄφλη-
 μα· τροφὴν χρεωστεῖς τῷ σαρκίῳ σου, πρᾶγμα μέτριόν τε καὶ εὐ-
 πόριστον, εἰ πρὸς τὴν χρεῖαν βλέπεις. Διὰ τί πολυπλασιάζεις κατὰ
 σεαυτοῦ τοὺς φόρους; Ὑπὲρ τίνος τοσοῦτοις ὄφλημασι σεαυτὸν φέ-
 ρων ὑπέξευξας; ἄργυρον μεταλλεύων καὶ χρυσὸν ὀρύσσων καὶ τὴν
 10 διαφαίνουσιν ὕλην ἀναζητῶν; Ὡς ἂν σοι διὰ τῶν τοιούτων ὁ διη-
 νεκῆς οὗτος φορολόγος ἢ γαστήρ τρυφῶν, ἧς τὸ χρέος ἄρτος ἐστίν,
 ὁ ἀναπληρῶν τὸ ἐνδέον τῷ σώματι. Σὺ δὲ εἰς Ἰνδοὺς ἐμπορευῆ,
 καὶ βαρβαρικῇ παρακινδυνεύεις θαλάσση, καὶ ἐνιαυσίοις ναυτιλίαις
 σεαυτὸν δίδως, ἵνα τοῖς ἐκεῖθεν ἀγωγίμοις τὴν τροφὴν ἠδύνης, οὐ
 15 σκοπῶν ὅτι μέχρι τῆς ὑπερώας ἢ τῶν ἠδυσμάτων αἴσθησις τὸν
 ὄρον ἔχει. Ὡσαύτως δὲ τὸ εὐφανές, τὸ εἰπνουν, τὸ εἰστομον, ὠκύ-
 μορόν τινὰ καὶ ἀκαριαίαν παρέχεται τῇ αἰσθήσει τὴν χάριν· ἀπὸ δὲ
 τῆς ὑπερώας ἀδιάκριτος τῶν ἐμβαλλομένων ἢ διαφορά, ὁμοτίμως
 τὰ πάντα τῆς φύσεως πρὸς δυσωδίαν ἀλλοιούσης. Ὁρᾶς τὸ πέρασ
 20 τῆς ὀσοποιῆας; Ὁρᾶς τὸ ἀποτελέσμα τῆς ὀψαρτυτικῆς μαγγανείας;
 Τὸν ἄρτον αἶτει διὰ τὴν τῆς ζωῆς χρεῖαν, τούτου σε ὀφειλέτην
 ἐποίησεν ἢ φύσις τῷ σώματι. Τὰ δ' ὅσα παρεύρηται ταῖς τῶν τρυ-
 φῶντων ἐπινοίαις, ταῦτα τῶν ζιζανίων ἐστὶ παρασπορᾶς. Ὁ σπό-
 ρος τοῦ οἰκοδεσπότου ὁ σῖτός ἐστιν, ἐκ δὲ τοῦ σίτου ὁ ἄρτος γίνε-
 25 ται, ἢ δὲ τρυφή τὸ ζιζάνιον ὃ παρεσπάρη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῷ
 σίτῳ. Ἄλλ' ἀφέντες οἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν ἀναγκαίων λειτουργεῖν
 τῇ φύσει, ὄντως συμπνίγονται, καθὼς φησὶ πού ὁ Λόγος, ταῖς περὶ
 τὰ μάταια σπουδαῖς, καὶ ἀτελεσφόρητοι μένουσι, πρὸς ταῦτα τῆς
 ψυχῆς ἑαυτὴν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀσχολούσης.

30 Τάχα μοι δοκεῖ τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Μωϋσῆς δι' αἰνιγμάτων φι-

Βλέπεις τὴν ἕκταση τῆς φιλοσοφίας, πόσα λόγια περιέχονται στὰ δύο αὐτὰ λόγια; Εἶναι σὰ νὰ λέει κατὰ κάποιον τρόπο σ' ὄσους ἀκοῦν· Παύσετε, ἄνθρωποι, νὰ σκορπίζετε τὶς ἐπιθυμίες σας σὲ μάταια πράγματα. Παύσετε νὰ συγκεντρώνετε ἐπάνω σας ἀφορμὲς δεινῶν. Εἶναι λίγο τὸ χρέος σου στὴ φύση σου. Στὸ σαρκίον σου χρωστᾷ τροφή μόνο, πράγμα μηδαμινὸ κι εὐκόλο, ἂν ἀποβλέπεις σὲ ὅ,τι σοῦ χρειάζεται. Γιατί πολλαπλασιάζεις σὲ βάρος σου τὶς εἰσφορὲς σου; Γιὰ ποιὸ λόγο ἐξεψες τὸν ἑαυτό σου στὸ ζυγὸ τόσων ὀφειλῶν, ἀνασκάπτοντας μεταλλεῖα γιὰ ἄργυρον καὶ ὀρυχεῖα γιὰ χρυσάφι κι ἀναζητώντας τὶς διάφανες πέτρες; Σίγουρα γιὰ ν' ἀπολαμβάνει μὲ ὅλα αὐτὰ ἡ κοιλιά, ὁ ἀχόρταγος φορολογητής, πού τὸ χρέος μας σ' αὐτὴν εἶναι τὸ ψωμί, γιὰ ν' ἀναπληρῶναι ὅ,τι λείπει στὸ σῶμα. Ἐσὺ ὅμως ταξιδεύεις γιὰ ἐμπόριον στὶς Ἰνδίες καὶ κινδυνεύεις σὲ βαρβαρικὲς θάλασσες καὶ ρίχνεσαι σὲ ταξίδια ὀλοχρόνια, γιὰ νὰ καρυκεύσεις τὴν τροφή σου μὲ φορτία ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ καὶ δὲ σκέφτεσαι ὅτι τὸ ὄριον ὅπου φτάνει ἡ αἴσθησις τῆς ἡδονῆς εἶναι ὁ οὐρανίσκος. Ὅμοια καὶ ἡ ὁμορφιά καὶ τὸ ἄρωμα καὶ τὸ εὐγευστο προσφέρουν στὴν αἴσθησις μιὰ σύντομη καὶ ἀκαριαία χάρις στὴν αἴσθησις. Ἡ διαφορὰ ὅσων περνοῦν ἀπὸ τὸν οὐρανίσκον καὶ πέρα δὲ διακρίνεται, καθὼς ἡ φύσις μας τὰ μεταβάλλει ὅλα σὲ ἐξίσου δύσσοσμα. Βλέπεις πὺ καταλήγει ἡ μαγειρικὴ; Βλέπεις τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπάτης τῶν καρυκευμάτων; Ζήτα τὸ ψωμί σου γιὰ τὴν καθημερινὴ ἀνάγκη τῆς ζωῆς· γι' αὐτὸ μόνο σ' ἔκανε ἡ φύσις σου χρεώστη στὸ σῶμα. Τὰ συμπληρωματικὰ πὺ βρίσκουν μὲ τὶς ἐπινοήσεις τοὺς ὅσοι ἀγαποῦν τὶς ἀπολαύσεις, εἶναι ἡ παρασπορὰ τῶν ζιζανίων. Ὁ σπόρος τοῦ νοικοκύρη εἶναι τὸ σιτάρι² κι ἀπὸ τὸ σιτάρι γίνεται τὸ ψωμί· ἡ ἀπόλαυσις εἶναι τὸ ζιζάνιον πὺ ἔσπειρε ὁ ἐχθρὸς στὸ σιτάρι. Ἄφησαν ὁμως οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀπαραίτητην ὑπηρεσίαν τοὺς πρὸς τὴ φύσιν τοὺς, πνίγονται σι' ἀλήθειαν, ὅπως λέει κάποιος ὁ Λόγος, μὲ τὶς ἀσχολίας τοὺς γύρω ἀπὸ τὰ μάτια καὶ μένουσιν δίχως ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ψυχὴ ἀσχολεῖται μ' αὐτὰ αἰῶνια.

Νομίζω ὅτι κι ὁ Μωυσῆς κάτι τέτοιον διδάσκει συμβολικὰ πα-

λοσοφεῖν, τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν ἡδονῆς σύμβουλον τὸν ὄφιν παρα-
 στήσας τῇ Εὐα. Φησὶ γὰρ τὸ θηρίον τοῦτο τὸν ὄφιν, εἰ τὴν κεφαλὴν
 ἀπαγάγῃ τῇ ἀρμονίᾳ, εἰς ἣν παραδύεται, μὴ ἂν ἐκ τοῦ οὐραίου
 ραδίως παρὰ τῶν ἀνισπώντων ἀνελκυσθῆναι, τῆς ραχίας φυσικῶς
 5 τῆς φολίδος εἰς τὸ ἔμπαλιν πρὸς τὴν τῶν ἐφελκομένων βίαν ἀντι-
 βαινούσης· καὶ οὗ κατὰ τὸ ἔμπροσθεν ἀκώλυτός ἐστιν ἡ διάδυσσις,
 τῷ λείῳ τῆς φολίδος ὀλισθαινούσης, τούτου ἀμήχανος ἢ ἐκ τῶν
 κατόπιν ἀνάλυσις, ταῖς τῶν λεπίδων προσβολαῖς ἀντισπωμένη·
 δεικνύοντος, οἴμαι, τοῦ λόγου, ὅτι τὴν ἡδονὴν εἰσιούσαν καὶ παραδυ-
 10 ομένην τῇ τῆς ψυχῆς ραχίᾳ, φυλάττεσθαι χρὴ καὶ ἀποφράττειν ὡς
 ἐνὶ μάλιστα τὰς ἀρμονίας τοῦ βίου. Οὕτω γὰρ ἂν καθαρὰ φυλα-
 χθεῖη τῆς τῶν θηρίων ἐπιμιξίας ἢ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Εἰ δέ τινα πά-
 ροδον καθ' ἡμῶν λάβοι, διαλυθείσης ἐν ἡμῖν τῆς ἐναρμονίου ζωῆς,
 ἐμφωλεύσει διὰ τούτων ὁ τῆς ἡδονῆς ὄφις, τοῖς τῆς διανοίας
 15 χωρήμασι δυσέκκλητος διὰ τῶν φολίδων γινόμενος. Φολίδας δὲ
 ἀκούων, τὰς πολυτρόπους τῶν ἡδονῶν ἀφορμὰς διὰ τοῦ αἰνίγμα-
 τος νόησον. Ἐν γὰρ θηρίον τῷ γενικῷ λόγῳ, τὸ καθ' ἡδονὴν ἐστι
 πάθος, αἱ δὲ ποικίλαι καὶ πολύτροποι τῶν ἡδονῶν ἰδέαι, αἱ διὰ
 τῶν αἰσθήσεων ἐμμιχθεῖσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, αὐταὶ εἰσιν αἱ περὶ
 20 τὸν ὄφιν φολίδες, τῇ ποικιλίᾳ τῶν παθημάτων κατάστικτοι.

Εἰ οὖν φεύγεις τὴν τοῦ θηρίου συνοίκησιν, φύλαξαι τὴν κεφα-
 λὴν, τουτέστι, τὴν πρώτην τοῦ κακοῦ προσβολὴν· εἰς τοῦτο γὰρ φέ-
 ρει τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου τὸ αἶνιγμα· «αὐτός σου τηρήσει πτέρ-
 ναν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ κεφαλὴν»· μὴ δῶς πάροδον τῷ ἐρ-
 25 πυστῇ πρὸς τὸ ἐνδότερον εἰσέρποντι καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς
 ὄλον ἑαυτοῦ τὸν ὄλκον συνεισφέροντι. Μείνον ἐπὶ τῆς χρείας· ὄρος
 ἔστω σοι τῆς τοῦ ζῆν φροντίδος, ἢ διὰ τῶν ἐπιτυχόντων τοῦ ἐνδε-
 ὄντος πλήρωσις. Εἰ δὲ καὶ σοι ὁ τῆς Εὐας σύμβουλος διαλέγοιτό
 περὶ τοῦ κατὰ τὴν ὄψιν καλοῦ, καὶ τὴν γεῦσιν ἡδέος, καὶ ζητοῖης
 30 ἐπὶ τῷ ἄρτῳ τὸ ὄψον τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ διὰ τῶν τοιῶνδε ἡδυσμά-

ρασταίνοντας ως σύμβολο τῆς γνωστικῆς ἡδονῆς τὸ φίδι. Λένε ὅτι τὸ ζῶο αὐτὸ τὸ φίδι, ἂν περάσει τὸ κεφάλι του σὲ μιὰ ραγισματιά, ὅπου μέσα τρυπώνει, δὲν μποροῦν νὰ τὸ βγάλουν εὐκολὰ ἀπὸ τὴ σχισμὴ ὅσοι τὸ τραβοῦν ἀπὸ τὴν οὐρά, ἐπειδὴ τὰ λέπια ἀντιστέκονται στὴ βία ἐκείνων ποὺ τραβοῦν δυνατὰ. Κι ὅποιο μὲ τὸ πρόσθιο μέρος δὲν ἔχει κανένα κώλυμα νὰ εἰσδύσει γλιστρώντας μὲ τὴ λειότητα τῶν λεπιῶν, αὐτὸ ἔχει ἀδύνατη τὴν ἐπιστροφή του πρὸς τὰ πίσω καθὼς τὴν ἐμποδίζει ἡ ἀντίσταση τῶν λεπιῶν. Νομίζω ἡ Γραφὴ θέλει νὰ δεῖξει ὅτι πρέπει νὰ φυλάγομε τὴν ἡδονή, ὅταν εἰσέρχεται καὶ τρυπώνει μέσα στὴ ρωγμὴ τῆς ψυχῆς καὶ ὅσο καλύτερα γίνεται νὰ κλείνομε τὴ ραγισματιά τοῦ βίου. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ φυλαχθεῖ ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ καθαρὴ ἀπὸ τὴν ἐπιμιξία μὲ τὰ θηρία. Ἐὰν ὅμως διαλυθεῖ ἡ ἐσωτερικὴ ἁρμονία τῆς ζωῆς μας καὶ βρεῖ κάποιος τρόπο νὰ εἰσέλθει μέσα μας τὸ φίδι τῆς ἡδονῆς, θὰ φωλιάσει ἐκεῖ καὶ θὰ εἶναι ἀδύνατο ἐξαιτίας τῶν λεπιῶν ν' ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ψυχῆς. Ἀκούοντας λέπια νὰ φέρεις στὸ νοῦ σου μὲ τὸ συμβολισμό αὐτὸν τίς ποικίλες ἀφορμὲς τῶν ἡδονῶν. Γιατὶ μὲ μιὰ γενικὴ ἔννοια τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς εἶναι ἓνα θηρίο καὶ τὰ ποικίλα καὶ διάφορα εἶδη τῶν ἡδονῶν ποὺ ἔχουν ἀνακατευθεῖ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ αὐτὰ εἶναι οἱ φολίδες τοῦ φιδιοῦ, κατάστικτες ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν παθῶν.

Ἐὰν ἀποφεύγεις λοιπὸν τὴ συνοίκηση τοῦ θηρίου, προφυλάξου ἀπὸ τὴν κεφαλὴ, δηλαδὴ τὴν πρώτη προσβολὴ τοῦ κακοῦ. Σ' αὐτὸ μάς ὁδηγεῖ ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μὲ τὴν αἰνιγματικὴ διατύπωση «αὐτὸς θὰ σοῦ πληγώσει τὴ φτέρνα κι ἐσὺ θὰ τοῦ πληγώσεις τὴν κεφαλὴ»³· μὴ δώσεις δικαίωμα στὸ ἔρπετό νὰ εἰσέλθει βαθύτερα ἔρποντας ὑπουλά καὶ θέλοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ μπάσει ὅλο του τὸ συρμό. Μεῖνε στὰ ἀπαραίτητα· ἄς εἶναι προϋπόθεση στὴ μέριμνά σου γιὰ τὴ ζωὴ ἢ ἱκανοποίηση τῆς ἀνάγκης σου ἀπὸ τὸ βρισκόμενο. Ἐὰν τώρα ὁ σύμβουλος τῆς Εὐας ἀνοίξει καὶ μαζί σου διάλογο γιὰ τὸ ὠραῖο στὴν ὄψη καὶ τὸ γλυκὸ στὴ γνώση καὶ ζητήσεις μαζί μὲ τὸ ψωμί σου τὸ προσφάγι αὐτὸ καὶ ὅ,τι παρασκευάζεται μὲ τίς νοστι-

3. Γεν. 3,15.

των ὀψοποιούμενον, εἶτα διὰ τούτων ἐξω τῶν ἀναγκαίων ὄρων τὴν ἐπιθυμίαν ἄγοις, τότε ὄψει τὸν ἐρπυστήν κατὰ τὸ λεληθὸς πρὸς πλεονεξίαν ἀκολουθῶς μεθέρποντα. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἐπὶ τὴν ὀψοφαγίαν ἔρπασ, πρὸς τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἠδὲ μεταβή-
5 σεται, σκευὴ λαμπρὰ ζητῶν καὶ ὑπηρέτας ἀβροῦς καὶ κλίνας ἀργυρᾶς, στρωμνᾶς μαλακάς, καλύμματα διαφανῆ καὶ χρυσόπαστα, θρόνους, τρίποδα, πλυνούς, κρατῆρας, ρυτά, ψυκτῆρας, οἴνοχοάς, χέρνιβα, λυχίας, θυμιατήρια καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιζητῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ ἐπιθυμία τῆς πλεονεξίας εἰσέρχεται. Ἴνα γὰρ ἡ πρὸς τὰ
10 τοιαῦτα μὴ λίποι παρασκευή, προσόδων χρεῖα, δι' ὧν συμπορισθήσεται τὰ ζητούμενα. Οὐκοῦν κλαῦσαι χρὴ τὸν δεῖνα καὶ οἰμῶξαι τὸν σύνοικον καὶ πολλοὺς ἐλεεινοὺς γενέσθαι τῶν ἰδίων ἐκπίπτοντας, ἵνα διὰ τῶν δακρῦων ἐκείνων ἡ περὶ τὴν τράπεζαν τούτω τραγῳδία λαμπρύνοιτο. Ἐπειδὴν δὲ καὶ τούτοις ὁ ὄψις ἑαυτὸν ἐπιλλίξῃ
15 καὶ πλήσῃ τὴν γαστέρα τῶν κατὰ γνώμην, ἀκολουθῶς μετὰ τὰς πλησμονὰς ἐπὶ τὴν ἀκόλαστον λύσσαν ἰλυσπώμενος κατασύρεται, τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. Ὡς ἂν οὖν μηδὲν γένοιτο τούτων, τῇ εὐπορίᾳ τοῦ ἄρτου τὴν ζωὴν περιορίζεται, ὄψον ζητῶν τὸ παρ' αὐτῆς ὀψοποιούμενόν σοι τῆς φύσεως.
20 Τοῦτο δὲ ἐστὶ, μάλιστα μὲν ἡ ἀγαθὴ συνείδησις, τῇ δικαίᾳ μεταλήψει τὸν ἄρτον ἠδύνουσα. Εἰ δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸν λαμὸν αἰσθησὶν ἠδεσθαι θέλοις, ὄψον σοι γενέσθω ἡ ἔνδεια, καὶ τὸ μὴ ἐπιβαλεῖν κόρον τῷ κόρῳ, μηδὲ ἀπαμβλῦναι τῇ κραιπάλῃ τὴν ὄρεξιν, ἀλλὰ προηρείσθωσάν σοι τῆς τροφῆς τῶν ἐντολῶν οἱ ἰδρωῶτες. «Ἐν
25 ἰδρωῶτι καὶ πόνῳ φάγη τὸν ἄρτον σου». Ὁρᾶς τὴν πρώτην ὀψοποιῖαν τοῦ Λόγου.

Ἄρκεῖ σοι τὸ μέχρι τῆς χρεῖας ταύτης ἀσχολεῖν τὴν διάνοιαν· μάλλον δὲ μέχρι τούτου τὴν ψυχὴν ταῖς περὶ τοῦ ἄρτου μερίμναις ἐνδήσης· ἀλλ' εἰπέ τῷ τὸν ἄρτον ἐκ γῆς ἐξάγοντι· εἰπέ τῷ τοὺς κό-
30 ρακας τρέφοντι, τῷ διδόντι τροφήν πάσῃ σαρκί, τῷ ἀνοίγοντι τὴν χεῖρα καὶ πληροῦντι πᾶν ζῶον εὐδοκίας· ὅτι Παρὰ σοῦ μοι ἡ ζωή·

μιές αυτές κι έπειτα από αυτές απλώνεις την έπιθυμία σου έξω από τα άπαραίτητα πράγματα, τότε θά δεις τὸ ὕπουλο έρπετο νά έρπει στά κρυφά πρὸς τήν πλεονεξία. Ἄφου δηλαδή σύρθηκε ἀπὸ τήν ἀναγκαία τροφή στοῦ προσφάγι, θά προχωρήσει σέ ὅ,τι εὐχαριστεῖ τὰ μάτια, ζητῶντας σκεύη λαμπρά, ὑπηρετές λεπτούς, ἀνάκλιντρα ἀσημένια, στρώματα πουπουλένια, σκεπάσματα διάφανα καί χρυσοκέντητα, θρόνους, τρίποδα, προσόψια, κρατῆρες, καράφες, ψύκτες, οἰνοχόες, νιπτῆρες, λάμπες, θυμιατήρια καί τὰ παρόμοια. Καί αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού εισέρχεται ἡ έπιθυμία τῆς πλεονεξίας, γιά νά μὴ λείπουν ὅλα αὐτὰ τὰ παρασκευάσματα, χρειάζονται εισοδήματα, μὲ τὰ ὁποῖα θά προμηθευτοῦμε τὰ ἀπαιτούμενα. Πρέπει λοιπὸν ὁ τάδε νά κλάψει καί νά θρηνησει ὁ σύσκηνος καί πολλοὶ νά γίνουν ἀξιολύπητοι χάνοντας τίς περιουσίες τους, ὥστε μὲ τὰ δάκρυα ἐκείνων νά κερδίσει σέ λαμπρότητα τὸ θέαμα τοῦ τραπεζιοῦ τοῦ δικοῦ του. Ὅταν ὁμως περιτυλιζει τὸ φίδι καί αὐτοὺς καί γεμίσει τήν κοιλιά μὲ ὅσα έπιθυμεῖ, στή συνέχεια μετὰ τὸν κορεσμό, σέρνεται κουλουριαστὸ στή λύσσα τῆς ἀσέλγειας κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατο κακὸ γιά τοὺς ἀνθρώπους. Γιά νά μὴ γίνει λοιπὸν τίποτε ἀπὸ αὐτά, μᾶς περιορίζει τῆ ζωῆ στὸν πορισμὸ τοῦ ψωμοῦ καί τὸ προσφάγι πού ζητεῖ εἶναι ὅ,τι παρασκευάζει γιά σένα ἢ ἴδια ἢ φύση σου. Καί αὐτὸ εἶναι κυρίως ἡ ἀγαθῆ συνείδηση, πού γλυκαίνει τὸ ψωμί μὲ τῆ σωστῆ μετάληψή του. Ἄν θέλεις τώρα νά εὐχαριστήσεις καί τὸ λαιμὸ σου, προσφάγι σου ἄς εἶναι ἡ ἔνδεια καί νά μὴ προσθέτεις κόρο στὸν κόρο οὔτε νά ἀμβλύνεις τήν ὄρεξη μὲ τήν κραιπάλη, ἀλλὰ νά βάζεις μπροστὰ ἀπὸ τὸ φαγητό σου τοὺς ἰδρωῶτες τῆς ἐντολῆς· «μὲ ἰδρώτα καί κόπο θά τρῶς τὸ ψωμί σου»⁴. Βλέπεις ποιοῦ εἶναι τὸ πρῶτο καρύκευμα πού κάνει ὁ Λόγος.

Σοῦ φτάνει ν' ἀπασχολεῖς τὸ νοῦ σου ὡς αὐτὸ τὸ βαθμὸ τῆς ἀνάγκης ἢ μάλλον νά μπλέξεις τήν ψυχὴ σου ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο μὲ τίς μέριμνες γιά τὸ ψωμί. Ἄλλὰ πὲς σ' αὐτὸν πού βγάζει τὸ ψωμί ἀπὸ τῆ γῆ, πὲς σ' αὐτὸν πού τρέφει τὰ κοράκια καί δίνει τροφή σέ κάθε σάρκα καί πού ἀνοίγει τὸ χέρι του καί γεμίζει ἀπὸ χαρὰ κάθε

4. Γεν. 3,19.

παρὰ σοῦ γενέσθω καὶ ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἀφορμὴ· «σὺ δὸς τὸν ἄρ-
 τον», τουτέστιν, ἐκ δικαίων πόνων τὴν τροφὴν σχοίην. Ἐἰ γὰρ ὁ
 Θεὸς ἡ δικαιοσύνη ἐστίν, οὐκ ἔχει παρὰ Θεοῦ τὸν ἄρτον ὁ ἐκ πλεο-
 νεξίας τὴν τροφὴν ἔχων· αὐτὸς κύριος εἶ τῆς εὐχῆς, εἰ μὴ ἐξ ἄλλο-
 5 τριῶν ἢ εὐπορία, εἰ μὴ ἐκ δακρῦν ἢ πρόσδοδος, εἰ οὐδεὶς ἐπὶ τῷ
 σῶ κόρῳ ἐπείνασεν, εἰ οὐδεὶς ἐπὶ τῇ πλησμονῇ σου ἐστέναξεν,
 Θεοῦ ἄρτος μάλιστα ὁ τοιοῦτός ἐστι, δικαιοσύνης καρπός, εἰρήνης
 ὁ ἄσταχυς, ἀμικτος καὶ ἀμόλυντος τῶν τοῦ ζιζανίου σπερμάτων. Εἰ
 δὲ γεωργῶν τὰ ἀλλότρια καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὴν ἀδικίαν καὶ
 10 γραμματείοις κρατύνας τὴν ἀδικον κτῆσιν, ἔπειτα τῷ Θεῷ λέγοις,
 «δὸς τὸν ἄρτον», ἄλλος ὁ ἀκούων τῆς φωνῆς σου ταύτης ἐστίν, οὐχ
 ὁ Θεός. Τὸν γὰρ ἐξ ἀδικίας καρπὸν ἢ ἀντικειμένη καρποφορεῖ φύ-
 σις· ὁ σπουδάζων τὴν δικαιοσύνην, θεόθεν τὸν ἄρτον δέχεται· ὁ δὲ
 τὴν ἀδικίαν γεωργῶν, παρὰ τοῦ ἐφευρέτου τῆς ἀδικίας σιτίζεται.
 15 Πρὸς οὖν τὴν συνείδησιν τὴν ἑαυτοῦ βλέπων, πρόσαγε τὴν τοῦ ἄρ-
 του αἴτησιν τῷ Θεῷ, εἰδὼς ὅτι οὐκ ἔστι κοινωνία Χριστῷ πρὸς
 Βελιάλ. Κἂν δωροφορῆς ἐξ ἀδικίας, ὕλαγμα κινὸς καὶ μίσθωμα
 πόρνης τὸ δῶρόν ἐστι· κἂν λαμπρύνῃς τῇ φιλοτιμίᾳ τὰς ἐπιδόσεις,
 ἀκούση τοῦ Προφήτου βδελυσομένου τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων συν-
 20 εισφοράν. «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμὶ
 ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἄρνων καὶ αἷμα ταύρων καὶ
 τράγων οὐ βούλομαι θυμίαμα», φησί, «βδέλυγμά μοι ἐστίν». Ἐτέ-
 ρωθι τὸν θύοντα μόσχον ἀντὶ τοῦ ἀναιροῦντος κύνα λελόγισται.
 Ἐὰν οὖν παρὰ Κυρίου τὸν ἄρτον ἔχῃς, τουτέστιν, ἐκ δικαίων πό-
 25 νων, ἔξεστί σοι καὶ ἀπέρχεσθαι αὐτῷ ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς δικαιο-
 σύνης.

Καλὴ δὲ καὶ ἡ προσθήκη τοῦ «σήμερον. Τὸν ἄρτον», γάρ,
 φησί, «τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον». Ἄλλη φιλοσοφία οὗτος ὁ

5. Ψαλμ. 145,16.

6. Ἦσ. 1,11.

ζωντανή ὑπαρξη⁵. Ἐσὺ μοῦ ἔδωσες τὴ ζωὴ, ἐσὺ νὰ μοῦ δώσεις καὶ τὰ ἐφόδια γιὰ τὴ ζωὴ· «ἐσὺ δῶσε μου τὸ ψωμί», δηλαδή, εἴθε νὰ ἔχω τὴν τροφή μου ἀπὸ τοὺς δίκαιους κόπους μου. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δικαιοσύνη, δὲν παίρνει ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ ψωμί του αὐτὸς ποὺ φροντίζει τὴν τροφή του μὲ τάση πλεονεξίας. Ἐσὺ ὁ ἴδιος εἶσαι κύριος τῆς προσευχῆς σου, ἂν δὲν ἐκλεψες ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴν εὐπορία σου, ἂν τὰ κέρδη σου δὲν προέρχονται ἀπὸ δάκρυα, ἂν γιὰ νὰ κορεσθεῖς ἐσὺ δὲν πείνασε κάποιος, ἂν δὲ στέναξε κανένας γιὰ τὴν ἀφθονία σου, αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ ψωμί Θεοῦ, καρπὸς δικαιοσύνης, στάχυ τῆς εἰρήνης, ἀνόθευτο κι ἀμόλυντο ἀπὸ τοὺς σπόρους τῶν ζιζανίων. Ἄν ὅμως ἐνῶ καλλιεργεῖς ξένα χωράφια κι ἔχεις στὸ μάτι ἄδικα κέρδη καὶ κατοχυρώνεις μὲ συμβόλαια τὰ ἄδικα ἀποκτήματά σου, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ζητᾷς ἀπὸ τὸ Θεό, «δῶσε μου τὸ ψωμί», κάποιος ἄλλος ἀκούει τὴν προσευχὴ σου κι ὄχι ὁ Θεός. Γιατὶ τὸν καρπὸ τῆς ἀδικίας τὸν καρποφορεῖ ἡ ἐχθρική μας φύση. Ὅποιος ἐπιδιώκει τὴ δικαιοσύνη, δέχεται τὸ ψωμί του ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ ὅποιος καλλιεργεῖ τὴν ἀδικία, τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τῆς ἀδικίας. Παρατηρώντας λοιπὸν τὴ συνειδήσή σου κάνε τὴν αἴτηση γιὰ τὸ ψωμί στὸ Θεό, γνωρίζοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ Βελιάλ. Κι ἂν προσφέρεις δῶρα ἀπὸ ἀδικία, τὸ δῶρο σου εἶναι ἀνταπόδοση σκυλιοῦ καὶ πληρωμῆ πόρνῆς. Κι ἂν ἀπὸ ἄμιλλα κάνεις λαμπρότερα δῶρα, θ' ἀκούσεις τὸν προφήτη ν' ἀποστρέφεται τὴν προσφορὰ τέτοιων δώρων. «Γιατὶ τόσο πλῆθος θυσιῶν σ' ἐμένα; λέει ὁ Κύριος· ἔχω ἄφθονα ὀλοκαυτώματα, καὶ δὲ θέλω λίπος ἀρνιῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων· τὸ θυμίαμα», λέει, «τὸ σιχαίνομαι»⁶. Ἄλλοῦ αὐτὸν ποὺ θυσιάζει μοσχάρι τὸν θεωρεῖ ὅπως ἐκεῖνον ποὺ σκοτώνει σκύλο⁷. Ἄν λοιπὸν τὸ ψωμί σου τὸ ἔλαβες ἀπὸ τὸν Κύριο, δηλαδή τὸ ἀπόκτησες ἀπὸ δίκαιους κόπους, τότε μπορεῖς νὰ τοῦ προσφέρεις ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς δικαιοσύνης.

Καλὴ ὅμως εἶναι καὶ ἡ προσθήκη τοῦ «σήμερα». Γιατὶ λέει «τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον». Αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι

7. Ἦσ. 46,3.

λόγος ἐστίν, ἡ ἀνθρωπίνη ζωή. Τὸ παρὸν ἴδιον ἐκάστω μόνον, ἡ δὲ τοῦ μέλλοντος ἐλπίς ἐν ἀδήλῳ μένει· οὐκ οἶδαμεν γὰρ τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Τί προσταλαιπωροῦμεν ὑπὲρ τῶν μελλόντων φροντίσιν; «Ἄρκεϊ», φησίν, «τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς», κακίαν τὴν κακοπάθειαν λέγων. Τί μεριμνῶμεν περὶ τῆς αὔριον; Διὰ τοῦτο, δι' ὧν τὸ σήμερον κελεύει, ἀπαγορεύει σοι τὴν περὶ τοῦ αὔριον φροντίδα, μονονουχί ταῦτά σοι διὰ τοῦ ρήματος λέγων, ὅτι. Ὁ τὴν ἡμέραν σοι διδούς, καὶ τὰ εἰς τὴν ἡμέραν σοι δίδωσι. Τίς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον; τίς ἐξαφανίζει τῆς νυκτὸς τὸ σκότος; τίς σοι δείκνυσι τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτίνα; τίς περιάγει τὸν οὐρανόν, ὥστε ὑπὲρ γῆς τὸν φωστῆρα γενέσθαι. Ὁ ταῦτά σοι καὶ τὰ τηλικαῦτα διδούς, τῆς σῆς ἄρα χρήζει συνεργείας, πρὸς τὸ πληρῶσαι τῇ σαρκί σου τὸ ἐνδέον τῆς χρείας; Ποίαν εἰσφέρειται σπουδὴν ἢ τῶν ἀλόγων φύσις πρὸς τὴν ἰδίαν ζωὴν; Ποῖαι τῶν κοράκων ἄρουραι; ποῖαι τῶν ἀετῶν εἰσιν αἱ ἀποθήκαι; οὐ μίαν πᾶσιν ἐστὶν ἡ τοῦ ζῆν χορηγία τὸ θεῖον βούλημα, ᾧ περικρατεῖται τὰ πάντα;

Εἶτα βοῦς μὲν ἢ ὄνος ἢ ἄλλο τι τῶν ἀλόγων αὐτοδίδακτον τὴν ἐκ φύσεως ἔχει φιλοσοφίαν, καὶ τὸ παρὸν εὖ διατίθεται, τῶν δὲ εἰς τὸ ἐξῆς αὐτῷ φροντίς οὐδεμία, ἡμεῖς δὲ συμβούλων δεόμεθα πρὸς τὸ συνιέναι τὸ ἐπίκηρον τοῦτο καὶ ἐφήμερον τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς; Οὐ παιδευόμεθα τοῖς ἀλλοτρίοις συμπτώμασιν; Οὐ πρὸς τὸν ἴδιον σωφρονιζόμεθα βίον; Τί ἀπόνατο τῆς πολλῆς παρασκευῆς ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ὁ ταῖς ἀνυποστάτοις ἐλπίσιν ἐμματαιάζων, καθαιρῶν, οἰκοδομῶν, συνάγων, τρυφῶν, μακρὰς ἐτῶν περιόδους ἐν ματαιότητι τῶν ἐλπίδων ταῖς ἀποθήκαις συναποκλείων; Οὐχὶ μία νῦξ πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὄνειροπολουμένην ἐλπίδα διήλεγξεν, ὡς μάταιόν τι ἐνύπνιον ἐπὶ ματαίῳ συμπεπλασμένον; Ἡ κατὰ τὸ σῶμα ζωὴ τοῦ ἐνεστῶτός ἐστι μόνου, ἡ δὲ δι' ἐλπίδος ἀποκειμένη, τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἰδία· ἀλλ' ἡ τῶν ἀνθρώπων ἄνοια διαμαρτάνει περὶ

ἄλλο πνευματικὸ δίδαγμα, γιὰ νὰ μάθεις μ' αὐτὸ ποὺ λές ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι ἐφήμερη. Μόνο τὸ παρὸν ἀνήκει στὸν καθένα· ἡ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον μένει ἄδηλη· γιατί «δὲ γνωρίζομε τί θὰ φέρει ἡ αὐριανὴ ἡμέρα»⁸. Γιατί νὰ φροντίζομε καὶ νὰ ταλαιπωροῦμαστε καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά; «Εἶναι ἀρκετὴ», λέει, «γιὰ κάθε μέρα ἡ δικὴ τῆς κακίας», καὶ λέγοντας κακία ἐννοεῖ τὴν κακοπάθεια. Γιατί νὰ φροντίζομε γιὰ τὸ αὐριο; Γι' αὐτό, μὲ ὅσα ὀρίζει τὸ σήμερα, σοῦ ἀπαγορεῦει τὴ φροντίδα γιὰ τὸ αὐριο, καὶ σχεδὸν σοῦ τὸ λέει ρητὰ, ὅτι 'αὐτὸς ποὺ δίνει τὴν ἡμέρα, σοῦ δίνει καὶ ὅσα συντελοῦν στὴν ἡμέρα. Ποιὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιο; Ποιὸς ἐξαφανίζει τὸ σκότος τῆς νύχτας; Ποιὸς σοῦ δείχνει τὴν λάμψη τοῦ φωτός; Ποιὸς στρέφει τὸν οὐρανό, ὥστε νὰ ἔρθει ὁ ἥλιος πάνω ἀπὸ τὴ γῆ; Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ σοῦ δίνει τόσες μεγάλες δωρεές, ἔχει τάχα ἀνάγκη νὰ συνεργήσεις ἐσὺ γιὰ νὰ συμπληρώσεις τίς ἀνάγκες τοῦ σώματός σου; Ποιὰ προσπάθεια καταβάλλει ἡ φύση τῶν ἀλόγων ζώων γιὰ τὴ ζωὴ τους; Ποιὰ εἶναι τὰ χωράφια τῶν κορακιῶν; Ποιές εἶναι οἱ ἀποθῆκες τῶν ἀετῶν; Δὲν εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλα χορηγία ζωῆς τὸ θεῖο θέλημα, ποὺ περικρατεῖ τὰ πάντα;

Ἔπειτα τὸ βόδι, τὸ γαῖδουρι ἢ κάποιο ἄλλο ζῶο ἔχει κάποια αὐτοδίδακτη φυσικὴ μάθηση καὶ μ' αὐτὴ οἰκονομεῖ ὠραῖα τὸ παρὸν, ἐνῶ γιὰ τὰ παραπέρα καμιὰ φροντίδα, καὶ ἐμεῖς χρειαζόμαστε συμβούλους γιὰ νὰ καταλάβομε ὅτι ἡ σαρκικὴ ζωὴ εἶναι σημαδεμένη ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ προσωρινή; Δὲ μᾶς διδάσκουν τὰ παθήματα τῶν ἄλλων; Δὲ δείχνομε φρόνηση γιὰ τὴ ζωὴ μας; Τί ὠφελήθηκε ἀπὸ τὴν πολλὴ προετοιμασίαν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ποὺ συμπεριφερόταν ἀνόητα μὲ κούφιεσ ἐλπίδες, γκρεμίζοντας, οἰκοδομώντας, συνάγοντας καὶ ἀπολαμβάνοντας, κλείνοντας ἀνόητα μέσα στίς ἀποθῆκες του πολλὰ πολλὰ χρόνια; Μία μόνο νύχτα δὲν ξετίναξε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔλπιζε στὰ ὄνειροπολήματά του, σὰν ἓνα μάταιο ὄνειρο ποὺ ἦταν μάταια πλασμένο; Ἡ σωματικὴ ζωὴ εἶναι τοῦ παρόντος μόνο, ἐνῶ αὐτὴ ποὺ ἐλπίζομε εἶναι τῆς ψυχῆς. Τὸ λάθος εἶναι τῆς ἀνθρώπινης ἀνοησίας στὴ χρῆση τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης,

τὴν ἐκατέρου χρῆσιν, τὴν μὲν σωματικὴν ζωὴν ταῖς ἐλπίσι παρα-
 τείνουσα, τὴν δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν τῶν παρόντων ἀπόλαυσιν
 ἐφελκομένη· διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην τῆς οὔσης τε καὶ ὑφ' ἐστῶσης
 ἐλπίδος ἢ ψυχῆ περὶ τὸ φαινόμενον ἀσχολουμένη ἀλλοτριοῦται,
 5 τοῖς δὲ ἀστάτοις διὰ τῶν ἐλπίδων ἐπερειδομένη, οὔτε τούτου περι-
 κρατῆς γίνεται, καὶ ἐκεῖνο οὐκ ἔχει.

Διδαχθῶμεν τοίνυν διὰ τῆς παρουσίας συμβουλῆς, τί μὲν σήμε-
 ρον αἰτεῖν χρή, τί δὲ εἰς ὕστερον. Ὁ ἄρτος τῆς σημερινῆς χρείας
 ἐστίν, ἢ βασιλεία τῆς ἐλπιζομένης μακαριότητος· «ἄρτον» δὲ εἰ-
 10 πὼν, πᾶσαν τὴν σωματικὴν περιλαμβάνει χρείαν. Ἐὰν ταῦτα αἰτῶ-
 μεν, δῆλον ἔσται τῇ διανοίᾳ τοῦ προσευχομένου, ὅτι περὶ τὸ ἐφήμε-
 ρόν ἐστιν ἡ ἀσχολία· ἐὰν δέ τι τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, ὅτι πρὸς τὸ
 διηνεκές τε καὶ ἀτελεύτητον ἢ αἰτησις βλέπει, πρὸς ὃ μάλιστα κε-
 λεύει τοὺς εὐχομένους ὀρᾶν, ὡς τῷ μείζονι καὶ τῆς πρώτης συγκα-
 15 τορθουμένης χρείας. «Αἰτεῖτε», φησί, «τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δι-
 καιοσύνην, καὶ ταῦτα πάντα προσετεθήσεται ὑμῖν», ἐν Χριστῷ Ἰη-
 σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πού παρατείνει τὴ σωματικὴ ζωὴ στὶς ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος, ἐνῶ τὴν ψυχικὴ τὴν περιορίζει στὴν ἀπόλαυση τῶν παρόντων. Γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ ἀσχολεῖται μὲ τὸ φαινόμενο, ἀποξενώνεται κατ' ἀνάγκη ἀπὸ τὴν πραγματικὴ κι ἀληθινὴ ἐλπίδα. Ὅταν ὁμως στηρίζει τὴν ἐλπίδα της στὰ ἄστατα πράγματα, οὔτε αὐτὰ κρατεῖ οὔτε ἐκεῖνα ἔχει.

Μὲ αὐτὴ λοιπὸν τὴ συμβουλὴ τῆς προσευχῆς ἃς διδαχθοῦμε τί πρέπει νὰ ζητήσομε σήμερα καὶ τί ἀργότερα. Γιὰ τὸ σήμερα μᾶς χρειάζεται τὸ ψωμί· ἡ βασιλεία εἶναι ἡ μελλοντικὴ μας μακαριότη-
τα. Λέγοντας «τὸν ἄρτον» περιλαμβάνει κάθε σωματικὴ ἀνάγκη. Ἄν εἶναι αὐτὰ τὰ αἰτήματά μας, τότε θὰ γίνῃ φανερὸ στὸ νοῦ ὁποιοῦ προσεύχεται, ὅτι ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἐφήμερα· ἂν ζητοῦμε ἓνα ψυχικὸ ἀγαθὸ, θὰ γίνῃ φανερὸ ὅτι ἡ αἴτησή του ἀναφέρεται στὴν ἀτελεύτητη αἰωνιότητα, πρὸς τὴν ὁποία προστάζει νὰ ἀποβλέπουν κατ' ἐξοχὴν ὅσοι προσεύχονται· γιατί μὲ τὸ μεγαλύτερο μαζὶ κατορθώνεται καὶ ἡ πρώτη ἀνάγκη. «Νὰ ζητεῖτε», λέει, «τὴ βασιλεία καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ θὰ λάβετε ἐπὶ πλεόν καὶ ὅλα αὐτὰ»⁹ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

9. Ματθ. 6,33. Λουκᾶ 12,31.

ΛΟΓΟΣ Ε'

«Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφιέμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ»

Ἦλθε προῖὸν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸ τῆς ἀρετῆς τὸ ἀκρότατον· 5 ὑπογράφει γὰρ διὰ τῶν τῆς προσευχῆς ρημάτων, οἷον εἶναι βούλεται τὸν τῷ Θεῷ προσερχόμενον, τὸν οὐκέτι σχεδὸν ἐν ἀνθρωπίνης φύσεως ὄροις δεικνύμενον, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁμοιούμενον, ὥστε δοκεῖν ἄλλον ἐκεῖνον εἶναι ἐν τῷ ταῦτα ποιεῖν, ἢ τοῦ Θεοῦ μόνου ἐστὶ ποιεῖν. Ἡ γὰρ τῶν ὀφλημάτων ἄφεςις, ἰδιόν 10 ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον· εἴρηται γάρ, ὅτι «οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός». Εἰ τοίνυν τις ἐν τῷ ἰδίῳ μιμήσαιο τῆς θείας φύσεως τὰ γνωρίσματα, ἐκεῖνο γίνεται τρόπον τινά, οὐ τὴν μίμησιν ἐναργῶς ἐνεδείξατο. Τί οὖν διδάσκει ὁ Λόγος; Πρῶτον διὰ τῶν ἔργων τὴν παρρησίαν λαβεῖν, καὶ οὕτως ἀμνη- 15 στείαν διὰ τῶν ποτε πλημμελημάτων αἰτήσασθαι. Ταῦτα γὰρ ἀντικρῶς ἡμῖν διαλέγεται τῇ παρουσίᾳ φωνῆ, ὅτι ὁ τῷ εὐεργέτῃ προσικῶν, εὐεργέτης ἔστω, ὁ τῷ ἀγαθῷ ἀγαθός, ὁ τῷ δικαίῳ δίκαιος, ἀνεξίκακός τε τῷ ἀνεξικάκῳ, καὶ τῷ φιλανθρώπῳ φιλάνθρωπος, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως, τῷ χρηστῷ τε καὶ ἐπιεικεῖ καὶ μετα- 20 δοτικῷ τῶν ἀγαθῶν, καὶ παντὶ τὸν ἔλεον νέμοντι, καὶ εἴ τι περὶ τὸ Θεῖον ὀράται, πρὸς ἕκαστον διὰ τῆς προαιρέσεως ὁμοιούμενος, οὕτως ἑαυτῷ τὴν τῆς προσευχῆς παρρησίαν περιποιεῖσθω.

ΛΟΓΟΣ Ε'

«Συγχώρεσε τις αμαρτίες μας, όπως και ἡμεῖς συγχωροῦμε τις μεταξύ μας αμαρτίες. Καὶ μὴ μᾶς ἀφήσεις νὰ πέσομε σὲ πειρασμό. ἀλλὰ ἐλευθέρωσέ μας ἀπὸ τὸν πονηρό»

Προχωρώντας ὁ λόγος μας ἔφτασε στὴν ἀνώτατη κορυφή τῆς ἀρετῆς. Διαγράφει μὲ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, πῶς θέλει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ προσέρχεται στὸ Θεό, ποὺ δὲ φαίνεται πιά σχεδὸν νὰ εἶναι μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἀλλ' ἔχει ἐξομοιωθεῖ μὲ τὴν ἀρετὴ του μὲ τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ὥστε νὰ δείχνει πῶς εἶναι ἄλλος κάνοντας αὐτά, ποὺ εἶναι τοῦ Θεοῦ μόνο ἔργο νὰ τὰ πράττει. Ἡ ἄφεση δηλαδὴ τῶν ὀφειλῶν εἶναι γνώρισμα κατ' ἐξαιρέση τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ εἰπώθηκε· «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρήσει αμαρτίες παρά μόνο ὁ Θεός»¹. Ἄν λοιπὸν κάποιος ἐπιδιώξει στὴ ζωὴ του τὰ γνωρίσματα τῆς θείας φύσης, γίνεται κατὰ κάποιο τρόπο ἐκεῖνο ποὺ ἔδειξε μὲ σαφήνεια ὅτι μιμήθηκε. Τί μᾶς διδάσκει λοιπὸν ὁ Λόγος; Ν' ἀποχτήσομε πρῶτα μὲ τις πράξεις μας τὴν παρρησία καὶ ἔτσι νὰ ζητήσομε τὴ συγχώρηση τῶν πλημμελημάτων ποὺ διαπράξαμε κάποτε. Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπευθύνει εὐθέως σ' ἡμᾶς τὰ ἐξῆς· ὅτι ὅποιος πλησιάζει τὸν εὐεργέτη, νὰ εἶναι εὐεργέτης· ὅποιος τὸν ἀγαθό, νὰ εἶναι ἀγαθός· ὅποιος τὸ δίκαιο, νὰ εἶναι δίκαιος, ὅποιος τὸν ἀνεξίκακο, ἀνεξίκακος· ὅποιος τὸν φιλόνητο, φιλόνητος· τὸ ἴδιο καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα· νὰ ἐξομοιώνεται δηλαδὴ αὐτοπροαίρετα μὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὴ χρηστότητα, τὴν ἐπιείκεια, τὸ μεταδοτικὸ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν εὐσπλαχνία πρὸς τὸν καθένα καὶ μὲ ὅ,τι ἄλλο παρατηροῦμε στὸ θεῖο κι ἔτσι νὰ ἐξασφαλίζει στὸν ἑαυτό του τὴν παρρησία τῆς προσευχῆς.

1. Λουκᾶ 5,21.

Ὡς οὖν οὐκ ἔστιν οὔτε πονηρον ἀγαθῶ προσοικειωθῆναι, οὔτε τὸν ἐν ἀκαθάρτοις λογισμοῖς κυλινδούμενον πρὸς τὸν καθαρὸν καὶ ἀκήρατον κοινωνίαν ἔχειν, οὔτω χωρίζει τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ προσιόντος ἀπήνεια ἑαυτήν. Ὁ τοίνυν ἐν πικρία κα-
 5 τέχων ὑπὲρ τῶν ὀφειλημάτων τὸν ὑποχείριον, διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου τῆς θείας φιλανθρωπίας ἑαυτὸν ἀπεσχοίωσε. Τίς γὰρ κοινωνία φι-
 λανθρωπία τε καὶ ὠμότητι, καὶ ἀγαπητικῆ διαθέσει πρὸς ἀγριότη-
 τα, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆ πρὸς τὸ κακὸν ἀντιθέσει νοεῖται, ὧν ἄμικτος ἢ ἐναντιότης, ἐφ' ὧν ὁ τῶ ἐνὶ κατειλημμένος,
 10 τοῦ ἐναντίου πάντως ἀφώρισται; Ὡς γὰρ ὁ ἐν τῶ θανάτῳ γενόμε-
 νος ἐν ζωῇ οὐκ ἔστιν, καὶ ὁ τῆς ζωῆς μετέχων τοῦ θανάτου κεχώ-
 ρισται, οὔτως ἀνάγκη πᾶσα τὸν τῆ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ προσ-
 ιόντα, πάσης ἀπηνείας ἐκτὸς γενέσθαι. Ὁ δὲ ἐκτὸς πάντων τῶν
 ἐν κακίᾳ νοουμένων γενόμενος, Θεὸς τρόπον τινὰ διὰ τῆς τοιαύτης
 15 ἔξεως γίνεται, ἐκεῖνο κατορθώσας ἑαυτῷ, ὃ περὶ τὴν θείαν φύσιν ὁ
 λόγος βλέπει.

Ὁρᾷς εἰς ὅσον μέγεθος ὑποῖ τοὺς ἀκούοντας διὰ τῶν τῆς
 προσευχῆς ρημάτων ὁ Κύριος, μεταβαλὼν τρόπον τινὰ τὴν ἀνθρω-
 πίνην φύσιν πρὸς τὸ θεϊότερον καὶ θεοὺς γίνεσθαι τοὺς τῶ Θεῷ
 20 προσιόντας νομοθετῶν; Τί δουλοπρεπῶς, φησίν, ἐν φόβῳ κατε-
 πτηχῶς καὶ τῶ συνειδότη τῶ ἑαυτοῦ μαστιζόμενος προσέρχη Θεῷ;
 Τί ἀποκλείεις σεαυτῷ τὴν παρρησίαν τὴν τῆ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς
 ἐνυπάρχουσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς συνουσιωμένην τῆ φύσει; Τί κολακεύ-
 εις ἐν ῥήμασι τὸν ἀθώπευτον; Τί προσάγεις τοὺς θεραπευτικούς τε
 25 καὶ θωπευτικούς λόγους τῶ πρὸς τὰ ἔργα βλέποντι; Ἐξεστὶ
 σοι πᾶν ὅτι πέρ ἐστιν ἐκ Θεοῦ χρηστόν, κατ' ἐξουσίαν ἔχειν ἐλευ-
 θεριάζοντι τῶ φρονήματι· αὐτὸς γενοῦ σεαυτῷ δικαστής· δὸς
 σεαυτῷ τὴν σώζουσαν ψῆφον. Ἀφεθῆναί σοι ζητεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ
 τὰ ὀφλήματα; Σὺ ἄφες, καὶ ὁ Θεὸς ἐψήφισεν. Ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ὁμο-

“Ὅπως λοιπὸν δὲ γίνεται οὔτε ὁ πονηρὸς νὰ εἶναι οἰκεῖος τοῦ ἀγαθοῦ οὔτε νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὸν καθαρὸ καὶ ἀγνὸ ὁποῖος κυλιέται μέσα στοὺς ἀκάθαρτους λογισμοὺς του, ἔτσι κρατεῖ σὲ ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἢ σκληρότητα ἐκεῖνου πὺν πάει νὰ τὸν πλησιάσει. Ὅποιος λοιπὸν κρατᾷ κάποιον ὑποχείριον ἐξαιτίας τῶν ὀφειλῶν του, μετὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν θεῖαν φιλανθρωπία. Ποιὰ σχέση μπορεῖ νὰ ἔχουν ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀγαπητικὴ διάθεσις μετὰ τὴν ἀγριότητα; Καὶ βέβαια καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα νοοῦνται ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, στὴν ἀντίθεσίν τους δηλαδὴ πρὸς τὸ κακόν, πὺν ἡ ἐναντιότητά τους εἶναι ἀσυμφιλίωτη· ὁποῖος ἔχει τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, εἶναι ὅπωςδὴποτε χωρισμένος ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὅπως δηλαδὴ ὁποῖος χάθηκε στὸ θάνατον δὲν ὑπάρχει πιά στὴν ζωὴ καὶ ὁποῖος μετέχει τὴν ζωὴν ἔχει χωριστεῖ ἀπὸ τὸ θάνατον, ἔτσι εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη ὁποῖος πλησιάζει τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, νὰ ἔχει ἀπαλλαγῆ ὅπωςδὴποτε ἀπὸ κάθε σκληρότητα. Καὶ ὁποῖος ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ ὅλα ὅσα νοοῦμε ὡς κακία, γίνεται στὴν κατάστασιν αὐτὴν κατὰ κάποιον τρόπο θεός, κατορθώνοντας στὸν ἑαυτὸν αὐτὸ πὺν βλέπομε μετὰ τὴν λογικὴν μας γύρω ἀπὸ τὴν θεῖαν φύσιν.

Βλέπεις σὲ πόσον ὕψος ἀνεβάζει ὁ Κύριος ὅσους τὸν ἀκούουν μετὰ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, μεταβάλλοντας μετὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀνθρώπινον φύσιν σὲ κάτι θεϊκότερον καὶ νομοθετώντας νὰ γίνωυν θεοὶ ὅσοι πλησιάζουν τὸν Θεόν; Γιατί, λέει, σὰν δούλος, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβον πλησιάζεις τὸν Θεόν καὶ ἐνῶ σὲ μαστιγώνει ἡ συνείδησίς σου; Γιατί ἀποδιώχνεις ἀπὸ ἐσένα τὴν παρρησία, πὺν ὑπάρχει στὴν ἐλευθερία τῆς ψυχῆς καὶ πὺν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν συνυπάρχει στὴν οὐσίαν τῆς φύσεως σου; Γιατί κολακεύεις μετὰ τὰ λόγια σου αὐτὸν πὺν δὲν δέχεται κολακεῖες; Γιατί ἀπευθύνεις λόγους δουλικούς καὶ κολακευτικούς σ’ αὐτὸν πὺν προσέχει στὰ ἔργα; Μπορεῖς ὅ,τι καλὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν νὰ τὸ ἔχεις στὴν ἐξουσία σου μ’ ἐλεύθερον φρόνημα. Γίνε ὁ ἴδιος δικαστὴς τοῦ ἑαυτοῦ σου. Ρίξε γιὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὴν ψῆφον πὺν σώζει. Ζητᾷς νὰ σοῦ συγχωρήσει ὁ Θεὸς τὶς ὀφειλές σου; Συγχώρησε ἐσὺ καὶ ὁ Θεὸς ἔβγαλε τὴν ἀπόφασίν του. Γιατί ἡ κρίσις γιὰ τὸν συνάνθρωπόν σου, πὺν εἶναι δική σου ἐξουσία, γίνεται

φύλου κρίσις, σὺ κύριος, ἴση γίνεται ψῆφος, οἷα δ' ἂν ἦ· ἃ γὰρ ἐπὶ σεαυτοῦ γνῶς, ταῦτά σοι διὰ τῆς θείας κρίσεως ἐπεκυρώθη.

Ἄλλὰ πῶς ἂν τις πρὸς ἀξίαν τὸ μεγαλοφυῆς τῆς θείας φωνῆς ἐκκαλύψειεν; Ὑπερβαίνει τὴν ἐκ τῶν λόγων ἐρμηνείαν τὸ ὄνομα·
 5 «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφείλουσιν ἡμῖν». Ἄ γὰρ ἐπέρχεται μοι περὶ τούτου νοεῖν, τολμηρὸν μὲν ἔστι καὶ τῷ νῶ λαβεῖν, τολμηρὸν δὲ καὶ λόγῳ διακαλύψαι τὸ νόημα. Τί γάρ ἐστι τὸ λεγόμενον; Ὡσπερ ὁ Θεὸς πρόκειται τοῖς τὸ ἀγαθὸν κατορθοῦσιν εἰς μίμησιν, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος,
 10 «μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καγὼ Χριστοῦ», οὕτω τὸ ἔμπαλιν τὴν σὴν διάθεσιν ὑπόδειγμα τῷ Θεῷ πρὸς τὸ ἀγαθὸν γενέσθαι βούλεται, ἀντιμεθίσταται τρόπον τινὰ ἢ τάξις, ὥστε τολμῆσαι, καθάπερ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν ἐπιτελεῖται τῇ πρὸς τὸ Θεῖον μιμήσει, οὕτως ἐλπῖσαι μιμεῖσθαι τὸν Θεὸν τὰ ἡμέτερα, ὅταν τι τῶν ἀγαθῶν
 15 κατορθώσωμεν, ἵνα εἴπῃς καὶ σὺ τῷ Θεῷ, ὅτι ὁ ἐγὼ πεποίηκα, ποιήσον μίμησαι τὸν δούλόν σου, ὁ Κύριος, τὸν πτωχὸν καὶ πένητα, ὁ τοῦ παντὸς βασιλεύων ἀφήκα τὰ ὀφειλήματα, μηδὲ σὺ ἀπόσῃ τὸν ἱκετεύοντα· φαιδρὸν ἀνέπεμψα τὸν ἐμὸν ὀφειλέτην, τοιοῦτος καὶ ὁ σὸς γενέσθω· μὴ ποιήσης τὸν σὸν χρεώστην τοῦ ἐμοῦ σκυ-
 20 θρωπότερον· ἴσως οἱ δύο τοῖς ἀπαιτοῦσιν εὐχαριστεῖτωσαν· ἴση παρ' ἀμφοτέρων κυρωθήτω τοῖς συναλλάκταις ἢ ἄφεςις, τῷ ἐμῷ καὶ τῷ σῷ. Ὁ ἐμὸς ὀφειλέτης ὁ δεῖνα, ὁ σὸς δὲ ἐγὼ· ἦν ἔσχον ἐπὶ τούτου γνόμεν ἔγώ, αὕτη παρὰ σοὶ κρατησάτω· ἔλυσα, λύσον· ἀφήκα, ἄφες· πολὺν ἐπεδειξάμην ἐγὼ τῷ ὁμοφύλῳ τὸν ἔλεον· μί-
 25 μησαι τὴν τοῦ δούλου σου φιλανθρωπίαν, ὁ Κύριος. Ἀλλὰ βαρύτερά μοι τὰ εἰς σὲ πλημμελήματα τῶν εἰς ἐμὲ παρὰ τούτου γεγεννημένων· φημὶ καγὼ, καὶ τοῦτο λόγισαι ὅσον ὑπερέχεις ἐν παντὶ ἀγαθῷ· δίκαιος γὰρ εἰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς σῆς δυνάμειος ἀναλογοῦντα ἡμῖν τοῖς ἡμαρτηκόσι τὸν ἔλεον δωρεῖσθαι· ὀλίγην τὴν φιλαν-

ανάλογη απόφαση, ὅποια κι ἂν εἶναι· ὅσα λοιπὸν κρίνεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, αὐτὰ ἐπικυρώνονται σὲ σένα ἀπὸ τῆ θεία ἀπόφαση.

Ἄλλὰ πῶς μπορεῖ κανένας ν' ἀποκαλύψει τὴ μεγαλοσύνη τῶν θείων λόγων. Εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὴ λεκτικὴ ἐρμηνεία τους. «Χάρισέ μας ὅ,τι σοῦ ὀφείλομε, ὅπως κι ἐμεῖς χαρίσαμε ὅσα μᾶς ὀφείλουν». Ὅσα ἔρχονται στὸ νοῦ μου γι' αὐτό, εἶναι τολμηρὸ ἀκόμα καὶ νὰ τὸ σκεφτῶ, τολμηρὸ καὶ νὰ ἀποκαλύψω τὸ νόημά τους μὲ τὸ λόγο. Ποιὸς εἶναι ὁ λόγος; Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ κατορθώνουν τὸ ἀγαθὸ ἔχουν μπροστὰ τους τὸ Θεὸ ὡς παράδειγμα πρὸς μίμηση, ὅπως εἶπε ὁ Ἀπόστολος «γίνεστε μιμητὲς μου, ὅπως ἐγὼ εἶμαι τοῦ Χριστοῦ»², ἔτσι καὶ τανάπαλι θέλει νὰ γίνῃ ἡ δική σου διάθεση ὑπόδειγμα πρὸς τὸ ἀγαθὸ γιὰ τὸ Θεό· ἀλλάζει κατὰ κάποιον τρόπο ἢ τάξη, ὥστε νὰ τολμήσομε. Ὅπως ἐμεῖς πραγματοποιοῦμε μέσα μας τὸ ἀγαθὸ μὲ τὴ μίμηση τοῦ Θεοῦ, νὰ διακινδυνεύσομε νὰ ἐλπίσομε ὅτι ὁ Θεὸς θὰ μιμηθεῖ τὰ δικά μας ἔργα, ὅταν κατορθώσομε κάποιον ἀγαθὸ, γιὰ νὰ πεῖς καὶ ἐσὺ στὸ Θεὸ ἄνε, ὅ,τι ἔκανα ἐγὼ· μιμήσου τὸ δούλο σου, ἐσὺ ὁ Κύριός μου, τὸ φτωχὸ καὶ παραπεταμένο, ἐσὺ ὁ βασιλιάς τοῦ παντός· ἄφησε ὅ,τι μοῦ χρεωστοῦσες, μὴν ἀποδιώξεις κι ἐσὺ τὸν ἰκέτη σου. Ἐξαπόστειλα χαρούμενο τὸ χρεώστη μου, χαρούμενος ἄς γίνῃ καὶ ὁ δικός σου. Μὴν κάνεις τὸ δικό σου χρεώστη πιὸ σκυθρωπὸ ἀπὸ τὸ δικό μου. Ἄς εὐχαριστήσουν ἐξίσου κι οἱ δύο τοὺς ἀπαιτητὲς τους· ἄς ἀποφασιστεῖ κι ἀπὸ τοὺς δύο μας ἄφεση ἴσου βαθμοῦ στοὺς χρεωφειλέτες μας, στὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου. Ὁ δικός μου ὀφειλέτης εἶναι ὁ τάδε, ἐνῶ ὁ δικός σου ἐγὼ. Ὅποια κρίση ἔκανα ἐγὼ γι' αὐτόν, αὐτὴ ἄς ἰσχύσει καὶ ἀπὸ σένα. Ἐγὼ ἀπάλλαξα, ἀπάλλαξε κι ἐσὺ. Ἐδειξα πολλὴ συμπόνια ἐγὼ στὸ συνάνθρωπό μου· μιμήσου τὴ φιλανθρωπία τοῦ δούλου σου, ἐσὺ ὁ Κύριος. Μὰ εἶναι βαρύτερα τὰ δικά μου πλημμελήματα ἀπέναντι σ' ἐσένα ἀπὸ ὅ,τι ἐκείνου σ' ἐμένα. Συμφωνῶ κι ἐγὼ σκέψου ὅμως καὶ αὐτό, πόσο ὑπερέχεις σὲ κάθε ἀγαθό. Εἶναι δίκαιο μέσα στὴν ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεώς σου νὰ δωρήσεις ἀνάλογη εὐσπλαχνία σ' ἐμᾶς ποὺ ἁμαρτήσαμε. Λίγη φιλανθρωπία ἔδειξα ἐγώ,

2. Α' Κορ. 4,16.

θρωπίαν ἐπεδειξάμην ἐγώ, οὐ γὰρ ἐχώρει τὸ πλεόν ἢ φύσις, σὺ δὲ ὅσον ἐθέλεις, οὐ κωλύει τὴν μεγαλοδωρεὰν ἢ δύναμις.

Ἄλλὰ φιλανθρωπότερον τὴν προκειμένην τῆς προσευχῆς ρῆσιν κατανοήσωμεν, εἴ πως γένοιτό τις καὶ ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ νοή-
5 ματος θεωρίας πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον χειραγωγία. Ἐξετάσωμεν τοίνυν ποῖα μὲν ἐστὶν οἷς ὑπόχρεως ἢ ἀνθρωπίνη φύσις, ποῖα δὲ πάλιν ἐκεῖνα, ὧν ἡμεῖς ἐσμεν τῆς ἀφέσεως κύριοι. Ἐκ γὰρ τοῦ ταῦτα γνῶναι, γένοιτ' ἂν ἡμῖν τῆς ὑπερβολῆς τῶν θείων ἀγαθῶν μετρία τις κατανόησις. Οὐκοῦν ἐντεῦθεν ποιησώμεθα τῶν ἀνθρω-
10 πίνων πρὸς τὸν Θεὸν πλημμελημάτων τὸν ἀπαρίθμησιν.

Πρώτην ὄφλησεν τῷ Θεῷ τιμωρίαν ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἀπέ-
στησεν ἑαυτὸν τοῦ ποιήσαντος καὶ πρὸς τὸν ἐναντίον ἀπηυτομόλη-
σεν, δραπέτης τοῦ κατὰ φύσιν Δεσπότου καὶ ἀποστάτης γενόμενος·
δεύτερον ὅτι τὴν πονηρὰν τῆς ἀμαρτίας δουλείαν ἀντὶ τῆς αὐτεξου-
15 σίου ἐλευθερίας ἠλλάξατο καὶ προετίμησε τοῦ συνεῖναι Θεῷ, τὸ τυραννεῖσθαι παρὰ τῆς καταφθειρούσης δυνάμεως. Ἄλλὰ καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸ κάλλος τοῦ πεπονηκότος βλέπειν, πρὸς δὲ τὸ αἴσχος τῆς ἀμαρτίας ἐπιστρέψαι τὸ πρόσωπον, τίνος ἂν δεύτερον τῶν κακῶν κριθεῖη; Ἡ τε τῶν θείων ἀγαθῶν ὑπεροψία καὶ τῶν τοῦ πονηροῦ
20 δελεασμάτων προτίμησις, εἰς ποῖον μέρος τιμωρίας ταχθεῖη; Ὁ τε τῆς εἰκόνης ἀφανισμὸς καὶ ἡ λύμη τοῦ θείου χαρακτῆρος τοῦ παρὰ τὴν πρώτην κτίσιν ἐν ἡμῖν μορφωθέντος καὶ ἡ τῆς δραχμῆς ἀπώ-
λεια καὶ ἡ τῆς τραπέζης τοῦ Πατρὸς ἀναχώρησις καὶ ἡ πρὸς τὸν δυσώδη τῶν χοίρων βίον οἰκείωσις καὶ ἡ τοῦ τιμίου πλοῦτου δια-
25 φθορὰ καὶ ὅσα τοιαῦτα διὰ τε τῆς Γραφῆς καὶ τῶν λογισμῶν ἰδεῖν ἐστὶ πλημμελήματα, τίς ἂν ἐξαριθμήσαιο λόγος;

Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τοιοῦτοις ὑπόδικόν ἐστι πρὸς τιμωρίας ἔκτι-
σιν τὸ ἀνθρώπινον τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ παιδεύειν ἡμᾶς τῇ
διδασκαλίᾳ τῆς προσευχῆς ὁ λόγος, μηδαμῶς ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἐν-
30 τεύξει, ὡς ἐπὶ καθαρῷ τῷ συνειδότη παρρησιάζεσθαι, κἂν ὅτι μά-
λιστα τῶν ἀνθρωπίνων πλημμελημάτων κεχωρισμένος τις ᾗ.
Ἴσως γάρ τις κατὰ τὸν νεανίαν ἐκεῖνον τὸν πολυκτῆμονα ταῖς ἐν-

γιατί δὲ χωροῦσε περισσότερη ἢ φύση μου· ἐσὺ ὁμως δεῖξε ὄση θέλεις, δὲν ἐμποδίζει τὴ μεγαλοδωρία ἢ δύναμή σου.

Ἄλλὰ ἄς ἀναλύσομε φιλανθρωπότερα τὰ λόγια αὐτὰ τῆς προσευχῆς, μήπως μὲ τὴν ἐξέταση τοῦ νοήματος χειραγωγηθοῦμε κάπως κι ἐμεῖς στὴν ἀνώτερη ζωὴ. Ἄς ἐξετάσομε λοιπὸν σὲ ποιά εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ ἀνθρώπινη φύση καὶ ποιά εἶναι πάλι ἐκεῖνα, πού ἐμεῖς ἔχομε τὴν ἐξουσία νὰ συγχωροῦμε. Ἀπὸ τὴ γνώση αὐτῶν θὰ ἐπιτύχομε μιὰ μέτρια κατανόηση τῆς ὑπερβολῆς τῶν θείων ἀγαθῶν. Ἄς μετρήσομε λοιπὸν ἀρχίζοντας ἀπὸ δῶ τὰ πλημμελήματα τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ἔνοχος τιμωρίας στοῦ Θεοῦ, γιατί ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ δημιουργό του κι αὐτομόλησε στὶς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ ἔγινε δραπέτης κι ἀποστάτης ἀπὸ τὸν φυσικὸ κύριό του. Δεύτερο, γιατί ἀντάλλαξε τὴν αὐτεξούσια ἐλευθερία του μὲ τὴν ὀλέθρια δουλεία τῆς ἀμαρτίας καὶ προτίμησε, ἀντὶ νὰ εἶναι κοντὰ στοῦ Θεοῦ, νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς καταστροφῆς. Ἄλλὰ ἀπὸ ποιοῦ κακὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ δεύτερο τὸ νὰ μὴ βλέπει τὴν ὀμορφιά τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ νὰ στρέψει τὸ πρόσωπό του στὴν ἀσχήμια τῆς ἀμαρτίας; Ἄλλὰ καὶ ἡ περιφρόνηση τῶν θεϊκῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ προτίμηση πρὸς τὰ δολώματα τοῦ πονηροῦ σὲ ποιοῦ βαθμὸ τιμωρίας μπορεῖ νὰ ταχθεῖ; Ἐπίσης ἡ καταστροφή τῆς εικόνας καὶ ὁ ἀφανισμὸς τῆς σφραγίδας, πού μᾶς σφράγισε κατὰ τὴν ἀρχικὴ δημιουργία μας, καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς δραχμῆς καὶ ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὸ πατρικὸ τραπέζι καὶ ὁ ἐθισμὸς στὸν βρωμερὸ βίον τῶν χοίρων καὶ ἡ κατασπατάληση τοῦ πολυτίμου πλούτου καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια πλημμελήματα μποροῦμε νὰ βροῦμε στὴ Γραφὴ καὶ νὰ σκεφτοῦμε μὲ τὸ νοῦ μας, ποιοῦς λόγος μπορεῖ νὰ τ' ἀπαριθμήσει;

Ἐπειδὴ λοιπὸν σὲ τέτοια πλημμελήματα εἶναι ἔνοχο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ καὶ πρέπει νὰ ἐκτίσει τιμωρία, γι' αὐτὸ νομίζω μᾶς παιδαγωγεῖ ὁ Λόγος μὲ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, νὰ μὴ δείχνουμε καθόλου θάρρος κατὰ τὴ συνομιλία μας μὲ τὸ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔχομε τάχα καθαρὴ συνείδηση, ἀκόμα κι ἂν εἶναι κάποιος ὅσο γίνεται περισσότερο ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πλημμελήματα. Ἴσως κάποιος σὲ ἀναλογία μὲ ἐκεῖνον τὸν πλούσιο νέο³, ἀφοῦ παι-

τολαῖς τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ παιδαγωγήσας, ἔχει τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ
ιδίου καυχῆσασθαι βίου καὶ εἶπειν τῷ Θεῷ, ὅτι «ταῦτα πάντα ἐφυ-
λαξάμην ἐκ νεότητός μου», καὶ ὑπειληφέναι αὐτῷ, διὰ τὸ μηδὲν εἰς
τὰς ἐντολὰς πλημμελῆσαι, μὴ λίαν ἀρμόζειν τὴν ὑπὲρ τῶν ὀφλημά-
5 των παραίτησιν, ὡς μόνοις τοῖς ἐξημαρτηκόσιν ἀρμόζουσιν. Καί
φησι τῷ μολυνθέντι διὰ πορνείας τὴν τοιαύτην πρέπειν φωνῆν, ἢ
τῷ διὰ πλεονεξίας εἰδωλολατρήσαντι, ἀναγκαίαν τὴν αἴτησιν τῆς
συγγνώμης εἶναι, καὶ παντὶ ὅλως τῷ διὰ τινος πλημμελείας τὸ
συνειδὸς τῆς ψυχῆς καταστίζαντι, καλὸν καὶ ἀρμόδιον εἶναι τὸ
10 καταφυγεῖν πρὸς ἔλεον. Εἰ δὲ Ἡλίας ἐκεῖνος ὁ πολὺς εἶη, ἢ ὁ ἐν
πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου ὁ μὲν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, ἢ Πέ-
τρος ἢ Παῦλος ἢ Ἰωάννης ἢ τις ἄλλος τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον με-
μαρτυρημένων ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, εἰς τί χρήσαιτο τῇ τοιαύτῃ
φωνῇ, τῇ παραιτουμένῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφλημάτων; Ὡς γε οὐδὲν
15 ἐξ ἁμαρτίας ὀφλημα; Ὡς ἂν μὴ τις πρὸς τὰ τοιαῦτα βλέπων ἀπαι-
θαδιάζοιτο κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, τὸν οὐδ' ὅ,τι ἦν κατὰ τὴν
φύσιν ἐπιγινώσκοντα, εἰ γὰρ ἐγνώκει ὅτι ἄνθρωπος ἦν, πάντως ἂν
τὸ μὴ καθαρεύειν ἀπὸ ρύπου τὴν φύσιν παρὰ τῆς ἀγίας ἐδιδάχθη
Γραφῆς, ἢ φησι «μηδεμιᾶς ἡμέρας ζῆν δυνατὸν εἶναι δίχρα κηλίδος
20 ἐπ' ἀνθρώπῳ εὔρειν».

Ὡς ἂν οὖν μηδὲν τοιοῦτον περὶ τὴν ψυχὴν τοῦ διὰ προσευχῆς
τῷ Θεῷ προσιόντος ἐγγένοιτο, μὴ πρὸς τὰ κατορθώματα βλέπειν ὁ
λόγος παρεγγυᾷ, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνειν τὴν μνήμην τῶν κοινῶν τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως ὀφλημάτων, ὧν πάντως τις καὶ αὐτὸς μετέ-
25 χει, τὸ μέρος συμμετέχων τῆς φύσεως, καὶ παρακαλεῖν τὸν κριτὴν
ἀμνηστίαν τῶν πλημμελημάτων χαρίσασθαι. Ὡς γὰρ ζῶντος ἐν
ἡμῖν τοῦ Ἀδάμ πάντες οἱ καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι ἕως τοῦς δερμα-
τίνους τούτους χιτῶνας περὶ τὴν ἑαυτῶν βλέπωμεν φύσιν, καὶ τὰ
πρόσκαιρα φύλλα τῆς ὑλικῆς ταύτης ζωῆς, ἅπερ τῶν ἰδίων τε καὶ
30 λαμπρῶν ἐνδυμάτων γυμνωθέντες, κακῶς ἑαυτοῖς συνερράψαμεν,
τρυφᾶς καὶ δόξας καὶ τὰς ἐφημέρους τιμὰς καὶ τὰς ὠκυμόρους τῆς
σαρκὸς πληροφορίας, ἀντὶ τῶν θείων περιβολῶν μετενδυσάμενοι

δαγώγησε τὴ ζωὴ του μὲ τὶς ἐντολές, ἔχει νὰ κάνει τὴν ἀντίστοιχη καύχηση γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ νὰ πεί στὸ Θεό, «ὄλα αὐτὰ τὰ φύλαξα ἀπὸ μικρός», καὶ νὰ σκεφτεῖ ὅτι δὲν τοῦ ταιριάζει καὶ πολὺ ἡ αἴτηση γιὰ τὴν ἄφεση τῶν πλημμελημάτων, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀρμόζει μόνο γιὰ ὅσους ἔχουν σφάλει. Καὶ λέει ὅτι ἡ αἴτηση αὐτὴ ἀρμόζει σ' αὐτὸν ποὺ μολύνθηκε ἀπὸ τὴν πορνεία ἢ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ αἴτηση τῆς συγνώμης σ' ἐκεῖνον ποὺ λάτρευσε τὸ εἶδωλο τῆς πλεονεξίας καὶ ὅτι εἶναι καλὸ καὶ κατάλληλο νὰ καταφύγει στὴν εὐσπλαχνία καθένας γενικὰ ποὺ ἔχει μολύνει τὴ συνείδηση μὲ τὸ στίγμα κάποιου πλημμελήματος. Μὰ ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ μέγας ἐκεῖνος Ἡλίας ἢ ὁ μέγας ἀνάμεσα στοὺς υἱοὺς τῶν γυναικῶν μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ δύναμη τοῦ Ἡλίου ἢ ὁ Πέτρος ἢ ὁ Παῦλος ἢ ὁ Ἰωάννης ἢ κάποιος ἄλλος ἀπὸ ὅσους ἔχει μαρτυρήσει ἡ θεία Γραφὴ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, σὲ τί νὰ χρησιμοποιοῦναι τὴν αἴτηση αὐτὴ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὶς ὀφειλές; Κι ἂν εἶναι κάποιος ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ὀφειλὴ ἀπὸ ἁμαρτία; Γιὰ νὰ μὴ βλέπει αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ αὐθαδιάζει ἀνάλογα μὲ τὸ Φαρισαῖο⁴ ἐκεῖνο, ποὺ δὲν εἶχε συναισθησῆ οὔτε τί ἦταν κατὰ τὴ φύση· γιατί, ἂν ἤξερε πὼς ἦταν ἄνθρωπος, θὰ εἶχε μάθει ὅπως δὲν ἔπρεπε ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφὴ ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲν εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ῥύπους, ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέει «δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖς στὸν ἄνθρωπο οὔτε μιᾶς ἡμέρας ζωῆς χωρὶς κηλίδας»⁵.

Γιὰ νὰ μὴ πάθει λοιπὸν τίποτε τέτοιο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ πλησιάζει τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσευχὴ, ἡ Γραφὴ προστάζει νὰ μὴ κοιτάζει τὰ κατορθώματά του, ἀλλὰ νὰ ἀνανεώνει τὴ μνήμη τῶν κοινῶν ὀφειλῶν τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποὺ ὅπως δὲν ἔπρεπε μετέχει κι αὐτός, ἔχοντας τὸ μερίδιό του στὴ φύση καὶ νὰ παρακαλεῖ τὸν κριτὴ νὰ τοῦ χαρίσει τὴ συγχώρηση τῶν πλημμελημάτων του. Μέσα μας ζεῖ ὁ Ἄδὰμ κι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μὲ τὴ σειρά βλέπομε τώρα τὴ φύση μας μέσα σὲ αὐτοὺς τοὺς δερμάτινους χιτῶνες καὶ καλυμμένη ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα φύλλα τῆς ὑλικῆς αὐτῆς ζωῆς πού, ὅταν στερηθῆκαμε τὰ δικά μας λαμπρὰ φορέματα, ράψαμε κακῶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, καὶ ντυθῆκαμε, ἀντὶ τὰ θεῖα φορέματα, τὶς ἀπο-

4. Λουκᾶ 18,10.

5. Παρμ. 24,16.

καὶ μέχρις ἂν τὸν τῆς σαρκώσεως βλέπωμεν τόπον, ἐν ᾧ κατεδικάσθημεν παροικεῖν· ἐπειδὴν πρὸς ἀνατολὴν ἑαυτοὺς τρέψωμεν, οὐχ ὡς μόνον ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ θεωρουμένου, ὁ γὰρ πανταχοῦ ὧν κατ' οὐδὲν μέρος ἰδιαζόντως καταλαμβάνεται, ἐπίσης γὰρ περιέχει
 5 τὸ πᾶν· ἀλλ' ὡς ἐν ἀνατολαῖς τῆς πρώτης ἡμῖν πατρίδος οὐσης, λέγω δὲ τῆς ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς, ἧς ἐκπεπτώκαμεν· «ἐφύτυσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς»· ὅταν τοίνυν πρὸς τὰς ἀνατολάς βλέπωμεν καὶ τῆς ἐκπτώσεως τῶν φωτεινῶν τε καὶ ἀνατολικῶν τῆς μακαριότητος τόπων τῇ διανοίᾳ τὴν μνήμην λά-
 10 βωμεν, εἰκότως τὴν τοιαύτην φωνὴν προβαλλόμεθα, οἱ ὑπὸ τῆς πονηρᾶς τοῦ βίου συκῆς σκιαζόμενοι, οἱ ἐξ ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ριφέντες, οἱ πρὸς τὸν ὄφιν αὐτομολήσαντες, ἐσθίοντα καὶ εἰς γῆν ἰλυσπώμενον, καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος καὶ τὴν κοιλίαν ἑαυτοῦ πορευόμενον, καὶ ἡμῖν τὰ ἴσα ποιεῖν συμβουλευόντα, περὶ τὴν γῆιν ἀπόλαυσιν
 15 ἔχειν, καὶ τοῖς χαμαιζήλοις καὶ χαμερπῆσι τὴν καρδίαν ἑαυτῶν ἐπισύρειν νοήμασι, καὶ ἐπὶ κοιλίαν πορευέσθαι, τουτέστι, περὶ τὸν ἀπολαυστικὸν ἀσχολεῖσθαι βίον· ἐν τούτοις οὖν ὄντες κατὰ τὸν ἄσωτον ἐκεῖνον, μετὰ τὴν μακρὰν ταλαιπωρίαν ἣν τοὺς χοίρους ποιμαίνων ὑπέμεινεν, ἐπειδὴν εἰς ἑαυτοὺς ἐπανέλθωμεν, ὡσπερ
 20 κάκεινος, καὶ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν, καλῶς κερήμεθα ταῖς τοιαύταις φωναῖς, ὅτι «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν»· ὥστε κἂν Μωϋσῆς τις ἢ καὶ Σαμουὴλ, κἂν ἕτερός τις τῶν δι' ἀρετῆς ἐξεχόντων, οὐδὲν ἦττον ἀρμόζουσαν ἡγεῖται ταύτην, καθὰ ἄνθρωπός ἐστιν, ἑαυτῷ τὴν φωνὴν, ὁ κοινωνῶν τῆς φύσεως
 25 τοῦ Ἀδάμ, κοινωνῶν δὲ καὶ τῆς ἐκπτώσεως.

Ἐπειδὴ γάρ, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκομεν», εἶναι προσήκει τῷ Ἀδάμ ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ πρέπουσαν φωνὴν πάντων τῶν ἐκεῖνῳ συντεθηγκότων, ὡς ἂν τῆς ἀμνη-

λαύσεις και τις ἐπευφημίες και τις ἐφήμερες τιμές και τις βραχύβιες πληροφορίες πού μᾶς δίνει τὸ σῶμα. Και βλέπομε τὸν τόπο τῆς σάρκωσης, ὅπου καταδικαστήκαμε νὰ παροικοῦμε. Κι ὅταν στρεφόμεστε πρὸς τὴν ἀνατολή, ὄχι γιατί μόνο ἐκεῖ σκεφτόμαστε τὸ Θεό, ἀφοῦ αὐτὸς πού εἶναι πανταχοῦ παρῶν δὲν ἐννοεῖται σὲ κανένα μέρος ἰδιαίτερος, γιατί ὅπου και νάναί περιέχει τὸ πᾶν, ἀλλὰ γιατί ἡ πρώτη πατρίδα μας εἶναι στὴν ἀνατολή (πατρίδα μας ἐννοῶ τὴ διαμονή μας στὸν παράδεισο, πού τὴ χάσαμε· «φύτεψε ὁ Θεός», λέει, «παράδεισο στὴν Ἑδὲμ ἀνατολικῶς»⁶· ὅταν λοιπὸν κοιτάζομε στὴν ἀνατολή και φέρομε στὴ μνήμη μας τὴν ἔκπτωσή μας ἀπὸ τοὺς φωτεινοὺς και ἀνατολικοὺς τόπους τῆς μακαριότητος, εἶναι εὐλόγο νὰ λέμε αὐτὰ τὰ λόγια ἐμεῖς πού ζοῦμε στὸν ἴσκιο τῆς πικρῆς συκιᾶς τοῦ βίου, πού ἀπορριφθήκαμε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ κι αὐτομολήσαμε πρὸς τὸ φίδι πού γῆ τρώει και στὴ γῆ σέρνεται, πού πορεύεται μὲ τὸ στήθος και τὴν κοιλιά⁷ και συμβουλεύει κι ἐμᾶς νὰ κάνομε τὸ ἴδιο μ' αὐτό, νὰ ζητοῦμε δηλαδὴ τὴ γήινη ἀπόλαυση και νὰ προσδένομε τὴν καρδιά μας σὲ ἔννοιες ταπεινὲς και δουλικὲς και νὰ βαδίζομε μὲ τὴν κοιλιά, ἤτοι νὰ ἐπιδιδόμαστε στὸ βίβιο τῆς ἀπόλαυσης. Ζώντας λοιπὸν μέσα σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι, ὅπως ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος ἄσωτος, μετὰ τὴν ἀτέλειωτη ταλαιπωρία πού ὑπέφερε βόσκοντας τοὺς χοίρους, ὅταν ἐπιστρέψομε στὸν ἑαυτό μας, ὅπως κι ἐκεῖνος, και σκεφοῦμε τὸν οὐράνιο Πατέρα, θὰ χρησιμοποιήσομε εὐλόγα τοὺς λόγους αὐτοῦ: «συχώρεσε τὰ ὀφειλήματά μας». Ὡστε, και ἂν ἀκόμη κάποιος εἶναι Μωυσῆς ἢ Σαμουὴλ ἢ κάποιος ἄλλος πού ξεχωρίζει γιὰ τὴν ἀρετὴ του, δὲ νομίζει καθόλου ὅτι τοῦ εἶναι ἀταίριαστη, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος, ἡ φωνὴ αὐτὴ πρὸς τὸ Θεό, αὐτὸς πού μετέχει τὴ φύση τοῦ Ἀδάμ και εἶναι κοινῶν και τῆς πτώσης.

Ἐπειδὴ, καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος, «ὅλοι πεθαίνομε ἐξαιτίας τῆς συγγενείας μας μὲ τὸν Ἀδάμ»⁸, τὰ λόγια πού ταιριάζουν στὸν Ἀδάμ κατὰ τὴν μετάνοιά του, πρέπει νὰ εἶναι ὄλων ἐκείνων πού πέ-

στίας ἡμῖν τῶν πλημμελημάτων δοθείσης, χάριτι πάλιν ὑπὸ τοῦ Κυρίου σωθείημεν, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται ὡς ἂν τις τὸν κοινότερον ἐπισκοπῶν λόγον τὸ προκειμένον θεωρήσειεν. Εἰ δέ τις τὴν ἀληθῆ τοῦ ῥήματος ζητοῖη διάνοιαν οὐκ 5 οἶμαι χρεῖαν ἔφ' ἡμῖν εἶναι, πρὸς τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἀναφέρειν τὴν ἔννοιαν· ἰκανὴ γὰρ ἡ συνείδησις ἐκ τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων ἀναγκαίων ποιήσασθαι τοῦ ἐλέου τὴν αἴτησιν. Πολυειδῶς γὰρ κατὰ τὸν βίον τοῦτον τῆς ζωῆς ἡμῖν ἐνεργουμένης, τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, τῆς δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος, δύ- 10 σκολον ἢ καὶ παντάπασιν ἀμήχανον εἶναι, μὴ ἐνί τινι πρὸς ἁμαρτίαν πάθει συνενεχθῆναι· οἷόν τι λέγω· Τῆς ἀπολαυστικῆς ταύτης τῆς κατὰ τὸ σῶμα ζωῆς ἐπιμεριζομένης ἡμῶν ταῖς αἰσθήσεσι, τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν, ἐν τῇ τῆς διανοίας ὀρμῇ θεωρουμένης, καὶ ἐν τῇ κινήσει τῆς προαιρέσεως, τίς οὗτος ὑψηλός τε καὶ μεγαλοφυῆς τῷ 15 φρονήματι, ὡς δι' ἀμφοτέρων ἔξω γενέσθαι τοῦ κατὰ κακίαν μολύσματος; Τίς κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀναμάρτητος; Τίς κατὰ τὴν ἀκοὴν ἀνυπεύθυνος; Τίς τῆς βοσκηματώδους ταύτης κατὰ τὸν λαιμὸν ἡδονῆς ἀλλότριος; Τίς τῇ ἀφῆ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν λοβῆς καθαρεύει; Τίς οὐκ οἶδεν τὸ αἰνίγμα τῆς Γραφῆς λεγουσῆς, «διὰ 20 τῶν θυρίδων εἰσεληλυθέναι τὸν θάνατον»; Τὰς γὰρ αἰσθήσεις, δι' ὧν ἐκπίπτουσα ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἔξωθεν πράγματα τῶν κατὰ γνώμην ἀντιλαμβάνεται, «θυρίδας» ἢ Γραφὴ προσηγόρευσεν, ἃς ὁδοποιεῖν τῷ θανάτῳ τὴν εἴσοδον ὁ Λόγος φησί. Τῷ ὄντι γὰρ πολλῶν θανάτων εἴσοδος γίνεται πολλάκις ὁ ὀφθαλμὸς, ὁ θυμούμενον 25 βλέπων καὶ πρὸς τὸ ἴσον πάθος ἀντεγειρόμενος· ἢ εὐημεροῦντα παρ' ἀξίαν καὶ εἰς φθόνον φλεγόμενος· ἢ ὑπερηφανούμενον καὶ πρὸς μῖσος ἐκπίπτων· ἢ τινα εὐχροῦσαν ὕλην, ἢ ἐπὶ μορφῆς εὐφρεστέραν διάπλασιν, καὶ ὅλος πρὸς τὴν τοῦ ἀρέσαντος ἐπιθυμίαν κατολισθαίνων. Οὕτως ἀνοίγει τῷ θανάτῳ τὰς θυρίδας τὸ οὖς, δι' ὧν 30 ἀκούει, πολλὰ πάθη ἐπὶ τὴν ψυχὴν παραδέχεται, φόβον, λύπην, θυμόν, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν, διάχυσιν γέλωτος καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ δὲ

θαναν μαζί του, ὥστε, ἀφοῦ μᾶς παραχωρηθεῖ ἡ συγχώρηση τῶν πλημμελημάτων μας, νά σωθοῦμε πάλι με τὴ χάρη ἀπὸ τὸν Κύριο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος. Ἀλλὰ αὐτὰ εἰπώθηκαν γιὰ νά θεωρήσει κανένας τὸ ζήτημα σὰ νά ἐξετάζει τὸν πιὸ κοινὸ λόγο. Ἄν ὁμως ἀναζητούμε τὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ λόγου, δὲν χρειαζόμαστε νομίζω ν' ἀναφέρομε τὴν ἐννοια στὴν κοινὴ φύση μας. Γιατὶ ἀρκεῖ ἡ συνείδηση ὅσων ἔχει ζήσει ὁ καθένας, γιὰ νά καταστήσει ἀναγκαῖα τὴν αἴτηση γιὰ εὐσπλαχνία. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν παρουσία μας στὴ γῆ ἡ ζωὴ μας ἐκδηλώνεται με πολλοὺς τρόπους, ἓνα μέρος γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ διάνοια κι ἄλλο με τὶς σωματικὲς αἰσθήσεις, εἶναι δύσκολο, ἂν ὄχι κι ἀδύνατο ὁλότελα, νά μὴν κυριευθεῖ κανεὶς ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε ἁμαρτωλὸ πάθος. Πῶς τὸ ἐννοῶ; Ἐπειδὴ ἡ ζωὴ αὐτὴ τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων ἐπιμερίζεται στὶς αἰσθήσεις μας, ἐνῶ ἡ ψυχικὴ ζωὴ παρατηρεῖται στὴν κίνηση τῆς διανοίας μας καὶ στὴν ὀρμὴ τῆς προαίρεσής μας, ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ὑψηλὸς καὶ μεγάλος στὸ φρόνημα, ὥστε καὶ κατὰ τὶς δύο διαστάσεις ν' ἀποφύγει τὸ μὀλυσμα τῆς κακίας; Ποιανοῦ τὰ μάτια δὲν ἁμάρτησαν; Ποιανοῦ δὲν εἶναι ἔνοχα τ' αὐτιά; Ποιὸς εἶναι ξένος ἀπὸ τὴν κτηνώδη ἡδονὴ τοῦ λαιμοῦ; Ποιὸς εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία τῆς ἀφῆς; Ποιὸς δὲ γνωρίζει τί συμβολίζει ἡ Γραφὴ λέγοντας ὅτι «ὁ θάνατος θὰ εἰσέλθει ἀπὸ τὰ παράθυρα»⁹; Τὶς αἰσθήσεις, μέσω τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ ξεπέφτει πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα καὶ παίρνει ὅσα τῆς ἀρέσουν, ἡ Γραφὴ τίς ὀνόμασε παράθυρα, πού, ὅπως λέει ὁ Λόγος, ἀνοίγουν τὴν εἴσοδο στὸ θάνατο. Καὶ γίνεται πραγματικὰ εἴσοδος πολλῶν θανάτων συχνὰ τὸ μάτι ἐκείνου πού βλέπει τὸ θυμωμένο καὶ ξεσηκώνεται κι αὐτὸς σὲ ἴσο θυμὸ ἢ αὐτὸν πού εὐημερεῖ χωρὶς ν' ἀξίζει καὶ καίγεται ἀπὸ τὸ φθόνον, ἢ κάποιον πού ὑπερηφανεύεται καὶ πέφτει σὲ μίσος ἐναντίον του ἢ βλέπει κάποια ὕλη με ὠραῖο χρῶμα ἢ μιὰ ὠραιότερη φυσικὴ διάπλαση τοῦ προσώπου κάποιου καὶ παρασύρεται ἀκράτητος στὸν πόθον ἐκείνου πού τοῦ ἄρεσε. Ἐτσι ἀνοίγει τὸ αὐτὶ τὰ παράθυρα στὸ θάνατο καὶ με ὅσα ἀκούει δέχεται πολλὰ πάθη στὴν ψυχὴ, φόβον, λύπην, θυμὸν, ἡδονήν, ἐπιθυμία, γέλιον ξέσπα-

9. Ἱερ. 9,21.

κατὰ τὴν γνῶσιν ἀπόλαυσις, μήτηρ, ὡς ἂν εἶποι τις, τῶν καθ' ἕκα-
 στὸν ἐστι κακῶν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ρίζα σχεδὸν ἐστὶ τῶν περὶ
 τὸν βίον πλημμελημάτων ἢ περὶ τὸν λαιμὸν ἀσχολία; Ταύτης γὰρ
 ἐξήρτηται ἢ τροφή, ἢ μέθη, ἢ γαστριμαργία, ἢ περὶ τὴν διαίταν
 5 ἀσωτία, ἢ πληθώρα, ὁ κόρος, ὁ κῶμος, ἢ κτηνώδης καὶ ἄλογος
 περὶ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καταφορά. Ὅμοίως ἢ κατὰ τὴν ἀφὴν αἰ-
 σθησις, πάντων ἔσχατον τῶν ἀμαρτανομένων ἐστὶ πάντα γὰρ ὅσα
 τῷ σώματι παρὰ τῶν φιληδόνων ἐπιτηδεύεται. ὧν τὰ καθ' ἕκα-
 στον διηγείσθαι μακρὸν ἂν εἴη· καὶ οὐδὲ πρέπον ἅμα τοῖς σεμνοτέ-
 10 ροις τῶν λόγων παραμιγνύειν, ὅσα τῆς ἀφῆς ἐστὶ κατηγορήματα.

Τῶν δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν τε καὶ προαίρεσιν πλημμελουμένων
 τὸν ἐσμὸν τίς ἂν ἐξαριθμῆσαιτο λόγος; «Ἐσωθεν», φησὶν, «ἐκπο-
 ρεῦνται διαλογισμοὶ πονηροί», καὶ προσέθηκε τῶν ἐνθυμήσεων
 τῶν κοινούντων ἡμᾶς τὸν κατάλογον. Εἰ τοίνυν οὕτω πανταχόθεν
 15 ἡμῖν τὰ τῶν ἀμαρτιῶν δίκτυα περικέχεται, διὰ πάντων τῶν αἰσθη-
 τηρίων, διὰ τῶν ἐγκαρδίων τῆς ψυχῆς κινήματων, τίς καυχῆσεται,
 καθὼς ἡ Σοφία φησὶν, ἀγνὴν ἔχειν καρδίαν; Τίς κεκαθάρισται ἀπὸ
 ρύπου, ὡς ὁ Ἰωβ τὸ τοιοῦτον μαρτύρεται; Ρύπος ἐστὶ τῆς κατὰ ψυ-
 χὴν καθαρότητος ἢ ἡδονῆ ἢ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τῷ ἀν-
 20 θρωπίνῳ καταμιγνυμένη βίῳ, διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος, δι' ἐνθυ-
 μήσεων, δι' αἰσθήσεων, διὰ τῶν κατὰ πρόθεσιν κινήματων, διὰ
 τῶν σωματικῶν ἐνεργημάτων. Τίς οὖν καθαρὰν τῆς κηλίδος ταύ-
 της τὴν ψυχὴν ἔχει; Πῶς οὐκ ἐπλήγη τῷ τύφῳ; Πῶς οὐκ ἐπατήθη
 τῷ ποδὶ τῆς ὑπερηφανίας, ὃν ἡ ἀμαρτωλὴ χεὶρ οὐκ ἐσάλευσεν; Οὐ
 25 ὁ ποῦς εἰς κακίαν οὐκ ἔδραμεν; Ὅν ὀφθαλμὸς ἀτακτῶν οὐκ ἐμό-
 λυνεν, καὶ ἀπαίδευτος ἀκοὴ οὐκ ἐρρύπωσεν, καὶ ἡ γεῦσις πρὸς
 ἑαυτὴν οὐκ ἠσχόλησεν, καὶ ἡ καρδία πρὸς ματαιάς κινήσεις ἀνε-
 νέργητος ἔμεινεν. Ἐπεὶ οὖν τὰ περὶ ἡμᾶς χεῖρω μὲν καὶ χαλεπωδέ-
 στερα τοῖς κτηνωδεστέροις, πάντη δὲ καὶ πάντως ἐν πᾶσι τοῖς κοι-
 30 νωνοῦσι τῆς φύσεώς ἐστὶ καὶ ἡ κοινωνία τῶν πλημμελημάτων τῆς
 φύσεως, διὰ τοῦτο προσπίπτοντες διὰ προσευχῆς τῷ Θεῷ ἀφεθῆ-
 ναι ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα παρακαλοῦμεν.

Ἄλλ' ἄπρακτός ἐστιν ἢ τοιαύτη φωνὴ καὶ εἰς ἀκοῆς θείας

σμα και τὰ παρόμοια. Ἡ ἀπόλαυση ποῦ δίδει ἡ γνώση εἶναι μητέρα, θάλεγε κανένας, ὄλων τῶν ἐπιμέρους κακῶν. Ποιός δὲ γνωρίζει ὅτι εἶναι ρίζα ὄλων σχεδὸν τῶν πλημμελημάτων τῆς ζωῆς ἢ ἀσχολία μὲ τὸ λαιμό; Ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται ἡ τρυφή, ἡ μέθη, ἡ λαιμαργία, ἡ ἄσωτη ζωὴ, ἡ πληθώρα, ὁ κόρος, τὰ γλέντια, ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογη ἔφοδος στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Ὅμοια καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ἀφῆς, εἶναι τὸ χειρότερο ἀμάρτημα ἀπὸ ὅλα. Γιατί, ὅσα πραγματοποιοῦν οἱ φιλήδονοι μὲ τὸ σῶμα τους, εἶναι νοσηρὲς ἐκδηλώσεις τῆς αἴσθησις τῆς ἀφῆς, καὶ θὰ εἶναι μακρὸ νὰ τὰ διηγηθεῖ κανεὶς ἓνα ἓνα. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι πρέπον μέσα σὲ πολὺ σοβαροῦς λόγους νὰ ἀναμιγνύομε ὅσα εἶναι παραβάσεις τῆς ἀφῆς.

Καὶ ποιός λόγος θ' ἀπαριθμήσει τὸ πλῆθος τῶν παραβάσεων τῆς ψυχῆς καὶ τῆς προαίρεσης; Ἀπὸ μέσα μας, λέει, ἐκπορεύονται πονηροὶ διαλογισμοὶ καὶ πρόσθεσε τὸν κατάλογο τῶν σκέψεων ποῦ μᾶς μολύνουν. Ἄν λοιπὸν ἔτσι ὀλόγυρά μας ἔχουν ἀπλωθεῖ τὰ δίχτυα τῶν ἀμαρτιῶν, μὲ ὅλα τὰ αἰσθητήρια, μὲ ὅλα τὰ ἐνδόμυχα σκιρτήματα τῆς ψυχῆς, «ποιός θὰ καυχηθεῖ», ὅπως λέει ἡ Σοφία, «πῶς ἔχει ἀγνή καρδιά;»¹⁰. Ποιός εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ρύπο; Καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ Ἰώβ¹¹. Ρύπος τῆς ψυχικῆς καθαρότητος εἶναι ἡ ἡδονὴ ποῦ ἐγκαταμιγνύεται μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὸ σῶμα, μὲ λογισμοὺς κι αἰσθήσεις, μὲ τὰ θελημένα κινήματα, μὲ τὰ σωματικὰ ἐνεργήματα. Ποιός λοιπὸν ἔχει καθαρὴ ψυχὴ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κηλίδα; Πῶς δὲν τὸν χτύπησε ἡ ἔπαρσις; Πῶς δὲν τὸν πάτησε τὸ πόδι τῆς ὑπερηφάνειας; Ποιὸν δὲ τὸν μόλυναν τὰ ἀκατάστατα μάτια του καὶ δὲ τὸν βρώμισε ἡ ἀπαίδευτη ἀκοή καὶ ἡ γεύσις δὲν τὸν τράβηξε καὶ ἡ καρδιὰ δὲν ἀδράνησε σὲ κινήσεις μάταιες; Ὅλα αὐτὰ εἶναι χειρότερα καὶ δεινότερα στοὺς πιὸ κτηνώδεις ἀπὸ ἐμᾶς. Ἀλλ' ὅπωςδήποτε καὶ μὲ κάθε τρόπο ὅσοι μετέχουν τὴν ἀνθρώπινη φύσις μετέχουν καὶ τὰ πλημμελήματα τῆς φύσης. Γι' αὐτὸ προσπίπτομε καὶ προσευχόμεστε στὸ Θεὸ παρακαλώντας νὰ μᾶς χαριστοῦν οἱ ὀφειλές.

Ἀλλὰ ἡ παράκλησις αὐτὴ μένει ἀτελέσφορη, ἀκόμα κι ἂν φτά-

10. Παρμ. 20,9. 11. Ἰώβ 14,4.

φθάνουσα, μὴ τῆς συνειδήσεως ἡμῖν συμβοῶσης, ὅτι καλόν ἐστιν ἡ τοῦ ἐλέους μετάδοσις. Ὁ γὰρ Θεῶ πρέπει τὴν φιλανθρωπίαν κρίνων· οὐ γὰρ ἂν εἰς μὴ πρέπειν ὤετο, πρὸς τὸ ἀπρεπές τε καὶ ἀνάρμοστον ἐλθεῖν ἡξίου· δίκαιος ἂν εἴη τοῖς ἰδίους ἔργοις τὴν περὶ τοῦ 5 καλοῦ βεβαιῶσαι κρίσιν, ὡς ἂν μὴ τὸ τοιοῦτον ἀκούσειεν παρὰ τοῦ κριτοῦ, ὅτι «ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν»· ἐμὲ πρὸς φιλανθρωπίαν παρακαλεῖς, ἧς τοῖς πέλας αὐτὸς οὐ μετέδωκας; Ἔξαλειφθῆναι τὸ κατὰ σοῦ χειρόγραφον εὐχῆ, ὃ δὲ ἐπιμελείας φυλάσσωσαν τὰ τῶν 10 ὑπευθύνων συμβόλαια· χρεῶν αἰτεῖς ἀποκοπάς, ὃ τρέφων διὰ τῶν τόκων τὸ δάνειον· ὃ σοὺς ὀφειλέτης ἐν δεσμοτηρίῳ, καὶ σὺ ἐν εὐκτηρίῳ· ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς ὀφλήμασιν ὀδυνᾶται, καὶ σὺ ἀφεθῆναι σοι τὴν ὀφειλὴν ἀξιοῖς· ἀνήκοός ἐστί σου ἡ προσευχή, ὑπερηχεῖ γὰρ ἡ τοῦ ὀδυνωμένου φωνή· ἐὰν λύσης τὸ σωματικὸν χρέος, λυθήσε- 15 ταί σοι τῆς ψυχῆς τὰ δεσμά· ἐὰν συγχωρήσης, συγχωρηθήσεται σεαυτῷ δικάσεις, σεαυτῷ νομοθετήσεις, τῇ πρὸς τὸν ὑποκείμενον διαθέσει τὴν ἄνωθεν ψῆφον ἐπὶ σεαυτοῦ φέρων.

Τοιοῦτόν τί μοι δοκεῖ καὶ ἐν τῷ λόγῳ διδάσκειν ὁ Κύριος διηγηματικῶς τὸ δόγμα τοῦτο παρατιθέμενος, ἔνθα βασιλεὺς τίς ἐστιν 20 ἐν τῷ διηγήματι, φοβερῶς προκαθήμενος, καὶ τοὺς οἰκέτας εἰς κρίσιν ἄγων καὶ τῶν οἰκονομηθέντων παρ' ἐκάστου τὴν γνῶσιν ἐπιζητῶν. Προσαχθέντος δὲ τινος τῶν χρεωφειλετῶν καὶ φιλανθρωπίας τετυχηκότος, ἐπειδὴ προσπεσὼν ἀντὶ τῆς τῶν χρημάτων ἐκτίσεως τὴν ἰκετηρίαν προσήγαγεν, εἶτα κατὰ τοῦ ὁμοδούλου ἐπιμε- 25 τρίῳ ὀφλήματι πικρῶς τε καὶ ἀπηνῶς διατεθέντος, ὀργιζόμενον ἐποίησε τῇ πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἀπηνεῖα τὸν βασιλέα· καὶ προσέταξε τοῖς βασανισταῖς πάγχυ αὐτὸν τῆς τοῦ βασιλέως οἰκίας ἀλλοτριῶσαι, ἐπὶ τοσοῦτόν τε παρατεῖναι τὴν κόλασιν, ἕως ἂν τὴν ἀξίαν

σει στήν ἀκοή τοῦ Θεοῦ, ἂν μαζί δὲ φωνάζει καὶ ἡ συνείδηση, ὅτι εἶναι καλὴ ἢ μετάδοση τῆς εὐσπλαχνίας. Αὐτὸς ποὺ κρίνει ὅτι ἡ φιλανθρωπία ἀρμόζει στὸ Θεὸ (ἂν νόμιζε ὅτι δὲν τοῦ ἄρμοζε, δὲ θὰ ἔκρινε ἄξιο νὰ ἐπιδιώκει πράγμα ἀπρεπὲς κι ἀνάρμοστο), εἶναι δίκαιο νὰ βεβαιώσει τὴν κρίση του γιὰ τὸ καλὸ μὲ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα. Ἔτσι δὲ θ' ἀκούσει ἀπὸ τὸν κριτὴ τὸ λόγο, «γιατρέ, θεράπευσε τὸν ἑαυτό σου» παρακαλεῖς ἐμένα νὰ δείξω φιλανθρωπία, ποὺ ὁ ἴδιος δὲν μετάδωσες στοὺς διπλανούς σου; Ζητεῖς τὴν ἄφεση γιὰ τὰ ὀφειλήματά σου· πῶς λοιπὸν ἐσὺ πνίγεις τὸν ὀφειλέτη του; Ζητεῖς νὰ σχιστεῖ τὸ χαρτί ποὺ ἔχεις σὲ βάρος σου, ἐσὺ ποὺ φυλάγεις μ' ἐπιμέλεια τὰ συμβόλαια τῶν χρεωστῶν σου. Ζητεῖς περικοπὴ στὸ χρέος σου, ἐσὺ ποὺ τρέφεις τὸ ποσὸ ποὺ δάνεισες μὲ τοὺς τόκους. Ὁ χρεώστης σου εἶναι στὴ φυλακὴ κι ἐσὺ στὸν οἶκο τῆς προσευχῆς. Ἐκεῖνος ὑποφέρει γιὰ τὰ χρέη του κι ἐσὺ ἀξιώνει νὰ σοῦ χαριστεῖ ἢ ὀφειλή. Ἡ προσευχὴ σου δὲν εἰσακούεται, γιὰτὶ ἀντηχεῖ ἐντονότερη ἢ φωνὴ ἐκείνου ποὺ ὑποφέρει. Ἄν διαλύσεις τὸ ὑλικὸ χρέος, θὰ λυθοῦν τὰ δεσμὰ τῆς ψυχῆς σου. Ἄν συγχωρήσεις, θὰ συγχωρηθεῖς. Θὰ γίνεις δικαστὴς καὶ νομοθέτης τοῦ ἑαυτοῦ σου βγάζοντας καὶ ἀπόφαση τοῦ οὐρανοῦ γιὰ σένα, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή σου πρὸς τὸν ὀφειλέτη σου.

Κάτι παρόμοιο μοῦ φαίνεται διδάσκει ὁ Κύριος καὶ στὸν ἄλλο λόγο του, ἐκθέτοντας τὴ διδαχὴ αὐτὴ μὲ τὴ μορφή διηγήσεως. Στὴ διήγηση ἐκείνη εἶναι ἓνας βασιλιάς ποὺ κάθεται στὸ θρόνο του φοβερὸς καὶ ἀνακρίνοντας τοὺς ὑπηρέτες του ζητεῖ νὰ μάθει πῶς διαχειρίστηκε καθένας τὰ δικά του¹². Κι ὅταν τοῦ ἔφεραν κάποιον χρεωφειλέτη του καὶ τοῦ ἔδειξε φιλανθρωπία, ἐπειδὴ ἔπεσε στὰ πόδια του, καὶ ἀντὶ νὰ ἐξοφλήσει τὰ χρήματα τοῦ ὑπέβαλε παράκληση, καὶ ἔπειτα ὅταν αὐτὸς φάνηκε σκληρὸς κι ἀνελέητος στὸν ὁμόδουλό του γιὰ ἓνα μικρὸ χρέος, ἐξόργισε τὸ βασιλιά ἐξαιτίας τῆς σκληρότητάς του πρὸς τὸ σύνδουλό του. Πρόσταξε τότε τοὺς βασιανιστὲς νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ὁλότελα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ βασιλιά καὶ νὰ παρατείνουν τόσο τὸ βασανισμό του, ὥσπου νὰ συμπληρώσει

12. Ματθ. 18,23 ἔ.

τιμωρίαν ἀναποπληρώση. Ἀληθῶς γὰρ ὀβολοὶ τινές εἰσιν ἀτελεῖς
 τε καὶ εὐαρίθμητοι πρὸς μυριάδας ταλάντων παρατιθέμενοι, τὰ
 τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν εἰς ἡμᾶς ὀφλήματα συγκρίσει τὸν Θεὸν τῶν
 ἡμετέρων πλημμελημάτων. Ζημία πάντως ἐστὶν ἡ ὕβρεως ἀφορμὴ
 5 παρὰ τινος γεγενημένη. ἢ οἰκέτου κακία, ἢ καὶ εἰς σωματικὸν θά-
 νατον ἐπιβουλή· εἶτα σὺ πρὸς τὴν ἄμυναν τούτων ἐν φλεγμονῇ καρ-
 δίας ἐξερεθίστη καὶ πᾶσαν τὴν ἐπίνοιαν εἰς τὴν τῶν προλελυπηκό-
 των τιμωρίαν ἀναζητεῖς, οὐ λογιζῆ· εἰ μὲν πρὸς οἰκέτην ὁ θυμὸς
 φλεγμαῖνοι, ὅτι οὐ φύσις, ἀλλὰ δυναστεία πρὸς δουλείαν τε καὶ κυ-
 10 ριότητα τὸ ἀνθρώπινον ἔσχισεν; Τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ δουλεύειν ὁ
 τοῦ παντὸς οἰκονόμος τὴν ἄγονον φύσιν μόνην ἐνομοθέτησε, κα-
 θὼς φησὶν ὁ Προφήτης, ὅτι «πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν πο-
 δῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἀπάσας καὶ τὰ πετεινὰ καὶ τὰ κτήνη
 καὶ τοὺς ἰχθύας». Ταῦτά τε καὶ δοῦλα προσαγορεύει, φησάσης ἐτέ-
 15 ρωθι τῆς προφητείας· «διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν καὶ
 χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων». Τὸν δὲ ἄνθρωπον τῇ αὐτεξου-
 σίᾳ χάριτι κατεκόσμησεν. Ὡστε τὸ ἴσον ἔχει σοὶ τῷ τῆς φύσεως
 ἀξιώματι, ὁ ὑπεξευγμένος συνθηεῖα καὶ νόμῳ, οὔτε παρὰ σοῦ γέγο-
 νεν, οὔτε ἐν σοὶ ζῆ, οὔτε τὰς σωματικὰς τε καὶ τὰ ψυχικὰς τῆς ψυ-
 20 χῆς ἐνεργείας παρὰ σοῦ λαβὼν ἔχει.

Τί οὖν τοσοῦτον ἐπιζέεις κατ' αὐτοῦ τῷ θυμῷ, ραθυμήσαντός
 τινος ἢ ἀποστήσαντος ἢ τάχα καταφρόνησιν ἐνδειξαμένου σοὶ κατὰ
 πρόσωπον, δέον πρὸς ἑαυτὸν βλέπειν, οἷος σὺ γέγονας τῷ Δεσπότη
 τῷ πλάσαντί σε καὶ παραγαγόντι διὰ γενέσεως καὶ κοινωνόν σε
 25 τῶν ἐν τῷ κόσμῳ θαυμάτων ποιήσαντι; Τῷ προθέντι τὸν ἥλιον εἰς
 ἀπόλαυσιν καὶ πάσας τὰς τοῦ ζῆν ἀφορμὰς ἐκ τῶν στοιχείων χαρι-
 σαμένῳ, ἐκ γῆς τε καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος; Τῷ παρασχο-
 μένῳ τὴν διανοητικὴν χάριν, τὴν ἀντιληπτικὴν αἴσθησιν, τὴν δια-
 κριτικὴν καλοῦ τε καὶ χείροντος ἐπιστήμην; Πῶς σὺ πρὸς τὸν
 30 τοιοῦτον Δεσπότην ἔση καταπειθῆς καὶ ἀπρόσκοπτος; Οὐκ ἀπέ-
 στης τῆς δεσποτείας; οὐκ ἐδραπέτευσας πρὸς τὴν ἁμαρτίαν; οὐκ

τὴν τιμωρία πού τοῦ ἀξίζει. Γιατί κάποιες πενταροδεκάρες εἶναι στ' ἀλήθεια, ἀνεπαρκεῖς καὶ λίγες μπροστά στα ἄπειρα τάλαντα, τὰ χρέη τῶν ἀδελφῶν μας σ' ἐμᾶς σὲ σύγκριση μὲ τὰ δικά μας πλημμελήματα πρὸς τὸ Θεό. Εἶναι ὅπωςδήποτε ζημία ἢ προσβολή πού μᾶς γίνεται ἀπὸ κάποιον ἢ ἡ ἀπάτη κάποιου ὑπηρετῆ ἢ καὶ ἡ ἐπιβουλή τῆς ζωῆς. Στὴ συνέχεια γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖς ἐσὺ τέτοια πράγματα ἐρεθίζεσαι κι ἀνάβεις ἀπὸ θυμὸ καὶ προσπαθεῖς νὰ βρεῖς κάθε τρόπο γιὰ νὰ τιμωρήσεις ἐκείνους πού πρῶτοι σὲ λύπησαν· καὶ δὲ σκέφτεσαι ὅτι ἂν σὲ καίει ὁ θυμὸς πρὸς τὸ δοῦλο σου, ὅτι δὲν εἶναι φυσικὸς ὁ χωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων σὲ κυρίους καὶ δούλους ἀλλὰ ἀποτέλεσμα βίας; Γιατί ὁ οἰκονόμος τοῦ παντὸς νομοθέτησε μόνο ἡ ἀγονη φύση νὰ εἶναι δούλη τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως λέει ὁ προφήτης, ὅτι «ὄλα τὰ ἔβαλες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, τὰ πρόβατα κι ὄλα τὰ βόδια καὶ τὰ φτερωτὰ καὶ τὰ ζῶα τῆς γῆς καὶ τὰ ψάρια»¹³. Σ' αὐτὰ δίνει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δούλου, ἐπειδὴ λέει κάπου ἄλλοῦ ἢ προφητεία· «πού δίνει στὰ ζῶα τὴν τροφή τους καὶ χόρτα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀνθρώπων»¹⁴. Τὸν ἀνθρωπο ὁμως τὸν στόλισε μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ αὐτεξουσίου. Ὡστε εἶναι ἴσος μ' ἐσένα κατὰ τὴ φυσικὴ ἀξία αὐτὸς πού ἡ συνήθεια τὸν ἔταξε κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ νόμου, οὔτε ἐσὺ τὸν ἔκανες οὔτε ἀπὸ ἐσένα ἔχει τὴ ζωή.

Γιατί λοιπὸν βράζεις μὲ τέτοιο θυμὸ ἐναντίον κάποιου πού ἔδειξε ραθυμία στὴ δουλειὰ ἢ δραπέτευσε ἢ τάχα σοῦ ἔδειξε κατὰ πρόσωπο τὴν περιφρόνησή του; Ἔπρεπε νὰ κοιτάζεις τὸν ἑαυτὸ σου πῶς φέρθηκες ἐσὺ στὸν Κύριο πού σ' ἐπλασε καὶ σ' ἔφερε στὴ ζωὴ καὶ σὲ ἔκανε μέτοχο τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου. Πού σοῦ ἔδωσε ν' ἀπολαμβάνεις τὸν ἥλιο καὶ σοῦ χάρισε ὄλα τὰ μέσα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, τὴ γῆ καὶ τὴ φωτιά καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ νερό. Σ' αὐτὸν πού σὲ προίκισε μὲ τὰ δῶρα τοῦ νοῦ, τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν αἴσθηση καὶ τὴν ικανότητα τῆς διάκρισης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Πῶς ἐσὺ θὰ φανεῖς ὑπάκουος σὲ ἓνα τέτοιο Κύριο καὶ δὲ θ' ἀντισταθεῖς; Δὲν ἔφυγες ἀπὸ τὴν ἐξουσία του; Δὲν δραπέτευες πρὸς τὴν ἁμαρτία; Δὲν ἀντάλλαξες τὸν ἀγαθὸ μὲ τὸν πονηρὸ κύ-

13. Ψαλμ. 8,8. 14. Ψαλμ. 146,8.

ἀντηλλάξω τὴν πονηρὰν δεσποτείαν; οὐ τό γε ἐπὶ σοὶ ἔρημον τὴν τοῦ Δεσπότου κατέλιπες οἰκίαν, ἐν ᾧ ἐτάχθης ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν, τούτου ἀπεφοίτησας; Τὰ δὲ καταλελεγεμένα πλημμελήματα, οὐχ ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ τῷ πανταχοῦ ὄντι καὶ πάντα ἐφορῶν-
5 τι ἢ πράττεις ἢ λέγεις ἢ φρονεῖς τὰ μὴ δεόντα; Εἶτα τοιοῦτος ὢν καὶ τοσοῦτοις ὑπόχρεως, μέγα τι οἶη τῷ ὁμοδούλῳ χαρίζεσθαι, εἴ τι τῶν εἰς σὲ πλημμεληθέντων παρίδοις; Εἰ τοίνυν μέλλοιμεν προσάγειν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς συγγνώμης παρά-
κλησιν, παρασκευάσωμεν τῷ συνειδῶτι τὴν παρρησίαν, ὡς τὸν βίον
10 συνήγορον τῆς φωνῆς ταύτης προστήσασθαι καὶ εἰπεῖν ἀληθῶς ὅτι «καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφείλουσιν ἡμῖν».

Τί βούλεται τὸ ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις προσκείμενον; Ἀναγκαίως, οἶμαι, μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὡς ἂν εἰδότες ᾧ προσευχόμεθα, ψυχῇ καὶ μὴ σώματι ἰκεσίαν προσάγωμεν «μὴ
15 εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Τίς, ἀδελφοί, τῶν εἰρημένων ἡ δύναμις; Δοκεῖ μοι πολυτρόπως τε καὶ διαφόρως ὁ Κύριος τὸν κακὸν ὀνομάζειν, κατὰ τὰς τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν διαφθορὰς πολυωνύμως αὐτὸν ἀποκαλῶν, διάβολον, Βεελζεβούλ, Μαιμωνᾶν, ἄρχοντα τοῦ κόσμου, ἀνθρω-
20 ποκτόνον, πονηρόν, πατέρα ψεύδους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τάχα τοίνυν ἐν τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων ὄνομά τί ἐστὶ καὶ ὁ πειρασμός, καὶ βεβαιοῖ τὴν τοιαύτην ἡμῖν ὑπόνοιαν ἢ τῶν εἰρημένων σύστασις. Εἰπὼν γάρ, «μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν», ἐπήγαγεν τὸ «ρυσθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», ὡς τοῦ αὐτοῦ δι' ἑκατέρων τῶν
25 ὀνομάτων σημαιομένου. Εἰ γὰρ ὁ μὴ εἰσελθὼν εἰς πειρασμόν ἔξω πάντως ἐστὶ τοῦ πονηροῦ καὶ ὁ ἐν τῷ πειρασμῷ γενόμενος ἐν τῷ πονηρῷ κατ' ἀνάγκην γίνεται, ἄρα ὁ πειρασμός τε καὶ ὁ πονηρὸς ἐν τι κατὰ τὴν σημασίαν ἐστί. Τί οὖν ἡμῖν ἢ τοιαύτη διδασκαλία τῆς προσευχῆς ἐγκελεύεται; Τὸ ἔξω γίνεσθαι τῶν κατὰ τὸν κόσμον
30 τοῦτον θεωρουμένων, καθὼς φησιν ἐτέρωθι πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅτι «ὄλος ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται».

Οὐκοῦν ὁ ἐκτὸς γενέσθαι τοῦ πονηροῦ θέλων, ἐξ ἀνάγκης τοῦ

ριο; Δὲν ἄφησες ἔρημο, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, τὸ σπίτι τοῦ Κυρίου, φεύγοντας ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου τάχτηκες νὰ ἐργάζεσαι καὶ νὰ εἶσαι φύλακας; Καὶ τὰ πλημμελήματα πού ἀριθμήσαμε, δὲν τὰ πράττεις καὶ δὲν τὰ λές καὶ δὲν τὰ σκέφτεται, ἐνῶ δὲν πρέπει, κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ πού εἶναι παρῶν παντοῦ καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα; Κι ἔπειτα, ἐνῶ εἶσαι τέτοιος καὶ γιὰ τόσο μεγάλη ὀφειλέτης, θεωρεῖς πὼς εἶναι σημαντικό νὰ χαρίσεις κάτι στὸ σύνδουλό σου ἢ νὰ παραβλέπεις κάποιο σφάλμα του σὲ σένα; Ἄν λοιπὸν εἶναι νὰ ἀπευθύνουμε στὸ Θεὸ τὴν παράκληση νὰ μᾶς σπλαχνιστεῖ καὶ νὰ μᾶς συγχωρέσει, ἃς ἐξασφαλίσουμε τὴν παρηγορία στὴ συνείδησή μας, νὰ στήσει μπροστὰ στὴν προσευχή μας συνηγορὸ τῆς τῆ ζωῆ μας καὶ νὰ ποῦμε ἀληθινά, 'καὶ ἐμεῖς τὰ χάρισαμε στοὺς χρεώστες μας'.

Τί θέλει νὰ πεῖ αὐτὸ πού παρατίθεται στὴ συνέχεια τῶν λόγων αὐτῶν; Εἶναι νομίζω ἀνάγκη νὰ μὴν τὸ παραλείψουμε καὶ αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ ἐξετάσουμε, ὥστε, ἔχοντας γνώση σὲ ποιὸν προσευχομάστε, νὰ προσφέρομε τὴν ἰκεσία μας μὲ τὴν ψυχὴ κι ὄχι μὲ τὸ σῶμα. «Μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Ποιὸ εἶναι, ἀδελφοί μου, τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν; Νομίζω ὁ Κύριος δίνει πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα στὸν κακὸ, ἀποκαλώντας τον ἀνάλογα μὲ τὶς διαφορὰς τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν διάβολο, Βεελζεβούλ, Μαμμωνά, ἄρχοντα τοῦ κόσμου, ἀνθρωποκτόνο, πονηρό, πατέρα τοῦ ψεύδους καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἐνα λοιπὸν ἴσως ὄνομα μιᾶς ἐνεργείας του εἶναι καὶ τὸ ὄνομα πειρασμὸς καὶ βεβαιώνει τὴν ὑπόθεσή μας ἢ σύνθεση τῶν λόγων. Ἄφου δηλαδὴ εἶπε, «μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν», πρόσθεσε καὶ τὴ «σωτηρία ἀπὸ τὸν πονηρό», σὰ νὰ σημαίνουν καὶ τὰ δύο ὀνόματα τὸ ἴδιο πράγμα. Ἄν δηλαδὴ αὐτὸς πού δὲν μπῆκε σὲ πειρασμό, εἶναι ἀσφαλῶς ἔξω ἀπὸ τὸν πονηρό, τότε καὶ αὐτὸς πού μπῆκε στὸν πειρασμό κατ' ἀνάγκην εἶναι στὴν περιοχὴ τοῦ πονηροῦ. Ἐπομένως ὁ πειρασμὸς καὶ ὁ πονηρὸς ἔχουν τὴν ἴδια σημασία. Τί μᾶς ἐπιβάλλει λοιπὸν ἡ προσευχὴ μὲ αὐτὴ τὴ διδασκαλία; Νὰ ξεφεύγουμε ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὅπως λέει σὲ ἄλλο σημεῖο στοὺς μαθητὲς του, ὅτι «ὄλος ὁ κόσμος βρίσκεται μέσα στὸν πονηρό»¹⁵.

Ἄποιοι λοιπὸν θέλει νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν πονηρό, κατ' ἀνάγκην θ'

κόσμου ἑαυτὸν ἀποικίσει. Οὐ γὰρ ἔχει χώραν ὁ πειρασμὸς τῆς ψυχῆς ἄψασθαι, εἰ μὴ καθάπερ τι δέλεαρ τὴν κοσμικὴν ταύτην ἀσχολίαν τῷ πονηρῷ ἀγκίστρῳ τοῖς λιχνοτέροις προέτεινεν. Μᾶλλον δὲ σαφέστερον ἂν ἡμῖν δι' ἐτέρων ὑποδειγμάτων τὸ νόημα γένοιτο.

5 Χαλεπὴ πολλάκις ἐκ τρικυμίας ἐστὶν ἡ θάλασσα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς πόρρωθεν ἀποικιζομένοις αὐτῆς. Φθαρτικὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ τῆς ὑποπεσοῦσης ὕλης. Δεινὸς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ μόνοις τοῖς κοινωνοῦσι τῆς παρατάξεως. Ὡσπερ δὲ ὁ τὰς συμφορὰς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου φεύγων κακῶν, εὐχεται μὴ ἐκπεσεῖν πολέμῳ, καὶ ὁ τὸ πῦρ δεδοικῶς τὸ μὴ ἐν αὐτῷ γενέσθαι, καὶ ὁ φρίττων τὴν θάλασσαν, τὸ μὴ εἰς ἀνάγκην ναυτιλίας ἐλθεῖν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ πονηροῦ τὴν προσβολὴν δεδοικῶς, εὐχέσθω τὸ μὴ ἐν αὐτῷ γενέσθαι. Ἐπειδὴ δέ, καθὼς προειρήκαμεν, ἐν τῷ πονηρῷ κεῖσθαι τὸν κόσμον ὁ λόγος φησὶν, ἐν δὲ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν αἱ τῶν πειρασμῶν ἀφορμαί,

15 καλῶς καὶ προσηνῶς ὁ ρυσθῆναι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ εὐχόμενος, ἔξω τῶν πειρασμῶν γενέσθαι παρακαλεῖ. Οὐ γὰρ ἂν τις καταπίη τὸ ἀγκίστρον, μὴ κατασπάσας ἐν λιχνείᾳ τὸ δέλεαρ.

Ἄλλ' εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς ἀναστάντες τῷ Θεῷ, ὅτι «μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν» (τουτέστιν, εἰς τὰ τοῦ βίου κακά),

20 «ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ἰσχὸν κεκτημένου, οὗ ρυσθείημεν χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο. Δὲν ἔχει θέση ὁ πειρασμὸς νὰ βλάψει τὴν ψυχὴ, ἂν δὲν ἐπρότεινε στοὺς πιὸ ἄπλαστους μὲ τὸ ὕπουλο ἀγκίστρι του ὡς δόλωμα τὴν κοσμικὴ αὐτὴ ἀπασχόληση. Θὰ κάνω πιὸ σαφὲς τὸ νόημα μὲ κάποια ἄλλα παραδείγματα. Εἶναι φοβερὴ κάποτε ἡ θάλασσα κατὰ τὴν τρικυμία, ὄχι ὅμως καὶ σ' ὅσους κατοικοῦν μακριὰ ἀπὸ αὐτή. Ἡ φωτιὰ εἶναι καταστρεπτικὴ, ἀλλὰ γιὰ τὰ ξύλα πού θὰ βρεῖ μπροστά της. Φοβερὸς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ μόνο γιὰ ὅσους εἶναι παραταγμένοι στὸ μέτωπο. Ὅπως ὅμως αὐτὸς πού ἀποφεύγει τίς δυστυχίες ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου εὐχεται νὰ μὴ μπλεχτεῖ στὸν πόλεμο κι ὅποιος φοβᾶται τὴ φωτιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ μέσα σ' αὐτὴ κι ὅποιος τρέμει τὴ θάλασσα εὐχεται νὰ μὴ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδέψει, ἔτσι κι ὅποιος φοβᾶται τὴν προσβολὴ τοῦ πονηροῦ νὰ εὐχεται νὰ μὴ βρεθεῖ μπροστά του. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, ἡ Γραφὴ λέει ὅτι ὁ κόσμος βρίσκεται μέσα στὸν πονηρὸ καὶ οἱ ἀφορμὲς τῶν πειρασμῶν βρίσκονται μέσα στὰ πράγματα τοῦ κόσμου, πολὺ σωστὰ καὶ ταιριαστὰ ὅποιος εὐχεται νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὸν πονηρὸ παρακαλεῖ νὰ βρεθεῖ μακριὰ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς. Δὲ θὰ καταπιεῖ κάποιος τὸ ἀγκίστρι, ἂν δὲ θελήσει ν' ἀποσπάσει μὲ λαιμαργία τὸ δόλωμα.

Ἄλλὰ ἄς σηκωθοῦμε κι ἐμεῖς κι ἄς ποῦμε στὸ Θεό· «μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν» (δηλαδὴ στὰ δεινὰ τοῦ κόσμου) «ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», πού ἔχει τὴ δύναμή του μέσα στὸν κόσμο αὐτόν, ἀπὸ τὸν ὅποιο εἶθε νὰ λυτρωθοῦμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιατί σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, καὶ συγχρόνως καὶ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

« Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»

5 Τίς ἄρα τοιοῦτός ἐστιν ἐν τοῖς συνειλεγμένοις, ὡς μαθητῆς τε εἶναι τοῦ Λόγου καὶ συναναβῆναι αὐτῷ χαμόθεν, ἀπὸ τῶν κοίλων τε καὶ ταπεινῶν νοημάτων, εἰς τὸ πνευματικὸν ὄρος τῆς ὑψηλῆς θεωρίας, ὃ πᾶσαν μὲν σκιὰν τὴν ἐκ τῶν ὑπερανεστηκότων τῆς κακίας γεωλόφων ἐκπέφενγεν, ἀπανταχόθεν δὲ τῇ τοῦ ἀληθινοῦ
10 φωτὸς ἀκτῖνι περιλαμπόμενον, ἐν καθαρᾷ τῇ τῆς ἀληθείας αἰθρία πάντα δίδωσιν ἐκ περιωπῆς καθορᾶν, ὅσα τοῖς ἐν τῷ κοίλῳ καθειργμένοις ἐστὶν ἀθέατα; Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου κατοπτεύμενα, οἷα καὶ ὅσα ἐστίν, αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, μακαρίζων τοὺς συναναβάντας αὐτῷ διεξέρχεται, οἷον δακτύλῳ τινὶ δεικνύς, ἔνθεν
15 μὲν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐτέρωθεν δὲ τῆς ἄνω γῆς τὴν κληρονομίαν· εἶτα ἔλεον καὶ δικαιοσύνην καὶ παράκλησιν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὄλων γινομένην συγγένειαν καὶ τὸν ἐκ τῶν διωγμῶν καρπὸν, ὃ ἐστὶ τὸ σύνοικον Θεοῦ γενέσθαι, καὶ ὅσα ἄλλα πάρεστι πρὸς τούτοις βλέπειν, ἄνωθεν ἐκ τοῦ ὄρους δακτυλοδει-
20 κτοῦντος τοῦ Λόγου, ἐκ τῆς ὑψηλῆς σκοπιᾶς διὰ τῶν ἐλπίδων ἀποβλεπόμενον.

ΣΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

“Όταν ὁ Ἰησοῦς εἶδε τὰ πλήθη ἀνέβηκε στὸ ὄρος, καὶ ἀφοῦ κάθισε καὶ πλησίασαν κοντά του οἱ μαθητές του ἄρχισε νὰ τοὺς διδάσκει καὶ νὰ τοὺς λέει· ‘Μακάριοι ὅσοι νιώθουν τὸν ἑαυτό τους φτωχὸ μπροστὰ στὸ Θεό, γιατί εἶναι δική τους βασιλεία τῶν οὐρανῶν’»¹

Ποιὸς τάχα μέσα στὴ συνάθροιση ἦταν τέτοιος, ὥστε νὰ εἶναι μαθητὴς τοῦ Λόγου καὶ νὰ συνυψωθεῖ μαζί του ἀπὸ τὴ γῆ, ἀπὸ τίς χαμηλὲς καὶ ταπεινὲς ἔννοιες στὸ πνευματικὸ ὄρος τῆς ὑψηλῆς θεωρίας; Τὸ ὄρος πού ξεφεύγει κάθε σκιά ἀπὸ τοὺς ὑψωμένους γεωλόφους τῆς κακίας καὶ περιλάμπεται ἀπὸ παντοῦ μὲ τὴ λάμψη τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, παρέχοντάς μας τὴ δυνατότητα νὰ βλέπομε ἀπὸ ψηλὰ μέσα στὴν καθαρὴ αἰθρία τῆς ἀλήθειας ὅλα ὅσα εἶναι ἀθέατα γι’ αὐτοὺς πού εἶναι ἐγκάθειρκα στὰ βαθουλώματα. Ὅσα ὅμως κατοπτεύομε ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕψος, ποιά καὶ πόσο μεγάλα εἶναι, τὸ ἐκθέτει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Λόγος, μακαρίζοντας αὐτοὺς πού συνανέβηκαν μαζί του κι εἶναι σὰ νὰ δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κι ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν κληρονομία τῆς ἄνω γῆς. Κι ἔπειτα τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν παρηγορία καὶ τὴ συγγένεια πού ἐπιτυγχάνονται μὲ τὸ Θεὸ τῶν ὄλων, καὶ τὸν καρπὸ ἀπὸ τοὺς διωγμούς, τὸ νὰ γίνει δηλαδὴ κανεὶς σύνοικος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ νὰ δεῖ κανένας ἐδῶ πού δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο ὁ Λόγος κοιτάζοντας μὲ τὴν ἐλπίδα ἀπὸ τὴν ψηλὴ σκοπιά.

1. Ματθ. 5,1-3.

Ἐπειδὴ οὖν ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος ὁ Κύριος, ἀκούσωμεν Ἡσαΐου βοῶντος· «δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου»· κἄν ἀσθενῶμεν ἐξ ἁμαρτίας, ἐνισχύσωμεν, καθὼς ὑφηγεῖται ἡ προφητεία, χειρας παρειμένας καὶ γόντα παραλελυμένα. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ
 5 ἄκρου γενοίμεθα, εὐρήσομεν τὸν ἰώμενον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, τὸν τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαμβάνοντα καὶ τὰς νόσους βαστάζοντα. Οὐκοῦν δράμωμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἄνοδον, ἵνα μετὰ Ἡσαΐου, κατὰ τὴν ἀκρόρειαν τῆς ἐλπίδος γενόμενοι, ἴδωμεν ἐκ περιωπῆς τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ὅσα τοῖς ἀκολουθήσασιν ἐπὶ τὸ
 10 ὕψος ὁ Λόγος δείκνυσιν. Ἄλλ' ἀνοιξάτω καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς Λόγος τὸ στόμα καὶ διδαξάτω ἡμᾶς ἐκεῖνα, ὧν ἡ ἀκρόασις μακαριότης ἐστίν· γενέσθω δὲ ἡμῶν ἀρχὴ τῆς θεωρίας, ἢ τῶν εἰρημένων τῆς διδασκαλίας ἀρχή.

«Μακάριοι», φησίν, «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν
 15 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Εἴ τις τῶν φιλοχρῦστων γράμμασιν ἐντύχοι θησαυρὸν ἐν τόπῳ καταμηνύουσιν, ὁ δὲ περιέχων τὸν θησαυρὸν τόπος πολὺν ἰδρῶτα καὶ πόνον ὑποδεικνύει τοῖς ἐπιθυμοῦσι τοῦ κτήματος, ἄρα μαλακισθήσεται πρὸς τοὺς πόνους καὶ καταρραθνήσει τοῦ κέρδους καὶ τὸ μηδένα κάματον ὑπὸ τῆς σπουδῆς εἰς-
 20 ἐνέγκασθαι, γλυκύτερον τοῦ πλοῦτου ποιήσεται· οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ πάντας μὲν πρὸς τοῦτο παρακαλέσει τοὺς φίλους, πανταχόθεν δὲ ὡς ἂν οἷός τε ἦ τὴν πρὸς τοῦτο βοήθειαν ἑαυτῶ συναγείρας τῷ πλήθει τῆς χειρός, ἴδιον ποιεῖται τὸν πλοῦτον τὸν κεκρυμμένον. Οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ θησαυρός, ἀδελφοί, ὃν κατα-
 25 μηνύει τὸ γράμμα, κέκρυπται δὲ ὑπὸ τῆς ἀσαφείας ὁ πλοῦτος. Οὐκοῦν χρυσώμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἐπιθυμηταὶ τοῦ ἀκηράτου χρυσίου, τῇ τῶν εὐχῶν πολυχειρίᾳ, ὥστε ἡμῖν εἰς τὸ ἐμφανὲς τὸν πλοῦτον ἐλθεῖν καὶ πάντας ἐξ ἴσου διελεσθαι τὸν θησαυρὸν καὶ ὄλον ἕκαστον κτήσασθαι. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ διαίρεσις, ὥστε καὶ εἰς
 30 πάντας τοὺς ἀντιποιοιουμένους διαμερίζεσθαι, καὶ πᾶσαν ἐκάστῳ

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος ἀνεβαίνει στὸ ὄρος, ἃς ἀκούσομε τὸν Ἡσαΐα πού φωνάζει· «ἐμπρός, ἃς ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου»². Κι ἂν εἴμαστε ἀδύνατοι ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἃς τονώσομε, ὅπως μᾶς προτείνει ἡ προφητεία, χέρια πεσμένα καὶ πόδια παράλυτα. Ἐάν φτάσομε στὴν κορυφή, θὰ συναντήσομε αὐτὸν πού θεραπεύει κάθε ἀσθένεια καὶ κάθε ἀδυναμία, πού παίρνει ἐπάνω του κάθε ἀσθένειά μας καὶ σηκώνει κάθε νόσο μας³. Ἐάν σπεύσομε κι ἐμεῖς λοιπὸν πρὸς τὸ ἀνέβασμα, γιὰ νὰ φτάσομε μαζί με τὸν Ἡσαΐα στὴν ἀκρόρεια τῆς ἐλπίδας καὶ νὰ δοῦμε ἀπὸ ψηλά ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ὅσα δείχνει ὁ Λόγος σ' αὐτοὺς πού τὸν ἀκολούθησαν στὰ ψηλά. Ἐάν ἀνοίξει ὅμως καὶ τὸ δικό μας στόμα ὁ Λόγος κι ἃς μᾶς διδάξει ἐκεῖνα, πού εἶναι μακαριότητα νὰ τὰ ἀκούς. Κι ἃς γίνῃ ἀρχὴ τῆς ἐξέτασής μας ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας του.

«Εἶναι μακάριον», λέει, «οἱ πτωχοὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, γιὰτι σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἐάν κάποιος φιλάργυρος βρεῖ κάποτε μιὰ γραφὴ πού ἀποκαλύπτει ὅτι κάπου ὑπάρχει θησαυρὸς κι ὁ τόπος ὅπου εἶναι ὁ θησαυρὸς ἀπαιτεῖ πολὺν ἰδρώτα καὶ κόπο γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν ἀποκτήσουν, θὰ δείξει τάχα ἀδυναμία στοὺς κόπους καὶ θ' ἀδιαφορήσῃ τελείως γιὰ τὸ κέρδος καὶ θὰ θεωρήσῃ γλυκύτερο ἀπὸ τὸν πλουτισμὸ τὸ νὰ μὴν ὑποφέρει κανένα κόπο γιὰ ὅ,τι τὸν ἐνδιαφέρει. Δὲ θὰ γίνῃ βέβαια αὐτό, δὲ θὰ γίνῃ. Ἐάν θὰ ξεσηκώσῃ ὅλους τοὺς φίλους του γι' αὐτό, κι ἀφοῦ μαζέψῃ ἀπὸ παντοῦ ὅση μεγαλύτερη βοήθεια μπορεῖ, θὰ κἀναι δικό του τὸν κρυμμένο πλοῦτο με τὸ πλῆθος τῶν βοηθῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος, ἀδελφοί μου, γιὰ τὸν ὁποῖο μιᾶνε τὰ γράμματα κι ἔχει κρυφτεῖ ἀπὸ τὴν ἀσάφεια. Ἐάν χρησιμοποιήσομε λοιπὸν κι ἐμεῖς πού ἐπιθυμοῦμε τὸ ἄδολο χρυσάφι με τὸ πλῆθος τῶν προσευχῶν μας, ὥστε νὰ βγάλομε στὴν ἐπιφάνεια τὸν πλοῦτο καὶ νὰ μοιραστοῦμε ὅλοι ἐξίσου τὸ θησαυρό, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρο νὰ τὸν ἀποκτήσῃ κανένας. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαίρεση τῆς ἀρετῆς, ὥστε νὰ μοιράζεται καὶ σ' ὅλους ὅσοι τὴ διεκδικοῦν, ἀλλὰ κι ὀλόκληρη καθένας νὰ τὴν κατέχει χωρὶς νὰ ἐλαττώνεται ἀπὸ

2. Ἡσ. 2,3.

3. Ἡσ. 35,4.

παρεῖναι, μὴ ἐλαττουμένην ἐν τοῖς συμμετέχουσιν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ τοῦ γῆϊνου πλούτου διανομῇ ἀδικεῖ τοὺς ἰσομοιροῦντας ὁ τὸ πλεόν παρασπασάμενος (ἐλαττοῖ γὰρ πάντως τὸ μέρος τοῦ συμμετέχοντος, ὁ τὸ ἑαυτοῦ πλεονάσας), ὁ δὲ πνευματικὸς πλοῦτος τὸ τοῦ 5 ἡλίου ποιεῖ καὶ πᾶσι τοῖς βλέπουσιν ἑαυτὸν μερίζων καὶ ὄλος ἐκάστῳ παραγινόμενος. Ἐπεὶ οὖν ἴσον ἐκάστῳ τὸ ἐκ τοῦ πόνου κέρδος ἐλπίζεται, ἴση γενέσθω πᾶσιν διὰ τῶν εὐχῶν πρὸς το ζητούμενον ἡμῖν ἢ συνέργεια.

Πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸν φημι ἐγὼ δεῖν τὸν μακαρισμὸν, ὅτι 10 ποτέ ἐστιν, ἐννοῆσαι. Μακαριότης τίς ἐστι, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, περίληψις πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων, ἧς ἄπεστι τῶν εἰς ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν ἠκόντων οὐδέν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἐναντίου παραθέσεως γνωριμώτερον τὸ ἐκ τοῦ μακαρισμοῦ σημαινόμενον, ἐναντίον δὲ τῷ μακαρίῳ τὸ ἄθλιον. Ἀθλιότης οὖν 15 ἐστιν ἢ ἐν τοῖς λυπηροῖς τε καὶ ἀβουλήτοις πάθεισι τλαιπωρία. Μεμέρισται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἢ ἐφ' ἐκατέρου τῶν ἐν αὐτοῖς γινόμενων διάθεσις. Ὑπάρχει γὰρ τῷ μὲν μακαριζομένῳ τὸ εὐφραίνεσθαι τοῖς προκειμένοις εἰς ἀπόλασιν αὐτῷ καὶ ἀγάλλεσθαι, τῷ δὲ 20 ταλανιζομένῳ τὸ ἀνιᾶσθαι τοῖς παροῦσιν αὐτῷ καὶ ἀλγύνεσθαι. Τὸ μὲν οὖν μακαριστὸν ἀληθῶς, αὐτὸ τὸ Θεῖόν ἐστιν. Ὅ τί ποτε γὰρ αὐτὸ εἶναι ὑποθώμεθα, μακαριότης ἐστὶν ἢ ἀκήρατος ἐκείνη ζωὴ, τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, τὸ ἀνέκφραστον κάλλος, ἢ αὐτοχάρις καὶ σοφία καὶ δύναμις, τὸ ἀληθινὸ φῶς, ἢ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος, ἢ ὑπερκευμένη τοῦ παντὸς ἐξουσία, τὸ μόνον ἐρά- 25 σμιον, τὸ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα, ἢ αἰδιος εὐφροσύνη, περὶ ἧς πάντα τις ἂ δύναται λέγων, λέγει τῶν κατ' ἀζίαν οὐδέν. Οὔτε γὰρ ἡ διάνοια καθικνεῖται τοῦ ὄντος, κἂν τι περὶ αὐτοῦ τῶν ὑψηλοτέρων νοῆσαι χωρήσωμεν, οὐδενὶ λόγῳ τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλεται. Ἐπεὶ δὲ ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ 30 ἐποίησεν αὐτόν, δευτέρως ἂν εἶη μακαριστὸν τὸ κατὰ μετουσίαν τῆς ὄντως μακαριότητος ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ γινόμενον.

τὴν κατοχὴ καὶ ἄλλων. Στὴ διανομὴ τοῦ γήινου πλούτου, ὅποιος ἰδιοποιηθεῖ περισσότερο ἀδικεῖ αὐτοὺς ποὺ δικαιοῦνται ἴσο μερίδιο· γιατί ὅπωςδήποτε μειώνει τὸ μερίδιο τῶν ἄλλων δικαιούχων. Ὁ πνευματικὸς ὅμως πλοῦτος συμπεριφέρεται ὅπως ὁ ἥλιος· καὶ σὲ ὅλους ὅσοι τὸν βλέπουν μοιράζεται, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρος ἐγκαθίσταται στὸν καθένα. Ἐπειδὴ λοιπὸν καθένας μας ἐλπίζει ἴσο κέρδος γιὰ τὸν κόπο του, ἄς συνεργήσουμε ὅλοι μαζί μὲ τίς προσευχάς μας γιὰ τὸν κοινὸ σκοπό.

Πρῶτα λοιπὸν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὴν ἴδια τὴν ἐννοια τοῦ μακαρισμοῦ ποιὰ ἀκριβῶς εἶναι. Μακαριότητα, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι μιὰ συμπερίληψη ὅλων ὅσα νοοῦμε μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν λείπει τίποτε ἀπὸ ὅσα συντελοῦν στὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ. Θὰ μπορούσε νὰ γίνεи σαφέστερο τὸ σημαίνόμενο τοῦ μακαρισμοῦ ἀπὸ τὴ σύγκρισή του μὲ τὸ ἀντίθετό του. Καὶ ἀντίθετο στὸ μακάριο εἶναι τὸ ἄθλιο. Ἀθλιότητα λοιπὸν εἶναι ἡ κακοπάθεια ἀπὸ λυπηρὲς καὶ ἀνεπιθύμητες ταλαιπωρίες. Ἡ ψυχικὴ διάθεση σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς δύο ποὺ συμβαίνουν αὐτὰ μέσα τους διασπᾶται στὰ ἀντίθετα. Αὐτὸς ποὺ μακαρίζεται νιώθει εὐφροσύνη γιὰ ὅσα ἔχει ν' ἀπολαύσει καθὼς καὶ χαρὰ, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἐλεεινολογεῖται νιώθει θλίψη καὶ πόνος γιὰ τὰ δεινὰ του. Τὸ ἄξιο γιὰ μακαρισμὸ εἶναι ἀληθινὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς. Ὅ,τι κι ἂν σκεφτοῦμε πῶς εἶναι, μακαριότητα εἶναι ἡ ἀθάνατη ἐκείνη ζωὴ, τὸ ἀνείπωτο κι ἀκατανόητο ἀγαθὸ, ἡ ἀνέκφραστη ὁμορφιά, ἡ αὐτοαγαθότητα καὶ σοφία καὶ δύναμη, τὸ ἀληθινὸ φῶς, ἡ πηγὴ κάθε ἀγαθότητας, ἡ πάνω ἀπὸ τὰ σύμπαντα ἐξουσία, τὸ μόνον ἀγαπητό, τὸ αἰώνια ἀμετάβλητο, ἡ ἀτελείωτη ἀγαλλίαση, ἡ ἀδιάκοπη χαρὰ, γιὰ τὴν ὁποία κι ἂν πεῖ κανένας ὅ,τι μπορεῖ νὰ πεῖ, πάλι δὲν λείπει τίποτε ἀπὸ ὅσα τῆς ἀξίζουν. Γιατί οὔτε ποὺ ὁ νοῦς μας ἀγγίζει τὸ ὄν· κι ἂν ἐπαρκέσουμε νὰ σκεφτοῦμε γι' αὐτὸ μιὰ ἐννοια ἀπὸ τίς πιὸ ὑψηλές, ἡ ἐννοια αὐτὴ δὲν ἀνακοινώνεται μὲ καμιά λέξη. Κι ἐπειδὴ ὁ πλάστης τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἔπλασε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κατὰ δεῦτερο λόγο ἄξιο γιὰ μακαρισμὸ θὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ δέχεται τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτὸν κατὰ μετοχὴ τῆς πραγματικῆς μακαριότητος.

Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σωματικῆς εὐμορφίας τὸ μὲν πρωτότυπον κάλλος ἐν τῷ ζῶντι προσώπῳ ἐστὶ καὶ ὑφεστῶτι, δευτερεύει δὲ τούτου τὸ κατὰ μίμησιν ἐπὶ τῆς εἰκόνας δεικνύμενον, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, εἰκὼν οὕσα τῆς ὑπερκειμένης μακαριότητος, καὶ αὐτὴ τῷ ἀγαθῷ κάλλει χαρακτηρίζεται, ὅταν ἐφ' ἑαυτῆς δεικνύει τὰς τῶν μακαρίων χαρακτήρων ἐμφάσεις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς ἀμαρτίας ρύπος τὸ ἐπὶ εἰκόνας κάλλος ἠχρείωσε, ἦλθεν ὁ ἐκνίπτων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζῶντί τε καὶ ἀλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὥστε, ἡμᾶς ἀποθεμένους τὸ ἐξ ἀμαρτίας αἴσχος, πάλιν 10 κατὰ τὴν μακαρίαν ἀνακαινισθῆναι μορφήν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης εἶποι ἂν τις πρὸς τοὺς ἀπείρους ὁ ἐπιστήμων, ἐκεῖνο καλὸν εἶναι τὸ πρόσωπον, τὸ ἐκ τοιῶνδε τῶν τοῦ σώματος μορίων συγκεῖμενον, ὧς κόμη τε τοιάδε καὶ ὀφθαλμῶν κύκλοι καὶ ὀφρῶν περιγραφαὶ καὶ παρειῶν θέσις καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα 15 δι' ὧν συμπληροῦται ἡ εὐμορφία, οὕτω καὶ ὁ τὴν ἡμετέραν πρὸς τὴν τοῦ μόνου μακαρίου μίμησιν ἀναζωγραφῶν ψυχὴ, τὰ καθ' ἕκαστον τῶν εἰς μακαρισμὸν συντεινόντων ὑπογράφει τῷ λόγῳ καὶ φησιν ἐν πρώτοις· «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Ἄλλὰ τί κέρδος ἐκ τῆς μεγαλοδωρεᾶς γενήσται, μὴ φανερωθείσης ἡμῖν τῆς ἐγκειμένης διανοίας τῷ λόγῳ; Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς πολλὰ τῶν τιμίων καὶ δυσπορίστων φαρμάκων ἄχρηστα τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ ἀνόνητα μένει, ἕως ἂν εἰς ὃ, τι χρησίμων ἕκαστον τούτων ἐστὶν παρὰ τῆς τέχνης ἀκούσωμεν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ 25 πτωχεῦσαι τῷ πνεύματι, δι' οὗ περιγίνεται τὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐγκρατῆ γενέσθαι; Δύο πλούτους παρὰ τῆς Γραφῆς μεμαθήκαμεν· ἕνα σπουδαζόμενον, καὶ ἕνα κατακρινόμενον. Σπουδάζεται μὲν ὁ τῶν ἀρετῶν πλοῦτος, διαβάλλεται δὲ ὁ ὑλικός τε καὶ γήϊνος· ὅτι ὁ μὲν τῆς ψυχῆς γίνεται κτῆμα, οὗτος δὲ πρὸς τὴν τῶν αἰ- 30 σθητηρίων ἀπάτην ἐπιτηδεύως ἔχει. Διὸ κωλύει τοῦτον θησαυρίζειν ὁ Κύριος ὡς εἰς βρῶσιν σιτηῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιβουλήν τῶν τοι-

Ὅπως λοιπόν, προκειμένου γὰρ τῆ σωματικῆ ὁμορφιά, τὸ πρωτότυπο κάλλος ὑπάρχει στὸ πρόσωπο μὲ τὴν πραγματικὴ ὑπόσταση, ἐνῶ τὸ κάλλος ποὺ ἐμφανίζεται στὴν εἰκόνα ὡς μίμησὴ τοῦ εἶναι στὴ δευτέρῃ θέσῃ, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, ποὺ εἶναι εἰκόνα τῆς ὑπέρτατης μακαριότητος, χαρακτηρίζεται καὶ ἡ ἴδια μὲ τὴν ὁμορφιά τῆς ἀγαθότητος, ὅταν δείχνει ἐπάνω τῆς τὰ σημάδια τῶν μακάριων χαρακτηριστικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ρυθμὸς τῆς ἀμαρτίας ἀσχῆμισε τὴν ὁμορφιά τῆς εἰκόνας, ἤρθε αὐτὸς ποὺ θὰ μᾶς πλύνει μὲ τὸ δικό του νερὸ τὸ ζωντανὸ ποὺ ἀναβλύζει τὴν αἰώνια ζωὴ, ὥστε, ἀφοῦ ἀποβάλομε τὸ αἶσχος τῆς ἀμαρτίας, νὰ ἀνακαινιστοῦμε πάλι σύμφωνα μὲ τὴ μακάρια μορφή. Καὶ ὅπως στὴ ζωγραφικὴ τέχνη μπορεῖ νὰ πεῖ κάποιος εἰδικὸς στοὺς ἀπειροὺς ὅτι ὠραῖο εἶναι τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: τὰ μαλλιά του νὰ εἶναι τέτοια, καθὼς καὶ οἱ κύκλοι τῶν ματιῶν καὶ ἡ γραμμὴ τῶν φρυδιῶν καὶ ἡ θέσῃ τῶν παρειῶν καὶ καθένα ξεχωριστὰ ἀπὸ ὅσα συμπληρώνεται ἡ ὁμορφιά, ἔτσι κι αὐτὸς ποὺ ζωγραφίζει τὴν ψυχὴ μας, ὥστε νὰ μιμηθεῖ τὸ μόνο μακάριο, τονίζει μὲ τὸ λόγο του ἕνα ἕνα ὅσα συντελοῦν στὸ μακαρισμὸ καὶ λέει πρῶτα-πρῶτα: «μακάριοι εἶναι οἱ πτωχοὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, γιὰτὶ εἶναι δική τους ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Τί κέρδος ὅμως θ' ἀποκομίσουμε ἀπὸ τὴ μεγάλη δωρεά, ἂν δὲν ἀποκαλυφθεῖ τὸ νόημα ποὺ κρύβει ὁ λόγος αὐτός; Γιατὶ καὶ στὴν ἱατρικὴ πολλὰ ἀπὸ τ' ἀκριβὰ καὶ δυσεύρετα φάρμακα μένουں ἄχρηστα κι ἀνώφελα γιὰ ὄσους τ' ἀγνοοῦν, ὥσπου ν' ἀκούσομε ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμὴ σὲ τί χρησιμεύει τὸ καθένα. Τί σημαίνει λοιπόν νὰ εἶναι κάποιος «πτωχὸς στὸ πνεῦμα», μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιτυγχάνεται ἡ κατάκτηση τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Ἡ Γραφὴ μᾶς δίδαξε δύο εἰδῶν πλοῦτη· ἕνα ποὺ ἐπιδιώκεται καὶ ἄλλο ποὺ κατακρίνεται. Ἐπιδιώκεται ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν, κατηγορεῖται ὁ ὑλικὸς καὶ γήινος, ἐπειδὴ ὁ ἕνας γίνεται ἀπόκτημα τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι κατάλληλος γιὰ τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθητηρίων. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὸν ἀποταμιεύσομε, ἐπειδὴ εἶναι ἐκτιθεμένος στὸ σαράκι καὶ στὴν ἐπιβουλή τῶν διαρρηκτῶν. Καὶ μᾶς δια-

χωρουχούντων ἐκκειμένον. Κελεύει δὲ περὶ τὸν τῶν ὑψηλῶν πλοῦ-
 τον τὴν σπουδὴν ἔχειν, οὐ ἢ φθαρτικὴ δύναμις οὐ προσάπτεται.
 Σῆτα δὲ καὶ κλέπτῃν εἰπὼν, τὸν λυμεῶνα τῶν τῆς ψυχῆς θησαυ-
 ρῶν ἐνεδειξάτο. Εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλεται ἡ πενία τῷ πλούτῳ, πάν-
 5 τως κατὰ τὴν ἀναλογίαν καὶ διπλὴν ἔστι διδαχθῆναι πενίαν· τὴν
 μὲν ἀπόβλητον, τὴν δὲ μακαριζομένην. Ὁ μὲν οὖν σωφροσύνης
 πτωχεύων ἢ τοῦ τιμίου κτήματος τῆς δικαιοσύνης ἢ τῆς σοφίας ἢ
 τῆς φρονήσεως ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πολυτελῶν κειμηλίων πένης τε
 καὶ ἀκτῆμων καὶ πτωχὸς εὐρισκόμενος, ἄθλιος τῆς πενίας καὶ
 10 ἐλείεινός τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης, ὁ δὲ πάντων τῶν κατὰ κα-
 κίαν νοουμένων ἐκουσίως πτωχεύων καὶ οὐδὲν τῶν διαβολικῶν
 κειμηλίων ἐν τοῖς ἰδίῳις ταμείοις ἔχων ἀπόθετον, ἀλλὰ τῷ πνεύμα-
 τι ζέων καὶ διὰ τούτου τὴν τῶν κακῶν πενίαν ἑαυτῷ θησαυρίζων,
 εἴη ἂν οὗτος ἐν τῇ μακαριζομένῃ πτωχείᾳ ὑπὸ τοῦ Λόγου δεικνύμε-
 15 νος, ἧς ὁ καρπὸς βασιλεία οὐρανῶν ἐστίν.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ θησαυροῦ καὶ
 μὴ ἀποστῶμεν τῷ μελλοντικῷ λόγῳ τὸ κεκρυμμένον ἀνακαλύ-
 πτοντες. «Μακάριοι», φησὶν, «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Εἴρηται
 μὲν τρόπον τινὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν πάλιν εἰρήσε-
 20 ται, ὅτι τέλος τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ Θεῖον ὁμοίω-
 σις. Ἀλλὰ μὴν τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἐκφεύγει πάντῃ τὴν παρὰ
 ἀνθρώπων μίμησιν. Οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατόν πάντῃ τὴν ἐμπαθῆ
 ζωὴν ὁμοιωθῆναι πρὸς τὴν τῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον φύσιν. Εἰ οὖν
 μόνον τὸ Θεῖον μακάριον, καθὼς ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει, ἢ δὲ τοῦ
 25 μακαρισμοῦ κοινωνία τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐστὶν
 ὁμοιώσεως, ἢ δὲ μίμησις ἄπορος, ἄρα ἀνεπίκτος ἐστὶν ἡ μακαριό-
 τησ τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Ἄλλ' ἐστὶν ἂ τῆς θεότητος δυνατὰ τοῖς
 βουλομένοις πρόκειται εἰς μίμησιν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα; Δοκεῖ μοι
 «πτωχείαν πνεύματος» τὴν ἐκούσιον ταπεινοφροσύνην ὀνομάζειν ὁ
 30 Λόγος. Ταύτης δὲ ὑπόδειγμα τὴν τοῦ Θεοῦ πτωχείαν ὁ Ἀπόστολος
 ἡμῖν λέγων προδείκνυσιν, «ὃς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν,
 ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν».

τάζει νὰ ἐπιδιώκομε τὸν πλοῦτο τῶν οὐράνιων ἀγαθῶν, πὺ ἡ δύναμη τῆς φθορᾶς δὲν τὸν ἐπηρεάζει. Λέγοντας σαράκι καὶ κλέφτη μᾶς ὑποδήλωσε τὸν καταστροφέα τῶν θησαυρῶν τῆς ψυχῆς. Ἐν ἄλλοις πάλιν ἡ φτώχεια ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τὸν πλοῦτο, μπορούμε κατ' ἀναλογία νὰ διδαχτοῦμε ἀσφαλῶς καὶ πενία διπλή, πενία ἀπορρίψιμη καὶ πενία πὺ δέχεται μακαρισμό. Ὁ φτωχὸς λοιπὸν ἀπὸ σωφροσύνη ἢ ἀπὸ τὸ πολῦτιμο ἀγαθὸ τῆς δικαιοσύνης ἢ τῆς σοφίας ἢ τῆς φρόνησης ἢ ὅποιος μένει φτωχὸς καὶ ἄπορος καὶ δίχως νὰ διαθέτει κάποιο ἄλλο πολῦτιμο ἀγαθὸ, εἶναι ἀξιολύπητος γιὰ τὴν πενία του καὶ ἐλεεινὸς γιὰ τὴν ἀνέχειά του στὰ πολῦτιμα ἀγαθὰ. Ἐνῶ αὐτὸς πὺ εἶναι φτωχὸς μὲ τὸ θέλημά του σὲ ὅλα ὅσα συμπεριλαμβάνονται στὴν κακία καὶ δὲν ἔχει στὶς ἀποθήκες του κανένα ἀπὸ τὰ κειμήλια τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἔχει πνεῦμα φλογισμένο καὶ μ' αὐτὸ ἀποταμιεύει τὸ θησαυρὸ τῆς πενίας τῶν κακῶν, αὐτὸν θὰ τὸν δείχνει ὁ Λόγος στὴ μακαριστὴ φτώχεια, πὺ ὁ καρπὸς τῆς εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἄλλὰ ἄς ἐπανεέλθομε στὴν ἀσχολία μας μὲ τὸ θησαυρὸ κι ἄς μὴ σταματήσομε τὴν προσπάθεια ν' ἀνακαλύψομε τὸ κρυμμένο μὲ τὸ μεταλλευτικὸ μας λόγο. «Μακάριον», λέει, «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Εἰπώθηκε αὐτὸ μὲ κάποιο τρόπο καὶ στὰ προηγούμενα, θὰ πούμε τώρα καὶ πάλι, ὅτι τὸ τέλος τῆς ἐνάρετης ζωῆς εἶναι ἡ ὁμοίωση μὲ τὸ Θεό. Ὡστόσο τὸ ἀπαθὲς καὶ ἄφθαρτο ξεφεύγει τελείως τῆ μίμηση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Οὔτε εἶναι ἐξάλλου δυνατό ποτὲ νὰ ὁμοιωθεῖ ἡ ζωὴ τῶν παθῶν μὲ τὴ ζωὴ τὴν ἀνεπίδεκτη ἀπὸ πάθη. Ἐν ἄλλοις πάλιν μόνον ἡ θεότητα εἶναι μακάρια, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ μακαρισμὸ γίνεται ἐξαιτίας τῆς ὁμοίωσης μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ μίμηση εἶναι ἀδύνατη, ἄρα ἡ μακαριότητα εἶναι ἀπραγματοποίητη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Ὑπάρχουν κάποια πράγματα τῆς θεότητος πὺ προσφέρονται γιὰ μίμηση σὲ ὅσους θέλουν. Ποιὰ εἶναι αὐτά; Νομίζω, 'πτωχεία πνεύματος' ὀνομάζει ὁ Λόγος τὴν ταπεινοφροσύνη. Καὶ ὑπόδειγμά της μᾶς προβάλλει ὁ Ἀπόστολος ἀναφέροντας τὴν πτωχεία τοῦ Θεοῦ, πὺ ἔγινε γιὰ χάρι μας φτωχὸς ἐνῶ ἦταν πλούσιος, γιὰ νὰ πλουτήσομε ἐμεῖς μὲ τὴ δικὴ του φτώχεια⁴.

Ἐπει οὖν τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περὶ τὴν θείαν καθορᾶται φύσιν, ὑπερπίπτει τῷ μέτρῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ δὲ ταπεινότης συμφοῆς τις ἡμῖν ἐστὶ καὶ σύντροφος τοῖς χαμαὶ ἐρχομένοις καὶ ἐκ γῆς τὴν σύστασιν ἔχουσιν καὶ εἰς γῆν καταρρέουσιν, ἐν τῷ κατὰ 5 φύσιν σὺ καὶ δυνατῷ τὸν Θεὸν μιμησάμενος, τὴν μακαρίαν αὐτὸς ὑπέδυσ μορφήν. Καὶ μηδεὶς ἄπονον οἰέσθω καὶ μετὰ ραστώνης ἐκποριζόμενον τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατόρθωμα. Τὸ ἐναντίον μὲν οὖν παντὸς οὐτινοσοῦν τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευομένων, τὸ τοιοῦτόν ἐστὶν ἐπιπονώτερον. Διὰ τί; Ὅτι καθεύδοντας τοῦ ἀνθρώπου, 10 τοῦ τὰ καλὰ σπέρματα δεξαμένου, τὸ κεφάλαιον τῆς ἐναντίας σπορᾶς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐρριζώθη ζιζάνιον. Δι' ὧν γὰρ ἐκεῖνος ἑαυτὸν εἰς γῆν κατέρραξεν, τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὸ δαίμονιον γένος τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸ κοινὸν πτώμα ἑαυτῷ συγκατέβαλεν, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο τῆς φύσεως 15 ἡμῶν τοιοῦτον κακόν, ὡς τὸ δι' ὑπερηφανίας. Ἐπει οὖν ἐμπέφυκε πως τὸ κατὰ τὴν ἔπαρσιν πάθος παντὶ σχεδὸν τῷ κοινωνοῦντι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν τῶν μακαρισμῶν ὁ Κύριος ἄρχεται, οἷον ἀρχέγονόν τι κακὸν ἐκβάλλων ἐκ τῆς ἐξεως ἡμῶν τὴν ὑπερηφανίαν, ἐν τῷ συμβουλευεῖν μιμήσασθαι τὸν ἐκου- 20 σίως πτωχεύσαντα, ὃς ἐστὶν ἀληθῶς μακάριος, ἵνα, ἐν ᾧ δυνάμεθα καθὼς ἂν οἰοί τε ὦμεν ὁμοιωθέντες ἐκ τοῦ πτωχεῦσαι κατὰ προαίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ μακαρισμοῦ κοινωνίαν ἐφελκυσώμεθα. «Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω», φησὶν, «ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, 25 ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών».

Τί πτωχότερον ἐπὶ Θεοῦ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς; τί ταπεινότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ὄντων, ἢ τὸ εἰς κοινωνίαν τῆς πτωχῆς ἡμῶν φύσεως ἐλθεῖν; Ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων ἐθελόντως τὴν τῆς δουλείας μορφήν ὑποδύεται· ὃ 30 Κριτὴς τοῦ παντὸς ὑπόφορος τοῖς δυναστεύουσι γίνεται· ὃ τῆς κτίσεως Κύριος ἐν σπηλαίῳ κατάγεται· ὃ τοῦ παντὸς περιδεδραγμέ-

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα παρατηροῦμε στὴ θεία φύση υπερβαίνουν τὸ μέτρο τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἐνῶ ἡ ταπεινότητα εἶναι σύμφυτὴ μας καὶ σύντροφος μὲ ὄσους περπατοῦν κάτω κι ἔχουν τὴ σύστασή τους ἀπὸ τὴ γῆ, κατὰ φυσικὸ λόγο καὶ κατὰ τὸ δυνατό, ἀφοῦ μιμήθηκες τὸ Θεὸ ἔλαβες κι ἐσὺ τὴ μακάρια μορφή. Κι ἄς μὴ νομίσει κανένας ὅτι δὲν ἔχει κόπο κι ἐπιτυχάνεται εὐκολα τὸ κατόρθωμα τῆς ταπεινοφροσύνης. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς εἶναι τὸ πιὸ ἐπίπονο ἀπὸ ὁποιοδήποτε κατόρθωμα τῆς ἀρετῆς. Γιατί; Ἐπειδὴ, ὅταν κοιμόταν ὁ ἄνθρωπος ποῦ δέχτηκε τοὺς καλοὺς σπόρους, ρίζωσε τὸ ζιζάνιο τῆς ὑπερηφάνειας, ὁ βασικὸς σπόρος τῆς ἐναντίον μας σπορᾶς τοῦ ἐχθροῦ. Μὲ ὅσα δηλαδὴ ἐκεῖνος γκρέμιζε τὸν ἑαυτό του στὴ γῆ, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πῆρε μαζί στὴν πτώση του καὶ τὸ δύστυχο ἀνθρώπινο γένος. Καὶ δὲν ἔχει κανένα ἄλλο τέτοιο κακὸ ἢ φύση μας, ὅπως εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ πάθος τῆς ἔπαρσης εἶναι φυτεμένο σὲ καθένα σχεδὸν ποῦ μετέχει τὴν ἀνθρώπινη φύση, γι' αὐτὸ ὁ Κύριος ἀρχίζει τοὺς μακαρισμοὺς του ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, θέλοντας νὰ διώξει ἀπὸ τὴ φύση μας τὴν ὑπερηφάνεια, ἕνα κακὸ ἀρχέγονο, συμβουλευόντάς μας νὰ μιμηθοῦμε αὐτὸν ποῦ ἔγινε φτωχὸς μὲ τὸ θέλημά του, ποῦ εἶναι ἀληθινὰ μακάριος, ὥστε στὸ σημεῖο ποῦ εἶναι δυνατό καὶ μὲ ὄση δύναμη ἔχομε μοιάζοντάς του μὲ τὴν ἠθελημένη πτώχευσή μας νὰ τραβήξομε ἐπάνω μας καὶ τὴ συμμετοχή μας στὸ μακαρισμό. «Αὐτό», λέει, «ὡς φρονεῖ καθένας μας, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ποῦ, ἂν καὶ ἦταν Θεός, δὲν ἐθεώρησε τὴν ἰσότητά του μὲ τὸ Θεὸ ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς, ἀλλὰ τὰ ἀπαρνήθηκε ὅλα καὶ πῆρε τὴ μορφή τοῦ δούλου»⁵.

Τί φτωχικότερο γιὰ τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ δούλου, ποῖα μεγαλύτερη ταπεινώση γιὰ τὸ βασιλιά τῶν ὄντων ἀπὸ τὸ νὰ κοινω- νῆσει τὴ φτωχὴ δική μας φύση; Ὁ Βασιλιάς τῶν βασιλιάδων καὶ ὁ Κύριος τῶν κυρίων παίρνει μὲ θέλημά του τὴ μορφή τοῦ δούλου. Ὁ κριτὴς τοῦ παντός γίνεται ὑποτελὴς στοὺς δυνάστες. Ὁ Κύριος τῆς κτίσης κατεβαίνει μέσα στὸ σπήλαιο. Αὐτὸς ποῦ κλείνει στὰ

νος οὐχ εὐρίσκει τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀλλ' ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων ζώων παραρριπιτεῖται· ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταδέχεται ρύπον καὶ διὰ πάσης τῆς πτωχείας ἡμῶν διεξεληθὼν μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πρόεισι πείρας.
 5 Ὁρᾶτε τῆς ἐκουσίου πτωχείας τὸ μέτρον. Ἡ ζωὴ θανάτου γεύεται· ὁ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου δυνάμεως Βασιλεὺς τὰς τῶν δημίων οὐκ ἀπωθεῖται χεῖρας. Πρὸς τοῦτό σοι, φησί, τὸ ὑπόδειγμα, τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης βλεπέτω μέτρον.

Τάχα δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν καὶ τὴν ἀλογίαν τοῦ τοιούτου
 10 διασκοπῆσαι πάθους, ὡς ἂν εὐκατόρθωτος ἡμῖν ὁ μακαρισμὸς γένοιτο, σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ καὶ ραστώνῃ τῆς ταπεινοφροσύνης κατορθουμένης. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐπιστήμονες τῶν ἰατρῶν τὸ νοσοποιὸν αἴτιον προεξελόντες, ρᾶον ἐπικρατοῦσι τοῦ πάθους, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὴν χαυνότητα τῶν τυφουμένων τῷ λογισμῷ καταστειλαν-
 15 τες, εὐεπίβατον ἑαυτοῖς τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδὸν καταστήσωμεν. Πόθεν οὖν ἂν τις μᾶλλον ἐπιδείξειε τοῦ τύφου τὸ μάταιον; Πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ δεῖξαι τὴν φύσιν ἣτις ἐστίν; Ὁ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν καὶ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν βλέπων, οὐκ ἂν εὐλόγως εἰς τὸ τοιοῦτον ἐμπέσοι πάθος. Τί οὖν ἐστὶν ἄνθρωπος; Βούλει τὸν σεμνότερον
 20 καὶ τιμιώτερον εἶπω τῶν λόγων; Ἄλλ' ὁ κοσμῶν τὰ ἡμέτερα καὶ πρὸς τὸ κομπωδέστερον διασκευάζων τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἐκ πηλοῦ γενεαλογεῖ τὴν φύσιν· καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ σεμνότης τοῦ υπερηφάνου τὸ συγγενὲς πρὸς τὴν πλίνθον ἔχει. Εἰ δὲ τὴν προσεχῆ
 τε καὶ πρόχειρον τῆς γενέσεως εἶπειν ἐθέλοις, ἄπαγε, μὴ φθέγγῃ
 25 περὶ τούτου· μὴ γρύξις, μὴ ἀνακαλύψῃς, καθὼς φησὶν ὁ νόμος, ἀσχημοσύνην πατρὸς καὶ μητρὸς σου· μὴ δημοσιεύσῃς τῷ λόγῳ τὰ λήθης ἄξια καὶ βαθείας σιγῆς. Εἴτα οὐκ ἐρυθριᾷς, ὁ γῆϊνος ἀνδριάς, ὁ μετ' ὀλίγον κόνις, ὁ πομφόλυγος δίκην ὠκύμορον ἐν σενατῷ πε-

χέρια του τὸ σύμπαν δὲν βρίσκει στὸ πανδοχεῖο τόπο νὰ μείνει, ἀλλὰ τὸν παραρρίχνουν στὴ φάτνη τῶν ἄλογων ζώων. Ὁ καθαρὸς κι ἀμόλυντος καταδέχεται τὴν ἀκαθαρσία τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ περνώντας ἀπὸ ὅλη τὴ φτώχεια μας φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ὑποστεῖ καὶ τὸ θάνατο. Βλέπετε τὸ μέτρο τῆς ἐθελούσιας πτωχείας. Ἡ ζωὴ γεύεται τὸ θάνατο, ὁ Κριτὴς ὁδηγεῖται στὴν κρίση, ὁ Κύριος τῆς ζωῆς τῶν ὄντων ὑπόκειται στὴν ψῆφο τοῦ δικαστῆ, ὁ Βασιλιάς ὅλης τῆς ὑπερκόσμιας δύναμης δὲν ἀπωθεῖ τὰ χέρια τῶν δημίων του. Τὰ μέτρα τῆς ταπεινοφροσύνης ἄς ἀποβλέπουν, λέει, σ' αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα.

Καλὸ εἶναι νομίζω νὰ ἐξετάσουμε καὶ τὴν ἀνοησία τοῦ πάθους τοῦ νοῦ, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε εὐκολότερα τὸ μακαρισμὸ, ἀφοῦ θὰ ἐπιτύχομε τὴν ταπεινοφροσύνη μὲ πολλὴ ἄνεση κι εὐκολία. Ὅπως δηλαδὴ οἱ ἐπιστήμονες γιατροί, ἐξαλείφοντας πρῶτα τὴν αἰτία τῆς ἀρρώστιας, ἔπειτα τὴ νικοῦν εὐκολα, ἔτσι κι ἐμεῖς καταστέλλοντας μὲ τὸ λογισμὸ τὴν ἔπαρση τῶν ὑπερήφανων, θὰ κάνομε εὐκολοπερπάτητη γι' αὐτοὺς τὴν ὁδὸ τῆς ταπεινοφροσύνης. Ἀπὸ ποῖο πράγμα μπορεῖ κανένας ν' ἀποδείξει τὴ ματαιότητα τῆς ἔπαρσης; Μὲ ποιὸν ἄλλο τρόπο παρὰ φανερώνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅποια κι ἂν εἶναι; Ὅποιος δηλαδὴ βλέπει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του κι ὄχι τὰ γύρω του, δὲν μπορεῖ φυσιολογικὰ νὰ πέσει σ' ἓνα τέτοιο πάθος. Τί εἶναι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος; Θέλεις νὰ σοῦ δώσω γι' αὐτὸν τὸ μεγαλοπρεπέστερο καὶ τιμιότερο ὄρισμό; Κι ὅμως αὐτὸς ποὺ κοσμεῖ τὰ δικά μας καὶ ποὺ διαμορφώνει τὴν εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς καύχησή του, ἀνάγει τὴ γενεαλογία τῆς φύσης μας στὸν πηλό. Καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ὑπερήφανου συγγενεῦει μὲ τὰ πλιθιά. Κι ἂν θέλεις ν' ἀναφερθεῖς στὴ δική σου προσωπικὴ γέννηση ποὺ τὴν ἔχεις πρόχειρη, μακριά, οὔτε λόγος γι' αὐτήν. Μὴ βγάλεις τσιμουδιά, μὴν ἀποκαλύψεις, ὅπως λέει ὁ νόμος⁶, τὴν ἀσχήμια τοῦ πατέρα σου καὶ τῆς μητέρας σου. Μὴν ἀνακοινώσεις ὅσα εἶναι ἄξια γιὰ λήθη καὶ σιγὴ βαθιά. Κι ἔπειτα δὲν κοκκινίζεις, ἐσὺ ὁ γήινος ἄνθρωπος, ποὺ σὲ λίγο θὰ εἶσαι

ριέχων τὸ φύσημα, πλήρης ὑπερηφανίας γινόμενος καὶ περιφλεγ-
 μαίνων τῷ τύφῳ καὶ τῷ ματαίῳ φρονήματι ἐξογκῶν τὴν διάνοιαν;
 Οὐχ ὄρας εἰς ἀμφοτέρα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὰ πέρατα, καὶ
 ὅπως ἄρχεται καὶ εἰς ὅ,τι λήγει; Ἀλλὰ γαυριᾶς τῇ νεότητι καὶ πρὸς
 5 τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας βλέπεις καὶ ἐγκαλλωπίζη τῇ ὥρᾳ, ὅτι σοι
 ὑπερσφριγῶσιν αἱ χεῖρες πρὸς κίνησιν, καὶ κοῦφοι πρὸς τὸ ἄλμα οἱ
 πόδες, καὶ περισοβεῖ ταῖς αὔραις ὁ βόστρυχος, καὶ τὴν παρειὰν
 ὑπογράφει ὁ ἰουλος, καὶ ὅτι σοι ἡ ἐσθῆς τῇ βαφῇ τῆς πορφύρας
 ὑπερανθίζεται, καὶ πεποικιλταί σοι τὰ ἐκ τῶν σιερῶν ὑφάσματα,
 10 πολέμοις ἢ θήραις ἢ τισιν ἱστορίαις πεποικιλμένα, ἢ τάχα καὶ πρὸς
 τὰ πέδιλα βλέπεις ἐπιμελῶς ἐν τῷ μέλλανι στίλβοντα καὶ περιέρ-
 γως ταῖς ἀπὸ τῶν ραφίδων γραμμαῖς ἐπιτέρποντα; Πρὸς ταῦτα
 βλέπεις, πρὸς δὲ σεαυτὸν οὐχ ὄρας; Δεῖξω σοι ὡσπερ ἐν κα-
 τόπτρῳ, τίς εἶ καὶ οἶος εἶ.

15 Οὐκ εἶδες ἐν πολυανδρίῳ τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν μυστήρια; οὐκ
 εἶδες τὴν ἐπάλληλον τῶν ὀστέων σωρείαν; κρανία σαρκῶν γεγυ-
 μνωμένα, φοβερὸν τι καὶ εἰδεχθὲς ἐν διακένοις δεδορκότα τοῖς ὀμ-
 μασιν; Εἶδες στόματα σεσηρότα καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν πρὸς τὸ
 συμβὰν πεφορημένα; Εἰ ἐκεῖνα εἶδες, σεαυτὸν ἐν ἐκείνοις τεθέασαι.
 20 Ποῦ τοῦ παρόντος ἄνθους τὰ σύμβολα; ποῦ ἡ εὐχροια τῆς παρειᾶς;
 ποῦ τὸ ἐπὶ τοῦ χείλους ἄνθος; ποῦ τὸ βλοσυρὸν ἐν τοῖς ὀμμασι κάλ-
 λος τῇ περιβολῇ τῶν ὀφρύων ὑπολαμπόμενον; ποῦ ἡ εὐθεῖα ρίς, ἢ
 τῷ κάλλει τῶν παρειῶν μεσιτεύουσα; ποῦ αἱ ἐπαυχένιοι κόμαι;
 ποῦ οἱ περικροτάφιοι βόστρυχοι; ποῦ αἱ τοξαζόμεναι χεῖρες, οἱ ἰπ-
 25 παζόμενοι πόδες, ὁ ἵππος, ὁ δρόμος, τὸ φρύαγμα, πάντα δι' ὧν σοι
 νῦν ὁ τύφος αὐξεται; Ποῦ ταῦτα ἐν ἐκείνοις, εἶπε, ὑπὲρ ὧν νῦν
 ἐπαίρη καὶ μεγαλοφρονεῖς; Ποῖον οὕτως ἀνυπόστατον ὄναρ; ποῖα
 τοιαῦτα ἐξ ὕπνου φαντάσματα; Τίς οὕτως ἀδρανῆς σκιά τὴν ἀφῆν
 ὑποφεύγουσα, ὡς τὸ τῆς νεότητος ὄναρ ὁμοῦ τε φαινόμενον καὶ εὐ-

σκόνη, ἐσὺ ποὺ ἔχεις μέσα σου βραχύβια τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς, ὅπως μιὰ φουσαλίδα, δὲν κοκκινίζεις νὰ φουσκώνεις ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ ν' ἀνάβεις ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ νὰ ἐπαίρεται ὁ νοῦς σου ἀπὸ μάταιες φαντασίες. Δὲν βλέπεις καὶ τὰ δύο ἄκρα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῶς ἔρχεται καὶ σὲ τί τελειώνει; Ἄλλὰ καμαρώνεις γιὰ τὴ νεότητά σου καὶ κοιτάζεις τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας σου καὶ ναρκισσεύεσαι γιὰ τὴν ὀμορφιά σου, ἐπειδὴ τὰ χέρια σου εἶναι γεμάτα σφρίγος γιὰ κίνηση καὶ ἐλαφρὰ τὰ πόδια σου στὰ ἄλματα καὶ παιχνιδίζουν στὶς αὖρες τὰ μαλλιά σου καὶ σκιάζουν τὰ πρῶτα χνούδια τὰ μάγουλά σου· ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ροῦχο σου λουλουδίζει ἀπὸ τὸ πορφυρὸ χρῶμα καὶ εἶναι κεντημένα τὰ μεταξωτά σου μὲ κυνήγια ἢ ἄλλα περιστατικὰ ἢ ἴσως κοιτάζεις καὶ τὰ πέδιλά σου γυαλισμένα προσεκτικὰ μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα καὶ ποὺ μὲ τὶς ραφές τοὺς ἱκανοποιοῦν τὴν περιέργεια καὶ τὴν τέρψη; Αὐτὰ τὰ βλέπεις, καὶ δὲν βλέπεις πρὸς τὸν ἑαυτό σου; Θὰ σοῦ δείξω ὅπως σὲ καθρέφτη ποιὸς εἶσαι καὶ τί εἶδους.

Δὲν εἶδες σὲ κοιμητήριο τὰ μυστήρια τῆς φύσης μας; Δὲν εἶδες τὸ ἀλλεπάλληλο σώριασμα τῶν ὀστέων; Κρανία δίχως σάρκα, ποὺ κοιτάζουν φοβερὰ κι ἀπαίσια ἀπὸ τὰ κενὰ τῶν ματιῶν; Εἶδες στόματα νὰ δείχνουν τὰ δόντια τοὺς καὶ τὰ ἄλλα μέλη νὰ κείτονται ὅπως ἔτυχε; Ἄν εἶδες ἐκεῖνα, ἔχεις δεῖ σ' ἐκεῖνα τὸν ἑαυτό σου. Ποῦ εἶναι τὸ τωρινό σου ἄνθισμα καὶ τὰ σημάδια του; Ποῦ εἶναι τὸ κόκκινο στὰ μάγουλά σου, τὰ ἄλικα χεῖλη, ἢ σκοτεινὴ ὀμορφιά τῶν ματιῶν τονισμένη ἀπὸ τὰ γραμμένα φρύδια; Ποῦ εἶναι ἡ ἴσια μύτη ἀνάμεσα στὰ ὠραῖα μάγουλα, ποῦ τὰ μαλλιά ποὺ πέφτουν στοὺς ὦμους καὶ τὰ σγουρὰ στοὺς κροτάφους; Ποῦ εἶναι τὰ χέρια ποὺ ἀπλώνονται σὰν τόξα, τὰ πόδια ποὺ καλπάζουν τὰ πορφυρὰ καὶ τὰ βυσσινιὰ ροῦχα, ἢ χλαμύδα, ἢ ζώνη, τὰ πέδιλα, τὸ ἄλογο, τὸ τρέξιμο, τὸ χρεμέτισμα; Ὅλα ὅσα τροφοδοτοῦν τὴν ἔπαρσή σου; Ποῦ εἶναι μέσα στὰ ὀστά ἐκεῖνα, αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα τώρα ἐπαίρεσαι καὶ μεγαλοφρονεῖς; Ποιὸ ὄνειρο εἶναι τόσο ἀσύστατο ὅπως αὐτό; Ποιὸς ὑπνοφαντασίες εἶναι παρόμοιες μ' αὐτά; Ποιὸς ἴσκιος εἶναι τόσο ἄψυχος ποὺ ξεφεύγει τὴν ἀφή, ὅπως εἶναι τὸ ὄνειρο τῆς νιότης ποὺ ταυτόχρονα φαίνεται καὶ χάνεται μὲ μιᾶς;

θὺς παριπτάμενον; Ταῦτά μοι πρὸς τοὺς ἐν νεότητι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας ἀφραίνοντας. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἤδη καθεστηκότων, οἷς ἢ μὲν ἡλικία βέβηκεν, ἀστατεῖ δὲ τὸ ἦθος, καὶ ἡ νόσος τῆς ὑπερηφανίας αὐξεται· ὄνομα δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀρρωστία τοῦ ἦθους 5 φρόνημα τίθενται· ἀρχὴ δὲ ὡς ἐπιτοπολὸν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν δυναστεία, ἢ τῆς ὑπερηφανίας ὑπόθεσις γίνεται. Ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ τοῦτο πάσχουσιν, ἢ πρὸς αὐτὴν ἐτοιμάζονται, ἢ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα καὶ παυσαμένην ἤδη πολλάκις ἀναρριπίζει τὴν νόσον. Καὶ τίς λόγος τοιοῦτος, ὡς ἐντὸς γενέσθαι τῆς ἀκοῆς αὐτῶν, τῆς ὑπὸ τῆς 10 φωνῆς τῶν κηρύκων προβεβυσμένης;

Τίς πείσει τοὺς οὕτως ἔχοντας, ὅτι τῶν ἐπὶ σκηνῆς πομπευόντων οὐδ' ὀτιοῦν διαφέρουσι; Καὶ γὰρ ἐκεῖνοις καὶ πρόσωπόν τι ἐκ τέχνης τῶν γλαφυρῶν ἐπιβέβληται, καὶ ἀλουργὶς χρυσόπαστος, καὶ ἐπὶ ἄρματος ἢ πομπῇ, καὶ ὄμως οὐδεμία νόσος αὐτοῖς ὑπερηφανίας ἐκ τῶν τοιούτων εἰσέρχεται, ἀλλ' οἷοι πρὸ τῆς σκηνῆς ἦσαν τὸ φρόνημα, ἴσῃ ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὴν ἕξιν καὶ ἐπὶ τῆς πομπῆς διεσώσαντο, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἀνιῶνται, τοῦ τε ἄρματος ἀποβάντες καὶ τὸ σχῆμα περιαιρούμενοι. Οἱ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς πομπεύοντες ἐν τῇ τοῦ βίου σκηνῇ, οὔτε τὸ πρὸ βραχέος, οὔτε τὸ μετὰ βραχὺ λογιζόμενοι, 20 καθάπερ τῷ φουσηματι αἱ πομφόλυγες περιτείνονται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι περιογκοῦνται τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ κήρυκος, καὶ ἀλλοτρίου τινὸς προσωπείου μορφήν ἑαυτοῖς περιπλάσσουν, ἐξάλλασσοντες τὴν κατὰ φύσιν τοῦ προσώπου θέσιν εἰς τὸ ἀμειδὲς καὶ ἐπίφοβον, φθόγγος τε αὐτοῖς ἐπινοεῖται τραχύτερος, πρὸς τὴν τῶν 25 ἀκούοντων κατάπληξιν ἐπὶ τὸ θηριῶδες μετατυπούμενος· οὐκέτι ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις μένουσιν ὄροις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν δυνάμιν τε καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοὺς εἰσποιοῦσιν. Ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου κύριοι εἶναι πιστεύουσιν, ὅτι τῶν ἐν αὐτοῖς κρινομένων τῷ μὲν τὴν σώζουσιν νέμουσι ψῆφον, τὸν δὲ θανάτῳ καταδικάζουσι· καὶ οὐδὲ τοῦτο βλέ- 30 πουσι, τίς ἀληθῶς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς κύριος, ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος ὀρίζων· καίτοι γε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν εἰς

Αὐτὰ ἔχω νὰ πῶ σ' ὅσους βρίσκονται στὴ νιότη τους πὺ ἀνοηταίνου ἐξαιτίας τῆς ἀνωριμότητάς τους. Τί νὰ πεῖ κανένας γιὰ τοὺς ὄριμους πιά, πὺ ἡλικία τους στάθηκε, ἀλλὰ εἶναι ἄστατη ἡ διαγωγή τους καὶ τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας αὐξάνει κι αὐτὴ τὴν ἀρρώστια τοῦ χαρακτῆρα τὴν ὀνομάζουν φρόνημα; Ἡ ἐξουσία συνήθως καὶ ἡ δύναμη πὺ αὐτὴ διαθέτει δίνει ὑλικὸ στὴν ὑπερηφάνεια. Ἡ παθαίνουν τὸ πάθος κατὰ τὴν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας ἡ ὅταν ἐτοιμάζονται γι' αὐτὴν ἢ κι ὅταν τὴν καταθέσουν πολλὰς φορὲς οἱ διηγῆσεις γι' αὐτὴν ἀναρριπίζου τὴ νόσο. Καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ διαπεράσει τὴν ἀκοή τους πὺ εἶναι κλεισμένη ἀπὸ τὴ φωνὴ τῶν κηρύκων;

Ποιὸς μπορεῖ νὰ πείσει αὐτοὺς πὺ βρίσκονται στὴν κατάστασι αὐτὴ, ὅτι δὲν διαφέρου καθόλου ἀπὸ ὅσους παίζουν στὸ θέατρο. Γιατὶ κι ἐκεῖνοι φοροῦν ἓνα προσωπεῖο καλοφτιαγμένο μὲ τέχνη καὶ πορφύρα χρυσοκέντητη καὶ παρελαύνου ἐπάνω σὲ ἄρμα, καὶ ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρρωσταίνου ἀπὸ καμιά ἀρρώστια ὑπερηφάνειας. Ἀλλὰ ὅ,τι φρονοῦσαν προτοῦ βγοῦν στὴ σκηνή, τὸ ἴδιο φρόνημα διατήρησαν καὶ κατὰ τὴ παράστασι κι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὴν δὲν λυποῦνται κι ὅταν κατεβοῦν ἀπὸ τὸ ἄρμα κι ὅταν βγάλου τὸ φόρεμα. Αὐτοὶ ὅμως πὺ ὡς ἄρχοντες παρασταίνου στὴ σκηνὴ τοῦ βίου χωρὶς νὰ σκέφτονται οὔτε τὸ πρὶν ἀπὸ λίγο οὔτε τὸ ἔπειτ' ἀπὸ λίγο, φουσκώνου ὅπως διαστέλλονται οἱ φυσαλίδες. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο παίρνου καὶ αὐτοὶ ὄγκο ἐξαιτίας τοῦ διαλαλήματος τοῦ κήρυκα καὶ πλάθου γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους μιὰ μορφὴ ἐνὸς ξένου προσωπεῖου, μεταβάλλοντα τὴ φυσικὴ ἔκφρασι τοῦ προσώπου τους, ὥστε νὰ εἶναι ἀγέλαστο καὶ ἀπειλητικὸ κι ἐπινοοῦν ἓνα τόνο φωνῆς πιδ σκληρὸ πὺ μοιάζει μὲ θηρίου γιὰ νὰ καταπλαγοῦν οἱ ἀκροατές· δὲ μένου στ' ἀνθρώπινα πλαίσια, ἀλλὰ ὑποβάλλου τὸν ἑαυτὸ τους στὴ θεία δύναμη καὶ ἐξουσία. Πιστεύου πῶς εἶναι κύριοι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου κι ὅτι γιὰ ὅσους δικάζου ἐκεῖνοι, στὸν ἓνα ἀπονέμου τὴν ψῆφο τῆς σωτηρίας καὶ τὸν ἄλλο τὸν καταδικάζου σὲ θάνατο. Καὶ δὲν προσέχου οὔτε αὐτό, ποιὸς εἶναι ἀληθινὸς κύριος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, πὺ ὀρίζει τόσο τὴν ἀρχὴ ὅσο καὶ τὸ τέλος τοῦ εἶναι. Ἄν καὶ θὰ ἦταν ἀρ-

καταστολήν τῆς χαυνότητος, τὸ πολλοὺς ἰδεῖν τῶν ἀρχόντων ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἀρχῆς σκηνῇ ἐκ μέσων ἀρπασθέντας τῶν θρόνων καὶ ἐπὶ τοὺς τάφους ἐκκομισθέντας, ἐφ' ᾧ ὁ θρῆνος τὰς τῶν κηρύκων φωνὰς διεδέξατο.

5 Πῶς οὖν ἀλλοτρίας ζωῆς κύριος ὁ τῆς ἰδίας ἀλλότριος; Καὶ οὗτος τοίνυν εἰ πτωχεύει τῷ πνεύματι, πρὸς τὸν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα ἐκουσίως βλέπων, καὶ πρὸς τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον καθορῶν, μηδὲν ἐκ τῆς ἠπατημένης ἐκείνης περὶ ἀρχὴν τραγωδίας εἰς τὸ ὁμογενὲς ἐξυβρίζοι, μακαριστὸς ἀληθῶς τῆς ταπεινοφροσύνης
10 τῆς προσκαίρου, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀνταλλαξάμενος. Μὴ ἀποβάλης, ἀδελφέ, καὶ τὸν ἕτερον τῆς πτωχείας λόγον, ὃς τοῦ κατ' οὐρανὸν πλοῦτου πρόξενος γίνεται. «Πώλησόν σου», φησί, «πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς». Καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη πτωχεία δοκεῖ μοι
15 μὴ ἀπάδειν τῆς μακαριζομένης πτωχείας. «Ἴδου πάντα, ὅσα εἶχομεν, ἀφέντες ἠκολουθήσαμέν σοι», φησί, πρὸς τὸν Δεσπότην ὁμαθητῆς· «τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;». Καὶ τίς ἡ ἀπόκρισις; «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Βούλει νοῆσαι, τίς ὁ πτωχεύων τῷ πνεύματι; Ὁ ἀνταλλαξάμενος
20 τὸν τῆς ψυχῆς πλοῦτον τῆς σωματικῆς εὐπορίας, ὁ διὰ τὸ πνεῦμα πτωχεύων, ὁ τὸν γήϊνον πλοῦτον οἷόν τι βάρος ἀποσεισάμενος, ἵνα μεταρσιός τε καὶ διαέριος ἄνω φέρηται, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «ἐπὶ νεφέλης συμμετεωροπορῶν τῷ Θεῷ». Βαρύ τι χρῆμα τὸ χρυσίον ἐστίν, βαρεῖα πᾶσα ἡ σπουδαζομένη κατὰ τὸν πλοῦτον
25 ὕλη, κοῦφον δέ τι καὶ ἀνωφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετὴ. Ἀλλὰ μὴν ἀντίκειται ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ βάρος καὶ ἡ κουφότης. Οὐκοῦν ἀμήχανόν τινα γενέσθαι κοῦφον, τῷ βάρει τῆς ὕλης ἑαυτὸν προσηλώσαντα.

κετό αὐτὸ μονάχο νὰ καταστείλει τὴν ἔπαρση, τὸ θέαμα ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες ἀρπάχτηκαν μέσα στὴν ἴδια τῇ σκηνῇ τῆς ἀρχῆς τους ἀπὸ τοὺς θρόνους τους καὶ μεταφέρθηκαν στὸν τάφο, ὅπου οἱ θρῆνοι διαδέχτηκαν τὴ φωνὴ τῶν κηρύκων.

Πῶς εἶναι λοιπὸν κύριος τῆς ξένης ζωῆς ὁποῖος εἶναι ξένος καὶ γιὰ τὴ δική του; Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἂν εἶναι φτωχὸς στὸ πνεῦμα, κοιτάζοντας ἐκούσια πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε φτωχὸς γιὰ χάρη μας καὶ βλέποντας τὴν ἰσοτιμία τῆς φύσης μας, ἅς μὴν ἐκτοξεύει καμιὰ προσβολὴ κατὰ τῶν συνανθρώπων του ἐξαιτίας ἐκείνου τοῦ ἀπατηλοῦ θεάτρου τῆς ἐξουσίας καὶ εἶναι ἀληθινὰ ἄξιος μακαρισμοῦ ποὺ ἀντάλλαξε τὴν πρόσκαιρη ταπεινοφροσύνη του μὲ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μὴν ἀπορρίψεις, ἀδελφέ μου, καὶ τὸν ἄλλο λόγο τῆς πτωχείας, ποὺ γίνεται πρόξενος τοῦ οὐράνιου πλούτου· «πούλησε», λέει, «ὅλα τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δῶσ' τα στοὺς φτωχοὺς κι ἔλα ἀκολούθησέ με· θ' ἀποχτήσεις θησαυρὸ στοὺς οὐρανούς»⁷. Γιατὶ ἡ φτώχεια αὐτῇ δὲν εἶναι ἀταίριαστη, μοῦ φαίνεται, στὴ φτώχεια τοῦ μακαρισμοῦ. «Ὅριστε, ὅλα ὅσα εἶχαμε τ' ἀφήσαμε καὶ σὲ ἀκολουθήσαμε», λέει ὁ μαθητὴς στὸ Δεσπότη· «ποῖό λοιπὸν θὰ εἶναι τὸ κέρδος μας»⁸. Καὶ ποιὰ ἡ ἀπάντηση; «Μακάριοι εἶναι ὅσοι εἶναι φτωχοὶ στὸ πνεῦμα, γιὰτὶ εἶναι δική τους ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Θέλεις νὰ ἐννοήσεις ποιὸς εἶναι ὁ φτωχὸς στὸ πνεῦμα; Αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν ὑλικὴ εὐπορία καὶ πῆρε τὸν πλοῦτο τῆς ψυχῆς, αὐτὸς ποὺ εἶναι φτωχὸς γιὰ τὸ πνεῦμα, αὐτὸς ποὺ ἀποτίναξε τὸν γήινο πλοῦτο σὰν ἓνα βάρος, γιὰ νὰ ὑψωθεῖ καὶ νὰ κινηθεῖ ψηλὰ στὸν ἀέρα, καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος⁹, «ἐπάνω σὲ σύννεφο ἀνεβαίνοντας στὰ ὕψη μαζί μὲ τὸ Θεό». Τὸ χρυσάφι εἶναι ἓνα στοιχεῖο βαρὺ, βαριά εἶναι ὅλη ἡ ὕλη ποὺ ἐπιδιώκομε γιὰ χάρη τοῦ πλούτου. Ἐνῶ ἡ ἀρετὴ εἶναι πράγμα ἐλαφρὸ, ποὺ τείνει πρὸς τὰ ἄνω. Ἀντιστρατεύονται ὁμῶς τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, τὸ βαρὺ καὶ τὸ ἐλαφρὸ. Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατο νὰ γίνει κάποιος ἐλαφρὸς, ἐνῶ ἔχει δεθεῖ μὲ τὸ βάρος τῆς ὕλης.

7. Ματθ. 19,21. 8. Ματθ. 19,27.

9. Α΄ Θεσ. 4,17.

Εἰ οὖν χρὴ τοῖς ἄνω προσβῆναι, τῶν κάτω καθελκόντων
 πτωχεύσωμεν, ἵνα ἐν τοῖς ἄνω γενώμεθα. Τίς δὲ ὁ τρόπος, ὑφηγεῖ-
 ται ἡ ψαλμωδία: «ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη
 αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ὁ τῷ πτωχῷ κοινωνήσας,
 5 εἰς τὴν μερίδα τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν καταστήσει. Ἐ-
 πτώχευσεν ὁ Κύριος, μὴ φοβηθῆς μηδὲ σὺ τὴν πτωχείαν. Ἄλλὰ
 βασιλεύει πάσης τῆς κτίσεως ὁ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας. Οὐκοῦν, ἐὰν
 πτωχεύσαντι συμπτωχέυσης, καὶ βασισλεύοντι συμβασιλεύσεις.
 «Μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία
 10 τῶν οὐρανῶν», ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθείμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αιώ-
 νων. Ἀμήν.

Ἄν λοιπὸν πρέπει νὰ προχωρήσουμε στὰ ἄνω, ἅς γίνομε φτωχοὶ σ' ἐκεῖνα ποὺ μᾶς σέρνουν κάτω, γιὰ νὰ φτάσουμε στὰ ἄνω. Τὸν τρόπο μᾶς τὸν ὑποδεικνύει ὁ ψαλμός. «Σκόρπισε, ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς, ἡ δικαιοσύνη του παραμένει στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνα»¹⁰. Αὐτὸς ποὺ μετέδωσε στὸ φτωχὸ θὰ τάξει τὸν ἑαυτό του στὴ μερίδα ἐκείνου ποὺ ἔγινε φτωχὸς γιὰ μᾶς. Ἐγινε φτωχὸς ὁ Κύριος, μὴ φοβηθεῖς λοιπὸν τὴ φτώχεια οὔτε ἐσύ. Θὰ βασιλέψει σ' ὅλη τὴν κτίση αὐτὸς ποὺ ἔγινε φτωχὸς γιὰ μᾶς. Ἄν λοιπὸν συμμαρτυρεῖς τὴ φτώχεια του, θὰ συμμαρτυρεῖς καὶ τὴ βασιλεία του. Γιατὶ «εἶναι μακάριοι οἱ φτωχοὶ τοῦ πνεύματος, ἐπειδὴ εἶναι δική τους ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», τὴν ὁποία μακάρι νὰ ἀξιωθοῦμε καὶ ἐμεῖς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10. Ψαλμ. 111,9.

ΛΟΓΟΣ Β'

«Μακάριοι οί πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν»

Οἱ διὰ κλίμακός τινος τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνοντες, ὅταν τῆς πρώτης ἐπιβῶσι βαθμίδος, δι' ἐκείνης ἐπὶ τὴν ὑπερκειμένην αἴρονται, καὶ πάλιν ἢ δευτέρα προσάγει τῇ τρίτῃ τὸν ἀνιόντα, καὶ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐφεξῆς, καὶ αὐτὴ πρὸς τὴν μεθ' ἑαυτήν. Καὶ οὕτως ὁ ἀνιὼν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν, αἰεὶ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀνυψούμενος, ἐπὶ τὸ ἀκρότατον φθάνει τῆς ἀναβάσεως. Πρὸς τί βλέπων ἐντεῦθεν προουμιάζομαι; Δοκεῖ μοι βαθμίδων δίκην ἢ τῶν μακαρισμῶν διακεῖσθαι τάξις, εὐεπίβατον τῷ λόγῳ δι' ἀλλήλων ποιούσα τὴν ἀνοδόν. Τὸν γὰρ τῷ πρώτῳ διὰ τῆς διανοίας ἐπιβεβηκότα μακαρισμῷ, δι' ἀναγκαίως τινὸς τῆς τῶν νοημάτων ἀκολουθίας, ὁ μετ' ἐκείνων ἐκδέχεται, κἂν ὑποξενίζειν δοκῇ παρὰ τὴν πρώτην ὁ λόγος. Μὴ γὰρ εἶναι δυνατόν ἴσως ὁ ἀκούων ἐρεῖ, καθάπερ ἐν βαθμῶν διαθέσει, μετὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τῆς γῆς τὴν κληρονομίαν καταλαμβάνεσθαι· ἀλλ' εἴπερ ἔδει τῇ φύσει τῶν ὄντων τὸν λόγον ἔπεσθαι, τοῦ οὐρανοῦ τὴν γῆν ἀκολουθότερον ἢν προτετάχθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπ' ἐκείνον ἐσομένης τῆς ἀναβάσεως. Ἄλλ', εἰ πτερωθειμέν πῶς τῷ λόγῳ καὶ ὑπὲρ τὰ νῶτα τῆς οὐρανίας ἀψίδος σταίημεν, εὐρήσομεν ἐκεῖ τὴν ὑπερουράνιον γῆν, τὴν εἰς κληρονομίαν τοῖς κατ' ἀρετὴν βεβιωκόσιν ἀποκειμένην, ὡς μὴ δοκεῖν ἡμαρτηθῆσθαι τὴν τάξιν τῆς τῶν μακαρισμῶν ἀκολουθίας, πρῶτον οὐρανῶν, καὶ μετὰ ταῦτα γῆς, ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ προτεθείσης. Τὸ γὰρ φαινόμενον, ὅσον πρὸς τὴν σωματικὴν αἴσθησιν, ὅλον πρὸς ἑαυτὸ συγγενῶς ἔχει. Κἂν γὰρ ὁ μὲν

ΛΟΓΟΣ Β'

«Μακάριοι είναι οί πράοι, γιατί αὐτοὶ θά κληρονομήσουν τὴ γῆ»

Ἵσσοι προχωροῦν ψηλότερα μὲ κάποια σκάλα, ὅταν πατήσουν στὸ πρῶτο σκαλί, ἀπὸ αὐτὸ ἀνεβαίνουν στὸ πιὸ πάνω, καὶ τὸ δεύτερο πάλι σκαλί πηγαίνει αὐτὸν πού ἀνεβαίνει στὸ τρίτο κι αὐτὸ στὸ ἐπόμενο καὶ τοῦτο στὸ κατοπινό του. Καὶ ἔτσι ὅποιος ἀνεβαίνει μὲ τὸ νὰ ἀνυψώνεται πάντοτε ἀπὸ ἐκεῖ πού εἶναι στὸ πιὸ πάνω φτάνει στὸ ἀκρᾶο σκαλί τῆς ἀνάβασής του. Τί σκοπεύω μὲ τὸ προοίμιό μου αὐτό; Μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ διάταξη τῶν μακαρισμῶν εἶναι ἴδια μὲ τὴ διάταξη τῶν βαθμίδων καὶ κάνει εὐκόλη τὴν ἄνοδο ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Ὅποιος ἔχει πατήσει μὲ τὸ νοῦ του τὸ σκαλί τοῦ πρώτου μακαρισμοῦ, μὲ κάποια ὑποχρεωτικὴ ἀκολουθία τῶν νοημάτων τὸν περιμένει ὁ ἀκόλουθος, κι ἂν ἀκόμα φαίνεται παράξενος κάπως ὁ λόγος στὴν πρώτη ματιά. Ἴσως ὅποιος ἀκούει θὰ πεῖ πὼς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατανοεῖται ἡ κληρονομία τῆς γῆς μετὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σὲ μιὰ διάταξη κλίμακας· ἀλλὰ ἂν ὁ λόγος ἔπρεπε ν' ἀκολουθεῖ τὴ φύση τῶν ὄντων, θὰ ἦταν συνεπέστερο λογικὰ νὰ προταχθεῖ ἡ γῆ στὸν οὐρανό, διότι ἡ ἀνάβασή μας θὰ γίνεῖ ἀπὸ ἐδῶ πρὸς ἐκεῖνον. Ἐν ὅμως χρησιμοποιοῦμε τὰ φτερά τοῦ λόγου καὶ σταθοῦμε πάνω ἀπὸ τὴν καμπύλη τῆς οὐράνιας ἀψίδας, θὰ βροῦμε ἐκεῖ τὴν ὑπερουράνια γῆ, πού προορίζεται νὰ τὴν κληρονομήσουν ὅσοι ἔζησαν ἐνάρετα, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται πὼς καταστρατηγήθηκε ἡ σειρά τῆς ἀκολουθίας τῶν μακαρισμῶν μὲ τὴ προήγηση τοῦ οὐρανοῦ πρῶτα καὶ τὴν παράθεση ἔπειτα τῆς γῆς στὶς ἐπαγγελίες τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς. Γιατὶ ὅ,τι φαίνεται, ὡς πρὸς τὴ σωματικὴ αἴσθηση, ἔχει ὄλο μὲ τὸν ἑαυτό του φυσικὴ συγγένεια. Ἀκόμη, κι ἂν ὅποιο φαίνεται ψηλὸ στὴν τοπικὴ του

ὕψηλὸν εἶναι δοκῆ τῷ τοπικῷ διαστήματι, ἀλλ' οὖν κάτω τῆς νοε-
 ρᾶς οὐσίας ἐστίν, ἧς ἀδύνατον ἐπιβατεῦσαι τὸν λογισμόν, μὴ δια-
 βάντα τῷ λόγῳ ταῦτα πρότερον, ὧν καθικνεῖται ἡ αἴσθησις. Εἰ δὲ
 τῇ προσηγορίᾳ τῆς γῆς ἡ ὑπερκειμένη κατονομάζεται λῆξις, θαν-
 5 μάσεις μὴδὲν· τῷ γὰρ ταπεινῷ τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς συγκαταβαίνει
 ὁ Λόγος, ὁ διὰ τοῦτο πρὸς ἡμᾶς καταβάς, ἐπειδὴ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν
 ἀνυψωθῆναι οὐχ οἴοι τε ἤμεν.

Διὰ τοίνυν τῶν ἡμῖν γνωρίμων ρημάτων τε καὶ ὀνομάτων πα-
 ραδίδωσι τὰ θεῖα μυστήρια, ταύταις ταῖς φωναῖς κεχρημένος, ἃς ἡ
 10 συνήθεια τοῦ ἀνθρωπίνου περιέχει βίου. Καὶ γὰρ τῇ πρὸ ταύτης
 ἐπαγγελίᾳ τὸν ἄφραστον ἐκείνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς μακαρισμὸν «βα-
 σιλείαν» ὠνόμασεν· ἄρα τι τοιοῦτον τῷ λόγῳ παραδεικνύων, οἷον
 ἡ κάτω περιέχει βασιλεία· Διαδήματά τινα ταῖς τῶν λίθων αἴγλαις
 περιαστράπτοντα, καὶ εὐανθεῖς ἀλουργίδας ἠδὲ τι τοῖς λίχνοις ὀμ-
 15 μασιν ἀπαυγαζούσας, προπύλαιά τε καὶ καταπετάσματα, καὶ ὑψη-
 λοῦς θρόνους, καὶ δορυφόρων στοιχηδὸν περιεστώτων τάξεις, καὶ
 ὅσα ἄλλα προστραγωδοῦσι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σκηνὴν οἱ
 τὸν ὄγκον τῆς δυναστείας διὰ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξαίρον-
 20 ζητούμενα τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα κατὰ τὸν βίον ἐστίν, διὰ τοῦτο
 συνεχρήσατο τῷ ὀνόματι, πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν
 δήλωσιν, ὡς, εἴ γε ἦν ἄλλο τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τῆς βασιλείας
 ἀνώτερον, δι' ἐκείνου ἂν τοῦ ὀνόματος πάντως μάλιστα ἀνεπτέρω-
 σε ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς ἀφράστου μακαριότη-
 25 τος. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατόν ἰδίους ὀνόμασιν ἐκείνα τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀν-
 θρώποις ἐκκαλυφθῆναι, ἃ ὑπὲρ αἰσθησίν τε καὶ γνῶσιν ἀνθρωπί-
 νην ἐστίν. «Οὐτε γὰρ ὀφθαλμῶς εἶδε», φησίν, «οὔτε οὖς ἤκουσεν,
 οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη».

Ἄλλ' ὡς ἂν μὴ παντελῶς διαφύγοι τὸν στοχασμὸν ἡ ἐλπίζομέ-
 30 νη μακαριότης, ὡς χωροῦμεν κατὰ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν τῆς φύσεως,
 οὕτω τῶν ἀνεκφωνήτων ἀκούομεν. Μὴ οὖν ἡ τῆς γῆς ὁμωνυμία

διάσταση, είναι ώστόσο χαμηλότερο από τὴ νοερὴ οὐσία, τὴν ὁποία εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοήσῃ ὁ λογισμὸς, ἂν δὲν περάσῃ προηγουμένως μὲ τὸ λόγο αὐτὸ πού συλλαμβάνει ἢ αἴσθησι. Κι ἂν μὲ τὸ ὄνομα γῆ ὀνομάζεται ἡ οὐράνια ζωὴ, μὴ θαυμάσεις καθόλου· γιατί ὁ Λόγος συγκατεβαίνει στὴν ταπεινότητα τῆς ἀκοῆς μας, αὐτὸς πού γι' αὐτὸ κατέβηκε σ' ἐμᾶς, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαμε ἐμεῖς νὰ ὑψωθοῦμε πρὸς αὐτόν.

Μᾶς παραδίδει λοιπὸν μὲ τις γνωστὲς σ' ἐμᾶς λέξεις καὶ τὰ γνωστὰ ὀνόματα τὰ θεῖα μυστήρια, χρησιμοποιώντας τις λέξεις αὐτές, πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι συνήθως στὴ ζωὴ. Γιατὶ καὶ μὲ τὴν προηγούμενη δῆλωσὴ του ὀνόμασε τὴν ἄφραστη ἐκείνη μακαριότητα βασιλεία. Ἦθελε τάχα νὰ δείξῃ κάτι ἀνάλογο μὲ ὅ,τι περιέχει ἡ κάτω βασιλεία; Κάποια διαδήματα δηλαδὴ πού ἀστράφτουν ὀλόγυρα ἀπὸ τις λάμπεις τῶν πετραδιῶν καὶ τις λουλουδάτες πορφύρες πού γλυκαίνουν τὰ λαίμαργα μάτια, καὶ προπύλαια καὶ παραπετάσματα καὶ θρόνους ψηλοὺς καὶ πλῆθος φρουρῶν πού περιστοιχίζουν τὸν κύριό τους καὶ ὅσα ἄλλα προσθέτουν στὴ θεατρικὴ παράσταση τῆς σκηνῆς τῆς ζωῆς ἐκεῖνοι πού μὲ τέτοια πράγματα ἐξαίρουν ἀκόμα περισσότερο τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας. Ἄλλὰ, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας εἶναι μεγάλο καὶ ὑπερβαίνει ὅλα σχεδὸν ὅσα ἐπιδιώκουν οἱ ἄνθρωποι μέσα στὴ ζωὴ, γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε τὸ ὄνομα, γιὰ νὰ δηλώσῃ τὰ ὑπερκείμενα ἀγαθὰ. Ἄν διέθεταν οἱ ἄνθρωποι κάτι ἄλλο ἀνώτερο ἀπὸ τὴ βασιλεία, θὰ εἶχε ἀναπτέρωσι ἀσφαλῶς μ' ἐκεῖνου τὸ ὄνομα τὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ, γιὰ νὰ ποθήσῃ τὴν ἄφραστη μακαριότητα. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποκαλυφθοῦν στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ δικά τους ὀνόματα τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθησι καὶ γνώσι τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ λέει, «οὔτε μάτι τὰ ἀντίκρυσε οὔτε αὐτὰ τὰ ἄκουσε οὔτε ἀνέβηκαν στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου»¹.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ διαφύγει ὀλότελα τις εἰκασίες μας ἢ μακαριότητα πού ἐλπίζομε, ὅπως μπορούμε ἀνάλογα μὲ τὴν ταπεινότητα τῆς φύσεως μας, ἔτσι μᾶς παραδίνονται τὰ ἀνείπωτα. Ἡ συνωνυμία

1. Α' Κορ. 2,9.

πάλιν μετὰ τοὺς οὐρανοὺς καθελκέτω σου τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν
 κάτω γῆν, ἀλλ' εἶπερ ὑψώθης τῷ Λόγῳ διὰ τῶν προτέρων μακα-
 ρισμῶν καὶ τῆς οὐρανιας ἐπέβης ἐλπίδος, ἐκείνην μοι πολυπραγμό-
 νει τὴν γῆν, ἥτις οὐ πάντων ἐστὶ κληρονομία, πλὴν εἴ τινες διὰ τῆς
 5 τοῦ βίου πραότητος ἄξιοι τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης κρίνονται, ἦν μοι
 δοκεῖ καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, ὁ παρὰ πάντας τοὺς κατ' αὐτὸν ἐπιδεδη-
 μηκότας τῷ βίῳ πραῦς τε καὶ ἀνεξίκακος μαρτυρηθεὶς ὑπὸ τῆς
 θείας Γραφῆς, προνενοηκέναι τῇ ὑφηγήσει τοῦ Πνεύματος καὶ διὰ
 πίστεως ἤδη κατεσχηκέναι τὸ ἐλπίζομενον, εἰπὼν «πιστεύω τοῦ
 10 ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῆ ζώντων». Οὐ γάρ φημι τὸν Προφήτην
 ταύτην «ζώντων» προσειρηκέναι «τὴν γῆν» τὰ θνητὰ πάντα φύου-
 σαν καὶ εἰς ἑαυτὴν πάλιν πᾶν τὸ ἐξ αὐτῆς γένος ἀναλύουσας, ἀλλ'
 οἶδε «γῆν ζώντων», ἧς οὐκ ἐπέβη θάνατος, ἐν ἧ ὁδὸς ἀμαρτωλῶν
 οὐκ ἐτρίβη ἢ κακίας ἔχνος ἐφ' ἑαυτῆς οὐκ ἐδέξατο, ἦν οὐκ ἀνέτεμε
 15 τῷ ἀρότρῳ τῆς πονηρίας ὁ τὰ ζιζάνια σπείρων, ἢ τριβόλων καὶ
 ἀκανθῶν ἄγονος, ἐν ἧ τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως καὶ ὁ τῆς χλόης
 τόπος καὶ ἡ τετραχῆ μεριζομένη πηγὴ καὶ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν
 ὄλων γεωργουμένη ἄμπελος καὶ ὅσα ἄλλα δι' αἰνιγμάτων παρὰ τῆς
 θεοπνεύστου διδασκαλίας ἀκούομεν. Εἰ δὲ νενόηται ἡμῖν ἡ ὑψηλὴ
 20 γῆ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν θεωρουμένη, ἐφ' ἧς ἡ πόλις τοῦ βασιλέ-
 ως συνώκισται, περὶ ἧς τὰ δεδοξασμένα ἐλαλήθη, καθὼς φησιν ὁ
 Προφήτης, οὐκέτ' ἂν εἰκότως πρὸς τὴν τάξιν τῆς ἀκολουθίας τῶν
 μακαρισμῶν ξενιζοίμεθα. Οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν, οἴμαι, ταύτην εὐλο-
 γίας προκεῖσθαι ταῖς ἐλπίσι τὴν γῆν τοῖς ἀρπαγῆσομένοις, καθὼς
 25 φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα
 καὶ οὕτω μέλλουσι πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσεσθαι. Τίς οὖν ἔτι χρεια
 τῆς κάτω γῆς, οἷς ἡ ζωὴ μετάρσιος ἐν ἐλπίσιν ἐστίν; «Ἀρπαγῆσό-

λοιπὸν τῆς γῆς ἅς μὴ σοῦ τραβάει πάλι, μετὰ τὴν ἄνοδο στοὺς οὐρανούς, τῇ διάνοιά σου πρὸς τὴν κάτω γῆ ἀλλά, ἂν σὲ ὕψωσε ὁ Λόγος μὲ τοὺς προηγούμενους μακαρισμοὺς κι ἔφτασες στὴν οὐράνια ἐλπίδα, νὰ σὲ ἀπασχολεῖ ἐκείνη ἡ γῆ, πού δὲν εἶναι κληρονομία ὄλων παρὰ ὄσων μὲ τὴν πραότητα τῆς ζωῆς τους κρίνονται ἄξιοι ἐκείνης τῆς ὑπόσχεσης. Αὐτὴν νομίζω καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, πού ἡ ἀγία Γραφή μαρτυρεῖ πὼς ἦταν ὁ πιὸ πρᾶος καὶ ἀνεξίκακος ἀπὸ ὄλους ὅσοι ἔζησαν στὴν ἐποχὴ του, καὶ φαντάστηκε ἀπὸ προηγουμένως μὲ τὴν ὑποβολὴ τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ εἶχε ἐπιτύχει μὲ τὴν πίστη ὅ,τι ἔλπιζε λέγοντας· «πιστεῦω ὅτι θὰ δῶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Κυρίου στὴ γῆ τῶν ζώντων»². Δὲ θὰ ἔλεγε φαντάζομαι ὁ προφήτης «γῆ τῶν ζώντων» ἐκείνη πού βλαστάνει ὄλα τὰ θνητὰ καὶ πού μέσα στὸν ἑαυτὸ της πάλι διαλύει κάθε τι πού γεννιέται ἀπὸ αὐτὴν. Ἄλλὰ ὡς «γῆ ζώντων» θεωρεῖ τὴ γῆ πού δὲν τὴν πάτησε ὁ θάνατος, τὴ γῆ ὅπου δὲν ἄνοιξε δρόμος τῆς ἁμαρτίας, πού δὲ δέχτηκε ἐπάνω της πάτημα κακίας, πού δὲν τὴν ὄργωσε μὲ τὸ ἀλέτρι τῆς πονηρίας ὁ σπορέας τῶν ζιζανίων, πού εἶναι ἄγωνα σὲ τριβόλια κι ἀγκάθια. Σ' αὐτὴν ἀναβλύζει τὸ νερὸ τῆς ἀνάπαυσης, καὶ ὑπάρχει τὸ χλοερὸ λιβάδι, ἡ πηγὴ πού δημιουργεῖ τέσσερα ποτάμια, τὸ ἀμπέλι πού καλλιεργεῖ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων καὶ ὅσα ἄλλα μᾶς παραδίδει μὲ σύμβολα ἢ θεόπνευστη Γραφή. Ἄν λοιπὸν ἔχομε σκεφτεῖ τὴν ὑψηλὴ γῆ πού φανταζόμαστε πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, ὅπου ἔχει κτιστεῖ ἡ πόλη τοῦ Βασιλιᾶ τῶν πάντων, ἡ ὁποία δοξολογήθηκε ὅπως λέει ὁ προφήτης³, δὲν μπορούμε νὰ παραξενευτοῦμε δικαιολογημένα γιὰ τὴ σειρά τῶν μακαρισμῶν. Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν ἦταν φυσικὸ νομίζω αὐτὴ ἐδῶ ἡ γῆ τῆς δοξολογίας νὰ ἐκτείνεται μπροστὰ στὶς ἐλπίδες ἐκείνων «πού θ' ἀρπαγοῦν», καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος⁴, «μὲ σύννεφα γιὰ νὰ προῦπαντήσουν τὸν Κύριο στὸν ἀέρα, καὶ στὸ μέλλον ἔτσι νὰ εἶναι πάντοτε μαζί μὲ τὸν Κύριο». Τί τὴ χρειάζονται τὴν κάτω γῆ ἐκεῖνοι πού ἡ ζωὴ τους μετεωρίζεται σ' ἐλπίδες; Γιατὶ «θ' ἀρπαγοῦμε μὲ σύννεφο γιὰ

2. Ψαλμ. 26,13.

3. Ψαλμ. 86,3.

4. Α' Θεσ. 4,17.

μεθα γὰρ ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα».

Ἄλλ' ἴδωμεν τίνος ἀρετῆς γέρας ἢ ἐκείνης τῆς γῆς κληρονομία πρόκειται. «Μακάριοι», γὰρ φησιν, «οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Τί τὸ πρᾶον; καὶ περὶ τί τὸ πρᾶον μακαρίζει ὁ Λόγος; Οὐ γὰρ μοι δοκεῖ πάντα ἐπίσης ἀρετὴν οἶεσθαι δεῖν, ὅσα ἂν ἐν πρᾶοτητι γίνεται, εἰ τὸ ἡρεμαῖόν τε καὶ βραδὺ μόνον διὰ τῆς λέξεως ταύτης σημαίνοιτο. Οὕτε γὰρ ἐν δρομεῦσιν ὁ πρᾶος ἀμείνων τοῦ ἐπισπεύδοντος, οὔτε ὁ δυσκίνητος ἐν πυκτικῇ τὸν κατὰ τοῦ ἐναντίου στέφανον αἶρεται· κἂν τρέχωμεν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐπιτείνειν ὁ Παῦλος συμβουλεύει τὸ τάχος, λέγων· «οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε»· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διὰ σφοδρότερας ἀεὶ τῆς κινήσεως τοῦ πρόσω εἶχετο, τῶν ὀπίσω λήθην ποιούμενος· καὶ πυκτεύων εὐκίνητος ἦν· διεώρα γὰρ τοῦ ἀνεστῶτος τὴν προσβολὴν· καὶ περὶ τὴν βᾶσιν ἀσφαλῆς ἦν καὶ ταῖς χερσὶ καθωπλισμένος, οὐ κατὰ κενοῦ τινος καὶ ἀνυποτάκτου διερρίπτει τὸ περὶ τὰς χεῖρας ὄπλον, ἀλλὰ τῶν καιρίων τοῦ προσπαλαίοντος ἤπτετο, κατ' αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πληγὰς φέρων.

Βούλει γνῶναι τοῦ Παύλου τὴν πυκτικὴν; Ἴδε τὰς ὠτειλάς τοῦ ἀνταγωνιζομένου, ἴδε τὰ ὑπώπια τοῦ ἀντιπάλου, ἴδε τὰ στίγματα τοῦ ἠττηθέντος. Πάντως δὲ οὐκ ἀγνοεῖς τὸν ἀντίπαλον τὸν διὰ τῆς σαρκὸς προσπαλαίοντα, ὃν ὑπωπιάζει διὰ τῆς πυκτικῆς, ἀμύσσωσιν τοῖς ὄνυξι τῆς ἐγκρατείας, οὗ νεκροῖ τὰ μέλη λιμῶ καὶ δίψει καὶ ψύχει καὶ γυμνότητι, ᾧ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου ἐπιβάλλει, ὃν νικᾷ διὰ τοῦ δρόμου κατόπιν ἑαυτοῦ καταλιπών, ὡς ἂν μὴ ἐπισκοποῖτο τὰς ὄψεις τοῦ ἀντιπάλου προτρέχοντος. Εἰ οὖν ὄξιδος καὶ εὐκίνητος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Λαβίδ πλατύνει τὰ διαβήματα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιτρέχων, καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷ Ἄσματι δορκάδι

νά προϋπαντήσομε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα καὶ ἔτσι θὰ εἶμαστε πάντοτε μαζί με τὸν Κύριο»⁵.

Ἄλλὰ ἄς δοῦμε ποιᾶς ἀρετῆς βραβεῖο πρόκειται ἡ κληρονομία ἐκείνης τῆς γῆς. «Μακάριου», λέει, «οἱ πράοι, γιατί αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ». Τί εἶναι ἡ πραότητα; καὶ ἀναφορικὰ με τί μακαρίζει ὁ Λόγος τὴν πραότητα; Δὲν πρέπει νομίζω νὰ θεωροῦμε τὰ πάντα ὡς ἀρετὴ, ὅσα γίνονται με πραότητα, ἂν ἡ λέξη αὐτὴ σημαίνει τὴν ἡρεμία μόνο καὶ τὴ βραδύτητα. Γιατί οὔτε βέβαια στοὺς δρομεῖς ὁ πρᾶος εἶναι καλύτερος ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἐπισπεύδει τὸ δρόμο του οὔτε στὴν πυγμαχία ὁ βραδυκίνητος νικᾷ τὸν ἀντίπαλό του καὶ στεφανώνεται. Κι ἂν τρέχομε γιὰ τὸ βραβεῖο τῆς ἄνω κλήσης, ὁ Παῦλος συμβουλεύει νὰ ἐπιταχύνουμε τὸ τρέξιμο λέγοντας· «νά τρέχετε ἔτσι, ὥστε νὰ βραβευθεῖτε»⁶. Γιατί κι ἐκεῖνος ἐπιδίωκε τὴν πορεία του πρὸς τὰ ἐμπρὸς με ὀλοένα ὀρμητικότερη κίνηση καὶ ξεχνοῦσε τὰ προηγούμενα κι ὅταν πυγμαχοῦσε ἦταν εὐκίνητος, γιατί καταλάβαινε τὸ χτύπημα τοῦ ἀντιπάλου· στὸ πάτημά του ἦταν ἀσφαλῆς καὶ τὰ χέρια του ἦταν ὀπλισμένα καὶ δὲν ἔρριχνε τὰ ὄπλα του στὸ κενὸ καὶ στὸν ἀέρα, ἀλλὰ χτυποῦσε τὸν ἀντίπαλό του σὲ καίρια σημεῖα κι ἔβρισκαν τὰ χτυπήματά του τὸ σῶμα.

Θέλεις νὰ μάθεις τὴν πυγμαχικὴ ἰκανότητα τοῦ Παύλου; Κοίταξε τίς πληγὲς τοῦ ἀνταγωνιστῆ του, κοίταξε τοὺς μώλωπες κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀντιπάλου, κοίταξε τὰ σημάδια τοῦ νικημένου. Δὲν ἀγνοεῖς ὅπωςδῆποτε τὸν ἀντίπαλο ποὺ πολεμᾷ με τὴ σάρκα, ποὺ τὸν μαυρίζει ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ χτυπήματα, τὸν σκίζει με τὰ νύχια τῆς ἐγκράτειας, ποὺ νεκρώνει τὰ μέλη του με τὴ νηστεία, τὴ δίψα καὶ τὸ κρῦο καὶ τὴ γυμνότητα, ποὺ τὸν σημαδεύει με τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου, ποὺ τὸν νικᾷ στὸ τρέξιμο καὶ τὸν ἀφήνει πίσω του, γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζει τὰ μάτια του ὁ ἀντίπαλος τρέχοντας μπροστὰ του. Ἄν λοιπὸν ὁ Παῦλος εἶναι ὀρμητικὸς κι εὐκίνητος στοὺς ἀγῶνες του κι ἂν ὁ Δαβὶδ ἀνοίγει τὸ βηματισμὸ κυνηγώντας τοὺς ἐχθροὺς⁷ καὶ ὁ νυμφίος παρομοιάζεται μέσα στὸ Ἄσμα με

5. Α' Θεσ. 4,17.

6. Α' Κορ. 9,24.

7. Ψαλμ. 17,17.

κατὰ τὸ εὐκίνητον ὁμοιοῦται, ὄρη διαπηδῶν καὶ βουνοῖς ἐφαλλόμενος (καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν, ἐν οἷς προτιμότερον εὐρίσκειται τῆς πραότητος τὸ κατὰ τὴν κίνησιν τάχος), πῶς ἐνταῦθα ἐν κατορθώματος εἶδει μακαρίζει τὸ πρῶτον ὁ Λόγος; «Μακάριοι» γάρ, 5 φησὶν, «οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν»· ἐκείνην πάντως τὴν γῆν, τὴν τῶν καλῶν εὐφορον γεννημάτων, τὴν τῶ ξύλω τῆς ζωῆς κομῶσαν, τὴν ταῖς πηγαῖς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων κατάρρυτον, ἐφ' ἧς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ βλαστάνει, ἧς γεωργὸν τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἀκούομεν.

10 Ἄλλ' ἔοικε τοιοῦτόν τι φιλοσοφεῖν ὁ Λόγος, ὅτι πολλὴν πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν ἡ εὐκολία καὶ ὀξύρροπον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ φύσις· καθάπερ τὰ βαρῆα τῶν σωμάτων πρὸς μὲν τὰ ἄνω παντάπασιν ἀκίνητα μένει, εἰ δέ τις ἀκρωρείας ὑψηλῆς ἐπὶ τὸ πρᾶνές ἀποσεισθεῖ, τοσοῦτω ροίζῳ πρὸς τὸ ὑποκείμενον φέρεται, τοῦ οἰκείου 15 βάρους τὴν φορὰν ἐπιτείνοντος, ὡς ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ τάχος. Ἐπεὶ οὖν χαλεπὸν ἐστὶν ἡ ἐν τούτοις ὀξύτης, μακαριστὸν ἂν εἴη πάντως τὸ ἐξ ἀντιστρόφου νοούμενον. Τοῦτο δὲ ἐστὶ πραότης, ἡ πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς φύσεως ὀρμᾶς βραδεῖά τε καὶ δυσκίνητος ἔξις. Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἀεκίνητον τὴν φύσιν ἐπὶ τὰ ἄνω ἔχον, 20 ἀκίνητόν ἐστι κατὰ τὴν ἐναντίαν φορὰν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑπερκείμενα ὀξεῖα τις οὕσα καὶ οὐχ ὑφειῖσά ποτε τῆς ταχύτητος, πεπέδηται πρὸς τὴν ἐναντίαν ὀρμὴν. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ πλεονάζει κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἢ πρὸς τὰ κακὰ ταχύτης, καλῶς τὸ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἡρεμοῦν μακαρίζεται. Τὸ γὰρ ἡσύχιον 25 ἐν τούτοις τῆς πρὸς τὰ ἄνω κινήσεως μαρτυρία γίνεται. Κρεῖττον δ' ἂν εἴη δι' αὐτῶν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποδειγμάτων σαφηνίσαι τὸν λόγον.

Διπλῆ τῆς ἐκάστου προαιρέσεώς ἐστὶν ἡ κίνησις, κατ' ἐξουσίαν πρὸς τὸ δοκοῦν προϊοῦσα, ἔνθεν πρὸς σωφροσύνην, ἐκεῖθεν 30 πρὸς τὸ ἀκόλαστον. Ὅ δ' ἐπὶ μέρος εἴρηται τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶδους, τοῦτο καὶ ἐπὶ παντὸς νοεῖσθω. Σχίζεται γὰρ

ζαρκάδι ἐξαιτίας τῆς εὐκινήσιας του, δρασκελίζοντας ὄρη καὶ πηδώντας βουνά⁸ (καὶ πολλὰ παρόμοια μπορούμε νὰ ποῦμε ὅπου ἡ ταχύτητα τῆς κίνησης θεωρεῖται προτιμότερη ἀπὸ τὴν πραότητα), πῶς ἐδῶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ ὁ Λόγος μακαρίζει τὴν πραότητα σὰ νὰ εἶναι κατόρθωμα; Γιατὶ λέει, «εἶναι μακάριοι οἱ πραεῖς, γιατί αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ». Ἀσφαλῶς τὴ γῆ ἐκείνη ποὺ παράγει ἄφθονα τὰ καλὰ γεννήματα, ποὺ καύχημά της εἶναι τὸ δέντρο τῆς ζωῆς καὶ καταποτίζεται ἀπὸ τὶς πηγές τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων· σ' αὐτὴν βλαστάνει τὸ ἀληθινὸ ἀμπέλι καὶ ὡς γεωργό της γνωρίζομε τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου⁹.

Ἄλλὰ φαίνεται ὁ Λόγος διδάσκει τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ εἶναι μεγάλη ἡ εὐκολία πρὸς τὴν κακία καὶ ἡ φύση μας ὁρμᾷ ἀκράτητη στὸ κακό. Ἀκριβῶς ὅπως τὰ βαριά ἀντικείμενα· καμιά ἀπολύτως κίνηση δὲν κάνουν πρὸς τὰ ἄνω, ἂν ὅμως ξεκολλήσουν ἀπὸ μιὰ ψηλὴ ἀκροβουνιὰ πέφτουν μὲ τόσο θόρυβο στὴν κατηφορία, καθὼς τὸ βάρος ἐπιτείνει τὴ φορά τους, ὥστε ἡ ταχύτητά τους νὰ μὴ λέγεται. Ἐπειδὴ λοιπὸν στίς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ ταχύτητα ἔχει βαριές συνέπειες, εἶναι ὅπωςσδήποτε τὸ ἀντίθετο ἄξιο γιὰ μακαρισμό. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ πραότητα, ἡ βραδύτητα καὶ δυσκινήσια πρὸς αὐτὲς τὶς τάσεις τῆς φύσης μας. Ὅπως δηλαδὴ ἡ φωτιὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της ἀεικίνητη πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῶ εἶναι ἀκίνητη στὴν ἀντίθετη φορά, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ ἀρετὴ, ἐνῶ εἶναι ὅλη ὁρμὴ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑψηλά καὶ δὲν ἐλαττώνει ποτὲ τὴν ταχύτητά της, εἶναι ἀκίνητοποιημένη ὡς πρὸς τὴν ἀντίθετη φορά. Ἐπειδὴ λοιπὸν στὴ φύση πλεονάζει ἡ ταχύτητα πρὸς τὸ κακό, ὀρθὰ μακαρίζεται ἡ ἡρεμία στὴν περίπτωσι αὐτῆ. Ἡ ἡσυχία σ' αὐτὰ γίνεται ἀπόδειξη τῆς κίνησης πρὸς τὰ ἄνω. Θὰ εἶναι καλύτερο νὰ διευκρινίσομε τὸ λόγο μας μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ.

Ἡ κίνηση τῆς προαίρεσις τοῦ καθενός μας εἶναι διττὴ καὶ / προχωρεῖ αὐτεξούσια σ' αὐτὸ ποὺ θέλει διαλέγοντας ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ σωφροσύνη κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἀκολασία. Ἄλλὰ αὐτὸ ποὺ εἰπώθηκε σὲ μιὰ περίπτωσι γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία ἄς τὸ σκε-

8. Ἔσμη 2,9.

9. Ἰω. 15,1.

πάντως πρὸς τὰς ἐναντίας ὁρμὰς τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ἢ θυμοῦ
 πρὸς ἐπιείκειαν ἀντιδιαρουμένου, ἢ τύφου πρὸς μετριότητα, ἢ
 φθόνου πρὸς εὐνοίαν, ἢ δυσμενείας πρὸς ἀγαπητικὴν καὶ εἰρηνικὴν
 συνδιάθεσιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὑλώδης μὲν ὁ ἀνθρώπινος βίος, περὶ
 5 δὲ τὰς ὕλας τὰ πάθη, πᾶν δὲ πάθος ὀξεῖαν ἔχει καὶ ἀκατάσχετον
 τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος (βαρεῖα γὰρ καὶ
 κατωφερὴς ἡ ὕλη), διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ Κύριος οὐ τοὺς ἔξω πά-
 θους ἐφ' ἐαυτῶν βιοτεύοντας (οὐ γὰρ δυνατόν ἐστίν ἐν ὑλώδει ζωῆ
 τὸν αὐλον καθ' ὄλου καὶ ἀπαθῆ κατορθωθῆναι βίον), ἀλλὰ τὸν ἐν-
 10 δεχόμενον τῆς ἀρετῆς ὄρον ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὴν πραότητα λέ-
 γει καὶ ἱκανὸν εἰς μακαρισμὸν τὸ πρᾶον εἶναι φησιν. Οὐ γὰρ καθό-
 λου τὴν ἀπάθειαν νομοθετεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει· οὐδὲ γὰρ δικαίου
 νομοθέτου τὸ ταῦτα κελεύειν, ὅσα ἢ φύσις οὐ δέχεται· τὸ γὰρ τοιοῦ-
 τον ὁμοίον ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὰ ἔνδρα μετοικίζοι πρὸς τὸν
 15 ἐναέριον βίον, ἢ τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὅσα τῷ ἀέρι ἐμβιοτεύει,
 ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ καὶ κατὰ φύσιν δυνάμει πρόσφορον εἶναι προσήκει
 τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο τὸ μέτριόν τε καὶ πρᾶον ὁ μακαρισμὸς, οὐ τὸ
 παντάπασιν ἀπαθὲς ἐγκελεύεται· τὸ μὲν γὰρ ἔξω τῆς φύσεως, τὸ δὲ
 δι' ἀρετῆς κατορθούμενον. Εἰ οὖν τὸ ἀκίνητον πρὸς ἐπιθυμίαν ὁ
 20 μακαρισμὸς ὑπετίθετο, ἀνόνητος ἂν ἦν τῷ βίῳ καὶ ἄχρηστος ἢ εὐ-
 λογία· τίς γὰρ ἂν τοῦ τοιούτου καθίκοιτο σαρκὶ καὶ αἵματι συνε-
 ζευγμένος; Νυνὶ δέ φησιν οὐ τὸν ἐπιθυμήσαντα κατὰ τινα συντυ-
 χίαν εἶναι κατάκριτον, ἀλλὰ τὸν ἐκ προνοίας τὸ πάθος ἐπισπασά-
 μενον. Τὸ μὲν γὰρ ἐγγενέσθαι ποτὲ τοιαύτην ὁρμὴν ἢ συγκεκραμέ-
 25 νη τῇ φύσει πολλάκις ἀσθένεια καὶ παρὰ γνώμην παρασκευάζει, τὸ
 δὲ μὴ χειμάρρου δίκην παρενεχθῆναι τῇ τοῦ πάθους ὁρμῇ, ἀλλ' ἀν-
 δρικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην διάθεσιν στήναι καὶ τοῖς λογισμοῖς τὸ
 πάθος ἀπόσασθαι, τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἔργον ἐστίν.

Μακάριοι τοίνυν οἱ μὴ ὀξύρροποι πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς ψυ-
 30 χῆς κινήσεις, ἀλλὰ κατεσταλμένοι τῷ λόγῳ, ἐφ' ὧν ὁ λογισμὸς κα-
 θάπερ τις χαλινὸς ἀναστομῶν τὰς ὁρμὰς, οὐκ ἔῃ τὴν ψυχὴν πρὸς

φτοῦμε γιά ὅλα γενικά. Ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρας χωρίζεται ὀπωσδήποτε στίς ἀντίθετες ὀρμές· ὁ θυμός ἔχει τὸ ἀντίθετό του στήν ἐπιείκεια, ἡ ἔπαρση στή μετριοπάθεια, ὁ φθόνος στή φιλία, ἡ ἐχθρότητα στήν ἀγαπητική καὶ εἰρηνική διάθεση. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι ὕλική καὶ τὰ πάθη ἀναπτύσσονται στήν ὕλη καὶ κάθε πάθος ἔχει σφοδρὴ κι ἀκατάσχετη ὀρμὴ πρὸς τὴν ἐκπλήρωση τοῦ θελήματος (γιατὶ ἡ ὕλη εἶναι βαριά καὶ κατηφορική), γι' αὐτὸ ὁ Κύριος μακαρίζει ὄχι ὄσους ζοῦν ἔξω ἀπὸ πάθος (γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατορθωθεῖ ὁ ἀπόλυτα ἄυλος καὶ ἀπαθὴς βίος μέσα στὴ ζωὴ τῆς ὕλης), ἀλλὰ λέει ὅτι ὁ ἀδιαφιλονίκητος ὄρος τῆς ἀρετῆς μέσα στὴ σαρκική ζωὴ εἶναι ἡ πραότητα καὶ ἡ πραότητα ἀξίζει τὸ μακαρισμό. Δὲ νομοθετεῖ τὴν ἀπόλυτη ἀπάθεια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση οὔτε συνιστᾷ τὸ δίκαιο νομοθέτη νὰ προστάζει ὅσα δὲ δέχεται ἡ φύση· γιατί κάτι τέτοιο εἶναι ἴδιο σὰ νὰ ὑποχρεῶναι κάποιος τὰ ὑδρόβια νὰ ζήσουν μέσα στὸν ἀέρα ἢ τὸ ἀντίθετο μέσα στὸ νερὸ ὅσα ζοῦν μέσα στὸν ἀέρα· ἀλλὰ πρέπει ὁ νόμος νὰ εἶναι κατάλληλος στίς φυσικὲς μας δυνατότητες. Γι' αὐτὸ ὁ μακαρισμὸς προτείνει τὴ μετριοπάθεια καὶ τὴν πραότητα καὶ ὄχι τὴν ἀπόλυτη ἀπάθεια· τὸ δεῦτερο εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύση μας, τὸ πρῶτο κατορθώνεται μὲ τὴν ἀρετὴ. Ἄν ὁ μακαρισμὸς πρότεινε τὴν ἀκίνησιν πρὸς τὴν ἐπιθυμία, ὁ ἔπαινος θὰ ἦταν ἀνώφελος καὶ ἄχρηστος στὴ ζωὴ. Γιατὶ ποίος θὰ ἔφτανε τὴν ἀκίνησιν αὐτὴ δεμένος στὸ ζυγὸ τῆς σάρκα καὶ τοῦ αἵματος; Τώρα ὁμως λέει δὲν εἶναι κατάκριτος ὅποιος κατὰ τύχη ἐπιθύμησε, ἀλλὰ ὅποιος παραδόθηκε στὸ πάθος ἀπὸ προμελέτη. Γιατὶ πολλὲς φορὲς ἡ συνδεδεμένη μὲ τὴ φύση μας ἀσθένεια προκαλεῖ μέσα μας τὴ δημιουργία τῆς ὀρμῆς αὐτῆς καὶ χωρὶς νὰ θέλομε· τὸ νὰ μὴν παρασυρθοῦμε ὁμως σὰν ἀπὸ χεῖμαρρο ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τοῦ πάθους, ἀλλὰ ν' ἀντισταθοῦμε ἀποφασιστικὰ στὴ διάθεσή μας αὐτὴ καὶ ν' ἀπωθήσομε τὸ πάθος μὲ τοὺς λογισμοὺς, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἀρετῆς.

Μακάριοι λοιπὸν ὅσοι δὲν ὀρμοῦν στίς ἐμπαθεῖς κινήσεις τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοὺς ἔχει ἡσυχάσει ὁ λόγος, καὶ ὁ λογισμὸς, ὅπως τὸ χαλινάρι, ἀνακόπτοντας τίς ὀρμές δὲν ἀφήνει τὴν ψυχὴ νὰ ἐκτρα-

ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι. Μᾶλλον δ' ἂν τις ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν θυμὸν πά-
 θους τὸ τοιοῦτον ἴδοι, ὅπως ἐστὶ μακαριστὸν ἢ πραότης. Ἐπειδὴν
 γὰρ λόγος ἢ πρᾶξις τις ἢ ὑπόνοια τῶν ἀηδεστερῶν τὴν τοιαύτην
 ἀνακινήσει νόσον καὶ περιζέσει τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα καὶ διαναστῆ
 5 πρὸς ἄμυναν ἢ ψυχὴν, καθάπερ οἱ μῦθοι διὰ φαρμακοποσίας τινὸς
 εἰς ἀλόγων μορφᾶς ἀλλοιοῦσι τὴν φύσιν, οὕτως ἔστιν ἐξαίφνης
 ἰδεῖν σὺν ἢ κύνα ἢ πάρδαλιν ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον θηρίον ἐκ τοῦ θυ-
 μοῦ τὸν ἄνδρα γενόμενον. Ὑφαιμος ὀφθαλμός, θριξ ἑσταμένη καὶ
 ἐπιφρίσσουσα, φωνὴ τραχεῖα καὶ ἐποξυνομένη τοῖς ρήμασιν.
 10 γλῶσσοι τῶ πάθει νεναρκηκυῖα καὶ οὐχ ὑπηρετοῦσα ταῖς ἔνδον ὀρ-
 μαῖς, χεῖλη πεπηγότα καὶ οὐ διαρθροῦντα τὸν λόγον οὔτε περιστέλ-
 λοντα τῶ στόματι τὴν ἐγγενομένην ὑπὸ τοῦ πάθους ὑγρότητα, ἀλλ'
 ἀσχημόνως τὸν ἀφρὸν τῇ φωνῇ συνεκπύοντα· τοιαῦται αἱ χεῖρες,
 τοιοῦτοι οἱ πόδες, τοιαύτη πᾶσα τοῦ σώματος ἢ διάθεσις, ἐκάστου
 15 τῶν μελῶν συνδιατιθεμένου τῶ πάθει. Εἰ οὖν ὁ μὲν τοιοῦτος εἴη, ὁ
 δὲ πρὸς τὸν μακαρισμὸν βλέπων διὰ τῶν λογισμῶν καταπραῦνοι
 τὴν νόσον ἐν καθεστῶτι τῶ βλέμματι καὶ ἡρεμαίᾳ τῇ φωνῇ, καθά-
 περ τις ἰατρὸς ἐκ φρενίτιδος ἀσχημονοῦντα θεραπεύων τῇ τέχνῃ,
 ἄρ' οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἐρεῖς ἀντιπαραθεῖς τοῦτο ἐκεῖνον, ὅτι ἐλεεινὸς
 20 μὲν καὶ βδελυκτὸς ὁ θηριώδης ἐκεῖνος, μακαριστὸς δὲ ὁ πραῦς, ὁ
 τῇ τοῦ πέλας κακίᾳ μὴ συνδιαστρέψας τὸ εὖσχημον;

Καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ πάθος ὁ Λόγος βλέπει, δηλόν
 ἐστὶν ἐκ τοῦ μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνην νομοθετῆσαι ἡμῖν τὴν
 πραότητα. Ἔοικε γὰρ ἔχεσθαι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον καὶ οἶον μήτηρ
 25 τις εἶναι τῆς κατὰ τὸ πρᾶον ἕξεως ἢ τῆς ταπεινοφροσύνης κατὰ-
 στασις. Εἰ γὰρ ὑφέλοις τοῦ ἠθους τὸν τῦφον, καιρὸν οὐκ ἔχει τὸ
 κατὰ θυμὸν ἐγγενέσθαι πάθος. Ὑβρις γὰρ καὶ ἀτιμία τῆς τοιαύτης
 ἀρρωστίας τοῖς ὀργισθεῖσιν αἰτία γίνεται. Ἀτιμία δὲ οὐχ ἄπτεται
 τοῦ ἑαυτὸν ταπεινοφροσύνη παιδαγωγῆσαντος. Εἰ γὰρ τις κεκα-
 30 θαρμένον ἔχοι τὸν λογισμὸν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάτης καὶ βλέποι

πεῖ στήν ἀταξία. Αὐτό μπορεί νά τὸ δεῖ κανένας καλύτερα στοῦ πάθος τοῦ θυμοῦ, πόσο δηλαδή ἄξια γιά μακαρισμὸ εἶναι ἡ πραότητα. Ὅταν κάποιος λόγος ἢ μιὰ πράξη ἢ μιὰ ὑπόψια γιά δυσάρεστα προκαλέσει τὴ νόσο αὐτὴ καὶ βράσει τὸ αἷμα στήν καρδιά καὶ ξεσηκωθεί ἡ ψυχὴ γιά ἐκδίκηση, τότε ὅπως στὰ παραμύθια πού πίνοντας ἓνα φάρμακο μεταβάλλονται οἱ ἄνθρωποι καὶ παίρνουν μορφὴ ζώων, μπορείς νά δεῖς ξαφνικά νά γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ θυμὸ τοῦ κάπρος ἢ σκύλος ἢ πάρδαλη ἢ ἓνα ἄλλο τέτοιο θηρίο. Μάτια ματωμένα, μαλλιά ἀνορθωμένα, φωνὴ τραχιὰ πού δίνει ἓνα ὀξύ τόνο στὰ λόγια, γλώσσα πού μένει ναρκωμένη ἀπὸ τὸ πάθος καὶ δὲν ὑπηρετεῖ τίς ἐσωτερικὲς ὀρμές, χεῖλη ἀκίνητοποιημένα πού δὲν ἀρθρώνουν τὸ λόγο οὔτε περιορίζουν μέσα στοῦ στόμα τὸ σάλιο πού προκαλεῖ ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φτύνουν ἀηδιαστικά μαζί μὲ τὰ λόγια καὶ τοὺς ἀφροῦς. Ἔτσι εἶναι τὰ χέρια, ἔτσι τὰ πόδια, ἔτσι ὅλη ἡ σωματικὴ κατάσταση, ἀφοῦ κάθε μέλος ἐπηρεάζεται ἀνάλογα ἀπὸ τὸ πάθος. Ἄν λοιπὸν ὁ θυμωμένος δίνει αὐτὴ τὴν εἰκόνα, ἐνῶ ὅποιος ἔχει ὑπόψη τὸ μακαρισμὸ καταπραίνει τὸ πάθος μὲ τὸ λογισμὸ μὲ βλέμμα γαλήνιο καὶ ἤρεμη φωνὴ θεραπεύοντας σὰν κάποιος γιατρὸς μὲ τὴν τέχνη τοῦ ἐκεῖνον πού παραφέρεται ἀπὸ φρενίτιδα, δὲ θά πεῖς τάχα κι ἐσὺ ὁ ἴδιος, ἀντιπαραβάλλοντας τὸν ἓνα στοῦ ἄλλο, ὅτι εἶναι ἀξιολύπητος κι ἀποκρουστικὸς ἐκεῖνος πού φέρεται σὰν τὸ θηρίο κι ἄξιος γιά μακαρισμὸ ὁ πρᾶος πού δὲν παραμόρφωσε τὴν εὐσχημοσύνη τοῦ παρακολουθώντας τὴν κακία τοῦ ἄλλου;

Καὶ ὅτι ὁ Λόγος δίνει ἰδιαίτερη σημασία στοῦ πάθος αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι νομοθετεῖ τὴν πραότητα ἀμέσως μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνη. Φαίνεται ὅτι τὸ ἓνα συνδέεται μὲ τὸ ἄλλο καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μητέρα τῆς πραότητος. Ἄν ἀφαιρέσεις ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου τὴν ἔπαρση, δὲν βρίσκει τὴν εὐκαιρία νά γεννηθεῖ τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, γιὰτὶ ἡ αἰτία τοῦ πάθους τοῦ θυμωμένου εἶναι ἡ προσβολὴ καὶ ἡ περιφρόνηση. Ἡ περιφρόνηση ὅμως δὲν ἀγγίζει ὅποιον παιδαγώγησε τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη. Ἄν λοιπὸν κάποιος ἔχει καθαρὸ τὸ λογισμὸ του ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀπάτη καὶ βλέπει τὴ μηδαμινότητα τῆς φύσης

τὸ οὐτιδανὸν τῆς φύσεως ἢ συγκεκλήρωται, ἀφ' οἷας ἀρχῆς τὴν
 σύστασιν ἔχει καὶ εἰς ὅτι φέρεται τέλος τὸ βραχὺ καὶ ὠκύμορον τῆς
 τῆδε ζωῆς, καὶ τὸν συνεζευγμένον τῇ σαρκὶ ρύπον καὶ τὸ πενιχρὸν
 τῆς φύσεως, τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν αὐτάρκη δι' ἑαυτῆς πρὸς τὴν ἰδίαν
 5 σύστασιν, εἰ μὴ τῇ περιουσίᾳ τῶν ἀλόγων τὸ ἐνδέον ἀναπληρώ-
 σειεν, λύπας τε πρὸς τούτοις καὶ πένθη καὶ συμφοράς, τὰς τε πολυ-
 τρόπους τῶν νοσημάτων ιδέας, αἷς ὑπόκειται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ,
 ὧν οὐκ ἔστιν ὅστις ἐκ φύσεως ἀτελής ἐστὶ καὶ ἐλεύθερος. Ταῦτα
 δι' ἀκριβείας κεκαθαρμένῳ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ βλέπων, οὐκ
 10 ἂν ραδίως πρὸς τὰς τῶν τιμῶν ἐλλείψεις ἀγανακτήσειεν. Τὸ ἐναν-
 τίον μὲν οὖν ἀπάτην ἠγήσεται τὴν ἐπὶ τινὶ προσαγομένην αὐτῷ
 παρὰ τοῦ πέλας τιμῆν, οὐκ ὄντος ἡμῖν ἐν τῇ φύσει τοιοῦτου τινός, ὃ
 δύναται τὴν πρὸς τὸ τίμιον κοινωνίαν ἔχειν, εἰ μὴ κατὰ ψυχὴν μό-
 νον, ἧς ἡ τιμὴ οὐκ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιζητουμέ-
 15 νων συνίσταται. Τὸ γὰρ ἐπὶ πλούτῳ κομπάζειν ἢ γένει σεμνύνε-
 σθαι ἢ πρὸς δόξαν ὄραν ἢ τὸ δοκεῖν ὑπὲρ τὸν πέλας εἶναι, δι' ὧν αἱ
 ἀνθρώπινα πληροῦνται τιμαί, ταῦτα πάντα καθαίρεισι τῆς ψυχι-
 κῆς τιμῆς καὶ ὄνειδος γίνονται, ὡς μὴ ἂν ἐλέσθαι τὸν λελογισμένον
 τοιοῦτῳ τινὶ τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς καταμολύνεσθαι. Τὸ δὲ οὕτως
 20 ἔχειν οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐν ἔξει βαθείᾳ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐστὶν εἶ-
 ναι, ἧς κατορθωθείσης, οὐδεμίαν εἰσοδὸν ὁ θυμὸς κατὰ τῆς ψυχῆς
 ἔξει. Τούτου δὲ μὴ παρόντος, ὁ ἡρεμὸς τε καὶ ἡσύχιος κατορθοῦται
 βίος, ὅπερ οὐδὲν ἕτερον, εἰ μὴ πραῦτης ἐστίν, ἧς τὸ πέρας μακαρι-
 σμὸς καὶ οὐρανίας γῆς κληρονομία, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα
 25 καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

με τὴν ὁποία ἔχει δεθεῖ, ἀπὸ ποῦ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς της καὶ πρὸς ποῖο τέλος κινεῖται ἡ μικρὴ καὶ σύντομη αὐτὴ ζωὴ, καὶ βλέπει καὶ τὴν ἀκαθαρσία ποῦ εἶναι δεμένη μετὰ τὴν σάρκα, τὴν ἔνδεια τῆς φύσης μας μετὰ τὸ νὰ μὴν ἔχει τὴν αὐτάρκεια νὰ συντηρηθεῖ ἀπὸ μόνη της, ἂν δὲν ἀναπληρώσει τὴν ἔλλειψή της ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ἐπιπλέον βλέπει τίς λύπες καὶ τὰ πένθη καὶ τίς συμφορὰς καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀσθενειῶν, ποῦ βασανίζουν τὸν ἄνθρωπο στὴ ζωὴ του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει κανένας νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος κι ἐλεύθερος. Βλέποντας μετὰ ἀκρίβεια ὅλα αὐτὰ μετὰ τὰ καθαρμένα μάτια τῆς ψυχῆς, δὲ θὰ ἀγανακτήσει εὐκόλῃ γιὰ τὴν ἔλλειψη τῶν τιμῶν. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα θὰ θεωρήσει ἀπάτη τὴν τιμὴ τοῦ διπλανοῦ του γιὰ κάτι, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει στὴ φύση μας τίποτε τέτοιο, ποῦ μπορεῖ νὰ σχετίζεται μετὰ τὸ τίμιο, παρὰ μόνο σὲ σχέσιν μετὰ τὴν ψυχὴ, ποῦ ἡ τιμὴ της δὲν συνίσταται ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκονται στὸν κόσμον αὐτόν. Γιατὶ τὸ νὰ κομπάζει κανένας ἢ νὰ ὑπερηφανεῖται γιὰ τὴν καταγωγὴ του ἢ νὰ ἀποβλέπει στὴ δόξα ἢ νὰ νομίζει πὼς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸ διπλανό του, ὅλα αὐτὰ ποῦ συμπληρώνουν τὸν κατάλογο τῶν τιμῶν, ἀποτελοῦν καταστροφὴ καὶ ὄνειδος τῆς ψυχικῆς τιμῆς, ὥστε δὲ θὰ θελήσει ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος νὰ μολύνει μετὰ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς. Ἡ τέτοια ἀντιμετώπιση τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ βαθιὰ ἐξὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, ποῦ ὅταν κατορθωθεῖ, καμιὰ δυνατότητα εἰσόδου στὴν ψυχὴ δὲν ἔχει ὁ θυμὸς. Κι ὅταν ὁ θυμὸς δὲν ὑπάρχει, πραγματοποιεῖται ὁ ἥρεμος καὶ ἡσυχος βίος, ποῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ πραότητα, τῆς ὁποίας τὸ τέλος εἶναι ἡ μακαριότητα καὶ ἡ κληρονομία τῆς οὐράνιας γῆς μετὰ τὴ χάρι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὴ δύναμη στοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7/8/199

ΛΟΓΟΣ Γ'

«Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθή-
σονται»

Ὀῦπω τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐπιβεβήκαμεν, ἀλλ' ἔτι κατὰ
τὴν ὑπώρειαν τῶν νοημάτων ἐσμέν· εἰ καὶ δύο τινὰς ἤδη παρωδεύ-
5 σσαμεν λόφους, ἐπὶ τὴν μακαριστὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἀνωτέρω
ταύτης πραότητα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναχθέντες, μεθ' οὗς προσ-
άγει τοῖς ὑψηλοτέροις ἡμᾶς ὁ Λόγος, καὶ τρίτον ἡμῖν ἐφεξῆς ὕψω-
μα διὰ τῶν μακαρισμῶν ἀναδείκνυσι, πρὸς ὃ χρῆ πάντως ἀναδρα-
μεῖν ὄκνον ἀποθεμένους πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν, κα-
10 θῶς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἂν, κοῦφοι καὶ εὐσταλεῖς ἐπὶ τῆς
ἄκρας γενόμενοι, καθαρωτέρῳ τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ διὰ τῆς ψυ-
χῆς προσπελάσαιμεν. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ λεγόμενον, «μακάριοι οἱ
πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται»; Γελάσει πάντως ὁ πρὸς
τὸν κόσμον βλέπων καὶ λέξει ταῦτα καταχλευάζων τὸν Λόγον· 'Εἰ
15 μακαρίζονται κατὰ τὸν βίον οἱ ἐν πάσῃ συμφορᾷ δαπανώμενοι,
ἄθλιοι κατὰ τὸ ἀκόλουθόν εἰσι πάντως οἷς ἄλυπός τε καὶ ἀπήμων
ἐστὶν ἡ ζωὴ. Καὶ οὕτω τὰ εἶδη τῶν συμφορῶν ἐξαριθμούμενος,
πλεονάσει τὸν γέλωτα, τὰ τῆς χηρείας κακὰ καὶ τὴν τῆς ὀρφανίας
ταλαιπωρίαν ὑπ' ὄψιν ἄγων, τὰς ζημίας, τὰ νανάγια, τὰς ἐκ πολέ-
20 μων αἰχμαλωσίας, τὰς ἀδίκους ἐν δικαστηρίῳ κρίσεις, μεθορι-
σμούς τε καὶ δημεύσεις καὶ ἀτιμίας, τὰς τε συμφορὰς τὰς ἐκ τῶν
νόσων, οἷον πηρώσεις τε καὶ ἀκρωτηριασμούς, καὶ τὴν παντοδα-
πὴν τοῦ σώματος λώβην, καὶ εἴ τι τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸν βίον

ΛΟΓΟΣ Γ'

«Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν, γιατί αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν»¹

Ἄκόμη δὲν ἀνεβήκαμε στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἀλλὰ εἴμαστε ἀκόμη στὶς ὑπώρειες τῶν ἐννοιῶν, ἂν καὶ ἔχομε περάσει ὡς τώρα δύο λόφους ἀνεβαίνοντας μὲ τοὺς μακαρισμοὺς τὴν ἄξια γιὰ μακαρισμὸ πτωχεῖα καὶ τὴν πιὸ πάνω ἀπὸ αὐτὴν πραότητα, μετὰ τοὺς ὁποίους μᾶς φέρνει ὁ Λόγος στὰ ὑψηλότερα, παρουσιάζοντάς μας στὴ συνέχεια μὲ τοὺς μακαρισμοὺς ἓνα τρίτο ὕψωμα. Σ' αὐτὸ πρέπει ν' ἀνεβοῦμε ὅπωςδὴποτε ἀποβάλλοντας κάθε ὀκνηρία καὶ τὴν ἁμαρτία ποὺ εὐκόλα μᾶς μπλέκει², ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ὥστε, ἀφοῦ φτάσαμε ἀνάλαφροὶ καὶ σταθεροὶ στὴν κορυφὴ, νὰ πλησιάσουμε ψυχικὰ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας ποὺ θὰ εἶναι ἐκεῖ καθαρότερο. Τί σημαίνει λοιπὸν ὁ λόγος «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν, γιατί αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν»; Θὰ γελάσει ὅπωςδὴποτε ὅποιος βλέπει τὸν κόσμον καὶ θὰ πεῖ τὰ ἐξῆς χλευάζοντας τὸ Λόγον: Ἐάν εἶναι ἄξιοι νὰ καλοτυχίζονται στὴ ζωὴ ὅσοι λιώνουν μὲ κάθε συμφορὰ, τότε κατὰ συνέπειαν εἶναι ἄθλιοι ὅποιοι ἔχουν ζωὴ χωρὶς λύπες καὶ βάσανα. Κι ἔτσι ἀπαριθμώντας τὰ διάφορα εἶδη τῶν συμφορῶν θὰ γελάσει περισσότερο φέρνοντας μπροστὰ στὰ μάτια του τὰ δεινὰ τῆς χηρείας καὶ τὰ βάσανα τῆς ὀρφάνιας, τὶς ζημιές, τὰ ναυάγια, τὶς αἰχμαλωσίες στὸν πόλεμον, τὶς ἄδικες ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων, τὶς ἐξορίες, τὶς δημεύσεις τῶν περιουσιῶν, τοὺς ἐξευτελισμοὺς, τὶς ταλαιπωρίες ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες, τὶς ἀναπηρίες, τοὺς ἀκρωτηριασμοὺς, τὴν κάθε εἶδους κακοπάθεια τοῦ σώματος. Κι ὅποια ἄλλα πάθη ταλαιπωροῦν τοὺς ἀνθρώπους στὴ ζωὴ αὐτὴ

2. Ἑβρ. 12,1.

τοῦτον συνίσταται πάθος ἢ σώματος ἢ ψυχῆς ἀπτόμενον, πάντα τῷ λόγῳ διεξελεύσεται, δι' ὧν, ὡς οἶεται, καταγέλαστον ἀποδείξει τὸν τοὺς πενθοῦντας μακαριζόντα Λόγον. Ἡμεῖς δὲ μικρὰ φροντίσαντες τῶν μικροψύχως τε καὶ ταπεινῶς ἀναθεωρούντων τὰ θεῖα νοήματα, ὡς ἔστι δυνατόν κατιδεῖν τὸν ἐγκείμενον τῷ εἰρημένῳ διὰ βάθους πλοῦτον ἐπιχειρήσωμεν, ὅπως ἂν φανερόν καὶ διὰ τοῦτο γένοιτο, πόσον ἔστι τὸ διάφορον τῆς σαρκίνης τε καὶ χοϊκῆς διανοίας πρὸς τὴν ὑψηλὴν τε καὶ ἐπουράνιον.

Ἔστι μὲν οὖν ἐκ τοῦ προχείρου μακαριστὸν ὑπολαβεῖν ἐκεῖνο
 10 τὸ πένθος, τὸ ἐπὶ πλημμελήμασι καὶ ἁμαρτίαις γινόμενον, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου περὶ τῆς λύπης διδασκαλίαν, τοῦ φήσαντος, μὴ ἔν εἶναι λύπης εἶδος, ἀλλὰ τὸ μὲν κοσμικόν, τὸ δὲ κατὰ Θεὸν ἐνεργούμενον. Καὶ τῆς μὲν κοσμικῆς λύπης θάνατον εἶναι τὸ ἔργον, τὴν δὲ ἑτέραν, σωτηρίαν ἐκ μετανοίας τοῖς λυπουμενοῖς ἐργάζεσθαι. Τῷ ὄντι γὰρ
 15 οὐκ ἔξω τοῦ μακαρίζεσθαι τὸ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς πάθος ἔστιν, ὅταν ἐν αἰσθήσει γενομένη τοῦ χείρονος, τὸν ἐν κακίᾳ βίον ἀπολοφύρηται. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀρρωστημάτων, οἷς ἂν πάρετον ἐξ ἐπηρείας τινὸς γένηται τι μέρος τοῦ σώματος, σημεῖον τοῦ νενεκρῶσθαι τὸ παρειμένον ἢ ἀναλγησία γίνεται, εἰ δὲ κατὰ
 20 τινὰ τέχνην ἰατρικὴν ἢ ζωτικὴν πάλιν αἰσθησις ἐπαναχθεῖ τῷ σώματι, χαίρουσιν ἤδη πονοῦντος τοῦ μέρους, αὐτὸς τε ὁ κάμων καὶ οἱ τὴν θεραπείαν προσάγοντες, τεκμηρίῳ χρώμενοι τοῦ πρὸς ὑγίειαν τρέψαι τὸ πάθος, τὸ ἐν αἰσθήσει τῶν δριμυσσόντων ἤδη γενέσθαι τὸ μέλος· οὕτως ἐπειδὴν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος,
 25 ἀπηληγότες τινὲς παραδῶσι τῷ καθ' ἁμαρτίαν βίῳ ἑαυτοῦς, νεκροὶ τινες ὄντως καὶ πάρετοι τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου γινόμενοι, οὐδεμίαν ἔχουσιν ὧν ποιοῦσιν τὴν αἰσθησιν. Εἰ δὲ καθάψαιτό τις αὐτῶν ὁ ἰατροῦ λόγος, οἷον διὰ τινων θερμῶν τε καὶ διακαϊόντων φαρμάκων (λέγω δὲ τῶν σκυθρωπῶν τῆς μελλούσης κρίσεως
 30 ἀπειλῶν), καὶ διὰ βάθους τὴν καρδίαν τῷ φόβῳ τῶν προσδοκωμένων δριμύξειεν, γενένης φόβον, καὶ πᾶρ μὴ σβεννύμενον, καὶ ἀτελεῦτητον σκώληκα, καὶ βρυγμὸν ὀδόντων, καὶ κλαυθμὸν ἀδιάλειπτον, καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, οἷον τινὰ

βασανίζοντας είτε τὸ σῶμα είτε τὴν ψυχὴ θὰ τ' ἀναφέρει ὅλα, γιὰ ν' ἀποδείξει, ὅπως νομίζει, ἐντελῶς γελοῖο τὸ λόγο πού μακαρίζει ὄσους πενθοῦν. Ἐμεῖς ὁμως δίνοντας λίγη μόνο σημασία σ' αὐτοὺς πού ἐξετάζουν μικρόψυχα κι ἀνάξια τις θείες ἐννοίες, ἄς ἐπιχειρήσουμε νὰ διαπιστώσουμε ὅσο εἶναι δυνατὸ τὸν πλοῦτο πού κρύβει στὸ βάθος του τὸ ρητό, γιὰ νὰ γίνει φανερό κι ἀπὸ αὐτὸ πόση διαφορὰ ἔχει ἡ σαρκικὴ καὶ χοϊκὴ διάνοια ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ καὶ ἐπουράνια.

Ἔτσι πρόχειρα λοιπὸν μπορούμε νὰ θεωρήσουμε ἄξιο γιὰ μακαρισμὸ ἐκεῖνο τὸ πένθος πού προκαλεῖται γιὰ παραβάσεις καὶ ἁμαρτήματα, σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Παύλου, πού εἶπε ὅτι τὸ εἶδος τῆς λύπης δὲν εἶναι ἓνα, ἀλλὰ ἐκδηλώνεται τὸ ἓνα εἶδος ὡς κοσμικὸ καὶ τὸ ἄλλο κατὰ Θεό. Καὶ τῆς κοσμικῆς λύπης λέει ἔργο εἶναι ὁ θάνατος, ἐνῶ τὸ ἄλλο προκαλεῖ τὴ σωτηρία ἐξαιτίας τῆς μετάνοιας ἐκεῖνων πού λυποῦνται. Ἀληθινὰ δὲν εἶναι ἀνάξιο μακαρισμοῦ τὸ πένθος αὐτὸ τῆς ψυχῆς, ὅταν συναισθανθεῖ τὸ κακὸ καὶ θρηνεῖ γιὰ τὴ ζωὴ της μέσα στὴν κακία. Ὅπως δηλαδὴ στὶς σωματικὲς ἀρρώστιες, ἂν παραλύσει κάποιο μέλος τοῦ σώματος ἀπὸ κάποια αἰτία, σημάδι ὅτι αὐτὸ ἔχει νεκρωθεῖ εἶναι ἡ ἔλλειψη τῆς αἰσθησης τοῦ πόνου κι ἂν μὲ μιὰ ἰατρικὴ ἐπέμβαση ἐπιναφερθεῖ πάλι στὸ σῶμα ἡ αἰσθηση, χαίρονται ἐνῶ ἀκόμα ὑποφέρει τὸ μέλος αὐτὸ κι ὁ ἴδιος ὁ ἀρρωστος κι αὐτοὶ πού ἐφαρμόζουν τὴ θεραπεία, γιὰτι ἔχουν ὡς ἀπόδειξη ὅτι ἡ ἀρρώστια τους πῆρε μεταβολὴ πρὸς τὴν ὑγεία τὸ ὅτι τὸ μέλος ἄρχισε νὰ αἰσθάνεται τὸν πόνο, ἔτσι, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ὅταν μερικοὶ χωρὶς αἰσθηση τοῦ πόνου παραδοθοῦν στὴ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας καὶ γίνουν πραγματικὰ νεκροὶ καὶ παράλυτοι γιὰ τὸ βίο τῆς ἀρετῆς, δὲν ἔχουν καμιὰ αἰσθηση τοῦ τί κάνουν. Ἄν ὁμως τοὺς κάνει νὰ πονέσουν κάποια ἰατρικὴ ἀγωγή, ὅπως μὲ κάποια θερμὰ ἐπιθέματα καὶ κάποιες κωτηριάσεις (ἀναφέρομαι στὶς ζοφερὲς ἀπειλὲς τῆς μέλλουσας κρίσης) καὶ πονέσει στὸ βάθος τὴν καρδιὰ μὲ τὸ φόβο τῶν δεινῶν πού προσδοκοῦμε, τὸ φόβο τῆς γέεννας δηλαδὴ, τὴ φωτιὰ πού δὲ σβήνει, τὸ ἀσταμάτητο σκουλήκι, τὸ χτύπημα τῶν δοντιῶν, τὸ ἀδιάκοπο κλάμα, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερο καὶ μὲ ὅλα τὰ παρόμοια,

θερμὰ καὶ δριμύα φάρμακα τῶ νεναρκηκότι διὰ τῶν καθ' ἡδονὴν παθημάτων ἐντρίβων καὶ ἀναθάλπων, εἰς αἴσθησιν αὐτὸν ἀγάγοι τοῦ ἐν ᾧ ἦν βίου, μακαριστὸν αὐτὸν ἀπεργάσεται, τὴν ὀδυνηρὰν αἴσθησιν τῇ ψυχῇ ἐμποιήσας. Καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος τὸν τῇ κοίτῃ 5 τοῦ πατρὸς ἐπιλυσσήσαντα, μέχρις ἐκείνου μαστίζει τῶ λόγῳ, ἕως ἂν ἀναισθητῶς εἶχεν τῆς ἁμαρτίας· ἐπεὶ δὲ καθίκετο τοῦ ἀνδρὸς ἡ τῆς ἐπιπλήξεως ἰατρεία, ὡς ἤδη μακάριον διὰ τοῦ πένθους γενόμενον, παρακαλεῖν ἄρχεται, «ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ», φησί, «καταποθῇ ὁ τοιοῦτος».

10 Ἔστω δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ νόημα πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ μακαρισμοῦ θεωρίαν εἰς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον οὐκ ἄχρηστον, διὰ τὸ πλεονάζειν πως ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτίαν· ταύτης δὲ φάρμακον τὸ ἐκ μετανοίας πένθος ἀποδέδεικται. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ βαθυτέρον τι τῶν εἰρημένων ὑποσημαίνειν ὁ Λόγος ἐν τῇ παρα- 15 τατικῇ τοῦ πένθους ἐνεργείᾳ. ἄλλο τι παρὰ τοῦτο νοεῖν ὑφηγοῦμενος. Εἰ γὰρ μόνην τὴν ἐπὶ τῶ πλημμελήματι μεταμέλειαν ἐπεδείκνυεν, ἀκολουθότερον ἂν ἦν τοὺς πενθήσαντας μακαρίζεσθαι, οὐ τοὺς εἰσαεὶ πενθοῦντας· ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος συγκρίσει τῆς ἐν τῇ νόσῳ διαγωγῆς τοὺς θεραπευθέντας μακαρίζομεν, οὐ τοὺς εἰσαεὶ 20 θεραπευομένους. Ἡ γὰρ παράτασις τῆς θεραπείας καὶ τὸ τῆς ἀρρωστίας διηνεκὲς συνενδείκνυται. Καὶ ἄλλως δέ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν μὴ τῶ τοιοῦτῳ μόνῳ νοήματι τίθεσθαι, ὡς τοῦ Λόγου τοῖς ἐφ' ἁμαρτίαις πενθοῦσιν τὸν μακαρισμὸν νέμοντος. Πολλοὺς γὰρ εὐρήσομεν ἀκατηγόρητον ἐσχηκότας τὸν βίον, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς 25 θείας φωνῆς μεμαρτυρημένον ἐπὶ παντὶ τῶ βελτίονι. Ποία γὰρ πλεονεξία τοῦ Ἰωάννου; ποία εἰδωλολατρία τοῦ Ἥλιου; τί μικρὸν ἢ μεῖζον κατὰ τὸν βίον ἐκείνων οἶδεν ἡ ἱστορία πλημμέλημα; Τί οὖν; Ἄρα ἔξω τῆς μακαριότητος εἶναι ὁ λόγος αὐτοὺς ὑποθήσεται, τοὺς μῆτε τὴν ἀρχὴν νενοσηκότας, μῆτε τοῦ φαρμάκου τούτου, λέγω δὲ 30 τοῦ ἐκ μετανοίας πένθους, εἰς χρεῖαν ἐλθόντας; Ἡ ἄτοπον εἶη τοὺς

κάνοντας ένα είδος έντριβής και προκαλώντας θερμότητα με θερμά και δυνατά φάρμακα σ' αυτόν που αναισθητεί εξαιτίας των παθών της ήδονης και τον φέρει σε συναίσθηση της ζωής που ζούσε, θά τον κάνει άξιο για μακαρισμό, προκαλώντας στην ψυχή την αίσθηση του πόνου. "Όπως ακριβώς κι ο Παῦλος έκεῖνον, που είχε ποθήσει μέχρι μανίας τὸ κρεβάτι τοῦ πατέρα του, τὸν μαστιγώνει με τὸ λόγο του, ὅσο ἦταν αναισθητος πρὸς τὴν ἁμαρτία. "Όταν ὁμως πόνεσε τὸν ἄνθρωπο ἡ θεραπεία τῆς ἐπίπληξης, ἐπειδὴ πιὰ με τὴ λύπη εἶχε γίνει μακάριος, ἀρχίζει νὰ τὸν ἐνθαρρύνει, «γιὰ νὰ μὴν καταπιεῖ», λέει, «τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν ἡ ὑπερβολικὴ λύπη»³.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία τοῦ μακαρισμοῦ ἃς περιλάβομε κι αὐτὴ τὴν ἔννοια ὄχι ἄχρηστη στὸ βίο τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων ὑπερτερεῖ κατὰ κάποιον τρόπο ἡ ἁμαρτία· καὶ φάρμακό της ἀποδείχτηκε τὸ πένθος τῆς μετάνοιας. Ἄλλὰ νομίζω ὁ Λόγος ὑποδηλώνει κάτι βαθύτερο ἀπὸ ὅσα εἶπαμε μετὰ τὴν παρατεταμένη ἐνέργεια τοῦ πένθους, ὑποδεικνύοντάς μας κάποια διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὴ σκέψη. Ἄν δηλαδὴ ὑποδήλωνε μόνο τὴ μετάνοια γιὰ κάποιο πλημμέλημα, θὰ ἦταν λογικότερο νὰ μακαρίζονται ὅσοι πέρασαν πένθος κι ὄχι αὐτοὶ ποὺ πενθοῦν πάντοτε. "Όπως γιὰ παράδειγμα σὲ σύγκριση μετὰ ὅ,τι γίνεται στὴν ἀρρώστια· μακαρίζομε ὅσους θεραπεύτηκαν, ὄχι αὐτοὺς ποὺ θεραπεύονται συνέχεια. Γιατὶ ἡ παράταση τῆς θεραπείας δείχνει μαζί καὶ τὴ συνέχιση τῆς ἀσθένειας. Ἄλλὰ κι ἄλλιῶς νομίζω εἶναι ἐνδεδαιγμένο νὰ μὴ νομίζομε ὅτι ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη μόνο ἀπονέμει ὁ Λόγος τὸ μακαρισμὸ σ' αὐτοὺς ποὺ πενθοῦν γιὰ ἁμαρτίες. Γιατὶ θὰ βροῦμε πολλοὺς ποὺ ἔχουν ζωὴ ἀνεπίληπτη κι ὁ θεῖος λόγος νὰ μαρτυρεῖ γι' αὐτοὺς κάθε καλὸ. Ποιὰ πλεονεξία εἶχε ὁ Ἰωάννης, ποιὰ ἦταν ἡ εἰδωλολατρία τοῦ Ἡλία; Ποιὸ πλημμέλημα τῶν δύο γνωρίζει ἡ Ἱστορία κατὰ τὴ ζωὴ τους μικρὸ ἢ μεγάλο; Τί θὰ γίνει λοιπόν; Ὁ λόγος αὐτὸς θὰ τοὺς ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴ μακαριότητα, αὐτοὺς ποὺ οὔτε ἀρρώστησαν κάποτε, οὔτε ἀργότερα τοὺς χρειάστηκε τὸ φάρμακο αὐτό, ἐννοῶ τὸ πένθος τῆς μετάνοιας; Ἡ εἶναι ἄτοπο τοὺς ἀνθρώπους

τοιούτους τῆς θείας μακαριότητος ἀποβλήτους οἶεσθαι, ὅτι μῆτε ἡμαρτον, μῆτε πένθει τὴν ἁμαρτίαν ἰάσαντο; Ἡ οὕτω γ' ἂν εἶη τὸ ἁμαρτάνειν τοῦ ἀναμαρτήτως ζῆν προτιμότερον, εἰ μόνοις τοῖς μετανουοῦσιν ἢ τοῦ Παρακλήτου χάρις ἀποκεκλήρωται. «Μακάριοι» 5 γάρ, φησὶν, «οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». Οὐκοῦν ὡς ἔστι δυνατὸν ἐπόμενοι, καθὼς φησὶν ὁ Ἀμβακούμ, τῷ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβῶντι, πάλιν τὴν ἐγκειμένην διάνοιαν τοῖς εἰρημένοις ἀναζητήσωμεν, ὡς ἂν μάθοιμεν ποίῳ πένθει πρόκειται ἢ τοῦ πνεύματός τοῦ ἁγίου παράκλησις.

10 Σκοπήσωμεν τοίνυν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, τί ποτε πρῶτον αὐτὸ τὸ πένθος ἐστὶ καὶ ἐπὶ τίσιν συνίσταται. Οὐκοῦν πρόδηλον ἅπασιν τὸ τοιοῦτον, ὅτι πένθος ἐστὶ σκυθρωπὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς ἐπὶ στερήσει τινὸς τῶν καταθυμίων συνισταμένη, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐν εὐθυμίᾳ διαβιούντων συνίστασθαι χῶραν οὐκ ἔχει· οἷον, εὐπραγεῖ 15 τις κατὰ τὸν βίον, πάντα κατὰ ροῦν σὺτῷ διὰ τῶν ἡδέων τὰ πράγματα φέρεται, τῇ γαμετῇ ἐπευφραίνεται, τοῖς παισὶν ἐπαγάλλεται, διὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν συμμαχίας ὠχύρωται, σεμνὸς κατὰ τὴν ἀγοράν, τίμιος τοῖς δυναστεύουσιν, φοβερὸς τοῖς ἀντιτεταγμένοις, ἀκαταφρόνητος τοῖς ὑποχειρίοις, φίλοις εὐπρόσιτος, πλούτῳ κομῶν, 20 ἀπολαυστικός, ἡδύς, ἄλυπος, σθεναρὸς τῷ σώματι, πάντα ἔχων, ὅσα τίμια κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι δοκεῖ, ὁ τοιοῦτος πάντως ἐν εὐφροσύνῃ ἐκάστῳ τῶν παρόντων ἐπιγαννύμενος. Εἰ δέ τις μεταβολὴ τῆς εὐημερίας ταύτης καθάψαιτο, ἢ διάξενξιν τῶν φιλιῶν ἢ ζημίαν τῶν προσόντων ἢ τινα πῆρωσιν τῆς σωματικῆς εὐ- 25 κληρίας, ἐκ πονηρᾶς τιнос συντυχίας ἐπάγουσα, τότε τῇ ὑπεξαιρέσει τοῦ εὐφραίνοντος ἢ ἐναντία διάθεσις γίνεται, ἢ πένθος προσυγορεύομεν. Οὐκοῦν ἀληθῆς ὁ ἀποδοδομένος περὶ αὐτοῦ λόγος, ὅτι πένθος ἐστὶν αἴσθησις τις ἀλγεινῆ τῆς τῶν εὐφραίνοντων στερήσεως.

30 Εἰ δὴ νενόηται ἡμῖν τὸ ἀνθρώπινον πένθος, γενέσθω τις ὁδηγία τῶν ἀγνοουμένων τὰ πρόδηλα, ὡς ἂν φανερὸν γένοιτο, τί τὸ

αυτούς νά τούς θεωροῦμε ἀπόβλητους ἀπὸ τὴ θεία μακαριότητα, ἐπειδὴ οὔτε ἀμάρτησαν οὔτε μὲ τό πένθος θεράπευσαν τὴν ἀμαρτία τους; Ἄλλιῶς δὲ θά ἦταν προτιμότερο ν' ἀμαρτάνεις, παρὰ νὰ ζεῖς δίχως ἀμαρτία, ἂν ἡ χάρις τοῦ Παρακλητοῦ ἔχει ὀριστεῖ γι' αὐτούς μόνο πὺ μετανοοῦν; Γιατὶ λέει, «μακάριοι εἶναι αὐτοὶ πὺ πενθοῦν, γιατί αὐτοὶ θά παρηγορηθοῦν». Ἀκολουθώντας λοιπὸν ὅσο εἶναι δυνατό, ὅπως λέει ὁ Ἀμβακούμ, αὐτὸν πὺ μᾶς ἀνεβάζει στὰ ὑψηλά, ἃς ἐπαναλάβομε τὴν ἀναζήτηση τοῦ νοήματος πὺ ἔχει ὁ λόγος αὐτός, γιὰ νὰ μάθομε ποιὸ πάθος ἀφορᾷ ἢ παράκληση τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἄς ἐξετάσομε λοιπὸν τί εἶναι πρῶτα μέσα στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ τὸ πένθος αὐτὸ καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δημιουργεῖται. Εἶναι σ' ὅλους φανερό ὅτι πένθος εἶναι μιὰ σκοτεινὴ διάθεση τῆς ψυχῆς, πὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ στέρηση κάποιου ἐπιθυμητοῦ καὶ ἢ ὅποια δὲν ἔχει θέση νὰ παρουσιαστῆ σὲ ὅσους ζοῦν μὲ χαρὰ. Γιὰ παράδειγμα. Εἶναι εὐτυχισμένος κάποιος στὴ ζωὴ του, τοῦ ἔρχονται ὅλα δεξιὰ χωρὶς λύπες, χαίρεται γιὰ τὴ γυναῖκα του, καμαρώνει γιὰ τὰ παιδιά του, ἔχοντας συμμάχους τ' ἀδέρφια του εἶναι ἀπρόσβλητος ἀπὸ ἐχθρούς, εἶναι σεβαστὸς στὴν ἀγορὰ, οἱ κυβερνῶντες τὸν τιμοῦν, εἶναι φοβερός στοὺς ἀντίθετους, δὲν τὸν περιφροῦν οἱ ὑποχείριοί του, στοὺς φίλους του εἶναι ἀνοιχτός, ἀπολαμβάνει τ' ἄφθονα πλοῦτη του, εἶναι εὐχαριστημένος, δὲν ἔχει λύπη, εἶναι στὸ σῶμα γερός. Κι ἀφοῦ ἔχει ὅλα ὅσα ὁ κόσμος αὐτὸς τιμᾷ, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς χαίρεται γιὰ τὸ κάθετὶ πὺ ἔχει. Ἄν τῶρα ἐπηρεάσει τὴν εὐτυχία του κάποια μεταβολὴ καὶ ἀπὸ κάποια κακὴ τύχη τοῦ προκαλέσει ἢ χωρισμὸ του ἀπὸ τὰ πολυαγαπημένα του πρόσωπα ἢ κάποια ζημία στὴν περιουσία του ἢ τὸν σημαδέψει σωματικά, τότε μὲ τὴ στέρηση ἐκείνου πὺ τὸν εὐχαριστοῦσε προκαλεῖται ἢ ἀντίθετη διάθεση, τὴν ὅποια ὀνομάζομε πένθος. Εἶναι ἐπομένως ἀληθινὸς ὁ ὀρισμὸς πὺ κάναμε, ὅτι πένθος εἶναι ἓνα ὀδυνηρὸ συναισθημα, προκαλούμενο ἀπὸ τὴ στέρηση ὅσων μᾶς εὐχαριστοῦν.

Ἄν ἐννοήσαμε τί εἶναι τὸ ἀνθρώπινο πένθος, ἃς γίνουν τὰ πρόδηλα ὀδηγὸς γιὰ ὅσα ἀγνοοῦνται, γιὰ νὰ γίνει φανερό, ποιὸ εἶ-

μακαριζόμενόν ἐστι πένθος, ᾧ ἐπακολουθεῖ ἡ παράκλησις. Εἰ γὰρ ἡ τῶν προσόντων ἀγαθῶν στέρησις ἐνταῦθα τὸ πένθος ποιεῖ, οὐκ ἂν δέ τις τοῦ ἀγνωστομένου τὴν ζημίαν ἀπολοφύraitο, γινῶναι προσήκει πρότερον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ὃ τί ποτέ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν, εἴθ' 5 οὕτως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατανοῆσαι. Διὰ γὰρ τοῦτο συμβήσεται τὸ μακαριζόμενον πένθος κατορθωθῆναι. Οἷον γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν ἐν σκοτῶ βιοτευόντων, ὅταν ὁ μὲν ἐντεχθῆ τῷ ζῳφῶ, ὁ δὲ τῇ ἀπολαύσει τοῦ ἔξω φωτὸς συνειθισμένος, ἐξ ἐπηρείας τινὸς κατὰ κλειστος γένηται, οὐχ ὁμοίως ἀμφοτέρων ἢ τῶν παρόντων καθά- 10 πτεται συμφορὰ (ὁ μὲν γὰρ εἰδῶς οὐ ἐστέρηται, βαρεῖαν ποιεῖται τοῦ φωτὸς τὴν ζημίαν, ὁ δὲ μηδὲ ὄλως ἐγνωκῶς τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλύπως διαβιώσεται, διὰ τὴν τροφίαν τοῦ ζῳφου μηδενὸς ἐκπεπωκέναι τῶν ἀγαθῶν λογιζόμενος· ἐκ δὲ τούτου τὸν μὲν ἢ ἐπιθυμία τῆς τοῦ φωτὸς ἀπολαύσεως εἰς πᾶσαν ἄξει μηχανὴν καὶ ἐπί- 15 νοιαν τοῦ πάλιν ἰδεῖν οὐ ἐξ ἐπηρείας ἀπεστερήθη, ὁ δὲ καταγρηράσει τῷ ζῳφῶ διαβιῶν, διὰ τὸ μὴ ἐγνωκέναι τὸ βέλτιον, ἀγαθὸν ἑαυτῷ τὸ παρὸν κρίνων)· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νοήματος, ὁ τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν κατιδεῖν ἰσχύσας, ἔπειτα τὴν πτωχείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατανοήσας, ἐν συμφορᾷ τὴν ψυχὴν πάντως 20 ἔξει, τῷ μὴ εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐκείνῳ τὸν παρόντα βίον, πένθος ποιούμενος. Οὐκοῦν οὐ τὴν λύπην μοι δοκεῖ μακαρίζειν ὁ Λόγος, ἀλλὰ τὴν εἶδησιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἣ τὸ τῆς λύπης πάθος ἐπισυμβαίνει, διὰ τὸ μὴ παρεῖναι τῷ βίῳ τὸ ζητούμενον.

Ἀκόλουθον τοίνυν ἐξετάσαι τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ φῶς, 25 ᾧ τὸ ζοφῶδες τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως σπήλαιον ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐ καταυγάζεται. Ἥ τάχα, οὐ πρὸς τὸ ἀνήνυτόν τε καὶ ἀκατάληπτον ἢ ἐπιθυμία βλέπει; Τίς γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμὸς τοιούτος, ὡς ἀνιχνεῦσαι τοῦ ζητουμένου τὴν φύσιν; Τίς ἐξ ὀνομάτων τε καὶ ρημάτων σημασία τοιαύτη, ὡς ἀξίαν ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ ὑπερκει- 30 μένου φωτὸς ἐμποιῆσαι; Πῶς ὀνομάσω τὸ ἀθέατον; πῶς παρα-

ναι τὸ πένθος τὸ ἄξιο γιὰ μακαρισμό, πού ἐπιστέφεται ἀπὸ τὴν παράκληση. Ἄν δηλαδὴ ἡ στέρηση τῶν ἀγαθῶν προκαλεῖ ἐδῶ τὸ πένθος καὶ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ θρηνεῖ κάποιος γιὰ τὴ ζημία ἐνὸς ἀγνώστου ἀγαθοῦ, πρέπει νὰ γνωρίσομε πρῶτα αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθό, τί εἶναι στὴν πραγματικότητα, καὶ ἔτσι ἔπειτα νὰ κατανοήσομε τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἐπιτύχομε τὸ μακάριο πένθος. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μ' αὐτοὺς πού ζοῦνε στὸ σκοτάδι, πού δὲ νιώθουν ὁμοία καὶ οἱ δύο τὴν παρούσα συμφορὰ, ὅταν ὁ ἕνας γεννηθεῖ μέσα στὸ σκότος κι ὁ ἄλλος, ἐνῶ εἶναι συνηθισμένος στὸ φῶς, καταντήσει ἐγκλειστος ἀπὸ κάποια βία. Ὁ ἕνας δηλαδὴ πού γνωρίζει τί ἔχει χάσει θεωρεῖ ἀνυπόφορη τὴ ζημία τοῦ φωτός, ἐνῶ ὁ ἄλλος πού δὲν γνωρίζει κἂν αὐτὴ τὴ δωρεὰ θὰ ζήσει χωρὶς λύπη κι ἐπειδὴ ἔχει τραφεῖ μέσα στὸ ζόφο οὔτε κἂν θὰ σκέφτεται ὅτι ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ κάποιο ἀγαθό. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἡ ἐπιθυμία ν' ἀπολαύσουν τὸ φῶς θὰ κάνει τὸν ἕνα νὰ ἐπιχειρήσει κάθε τέχνασμα καὶ κάθε τρόπο νὰ δεῖ πάλι αὐτὸ πού στερήθηκε ἀπὸ κάποια ἀνάγκη, ἐνῶ ὁ ἄλλος θὰ γεράσει ζώντας μέσα στὸ ζόφο καὶ θὰ κρίνει καλὴ τὴν κατάστασή του, ἐπειδὴ δὲν ἔχει γνωρίσει τὸ καλύτερο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τις ἐννοίες πού μᾶς ἀπασχολοῦν. Ὅποιος ἐπέτυχε νὰ γνωρίσει τὸ ἀληθινὸ ἀγαθὸ καὶ ἀντιλήφθηκε ἔπειτα τὴν πτωχεῖα τῆς ἀνθρώπινης φύσης ὁπωδήποτε ἡ ψυχὴ του θὰ βρίσκεται σὲ συμφορὰ, θεωρώντας πένθος τὸ ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲ βρίσκεται σ' αὐτὸ τὸ ἀγαθό. Δὲ νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Λόγος μακαρίζει τὴ λύπη, ἀλλὰ τὴ γνώση τοῦ ἀγαθοῦ στὴν ὁποία ἐπισυμβαίνει τὸ πάθος τῆς λύπης, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει στὴ ζωὴ αὐτὸ πού εἶναι τὸ ζητούμενο.

Τώρα ἔρχεται ἡ σειρά του νὰ ἐξετάσομε τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο τὸ φῶς, πού δὲν καταυγάζει αὐτὸ τὸ ζοφερὸ σπήλαιο τῆς ἀνθρώπινης φύσης στὴν παρούσα ζωὴ. Ἡ μήπως ἡ ἐπιθυμία δὲν ἀποβλέπει στὸ ἀτελεύτητο καὶ ἀκατάληπτο; Ποιὰ σκέψη μπορούμε νὰ κάνομε, ὥστε νὰ ἀνιχνεύσομε τὴ φύση αὐτοῦ πού ζητοῦμε. Ποιὰ σημασία μπορούν νὰ μᾶς δώσουν τὰ ὀνόματα καὶ οἱ λέξεις, ὥστε νὰ μᾶς δημιουργήσουν μιὰ ἐννοια ἀντάξια τοῦ ὑπέρτατου φωτός; Πῶς νὰ ὀνομάσω τὸ ἀθέατο; Πῶς νὰ παραστήσω μ' ἕνα

στήσω τὸ ἄνυλον; πῶς δείξω τὸ ἀείδές, πῶς διαλάβω τὸ ἀμέγεθες, τὸ ἄποσον, τὸ ἄποιον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ μήτε τόπω, μήτε χρόνω εὐρισκόμενον; τὸ ἐξώτερον παντὸς περασμοῦ καὶ πάσης ὀριστικῆς φαντασίας, οὗ ἔργον ζωῆ καὶ ἡ πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀγαθὸν νοουμένων ὑπόστασις; περὶ ὃ πᾶν ὑψηλὸν νόημά τε καὶ ὄνομα θεωρεῖται, θεότης, βασιλεία, δύναμις, αἰδιότητα, ἀφθαρσία, χαρά τε καὶ ἀγαλλίαμα καὶ πᾶν ὃ,τι πέρ ἐστι ἐν ὕψει νοούμενόν τε καὶ λεγόμενον; Πῶς τοίνυν ἔστι καὶ διὰ ποίων λογισμῶν τὸ τοιοῦτον ἡμῶν ἀγαθὸν ὑπ' ὄψιν ἐλθεῖν, τὸ θεώμενον καὶ μὴ βλεπόμενον; Τὸ πᾶσι 10 τοῖς οὖσι τὸ εἶναι παρεχόμενον, αὐτὸ δὲ ἀεὶ ὄν καὶ τοῦ γενέσθαι οὐ προσδεόμενον;

Ἄλλ' ὡς ἂν μὴ μάτην ὁ λόγος κάμνοι τοῖς ἀχωρήτοις ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, τῶν μὲν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν τὴν φύσιν, ὡς ἀμήχανον ὄν τὸ τοιοῦτον ὑπὸ κατάληψιν ἐλθεῖν, πολυπραγμονοῦντες παν- 15 σῶμεθα, τοσοῦτον μόνον ἐκ τῶν ζητηθέντων κερδάναντες, ὅσον δι' αὐτοῦ τοῦ μὴ δυναθῆναι κατιδεῖν τὸ ζητούμενον, ἔννοιαν τινα τοῦ μεγέθους τῶν ζητουμένων ἀνατυπώσασθαι. Ὅσῳ δὲ τῆς γνώσεως ἡμῶν ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῇ φύσει πιστεύομεν, τοσοῦτω μᾶλλον τὸ πένθος ἐν αὐτοῖς ἐπιτείνωμεν, ὅτι τοιοῦτόν 20 ἔστι καὶ τοσοῦτον τὸ ἀγαθόν, οὗ διεzeugμένοι τυγχάνομεν, ὡς μηδὲ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ χωρεῖν δύνασθαι. Τούτου μέντοι τοῦ ὑπεραίροντος πᾶσαν δύναμιν καταληπτικὴν, ἐν μετουσίᾳ ποτὲ ἡμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τοσοῦτον ἦν ἐν τῇ φύσει ἡμῶν ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν τὸ ὑπὲρ πᾶν νόημα, ὡς ἄλλο ἐκεῖνο τὸ ἀνθρώπινον εἶναι δοκεῖν, τῇ 25 ἀκριβεστάτῃ ὁμοιώσει κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου μεμορφωμένον. Ἄ γὰρ νῦν περὶ ἐκείνου στοχαστικῶς θεωροῦμεν, ταῦτα πάντα καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἦν, ἀφθαρσία τε καὶ μακαριότητης· καὶ τὸ αὐτοκρατὲς καὶ τὸ ἀδέσποτον, τό τε ἄλυπον καὶ ἀπραγματευτον τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ἐν θειοτέροις διαγωγῇ, καὶ τὸ γυμνῆ τε καὶ 30 καθαρᾷ παντὸς προκαλύμματος τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸ ἀγαθὸν βλέπειν.

Ταῦτα γὰρ πάντα δι' ὀλίγων ρημάτων ὁ τῆς κοσμογενείας

ύλικό τὸ αὐλο; Πῶς νὰ δείξω μὲ κάποια μορφή τὸ ἄμορφο; Πῶς νὰ περιλάβω αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει οὔτε μέγεθος οὔτε ποσὸ οὔτε ποιὸ οὔτε σχῆμα; Αὐτὸ ποὺ δὲ βρίσκεται οὔτε σὲ τόπο οὔτε σὲ χρόνο; Ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὄρια καὶ κάθε φαντασία ποὺ ὀρίζει; Ποὺ ἔργο του εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὑπόστασις ὄλων ὅσα καλύπτει ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ; Αὐτὸ ποὺ τὸ νοοῦμε μὲ κάθε ὑψηλὸ νόημα καὶ ὄνομα, ὅπως θεότητα, βασιλεία, δύναμη, ἀιδιότητα, ἀφθαρσία, χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑψηλὸ νοοῦμε καὶ ὀνομάζομε; Πῶς λοιπὸν καὶ μὲ ποιούς λογισμοὺς εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμφανιστεῖ μπροστὰ μας, αὐτὸ ποὺ κοιτάζομε χωρὶς νὰ τὸ βλέπομε; Αὐτὸ ποὺ παρέχει τὸ εἶναι σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ τὸ ἴδιο ὑπάρχει πάντοτε καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ γίνῃ;

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν κουράζεται ἄδικα ὁ λόγος ἐπεκτεινόμενος σὲ πράγματα ποὺ δὲν τὰ χωρεῖ, θὰ σταματήσομε νὰ πολυπραγμονοῦμε τὴ φύση τῶν ὑπέρτατων ἀγαθῶν ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνουν ἀντικείμενο τῆς κατανόησής μας κι ἄς εἶναι τὸ κέρδος μας ἀπὸ τὴν ἔρευνά μας τόσο μονάχα, ὅσο, μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴν ἀδυναμία νὰ ἐννοήσομε τὸ ζητούμενο, νὰ ἐντυπώσομε στὴν ψυχὴ μας κάποια ἔννοια τοῦ μεγέθους αὐτῶν ποὺ ζητοῦμε. Κι ὅσο ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀντιληπτικὴ μας δύναμη πιστεύομε πῶς εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀγαθοῦ, τόσο περισσότερο ἐπιτείνομε μέσα μας τὸ πένθος, ἐπειδὴ εἶναι τέτοιο καὶ τόσο τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἴμαστε χωρισμένοι, ὥστε νὰ μὴν μπορούμε οὔτε τὴ γνώση του ν' ἀποκτήσομε. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ξεπερνᾷ κάθε καταληπτικὴ δύναμη, αὐτὸ τὸ μετεῖχαμε κάποτε οἱ ἄνθρωποι καὶ ἦταν τόσο μεγάλο μέσα στὴ φύσις μας ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸ τὸ πάνω ἀπὸ κάθε νόημα, ὥστε ἐκεῖνη ἡ ἀνθρώπινη γενιὰ νὰ φαίνεται πῶς εἶναι διαφορετικὴ, διαμορφωμένη μὲ ἀκριβέστατη ὁμοίωσις σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτότυπου. Γιατὶ ὅσα τώρα παρατηροῦμε σ' ἐκεῖνο συμπεραίνοντας, αὐτὰ ὅλα ὑπῆρχαν καὶ στὸν ἄνθρωπο, ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ μακαριότητα, τὸ αὐτεξούσιο καὶ ἀνεξάρτητο, ἡ ἀπουσία λύπης καὶ δυσκολιῶν τῆς ζωῆς, ἡ ζωὴ μὲ θεῖες συνθηκὲς καὶ ἡ προσατένισις πρὸς τὸ ἀγαθὸ μὲ διάνοια γυμνὴ καὶ καθαρὴ ἀπὸ κάθε προκάλυμμα.

Αὐτὰ ὅλα μᾶς ἐκθέτει μὲ λίγες αἰνιγματικὲς ἐκφράσεις ὁ λό-

ἡμῖν ὑπαινίττεται λόγος, κατ' εἰκόνα Θεοῦ λέγων πεπλάσθαι τὸν
 ἄνθρωπον, καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ζῆν καὶ τῶν ἐκεῖ πεφυτευμένων
 κατατροφᾶν. Τῶν δὲ φυτῶν ἐκείνων καρπὸς ζωὴ καὶ γνῶσις καὶ
 τὰ τοιαῦτά ἐστιν. Εἰ δὲ ταῦτα ἐν ἡμῖν ἦν, πῶς οὖν ἔστι διὰ συγκρί-
 5 σεως ἀντιπαραθεωροῦντα τῇ τότε μακαριότητι τὴν παροῦσαν νῦν
 ἀθλιότητα, μὴ ἐπιστενάζειν τῇ συμφορᾷ; Τὸ ὑψηλὸν τεταπεινῶται,
 τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ γενόμενον ἀπεγεώθη, τὸ βασιλεύειν
 τεταγμένον κατεδουλώθη, τὸ εἰς ἀθανασίαν κτισθὲν κατεφθάρη
 θανάτῳ, τὸ ἐν τρυφῇ τοῦ παραδείσου διάγον εἰς τὸ νοσῶδες καὶ
 10 ἐπίπονον τοῦτο μετωκίσθη χωρίον, τὸ τῇ ἀπαθείᾳ σύντροφον τὸν
 ἐμπαθῆ καὶ ἐπίκηρον ἀντηλλάξατο βίον, τὸ ἀδέσποτον τε καὶ αὐτε-
 ζούσιον νῦν ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων κακῶν κυριεύεται, ὡς
 μηδὲ ρᾶδιον εἶναι τοὺς τυράννους ἡμῶν ἀπαριθμήσασθαι. Ἐκα-
 στον γὰρ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν, ὅταν ἐπικρατήσῃ, δεσπότης τοῦ δου-
 15 λωθέντος γίνεται, καὶ καθάπερ τις τύραννος καταλαβὼν τῆς ψυχῆς
 τὴν ἀκρόπολιν, δι' αὐτῶν τῶν ὑποχειρίων κακοῖ τὸν ὑπήκοον,
 ὑπηρέταις τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ κατα-
 χρώμενος· οὕτως ὁ θυμὸς, οὕτως ὁ φόβος, ἡ δειλία, τὸ θράσος, τὸ
 κατὰ λύπην τε καὶ τὸ καθ' ἡδονὴν πάθος, μῖσος, ἔρις, ἀνέλεος,
 20 ἀπήνεια, φθόνος, κολακεία, μνησικακία τε καὶ ἀναληγησία, καὶ πάν-
 τα τὰ κατὰ τὸ ἐναντίον ἐν ἡμῖν νοούμενα πάθη, τυράννων ἐστὶ τι-
 νων καὶ δεσποτῶν ἀπαριθμησις, τῶν πρὸς τὸ ἴδιον κράτος τὴν ψυ-
 χὴν οἷόν τινα δορυάλωτον καταδουλώντων. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς περὶ
 τὸ σῶμα συμφορὰς ἀναλογίζοιτο, τὰς τῇ φύσει ἡμῶν συμπεπλε-
 25 γμένους τε καὶ συστρεφομένας, τὰς ποικίλας λέγω καὶ πολυτρόπους
 τῶν νοσημάτων ιδέας, ὧν πάντων τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπείρατον ἦν τὸ
 ἀνθρώπινον, πολὺ μᾶλλον πλεονάσει τὸ δάκρυον, ἐκ παραλλήλου
 θεωρῶν ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ λυπηρά, καὶ ἀντιπαρατιθεῖς τὰ κακὰ
 τοῖς βελτίοσιν.

30 Τοῦτο οὖν ἔοικεν ἐν ἀπορρήτῳ διδάσκειν ὁ μακαρίζων τὸ
 πένθος, τὸ πρὸς τὸ ἀληθινὸν ἀγαθὸν τὴν ψυχὴν βλέπειν, μηδὲ τῇ
 παρουσίᾳ ἀπάτῃ τοῦ βίου καταβαπτίζεσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν οὔτε ἀδα-

γος τῆς κοσμογονίας, διδάσκοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ζοῦσε στὸν παράδεισο καὶ ἀπολάμβανε τοὺς καρποὺς τῶν δέντρων του, καὶ τῶν φυτῶν ἐκείνων ὁ καρπὸς ἦταν ζωὴ καὶ γνώση καὶ τὰ παρόμοια. Ἄν αὐτὰ τὰ εἶχαμε κάποτε, πῶς εἶναι δυνατὸ συγκρίνοντας κι ἀντιπαραβάλλοντας τὴν τωρινὴ ἀθλιότητα μὲ τὴν τότε μακαριότητα, νὰ μὴν ἀναστενάζομε γιὰ τὴ συμφορὰ μας; Τὸ ὑψηλὸ ταπεινώθηκε, ὅ,τι πλάστηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου ἔγινε γῆ, αὐτὸς ποὺ ἦταν ταγμένος νὰ βασιλεύει ἔγινε δούλος, αὐτὸ ποὺ κτίστηκε γιὰ τὴν ἀθανασία ἔπεσε στὴ φθορὰ τοῦ θανάτου, αὐτὸς ποὺ ζοῦσε μέσα στὴν τρυφὴ τοῦ παραδείσου μεταφέρθηκε στὸν τόπο αὐτὸ τῆς ἀρρώστιας καὶ τῶν πόνων, αὐτὸς ποὺ εἶχε συνηθίσει τὴν ἀπάθεια τὴν ἀντάλλαξε μὲ τὸν βίον τῶν παθῶν καὶ τῆς φθορᾶς, ὁ ἀναμάρτητος καὶ αὐτεξουσίος κυριεύεται ἀπὸ τέτοια καὶ τόσα δεινά, ὥστε οὔτε νὰ ἀπαριθμήσομε δὲν εἶναι εὐκόλο τοὺς τυράννους μας. Γιατὶ καθένα ἀπὸ τὰ πάθη μας, ὅταν ἐπικρατήσῃ γίνεται κύριος τοῦ ὑποδουλωμένου καὶ σὰν νὰ ἴναι ἓνας τύραννος κι ἔχει καταλάβει τὴν ἀκρόπολη τῆς ψυχῆς κακοποιεῖ τοὺς ὑπηκόους του μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς ὑποχείριους του, χρησιμοποιοῦντας κακῶς τοὺς λογισμοὺς μας ὡς ὑπηρετές του. Ἔτσι ὁ θυμὸς, ὁ φόβος, ἡ δειλία, ἡ θρασύτητα, τὸ πάθος τῆς λύπης καὶ τῆς ἡδονῆς, τὸ μῖσος, ἡ ἐριστικότητα, ἡ ἀσπλαχνία, ἡ σκληρότητα, ὁ φθόνος, ἡ κολακεία, ἡ μνησικακία καὶ ἡ ἀναλγησία καὶ ὅλα τὰ πάθη ποὺ μᾶς ἐναντιώνονται ἀποτελοῦν ἓνα κατάλογο τυράννων καὶ κυρίων ποὺ ὑποτάσσουν στὴν ἐξουσία τους τὴν ψυχὴ ὅπως ἓναν αἰχμάλωτο. Κι ἂν ἀναλογιζόταν κανένας καὶ τὰ σωματικὰ πάθη ποὺ εἶναι συνδεδεμένα καὶ πλεγμένα μὲ τὴ φύση μας, ἐννοῶ τὰ πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη τῶν ἀσθενειῶν, ποὺ στὴν ἀρχὴ δὲν ἐπηρεάζαν καθόλου τὸ ἀνθρώπινο γένος, θὰ πληθύνει πολὺ περισσότερο τὸ δάκρυ βλέποντας τὰ λυπηρὰ παράλληλα μὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀντιπαραθέτοντας τὰ πλήθη τῶν κακῶν στὰ ἄριστα.

Αὐτὸ φαίνεται ὅτι διδάσκει μὲ τρόπο μυστικὸ αὐτὸς ποὺ μακαρίζει τὸ πένθος, ν' ἀτενίζει δηλαδὴ ἢ ψυχὴ πρὸς τὸ ἀληθινὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ μὴ βουλιάξῃ στὴν ἀπάτη τῆς ζωῆς αὐτῆς. Γιατὶ βέ-

κρυτὶ ζῆν τὸν ἐπεσκεμμένον δι' ἀκριβείας τὰ πράγματα, οὔτε ἐν λυπηροῖς εἶναι νομίζειν τὸν ταῖς βιωτικαῖς ἡδοναῖς ἐμβαθύνοντα· καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀλόγων τὸ τοιοῦτον ἔστιν ἰδεῖν, οἷς ἔλεεινή μὲν ἡ τῆς φύσεώς ἐστι κατασκευὴ (τί γὰρ ἔλεεινότερον τῆς τοῦ λόγου 5 στερήσεως;). αἰσθησις δὲ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς οὐδεμία, ἀλλὰ κατὰ τινα ἡδονὴν κάκεινοις ἡ ζωὴ διεξάγεται· καὶ ὁ ἵππος γαυριᾶ καὶ ὁ ταῦρος κονίζεται, καὶ ὁ σὺς φρίσσει τὴν λοφίαν, καὶ οἱ σκύλακες παίζουσι, καὶ διασκορτῶσιν οἱ μύσχοι, καὶ ἕκαστον τῶν ζώων ἔστιν ἰδεῖν διὰ τινων τεκμηρίων τὴν ἡδονὴν ἐνδεικνύμενον, οἷς εἴ 10 τις κατανόησις ἦν τῆς τοῦ λόγου χάριτος, οὐκ ἂν τὸν κωφὸν αὐτῶν καὶ ταλαίπωρον βίον ἐν ἡδονῇ διετίθεντο. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς οὐδεμία τῶν ἀγαθῶν ἐστι γνῶσις, ὧν ἡ φύσις ἡμῶν ἀπεστέρηται, τούτοις καθ' ἡδονὴν ἡ τῆς παρουσίας ζωῆς διαγωγῇ.

Ἀκολουθεῖ δὲ τῶ τοῖς παροῦσιν ἡδεσθαι, τὸ μὴ ζητεῖν τὰ βελ- 15 τίω, ὁ δὲ μὴ ζητῶν, οὐκ ἂν εὖροι τὸ μόνοις ζητοῦσι παραγενόμενον. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο ὁ Λόγος μακαρίζει τὸ πένθος, οὐ δι' ἑαυτὸ κρίνων εἶναι μακάριον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐξ ἐκείνου παραγενόμενον. Δείκνυσι δὲ τοῦ λόγου ἡ συζυγία, ὅτι τῆς πρὸς τὴν παράκλησιν ἀναφορᾶς τὸ πενθεῖν αὐτοῖς ἐστι μακάριον. «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ 20 πενθοῦντες» καὶ οὐκ ἔστησεν ἐν τούτῳ τὸν λόγον, ἀλλὰ προσέθηκεν, «ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», ὃ μοι δοκεῖ προκατανενοηκῶς ὁ μέγας Μωϋσῆς (μᾶλλον δέ, ὁ ἐν ἐκείνῳ ταῦτα διατάσσει Λόγος, ἐν ταῖς μυστικαῖς τοῦ Πάσχα παρατηρήσεσιν), ἄζυμον μὲν αὐτοῖς ἄρτον ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις νομοθετῆσαι, ὄψον δὲ τῇ 25 βρώσει πικρίδας ποιήσασθαι, ὡς ἂν διὰ τῶν τοιούτων μάθοιμεν αἰνιγμάτων, ὅτι οὐκ ἔστι τῆς μυστικῆς ἐκείνης ἑορτῆς μεταχεῖν ἄλλως, εἰ μὴ αἱ πικρίδες τοῦ βίου τούτου τῇ ἀπλῇ καὶ ἀζύμῳ ζωῇ ἐκουσίως καταμιγνύονται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Δαβίδ, καίτοι τὸ ἀκρότατον τῆς ἀνθρωπίνης εὐκληρίας μέτρον (λέγω δὴ τὴν βασι- 30 λείαν) περὶ ἑαυτὸν βλέπων, δαυιλῶς ἐπιβάλλει τῶν πικρίδων τῇ

βαια οὔτε χωρὶς δάκρυα εἶναι δυνατό νὰ ζεῖ ὅποιος ἐξετάζει λεπτομερῶς τὰ πράγματα οὔτε νὰ νομίζει πὼς ζεῖ μέσα στὰ λυπηρὰ ὅποιος βυθίζεται στὶς ἡδονὲς τῆς ζωῆς. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε καὶ στὰ ζῶα. Ἡ κατασκευὴ τους εἶναι βέβαια ἐλεεινὴ (πράγματι τί πὶο ἐλεεινὸ ὑπάρχει ἀπὸ τὴ στέρηση τοῦ λόγου;) καὶ δὲν ἔχουν καμιὰ αἴσθηση τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ κι ἐκεῖνα περνοῦν τὴ ζωὴ τους μὲ κάποια ἡδονή· τὸ ἄλογο καμαρώνει, ὁ ταῦρος κυλιέται στὴ σκόνῃ, ὁ κἄπρος ἀνορθώνει τὸ τρίχωμά του, τὰ σκυλάκια παίζουν, τὰ μοσχάρια σκιρτοῦν καὶ μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε ὅτι κάθε ζῶο ἐκδηλώνει μὲ κάποια σημάδια τὴν ἡδονή, πὺ ἂν ἐνωθῶν κάπως τὴ χάρη τοῦ λογικοῦ, δὲ θὰ ξόδευαν τὴν κουφή καὶ ταλαίπωρη ζωὴ τους σὲ ἡδονή. Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, πὺ δὲν ἔχουν καμιὰ γνώση τῶν ἀγαθῶν, μὲ ὅσα ἡ φύση μας ἔχει στερηθεῖ, μ' αὐτὰ αὐτοὶ νιώθουν ἡδονὴ στὴν παρούσα ζωή.

Τὴν εὐχαρίστηση μὲ τὰ παρόντα ἀκολουθεῖ ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὰ καλύτερα. Κι ὅποιος δὲ ζητεῖ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ ἐκεῖνο πὺ τὸ πετυχαίνουν μόνο ὅποιοι ζητοῦν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Λόγος μακαρίζει τὸ πένθος, ὄχι γιατί κρίνει πὼς εἶναι καθεαυτὸ μακάριο, ἀλλὰ γιὰ τὶς συνέπειες πὺ ἔχει. Καὶ δείχνει ἡ συνάφεια τοῦ λόγου ὅτι τὸ πένθος εἶναι μακάριο γι' αὐτοὺς ἐξαιτίας τῆς σχέσης του μὲ τὴν παρηγορία. Γιατὶ λέει, «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πὺ πενθοῦν» καὶ δὲ σταματᾷ ὡς ἐδῶ, ἀλλὰ πρόσθεσε «γιατὶ αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν». Αὐτὸ νομίζω εἶχε κατανοήσει παλιὰ ὁ Μωϋσῆς (ἡ καλύτερα ὁ Λόγος πὺ τὸν διέταξε αὐτὰ σχετικὰ μὲ τὶς μυστικὲς διατάξεις τοῦ Πάσχα) καὶ γι' αὐτὸ νομοθέτησε νὰ χρησιμοποιοῦν κατὰ τὶς ἐορτὲς ψωμὶ ἄζυμο καὶ μαζί μὲ τὸ ψωμὶ νὰ τρῶνε πικρίδες⁴, μὲ σκοπὸ νὰ μάθουμε μὲ τὰ αἰνίγματα αὐτὰ, ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ μετασχομε στὴν μυστικὴ ἐκείνη ἐορτὴ μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν δὲν ἀναμιχθοῦν ἐκούσια στὴν ἀπλή καὶ ἄζυμη ζωὴ τὰ πικρὰ χόρτα τῆς ζωῆς αὐτῆς. Γι' αὐτὸ κι ὁ μέγας Δαβίδ, μολονότι εἶχε ἀνεβεῖ στὸν πρῶτο βαθμὸ τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας (ἐννοῶ τὴ βασιλεία), στενάζει γοερὰ δοκιμάζοντας τὶς πικρίες τῆς ζωῆς του, θρηνώντας γιὰ

ἑαυτοῦ ζωῆ στενάζων ἐν οἰμωγῇ, καὶ θρηγῶν τὴν παράτασιν τῆς ἐν σαρκὶ παροικίας, καὶ ἐκλείπων ὑπὸ τῆς τῶν μειζόνων ἐπιθυμίας, φησὶν, «οἴμοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη». Ἐτέρωθι δὲ πρὸς τὸ κάλλος τῶν θείων σκηνωμάτων ἀτενὲς ἀποβλέπων, ἐκλι-
5 πεῖν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας φησί, τὸ ἐν ἐσχάτοις ἐκεῖ τετάχθαι, τοῦ πρωτεύειν ἐν τοῖς παροῦσι, προτιμότερον ἑαυτῷ κρίνων.

Εἰ δέ τις ἀκριβέστερον κατανοῆσαι βούλοιο τοῦ μακαριζομέ-
νου τούτου πένθους τὴν δύναμιν, ἐπισκεψάσθω ἑαυτῷ ἐν τῷ κατὰ
Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον διηγήματι, ἐν ᾧ γυμνότερον τὸ τοιοῦτον
10 δόγμα ἡμῖν σαφηνίζεται. «Μνήσθητι» γάρ, φησὶν ὁ Ἀβραὰμ πρὸς
τὸν πλούσιον, «ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου· ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ· διὰ τοῦτο οὗτος μὲν παρακαλεῖται, σὺ
δὲ ὀδυνᾶσαι». Ἔοικε γάρ, ἐπειδὴ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν
ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀπέστησεν ἡμᾶς ἡ ἀβουλία, μᾶλλον δὲ ἡ κα-
15 κοβουλία· τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀμιγῆς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ ἀπολαύ-
σει ἡμῶν νομοθετήσαντος, καὶ καταμιγνύναι τῷ καλῷ τὴν τοῦ κα-
κοῦ πείραν ἀπαγορεύσαντος, ἐπειδὴ ἡμεῖς ὑπὸ λαιμαργίας ἐκου-
σίως τοῦ ἐναντίου ἐνεφορήθημεν (λέγω δὲ τῆς τοῦ θείου Λόγου πα-
ρακοῆς ἀπογευσάμενοι), διὰ τοῦτο χρῆ πάντως ἐν ἀμφοτέροις γενέ-
20 σθαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ μετασχεῖν ἐν μέρει τοῦ τε λυποῦν-
τος καὶ τοῦ εὐφραίνοντος. Λύο δὲ ὄντων βίων, καὶ διπλῆς τῆς ζωῆς
καθ' ἑκάτερον τῶν βίων ἰδιαζόντως θεωρουμένης, ὡσαύτως δὲ
καὶ εὐφροσύνης διπλῆς, τῆς μὲν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, τῆς δὲ ἐν τῷ
κατ' ἐλπίδας ἡμῖν προκειμένῳ, μακαριστὸν ἂν εἶη τὴν τῆς εὐφρο-
25 σύνης μοῖραν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγαθοῖς εἰς τὸν αἰδίων ἀποθέσθαι βίον,
τῆς δὲ λύπης ἐκπληρῶσαι τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ βραχεῖα ταύτῃ καὶ
προσκαίρῳ ζωῆ, ζημίαν ποιούμενον, οὐ τὸ στερηθῆναί τινος τῶν
κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἡδέων, ἀλλὰ τὸ διὰ τῆς ἀπολαύσεως τούτων
ἐν ἀποπτώσει τῶν ἀμεινόνων γενέσθαι.

30 Οὐκοῦν εἰ μακαριστὸν ἐστὶν τὸ ἐν τοῖς ἀπείροις αἰῶσιν ἀτέλε-

τὴν παράτασιν τῆς ξενιτειᾶς τοῦ στή σάρκα καὶ μὴ ὑποφέροντας τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μεγαλύτερων ἀγαθῶν, λέει· «ἀλίμονό μου, μάκρυνε πολὺ ἢ ξενιτεία μου»⁵. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀτενίζοντας τὴν ὁμορφίαν τῶν σκηνομάτων τοῦ Θεοῦ, λέει ὅτι πεθαίνει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔχει θέσιν ἐκεῖ ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους, κρίνοντας ὅτι αὐτὸ εἶναι προτιμότερον ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πρῶτος στὴν ἐδῶ ζωὴ.

Κι ἂν ἤθελε κανένας νὰ κατανοήσῃ πληρέστερα τὴ σημασίαν τοῦ πένθους αὐτοῦ ποῦ δέχεται τὸ μακαρισμὸν, ἃς σκεφεῖ τὴ διήγησιν γιὰ τὸ Λάζαρο καὶ τὸν πλούσιον, ὅπου διασαφηνίζεται καθαρότερα ἢ διδασχὴ αὐτῆ. Γιατὶ λέει ὁ Ἀβραὰμ στὸν πλούσιον· «θυμῆσου ὅτι ἐσὺ ἀπόλαυσες τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου, ὅμοια κι ὁ Λάζαρος τίς δυστυχίες του. Καὶ γι' αὐτὸ αὐτὸς ἀπολαμβάνει παρηγορία, ἐνῶ ἐσὺ ὑποφέρεις»⁶. Ἐπειδὴ ἡ ἀβουλία μᾶς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ καλύτερα ἢ κακοβουλία μας, γιατί ὁ Θεὸς νομοθέτησε ν' ἀπολαμβάνομε τὸ ἀγαθὸ καθαρὸ ἀπὸ τὸ κακὸ κι ἄπαγόρευσε νὰ δοκιμάζομε καὶ ν' ἀναμιγνύομε τὸ κακὸ στὸ καλόν, ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴν λαίμαργίαν μας ἐπιδοθήκαμε ἐκούσιαν στὸ ἀντίθετον (θέλω νὰ πῶ δοκιμάσαμε τὴν παρακοὴν στὸ θεῖον Λόγον), φαίνεται ὅτι γι' αὐτὸ πρέπει ὅπωςδὴποτε ἢ ἀνθρώπινη φύσιν νὰ βρεθεῖ καὶ στὰ δύο καὶ νὰ μετᾶσχει κατὰ ἓνα μέρος καὶ τὸ λυπηρὸν καὶ τὸ εὐχάριστον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν δύο βίοι καὶ στὸν καθένα βίον ἰδιαιτέρως παρατηροῦνται δύο εἶδη ζωῆς, καὶ ἐπίσης καὶ διπλὴ εὐφροσύνη, ἢ μία γιὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὴν ζωὴν ποῦ ἐλπίζομε, θὰ εἶναι ἄξιον γιὰ μακαρισμὸν νὰ τοποθετήσομε τὸ μερίδιον τῆς εὐφροσύνης μὲ τὸ ἀληθινὸν ἀγαθὸν στὸν βίον τῆς αἰωνιότητος καὶ τὴν μερίδα τῆς λύπης νὰ τὴν ἐξαντλήσομε στὴ σύντομην καὶ πρόσκαιρην αὐτὴν ζωὴν, θεωρώντας ὡς ζημίαν ὄχι τὴν στέρησιν κάποιας εὐχαρίστησιν τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν ἔκπτωσίν μας ἀπὸ τὰ καλύτερα ἐξαιτίας τῆς ἀπόλαυσιν αὐτῶν ἐδῶ.

Ἄν εἶναι λοιπὸν ἄξιον γιὰ μακαρισμὸν ἢ ἐξασφάλισιν στοὺς

5. Ψαλμ. 114,5.

6. Λουκᾶ 16,25.

στόν τε καὶ εἰσαεὶ παρατεινομένην τὴν εὐφροσύνην ἔχειν, δεῖ δὲ πάντως γεύσασθαι καὶ τῶν ἐναντίων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, οὐκέτι χαλεπὸν ἐστὶ συνιδεῖν τοῦ λόγου τὸ βούλημα, διὰ τί μακάριοι οἱ νῦν πενθοῦντες, αὐτοὶ γὰρ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας παρακληθή-
5 σονται, ἡ δὲ παράκλησις ἐκ τῆς τοῦ Παρακλήτου μετουσίας γίνεται. Ἰδία γὰρ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια ἢ τῆς παρακλήσεως χάρις ἐστίν, ἧς καὶ ἡμεῖς ἀξιωθεῖμεν, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄπειρους αἰῶνες εὐφροσύνης ἀτελεύτητης παρατεινόμενης στήν αἰωνιότητα, κι ἂν ἀπό τήν ἄλλη εἶναι ἀπαραίτητο νά δοκιμάσει καί τὰ ἀντίθετα ἢ ἀνθρώπινη φύση, τότε δέν εἶναι πιά δύσκολο νά καταλάβει κανένας τὸ νόημα τοῦ λόγου, γιατί «εἶναι μακάριοι ὅσοι πενθοῦν, γιατί αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν στοὺς ἄπειρους αἰῶνες»· καὶ ἡ παρηγορία πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὴ μετουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια εἶναι ἡ δωρεὰ τῆς παρηγοριᾶς καὶ εἶθε αὐτὴν νά τὴν ἀξιωθοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ΄

«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,
ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται»

Τοὺς στομαχοῦντας καὶ κακοσίτους φασὶν οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπι-
στήμονες, πονηρῶν τινῶν χυμῶν τε καὶ περιττωμάτων ἐπὶ τὴν
ἄνω γαστέρα συρρυνέντων, αἰεὶ δοκεῖν πλήρεις τε καὶ διακορεῖς εἶ-
5 ναι, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ὠφέλιμον τροφήν ἀλλοτρίως ἔχειν, τῆς
φυσικῆς αὐτοῖς ὀρέξεως ἐν τῇ νόθῳ πλησμονῇ μαρανθείσης. Εἰ δέ
τις αὐτοῖς ἐξ ἰατρικῆς ἐπιμέλεια προσαχθείη, διὰ τινος τμητικῆς
φαρμακοποσίας ἀποκλυσθέντων τῶν ἐναπειλημμένων ταῖς τοῦ
στομάχου κοιλότησιν, οὕτω συμβαίνειν, τοῦ ἀλλοτρίου μηκέτι διο-
10 χλοῦντος τὴν φύσιν, τῆς ὠφελούσης τε καὶ τροφίμου βρώσεως αὐ-
τοῖς ἐπανιέναι τὴν ὄρεξιν· καὶ τοῦτο τῆς ὑγείας εἶναι σημεῖον, τὸ
μηκέτι κατηναγκασμένως, ἀλλὰ μετ' ἐπιθυμίας τε καὶ ὀρμῆς τὴν
βρῶσιν προσίεσθαι.

Τί οὖν μοι βούλεται τὸ προοίμιον; Ἐπειδὴ προῖόν δι' ἀκολου-
15 θίας ὁ πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῆς τῶν μακαρισμῶν κλίμακος χειρα-
γωγῶν ἡμᾶς Λόγος, ὁ, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν, τὰς καλὰς
ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν διατιθέμενος, τοιαύτην ἡμῖν μετὰ τὰς
προδιανυσθείσας ἀνόδους τετάρτην προδείκνυσιν ἄλλην ἀνάβασιν
λέγων, «μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι
20 αὐτοὶ χορτασθήσονται», καλῶς ἔχειν, οἶμαι, τὸ διακορές τε καὶ
πλησμονικὸν τῆς ψυχῆς ἐκκαθάραντας, ὡς ἔστι δυνατόν, τῆς
τοιαύτης βρώσεώς τε καὶ πόσεως τὴν μακαριστὴν ὄρεξιν ἡμῖν αὐ-
τοῖς ἐμποιῆσαι· οὔτε γὰρ ἰσχύσαι δυνατόν ἐστι τὸν ἄνθρωπον, μὴ

ΛΟΓΟΣ Δ'

«Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη, γιατί αὐτοὶ θὰ χορτάσουν»¹

Λένε οἱ ἐπιστήμονες τῆς ἰατρικῆς ὅτι ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ τὸ στομάχι τους καὶ δὲν μποροῦν νὰ φᾶνε, ἐπειδὴ στὴν ἄνω κοιλιά συλλέγονται κάποιοι κακοὶ χυμοὶ καὶ ἀχώνευτες τροφές, νιώθουν πάντα ἓνα χόρτασμα κι ἓνα φούσκωμα καὶ γι' αὐτὸ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ὠφέλιμη τροφή· γιατί ἡ φυσικὴ τους ὄρεξη μαραίνεται μὲ τὸν ψεύτικο χορτασμό. Ἐν ὅμως τοὺς γίνεи κάποτε ἰατρικὴ ἐπέμβαση καὶ τοὺς δοθεῖ νὰ πιοῦν ἓνα ὀξὺ φάρμακο ξεπλύνονται τὰ ὑπολείμματα τῶν τροφῶν ἀπὸ τὶς κοιλότητες τοῦ στομαχιοῦ κι ἔτσι, ἀφοῦ πιά τὰ ἀναφομοίωτα στοιχεῖα δὲν ἐνοχλοῦν, συμβαίνει νὰ ἐπανέρχεται ἡ ὄρεξη γιὰ τὰ ὠφέλιμα φαγητά. Κι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὑγείας, νὰ δέχεται τὴν τροφή ὄχι μὲ τὴ βία, ἀλλὰ μὲ ἐπιθυμία καὶ ὄρεξη.

Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ προοιμίου μου; Ἐπειδὴ προχωρῶντας μὲ λογικὴ συνοχὴ ὁ λόγος ποὺ μᾶς χειραγωγεῖ στοὺς ἀνώτερους βαθμοὺς τῆς κλίμακας τῶν μακαρισμῶν, ὁ λόγος ποὺ κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ προφήτη² ρυθμίζει μέσα στὴν καρδιά μας τὶς καλὲς ἀναβάσεις, μετὰ τὶς ἀναβάσεις ποὺ πραγματοποιηθήσαμε προηγουμένως μᾶς δείχνει μιὰ ἄλλη τέταρτη ἀνάβαση λέγοντας: «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη, γιατί αὐτοὶ θὰ χορτάσουν». Εἶναι σωστό, νομίζω, ἀφοῦ καθαρίσαμε τὴν πλησμονὴ καὶ τὸ φούσκωμα τῆς ψυχῆς, ὅσο εἶναι δυνατό, νὰ προκαλέσουμε μέσα μας τὴν ἄξια γιὰ μακαρισμὸ ὄρεξη τῆς βρώσης καὶ τῆς πόσης αὐτῆς. Γιατί οὔτε γίνεται ν' ἀποκτήσει δυνάμεις ὁ ἄνθρωπος,

2. Ψαλμ. 83,6.

τῆς ἄρκουσης τροφῆς ὑποστηρίζουσας τὴν δύναμιν, οὔτε δίχα τοῦ
 φαγεῖν ἐμπλησθῆναι τροφῆς, οὔτε τραφῆναι χωρὶς ὀρέξεως. Ἐπεὶ
 οὖν ἀγαθόν τι κατὰ τὴν ζωὴν ἐστὶν ἢ δύναμις, αὕτη δὲ τῷ ἀρκοῦντι
 συντηρεῖται κόρω, ὁ δὲ κόρος διὰ βρώσεως γίνεται, τὸ δὲ φαγεῖν
 5 ἐξ ὀρέξεως, μακαριστὸν ἂν εἴη τοῖς ζῶσιν ἢ ὄρεξις, ἀρχὴ τε καὶ αἰ-
 τία τῆς ἐν ἡμῖν γινομένης δυνάμεως. Ὡσπερ δὲ κατὰ τὴν αἰσθητὴν
 ταύτην τὴν τροφήν ἔχομεν, οὐ τῶν αὐτῶν πάντες ἐφίενται, ἀλλὰ
 μερίζεται πολλάκις πρὸς τὰ εἶδη τῶν ἐδωδύμων ἢ τῶν μετεχόντων
 ἐπιθυμία, καὶ ὁ μὲν τις ἐπιτέρπεται τοῖς γλυκαίνουσιν, ἄλλος πρὸς
 10 τὰ δριμύσσοντά τε καὶ θερμαίνοντα τὴν ὀρμὴν ἔχει, ἕτερος δὲ τοῖς
 ἀλμῶδεσι, καὶ ἄλλος τοῖς παραστύφουσιν ἡδεταί, συμβαίνει δὲ
 πολλάκις μὴ κατὰ τὸ λυσιτελοῦν ἐγγίνεσθαι τὴν ὀρμὴν ἐκάστῳ τῆς
 βρώσεως (κατὰ γὰρ τινὰ κράσεως ἰδιότητα πρὸς τι πάθος ἐπιρρε-
 πῶς τις ἔχων, τρέφει τὴν νόσον τῇ τῶν κατ' ἀλλήλων βρωμάτων
 15 ποιότητι, εἰ δὲ πρὸς τὰ ὠφελούοντα τὴν ὀρμὴν σχοίῃ, πάντως ἐν
 ὑγίειᾳ βιώσεται, τῆς τροφῆς αὐτῷ συντηρούσης τὴν εὐεξίαν), οὕτω
 καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τροφῆς οὐ πάντων πρὸς τὸ αὐτὸ ρέπουσιν αἱ
 ἐπιθυμίαι. Οἱ μὲν γὰρ δόξης ἢ πλοῦτου ἢ τινος κοσμικῆς περιφα-
 νείας ὀρέγονται, ἄλλοις περὶ τὴν τράπεζαν ἄσχολός ἐστιν ἢ ὄρεξις,
 20 ἕτεροι τὸν φθόνον, ὥς τινὰ δηλητηριώδη τροφήν, προθύμως ἀνα-
 λαμβάνουσιν, εἰσὶ δὲ τινες οἷς τὸ τῇ φύσει καλὸν ἐν ὀρέξει γίνεται.
 Φύσει δὲ καλὸν αἰεὶ καὶ πᾶσι τοῦτο ἐστὶν, ὃ μὴ ἄλλου τινὸς ἕνεκὲν
 ἐστὶν αἰρετόν, ἀλλ' αὐτὸ δι' ἑαυτὸ ἐπιθυμητόν, αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον
 καὶ οὐδέποτε ἀμβλυνόμενον κόρω. Διὰ τοῦτο μακαρίζει ὁ Λόγος οὐ
 25 τοὺς ἀπλῶς πεινῶντας, ἀλλ' οἷς πρὸς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην ἢ
 ἐπιθυμία τὴν ροπὴν ἔχει.

Τίς οὖν ἢ δικαιοσύνη; Τοῦτο γὰρ οἶμαι δεῖν πρότερον ἀνακα-
 λυφθῆναι διὰ τοῦ λόγου, ὡς ἂν τοῦ κατ' αὐτὴν κάλλους φανερω-
 θέντος, οὕτως ἐν ἡμῖν κινηθεῖη πρὸς τὴν ὥραν τοῦ φανέντος ἢ ὄρε-
 30 ξις. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατόν πρὸς τὸ μὴ φαινόμενον ἐπιθυμητικῶς
 ἔχειν, ἀλλ' ἀργὴ πῶς ἐπὶ τὸ ἄγνωστόν ἐστὶν ἢ φύσις ἡμῶν καὶ ἀκί-
 νητος, εἰ μὴ δι' ἀκοῆς ἢ ὄψεως ἕννοιάν τινὰ τοῦ ἐπιθυμητοῦ λάβοι.

ἂν στήριγμα τῆς δύνάμης δὲ γίνει ἢ ἀρκετὴ τροφή οὔτε νὰ χορτάσει χωρὶς νὰ φάει οὔτε νὰ φάει χωρὶς ὄρεξη. Κι ἐπειδὴ εἶναι ἡ δύναμη κάποιο ἀγαθὸ μέσο τῆς ζωῆς καὶ διατηρεῖται μὲ τὸν ἀπαιτούμενο χορτασμὸ κι ὁ χορτασμὸς γίνεται μὲ τὴ βρώση καὶ ἡ βρώση μὲ τὴν ὄρεξη, εἶναι ἄξια μακαρισμοῦ ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ἢ ὄρεξη, πὺ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς δύνάμης πὺ ἔχομε. "Ὅπως λοιπὸν σχετικὰ μὲ τὴν ὑλικὴ τροφή δὲν ἐπιθυμοῦν ὅλοι τὰ ἴδια τρόφιμα, ἀλλὰ ἡ ἐπιθυμία ἐκείνων πὺ τὰ χρησιμοποιοῦν μερίζεται συχνὰ στὰ διάφορα εἶδη τους κι ὁ ἕνας εὐχαριστεῖται μὲ ὅσα ἔχουν γεύση γλυκιά, ἐνῶ ἄλλος προτιμᾷ ὅσα ἔχουν γεύση δυνατὴ καὶ θερμαίνουν, ἄλλος ὅσα ἀρμυρίζουν, κι ἄλλος ὅσα ἔχουν κάποια στιφάδα, καὶ τυχαίνει πολλὰς φορὰς κάποιος νὰ μὴν ἐπιθυμῆ μιὰ τροφή σύμφωνα μὲ τὴν ὠφέλειά της (ἂν δηλαδὴ σύμφωνα μὲ κάποια ἰδιαιτερότητα στὴν κράση του ρέπει σὲ κάποιο πάθος, τροφοδοτεῖ τὴ νόσο του μὲ τὰ κατάλληλα τρόφιμα, ἐνῶ ἂν κατευθύνει τὴν ὄρεξή του πρὸς τὰ ὠφέλιμα, θὰ ζήσει ὅπωςδὴποτε μὲ ὑγεία, γιατί ἡ τροφή θὰ συντηρεῖ τὴν καλὴ σωματικὴ του κατάσταση), ἔτσι ἀκριβῶς καὶ σχετικὰ μὲ τὴν τροφή τῆς ψυχῆς δὲν συμπίπτουν στὸ ἴδιο οἱ ἐπιθυμίες ὄλων. "Ἄλλοι ὀρέγονται δόξα ἢ πλοῦτο ἢ κάποια κοσμικὴ λάμψη, ἄλλων ἡ ὄρεξη βρίσκει δουλειὰ στὸ τραπέζι, ἄλλοι ἀξιοποιοῦν πρόθυμα τὸ φθόνον σὰν μιὰ δηλητηριασμένη τροφή, καὶ μερικοὶ ὀρέγονται τὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλὸ. Τὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλὸ εἶναι πάντοτε καὶ γιὰ τοὺς πάντες αὐτό, ἐκεῖνο πὺ δὲν τὸ προτιμοῦμε γιὰ χᾶρη κάποιου ἄλλου, ἀλλὰ εἶναι ἐπιθυμητὸ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του καὶ εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο καὶ ποτὲ ἀπὸ τὸν κόρο δὲν ἐλαττώνεται. Γι' αὐτὸ ὁ Λόγος μακαρίζει ὄχι ἀπλῶς αὐτοὺς πὺ πεινοῦν, ἀλλὰ ἐκείνους πὺ ἡ ἐπιθυμία τους ρέπει πρὸς τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη; Γιατὶ αὐτὸ πρῶτο νομίζω πρέπει ν' ἀποκαλύψει ὁ λόγος, ὡστε, ὅταν φανερωθεῖ τὸ κάλλος της, τότε νὰ κινηθεῖ καὶ ἡ ὄρεξη γιὰ τὴν ὁμορφιά ἐκείνου πὺ ἀποκαλύφθηκε. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιθυμήσομε ἐκεῖνο πὺ δὲ φαίνεται, ἀλλὰ ἡ φύση μας εἶναι κάπως ἀδρανῆς καὶ ἀναίσθητη πρὸς τὸ ἄγνωστο, ἂν δὲ σχηματίσει μιὰ ἔννοια τοῦ ἐπι-

Φασὶ τοίνυν τῶν ἐξητακώτων τὰ τοιαῦτά τινες, δικαιοσύνην εἶναι
 ἕξιν ἀπονεμητικὴν τοῦ ἴσου καὶ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω. Οἷον εἴ τις
 χρημάτων διανομῆς γένοιτο κύριος, ὁ πρὸς τὸ ἴσον βλέπων καὶ
 συμμετρῶν τῇ χρεία τῶν μετεχόντων τὴν δόσιν, δίκαιος λέγεται
 5 καὶ εἴ τις τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν λαβὼν, μὴ πρὸς χάριν τινὰ καὶ
 ἀπέχθειαν τὴν ψῆφον φέροι, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐπόμε-
 νος, τιμωροῦτό τε τοὺς ἀξίους καὶ τὴν σώζουσιν ψῆφον πρὸς τοὺς
 ἀνευθύνους φέροι, καὶ τῶν λοιπῶν ἀμφισβητημάτων ἐν ἀληθείᾳ
 ποιοῖτο τὴν κρίσιν, καὶ οὗτος δίκαιος λέγεται. Καὶ ὁ τοὺς φόρους
 10 τοῖς ὑποχειρίοις τάσσειν, ὅταν σύμμετρον ἐπιβάλη τῇ δυνάμει τὸν
 φόρον, καὶ οἰκειᾶς δεσπότης, καὶ πόλεως ἄρχων, καὶ ἐθνῶν βασι-
 λεύς, εἴ καταλλήλως ἡγοῖτο τῶν ὑποτεταγμένων ἕκαστος τούτων,
 μὴ ὀρμαῖς ἀλόγοις ὑπ' ἐξουσίας κινούμενος, ἀλλ' εὐθύτητι τὸ ὑπὴ-
 κοον κρίνων καὶ πρὸς τὰς προαιρέσεις τῶν ὑποχειρίων τῇ γνώμῃ
 15 συναρμοζόμενος, πάντα τὰ τοιαῦτα τῷ λόγῳ τῆς δικαιοσύνης ἀνα-
 τιθέασιν, οἱ τῇ τοιαύτῃ ἔξει τὸ δίκαιον ὀριζόμενοι. Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ
 ὕψος βλέπων τῆς θείας νομοθεσίας, πλέον τι τῶν εἰρημένων ἐν τῇ
 δικαιοσύνῃ ταύτῃ νοεῖσθαι στοχάζομαι. Εἰ γὰρ κοινὸς μὲν πρὸς
 πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ σωτήριος λόγος, οὐ παντὸς δὲ
 20 ἔστιν ἀνθρώπου τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις εἶναι (ὀλίγων γὰρ τὸ βασι-
 λεύειν, τὸ ἄρχειν, τὸ δικάζειν, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ χρημάτων, ἢ τινος ἄλ-
 λης οἰκονομίας γενέσθαι, τὸ δὲ πλῆθος ἐν τοῖς ὑποχειρίοις τε καὶ
 οἰκονομουμένοις ἔστιν), πῶς ἂν τις δέξαιτο τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην
 ἐκείνην εἶναι, ἢ μὴ πᾶσι πρόκειται ὁμοτίμως τῇ φύσει; Εἰ γὰρ ὁ
 25 σκοπὸς τῷ δικαίῳ κατὰ τοὺς ἐξωθεν λόγους τὸ ἴσον ἔστιν, ἢ δὲ
 ὑπεροχὴ τὸ ἄνισον ἔχει, οὐκ ἔστι τὸν ἀποδοδομένον τῆς δικαιοσύ-
 νης λόγον ἀληθῆ νομίσει, εὐθὺς τῷ κατὰ τὸν βίον ἀνίσῳ διελεγχό-
 μενον.

Τίς οὖν ἢ δικαιοσύνη ἢ εἰς πάντας φθάνουσα, ἧς ἢ ἐπιθυμία
 30 κοινὴ πρόκειται παντὶ τῷ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν τράπεζαν βλέπον-
 τι, κἂν πλούσιός τις ἢ κἂν πένης κἂν δουλεύῃ κἂν κυριεῦῃ κἂν εὐ-
 πατρίδης κἂν ἀργυρώνητος, οὐδεμιᾶς περιστάσεως οὔτε πλεονα-

θυμητοῦ εἶτε μὲ τὴν ἀκοή εἶτε μὲ τὴν ὄραση. Μερικοὶ λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐξέτασαν τὰ θέματα αὐτὰ λένε ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἕξῃ τῆς ἀπονομῆς τοῦ Ἰσοῦ καὶ αὐτοῦ ποὺ ἀξίζει στὸν καθένα. Ἐάν κάποιος γιὰ παράδειγμα ὀριστεῖ ὑπεύθυνος διανομῆς χρημάτων καὶ κάνει τὴ δόση ἀνάλογη μὲ τὴν ἀνάγκη ἐκείνων ποὺ τὰ παίρνουν, αὐτὸς λέγεται δίκαιος. Κι ἂν κάποιος λάβει τὴν ἐξουσία νὰ κρίνει καὶ δὲν ψηφίζει ἀπὸ εὐχαρίστηση ἢ ἀπὸ μίσος, ἀλλὰ ἀκολουθώντας τὴ φύση τῶν πραγμάτων τιμωρεῖ τοὺς ἄξιους τιμωρίας καὶ ρίχνει τὴ σῶζουσα ψῆφο του στοὺς ἀθῶους καὶ κρίνει καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀμφισβητούμενα μὲ ἀλήθεια, καὶ αὐτὸς λέγεται δίκαιος. Κι αὐτὸς ποὺ βάζει τοὺς φόρους στοὺς ὑποχείριους, ὅταν ἐπιβάλλει τὸ φόρο ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ καθενός, καὶ τοῦ σπιτιοῦ ὁ κύριος καὶ τῆς πόλης ὁ ἄρχοντας κι ὁ βασιλιάς λαῶν, ἂν καθένας ἀπὸ αὐτοὺς κυβερνᾷ κατάλληλα τοὺς ὑπηκόους του καὶ δὲν κινεῖται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἀλόγων ὀρμῶν, ἀλλὰ κρίνει τοὺς ὑπηκόους του μ' εὐθύτητα καὶ σέβεται τὴ θέληση τῶν ὑπηκόων του. Ὅλα αὐτὰ τ' ἀνάγουν στὴ δικαιοσύνη, ὅσοι ὀρίζουν τὸ δίκαιο ὡς τέτοια ἕξῃ. Ἐγὼ ὅμως ἀποβλέποντας στὸ ὕψος τῆς θείας δικαιοσύνης ὑποθέτω ὅτι μέσα στὴ δικαιοσύνη αὐτὴ νοεῖται κάτι ἀκόμα. Ἐάν δηλαδὴ ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἀπευθύνεται ἀπὸ κοινοῦ σ' ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἐνῶ δὲν διαθέτει κάθε ἄνθρωπος μιὰ ἀπὸ τὶς ιδιότητες αὐτὲς (γιατὶ λίγοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ βασιλεύουν, ποὺ εἶναι ἄρχοντες ἢ δικαστές, ποὺ διαθέτουν χρήματα ἢ ἔχουν κάποια ἄλλη ιδιότητα· τὸ μεγάλο πλῆθος ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ὑποχειρίων καὶ τῶν κυβερνωμένων), πῶς θὰ μπορούσε νὰ δεχτεῖ κανένας ὅτι ἡ ἀληθινὴ δικαιοσύνη εἶναι αὐτὴ ποὺ δὲν ἀπευθύνεται ἰσότιμα σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ἐάν τὸ δίκαιο κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους σκοπεύει τὸ ἴσο, ἐνῶ ἡ ὑπεροχὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀνισότητά, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρήσουμε τὸν ὀρισμὸ ποὺ δώσαμε ἀληθῆ, ἀφοῦ ἐλέγχεται ἀμέσως μὲ τὴν ἀνισότητά τῆς ζωῆς.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη ποὺ ἐπαρκεῖ στοὺς πάντες; Ποὺ εἶναι μπροστά του καὶ τὴν ἐπιθυμεῖ καθένας ποὺ κοιτάζει στὸ εὐαγγελικὸ τραπέζι, εἶτε εἶναι κανένας πλούσιος εἶτε φτωχός, εἶτε εἶναι δούλος εἶτε κύριος, εἶτε εἶναι εὐπατρίδης εἶτε δούλος ἀγορα-

ζούσης οὔτε ὑποστελλούσης τοῦ δικαίου τὸν λόγον; Εἰ γὰρ ἐν μόνῳ τῷ προήκοντι κατ' ἐξουσίαν τινὰ καὶ ὑπεροχὴν τὸ τοιοῦτον εὐρίσκοιτο, πῶς δίκαιος ὁ τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου παρερριμμένος Λάζαρος, ὁ μηδεμίαν ὕλην πρὸς τὴν τοιαύτην δικαιοσύνην ἔχων, οὐκ ἀρχήν, οὐκ ἐξουσίαν, οὐκ οἶκον, οὐ τράπεζαν, οὐκ ἄλλην τινὰ πρὸς τὸν βίον παρασκευὴν, δι' ἧς ἔστι τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην ἐργάζεσθαι; Εἰ γὰρ ἐν τῷ ἄρχειν ἢ διανέμειν ἢ τι ὅλως οἰκονομεῖν τὸ δίκαιόν ἐστιν εἶναι, ὁ μὴ ὢν ἐν ἐκείνοις, ἔξω τοῦ δικαίου πάντως ἐστίν. Πῶς οὖν ἀξιοῦται τῆς ἀναπαύσεως ὁ μηδὲν ἐσχηκῶς τούτων, δι' ὧν ἡ δικαιοσύνη κατὰ τὸν τῶν πολλῶν λόγον χαρακτηρίζεται. Οὐκοῦν ζητητέα ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη, ἧς ὁ ἐπιθυμήσας ἐν ἐπαγγελίᾳ τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει. «Μακάριοι» γάρ, φησί, «οἱ πεινῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται».

Πολλῶν καὶ παντοδαπῶν προκειμένων εἰς μετουσίαν, ἐφ' ἃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὴν ὀρεκτικὴν ὀρμὴν ἔχει, πολλῆς ἡμῖν χρεῖα τῆς ἐπιστήμης, ὥστε ἡμῖν διακρίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐδωδίμοις τὸ τροφίμον τε καὶ δηλητήριον, ὡς ἂν μὴ τὸ δοκοῦν ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐν τροφῆς μέρει παραλαμβάνεσθαι, θάνατον ἡμῖν καὶ διαφθορὰν ἀντὶ τῆς ζωῆς ἐνεργήσειεν. Οὐκ ἄκαιρον δὲ ἴσως, διὰ τινος ἑτέρου τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζητουμένων, τὴν περὶ τούτου διαρθρῶσαι διανοίαν. Ὁ κατὰ πάντα κοινωνήσας ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας καὶ συμετασχῶν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων, τὴν πείνα οὐκ ἔκρινεν ἁμαρτίαν οὐδὲ ἀπόσατο τῆς ἑαυτοῦ πείρας τὸ κατ' αὐτὴν πάθος, ἀλλ' ἐδέξατο τὴν ὀρεκτικὴν ὀρμὴν τῆς φύσεως τὴν ἐπὶ τῇ τροφῇ γινομένην. Ἀπόσιτος γὰρ τεσσαράκοντα ἡμερῶν διαμείνας, ὕστερον ἐπείνασεν· ἔδωκε γὰρ ὅτε ἐβούλετο τῇ φύσει καιρὸν τὰ ἑαυτῆς ἐνεργῆσαι. Ἀλλ' ὁ τῶν πειρασμῶν εὐρέτης, ὅτε ἔγνω τὸ κατὰ πείναν πάθος καὶ ἐν ἐκείνῳ γενόμενον, συνεβούλευσε λίθοις τὴν ὄρεξιν δεξιῶσασθαι· τοῦτο δὲ ἐστὶ, τὸ παρατρέψαι τὴν ἐπιθυμίαν ἐκ τῆς φύσιν τροφῆς ἐπὶ τὰ ἔξω τῆς φύσεως. «Εἶπε» γάρ, φησὶν,

στός, καμιά τέτοια κατάσταση δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ εὐρύνει οὔτε νὰ περιορίσει τὸν ὄρισμό τοῦ δικαίου. Πῶς θὰ εἶναι δίκαιος ὁ Λάζαρος, παραπεταγμένος στὴν πόρτα τοῦ πλουσίου, πού δὲν ἔχει καμιά προϋπόθεση γιὰ τὴ δικαιοσύνη αὐτή, οὔτε ἀρχὴ οὔτε ἐξουσία οὔτε σπίτι οὔτε τραπέζι οὔτε κανένα ἄλλο δεδομένο στὴ ζωὴ, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκείνη τὴ δικαιοσύνη; Ἄν δηλαδὴ τὸ δίκαιο συνίσταται στὸ νὰ ἄρχει κανένας ἢ νὰ διανέμει ἢ τέλος νὰ διευθετεῖ κάτι, ἂν κάποιος δὲν τὰ ἀσκει αὐτά, εἶναι ὅπως δὴ ποτεν μακριὰ ἀπὸ τὸ δίκαιο. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἄξιος γι' ἀνάπαυση ὁποῖος δὲν διαθέτει τίποτε ἀπὸ αὐτά, πού χαρακτηρίζουν τὴ δικαιοσύνη κατὰ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν; Πρέπει λοιπὸν ν' ἀναζητήσομε ἐκείνη τὴ δικαιοσύνη πού ὁποῖος τὴν ἐπιθυμῆσει ἔχει τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ τὴν ἀπολαύσει. Γιατὶ λέει «μακάριοι εἶναι ὅσοι πεινοῦν τὴ δικαιοσύνη, γιατί αὐτοὶ θὰ τὴ χορτάσουν».

Ἐνῶ ἔχομε μπροστά μας πολλὰ καὶ διάφορα γιὰ νὰ τὰ μετᾶσχομε, στὰ ὅποια ἡ ἀνθρώπινη φύση ἐκδηλώνει τὴν ὄρεξη καὶ τὴν ἐπιθυμία της, ἔχομε ὡστόσο μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, γιὰ νὰ μᾶς κάνει τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὰ τρόφιμα, ποιά μπορούμε νὰ φᾶμε καὶ ποιά εἶναι δηλητηριώδη, ὥστε, αὐτὸ πού θεωροῦμε ὅτι παραλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ ὡς τροφή, νὰ μὴ μᾶς προκαλέσει ἀντὶ ζωὴ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορά. Δὲν εἶναι ἴσως ἄκαιρο μὲ κάποια ἄλλη περίπτωση τοῦ Εὐαγγελίου νὰ διατυπώσομε τὴ σκέψη μας γι' αὐτό. Αὐτὸς πού ἔγινε κοινωνὸς τῆς φύσης μας σὲ ὅλα χωρὶς ἁμαρτία καὶ συμμερίστηκε μαζί μας ὅλα τὰ αἰσθήματά μας, δὲν ἔκρινε ὡς ἁμαρτία τὴν πείνα οὔτε ἀπέκλεισε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του τὸ αἶσθημα αὐτό, ἀλλὰ δέχτηκε τὴν ἐπιθυμία τῆς φύσης μας πού δημιουργεῖται γιὰ τὴν τροφή. Γιατὶ, ἀφοῦ ἔμεινε δίχως τροφή ἐπὶ σαράντα ἡμέρες, ἔπειτα πείνασε· ἔδωσε δηλαδὴ τὸν καιρὸ στὴ φύση του, ὅταν ἤθελε, νὰ ἐκδηλώσει τίς λειτουργίες της. Ὁ ἐφευρέτης ὅμως τῶν πειρασμῶν, ὅταν διαπίστωσε ὅτι ἰσχύει καὶ σ' ἐκεῖνον τὸ αἶσθημα τῆς πείνας, τὸν συμβούλεψε ν' ἀντιμετωπίσει τὴν πείνα μὲ τίς πέτρες· αὐτὸ σημαίνει νὰ παρεκτρέψει τὴν ἐπιθυμία ἀπὸ τὴν ἀρμόδια στὴ φύση τροφή σὲ πράγματα ἔξω ἀπὸ τὴ φύση μας. Γιατὶ λέει, «πρόσταξε νὰ γίνουν αὐτὲς οἱ πέτρες

«Ἴνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Τί γὰρ ἠδίκησεν ἡ γεωργία; τίνος δὲ χάριν ἐβδελύχθη τὰ σπέρματα, ὡς τὴν ἀπὸ τούτων ἀτιμασθῆναι τροφήν; Τί δὲ καταγινώσκειται ἡ τοῦ Δημιουργοῦ σοφία, ὡς οὐ δεόντως διὰ τῶν σπερμάτων τὸ ἀνθρώπινον τρέφουσα; Εἰ γὰρ 5 ὁ λίθος εἰς τροφήν οἰκειότερος νῦν ἀναφαίνεται, ἄρα τῆς δεούσης περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν προμηθείας ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία διήμαρτεν. «Εἶπέ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Ταῦτα λέγει μέχρι τοῦ νῦν τοῖς ὑπὸ τῆς ἰδίας πειραζομένοις ὀρέξεως, καὶ λέγων. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πείθει ἐπὶ λίθων σιτοποιεῖσθαι τοὺς πρὸς αὐτὸν βλέ-
 10 ποντας. Ὅταν γὰρ ἐκβαίνη τοῖς ἀναγκαίους ὄρους τῆς χρείας ἡ ὄρεξις, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ διαβόλου ἐστὶ συμβουλή, τοῦ τότε τὴν ἐκ σπερμάτων παραγραφομένου τροφήν καὶ ἐπὶ τὰ ἔξω τῆς φύσεως προκαλουμένου τὴν ὄρεξιν; Ἐκ λίθων ἐσθίουσιν οἱ τὸν τῆς πλεονεξίας ἄρτον παρατιθέμενοι· οἱ τὰς πολυταλάντους καὶ φλεγμαινού-
 15 σας τραπέζας ἑαυτοῖς ἐξ ἀδικιῶν ἐτοιμάζοντες. ὧν ἡ παρασκευὴ τῶν δειπνῶν πομπὴ τίς ἐστὶ μεμηχανημένη πρὸς ἑκπληξιν, ἔξω τῶν ἀναγκαίων τῇ ζωῇ παραπίπτουσα. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν τῆς φύσεως χρείαν ἄβρωτος ὕλη τοῦ ἀργύρου, ἐν βαρεῖ τε καὶ δυσβαστάκτῳ προτιθεμένη τῷ σταθμῷ; Τί ἐστὶ τὸ τῆς πείνης πά-
 20 θος; Οὐχὶ τοῦ ἐνδέοντος ἔφεσις; Διαπνευσθείσης γὰρ τῆς δυνάμεως, πάλιν ἀναπληροῦται τὸ λείπον τῇ καταλλήλῳ προσθήκῃ. Ἄρτος γὰρ ἐστὶν ἢ ἄλλο τι τῶν ἐδωδύμων, οὗ ἡ φύσις ἐφίεται. Εἰ οὖν τις προσαγάγοι χρυσίον ἀντὶ ἄρτου τῷ στόματι, ἄρα θεραπεύει τὴν ἔνδειαν; Ὅταν οὖν τὰς ἀβρώτους τις ὕλας πρὸ τῶν ἐδωδύμων ἐπι-
 25 ζητῇ, ἐν λίθοις ἀντικρὺς ἔχει τὴν ἀσχολίαν, ἄλλο ζητούσης τῆς φύσεως, ἐν ἄλλῳ καταγινόμενος.

Λέγει ἡ φύσις διὰ τοῦ κατὰ τὴν πείναν πάθους μονονουχί φωνὴν ἀφιεῖσα, τὸ ἐν χρείᾳ νῦν εἶναι βρώσεως· διὰ τὸ δεῖν ἀντισταγαγεῖν πάλιν τῷ σώματι τὸ διαπνευσθὲν τῆς δυνάμεως· σὺ δὲ 30 οὐκ ἀκούεις τῆς φύσεως· οὐ γὰρ ὁ ζητεῖ δίδως, ἀλλ' ὅπως ἂν πολὺ

ψωμιά»³. Τί ἀδικία προκάλεσε ἡ γεωργία; Καὶ γιὰ ποῖο λόγο ἀποκρούστηκαν οἱ σπόροι καὶ ἡ σπορά, ὥστε νὰ περιφρονηθεῖ ἡ τροφή πού προέρχεται ἀπὸ αὐτά; Καὶ γιατί κατηγορεῖται ἡ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ, ὅτι τρέφει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς σπόρους μὲ τρόπο πού δὲν πρέπει; Ἄν τώρα ἐμφανίζεται ἡ πέτρα καταλληλότερη γιὰ τροφή, ἄρα ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἔκανε λάθος στὴν πρόνοια γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. «Πρόσταξε οἱ πέτρες αὐτὲς νὰ γίνουν ψωμιά». Αὐτὰ λέει ὡς σήμερα σὲ ὅσους πειράζονται ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴν ὄρεξη καὶ τὶς περισσότερες φορές πείθει ὅσους ἀποβλέπουν σ' αὐτὸν νὰ κάνουν ψωμιά ἀπὸ τὶς πέτρες. Γιατί ὅταν ἡ ὄρεξη βγαίνει ἀπὸ τὰ ἐπιβεβλημένα ὅρια τῆς χρήσης, τί ἄλλο εἶναι αὐτὸ κι ὄχι συμβουλὴ τοῦ διαβόλου, πού διαγράφοντας τότε τὴν τροφή ἀπὸ τοὺς σπόρους καλοῦσε τὴν ὄρεξη νὰ στραφεῖ στὸ ἔξω ἀπὸ τὴ φύση μας; Ψωμί ἀπὸ πέτρες τρῶνε, ὅποιοι βάζουν στὸ τραπέζι τους τὸ ψωμί τῆς πλεονεξίας, ὅποιοι στρώνουν τὰ τραπέζια τους τὰ πολυδάπανα καὶ ὑπερβολικά· ἡ ἐτοιμασία τῶν φαγητῶν αὐτῶν εἶναι μιὰ τελετὴ πομπώδης γιὰ νὰ προκαλέσει τὴν ἐκπληξη, πού ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα τῆς ζωῆς. Τί κοινὸ ἔχει μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς φύσης μας ἡ ὕλη τοῦ ἀσημιοῦ πού δὲν τρώγεται, πού εἶναι βαριά κι ἀσήκωτη στὸ ζύγισμα; Τί εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς πείνας; Ὅχι ἡ ἐπιθυμία ἐκείνου πού μᾶς λείπει; Ὅταν ἐξαντληθοῦν οἱ δυνάμεις μας μὲ τὴν κατάλληλη προσθήκη ἀναπληρώνεται πάλι ἡ ἔλλειψη. Ἡ φύση τότε ἐπιθυμεῖ τὸ ψωμί ἢ κάπιο ἄλλο φαγώσιμο. Θὰ ἰκανοποιήσει λοιπὸν τὴν ἀνάγκη, ἂν βάλει στὸ στόμα του χρυσάφι ἀντὶ ψωμί; Ὅταν λοιπὸν κανένας ἀναζητεῖ αὐτὰ πού δὲν τρώγονται καὶ ὄχι τὰ φαγώσιμα, αὐτὸ εἶναι πέρα πέρα ἀπασχόληση μὲ τὶς πέτρες, κι ἐνῶ ἄλλο τοῦ ζητᾷ ἡ φύση του αὐτὸς καταγίνεται μὲ ἄλλο.

Ἡ φύση λέει φωνάζοντας σχεδὸν μὲ τὸ αἶσθημα τῆς πείνας, ὅτι τώρα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τροφή, ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἀναπληρωθεῖ πάλι στὸ σῶμα τὸ ποσοστὸ τῆς δυνάμης πού ἔχει δαπανηθεῖ. Ἐσὺ ὁμως δὲν ἀκοῦς τὴ φωνὴ τῆς φύσης. Γιατί δὲν τῆς δίνεις αὐτὸ πού

σοι γένοιτο τοῦ ἀργύρου τὸ ἄχθος ἐπὶ τῆς τραπέζης φροντίζεις καὶ τοὺς χαλκευτὰς τῆς ὕλης ἀναζητεῖς, καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐγγλυφομένων ταῖς ὕλαις εἰδώλων περιεργάζῃ, ὅπως ἂν δι' ἀκριβείας τοῖς γλύμμασι τὰ πάθη τε καὶ τὰ ἦθη διὰ τῆς τέχνης εἰσενεχθεῖη, ὡς 5 ἐπιγνῶναί τε τὸν θυμὸν τοῦ ὀπλίτου, ὅταν τὸ ξίφος πρὸς τὴν σφαγὴν ἀνατείνηται, καὶ τὴν ἀλγηδόνα τοῦ τραυματίου, ὅταν πρὸς τὴν καιρίαν συνεσταλμένος οἰμώζειν δόξῃ διὰ τοῦ σχήματος· καὶ τὴν ὀρμὴν τοῦ θηρεύοντος, καὶ τοῦ θηρίου τὴν ἀγριότητα, καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τῆς τοιαύτης περιεργείας ἐν ταῖς ἐπιτραπεζίοις ὕλαις φιλοτε- 10 χνοῦσιν οἱ μάταιοι. Πιεῖν ἢ φύσις ἐζήτησεν, σὺ δὲ τοὺς πολυταλάντους τρίποδας εὐτρεπίζεις, πλυνούς τε καὶ κρατῆρας καὶ ἀμφορέας καὶ ἄλλα μυρία, μηδὲν ἔχοντα πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην χρεῖαν κοινόν. Ἐὰρ οὐχὶ φανερῶς ἀκούεις δι' ὧν ποιεῖς τοῦ πρὸς τὸ λίθον σοι συμβουλευόντος βλέπειν; Τί δ' ἂν τις τὰ λοιπὰ τῆς λιθώδους 15 ταύτης διεξίῃ τροφῆς, τὰ αἰσχροῦ θεάματα, τὰ ἐμπαθῆ ἀκροάματα, δι' ὧν ὁδοποιοῦσιν ἑαυτοῖς τὴν τῶν κακῶν ἀκολουθίαν τοῖς ὑπεκαύμασι τῆς ἀκολασίας τὴν τροφὴν ἐπαρτύοντες;

Ἄττη τοῦ ἀντικειμένου περὶ τῆς τροφῆς ἐστὶ συμβουλή, ταῦτα διὰ τοῦ πρὸς τοὺς λίθους βλέπειν, ἀντὶ τῆς νεομισμένης τοῦ ἄρτου 20 χρήσεως ὑποτίθεται. Ἄλλ' ὁ τῶν πειρασμῶν καθαιρέτης οὐχὶ τὴν πεῖνα ἐξορίζει τῆς φύσεως ὡς κακῶν αἰτίαν, ἀλλὰ τὴν περιεργίαν τὴν ἐκ συμβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου συνεισιουῦσαν τῇ χρεῖᾳ μόνῃ ἀποπεμψάμενος, ἀφῆκεν τοῖς ἰδίῃς ὄροις οἰκονομεῖσθαι τὴν φύσιν. Ὡσπερ γὰρ οἱ διηθοῦντες τὸν οἶνον οὐκ ἀτιμάζουσιν αὐτοῦ τὸ 25 χρήσιμον διὰ τὴν καταμιχθεῖσαν ἄχνην αὐτῷ, ἀλλά, τῷ ἠθμῷ τὰ περιττὰ διακρίναντες, τοῦ καθαρῷ τὴν χρῆσιν οὐκ ἀποβάλλουσιν, οὕτως ὁ θεωρητικὸς τε καὶ διακριτικὸς τῶν ἀλλοτριῶν τῆς φύσεως Λόγος τῇ λεπτότητι τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας τὴν μὲν πεῖναν ὡς συντηρητικὴν οὖσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν οὐκ ἐξώρισε, τὰς δὲ συμπλε- 30 κομένας τῇ χρεῖᾳ περιεργίας διήθησέ τε καὶ ἀπέρριψεν, εἰπών,

ζητεῖ, ἀλλὰ φροντίζεις πῶς νὰ μαζευτεῖ πάνω στοῦ τραπέζι σου πολὺ βάρος ἀσημένιων κι ἀναζητεῖς αὐτοὺς ποὺ θὰ δουλέψουν τὸ μέταλλο, περιεργάζεσαι τὶς γλυπτὲς παραστάσεις πάνω σ' αὐτὸ πῶς μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν ἀκριβέστερα μὲ τὰ σκαλίσματα τῆς τέχνης τὰ αἰσθήματα κι οἱ χαρακτῆρες, ὥστε νὰ γίνονται ἀντιληπτά, ὁ θυμὸς τοῦ ὀπλίτη, ὅταν τεντώνει τὸ ξίφος γιὰ τὴ σφαγὴ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ πόνος τοῦ πληγωμένου, ὅταν κουλουριασμένος ἀπὸ τὴν καίρια πληγὴ φαίνεται ἀπὸ τὸ σχῆμα ὅτι οὐρλιάζει ἢ ὀρμὴ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἡ ἀγριὰδα τοῦ θηρίου καὶ ὅσα ἄλλα φιλοτεχνοῦν οἱ ματαιόσπουδοι μὲ τὶς μικρολογίαις αὐτῆς στὰ ἐπιτραπέζια σκεύη. Τὸ σῶμα σου ζητᾷ νὰ πιεῖ καὶ σὺ ἐτοιμάζεις τὰ πανάκριβα τρίποδα, τοὺς νιπτήρες καὶ τοὺς κρατῆρες καὶ τοὺς ἀμφορεῖς καὶ μύρια ἄλλα ποὺ δὲν ἔχουν κανένα κοινὸ μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἐπιζητεῖ ἡ χρῆση. Ἄραγε μὲ ὅσα κάνεις δὲ δείχνεις ὅτι ἀκοῦς αὐτὸν ποὺ σὲ συμβουλεύει νὰ ἀποβλέπεις στὶς πέτρες; Καὶ γιατί νὰ μιλάει κανένας διεξοδικὰ γιὰ τ' ἄλλα στοιχεῖα τῆς πέτρινης αὐτῆς τροφῆς, δηλαδὴ γιὰ τὰ αἰσχρὰ θεάματα, τὰ ἐμπαθῆ ἀκουσματα, μὲ τὰ ὅποια ἀνοίγουν τὸ δρόμο γιὰ νὰ εἰσέλθει στὸν ἑαυτὸ τους ἡ ἀκολουθία τῶν παθῶν, νοστιμίζοντας τὴν τροφή, συνδουλιζοντας τὰ προσοανάματα τῆς ἀκολασίας;

Αὕτη εἶναι ἡ συμβουλὴ τοῦ ἐχθροῦ γιὰ τὴν τροφή, αὐτὰ συμβουλεύει, νὰ ἀποβλέπομε στὶς πέτρες κι ὄχι στὴ συνηθισμένη χρῆση τοῦ ψωμοῦ. Ἀλλὰ ὁ καθαιρέτης τῶν πειρασμῶν δὲν βγάζει ἀπὸ τὴ φύση μας τὴν πείνα ὡς αἰτία κακῶν, ἀλλὰ ἐξόρισε τὴν παραξενιὰ μονάχα ποὺ συνεισέρχεται στὴ χρῆση ἀπὸ τὴ συμβουλὴ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἄφησε τὴ φύση μας νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τοὺς δικούς της ὄρους. Ὅπως ὅσοι καλοστραγγίζουν τὸ κρασί δὲν καταστρέφουν τὴ χρησιμότητά του μὲ τὴ σκόνη ποὺ ἀναμιγνύεται σ' αὐτό, ἀλλὰ χωρίζοντας τὰ περιττὰ μὲ τὸ σουρωτήρι δὲν ἀπορρίπτουν τὴ χρῆση τοῦ καθαροῦ, ἔτσι καὶ ὁ θεωρητικὸς Λόγος ποὺ διακρίνει τὴ φύση ὅσων διαφέρουν μὲ τὴ λεπτότητα τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας δὲν ἐξόρισε ἀπὸ μέσα μας τὴν πείνα, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ποὺ συντηρεῖ τὴ ζωὴ μας, διήθησε ὅμως τὶς παραξενιὲς ποὺ ἐμπλέκονται στὴ χρῆση καὶ τὶς ἀπέρριψε λέγοντας νὰ ἀναγνωρί-

ἐκεῖνον εἰδέναι τρόφιμον ἄρτον, ὃς τῷ ῥήματι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὠκείωται. Εἰ οὖν ἐπίνασεν ὁ Ἰησοῦς, μακαριστὸν ἂν εἶη τὸ πεινᾶν, ὅταν κατὰ μίμησιν ἐκεῖνου ἐνεργῆται καὶ ἐν ἡμῖν. Εἰ τοίνυν ἔγνωμεν τί ἐστὶν οὗ πεινᾶ Κύριος, γνωσόμεθα πάντως τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ νῦν ἡμῖν προκειμένου τὴν δύναμιν.

Ποία οὖν ἐστὶν ἡ βρωσις, ἣς ὁ Ἰησοῦς τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἐπαισχύνεται; Φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὸν πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν διάλογον, ὅτι «ἐμὸν βρωμά ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου», φανερόν δὲ τοῦ Πατρός ἐστὶ τὸ θέλημα, «ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν». Οὐκοῦν, εἰ ἐκεῖνος ὀρέγεται τοῦ ἡμᾶς σωθῆναι καὶ τροφή αὐτοῦ γίνεται ἢ ἡμετέρα ζωή, μεμαθήκαμεν εἰς ὃ τι χρηστέον ἂν εἶη τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει. Τί οὖν τοῦτό ἐστι; Πεινάσωμεν τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, διψήσωμεν τοῦ θεοῦ θελήματος, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἡμᾶς σωθῆναι. Πῶς οὖν ἐστὶ τὴν τοιαύτην ἡμῖν κατορθωθῆναι πείναν, νῦν παρὰ τοῦ μακαρισμοῦ μεμαθήκαμεν. Ὁ γὰρ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ποθήσας, εὗρεν τὸ ἀληθῶς ὀρεκτόν, οὗ τὴν ἐπιθυμίαν οὐχ ἐνὶ τρόπῳ τῶν κατὰ τὴν ὄρεξιν ἐνεργουμένων ἐπλήρωσεν· οὐ γὰρ μόνον ὡς βρωσὶν τὴν τοῦ δικαίου μετουσίαν ἐπόθησεν. Ἡμιτελής γὰρ ἂν ἦν ἐπὶ ταύτης μόνης τῆς διαθέσεως σταῖσα ἢ ὄρεξις, νυνὶ δὲ πότιμον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα τὸ ἐνθερμόν τε καὶ διακαές τῆς ἐπιθυμίας τῷ πάθει τῆς δίψης ἐνδείξῃται. Ξηροὶ γὰρ τρόπον τινὰ καὶ φλογώδεις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ δίψους γινόμενοι, ὡς θεραπευτικὸν τῆς τοιαύτης διαθέσεως τὸ ποτὸν μεθ' ἡδονῆς προσφερόμεθα. Ἐπεὶ οὖν μία μὲν τῷ γένει ἢ ὄρεξις ἐπὶ βρώσεώς τε καὶ πόσεως, διάφορον δὲ ἢ πρὸς ἑκάτερον τούτων διάθεσις, ὡς ἂν τὸ ἀκρότατον τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμίας ὁ λόγος ἡμῖν νομοθετήσκειν, μακαρίζει τοὺς τὰ δύο ταῦτα πρὸς τὴν δικαιοσύνην πάσχοντας, τὴν πείναν τε καὶ τὴν δίψαν, ὡς ἱκανοῦ ὄντος τοῦ ποθομένου πρὸς ἑκατέραν ἀρμοσθῆναι καταλλήλως τὴν ὄρεξιν, καὶ

ζομε ὡς ψωμί πού μᾶς τρέφει ἐκεῖνο πού μέ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ ἔγι-
νε οἰκείο μέ τὴ φύση μας. Ἐν λοιπὸν πείνασε ὁ Ἰησοῦς ἢ πείνα
ἀξίζει μακαρισμό, ὅταν ἐκδηλώνεται καὶ σ' ἐμᾶς ὅπως ἐκδηλώθη-
κε σ' ἐκεῖνον. Ἐν λοιπὸν καταλάβαμε τί εἶναι αὐτὸ πού πεινᾷ ὁ
Κύριος, θ' ἀντιληφθοῦμε ἀσφαλῶς τὴ σημασία τοῦ μακαρισμοῦ
πού μᾶς ἀπασχολεῖ.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ τροφή πού δὲν ντρέπεται νὰ τὴν ἐπιθυμεῖ
ὁ Ἰησοῦς; Λέει στοὺς μαθητές του μετὰ τὸ διάλογό του μέ τὴ Σα-
μαρείτιδα: «τροφή δική μου εἶναι νὰ κάνω τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα
μου»⁴. Καὶ εἶναι φανερό τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, «πού θέλει νὰ
σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια»⁵. Ἐν
ἐκεῖνος λοιπὸν ἐπιθυμεῖ νὰ σωθοῦμε καὶ τροφή του εἶναι ἡ δική
μας ζωή, ἔχομε μάθει σὲ τί πρέπει ν' ἀξιοποιήσουμε τὴ διάθεση
αὐτῆ τῆς ψυχῆς μας. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Νὰ πεινάσουμε τὴ σωτηρία
μας, νὰ διψάσουμε τὸ θεῖο θέλημα, πού εἶναι νὰ σωθοῦμε. Πῶς λοι-
πὸν θὰ κατορθώσουμε τὴν πείνα αὐτή, τὸ μάθαμε ἀπὸ τὸ μακαρι-
σμό. Αὐτὸς δηλαδὴ πού πόθησε τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ βρῆκε τὸ
ἀληθινὸ ἀντικείμενο τῆς ὄρεξης πού δὲν ἐκπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία
του μέ τὸν ἕνα μόνο τρόπο πού λειτουργεῖ ἡ ὄρεξη· δὲν πόθησε
δηλαδὴ μόνο ὡς φαγητὸ τὴ μετουσία τοῦ δικαίου. Ἐν ἡ ὄρεξη
σταματοῦσε σ' αὐτὴ μονάχα τὴ διάθεση θὰ ἦταν ἡμίτελης, ἐνῶ
τώρα ἔκανε τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ καὶ ἀντικείμενο πόσης, γιὰ νὰ δείξει μέ
τὸ αἶσθημα τῆς δίψας πόσο ἐνθερμη καὶ φλογερὴ εἶναι ἡ ἐπιθυμία.
Γινόμεστε κατὰ κάποιον τρόπο ξηροὶ καὶ φλογεροὶ κατὰ τὴν περιο-
δο τῆς δίψας καὶ παίρνομε μ' εὐχαρίστηση τὸ ποτὸ ὡς μέσο θερα-
πείας τῆς διάθεσής μας αὐτῆς. Ἐπειδὴ εἶναι γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γέ-
νος μία ἡ ὄρεξη γιὰ τὴ βρώση καὶ τὴν πόση, ἀλλὰ διαφορετικὴ ἢ
διάθεση γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτά, γιὰ νὰ νομοθετήσῃ ὁ Λόγος σ' ἐμᾶς
τὸ ἄκρο ἄωτο τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀγαθοῦ, μακαρίζει ὅσους αἰσθά-
νονται τίς δύο αὐτὲς ἐπιθυμίες τῆς δικαιοσύνης, τὴν πείνα καὶ τὴ
δίψα, γιὰ τὸ ποθοῦμενο εἶναι σὲ θέση ν' ἀνταποκριθεῖ κατάλλη-
λα καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη ὄρεξη, καὶ νὰ γίνῃ τροφή στερεὰ σ'

4. Ἰω. 4,34.

5. Α' Τιμ. 2,4.

στερρὰν μὲν τῷ πεινῶντι γίνεσθαι τροφήν, πότιμον δὲ τῷ διψητικῶς ἐφελκυσσαμένῳ τὴν χάριν.

«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται». Ἐὰρ οὖν τὸ μὲν πρὸς τὴν δικαιοσύνην 5 ὀρεκτικῶς ἔχειν μακαριστὸν, εἰ δὲ τις πρὸς τὴν σωφροσύνην ἢ τὴν σοφίαν ἢ τὴν φρόνησιν ἢ εἴ τι ἄλλο τῆς ἀρετῆς εἶδος ἐστίν, ὁμοίως ἔχει, τοῦτον οὐ μακαρίζει ὁ Λόγος; Ἀλλὰ τοιοῦτόν τινα τάχα νοῦν τὸ λεγόμενον ἔχει. Ἐν τῶν κατ' ἀρετὴν νοουμένων ἢ δικαιοσύνη ἐστίν. Συνήθως δὲ πολλάκις ἢ θεία Γραφή διὰ τῆς τοῦ μέρους 10 μνήμης περιλαμβάνει τὸ ὅλον, ὡς ὅταν τὴν θεϊαν φύσιν δι' ὀνομάτων τινῶν ἐρμηνεύῃ. Λέγει γάρ, «ἐγὼ Κύριος», ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἢ προφητεία: «τοῦτό μοι ὄνομα αἰώνιον, καὶ μνημόσυνον γενεῶν γενεᾶς». Καὶ πάλιν ἐτέρωθί φησιν: «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν». Καὶ ἐν ἐτέρῳ ὅτι «ἐλεήμων εἰμί». Καὶ μυρίοις ἄλλοις ὀνόμασι τοῖς τὸ 15 ὑψηλὸν τε καὶ θεοπρεπὲς διασημαίνουσιν οἶδεν ὀνομάζειν αὐτὸν ἢ ἀγία Γραφή, ὥστε διὰ τούτων μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι, ὅταν ἓν τι εἴπῃ, πᾶς ὁ τῶν ὀνομάτων κατάλογος κατὰ τὸ σιωπώμενον τῷ ἐνὶ συνεκφωνεῖται. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται, εἰάν Κύριος λέγηται, μὴ καὶ τὰ ἄλλα εἶναι, ἀλλὰ πάντα δι' ἑνὸς ὀνόματος ὀνομάζεται. Διὰ τούτων 20 οὖν μεμαθήκαμεν, ὅτι διὰ μέρους τινὸς πολλὰ περιλαμβάνειν οἶδεν ὁ θεόπνευστος Λόγος.

Οὐκοῦν καὶ ἐντεῦθα τὴν δικαιοσύνην τοῖς μακαριστικῶς πεινώσι προκεῖσθαι ὁ Λόγος εἰπὼν, πᾶν εἶδος ἀρετῆς διὰ ταύτης ἀποσημαίνει, ὡς ἐπίσης μακαριστὸν εἶναι τὸν καὶ φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν 25 καὶ σωφροσύνην πεινῶντα καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀρετῆς λόγῳ καταλαμβάνεται. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἓν τι τῆς ἀρετῆς εἶδος τῶν λοιπῶν διεzeugμένον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τελείαν τὴν ἀρετὴν εἶναι. Ὡς γὰρ ἂν μὴ συνθεωρῆται τι τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων, ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἀντιδιαστελλόμενον ἐπ' αὐτοῦ χῶραν ἔχειν· 30 ἀντιδιέστηκε δὲ τῇ σωφροσύνῃ μὲν τὸ ἀκόλαστον, τῇ φρονήσει δὲ ἢ ἀφροσύνη καὶ ἐκάστῳ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένων ἐστὶ

αὐτὸν ποὺ πεινᾶ, ἀλλὰ καὶ ποτὸ σ' αὐτὸν ποὺ μὲ τὴ δίψα του προσέλυσε τὴ χάρη.

«Μακάριοι εἶναι ὅσοι πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη, γιὰ τὴ αὐτοὶ θὰ τὴ χορτάσουν». Εἶναι λοιπὸν ἄραγε ἡ ὄρεξη πρὸς τὴ δικαιοσύνη ἄξια μακαρισμοῦ, ἐνῶ ἂν νιώθει κανένας τὸ ἴδιο αἴσθημα γιὰ τὴ σωφροσύνη ἢ τὴ σοφία ἢ τὴ φρόνηση ἢ ὅποιο ἄλλο εἶδος ὑπάρχει τῆς ἀρετῆς, αὐτὸν δὲν τὸν μακαρίζει ὁ Λόγος; Ἴσως ὅμως ἡ ρῆση αὐτὴ ἔχει ἓνα τέτοιο νόημα: Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀρετὴ εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Ἡ ἀγία Γραφή συνηθίζει στὴν ἀναφορὰ ἐνὸς μέρους νὰ περιλαμβάνει τὸ ὅλο, ὅπως ὅταν ἐρμηνεύει τὴ θεία φύση μὲ κάποια ἐπιμέρους ὀνόματα. Γιατὶ λέει ὁ προφήτης σὰν νὰ μιλάει ὁ ἴδιος ὁ Θεός: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος· αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομά μου, νὰ τὸ θυμοῦνται γενεὲς γενεῶν»^{5α}. Καὶ πάλι λέει: «Ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει»⁶· καὶ ἄλλου: «εἶμαι σπλαχνικός»⁷. Καὶ μὲ μύρια ἄλλα ὀνόματα ποὺ δηλώνουν τὸ ὑψηλὸ καὶ θεῖο γνωρίζει νὰ τὸν ὀνομάζει ἡ ἀγία Γραφή, ὥστε μὲ αὐτὰ νὰ μάθομε ἀκριβῶς ὅτι, ἂν χρησιμοποιήσει τὸ ἓνα, συνυπονοεῖται μαζὶ μὲ αὐτὸ τὸ ἓνα ὅλος ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀποσιώπησης. Γιατὶ δὲ γίνεται ὅταν τὸν λέμε Κύριο νὰ μὴν εἶναι καὶ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ στὸ ἓνα ὄνομα περιλαμβάνονται ὅλα. Ἀπὸ αὐτὸ καταληξάμε ὅτι ὁ θεόπνευστος λόγος γνωρίζει μὲ ἓνα ὄνομα νὰ περιλαμβάνει πολλὰ.

Ὅταν λοιπὸν κι ἐδῶ εἶπε ὁ Λόγος ὅτι προτάσσεται ἡ δικαιοσύνη γιὰ ὅσους πεινοῦν τὴ μακάρια πείνα, ὑπαινίσσεται μὲ αὐτὴ κάθε εἶδος ἀρετῆς, ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος μακαρισμοῦ κι αὐτὸς ποὺ πεινᾶ καὶ γιὰ φρόνηση καὶ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη καὶ ὅποιο ἄλλο ἐννοοῦμε μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ ἓνα μόνο εἶδος τῆς ἀρετῆς χωρισμένο ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ εἶναι αὐτὸ καθαυτὸ πλήρης ἡ ἀρετὴ. Γιατὶ μὲ ὅποιο τυχὸν δὲ συμπεριλαμβάνομε καὶ ὅσα νοοῦνται μὲ τὸ ἀγαθὸ, σ' αὐτὸ κατ' ἀπόλυτη ἀνάγκη ἔχουν θέση τὰ ἀντίθετά της. Καὶ ἀντίθετο στὴ σωφροσύνη εἶναι ἡ ἀκολασία, στὴ φρόνηση ἡ ἀφροσύνη καὶ σὲ κάθε ἀγαθὸ

5α. Ἦσ. 42,8.

6. Ἐξ. 3,4.

7. Ἐξ. 12,27.

τι πάντως τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον. Εἰ οὖν μὴ πάντα τῇ δικαιοσύνῃ συνθεωροῖτο, ἀμήχανον ἂν εἶη τὸ λειπούμενον ἀγαθὸν εἶναι. Οὐκ ἂν γάρ τις εἴποι ἄφρονα δικαιοσύνην ἢ θρασεῖαν ἢ ἀκόλαστον ἢ ἄλλο τι τῶν ἐν κακίᾳ θεωρουμένων. Εἰ δὲ παντὸς τοῦ χείρονος ἀμιγῆς ὁ τῆς δικαιοσύνης λόγος ἐστίν, ἅπαν ἐν ἑαυτῷ πάντως τὸ ἀγαθὸν περιείληφεν, ἀγαθὸν δὲ πᾶν τὸ κατ' ἀρετὴν θεωρούμενον. Οὐκοῦν πᾶσα ἀρετὴ τῷ ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης ἐνταῦθα διασημαίνεται, ἧς τοὺς πεινῶντάς τε καὶ διψῶντας μακαρίζει ὁ Λόγος, τὴν πλησμονὴν αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμυμένων ἐπαγγελλόμενος.

«Μακάριοι» γάρ, φησίν, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται». Τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτόν μοι τινα νοῦν ἔχειν δοκεῖ. Οὐδὲν τῶν καθ' ἡδονὴν ἐν τῷ βίῳ σπουδαζομένων πλήσιμον γίνεται τοῖς σπουδάζουσιν, ἀλλὰ, καθὼς φησὶ 15 που δι' αἰνίγματος ἡ Σοφία, «πίθος τετρημένος ἐστὶν ἢ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀσχολία», ᾧ πάντοτε κατὰ σπουδὴν ἐπαντλοῦντες, ἀπλήρωτόν τινα καὶ ἀνήνυτον ἐπίδεικνυνται κόπον οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες, ἐγγέοντες μὲν αἰεὶ τι τῷ βυθῷ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τὸ πρὸς ἡδονὴν ἐπεμβάλλοντες, εἰς κόρον δὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἄγοντες. 20 Τίς ἔγνω τῆς φιλαργυρίας ὄρον διὰ τοῦ προσγενέσθαι τοῖς φιλαργυροῦσι τὸ σπουδαζόμενον; Τίς δοξομανῶν ἔληξεν, ἐν τῷ τυχεῖν ὦν ἐσπούδαζεν; ὁ δὲ τὴν ἡδονὴν ἐκπλήσας ἐν ἀκροάμασιν ἢ θεάμασιν ἢ τῇ περὶ γαστέρα καὶ μετὰ γαστέρα μανία καὶ λύσση, τί εὔρεν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως αὐτῷ ταύτης περιγενόμενον; Οὐ πάσης ἡδονῆς εἶδος 25 τῆς διὰ σώματος ἐκπληρουμένης ὁμοῦ τῷ προσπελάσαι παρίπταται, οὐδὲ πρὸς τὸ βραχύτατον τοῖς ἀψαμένοις αὐτῆς παραμενούσης;

Τοῦτο τοίνυν τὸ ὑψηλὸν δόγμα παρὰ τοῦ Κυρίου μαθάνομεν, ὅτι μόνῃ ἢ κατ' ἀρετὴν ἡμῖν ἐγγινομένη σπουδῇ πάγιόν τί ἐστι καὶ 30 ἐνυπόστατον. Ὁ γάρ τι τῶν ὑψηλῶν κατορθώσας, οἷον σωφροσύ-

πού έννοοῦμε ὑπάρχει ὡπωςδήποτε τὸ ἀντίθετο. Ἐάν λοιπὸν δὲν συμπεριλαμβάνομε ὅλα τὰ ἀγαθὰ μέσα στὴ δικαιοσύνη, εἶναι ἀδύνατο αὐτὸ πού παίρνει τὴ θέση τους νὰ εἶναι ἀγαθό. Δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ πει κανένας δικαιοσύνη ἀνόητη ἢ θρασεῖα ἢ ἀκόλαστη ἢ κάτι ἄλλο πού τὸ νοοῦμε μὲ τὴν κακία. Ἐάν ὅμως ὁ λόγος τῆς δικαιοσύνης εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε κακό, περιλαμβάνει ὡπωςδήποτε μέσα του ὅλο τὸ ἀγαθό. Καὶ ἀγαθὸ εἶναι ὁ,τι θεωροῦμε μέσα στὴν ἀρετὴ. Ἐπομένως μὲ τὸ ὄνομα τῆς δικαιοσύνης σημαίνεται ἐδῶ κάθε ἀρετὴ πού ὁ Λόγος μακαρίζει ὅποιους πεινοῦν καὶ διψοῦν γι' αὐτήν, ὑποσχόμενος σ' αὐτὴ τὴν ἀφθονία ὄλων αὐτῶν πού ποθοῦν.

«Μακάριοι», λέει, «ὅσοι πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη, γιὰ αὐτοὶ θὰ τὴ χορτάσουν». Ἡ ρῆση μοῦ φαίνεται ἔχει αὐτὸ περίπου τὸ νόημα. Καμιά ἀπὸ τίς ἡδονές πού ἐπιδιώκονται στὴ ζωὴ δὲν ὀλοκληρῶνεται γι' αὐτοὺς πού τὴν ἐπιδιώκουν, ἀλλὰ ὅπως λέει κάπου ἡ Σοφία συμβολικὰ «εἶναι πιθάρι τρύπιο ἢ ἀπασχόληση μὲ τίς ἡδονές»⁸, πού, ἐνῶ καταβάλλεται ἔντονη προσπάθεια νὰ γεμίσει, αὐτοὶ πού ἐπιχειροῦν κάνουν κόπο ἀνολοκλήρωτο καὶ ἀτελεσφόρητο· χύνοντας πάντοτε κάτι μέσα στὸ βυθὸ τῆς ἐπιθυμίας καὶ ρίχνοντας σ' αὐτὴν ὁ,τι συντελεῖ στὴν ἡδονή, δὲν καταφέρνουν νὰ κορέσουν τὴν ἐπιθυμία. Ποιὸς διαπίστωσε ὄριο στὴ φιλαργυρία, κι ἂν ἀκόμα οἱ φιλάργυροι ἐπέτυχαν ὁ,τι ἐπιδιώκουν; Ποιὸς μανιώδης γιὰ τὴ δόξα σταμάτησε πετυχαίνοντας αὐτὸ πού ἠθελε; Κι ὅποιος στράγγισε τὴν ἡδονὴ σὲ ἀκροάματα καὶ θεάματα ἢ μὲ τὴ λυσσασμένη μανία τῆς κοιλιᾶς καὶ τῶν κάτω ἀπὸ τὴν κοιλία, τί βρῆκε νὰ τοῦ ἔχει ἀπομένει ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπόλαυση; Κάθε εἶδος ἡδονῆς πού πραγματοποιεῖται μὲ τὸ σῶμα δὲν πετάει καὶ φεύγει μὲ τὸ πού θὰ πλησιάσει χωρὶς νὰ μένει σ' αὐτοὺς πού τὴ δοκίμασαν οὔτε μιὰ στιγμή;

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὑψηλὸ μάθημα μᾶς κάνει ὁ Κύριος, ὅτι μόνο ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀρετὴ εἶναι κάτι σταθερὸ καὶ οὐσιαστικό. Ὅποιος κατόρθωσε κάτι ἀπὸ τὰ ὑψηλά, ὅπως ἡ σωφροσύνη ἢ ἡ μετριοπά-

νην ἢ μετριότητα ἢ τὴν πρὸς τὸ Θεῖον εὐσέβειαν ἢ ἄλλο τι τῶν
 ὑψηλῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν διδαγμάτων, οὐ παροδικὴν ἐφ'
 ἑκάστω τῶν κατορθωμάτων καὶ ἄστατον τὴν εὐφροσύνην ἔχει,
 ἀλλ' ἐνιδρυμένην καὶ διαμένουσαν καὶ παντὶ συμπαρατεινομένην
 5 τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι. Διὰ τί: "Ὅτι ταῦτα μὲν ἔξεστι διαπαντὸς
 ἐνεργεῖν, καὶ οὐδεὶς ἐστι καιρὸς ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι,
 τῆς ἀγαθῆς κόρον ἐμποιῶν ἐνεργείας. Ἡ τε γὰρ σωφροσύνη καὶ ἡ
 καθαρότης καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ ἀμετάπτωτον καὶ τὸ πρὸς τὸ κα-
 κὸν ἀκοινωνήτον αἰεὶ ἐνεργεῖται, ἕως ἄν τις πρὸς ἀρετὴν βλέπῃ καὶ
 10 συμπαρατεινομένην ἔχει τῇ ἐνεργείᾳ τὴν εὐφροσύνην. Ἐπὶ δὲ τῶν
 ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ἐκκεχυμένων κἂν διαπαντὸς αὐτοῖς ἡ ψυχὴ
 βλέπῃ πρὸς τὸ ἀκόλαστον, ἀλλ' οὐκ αἰεὶ τὸ ἡδεσθαι πάρεστιν. Τὴν
 τε γὰρ περὶ τὴν βρωσὶν λιχνείαν ὁ κόρος ἔστησεν, καὶ ἡ τοῦ πίνον-
 τος ἡδονὴ συγκατεσβέσθη τῇ δίψῃ, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν
 15 τρόπον καὶ χρόνον τινὸς χρήζει καὶ διαλείμματος, ὥστε μαρανθεί-
 σης ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς πλησμονῆς, πάλιν ἀνακληθῆναι τὴν
 τοῦ ἡδύνοντος ὄρεξιν. Ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς κτῆσις, οἷς ἂν ἀπαξ βε-
 βαίως ἐνιδρυθῆ, οὐ χρόνῳ μετρεῖται οὔτε κόρῳ περιορίζεται, ἀλλὰ
 πάντοτε τοῖς κατ' αὐτὴν ζῶσιν ἀκραιφνῆ τε καὶ νεαρὰν καὶ ἀκμά-
 20 ζουσιν τῶν ἰδίων ἀγαθῶν παρέχει τὴν αἴσθησιν. Διὸ τοῖς ταῦτα
 πεινῶσιν ὁ Θεὸς Λόγος τὴν πλησμονὴν ἐπαγγέλλεται, πλησμονὴν
 ἐξάπτουσιν κόρῳ τὴν ὄρεξιν, οὐκ ἀμβλύνουσιν.

Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὃ διδάσκει ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ τῶν νοημάτων
 ὄρους διαλεγόμενος, τῷ μηδενὶ τοιούτῳ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν προσ-
 25 ασχολεῖν, οὐ μηδὲν πρόκειται τοῖς σπουδάζουσι πέρας, ἐν οἷς μα-
 ταία τε καὶ ἀνόητός ἐστιν ἡ σπουδὴ, καθάπερ τοῖς τῇ κορυφῇ τῆς
 ἑαυτῶν σκιᾶς ἐπιτρέχουσιν, οἷς ὁ δρόμος ἐπὶ τὸ ἀνήνυτον φέρεται,
 εἰς ἐκεῖνο αἰεὶ ταχέως τοῦ διωκομένου ὑπέξιόντος τῷ ἐπιτρέχοντι,
 ἀλλ' ἐκεῖ τρέψαι τὴν ὄρεξιν, ἐν οἷς ἡ σπουδὴ κτῆμα τοῦ σπουδά-

θεια ἢ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεὸ ἢ ὁποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐαγγελικὰ διδάγματα, δὲν ἔχει γιὰ κάθε κατόρθωμά του μιὰ παροδικὴ καὶ φευγαλέα χαρὰ, ἀλλὰ θεμελιωμένη καὶ μόνιμη πού συμπαρατείνεται μὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του. Γιὰ ποιο λόγο; Ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι στὴν ἐξουσία σου νὰ τὰ πραγματοποιεῖς πάντοτε καὶ δὲν ὑπάρχει περίπτωση σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς σου νὰ προκληθεῖ κόρος στὴν ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ἡ σωφροσύνη δηλαδὴ καὶ ἡ καθαρότητα καὶ ἡ σταθερότητα σὲ κάθε ἀγαθὸ καὶ ἡ ἀπουσία κάθε σχέσης μὲ τὸ κακὸ ἐνεργεῖται πάντοτε, ὅσο ἐξακολουθεῖ κανένας νὰ ἀτενίζει πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ ἡ χαρὰ του συμπαρατείνεται μαζί μὲ τὴν ἐνέργεια. Σὲ ὅσους ὅμως ἔχουν ἐπιδοθεῖ στὶς ἄτοπες ἐπιθυμίες, ἀκόμα κι ἂν ἡ ψυχὴ τους εἶναι στραμμένη πάντοτε στὴν ἀκολασία, ὅμως δὲν τοὺς συνοδεύει πάντοτε καὶ ἡ χαρὰ. Γιατὶ τὴν ἡδονὴ τῶν φαγητῶν τὴ σταματᾷ ἡ κόρος καὶ ἡ ἡδονὴ ἐκείνου ὁ ὅποιος πίνει διακόπηκε μὲ τὴ δίψα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅλα τὰ ἄλλα κάποιο χρόνο ἀπαιτοῦν καὶ κάποιο διάλειμμα, ὥστε νὰ ἐπανέλθει ἡ ὄρεξι γι' αὐτὸ πού θὰ τοὺς εὐχαρίστησει, ἢ ὅποια εἶχε μαραθεῖ ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὸν κόρο. Ἡ ἀπόκτηση ὅμως τῆς ἀρετῆς, σ' αὐτοὺς πού μιὰ φορὰ θεμελιώθηκε σταθερά, οὔτε μὲ χρόνο μετριέται οὔτε ἀπὸ τὸν κόρο περιορίζεται, ἀλλὰ προξενεῖ σ' αὐτοὺς πού ζοῦν σύμφωνα μ' αὐτὴν ἀκέρια πάντοτε καὶ ζωντανὴ κι ἔντονη τὴν αἴσθησι τῶν ἀγαθῶν τῆς. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς Λόγος ὑπόσχεται τὴν πλήρωση σὲ ὅσους πεινοῦν γι' αὐτόν, πλήρωση πού ἐρεθίζει τὴν ὄρεξι μὲ τὸν κόρο, δὲν τὴν μειώνει.

Αὐτὸ λοιπὸν μᾶς διδάσκει μιλώντας ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν ὑψηλῶν νοημάτων, νὰ μὴν ἀπασχολοῦμε τὴν ἐπιθυμία μας μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά, πού ὅσοι τὰ ἐπιδιώκουν δὲ διαβλέπουν κανένα τέλος καὶ πού ἢ σπουδὴ τους εἶναι μάταιη καὶ δίχως νόημα, ὅπως ἐκείνων πού τρέχουν νὰ πιάσουν τὴν ἄκρη τῆς σκιᾶς τους καὶ πού τὸ τρέξιμό τους συνεχίζεται ἀτελείωτα, ἐπειδὴ αὐτὸ πού ἐπιδιώκεται πρὸς τὸ ἀτελείωτο ξεφεύγει πάντοτε γρήγορα ἀπὸ τὸν κυνηγὸ του. Ἀλλὰ νὰ στρέψομε τὴν ὄρεξή μας ἐκεῖ, ὅπου ἡ σπουδὴ γίνεται κτῆμα ἐκείνου πού τὴν ἀσκεῖ. Ὅποιος δηλαδὴ ἐπιθύμησε τὴν ἀρετὴ κά-

ζοντος γίνεται. Ὁ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἐπιθυμήσας, κτῆμα ἴδιον ποιεῖται τὸ ἀγαθόν, ἐν ἑαυτῷ βλέπων ὁ ἐπεθυμήσεν. Μακάριος οὖν ὁ πεινάσας τὴν σωφροσύνην· ἐμπλησθήσεται γὰρ τῆς καθαρότητος. Ἡ δὲ πλησμονή, καθὼς εἶρηται, οὐκ ἀποστροφὴν, ἀλλ' ἐπίτασιν ποιεῖ 5 τῆς ὀρέξεως καὶ συναύξεται ἀλλήλοις κατὰ τὸ ἴσον ἀμφοτέρα. Τῆ τε γὰρ ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς ἢ τοῦ ἐπιθυμηθέντος κτήσις ἐπηκολούθησεν, καὶ τὸ ἐγγενόμενον ἀγαθὸν ἀπαστον τὴν εὐφροσύνην τῆ ψυχῇ συνεισήνεγκεν. Τοιαύτη γὰρ ἢ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου φύσις ἐστίν, ὡς μὴ ἐν τῷ παρόντι μόνον καταγλυκαίνειν τὸν ἀπολαύοντα, 10 ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ χρόνου μέρεσιν ἐνεργῶν παρέχειν τὴν εὐφροσύνην. Καὶ γὰρ ἡ μνήμη τῶν ὀρθῶς βεβιωμένων εὐφραίνει τὸν κατορθώσαντα· καὶ ἡ ἐν τῷ παρόντι ζωὴ, ὅταν δι' ἀρετῆς διεξάγῃται, καὶ ἡ τῆς ἀντιδόσεως προσδοκία, ἣν οὐκ ἄλλην εἶναί τινα ὑπολαμβάνω, ἢ αὐτὴν πάλιν τὴν ἀρετὴν, ἢ καὶ ἔργον ἐστὶ τῶν κατορθούντων 15 καὶ γέρας ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι γίνεται.

Εἰ δὲ χρή τινος καὶ τολμηροῦ καθάψασθαι λόγου, δοκεῖ τάχα μοι διὰ τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν τε καὶ δικαιοσύνην λόγου ἑαυτὸν προτιθέναί τῃ ὀρέξει τῶν ἀκουόντων ὁ Κύριος, ὃς «ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις», 20 ἀλλὰ καὶ «ἄρτος ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνων», καὶ «ὕδωρ ζῶν», οὗ διψῆν ὁμολογεῖ Δαβὶδ ἐν τινι ψαλμῳδίᾳ, τὸ μακαριστὸν τοῦτο τῆς ψυχῆς πάθος τῷ Θεῷ προσφέρων, ἐν οἷς φησιν· «ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· πότε ἤξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ;». Ὅς μοι δοκεῖ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος 25 ματος προκαιδευθεῖς τὰ μεγαλοφυῆ ταῦτα τοῦ Κυρίου διδάγματα καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς τοιαύτης ὀρέξεως ἑαυτῷ προσειπεῖν. «Ἐγὼ» γάρ, φησίν, «ἐν δικαιοσύνῃ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου».

Αὕτη οὖν ἐστὶ, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ, τὸ 30 ἀμιγῆς τοῦ χείρονος ἀγαθόν, περὶ ὃ πᾶν νόημα τῶν πρὸς τὸ κρεῖτ-

νει κτήμα του τὸ ἀγαθὸ βλέποντας μέσα του αὐτὸ ποῦ ἐπιθύμησε. Μακάριος λοιπὸν εἶναι ὁποῖος πείνασε τὴ σωφροσύνη, γιατί θὰ πλημμυρίσει ἀπὸ καθαρότητα. Καὶ ἡ πλησμονὴ αὐτῆ, ὅπως εἶπαμε, δὲν προκαλεῖ μεταστροφή, ἀλλὰ ἐπίταση τῆς ὄρεξης κι αὐξάνονται ἐξίσου καὶ τὰ δύο ἀμοιβαῖα. Καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόκτηση τοῦ ἐπιθυμητοῦ καὶ τὸ ἀγαθὸ ποῦ ἀποκτήθηκε συνεισάγει μέσα στὴν ψυχὴ τὴν ἀδιάκοπη χαρὰ. Τέτοια εἶναι ἡ φύση τοῦ ἀγαθοῦ· νὰ μὴν καταγλυκαίνει κατὰ τὸ παρὸν μόνο αὐτὸν ποῦ τὸ ἀπολαμβάνει, ἀλλὰ νὰ τοῦ παρέχει ἐνεργὸ τὴν εὐφροσύνη σὲ κάθε στιγμή τοῦ χρόνου. Γιατί καὶ ἡ μνήμη ὅσων ἔχει ζήσει κανένας ὀρθὰ εὐφραίνει αὐτὸν ποῦ τὰ ἔζησε καὶ τὸν εὐφραίνει ἀκόμη καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παρόντος ὅταν τὰ ζεῖ κανένας με ἀρετὴ καὶ ἡ προσδοκία τῆς ἀνταμοιβῆς, ποῦ νομίζω δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ ἡ ἴδια πάλι ἡ ἀρετὴ, ποῦ εἶναι βέβαια καὶ τὸ ἔργο ἐκείνων ποῦ ἐπιτυγχάνουν, ἀλλὰ ποῦ γίνεται καὶ τὸ βραβεῖο γιὰ ὅσα ἔχουν κατορθώσει.

Κι ἂν πρέπει νὰ θίξω καὶ κάποια τολμηρὴ ἄποψη, νομίζω πὼς ἴσως μὲ τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη ὁ Κύριος προτείνει τὸν ἑαυτὸ του στὴν ὄρεξη τῶν ἀκροατῶν του, αὐτὸς ποῦ ἔγινε γιὰ μᾶς σοφία ἀπὸ τὸ Θεό, δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωση, ἀλλὰ καὶ ψωμί ποῦ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ νερὸ ζωντανό· αὐτὸς ποῦ ὁμολογεῖ ὁ Δαβὶδ σ' ἓνα ψαλμὸ του ὅτι τὸν διψᾷ, ἀποδίδοντας αὐτὸ τὸ ἄξιο μακαρισμοῦ αἶσθημα στὸ Θεὸ μὲ τοὺς λόγους του «δίψασε ἡ ψυχὴ μου γιὰ τὸ Θεό, ποῦ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ ζεῖ· πότε θὰ φτάσω γιὰ νὰ μ' ἀντικρύσει κατὰ πρόσωπο ὁ Θεός;»⁹. Ὁ Δαβὶδ εἶχε διδαχτεῖ πρῶτύτερα μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος τὰ μεγάλα αὐτὰ διδάγματα καὶ ἀπέδωσε στὸν ἑαυτὸ του τὴν ικανοποίησι τῆς ὄρεξης αὐτῆς. Γιατί λέει «ἐγὼ θὰ παρουσιασθῶ μπροστὰ σου ἔχοντας ὡς πλοῦτο μου τὴ δικαιοσύνη, θὰ χορτάσω κοιτάζοντας τὴ δόξα σου»¹⁰.

Αὐτὴ λοιπὸν, κατὰ τὴν ἄποψή μου, εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἀρετὴ, τὸ ἀγαθὸ τὸ ἀνόθευτο ἀπὸ τὸ κακό, σχετικὰ μὲ τὸ ὁποῖο νοεῖται κάθε

τον νοουμένων καταλαμβάνεται αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, ἢ τοὺς οὐρα-
 νοὺς καλύψασα ἀρετὴ, καθὼς ὁ Ἀμβρακοῦμ διεξέρχεται, καὶ καλῶς
 οἱ ταύτην τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην πεινῶντες ἐμακαρίσθησαν.
 Τῷ ὄντι γὰρ «ὁ γευσάμενος τοῦ Κυρίου», καθὼς ἡ ψαλμωδία λέ-
 5 γει, τουτέστιν, ὁ ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος τὸν Θεόν. πλήρης γίνεται οὐ
 ἐδίψησέ τε καὶ ἐπέινασε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ εἰπόντος, ὅτι
 «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»,
 τοῦ ἀγίου Πνεύματος δηλονότι προενοικήσαντος. Οὕτω μοι δοκεῖ
 καὶ Παῦλος ὁ μέγας ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων καρπῶν τῶν ἐκ
 10 τοῦ παραδείσου ἀπογευσάμενος καὶ πλήρης ὧν ἐγεύσατο εἶναι, καὶ
 ἀεὶ πεινῶν. Καὶ γὰρ πεπληρῶσθαι τοῦ ποθουμένου ὁμολογεῖ λέ-
 γων, «ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», καὶ ὡς πεινῶν ἀεὶ τοῖς ἐμπροσθεν
 ἐπεκτείνεται λέγων· «οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, τρέ-
 χω δὲ ἵνα καταλάβω». Δεδόσθω γὰρ ἡμῖν κατ' ἐξουσίαν ὑποθετι-
 15 κῶς εἶναί τι λέγειν, ὃ ἡ φύσις οὐκ ἔχει. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς αἰ-
 σθητῆς βρώσεως, εἰ μηδὲν περιττωματικῶς τῶν εἰς τροφήν λαμ-
 βανομένων ἐξεποιεῖτο, ἀλλὰ τὸ ὅλον εἰς προσθήκην τοῦ σωματι-
 κοῦ ὕψους ἀνελαμβάνετο, εἰς πολλὸν ἂν ὕψος ἐπήρθη τὰ σώματα,
 τῆς καθ' ἡμέραν τροφῆς δι' ἑαυτῆς ἐπαυξούσης τὸ μέγεθος, οὕτως
 20 ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη καὶ πᾶσα ἢ μετ' αὐτῆς ἀρετὴ, ἐπειδὴ οὐκ ἐκ-
 ποιεῖται ἐσθιομένη κατὰ τὸν νοητὸν τῆς βρώσεως τρόπον. ὑψηλο-
 τέρους ἀεὶ ποιεῖ δι' ἑαυτῆς τοὺς μετέχοντας, πάντοτε τῇ παρ' ἑαυ-
 τῆς προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐξουσα. Οὐκοῦν, εἰ νενόηται ἡμῖν ἡ μα-
 καριστὴ πείνα, πᾶσαν τὴν ἀπὸ κακίας πληθώραν ἐμέσαντες, πεινά-
 25 σωμεν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ εἰς πλησμονὴν αὐτῆς ἔλ-
 θωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

έννοια πού ἀναφέρεται στο καλύτερο, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Λόγος, ἡ ἀρετὴ πού σκέπασε τοὺς οὐρανοὺς, ὅπως λέει ὁ Ἀμβροσίμ, καὶ πού ὀρθὰ δέχτηκαν τὸ μακαρισμὸ ὅσοι πεινοῦν γι' αὐτὴ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ πραγματικὰ αὐτὸς πού γεύτηκε τὸν Κύριο, ὅπως ἀναφέρει ὁ ψαλμὸς¹¹, πού σημαίνει, ὅποιος δέχτηκε μέσα του τὸ Θεό, γίνεται πλήρης ἀπὸ αὐτὸ πού δίψασε καὶ πείνασε, σύμφωνα μ' ἐκεῖνον πού ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση ὅτι «ἐγὼ κι ὁ Πατέρας μου θὰ ρθοῦμε καὶ θὰ κατοικήσομε σ' αὐτόν»¹², μετὰ τὸ Πνεῦμα δηλαδὴ πού εἶχε κατοικήσει προηγουμένως. Ἔτσι νομίζω κι ὁ μέγας Παῦλος, αὐτὸς πού γεύτηκε τοὺς ἀπόρητους ἐκείνους καρποὺς τοῦ παραδείσου, εἶναι καὶ γεμάτος ἀπὸ αὐτοὺς πού γεύτηκε, ἀλλὰ καὶ πάντα νιώθει τὴν πείνα τους. Γιατὶ διακηρύττει ὅτι ἔχει γεμίσει ἀπὸ τὸν ποθούμενο λέγοντας, «ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»¹³, καὶ σὰν πεινασμένος προχωρεῖ ἀδιάκοπα πρὸς τὰ ἐμπρὸς λέγοντας, «δὲν ἰσχυρίζομαι βέβαια ὅτι ἔχω φτάσει πιά στο τέλος οὔτε ὅτι ἔγινα πιά τέλειος, ἀλλὰ τρέχω γιὰ νὰ φτάσω»¹⁴. Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ἔτσι ὑποθέτοντας νὰ ποῦμε ὅτι κάτι ὑπάρχει, πού δὲν τὸ ἔχει ἡ φύση. Ὅπως στὴν περίπτωση τῆς αἰσθητῆς τροφῆς ἂν τίποτε ἀπὸ ὅ,τι τρῶμε δὲν ἀποβαλλόταν ὡς περιττό, ἀλλὰ τὰ παίρναμε ὅλα στο σύνολό τους ὡς προσθήκη τοῦ σωματικοῦ ὕψους, θὰ ἔπαιρναν τὰ σώματα μεγάλο ὕψος, ἀφοῦ ἡ καθημερινὴ τροφή μὲ τὴ προσθήκη τῆς αὐξάνει τὸ μέγεθος. Ἔτσι ἐκείνη ἡ δικαιοσύνη καὶ ὅλη ἡ ἀρετὴ πού ἐξυπακούεται μ' αὐτὴ, ἐπειδὴ δὲν ἀποβάλλεται καθὼς 'τρώγεται' μὲ πνευματικὸ νόημα, κάνει πάντοτε ψηλότερους αὐτοὺς πού τὴ μετέχουν καὶ μὲ τὴν προσθήκη τῆς αὐξάνει πάντοτε τὸ μέγεθός τους. Ἄν λοιπὸν ἐμεῖς ἔχομε φέρει στο νοῦ μας τὴν ἄξια γιὰ μακαρισμὸ πείνα, ἐξεμώντας ὅλη τὴν πληθώρα τῆς κακίας, ἄς πεινάσομε τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ φτάσομε νὰ νιώσομε τὴν πλησμονὴ τῆς μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11. Ψαλμ. 33,9. 12. Ἰω. 14,23.

13. Γαλ. 2,20. 14. Φίλ. 3,12.

1/8/1992

ΛΟΓΟΣ Ε΄

«Μακάριοι οί ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται»

Τάχα τι τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ διὰ τινος ὀπτασίας ὁ Ἰακώβ δι' αἰ-
νίγματος ἐπαιδεύθη, κλίμακα ἰδὼν ἀπὸ γῆς ἐπὶ τὸ οὐράνιον ὕψος
διήκουσαν καὶ τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῆς ἐστηριγμένον, οἷον δὴ νῦν καὶ
5 ἡμῖν ἢ διὰ τῶν μακαρισμῶν διδασκαλία ποιεῖ, αἰεὶ πρὸς τὰ ὑψηλό-
τερα τῶν νοημάτων τοὺς δι' αὐτῆς ἀνιόντας ἐπαίρουσα. Καὶ γὰρ
ἐκεῖ τῷ πατριάρχῃ τὸν κατ' ἀρετὴν οἶμαι βίον τῷ εἶδει τῆς κλίμα-
κος διατυποῦσθαι, ὡς ἂν αὐτός τε μάθοι καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὑφη-
γῆσαιτο, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως πρὸς τὸν Θεὸν ὑψωθῆναι, μὴ αἰεὶ
10 πρὸς τὰ ἄνω βλέποντα καὶ τὴν τῶν ὑψηλῶν ἐπιθυμίαν ἀληκτον
ἔχοντα, ὡς μὴ ἀγαπᾶν ἐπὶ τῶν ἤδη κατορθωθέντων μένειν, ἀλλὰ
ζημίαν ποιεῖσθαι, εἰ τοῦ ὑπερκειμένου μὴ ἄσπαιτο. Καὶ ἐνταῦθα οὖν
ὕψος τῶν ἐπ' ἀλλήλων μακαρισμῶν αὐτῷ προσεγγίζει τῷ Θεῷ
παρασκευάζει, τῷ ἀληθῶς μακαρίῳ καὶ πάσης ἐπεστηριγμένῳ
15 μακαριότητος. Πάντως δέ, ὡς τῷ σοφῷ διὰ σοφίας καὶ διὰ καθα-
ρότητος τῷ καθαρῷ προσεγγίζομεν, οὕτω καὶ τῷ μακαρίῳ διὰ τῆς
ὁδοῦ τῶν μακαρισμῶν οἰκειούμεθα. Θεοῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἴδιον ἢ
μακαριότης ἐστίν, διὸ καὶ ἐπεστηρίχθαι τῇ τοιαύτῃ κλίμακι ὁ Ἰα-
κώβ τὸν Θεὸν διηγῆσατο. Ἡ οὖν τῶν μακαρισμῶν μετουσία οὐδεν
20 ἄλλο, εἰ μὴ θεότητος κοινωνία ἐστίν, πρὸς ἣν ἡμᾶς ἀνάγει διὰ τῶν
λεγομένων ὁ Κύριος.

Δοκεῖ οὖν μοι θεοποιεῖν, τρόπον τινά, διὰ τῆς εἰς τὸ ἀκόλου-
θον προκειμένης τοῦ μακαρισμοῦ ὑφηγήσεως, τὸν ἀκούοντά τε καὶ

ΛΟΓΟΣ Ε΄

«Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»¹

Ἴσως εἶναι κάτι τέτοιο ἐκεῖνο ποὺ διδάχτηκε αἰνιγματικά ὁ Ἰακώβ σὲ μιὰ ὄπτασία του, βλέποντας μιὰ κλίμακα νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὴ γῆ στὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάνω ἀπ' αὐτὴν τὸ Θεό², ὅπως κάνει τώρα καὶ σ' ἐμᾶς ἡ διδασκαλία μὲ τοὺς μακαρισμοὺς, ὑψώνοντας στὰ ὑψηλότερα νοήματα ἐκείνους ποὺ ἀνεβαίνουν μ' αὐτὴν. Γιατὶ καὶ ἐκεῖ, νομίζω, διατυπώνεται στὸν πατριάρχη ὁ βίος τῆς ἀρετῆς μὲ τὴ μορφή τῆς κλίμακας, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ καταλάβει καὶ τοὺς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν νὰ διδάξει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ ὑψωθεῖ κανένας στὸ Θεό, ἂν δὲ βλέπει πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω καὶ δὲν ἔχει ἀδιάκοπα τὴν ἐπιθυμία τῶν ὑψηλῶν, ὥστε νὰ μὴν ἀρκεῖται νὰ μένει σ' αὐτὰ ποὺ ἔχει ἐπιτύχει, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖ ζημίια του, ἂν δὲν πλησιάσει τὰ ἀνώτερα. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν τὸ ἀνέβασμα μὲ τοὺς ἀλλεπάλληλους μακαρισμοὺς ἐτοιμάζει τὴν προσέγγιση τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι ὁ ἀληθινὰ μακάριος καὶ ὑψωμένος πάνω ἀπὸ κάθε μακαριότητα. Καὶ ἀσφαλῶς ὅπως πλησιάζομε τὸ σοφὸ μὲ τὴ σοφία καὶ τὸ καθαρὸ μὲ τὴν καθαρότητα, ἔτσι καὶ τὸ μακάριο τὸν οἰκειωνόμαστε ἀπὸ τὴν ὁδὸ τῶν μακαρισμῶν. Γιατὶ ἀληθινὰ ἴδιο γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μακαριότητα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Ἰακώβ διηγῆθηκε ὅτι στὴν κεφαλὴ αὐτῆς τῆς κλίμακας ἦταν ὁ Θεός. Ἡ μετουσία λοιπὸν τῶν μακαρισμῶν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ μετοχὴ τῆς θεότητος, πρὸς τὴν ὁποία μᾶς ὁδηγεῖ ὁ Κύριος μὲ αὐτὰ ποὺ λέει.

Θεοποιεῖ λοιπὸν, νομίζω, κατὰ κάποιο τρόπο ἐκεῖνον ποὺ ἀκούει καὶ κατανοεῖ τὸ λόγο μὲ τὴν ὑπόδειξη τοῦ μακαρισμοῦ ποὺ

2. Γεν. 28,12.

συνιέντα τοῦ λόγου. «Μακάριοι», γάρ φησιν, «οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Οἶδα πολλαχοῦ τῆς θείας Γραφῆς τῷ ὀνόματι τοῦ ἐλεήμονος τοῦς ἀγίους ἄνδρας τὴν θείαν δύναμιν προσκαλουμένους· οὕτως ὁ Δαβὶδ ἐν ταῖς ὑμνωδίαις, οὕτως Ἰωνᾶς ἐν τῇ καθ' 5 ἐαυτὸν προφητεία, οὕτως ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐν πολλοῖς τῆς νομοθεσίας κατανομάζει τὸ Θεῖον. Εἰ οὖν πρέπουσα τῷ Θεῷ ἡ προσηγορία τοῦ ἐλεήμονος, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ θεὸν σε προσκαλεῖται γενέσθαι ὁ Λόγος, οἶονεὶ μορφωθέντα τῷ τῆς θεότητος ιδιώματι; Εἰ γὰρ ἐλεήμων ὁ Θεὸς παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὀνομάζεται, τὸ δὲ 10 ἀληθῶς μακαριστὸν ἢ θεότης ἐστὶ, φανερὸν ἂν εἶη τὸ ἐκ τοῦ ἀκολουθίου νοούμενον, ὅτι κἂν ἄνθρωπός τις ὢν ἐλεήμων γένηται, τῆς θείας ἀξιοῦται μακαριότητος, ἐν ἐκείνῳ γενόμενος, ᾧ τὸ Θεῖον κατονομάζεται. «Ἐλεήμων ὁ Κύριος καὶ δίκαιος, καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ». Πῶς οὖν οὐ μακάριον ἐκεῖνο κληθῆναι καὶ γενέσθαι τὸν 15 ἄνθρωπον, ᾧ περὶ ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ ποιεῖν ὀνομάζεται; Ἀλλὰ τὸ μὲν ζηλοῦν τὰ μείζονα τῶν χαρισμάτων συμβουλεύει διὰ τῶν ἰδίων λόγων καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἡμῖν δὲ σκοπὸς ἐστὶν οὐχ ὅπως ἀναπεισθῆμεν τῶν καλῶν ὀρέγεσθαι (τοῦτο γὰρ αὐτομάτως ἐγκρατεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὸ πρὸς τὸ καλὸν ἐπιρρεπῶς ἔχειν), ἀλλ' 20 ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτοιμεν τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως. Ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα τῷ μέρει πλημμελεῖται ἡμῶν ἡ ζωὴ, ἐν τῷ μὴ δύνασθαι ἀκριβῶς συνιέναι τί τὸ φύσει καλὸν καὶ τί τὸ δι' ἀπάτης τοιοῦτον ὑπονοούμενον. Εἰ γὰρ γυμνῆ προέκειτο ἡ κακία τῷ βίῳ καὶ μὴ τινὶ καλοῦ φαντασίᾳ προσκεχρωσμένη, οὐκ ἂν ἠτύμολησε πρὸς αὐτὴν 25 τὸ ἀνθρώπινον.

Οὐκοῦν συνέσεως ἡμῖν χρεια, πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου ρητοῦ κατανόησιν, ὡς ἂν διδαχθέντες τὸ ἀληθινὸν τοῦ ἐγκειμένου νοήματος κάλλος, κατ' αὐτὸ μορφωθῆμεν. Ὡσπερ γὰρ ἡ περὶ τὸ Θεῖον ὑπόληψις ἐγκρατεῖται μὲν πᾶσι φυσικῶς τοῖς ἀνθρώποις, ἐν δὲ 30 τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ ἢ περὶ τὸ σπουδαζόμενον γίνεται

παρατίθεται στη συνέχεια. Γιατί λέει, «μακάριοι είναι οί ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθούνη». Γνωρίζω ὅτι σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς θείας Γραφῆς οἱ ἅγιοι ἄντρες ἐπικαλοῦνται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἐλεήμονα τῆς θείας δύναντος. Αὐτὸ κάνει ὁ Δαβὶδ στοὺς ψαλμοὺς, τὸ ἴδιο ὁ Ἰωνᾶς στὴν προφητεία του, ἔτσι κι ὁ μέγας Μωυσῆς ὀνομάζει τὴ θεότητα σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς νομοθεσίας του. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὀνομασία τοῦ ἐλεήμονα εἶναι ἡ πρέπουσα στὸ Θεό, τί ἄλλο σὲ προσκαλεῖ ὁ Λόγος νὰ γίνεις ἂν ὄχι θεός, παίρνοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ἴδιο γνώρισμα τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ἐλεήμων ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφή καὶ τὸ ἀληθινὰ ἄξιο μακαρισμοῦ εἶναι ἡ θεότητα, εἶναι ἀδιαφιλονίκητη καὶ ἡ σκέψη πὺ ἐπακολουθεῖ λογικά, ὅτι, ἂν κάποιος ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος γίνεῖ ἐλεήμων, αὐτὸς γίνεταῖ ἄξιος γιὰ τὴ θεία μακαριότητα, ἀφοῦ πραγματοποιήσε ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο ὀνομάζεται ἡ θεότητα. «Ὁ Κύριος εἶναι ἐλεήμων καὶ δίκαιος καὶ ὁ Θεὸς μας ἐλεεῖ»³. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι μακάριο νὰ ὀνομαστεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ γίνεῖ ἐκεῖνο πὺ ἀπὸ τὸ ἔργο του ὀνομάζεται ὁ Θεός; Ὁ θεῖος Ἀπόστολος⁴ μᾶς συμβουλεύει μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια του νὰ ἐπιδιώκομε τὰ ἀνώτερα χαρίσματα καὶ ἐμεῖς ἔχομε τὴν πρόθεση, ὄχι γιὰ νὰ πεισθοῦμε νὰ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἀγαθὰ (γιατὶ αὐτὸ ὑπάρχει ἀπὸ μόνον του μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση, νὰ ρέπει δηλαδὴ πρὸς τὸ καλὸ), ἀλλὰ νὰ μὴν κάνομε λάθος στὴ διάκριση τοῦ καλοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο κυρίως γίνεταῖ τὸ λάθος στὴ ζωὴ, στὴν ἀδυναμία νὰ κατανοήσομε ἀκριβῶς ποῖο εἶναι τὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλὸ καὶ ποῖο θεωρεῖται ψευδῶς καλὸ. Γιατὶ, ἂν ἡ κακία παρουσιαζόταν γυμνὴ μέσα στὴ ζωὴ καὶ δὲν ἦταν χρωματισμένη ἀπὸ κάποια ἰδέα καλοῦ, δὲ θ' αὐτομολοῦσε πρὸς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος.

Χρειάζεται λοιπὸν σκέψη, γιὰ νὰ κατανοήσομε τὴ ρῆση αὐτὴ, ὥστε νὰ μάθομε τὴν ἀληθινὴ ὁμορφία τοῦ νοήματός της καὶ νὰ τὴν ἀποτυπώσομε ἐπάνω μας. Ἡ ἰδέα τῆς θεότητας ὑπάρχει ἀπὸ τὴ φύση τους σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ τὸ λάθος στὸ ζητούμενο γίνεταῖ ἀπὸ τὴν ἄγνοια τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ (γιατὶ ἄλλοι σέβο-

3. Ψαλμ. 114,5.

4. Α' Κορ. 12,1 ἔ.

διαμαρτία (οἷς μὲν γὰρ ἡ ἀληθῆς θεότης ἐστὶ σεβάσμιος, ἢ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεωρουμένη, οἱ δὲ πρὸς ἀτόπους ὑπονοίας ἐπλανήθησαν, ἐν τῇ κτίσει τοιοῦτον ὑπονοοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο ἢ ἐν ὀλίγῳ τῆς ἀληθείας παρατροπῇ τῇ ἀσεβείᾳ τὴν πάροδον 5 δέδωκεν), οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νοήματος, εἰ μὴ καταλάβοιμεν τὴν ἀληθῆ διάνοιαν, οὐκ ἐν ὀλίγῳ γένοιτο ἂν ἡμῖν ἡ ζημία τῆς ἀληθείας παρασφαλεῖσιν.

Τί τοίνυν ἐστὶν ὁ ἔλεος καὶ περὶ τί ἐνεργούμενος; Καὶ πῶς μακάριος ὁ ἀντιλαμβάνων, ὃ δίδωσιν; «Μακάριοι», γὰρ φησιν, «οἱ 10 ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Ἡ μὲν οὖν πρόχειρος τοῦ ρητοῦ διάνοια πρὸς τὸ φιλάλληλόν τε καὶ συμπαθὲς προσκαλεῖται τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ ἀνισόν τε καὶ ἀνώμαλον τῶν τοῦ βίου πραγμάτων οὐ πάντων ἐν τοῖς ὁμοίοις βιοτεπόντων, οὔτε κατὰ τὴν ἀξίαν, οὔτε κατὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευήν, οὔτε κατὰ τὴν λοι- 15 πὴν περιουσίαν. Μεμέρισται γὰρ ὡς τὰ πολλὰ διὰ τῶν ἐναντίων ὁ βίος, δουλεία καὶ κυριότητι, πλοῦτω καὶ πενίᾳ, δόξῃ καὶ ἀτιμίᾳ, σαθρότητι σώματος καὶ εὐεξίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις διασχιζόμενος. Ὡς ἂν οὖν εἰς ἴσον ἔλθοι τῷ πλεονεκτοῦντι τὸ ὑστερούμενον καὶ ἀναπληρωθεῖ τὸ λειπόμενον τῷ περισσεύοντι, νομοθετεῖ τοῖς 20 ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν καταδεεστέρων τὸ ἔλεον. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως πρὸς θεραπείαν τῆς συμφορᾶς τοῦ πέλας ὀρμῆσαι, μὴ ἐλέου τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν τοιαύτην ὀρμὴν ἐκμαλάξαντος· ἐκ γὰρ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀπηνεΐᾳ νοεῖται ὁ ἔλεος. Ὡς οὖν ὁ ἀπηνῆς τε καὶ ἄγριος ἀπροσπέλαστός ἐστι τοῖς ἐγγιζουσιν, οὕτως ὁ συμπαθῆς τε καὶ ἐλεήμων 25 κατακιρνᾶται πῶς τῇ διαθέσει πρὸς τὸ δεόμενον, ἐκείνῳ τῷ λυπούμενῳ γενόμενος, ὃ ἐπιζητεῖ ἢ ἀνωμένη διάνοια. Καὶ ἐστὶν ὁ ἔλεος, ὡς ἂν τις ὄρω περιλαβῶν ἐρμηνεύσειεν, ἐκούσιος λύπη ἐπ' ἄλλοτρίοις κακοῖς συνισταμένη.

Εἰ δὲ οὐκ ἀκριβῶς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ παρεστήσαμεν, τάχα ἂν 30 ἄλλῳ λόγῳ διερμηνευθεῖ σαφέστερον. Ἐλεός ἐστὶν ἐπὶ τῶν δυσφορούντων ἐπὶ τισιν ἀνιανοῖς ἀγαπητικὴ συνδιάθεσις. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἀπηνές τε καὶ θηριῶδες, ἀπὸ τοῦ μίσους τὰς ἀφορμὰς ἔχει, οὕτως ἐκφύεται πῶς τῆς ἀγάπης ὁ ἔλεος, οὐκ ἂν γενόμενος, εἰ μὴ ἐκ ταύτης. Καὶ εἰ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τὸ τοῦ ἐλέου ἰδίωμα, ἐπίτασιν

νται τὴν ἀληθινὴ θεότητα στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄλλοι πλανήθηκαν σὲ ἄτοπες ἀντιλήψεις, τοποθετώντας τὴν ἀνάμεσα στὰ κτίσματα). Ἔτσι καὶ στὸ νόημα αὐτό, ἂν δὲν τὸ καταλάβομε ἀληθινά, δὲ θὰ εἶναι γιὰ μᾶς μικρὴ ἢ ζημία, ἀφοῦ θὰ ἔχομε παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

Τί εἶναι λοιπὸν τὸ ἔλεος καὶ σὲ τί ἐκδηλώνεται; Καὶ πῶς εἶναι μακάριος ἐκεῖνος ποὺ ἀντιδωρίζεται μὲ ὅ,τι δωρίζει; Γιατὶ λέει, «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν». Τὸ πρόχειρο νόημα τοῦ χωρίου ἀποτελεῖ πρόσκληση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φιλαλληλία καὶ τὴ συμπάθεια, ἐπειδὴ, ἐξαιτίας τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ἀκαταστασίας τῶν περιστάσεων τῆς ζωῆς, δὲ ζοῦν ὅλοι σὲ ὅμοιες συνθήκες οὔτε σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τους οὔτε σύμφωνα μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ σώματος οὔτε κατὰ τὰ λοιπὰ ὑπάρχοντά τους. Εἶναι συνηθισμένο νὰ μοιράζεται ὁ βίος στὰ ἀντίθετα, τὴ δουλεία καὶ τὴν κυριότητα, τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια, τὴ δόξα καὶ τὴν αἰσχύνῃ, τὴ σωματικὴ καχεξία καὶ εὐεξία, καὶ στὰ ἄλλα παρόμοια στὰ ὁποῖα χωρίζεται. Γιὰ νὰ ρθει λοιπὸν ὅποιο ὑστερεῖ σὲ μιὰ ἰσότητα μ' αὐτὸ ποὺ ὑπερτερεῖ καὶ νὰ ἀναπληρωθεῖ ἢ ἔλλειψη ἀπὸ τὸ περίσσευμα, θέτει στοὺς ἀνθρώπους τὸ νόμο τῆς εὐσπλαχνίας πρὸς τοὺς κατώτερους. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ καταπιαστεῖς μὲ τὴ θεραπεία τῆς συμφορᾶς τοῦ διπλανοῦ σου, ἂν τὸ ἔλεος δὲν μαλακώσει τὴν ψυχὴ γι' αὐτὴ τὴν ἐνέργεια. Ὅπως λοιπὸν τὸν ἀδυσώπητο καὶ ἄγριο εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν πλησιάσουν ὅσοι τὸ ἐπιθυμοῦν, ἔτσι ὁ συμπονετικὸς καὶ ἐλεήμων συμερίζεται κατὰ κάποιον τρόπο τὴ διάθεση ἐκεῖνου ποὺ ἔχει ἀνάγκη καὶ γίνεται γι' αὐτὸν ποὺ λυπᾶται ὅ,τι ἐπιζητεῖ ἢ πονεμένη ψυχὴ. Καὶ εἶναι τὸ ἔλεος, γιὰ νὰ περιλάβει κανένας τὴν ἐρμηνεῖα του σ' ἓνα ὄρισμό, λύπη ἐκούσια ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ ξένες συμφορές.

Ἄν δὲν δώσαμε μὲ ἀκρίβεια τὸ νόημά του, ἴσως τὸ ἐξηγήσομε σαφέστερα μὲ ἄλλη διατύπωση. Ἐλεος εἶναι μιὰ συμμετοχὴ ἀγάπης στὴ λύπη ἐκείνων ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ δεινά. Ὅπως ἢ σκληρότητα καὶ θηριωδία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ μῖσος, ἔτσι κι ἀπὸ τὴν ἀγάπη ξεφυτρώνει κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ἔλεος καὶ δὲ θὰ ἐκδηλωνόταν παρὰ μόνον ἀπὸ αὐτὴν. Κι ἂν ἐξετάσει κανένας ἐπισταμένα

εὐρήσει τῆς ἀγαπητικῆς διαθέσεως, τῷ κατὰ τὴν λύπην πάθει συμ-
 μεμιγμένην. Ἡ μὲν γὰρ τῶν καλῶν κοινωνία πᾶσιν ὁμοίως καὶ
 ἐχθροῖς καὶ φίλοις σπουδάζεται, τὸ δὲ τῶν ἀνιαρῶν κοινωνεῖν ἐθέ-
 λειν μόνον ἴδιον τῶν τῇ ἀγάπῃ κεκρατημένων ἐστίν. Ἄλλὰ μὴν
 5 πάντων ὠμολόγηται τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐπιτηδεομένων ἡ
 ἀγάπη τὸ κράτιστον εἶναι. Ἐπίτασις δὲ ἀγάπης ὁ ἔλεος. Κυρίως
 ἄρα μακαριστὸς ὁ ἐν τῇ τοιαύτῃ διαθέσει τὴν ψυχὴν ἔχων, ὡς τοῦ
 ἀκροτάτου κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐφαπτόμενος· καὶ μηδεὶς ἐν μόναις ταῖς
 ὕλαις τὴν ἀρετὴν θεωρεῖτω· οὕτω γὰρ ἂν οὐ πάντως εἴη κατόρθω-
 10 μα τὸ τοιοῦτον, πλὴν τοῦ δυνάμιν τινα πρὸς εὐποιῖαν ἔχοντος· ἀλλὰ
 μοι δοκεῖ δικαιότερον ἐν προαιρέσει τὸ τοιοῦτον βλέπειν. Ὁ γὰρ
 θελήσας τὸ ἀγαθὸν μόνον, κωλυθεὶς δὲ πρὸς τὸ καλόν, τῷ μὴ δύ-
 νασθαι, κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦται τῆς ψυχῆς διαθέσει τοῦ διὰ τῶν ἔρ-
 γων τὴν γνώμην δεῖξαντος. Ὅσον μὲν οὖν κέρδος ἐστὶ τῷ βίῳ, εἴ
 15 πρὸς τοῦτό τις ἐκλαμβάνει τοῦ μακαρισμοῦ τὴν διάνοιαν, περιττὸν
 ἂν εἴη διεξιέναι, φανερῶν ὄντων καὶ τοῖς κομιδῇ νηπίοις τῶν ἐκ
 τῆς συμβουλῆς ταύτης τῷ βίῳ κατορθουμένων.

Εἰ γὰρ πᾶσι καθ' ὑπόθεσιν ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἐγγένοιτο
 πρὸς τὸ ἐλαττούμενον σχέσις, οὐκέτ' ἂν εἴη τὸ ὑπερέχον καὶ ἐλατ-
 20 τούμενον, οὐκέτι πρὸς τὰ ἐναντία τῶν ὀνομάτων ὁ βίος διενεχθή-
 σεται· οὐκ ἀνιάσει πενία τὸν ἄνθρωπον, οὐ ταπεινώσει δουλεία, οὐ
 λυπήσει ἀτιμία· πάντα γὰρ ἔσται πᾶσι κοινά, καὶ ἰσονομία καὶ ἰση-
 γορία τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐμπολιτεύεται, ἐκουσίως τοῦ πολι-
 τεύοντος πρὸς τὸ λείπον ἐξισουμένου. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, οὐκέτ'
 25 ἂν ὑπολειφθεῖ τις ἀπεχθείας ὑπόθεσις· ἀργὸς ὁ φθόνος, νεκρὸν τὸ
 μῖσος, ὑπερόριος ἡ μνησικακία, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ πόλεμος
 (ἅπερ ἔγγονα πάντα τῇ τοῦ πλείονος ἐπιθυμία ἐστίν). Ἐκείνης δὲ
 τῆς ἀσυμπαθοῦς διαθέσεως ἐξορισθείσης, συνεκβάλλεται πάντως,
 οἷόν τινι πονηρᾷ ρίζῃ, τὰ τῆς κακίας βλαστήματα. Τῇ δὲ τῶν πονη-
 30 ρῶν ὑπεξαίρεσει ὁ τῶν ἀγαθῶν κατάλογος ἀντεισέρχεται, εἰρήνη
 καὶ δικαιοσύνη καὶ πᾶσα τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων ἀκο-
 λουθία.

τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ ἐλέους, θὰ βρεῖ πὼς εἶναι ἐπίταση τῆς ἀγαπητικῆς διάθεσης ἀναμιγμένη μὲ τὸ συναίσθημα τῆς λύπης. Τῆ συμμετοχῇ στὰ εὐχάριστα τὴν ἐπιδιώκουν ὅλοι ἐξίσου καὶ ἐχθροὶ καὶ φίλοι· τὸ νὰ θέλουν ὅμως νὰ συμμετάσχουν καὶ στὰ λυπηρὰ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα μόνο ἐκείνων πού κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Ἀλλὰ εἶναι ὁμολογημένο ὅτι ἀπὸ ὅλες τις ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς αὐτῆς ἡ σπουδαιότερη εἶναι ἡ ἀγάπη. Καὶ τὸ ἔλεος εἶναι ἐπίταση τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἐπομένως κατεξοχὴν ἄξιος μακαρισμοῦ ἐκεῖνος πού ἡ ψυχὴ του κατέχεται ἀπὸ αὐτὴ τὴ διάθεση, ἐπειδὴ ἀγγίζει τὸ ἀκρότατο σημεῖο τῆς ἀρετῆς. Καὶ κανένας ἄς μὴ βλέπει τὴν ἀρετὴ μόνο στὰ ὑλικά, γιατί ἔτσι δὲν θὰ μπορούσε κάθε ἄνθρωπος νὰ τὴν κατορθώσει, παρὰ μόνο ἐκεῖνος πού ἔχει αὐτὴ τὴν προϋπόθεση γιὰ νὰ εὐεργετῆ. Πιὸ σωστὸ εἶναι νομίζω νὰ ἀναζητοῦμε τὴ διάθεση στὴν προαίρεση. Γιατί ἐκεῖνος πού θέλησε τὸ ἀγαθὸ μόνο, ἀλλὰ ἐμποδίστηκε νὰ τὸ πράξει ἀπὸ ἀδυναμία, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερος στὴ διάθεση τῆς ψυχῆς ἀπὸ αὐτὸν πού φανέρωσε τὴ γνώμη του μὲ τὰ ἔργα. Πόσο κέρδος λοιπὸν προκύπτει γιὰ τὴ ζωὴ, ἂν ἀποδεχτῆ ἓνα τέτοιο νόημα τοῦ μακαρισμοῦ, εἶναι περιττὸ νὰ ἀναπτύξομε· εἶναι φανερὰ πόσα καὶ οἱ τελειῶς νήπιοι μποροῦν νὰ κατορθώσουν στὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ συμβουλή αὐτῆ.

Ἄν ὑποθέσομε ὅτι ἔχουν ὅλοι αὐτὴ τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὀλιγότερο, δὲ θὰ ὑπάρξει ἀνώτερο καὶ κατώτερο, δὲ θὰ μοιράζεται πὰ ἡ ζωὴ στὰ ἀντίθετα, δὲ θὰ στενοχωρεῖ ἡ πενία τὸν ἄνθρωπο, δὲ θὰ τὸν ταπεινώνει ἡ δουλεία, δὲ θὰ τὸν λυπήσει ἡ περιφρόνηση. Ὅλα θὰ εἶναι κοινὰ σὲ ὅλους. Καὶ θὰ κυριαρχεῖ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἰσότητά μπροστὰ στὸ νόμο καὶ ἴσο δικαίωμα λόγου, ἀφοῦ ἐκούσια θὰ ἐξισώνεται ἡ περίσσεια μὲ τὴν ἔλλειψη. Κι ὅταν γίνεῖ αὐτό, δὲ θ' ἀπομείνει καμιὰ βάση γιὰ ἐχθρότητα. Ὁ φθόνος θ' ἀδρανήσει, τὸ μῖσος θὰ νεκρωθεῖ, ἡ μνησικακία θὰ ἐξοριστεῖ, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ πόλεμος. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπότοκα τῆς ἐπιθυμίας τοῦ περισσότερου. Κι ὅταν ἐξοριστεῖ αὐτὴ ἡ ἀσυμπαθὴς διάθεση, συνεξορίζονται ὅπωςδὴποτε, ὅπως ἀπὸ μιὰ πονηρὴ ρίζα, οἱ βλαστοὶ τῆς κακίας. Μὲ τὴν ἀφαίρεση τῶν κακῶν μπαίνει στὴ θέση τους ὁ κατάλογος τῶν ἀγαθῶν, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ὅλη ἡ σειρά πού ἀποτελοῦν ὅσα θεωροῦμε ἀγαθὰ.

Τί τοίνυν ἂν εἴη μακαριστότερον τὸ οὕτω τὸν βίον ἔχειν, οὐκέ-
 τι μοχλοῖς καὶ λίθοις τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν πιστευόντων,
 ἀλλ' ἐν ἀλλήλοις ἠσφαλισμένων; Ὡσπερ γὰρ ὁ ἀπηγής τε καὶ θη-
 ριώδης δυσμενεῖς ἑαυτῷ τοὺς τῆς ἀγριότητος πεπειραμένους ποιεῖ,
 5 οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου εὖνοι ἅπαντες τῷ ἐλεοῦντι γινόμεθα, φυσι-
 κῶς τοῖς μετέχουσι τοῦ ἐλέου τὴν ἀγάπην ἐντίκτοντος. Οὐκοῦν
 ἐστὶν ὁ ἔλεος, ὡς γε ὁ λόγος ὑπέδειξεν, εὐνοίας πατήρ, ἀγάπης ἐνέ-
 χυρον, σύνδεσμος πάσης φιλικῆς διαθέσεως, τῆς δὲ ἀσφαλείας
 ταύτης τί ἂν ἐπινοηθεῖη κατὰ τὴν ζωὴν ὀχυρώτερον; Ὡστε εἰκό-
 10 τως ὁ Λόγος μακαρίζει τὸν ἐλεήμονα, τοσούτων ἀγαθῶν τῷ ὀνό-
 ματι τούτῳ ἐμφαινομένων. Ἀλλὰ τὸ μὲν βιωφελῆ τὴν τοιαύτην
 συμβουλὴν εἶναι παντός ἐστι μὴ ἀγνοῆσαι, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πλέον τι
 τῶν ἐκ τοῦ προχείρου νοουμένων τῇ τοῦ μέλλοντος ἐκλήψει δι'
 ἀπορρήτων παραδηλοῦν ἢ διάνοια. «Μακάριον», γάρ φησιν, «οἱ
 15 ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται», ὡς ὕστερον ἀποκειμένης τοῖς
 ἐλεοῦσι τῆς κατὰ τὸν ἔλεον ἀντιδόσεως.

Οὐκοῦν ὡς ἂν οἴοι τι ὤμεν τὴν εὐληπτον ταύτην καὶ ἐκ τοῦ
 προχείρου τοῖς πολλοῖς εὐρισκομένην καταλιπόντες διάνοιαν, πρὸς
 τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος διακύψαι τῷ λόγῳ κατὰ τὸ δυ-
 20 νατὸν ἐγχειρήσωμεν. «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθή-
 σονται». Ἔστι μὲν οὖν τι καὶ δογμάτων ὑψηλότερον ἐν τῷ λόγῳ
 μαθεῖν· ὅτι πάντων ἀγαθῶν τὰς ἀφορμὰς ὁ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποι-
 ῆσας τὸν ἄνθρωπον τῇ φύσει τοῦ πλάσματος ἐναπέθετο, ὡς μηδὲν
 ἡμῖν τῶν καλῶν ἐξῶθεν ἐπεισκρίνεσθαι, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὅπερ
 25 βουλόμεθα, οἷον ἐκ ταμείου τινὸς προχειριζομένους τὸ ἀγαθὸν ἐκ
 τῆς φύσεως· ἀπὸ μέρους γὰρ περὶ τοῦ παντός διδασκόμεθα, ὅτι οὐκ
 ἐστὶν ἄλλως τινὰ τῶν κατ' ἐπιθυμίαν τυχεῖν, μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ τὸ
 ἀγαθὸν χαριζόμενον· διὸ φησί που πρὸς τοὺς ἀκούοντας ὁ Κύριος,
 ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν», καὶ ὅτι «πᾶς ὁ αἰτῶν

Τί λοιπόν θά εἶναι ἀξιότερο γιά μακαρισμό, ἀπό τὸ νὰ εἶναι ἡ ζωὴ μας ἔτσι, νὰ μὴν ἐμπιστευόμαστε τὴν ἀσφάλειά της σὲ πέτρες μεγάλες καὶ μάνταλα, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπιτυγχάνομε μεταξύ μας; Ὅπως δηλαδὴ ὁ σκληρὸς καὶ ἄγριος διαθέτει ἐχθρικά ἐναντίον του ὅσους δοκίμασαν τὴ θηριωδία του, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀντίθετη ἀποψη, ἀγαποῦμε ὅλοι αὐτὸν ποὺ ἐλεεῖ, γιατί φυσικά τὸ ἔλεος γεννᾷ μέσα μας τὴν ἀγάπη. Ὅπως λοιπὸν ἔδειξε ὁ λόγος μας ἡ εὐσπλαχνία εἶναι ἡ μητέρα τῆς συμπάθειας, ἡ ἐγγύηση τῆς ἀγάπης, ὁ σύνδεσμος κάθε φιλικῆς διάθεσης. Ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια αὐτὴ ποιο ἀσφαλέστερο ὀχύρωμα μπορεῖ νὰ ἐπινοηθεῖ; Ὡστε δίκαια ὁ Λόγος μακαρίζει τὸν ἐλεήμονα, ἀφοῦ τὸ ὄνομα αὐτὸ μᾶς φανερώνει τόσα ἀγαθὰ. Ἀλλὰ ὅτι ἡ συμβουλή αὐτὴ εἶναι ὠφέλιμη στὴ ζωὴ μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ ὁ καθένας, ἐγὼ ὁμως νομίζω ὅτι κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πρόχειρα σκεφτόμαστε παραδηλώνει αἰνιγματικά ἡ ἔννοια μὲ τὴ χρήση τοῦ μέλλοντος. Γιατί λέει, «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θά ἐλεηθοῦν». Ἐπιφυλάσσεται δηλαδὴ γι' ἀργότερα σὲ ὅσους ἐλεοῦν ἢ ἀνταπόδοση τοῦ ἐλέους τους.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀφήσαμε, ὅσο μποροῦμε, τὴν εὐκολη αὐτὴ ἐρμηνεία ποὺ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ βρίσκουν οἱ πολλοί, ἄς προσπαθήσομε νὰ σκύψομε στὰ ἐσώτερα τοῦ καταπετάσματος μὲ τὸ λόγο καὶ κατὰ τὴ δύναμή μας. «Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θά ἐλεηθοῦν». Στὸ λόγο αὐτὸν μποροῦμε νὰ διδαχτοῦμε κι ἕνα ὑψηλότερο δίδαγμα, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα του ἐναπόθεσε μέσα στὸ πλάσμα του τὶς ἀφορμὲς ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ὥστε νὰ μὴν ἐπεισάγεται μέσα μας κανένα ἀπὸ τὰ καλὰ ἀπέξω, ἀλλὰ νὰ εἶναι στὴν ἐξουσία μας ὅ,τι θέλομε, καὶ νὰ παίρνομε τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας ὡς ἀπὸ ἕνα θησαυροφυλάκιο. Ἀπὸ τὸ μερικὸ συμπεραίνομε γιά τὸ γενικό, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ ἐπιτύχομε ὅ,τι ἐπιθυμοῦμε, ἂν δὲ χαρίσομε τὸ ἀγαθὸ οἱ ἴδιοι στὸν ἑαυτό μας. Γι' αὐτὸ λέει κάπου ὁ Κύριος στοὺς ἀκροατές του· «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα σας»⁵, καὶ «ὁ κα-

5. Λουκᾶ 17,21.

λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγῆσεται»· ὡς καὶ το λαβεῖν τὸ ποθούμενον καὶ τὸ εὐρεῖν τὸ ζητούμενον καὶ τὸ ἐντὸς τῶν ἐπιθυμουμένων γενέσθαι ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὅταν βουλώμεθα καὶ τῆς ἡμετέρας ἐξηρητῆσθαι γνώμης. Ὡς κατὰ τὸ ἀκόλουθον συγ-
5 κατασκευάζεται καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸ χεῖρον ροπή μηδεμιᾶς ἐξωθεν βιαζομένης ἀνάγκης ἐγγίνεται, ἀλλ' ὁμοῦ τὸ ἐλέσθαι τὸ κακόν, ὑφίσταται, τότε εἰς γένεσιν παραγενόμενον, ὅταν ἐλώμεθα· αὐτὸ δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ἐξω προαιρέσεως, οὐδαμοῦ τὸ κακὸν εὐρίσκεται κείμενον.

10 Ἐκ δὲ τούτων ἡ αὐτοκρατῆς τε καὶ αὐτεξούσιος δύναμις, ἣν ἐνετεκτήνατο τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ τῆς φύσεως Κύριος, σαφῶς ἐπιδείκνυται διὰ τοῦ πάντα τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας ἠρητῆσθαι, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε χεῖρονα· τὴν δὲ θεῖαν κρίσιν ἀδεκάστω καὶ δικαίῳ ψήφῳ τῆς κατὰ τὴν ἡμετέραν πρόθεσιν ἐπομένην, ἐκεῖ-
15 νο νέμειν ἐκάστω, ὅπερ ἂν ἑαυτῷ τις παρεχόμενος τύχη· τοῖς μὲν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθόμενοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, ὀργὴν καὶ θλίψιν καὶ πάντα ὅσα τῆς σκυθρωπῆς ἀντιδόσεως ἐστὶν ὀνόματα. Ὡσπερ γὰρ τὰ ἀκριβῆ
20 τῶν κατόπτρων τοιαύτας δείκνυσι τὰς τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οἷά περ ἂν τὰ πρόσωπα ἦ, φαιδρὰ μὲν τῶν φαιδρομένων, κατηφῆ δὲ τῶν σκυθρωπαζόντων, καὶ οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὴν τοῦ κατόπτρου φύσιν, εἰ σκυθρωπὸν ἐμφανείη τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ πρωτοτύπου διὰ κατηφείας συμπεπτωκότος, οὕτω καὶ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ
25 κρίσις ταῖς ἡμετέραις διαθέσεσιν ἐξομοιοῦται, οἷά περ ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ἦ, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ἰδίων παρέχουσα. «Δεῦτε», φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι», καὶ «πορεύεσθε, οἱ κατηραμένοι». Μὴ τις ἀνάγκη τῶν ἐξωθεν ἐπὶ τούτων ἐστίν, τοῖς δεξιοῖς μὲν τὴν γλυκεῖαν φωνήν, τοῖς δὲ ἀριστεροῖς τὴν σκυθρωπὴν ἀποκληροῦσα; Οὐχ οὐ-

θένας πού ζητᾶ λαμβάνει, κι ὅποιος ψάχνει βρίσκει, καὶ σ' ὅποιον χτυπᾶ θὰ τοῦ ἀνοίξουν»⁶. Ὡστε καὶ τὸ νὰ λάβουμε αὐτὸ πού ποθοῦμε καὶ τὸ νὰ βροῦμε αὐτὸ πού ζητοῦμε καὶ νὰ ἐπιτύχομε ὅ,τι ἐπιθυμοῦμε, εἶναι, ὅταν θέλομε, στὴν ἐξουσία μας κι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γνώμη μας. Μαζὶ μὲ αὐτὸ κατὰ λογικὴν ἀκολουθία ἀποδεικνύεται καὶ τὸ ἀντίθετο νόημα, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ ροπή πρὸς τὸ χειρότερο δὲ δημιουργεῖται μέσα μας ἀπὸ κανένα ἐξωτερικὸ καταναγκασμό, ἀλλὰ τὸ κακὸ παίρνει ὑπαρξὴ μαζὶ μὲ τὴν ἐκλογή του, τότε δηλαδὴ πραγματοποιεῖ τὴ γένεσή του, ὅταν τὸ ἐκλέξομε. Ἐνῶ καθ' ἑαυτὸ μὲ δική του ὑπόσταση ἔξω ἀπὸ τὴν προαίρεσή μας δὲ βρίσκεται τὸ κακὸ πουθενά.

Ἄπὸ αὐτὰ ἀποδεικνύεται σαφῶς ἡ αὐτοκυρίαρχη καὶ αὐτεξούσια δύναμη, πού κατασκεύασε μέσα στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος τῆς φύσεως, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν προαίρεσή μας, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε χειρότερα. Καὶ ἡ θεία κρίση μὲ ἀδέκαστη καὶ δίκαιη ψῆφο πού ἀκολουθεῖ τὴν πρόθεσή μας ἀπονέμει στὸν καθένα ἐκεῖνο, πού ὁ ἴδιος παρέχει τυχὸν στὸν ἑαυτό του. Σὲ ὅποιους ζητοῦν, καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος⁷, δόξα καὶ τιμὴ, ἐπειδὴ ἔχουν ἐπιμείνειν στὰ ἀγαθὰ ἔργα, δίνει ζωὴ αἰώνια· σὲ ὅσους δὲν ὑπακούουν στὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν τὴν ἀδικία, δίνει ὀργὴ καὶ θλίψη καὶ ὅπως ἀλλιῶς ἀποκαλοῦμε τὴν πικρὴ ἀνταπόδοση. Ὅπως οἱ πιστοὶ καθρέφτες δείχνουν τὶς εἰκόνες τῶν προσώπων, ὅπως εἶναι τὰ πρόσωπα στὴν πραγματικότητα, γελαστά ὅσα χαίρονται καὶ σκυθρωπὰ ὅσα λυποῦνται καὶ δὲ θὰ κατηγοροῦσε βέβαια κανεὶς τὴ σύσταση τοῦ καθρέφτη, ἂν φανεῖ ἡ εἰκόνα σκυθρωπὴ ἐπειδὴ τὸ πρωτότυπο εἶναι ἀφανισμένο ἀπὸ τὴν κατῆφεια, ἔτσι καὶ ἡ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ ἐξομοιώνεται μὲ τὶς δικές μας διαθέσεις καὶ ὅ,τι ἔχομε ἐμεῖς μέσα μας, αὐτὰ μᾶς παρέχει ἀπὸ τὸ δικό μας περιεχόμενο. «Ἐλᾶτε», λέει, «οἱ εὐλογημένου»⁸ καὶ «φύγετε οἱ καταραμένου». Μήπως ὑπάρχει καμιὰ ἐξωτερικὴ ἀνάγκη γι' αὐτοὺς πού ἐπιβάλλει σὲ ὅσους εἶναι δεξιὰ τὴ γλυκιὰ πρόσκληση καὶ σὲ ὅσους εἶναι ἀριστερὰ τὴν αὐστηρὴ ἀποπο-

6. Ματθ. 7,7-8.

7. Ἐβρ. 12,7.

8. Ματθ. 25,34-41.

τοι μὲν δι' ὧν ἐποίησαν ἔσχον τὸν ἔλεον, οἱ δὲ τῷ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀπηνῶς ἔχειν ἀπηνὲς ἑαυτοῖς τὸ Θεῖον ἐποίησαν; Οὐκ ἠλέησε τὸν τῷ πωλῶνι προσταλαιπωροῦντα πτωχὸν ὁ ταῖς τρυφαῖς διακεχυμένος πλούσιος, διὰ τοῦτο ἑαυτῷ ἀποκόπτει τὸν ἔλεον, ἐλε-
 5 ἠθῆναι δεόμενος καὶ οὐκ ἀκουόμενος· οὐχ ὅτι ζημίαν ἔφερε μίαν ρανὶς εἰς τὴν μεγάλην τοῦ παραδείσου πηγὴν, ἀλλ' ὅτι ἡ τῆς ἐλεημοσύνης σταγὼν ἀμίκτως ἔχει πρὸς τὴν ἀπηνειαν. «Τίς γὰρ κοινω-
 νία φωτὶ πρὸς σκότος; Οἶα», φησὶν, «ἂν σπεῖρη ὁ ἄνθρωπος, τοιαῦτα καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπεύρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς
 10 θερίσει φθοράν, ὁ δὲ σπεύρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον». Σπορὰν οἶμαι τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι προαίρεσιν, θέρος δὲ τὴν ἐπὶ τῇ προαιρέσει ἀντίδοσιν. Πολύχους ὁ τῶν ἀγαθῶν στάχυς τοῖς τοιαύτην ἐλομένοις σπορὰν· ἐπίπονος ἡ ἀκανθολογία τοῖς ἀκανθώδη σπέρματα καταβαλλομένοις τῷ βίῳ. Χρῆ
 15 γὰρ πάντως αὐτὸ θερίσαι τινά, ὅπερ ἔσπειρεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως.

«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Τίς ἂν διεξέλθοι λόγος ἀνθρώπινος τὸ βάθος τῶν ἐγκειμένων νοημάτων τῷ λόγῳ; Τὸ γὰρ ἀπόλυτόν τε καὶ ἀόριστον τῆς φωνῆς δίδωσι τι καὶ
 20 πλέον τῶν εἰρημένων περιεργάζεσθαι, τὸ μὴ προσθεῖναι τίνες εἰσὶν εἰς οὗς ἐνεργὸν εἶναι προσήκει τὸν ἔλεον, ἀλλ' ἀπλῶς εἰπεῖν ὅτι «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες». Τάχα γὰρ ἡμῖν τοιοῦτόν τι διὰ τῶν εἰρημένων ὁ λόγος αἰνίττεται, ὡς ἀκολουθεῖν τῷ μακαρίῳ πένθει τὴν τοῦ ἐλέους διάνοιαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ μακαριστὸς ἦν ὁ τὸν τῆδε βίον ἐν
 25 πένθει ποιούμενος, καὶ ἔνθα μοι δοκεῖ τὴν ἴσην ὁ λόγος ὑποσημαίνειν διδασκαλίαν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ἀλλοτριῶν διατιθέμεθα συμφορῶν, ὅταν τινὲς τῶν ἐπιτηδείων ἡμῖν ἀβουλήτοις τισὶ συνενεχθῶσι λύπαις ἢ πατρῶας οἰκίας ἐκπεπτωκότες ἢ ναυαγίου περισωθέντες γυμνοὶ ἢ πειραταῖς ἢ λησταῖς ὑποχείριοι γεγονότες ἢ δοῦλοι ἐξ

μπή; Δὲν εἶναι ποὺ αὐτοὶ κέρδισαν τὴν εὐσπλαχνία μὲ ὅσα ἔπραξαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ τὴ σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τράβηξαν ἐναντίον τους τὴ σκληρότητα τῆς θεότητας; Δὲν ἔδειξε ὁ πλούσιος, ἐκεῖνος ὁ παραλυμένος ἀπὸ τὴς ἡδονές, εὐσπλαχνία στὸ φτωχὸ ποὺ σερνόταν στὶς πόρτες του καὶ γι' αὐτὸ ἀποκρούει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του τὸ ἔλεος κι ἐνῶ ζητᾷ εὐσπλαχνία, δὲν εἰσακούεται. Ὅχι γιατί θὰ ἔκανε ζημία μιὰ σταγόνα στὴ μεγάλη πηγὴ τοῦ παραδείσου, ἀλλὰ γιατί ἡ σταγόνα τῆς ἐλεημοσύνης δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ σκληρότητα. «Τί σχέση ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;»⁹ «Ὅ,τι σπείρει ὁ ἄνθρωπος», λέει, «αὐτὸ καὶ θὰ θερίσει»¹⁰. Ὅποιος σπέρνει στὸν ἀγρὸ τῆς σάρκας, ἀπὸ τὴ σάρκα θὰ θερίσει φθορᾶ, ὅποιος σπείρει στὸ Πνεῦμα, θὰ θερίσει ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ζωὴ αἰώνια. Σπορὰ εἶναι, νομίζω, ἡ προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου καὶ θέρος ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς προαίρεσης. Τὸ στάχυ τῶν ἀγαθῶν εἶναι μεστὸ γιὰ ὅποιους ἔχουν διαλέξει τὴ σπορὰ αὐτὴ. Εἶναι ὀδυνηρὸ τὸ θέρισμα τῶν ἀγκαθιῶν γιὰ ὅσους ἔσπειραν ἀγκαθιῶν σπόρους στὴ ζωὴ τους. Πρέπει λοιπὸν ὁ καθένας ὅπωςδήποτε νὰ θερίσει ὅ,τι ἔσπειρε, δὲ γίνεται ἀλλιῶς.

«Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν». Ποιὸς ἄνθρωπος θὰ ἐκθέσει τὸ βάθος τῶν νοημάτων ποὺ κρύβει ὁ λόγος αὐτός; Ὁ γενικὸς καὶ ἀόριστος τρόπος τῆς διατύπωσης μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναζητήσομε καὶ κάτι ἐπιπλέον ὅσων εἶπαμε, ἐπειδὴ δὲν ὄρισε ποιὸί πρέπει νὰ δεχτοῦν τὴν εὐσπλαχνία, ἀλλὰ εἶπε γενικά, «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες». Ἴσως ὁ λόγος αὐτὸς μὲ ὅσα περιέχει ὑπαινίσσεται σ' ἐμᾶς ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἐλέους εἶναι ἐπακόλουθο τοῦ μακάριου πένθους. Γιατί κι ἐκεῖ μακαριζόταν αὐτὸς ποὺ περνᾷ μὲ λύπη τὴν ἐδῶ ζωὴ καὶ νομίζω κι ἐδῶ διδάσκει τὸ ἴδιο ὁ λόγος. Ὅποια δηλαδὴ διάθεση αἰσθανόμαστε ἀπὸ τὴς ξένες συμφορές, ὅταν μερικοὶ γνωστοὶ μας βρεθοῦν σ' ἀθέλητες λύπες ἢ χάσουν τὸ πατρικὸ τους σπίτι ἢ σωθοῦν γυμνοὶ ἀπὸ ναύαγιο ἢ πέσουν στὰ χέρια πειρατῶν καὶ ληστῶν, ἢ καταντήσουν δοῦλοι ἀπὸ ἐλεύθεροι ἢ αἰχμάλωτοι ἀπὸ εὐτυχισμένοι ἢ πάθουν κανένα ἄλλο

ἐλευθέρων ἢ αἰχμάλωτοι ἐξ εὐδαιμόνων ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἀντιλαβόντες κακὸν οἱ τέως ἐν εὐκληρίᾳ τινὶ τὸν βίον ἐξεταζόμενοι. Ὡς τοίνυν ἐπὶ τούτων ἀλγεινὴ τις γίνεται ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἢ συνδιθήσεις, τάχα πολὺ μᾶλλον ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν εὐκαιρον ἂν εἴη τὴν 5 τοιαύτην ἀνακειῖσθαι διάνοιαν ἐπὶ τῇ παρ' ἀξίαν τοῦ βίου βολῇ. Ὅταν γὰρ λογισώμεθα τίς ἢ λαμπρὰ ἡμῶν οἰκία ἧς ἐκπεπτώκαμεν, πῶς ὑπὸ τοῖς λησταῖς γεγόναμεν, πῶς τῷ βυθῷ τοῦ τῆδε βίου καταβυθισθέντες ἀπεγυμνώθημεν, οἴους καὶ ὄσους δεσπότης ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας τε καὶ αὐτονόμου διαγωγῆς ἐπεσπασάμεθα, πῶς τὸ 10 μακαριστὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ καὶ φθορᾷ διεκόψαμεν, ἄρα δυνατόν, εἰ ταύτας λάβοιμεν ἐννοίας, ἀλλοτρίαις συμφοραῖς προσασχολεῖσθαι τὸν ἔλεον καὶ οὐκ αὐτὴν ἐλεεινῶς τὴν ψυχὴν διατίθεσθαι, λογιζομένην ἃ τε εἶχεν, ὧν τε ἐκπέπτωκεν;

Τί γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης ἐλεεινότερον; Ἀντὶ τῆς ἐν τῷ 15 παραδείσῳ τρυφῆς, τὸ νοσῶδες τοῦτο καὶ ἐπίπονον χωρίον ἐν τῇ ζωῇ κεκληρώμεθα· ἀντὶ τῆς ἀπαθείας ἐκείνης, τὰς μυρίας τῶν παθημάτων ἀντειλήφαμεν κῆρας· ἀντὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης διαγωγῆς καὶ τῆς μετὰ τῶν ἀγγέλων ζωῆς, τοῖς θηρίοις τῆς γῆς συνοικεῖν κατεκρίθημεν, τοῦ ἀγγελικοῦ τε καὶ ἀπαθοῦς τὸν κτηνώδη βίον ἀν- 20 ταλλαζόμενοι· τοὺς πικροὺς τῆς ζωῆς ἡμῶν τυράννους, τοὺς λυσσῶντας καὶ ἀγριαίνοντας δεσπότης, τίς ἂν ραδίως ἀριθμῶ περιλάβοι; Πικρὸς δεσπότης ὁ θυμὸς, τοιοῦτος ἄλλος ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, τὸ καθ' ὑπερηφανίαν πάθος, λυσσώδης τις καὶ ἀγριος τύραννος· ὡς ἀργυρωνῆτων κατατρυφῶν ὁ ἀκόλαστός ἐστι λογισμὸς, ὁ πρὸς 25 τὰς ἐμπαθεῖς τε καὶ ἀκαθάρτους ὑπηρεσίας ἐξανδραποδίζων τὴν φύσιν· ἡ δὲ τῆς πλεονεξίας τυραννὶς τίνα οὐ παρέρχεται πικρίας ὑπερβολήν; Ἡ τὴν ἀθλίαν δουλωσαμένη ψυχὴν αἰεὶ τὰς ἀπλήστους αὐτῆς ἐπιθυμίας πληροῦν ἀναγκάζει, πάντοτε δεχομένη καὶ οὐδέποτε πληρουμένη, οἷόν τι πολυκέφαλον θηρίον μυρίαὶ στόμασι τῇ 30 ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν παραπέμπον, ἧ οὐδεὶς ποτε τοῦ κερδαίνειν γίνεται κόρος· ἀλλὰ τὸ αἰεὶ λαμβανόμενον ὄλη καὶ ὑπέκκαυ-

τέτοιο κακό, αὐτοὶ ποὺ ὡς τότε τοὺς ἔβλεπαν νὰ εὐτυχοῦν στὴ ζωὴ τους. "Ὅπως λοιπὸν γι' αὐτοὺς γεννιέται μιὰ βαθιὰ συμπόνια στὴν ψυχὴ μας, πολὺ περισσότερο ἴσως γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους θὰ ἦταν κατὰλληλο νὰ νιώθουμε τέτοιο συναίσθημα γιὰ τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ὃ,τι ἀξίζουμε χτύπημα τῆς ζωῆς. "Ὅταν δηλαδὴ ἀναλογιστοῦμε ποιὸ εἶναι τὸ λαμπρὸ σπῖτι ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεπέσαμε, πῶς πέσαμε στὰ χέρια τῶν ληστῶν, πῶς μείναμε γυμνοὶ βουλιάζοντας στὸ βυθὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς, πόσους καὶ τί σκληροὺς ἀφέντες βάλαμε ἐπάνω μας στὴ θέση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτόνομης προαίρεσῆς μας, πῶς διακόψαμε μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορὰ τὴν ἄξια μακαρισμοῦ ζωῆς, ἄραγε εἶναι δυνατό, ὅταν ἀναλογιστοῦμε αὐτὰ τὰ πράγματα, νὰ στρέφεται ἡ ψυχὴ στὴν συμπάθεια τῶν ἄλλων ποὺ ὑποφέρουν καὶ νὰ μὴ σκέφτεται τὴ δική της ἀθλιότητα ἀναλογιζόμενη τί εἶχε καὶ τί ἔχασε;

Πράγματι τί ὑπάρχει πιὸ ἀξιολύπητο ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῆς; Χάσαμε τὴν ἀπόλαυση τοῦ παραδείσου καὶ μᾶς ἔπεσε ὡς κλῆρος ἡ νοσηρὴ καὶ κοπιαστικὴ αὐτὴ περιοχὴ τῆς ζωῆς. Ἀντὶ τῆς ἀπάθειας ἐκείνης, ἐλάχαμε τὰ μύρια παθήματα καὶ δεινὰ, ἀντὶ τῆς οὐράνιας διαμονῆς καὶ τῆς ζωῆς μὲ τοὺς ἀγγέλους καταδικαστήκαμε νὰ συγκατοικοῦμε μὲ τὰ θηρία τῆς γῆς· τὸν ἀγγελικὸ καὶ ἀπαθὴ βίον τὸν ἀνταλλάξαμε μὲ τὴ ζωὴ τοῦ κτήνους. Τοὺς σκληροὺς τυράννους τῆς ζωῆς μας, τοὺς λυσσασμένους καὶ θηριῶδεις κυρίους, ποιὸς θὰ τοὺς μετρήσει εὐκόλα; Σκληρὸς κύριος ὁ θυμὸς, ἄλλος ὁμοῖος ὁ φθόνος· τὸ μῖσος, τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τύραννοι ἄγριοι καὶ λυσσασμένοι. Μᾶς περιπαιζεῖ σὰ νὰ εἴμαστε δοῦλοι τοῦ ποὺ μᾶς ἀγόρασε ὁ ἀκόλαστος λογισμὸς ἐξανδραποδίζοντας τὴ φύση μας στὶς ἐμπαθεῖς κι ἀκάθαρτες ὑπηρεσίαις του. Ἡ τυραννικὴ πάλι ἐξουσία τῆς πλεονεξίας ποιὸ ὄριο ὑπερβολῆς δὲν ὑπερβαίνει; Ὑποδουλώνοντας τὴν ταλαίπωρην ψυχὴ, τὴν ἀναγκάζει νὰ ἐκπληρώνει πάντα τίς ἀκόρεστες ἐπιθυμίες της, πάντοτε νὰ δέχεται καὶ ποτὲ νὰ μὴ χορταίνει, σὰν ἓνα πολυκέφαλο θηρίον ποὺ στέλνει μὲ μύρια στόματα τὴν τροφὴν σὲ μία κοιλίαν ποὺ δὲ γεμίζει ποτέ, ποὺ ποτὲ δὲ νιώθει κόρον γιὰ τὸ κέρδος, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ κάθε φορὰ γίνεται ξύλα καὶ προσάναμμα γιὰ

μα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας καθίσταται. Τίς τοίνυν τὸν δύστηνον τοῦτον βίον κατανοήσας ἀνηλεῶς καὶ ἀπηνῶς πρὸς τὰς τοιαύτας συμφορὰς διατίθεται; Ἄλλ' αἴτιον τὸ μὴ ἐλεεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ἀναισθησίᾳ τῶν κακῶν εἶναι· οἷόν τι πάσχουσιν οἱ ἐκ μανίας παρά-
5 φοροι, ὧν ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ καὶ τὴν αἴσθησιν ὧν πάσχουσι προσαφῆρηται. Εἰ τοίνυν τις ἑαυτὸν ἐπιγνοίῃ, οἷός τε πρότερον ἦν καὶ οἷος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐστίν, φησὶ δέ που καὶ ὁ Σολομών, ὅτι «οἱ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες, σοφοί», οὐδέποτε ἐλεῶν ὁ τοιοῦτος παύ-
10 εῖκος ἀκολουθήσει. Διό φησιν· «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται».

Αὐτοὶ οὐχὶ ἕτεροι ἐν τούτῳ γὰρ σαφηνίζει τὸ ὄνομα, ὡς ἂν εἴ τις λέγει, Ἐπιμελεῖσθαι τῆς σωματικῆς ὑγιείας. Ὁ γὰρ ἐπιμελούμενος, αὐτὸς ἐν ὑγιείᾳ βιώσεται· οὕτως ὁ ἐλεήμων
15 ἐστὶ μακαριστός, ὅτι ὁ καρπὸς τοῦ ἐλέου ἴδιον κτῆμα τοῦ ἐλεούντος γίνεται· εἴτε κατὰ τὸν προεξητασμένον, τὸν ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων λέγω συμφορῶν δεικνύντα τῆς ψυχῆς τὴν συμπάθειαν· ἀγαθὸν γὰρ ὁμοίως ἐκάτερον, τό τε ἑαυτὸν ἐλεεῖν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ τὸ συμπάσχειν ταῖς δυσπραγίαις τῶν πέλας· διότι τὸ δίκαιον
20 τῆς θείας κρίσεως, τὴν ἐπὶ τῶν καταδεεστέρων τοῦ ἀνθρώπου προαίρεσιν ἐπὶ τῆς ὑπερεχούσης δείκνυται ἐξουσίας, ὥστε, τρόπον τινά, ἑαυτοῦ δικαστὴν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἑαυτῷ τὴν ψῆφον ἐν τῇ τῶν ὑπηκόων φέροντα κρίσει. Ἐπειδὴ τοίνυν πεπίστευται, καὶ ἀληθῶς πεπίστευται, πᾶσαν παραστήσασθαι τὴν ἀνθρωπίνην φύ-
25 σιν τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον, τάχα καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν, εἰ δυνατόν ἐστι τὰ ἀπόρρητα καὶ ἀθέατα λογισμῶ λαβεῖν καὶ ἤδη τὸ μακάριον τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἐλεουμένων κατανοῆσαι. Ἡ γὰρ ἐγγινομένη ταῖς ψυχαῖς εὐνοια πρὸς τοὺς τὸν ἔλεον
30 ἐπιδεικνυμένους, παρὰ τὸν βίον ἐν τῇ ζωῇ εἰσαεὶ κατὰ τὸ εἶκος πα-

τὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσότερου. Ποιὸς λοιπὸν κατανόησε αὐτὸν τὸν δύστυχο βίο καὶ στέκεται σκληρὰ καὶ δίχως ἔλεος μπροστὰ στὶς συμφορὰς αὐτές; Ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἐλεοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἔχει ὡς αἴτιο τὸ ὅτι δὲν ἔχομε αἴσθησι τῶν κακῶν, πράγμα ποῦ παθαίνουν ὅσοι παραφέρονται ἀπὸ τὴ μανία, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ ὑπερβολὴ τῶν κακῶν ἀφαιρεῖ καὶ τὴν αἴσθησι τῶν παθημάτων τους. Ἄν λοιπὸν κανένας κατανοήσῃ τὸν ἑαυτὸ του πῶς ἦταν προηγουμένως καὶ πῶς εἶναι κατὰ τὸ παρὸν (λέει κάπου ὁ Σολομὼν ὅτι «ὅποιοι ἔχουν ἐπίγνωσι τοῦ ἑαυτοῦ τους εἶναι σοφοί»¹¹), αὐτὸς ποτὲ δὲ θὰ παύσῃ νὰ ἐλεεῖ. Αὐτὴ τὴ διάθεσι τῆς ψυχῆς θὰ τὴν ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ θεία εὐσπλαχνία. Γι' αὐτὸ λέει: «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν».

«Αὐτοὶ» ὄχι ἄλλοι· μὲ τὸ «αὐτοὶ» προσδιορίζει τὸ ὄνομα 'ἐλεήμονες', σὰ νὰ λέει: 'Εἶναι μακάριο νὰ φροντίζει κανένας τὴ σωματικὴ ὑγεία', γιατί αὐτὸς ποῦ τὴ φροντίζει, αὐτὸς θὰ ζήσει μὲ ὑγεία. Ἔτσι ὁ ἐλεήμων εἶναι ἄξιος μακαρισμοῦ, γιατί ὁ καρπὸς τοῦ ἐλέους γίνεται ἀπόκτημα ἐκείνου ποῦ ἐλεεῖ, εἴτε σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάπτυξι ποῦ κάναμε τώρα εἴτε σύμφωνα μὲ τὴν προηγούμενη, ἐννοῶ αὐτὸν ποῦ ἔδειξε τὴ συμπάθεια τῆς ψυχῆς γιὰ τίς ξένες συμφορὰς. Γιατί εἶναι ἀγαθὸ καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο· τόσο τὸ νὰ ἐλεεῖς τὸν ἑαυτὸ σου μὲ τὸν τρόπο ποῦ εἶπαμε ὅσο καὶ τὸ νὰ συμπάσχῃς μὲ τίς κακοτυχίες τῶν διπλανῶν σου. Γιατί ἡ δίκαιη κρίσι τοῦ Θεοῦ φανερώνεται στὴν ὑπέρτερη ἐξουσία, τὴν προαίρεσι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς κατώτερους. Ὡστε κατὰ κάποιον τρόπο ὁ ἀνθρώπος εἶναι δικαστὴς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ κρίνοντας τοὺς κατωτέρους του ἀποφασίζει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ἐπειδὴ λοιπὸν πιστεύομε καὶ πιστεύομε ἀληθινά, ὅτι ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος θὰ παραστῇ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ ν' ἀποκομίσει καθένας τὴν ἀμοιβὴ ὅσων ἔπραξε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε ἀγαθὰ εἶναι εἴτε φαῦλα καί, ἴσως εἶναι καὶ τολμηρὸ νὰ τὸ πῶ, νὰ συλλάβῃ μὲ τὸ λογισμὸ ἂν εἶναι δυνατὸ τὰ ἀπόρρητα καὶ ἀθέατα καὶ νὰ κατανοήσῃ πᾶς τὴ μακάρια ἀνταμοιβὴ ἐκείνων ποῦ ἐλεοῦν. Γιατί ἡ συμπάθεια ποῦ γεννιέται στὴν ψυχὴ μας πρὸς ἐκείνους ποῦ δείχνουν εὐσπλαχνία στὴ ζωὴ αὐτὴ ὅσο ζοῦν, παραμένει, ὅπως εἶναι φυσικό, γιὰ πάντα

11. Παρμ. 13,10.

ραμένει τοῖς μετεσχηκόσι τῆς χάριτος. Τί οὖν εἰκὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξετάσεως, εἰ ἐπιγνωσθεῖη παρὰ τῶν εὐπεπονθόντων ὁ εὐεργέτης, ὅπως διατεθῆσεται τὴν ψυχὴν ἐπὶ ταῖς εὐχαρίστοις φωναῖς ἐπὶ Θεοῦ πάσης τῆς κτίσεως εὐφημοῦμενος; Ἐὰρ ἄρα τινος ἄλλου μακαρισμοῦ προσδεθῆσεται ὁ ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις ἀνακηρυττόμενος; Τὸ γὰρ παρεῖναι τοὺς εὐπεπονθότας, ἢ τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκει φωνή, ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαίους καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τοῦ βασιλέως κρίσει. Πρὸς ἀμφοτέρους γὰρ τῷ δεικτικῷ χρῆται, οἷον εἰ δακτύλῳ τὸ ὑπερκείμενον γνωρίσας· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων». Τὸ γὰρ «τούτων» εἰπεῖν, τὴν τῶν εὐπεπονθότων παρουσίαν ἐνδείκνυται.

Νῦν μοι λεγέτω ὁ τὴν ἄψυχον ὕλην τῶν χρημάτων προτιμῶν τῆς μελλούσης μακαριότητος· Ποία χρυσίου λαμπρότης τοιαύτη; τίνας τῶν πολυτιμῆτων λίθων ἀγαί; τίς ἐξ ἐνδουμάτων κόσμος τοιοῦτος, οἷον ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν ἢ ἐλπίς ὑποτίθεται; Ὅταν ὁ βασιλευὼν τῆς κτίσεως ἑαυτὸν ἀνακαλύψῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος, ὅταν ὀφθῶσι περὶ αὐτὸν αἱ ἀναρίθμητοι μυριάδες τῶν ἀγγέλων, καὶ δὴ ὅταν ἐν ὀφθαλμοῖς γένηται πάντων ἀπόρρητος τῶν οὐρανῶν βασιλεία καὶ ἀναδειχθῇ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ φοβερὰ κολαστήρια, ἐν μέσῳ δὲ τούτων πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῶν ἀπὸ πρώτης κτίσεως καὶ μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως γεγονότων, φόβῳ τε καὶ ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἐστήκη μετέωρος, τῇ ἐφ' ἑκάτερα τῶν προσδοκωμένων ἐκβάσει κραδαιομένη πολλακίς, καὶ τῶν ἀγαθῆ συνειδήσει συνεζηκότων ἀπιστούντων τῷ μέλλοντι, ὅταν ἑτέρους ἴδωσιν, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ συνειδότης, εἰς τὸ σκυθρωπὸν ἐκεῖνο σκότος, ὥσπερ ὑπὸ τινος δημίου καθελκομένου; Ἐὰν οὗτος ἐν εὐφήμοις τε καὶ εὐχαρίστοις ταῖς παρὰ τῶν εὐπεπονθότων φωναῖς λαμπρὸς τῇ παρρησίᾳ τῷ κριτῇ παρὰ τῶν ἔργων προσαγάγηται, ἄρα κατὰ τὸν ὑλόδη πλοῦτον εὐκληρίαν ἐκείνην εἶναι λογίσεται;

σὲ ὄσους ἔγιναν μέτοχοι τῆς χάριτος. Τί εἶναι λοιπὸν φυσικὸ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐξέτασής του νὰ νιώσει ὁ εὐεργέτης, ἂν ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ ὄσους εὐεργέτησε, ἀπὸ τίς φωνές τῆς εὐχαριστίας τους πού θὰ τὸν ἐπευφημοῦν μπροστά στὸ Θεὸ ὄλου τοῦ κόσμου; Θὰ χρειαστεῖ ἄραγε κάποιον ἄλλο μακαρισμὸ, ἀφοῦ γίνεται ἡ ἀνακήρυξή του μπροστά σὲ τόσους θεατὲς γιὰ τίς ἄριστες πράξεις του; Ὅτι θὰ εἶναι παρόντες ὄσοι εὐεργετήθηκαν κατὰ τὴ κρίση τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ διδάσκει ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατὶ καὶ γιὰ τοὺς δύο χρησιμοποιεῖ δεικτικὴ λέξη, σὰ νὰ θέλει νὰ μᾶς δείξει μὲ τὸ δάχτυλο ὅ,τι λέγεται πιὸ πάνω «ἐφόσον τὰ πράξατε αὐτὰ γιὰ ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀσήμαντους ἀδελφούς μου»¹². Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ «αὐτούς» δείχνει τὴν παρουσία τῶν εὐεργετημένων.

Ἄς μοῦ πεῖ τώρα αὐτὸς πού προτιμᾷ τὰ ἄψυχα χρήματα ἀπὸ τὴ μέλλουσα μακαριότητα ποῖο χρυσάφι ἔχει τέτοια λάμψη; Ποιοὶ πολύτιμοι λίθοι ἀστράφτουν ἔτσι; Ποιὰ φορέματα εἶναι τόσο λαμπρά, ὅπως φαντάζεται ἡ ἐλπίδα μας τὸ ἀγαθὸ ἐκεῖνο, ὅταν ὁ βασιλιάς τῆς κτίσης φανερώσει τὸν ἑαυτὸ του στὸν ἄνθρωπο, καθισμένος μεγαλόπρεπα πάνω σὲ ὑψηλὸ θρόνο, ὅταν φανοῦν γύρω του οἱ ἀναρίθμητες μυριάδες τῶν ἀγγέλων καὶ μάλιστα ὅταν ἀντικρῦσουν τὰ μάτια ὄλων τῆ μυστικῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κι ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μέρος παρουσιαστοῦν πάλι τὰ φοβερὰ βασανιστήρια κι ἀνάμεσά τους ὄλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὄσοι ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας ὡς τὸ τέλος τῶν πάντων, νὰ στέκεται μετέωρο ἀνάμεσα στὸ φόβο καὶ τὴν ἐλπίδα τρέμοντας συχνὰ γιὰ τὴν πρὸς τὰ ἐδῶ ἢ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἔκβαση ἐκείνων πού προσδοκᾷ καὶ ἀμφιβᾶλλουν γιὰ τὸ τί τοὺς ἐπιφυλάσσειται ἀκόμα κι αὐτοὶ πού ἐξήσαν σύμφωνα μὲ τὴ συνείδησή τους, ὅταν δοῦν ἄλλους νὰ τοὺς σέρνει ἢ πονηρὴ συνείδησή τους σὰ νὰ εἶναι κάποιος δήμιος στὸ ἀπειλητικὸ ἐκεῖνο σκότος; Ἄν αὐτὸς μὲ φωνές εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας ἐκ μέρους τῶν εὐεργετουμένων ὁδηγεῖται λάμποντας ἀπὸ παρρησία στὸν κριτὴ, θὰ σκεφτεῖ ἄραγε ὅτι ἡ εὐτυχία αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ὑλικῆς πλοῦτου; Θὰ δεχτεῖ ἄραγε ν' ἀνταλλάξει ἐκεῖ-

ἼΑρα δέξεται ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ὄρη πάντα καὶ πεδιά καὶ
νάπας καὶ θάλασσαν εἰς χρυσὸν αὐτῷ μεταποιηθέντα γενέσθαι;

Ὁ δὲ ἀκριβῶς σφραγίσι καὶ κλειθροῖς καὶ σιδηροδέτοις πύ-
λαις καὶ ὄχυροῖς κρυπτηρίοις τὸν μαμιωνᾶν κατακρύψας καὶ πάσης
5 ἐντολῆς τὸ ἀποκεῖσθαι αὐτῷ συγκεχωσμένην ἐν τῷ κρυπτῷ τὴν
ὑλὴν προτιμότερον κρίνας, ἐὰν ἐπὶ τὸ σκοτεινὸν πῦρ ἐπὶ κεφαλὴν
κατασύρηται, πάντων αὐτῷ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀνήμερον προφερόντων,
τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην πεπειραμένων καὶ λεγόντων, «μνήσθη-
τι, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου»· συναπέκλεισας ἐν
10 τοῖς ὄχυρώμασι τοῦ πλοῦτου τὸν ἔλεον, καὶ κατέλιπες ὑπὲρ γῆς τὴν
εὐσπλαγχνίαν, οὐκ ἔκομίσω πρὸς τὸν τῆδε βίον τὴν φιλανθρωπίαν,
οὐκ ἔχεις ὃ μὴ ἔσχεις, οὐχ εὐρίσκεις ὃ μὴ ἀπέθου, οὐ συνάγεις ὃ μὴ
ἔσκόρπισας, οὐ θεριεῖς ὧν οὐ κατεβάλου τὰ σπέρματα, ἄξιόν σοι
τῆς σπορᾶς τὸ θέρος· πικρίαν ἔσπειρας, δρέπου τὰ δράγματα· τὸ
15 ἀνηλεὲς ἐτίμησας, ἔχε ὅπερ ἠγάπησας· οὐκ εἶδες συμπαθῶς, οὐκ
ὀφθήσῃ ἐλεεινῶς· περιεῖδες θλιβόμενον, περιοφθήσῃ ἀπολλύμενος·
ἔφυγες τὸν ἔλεον, φεύζεται σε ὁ ἔλεος· ἐβδελύξω τὸν πτωχόν, βδε-
λύζεται σε ὁ διὰ σὲ πτωχεύσας. Εἰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοιτο,
ποῦ τὸ χρυσίον; ποῦ τὰ λαμπρὰ σκεύη; ποῦ ἡ ἐπιβεβλημένη τοῖς
20 θησαυροῖς διὰ τῶν σφραγίδων ἀσφάλεια; ποῦ οἱ ταῖς νυκτεριναῖς
φυλακαῖς ἐπιτετευγμένοι κύνες καὶ πρὸς τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῶν
ὄπλων παρασκευῆ; ἢ ἐν τοῖς βιβλίοις ἀναγεγραμμένη σημεῖωσις;
Τί ταῦτα πρὸς τὸν κλαυθμὸν καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων; τίς
καταυγάσει τὸ σκότος; τίς κατασβέσει τὴν φλόγα; τίς ἀποστρέψει
25 τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα; Οὐκοῦν νοήσωμεν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ
Κυρίου φωνήν, ἐν ὀλίγῳ τοσαῦτα περὶ τῶν μελλόντων παιδεύου-
σαν, καὶ γενώμεθα ἐλεήμονες, ἵνα γενώμεθα διὰ τοῦτο μακάριοι, ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

να τὰ ἀγαθὰ μὲ ὄλα τὰ βουνὰ καὶ τὶς πεδιάδες καὶ τὶς κοιλάδες καὶ τὴ θάλασσα γινόμενα ὄλα χρυσά;

Ἄντίθετα πάλι αὐτὸς ποῦ ἔκρυσε τὸ μαμωνὰ καὶ τὸν ἀσφάλι-
σε μὲ σφραγίδες καὶ κλειδωνιῆς καὶ πόρτες σιδεροδεμένες καὶ
ἀπόρητες κρυψῶνες κρίνοντας ἀπὸ κάθε ἐντολὴ προτιμότερο νὰ
ἔχει αὐτὴ τὴν ὕλη κρυμμένη μέσα στὸ χῶμα, ἂν αὐτὸς χωθεῖ κατα-
κέφαλα μέσα στὴ μαύρη φλόγα, τί θὰ κάνει ἐνῶ θὰ τὸν κατηγο-
ροῦν γιὰ τὴ σκληρότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπιά του ὄλοι ὄσοι τὸν εἶ-
χαν δοκιμάσει στὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ θὰ τοῦ λένε, «θυμήσου ὅτι ἀπό-
λαυσε τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου»¹³, ὅτι μέσα στὰ φρούρια τοῦ
πλούτου σου ἔκλεισε μαζί τὸ ἔλεος κι ἄφησε πάνω στὴ γῆ τὴν
εὐσπλαχνία· δὲν ἔφερες στὴν ἐδῶ ζωὴ τὴ φιλανθρωπία, ἐπομένως
δὲν ἔχεις τώρα αὐτὸ ποῦ δὲν εἶχες, δὲν βρίσκεις αὐτὸ ποῦ δὲ φύ-
λαξες, δὲ μαζεύεις αὐτὸ ποῦ δὲ σκόρπισες ἄπλόχερα, δὲ θερίζεις
αὐτὸ ποῦ δὲν ἔσπειρες. Τὸ θέρος λοιπὸν εἶναι ἀντάξιο τῆς σπορᾶς·
ἔσπειρες τὴν πίκρα, μάζεψε τοὺς καρπούς· τίμησες τὴ σκληρότη-
τα, ἔχε αὐτὸ ποῦ ἀγάπησες· δὲν ἔριξες βλέμμα συμπόνιας, οὔτε θὰ
λάβεις βλέμμα εὐσπλαχνίας. Ἔδειξες ἀδιαφορία γιὰ τὴ θλίψη τῶν
ἄλλων, θὰ ἔχεις ἀδιαφορία γιὰ τὴ δικὴ σου καταστροφή. Ἀπέφυ-
γες ἐσὺ τὸ ἔλεος, θὰ σὲ ἀποφύγει κι ἐκεῖνο· ἀποστράφηκες τὸ
φτωχό, θὰ σὲ ἀποστραφεῖ αὐτὸς ποῦ πτώχευσε γιὰ χάρη σου. Ἄν
ἀκοῦει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, ποῦ εἶναι τὸ χρυσάφι; ποῦ πῆγαν τὰ
λαμπρὰ σκευῆ; ποῦ εἶναι οἱ θησαυροὶ ποῦ θέλησες νὰ ἐξασφαλί-
σεις μὲ τὶς σφραγίδες; ποῦ εἶναι τὰ γυμνασμένα σκυλιὰ γιὰ νὰ εἶ-
ναι νυχτερινοὶ φύλακες, ὁ ἐφοδιασμὸς μὲ ὄπλα γιὰ τοὺς ἐχθρούς,
καὶ ἡ σημεῖωση τῶν θησαυρῶν στὰ βιβλία σου; Τί ὠφελοῦν αὐτὰ
στὸν «κλαυθμὸ καὶ τὸ βρυγμὸ τῶν δοντιῶν»; Ποιὸς θὰ φωτίσει τὸ
σκοτάδι; ποιὸς θὰ σβῆσει τὴ φλόγα; ποιὸς θ' ἀπομακρύνει τὸ
ἀσταμάτητο σαράκι; Ἄς καταλάβομε λοιπὸν, ἀδελφοί μου, τὸ
λόγο τοῦ Κυρίου, ποῦ μὲ δυὸ λέξεις μᾶς διδάσκει τόσα γιὰ τὰ μελ-
λοντικὰ κι ἄς γίνομε ἐλεήμονες, γιὰ νὰ γίνομε γι' αὐτὸ μακάριοι,
μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὅποιο ἀνή-
κει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ ΣΤ'

«Μακάριοι οί καθαροί τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν
ὄψονται»

“Ὅπερ παθεῖν εἰκὸς τοῦς ἔκ τινος ὑψηλῆς ἀκρωρείας εἰς ἀχα-
νές τι κατακύπτοντας πέλαγος, τοῦτό μοι πέπονθεν ἡ διάνοια, ἐκ
5 τῆς ὑψηλῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς, οἷον ἀπὸ τινος κορυφῆς ὄρους εἰς
τὸ ἀδιεξίτητον τῶν νοημάτων βλέπουσα βάθος. Καθάπερ γὰρ ἐν
πολλοῖς τῶν παραθαλασσίων ἔστιν ἰδεῖν ὄρος ἡμίτομον, κατὰ τὸ
παράλιον μέρος ἀπὸ κορυφῆς ἐπὶ τὸ βάθος δι’ εὐθείας ἀπεξεσμέ-
νον, οὗ κατὰ τὸ ἄνω πέρας ἄκρα τις προβεβλημένη πρὸς τὸν βυθὸν
10 ἐπινένευκεν· ὅπερ οὖν παθεῖν εἰκὸς τὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης σκοπιᾶς,
ἐκ πολλοῦ τοῦ ὕψους ἐπὶ τὴν ἐν τῷ βάθει διακύπτοντα θάλατταν,
οὕτως ἰλλιγιᾶ μου νῦν ψυχὴ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ τοῦ Κυρίου φωνῆ
γενομένη μετέωρος· «μακάριοι οί καθαροί τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν
Θεὸν ὄψονται». Θεὸς πρόκειται τοῖς τὴν καρδίαν ἐκκαθαρθεῖσι τὸ
15 θέαμα. «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», καθὼς φησιν Ἰωάννης ὁ
μέγας, ἐπιψηφίζει δὲ καὶ Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, εἰπὼν ὅτι
«ὄν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὔτε ἰδεῖν δύναται». Αὕτη ἐστὶν ἡ λεία
καὶ ἀπότομος πέτρα, ἡ μηδεμίαν ἐφ’ ἑαυτῆς τῶν νοημάτων βάσιν
ὑποδεικνύουσα, ἣν καὶ ὁ Μωϋσῆς ὡσαύτως ἀπρόσιτον τοῖς καθ’
20 ἑαυτὸν δόγμασιν ἀπεφήνατο, ὡς μηδαμοῦ δύνασθαι προσβῆναι
ἡμῶν τὴν διάνοιαν, πάσης ἀντιλήψεως ἀποξυσθείσης διὰ τῆς ἀπο-
φάσεως. «Οὐκ ἔστι», γάρ φησιν, «ὅστις ὄψεται Κύριον, καὶ ζήσε-

ΛΟΓΟΣ ΣΤ'

«Μακάριοι είναι οι καθαροί στην καρδιά, γιατί αυτοί θα δούν
τὸ Θεό»¹

Ὅ,τι εἶναι φυσικὸ νὰ πάθουν ὅσοι ἀπὸ μιὰ ψηλὴ κορυφὴ σκύβουν στὸ ἀπέραντο πέλαγος, αὐτὸ ἔπαθε κι ὁ δικός μου νοῦς κοιτάζοντας ἀπὸ τὴν ψηλὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, σὰν ἀπὸ βουνοκορφὴ, στὸ ἀδιέξοδο βάθος τῶν ἐννοιῶν. Αὐτὸ δηλαδὴ πὺ μπορεῖς νὰ δεῖς σὲ πολλὲς ἀκτές· ἓνα βουνὸ ἀπόγκρεμο, κοφτὸ ἀπὸ τὴ μεριά τῆς θάλασσας μὲ τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὴν κορυφὴ ὡς τὸ νερὸ κι ἀπὸ τὸ ἄνω ἄκρο του βγαίνοντας μιὰ προεξοχὴ νὰ κρέμεται στὸ χάος. Ὅ,τι λοιπὸν εἶναι φυσικὸ νὰ πάθει αὐτὸς πὺ σκύβει ἀπὸ μιὰ τέτοια σκοπιὰ, ἀπὸ μεγάλου ὕψους πρὸς τὴ θάλασσα πὺ ἀπλώνεται στὸ βάθος, ἔτσι τώρα παθαίνει ἱλιγγο ἢ ψυχὴ μου, καθὼς ἡ μεγάλη αὐτὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου τὴ σηκώνει μετέωρη· «μακάριοι εἶναι οἱ καθαροὶ στην καρδιά, γιατί αυτοὶ θα δούν τὸ Θεό». Αὐτὸν πὺ θα δούν οἱ καθαροὶ στην καρδιά εἶναι ὁ Θεός. «Κανένας ὡς τῶρα δὲν εἶδε τὸ Θεό»², ὅπως λέει ὁ μέγας Ἰωάννης. Τὸ ἐπικροτεῖ κι ὁ Παῦλος ὁ ὑψηλοστόχαστος λέγοντας «αὐτὸν πὺ δὲν τὸν εἶδε κανένας ἄνθρωπος οὔτε μπορεῖ νὰ τὸν δεῖ»³. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεία καὶ ἀπότομη πέτρα, πὺ δὲ δείχνει ἐπάνω της καμιά βάση γιὰ σκέψη, πὺ τὸ ἴδιο κι ὁ Μωυσῆς τὴν κήρυξε ἀπροσπέλαστη γιὰ τὴ διδασκαλία του, ἐπειδὴ σὲ κανένα σημεῖο της δὲν μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ ἡ σκέψη μας, ἀφοῦ ἔχει ἀποξυστεῖ ἀπὸ αὐτὴν κάθε ἀφορμὴ γιὰ κατανόησή της μὲ τὴ δήλωσή: «δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κάποιος τὸν Κύριο καὶ νὰ ζήσει»⁴. Ἄλλὰ ἡ θέα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ αἰώνια

3. Α' Τιμ. 6,14.

4. Ἐξ. 33,20.

ται». Ἀλλὰ μὴν αἰώνιος ζωὴ τὸ ἰδεῖν ἐστι τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ ἀμηχανον οἱ στύλοι τῆς πίστεως Ἰωάννης καὶ Παῦλος καὶ Μωσῆς διορίζονται. Ὁρᾷς τὸν Ἰλιγγον, ᾧ ψυχὴ πρὸς τὸ βάθος τῶν ἐν τῷ λόγῳ θεωρουμένων συνέλκεται; Εἰ ζωὴ ὁ Θεός, ὁ μὴ ἰδὼν αὐτόν, 5 τὴν ζωὴν οὐ βλέπει· τὸ μὴ δύνασθαι ἰδεῖν Θεὸν οἱ θεοφόροι τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων διαμαρτύρονται. Εἰς τί τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἐλπίς περιῖσταται; Ἀλλ' ὑποστηρίζει καταπίπτουσιν τὴν ἐλπίδα ὁ Κύριος. Καθάπερ ἐπὶ τοῦ Πέτρου ἐποίησεν, κινδυνεύοντος βυθισθῆναι, πάλιν ἐπὶ στερροῦ καὶ ἀντιτύπου στήσας τοῦ ὕδατος. 10 Εἰ τοίνυν ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῦ Λόγου χεὶρ καὶ ἀστατοῦντας ἐν τῷ βυθῷ τῶν θεωρημάτων ἐπὶ θατέρου νοήματος καταστήσειεν, ἔξω τοῦ φόβου γινόμεθα ἰσχυρῶς τοῦ χειραγωγοῦντος ἡμᾶς Λόγου περιδραξάμενοι. «Μακάριοι», γάρ φησι, «οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται».

15 Ἡ μὲν οὖν ἐπαγγελία τοσαύτη, ὡς παριέναι τὸν ἀκρότατον τῆς μακαριότητος ὄρον. Τί γὰρ ἂν τις μετὰ τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν ἄλλο ποθήσειεν, πάντα ἔχων ἐν ἐωραμένῳ; Τὸ γὰρ ἰδεῖν ταῦτόν σημαίνει τῷ σχεῖν ἐν τῇ τῆς Γραφῆς συνηθείᾳ· καθάπερ τὸ «ἴδοις τὰ ἀγαθὰ, Ἱερουσαλήμ», ἀντὶ τοῦ 'εὔροις' τοῦ λόγου σημαίνοντος, καὶ 20 τὸ «ἀρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου», διὰ τοῦ μὴ ἰδεῖν, τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ προφήτου δηλοῦντος. Οὐκοῦν, ὁ τὸν Θεὸν ἰδὼν, πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἐν ἀγαθῶν καταλόγῳ διὰ τοῦ ἰδεῖν ἔσχε, τὴν ἀτελεύτητον ζωὴν, τὴν αἰδίου ἀφθαρσίαν, τὴν ἀθάνατον μακαριότητα, τὴν ἀτελεύτητον βασιλείαν, τὴν ἄληκτον εὐφροσύνην, 25 τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν πνευματικὴν καὶ γλυκεῖα φωνήν, τὴν ἀπόσιτον δόξαν, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα, τὸ πᾶν ἀγαθόν. Τὸ μὲν οὖν κατ' ἐλπίδα προκειμένον ἐν τῇ μακαριότητος ἐπαγγελίᾳ τοιοῦτόν τε καὶ τοσοῦτον. Ἐπεὶ δὲ ὁ τρόπος τοῦ ἰδεῖν διὰ τοῦ καθαρὸν γενέσθαι τῇ καρδίᾳ προδέδεικται, ἐν τούτῳ μοι πάλιν ἰλιγγιᾷ ἢ διάνοια, 30 μὴ ἄρα τῶν ἀμηχάνων τε καὶ ὑπερβαινόντων τὴν φύσιν ἡμῶν ἢ καθαρότης τῆς καρδίας ἐστίν.

ζωή κι αυτό πάλι τὸ χαρακτηρίζουν ἀδύνατο ὁ στύλοι τῆς πίστεως ὁ Ἰωάννης, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Μωυσῆς. Βλέπεις τὸν ἴλιγγο πὺ παρασύρει μαζί του τὴν ψυχὴ στὰ βάθη ὄσων ἐξετάζομε ἐδῶ; Ἄν ὁ Θεὸς εἶναι ζωὴ, ὅποιος δὲν τὸν εἶδε, δὲ βλέπει τὴ ζωὴ. Οἱ θεοφόροι προφῆτες καὶ ἀπόστολοι βεβαιώνουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοῦμε τὸ Θεό. Ποιὰ ἐλπίδα ἀπομένει πιά στοὺς ἀνθρώπους; Ἄλλὰ ὁ Κύριος συγκρατεῖ τὴν ἐλπίδα στὴν πτώση της. Ὡπως ἔκανε στὸν Πέτρο πὺ κινδύνευε νὰ βουλιάξει, συγκρατώντας τὸν πάλι σὲ στερεὸ καὶ σκληρὸ νερό⁵. Ἄν λοιπὸν ἀπλώσει καὶ σ' ἐμᾶς ὁ Λόγος τὸ χέρι του κι ἐνῶ εἴμαστε ἀσταθεῖς στὸ βυθὸ τῶν διαλογισμῶν μας μᾶς σταθεροποιήσει στὴ μία ἀπὸ τίς δύο ἐννοιες, θ' ἀποβάλομε τὸ φόβο ἐπειδὴ μᾶς κράτησε μὲ δύναμη ὁ Λόγος ὁ χειραγωγὸς μας. Γιατὶ λέει «μακάριοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό».

Ἡ ὑπόσχεση λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ ὑπερβαίνει τὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς μακαριότητος. Τί δηλαδὴ ἄλλο νὰ ποθήσει κάποιος ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ, ἀφοῦ μέσα σ' αὐτὸν πὺ εἶδε ἔχει τὰ πάντα; Τὸ νὰ δεῖς σημαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ ἔχεις, κατὰ τὴ συνήθεια τῆς Γραφῆς ὅπως «εἶθε νὰ δεῖς τὰ ἀγαθὰ, Ἰερουσαλήμ»⁶, ἀντὶ «εἶθε νὰ βρεῖς» πὺ σημαίνει ὁ λόγος. Καὶ τὸ «ὡς ξεριζωθῆ ὁ ἀσεβῆς, γιὰ νὰ μὴ δεῖ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου»⁷. Μὲ τὸ «νὰ μὴ δεῖ» ὁ προφῆτης δηλώνει τὸ νὰ μὴ μετᾶσχει. Ὡποιος λοιπὸν εἶδε τὸ Θεό, μὲ τὸ νὰ τὸν δεῖ ἀπόχτησε ὄλα ὄσα περιέχονται στὸν κατάλογο τῶν ἀγαθῶν, τὴν δίχως τέλος ζωὴ, τὴν αἰδία ἀφθαρσία, τὴν ἀτελείωτη βασιλεία, τὴν ἀδιάκοπη χαρά, τὸ ἀληθινὸ φῶς, τὴν πνευματικὴ καὶ γλυκιὰ φωνή, τὴν ἀπροσπέλαστη δόξα, τὴ συνεχὴ ἀγαλλίαση, ὀλόκληρο τὸ ἀγαθὸ. Αὐτὸ λοιπὸν πὺ ἐλπίζομε μὲ τὴν ὑπόσχεση τῆς μακαριότητος εἶναι τέτοιο καὶ τόσο μεγάλο. Ἐπειδὴ ὄμως ὁ τρόπος νὰ δοῦμε ἔχει ἀποδειχθεῖ προηγουμένως πὺ εἶναι ἀπόκτηση τῆς καθαρότητος καὶ μ' αὐτὸ πάλι τρέμει ὁ νοῦς μήπως ἢ καθαρὸτητα τῆς καρδιάς εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα καὶ ὄσα ὑπερβαίνουν τὴ φύση μας.

5. Ματθ. 14,30.

6. Ψαλμ. 127,5.

7. Ἦσ. 27,10.

Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ὁράται, Μωσῆς δὲ καὶ Παῦλος οὐκ εἶδον, τὸ μῆτε αὐτὸν μῆτε ἄλλον τινὰ δύνασθαι ἰδεῖν διωρίσατο, ἀδύνατον ἔοικέ τι εἶναι τῷ μακαρισμῷ νῦν ὑπὸ τοῦ Λόγου προκει-
 5 τὸ δυνατὸν τῇ ἐπινοίᾳ μὴ πρόσεστιν; Ὅμοιον γὰρ τὸ τοιοῦτον, ὡσπερ ἂν εἴ τις μακάριον εἶναι λέγοι τὸ ἐν οὐρανῷ γενέσθαι, ὅτι ἐκεῖ κατόψεται τὰ ἐν τῷ βίῳ μὴ καθορώμενα. Εἰ γὰρ τις ἦν μηχα-
 νῆ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν πορείας διὰ τοῦ λόγου προδεικνυμένη, τὸ
 μαθεῖν ὅτι μακαριστὸν ἐστὶ τὸ ἐν ἐκείνῳ γενέσθαι, χρήσιμον ἂν ἦν
 10 τοῖς ἀκούουσιν. Ἐως δ' ἂν τὸ κατὰ τὴν ἀνοδὸν ἀμήχον ἦ, τί φέρει κέρδος ἢ γνῶσις τῆς μακαριότητος τῆς οὐρανίας, λυποῦσα μόνον τοὺς μεμαθηκότας, οἷων διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνόδου ἀποστερήμεθα: Ἄρ' οὖν ἔξω τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ Κύριος ἐγκελεύεται καὶ ὑπε-
 ρέβη τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως τῷ μεγαλείῳ τοῦ ἐπιτά-
 15 γματος; Οὐκ ἔστι ταῦτα. Οὔτε γὰρ πτηνοὺς γενέσθαι κελεύει, οἷς τὸ πτερὸν οὐκ ἐνέφυσεν, οὔδὲ ὑπὸ ὕδωρ ζῆν, οἷς τὸν χερσαῖον ἀπεκλήρωσε βίον.

Εἰ οὖν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις πρόσφορός ἐστὶ τῇ δυνάμει τῶν δε-
 χομένων ὁ νόμος καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὴν φύσιν βιάζεται, καὶ τοῦτο
 20 πάντως ἐκ τοῦ ἀκολουθίου νοήσομεν, μὴ ἀπ' ἐλπίδος εἶναι τὸ διὰ τοῦ μακαρισμοῦ προδεικνύμενον. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Μωσῆα καὶ εἴ τις ἄλλος κατ' ἐκείνους ἐστί, μὴ ἐκπεπτωκέναι τῆς ὑψηλῆς ταύτης μακαριότητος, τῆς ἐκ τοῦ ἰδεῖν τὸν Θεὸν προσγινομένης, μηδὲν τὸν εἰπόντα, ὅτι «ἀπόκειται μοι ὁ τῆς
 25 δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής», μῆτε τὸν ἐπὶ τὸ στηθὸς ἀναπεσόντα τοῦ Ἰησοῦ, μῆτε τὸν ἀκηκοῦτα παρὰ τῆς θείας φωνῆς, ὅτι «ἔγνω σε παρὰ πάντας». Εἰ οὖν ἐκεῖνοι, παρ' ὧν ὑπὲρ δυνάμιν ἢ τοῦ Θεοῦ κατανόησις εἶναι κεκήρυκται, μακαριστοὶ εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλονται, ἢ δὲ μακαριότης εἰς τὸ ἰδεῖν

Ἄν μὲ τὴν καθαρότητα μπορούμε νὰ δοῦμε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν εἶδαν ὁ Μωϋσῆς κι ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ δήλωσε ὅτι οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος κανένας μπορεῖ νὰ τὸν δεῖ, φαίνεται πὼς εἶναι ἀδύνατο αὐτὸ πού ὁ Λόγος προβάλλει μέσω τοῦ μακαρισμοῦ. Ποιό εἶναι λοιπὸν τὸ κέρδος μας ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίσουμε πὼς μπορούμε νὰ δοῦμε τὸ Θεό, ἂν ἡ σκέψη μας δὲν ἔχει αὐτὴ τὴ δυνατότητα; Τὸ πρᾶγμα μοιάζει σὰ νὰ ἔλεγε κανένας ὅτι εἶναι μακάριο νὰ φτάσεις στὸν οὐρανό, ἐπειδὴ ἐκεῖ θὰ γίνεις θεατῆς ἐκείνων πού δὲν μπορούμε νὰ δοῦμε στὴ ζωῆ. Ἄν ὑπῆρχε κάποιος τρόπος γιὰ τὴν πορεία στὸν οὐρανὸ πού τὸν ὑποδεικνύει ὁ Λόγος, θὰ ἦταν χρήσιμο στοὺς ἀκροατὲς νὰ μάθουν ὅτι εἶναι μακάριο νὰ ζήσουν σ' αὐτόν. Ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχει τρόπος ἀνόδου σ' αὐτόν, τί κέρδος φέρνει ἡ γνώση τῆς οὐράνιας μακαριότητος; Λύπη μονάχα προκαλεῖ σ' αὐτοὺς πού ἔμαθαν πόσα ἀγαθὰ στερούμαστε ἐπειδὴ ἡ ἀνοδος σ' αὐτόν εἶναι ἀδύνατη. Μήπως λοιπὸν ὁ Κύριός μας προστάζει ἐρήμην τῆς φύσεώς μας καὶ πέρασε τὰ μέτρα τῆς ἀνθρώπινης δύναμης μὲ τὸ μέγεθος τῆς προσταγῆς; Δὲ συμβαίνουν βέβαια αὐτά. Οὔτε πούλια προτάζει νὰ γίνουμε ἐμεῖς πού δὲν ἔβαλε στὴ φύση μας τὰ φτερά οὔτε νὰ ζήσουμε ὑποβρύχια ἐμεῖς πού ἐλάχαμε βίον στὴν ξηρὰ.

Ἄν λοιπὸν σ' ὅλες τίς ἄλλες περιπτώσεις ὁ νόμος εἶναι ἀνάλογος μὲ τίς δυνάμεις ἐκείνων πού τὸν ἐφαρμόζουν καὶ δὲν παραβιάζει καθόλου τὴ φύση τους, πρέπει κατ' ἀκολουθίαν νὰ νοήσουμε καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι πέρα ἀπὸ τίς ἐλπίδες μας ὅ,τι μᾶς προβάλλει ὁ μακαρισμός. Ἄλλὰ κι ὁ Ἰωάννης κι ὁ Παῦλος κι ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅποιος ἄλλος ὑπάρχει ὁμοίως μ' αὐτοὺς δὲν ἔχει στερηθεῖ τὴν ὑψηλὴ αὐτὴ μακαριότητα, πού μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴ θέα τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐκεῖνος πού εἶπε «μὲ περιμένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης, πού θὰ μοῦ δώσει ὁ δίκαιος κριτής»⁸, οὔτε ἐκεῖνος πού ἔπεσε στὸ στήθος τοῦ Ἰησοῦ⁹, οὔτε αὐτὸς πού ἄκουσε νὰ τοῦ λέει ἡ θεία φωνὴ «σὲ ἀναγνωρίζω ὡς καλύτερο ἀπὸ ὄλους»¹⁰. Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνοι πού κήρυξαν ὅτι ἡ κατανόηση τοῦ Θεοῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μας, εἶναι ἄξιοι μακαρισμοῦ καὶ δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸ ἀμφι-

τὸν Θεὸν ἐστίν, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ καθαρὸν τῇ καρδίᾳ γενέσθαι, ἄρα οὐκ ἀδύνατος τῆς καρδίας ἢ καθαρότης, δι' ἧς ἐστι γενέσθαι μακάριον. Πῶς οὖν ἐστὶ καὶ τοὺς κατὰ Παῦλον ἀληθῆ λέγειν φῆσαι, ὑπὲρ τὴν δύναμιν ἡμῶν ὑποφαινομένους εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ κατα-
5 νόησιν καὶ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν μὴ ἀντιδογματίζειν ἐκείνοις, ἐν καθαρότητι ὀφθῆσθαι τὸν Θεὸν ὑπισχομένην;

Δοκεῖ μοι καλῶς ἔχειν περὶ τούτου χρῆναι διὰ βραχέων πρῶτον λαβεῖν, ὡς ἂν καθ' ὁδὸν γένοιτο ἡμῖν περὶ τὸ προκειμένον ἢ θεωρία. Ἡ θεία φύσις αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὃ τι ποτὲ κατ' οὐσίαν
10 ἐστὶ, πάσης ὑπέρκειται καταληπτικῆς ἐπινοίας, ἀπρόσιτος καὶ ἀπροσπέλαστος οὐσα ταῖς στοχαστικαῖς ἐπινοίαις, καὶ οὐπω τις ἀνθρώποις πρὸς τὴν τῶν ἐκλήπτων κατανόησιν ἐξεῦρηται δύναμις, οὐδέ τις ἔφοδος καταληπτικῆ τῶν ἀμηχάνων ἐπενοήθη. Διὸ καὶ «ἀνεξιχνιάστους» τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ὁ μέγας ὀνομάζει Ἀπόστο-
15 λος, σημαίνων διὰ τοῦ λόγου τὸ ἀνεπίβατον εἶναι λογισμοῖς τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἢ πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς θείας οὐσίας ἄγει, ὡς οὐπω τινὸς τῶν προωδευκότων τὸν βίον ἴχνος τι καταληπτικῆς ἐπινοίας σημαιομένου τῇ γνώσει τοῦ ὑπὲρ γνῶσιν πράγματος. Τοιοῦτος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν ὁ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν, ἄλλω λόγῳ καὶ ὁρᾶται καὶ
20 καταλαμβάνεται ὁ ἀόρατός τε καὶ ἀπερίγραπτος. Πολλοὶ δὲ οἱ τῆς τοιαύτης κατανοήσεως τρόποι. Ἔστι γὰρ καὶ διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντὶ σοφίας τὸν ἐν σοφίᾳ πάντα πεποικηκότα στοχαστικῶς ἰδεῖν. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων ὁρᾶται τρόπον τινὰ τῇ διανοίᾳ ὁ δημιουργὸς τοῦ προκειμένου κατασκευά-
25 σματος, τὴν τέχνην τῷ ἔργῳ ἐναποθέμενος. Ὅραται δὲ οὐχ ἡ φύσις τοῦ τεχνητεύσαντος, ἀλλὰ μόνον ἡ τεχνικὴ ἐπιστήμη, ἣν ὁ τεχνίτης τῇ κατασκευῇ ἐναπέθετο.

Οὕτω καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ κτίσει βλέποντες κόσμον ἔννοιαν οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ κατὰ πάντα σοφῶς πεποικηκότως
30 ἀνατυπούμεθα. Κἂν τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὴν αἰτίαν λογισώμεθα, ὅτι

βολία και ἡ μακαριότητα ἐγκείται στὴ θέαση τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση τῆς καθαρῆς καρδιᾶς, ἄρα δὲν εἶναι ἀδύνατη ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτᾶται τὸ νὰ γίνουμε μακάριοι. Πῶς ὁμως γίνεται νὰ ποῦμε ὅτι κι αὐτοὶ ποὺ συμφωνοῦν μὲ τὸν Παῦλο λένε τὴν ἀλήθεια, δηλώνοντας ὅτι ἡ κατανόηση τοῦ Θεοῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν κατανόησή μας καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δὲν ἀντιφάσκει σ' αὐτούς, δίνοντας τὴν ὑπόσχεση ὅτι ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ γίνει ὁρατὸς μὲ τὴν καθαρότητά μας;

Νομίζω ὅτι εἶναι σωστὸ νὰ μιλήσω σύντομα πρῶτα γι' αὐτό, ὥστε νὰ προχωρήσει μεθοδικὰ ἡ θεωρία μας γιὰ τὸ χωρίο αὐτό. Ἡ θεία φύση, ὅ,τι εἶναι στὴν οὐσία τῆς αὐτῆς καθαρῆς, εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε καταληπτικὴ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπρόσιτη κι ἀπροσπέλαστη μὲ ὑποθέσεις καὶ δὲν ἔχει βρεθεῖ καμιὰ δύναμη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν κατανόηση αὐτῶν ποὺ δὲν μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν οὔτε ἐπινοήθηκε καμιὰ μέθοδος γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἀκατανόητων. Γι' αὐτὸ κι ὁ μέγας Ἀπόστολος ὀνομάζει «ἀνεξιχνίαστους τοὺς δρόμους του»¹¹, σημαίνοντας μὲ τὸ λόγο του αὐτὸν ὅτι οἱ λογισμοὶ μας δὲν μποροῦν νὰ βαδίσουν τὸ δρόμο αὐτὸν, ποὺ ὀδηγεῖ στὴ γνώση τῆς θείας οὐσίας. Γιατὶ κανένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πέρασαν πρῶτα ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν ἄφησε κανένα σημάδι κατανόησης γιὰ τὴ γνώση τῆς πάνω ἀπὸ τὴ γνώση οὐσίας. Ἐπειδὴ εἶναι τέτοιος στὴ φύση αὐτὸς ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε φύση, μὲ ἄλλο τρόπο καὶ βλέπομε καὶ καταλαβαίνομε αὐτὸν ποὺ εἶναι ἀόρατος καὶ ἀπεριόριστος. Οἱ τρόποι τῆς κατανόησης αὐτῆς εἶναι πολλοί. Καὶ μποροῦμε καὶ μὲ τὴ σοφία ποὺ φαίνεται σὲ ὅλα τὰ δημιουργήματα νὰ δοῦμε αὐτὸν ποὺ δημιούργησε μὲ σοφία τὰ πάντα. Ὅπως ἐξάλλου καὶ στὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα βλέπομε κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ νοῦ μας τὸ δημιουργὸ ἐνὸς ἔργου, ἐπειδὴ ἔχει ἐναποθέσει στὸ ἔργο τὴν τέχνη του. Καὶ δὲ βλέπομε βέβαια τὴν τέχνη τοῦ τεχνίτη, ἀλλὰ μόνο τὴν τεχνικὴ του ἰκανότητα, ποὺ ἐναπόθεσε ὁ τεχνίτης πάνω στὸ κατασκευάσμα του.

Ἔτσι ἀποβλέποντας καὶ στὴν τάξη τῆς δημιουργίας ἐντυπώνομε μέσα μας ὄχι βέβαια τὴν ἐννοια τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὴν ἐννοια τῆς σοφίας ἐκείνου ποὺ ἔκανε μὲ σοφία τὰ πάντα. Καὶ ἀκόμη, ἂν

οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἤλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, πάλιν καὶ διὰ τοῦτου τοῦ τρόπου καθεωρακέναι λέγομεν τὸν Θεόν, τῆς ἀγαθότητος οὐ τῆς οὐσίας ἐν περινοίᾳ γενόμενοι· οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα πρὸς τὸ κρεῖττον τε καὶ ὑψηλό-
5 τερον ἀνάγει τὴν ἔννοιαν, Θεοῦ κατανόησιν τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν, ἐκάστου τῶν ὑψηλῶν νοημάτων τὸν Θεὸν ἡμῖν εἰς ὄψιν ἄγοντος. Ἡ γὰρ δύναμις καὶ καθαρότης καὶ τὸ ὡσαύτως ἔχειν καὶ το ἀμιγῆς τοῦ ἐναντίου καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα θείας τινὸς καὶ ὑψηλῆς ἐννοίας ἐντυποῖ ταῖς ψυχαῖς τὴν φαντασίαν. Οὐκοῦν δείκνυται
10 διὰ τῶν εἰρημένων, πῶς καὶ ὁ Κύριος ἀληθεύει, ὀφθήσεσθαι τὸν Θεὸν τοῖς καρδίαν ἔχουσι καθαρὰν ἐπαγγειλάμενος· καὶ ὁ Παῦλος οὐ ψεύδεται, μήτε ἐωρακέναι τινὰ τὸν Θεὸν μήτ' ἰδεῖν δύνασθαι διὰ τῶν οἰκείων λόγων ἀποφηνάμενος. Ὁ γὰρ τῇ φύσει ἀόρατος, ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐν τισι τοῖς περὶ αὐτὸν καθορώμενος.

15 'Ἄλλ' οὐ πρὸς τοῦτο βλέπει μόνον τοῦ μακαρισμοῦ ἢ διάνοια, τὸ ἐκ τινος ἐνεργείας τὸν ἐνεργοῦντα δύνασθαι τοιοῦτον ἀναλογίσασθαι· γένοιτο γὰρ ἂν ἴσως καὶ τοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοῖς διὰ τῆς τοῦ κόσμου εὐαρμοστίας ἢ τῆς ὑπερκειμένης σοφίας τε καὶ δυνάμεως κατανόησις. 'Ἄλλ' ἕτερόν μοι δοκεῖ ἢ τοῦ μακαρισμοῦ με-
20 γαλοφυῖα τοῖς δυναμένοις δέξασθαι κατιδεῖν τὸ ποθούμενον τὴν συμβουλήν ὑφηγεῖσθαι, τὸ δέ μοι παραστὰν νόημα δι' ὑποδειγμάτων σαφηνισθήσεται. Ἀγαθόν τι κατὰ τὸν ἀνθρώπινόν ἐστι βίον ὑγίεια τοῦ σώματος, ἀλλὰ μακάριον οὐ τὸ εἰδέναί μόνον τῆς ὑγείας τὸν λόγον, ἀλλὰ τὸ ἐν ὑγείᾳ ζῆν. Εἰ γὰρ τις ἐγκώμια διεξιὼν τῆς
25 ὑγείας τὴν νοσώδη καὶ κακόχυμον αἰροῖτο τροφήν, τί τῶν ἐγκωμίων τῆς ὑγείας ἀπώνατο ταῖς ἀρρωστίαις ἐπιτριβόμενος; Οὕτω τοίνυν νοήσωμεν καὶ τὸν προκειμένον λόγον, ὅτι οὐ τὸ γινῶναι τι περὶ Θεοῦ μακάριον ὁ Κύριος εἶναι φησιν, ἀλλὰ τὸ ἐν ἑαυτῷ σχεῖν τὸν Θεόν. «Μακάριοι γὰρ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν

σκεφτούμε την αιτία τῆς ζωῆς μας, ὅτι δὲν ἦρθε βέβαια ἀπὸ ἀνάγκη ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθὴ προαίρεση γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπο, πάλι καὶ μὲ τὸν τρόπο τοῦτο λέμε ὅτι ἔχομε δεῖ τὸ Θεό, ἀλλὰ συλλαμβάνομε μὲ τὸ νοῦ μας τὴν ἀγαθότητά του κι ὄχι τὴν οὐσία του. Ἔτσι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα νοήματα, ὅσα ἀνεβάζουν τὴ σκέψη μας πρὸς τὸ καλύτερο καὶ τὸ ἀνώτερο, τὰ ὀνομάζομε κατανόηση τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καθένα ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νοήματα μᾶς φέρνει στὸ Θεὸ γιὰ νὰ τὸν δοῦμε. Γιατὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ καθαρότητα καὶ τὸ νὰ παραμένει τὸ αὐτὸ καὶ ἡ καθαρότητα ἀπὸ τὸ ἀντίθετο καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἀποτυπώνουν στὴν ψυχὴ μας τὴν εἰκόνα μιᾶς θείας καὶ ὑψηλῆς ἔννοιας. Δείχνουν λοιπὸν ὅσα εἶπαμε πὼς καὶ ὁ Κύριος ἀληθεύει ὑποσχόμενος ὅτι θὰ δοῦν τὸ Θεὸ ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος δὲν ψεύδεται¹², λέγοντας μὲ τὴ σχετικὴ διατύπωσή του ὅτι «οὔτε εἶδε κανένας τὸ Θεὸ οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ τὸν δεῖ». Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἀόρατος, γίνεται ὀρατὸς μὲ τὶς ἐνέργειές του σ' ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται γύρω του.

Ἄλλὰ ἡ ἔννοια τοῦ μακαρισμοῦ δὲν ἀποβλέπει σ' αὐτὸ μονάχα, νὰ μπορέσομε νὰ σχηματίσομε ἀπὸ μιὰ ἐνέργεια τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ποὺ ἐνεργεῖ. Γιατὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ συνέβαινε ἴσως καὶ στοὺς σοφοὺς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ νὰ κατανοήσουν τὴν ὑπερκείμενη σοφία καὶ δύναμη ἀπὸ τὴν καλὴ σύνθεση τοῦ κόσμου. Κάτι ἄλλο νομίζω ὑποδεικνύει ὁ ἐξοχος μακαρισμὸς σ' ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ δεχτοῦν καὶ νὰ καταλάβουν τὸ ποθοῦμενο. Τὴ σκέψη ποὺ μοῦ ἦρθε θὰ ἐξηγήσω μὲ παραδείγματα. Ὑπάρχει ἓνα ἀγαθὸ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἡ σωματικὴ ὑγεία. Μακάριο δὲν εἶναι ὡστόσο νὰ γνωρίζεις μόνον τὸν ὀρισμὸ τῆς ὑγείας, ἀλλὰ νὰ ζεῖς μὲ ὑγεία. Ἄν κανένας ἀφιερώνοντας ἐγκώμια στὴν ὑγεία παίρνει τροφή ποὺ προκαλεῖ ἀρρώστιες καὶ δηλητηριάζει τὸν ὀργανισμό, τί κέρδισε ἀπὸ τὰ ἐγκώμια τῆς ὑγείας, ὅταν τὸν ἀφανίζουν οἱ ἀρρώστιες; Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο λοιπὸν ἅς ἐννοήσομε καὶ τὸ λόγο τοῦτο· ὁ Κύριος δὲν λέει ὅτι μακάριο εἶναι νὰ γνωρίσεις κάτι περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχεις τὸ Θεὸ μέσα στὴν ψυχὴ σου. Γιατὶ λέει, «μακάριοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ

Θεὸν ὄψονται». Οὐ γάρ μοι δοκεῖ ὡς ἀντιπρόσωπόν τι θέαμα τὸν Θεὸν προτιθέναι τῷ κεκαθαρμένῳ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν, ἀλλὰ τοῦτο τάχα ἢ τοῦ ρητοῦ μεγαλοφυῖα ἡμῖν ὑποτίθεται, ὃ καὶ πρὸς ἑτέρους ὁ λόγος γυμνότερον παρίστησιν, ἐντὸς ὑμῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰπών, ἵνα διδαχθῶμεν, ὅτι, ὁ πάσης τῆς κτίσεως ἀποκαθήρας, ἐν τῷ ἰδίῳ κάλλει τῆς θείας φύσεως καθορᾷ τὴν εἰκόνα.

Καί μοι δοκεῖ δι' ὀλίγων ὧν εἶπεν τοιαύτην συμβουλήν περιέχειν ὁ Λόγος, ὅτι: Ὡς ἄνθρωποι, ὅσοις ἐστὶ τις ἐπιθυμία τῆς τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ θεωρίας, ἐπειδὴν ἀκούσητε ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἐπῆρθαι τὴν θείαν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς ἀνερμήνευτον εἶναι καὶ τὸ κάλλος ἄφραστον καὶ τὴν φύσιν ἀχώρητον, μὴ ἐκπίπτετε εἰς ἀνελπιστίαν τοῦ μὴ δύνασθαι κατιδεῖν τὸ ποθούμενον. Τὸ γάρ σοι χωρητὸν τῆς τοῦ Θεοῦ κατανοήσεως μέτρον ἐν σοὶ ἐστίν. Οὕτω τοῦ πλάσαντός σε τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν εὐθὺς τῇ φύσει κατοσιώσαντος. Τῶν γὰρ τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθῶν ὁ Θεὸς ἐνετύπωσε τῇ σῆ κατασκευῇ τὰ μιμήματα, οἷόν τινα κηρὸν σχήματι γλυφῆς προτυπώσας. Ἄλλ' ἢ κακία τῷ θεοειδεῖ χαρακτῆρι περιχυθεῖσα ἄχρηστον ἐποίησέ σοι τὸ ἀγαθὸν ὑποκεκρυμμένον τοῖς αἰσχροῖς προκαλύμμασιν. Εἰ οὖν ἀποκλύσειας πάλιν δι' ἐπιμελείας βίου τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ σου ρύπον, ἀναλάμψει σοι τὸ θεοειδὲς κάλλος. Ὡσπερ ἐπὶ τοῦ σιδήρου γίνεσθαι πέφυκεν, ὅταν δι' ἀκόνης τοῦ ἰοῦ γυμνωθῆ, ὁ πρὸ ὀλίγου μέλας αὐγὰς τινὰς ἐφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἥλιον στίλβων καὶ λαμπηδόνας ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ ὁ ἔνδον ἄνθρωπος, ὃν «καρδίαν» ὀνομάζει ὁ Κύριος, ἐπειδὴν ἀποξύσεται τὸν ἰώδη ρύπον τὸν διὰ τοῦ πονηροῦ εὐρώτος ἐπανθήσαντα τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα καὶ ἀγαθὸς ἔσται. Τὸ γὰρ ἀγαθῶ ὅμοιον, ἀγαθὸν πάντως.

Οὐκοῦν ὁ ἑαυτὸν βλέπων, ἐν ἑαυτῷ τὸ ποθούμενον βλέπει, καὶ οὕτω γίνεται μακάριος ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὅτι πρὸς τὴν ἰδίαν

Θεό»¹³. Δὲ νομίζω βέβαια ὅτι προβάλλει τὸ Θεὸ ὡς ἓνα θέαμα ἀπέναντι σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει καθαρὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ἴσως τὸ ἔξοχο χωρίο μᾶς ὑποδεικνύει τοῦτο, ποὺ καὶ σὲ ἄλλους παρουσιάζει ὁ Λόγος πιὸ γυμνὸ λέγοντας ὅτι «ἢ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μέσα μας»¹⁴. γιὰ νὰ μάθομε δηλαδὴ ὅτι ὅποιος ἔχει ἀποκαθαρίσει τὴν καρδιά του ἀπὸ κάθε σχέση μὲ τὴν κτίση καὶ κάθε ἐμπαθὴ διάθεση μέσα στὴν ἴδια του τὴν ὁμορφιά βλέπει καθαρὴ τὴν εἰκόνα τῆς θείας φύσης.

Νομίζω λοιπὸν μὲ τὰ λίγα ποὺ εἶπε ὁ λόγος δίνει τὴν ἐξῆς συμβουλή: "Ἀνθρωποι, ὅσοι ἔχετε κάποια ἐπιθυμία γιὰ νὰ δεῖτε τὸ ὄντως ἀγαθὸ, ὅταν ἀκούσετε ὅτι τὸ θεῖο μεγαλεῖο ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἡ δόξα του εἶναι ἀνερμήνευτη καὶ τὸ κάλλος ἄρρητο καὶ ἡ φύση του ἀχώρητη, μὴν πέσετε στὴν ἀπελπισία, γιὰτὶ δὲν μπορεῖτε νὰ δεῖτε αὐτὸ ποὺ ποθεῖτε. Γιὰτὶ ὅ,τι μπορεῖς ἐσὺ νὰ καταλάβεις, εἶναι τὸ δικό σου μέτρο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ σένα, γιὰτὶ μόλις σὲ ἐπλασε τέτοιου εἶδους ἀγαθὸ ἐνουσίωσε εὐθὺς ἀμέσως μέσα στὴ φύση σου· ἀποτύπωσε δηλαδὴ ὁ Θεὸς μέσα στὴ σύνθεσή σου τὰ μιμήματα τῶν ἀγαθῶν τῆς ἴδιας του τῆς φύσης, σὰ νὰ ἦσουν εἶδος κερικοῦ ὅπου χάραξε τὸ ἀνάγλυφό τους. Ἀλλὰ ἡ κακία χύθηκε ἐπάνω στὸ θεϊκὸ χάραγμα καὶ ἀχρήστεψε τὸ ἀγαθὸ καταχωσμένο κάτω ἀπὸ τὰ αἰσχυρὰ ἐπικαλύμματα. "Ἄν λοιπὸν ἀποπλύνεις πάλι μὲ τὴν ἐπιμελὴ ζωὴ σου τὸν ρύπο ποὺ ἐπικάθισε στὴν καρδιά σου, θὰ ξαναλάμψει τὸ θεόμορφο κάλλος. "Ὅπως συμβαίνει στὸ σίδηρο λόγω τῆς φύσης του· ὅταν καθαριστεῖ μὲ τὴν ἀκόνη ἀπὸ τὴ σκουριά, τὸ σίδηρο ποὺ πρῶτα ἦταν μαῦρο ἀντανακλώντας τὸ φῶς τοῦ ἡλίου βγάζει κάποιες ἀστραπὲς καὶ λάμψεις. "Ἔτσι καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, ποὺ ὁ Κύριος τὸν ὀνομάζει καρδιά, ὅταν ἀποξύσει ἀπὸ πάνω του τὴν ἀκαθαρσία τῆς σκουριάς, ποὺ τὴν ἔκανε νὰ βγεῖ στὴν ἐπιφάνεια τὸ κακὸ μούχλιασμα, θὰ ξαναπάρει πάλι τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὸ ἀρχέτυπο καὶ θὰ γίνῃ ἀγαθός. Καὶ ὅ,τι εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ ἀγαθὸ, εἶναι ἀσφαλῶς ἀγαθὸ.

"Ὅποιος λοιπὸν βλέπει τὸν ἑαυτό του, βλέπει μέσα του αὐτὸ ποὺ ποθεῖ. Καὶ ἔτσι γίνεται μακάριος ὁ καθαρὸς στὴν καρδιά.

καθαρότητα βλέπων, ἐν τῇ εἰκόνι καθορᾷ τὸ ἀρχέτυπον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν κατόπτρῳ ὀρῶντες τὸν ἥλιον, κἂν μὴ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀποβλέψωσιν ἀτενές, οὐδὲν ἔλαττον ὀρῶσι τὸν ἥλιον ἐν τῇ τοῦ κατόπτρου αὐγῇ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἀποβλεπόντων τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον, οὕτω, φησί, καὶ ὑμεῖς, κἂν ἀτονῆτε πρὸς κατανόησιν φωτός, ἐὰν ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐγκατασκευασθεῖσαν ὑμῖν χάριν τῆς εἰκόνης ἐπαναδράμητε, ἐν ἑαυτοῖς τὸ ζητούμενον ἔχετε. Καθαρότης γάρ, ἀπάθεια, καὶ κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσις ἢ θεότης ἐστίν. Εἰ οὖν ταῦτα ἐν σοὶ ἐστὶ, Θεὸς πάντως ἐν σοὶ ἐστίν. Ὅταν οὖν ἀμιγῆς

10 πάσης κακίας καὶ πάθους ἐλεύθερος καὶ παντὸς κεχωρισμένος μολύσματος ὁ ἐν σοὶ λογισμὸς ᾗ, μακάριος εἶ τῆς ὀξύωπίας, ὅτι τὸ τοῖς μὴ καθαρθεῖσιν ἀθέατον, ἐκκαθαρθεὶς κατενόησας, καὶ τῆς ὑλικῆς ἀχλύος τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀφαιρεθείσης, ἐν καθαρᾷ τῇ τῆς καρδίας αἰθρίᾳ τηλαυγῶς βλέπεις τὸ μακάριον θέαμα. Τοῦ-

15 το δὲ ἐστὶ τί; Καθαρότης, ὁ ἀγιασμός, ἡ ἀπλότης, πάντα τὰ τοιαῦτα τὰ φωτοειδῆ τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα, δι' ὧν ὁ Θεὸς ὀραῖται.

Ἄλλὰ τὸ μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐκ τῶν εἰρημένων οὐκ ἀμφιβάλλομεν. Ἐτι δὲ ἡμῖν ὁ λόγος τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀπορρηθὲν ἐπὶ τῆς αὐ-

20 τῆς ἀμηχανίας βλέπει. Ὡς γὰρ ὁ ἐν οὐρανῷ γενόμενος ἐν μετουσίᾳ τῶν οὐρανίων θαυμάτων ἐστίν, ὁ δὲ τῆς ἀνόδου τρόπος ἀμήχανος, ὧν οὐδὲν ἡμῖν τῶν διωμολογημένων κέρδος ποιεῖ, οὕτως ἐκ τοῦ καθαρθῆναι τὴν καρδίαν, τὸ μακάριον γενέσθαι οὐκ ἀμφιβάλλεται, τὸ δ' ὅπως ἂν τις αὐτὴν τῶν μολυνθέντων ἀποκαθάρειεν, ἴσον ἀν-

25 τικρὸς εἶναι δοκεῖ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβάσεως. Ποία τοίνυν κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ; ποῖον εὑρεθήσεται πύρινον ἄρμα καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν προφήτην Ἠλίαν πρὸς οὐρανὸν ἀνυψώσαντος, ᾧ πρὸς τὰ ἄνω θαύματα ἢ καρδία ἡμῶν ἐπαρθεῖσα, τὸ γῆϊνον τοῦτο βάρος ἀποτινάσσεται; Εἰ γάρ τις ἐν περινοίᾳ γένοιτο τῶν ἀναγκαίων τῆς

30 ψυχῆς παθημάτων, ἄπορον οἰήσεται καὶ ἀμήχανον τὴν τῶν συνεζευγμένων κακῶν ἀναχώρησιν. Εὐθύς ἐκ πάθους ἡμῖν ἢ γένεσις

ἐπειδὴ ἀποβλέποντας στὴν ἴδια του τὴν καθαρότητα, βλέπει τὸ ἀρχέτυπο μέσα στὴν εἰκόνα του. "Ὅπως αὐτοὶ ποὺ βλέπουν τὸν ἥλιο μέσα σὲ κάτοπτρο, ἀκόμα κι ἂν δὲν ἀτενίσουν τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, δὲ βλέπουν τὸν ἥλιο στὴν ἀντανάκλαση τοῦ κατόπτρου λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὰ βλέμματα στὸν ἴδιο τὸν κύκλο τοῦ ἡλίου. Ἔτσι λέει κι ἐσεῖς, κι ἂν σᾶς λείπει ἡ δύναμη νὰ κατανοήσετε τὸ φῶς, ἂν ξαναγυρίσετε στὴ χάρη τῆς εἰκόνας ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κατασκευαστεῖ μέσα σας, ἔχετε μέσα σας αὐτὸ ποὺ ζητᾶτε. Ἡ θεότητα εἶναι καθαρότητα, ἀπάθεια καὶ ἀποξένωση ἀπὸ κάθε κακό. Ἄν ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν μέσα σας, ἔχετε ἀσφαλῶς μέσα σας τὸ Θεό. Ὅταν λοιπὸν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε κακία κι ἐλεύθερος ἀπὸ πάθος καὶ χωρισμένος ἀπὸ κάθε μόλυσμα ὁ λογισμὸς μέσα σου, εἶσαι μακάριος γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς ματιᾶς σου, ἐπειδὴ, ἀφοῦ καθαρίστηκες, κατανόησες ὅ,τι εἶναι ἀθέατο γιὰ ὄσους δὲν ἔχουν καθαριστεῖ. Κι ἀφοῦ ἀφαιρέθηκε ἡ ὑλικὴ ὀμίχλη ἀπὸ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς στὴν καθαρὴ αἰθρία τῆς καρδιᾶς βλέπεις ὀλοκάθαρα τὸ μακάριο θέαμα. Κι αὐτὸ ποιό εἶναι; Ἡ καθαρότητα, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἀπλότητα, ὅλα αὐτὰ τὰ φωτεινὰ ἀπαυγάσματα τῆς θείας φύσης μὲ τὰ ὁποῖα βλέπομε τὸ Θεό.

Ἄπὸ ὅσα εἶπαμε δὲν ἀμφιβάλλομε ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔτσι. Ἀλλὰ ὁ λόγος μας ἐξακολουθεῖ νὰ βλέπει μὲ τὴν ἴδια ἀμηχανία, ὅ,τι τοῦ εἶχε προκαλέσει ἀπορία ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅπως αὐτὸς ποὺ ἔφτασε στὸν οὐρανὸ μετέχει τὰ θαυμάσια τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατος κάποιος τρόπος ἀνόδου, τίποτε ἀπὸ ὅσα παραδεχτήκαμε δὲν μᾶς ὠφελεῖ, ἔτσι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀπὸ τὸν καθαρμὸ τῆς καρδιᾶς πραγματοποιεῖται ἡ μακαριότητα. Τὸ πῶς ὅμως θὰ καθαρῖσει κάποιος τὴν καρδιά ἀπὸ τοὺς μολυσμοὺς ἐξισώνεται ἀπόλυτα μὲ τὴν ἀνάβαση στὸν οὐρανό. Ποιὰ κλίμακα λοιπὸν τοῦ Ἰακώβ, ποιό ἄρμα πύρινο θὰ βρεθεῖ ὅμοιο μ' ἐκεῖνο ποὺ ἀνύψωσε τὸν προφήτη Ἡλία στὸν οὐρανό, μὲ τὸ ὁποῖο θ' ἀνυψωθεῖ ἡ καρδιά μας στὰ θαύματα τοῦ οὐρανοῦ, ἀποτινάζοντας αὐτὸ τὸ χωμάτινο βάρος; Ἄν δηλαδὴ σκεφτεῖ κανένας τὰ ἀναγκαῖα παθήματα τῆς ψυχῆς, θὰ νομίσαι τὴν ἀποχώρηση τῶν παθῶν ποὺ εἶναι δεμένα μαζί του ἀνεπίτευκτὴ καὶ ἀδύνατῃ. Ἡ γέννηση γίνεται ἀμέσως μὲ

ἄρχεται, καὶ διὰ πάθους ἢ αὔξησης πρόεισιν, καὶ εἰς τὸ πάθος ἢ ζωὴ καταλήγει, καὶ ἀνακέκρταί πως τὸ κακὸν πρὸς τὴν φύσιν, διὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεξαμένων τὸ πάθος, τῶν διὰ τῆς παρακοῆς εἰσοικισαμένων τὴν νόσον. Ὡσπερ δὲ τῇ διαδοχῇ τῶν ἐπιγινομένων καθ' ἕκαστον εἶδος τῶν ζώων ἢ φύσις συνδιεξέρχεται, ὡς ταῦτόν εἶναι τὸ γενόμενον κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον τοῦ ἐξ οὗ γέγονεν, οὕτως ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος γίνεται, ἐξ ἐμπαθοῦς ἐμπαθής, ἐξ ἁμαρτωλοῦ τοιοῦτος. Οὐκοῦν συνυφίσταται, τρόπον τινά, τοῖς γινομένοις ἢ ἁμαρτία, συναποτικτομένη τε καὶ συναύξουσα καὶ 10 τῷ τῆς ζωῆς ὄρω συγκαταλήγουσα.

Ἄλλὰ δυσεπίτευκτον ἡμῖν εἶναι τὴν ἀρετὴν, μυρίοις ἰδρῶσι καὶ πόνοις, σπουδῇ καὶ καμάτῳ μόγις κατορθουμένην, πολλαχῇ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, τεθλιμμένην καὶ διὰ στενοῦ προιοῦσαν τὴν ὁδὸν τῆς βασιλείας ἀκούσαντες, πλατεῖάν τε καὶ 15 τάντη καὶ ἐπίδρομον τὴν διὰ κακίας τὸν βίον ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπάγουσαν. Οὐ μὴν καθόλου ἀμήχανον τὴν ὑψηλὴν ζωὴν ἢ Γραφῇ διωρίσατο, ἢ τοσοῦτων ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐκθεμένη τὰ θαύματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ διπλῆς οὐσης τῆς διανοίας ἐν τῇ τοῦ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐπαγγελίᾳ, μιᾶς μὲν τοῦ γνῶναι τὴν τοῦ παντὸς ὑπερκει- 20 μένην φύσιν, ἐτέρας δὲ τοῦ ἀνακραθῆναι πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς κατὰ τὴν ζωὴν καθαρότητος, τὸ μὲν πρότερον τῆς κατανοήσεως εἶδος ἀμήχανον εἶναι ἢ τῶν ἀγίων φωνῇ διορίζεται, τὸ δὲ δεύτερον ὑπισχεῖται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει διὰ τῆς παρουσίας διδασκαλίας ὁ Κύριος εἰπών, «μακάριοι οἱ καθарοὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν 25 ὄψονται».

Τὸ δὲ ὅπως ἐστὶ καθαρὸν γενέσθαι, διὰ πάσης σχεδὸν τῆς ἐναγγελικῆς διδασκαλίας ἐξεστὶ σοι τὸ τοιοῦτον μαθεῖν. Τοῖς γὰρ ἐφεξῆς ἐπίδραμῶν παραγγέλμασι, σαφὲς εὐρήσεις τὸ τῆς καρδίας καθάρσιον. Εἰς δύο γὰρ διελὼν τὴν κακίαν, τὴν τε διὰ τῶν ἔργων 30 καὶ τὴν ἐν νοήμασι συνισταμένην, πρότερον μὲν διὰ τοῦ ἀρχαίου νόμου τὴν διὰ τῶν ἔργων φανερούμενην ἀδικίαν ἐκόλασεν, νυνὶ δὲ περὶ τὸ ἕτερον τῆς ἁμαρτίας εἶδος βλέπειν τὸν νόμον ἐποίησεν, οὐ τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τιμωρούμενος, ἀλλ' ὅπως ἂν μηδὲ τὴν ἀρχὴν

κάποιο πάθος και με πάθος προχωρεί ή αύξηση και στο πάθος καταλήγει ή ζωή και έχει κατά κάποιο τρόπο αναμιχθεί το κακό στη φύση μας, εξαιτίας εκείνων που αποδέχτηκαν το πάθος από την αρχή, που με την παρακοή έφεραν τη νόσο σ' έμας. Κι όπως με τη διαδοχή των γενεών συνεχίζεται σε κάθε είδος ή φύση των ζώων, ώστε αυτό που γεννιέται να είναι κατά το νόμο της φύσης όμοιο μ' αυτό από το οποίο προήλθε, έτσι γίνεται άνθρωπος από άνθρωπο, από έμπαθη έμπαθής, από άμαρτωλό άμαρτωλός. Έπομένως συνυπάρχει κατά κάποιο τρόπο σε όσους γεννιούνται ή άμαρτία, γεννιέται και μεγαλώνει μαζί τους και καταλήγει μαζί τους, στο τέλος της ζωής.

Άλλά είναι δυσκατόρθωτη ή άρετή, μόλις κατορθώνεται με μύριους ιδρωτες και πόνους και με προσπάθεια έντονη, όπως μάθαμε από πολλά χωρία της Γραφής: άκούσαμε πως είναι θλιμμένος και προχωρεί από στενωπούς ο δρόμος της βασιλείας, ενώ είναι πλατώς και κατηφορικός ο δρόμος που μέσα από την κακία οδηγεί τη ζωή στην άπώλεια. Ωστε ή άγία Γραφή δέν όρισε ότι ή ύψηλή ζωή είναι γενικά αδύνατη, αφού διηγήθηκε στα ιερά βιβλία τα θαυμάσια έργα τόσων πολλών άνδρών. Το νόημα όμως της ύπόσχεσης ότι θα δούμε το Θεό είναι διπλό: ένα ή γνώση της ύπαρξης που ύπερβαίνει τα πάντα, και άλλο να ένωθούμε μ' αυτόν με την καθαρότητα της ζωής μας. Γι' αυτό ή διδασκαλία των άγιων καθορίζει ότι το πρώτο είδος της κατανοήσεως είναι αδύνατο: για το δεύτερο δίνει την ύπόσχεσή του ο Κύριος στους ανθρώπους με τη διδασκαλία του αυτή λέγοντας: «μακάριοι είναι όσοι έχουν καθαρή καρδιά, γιατί αυτή θα δούν το Θεό».

Το πως θα γίνει κανένας καθαρός, μπορείς να το μάθεις από όλη σχεδόν την ευαγγελική διδασκαλία. Περνώντας έπιτροχάδη τα ακόλουθα παραγγέλματα, θα βρεις φανερό το καθαρτικό μέσο της καρδιάς. Αν δηλαδή χωρίσεις σε δύο την κακία, κακία των έργων και κακία των σκέψεων, πρώτα τιμώρησε με τον παλαιό νόμο την άδικία που έκδηλώνεται με τα έργα, τώρα όμως τροποποίησε το νόμο ν' αποβλέπει στο άλλο είδος της άμαρτίας: δέν τιμωρεί πια το έργο της άμαρτίας, αλλά προνοεί πως να μη γίνει

γένοιτο προμηθούμενος. Τὸ γὰρ τῆς προαιρέσεως ἐξελεῖν τὴν κακίαν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐστὶν ἀλλότριον τῶν πονηρῶν ἔργων τὸ βίον ἐργάσασθαι. Πολυμεροῦς δὲ καὶ πολυειδοῦς τῆς κακίας οὕσης, ἐκάστῳ τῶν ἀπηγορευμένων ἰδίαν τὴν διὰ τῶν παραγ-
 5 γελμάτων θεραπείαν ἀντέθηκεν. Καὶ ἐπειδὴ πρόχειρον ὡς ἐπὶ πολὺ παρὰ πάντα τὸν βίον τὸ κατὰ τὴν ὀργὴν ἐστὶν ἀρρώστημα, ἐκ τοῦ μᾶλλον ἐπικρατοῦντος τῆς θεραπείας ἄρχεται, τὸ ἀόργητον ἐν πρώτοις νομοθετήσας. Ἐδιδάχθης, φησί, παρὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου νόμου, τὸ μὴ φονεῦσαι, νῦν μάθε τὸ χωρίσαι τῆς ψυχῆς τὴν κατὰ
 10 τῶν ὁμοφύλων ὀργὴν. Οὐ γὰρ καθόλου τὴν ὀργὴν ἀπέπειν, ἔστι γὰρ καὶ ἐπὶ καλῷ ποτε τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς χρῆσασθαι ὀρμῇ, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργιστικῶς ποτε σχεῖν ἐπὶ μηδενὶ ἀγαθῷ, τοῦτο ἢ παραγγελία κατέσβεσεν. Ἡ γὰρ προσθήκη τοῦ «εἰκῆ», δείκνυσι τὸ εὐκαιρον πολλάκις τῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως,
 15 ὅταν ἐπὶ κολάσει τῆς ἀμαρτίας ζέση τὸ πάθος. Τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ὀργῆς τῷ Φηνεὲς ὁ τῆς Γραφῆς λόγος προεμαρτύρησεν, ὅτε τῇ σφαγῇ τῶν παρανομοῦντων τὴν κατὰ τοῦ λαοῦ κινηθεῖσαν ἀπειλὴν τοῦ Θεοῦ ἰλεώσατο.

Πάλιν μεταβαίνει τῇ θεραπείᾳ πρὸς τὰ διὰ τῆς ἡδονῆς
 20 πλημμελούμενα καὶ τῆς μοιχείας τὴν ἀτοπον ἐπιθυμίαν ἐξαιρεῖ τῆς καρδίας διὰ τοῦ παραγγέλματος. Οὕτω καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα εὐρήσεις ἐν τοῖς ἐφεξῆς διορθοῦντα τὸν Κύριον, πρὸς ἕκαστον τῶν τῆς κακίας εἰδῶν ταῖς νομοθεσίαις ἰστάμενον. Κωλύει τὸ ἄρχειν ἀδίκων χειρῶν, διὰ τὸ μηδὲ ἀμύνεσθαι συγχωρῆσαι. Ὑπερορίζει
 25 τὸ κατὰ πλεονεξίαν πάθος, διὰ τοῦ πρὸς τὸ ἀποδύνεσθαι τῷ ἀφελομένῳ καὶ τὸ ὑπολειφθὲν προστάζει. Θεραπεύει τὴν δειλίαν, καταφρονητικῶς πρὸς τὸν θάνατον ἔχειν ἐκκελευόμενος. Καὶ ὅπως δι' ἑκάστου τῶν παραγγελλμάτων εὐρήσεις ἀρότρου δίκην τὸν ἀροτριακὸν λόγον, τὰς πονηρὰς τῶν ἀμαρτιῶν ρίζας ἐκ τοῦ βάθους τῆς
 30 καρδίας ἡμῶν ἀνορύσσοντα, δι' ὧν ἔστι τῆς ἀκανθώδους καθαρθῆναι καρποφορίας. Οὐκοῦν δι' ἀμφοτέρων εὐεργετεῖται τὴν φύσιν,

οὔτε κἄν ἡ ἀρχή. Γιατί τὸ νὰ ἀφαιρεθεῖ ἡ κακία ἀπὸ τὴν προαίρεσὴ μας εἶναι πολὺ καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀπομακρύνεις τὴ ζωὴ σου ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς κακίας. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ κακία εἶναι πολυμερῆς καὶ πολύτροπη, ἀντιπαρέταξε γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ ἀπαγορευμένα θεραπεία μὲ χωριστὰ παραγγέλματα. Κι ἐπειδὴ τὸ πρῶτο καὶ πιὸ συνηθισμένο πάθος σ' ὅλη τὴ ζωὴ εἶναι τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, ἀρχίζει τὴ θεραπεία ἀπὸ τὸ ἐπικρατέστερο, νομοθετώντας νὰ μὴν ὀργιζόμεστε. Διδάχτηκες, λέει, ἀπὸ τὸν παλαιότερο νόμο «νὰ μὴ φονεύσεις»¹⁵, μάθε τώρα νὰ διώξεις ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν συνανθρώπων σου. Δὲν ἀπαγόρευσε βέβαια καθολοκληρίαν τὸ θυμὸ· γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ ὀρμὴ αὐτῆ τῆς ψυχῆς καὶ γιὰ καλὸ, ἀλλὰ τὸ παράγγελμα διαγράφει ὀλοτέλα τὴν ὀργὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ γιὰ ὅποιο ἀγαθὸ. «Ὅποιος ὀργίζεται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγος»¹⁶, λέει. Ἡ προσθήκη τοῦ «χωρὶς λόγος» δείχνει τὴν εὐκολία κάποτε τῆς χρήσης τοῦ θυμοῦ, ὅταν κοχλάσει τὸ συναίσθημα γιὰ τὸν κολασμὸ τῆς ἁμαρτίας. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὀργῆς τὸ ἀποδίδει ἀπὸ παλιὰ ἡ Γραφὴ στὸν Φηνεές, ὅταν μὲ τὴ σφαγὴ τῶν παρανόμων ἐξιλέωσε τὸ Θεὸ πὸ ἀπειλοῦσε τὸ λαό¹⁷.

Μεταφέρει ἔπειτα τὴν θεραπεία στὰ πλημμελήματα τῆς ἡδονῆς καὶ μὲ τὴν ἐντολὴ του ἀπαλείφει ἀπὸ τὴν καρδιὰ τὴν ἄτοπη ἐπιθυμία τῆς μοιχείας. Ἔτσι θὰ βρεῖς τὸν Κύριο στὴν συνέχεια νὰ διορθώνει καὶ ὅλα τὰ ἐπιμέρους, ἀντιτάσσοντας σὲ κάθε εἶδος κακίας τὴν κατάλληλη νομοθεσία. Ἐμποδίζει ν' ἀρχίζομε ν' ἀδικοῦμε, μὲ τὸ νὰ μὴν μᾶς παραχωρεῖ οὔτε τὸ ν' ἀμυνόμεστε. Ἐξορίζει τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας, προστάζοντας νὰ δίνομε σ' αὐτὸν πὸ πῆρε τὰ ρούχα μας κι ὅσα μᾶς ἔχει ἀφήσει¹⁸. Θεραπεύει τὴ δειλία, παραγγέλλοντας νὰ περιφρονῶμε τὸ θάνατο. Καὶ γενικὰ μὲ κάθε παραγγελία του θὰ βρεῖς τὸ λόγο, ὅμοια μὲ ἄροτρο, ν' ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιάς μας τὶς ρίζες τῶν ἁμαρτιῶν κι ἔτσι μποροῦμε νὰ πάρουμε καρπὸ καθαρὸ ἀπὸ σπόρους ἀγκαθιῶν. Ἐπομένως εὐεργε-

15. Ἐξ. 20,3. 16. Ματθ. 5,22.

17. Ἄρ. 30,1. 18. Ματθ. 5,40.

οἷς τε τὸ ἀγαθὸν ἐπαγγέλλεται, οἷς τε τὴν πρὸς τὸ προκειμένον δι-
 5 δασκαλίαν ἡμῖν ὑποτίθεται.

Εἰ δὲ ἐπίπονος τῶν ἀγαθῶν σπουδὴ σοι νομίζεται, σύγκρινον
 τῷ ἐναντίῳ βίῳ καὶ εὐρήσεις ὅσον ἐπιπονωτέρα ἐστὶν ἡ κακία, εἰ
 5 μὴ πρὸς τὸ παρὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα βλέποις. Ὁ γὰρ γεν-
 νας ἀκούσας, οὐκέτι πόνῳ τινὶ καὶ σπουδῇ τῶν κατὰ τὴν ἀμαρτίαν
 ἡδονῶν χωρισθήσεται, ἀλλ' ἀρκέσει μόνος ὁ φόβος τοῖς λογισμοῖς
 ἐγγενόμενος ἐξορίσαι τὰ πάθη. Μᾶλλον δὲ καλῶς ἔχει τῷ σιωπω-
 μένῳ συνυπακουόμενον κατανοήσαντας, σφοδροτέραν ἐντεῦθεν τὴν
 10 ἐπιθυμίαν λαβεῖν. Εἰ γὰρ μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ἐλεεινοὶ
 πάντως οἱ κατερρυπωμένοι τὸν νοῦν, ὅτι πρὸς τὸ τοῦ ἀντικειμένου
 πρόσωπον βλέπουσιν. Καὶ εἰ αὐτὸς ὁ θεῖος χαρακτήρ τῷ κατ' ἀρε-
 τὴν ἐντυποῦται βίῳ, δῆλον ὅτι ἡ κατὰ κακίαν ζωὴ μορφῇ καὶ πρό-
 σωπον τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. Ἀλλὰ μὴν, εἰ κατὰ διαφοροὺς ἐπι-
 15 νοίας ὁ Θεὸς ἐκάστῳ τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων ἐπονομάζε-
 ται, φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία καὶ ὅσα τοῦ τοιοῦτου γένους ἐστίν,
 πάντως ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου, τὸ ἐκάστου τούτων ἀντικείμενον, τῷ
 τῆς κακίας εὐρέτη ὀνομασθήσεται, σκότος καὶ θάνατος καὶ φθορὰ
 καὶ ὅσα τούτοις ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλα.

20 Οὐκοῦν μαθόντες διὰ τίνων ἢ τε κακία καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν μορ-
 φοῦνται βίος, ἐξουσίας ἡμῖν πρὸς ἐκάτερον τούτων κατὰ τὸ αὐτε-
 ξούσιον τῆς προαιρέσεως προκειμένης, φύγωμεν τὴν τοῦ διαβόλου
 μορφήν, ἀποθώμεθα τὸ πονηρὸν προσωπεῖον, ἀναλάβωμεν τὴν
 θεῖαν εἰκόνα, γενώμεθα καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ἵνα γενώμεθα μακά-
 25 ριοι, τῆς θείας εἰκόνας ἐν ἡμῖν μορφωθείσης διὰ τῆς καθαρᾶς πολι-
 τείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τεῖ τοὺς ἀνθρώπους μὲ δύο τρόπους, καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ μὲ ὅσα παραθέτει μὲ τὴ διδασκαλία του γιὰ τὸ θέμα μας.

Ἄν λοιπὸν σοῦ φαίνεται ἐπίπονη ἢ προσπάθεια γιὰ τὸ ἀγαθό, σύγκρινέ την μὲ τὸν ἀντίθετο βίον καὶ θὰ διαπιστώσεις πόσο πιὸ ἐπίπονη εἶναι ἡ κακία, ἂν ἀποβλέψεις ὄχι στὸ παρὸν ἀλλὰ πρὸς τὰ μετέπειτα. Ὅποιος ἀκουσε γιὰ τὴ γέεννα, δὲ θ' ἀποφύγει ἐξαιτίας τοῦ κόπου καὶ τῆς προσπάθειας τὶς ἀμαρτωλὲς ἡδονές· εἶναι ἀρκετὸς ὁ φόβος ὅταν τὸν βάλουμε στὸ νοῦ μας γιὰ νὰ ἐξορίσει τὰ πάθη. Καὶ εἶναι ἀκόμη καλύτερο ἀφοῦ κατανοήσαμε ἀπὸ τὴν ἀποσιώπησή του αὐτὸ πὸ ἐξυπακούεται, νὰ νιώσουμε ἀπὸ αὐτὸ σφοδρότερη ἐπιθυμία. Ἄν δηλαδὴ εἶναι μακάριοι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, ὅπωςδὴποτε εἶναι ἀξιολύπητοι ὅσοι ἔχουν ψυχὴ μέσα στὴν ἀκαθαρσία, ἐπειδὴ ἀντικρῦζουν τὸ πρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ. Κι ἂν ἀποτυπώνεται στὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς ἢ ἴδια ἢ θεία σφραγίδα, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ζωὴ τῆς κακίας παίρνει τὴ μορφή καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀντιπάλου μας. Ἄλλὰ ἂν ὁ Θεὸς ἀπὸ διάφορες ἀπόψεις ὀνομάζεται μὲ κάθε ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ, φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία καὶ ὅσα ἀνήκουν στὴν κατηγορία αὐτή, καὶ ἀντίστροφα τὸ ἀντίθετο καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ θὰ ὀνομαστῆ ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τῆς κακίας σκότος καὶ θάνατος καὶ φθορὰ καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι τοῦ ἴδιου γένους μ' αὐτὰ καὶ τῆς ἴδιας τάξης.

Ἄφοῦ λοιπὸν μάθαμε πῶς διαμορφώνεται ἡ κακία καὶ ὁ ἐνάρετος βίος καὶ τὸ αὐτεξούσιο τῆς προαίρεσής μας μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προτιμήσουμε τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ, ἄς ἀποφύγομε τὴ μορφή τοῦ διαβόλου, ἄς ἀποβάλουμε τὸ προσωπεῖο τῆς κακίας, ἄς ζαναποκτήσουμε τὴ θεία εἰκόνα, καὶ ἄς γίνουμε καθαρὸι στὴν καρδιά, γιὰ νὰ γίνουμε μακάριοι μὲ τὴ μὀρφωση μέσα μας τῆς θείας εἰκόνας μὲ τὴν καθαρὴν πολιτεία μας μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ'

«Μακάριοι ὁ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ
κληθήσονται»

Τῆς ἱερᾶς τοῦ μαρτυρίου σκηνοπηγίας, ἦν κατὰ τὸν ἐν τῷ ὄρει
παρὰ τοῦ Θεοῦ δειχθέντα τύπον ὁ νομοθέτης τοῖς Ἰσραηλίταις κα-
5 τεσκευάσατο, πάντα μὲν ἅγιά τε καὶ ἱερά καθ' ἕκαστον ἦν, ὅσα τῷ
περισχοινίσματι κατὰ τὸ ἐντὸς περιείληπτο, τὸ δὲ ἐνδότατον ἐν
τούτοις ἄδυτον τε καὶ ἄβατον ἦν, Ἰγιον ἁγίων λεγόμενον, δεικνύ-
σης, οἶμαι, τῆς ἐπιτατικῆς ταύτης ὀνοματοποιίας, τὸ μὴ κατὰ τὸ
ὁμότιμον τοῖς ἄλλοις μετέχειν κάκεινο τῆς ἀγιότητος, ἀλλ' ὅσον
10 διέφερεν τοῦ κοινοῦ καὶ βεβήλου τὸ ἀφιερωμένον καὶ ἅγιον, το-
σοῦτον ἐκεῖνο τὸ ἄδυτον τῶν περὶ αὐτὸ ἁγίων ἱερώτερον τε καὶ
καθαρώτερον εἶναι. Οἶμαι τοίνυν ἐγὼ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῶν
ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προδειχθέντων ἡμῖν μακαρισμῶν πάντα μὲν ἱερά
τε καὶ ἅγια καθ' ἕκαστον εἶναι ὅσα προλαβὼν ὁ θεῖος κατεσκευάσε
15 λόγος, τὸ δὲ νῦν τῇ θεωρίᾳ προκείμενον ἄδυτον ὡς ἀληθῶς καὶ
Ἰγιον ἁγίων εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ ἰδεῖν τὸν Θεὸν ὑπερβολὴν ἐν τῷ
ἀγαθῷ οὐκ ἔχει, τὸ υἱὸν γενέσθαι Θεοῦ ὑπὲρ πᾶσαν εὐκληρίαν
πάντως ἐστίν· ποία γὰρ ρημάτων ἐπίνοια; τίς ἐξ ὀνομάτων σημα-
σία τῆς τηλικαύτης ἐπαγγελίας τὴν δωρεὰν περιλήψεται; Ὅπερ ἂν
20 τις τῇ διανοίᾳ νοήσῃ, ὑπὲρ ἐκεῖνο πάντως ἐστὶ τὸ δηλούμενον· ἐὰν
ἀγαθὸν ἢ τίμιον ἢ ὑψηλὸν ὀνομάσῃς τὸ κατὰ τὸν μακαρισμὸν τοῦ-
τον δι' ἐπαγγελίας προκείμενον, πλεον ἢ κατὰ τὴν ἔμφασιν τῶν
ὀνομάτων ἐστὶ τὸ δηλούμενον· ὑπὲρ εὐχὴν ἢ ἐπιτυχία, ὑπὲρ ἐλπίδα
τὸ δῶρον, ὑπὲρ τὴν φύσιν ἢ χάρις.

ΛΟΓΟΣ Ζ'

«Μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί, γιατί αὐτοὶ θὰ ὀνομαστοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»¹

Τῆς ἱερῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, πού ὁ νομοθέτης κατασκεύασε γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες σύμφωνα μὲ τὸν τύπο πού τοῦ ἔδειξε ὁ Θεὸς ἐπάνω στὸ ὄρος, ὅλα τὰ μέρη ἓνα ἓνα ἦταν ἅγια καὶ ἱερά ὅσα περιλαμβάνονταν μέσα στὸν περίβολο. Τὸ ἐνδότερο ὅμως σημεῖο ἦταν ἄδυτο καὶ ἄβατο καὶ λεγόταν Ἔθια τῶν ἁγίων. Κι αὐτὴ ἡ ἀναδίπλωση τῆς λέξης δείχνει νομίζω ὅτι ἐκεῖνο δὲ μετέχει τὴν ἴδια ἀγιότητα μὲ τὰ ἄλλα. Ἄλλὰ ὅσο διέφερε τὸ ἀφιερωμένο καὶ ἅγιο ἀπὸ τὸ κοινὸ καὶ βέβηλο, τόσο ἐκεῖνος ὁ ἄδυτος χώρος ἦταν ἱερότερος καὶ καθαρότερος ἀπὸ τοὺς γύρω του ἁγίους χώρους. Ἐγὼ λοιπὸν νομίζω, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅλα τὰ σημεῖα τῶν μακαρισμῶν πού εἶδαμε προηγουμένως στὸ ὄρος αὐτὸ εἶναι τὸ καθένα τους ἱερά καὶ ἅγια, ὅσα πρὶν ἀπὸ λίγο κατασκεύασε ὁ λόγος. Αὐτὸ ὅμως πού τώρα πρόκειται νὰ ἐξετάσουμε εἶναι ἀληθινὰ ἄδυτο καὶ Ἔθια τῶν ἁγίων. Ἄν δηλαδὴ τὸ νὰ δεῖ κανένας τὸ Θεὸ δὲν ἔχει ἄλλο ἀγαθὸ ἀνώτερό του, τὸ νὰ γίνεῖ υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅπως οἷον πέρα ἀπὸ κάθε εὐτυχία. Ποιὰ ἐπινοήση λέξεων, ποιὰ σημασία ὀνομάτων μπορεῖ νὰ περιλάβει τὴ δωρεὰ τῆς τόσο μεγάλης ὑπόσχεσης; Ὅποιο ὄνομα κι ἂν σκεφτεῖ ὁ νοῦς μας ὅπως οἷον πότε τὸ νόημά του εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα. Ἄν ὀνομάσεις ὅ,τι ἐπαγγέλλεται ὁ μακαρισμὸς αὐτὸς ἀγαθὸ ἢ τίμιον ἢ ὑψηλόν, αὐτὸ πού δηλώνουν οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι πάνω ἀπὸ ὅ,τι σημαίνουν. Ἡ ἐπιτυχία εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ εὐχὴ, τὸ δῶρον πάνω ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ἡ χάρις πάνω ἀπὸ τὴ φύση.

Τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὴν θεϊὰν φύσιν κρινόμενος; Τί-
 νος εἶπω τῶν ἁγίων φωνήν, δι' ἧς ἐξευτελίζεται τὸ ἀνθρώπινον;
 Κατὰ τὸν Ἀβραὰμ γῆ καὶ σποδός, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν χόρτος, κατὰ
 τὸν Δαβὶδ οὐδὲ χόρτος, ἀλλ' εἰκόδς χόρτω. Ὁ μὲν γὰρ λέγει, «πᾶσα
 5 σὰρξ χόρτος», οὗτος δὲ φησι, «ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος»· κατὰ τὸν
 Ἐκκλησιαστήν ματαιότης, κατὰ τὸν Παῦλον, ταλαιπωρία. Οἷς γὰρ
 ἑαυτὸν ὁ Ἀπόστολος κατωνόμασεν, τούτοις ἅπαν κατοικτίζεται τὸ
 ἀνθρώπινον. Ταῦτα ὁ ἄνθρωπος, ὁ δὲ Θεὸς τί; Πῶς εἶπω τὸ τί, ὃ
 μήτε ἰδεῖν δυνατὸν μήτε ἀκοῆ χωρῆσαι μήτε καρδίᾳ λαβεῖν; Ποίαις
 10 φωναῖς ἐξαγγείλω τὴν φύσιν; τί εἶρω τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐν τοῖς γι-
 νωσκομένοις ὑπόδειγμα; ποίας καινοτομήσω φωνὰς πρὸς τὴν τοῦ
 ἀφράστου τε καὶ ἀνεκφωνήτου σημασίαν; Ἦκουσα τῆς θεοπνεύ-
 στου Γραφῆς μεγάλα περὶ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διεξιούσης,
 ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν; Ὅσον γὰρ ἐγὼ ἐχώρουν δέ-
 15 ξασθαι, τοσοῦτον εἶπεν ὁ λόγος, οὐχ ὅσον ἐστὶ τὸ δηλούμενον. Ὡς
 γὰρ οἱ ἀναπνέοντες τὸν ἀέρα κατὰ τὴν ἐν ἑαυτῷ ἕκαστος εὐρυχω-
 ρίαν, ὁ μὲν πλεῖον, ὁ δὲ ἕλαττον τοῦ ἀέρος ἀνέλαβεν· οὐ μὴν ὁ πο-
 λὸν ἐν ἑαυτῷ κατασχὼν τὸν ἀέρα, ἅπαν τὸ στοιχεῖον ἐντὸς ἑαυτοῦ
 πεποιήται, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔλαβεν ἐκ τοῦ ὄλου ὅσον ἠδύνατο, καὶ
 20 τὸ ὄλον ἐστίν· οὕτω καὶ αἱ τῆς ἁγίας Γραφῆς θεολογίαι, αἱ παρὰ
 τῶν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι θεοφορουμένων ἡμῖν ἐκτεθεῖσαι, πρὸς μὲν
 τὸ ἡμέτερον τῆς διανοίας μέτρον ὑψηλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ὑπὲρ πᾶν
 εἰσι μέγεθος, τοῦ τε ἀληθινοῦ μεγέθους οὐ προσαπτόμεναι. «Τίς
 ἐμέτρησε», φησί, «τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ
 25 πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;». Ὁρᾷς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ τὴν ἀφραστον
 διαγράφοντος δύναμιν; Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὸ ὄντως ὄν; Μέρος

2. Γεν. 18,27.

3. Ἠσ. 40,6.

Τί είναι ὁ ἄνθρωπος σέ σύγκριση μὲ τὴ θεία φύση; Τίνοις ἀπὸ τοὺς ἁγίους τὸ λόγο ν' ἀναφέρω, πὺ ἐξουθενῶναι τὸν ἄνθρωπο; Κατὰ τὸν Ἀβραάμ εἶναι χῶμα καὶ τέφρα²· κατὰ τὸν Ἡσαΐα χόρτο· κατὰ τὸν Δαβίδ οὔτε καὶ χόρτο, ἀλλὰ μοιάζει μὲ χόρτο. Ὁ Ἡσαΐας λέει «κάθε ἄνθρωπος εἶναι χόρτο»³, ἐνῶ ὁ Δαβίδ «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅπως τὸ χόρτο»⁴. Κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστή εἶναι ματαιότητα⁵, ἐνῶ κατὰ τὸν Παῦλο ταλαιπωρία⁶. Γιατί μ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα πὺ ὁ Παῦλος ἀπέδωσε στὸν ἑαυτό του ἐκφράζεται οἶκτος πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὁ Θεὸς τί εἶναι; Πῶς νὰ πῶ 'τί εἶναι', ἀφοῦ οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν δοῦμε οὔτε νὰ τὸν χωρέσει ἡ ἀκοή μας, οὔτε ἡ καρδιά νὰ τὸν περιλάβει; Μὲ ποιούς λόγους νὰ ἐξαγγείλω τὴ φύση του; Ποιὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ νὰ βρῶ ἀνάμεσα σέ ὅσα ξέρω; Ποιές καινούργιες λέξεις νὰ πλάσω, γιὰ νὰ δώσω τὴ σημασία τοῦ ἀνεκφραστοῦ καὶ τοῦ ἀνεκφώνητου; Ἦκουσα ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Γραφή νὰ ἐκθέτει ὑψηλές ἔννοιες γιὰ τὴν ὑπερκεῖμενη φύση. Τί σχέση ὅμως ἔχουν αὐτὰ μὲ τὴ φύση του; Ὅσο μποροῦσα ἐγὼ νὰ καταλάβω, τόσο μοῦ φανέρωσε ὁ λόγος, ὄχι βέβαια ὅσο εἶναι αὐτὸ πὺ δηλώνει. Ὅπως ὅσοι ἀναπνέουν τὸν ἀέρα καθένας κατὰ τὴν εὐρύτητα τοῦ στέρνοῦ του, ἄλλος παίρνει περισσότερο κι ἄλλος λιγότερο ἀέρα (κι ὅποιος κρατᾶ μέσα του πολὺ ἀέρα, δὲ θὰ πεῖ ὅτι ἀναπνέει ὅλο τὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ κι αὐτὸς παίρνει ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ἀέρα ὅσο μπορεῖ καὶ τὸ σύνολο ὑπάρχει), ἔτσι κι οἱ λόγοι τῆς ἁγίας Γραφῆς περὶ τοῦ Θεοῦ, πὺ ἔχουν διατυπωθεῖ ἀπὸ ὄσους ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς διάνοιάς μας εἶναι ὑψηλοὶ καὶ μεγάλοι καὶ ὑπερβαίνουν κάθε μέγεθος, οὔτε κἂν ὅμως πλησιάζουν τὸ ἀληθινὸ μέγεθος. «Ποιὸς μέτρησε», λέει, «τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ σπιθαμὴ του, τὸ νερὸ μὲ τὸ χέρι του καὶ μὲ τὴ φούχτα του ὄλη τὴ γῆ;»⁷. Βλέπεις τὴ μεγαλοφυΐα ἐκείνου πὺ περιγράφει τὴν ἄφραστη δύναμη; Τί σχέση ὅμως ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸ πραγματι-

4. Ψαλμ. 36,2.

5. Ἐκκλ. 1,2.

6. Α' Κορ. 15,19

7. Ἡσ. 40,12.

γάρ τοι τῆς θείας ἐνεργείας ἐν ταῖς τοιαύταις μεγαληγορίαις ὁ προ-
 φητικὸς ἐνεδείξατο λόγος, αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν ἀφ' ἧς ἡ ἐνέργεια,
 ἵνα μὴ εἶπω τὴν φύσιν, ἀφ' ἧς ἡ δύναμις, οὔτε εἶπεν οὔτε ἐμέλλη-
 σεν, ἀλλὰ καὶ καθάπτεται τῷ λόγῳ τῶν στοχασμοῖς τισὶ τὸ Θεῖον
 5 ἀπεικονιζόντων, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τὸ τοιοῦτον διεξιὼν·
 «τίνι με ὁμοιώσατε;», λέγει Κύριος. Τὴν ἴσην δὲ συμβουλήν καὶ ὁ
 Ἐκκλησιαστὴς τοῖς ἰδίοις ἐγκατατίθεται λόγοις, «μὴ σπεύσης ἐξε-
 νεγκεῖν ρῆμα πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ
 ἄνω, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω», δεικνύς, οἶμαι, διὰ τῆς τῶν στοι-
 10 χείων πρὸς ἀλληλα διαστάσεως, ὅσῳ τῷ μέτρῳ ἡ θεία φύσις τῶν
 λογισμῶν γῆινων ὑπερανέστηκεν.

Τούτῳ μὲν τοι τῷ τοιούτῳ καὶ τοσοῦτῳ πράγματι, ὃ οὔτε
 ἰδεῖν ἔστιν οὔτε ἀκοῦσαι οὔτε λογίσασθαι, ὁ ἀντ' οὐδενὸς ἐν τοῖς
 οὔσι λελογισμένος ἄνθρωπος, ἡ σποδός, ὁ χόρτος, ἡ ματαιότης, οἶ-
 15 κειοῦται, εἰς νιόυ τάξιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων προσλαμβανόμε-
 νος. Τί τῆς χάριτος ταύτης ἔστιν εὔρεῖν εἰς εὐχαριστίαν ἐπάξιον;
 Ποίαν φωνήν, ποίαν διάνοιαν, ποίαν ἐνθυμήσεως κίνησιν, δι' ἣν
 τὴν τῆς χάριτος ὑπερβολὴν ἀνυμνήσει; Ἐκβαίνει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν
 ὁ ἄνθρωπος, ἀθάνατος ἐκ θνητοῦ, καὶ ἐξ ἐπικήρου ἀκήρατος, καὶ
 20 ἐξ ἐφημέρου αἰδίου, καὶ τὸ ὄλον θεὸς ἐξ ἀνθρώπου γινόμενος. Ὁ
 γὰρ Θεοῦ υἱὸς γενέσθαι ἀξιοθεῖς, ἔξει πάντως ἐν ἑαυτῷ τοῦ Πα-
 τρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ πάντων γίνεται τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν κληρο-
 νόμος. Ὡ τῆς μεγαλοδωρεᾶς τοῦ πλουσίου Δεσπότην! ὦ τῆς πλα-
 25 τεῖας παλάμης! ὦ τῆς μεγάλης χειρός! ἡλίκα τῶν ἀπορρήτων θη-
 σαυρῶν τὰ χαρίσματα! Εἰς τὸ ὁμότιμον ἑαυτῷ σχεδὸν τὴν ἐξ
 ἁμαρτίας ἀτιμωθεῖσαν φύσιν ὑπὸ φιλανθρωπίας ἄγει. Εἰ γὰρ ὅπερ
 αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν, τούτου τὴν οἰκειότητα τοῖς ἀνθρώποις
 χαρίζεται, τί ἄλλο ἢ οὐχὶ ὁμοτιμίαν τινὰ διὰ τῆς συγγενείας κατε-
 παγγέλλεται;

30 Τὸ μὲν οὖν ἔπαθλον τηλικοῦτον, ὃ δὲ ἄθλος τίς; Ἐὰν εἰρηνο-

κὸ ὄν; Μὲ τὰ μεγαλόπρεπα αὐτὰ λόγια ὁ προφητικὸς λόγος ἔδειξε ἓνα μέρος μονάχα τῆς θείας ἐνέργειας, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴ δύναμη, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ ἐνέργεια, γιὰ νὰ μὴν πῶ τὴ φύση, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ δύναμη οὔτε τὴν εἶπε οὔτε καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ τὴν πεῖ. Ἀλλὰ ἀκόμα κατηγορεῖ ἐκείνους ποὺ ἀπεικονίζουν τὸ θεῖο μὲ κάποιες φαντασίες μιλώντας μὲ κάποιο τρόπο ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντας τὸ ἑξῆς. «Μὲ ποιὸν μὲ παρομοιώσατε;»⁸, λέει ὁ Κύριος. Συμβουλὴ ταυτόσημη μὲ τὰ δικά του λόγια ἐκθέτει καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής: «μη βιαστεῖς νὰ προφέρεις λόγο κατὰ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ· γιὰτὶ ὁ Θεὸς εἶναι στὸν οὐρανὸ ἐπάνω καὶ σὺ κάτω στὴ γῆ»⁹. Μὲ τὴ διάσταση τῶν στοιχείων μεταξύ τους δείχνει, νομίζω, μὲ πόση διαφορὰ ἡ θεία φύση ὑπερβαίνει τοὺς γήινους λογισμοὺς.

Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα, ποὺ εἶναι τέτοιου εἴδους καὶ τόσο μεγάλο καὶ οὔτε νὰ τὸ δοῦμε μποροῦμε οὔτε νὰ τὸ ἀκούσομε οὔτε νὰ τὸ σκεφτοῦμε, γίνεται οἰκεῖος ὁ ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι μηδαμινὴ ἡ ἀξία του μέσα στὰ ὄντα, ποὺ εἶναι τέφρα καὶ χόρτο καὶ ματαιότητα, προσλαμβανόμενος ἀπὸ τὸ Θεὸ τῶν ὄλων στὴ θέση υἱοῦ. Ποιὰ εὐχαριστία μπορεῖ νὰ βρεθεῖ ἀντάξια γι' αὐτὴ τὴ χάρη; Ποιὰ φωνὴ, ποιὰ σκέψη, ποιὰ κίνηση τοῦ νοῦ, γιὰ ν' ἀνυμνήσει τὴν ὑπερβολικὴ χάρη; Βγαίνει ἀπὸ τὴ φύση του ὁ ἄνθρωπος, γίνεται ἀπὸ θνητὸς ἀθάνατος, ἀπὸ φθαρτὸς ἀφθαρτος, ἀπὸ ἐφήμερος αἰώνιος, καὶ μ' ἓνα λόγο γίνεται ἀπὸ ἄνθρωπος Θεός. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θὰ ἔχει ὀπωσδῆποτε μέσα του τὸ ἀξίωμα τοῦ Πατέρα, καὶ γίνεται κληρονόμος ὄλων τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν. Μεγάλῃ ἢ δωρεὰ τοῦ πλουσίου Κυρίου, ἀνοιχτὸ καὶ γενναιόδωρο τὸ χέρι. Πελώρια τὰ χαρίσματα τῶν ἀπορρήτων θησαυρῶν. Σὲ ὁμοτιμία σχεδὸν μὲ τὸν ἑαυτὸ του ὁδηγεῖ ἀπὸ φιλάνθρωπία τὴ φύση ποὺ ἔχασε τὶς τιμές της. Ἄν δηλαδὴ ὅ,τι εἶναι αὐτὸς κατὰ τὴ φύση, αὐτὸ τὸ χαρίζει νὰ τὸ οἰκειωθοῦν οἱ ἄνθρωποι, τί ἄλλο ὑπόσχεται μὲ τὴ συγγένεια ἂν ὄχι κάποια ὁμοτιμία;

Τὸ ἔπαθλο λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλο· ποῖο ὅμως εἶναι τὸ

8. Ἦσ. 40,18.

9. Ἐκκλ. 5,1.

ποιήση, φησί, τῇ τῆς υίοθεσίας χάριτι στεφανωθήση. Ἐμοὶ δοκεῖ
καὶ τὸ ἔργον ἐφ' ᾧ τὸν τοσοῦτον μισθὸν ἐπαγγέλλεται ἕτερον
δῶρον εἶναι. Τί γὰρ εἰ ἀπόλαυσιν τῶν κατὰ τὸν βίον σπουδαζομέ-
νων τῆς εἰρηνικῆς ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις γλυκύτερον ζωῆς; Ὅτι περ
5 ἂν εἴπῃς τῶν ἡδέων κατὰ τὴν ζωὴν, εἰρήνης χρῆζει τὸ εἶναι ἡδύ.
Εἰ γὰρ πάντα εἶη, ὅσα κατὰ τὸν βίον τετίμηται, πλοῦτος, εὐεξία,
γαμετή, παῖδες, οἰκία, γονεῖς, ὑπηρέται, φίλοι, γῆ, θάλασσα, τοῖς
οἰκείοις ἑκατέρα πλουτίζουσα, παράδεισοι, θῆραι, λουτρά, παλαιῖ-
στραι, γυμνάσια, τρυφητήριά τε καὶ ἡβητήρια καὶ πάντα ὅσα ἐστὶ
10 τῆς ἡδονῆς ἐφευρήματα, προσκείσθω τούτοις τὰ ἡδέα θεάματα καὶ
τὰ μουσικὰ ἀκροάματα καὶ εἴ τι ἄλλο δι' οὗ τοῖς τρυφῶσιν ὁ βίος
ἡδύνεται. Εἰ ταῦτα μὲν εἶη πάντα, τὸ δὲ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν μὴ
παρῆ, τί κέρδος ἐκείνων, πολέμου τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐπι-
κόπτοντος; Οὐκοῦν ἡ εἰρήνη αὕτη τε ἡδεῖά ἐστὶ τοῖς μετέχουσι καὶ
15 πάντα καταγλυκαίνει τὰ ἐν τῷ βίῳ τιμώμενα. Ἀλλὰ κἄν τινα συμ-
φορὰν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν εἰρήνῃ πάθωμεν, ἀγαθῶ τὸ κακὸν
συγκεκριμένον ῥᾶον τοῖς πεπονητοῖσι γίνεται· πολέμου δὲ τὴν ζωὴν
συνέχοντος, ἀναισθητοῦμεν τρόπον τινὰ πρὸς τὰς τοιαύτας τῶν λυ-
πηρῶν ἀφορμᾶς. Ὑπερβάλλει γὰρ ταῖς ἀλγηδόσι τὰ καθ' ἕκαστον ἢ
20 κοινῇ συμφορᾷ. Καὶ ὡς περ οἱ ἰατροὶ περὶ τῶν σωματικῶν λέγουσι
παθημάτων, εἰ δύο κατ' αὐτὸν ἐν ἐνὶ σώματι πόνοι συμπέσοιεν,
τοῦ ὑπερβάλλοντος μόνου τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι, λανθάνειν δὲ πως
τοῦ ἐλάττονος κακοῦ τὴν ἀλγηδόνα, τῇ ἐπιβουλῇ τοῦ ἐπικρατοῦν-
τος ἐκκλεπτομένην, οὕτω τὰ τοῦ πολέμου κακὰ τοῖς ἀλγεινοῖς
25 ὑπερβάλλοντα, πρὸς τὰς ἰδίας συμφορὰς ἀναισθητῶς ἔχειν τοὺς
καθ' ἕκαστον παρασκευάζει.

Εἰ δὲ πρὸς τὴν τῶν κακῶν τῶν ἰδίων αἴσθησιν ἀποναρκᾶ
πως ἡ ψυχὴ, τοῖς κοινοῖς τοῦ πολέμου κακοῖς ἐκπεπληγμένη, πῶς
τῶν ἡδέων αἴσθησιν ἔξει; Ποῦ ὄπλα καὶ ἵπποι καὶ τεθηγμένος σί-
30 δηρος καὶ σάλπιγξ ἠχοῦσα καὶ φάλαγγες τοῖς δόρασι φρίσσουσαι
καὶ ἀσπίδες συνεριδόμεναι καὶ κράνη τοῖς λόφοις φοβερῶς ἐπι-

ἄθλημα; Ἐάν συντελέσεις στήν ἀποκατάσταση εἰρήνης, λείπει, θά στεφανωθεῖς μέ τή χάρη τῆς υἰοθεσίας. Ἐγὼ νομίζω ὅτι καί τὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπόσχεται τόσο μισθό, εἶναι ἄλλο δῶρο. Γιατί ποιοῦ ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκομε στή ζωὴ μας οἱ ἄνθρωποι εἶναι γλυκύτερο ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ; Ὅποιο κι ἂν πεῖς ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς χρειάζεται τὴν εἰρήνη γιὰ νὰ εἶναι εὐχάριστο. Ἐάν ὑπάρχουν ὅλα ὅσα τιμοῦμε στή ζωὴ, πλοῦτη, υἰεῖα, γυναῖκα, παιδιὰ, σπίτια, γονεῖς, ὑπηρέτες, φίλοι, γῆ, θάλασσα, μὲ ἄφθονα κάθε μία τὰ δικά της ἀγαθὰ, περιβόλια, κυνήγια, λουτρά, παλαιστρες, γυμναστήρια, χῶροι διασκεδάσεων γιὰ τοὺς νέους καὶ ὅλα ὅσα ἀποτελοῦν ἐφευρέσεις γι' ἀπολαύσεις, κι ἂς προστεθοῦν σ' αὐτὰ τὰ εὐχάριστα θεάματα καὶ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα καὶ ὅ,τι ἄλλο συντελεῖ στήν εὐχαρίστηση τῆς ζωῆς ὅσων διασκεδάζουν, ἂν λοιπὸν ὑπάρχουν ὅλα αὐτά, ἀλλὰ ἀπουσιάζει τὸ ἀγαθὸ τῆς εἰρήνης, ποιά εἶναι ἡ ὠφέλειά τους, ἂν ὁ πόλεμος ἐμποδίζει τὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν; Ὡστε ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἴδια εἶναι εὐχάριστη γιὰ ὅσους τὴ ζοῦνε καὶ εὐχάριστα κάνει ὅσα τιμοῦμε στή ζωὴ μας. Ἀλλὰ, ἂν σὰν ἄνθρώπους μᾶς βρεῖ σὲ καιρὸ εἰρήνης μιὰ συμφορὰ, τὸ κακὸ ἀναμιγμένο μὲ τὸ καλὸ γίνεται πιὸ εὐκόλο γι' αὐτοὺς ποὺ τὸ ἔπαθαν. Ὅταν ὁμως τὴ ζωὴ μας τὴν ταραξοῖ ὁ πόλεμος, δὲ νιώθομε καμιά ἀνακούφιση στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τῶν λυπηρῶν. Γιατί ἡ κοινὴ συμφορὰ ξεπερνᾷ ὡς πρὸς τὸν πόνο τὶς ἀτομικὲς. Κι ὅπως οἱ γιατροὶ διδάσκουν γιὰ τοὺς σωματικὸς πόνους, πῶς ὅταν συμπέσουν δύο πόνοι στὸ ἴδιο σῶμα γίνεται αἰσθητὸς μόνο ὁ ἰσχυρότερος, ἐνῶ περνᾷ κάπως ἀπαρατήρητος ὁ μικρότερος πόνος παραμερισμένος ἀπὸ τὸν ἐπικρατέστερο, ἔτσι καὶ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ὑπερέχουν στὸν πόνο, κάνουν τὸν καθένα νὰ μὴν προσέχει τὶς ἀτομικὲς του συμφορὲς.

Ἐάν λοιπὸν σὰ ναρκαωμένη ψυχὴ δὲν ἔχει τὴν αἴσθησι τῶν ἰδίων τῆς κακῶν τρομαγμένη ἀπὸ τὰ κοινὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, πῶς θά λάβει αἴσθησι τῶν εὐχαρίστων; Ποῦ πῆγαν τὰ ὄπλα καὶ τ' ἄλογα, τ' ἀκονημένα ξίφη καὶ ἡ βροντερὴ σάλπιγγα καὶ οἱ φάλαγγες ποὺ ταραζοῦνται ἀπὸ τὰ δόρατα καὶ οἱ ἀλληλοστηριζόμενες ἀσπίδες καὶ τὰ κράνη μὲ τὰ λοφία ποὺ κινοῦνται φοβερὰ, οἱ συγκρού-

νεύοντα, συμπτώσεις, ὠθισμοί, συμπλοκαί, μάχαι, ἀνδροκτασίαι, φυγαί, διώξεις, οἰμωγαί, ἀλαλαγμοί, γῆ τοῖς αἵμασιν ὑγραιομένη, νεκροὶ πατούμενοι, τραυματῖαι καταλειπόμενοι, καὶ πάντα ὅσα ἐν τοῖς πικροῖς ἔστι τοῦ πολέμου συμπτώμασιν; ἼΑρα ὁ ἐν τούτοις ὧν 5σχέσει ποτὲ πρὸς τὴν τοῦ εὐφραίνοντος μνήμην τὸν λογισμὸν ὑποκλῖναι; Εἰ δέ που καὶ ὑποδράμοι τὴν ψυχὴν μνήμη τῶν ἡδίστων τινός, οὐχὶ προσθήκη γίνεται συμφορᾶς ἐν τῷ τῶν κινδύνων καιρῷ ἢ τῶν φιλάτων ὑπόμνησις τὸν λογισμὸν ὑπελθοῦσα; Οὐκοῦν ὁ μισθὸν σοι διδούς, εἰ τῶν κατὰ πόλεμον κακῶν χωρισθείης, δύο σοι 10κεχάρισται δωρεάς. Ἐν μὲν γὰρ ἔστι δῶρον τὸ ἔπαθλον, ἕτερον δὲ δῶρον αὐτὸς ὁ ἄθλος. Ὡστε, καὶ εἰ μὴδὲν τῷ τοιοῦτω κατ' ἐλπίδα πρόσκειται, αὐτὴ δι' ἑαυτὴν ἢ εἰρήνην πάσης ἂν ἦν τοῖς γε νοῦν ἔχουσι προτιμότερα σπουδῆς. Ἐν τούτῳ τοίνυν ἔστι τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν ἐπιγνῶναι, ὅτι τὰς ἀγαθὰς ἀντιδόσεις οὐ πόνοις 15καὶ ἰδρωσιν, ἀλλ' εὐπαθείαις τρόπον τινὰ καὶ θυμηδαίαις κεχάρισται· εἴπερ τὸ κεφάλαιον τῶν εὐφραϊνόντων ἢ εἰρήνη ἔστιν, ἣν τοσαύτην ἑκάστῳ παρεῖναι βούλεται, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ἑκαστον ἔχειν, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι νέμειν.

«Μακάριοι», γὰρ φησιν, «οἱ εἰρηνοποιοί». Εἰρηνοποιοὺς δὲ 20ἔστιν ὁ εἰρήνην διδούς ἄλλῳ· οὐκ ἂν δέ τις ἐτέρῳ παράσχοιτο, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει. Βούλεται τοίνυν πρότερον εἶναι σε πλήρη τῶν τῆς εἰρήνης καλῶν, εἴθ' οὕτως ὀρέγειν τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι τοῦ τοιοῦτου κτήματος. Καὶ μὴ λίαν τὴν διὰ βάθους θεωρίαν περιεργαζέσθω ὁ λόγος· αὐτάρκες γὰρ ἡμῖν εἰς ἀγαθοῦ κτήσιν καὶ τὸ πρόχειρον νόη- 25μα. «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί». Πολλῶν ἀρρωστημάτων θεραπείαν ὁ λόγος ἐν ὀλίγῳ χαρίζεται, διὰ τῆς περιλήψεως ταύτης καὶ γενικωτέρας φωνῆς ἐκπεριλαβὼν τὰ καθ' ἑκαστον. Τί ἐστιν ἢ εἰρήνη πρῶτον νοήσωμεν. Τί ἄλλο ἢ ἀγαπητικὴ τις πρὸς τὸ ὁμόφυλον συνδιάθεσις; Τί οὖν ἔστι ἐξ ἐναντίου τῇ ἀγάπῃ νοούμενον; Μι- 30σος, ὀργή, θυμὸς, φθόνος, μνησικακία, ὑπόκρισις, ἢ κατὰ πόλεμον συμφορὰ. Ὅρα ὅσων καὶ οἷων ἀρρωστημάτων ἀντιφάρμακόν

σεις, οί ἀπωθήσεις, οί συμπλοκές, οί μάχες, οί σκοτωμοί, οί καταδιώξεις, οί θρόνοι, οί ἀλαλαγμοί, ἡ γῆ πού τήν ποτίζει τὸ αἷμα, οί νεκροί πού τοὺς πατοῦν, οί τραυματίες πού ἐγκαταλείπονται καὶ ὄλα ὄσα ὀδυνηρὰ συμβαίνουν στοὺς πολέμους; Αὐτὸς πού βρίσκειται μέσα σὲ τέτοια ταραχὴ θὰ μπορέσει ἄραγε νὰ στρέψει ποτὲ τὴ σκέψη του στὴ θύμηση κάποιου εὐχάριστου; Κι ἂν εἰσχωρήσει κρυφὰ στὴν ψυχὴ κάποια θύμηση ἐνὸς πολὺ εὐχάριστου, δὲν ἐπιδεινώνεται ἢ συμφορὰ ὄταν στὸν καιρὸ τῶν κινδύνων περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ μας ἢ θύμηση πολὺ ἀγαπητῶν πραγμάτων; Ἐπομένως αὐτὸς πού σ' ἀνταμείβει, ἂν σταθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, σοῦ κάνει δύο δωρεές. Ἐνα δῶρο εἶναι τὸ ἔπαθλο κι ἕνα ἄλλο δῶρο τὸ ἴδιο τὸ αἶσθημα. Ὡστε, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς δὲν εἶχε τίποτε νὰ ἐλπίζει, αὐτὴ καθεαυτὴν ἢ εἰρήνη θὰ ἦταν προτιμότερη ἀπὸ κάθε προσπάθεια γιὰ ὄσους ἔχουν νοῦ. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ καταλάβομε τὴν ὑπερβολὴ τῆς φιλανθρωπίας, ὄτι τὰ ἀγαθὰ ἀντιδωρίσματα δὲν μᾶς τὰ χάρισε μὲ κόπους καὶ ἰδρωτὲς, ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο μὲ ἀπολαύσεις καὶ ἡδονές, ἂν τὸ στεφάνωμα ὄσων μᾶς εὐχαριστοῦν εἶναι ἢ εἰρήνη, πού θέλει νὰ ἔχει ὁ καθένας σὲ τόσο μέτρο, ὥστε νὰ μὴν περιορίζεται σ' αὐτὰ μονάχα, ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἀφθονία νὰ τὴ μεταδίδει καὶ σὲ ὄσους δὲν ἔχουν.

«Μακάριου», λέει, «εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί». Εἰρηνοποιὸς εἶναι ὄποιος παρέχει εἰρήνην στὸν ἄλλο, καὶ δὲ θὰ δώσει σὲ ἄλλον κάτι πού δὲν ἔχει ὁ ἴδιος. Θέλει λοιπὸν ἐσὺ πρῶτα νὰ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης κι ἔτσι ἔπειτα νὰ μεταδίδεις σ' ἐκείνους πού τοὺς λείπει τὸ ἀγαθὸ αὐτό. Κι ἄς μὴ λεπτολογοῦμε γιὰ νὰ βροῦμε τὴ βαθύτερη ἐξήγηση· γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ μᾶς φτάνει καὶ τὸ πρόχειρο νόημα. «Μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί». Ὁ λόγος αὐτὸς μὲ τὴ συντομία του χαρίζει τὴ θεραπεία πολλῶν ἀρρωστημάτων, περιλαμβάνοντας τὰ ἐπιμέρους μὲ τὴν ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ καὶ γενικὴ διατύπωση. Ἄς σκεφτοῦμε πρῶτα τί εἶναι ἢ εἰρήνη. Τί ἄλλο παρὰ μιὰ ἀμοιβαία διάθεση ἀγάπης πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας; Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτὸ πού νοεῖται ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀγάπη; Τὸ μίσος, ἢ ὀργή, ὁ θυμὸς, ὁ φθόνος, ἢ μνησικακία, ἢ ὑπόκριση, ἢ συμφορὰ τοῦ πολέμου. Βλέπετε μιὰ λέξη πόσων ἀρ-

ἔστιν ἡ μία φωνή; Ἡ γὰρ εἰρήνη κατὰ τὸ ἴσον ἐκάστω τῶν εἰρημέ-
 νων ἀντικαθίσταται καὶ ἀφανισμόν ποιεῖ τοῦ κακοῦ τῆ ἑαυτῆς πα-
 ρουσίᾳ. Ὡς γὰρ ὑγείας ἐπιλαβούσης ἡ νόσος ἐξαφανίζεται, καὶ
 φωτὸς φανέντος οὐχ ὑπολείπεται σκότος, οὕτω καὶ τῆς εἰρήνης
 5 ἐπιφανείσης, λύεται πάντα τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου συνιστάμενα πάθη.
 Τοῦτο δὲ ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν οὐδὲν οἶμαι χρῆναι διεξιέναι τῷ λόγῳ
 αὐτός· σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐπιλελόγισαι, οἷός ὁ βίος τῶν ἀλλήλους δι'
 ὑποψίας καὶ μίσους ἐχόντων, ὧν δυσάντητοι μὲν αἱ συντυχίαι, βδε-
 λυκτὰ δὲ αὐτοῖς τὰ ἀλλήλων πάντα· ἀφθογγα δὲ τὰ στόματα καὶ
 10 ἀπεστραμμένα τὰ βλέμματα, καὶ ἀκοὴ περιφραγμένη τῆ τοῦ μι-
 σοῦντος καὶ μισουμένου φωνῆ. Πᾶν δὲ φίλον ἐκατέρῳ αὐτῶν, ὃ
 τῷ ἐτέρῳ μὴ φίλον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πᾶν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον,
 ὃ τῷ δυσμενεῖ καταθύμιον.

Ὡσπερ τοίνυν τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμάτων τῆς ἰδίας εὐπνοίας
 15 τὸν παρακείμενον ἀέρα πλήρη ποιεῖ, οὕτω σοι βούλεται κατὰ πε-
 ριουσίαν πλεονάζειν τῆς εἰρήνης τὴν χάριν, ὥστε τὸν σὸν βίον θε-
 ραπείαν εἶναι τῆς ἀλλοτρίας νόσου. Ὅσον δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστὶν
 ἀγαθόν, ἀκριβέστερον ἂν ἐπιγνοίης, ἐκάστου τῶν ἐκ τῆς δυσμενοῦς
 προαιρέσεως ἐγγινομένων τῆ ψυχῇ παθημάτων τὰς συμφορὰς λο-
 20 γιζόμενος. Τίς ἂν διεξέλθοι πρὸς ἀξίαν τῆς ὀργῆς τὰ πάθη; τίς ὑπο-
 γράψει λόγος τὴν ἀσχημοσύνην τῆς τοιαύτης νόσου; Ὁρᾷς τὰ τῶν
 δαιμονώντων πάθη τοῖς ὑπὸ θυμοῦ κεκρατημένοις ἐπιφαινόμενα.
 Λόγισαι παράλληλα τοῦ τε δαίμονος καὶ τοῦ θυμοῦ τὰ συμπτώματα
 καὶ τίς ἐν τούτοις ἡ διαφορά. Ὑφαιμος καὶ διάστροφος τῶν δαιμο-
 25 νώντων ὀφθαλμός, παράφορος ἢ γλῶσσα, τραχὺ τὸ φθέγμα, ὄξεια
 καὶ ὑλακώδης ἢ φωνή. Κοινὰ ταῦτα καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ δαίμο-
 νος, κλόνος κεφαλῆς, χειρῶν ἔμπληκτοι κινήσεις, βρασμὸς ὄλου
 τοῦ σώματος, ἄστατοι πόδες, μία τῶν δύο νοσημάτων ἢ διὰ τῶν
 τοιούτων ὑπογραφή. Τοσοῦτον μόνον παρήλλακται τοῦ ἐτέρου τὸ
 30 ἕτερον, ὅσον τὸ μὲν ἐκούσιον εἶναι κακόν, τὸ δὲ ἀβουλήτως προσ-
 πίπτειν οἷς ἂν ἐγγίνεται. Τὸ δὲ κατ' ἰδίαν ὀρμὴν ἐν συμφορᾷ γενέ-

ρωστημάτων γίνεται αντιφάρμακο; Γιατί ἡ εἰρήνη ἀντιτάσσεται ἐξίσου σὲ καθένα ἀπὸ ὅσα κακὰ ἀναφέραμε καὶ μὲ τὴν παρουσία τῆς προκαλεῖ τὸν ἀφανισμό τοῦ κακοῦ. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ἀποκατασταθεῖ ἡ ὑγεία ἀφανίζεται ἡ ἀρρώστια, καὶ ὅταν ἐμφανιστεῖ τὸ φῶς τὸ σκοτάδι ὑποχωρεῖ, ἔτσι κι ὅταν φανεῖ ἡ εἰρήνη διαλύονται ὅλα τὰ ἀντίθετά τῆς πάθη. Πόσο ἀγαθὸ εἶναι αὐτό, δὲ νομίζω ὅτι χρειάζεται νὰ τὸ ἀποδείξω ὁ ἴδιος· σκέψου μόνος σου. Πῶς εἶναι ἡ ζωὴ ἐκείνων ποὺ ὑποψιάζονται καὶ μισοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ποὺ ἡ συνάντησή τους εἶναι ἀνυπόφορη κι ὁ ἕνας ἀποστρέφεται τὸν ἄλλον σὲ ὅλα. Βουβὰ τὰ στόματά τους καὶ τὰ μάτια τους κοιτάζουν ἄλλοῦ καὶ εἶναι βουλωμένα τ' αὐτιά στὴ φωνὴ ἐκείνου ποὺ μισεῖ καὶ ποὺ τὸν μισοῦν. Στὸν καθέναν ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἀγαπητὸ ὅ,τι δὲν εἶναι ἀγαπητὸ στὸν ἄλλο, κι ἀντίθετα εἶναι μισητὸ κι ἐχθρικό ὅ,τι εἶναι ἐπιθυμητὸ γιὰ τὸν ἐχθρό του.

Ὅπως λοιπὸν τὰ πολὺ εὐώδη ἀρώματα γεμίζουν γύρω τους τὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν εὐωδιά τους, ἔτσι θέλει νὰ ἔχεις τόσο ἄφθονο πλεόνασμα ἀπὸ τὴ δωρεὰ τῆς εἰρήνης, ὥστε ἡ ζωὴ σου νὰ εἶναι θεραπεία τῆς ξένης νόσου. Πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι αὐτό, θὰ τὸ ἐνοήσεις καλύτερα ἂν σκεφτεῖς τὶς συμφορὲς ποὺ προκαλοῦνται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἐχθρικῆς προαίρεσης. Ποιὸς θὰ ἐκθέσει ὅπως τοὺς ἀξίζει τὰ πάθη τῆς ὀργῆς; Ποιὸς λόγος θὰ περιγράψει τὴν ἀπρέπεια αὐτῆς τῆς νόσου; Βλέπεις τὰ πάθη τῶν δαιμονισμένων νὰ ἐκδηλώνονται σ' αὐτοὺς ποὺ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ θυμὸ. Θεώρησε παράλληλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ δαίμονα καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ ποιὰ διαφορὰ παρουσιάζουν μεταξύ τους. Ἀλλοιθωρίζουν τὰ μάτια τῶν δαιμονισμένων κι εἶναι ματωμένα, ἡ γλώσσα ἀκράτητη, ἡ φωνὴ τραχιὰ, διαπεραστικὴ, σὰ γαύγισμα. Αὐτὰ εἶναι κοινὰ σημεῖα τόσο τοῦ θυμοῦ ὅσο καὶ τοῦ δαίμονα, κεφάλι ποὺ κουνιέται, κινήσεις τῶν χεριῶν σπαστικές, ὅλο τὸ σῶμα νὰ βράζει, πόδια νὰ κλονίζονται, κοινὴ περιγραφή μὲ αὐτὰ τῶν δύο ἀσθενειῶν. Τόσο λίγο μόνο παραλλάζει τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· ἐνῶ τὸ ἕνα εἶναι ἐκούσιο κακό, τὸ ἄλλο βρῖσκει χωρὶς νὰ τὸ θέλουν ὅποιους βρῖσκει. Τὸ νὰ πέσεις στὴ συμφορὰ μὲ δικό σου θέλημα πόσο πῶ ἀξιολύπητο εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ πάθεις κάτι χωρὶς νὰ θέλεις; Καὶ τὴ

σθαι, τοῦ παρὰ γνώμην παθεῖν, ὅσον ἐλεεινότερον; Καὶ τὴν μὲν ἐκ δαίμονος νόσον ὁ ἰδὼν πάντως ἤλεσε, τὴν δὲ ἐκ θυμοῦ παραφορὰν ὁμοῦ τε εἶδεν καὶ ἐμιμήσατο, ζημίαν ἐκκρίνων τὸ μὴ ὑπερβάλλεσθαι τῷ καθ' ἑαυτὸν πάθει τὸν προνοσήσαντα. Καὶ ὁ μὲν δαίμων 5 στρεβλῶν τοῦ ἐμπαθοῦς τὸ σῶμα μέχρις ἐκείνου τὸ κακὸν ἴστησι, κατὰ τοῦ ἀέρος εἰκῆ διαρρίπτων τοῦ μεμνηνότες τὰς χεῖρας, ὁ δὲ τοῦ θυμοῦ δαίμων οὐκ ἀργὰς ποιεῖ τὰς κινήσεις τοῦ σώματος.

Ἐπειδὴν γὰρ ἐπικρατήση τὸ πάθος καὶ ὑπερζέση τὸ περικάρδιον αἷμα τῆς μελαίνης χολῆς, ὡς φασιν, ἐκ τῆς θυμώδους διαθέσεως ἀπανταχῆ κατασπαρείσης τῷ σώματι, τότε ὑπὸ τῶν ἔνδοθεν 10 συνθλιβομένων ἀτμῶν στενοχωρεῖται πάντα τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν αἰσθητήρια· ὀφθαλμοὶ μὲν ὑπὸ τὴν τῶν βλεφάρων περιγραφὴν ἐξωθοῦνται, ὕφαιμόν τι καὶ δρακοντῶδες πρὸς τὸ λυποῦν ἀτενίζοντες· ἄσθματι δὲ τὰ σλάχνα συνέχεται, διοίσουσι δὲ κατὰ τοῦ ἀρχέ- 15 νος αἱ φλέβες, καὶ ἡ γλῶσσα παχύνεται, καὶ ἡ φωνὴ στενουμένης τῆς ἀρτηρίας ἐκουσίως ὀξύνεται, καὶ τὰ χεῖλη τῆ ὑποσπορᾶ τῆς ψυχρᾶς ἐκείνης χολῆς πῆγνυται καὶ περιμελαίνεται καὶ δυσκίνητα γίνεται πρὸς τὴν κατὰ φύσιν διαστολὴν καὶ ἐπίμυσιν, ὡς μηδὲ τὸν πτύελον ἐν τῷ στόματι πλεονάζοντα περικρατεῖν δύνασθαι, ἀλλὰ 20 συνεκβαλεῖν τοῖς ρήμασι τοῦ βεβιασμένου φθόγγου τὸν ἀφρὸν παραπτύοντος.

Τότε τοίνυν καὶ τὰς χεῖρας ἔστιν ἰδεῖν ἀνακινουμένας ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τοὺς πόδας ὡσαύτως· κινεῖται δὲ τὰ μέλη ταῦτα, οὐκέτι μᾶτην, καθάπερ ἐπὶ τῶν δαιμονώτων γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ κακῶ τῶν 25 ἀλλήλοις διὰ τῆς νόσου συμπλεκομένων. Εὐθύς γὰρ πρὸς τὰ καίρια τῶν αἰσθητηρίων αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀλλήλους πληττόντων γίνονται. Εἰ δέ που προσεγγίσει ἐν τῇ συμπλοκῇ τὸ στόμα τῷ σώματι, οὐδε οἱ ὀδόντες ἄπρακτοι μένουσιν, ἀλλ' ἐμφύονται θηρίου δίκην οἷς ἂν ἐμπελάσωσι. Καὶ τίς ἂν τὰ καθ' ἕκαστον εἴποι κακά, ὅσα ἐκ τοῦ 30 θυμοῦ τὴν γένεσιν ἔχει; Ὁ τοίνυν κωλύων τὴν τοιαύτην ἀσχημοσύνην, εἰκότως ἂν μακαριστός τε καὶ τίμιος ἐκ τῆς μεγίστης εὐεργεσίας ὀνομάζοιτο. Εἰ γὰρ ὁ σωματικῆς τινος ἀηδίας χωρίσας τὸν

δαιμονική νόσο ὅποιος τὴν εἶδε ὅπωςδήποτε τὴν εὐσπλαχνίζεται τὴν παραφορὰ ὅμως τοῦ θυμοῦ τὴν εἶδε καὶ συγχρόνως τὴ μιμήθηκε, κρίνοντας ὡς ζημία νὰ μὴν ὑπερτερεῖ στὸ δικό του πάθος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀρρώστησε παλιά. Καὶ ὁ δαίμονας συστρέφει τὸ σῶμα τοῦ δαιμονισμένου καὶ περιορίζεται νὰ ἀπλώνει ἄσκοπα τὰ χέρια του ἐδῶ κι ἐκεῖ στὸν ἀέρα. Ὁ δαίμονας ὅμως τοῦ θυμοῦ δὲν ἀφήνει ἀκίνητο κανένα σημεῖο τοῦ σώματος.

Ὅταν δηλαδὴ τὸ πάθος κυριαρχήσει καὶ ὑπερθερμανθεῖ τὸ γύρω ἀπ' τὴν καρδιὰ αἷμα τῆς μαύρης χολῆς, ὅπως λένε, ποὺ τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ τὴ διαχέει σὲ κάθε σημεῖο τοῦ σώματος, τότε ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς ποὺ συμπιέζονται μέσα στὸν ἄνθρωπο ἐρεθίζονται ὅλα τὰ γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι αἰσθητήρια. Τὰ μάτια πετιοῦνται πρὸς τὰ ἔξω κι ἀτενίζουν κατακόκκινα, ὅπως τὸ φίδι, αὐτὸν ποὺ τὸ ἐνοχλεῖ. Τὰ σπλάχνα ἀνεβοκατεβαίνουν ἀπὸ τὴ βαριά ἀναπνοή, διαστελλονται οἱ φλέβες στὸν αὐχένα, ἡ γλῶσσα χοντραίνει καὶ ἡ φωνὴ στριγγλίζει καθὼς στενεύει ἡ ἀρτηρία, τὰ χεῖλη σκληραίνουν καὶ μαυρίζουν καθὼς περνᾷ μέσα τους ἐκεῖνη ἡ ψυχρὴ χολὴ καὶ δυσκολεύονται στὸ φυσικὸ ἀνοιγοκλείσιμό τους, ὥστε οὔτε τὸ σάλιο ποὺ πλεονάζει δὲν μποροῦν νὰ κλείσουν μέσα στὸ στόμα, ἀλλὰ τὸ βγάζουν μαζί μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴν παραμορφωμένη λέξη φτύνουν τέλος καὶ τὸν ἀφρό.

Τότε καὶ τὰ χέρια μπορεῖς νὰ δεῖς νὰ τοὺς δίνει κίνηση τὸ πάθος καὶ τὰ πόδια ἐπίσης· καὶ δὲν κινοῦνται ἄσκοπα τὰ μέλη αὐτά, ὅπως γίνεται στοὺς δαιμονισμένους, ἀλλὰ γιὰ νὰ βλάψουν ἐκεῖνους ποὺ θυμωμένοι κι αὐτοὶ συμπλέκονται μαζί τους. Καὶ τὰ χτυπήματα πέφτουν ἀμέσως πρὸς τὰ καίρια αἰσθητήρια αὐτῶν ποὺ ἀλληλοχτυπιοῦνται. Κι ἂν κατὰ τὴ συμπλοκὴ τὸ στόμα κάποιου πλησιάσει τὸ σῶμα τοῦ ἄλλου δὲ μένουν μῆτε τὰ δόντια ἄπρακτα, ἀλλὰ δαγκώνουν ὅποιους πλησιάσουν ὅπως τὰ θηρία. Καὶ ποιὸς θὰ ἐξιστορήσει μία-μία τίς κακὲς ὑλικὲς συνέπειες ποὺ ἔχει ὁ θυμός; Ὅποιος λοιπὸν ἐμποδίζει τὸν ἐξευτελισμὸ αὐτὸν εἶναι ἄξιος νὰ μακαρίζεται καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ αὐτὴ τὴ μέγιστη εὐεργεσία ποὺ προσφέρει. Γιατί, ἂν αὐτὸς ποὺ ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ κάποια σωματικὴ ἀπρέπεια εἶναι ἄξιος τιμῆς γιὰ τὴν πράξη του αὐτή,

ἄνθρωπον τίμιος διὰ τῆς τοιαύτης εὐποιΐας ἐστί, πόσῳ μᾶλλον ὁ τὴν ψυχὴν τῆς νόσου ταύτης ἐλευθέρωσας ὡς εὐεργέτης τοῦ βίου παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι νομισθήσεται; Ὅσον γὰρ κρείττων ἢ ψυχὴ τοῦ σώματος, τοσοῦτω τιμιώτερος τῶν τὰ σώματα θεραπευόντων 5 ὁ τὰς ψυχὰς ἐξιώμενος.

Καὶ μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐκ τοῦ μίσους ἐνεργουμένων κακῶν τὴν κατὰ τὸν θυμὸν ἀηδίαν οἶεσθαί με χαλεπωτάτην εἶναι. Δοκεῖ μοι τὸ κατὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ὑπόκρισιν πάθος πολλῶ χαλεπώτερον τοῦ μνημονευθέντος εἶναι, ὅσῳ καὶ δεινότερον τοῦ προδῆλου τὸ κε-
10 κρυμμένον. Καὶ γὰρ τῶν κυνῶν τούτους πλέον διευλαβούμεθα, ὧν οὔτε ὑλακῆ τὸν θυμὸν προμηγνύει, οὔτε κατὰ τὸ πρόσωπον ἔφοδος, ἀλλ' εὐπράῳ τε καὶ ἡμέρῳ τῷ σχήματι τὸ ἀπροόρατόν τε καὶ ἀπερί-
σκεπτον ἡμῶν ἐπιφυλάττουσι· τοιοῦτόν ἐστι τὸ κατὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ὑπόκρισιν πάθος, οἷς ἔνδοθεν μὲν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τὸ μι-
15 σος οἷόν τι πῦρ κατὰ τὸ λεληθὸς ὑποτρέφεται, τὸ δὲ φαινόμενον τῇ ὑποκρίσει κατασχηματίζεται πρὸς τὸ φίλον. Ὡσπερ δὲ εἰ πῦρ ἀχύ-
ροις ὑποκρυφθεῖη, τέως μὲν ἔνδοθεν διασμύχει τῇ καύσει τὰ παρα-
κείμενα, φλόξ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον οὐκ ἐκδίδεται, ἀλλὰ δριμῆς τις καπνὸς βιαίως ἔνδοθεν συνθλιβόμενος διεξέρχεται, εἰ δὲ τινος τύχη
20 διαπνοῆς, τότε εἰς λαμπράν τε καὶ ἔκδηλον ἀναρριπίζεται φλόγα· οὕτω καὶ ὁ φθόνος διεσθίει μὲν ἔνδοθεν τὴν καρδίαν, πρὸς δίκην οἷον ἀχύρων πεπιλημένον τινὰ θημῶνα, καὶ κρύπτει μὲν ὑπ' αἰσχύ-
νης τὴν νόσον, οὐ μὴν δυνατός ἐστιν εἰς τὸ παντελὲς ἐπικρύψασθαι, ἀλλ' οἷόν τις καπνὸς δριμύς ἐκ τοῦ φθόνου πικρία τοῖς περὶ τὸ σχῆμα
25 συμπτώμασιν ἐνδιαφαινεται. Εἰ δὲ τις συμφορὰ τοῦ φθονουμένου προσάψαιτο, τότε φανεροῖ τὴν νόσον, ἐν εὐφροσύνῃ τε καὶ ἡδονῇ τὴν ἐκείνου λύπην ποιούμενος. Κατηγορεῖται δὲ τὰ κρυπτὰ τοῦ πάθους, ἕως ἂν λανθάνειν δοκῇ, διὰ τῶν φανερῶν τεκμηρίων περὶ τὸ πρό-
σωπον. Τὰ γὰρ ἐπιθανάτια τῶν ἀπεγνωσμένων σημεῖα ταῦτα τοῦ
30 διὰ φθόνου ἐκτετηκότος πολλάκις γίνεται, ὀφθαλμοὶ ξηροί, κατε-
σκληκόσι τοῖς βλεφάροις ἐγκοιλαινόμενοι, ὄφρὺς συμπεπτωκυῖα, ὀστέα τῶν σαρκῶν ἐν τόπῳ διαφαινόμενα.

Ἡ δὲ αἰτία τῆς νόσου τίς; Τὸ ἐν ἀθυμίᾳ ζῆν ἀδελφὸν ἢ οἰκτεῖον ἢ γείτονα. Ὡ καινῶν ἀδικημάτων! Ἐγκλημα ποιεῖσθαι τὸ μὴ δυ-

πόσο μάλλον πρέπει να θεωρηθεῖ εὐεργέτης τῆς ζωῆς ὅποιος ἐλευθερώνει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τῆ νόσο αὐτῆ; Ὅσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, τόσο μεγαλύτερης τιμῆς εἶναι ἄξιος ἀπὸ ἐκεῖνον πὺ θεραπεύει τὰ σώματα ὅποιος ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆ νόσο τοὺς τρεῖς ψυχές.

Κι ἄς μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ἀπὸ ὅσα δυσάρεστα προκαλεῖ τὸ μῖσος θεωρῶ πῶς τὸ χειρότερο εἶναι ὁ ἀποκρουστικὸς θυμὸς. Πολὺ χειρότερο θεωρῶ τὸ φθόνον καὶ τὴν ὑποκρισίαν ἀπὸ τὸ θυμὸ πὺ ἀναφέραμε, ὅσο πιὸ φοβερὸ εἶναι τὸ κρυφὸ ἀπὸ τὸ φανερό. Γιατὶ κι ἀπὸ τὰ σκυλιὰ πιὸ πολὺ φοβόμαστε ἐκεῖνα πὺ δὲν προμηνοῦν τὸ θυμὸ τοὺς μὲ τὸ γαύγισμα οὔτε μὲ μιὰ ἔφοδο ἀπὸ ἐμπρός, ἀλλὰ, ἐνῶ δείχνουν ἡσυχὰ καὶ ἡμερὰ, καιροφυλακτοῦν πράγματι νὰ μᾶς βροῦν ξενοιαστοὺς κι ἀπρόσεκτοὺς. Τέτοιο εἶναι τὸ πάθος τοῦ φθόνου καὶ τῆς ὑποκρισίας. Ἐνῶ ἐσωτερικὰ στὸ βάθος τῆς καρδιάς ὑποβόσκει τὸ μῖσος σὰν φωτιά ἀθέατη, κατὰ τὸ φαινόμενο παίρνει ὑποκριτικὰ ὄψη φιλική. Κι ὅπως ἡ φωτιά πὺ εἶναι σκεπασμένη μὲ τὰ ἄχυρα προχωρεῖ πρῶτα στὸ βάθος κρυφοκαίοντας τὰ γύρω ἄχυρα χωρὶς νὰ βγάξει φλόγα φανερά ἀλλὰ ἀναπηδᾷ πυκνὸς καπνὸς μὲ ὀρμὴ ἀπὸ τὰ ἄχυρα πὺ τὸν πιέζουν κι ἂν τύχει νὰ φυσήξει τότε πετάγεται στὰ φανερά ἢ ὀλόλαμπρη φλόγα, ἔτσι εἶναι κι ὁ φθόνος· κατατρώγει ἀπὸ μέσα τὴν καρδιά ὅπως ἡ φωτιά μιὰ γεμάτη ἀπὸ ἄχυρο ἀποθήκη· καὶ ἀπὸ ντροπὴ βέβαια κρύβει τὴ νόσον τοῦ ὀφθονερός, δὲν εἶναι ὁμοῦ σὲ θέσιν νὰ κρυφτεῖ ὀλότελα. Ἀλλὰ σὰν ἓνας καπνὸς ἔντονος διακρίνεται στὶς ἐκδηλώσεις ἢ ἐχθρότητα τοῦ φθόνου. Κι ἂν βρεῖ τὸ φθονούμενον κάποτε συμφορὰ, τότε ἐκδηλώνει τὴ νόσον τοῦ κάνοντας εὐχαρίστησιν καὶ χαρὰ τοῦ τῆ λύπῃ ἐκείνου. Τὸ κρυμμένο πάθος ὅσο νομίζομε ὅτι λανθάνει, τὸ μαρτυροῦν φανερὲς ἀποδείξεις στὸ πρόσωπον. Τὰ σημάδια τοῦ θανάτου στοὺς ἀπελπισμένους, αὐτὰ παρουσιάζονται συχνὰ σ' αὐτὸν πὺ λιώνει ἀπὸ τὸ φθόνον· ξηραίνονται τὰ μάτια καὶ βαθουλώνουν μέσα στὰ τραβηγμένα βλέφαρα, τὰ φρύδια πέφτουν, ὅπου ἦταν σάρκες τώρα φαίνονται κόκκαλα.

Καὶ ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ ποιὰ εἶναι; Νὰ δοκιμάσει θλίψιν στὴ ζωὴ τοῦ ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ συγγενὴς ἢ ὁ γείτονας. Καινούργια ἀντίλη-

στυχεῖν ἐκεῖνον, οὐ ταῖς εὐπραγίαις ἀλγύνεται· οὐκ ἐξ ὧν αὐτός τι
 πέπονθε παρ' αὐτοῦ κακὸν τὴν ἀδικίαν κρίνων, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐκεῖνος
 ἀδικῶν οὐδέν, ἐν τοῖς καταθυμίαις ἐστί. Τί πέπονθας, ὦ δειλαίε;
 πρὸς αὐτὸν εἶποιμι ἄν· ἀντὶ τίνος ἐκτέτηκας, πικρῶ τῷ ὀφθαλμῷ
 5 τὰς εὐπραγίας ὑποβλέπων τοῦ γείτονος; Τί ἐγκαλεῖν ἔχεις; Εἰ εὐ-
 πρεπῆς ἐκεῖνος τῷ σώματι; εἰ λόγῳ κεκόσμηται; εἰ τῷ γένει τὸ
 πλεον ἔχει; εἰ τινος ἀρχῆς ἐπιβὰς λαμπρὸς ἐπὶ τῆς ἀξίας ὀράται; εἰ
 χρημάτων αὐτῷ τις εὐπορία προσγένονεν; εἰ σεμνὸς ἐν λόγοις διὰ
 τὴν φρόνησιν; εἰ περίβλεπτος τοῖς πολλοῖς ἐξ εὐεργεσίας ἐστί; εἰ
 10 παισὶν ἐπαγάζεται; εἰ γαμετῆ εὐφραίνεται; εἰ ταῖς τοῦ οἴκου προσ-
 ὄδους λαμπρύνεται; Διὰ τί σοι ταῦτα καθάπερ ἄκιδες βελῶν κατὰ
 τῆς καρδίας ἐμπίπτουσι; Συγκροτεῖς τὰς παλάμας, τοὺς δακτύλους
 συμπλέκεις, ἀδημονεῖς τοῖς λογισμοῖς, βύθιον τι καὶ ὀδυνηρὸν ὑπο-
 στένεις, ἀηδῆς σοι ἢ τῶν προσόντων ἀπόλαυσις, πικρὰ ἢ τράπεζα,
 15 κατηφῆς ἢ οἰκία, ἔτοιμον τὸ οὖς πρὸς τὴν τοῦ εὐπράττοντος διαβο-
 λῆν. Εἰ δέ τι τῶν δεξιῶν λέγοιτο, βέβυσται ἢ ἀκοή πρὸς τὸν λόγον.
 Καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν διακεῖμενος, τί περιστέλλεις τῇ ὑποκρίσει τὴν
 νόσον; Πῶς σοι τὸ τῆς φιλίας προσωπεῖον διὰ τῆς κατεσχηματι-
 σμένης εὐνοίας ἐπιμορφίζεται; Τί δεξιῶς ταῖς εὐφήμοις προσηγο-
 20 ρίαις, χαίρειν καὶ ὑγιαίνειν ἐγκελευόμενος, τὰ ἐναντία δι' ἀπορρη-
 των κατὰ ψυχὴν ἐπαρώμενος;

Τοιοῦτος ὁ Κάιν, ὁ τῇ εὐδοκίμῃσει τοῦ "Ἀβελ ἐπιλυσσήσας· ὁ
 φθόνος μὲν ἔνδοθεν τὸν φόνον ἐνεκελεύετο, ἡ δὲ ὑπόθεσις δήμιος
 γίνεται· φίλος γάρ τι καὶ προσήγορον ὑπελθὼν σχῆμα, τῆς τῶν γο-
 25 νέων συμμαχίας πόρρωθεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πεδῖον προήγαγεν, εἶθ' οὐ-
 τως ἐξεκάλυψε τῷ φόνῳ τὸν φθόνον. Ὁ τοίνυν τὴν τοιαύτην νόσον
 ἐκβάλλων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ εὐνοία τε καὶ εἰρήνη συνδε-
 σμῶν τὸ ὁμόφυλον καὶ εἰς φιλικὴν ὁμοφωνίαν τοὺς ἀνθρώπους

ψη τοῦ ἐγκλήματος! Νὰ θεωρεῖ ἐγκλημα τὸ ὅτι δὲ δυστυχεῖ ἐκεῖνος, πού ἡ εὐτυχία του τὸν λυπεῖ, χωρὶς νὰ κρίνει ἀδικία κάποιο κακὸ πού ἔπαθε ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔχει αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ χωρὶς ν' ἀδικεῖ σὲ τίποτα. Τί ἔχεις πάθει, δυστυχισμένε; θὰ τὸν ρωτήσω. Γιὰ ποῖό λόγο ἀφανίζεσαι, λοξοκοιτάζοντας μὲ πικρὸ βλέμμα τὴν καλοτυχία τοῦ γείτονά σου; Σὲ τί μπορεῖς νὰ τὸν κατηγορήσεις; Ἐπειδὴ ἔχει καλὴ σωματικὴ διάπλαση; Ἐπειδὴ μιᾶ ὥραϊα; Ἐπειδὴ ἡ γενιά του εἶναι καλύτερη; Ἐπειδὴ κατέλαβε κάποια ἀρχὴ καὶ διακρίνεται γιὰ τὸ ἀξίωμά του; Ἐπειδὴ ἔχει ἀποκτήσει κάποια οἰκονομικὴ ἄνεση; Ἐπειδὴ ἡ φρόνησή του δίνει σοβαρότητα στὰ λόγια του; Ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸς στοὺς πολλοὺς γιὰ τὸ λόγο ὅτι κάνει καλά; Ἐπειδὴ χαίρεται γιὰ τὰ παιδιά του; Ἐπειδὴ εἶναι εὐχαριστημένος γιὰ τὴ σύζυγό του; Ἐπειδὴ ἀπὸ εἰσοδήματα τοῦ σπιτιοῦ κάνει λαμπρὴ ζωὴ; Γιατί ὅλα αὐτὰ τρυποῦν τὴν καρδιά σου σὰ νὰ εἶναι αἰχμὲς ἀπὸ βέλη; Χτυπᾶς ἀπελπισμένος τὰ χέρια, συμπλέκεις τὰ δάχτυλα, εἶσαι ὄλο ἀδημονία, στενάζεις μὲ ὀδύνη ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς, δὲ σὲ εὐχαριστεῖ ἡ ἀπόλαυση ὧσων ἔχεις· τὸ τραπέζι σου πικρὸ, σκοτεινὸ τὸ σπίτι σου· τ' αὐτί σου ἔτοιμο ν' ἀκούσει τὴ συκοφαντία γιὰ αὐτόν πού εὐτυχεῖ ἂν ὁμως λέγεται κάτι καλὸ γι' αὐτόν βουλώνεις τ' αὐτιά σου στὸν καλὸ λόγο. Κι ἐνῶ ἔχεις τέτοια ψυχικὴ διάθεση, γιατί καλύπτεις τὴ νόσο μὲ τὴν ὑποκρισία; Πῶς μὲ μιὰ ὀλότελα πλαστὴ φιλία ἀποθέτεις στὴν ὄψη σου τὸ προσωπεῖο τῆς ἀγάπης; Γιατί τὸν ὑποδέχεσαι μὲ θερμοὺς χαιρετισμοὺς καὶ τοῦ εὐχεσαι νὰ εἶναι χαρούμενος καὶ ὑγιής, ἀλλὰ στὸ βάθος τῆς ψυχῆς σου εὐχεσαι κρυφὰ τὰ ἀντίθετα;

Τέτοιοι ἦταν ὁ Κάϊν, πού τὸν ἔπιασε μανία, γιατί φάνηκε εὐάρεστος στὸ Θεὸ ὁ Ἄβελ. Ὁ φθόνος ἀπὸ μέσα παρακινοῦσε στὸ φόνο καὶ ἡ ὑποκρισία γίνεται ὁ δολοφόνος. Γιατί, παίρνοντας ὄψη φιλικὴ καὶ πρόσχαρη, τὸν ὀδήγησε μακριὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς πού θὰ τὸν βοηθοῦσαν, κι ἔτσι ἔπειτα ἀποκάλυψε τὸ φθόνου του μὲ τὸ φόνο. Ὅποιος λοιπὸν βγάζει μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τὴ νόσο αὐτὴ καὶ συνάπτει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν φιλία καὶ τὴν εἰρήνη καὶ ὀδηγεῖ τοὺς συνανθρώπους του σὲ φιλικὴ ὁμογνωμοσύ-

ἄγων, ἄρ' οὐχὶ θείας ὄντως δυνάμεως ἔργον ποιεῖ, τὰ μὲν κακὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περιορίζων, ἀντεισάγων δὲ τὴν τῶν ἀγαθῶν κοινωνίαν; Διὰ τοῦτο υἱὸν Θεοῦ τὸν εἰρηνοποιὸν ὀνομάζει, ὅτι μιμητῆς γίνεται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὁ ταῦτα τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων 5 χαριζόμενος.

«Μακάριοι» τοίνυν «οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Τίνες οὗτοι; Οἱ μιμηταὶ τῆς θείας φιλανθρωπίας, οἱ τὸ ἴδιον τῆς θείας ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἰδίου δεικνύντες βίου. Ἄναιρεῖ καθόλου καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν περίσθησιν, ὁ τῶν ἀγαθῶν εὐεργέτης καὶ 10 Κύριος, πᾶν ὅσον ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἔκφυλόν τε καὶ ἀλλότριον. Ταύτην νομοθετεῖ καὶ σοὶ τὴν ἐνέργειαν, ἐκβάλλειν τὸ μῖσος, καταλύειν τὸν πόλεμον, ἀφανίζειν τὸν φθόνον, ἐξορίζειν τὴν μάχην, ἀναιρεῖν τὴν ὑπόκρισιν, κατασβεννύειν ἔνδοθεν τὴν ὑποσμύχουσαν ἐν τῇ καρδίᾳ μνησικακίαν, ἀντεισάγειν δὲ ἀντὶ τούτων ὅσα τῇ ὑπεξαιρέ- 15 σει τῶν ἐναντίων ἀντικάθηται. Ὡς γὰρ τῇ τοῦ σκότους ὑποχωρήσει τὸ φῶς ἐπιγίνεται, οὕτω καὶ ἀνθ' ἑκάστου τούτων ὁ τοῦ πνεύματος καρπὸς ἀντεισέρχεται, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, χρηστότης, μακροθυμία, ἅπας ὁ τῷ Ἀποστόλῳ κατειλεγμένος τῶν ἀγαθῶν ἀριθμός.

20 Πῶς οὖν οὐ μακάριος ὁ τῶν θεῶν δωρεῶν διανομὴς, ὁ μιμητῆς τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, ὁ τῇ θεῖᾳ μεγαλοδωρεᾷ τὰς ἰδίας ἐξομοιωῶν εὐποίας; Τάχα δὲ οὐ πρὸς τὸ ἀλλότριον ἀγαθὸν μόνον ὁ μακαρισμὸς βλέπει, ἀλλ' οἴμαι κυρίως εἰρηνοποιὸν χρηματίζειν τὸν τὴν ἐν ἑαυτῷ στάσιν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν ἐμφύ- 25 λιον τῆς φύσεως πόλεμον εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν ἄγοντα, ὅταν μηκέτι ἐνεργὸς ᾖ ὁ τοῦ σώματος νόμος, ὁ ἀντιστρατεύομενος τῷ νόμῳ τοῦ νοός, ἀλλ' ὑποζευχθεὶς τῇ κρείττονι βασιλείᾳ ὑπηρέτης γίνεται τῶν θεῶν ἐπιταγμάτων. Μᾶλλον δὲ μὴ τοῦτο νομίσωμεν συμβουλευεῖν τὸν λόγον, τὸ ἐν δυάδι νοεῖσθαι τῶν κατωρθωκῶτων 30 τὸν βίον, ἀλλ' ἐπειδὴν ἐξαιρεθῆ τὸ ἐν ἡμῖν φραγμοῦ τὸ μεσότοιχον τῆς κακίας, εἰς οἱ δύο τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακράσει συμφυέντες

νη, δὲν κάνει τάχα ἔργο δύναμης θεϊκῆς, περιορίζοντας τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀνθρώπινης φύσης κι ἀναπληρώνοντάς τα μὲ τὴν κοινω- νία τῶν ἀγαθῶν; Γι' αὐτὸ ὀνομάζει τὸν εἰρηνοποιὸ «υἱὸ τοῦ Θεοῦ», γιατί γίνεται μιμητῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁποῖος χαρίζει τὰ δῶρα τῆς εἰρήνης στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

«Μακάριοι λοιπὸν οἱ εἰρηνοποιοί, γιατί αὐτοὶ θὰ ὀνομαστοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ». Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; "Ὅσοι μιμοῦνται τὴ θεία φιλαν- θρωπία, ὅσοι δείχνουν τὸ γνῶρισμα τῆς θείας ἐνέργειας ἐπάνω στὴ δική τους ζωὴ. Διαγράφει ὀλοσχερῶς καὶ ἀφανίζει στὸ μηδέν, ὁ χορηγὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ Κύριός μας, κάθε τι ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ξένο ἀπὸ αὐτό. Αὐτὸ νομοθετεῖ νὰ κάνεις καὶ σὺ νὰ ἀποβάλεις τὸ μίσος, νὰ σταματήσεις τὸν πόλεμο, νὰ ἀφανίσεις τὸ φθόνο, ν' ἀπομακρύνεις τὶς διαμάχες, νὰ ἐξαφανίσεις τὴν ὑποκρισία, νὰ σβῆσεις τὴ φωτιὰ τῆς μνησικακίας ποὺ κρυφο- καίει μέσα στὴν καρδιά σου καὶ στὴ θέση τους νὰ βάλεις ὅσα παίρνουν θέση μετὰ τὴν ἐκβολὴ τῶν ἀντιθέτων τους. "Ὅπως δηλα- δὴ μὲ τὴν ὑποχώρηση τοῦ σκοτότος ἔρχεται τὸ φῶς, ἔτσι καὶ τὴ θέση καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ τὴν καταλαμβάνει ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύμα- τος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, χρηστότητα, μακροθυμία, ὄλος ὁ κατά- λογος τῶν ἀγαθῶν ποὺ δίνει ὁ Ἀπόστολος.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι μακάριος ὁ διανομέας τῶν θείων δωρε- ῶν; ὁ μιμητῆς τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ; αὐτὸς ποὺ ἐξομοιώνει ὅσα καλὰ πράττει μὲ τὴ μεγάλη δωρεὰ τοῦ Θεοῦ; Ἴσως ὁ μακαρι- σμὸς δὲν ἀφορᾷ μόνο τὸ ἀγαθὸ τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ, νομίζω, εἰρηνο- ποιὸς εἶναι κυρίως αὐτὸς ποὺ φέρνει σὲ συμφωνία εἰρήνης τὴ διά- σταση τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος, τὸν ἐμφύλιο πόλεμο τῆς ἀν- θρώπινης φύσης, ὅταν παύσει πιά νὰ λειτουργεῖ ὁ νόμος τοῦ σώματος, ποὺ ἀντιστρατεύεται τὸ νόμο τοῦ πνεύματος, κι ἀφοῦ δε- χτεῖ τὸ ζυγὸ τῆς ἀνώτερης βασιλείας, γίνεται ὑπηρέτης τῶν θείων διαταγμάτων. Καὶ καλύτερα, ἄς μὴ νομίσουμε ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς δί- νει αὐτὴ τὴ συμβουλή, νὰ θεωροῦμε δηλαδὴ ὡς διπλὴ τὴ ζωὴ ἐκείνων ποὺ κατόρθωσαν τὴν ἀρετῆ. Ἀλλὰ ἂν ἐξαλειφθεῖ ἀπὸ μέσα μας τὸ μεσότοιχο τῆς κακίας τοῦ ἐσωτερικοῦ μας φραγμοῦ, ἡ δυάδα συνενώνεται καὶ γίνεται μονάδα μὲ τὴν ἀνάκρασή τους μὲ

γίνονται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀπλοῦν τὸ θεῖον καὶ ἀσύνθετον καὶ ἀσχημάτιστον εἶναι πεπίστευται, ὅταν καὶ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς τοιαύτης εἰρηνοποιΐας ἔξω τῆς κατὰ τὴν διπλῆν συνθέσεως γένηται καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπανέλθῃ, ἀπλοῦν τε καὶ ἀσχημάτιστον 5 καὶ ὡς ἀληθῶς ἐν γενόμενον, ὡς ταῦτόν εἶναι τῷ κρυπτῷ τὸ φαινόμενον καὶ τῷ φαινομένῳ τὸ κεκρυμμένον, τότε ἀληθῶς κυροῦται ὁ μακαρισμὸς καὶ λέγονται κυρίως οἱ τοιοῦτοι υἱοὶ Θεοῦ, μακαρισθέντες κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὸ καλύτερο. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θεῖο πιστεύομε πῶς εἶναι ἀπλὸ καὶ ἀσύνθετο καὶ ἀσχημάτιστο, ὅταν κι ὁ ἄνθρωπος ξεπεράσει τὴ διπλὴ σύνθεσή του μὲ τὸ εἰρηνοποιὸ ἔργο του κι ἐπανέλθει στὰ ἀκριβῆ ὄρια τοῦ ἀγαθοῦ, ἀφοῦ γίνεῖ ἀπλὸ καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀληθινὰ ἓνα, ὥστε νὰ συμπέσουν τὸ κρυμμένο μὲ τὸ φανερὸ καὶ τὸ φανερὸ μὲ τὸ κρυμμένο, τότε ἀληθινὰ ἐπιβεβαιώνεται ὁ μακαρισμὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὀνομάζονται κυριολεκτικὰ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κρίθηκαν ἄξιοι γιὰ τὴ μακαριότητα σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄

«Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν
ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»

Ἡ μὲν τάξις τῆς ὑψηλῆς τῶν μαθημάτων διδασκαλίας ἐπὶ τὸν ὄγδοον ἀγει βαθμὸν τὴν παροῦσαν τοῦ ρητοῦ θεωρίαν, ἐγὼ δὲ κα-
5 λῶς ἔχειν φημί πρῶτον ἐκεῖνο κατανοῆσαι τῷ λόγῳ, τί τὸ τῆς ὀγδόης παρὰ τῷ Προφῆτῃ μυστήριον τῆς ἐν δύο ψαλμωδίαις προ-
τεταγμένης, τί δὲ ὁ μακαρισμὸς καὶ ἡ τῆς περιτομῆς νομοθεσία κατὰ τὴν ὀγδόην ἀμφοτέρα τῷ νόμῳ παρατηρούμενα. Τάχα τι συγ-
γενὲς ὁ ἀριθμὸς οὗτος πρὸς τὴν ὀγδόην ἔχει μακαριότητα, ἥτις
10 ὡσπερ κορυφὴ τῶν μακαρισμῶν πάντων ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου κεῖται τῆς ἀγαθῆς ἀναβάσεως. Ἐκεῖ τε γὰρ ὁ Προφῆτης τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν τῷ τῆς ὀγδόης αἰνίγματι διασημαίνει καὶ ὁ καθαρισμὸς τὴν ἐπὶ τὸ καθαρὸν τε καὶ κατὰ φύσιν ἐπάνοδον τοῦ μολυνθέντος ἀνθρώπου ἐνδείκνυται καὶ ἡ περιτομὴ τὴν τῶν νεκρῶν δερμάτων
15 ἀποβολὴν ἐρμηνεύει, ἃ μετὰ τὴν παρακοὴν τῆς ζωῆς γυμνωθέντες ἐνεδυσάμεθα· καὶ ἐνταῦθα ἡ ὀγδοὴ μακαριότης τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν ἔχει τῶν εἰς δουλείαν μὲν ἐκπεσόντων, ἐπὶ βασιλείαν δὲ πάλιν ἐκ τῆς δουλείας ἀνακληθέντων.

«Μακάριοι», γάρ φησιν, «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ, ὅτι αὐ-
20 τῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἴδου τὸ πέρασ τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων, τὸ τῶν πόνων γέρας, τὸ τῶν ἰδρώτων ἔπαθλον, τὸ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς βασιλείας ἀξιοθῆναι. Οὐκέτι περὶ τὸ ἄστατόν τε καὶ ἀλλοιούμενον ἡ τῆς εὐκληρίας ἐλπίς διαπλανᾶται. Ὁ γὰρ πε-

ΛΟΓΟΣ Η'

«Μακάριοι ὅσοι καταδιώκονται ἐξαιτίας τῆς δικαιοσύνης,
γιατί εἶναι δική τους ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹

Ἡ σειρά τῆς ὑψηλῆς διδασκαλίας αὐτῶν τῶν μαθημάτων τοποθετεῖ στὸν ὄγδοο βαθμὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρητοῦ αὐτοῦ. Ἐγὼ νομίζω ὅτι εἶναι καλὸ νὰ ἐξηγήσομε πρῶτα ποιό εἶναι τὸ μυστήριον τῆς 'ὀγδόης' στὸν Προφήτη ποὺ προτάσσεται σὲ δύο ψαλμοὺς², καθὼς καὶ τί εἶναι ὁ μακαρισμὸς καὶ ἡ νομοθεσία τῆς περιτομῆς, ποὺ φυλάγονται στὸ νόμο γιὰ τὴν ὀγδὴ ἡμέρα. Ἴσως ἔχει ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς κάποια συγγένεια μὲ τὴ μακαριότητα τῆς ὀγδόης, μακαριότητα ποὺ σὰν κορυφὴ ὅλων τῶν μακαρισμῶν βρίσκεται στὸ ἀνώτατο σημεῖο τῆς ἀγαθῆς ἀνάβασης. Γιατί κι ἐκεῖ ὁ Προφήτης μὲ τὸ αἶνιγμα τῆς ὀγδόης δηλώνει τὴν ἀναστάσιμη ἡμέρα καὶ ὁ καθορισμὸς δίνει ἔνδειξη τὴν ἐπάνοδο τοῦ ἀνθρώπου ποὺ μολύνθηκε στὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀληθινὴ φύση του· ἡ περιτομὴ πάλι ἐννοεῖ τὴν ἀποβολὴ τῶν νεκρῶν δερμάτων, ποὺ ντυθήκαμε μετὰ τὴν παρακοὴ ὅταν εἴχαμε γυμνωθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Καὶ ἐδῶ ἡ μακαριότητα τῆς ὀγδόης περιέχει τὴν ἀποκατάσταση στοὺς οὐρανοὺς ὅσων εἴχαν ἐκπέσει στὴ δουλεία καὶ ἀνακλήθηκαν πάλι ἀπὸ τὴ δουλεία στὴ βασιλεία.

«Μακάριοι», λέει, «εἶναι ὅσοι καταδιώχτηκαν γιὰ χάρη μου γιατί σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³. Αὐτὸ εἶναι τὸ πέρας τῶν ἀγῶνων ποὺ εἶναι ἀρεστοὶ στὸ Θεό, τὸ βραβεῖο τῶν ἀγῶνων, τὸ ἔπαθλο τῶν ἰδρώτων, ν' ἀξιωθοῦν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἡ ἐλπίδα τῆς εὐτυχίας δὲν περιπλανιέται γύρω ἀπὸ ἄστατα καὶ μεταβαλλόμενα πράγματα. Γιατί γιὰ ὅσα μεταβάλλονται καὶ ἀλ-

3. Ματθ. 5,10.

ρίγειος χῶρος τῶν τρεπομένων τε καὶ ἀλλοιουμένων ἐστί, τῶν δὲ κατὰ τὸν οὐρανὸν φαινομένων τε καὶ κινουμένων οὐδὲν τούτων ἐπιγινώσκομεν, ὡς μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν, ἀλλ' εἰρμῶ καὶ τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ πρὸς τὸν ἴδιον δρόμον πάντα κατὰ 5 τὸν οὐρανὸν διεξέρχεσθαι. Ὁρᾷς τοίνυν τῆς δωρεᾶς τὴν ὑπερβολήν; ὅτι οὐκ ἐν τοῖς τρεπομένοις τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας χαρίζεται, ὡς ἂν εἴ τις μεταβολῆς φόβος τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας παραλυπήσειεν, ἀλλ' οὐρανῶν μὲν βασιλείαν εἰπὼν, δείκνυσι τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον τῆς κατ' ἐλπίδα προκειμένης ἡμῖν 10 δωρεᾶς.

Ὁ δέ μοι διαπορεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπέρχεται τοῦτό ἐστιν· πρῶτον μὲν, ὅτι τῷ πτωχεῦσαι τῷ πνεύματι τοῖς ἔνεκεν αὐτοῦ διωχθεῖσιν, εἰς ἴσον ἄγειν ἑκατέροις τὸ γέρας προστίθησιν· ὧν γὰρ τὸ ἔπαθλον τὸ αὐτό, τούτων δηλαδὴ καὶ οἱ ἀγῶνες ἴσοι. Ἐπειτα δὲ 15 πῶς τοὺς δεξιούς ἀπὸ τῶν εὐωνύμων διακρίνας, προσκαλεῖται πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἄλλας τῆς τοιαύτης τιμῆς τὰς αἰτίας λέγων; Τὸ γὰρ συμπαθές τε καὶ μεταδοτικὸν καὶ φιλάλληλον ἐκεῖ προφέρων, οὐδαμοῦ μέμνηται οὔτε τῆς πνευματικῆς πτωχείας οὔτε τῆς ἔνεκεν ἐκείνου διώξεως, καίτοι πολὺ δοκεῖ κατὰ τὸ πρό- 20 χειρον τῆς διανοίας ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διακεκρίσθαι. Τί γὰρ κοινῶν εἶ τὸ πτωχεῦσαι τῷ διωχθῆναι; Ἡ ταῦτα πάλιν τίνα συμφωνίαν ἔχει πρὸς τὰ τῆς ἀγαπητικῆς συμπαθείας ἀποτελέσματα; Ἐθρεψέ τις τὸν δεόμενον ἢ τὸν γυμνὸν περιέβαλεν ἢ στέγη τὸν ὀδίτην ἐδεξιόσωτο ἢ ἀσθενοῦντι καὶ κατακλειστώ τὴν ἐνδεχομένην 25 θεραπείαν προσήγαγεν· τί ταῦτα πρὸς τὸ πτωχεῦσαι καὶ διωχθῆναι κοινὸν ἔχει κατὰ τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος λόγον; Οὗτος ἀλλοτρίας συμφορὰς θεραπεύει, ἐκείνων δὲ ἑκάτερος, ὃ τε πτωχεύων καὶ ὁ διωκόμενος, τῶν θεραπευόντων προσδέεται, ἀλλὰ τὸ πέρασ ἐπὶ πάντων ἴσον. Ὁμοίως γὰρ εἰς οὐρανὸν ἄγει τὸν πτωχεύσαντα τῷ 30 πνεύματι, καὶ τὸν ἔνεκεν αὐτοῦ διωχθέντα, καὶ τοὺς τὸ συμπαθὲς ἐπιδειξαμένους πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Τί οὖν φαμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι ἔχεται ἀλλήλων τὰ πάντα πρὸς τὸν ἕνα σκοπὸν συννενευκότα καὶ

λοιώνονται εἶναι ὁ γύρω ἀπὸ τῆ γῆ χῶρος. Ὅσον ἀφορᾷ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται καὶ ἐκδηλώνονται στὸν οὐρανὸ δὲν γνωρίζομε κανένα ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἴδια πάντοτε καὶ ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ τὰ πάντα προχωροῦν κατὰ σειρὰ καὶ τάξη καὶ ἀκολουθία στὸ δικό τους δρόμο. Βλέπεις λοιπὸν τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς; Δὲ χαρίζει τις μεγάλες αὐτὲς δωρεᾶς στὰ μεταβαλλόμενα, γιὰ νὰ ἐπηρεάσει τις ἀγαθὲς ἐλπίδες μας κάποιος φόβος μεταβολῆς, ἀλλὰ, ὑποσχόμενος βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δείχνει ὅτι εἶναι ἀναλλοίωτη καὶ πάντοτε ἡ ἴδια ἡ δωρεὰ ποὺ ἐλπίζομε.

Ἡ ἀπορία ποὺ μοῦ γεννιέται ἀπὸ ὅσα λέμε εἶναι ἡ ἐξῆς· πρῶτα γιατί καὶ στοὺς δύο, τόσο στοὺς φτωχοὺς στὸ πνεῦμα ὅσο καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ καταδιώκονται γιὰ χάρη του ἀπονέμει τὸ ἴδιο βραβεῖο. Γιατί αὐτοὶ ποὺ παίρνουν τὸ ἴδιο ἔπαθλο, αὐτοὶ ἔχουν νὰ δείξουν καὶ τοὺς ἴδιους ἀγῶνες. Ἐπειτα, πῶς ἀφοῦ διαχώρισε τοὺς πρὸς τὰ δεξιά καὶ τοὺς πρὸς τ' ἀριστερά, τοὺς καλεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τιμώντας τοὺς γιὰ διαφορετικὸς λόγους; Γιατί μιλώντας ἐκεῖ γιὰ τὴ συμπόνια, τὴ μεταδοτικότητα τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴ φιλαλληλία δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴν πνευματικὴ πτωχεία οὔτε τὸν καταδιωγμὸ γιὰ χάρη ἐκείνου, μολονότι φαίνεται μὲ τὴν πρόχειρη ἐξέταση ὅτι αὐτὰ διαφέρουν πολὺ μεταξύ τους. Τί κοινὸ ἔχουν ἡ πνευματικὴ πτωχεία μὲ τὸ διωγμὸ; Ἡ αὐτὰ πάλι κατὰ τί συμφωνοῦν μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς συμπόνιας ἀπὸ ἀγάπη; Ἐδωσε τροφή κάποιος σ' αὐτὸν ποὺ πεινοῦσε ἢ φορέματα στὸ γυμνὸ ἢ φιλοξένησε στὸ σπίτι του τὸν ὁδοιπόρο ἢ πρόσφερε στὸν κατάκλειστο στὸ σπίτι του ἄρρωστο τὴν κατάλληλη περιποίηση. Τί κοινὸ ἔχουν αὐτὰ μὲ τὴν πτωχεία καὶ τὴν καταδίωξη, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ τῶν ἔργων αὐτῶν; Αὐτὸς περιποιεῖται τις συμφορὰς τῶν ἄλλων· ἐνῶ ἐκεῖνον καὶ οἱ δύο, τόσο αὐτὸς ποὺ εἶναι πτωχὸς ὅσο καὶ ὁ καταδιωκόμενος ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θὰ τοὺς περιποιηθοῦν. Τὸ τέλος ὅμως εἶναι ἴδιο γιὰ ὅλους. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δηλαδὴ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε πτωχὸς στὸ πνεῦμα κι αὐτὸν ποὺ καταδιώκεται γιὰ χάρη του κι αὐτοὺς ποὺ ἔδειξαν συμπόνια στὸ συνάνθρωπό τους. Τί θ' ἀπαντήσομε στὴν ἀπορία αὐτή; Ὅτι ὅλα συνδέονται μεταξύ τους συγκλίνοντας καὶ συμφωνώντας στὸν ἴδιο σκοπὸ.

συμπνέοντα. Ἡ τε γὰρ πτωχεία πρὸς μετανάστασιν εὐκολος, καὶ ἡ φιλοπτωχεία τῆς πτωχείας οὐκ ἠλλοτριῶται. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν πρότερον τὸν παρόντα λόγον ἀναζητῆσαι, εἰθ' οὕτω τὴν ἐν τοῖς ἐξήτασμένοις συμφωνίαν καὶ τὸν νοῦν ἐπισκέψασθαι.

5 «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης». Πόθεν δεδιωγμένοι καὶ παρὰ τίνος; Ὁ μὲν οὖν πρόχειρος λόγος τὸ τῶν μαρτύρων ἡμῖν ὑποδεικνύσι στάδιον καὶ τὸν τῆς πίστεως δρόμον ὑποσημαίνει. Ἡ γὰρ δίωξις τὴν σύντονον τοῦ τρέχοντος περὶ τὸ τάχος σπουδὴν ἐρμηνεύει, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ τρέχειν νίκην ὑποσημαίνει. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐτέρως νικῆσαι τρέχοντα, μὴ κατόπιν καταλιπόντα ἑαυτοῦ τὸν συντρέχοντα. Ἐπεὶ οὖν ὁ τε πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τρέχων καὶ ὁ διὰ τὸ βραβεῖον διωκόμενος παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπίσης ἔχουσι κατὰ νότον, ὁ μὲν τὸν διαμιλλώμενον, ὁ δὲ τὸν διώκοντα, οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον ἀνύοντες
10 ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, διωκόμενοι καὶ οὐ καταλαμβανόμενοι, ἔοικε τὸ κεφάλαιον τῆς κατ' ἐλπίδα προκειμένοις μακαριότητος οἷόν τινα στέφανον ἐν τελευταίοις προτεθεικέναι λόγοις. Μακάριον γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἕνεκεν τοῦ Κυρίου διώκεσθαι. Διὰ τί; Ὅτι τὸ παρὰ τοῦ κακοῦ ἐκδιώκεσθαι, αἴτιον ἐν τῷ ἀγαθῷ γενέσθαι καθίσταται. Ἡ γὰρ τοῦ πονηροῦ ἄλλοτριώσις τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν οἰκειώσεως ἀφορμὴ γίνεται, ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἐπέκεινα αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸς ὃν ἀνατρέχει ὁ διωκόμενος. Οὐκοῦν μακάριος ὡς ἀληθῶς ὁ συνεργῶ τῷ ἐχθρῷ πρὸς τὸ ἀγαθὸν χρώμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν μεθορίῳ κείται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος ἢ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, ὥσπερ ὁ τῆς ἀγαθῆς τε καὶ ὑψηλῆς ἐλπίδος ἀπολισθῆσας ἐν τῷ βαράθρῳ γίνεται, οὕτως ὁ τῆς ἀμαρτίας ἀπωκισθεὶς καὶ τῆς φθορᾶς ἄλλοτριωθεὶς δικαιοσύνην τε καὶ ἀφθαρσίαν μετέρχεται. Ὡστε τῆς παρὰ τῶν τυράννων γινομένης κατὰ τῶν μαρτύρων διώξεως τὸ μὲν εἶδος κατὰ τὸ προχείρως φαινόμενον ἀλγεινὸν εἶναι τῇ αἰσθήσει, ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γινομένων ὑπερβαίνει πᾶσαν μακαριότητα. Κρεῖττον δ' ἂν εἶη δι' ὑποδειγμάτων ἡμᾶς τοῦ λόγου κατιδεῖν τὴν διάνοιαν.

Και ἡ πτωχεΐα εἶναι εὐκόλη ν' ἀπολακτιστεῖ καὶ ἡ φιλοπτωχεΐα δὲν εἶναι ξένη ἀπὸ τὴν πτωχεΐα. Ἀλλὰ νομίζω εἶναι καλὰ νὰ ἐρευνησομε πρῶτα τὸ ρητὸ αὐτὸ κι ἔπειτα νὰ ἐξετάσομε τὴ συμφωνία καὶ τὸ νόημα ὧσων ἐκθέσαμε.

«Μακάριοι εἶναι ὅσοι καταδιώχτηκαν ἐξαιτίας τῆς δικαιοσύνης». Ἀπὸ ποῦ καταδιώχτηκαν κι ἀπὸ ποιόν; Ἡ πρόχειρη θεώρηση μᾶς πηγαίνει στὸ στάδιο τῶν μαρτύρων καὶ ὑποδηλώνει τὸ δρόμο τῆς πίστεως. Γιατὶ ἡ καταδίωξη ἐννοεῖ τὴν ἔντονη ἐπιδίωξη τῆς ταχύτητας ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ τρέχει. Καὶ μᾶλλον ὑπονοεῖ καὶ τὴ νίκη στὸ τρέξιμο. Γιατὶ ὅποιος τρέχει δὲν μπορεῖ νὰ νικήσει ἀλλιώτικα, ἂν δὲν ἀφήσει πίσω του αὐτὸν ποῦ τρέχει μαζί του. Ἐπειδὴ λοιπόν, τόσο αὐτὸς ποῦ τρέχει γιὰ τὸ βραβεῖο τῆς οὐράνιας κλήσης ὅσο κι αὐτὸς ποῦ καταδιώκεται ἐξαιτίας τοῦ βραβεῖου ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ, ἔχουν κι οἱ δύο πίσω τους ὁ ἓνας τὸν ἀνταγωνιστὴ του κι ὁ ἄλλος τὸν διώκτη του, καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἐκτελοῦν τὸ δρόμο τοῦ μαρτυρίου κι ἐνῶ καταδιώκονται στοὺς ἀγῶνες τῆς πίστεως, ὡστόσο δὲ συλλαμβάνονται, φαίνεται ὅτι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς μακαριότητος ποῦ ἐλπίζομε τὸ πρόταξε στοὺς τελευταίους λόγους σὰν ἓνα στεφάνι. Εἶναι ἀληθινὰ μακάριο νὰ καταδιώκεσαι γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου. Γιὰ ποῖό λόγο; Ἐπειδὴ τὸ νὰ ἐκδιώκεσαι ἀπὸ τὸ κακὸ γίνεται αἰτία νὰ βρεθεῖς στὸ ἀγαθόν. Ἡ ἀπομάκρυνση δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πονηρὸ, γίνεται ἀφορμὴ νὰ σημειωθεῖ τὸ ἀγαθόν. Καὶ ἀγαθὸ καὶ ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, πρὸς τὸν ὅποιο σπεύδει αὐτὸς ποῦ καταδιώκεται. Εἶναι λοιπόν ἀληθινὰ μακάριος ὅποιος χρησιμοποιεῖ τὸν ἐχθρὸ ὡς συνεργάτη του γιὰ τὸ ἀγαθόν. Ἐπειδὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στὸ σύνορο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χειρότερου, ὅπως ὅποιος γλιστρήσει ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν κι οὐράνια ἐλπίδα πέφτει στὸ βάραθρο, ἔτσι κι ὅποιος ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἁμαρτίας κι ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ φθορὰ βαδίζει πρὸς τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἄφθαρσία. Ὡστε ἡ καταδίωξη ποῦ ἀσκοῦν οἱ τύραννοι κατὰ τῶν μαρτύρων ἐμφανίζεται στὸ πρόχειρο κοίταγμα ὅτι εἶναι ὀδυνηρὴ στὴν αἴσθησι, ἐνῶ ὁ σκοπὸς ὧσων γίνονται ὑπερβαίνει κάθε μακαριότητα. Εἶναι καλύτερα ὅμως νὰ καταλάβομε τὸ νόημα τοῦ λόγου μὲ παραδείγματα.

Τίς οὐκ οἶδεν ὅσω τοῦ ἀγαπᾶσθαι τὸ ἐπιβουλεύεσθαι χαλεπώτερον κέκριται: Τοῦτο μέντοι πολλάκις τὸ δοκοῦν χαλεπὸν καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐκληρίας πολλοῖς αἴτιον γίνεται, οἷον περὶ τοῦ Ἰωσήφ ὁ λόγος ἐνδείκνυται, ὃς ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τῶν 5 ἀδελφῶν καὶ τῆς μετ' αὐτῶν συνδιαγωγῆς ἀπελαθεῖς, διὰ τῆς πράσεως βασιλεὺς ἀνεδείχθη τῶν ἐπιβεβουλευκότων, οὐκ ἂν ἴσως προελθὼν ἐπὶ τὸ τηλικούτον ἀξίωμα, μὴ τοῦ φθόνου διὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης τὴν βασιλείαν ὀδοποιήσαντος. Ὡσπερ τοίνυν εἴ τις τοῦ μέλλοντος τὴν γνώσιν ἔχων προεῖπε τῷ Ἰωσήφ, ὅτι Ἐπιβου- 10 λευθεὶς μακάριος ἔσῃ, οὐκ ἂν ἐκ τοῦ προχείρου πιθανὸς ἔδοξε τῷ ἀκούοντι, πρὸς τὸ παραχρῆμα λυπηρὸν ὀρῶντι, οὐ γὰρ ἂν ᾤηθη δυνατόν εἶναι κακῆς προαιρέσεως ἀγαθὸν ἀναδειχθῆναι τὸ πέρας· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ τῶν τυράννων τοῖς πιστοῖς ἐπαγόμενος διωγμός, πολὺ κατὰ τὴν αἴσθησιν τὸ ἀλγεινὸν ἔχων, δυσπαράδε- 15 κτον ποιοῖ τοῖς σαρκωδεστέροις τὴν διὰ τῶν ἀλγεινῶν αὐτοῖς προκειμένην τῆς βασιλείας ἐλπίδα· ἀλλ' ὁ Κύριος τὸ σαθρὸν ὑπεριδὼν τῆς φύσεως προαναφωνεῖ τοῖς ἀσθενεστέροις, οἷόν ἐστι τῆς ἀγωνίας τὸ πέρας, ἵνα τῇ τῆς βασιλείας ἐλπίδι τὴν πρόσκαιρον τῶν ἀλγεινῶν αἴσθησιν εὐκόλως καταπαλαίσωσιν.

20 Διὰ τοῦτο χαίρει ὁ μέγας Στέφανος κύκλω καταλιθαζόμενος καὶ οἷόν τινα δρόσον ἠδεῖαν προθύμως τῷ σώματι δέχεται τὰς ἐπαλλήλους τῶν λίθων νιφάδας καὶ εὐλογίαις τοὺς μισσηνοῦντας ἀμείβεται, μὴ στήναι τὴν ἀμαρτίαν τούτοις αὐτοῖς ἐπευχόμενος, ἐπειδὴ καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἤκουσε καὶ τὴν ἐλπίδα τοῖς φαινομένοις 25 εἶδε συμβαίνουσαν. Ἐν βασιλείᾳ γὰρ οὐρανῶν τοὺς ἕνεκεν τοῦ Κυρίου δεδιωγμένους ἀκούσας γενέσθαι, εἶδε τὸ προσδοκώμενον, ἐν ᾧ ἐδιώκετο. Τρέχοντι γὰρ αὐτῷ διὰ τῆς ὁμολογίας τὸ ἐλπίζόμενον δείκνυται, οὐρανὸς ἀνοιγόμενος, ἢ θεία δόξα πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ τρέχοντος ἐκ τῆς ὑπερκοσμίου λήξεως κατακύπτουσα, αὐτὸς ὁ ἐν 30 τοῖς ἀγῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀθλητοῦ μαρτυρούμενος. Ἡ γὰρ τοῦ ἀγωνοθέτου στάσις τὴν πρὸς τὸν ἀγωνιζόμενον συμμαχίαν παραδηλοῖ δι'

Ποιός δὲ γνωρίζει πόσο θεωρεῖται βαρύτερο νὰ σὲ ἐπιβουλεύονται παρὰ νὰ σ' ἀγαποῦν; Αὐτὸ ὥστόσο πού φαίνεται ὡς βαρὺ καὶ δύσκολο γίνεται συχνὰ σὲ πολλοὺς αἰτία στὴ ζωὴ γιὰ εὐτυχία, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ λόγος γιὰ τὸν Ἰωσήφ. Οἱ ἀδελφοί του τὸν ἐπιβουλεύτηκαν καὶ τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὴ συντροφιά τους καὶ μὲ τὴν πώλησή του ἔγινε βασιλιάς τῶν ἐπιβουλευτῶν του· δὲ θὰ ἔφτανε ἴσως σὲ τόσο μεγάλο ἀξίωμα, ἂν δὲν τοῦ ἄνοιγε τὸ δρόμο πρὸς τὴ βασιλεία ὁ φθόνος, μ' ἐκείνη τὴν ἐπιβουλή. "Ὅπως λοιπὸν ἂν προέλεγε στὸν Ἰωσήφ κάποιος πού γνώριζε τὸ μέλλον, ὅτι 'θὰ σ' ἐπιβουλευτοῦν καὶ θὰ γίνεις μακάριος', ἔτσι στὰ πρόχειρα δὲ θὰ φαινόταν πιστευτὸς σ' ὅποιον τὸν ἄκουγε καὶ θὰ πρόσεχε τὸ ἄμεσο κακὸ. Γιατὶ δὲ θὰ φανταζόταν ὅτι εἶναι δυνατὸ ἀπὸ κακὴ προαίρεση νὰ προέλθει ἀγαθὸ τέλος. Ἔτσι λοιπὸν κι ἐδῶ. Ὁ διωγμὸς πού ἐξεγείρουν οἱ τύραννοι κατὰ τῶν πιστῶν, ἐπειδὴ προκαλεῖ μεγάλο πόνον στὶς αἰσθήσεις, κάνει δύσκολα ἀποδεκτὴ στοὺς πιὸ σαρκικοὺς τὴν ἐλπίδα τῆς βασιλείας μέσω τῶν ὀδυνηρῶν. Ἀλλὰ ὁ Κύριος μὴ λαμβάνοντας ὑπόψη τὴν σαθρότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, προαγγέλλει στοὺς πιὸ ἀσθενεῖς ποιὸ εἶναι τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνα τους, ὥστε μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς βασιλείας ν' ἀτιμετωπίσουν εὐκόλα τὸν πρόσκαιρον πόνον τῶν ὀδυνηρῶν.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν χαίρεται ὁ μέγας Στέφανος πού τὸν περικύκλωσαν καὶ τὸν λιθοβολοῦσαν καὶ σάν μιὰ εὐχάριστη δροσιὰ δέχεται τὸ σῶμα τὸ ἀλλεπάλληλο χαλαζοβολητὸ ἀπὸ πέτρες, ἀνταμείβοντας μ' εὐλογίαις τοὺς μιαινοὺς φονεῖς τοῦ ζητώντας στὴν προσευχὴ του νὰ μὴ ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἁμαρτία τους. Γιατὶ καὶ τὴν ὑπόσχεση εἶχε ἀκούσει καὶ τὴν ἐλπίδα εἶδε ὅτι συμφωνοῦσε μὲ ὅσα τοῦ συνέβηκαν. Ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει ὅτι ὅποιοι καταδιώκονται γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου εἰσέρχονται στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὴν ὥρα τοῦ διωγμοῦ του αὐτὸ πού προσδοκοῦσε. Ἐνῶ αὐτὸς ἔκανε τὴν ὁμολογία του, τοῦ φανερῶνται αὐτὸ πού ἐλπίζε, ἀνοίγει ὁ οὐρανός, σκύβει ἀπὸ τὸν ὑπερκόσμιον χῶρον ἡ θεία δόξα ἐπάνω στὸν ἀγῶνα τοῦ ἀθλητῆ, ὁ ἴδιος ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὅποιο ὁ ἀθλητὴς μαρτυροῦσε. Ἡ στάση τοῦ ἀγωνοθέτη δηλώνει μὲ σύμβολο τὴν συμμαχία του μὲ τὸν ἀγωνιζόμενον, γιὰ νὰ μάθομε μὲ αὐτὸ ὅτι ὁ ἴδιος εἶ-

αίνιγματος, ὡς ἂν διὰ τούτου μάθοιμεν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν διατιθέντα τοὺς ἄθλους καὶ τὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τοῖς ἰδίοις ἀγωνισταῖς συνιστάμενον. Τί τοίνυν ἂν εἶη μακαριώτερον τοῦ διὰ τὸν Κύριον δεδιωγμένου, ᾧ ὑπάρχει συναγωνιστὴν τὸν ἀγωνοθέτην 5 ἔχειν;

Οὐδὲ γὰρ τῶν εὐκόλων ἐστίν, τάχα δὲ καὶ καθάπαξ ἀδύνατον, τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην ἡδέων τὸ μὴ φαινόμενον ἀγαθὸν προτιμῆσαι τῶν φαινομένων, ὥστε ραδίως ἐλέσθαι τινὰ ἢ τῆς οἰκίας ἐξοικισθῆναι ἢ γαμετῆς καὶ παίδων, ἀδελφῶν τε καὶ γονέων, καὶ 10 ὁμηλικῶν, καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον ἡδέων ἔξω γενέσθαι, μὴ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῷ κατὰ πρόθεσιν κλητῷ γεγονότι. «Ὅν γὰρ προγινώσκει», καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «τοῦτον καὶ προορίζει καὶ καλεῖ καὶ δικαιοῖ καὶ δοξάζει». Ἐπειδὴ τοίνυν συμφύεται πως ἡ ψυχὴ διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθη- 15 σεων πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου καὶ τῆ εὐχροίᾳ τῆς ὕλης διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτέρπεται καὶ τῆ ἀκοῆ πρὸς τὰ ἡδέα τῶν ἀκροαμάτων τὴν ροπὴν ἔχει, τῆ τε ὀσφρήσει καὶ τῆ γεύσει καὶ τῆ ἀφῆ, καθὸ πέφυκεν οἰκείως ἔχειν ἐκάστη συνδιατίθεται, διὰ τοῦτο οἷόν τι ἦλω πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου τῆ αἰσθητικῆ δυνάμει προσκολλημένη, 20 δυσασπαστάστως ἔχει τούτων, οἷς συνεφύη προσκολληθεῖσα, καὶ κατὰ τὰς χελώνας καὶ τοὺς κοχλίας οἷόν τι ὄστρακίνῳ κάλυμματι ἐνδεδεμένη δυσπόρευτός ἐστι πρὸς τὰς τοιαύτας κινήσεις, ὅλον συνεπισυρομένη τοῦ βίου τὸ ἄχθος. Διὸ καὶ εὐάλωτος γίνεται ἢ οὕτως ἔχουσα τοῖς διώκουσι πρὸς δημεύσεως ἀπειλὴν ἢ ζημίαν ἢ τινος 25 ἄλλου τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην σπουδαζομένων, εὐχερῶς ἐνδιδούσα καὶ ὑπόχειρος γινομένη τῷ διώκοντι· ἀλλ' ἐπειδὴν ὁ ζῶν λόγος, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὁ ἐνεργὸς καὶ τηρικὸς ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, ἐντὸς γένηται τοῦ ἀληθῶς παραδεξαμένου τὴν πίστιν καὶ διατέμῃ τὰ κακῶς συμπεφυκότα καὶ τὰ τῆς συν- 30 θείας δεσμὰ διακόψη, τότε, καθάπερ τι ἄχθος τῆ ψυχῆ συνδεδε-

ναι κι αὐτὸς ποὺ ὀρίζει τοὺς ἀγῶνες καὶ ἐκεῖνος ποὺ συμπαρατάσεται μὲ τοὺς ἀγωνιστὲς του κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους. Ποιὸς θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ εἶναι πιὸ μακάριος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ καταδιώκεται γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου, ποὺ ἔχει τὸ προνόμιο νὰ ἔχει συναγωνιστὴ του τὸν ἀγωνοθέτη;

Καὶ οὔτε εἶναι βέβαια ἀπὸ τὰ εὐκόλα, ἴσως εἶναι καὶ τελείως ἀδύνατο, ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς αὐτῆς νὰ προτιμηθεῖ τὸ μὴ φαινόμενο ἀγαθὸ ἀπὸ τὰ φανερά, ὥστε εὐκόλα νὰ ἐκλέξει κανένας ἢ νὰ ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὸ σπῆτι του ἢ νὰ βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο ποὺ φτιάχνουν ἡ σύζυγος καὶ τὰ παιδιὰ του, τ' ἀδέλφια του καὶ οἱ γονεῖς του καὶ οἱ συνομήλικοί του ἢ νὰ στερηθεῖ ὅλα τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς, ἂν δὲν βοηθᾷ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ αὐτὸν ποὺ ἐγίνε κλητὸς μὲ τὸ θέλημά του. "Ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «ὄποιον προγυαρίζει, αὐτὸν καὶ προορίζει καὶ καλεῖ καὶ σώζει καὶ δοξάζει»⁴. Ἐπειδὴ λοιπὸν συνδέεται ἡ ψυχὴ κατὰ κάποιον τρόπο μέσω τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ὕλης, εὐχαριστεῖται μέσω τῶν ματιῶν καὶ ἡ ἀκοή του προσηλώνεται στὰ εὐχάριστα ἀκροάματα καὶ μὲ τὴν ὄσφρηση καὶ τὴ γεύση καὶ τὴν ἀφή νιώθει τὴν ἴδια διάθεση ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν κάθε μία. Γι' αὐτὸ προσηλώνεται στὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς μὲ τὴν αἰσθητικὴ δύναμη σὰν μ' ἓνα εἶδος καρφιοῦ καὶ πολὺ δύσκολα μπορεῖ ν' ἀποσπασθεῖ ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα συνδέθηκε στενά: καὶ ὅπως οἱ χελῶνες καὶ τὰ σαλιγκάρια, σὰ νὰ εἶναι δεμένη μέσα σ' ἓνα ὀστράκινο κάλυμμα ἐμποδίζεται πολὺ στὶς κινήσεις της, καθὼς κουβαλάει μαζί της ὅλο τὸ βάρος τῆς ζωῆς της. Γι' αὐτὸ καὶ γίνεται εὐάλωτη ἀπὸ τοὺς διῶκτες της ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς δήμευσης ἢ μὲ ζημία ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἐπιδιώκομε στὴ ζωὴ, ὑποχωρώντας εὐκόλα καὶ πέφτοντας στὰ χέρια τοῦ διώκτη της. Ἀλλὰ ὅταν ὁ ζωντανὸς ὁ Λόγος, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁵, ὁ ἐνεργὸς, αὐτὸς ποὺ τέμνει περισσότερο ἀπὸ κάθε δίστομο μαχαίρι, ὅταν ὁ Λόγος εἰσέλθει μέσα σ' αὐτὸν ποὺ δέχτηκε τὴν πίστη ἀληθινὰ καὶ χωρίσει αὐτὰ ποὺ κακῶς ἐνώθηκαν καὶ κόψει τὰ δεσμὰ τῆς συνήθειας, τότε, σὰν ἓνα βάρος δεμένο μὲ τὴν ψυχὴ καὶ σὰν δρομέας, ἀφοῦ ἀποτινάξει ἀπὸ τοὺς ὤμους του τὶς κο-

μένον τὰς κοσμικὰς ἡδονάς, οἷόν τις δρομεύς, τῶν ὤμων ἀποσεισά-
μενος, κοῦφος καὶ εὐσταλῆς τὸ τῶν ἀγώνων στάδιον διεξέρχεται,
χειραγωγῶ πρὸς τὸν δρόμον αὐτῷ τῷ ἀγωνοθέτῃ χρώμενος.

Οὐ γὰρ ὅσα κατέλιπεν βλέπει, ἀλλ' ὅσα μετέρχεται· οὐδὲ πρὸς
5 τὸ κατόπιν ἡδὺ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφει, ἀλλὰ πρὸς τὸ προκείμενον
ἀγαθὸν ἵεται· οὐδὲ τῇ ζημίᾳ τῶν γῆϊνων ἀλγύνεται, ἀλλὰ τῷ κέρδει
τῶν ἐπουρανίων ἀγάλλεται, διὰ τοῦτο πᾶν κολαστηρίων εἶδος, ὡς
ἀφορμὴν καὶ συνέργειαν τῆς προκειμένης χαρᾶς, ἐτοίμως δέχεται
τὸ πῦρ, ὡς τῆς ὑλῆς καθάρσιον· τὸ ξίφος, ὡς διαιρετικὸν τῆς πρὸς
10 τὰ ὑλώδη καὶ σάρκινα τοῦ νοῦ συμφυΐας· πᾶσαν πόνων τε καὶ ἀλγη-
μάτων ἐπίνοιαν, ὡς τοῦ πονηροῦ δηλητηρίου τοῦ κατὰ τὴν ἡδονὴν
ἀντιφάρμακον οὖσαν, προθύμως δέχεται. Καθάπερ οἱ περιττωματι-
κοὶ καὶ χολώδεις ἐτοίμως σπῶσι τῆς πικρᾶς ἀντιδόσεως, ὡς ἂν δι'
ἐκείνης τὸ νοσοποιὸν αἷτιον ἀποκλυσθεῖη, οὕτω δέχεται ὁ παρὰ τοῦ
15 ἔχθροῦ διωκόμενος καὶ πρὸς τὸν Θεὸν φεύγων τὴν τῶν ἀλγεινῶν
εἰσβολὴν, σβεστήριον οὖσαν τῆς καθ' ἡδονὴν ἐνεργείας· οὐκ ἔστι
γὰρ ἡσθῆναι τὸν ἀλγυνόμενον. Ἐπεὶ οὖν δι' ἡδονῆς εἰσῆλθεν ἡ ἀ-
μαρτία, διὰ τοῦ ἐναντίου πάντως ἐξελαθήσεται.

Οὐκοῦν οἱ διώκοντες διὰ τὴν εἰς τὸν Κύριον ὁμολογίαν καὶ τὰ
20 δυσβάστακτα τῶν κολαστηρίων ἐπινοοῦντες, ἰατροίαν τινὰ ταῖς ψυ-
χαῖς διὰ τῶν πόνων προσάγουσι, ταῖς τῶν ἀλγεινῶν προσβολαῖς τὴν
καθ' ἡδονὴν θεραπεύοντες νόσον. Οὕτω δέχεται τὸν σταυρὸν ὁ
Παῦλος, τὸ ξίφος Ἰάκωβος, τοὺς λίθους Στέφανος, τὸν ἐπὶ κεφαλὴν
ἀνασκολοπισμὸν ὁ μακάριος Πέτρος, πάντες οἱ μετὰ ταῦτα τῆς πί-
25 στεως ἀγωνισταὶ τὰς πολυτρόπους τῶν κολαστηρίων ἰδέας, θηρία,
βάραθρα, πυρκαϊάς, τὰς τῶν κρυμνῶν πῆξεις, τὰς τῶν πλευρῶν
ἀποσαρκώσεις, τὰς τῶν κεφαλῶν περικυκλώσεις, τὰς τῶν ὀμμά-
των ἀποβολάς, τὰς τῶν δακτύλων ἀποκοπάς, τὰς τῶν ἐφ' ἑκάτερα
τοῦ σώματος διὰ τῶν σκελῶν ρήξεις, τὰς διὰ τοῦ λιμοῦ τηκεδόνας,
30 πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς καθάρσια τῆς ἀμαρτίας οἱ ἅγιοι μετ'
εὐφροσύνης προσιέντο, ὡς ἂν μηδὲν ἔχνος τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς ἡδονῆς
ἐγγινόμενον ὑπολειφθεῖη, τῆς ἀλγεινῆς ταύτης καὶ δριμείας αἰσθή-
σεώς πάντας τοὺς καθ' ἡδονὴν ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ τύπους ἐξαλει-
φοῦσης.

σμικές ἡδονές, ἔλαφρὸς καὶ εὐθυτενῆς διανύει τὸ στάδιο τῶν ἀγῶνων, χρησιμοποιοῦντας ὡς χειραγωγὸ στὸ δρόμο του τὸν ἴδιο τὸν ἀγωνοθέτη.

Δὲν βλέπει ὅσα ἔχει ἀφήσει, ἀλλὰ ὅσα ἐπιδιώκει. Οὐτε στρέφει τὰ μάτια του στὸ εὐχάριστο ποὺ εἶναι πίσω του, ἀλλὰ ὁρμᾷ πρὸς τὸ ἀγαθὸ ποὺ ἔχει μπροστά του. Οὐτε λυπᾶται ἐπειδὴ ζημιώθηκε τὰ γήινα, ἀλλὰ χαίρεται ποὺ θὰ κερδίσει τὰ ἐπουράνια. Γι' αὐτὸ κάθε εἶδος βασανιστηρίου τὸ δέχεται πρόθυμα ὡς προϋπόθεση καὶ βοήθεια γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ τὸν περιμένει. Δέχεται τὴ φωτιὰ ἐπειδὴ καθαρίζει τὴν ὕλη, τὸ ξίφος ἐπειδὴ διασπᾷ τὴ συμφυῖα τοῦ νοῦ μὲ τὰ ὑλικά καὶ σαρκικά· δέχεται πρόθυμα κάθε ἐπινόηση λύπης καὶ πόνου, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἀντιφάρμακο γιὰ τὸ ὀλέθριο δηλητήριο τῆς ἡδονῆς. Ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν περίσσεια χυμῶν καὶ χολῆς πίνουν πρόθυμα τὸ πικρὸ ἀντίδοτο, γιὰ νὰ καθαρῖσει τὴ νοσογόνο αἰτία, ἔτσι δέχεται κι αὐτὸς ποὺ καταδιώκεται ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ καὶ καταφεύγει στὸ Θεὸ τὴν ἐπίθεση τῶν δεινῶν, ἐπειδὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ μαραίνει τὴν ἐνέργεια τῆς ἡδονῆς· γιατί ὅποιος πονᾷ δὲν μπορεῖ νὰ εὐχαριστηθεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀμαρτία μπῆκε στὴ ζωὴ μας μὲ τὴν ἡδονή, θὰ βγεῖ ὅπωςδῆποτε μὲ τὸ ἀντίθετο.

Ὅποιοι λοιπὸν κινοῦν τὸ διωγμὸ κι ἐπινόουν τ' ἀνυπόφορα βασανιστήρια ἐναντίον ὅσων ὁμολογοῦν τὸν Κύριο, προσφέρουν στίς ψυχές κάποια θεραπεία μέσω τῶν πόνων, θεραπεύοντας τὴ νόσο μὲ τὴν προσβολὴ ἀπὸ κάποιο ἀλγεινὸ. Ἐτσι δέχεται ὁ Παῦλος τὸ σταυρὸ, ὁ Ἰάκωβος τὸ ξίφος, ὁ Στέφανος τὸ λιθοβολισμό, τὸ κάρφωμα ἐπάνω σὲ παλούκι ὁ μακάριος Πέτρος. Κι ὅλοι οἱ μετέπειτα ἀγωνιστὲς τῆς πίστεως τὰ πολυποίκιλα εἶδη τῶν βασανιστηρίων, τὰ θηρία, τὰ βάραθρα, τὴ φωτιὰ, τὶς παγωνιές, τὸ γδάρσιμο τῶν πλευρῶν, τὴν περίσφιξη τοῦ κεφαλιοῦ, τὸ βγάλσιμο τῶν ματιῶν, τὴν ἀποκοπὴ τῶν δακτύλων, τὸ σχίσσιμο σὲ δύο τοῦ σώματος μὲ τὸ τράβηγμα τῶν σκελῶν, τὸ λιώσιμο ἀπὸ τὴν ἀσιτία, ὅλα αὐτὰ τ' ἀποδέχονταν μὲ χαρὰ οἱ ἅγιοι ὡς καθάρσια τῆς ἀμαρτίας, γιὰ νὰ μὴν ἀπομείνει στὴν καρδιὰ κανένα ἴχνος ποὺ χάραξε ἡ ἡδονή, γιατί ἡ ὀδυνηρὴ αὐτὴ καὶ σκληρὴ αἴσθησις ἐξαλείφει ὅλα τὰ σημάδια ποὺ προκλήθηκαν στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἡδονή.

«Μακάριοι» τοίνυν «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ». Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν (ὡς ἂν καὶ τὸν ἕτερον λόγον κατανοήσωμεν), ὡς εἴ τις τῇ ὑγιείᾳ λόγον δοίῃ, εἴπῃ ἂν κάκεινῃ ὅτι· 'Μακάριοι οἱ ἀπὸ τῆς νόσου κεχωρισμένοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν ἀλλοτρίως 5 σις τὸ ἐν ἐμοὶ γενέσθαι τοὺς ποτε νενοσηκότας παρασκευάζει'. Οὕτως ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς ὡς αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡμῖν τὸν τοιοῦτον μακαρισμὸν ἐμβοώσης, 'Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ὑπὸ τοῦ θανάτου ἕνεκεν ἐμοῦ' ὡς τὸ φῶς λέγει, 'Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ὑπὸ τοῦ σκότους ἕνεκεν ἐμοῦ'. Ὁμοίως καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἀγια- 10 σμὸς καὶ ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀγαθότης καὶ πᾶν νόημα τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων τε καὶ λεγομένων. Ὁ Κύριος οὖν, καθὼ νοεῖται, κατ' ἐκεῖνό σοι λέγειν νομιζέσθω ὅτι· Μακάριός ἐστι πᾶς ὁ παντὸς ἐναντίου πράγματος ἀπελαυνόμενος, φθορᾶς, σκότους, ἀμαρτίας, ἀδικίας, πλεονεξίας, ἐκάστου τῶν διαστελλομένων τοῖς 15 κατὰ τὴν ἀρετὴν λόγοις πράγμασι τε καὶ νοήμασι. Τὸ γὰρ ἔξω τῶν κακῶν γενέσθαι, ἐντὸς ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν καταστῆναι. «Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν», φησὶν ὁ Κύριος, «δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας». Οὐκοῦν ὁ ἀποστὰς ᾧ ἐδούλευσεν, ἐλευθεριάζει τῷ ἀξιώματι, τὸ δὲ ἀκρότατον τῆς ἐλευθερίας εἶδος τὸ αὐτεξουσίον ἐστὶ γενέσθαι, ἡ δὲ 20 τῆς βασιλείας ἀξία ὑπερκειμένην ἑαυτῆς τινα τυραννίδα οὐκ ἔχει. Οὐκοῦν εἰ αὐτεξουσίος ἐστὶν ὁ τῆς ἀμαρτίας ἀλλότριος, ἴδιον δὲ βασιλείας ἐστὶ τὸ αὐτοκρατές τε καὶ ἀδέσποτον, ἀκολουθῶς μακαρίζεται ὁ ἀπὸ τοῦ κακοῦ διωκόμενος. ὡς τῆς ἐκεῖθεν διώξεως τὴν βασιλικὴν ἀξίαν αὐτῷ προξενούσης.

25 Μὴ οὖν ἀχθεσθῶμεν, ἀδελφοί, τῶν γῆινων ἀπελαυνόμενοι. Ὁ γὰρ ἐντεῦθεν μεταστάς, ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν βασιλείοις αὐλίζεται. Δύο ταῦτά ἐστι στοιχεῖα ἐν τῇ τῶν ὄντων κτίσει πρὸς διαγωγὴν τῆς λογικῆς φύσεως μεμερισμένα, ἡ γῆ τε καὶ ὁ οὐρανός. Τόπος τῶν διὰ σαρκὸς εἰληχότων τὴν ζωὴν ἡ γῆ, ὁ δὲ οὐρανὸς τῶν ἀσωμά- 30 των. Ἀνάγκη τοίνυν πάντως εἶναι πού τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἐὰν μὴ διωχθῶμεν ἀπὸ τῆς γῆς, τῇ γῆ πάντως ἐναπομένομεν· ἐὰν ἐντεῦθεν

«Μακάριοι λοιπὸν ὅσοι καταδιώχτηκαν γιὰ χάρη μου». Αὐτὸ σημαίνει τοῦτο περίπου (γιὰ νὰ ἐξηγήσομε καὶ τὴν ἄλλη ἄποψη). Ἐὰν ἔδινε κάποιος τὸ λόγο στὴν ὑγεία, ἐκείνη θὰ ἔλεγε ἴσως: Ἐμακάριοι ὅσοι ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὴν νόσο γιὰ χάρη μου. Γιατὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ λυπηρὰ συντελεῖ στὸ νὰ ζήσουν μὲ ἐμένα ὅσοι ἀρρώστησαν κάποτε'. Ἐτσι ἂς ἀκούσομε τὴ φωνή, σὰν ἡ ἴδια ἡ ζωὴ νὰ μᾶς φωνάζει αὐτὸν τὸν μακαρισμὸ: Ἐμακάριοι εἶναι ὅσοι καταδιώχτηκαν ἀπὸ τὸ θάνατο γιὰ χάρη μου'. Ὅπως ἂν ἔλεγε τὸ φῶς: Ἐμακάριοι ὅσοι καταδιώχτηκαν ἀπὸ τὸ σκότος γιὰ χάρη μου'. Κι ὅπως λένε τὸ ἴδιο καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀγαθότητα καὶ κάθε ἐννοια ὑψηλὴ πού ἐννοοῦμε καὶ ἐκφράζομε. Ὁ Κύριος λοιπὸν νὰ θεωρεῖται ὅτι ἐκεῖνα πού μᾶς λέει εἶναι σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι. Ἐμακάριος εἶναι καθένας πού διώκεται ἀπὸ κάθε ἀντίθετη δύναμη, τὴ φθορά, τὸ σκότος, τὴν ἁμαρτία, τὴν ἀδικία, τὴν πλεονεξία, ἀπὸ κάθετι πού ἀντιδιαστέλλεται σὲ ἐνάρετο λόγο, πράξι καὶ νόημα. Γιατὶ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν κακῶν εἶναι εἴσοδος στὴν περιοχὴ τῶν ἀγαθῶν. Ὁ Κύριος λέει, «ὅποιος ἁμαρτάνει εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας»⁶. Ἐπομένως ὅποιος ἀποστάτησε ἀπὸ αὐτὸν στὸν ὅποιο ἦταν δοῦλος, ἀποχτᾶ τὴ συμφωνη μὲ τὴν ἀξία τοῦ ἐλευθερία. Τὸ ἀκρότατο εἶδος τῆς ἐλευθερίας εἶναι τὸ αὐτεξούσιο καὶ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα δὲν ἔχει κάποια τυραννικὴ ἐξουσία ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἴδια. Ἐπομένως, ἂν ὁ ξένος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία εἶναι αὐτεξούσιος καὶ ἴδιο γνῶρισμα τῆς βασιλείας εἶναι τὸ αὐτεξούσιο καὶ τὸ ἀνεξάρτητο, εἶναι ἐπόμενο νὰ μακαρίζεται αὐτὸς πού καταδιώκεται ἀπὸ τὸ κακό, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ δίωξι τοῦ προξενεῖ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα.

Ἐὰς μὴ δυσανασχετήσομε λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅταν μᾶς ἐκδιώκουν ἀπὸ τὰ γῆινα. Αὐτὸς πού μετακινεῖται ἀπὸ δῶ, ἐγκαθίσταται στὴν οὐράνια βασιλεία. Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο στοιχεῖα μέσα στὴ δημιουργία πού ἔχουν ξεχωριστῆ ὡς κατοικία τῆς λογικῆς φύσης, ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός. Τόπος ὅσων ἔχουν λάβει τὴ ζωὴ τῆς σάρκα εἶναι ἡ γῆ, ὁ οὐρανός εἶναι ὁ τόπος τῶν ἀσωμάτων. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει κάπου ἡ ζωὴ μας· κι ἂν δὲν μᾶς διώξουν ἀπὸ τὴ γῆ, θὰ ἀπομείνομε ὅπωςδήποτε στὴ γῆ· ἂν φύγομε ἀπὸ δῶ, θὰ μετοική-

ἀπέλθωμεν, ἐπὶ τὸν οὐρανὸν μετοικισθησόμεθα. Ὁρᾷς εἰς ὃ τι φέ-
 ρει ὁ μακαρισμὸς διὰ τοῦ δοκοῦντος λυπηροῦ τοῦ τοσοῦτου σοι
 ἀγαθοῦ γινόμενος πρόξενος; Ὅπερ νοήσας, φησὶ καὶ ὁ Ἀπόστο-
 λος, ὅτι «πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι,
 5 ἀλλὰ λύπης», ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηρικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνα-
 σμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Οὐκοῦν τῶν προσδοκωμένων
 καρπῶν ἄνθος ἢ θλίψις ἐστίν. Διὰ τὸν καρπὸν οὖν καὶ τὸ ἄνθος
 δρεψόμεθα· διωχθῶμεν ἵνα δράμωμεν, δραμόντες δὲ οὐκ εἰκῆ
 δραμούμεθα, ἀλλὰ πρὸς τὸ βραβεῖον ἡμῶν τῆς ἄνω κλήσεως ὁ
 10 δρόμος ἔστω· οὕτω δράμωμεν, ἵνα καταλάβωμεν. Τί τὸ καταλαμ-
 βανόμενον; τί τὸ βραβεῖον; τίς ὁ στέφανος; Οὐ μοι δοκεῖ ἄλλο τι εἶ-
 ναι, παρ' αὐτὸν τὸν Κύριον ἕκαστον τῶν ἐλπίζομένων. Αὐτὸς γάρ
 ἐστὶ καὶ ἀγωνοθέτης τῶν ἀθλούντων καὶ στέφανος τῶν νικούντων·
 ἐκεῖνος ὁ διανεμὼν τὸν κλῆρον, ἐκεῖνος ὁ ἀγαθὸς κληρὸς, ἐκεῖνος
 15 ἢ ἀγαθὴ μερίς, ἐκεῖνος ὁ τὴν μερίδα σοι χαριζόμενος, ἐκεῖνος ὁ
 πλουτίζων, ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος ὁ δεικνύς σοι τὸν θησαυρὸν καὶ θη-
 σαυρός σοι γινόμενος, ὁ εἰς ἐπιθυμίαν σε τοῦ καλοῦ μαργαρίτου
 ἄγων καὶ ὄνιός σοι τῷ καλῶς συμπορευομένῳ προκείμενος.

Ἴνα οὖν ἐκεῖνο κτησόμεθα, ὡσπερ ἐπ' ἀγορᾶς, ὧν ἔχομεν
 20 ἀντικαταλλάσσωμεν ἢ οὐκ ἔχομεν. Μὴ λυπηθῶμεν τοίνυν διωκό-
 μενοι, μᾶλλον δὲ καὶ εὐφρανθῶμεν, ὅτι διὰ τὸ διώκεσθαι ἀπὸ τῶν
 τῇ γῆ τιμίων, πρὸς τὸ οὐράνιον ἀγαθὸν συναυνοῦμεθα, κατὰ τὸν
 ἐπαγγελιάμενον μακαρίους εἶναι τοὺς δεδιωγμένους ἕνεκεν αὐτοῦ,
 ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 25 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σομε στὸν οὐρανό. Βλέπεις ποῦ ὁδηγεῖ ὁ μακαρισμός; Σοῦ προξενεῖ τόσο μεγάλο ἀγαθὸ μὲ κάτι ποῦ φαίνεται λυπηρό. Αὐτὸ κατανόησε ὁ Ἀπόστολος καὶ λέει· «κάθε διαπαιδαγώγησι δὲ φαίνεται στὴν ἀρχὴ νὰ φέρνει χαρὰ, ἀλλὰ λύπη· ὕστερα ὁμως δίνει τὸν εἰρηνικὸ καρπὸ τῆς δικαιοσύνης σ' ἐκείνους ποῦ γυμνάστηκαν ἀπὸ αὐτήν»⁷. Ἄνθος λοιπὸν τῶν καρπῶν ποῦ προσδοκοῦμε εἶναι ἡ θλίψη. Γιὰ χάρη τοῦ καρποῦ, ἄς κόψομε καὶ τὸ λουλούδι. Ἄς διωχθοῦμε, γιὰ νὰ τρέξομε, κι ὅταν τρέξομε, δὲ θὰ τρέξομε βέβαια χωρὶς λόγο, ἀλλὰ τὸ τρέξιμό μας ἄς εἶναι γιὰ τὸ βραβεῖο τῆς κλήσης μας ἐπάνω στὸν οὐρανό. Ἐτσι ἄς τρέξομε, γιὰ νὰ πάρομε. Ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ θὰ πάρομε; ποιὸ εἶναι τὸ βραβεῖο; ποιὸ εἶναι τὸ στεφάνι; Νομίζω ὅτι ἀπὸ ὅσα ἐλπίζομε δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὁ Κύριος. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν νικητῶν τὸ στεφάνι. Αὐτὸς μοιράζει τὸν κλῆρο καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ἀγαθὸς κλῆρος· ἡ ἀγαθὴ μερίδα καὶ αὐτὸς ποῦ σοῦ χαρίζει τὴν ἀγαθὴ μερίδα. Αὐτὸς σὲ πλουτίζει καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ πλοῦτος· αὐτὸς ποῦ σοῦ δείχνει τὸ θησαυρὸ καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ θησαυρός. Σὲ κάνει νὰ ἐπιθυμήσεις τὸ ἀκριβὸ μαργαριτάρι καὶ νάτος μπροστά του νὰ τὸν ἀγοράσεις ἐσὺ ὁ καλὸς συνοδίτης.

Γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσομε λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπως γίνεται στὴν ἀγορά, ἄς ἀνταλλάξομε αὐτὰ ποῦ ἔχομε μ' ἐκείνα ποῦ δὲν ἔχομε. Ἄς μὴ λυπηθοῦμε λοιπὸν ὅταν μᾶς καταδιώκουν, ἀλλὰ μάλλον ἄς χαροῦμε· γιατί μὲ τὸ νὰ μᾶς διώχνουν ἀπὸ ὅσα τιμοῦνται στὴ γῆ, τρέχομε πρὸς τὸ οὐράνιο ἀγαθὸ, ὅπως θέλει Ἐκεῖνος ποῦ ὑποσχέθηκε ὅτι «εἶναι μακάριοι ὅσοι θὰ διωχθοῦν γιὰ χάρη του, γιατί ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι δική τους», μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

9/8/1992

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΘΕΟΝ ΣΚΟΠΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΑΣΚΗΣΕΩΣ**

Εἴ τις μικρὸν ἀποστήσας τοῦ σώματος τὴν διάνοιαν καὶ τῆς τῶν παθῶν δουλείας τε καὶ ἀφροσύνης ἔξω γενόμενος ἀδόλω καὶ εἰλικρινεῖ λογισμῶ τὴν αὐτὸς ἑαυτοῦ κατίδοι ψυχὴν, ὄψεται καθαρῶς ἐν τῇ ταύτης φύσει τοῦ Θεοῦ τὴν τε πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ τὸ βούλημα τῆς ἐκείνου δημιουργίας. Εὐρήσει γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπισκοπῶν συνουσιωμένην τε καὶ συμπεφυκυῖαν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἐπὶ τὸ καλὸν τε καὶ ἄριστον τῆς ἐπιθυμίας ὄρμην καὶ τῆς νοητῆς ἐκείνης καὶ μακαρίας εἰκόνας, ἧς ὁ ἄνθρωπος μίμημα, τὸν ἀπαθῆ καὶ μακάριον ἔρωτα συνημμένον τῇ φύσει. Ἀλλὰ πλάνη τις τῶν ὁρατῶν τούτων καὶ ρεόντων ἀεὶ διὰ πάθους ἀλόγῳ καὶ πικρᾶς ἡδονῆς τὴν ἀμελῆ καὶ ἀφύλακτον ὑπὸ ραθυμίας ψυχὴν ἀπατῶσα καὶ γοητεύουσα πρὸς κακίαν ἔλκει δεινὴν, γεννωμένην τε ἐκ τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου καὶ γεννῶσαν θάνατον τοῖς ἑαυτοῖς ἐρασταῖς. Διὰ τοῦτο τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, τὸ σωτήριον ταῖς ψυχαῖς φάρμα-
15 κον, ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς πόθῳ δεχομένοις ἐδωρήσατο χάρις, ὑφ' ἧς λύεται μὲν ἡ γοητεύουσα τὸν ἄνθρωπον πλάνη, τὸ δὲ τῆς σαρκὸς ἄτιμον κατασβέννεται φρόνημα, τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ πρὸς τὸ θεῖον τε καὶ τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν ὀδηγουμένης τῆς ψυχῆς, ἢ τὴν γνῶσιν ἐδέξατο.

20 Ἐπειδὴ τοίνυν ταύτην ὑμεῖς ἀξίως λαμβάνοντες τὴν γνῶσιν καὶ τὸν θεῖον ἔρωτα κατὰ τὴν δοθεῖσαν τῇ ψυχῇ φύσιν εὐθύνοντες συνεληλύθατε προθύμως, κοινῇ πληροῦντες τὸν ἀποστολικὸν ἐν ταῖς πράξεσι χαρακτῆρα καὶ ποθοῦντες ὀδηγόν τινα παρ' ἡμῶν καὶ ἡγεμόνα τῆς τοῦ βίου πορείας λόγον λαβεῖν, ὃς εἰς τὴν εὐθειαν ἄξει,
25 δεικνὺς ἀκριβῶς τίς μὲν ὁ τοῦ βίου τούτου τοῖς μετιοῦσι σκοπός, τί δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον βούλημα τοῦ Θεοῦ καὶ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΕΙΟ ΣΚΟΠΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΙΝΗ ΑΣΚΗΣΗ

Ἐάν ἀπομακρύνει κανένας γιά λίγο τὸ νοῦ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ δουλικὰ καὶ ἀνόητα πάθη ἀντικρύσει μὲ ἄδολο καὶ καθαρὸ λογισμό τὴν ἴδια του τὴν ψυχὴ, θὰ δεῖ ὀλοκάθαρα μέσα στὴ φύση τῆς τόσο τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς ὅσο καὶ τὸ σκοπὸ τῆς δημιουργίας του. Ἐξετάζοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μέσα στὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ σύμφυτη μ' αὐτὸν ἡ τάση τῆς ἐπιθυμίας στὸ καλὸ καὶ τὸ ἄριστο καὶ δεμένο μὲ τὴ φύση μας τὸν ἀπαθὴ καὶ μακάριο ἔρωτα τῆς νοητῆς καὶ μακάριος ἐκείνης εἰκόνας, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μίμημά της. Ἀλλὰ κάποια πλάνη πού προκαλοῦν τοῦτα τὰ ὀρατὰ καὶ πάντοτε ρέοντα ξεγελοῦν μ' ἓνα ἄλογο πάθος καὶ μιὰ πικρὴ ἡδονὴ τὴν ἀνέμελη κι ἀπροφύλακτη ράθυμη ψυχὴ· τὴ γοητεύει καὶ τὴν σέρνει σὲ φοβερὴ κακία πού γεννοῦν οἱ ἡδονὲς τοῦ βίου καὶ γεννᾷ θάνατο γιὰ τοὺς ἐραστές της. Γι' αὐτὸ ἡ φιλιανθρωπία τοῦ Σωτήρα μας χάρισε σ' ἐμᾶς πού περιμένομε μὲ πόθο τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας, τὸ σωτήριο φάρμακο τῶν ψυχῶν. Αὐτὴ εἶναι πού λύνει τὴν πλάνη πού μᾶς μαγεῦει καὶ σβήνει τὸ ποταπὸ φρόνημα τῆς σάρκας καὶ ἡ ψυχὴ πού δέχτηκε τὴ γνώση μὲ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας ὀδηγεῖται πρὸς τὴ θεότητα καὶ πρὸς τὴν ἴδια τὴ σωτηρία της.

Ἐσεῖς λοιπὸν δεχόμενοι ἄξια τὴ γνώση αὐτὴ καὶ κατευθύνοντας τὸ θεῖο ἔρωτα σύμφωνα μὲ τὴ φύση πού δόθηκε στὴν ψυχὴ συναχθήκατε πρόθυμα. Ἐκπληρώνετε μὲ τὰ ἔργα σας τὸν ἀποστολικὸ χαρακτήρα καὶ ποθεῖτε νὰ ἔχετε ἀπὸ μένα τὸ λόγο ὡς ἓνα κανόνα κι ἓνα ὀδηγὸ γιὰ τὴν πορεία τῆς ζωῆς, πού θὰ σᾶς φέρει στὸν ἴσιο δρόμο καὶ θὰ σᾶς δείξει μὲ ἀκρίβεια αὐτὰ· ποιὸ σκοπὸ θέτει ἡ ζωὴ αὐτὴ γιὰ ὅσους τὴν ἀκολουθοῦν, ποιὸ εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐά-

ποία τις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁδός, ὅπως τε συνεῖναι προσήκει πρὸς ταύτην πορευομένους ἀλλήλοις, καὶ ὅπως χρῆ τοὺς προεστῶ-
 τας εὐθύνειν τὸν τῆς φιλοσοφίας χορόν, οἷοις τε δεῖ πόνοις κεχρη-
 σθαι τοὺς ἐπὶ τὸ ἀκρότατον μέλλοντας ἀνιέναι τῆς ἀρετῆς καὶ τὰς
 5 ἑαυτῶν ψυχὰς πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὑποδοχὴν ἀξίας παρα-
 σκευάζειν· ἐπειδὴ τοῖνον τοῦτον ἡμᾶς ἀπαιτεῖτε τὸν λόγον, οὐχ
 ἀπλῶς ἀπὸ στόματος, ἀλλὰ γράμμασι τυπωθέντα, ὅπως ἐν τούτοις
 ἔχοντες αὐτὸν ἀποκειμένον καθάπερ ἐκ ταμείου μνήμης πρὸς τὰς
 κατὰ καιρὸν χρείας ταύτην λαμβάνητε, πειρασόμεθα κατὰ τὴν χο-
 10 ρηγοῦσαν ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ προθυμία εἴ-
 πεῖν, εἰδότες ἀκριβῶς ὡς ὁ τῆς εὐσεβείας ἐν ὑμῖν κανὼν τῷ ὀρθῷ
 τῆς πίστεως πέπηγε δόγματι, μίαν ἔχων τῆς μακαρίας τε καὶ αἰδίου
 Τριάδος θεότητα, μηδαμῶς μηδαμῇ παρηλλαγμένην, ἀλλ' ἐν μιᾷ
 μὲν οὐσία, μιᾷ δὲ δόξῃ, τῷ αὐτῷ δὲ βουλήματι νοουμένην τε καὶ
 15 προσκυνουμένην κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, ὡς προλαβόντες ὑπὸ
 μάρτυσι πολλοῖς κατεθέμεθα τὴν ὁμολογίαν τῷ λούσαντι ἡμᾶς ἐν
 τῇ τοῦ μυστηρίου πηγῇ Πνεύματι· ταύτην συνειδότες ὑμῖν τὴν εὐσε-
 βῆ καὶ ἀδιαμάρτητον τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυ-
 χῆς ἀσφαλῶς ἰδρυμένην τὴν τε ἄνω πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ μακάριον
 20 διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ὑμῖν βραχέα τὰ σπέρματα τῆς διδασκα-
 λίας, ἀπὸ τῶν προδωρηθέντων ἡμῖν παρὰ τοῦ Πνεύματος γραφῶν
 ἐκλεγόμενοι, καὶ αὐτὰ δὲ πολλαχοῦ τὰ τῆς Γραφῆς ρήματα κατὰ
 τὴν χρείαν τιθέντες εἰς πίστιν τῶν λεγομένων καὶ εἰς φανέρωσιν
 τῆς ἡμετέρας περὶ αὐτὴν ὑπολήψεως, ὅπως ἂν μὴ δοκοίημεν,
 25 ἀφέντες τὴν ἄνωθεν χάριν, νόθα τίκτειν αὐτοὶ φαύλη τινὶ καὶ τα-
 πεινῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἔξωθεν λογισμοῖς τύπους εὐσεβείας πλάτ-
 τοντες, τούτους ἐπεισάγειν ἀμαθῶς ταῖς Γραφαῖς φρονήματι μα-
 ταίῳ πεφουσημένοι.

1. Ρωμ. 12,2.

2. Συχνά ὁ Γρηγόριος ὀνομάζει ἔτσι τὰ μοναστήρια.

3. Ἐννοεῖται ἡ σύνοδος τοῦ 381, κατὰ τὴν ὁποία προστέθηκε τὸ περὶ Πνεύ-
 ματος ἄρθρο στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως.

ρεστο καὶ τέλειο θέλημα τοῦ Θεοῦ¹, ποιός εἶναι ὁ δρόμος ποῦ ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, πῶς πρέπει νὰ εἶναι συνδεδεμένοι μεταξὺ τους ὅσοι πορεύονται αὐτὸν τὸ δρόμο, πῶς πρέπει νὰ κατευθύνουν οἱ προϊστάμενοι τὸ χορὸ τῆς φιλοσοφίας², κι ἀπὸ ποιούς ἀγῶνες πρέπει νὰ περνοῦν αὐτοὶ ποῦ ἔχουν στόχο τους ν' ἀνεβοῦν στὴν ἀνώτατη κορυφὴ τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ κάνουν τὶς ψυχές τους ἀξίες νὰ ἀποδεχτοῦν τὸ Πνεῦμα. Ἐπειδὴ λοιπὸν μοῦ ζητᾶτε τὸ λόγο αὐτὸν διατυπωμένο ὄχι ἀπλῶς προφορικὰ ἀλλὰ μὲ γραπτὸ κείμενο γιὰ νὰ τὸν ἔχετε μέσα σ' αὐτὸ καὶ νὰ τὸν παίρνετε ἀπὸ τὸ συρτάρι σας ὅταν τὸν χρειαστεῖτε, θὰ προσπαθῆσω ν' ἀνταποκριθῶ στὸ ζῆλο σας αὐτὸν ὅσο μοῦ παραχωρεῖ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Τοῦτο, γιὰτι ξέρω καλὰ ὅτι ἔχετε ὡς σταθερὸ κανόνα τῆς εὐσέβειάς σας τὸ ὀρθὸ δόγμα τῆς πίστεως· κι ὁ κανόνας αὐτὸς περιέχει τὴ μία θεότητα τῆς μακάριος καὶ ἀίδιου τριάδος ποῦ δὲν παραλλάσσει καθόλου σὲ τίποτε, ἀλλὰ ποῦ τὴ νοοῦμε καὶ τὴν προσκυνοῦμε μὲ μία οὐσία, μία δόξα καὶ μὲ τὸ ἴδιο θέλημα σὲ τρεῖς ὑποστάσεις. Τὴν ὁμολογία μου αὐτὴν τὴν κατέθεσα μπροστὰ σὲ πολλοὺς μάρτυρες³ μὲ τὴ χάρις τοῦ Πνεύματος ποῦ μὲ ἔλουσε στὴν πηγὴ τοῦ μυστηρίου, ἀναγνωρίζοντας ὅτι ἔχετε στὸ βάθος τῆς ψυχῆς σας στερεωμένα ἀκλόνητα τὴν εὐσεβῆ κι ἀλάνθαστη ὁμολογία τῆς πίστεως καὶ σταθερὴ ἐπίσης τὴν τάση καὶ τὴν ἀνάβαση πρὸς τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ μακάριο κατὰ τὴν πορεία σας διαμέσου τῶν πραγμάτων· γι' αὐτὸ σᾶς γράφω περιληπτικὰ τὶς ἀρχές τῆς διδασκαλίας, κάνοντας ἐπιλογὴ ἀπὸ τὶς προηγούμενες δωρεές σ' ἐμένα τοῦ Πνεύματος μέσω τῶν Γραφῶν⁴. Σὲ πολλὰ σημεῖα ἀνάλογα μὲ ὅ,τι ἀπαιτεῖται θὰ παραθέτω καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, γιὰ νὰ γίνουν πιστευτὰ ὅσα λέγω καὶ νὰ φανερωθεῖ ἡ γνώμη μου γι' αὐτὴν. Ἔτσι δὲ θὰ νομιστεῖ ὅτι ἀφήσαμε τὴ χάρις τοῦ οὐρανοῦ καὶ γεννοῦμε οἱ ἴδιοι νόθα ἀποκυήματα ἀπὸ μιὰ σκέψη μηδαμινὴ κι ἀσήμαντη καὶ ὅτι πλάθοντας μὲ φιλοσοφικοὺς συλλογισμοὺς εὐσεβῆ κατὰ τὸν τύπο δόγματα τὰ εἰσάγομε ἐπιπρόσθετα ἀπὸ ἄγνοια στὶς Γραφές, φουσκωμένοι ὅμως ἀπὸ κούφια πεποίθηση.

4. Ὑπάρχει ἐδῶ κάποιο στὸ χάσμα.

Δεῖ τοίνυν τὸν μέλλοντα ψυχὴν καὶ σῶμα κατὰ τὸν τῆς εὐσε-
 βείας νόμον προσάγειν Θεῷ καὶ τὴν ἀναίμακτον αὐτῷ καὶ καθαρὰν
 ἀποδιδόναι λατρείαν, ἡγεμόνα τε τοῦ βίου τὴν εὐσεβῆ πίστιν ποιού-
 μενον, ἣν αἱ τῶν ἀγίων φωναὶ διὰ πάσης ἡμῖν βοῶσι Γραφῆς, οὐ-
 5 τως εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον τὴν ψυχὴν τοῖς τῆς ἀρετῆς ἐπιδιδόναι δρό-
 μοις, λύοντα μὲν ἑαυτὸν καθαρῶς τῶν τοῦ βίου τούτου πεδῶν καὶ
 πάσης ἀπηλλαγμένον τῆς τῶν ταπεινῶν καὶ ματαίων δουλείας,
 ὅλον δὲ τῇ πίστει καὶ τῷ βίῳ τοῦ Θεοῦ μόνο γινόμενον, εἰδότα σα-
 φῶς ὡς ἐν ᾧ πίστις εὐσεβείας καὶ βίος ἀμεμπτος, ἐκεῖ καὶ Χρι-
 10 στοῦ πάρεστι δύναμις, ἐν ᾧ δὲ Χριστοῦ πάρεστι δύναμις, ἐκεῖ κα-
 κίας πάσης φυγὴ καὶ τοῦ ληστεύοντος τὴν ζωὴν ἡμῶν θανάτου· οὐ
 γὰρ ἔχει τὰ πονηρὰ δύνάμιν ἐν ἑαυτοῖς τοσαύτην, ὡς ἀντίστασθαι
 τῇ δεσποτικῇ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ παρακοῇ τῶν ἐντολῶν ἐπιγίνεσθαι
 πέφυκεν· ὁ πάλαι μὲν πέπονθεν ὁ πρῶτος πλασθεὶς, νῦν δὲ πάντες
 15 οἱ τὴν τούτου παρακοὴν αὐθαιρέτῳ προαιρέσει μιμούμενοι· τοὺς δὲ
 προσερχομένους ἀδόλῳ γνώμῃ τῷ Πνεύματι καὶ πίστιν ἔχοντας ἐν
 πάσῃ πληροφορίᾳ, μηδεμιᾶς ἐν τῷ συνειδότι κηλίδος ὑπόουσης, ἢ
 τοῦ Πνεύματος αἴτη καθαίρει δύνάμιν κατὰ τὸν εἰπόντα «ὅτι τὸ
 εὐαγγέλιον ἡμῶν τὸ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγενήθη ἐν λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ
 20 καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ κα-
 θὼς οἴδατε»· καὶ πάλιν «ὀλόκληρον ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ
 καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως τηρηθεῖ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς παρέσχε διὰ τοῦ λουτροῦ τοῖς ἀξίοις τὸ τῆς
 ἀθανασίας ἐνέχυρον, ὅπως τὸ πιστευθὲν ἐκάστῳ τάλαντον τῇ τῶν
 25 πιστευθέντων ἐργασίᾳ τὸν ἀόρατον κομίση πλοῦτον.

Μέγα γάρ, ἀδελφοί, μέγα πρὸς κτῆσιν τῶν νοητῶν τοῖς φόβῳ
 δεχομένοις τὸ ἅγιον βάπτισμα· τὸ γὰρ πλοῦσιον καὶ ἄφθονον Πνεῦ-
 μα τὸ ρέον αἰεὶ τοῖς δεχομένοις τὴν χάριν, ἧς οἱ ἅγιοι πληρωθέντες
 ἀπόστολοι ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις τοὺς καρποὺς ἐπεδείξαντο

“Οποῖος λοιπὸν θέλει νὰ προσφέρει στὸ Θεὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα κατὰ πῶς ὀρίζει ἡ πίστις καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσει τὴν ἀναίμακτη καὶ καθαρὴ λατρεία⁵ πρέπει νὰ βάλει ὁδηγὸ τῆς ζωῆς του τὴν εὐσεβῆ πίστις, πού μᾶς παραδίδουν οἱ φωνές τῶν ἀγίων μέσα ἀπὸ ὅλη τὴ Γραφή. Ἔτσι θὰ παραδώσει τὴν ψυχὴ του στοὺς δρόμους τῆς ἀρετῆς ὑπάκουη κι εὐάγωγη, ἐλευθερώνοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὶς πέδες τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ τὴ δουλεία στὰ ταπεινά καὶ μάταια. Θ’ ἀφοσιωθεῖ ὁλόκληρος μόνο στὸ Θεὸ μὲ τὴν πίστις του καὶ τὴ ζωὴ του, γνωρίζοντας καλὰ ὅτι ὅπου ὑπάρχει εὐσεβῆς πίστις καὶ βίος ἄμεμπτος, ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, κι ὅπου βρίσκεται ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει καμιὰ κακία οὔτε ὁ θάνατος πού ληστεύει τὴ ζωὴ μας. Γιατὶ δὲν ἔχουν τὰ πονηρὰ τόση δύναμη μέσα τους, ὥστε ν’ ἀντιστέκονται στὴ δεσποτικὴ δύναμη, ἀλλὰ εἶναι στὴ φύση τους νὰ ἐπισυμβαίνουν μὲ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν. Αὐτὸ ἔπαθε παλαιὰ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος καὶ τώρα ὅλοι ὅσοι μιμοῦνται τὴν παρακοὴ ἐκείνου μὲ τὴν αὐτεξούσια θέλησή τους. Ὅσους ὁμως προσέρχονται στὸ Πνεῦμα μὲ ἄδολη διάθεση καὶ ἡ πίστις τους εἶναι συνειδητὴ καὶ πλήρης χωρὶς νὰ ἔχουν καμιὰ κηλίδα στὴ συνειδησή τους τοὺς καθαίρει αὐτὴ ἡ δύναμη τοῦ Πνεύματος, σύμφωνα μ’ ἐκεῖνον πού εἶπε: «γιατὶ δὲ σᾶς κήρυξα τὸ εὐαγγέλιό μου μὲ λόγια μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ δύναμη θαυματουργικὴ καὶ μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ πλήρη βεβαιότητα, ὅπως γνωρίζετε»⁶· κι ἀκόμη «ὡς διατηρηθεῖ ἄμεμπτη ὁλόκληρη ἡ ὑπαρξὴ σας, πνεῦμα, ψυχὴ καὶ σῶμα, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷, πού ἔδωσε μὲ τὸ βάπτισμα στοὺς ἄξιους τὴν ἐγγύτη τῆς ἀθανασίας, ὥστε τὸ τάλαντο πού ἐμπιστεύθηκε στὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὴν ἐργασία τους νὰ φέρει τὸν ἀόρατο πλοῦτο.

Πραγματικά, ἀδελφοί μου, εἶναι σημαντικό, πολὺ σημαντικό στὴν ἀπόκτηση τῶν νοητῶν τὸ ἅγιο βάπτισμα, ὅσους τὸ δέχονται μὲ φόβο· τὸ πλούσιο καὶ ἀφθονο Πνεῦμα πού ρέει πάντοτε σ’ αὐτοὺς πού δέχονται τὴ χάρη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀφοῦ ἔγιναν πλήρεις οἱ

5. Ρωμ. 12,1.

6. Α' Θεσσ. 1,5.

7. Α' Θεσσ. 5,23.

τοῦ πληρώματος, τοῦτο τοῖς τὴν δωρεὰν εἰλικρινῶς δεξαμένοις
κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου τῶν μετειληφότεων πίστεως συνεργὸν
καὶ σύνοικον παραμένει, οἰκοδομοῦν ἐν ἐκάστῳ τὸ ἀγαθὸν πρὸς
τὴν τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς τῆς πίστεως ἔργοις σπουδὴν κατὰ τὴν τοῦ
5 Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν, «ὡς ὁ λαβὼν τὴν μνᾶν ἐκείνην ἐπὶ
ἐργασία τοῦ δοθέντος», τουτέστιν εἰς προκοπὴν καὶ αὐξήσιν τοῦ
λαμβάνοντος ἐκάστῳ δίδεται ἢ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις· δεῖ γὰρ
τρέφεσθαι τὴν ἀναγεννηθεῖσαν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ψυχὴν μέχρι
τοῦ μέτρον τῆς ἐν τῷ Πνεύματι νοητῆς ἡλικίας, ἀρδομένην διαρ-
10 κῶς τῷ τε ἰδρῶτι τῆς ἀρετῆς καὶ τῇ τῆς χάριτος χορηγίᾳ· ὥσπερ
γὰρ ἢ τοῦ σώματος φύσις γεννηθέντος ἄρτι τοῦ βρέφους οὐκ ἐν τῷ
ἀπαλῷ καταμένει τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ ταῖς τοῦ σώματος τροφαῖς ἀρ-
δομένη κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον πρὸς τὸ δοθὲν ἐπείγεται μέ-
τρον, οὕτω προσήκει καὶ τὴν ἀρτιγενῆ ψυχὴν, ἧς ἢ μετουσία τοῦ
15 Πνεύματος τὴν ἐπείσελθοῦσαν διὰ παρακοῆς διαφθείρουσα νόσον
τὸ παλαιὸν ἀνανεοῖ καὶ σχολάζειν ἀκίνητον ἐν τῇ τῆς γεννήσεως
καθεύδουσαν στάσει, ἀλλ' ἐαυτὴν ταῖς οἰκείαις ἄρδειν τροφαῖς καὶ
πόνων ἐκτρέφειν, ὅπως ἂν τῷ ἀοράτῳ ληστῇ καὶ πολλὰς ἀφανεῖς
μηχανὰς προσβάλλοντι ταῖς ψυχαῖς ἀμήχανον ἐαυτὴν τῇ δυνάμει
20 τοῦ Πνεύματος δι' οἰκείας ἀρετῆς καταστήσῃ.

Χρὴ οὖν αἰεὶ προάγειν ἐαυτὸν εἰς ἄνδρα τέλειον, κατὰ τὸν ἀπό-
στολον, «μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστε-
ως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς
μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὤμεν
25 νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδα-
σκαλίας ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες
δὲ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν κατὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ ὁ Χρι-

ἅγιοι ἀπόστολοι ἔδειξαν τοὺς καρποὺς τῆς πλήρωσής τους στὶς ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα παραμένει ὡς βοηθὸς καὶ σύνοικος σ' αὐτοὺς ποὺ δέχτηκαν ἄδοξα τὴ δωρεὰ σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεως ποὺ ἔλαβε ὁ καθένας· αὐτὸ οἰκοδομεῖ μέσα στὸν καθένα τὸ ἀγαθὸ ποὺ συντελεῖ στὴν προθυμία τῆς ψυχῆς στὰ ἔργα τῆς πίστεως σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ποὺ λέει ὅτι ὁποῖος ἔλαβε ἐκεῖνο τὸ τάλαντο τοῦ δόθηκε γιὰ νὰ τὸ ἔμπορευεῖ⁸. δηλαδή ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίνεται γιὰ νὰ προκόψει καὶ νὰ προοδεύσει ὁποῖος τὴ δέχεται. Γιατὶ πρέπει ἡ ἀναγεννημένη μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ψυχὴ νὰ τρέφεται, ὥσπου νὰ γίνῃ σύμμετρη μὲ τὴν ἡλικία ποὺ νοοῦμε μέσα στὸ Πνεῦμα, καθὼς θὰ τὴν ποτίζει ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴ μιὰ ὁ ἰδρώτας τῆς ἀρετῆς κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ πλούσια χορηγία τοῦ Πνεύματος. Ὅπως δηλαδή τὸ σῶμα τοῦ ἀρτιγέννητου βρέφους δὲ σταματᾷ στὴν ἀπαλότητα τῆς ὥρας ἐκείνης, ἀλλὰ, τρεφόμενο μὲ τὶς κατάλληλες τροφές, σπεύδει κατὰ τὸ φυσικὸ νόμο πρὸς τὸ μέτρο ποὺ τοῦ ἔχει δοθεῖ, ἔτσι πρέπει καὶ ἡ ἀρτιγέννητη ψυχὴ, τῆς ὁποίας ἡ μετοχὴ τοῦ Πνεύματος ἐξαλείφοντας τὴ νόσο ποὺ τῆς προκάλεσε ἢ παρακοὴ ἀνανεώνει τὴν παλαιὰ ὁμορφιὰ τῆς φύσης της, νὰ μὴ μένει παντοσινὰ νήπιο οὔτε νὰ ἀπρακτεῖ καὶ νὰ ἡσυχάζει ἀκίνητη ὑπνώνοντας στὴν κατάστασι τῆς γέννησις. Πρέπει ἀντίθετα νὰ τροφοδοτεῖ τὸν ἑαυτὸ της μὲ τὶς τροφές ποὺ τῆς ἀρμόζουν καὶ ν' ἀναπτύσσεται στὸ βαθμὸ ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ φύσις μὲ κάθε ἀρετὴ καὶ κάθε ἀγών, γιὰ νὰ καταστεῖ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ της ἀπολέμητη γιὰ τὸν ἀόρατο ληστή, ποὺ χρησιμοποιεῖ πολλὰ κρυμμένες μηχανές.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προάγεται πάντοτε στὴν τελειότητα τοῦ ἀνδρός, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο, «ὥσπου νὰ καταλήξομε ὅλοι στὴν ἐνότητα ποὺ δίνει ἡ πίστις καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, στὸ μέτρο τοῦ τέλειου ἀναστήματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐτσι δὲ θὰ εἶμαστε πιά νήπιοι, ποὺ θαλασσοδέρονται καὶ τοὺς παρασέρνει ὁ ἄνεμος κάθε διδασκαλίας, ὁ δόλος τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ πανουργίες ποὺ μεθοδεύουν τὴν πλάνη, ἀλλὰ, ὁμολογώντας τὴν ἀληθινὴ πίστις καὶ τὴν ἀγάπη, ἃς προοδεύσομε σὲ ὅλα κι ἃς φτάσομε

στός· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον», θέλημα τέλειον τοῦ Θεοῦ λέγων τὸ ὑπὸ εὐσεβείας μορ-
 5 φωθῆναι ψυχὴν, ἣν εἰς ἄκρον ἀνθίζει κάλλος ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, τοῖς τοῦ μορφουμένου συγγενομένη πόνοις. Ἡ μὲν οὖν τοῦ σώματος πρὸς τὸ ἀνελθεῖν ἐπίδοσις οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν· οὐ γὰρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου γνώμῃ καὶ ἡδονῇ μετρεῖ τὸ μέγεθος ἢ φύσις, ἀλλὰ τῇ αὐτῆς ὀρμῇ καὶ ἀνάγκῃ· τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ἐν τῇ τῆς γεννήσεως ἀνα-
 10 νεώσει μέτρον καὶ κάλλος, ὃ παρέχει διὰ τῆς τοῦ δεχομένου σπουδῆς ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, τῆς ἡμετέρας ἡρτηται γνώμης· ὅσον γὰρ ἐκτείνεις τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, τοσοῦτον καὶ τὸ τῆς ψυχῆς συνεκτείνεται μέγεθος, διὰ τε ἀγῶνων καὶ πόνων ὑπὲρ ὧν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐγκελεύεται λέγων· «ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ
 15 τῆς στενῆς θύρας»· καὶ πάλιν «βιάζεσθε· βιασταὶ γὰρ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· καὶ «ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται»· καὶ «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν»· καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ «δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα»· καὶ «οὕτω», φησί, «τρέχετε ἵνα καταλάβητε»·
 20 καὶ πάλιν «ὡς Θεοῦ διάκονοι ἐν ὑπομονῇ πολλῇ» καὶ τὰ ἐξῆς.

Διὰ τοῦτο δὲ παρακαλεῖ τρέχειν καὶ ἐγκελεύεται συντόμως ἔχεσθαι τῶν ἀγῶνων, ἐπειδὴ τοῖς τοῦ δεχομένου πόνοις ἢ δωρεὰ μετρεῖται τῆς χάριτος· τὴν μὲν γὰρ αἰδίων ζωὴν καὶ τὴν ἄρρητον ἐν οὐρανοῖς εὐφροσύνην ἢ τοῦ Πνεύματος δωρεῖται χάρις, τὴν δὲ
 25 ἀξίαν τοῦ δέξασθαι τὰ δῶρα καὶ ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος ὁ διὰ τῆς πίστεως περὶ τοὺς πόνους ἔρωσ παρέχει. Συνελθοῦσαι δὲ εἰς ταύ-

9. Ἐφ. 4,13. 10. Ρωμ. 12,2.

11. Λουκᾶ 13,4. Ματθ. 7,13.

αὐτὸν ποὺ εἶναι ἡ κεφαλὴ, δηλαδὴ ὁ Χριστός»⁹. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο λέει ὁ ἴδιος· «μὴ συμμορφώνεστε στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ νὰ μεταμορφώνεστε ἀποχτώντας νέο φρόνημα τοῦ πιστοῦ, γιὰ νὰ μπορεῖτε νὰ διακρίνετε ποῖο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐάρεστο σ' ἐκεῖνον καὶ τέλειο»¹⁰. Ὡς τέλειο θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖ τὴ διάπλαση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν εὐσέβεια ποὺ τὴ στολιζει σὰν ὑπέροχο λουλούδι ἢ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἀποτέλεσμα τῶν κόπων ἐκείνου ποὺ διαπλάθεται. Ἡ ἀνάπτυξη λοιπὸν τοῦ σώματος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς· ἡ φύση δὲν μετρᾷ τὸ μέγεθος μὲ τὴ γνώμη καὶ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μὲ τὴ δικὴ τῆς δύναμη καὶ ἀνάγκη. Ἐξαρτᾶται ὁμως ἀπὸ τὴ δικὴ μας γνώμη τὸ μέτρο καὶ ἡ ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν ἀναγέννησή μας, ὁμορφιὰ ποὺ παρέχει ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν προθυμία ἐκείνου ποὺ τὴ δέχεται. Ὅσο ἐπεκτείνεις δηλαδὴ τοὺς ἀγῶνες σου γιὰ τὴν εὐσέβεια, ἄλλο τόσο συναυξάνεται καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς μόχθους ποὺ μᾶς ζητᾷ καὶ ὁ Κύριός μας λέγοντας· «ἀγωνίζεσθε νὰ εἰσέλθετε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη»¹¹· καὶ πάλι «γίνετε ἐκβιαστές· γιὰτὶ ἐκβιαστές ἀρπάζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹²· καὶ «ὅποιος ὑπομείνει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»¹³· καὶ «μὲ τὴν ὑπομονή σας θὰ κερδίσετε τὶς ψυχές σας»¹⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέει· «κάνομε μὲ ὑπομονὴ τὸν ἀγῶνα δρόμου ποὺ ἔχομε μπροστά μας»¹⁵· καὶ «ἔτσι», λέει, «νὰ τρέχετε, γιὰ νὰ λάβετε τὸ βραβεῖο»¹⁶. Καὶ ἄλλοῦ πάλι· «σὰν διάκονοι τοῦ Θεοῦ μὲ πολλὴ ὑπομονή»¹⁷ καὶ τὰ λοιπὰ.

Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος ποὺ μᾶς προτρέπει νὰ τρέχομε καὶ μᾶς δίνει ἐντολὴ ν' ἀσχολούμαστε ἔντονα μὲ τοὺς ἀγῶνες, ἐπειδὴ τὸ μέτρο τῆς δωρεᾶς τῆς χάριτος εἶναι ἀνάλογο μὲ τοὺς κόπους ἐκείνου ποὺ τὸ δέχεται. Τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ τὴν ἀνεκφραστή χαρὰ στὸν οὐρανὸ μᾶς τὴ δωρίζει ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἄξιους ὁμως νὰ δεχτοῦμε καὶ ν' ἀπολαύσομε τὴ χάρη μᾶς κάνει ὁ ἔρωτας γιὰ τοὺς ἀγῶνες ποὺ μᾶς γεννᾷ ἢ πίστη. Ὅταν συμπέσουν τὸ ἔργο τῆς

12. Ματθ. 11,12. 13. Ματθ. 10,22. Μαρκ. 13,13.

14. Λουκᾶ 21,19. 15. Ἐβρ. 12,1.

16. Α' Κορ. 9,24. 17. Β' Κορ. 6,4.

τὸν δικαιοσύνης ἔργον καὶ Πνεύματος χάρις, εἰς ἣν συνῆλθον ψυχὴν, ταύτην ζωῆς μακαρίας μετ' ἀλλήλων ἐνέπλησαν· διαζυγεῖσαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων οὐδὲν τῇ ψυχῇ κέρδος παρέχουσιν· ἢ τε γὰρ τοῦ Θεοῦ χάρις ψυχαῖς φεργούσαις τὴν σωτηρίαν οὐκ ἔχει φύσιν ἐπι-
 5 φοιτᾶν, ἢ τε τῆς ἀνθρωπείας ἀρετῆς δύναμις οὐκ ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυ-
 τὴν πρὸς τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἀναβιβάσαι ψυχὰς ἀμοιρούσας τῆς χά-
 ριτος. «Ἐάν», γάρ φησι, «μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον καὶ φυλάξῃ
 πόλιν, εἰς μάτην ἠγγρύπησεν ὁ φυλάσσων καὶ κοπιᾷ ὁ οἰκοδομῶν·
 καὶ πάλιν «οὐ γὰρ ἐν τῇ ρομφαίᾳ αὐτῶν ἐκκληρονόμησαν γῆν, καὶ ὁ
 10 βραχίων αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτούς», καίτοι ρομφαίαις καὶ βραχί-
 οσιν πρὸς τοὺς ἀγῶνας χρωμένων, «ἀλλ' ἡ δεξιὰ σου καὶ ὁ βραχίων
 σου καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου». Τί τοῦτο λέγων; Τὴν
 ἀνωθεν εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ Κυρίου σημμαχίαν, καὶ ἅμα τὸ μὴ δεῖν
 φρονεῖν ταῖς ἀνθρωπίναις σπουδαῖς τοὺς νομίζοντας ἐν τοῖς ἑαυτῶν
 15 πόνοις ὄλον κεῖσθαι τὸν στέφανον, ἀλλὰ ἀναφέρειν ἐπὶ τὸ τοῦ Θεοῦ
 θέλημα τὰς περὶ τοῦ τέλους ἐλπίδας.

Δεῖ οὖν εἰδέναι τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃ βλέποντα σπου-
 δάζειν χρῆ τὸν τῆς μακαρίας ζωῆς ὀρεγόμενον καὶ πρὸς ἐκείνην
 ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ διαθεῖναι βίον. Ἔστιν οὖν θέλημα τέλειον
 20 τοῦ Θεοῦ τὸ καθᾶραι διὰ τῆς χάριτος τὴν ψυχὴν παντὸς μολυσμοῦ,
 τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν ὑψηλοτέραν ποιήσαντα, καὶ προσάγειν
 αὐτὴν καθαρὰν τῷ Θεῷ, ποθοῦσαν καὶ δυναμένην ἰδεῖν τὸ νοητὸν
 ἐκεῖνο καὶ ἄφραστον φῶς. Τοὺς τοιούτους καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει
 λέγων· «μακάριοι οἱ καθарοὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψον-
 25 ται»· καὶ ἐν ἄλλοις παραγγέλλει· «γίνεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι ὡς ὁ
 Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν». Ἐπὶ ταύτην τὴν τελειότητα
 καὶ ὁ Ἀπόστολος παρακαλεῖ τρέχειν λέγων· «ἵνα παραστήσω πάν-

δικαιοσύνης και ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, σὲ ὅποια ψυχὴ εἰσέλθουν, τὴ γεμίζουν ἀπὸ κοινοῦ μὲ μακάρια ζωὴ· ἂν χωρίσουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, δὲν προξενοῦν στὴν ψυχὴ κανένα κέρδος. Γιατὶ οὔτε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπισκέπτεται ψυχὲς ποὺ ἀποφεύγουν τὴ σωτηρία, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀρετῆς ἡ δύναμη δὲ φτάνει ἀπὸ μόνη τῆς νὰ ἀνεβάσει πρὸς τὴν ὄντως ζωὴ ψυχὲς ἄμοιρες ἀπὸ τὴ χάρη. Γιατὶ λέει· «ἂν δὲν οἰκοδομήσει τὸ σπίτι ὁ κύριος καὶ δὲν φυλάξει τὴν πόλη, ἄδικα ἀγρυπνεῖ ὁ φύλακάς του κι ἄδικα κοπιᾶζει ὁ οἰκοδόμος του»¹⁸. Κι ἄλλοῦ λέει· «δὲν κληρονόμησαν βέβαια τὴ γῆ μὲ τὸ ξίφος τους, οὔτε τοὺς ἔσωσε ἡ δύναμη τοῦ χεριοῦ τους» (ἂν καὶ βέβαια στίς μάχες χρησιμοποιοῦν ξίφη καὶ χέρια), «ἀλλὰ ἡ δικὴ σου δεξιὰ καὶ τὸ χέρι σου καὶ ἡ λάμψη τοῦ προσώπου σου»¹⁹. Τί ἐννοεῖ μ' αὐτὸ ποὺ λέει; Τὴ συμμαχία τοῦ Κυρίου μας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ τοὺς ἐργάτες του καὶ συνάμα ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχουν πεποιθήση στὰ ἀνθρώπινα ἐπιτεύγματά τους ὅσοι νομίζουν ὅτι ἡ ὄλη βράβειυσή τους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς δικούς τους μόχθους, ἀλλὰ νὰ στηρίζουν στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τις ἐλπίδες τους γιὰ τὴν τελικὴ ἔκβαση.

Πρέπει νὰ γνωρίζει λοιπὸν «ποιὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»²⁰ καὶ σ' αὐτὸ ἀτενίζοντας πρέπει ν' ἀγωνίζεται ὅποιος ὀρέγεται τὴν μακάρια ζωὴ καὶ ἐπιθυμεῖ ν' ἀφιερῶσει σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ του. Τὸ τέλειο λοιπὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ καθαρῶσμε τὴν ψυχὴ μας μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης ἀπὸ κάθε μολυσμὸ, ἀνεβάζοντάς την πάνω ἀπὸ τίς ἡδονὲς τοῦ σώματος, καὶ νὰ τὴν προσφέρομε καθαρὴ στὸ Θεό, μὲ τὸν πόθο καὶ τὴ δύναμη νὰ δεῖ ἐκεῖνο τὸ νοητὸ καὶ ἄφραστο φῶς. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς μακαρίζει καὶ ὁ Κύριος λέγοντας «μακάριοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ»²¹. Σὲ ἄλλη περίπτωση παραγγέλλει «γίνεστε λοιπὸν ἐσεῖς τέλειοι, ὅπως εἶναι τέλειος καὶ ὁ οὐράνιος Πατέρας σας»²². Γιὰ τὴν ἴδια τελειότητα μᾶς παρακινεῖ ν' ἀγωνιζόμαστε καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγοντας· «γιὰ νὰ παρουσιάσω κάθε

20. Ρωμ. 12,2. 21. Ματθ. 5,8.

22. Ματθ. 5,48.

τα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος»· καὶ ὁ Δαβὶδ Πνεύματι λαλῶν διδάσκει τοὺς ὀρθῶς φιλοσοφεῖν θέλοντας τὴν τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας ὁδόν, δι' ἧς χρῆ βαδίζειν πρὸς τὸν τέλειον σκοπόν, αἰτοῦντας παρὰ τοῦ διδόντος ἅπερ διὰ τοῦ Δαβὶδ τὸ Πνεῦμα διδάσκει· «γενηθήτω», φησίν, «ἡ καρδία μου ἄμωμος ἐν τοῖς δικαιώμασί σου, ὅπως ἂν μὴ αἰσχυρθῶ». Φοβεῖσθαι κελεύει τὴν αἰσχύνην καὶ ἀποδύεσθαι καθάπερ ἐσθῆτα ρυπῶσαν καὶ ἄτιμον τοὺς ἐκείνην ἐκ τῆς κακίας περιθεμένους· πάλιν γὰρ φησιν· «τότε οὐ μὴ αἰσχυρθῶ ἐν τῷ μὲ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σου». Ὁρᾷς ὡς ἐν τῷ πληρώματι τῶν ἐντολῶν τίθεται τὸ Πνεῦμα τὴν παρρησίαν· καὶ πάλιν «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίζόν με»· ἀλλαχοῦ δὲ ἐρωτᾷ· «τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;»· εἶτα ἀποκρίνεται· «ἀθῶος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ». Τὸν διὰ πάντων καθαρὸν τοῦτον ἐπὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄρος ἀνάγει, ὃς μῆτε ἐννοίᾳ μῆτε γνώσει μῆτε ταῖς πράξεσιν εἰς τέλος κατεμίανε τὴν ψυχὴν ἐμμείνας τοῖς κακοῖς, καὶ ὅστις δι' ἔργων τε καὶ νοημάτων ἀγαθῶν τὸ ἡγεμονικὸν ὑποδεξάμενος Πνεῦμα τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν διεφθαρμένην ὑπὸ κακίας πάλιν ἀνέκτισεν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολος περὶ παρθενίας λέγων τοῖς μετ' αὐτῆς ζῆν ἡρημένοις ὑπογράφει τὸν βίον ὅποιον εἶναι δεῖ τὸν τοιοῦτον· «ἡ παρθένος», φησί, «μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι», ψυχῇ τε καὶ σαρκὶ λέγων καθαρεῦειν· καὶ φεύγειν πᾶσαν ἁμαρτίαν ὡς πορρωτάτω κελεύει, τὴν τε ἐμφανῆ καὶ ὄση λαθραία, τουτέστι παντελῶς ἀπέχεσθαι ἁμαρτημάτων τῶν τε πρακτικῶν καὶ τῶν λογισμῶν τελουμένων· σκοπὸς γὰρ τῆ

23. Κολ 1,28-29. 24. Ψαλμ. 118,80.

25. Ψαλμ. 118,6. 26. Ψαλμ. 50,12.

ἄνθρωπο τέλειο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ μοχθῶ κι ἀγωνίζομαι»²³. καὶ ὁ Δαβίδ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα διδάσκει ὅσους θέλουν ν' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας, ποὺ αὐτὸν πρέπει νὰ βαδίσουν ἐπιδιώκοντας τὸν τέλειο σκοπό, ζητώντας ἀπὸ τὸ χορηγὸ τους ὅσα ὑποδεικνύει τὸ Πνεῦμα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Δαβίδ· «εἶθε», λέει, «νὰ γίνῃ ἡ καρδιά μου ἀνεπίληπτη ὡς πρὸς τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν σου, γιὰ νὰ μὴ ντροπιαστῶ»²⁴. Ὅριζει νὰ φοβοῦνται τὴ ντροπὴ καὶ νὰ τὴν ἀποθέτουν σὰν ροῦχο βρώμικο καὶ αἰσχρὸ ὅσοι τὴν ἔχουν φορέσει ἐξαιτίας τῆς κακίας τους. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέει· «τότε μονάχα δὲ θὰ ντραπῶ, ἐὰν εἶμαι προσηλωμένος σὲ ὅλες τὶς ἐντολές σου»²⁵. Βλέπεις ὅτι τὸ Πνεῦμα τοποθετεῖ τὴν παρρησία στὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέει· «χτίσε μέσα μου, Θεέ μου, καρδιά καθαρὴ καὶ βάλε μέσα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου καινούργιο πνεῦμα εὐθύτητας»²⁶ καὶ «στήριξέ με μὲ πνεῦμα ὀρθὸ ποὺ νὰ μὲ καθοδηγεῖ»²⁷. Ἄλλοῦ πάλι ρωτᾷ. «Ποιὸς θ' ἀνεβεῖ στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;»²⁸. Καὶ στὴ συνέχεια ἀποκρίνεται· «δὲν παρανόμησαν τὰ χέρια μου καὶ ἡ καρδιά μου εἶναι καθαρὴ»²⁸. Αὐτὸν τὸν καθαρὸ σὲ ὅλα ἀνεβάζει στὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ ποὺ οὔτε μὲ τὴ σκέψη οὔτε συνειδητὰ οὔτε μὲ τὰ ἔργα του τελικὰ καταμίανε τὴν ψυχὴ του ἐπιμένοντας στὸ κακό, κι αὐτὸν ποὺ μὲ τὰ ἔργα του καὶ τὶς καλές του σκέψεις ἀφοῦ ὑποδέχτηκε τὸ ἡγεμονικὸ Πνεῦμα ξαναέχτισε τὴν καρδιά του ποὺ τὴ διέφθειρε ἡ κακία. Καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος μιλώντας γιὰ τὴν παρθενία σ' αὐτοὺς ποὺ διάλεξαν νὰ ζήσουν τὴ ζωὴ τῆς περιγράφει πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ βίος αὐτός· «ἡ παρθένος», λέει, «φροντίζει γιὰ ὅ,τι θέλει ὁ Κύριος, νὰ εἶναι ἁγία στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα»²⁹. λέγει δηλαδὴ νὰ εἶναι καθαρὴ στὴν ψυχὴ καὶ στὴ σὰρκα καὶ νὰ φεύγει ὅσο γίνεται πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τὴ φανερὴ καὶ τὴν κρυφὴ, ἤτοι ν' ἀπέχει ὀλότελα ἀπὸ ἁμαρτήματα ποὺ γίνονται μὲ ἔργα καὶ μὲ τὴ σκέψη. Γιατὶ ὁ σκο-

27. Ψαλμ. 50,14. 28. Ψαλμ. 23,3-4.

29. Α' Κορ. 7,34.

τὴν παρθενίαν τιμῶση ψυχῇ Θεῷ πλησιάσαι καὶ γενέσθαι νύμφην Χριστοῦ.

Δεῖ οὖν τὸν ἐπιθυμοῦντα οἰκειωθῆναι τινι τὸν ἐκείνου τρόπον τῇ μιμήσει λαβεῖν ᾧ οἰκειοῦται· οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ τὴν Χριστοῦ ποθοῦσαν γενέσθαι νύμφην τῷ τοῦ Χριστοῦ ὁμοιωθῆναι κάλλει δι' ἀρετῆς κατὰ δύναμιν· οὐ γὰρ ἔστι συναφθῆναι ποτε φωτὶ μὴ πρὸς ἐκεῖνο λάμπαντα τὸ φῶς· καὶ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου λέγοντος ἤκουσα· «πᾶς» γὰρ φησιν «ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἀγνίζει ἑαυτὸν καθὼς ἐκεῖνος ἀγνός ἐστιν»· καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ Παῦλος «μι-
10μηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ»· δεῖ γὰρ τὴν μέλλουσαν ἀνίπτασθαι πρὸς τὸ θεῖον ψυχὴν καὶ κολλᾶσθαι Χριστῷ πᾶσαν ἐξελαύνειν ἁμαρτίαν ἀφ' ἑαυτῆς, ὅση τε φανερώς ταῖς πράξεσιν ἀποτελεῖται, κλοπὴν λέγω καὶ ἀρπαγὴν καὶ μοιχείαν καὶ πλεονε-
15τημάτων γένος, καὶ ὅση λάθρα ταῖς ψυχαῖς ἐγκαθημένη καὶ τοὺς ἔξω λανθάνουσα διεσθίει τὸν ἄνθρωπον πικρῶς τοῖς κακίστοις ὁδοῦσιν· αὕτη δὲ ἐστὶ φθόνος, ἀπιστία, κακοῦθεια, δόλος, ὄρεξις ὧν μὲ δεῖ, μῖσος, ἀλαζονεία, κενοδοξία καὶ πᾶν τὸ ὑπουλον τῆς κα-
κίας σμῆνος, ὅπερ ἐξ ἴσου τῷ φανερῷ γένει τῶν ἁμαρτημάτων ἢ
20 Γραφὴ μισεῖ καὶ βδελύττεται, συγγενῆ τε ὄντα ἀλλήλοις καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φνόμενα κακίας. Τίνος δὲ ἐσκόρπισεν ὅστᾳ ὁ Κύριος; Οὐ τῶν ἀνθρωπαρέσκων; Τίνα βδελύττεται ὁ Κύριος ὡσπερ τὸν ἑναγῆ καὶ μαιφόνον; Οὐ τὸν ὑπουλον ἄνδρα καὶ δόλιον; «Ἴ. Ἄνδρα γὰρ αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσειται Κύριος». Οὐ φανερώς ὁ Λα-
25 βιδ «τοῖς λαλοῦσιν εἰρήνην μετὰ τῶν πλησίων αὐτῶν, κακὰ δὲ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν» καταρᾶται βοῶν πρὸς τὸν Θεὸν «δὸς αὐτοῖς

29α. Δύο γραμμὲς πιὸ κάτω μιᾶ γιὰ ψυχὴ-νύμφη. Ἐδῶ ἐννοεῖται ὅποια παρ-θένος. Στὸν τίτλο ἀναφέρεται «πρὸς τοὺς ἀπαιτήσαντας ἀσκητάς.

30. Α' Ἰω. 3,3. 31. Α' Κορ. 11,1.

πὸς τῆς ψυχῆς ποῦ τιμᾶ τὴν παρθενία εἶναι νὰ πλησιάσει τὸ Θεὸ καὶ νὰ γίνεи νύμφη τοῦ Χριστοῦ.

“Ὅποιος λοιπὸν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνεи οἰκεῖος κάποιου πρέπει νὰ ἀποκτήσει μὲ τὴ μίμηση τὸν τρόπο ἐκείνου ποῦ θέλει νὰ γίνεи οἰκεῖος. Εἶναι ἐπομένως ἀνάγκη κι ὅποια^{29α} ποθεῖ νὰ γίνεи νύμφη τοῦ Χριστοῦ νὰ μοιάσει μὲ τὴν ἀρετὴ της ὅσο μπορεῖ τὴν ὁμορφιά τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ φῶς, ἂν δὲ λάμπει ὅπως ἐκεῖνο τὸ φῶς. “Ἀκουσα καὶ τὸν ἀπόστολο Ἰωάννη νὰ λέει· «ὅποιος ἔχει αὐτὴν τὴν ἐλπίδα σ’ αὐτόν, ἀγνίζει τὸν εαυτὸ του, ὅπως εἶναι ἀγνὸς ἐκεῖνος»³⁰. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέει· «νὰ γίνεиτε μιμητὲς μου, ὅπως ἐγὼ εἶμαι τοῦ Χριστοῦ»³¹. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποῦ θέλει νὰ ὑψωθεῖ πρὸς τὸ θεῖο καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Χριστὸ πρέπει νὰ ἀποβάλεи ἀπὸ πάνω της κάθε ἀμαρτία, καὶ αὐτὴν ποῦ γίνεиται μὲ πράξεις φανερά, ἐννοῶ τὴν κλοπὴ, τὴν ἀρπαγὴ, τὴν μοιχεία, τὴν πλεονεξία, τὴν πορνεία, τὴν καταλαλιά καὶ ὅλη τὴ φανερὴ στρατιὰ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν ἀμαρτία ποῦ καθίζει λαθραία στὶς ψυχὲς καὶ χωρὶς νὰ καταλάβουν οἱ ἔξω καὶ καταξεσκίζει ὀδυνηρὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὰ ἄγρια δόντια της καὶ ἐκδηλώνεи αὐτὴ ὡς φθόνος, ἀπιστία, κακοήθεια, δόλος, ἐπιθυμία ἀνεπίτρεπτη, μίσος, ἀλαζονεία, κενοδοξία καὶ ὅλο τὸ ὑπουλο σμῆνος τῆς κακίας· τίς κακίες αὐτὲς τίς μισεῖ ἡ Γραφὴ ἐξίσου μὲ τὸ φανερὸ γένος τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τίς ἀποστρέφεται, γιὰτὶ εἶναι συγγενεῖς μεταξὺ τους καὶ φύονται ἀπὸ τὸ ἴδιο φυτὸ τῆς κακίας. Πράγματι τίνος ὅστᾶ σκόρπισε ὁ Κύριος; Δὲν σκόρπισε τῶν ἀνθρώπαρεσκων; Καὶ ποιὸν ἀποστρέφεται ὁ Κύριος ὅπως ἀποστρέφεται τὸν μιὰρὸ καὶ φονιά; Δὲν ἀποστρέφεται τὸν ὑπουλο καὶ ἀπατεῶνα; Γιατὶ λέει «τὸν ἄνδρα ποῦ χαίρεται μὲ τὰ αἵματα καὶ τοὺς δόλους ὁ Κύριος τὸν ἀποστρέφεται»³². Δὲν καταριέται ὁ Δαβὶδ ἐκείνους ποῦ φαινομενικὰ «μιλοῦν μὲ τοὺς διπλανούς τους τὴ γλώσσα τῆς εἰρήνης, ἐνῶ μέσα τους σκέφτονται τὸ κακό»³³, φωνάζοντας πρὸς τὸ Θεὸ «δῶσε τους ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα τους»³⁴;

32. Ψαλμ. 5,7. 33. Ψαλμ. 27,3.

34. Ψαλμ. 27,4.

κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν»; καὶ «ἐν καρδίᾳ», φησὶν, «ἀνομίας ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῆ».

Τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ κίνησιν τῆς ἀμαρτίας ἔργον ἐκάλεσεν ὁ Θεός· διὰ τοῦτο παραγγέλλει μὴτε τὰς παρὰ ἀνθρώπων εὐφημίας διώκειν, μὴτε τὰς παρ' αὐτῶν ἀτιμίας αἰσχύνεσθαι. Τοὺς γὰρ ἐπιδεικτικῶς ἐλεοῦντας τὸν πένητα καὶ τὴν μετὰδοσιν ἐπὶ γῆς θριαμβεύοντας ἀποστερεῖ τῶν ἐν οὐρανοῖς μισθῶν ἢ Γραφῆ· εἰ γὰρ ζητεῖς ἀνθρώποις ἀρέσαι καὶ διὰ τοῦτο δίδως, ἵνα ἐπαινεθῆς, πεπλήρωταί σου ὁ μισθὸς τῆς εὐποιΐας τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνοις, 10 δι' οὓς τὸν ἔλεον ἐπεδείκνυσο. Μὴ οὖν ζητεῖ μισθὸν ἐν οὐρανοῖς, κάτω τὰ ἔργα ἀποθέμενος, μηδὲ παρὰ Θεοῦ προσδόκα τιμῆν, παρὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ταύτην ἀπέιληφας. Ποθεῖς ἀθάνατον δόξαν; Τῷ δυναμένῳ παρασχεῖν ἢ ποθεῖς δεῖξον ἐν τῷ κρυπτῷ τὸν βίον. Δέδοικας αἰσχύνην αἰώνιον; Φοβοῦ τὸν ἀνακαλύπτοντα ταύτην ἐν 15 τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. Πῶς οὖν λέγει ὁ Κύριος «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς»; "Ὅτι κελεύει τὸν ἐπόμενον ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ πᾶν ὅπερ ἂν ποιῇ πρὸς ἐκεῖνον βλέποντα ποιεῖν καὶ τούτῳ μόνον ἀρέσκειν, μηδεμίαν παρὰ 20 τῶν ἀνθρώπων δόξαν θηρώμενον· ἀλλὰ φεύγειν μὲν τοὺς παρὰ τούτων ἐπαίνους καὶ τὴν ἐπίδειξιν, διὰ δὲ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων γνωρίζεσθαι πᾶσιν, ὅπως θεαταὶ τούτων γενόμενοι, οὐκ εἶπε 'θαυμάσωσι τὸν ἐπίδεικνόμενον', ἀλλὰ «δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐκεῖ γὰρ κελεύει πᾶσαν ἀναφέρεσθαι δόξαν 25 καὶ πρὸς τὸ ἐκείνου θέλημα πᾶσαν ἀπαρτίζεσθαι πράξιν, παρ' ᾧ καὶ ὁ μισθὸς ἀπόκειται τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων. Σὲ δὲ καλεῖ φεύγειν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὴν ἀπὸ τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς γῆς εὐφημίαν, ὃ δὲ ταύτην ζητῶν καὶ πρὸς ταύτην ἔλκων τὸν βίον οὐ τῆς αἰωνίου δόξης ἀποστερεῖται μόνον, ἀλλ' ἤδη προσδοκάτω καὶ τι- 30 μωρίαν· «οὐαὶ» γάρ, φησὶν, «ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ

Και ἀκόμη: «μέσα στήν καρδιά σας σκέπτεστε πῶς θὰ ἐργαστεῖτε τὴν ἀνομία πάνω στὴ γῆ»³⁵.

Τὴν κίνηση τῆς ἀμαρτίας στὰ κρυφὰ τὴν ὀνόμασε ὁ Θεὸς ἔργο. Γι' αὐτὸ μᾶς παραγγέλλει οὔτε τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐπιδιώκομε οὔτε τὶς προσβολές τους νὰ ντρεπόμαστε. Ὅποιοι ἔλεοῦν τὸ φτωχὸ γιὰ ἐπίδειξη καὶ διατυμπανίζουν τὴν ἐλεημοσύνη πάνω στὴ γῆ τοὺς ἀποστερεῖ ἡ Γραφή ἀπὸ τοὺς οὐράνιους μισθοὺς. Ἄν ζητᾶς ν' ἀρέσεις στοὺς ἀνθρώπους καὶ δίνεις γιὰ νὰ σ' ἐπαινέσουν, ἔλαβες τὸ μισθὸ τῶν καλῶν ἔργων σου μὲ τὸν ἔπαινο τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὸν ὁποῖο κι ἔκανες ἐπίδειξη τῆς φιλανθρωπίας σου. Μὴ ζητᾶς λοιπὸν ἀμοιβὴ στὸν οὐρανό, ἀφοῦ ἀποθήκευ-
σες τὰ ἔργα σου κάτω, οὔτε νὰ προσδοκᾶς τιμὴ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφοῦ βέβαια τὴν ἔλαβες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ποθεῖς δόξα ἀθάνατη; Δεῖξε τὴ ζωὴ σου στὰ κρυφὰ σ' αὐτὸν ποὺ μπορεῖ νὰ σοῦ τὴν παραχωρήσει. Φοβᾶσαι τὴν αἰώνια ντροπὴ; Νὰ φοβᾶσαι αὐτὸν ποὺ τὴν ἀποκαλύπτει κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης. Μὰ τότε πῶς λέει ὁ Κύριος «ὡς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας στοὺς οὐρανοὺς»³⁶; Γιατὶ προστάζει ὁποῖον ἀκολουθεῖ τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ νὰ κάνει ὅ,τι κάνει ἀτενίζοντας πρὸς ἐκεῖνον καὶ ν' ἀρέσει σ' αὐτὸν μονάχα καὶ καμιὰ δόξα νὰ μὴ θηρεύει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ν' ἀποφεύγει δηλαδὴ τοὺς ἐπαίνους τους καὶ τὴν ἐπίδειξη σ' αὐτοὺς καὶ νὰ γίνεται σ' ὄλους γνωστὸς μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα του, ὥστε νὰ γίνουν θεατὲς τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ δὲν εἶπε 'γιὰ νὰ θαυμάσουν αὐτὸν ποὺ τὰ παρουσιάζει' ἀλλὰ «γιὰ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας στοὺς οὐρανοὺς». Προστάζει ἐκεῖ ν' ἀποδίδεται ὅλη ἡ δόξα καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα ἐκείνου νὰ πραγματοποιεῖται κάθε πράξη, ἐκείνου ποὺ διαθέτει καὶ τὴν ἀμοιβὴ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς. Ἐσένα σὲ διατάζει ν' ἀποφεύγεις καὶ ν' ἀποστρέφεις τὸν ἔπαινο τῶν ἀνθρώπων στὴ γῆ. Ὅποιος ὅμως τὸν ζητᾶ καὶ ἐξαρτᾶ ἀπὸ αὐτὸν τὴ ζωὴ του δὲν ἀποστερεῖται μόνο ἀπὸ τὴν αἰώνια δόξα, ἀλλὰ ὡς περιμένει καὶ τὴν τιμωρία· γιατί λέει «ἀλίμονό σας,

35. Ψαλμ. 57,3. 36. Ματθ. 5,16.

ἄνθρωποι». Φεῶγε οὖν πᾶσαν ἀνθρωπίνην τιμὴν, ἧς τὸ πέρας αἰσχύνη καὶ ἀτιμία αἰώνιος, καὶ ὀρέγου τῶν ἄνω ἐπαίνων, τὸ τοῦ Δαβὶδ λέγων «παρὰ σοῦ ὁ ἔπαινός μου», καὶ «ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου». ὁ δὲ μακάριος ἀπόστολος οὐδὲ τὸν ἐσθίου-
 5 τα κελεύει ραθύμως μετέχειν τῆς προκειμένης τροφῆς, ἀλλ' ἀποδιδόναι πρότερον τὴν δόξαν τῷ δεδωκότι τὰς τοῦ ζῆν ἀφορμάς· οὕτω μέχρι παντὸς παρεγγυᾶται τὰς μὲν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀτιμάζειν δόξας, τὴν δὲ παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ ζητεῖν. Ὁ γὰρ οὕτως ἔχων, πιστὸς ὀνομάζεται παρὰ τοῦ Κυρίου, τὸν δὲ τῆς ἐνταῦθα τι-
 10 μῆς ἐφιέμενον τοῖς ἀπίστοις ἐγκαταλέγει· «πῶς γὰρ δύνασθε», φησὶν, «ὕμεις πιστεύειν δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε;». Τὸ δὲ μῖσος ὁποῖον ἐστίν, ἄκουσον τοῦ Ἰωάννου λέγοντος· «ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί, καὶ οἶδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ
 15 ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ἐκβάλλει τῆς ζωῆς τὸν μισοῦντα τὸν ἀδελφὸν ὥσπερ τὸν ἀνδροφόνον, μᾶλλον δὲ ἄντικρυς φόνον ὀνομάζει τὸ μῖσος· ὁ γὰρ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην ἀνελών καὶ διαφθείρας καὶ ἀντὶ φίλου πολέμιος γεγονώς, εἰκότως ἂν τις αὐτοῖς συναριθμοῖτο, τὴν ἐκείνων πρὸς τοὺς ἐπιβουλεομένους ἔχθραν κεκρυμ-
 20 μένην τῷ πλησίον φυλάσσω· ὡς δὲ οὐδεμία διαφορὰ τῶν ἔνδον κεκρυμμένων κακῶν πρὸς τὰ ἐμφανῆ καὶ ὀρώμενα, σαφῶς διὰ τούτων δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος συνάγων αὐτὰ καὶ ὁμοτίμως ἀπαριθμοῦμενος· «καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν», φησί, «τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθή-
 25 κοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μεστοῦς φθόνου, φόνου, ἐριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὕβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας,

ὅταν σᾶς ἐπαινέσουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι»³⁷. Ν' ἀποφεύγεις λοιπὸν κάθε ἀνθρώπινη τιμὴ, πού τὸ τέλος τῆς εἶναι ντροπὴ καὶ ἀτιμία αἰώνια καὶ νὰ ἐπιθυμεῖς τοὺς οὐράνιους ἐπαίνους, ἐκεῖνο δηλαδὴ πού λέει ὁ Δαβίδ· «ὁ ἐπαινός μου ἄς εἶναι ἀπὸ σένα»³⁸, καὶ «ἡ ψυχὴ μου θὰ δεχτεῖ τὸν ἔπαινο τοῦ Κυρίου»³⁹. Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος⁴⁰ ἀκόμα κι αὐτὸν πού τρώει δὲν τὸν προτρέπει νὰ παίρνει ἀδιάφορα τὴν τροφή πού ἔχει μπροστά του, ἀλλὰ πρῶτα ν' ἀποδίδει τὴ δόξα σ' Ἐκεῖνον πού ἔδωσε τὰ μέσα τῆς ζωῆς. Ἔτσι μέχρι τὸ τέλος μᾶς προτρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ζητοῦμε μόνο τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Κύριο πιστός, ἐνῶ συγκαταλέγει μαζί μὲ τοὺς ἄπιστους αὐτὸν πού ἐπιθυμεῖ τὴν ἐδῶ τιμὴ. Γιατὶ λέει· «πῶς μπορεῖτε ἐσεῖς νὰ πιστέψετε, ἀφοῦ ἀποζητᾶτε τὸν ἔπαινο ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου καὶ δὲ ζητᾶτε τὴ δόξα ἀπὸ τὸ μόνο Θεό;»⁴¹. Ποιὸ εἶναι τώρα τὸ μίσος, ἄκουσε νὰ σοῦ τὸ πεῖ ὁ Ἰωάννης πού λέει· «ὁποῖος μισεῖ τὸν ἀδελφὸ του εἶναι ἀνθρωποκτόνος καὶ ξέρετε ὅτι ὁ φονιάς δὲν ἔχει συμμετοχὴ στὴν αἰώνια ζωὴ»⁴². Αὐτὸν πού μισεῖ τὸν ἀδελφὸ του τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ ζωὴ ὅπως τὸ φονιά καὶ μᾶλλον ὀνομάζει τὸ μίσος ἀπερίφραστα φόνο. Αὐτὸς δηλαδὴ πού κατέστρεψε κι ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μέση τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καὶ τοῦ ἔγινε ἀντὶ φίλος ἐχθρός, εὐλογα θὰ συγκαταλεγόταν μὲ τοὺς φονιάδες, ἀφοῦ φυλάει κρυμμένη γιὰ τὸν πλησίον του τὴν ἐχθρα ἐκείνων ἐναντίον ὅσων μισοῦν. Κι ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορὰ τῶν κρυμμένων κακῶν ἀπὸ τὰ φανερά πού βλέπομε, τὸ δηλώνει σαφῶς μὲ αὐτὰ ὁ Ἀπόστολος συγκεντρώνοντάς τα καὶ ἀριθμῶντάς τα ὅλα ἐξίσου. Γιατὶ λέει· «ἀφοῦ δὲν ἔκριναν καλὸ νὰ γνωρίσουν τὸ Θεὸ συνειδητά, τοὺς παρέδωκε μὲ τὴν ἄκριτη σκέψη τους νὰ κάνουν ἐκεῖνα πού δὲν ἦταν πρέποντα, πλήρεις ἀπὸ κάθε ἀδικία, πορνεία, πονηρία, πλεονεξία, κακία· γεμάτοι φθόνο, φόνο, φιλονεικία, δόλο, κακοήθεια· νὰ εἶναι ψιθυριστές, καταλαλητές, ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ὑβριστές, υπερήφανοι, ἀλα-

39. Ψαλμ. 33,3. 40. Α' Κορ. 10,31

41. Ἰω. 5,44. 42. Α' Ἰω. 3,15.

ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας, οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσιν».

5 Ὁρᾶς πῶς τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν καὶ τὸν δόλον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κρυπτῶν τῷ φόνῳ καὶ τῇ πλεονεξίᾳ καὶ τοῖς τοιούτοις πᾶσι συνέπλεξε; Τί δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος βοᾷ λέγων, «τὸ ὑψηλὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν», καὶ «ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθή-
10 σεται»: καὶ ἡ Σοφία φησὶν «ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος»: πολλὰ δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις Γραφαῖς εὔροι τις ἂν εἰς κατηγορίαν τῶν ταῖς ψυχαῖς ἐγκρυπτομένων παθῶν. Οὕτω δὲ ἐστὶ πονηρὰ ταῦτα καὶ δυσίατα καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς κεκτημένα, ὥστε μὴ δυνατόν εἶναι διὰ μόνης τῆς ἀνθρωπίνης σπου-
15 δῆς καὶ ἀρετῆς ἐκτριῖναι καὶ ἀνελεῖν, εἰ μὴ τις τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν σύμμαχον δι' εὐχῆς προσλαβὼν ἐπικρατήσειεν τῆς ἔνδον τυραννύσης κακίας, ὡς αὐτὸ διδάσκει τὸ Πνεῦμα τῆ τοῦ Δαβὶδ φωνῆ χρώμενον: «ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου».

20 Δύο γὰρ ὄντων ἀνθρώπων, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἀνθρώπος ἤρμωσται, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ τοῦ μὲν ἔξωθεν περιέχοντος, τῆς δὲ ἔνδον παρὰ τὸν βίον μενούσης, τῷ μὲν δεῖ καθάπερ ναῶ Θεοῦ παραγρυπνεῖν, τηροῦντα μὴ τι τῶν φανερῶν ἀμαρτημάτων προσπεσὸν κατεσεῖση καὶ διαφθεῖρη: περὶ τούτου γὰρ ἀπειλεῖ καὶ ὁ ἀπόστολος
25 λέγων: «ὁ φθείρων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός»: τὴν δὲ ἔνδον χρῆ διὰ πάσης φρουρεῖν φυλακῆς, μὴ τις λόχος κακίας, ἐκ βάθους ποθὲν ἀνακύψας καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας λογισμὸν διαφθεί-

ζόνες, ἐφευρέτες κακῶν, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς τους, ἀνόητοι, ἀσυνεπεῖς, ἄστοργοι, σκληροί, ἄσπλαχνοι, πὺ ἐνῶ γνωρίζουν τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὅσοι πράττουν τέτοιες πράξεις εἶναι ἔνοχοι γιὰ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου, ὄχι μονάχα κάνουν τὶς πράξεις αὐτές, ἀλλὰ ἐπικροτοῦν κι ὅσους ἄλλους τὶς πράττουν»⁴³.

Βλέπεις πῶς ἐπλεξε τὴν κακοήθεια καὶ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὸ δόλο καὶ τὰ ἄλλα κρυφὰ ἁμαρτήματα μαζί με τὸ φόνο καὶ τὴν πλεονεξία καὶ με ὅλα αὐτά; Καὶ τί μᾶς φωνάζει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος; «ὄ,τι οἱ ἄνθρωποι ἐξυψώνουν. ἀηδιάζει τὸ Θεό»⁴⁴, καὶ «ὅποιος ὑψώνει τὸν ἑαυτό του θά ταπεινωθεῖ, καὶ ὅποιος ταπεινώνεται θά ὑψωθεῖ»⁴⁵. Καὶ οἱ Παροιμίαις λένε: «εἶναι ἀκάθαρτος στὰ μάτια τοῦ Κυρίου κάθε ὑπερήφανος»⁴⁶. Καὶ στὰ ἄλλα βιβλία τῆς Γραφῆς μπορεῖ κανένας νὰ βρεῖ πολλὰ χωρία πὺ κατηγοροῦν τὰ πάθη πὺ κρύβονται στὶς ψυχές. Καὶ εἶναι τόσο βαριά καὶ δυσκολοθεράπευτα καὶ τόσο βαθιὰ ριζωμένα πὺ δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὰ τσακίσει κανένας καὶ νὰ τὰ ξεριζώσει με τὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια μόνο, ἂν δὲ λάβει με τὴν προσευχὴ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος σύμμαχό του, γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ πάνω στὴν κακία πὺ τὸν ἐξουσιάζει μέσα του, ὅπως διδάσκει τὸ Πνεῦμα με τὸ λόγο τοῦ Δαβὶδ· «ἀπὸ τὰ μυστικά ἁμαρτήματα καθάρισέ με καὶ προφύλαξε τὸ δοῦλο σου ἀπὸ ξένες σὲ σένα ἐπιθυμίες»⁴⁷.

Δύο εἶναι τὰ στοιχεῖα πὺ συνθέτουν τὸν ἄνθρωπο, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἓνα εἶναι τὸ ἐξωτερικὸ περίβλημα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ παραμένει μέσα μας ὅσο ζοῦμε· γιὰ τὸ ἓνα πρέπει ν' ἀγρυπνοῦμε φυλάγοντάς το. ἀφοῦ εἶναι νοῦς τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προσέχομε μήπως πέσει ἐπάνω του κανένα ἀπὸ τὰ φανερὰ ἁμαρτήματα καὶ τὸ κλονίσει καὶ τὸ καταστρέψει. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ ἀπειλὴ πὺ ἐκτοξεύει ὁ Ἀπόστολος λέγοντας: «ὅποιος φθείρει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν ὁ Θεὸς θά τὸν συντρίψει»⁴⁸. Τὴν ἔνοικο τώρα τοῦ σώματος πρέπει νὰ τὴν ἀσφαλίζομε με χίλιες φρουρές, μήπως κανένα σμῆνος τῆς κακίας ξεπεταχτεῖ μέσα ἀπὸ τὸ βάθος καὶ διαλύο-

45. Λουκᾶ 14,11. 46. Παρμ. 16,5.

47. Ψαλμ. 18,13-14. 48. Α' Κορ. 3,17.

ρας, δουλώση τὴν ψυχὴν, πληρώσας τῶν διελκόντων αὐτὴν λάθρα παθῶν.

Δεῖ οὖν φρουρεῖν ἀσφαλῶς ἐπιστρεφόμενον πυκνὰ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὡσπερ τὸν στρατηγὸν ἐπιβοῶντα καὶ ἐπικελευόμενον ἄνθρωπε, «πάση φυλακῇ τήρει τὴν σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδοι ζωῆς»· ψυχῆς δὲ φρουρὰ λογισμὸς εὐσεβῆς φόβῳ Θεοῦ καὶ χάριτι Πνεύματος καὶ ἀρετῆς ἔργοις ὠχυρωμένος· ὁ γὰρ τούτοις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καθοπλίσας ραδίως τρέπεται τοῦ τυράννου τὰς προσβολάς, δόλον λέγω καὶ ἐπιθυμίαν καὶ τῦφον, ὀργὴν τε καὶ
10 φθόνον καὶ ὅσα πονηρὰ τῆς κακίας ἔνδον ἔστι κινήματα. Χρὴ δὲ τὸν τῆς ἀρετῆς γεωργὸν ἀπλοῦν τινα εἶναι καὶ βέβαιον, μόνους εἰδόμενα γεωργεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας καρπούς, καὶ μῆτε τὸν βίον ἐκτρέπειν ποτὲ πρὸς τὰς τῆς κακίας ὁδοὺς, μῆτε τὸν λογισμὸν τῆς εὐσεβείας ἀφέλκειν τῆς πίστεως, ἀλλ' εἶναι μονότροπὸν τινα καὶ
15 εὐθῆ καὶ ἄπειρον τῶν ἔξω τῆς ἰδίας ὁδοῦ κειμένων παθῶν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τὴν τῷ μόνῳ ἀνδρὶ συζῶσαν καὶ τὴν τοῦ γάμου καταπονεύουσαν τὸν αὐτὸν προσδοκᾶν τοῦ βίου μισθόν.

«Οὐ ζεύξεις», φησὶν ὁ μακάριος Μωυσῆς, «ἐν τῇ ἄλφ σου ἀλλογενῆ ζῶα ἐπὶ τὸ αὐτό, οἶον βοῦν καὶ ὄνον, ἀλλὰ τὰ ὁμογενῆ
20 ζεύξας ἀλοήσεις τὸν ἀμητόν σου· οὐδὲ συνυφανεῖς ἐρεῶ ἱματίῳ λινον, οὐδὲ πάλιν λινῶ ἑρέαν· οὐ γεωργήσεις ἐν τῇ χώρᾳ τῆς γῆς σου δύο καρπούς ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐδὲ δεύτερον τοῦ ἐνιαυτοῦ· οὐκ ἐπιβαλεῖς ἑτερογενὲς ζῶον ἐπὶ ἕτερον εἰς γονῆν, ἀλλὰ τὰ ὁμογενῆ τοῖς ὁμογενέσι συζεύξεις».

25 Τί ταῦτα τῷ ἀγίῳ βούλεται τὰ αἰνίγματα; Τὸ μὴ δεῖν ἐν τῇ αὐτῇ ψυχῇ κακίαν καὶ ἀρετὴν συμφυτεύειν ἀλλήλαις, μηδὲ μερίζοντα τὸν βίον τοῖς ἐναντίοις ἀκάνθας τε ὁμοῦ καὶ σῖτον ἐκ τῆς αὐτῆς ψυχῆς γεωργεῖν, μηδὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ νύμφην τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ μοιχᾶσθαι καὶ τὸ μὲν κύειν φῶς, τὸ δὲ ζόφον τίκτειν· οὐ
30 γὰρ πέφυκε ταῦτα συμβαίνειν ἀλλήλοις, ὡσπερ οὐδὲ τὰ τῆς ἀρετῆς

49. Παρμ. 4,23.

50. Δευτ. 22,10. Λευιτ. 19,19. Δευτ. 22,9.

ντας τούς εὐσεβεῖς λογισμούς μας ὑποδουλώσει τὴν ψυχὴ γεμίζοντάς τὴν μὲ πάθη ποὺ τὴ σέρνουν στὰ κρυφὰ ἐδῶ κι ἐκεῖ.

Πρέπει λοιπὸν νὰ φρουρεῖ κανένας τὴν ψυχὴ του μὲ ἀσφάλεια ἀπευθυνόμενος συχνὰ σ' αὐτήν, ὅπως ὁ στρατηγός, καὶ νὰ φωνάζει καὶ νὰ διατάζει· ἄνθρωπε, «φύλαγε τὴν καρδιά σου μὲ κάθε φρουρά· ἀπὸ δῶ ἀναβρύζουν οἱ πηγές τῆς ζωῆς»⁴⁹. Καὶ φρουρὰ τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς ὁ ἀσφαλισμένος μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. Ὅποιος ἀρματώσει τὴν ψυχὴ του μ' αὐτὰ ἀποκρούει εὐκολὰ τὶς προσβολές τοῦ τυράννου, τὸ δόλο, τὴν ἐπιθυμία, τὴν ἔπαρση, τὴν ὀργὴ καὶ τὸ φθόνο καὶ ὅσα ὑποὺλα κινήματα τῆς κακίας ὑπάρχουν μέσα μας. Ὁ γεωργὸς τῆς ἀρετῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀπλὸς καὶ σταθερὸς, νὰ γνωρίζει νὰ καλλιεργεῖ μόνο τούς καρπούς τῆς εὐσέβειας καὶ οὔτε νὰ ἐκτρέπει ποτὲ τὴ ζωὴ του στοὺς δρόμους τῆς κακίας οὔτε ν' ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴν πίστη τὸ εὐσεβὴ λογισμὸ, ἀλλὰ νὰ εἶναι μονοκόμματος καὶ εὐθύς καὶ ἄπειρος στὰ πάθη ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸ δικὸ του δρόμο. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ αὐτὴ ποὺ συζεῖ μ' ἓναν μόνο ἄντρα κι ἐκείνη ποὺ καταπορνεύει τὸ γάμο τῆς νὰ προσδοκοῦν τὸν ἴδιο μισθὸ τῆς ζωῆς τους.

Ὁ μακάριος Μωυσῆς λέει· «δὲ θὰ ζέψεις μαζί στὸ ἄλωνι σου ζῶα διαφορετικοῦ εἴδους, βόδι δηλαδὴ καὶ ὄνο, ἀλλὰ θ' ἄλωνίσεις τὴ θυμωσιά σου βάζοντας στὸ ζυγὸ ζῶα ἴδιου εἴδους. Οὔτε θὰ ὑφάνεις λινάρι μέσα σὲ μάλλινο ρούχο οὔτε πάλι μαλλὶ στὸ λινὸ. Δὲ θὰ καλλιεργήσεις στὸ χωράφι σου μαζί δύο λογιῶν καρπούς, οὔτε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸν ἴδιο χρόνο. Δὲ θὰ ἐνώσεις γιὰ νὰ σοῦ γεννήσουν διαφορετικοῦ γένους ζῶα, ἀλλὰ θὰ συζεύξεις αὐτὰ ποὺ εἶναι τοῦ ἴδιου γένους»⁵⁰.

Τί ἐπιδιώκει ὁ ἅγιος μὲ τὰ αἰνίγματα αὐτά; Ὅτι δὲν πρέπει νὰ φυτέψει κανένας μαζί στὴν ἴδια ψυχὴ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία, οὔτε χωρίζοντας τὴ ζωὴ στὰ ἀντίθετα νὰ καλλιεργεῖ στὴν ἴδια ψυχὴ ἀγκάθια μαζί καὶ σιτάρι, οὔτε νὰ μοιχεύεται ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ μὲ τούς ἐχθρούς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ γεννᾷ φῶς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη σκοτάδι. Γιατὶ αὐτὰ δὲ συμφωνοῦν ἀπὸ τὴ φύση τους, ὅπως οὔτε τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς

μέρη τοῖς μέρεσι τῆς κακίας. Ποία γὰρ φιλία σωφροσύνης πρὸς ἀκρασίαν; ποία δὲ πρὸς ἀδικίαν δικαιοσύνης ὁμόνοια; «Τίς δὲ φωτὶ κοινωνία πρὸς σκότος;». Οὐχὶ αἰεὶ τὸ ἕτερον ὑπεξίσταται τῷ ἐτέρῳ καὶ μένειν οὐκ ἐθέλει πρὸς τὸ μαχόμενον; Δεῖ οὖν τὸν σοφὸν
 5 γεωργὸν καθάπερ ἐκ πηγῆς ποτίμου καὶ ἀγαθῆς καθαρὰ πέμπειν τοῦ βίου τὰνάματα καὶ παντὸς ἀμιγῆ βορβόρου, μόνα τὰ τοῦ Θεοῦ γεώργια εἰδότα καὶ τούτοις πονοῦντα διὰ βίου καὶ παραμένοντα, ὅπως κἂν ὑποφύηται τις ξένος ἐν τῷ κρυπτῷ τῶν τῆς ἀρετῆς καρπῶν λογισμός, τοὺς σοὺς ἰδὼν πόνους ὁ πάντα ὀρῶν ταχέως τῇ
 10 ἑαυτοῦ δυνάμει τὴν δολερὰν ἐκείνην καὶ ὑπουλον ρίζαν τῶν λογισμῶν πρὸ τῆς βλάστης ἐκτέμη. Τῷ γὰρ τοῖς τῆς ἀρετῆς προσκαρτεροῦντι πόνοις ἀκολουθεῖ ταχέως ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις τὰ τῆς κακίας διαφθείρουσα σπέρματα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος οὐδὲ ἀνεκδίκητον παροφθῆναι τὸν αἰεὶ παρεδρεύοντα τῷ Θεῷ.

15 Εἶδες τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ χήραν, ἣ προσῆγε μὲν οὐ φιλανθρώπῳ κριτῇ τὸ τῆς ἀδικίας μέγεθος, ἣ δὲ πολλὴ περὶ τὴν δέησιν σχολὴ καὶ καρτερία νικήσασα τοῦ δικαστοῦ τὸν τρόπον ἐκκαλεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἀδικήσαντος τιμωρίαν. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ προσευχόμενος ἀπέιπης· εἰ γὰρ τὸ ἐκείνης περὶ τὴν δέησιν ἀναιδὲς ἄρχοντος
 20 ἀνηλεοῦς ἐκλίνε γνώμην, πῶς ἡμᾶς χρὴ τῆς περὶ τὸν Θεὸν ἀπογνώσκειν σπουδῆς, οὗ τὸ ἔλεος φθάνειν οἶδε πολλάκις τοὺς αἰτοῦντας; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀποδεχόμενος τὴν περὶ τὰς εὐχὰς ἡμῶν ἐπιμονὴν καὶ προτρέπων χρῆσθαι τῇ σπουδῇ «Ἴδετε», φησί, «τί λέγει ὁ ἄδικος κριτής· πόσῳ μᾶλλον ποιήσει ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ
 25 οὐράνιος τὴν ἐκδίκησιν τῶν βιοῦντων πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ναὶ λέγω ὑμῖν ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν ἐν τάχει». Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ πολλὴν σπουδὴν καὶ ἀγῶνα ἔχων εἰς τελείαν προκοπὴν τοὺς τῆς εὐσεβείας μαθητὰς ἐλθεῖν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς ἀληθείας σκοπὸν φανερὸν πᾶσι καθιστῶν, φησί· «νουθετοῦντες πάντα ἀν-

κακίας. Ποιά φιλία μπορεί νὰ ὑπάρξει ἀνάμεσα στὴ σωφροσύνη καὶ στὴν ἀσωτία; Πῶς νὰ μοιάσουν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία; Ποιά σχέση ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκότος; Δὲν ὑπαναχωρεῖ πάντοτε τὸ ἓνα στὸ ἄλλο καὶ δὲν ἀρνεῖται νὰ ρθεῖ σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ πολέμιό του; Πρέπει λοιπὸν ὁ σοφὸς γεωργὸς τῆς ζωῆς σὰν ἀπὸ πηγὴ μὲ πόσιμο καὶ νόστιμο νερὸ νὰ ἀναβλύζει καθαρὰ τὰ νάματα τῆς ζωῆς χωρὶς καμιὰ βρομιὰ, νὰ γνωρίζει μόνο τις ἐργασίες τοῦ Θεοῦ καὶ σ' αὐτὲς νὰ κοπιᾶζει καὶ ν' ἀσχολεῖται ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἔτσι κι ἂν ξεφυτρώσει κρυφὰ κάποιος λογισμὸς ξένος ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς ἀρετῆς, βλέποντας τοὺς κόπους σου αὐτὸς ποὺ βλέπει τὰ πάντα θ' ἀποσπάσει γρήγορα μὲ τὴ δύναμή του τὴ δολερὴ καὶ ὑπουλὴ ρίζα τῶν λογισμῶν προτοῦ βλαστήσει. Γιατί σ' αὐτὸν ποὺ δείχνει καρτερία στοὺς μόχθους τῆς ἀρετῆς ἔρχεται γρήγορα ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀχρηστεύοντας τοὺς σπόρους τῆς κακίας καὶ δὲν ὑπάρχει περίπτωση ν' ἀστοχήσει στὴν ἐλπίδα οὔτε νὰ παραβλεφθεῖ καὶ ν' ἀφεθεῖ ἀδικημένος αὐτὸς ποὺ στέκει πάντοτε κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ.

Εἶδες τὴ χήρα τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ δὲν ὑπέβαλλε τὴ μεγάλη ἀδικία ποὺ τῆς ἐγίνε σ' ἓνα φιλάνθρωπο κριτῆ, οἱ πολλὲς ὅμως καὶ συνεχεῖς παρακλήσεις καὶ ἡ καρτερικότητά της νίκησαν τὴν ἀπάθεια τοῦ δικαστῆ καὶ τὸν ὤθησαν νὰ τιμωρῆσει τὸ δράστη τῆς ἀδικίας. Μὴν κουραστεῖς λοιπὸν κι ἐσὺ νὰ προσεύχεσαι. Γιατί, ἂν οἱ ἀναιδεῖς παρακλήσεις ἐκείνης λύγισαν τὴ γνώμη ἐνὸς ἀνελέητου ἄρχοντα, πῶς δικαιολογούμεστε ἐμεῖς ν' ἀπελπιστοῦμε στὶς προσευχὲς μας πρὸς τὸ Θεό, ποὺ τὸ ἔλεός του ξέρει νὰ βρίσκει συχνὰ αὐτοὺς ποὺ τὸ ζητοῦν; Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀποδέχεται τὴν ἐπιμονή μας στὶς προσευχὲς καὶ μᾶς προτρέπει νὰ δείχνομε προθυμία. «Κοιτάξτε», λέει, «τί λέει, ὁ ἀδικὸς κριτῆς. Πολὺ περισσότερο ὁ οὐράνιος Πατέρας μας θὰ πάρει ἐκδίκηση γιὰ ὅσους τὸν παρακαλοῦν μέρα καὶ νύχτα. Ναί, σᾶς λέγω, θὰ σᾶς ἀποδώσει γρήγορα τὸ δίκαιο»⁵¹. Καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐπίσης ἔχοντας πολλὴ προθυμία καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ φτάσουν οἱ μαθητὲς τῆς εὐσεβοῦς πίστεως στὴν τέλεια προκοπὴ καὶ συνάμα φανερώνοντας τὸ σκοπὸ τῆς ἀλήθειας λέει: «συμβουλευοντας καὶ διδάσκοντας κάθε ἄν-

θρωπον καὶ διδάσκοντες ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος». Καὶ πάλιν τοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ βαπτίσματος κατηξιωμένοις ἐπέυχεται τῆς νοητῆς ἡλικίας λαβεῖν αὐτούς, αὐξησιν 5 διὰ τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος λέγων· «διὰ τοῦτο, ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ἣν ἔχετε εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, οὐ παύομαι προσευχόμενος ὑπὲρ ὑμῶν καὶ αἰτούμενος, ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφω- 10 τισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ τί τὸ υπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας».

Εἰτά φησι περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταλήψεως τοῦ Πνεύματος· 15 «κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν». Καθαρῶς περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος λέγει μετουσίας καὶ τῆς ἐκείνου πρὸς τοὺς μεταλαμβάνοντας ἐνεργείας, ὅπως ἄν, φυσίν, καὶ ὑμεῖς τὸν αὐτὸν δέξησθε τρόπον τὴν ἐκείνου πληροφορίαν· εἰτα ὀλίγον ὑποκαταβάς τῆς ἐπι- 20 στολῆς μεῖζόν τι αὐτοῖς ἐπέυχεται, τελειότεραν ζητῶν ἔλθειν ἐπ' αὐτούς τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν· «τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύ- 25 ματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένους καὶ θεμελιωμένους, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γινῶναι τε τὴν υπερ- 30 πάλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ».

θρωπο με ὅλη τὴ σοφία πού μᾶς δίνει ὁ Θεὸς γιὰ νὰ παρουσιάσομε κάθε ἄνθρωπο τέλειο κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ ἔργο μοχθῶ καὶ ἀγωνίζομαι»⁵². Καὶ πάλι σὲ ὄσους ἀξιώθηκαν με τὸ βάπτισμα τὴ σφραγίδα τοῦ Πνεύματος παραχωρεῖ νὰ λάβουν με τὶς προσευχὲς τοὺς αὔξησι τῆς νοητῆς ἡλικίας με τὴν ἐπιχορηγία τοῦ Πνεύματος λέγοντας· «γι' αὐτὸ κι ἐγώ, ἀφοῦ πληροφορήθηκα τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη πού ἔχετε σὲ ὄλους τοὺς ἀδελφούς, δὲν παύω νὰ προσεύχομαι γιὰ σᾶς καὶ νὰ ζητῶ νὰ σᾶς δώσει ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατέρας τῆς δόξας, πνεῦμα σοφίας πού θὰ ἀποκαλύψει τὴν τέλεια γνώση του, πού θὰ φωτίσει τὰ μάτια τῆς καρδιάς σας γιὰ νὰ γνωρίσετε τί ἐλπίζομε ἀπὸ τὴν πρόσκλησή του καὶ ποιός εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς δόξας πού θὰ κληρονομήσουν οἱ ἅγιοί του καὶ ποιό εἶναι τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του πού ἐκδηλώνει γιὰ μᾶς τοὺς πιστοὺς του»⁵³.

Ἔπειτα μιλάει γιὰ τὸ πῶς θὰ μεταλάβομε τὸ Πνεῦμα. «Σύμφωνα με τὴν ἐκδήλωσι τῆς δυνάμεώς του, πού ἄσκησε στὸ Χριστό, ἀνασταίνοντάς τον ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁵⁴. Μιλάει καθαρὰ γιὰ τὴ μετουσία τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἐνέργειά του σ' ἐκείνους πού τὸ λαμβάνουν, ὥστε κι ἐσεῖς, λέει, νὰ δεχτεῖτε με τὸν ἴδιο τρόπο τὴ βεβαιότητα ἀπὸ αὐτό. Προχωρώντας λίγο παρακάτω στὴν ἐπιστολή του τοὺς εὐχεται κάτι μεγαλύτερο, ζητώντας νὰ ἔρθει πάνω σ' αὐτοὺς τελειότερη ἢ δύναμη τοῦ Πνεύματος. «Γι' αὐτὸ γονατίζω μπροστὰ στὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού δίνει ζωὴ καὶ ὑπαρξὴ σὲ ὅλα τὰ οὐράνια κι ἐπίγεια ὄντα, καὶ παρακαλῶ νὰ σᾶς δώσει ἀνάλογα με τὸν πλοῦτο τῆς δόξας του νὰ ἰσχυροποιήσετε τὸν μέσα σας ἄνθρωπο, με τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, γιὰ νὰ κατοικήσει ὁ Χριστὸς στὶς καρδιές σας με τὴν πίστη καὶ νὰ εἶστε ριζωμένοι καὶ θεμελιωμένοι στὴν ἀγάπη. Ἔτσι θὰ μπορέσετε ν' ἀντιληφθεῖτε μαζί με ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος καὶ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ πού ξεπερνάει κάθε ἀνθρώπινη γνώση. Ἔτσι θὰ σᾶς πλημμυρίσει ἡ πλούσια χάρις τοῦ Θεοῦ»⁵⁵.

54. Ἐφ. 1,19-20.

55. Ἐφ. 3,14-19.

Ἦδη δὲ καὶ ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ περὶ τῶν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς διαλέγεται τὸν τοῦ Πνεύματος θησαυρὸν αὐτοῖς ἀποκαλύπτων καὶ παρακαλῶν μετασχεῖν «ζηλοῦτε», γάρ φησιν, «τὰ πνευματικὰ χαρίσματα»· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δεῖκνυμι. «Ἐὰν ταῖς 5 γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι· καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ ἐὰν πα- 10 ραδῶ τὸ σῶμα μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Τί δὲ τὸ κέρδος τῆς ἀγάπης καὶ ποῖα τὰ ταύτης βλαστήματα, τίνων τε ἀφίστησι τὸν ἔχοντα αὐτὴν καὶ τίνα παρέχει, σαφῶς ἐν τούτοις δηλοῖ· «ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λο- 15 γίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Πάνν σοφῶς καὶ ἀκριβῶς «οὐδέποτε», φησίν, «ἐκπίπτει ἡ ἀγάπη». Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Κἂν τῶν ἄλλων τις τύχη χαρισμάτων, ὧν τὸ Πνεῦμα παρέχει (γλώσσας, λέγω, ἀγγέ- 20 λων καὶ προφητείαν καὶ γνῶσιν καὶ χαρίσματα ἰαμάτων), μηδέπω δὲ λυτρωθῆ καθαρῶς ἀπὸ τῶν ἔνδον ἐνοχλούντων παθῶν τῆ τοῦ Πνεύματος ἀγάπῃ, μηδὲ τὸ τέλειον τῆς σωτηρίας ἐν τῇ ψυχῇ δέξεται φάρμακον, ἐν φόβῳ καθέστηκεν ἔτι τῆς πτώσεως, τὴν στηρίζουσιν καὶ βεβαιοῦσαν ἐν τῇ τῆς ἀρετῆς στάσει μὴ ἔχων ἀγάπην.

25 Μὴ οὖν οἰήθεις διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἄφθονον τοῦ Πνεύματος χάριν μηδενὸς ἔτι δεῖσθαι πρὸς τὴν τελείωσιν ἐναπομείνης τοῖς ἐκείνου δωρήμασιν· ἀλλ' ὅταν ἔλθῃ πρὸς σὲ τῆς δωρεᾶς ἐκείνης ὁ πλοῦτος, τότε γίνου τῷ φρονήματι πένης, ὑποπτήσῃς αἰεὶ καὶ τὴν ἀγάπην, ὥσπερ τινὰ κρηπίδα τοῦ τῆς χάριτος θησαυροῦ προσδο-

Ἄλλὰ καὶ σὲ μιὰ ἄλλη ἐπιστολή του μιλάει γιὰ τὰ ἴδια θέματα στοὺς μαθητὲς του, ἀποκαλύπτοντάς τους τὸ θησαυρὸ τοῦ Πνεύματος καὶ παρακαλώντας τους νὰ μετὰσχουν σ' αὐτόν· γιατί λέει «συγκεντρώστε τὸ ζήλο σας στὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Σὰς δεῖχνω ἀκόμα ἓναν πολὺ ἀνώτερο δρόμο. Ἐὰν ἔχω τὴ δύναμη νὰ μιῶ τις γλῶσσες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, μοῦ λείπει ὅμως ἡ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἄλλους, εἶμαι ἓνα χάλκινο κρόταλο πού ἤχει ἢ ἓνα κύμβαλο πού ἀλαλάζει. Κι ἂν ἔχω τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καὶ γνωρίσω ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ὅλη τὴ γνώση κι ἂν ἔχω ὅλη τὴν πίστη, ὥστε νὰ μετακινῶ τὰ βουνά, ἀλλὰ μοῦ λείπει ἡ ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτε. Κι ἂν μοιράσω στοὺς φτωχοὺς ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου κι ἂν παραδώσω τὸ σῶμα μου νὰ καεῖ στὴν πυρά, ἀλλὰ μοῦ λείπει ἡ ἀγάπη, δὲν ὠφελοῦμαι καθόλου»⁵⁶. Ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ ποιό εἶναι οἱ βλαστοὶ τῆς ἀγάπης, ἀπὸ ποιά τὸν ἀπομακρύνει καὶ ποιά τοῦ προσφέρει, τὰ δηλώνει σαφῶς μὲ τὰ ἐξῆς. «Ἡ ἀγάπη δὲν ζηλοφθονεῖ, δὲ λέει κομπορρημοσύνες οὔτε ὑπερηφανεύεται, δὲ κάνει ἀσχημίες, δὲν ζητᾷ τὸ δικό της, δὲν εἶναι εὐερέθιστη, δὲ λογαριάζει τὸ κακό, δὲ χαίρεται γιὰ τις ἀδικίες, χαίρεται ὅμως γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀγάπη δέχεται τὰ πάντα, ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα, ἡ ὑπομονὴ δὲν τῆς λείπουν ποτέ. Ἡ ἀγάπη», λέει, «ποτέ δὲ σταματᾷ νὰ ὑπάρχει»⁵⁷. Πολὺ σοφὰ καὶ μὲ πολλὴ ἀκρίβεια λέει «ἡ ἀγάπη οὐδέποτε χάνει τὴν ἀξία της». Τί σημαίνει αὐτό; Ἀκόμη κι ἂν ἀξιοθεῖ κάποιος τὰ ἄλλα χαρίσματα, πού χορηγεῖ τὸ Πνεῦμα (τίς γλῶσσες τῶν ἀγγέλων, τὴν προφητικὴ δύναμη, τὴ γνώση, τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων) δὲ λυτρωθεῖ ὅμως ὀλοκάθαρα ἀπὸ τὰ πάθη πού τὸν ἐνοχλοῦν ἐσωτερικὰ καὶ δὲ δεχτεῖ στὴν ψυχὴ του τὸ τέλειο φάρμακο τῆς σωτηρίας, ἀντιμετωπίζει ἀκόμα τὸν κίνδυνο τῆς πτώσεως, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴν ἀγάπη, αὐτὴν πού στηρίζει κι ἀσφαλίζει τὴ σταθερότητα τῆς ἀρετῆς.

Μὴ φανταστεῖς λοιπὸν πῶς, ἀφοῦ ἔχεις τὴν πλοῦσια κι ἀφθονὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, δὲ χρειάζεσαι τίποτε ἄλλο γιὰ τὴν τελείωσή σου καὶ μείνεις μόνο μὲ τὰ δωρήματα ἐκεῖνου. Ἄλλὰ ὅταν σ' ἐπισκεφετῆ ὁ πλοῦτος ἐκεῖνης τῆς δωρεᾶς, τότε νὰ γίνεις φτωχὸς στὸ φρόνημα, τρέμοντας πάντοτε ἀπὸ φόβο καὶ περιμένο-

κῶν τῇ ψυχῇ καὶ πρὸς πᾶν ἀγωνιζόμενος πάθος, μέχρις ἂν ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀφίκη σκοποῦ, ἐφ' ὃν αὐτὸς τε ἐφθασεν ὁ ἀπόστολος καὶ τοὺς μαθητὰς ἀνάγει δι' εὐχῆς τε καὶ διδαχῆς ὑποδεικνὺς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον, τὴν ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἐπὶ τὸ 5 κρεῖττον μεταβολὴν τε καὶ χάριν λέγων· «οὔτε γὰρ περιτομὴ τί ἐστίν, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ κτίσις καινῆ· καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχοῦσιν, εἰρήνην ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν· «εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινῆ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε». Τὸ «καινῆ κτίσις» ἀποστολικὸς ἐστὶ κανὼν· ἐστὶ δὲ οὐ-
10 τος ὃν αὐτὸς ἐν ἄλλῳ μέρει σαφῶς ἐδήλωσεν εἰπὼν· «ἵνα παραστήσω αὐτοὺς ἑαυτῷ τὴν Ἐκκλησίαν ἑνδοξον, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾗ ἀγία καὶ ἁμωμος». «Καινήν κτίσιν» ἐκάλεσε τὴν ἐν καθαρᾷ καὶ ἁμώμῳ ψυχῇ καὶ πάσης ἀπηλλαγμένη κακίας καὶ πονηρίας καὶ αἰσχύνης ἐνοίκησιν τοῦ ἀγίου
15 Πνεύματος. Ὅταν γὰρ μισήσῃ μὲν ἡ ψυχὴ τὸ ἁμαρτάνειν, οἰκειώσῃ δὲ ἑαυτὴν τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν τῆς ἀρετῆς πολιτεία καὶ δέξεται μεταποιηθεῖσα τῷ βίῳ τὴν τοῦ Πνεύματος εἰς ἑαυτὴν χάριν, καινῆ γέγονεν ὅλη καὶ ἀνεκτίσθη.

Καὶ τὸ «ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ᾗτε νέον φύρα-
20 μα», τοῦτο δηλοῖ, καὶ τὸ «ἐορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὺς μὲν ἴστησιν ὁ πειρατὴς τῆς ψυχῆ βρόχους πανταχόθεν αὐτῇ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν προβάλλων, ἐλάτων δὲ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀνθρωπίνῃ δύναμις τῆς κατ' ἐκείνου νίκης, ὀπλίζειν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος κελεύει τὰ μέλη
25 τοῖς οὐρανίοις ὄπλοις, «τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης» κελεύων «ἐνδύσασθαι καὶ ὑποδήσασθαι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς εἰρήνης καὶ περιζώσασθαι τὴν ὄσφον ἐν ἀληθείᾳ, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸν θυρε-

ντας για την ψυχή σου την αγάπη σαν μιὰ αποκορύφωση τοῦ θησαυροῦ τῆς χάριτος κι ἀγωνιζόμενος ἐναντίον κάθε πάθους, ὅσπου νὰ φτάσεις στοῦ τέρμα τῆς πορείας σου πρὸς τὸ ἀγαθό, ὅπου ἔφτασε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος καὶ ὑψώνει σ' αὐτὸ καὶ τοὺς μαθητές του μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ διδαχὴ, ὑποδεικνύοντας σὲ ὅσους ἀγαποῦν τὸν Κύριο τὴ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο καὶ τὴ χάρη ποὺ προξενεῖ ἡ αγάπη λέγοντας: «οὔτε οἱ περιτμημένοι ἔχουν ἀξία οὔτε οἱ ἀπερίτμητοι, ἀλλὰ ἡ καινούργια κτίση. Καὶ ὅσοι ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχὴ αὐτὴ θὰ ἔχουν τὴν εἰρήνη καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ ὁλος ὁ νέος Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ⁵⁸». Καὶ πάλι λέει: «ἀν κάποιος εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Χριστό, εἶναι καινούργια κτίση· τὰ παλιὰ ἔχουν περάσει»⁵⁹. Ὁ ὅρος «καινούργια κτίση» εἶναι κοινὸς ὅρος τῶν ἀποστόλων· εἶναι ὁ ὅρος ποὺ τὸν δήλωσε ὁ ἴδιος σὲ ἄλλο σημεῖο μὲ σαφήνεια λέγοντας «γιὰ νὰ παρουσιάσω ἐγὼ ὁ ἴδιος σ' ἐμένα τὴν Ἐκκλησίαν ἐνδοξήν, δίχως σπῖλο ἢ ρυτίδα ἢ κάτι παρόμοιο, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἁγία καὶ ἀκηλίδωτη»⁶⁰. «Καινούργια κτίση» κάλεσε τὴν ἐνοίκηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέσα στὴν καθαρὴ καὶ ἄμεμπτη ψυχή, τὴν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε κακία καὶ δόλο καὶ ντροπὴ. Ὅταν δηλαδὴ ἡ ψυχή μισήσει τὴν ἁμαρτία καὶ ἐνωθεῖ κατὰ δύναμη μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὸ βίῳ τῆς ἀρετῆς κι ἀφοῦ μεταβληθεῖ, δεχτεῖ ἔτσι μέσα της τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἔγινε 'καινούργια' ὁλόκληρη καὶ ξανακτίστηκε.

Καὶ ὁ λόγος «καθαρίστε τὸ παλαιὸ προζύμι, γιὰ νὰ γίνετε νέα ζύμη»⁶¹, αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει, καθὼς καὶ τὸ «ἄς ἐορτάζουμε ὄχι μὲ τὸ παλαιὸ προζύμι, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄζυμα τῆς καθαρότητος καὶ τῆς ἀλήθειας»⁶². Ἐπειδὴ ὁ πειρασμὸς στήνει ὁλόγυρα στὴν ψυχή πολλές παγίδες προβάλλοντας τὴν κακία του καὶ ἀπὸ μόνη της ἢ ἀνθρώπινη δύναμη εἶναι ἀνίκανη νὰ τὸν νικήσει, μᾶς συμβουλεύει ὁ Ἀπόστολος νὰ ὀπλίσομε τὰ μέλη μας μὲ τὰ οὐράνια ὄπλα. Μᾶς διατάζει νὰ φορέσομε τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, νὰ ποδεθοῦμε καὶ νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης, καὶ νὰ ζώσομε τὴ μέση μας μὲ τὴ ζώνη τῆς ἀλήθειας. Καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ

60. Ἐφ. 5,27.

61. Α' Κορ. 5,7.

62. Α' Κορ. 5,8.

ὄν τῆς πίστεως ἀναλαβόντες, δι' ἧς», φησί, «δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι»· «βέλη» δέ ἐστι «πεπυρωμένα» τὰ ἀκόλαστα πάθη· καὶ «τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου» δέξασθαι παρεγγυᾷ καὶ «τὴν ἀγίαν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος»· «μάχαιραν δὲ ἀγίαν» λέγει τὸν ἐν δυνάμει Θεοῦ λόγον, ᾧ χρή, τὴν δεξιὰν τῆς ψυχῆς ὀπλίσαντα, τὰς τοῦ ἐχθροῦ μηχανὰς ἀποκρούεσθαι.

Πῶς οὖν ἡμῖν ληπτέον τὰ ὄπλα, παρ' αὐτοῦ μάθε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν Πνεύματι καὶ εἰς αὐτὸν ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερῆσει καὶ δεήσει»· ὅθεν καὶ ὑπερεύχεται πάντων οὕτως· «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν». Καὶ πάλιν· «ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως τηρηθεῖ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὁρᾷς ὅσους ὑπέδειξέ σοι τρόπους τῆς σωτηρίας εἰς μίαν τείνοντας ὁδὸν καὶ σκοπὸν ἓνα, τοῦ τέλειον εἶναι Χριστιανόν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πέρας, εἰς ὃ δεῖ φθάσαι διὰ πίστεως ἰσχυρᾶς καὶ ἐλπίδος βεβαίας τοὺς τῆς ἀληθείας ἐραστὰς ἐν ἡδονῇ μετὰ ἀγῶνος καὶ προθυμίας βαδίζοντας. Τούτοις καὶ πληροῦται ραδίως ὁ πρὸς τὸ ἄκρον τῶν ἐντολῶν τοῦ βίου δρόμος, ὧν ἐξήρτηται πᾶς προφήτης μετὰ τοῦ νόμου. Τίνας λέγω τὰς ἐντολάς; «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν».

Ὁ μὲν οὖν σκοπὸς τῆς εὐσεβείας τοιοῦτος, ὃν αὐτὸς τε ὁ Κύριος καὶ οἱ παρ' ἐκείνου τὸ εἶδέναι λαβόντες ἀπόστολοι παρέδωκαν ἡμῖν· εἰ δὲ διὰ μακροτέρων ἀποδεικνύντες εἰς μῆκος προαγάγομεν τὸν λόγον, τοῦ παραστῆσαι τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον ἢ τοῦ συντεμεῖν τὰ λεγόμενα φροντίζοντες, μεμφέσθω μηδεὶς. Δεῖ γὰρ τοὺς ὀρθῶς

63. Ἐφ. 6.14–16.

64. Ἐφ. 6.17.

σηκῶστε τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως, ποὺ μ' αὐτὴ λέει «θὰ μπορέσετε νὰ σβήσετε ὅλα τὰ πύρινα βέλη τοῦ πονηροῦ»⁶³· καὶ πύρινα βέλη εἶναι τὰ ἀκόλαστα πάθη. Ἐπίσης παραγγέλλει νὰ φορέσομε τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηρίας καὶ νὰ πάρομε τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος· ξίφος ἅγιο λέει τὸν κραταιὸ θεῖο λόγο, ποὺ μ' αὐτὸν πρέπει νὰ ὀπλίσομε τὸ δεξιὸ χέρι τῆς ψυχῆς καὶ ν' ἀποκρούομε ὅσα μηχανεύεται ὁ ἐχθρός⁶⁴.

Πῶς τώρα πρέπει ν' ἀποκτήσομε τὰ ὄπλα, ἄκουσέ το ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀπόστολο ποὺ λέει· «ἀπευθύνοντας συνεχεῖς προσευχὲς καὶ δεήσεις μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος κάθε ὥρα καὶ ν' ἀγρυπνεῖτε στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπομένοντας καὶ παρακαλῶντας ἀδιάκοπα»⁶⁵. Καὶ γι' αὐτὸ ἡ εὐχή του γιὰ ὅλους εἶναι ἡ ἐξῆς· «ἡ χάρη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τῶν δωρεῶν τοῦ Πνεύματος ἃς συνοδεύουν ὅλους σας»⁶⁶. Καὶ ἄλλοῦ λέει· «καὶ ὀλόκληρη ἡ ὑπαρξὴ σας, πνεῦμα, ψυχὴ καὶ σῶμα, ἃς φυλαχτεῖ ἀκηλίδωτη κατὰ τὴν ἔλευση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁶⁷. Βλέπεις πόσους τρόπους σωτηρίας σοῦ ἔδειξε ποὺ ὅλα τείνουν σὲ μιὰ πορεία καὶ σ' ἓνα σκοπὸ, νὰ εἶναι δηλαδὴ ὁ Χριστιανὸς τέλειος; Αὐτὸ εἶναι τὸ τέρμα, ὅπου πρέπει νὰ φτάσουν μὲ τὴν ἰσχυρὴ πίστη καὶ τὴν ἀκλόνητη ἐλπίδα οἱ ἐραστὲς τῆς ἀλήθειας προχωρώντας στὸν ἀγῶνα τους μὲ χαρὰ καὶ προθυμία. Μὲ αὐτὰ ὀλοκληρώνεται εὐκόλα ὁ δρόμος τῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἀκρότητα τῶν ἐντολῶν, ἀπὸ τις ὅποῖες ἐξαρτᾶται κάθε προφήτης μαζί μὲ τὸ νόμο. Ποιὲς ἐντολὲς ἐννοῶ; «Ν' ἀγαπήσεις τὸν Κύριο τὸ Θεό σου μὲ ὅλη τὴν καρδιά σου, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου καὶ μὲ ὅλη τὴ σκέψη σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου»⁶⁸.

Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς τῆς εὐσεβείας, ποὺ μᾶς παρέδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ οἱ Ἀπόστολοί του ποὺ τὸν ἔμαθαν ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἄν τώρα μὲ τὴ μακρὰ ἀπόδειξή μου παρατράβηξα τὸ λόγο μου, φροντίζοντας περισσότερο νὰ παραστήσω τὴν ἀλήθεια κι ὄχι νὰ συντομεύσω τὰ λεγόμενα, ἃς μὴ μὲ ψέξει κανένας. Αὐτοὶ ποὺ

65. Ἐφ. 6,18. 66. Β' Κορ. 13,13.

67. Α' Θεσ. 5,23. 68. Δευτ. 6,5.

φιλοσοφεῖν ἐγνωκότας καὶ τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν τῆς κακίας μολυ-
 σμῶν λυτρουμένους ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν.
 ὅπως, μεμαθηκότες τῆς τε πορείας τὸν πόνον καὶ τοῦ δρόμου τὸ
 πέρας, ρίψωσι μὲν πάντες τὴν αὐθάδειαν καὶ τὸ μέγα φρονεῖν ἐπὶ
 5 τοῖς κατορθώμασι, τὴν δὲ ἑαυτῶν ψυχὴν μετὰ τοῦ βίου κατὰ τὸ
 πρόσταγμα τῆς Γραφῆς ἀρνησάμενοι, πρὸς ἓνα βλέπωσι πλουτοῦν.
 ὃν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἄθλον τοῖς ἀγαπῶσιν ἔθηκεν ὁ Θεός,
 καλῶς εἰς αὐτὸν πάντας τοὺς τὸν ἀγῶνα τοῦ λαβεῖν προθύμως ὑφι-
 σταμένους, οἷς ἐξαρκεῖ πρὸς τὴν τοῦ τοιούτου βίου πορείαν ἐφόδιον
 10 ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὃν δεῖ μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαθῆς ἐλπίδος
 βαστάζοντας ἀκολουθεῖν τῷ σωτῆρι Θεῷ, νόμον καὶ ὁδὸν τοῦ βίου
 τὴν ἐκεῖνου ποιουμένους οἰκονομίαν, καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἀπό-
 στολος· «μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ»· καὶ πάλιν
 «δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες
 15 εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς, ἀντὶ τῆς
 προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονή-
 σας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν»· δέος γὰρ μὴ τοῖς
 παρὰ τοῦ Πνεύματος δωρήμασι ἐπαιρόμενοι καὶ τὸ κατορθῶσαι
 τι δι' ἀρετὴν ἀφορμὴν λαβόντες εἰς τὸ φρονεῖν καὶ σεμνύνεσθαι,
 20 πρὶν εἰς τέλος τῶν ἐλπιζομένων ἐλθεῖν, ἐκπέσωμεν τῆς ὁρμῆς,
 ἀχρεῖον ἑαυτοῖς καὶ τὸν προλαβόντα πόνον τῇ αὐθαδεῖα ποιήσαντες
 καὶ ἀνάξιοι φανέντες τῆς τελειότητος, εἰς ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος εἴλ-
 κεν ἡμᾶς χάρις.

Λεῖ οὖν μηδαμοῦ τὸν τοῦ πόνου τόνον ἐκλύειν, μηδὲ ἐξίστα-
 25 σθαι τῶν προκειμένων ἀγῶνων, μηδὲ τοῖς κατόπιν εἴ τι πέπρακται
 σπουδαῖον προσέχειν, ἀλλ' ἐκεῖνων μὲν λήθην λαμβάνειν, ἐπὶ δὲ τὸ
 ἔμπροσθεν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐπεκτείνεσθαι καὶ συντριβεῖν
 ταῖς τῶν πόνων φροντίσι τὴν καρδίαν, ἀκόρεστον ἔχοντας τὴν τῆς
 δικαιοσύνης ἐπιθυμίαν, ἧς μόνῃς χρῆ πεινῆν καὶ διψῆν τοὺς εἰς τὸ

γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν ὀρθὰ καὶ ν' ἀπαλλάσσουν τὶς ψυχὰς τοὺς ἀπὸ τὶς κηλίδες τῆς κακίας, πρέπει νὰ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὸ σκοπὸ τῆς φιλοσοφίας. Ἐτσι μαθαίνοντας τὸν κόπο τῆς πορείας καὶ τὸ τέρμα τοῦ δρόμου θ' ἀπορρίψουν τὴν αὐθάδεια καὶ τὴ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὰ κατορθώματά τους. Κι ἀφοῦ ἀρνηθοῦν, κατὰ τὸ πρόσταγμα τῆς Γραφῆς, τὴν ψυχὴ μαζὶ μὲ τὸ βίο τους, θὰ ἀτενίζον πρὸς ἓνα πλοῦτο, ποῦ ἔβαλε ὡς ἔπαθλο ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Χριστό, καλώντας σ' αὐτὸν ὅλους ποὺ ἀναλαμβάνουν πρόθυμα τὸν ἀγώνα γιὰ νὰ τὸν κερδίσουν. Σ' αὐτοὺς εἶναι ἀρκετὸ ἐφόδιο στὴν πορεία τῆς ζωῆς αὐτῆς ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ποῦ πρέπει νὰ τὸν σηκώνουν μὲ χαρὰ καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα καὶ ν' ἀκολουθοῦν τὸ σωτήρα Χριστό, θέτοντας ὡς νόμο καὶ δρόμο τῆς ζωῆς τους, τὸν τρόπο ποὺ ἀκολούθησε ἐκεῖνος, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος· «γίνεστε μιμητὲς μου, ὅπως εἶμαι κι ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»⁶⁹. Καὶ ἄλλοῦ λέει «τρέχομε μὲ ὑπομονὴ τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου ποὺ ἔχομε μπροστά μας, ἀποβλέποντας στὸν Ἰησοῦ, ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς πίστεως μας, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ τὸν περίμενε, ὑπέμεινε τὸ σταυρὸ καταφρονώντας τὴ ντροπὴ, καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ»⁷⁰. Γιατὶ ὑπάρχει φόβος μήπως ὑπερηφανευτοῦμε γιὰ τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος καὶ παίρνοντας ἀφορμὴ κάποια ἐπιτυχία μας στὴν ἀρετὴ γιὰ ὑπερηφάνεια καὶ καύχηση, προτοῦ φτάσομε στὸ τέλος ὅσων ἐλπίζομε χάσομε τὴν προθυμία μας, ἀχρηστεύοντας ἔτσι τὸν προηγούμενο μόχθο μας μὲ τὴν αὐθάδειά μας, καὶ φανοῦμε ἀνάξιοι τῆς τελειότητος, στὴν ὁποία μᾶς προσέλκυε ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος.

Καθόλου λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ χαλαρώνομε τὴν ἔνταση τοῦ μόχθου μας οὔτε νὰ ἐγκαταλείπομε τὰ ἀγωνίσματα ποὺ ἔχομε μπροστά μας οὔτε νὰ δίνομε προσοχὴ στὰ προηγούμενα ἂν ἔχομε πράξει κάτι ἀξιόλογο· αὐτὰ νὰ τὰ ξεχνοῦμε καὶ νὰ προχωροῦμε πρὸς τὰ ἐμπρός, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο⁷¹, μὲ τὶς ἀδιάκοπες μέριμνες τοῦ ἀγώνα νὰ συντρίβομε τὴν καρδιά μας καὶ νὰ διατηροῦμε ἀχώρταγῃ τὴν ἐπιθυμία τῆς δικαιοσύνης, ποὺ αὐτὴν μονάχα

71. Φιλ. 3,13.

τέλειον φθάσαι ζητοῦντας, ταπεινοὺς δὲ καὶ περιδεεῖς γινομένους
 ὡς πόρρω που τῶν ἐπηγγελμένων τυγχάνοντας καὶ τῆς τελείας τοῦ
 Χριστοῦ μακρὰν ἀπωκισμένους ἀγάπης· ὁ γὰρ ἐκείνης ἐρῶν καὶ
 πρὸς τὴν ἄνω βλέπων ἐπαγγελίαν οὔτε νηστεύων οὔτε ἀγρυπνῶν
 5 οὔτε ἄλλο τι τῶν τῆς ἀρετῆς σπουδάζων ἴσταται τοῖς προλαβοῦσι
 κατορθώμασιν ἐπηρμένους, ἀλλὰ μεστὸς ὢν τοῦ θεοῦ πόθου καὶ
 πρὸς τὸν καλοῦντα συντόνως βλέπων, πᾶν μὲν ὅ,τι ἂν ἀγωνίσηται
 πρὸς τὸ τυχεῖν ἐκείνου μικρὸν ἠγεῖται καὶ τῶν ἄθλων ἀνάξιον· φι-
 λονεικεῖ δὲ μέχρι τῆς τοῦ βίου τούτου τελευτῆς, πόνοις πόρους καὶ
 10 ἀρεταῖς ἀρετὰς συνάπτων, μέχρις ἂν τίμιον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ κατα-
 στήσῃ διὰ τῶν ἔργων, οὐκ ἔχων ἐν τῷ συνειδότη τὸ νομίζειν ἄξιον
 ἑαυτὸν πεποιηκέναι Θεῷ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ κατόρθωμα μέγιστον φι-
 λοσοφίας, τὸ μέγαν ὄντα τοῖς ἔργοις, συστέλλεσθαι τῇ καρδίᾳ καὶ
 καταγινώσκειν τοῦ βίου, κάτω που ρίψαντα τῷ πρὸς Θεὸν φόβῳ
 15 τὴν οἴησιν, ὅπως ἀπολαύσῃ τῆς ἐπαγγελίας καθόσον πιστεύσας
 ἠράσθη ταύτης, οὐ καθόσον πονέσας εἰργάσατο. Μεγάλων γὰρ ὄν-
 των τῶν δώρων, οὐκ ἐστὶ πόρους ἀξίους εὑρεῖν· μεγάλης δὲ δεῖ πί-
 στεως καὶ ἐλπίδος εἰς τὸ ταύταις μετρηθῆναι, μὴ τοῖς πόνοις, τὴν
 ἀμοιβὴν· πίστεως δὲ ὑπόστασις πνεύματος πτωχεῖα καὶ ἢ πρὸς
 20 Θεὸν ἀμέτρητος ἀγάπη.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ σκοποῦ τοῖς φιλοσόφως ζῆν
 ἡρημένοις ἰκανῶς εἰρῆσθαι νομίζω. Δεῖ δὲ λοιπὸν προσθεῖναι τοῖς
 εἰρημένοις, ὅπως μὲν χρῆ συνεῖναι τοὺς τοιούτους ἀλλήλους,
 ὁποίους δὲ ἀγαπᾶν πόρους, ὅπως δὲ τρέχειν μετ' ἀλλήλων, ἕως ἂν
 25 ἐπὶ τὴν ἄνω πόλιν ἀφίκωνται. Δεῖ τοίνυν τὸν τὰ τοῦ βίου τούτου
 σεμνὰ καθαρῶς ἀτιμάζοντα καὶ ἀρνούμενον μὲν τοὺς συγγενεῖς,
 ἀρνούμενον δὲ πᾶσαν τὴν κάτω δόξαν καὶ ἐρῶντα τῆς οὐρανίας τι-
 μῆς καὶ τοῖς κατὰ Θεὸν ἀδελφοῖς πνευματικῶς συναπτόμενον ἀρ-
 νήσασθαι μετὰ τοῦ βίου καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. Ἄρνησις δὲ ψυχῆς
 30 τὸ μηδαμοῦ ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ θέλημα θεραπεύειν, μᾶλλον δὲ ἑαυτοῦ
 θέλημα ποιεῖν τὸν ἐφεστῶτα τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τούτῳ κεχρηῆσθαι

πρέπει νὰ πεινοῦν καὶ νὰ διψοῦν ὅσοι ἐπιδιώκουν νὰ φτάσουν στὴν τελειότητα· νὰ γίνουν ταπεινοὶ καὶ ἔμφοβοι, ἐπειδὴ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὰ ὑποσχέμενα σ' αὐτοὺς καὶ κατοικοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. "Ὅποιος ἀγαπᾷ αὐτὴν τὴν ἀγάπη κι ἀποβλέπει τὴν οὐράνια ἐπαγγελία, δὲν παύει τὴν προθυμία του οὔτε γιὰ τὴ νηστεία οὔτε γιὰ τὴν ἀγρυπνία οὔτε γιὰ καμιὰ ἄλλη ἀρετὴ φουσκωμένος ἀπὸ τὰ προηγούμενα κατορθώματά του. Ἄλλὰ γεμάτος ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο κι ἀτενίζοντας ἔντονα σ' αὐτὸν ποὺ τὸν καλεῖ, κάθε τυχὸν ἀγώνισμα ποὺ θὰ κάνει γιὰ νὰ ἐπιτύχει ἐκεῖνον τὸ θεωρεῖ μικρὸ κι ἀνάξιο γιὰ βραβεῖο. Φιλονεικεῖ ὡς τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ, συνενώνοντας μόχθους μὲ μόχθους καὶ ἀρετὲς μὲ ἀρετὲς, ὡς ποὺ νὰ καταστήσει μὲ τὰ ἔργα του τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ τιμηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, ἔχοντας τὴ συνείδηση ὅτι δὲν ἔγινε ἄξιος μπροστὰ στὸ Θεό. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μέγιστο κατόρθωμα τῆς φιλοσοφίας· ἐνῶ ἔχει κάποιος νὰ ἐπιδείξει μεγάλα ἔργα, νὰ ἔχει καρδιὰ συνεσταλμένη καὶ νὰ καταδικάζει τὸ βίό του, ποδοπατώντας ἀπὸ φόβο Θεοῦ τὴν ὑπερηφάνεια, γιὰ ν' ἀπολαύσει τὴν ἐπαγγελία, ἐπειδὴ πίστεψε κι ἔγινε ἔραστής της κι ὄχι ἐπειδὴ τὴν πραγματοποίησε μὲ τὸν ἀγῶνα του. Ἐπειδὴ εἶναι τὰ δῶρα μεγάλα δὲν γίνεται νὰ βρεθοῦν κόποι ἀντάξιοι τους. Χρειάζεται μεγάλη πίστη κι ἐλπίδα, γιὰ νὰ προσμετρηθεῖ σ' αὐτὲς ἡ ἀμοιβὴ καὶ ὄχι στοὺς κόπους. Καὶ ἡ οὐσία τῆς πίστεως εἶναι τὸ ταπεινὸ φρόνημα καὶ ἡ ἀμέτρητη ἀγάπη στὸ Θεό.

Νομίζω ἀρκετὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐλπίζουν ὅσοι ἔκαναν τὴν ἐκλογή τῆς φιλοσοφίας ζωῆς. Τώρα πρέπει νὰ προσθέσομε σὲ ὅσα εἶπαμε, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρονται μεταξύ τους, ποιούς κόπους ν' ἀγαποῦν, πῶς νὰ ἀγωνίζονται ἀπὸ κοινοῦ, ὡς ποὺ νὰ φτάσουν στὴν οὐράνια πόλη. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ περιφρονεῖ ξεκάθαρα τὰ σπουδαῖα τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἀρνεῖται τοὺς συγγενεῖς, ἀλλὰ ἀρνεῖται καὶ ὅλη τὴν ἐδῶ δόξα καὶ ἀγαπᾷ τὴν οὐράνια τιμὴ καὶ συνάπτεται πνευματικὰ μὲ τοὺς κατὰ Θεὸν ἀδελφοὺς, πρέπει ν' ἀπαρνηθεῖ μαζί μὲ τὸ βίό αὐτὸν καὶ τὴν ψυχὴ του. Καὶ ἄρνηση τῆς ψυχῆς εἶναι νὰ μὴν ἐπιδιώκει κανένας νὰ ἰκανοποιεῖ τὸ θέλημά του, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ κάνει θέλημά του τὸν ὁδηγὸ λόγον τοῦ Θεοῦ

καθάπερ ἀγαθῶ κυβερνήτη τῷ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος
 πλήρωμα μεθ' ὁμονοίας ἐπὶ τὸν λιμένα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ
 διευθύνοντι. Κεκτῆσθαι δὲ οὐδὲν χρῆ ἢ νομίζειν ἴδιον παρὰ τὸ κοι-
 νόν, πλὴν τοῦ τὸ σῶμα καλύπτοντος ἱματίου. Εἰ γὰρ μηδὲν ἔχοι
 5 τούτων, ἀλλὰ γυμνὸς εἶη τῆς καθ' ἑαυτὸν τοῦ βίου φροντίδος, τῆς
 κοινῆς ἔσται χρείας θεραπευτῆς καὶ τὸ παρὰ τῶν προεστώτων ἐπι-
 τασσόμενον μεθ' ἡδονῆς καὶ ἐλπίδος προθύμως ἐπιτελῶν καθάπερ
 εὐνοῦς καὶ ἀπλοῦς δοῦλος τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν κοινὴν τῶν ἀδελ-
 φῶν χρείαν ἠγορασμένος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος βούλεται καὶ
 10 παρακαλεῖ λέγων· «ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος καὶ μέγας, ἔσται
 πάντων ἔσχατος καὶ πάντων δοῦλος».

Χρῆ οὖν τὴν δουλείαν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἄμισθον εἶναι καὶ
 μηδεμίαν φέρουσαν τῷ δουλεύοντι τιμὴν μηδὲ δόξαν, ὅπως μὴ
 παρὰ τὸ γεγραμμένον ἀνθρωπάρεσκος φαίνεται, σχηματίζων ἑαυ-
 15 τὸν ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ, μηδὲ ἀνθρώποις, ἀλλ' ὡς αὐτῷ τῷ Κυρίῳ
 δουλεύων καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζων, ἐν ἣ τῷ ἐκείνου
 ζηγῶ προθύμως ὑποθεῖς τὸν αἰχένα καὶ βαστάζων διὰ τέλους ἐν
 ἡδονῇ φέρεται πρὸς τὸ τέλος μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος. Δεῖ οὖν ὑποτε-
 τάχθαι πᾶσι καὶ καθάπερ δανείου χρεώστην θεραπεύειν τοὺς ἀδελ-
 20 φούς, τὰς ὑπὲρ ἀπάντων φροντίδας ἐναποθέμενον τῇ ψυχῇ καὶ
 ἀποπληροῦντα τὴν ὀφειλομένην ἀγάπην. Χρῆ δὲ καὶ τοὺς προε-
 στῶτας τοῦ πνευματικοῦ τούτου χοροῦ, τό τε μέγεθος τῆς αὐτῶν
 σκοποῦντας φροντίδος καὶ τῆς ἐφεδρευούσης τῇ πίστει κακίας λο-
 γιζομένους τὰς τέχνας, ἀξίως τῆς ἐπιστασίας ἀγωνίζεσθαι, μὴ πρὸς
 25 τὴν ἐξουσίαν αἶροντας τὸ φρόνημα. Κίνδυνος γὰρ ἐνταῦθα, καὶ τι-
 νες ἤδη, δοκοῦντες ἐτέρων προεστάναι καὶ τούτους ἐπὶ τὴν οὐρά-
 νιον εὐθύνειν ζώην, ἔλαθον ὑπὸ φρονήματος ἑαυτοὺς ἀπολέσαντες.
 Δεῖ οὖν ἐν τῇ ἐπιστασίᾳ μείονα μὲν τῶν ἄλλων τοὺς προεστῶτας

κι αὐτὸν νὰ χρησιμοποιεῖ σὰν ἀγαθὸ κυβερνήτη, αὐτὸν ποὺ κατευθύνει ὁμονοιασμένο τὸ κοινὸ πλήρωμα τῆς ἀδελφότητος στὸ λιμάνι τοῦ θεοῦ θελήματος. Δὲν πρέπει ν' ἀποκτήσει κανένας τίποτε ἢ νὰ θεωρεῖ δικό του ἀπέναντι στὸ κοινό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει τὸ σῶμα του. Ἐὰν δηλαδή δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ εἶναι γυμνὸς ἀπὸ τὶς βιοτικὲς φροντίδες γιὰ τὸν ἑαυτό του, θὰ γίνει αὐτὸς ποὺ θὰ θεραπεύσει τὴν κοινὴ χρεία ἐπιτελώνοντας πρόθυμα μὲ χαρὰ κι ἐλπίδα ὅ,τι ἐπιτάσσουν οἱ προεστῶτες σὰν ἀγαπητὸς κι ἀπλὸς δοῦλος τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἔχει ἀγοραστεῖ, γιὰ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὶς κοινὲς ἀνάγκες τῶν ἀδελφῶν. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ θέλει ὁ Κύριος καὶ μᾶς παρακινεῖ λέγοντας· «ὁποῖος θέλει νὰ εἶναι πρῶτος ἀνάμεσά σας καὶ μέγας, θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος ὄλων καὶ ὁ δοῦλος ὄλων»⁷².

Πρέπει λοιπὸν ἡ δουλεία στοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι δίχως ἀμοιβὴ καὶ νὰ μὴν ἀποφέρει γι' αὐτὸν ποὺ ὑπηρετεῖ καμιά τιμὴ οὔτε δόξα, γιὰ νὰ μὴν παρουσιάζεται ἀνθρωπάρεσκη ἀντίθετα μὲ ὅ,τι ἔχει γραφεῖ⁷³, οὔτε νὰ γίνει ὀφθαλμόδουλος στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ νὰ δουλεύει στὸν ἴδιο τὸν Κύριο καὶ νὰ βαδίζει τὸ δρόμο τὸ θλιμμένο, ὅπου βάζοντας πρόθυμα τὸν τράχηλό του στὸ ζυγὸ ἐκείνου κι ὑπομένοντάς τον ὡς τὸ τέλος προχωρεῖ μὲ χαρὰ πρὸς τὸ τέλος μὲ ἀγαθὴ ἐλπίδα. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ὑποταγμένος σὲ ὄλους καὶ νὰ ὑπηρετεῖ τοὺς ἀδελφούς σὰν ὀφειλέτης ἐνὸς δανείου, ἀναλαμβάνοντας στὴν ψυχὴ του τὶς φροντίδες γιὰ χάρη ὄλων καὶ καταβάλλοντας τὴν ὀφειλομένη ἀγάπη. Ἄλλὰ πρέπει κι οἱ προεστῶτες τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ χοροῦ⁷⁴ ἔχοντας ὑπόψη τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης τους καὶ ἀναλογιζόμενοι τὴν κακία ποὺ παραμονεύει τὴν πίστη νὰ διεξάγουν τὴν τέχνη τους ὅπως ἀξίζει στὴν ἐπιστάσιά τους, νὰ μὴν ὑψώνουν δηλαδή τὸ φρόνημά τους λόγῳ τῆς ἐξουσίας. Γιατὶ ὑπάρχει ἐδῶ κίνδυνος· καὶ μερικοὶ ὡς τώρα νομίζοντας ὅτι εἶναι προϊστάμενοι ἄλλων καὶ ὅτι τοὺς κατευθύνουν στὴν οὐράνια ζωὴ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν χάθηκαν ἀπὸ τὸ ὑψηλό τους φρόνημα. Πρέπει λοιπὸν οἱ προεστῶτες ἀσκώντας τὴν

73. Ἐφ. 6,6. Κολ. 3,12. 74. Οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναχῶν.

πονεῖν, ταπεινόερα δὲ τῶν ἀρχομένων φρονεῖν καὶ τύπον δουλείας τὸν ἑαυτῶν βίον παρέχειν τοῖς ἀδελφοῖς, παρακαταθήκην Θεοῦ νομίζοντας ἔχειν οὓς ἐπιστεύθησαν.

Εἰ γὰρ οὕτως ἔχοιεν συγκροτοῦντες τὸν ἱερὸν τῇ θεραπείᾳ χορὸν καὶ τὴν μὲν διδαχὴν κατὰ τὴν ἐκάστου χρείαν ἐν φανερωῖ ποιούμενοι πρὸς τὸ σώζειν τὴν πρέπουσαν ἕκαστον τάξιν, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ κατὰ διάνοιαν τὴν ταπεινοφροσύνην καθάπερ εὐγνώμονες δοῦλοι τηροῦντες τῇ πίστει, μέγαν ἑαυτοῖς ἐργάζονται τῷ τοιούτῳ βίῳ μισθόν. Οὕτως οὖν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν ὡς ἂν χρηστοὶ παιδαγωγοὶ παίδων ἀπαλῶν, οὓς ἐπιστεύθησαν παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ τῶν παίδων τὰς ἕξεις σκοποῦντες τῷ μὲν πληγὰς, τῷ δὲ νουθεσίαν, τῷ δὲ ἔπαινον, τῷ δὲ ἄλλο τι τοιοῦτον προσάγουσιν, οὐδὲν οὔτε πρὸς χάριν οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τούτων ποιοῦντες, ἀλλ' ὡς ἀνήκε τῷ πράγματι καὶ ὁ τοῦ παιδὸς ἀπαιτεῖ τρόπος, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς ζηλωτὰς τοῦ βίου τούτου σεμνοῦς· καὶ ὑμᾶς χρή, πᾶν μῖσος κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ πᾶσαν αὐθάδειαν ἀποθεμένους, πρὸς τὴν ἐκάστου δύναμιν καὶ γνώμην ἀρμόζειν τὸν λόγον· τῷ μὲν ἐπιτίμησον, τὸν δὲ νουθέτησον, ἄλλον παρακάλεσον, πρὸς τὴν ἐκάστου χρείαν καθάπερ ἀγαθὸς ἰατρὸς προσάγων τὸ φάρμακον· ἐκεῖνός τε γὰρ πρὸς τὰ πάθη σκοπῶν τῷ μὲν πρῶτον, τῷ δὲ σφοδρότερον ἐπέθηκε φάρμακον, οὐδενὶ τῶν θεραπειᾶς δεομένων ἀχθόμενος, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασιν ἀρμόζων τὴν τέχνην· σύ τε ἀκολούθει τῇ χρείᾳ τοῦ πράγματος, ὅπως, τὴν ψυχὴν τοῦ πρὸς σὲ βλέποντος μαθητοῦ καλῶς ἐκπαιδεύσας, λαμπρὰν τὴν ἐκείνης ἀρετὴν προσαγάγῃς τῷ Πατρὶ, κληρονόμον ἄξιον τῆς ἐκείνου δωρεᾶς.

Ἐὰν οὕτως ἔχητε πρὸς ἀλλήλους οἱ τε ἐφροσύνωτες καὶ οἱ τούτοις χρώμενοι διδασκάλοις, οἱ μὲν πειθόμενοι μετὰ χαρᾶς τοῖς ἐπιταττομένοις, οἱ δὲ μεθ' ἡδονῆς τοὺς ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ τέλειον προσαγόμενοι, καὶ ταῖς τιμαῖς ἀλλήλους προηγῆσθε, τὸν τῶν ἀγγέλων

ἐπιστασία τους νὰ κοπιάζουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ ἔχουν ταπεινότερο φρόνημα ἀπὸ τοὺς ὑποταχτικούς τους καὶ νὰ προσφέρονται στοὺς ἀδελφούς ὡς παράδειγμα δουλείας, νομίζοντας πὼς ἔχουν ὡς παρακαταθήκη Θεοῦ αὐτοὺς πού τοὺς ἔχει ἐμπιστευτεῖ.

Ἄν λοιπὸν συγκροτώντας μὲ τὴν ὑπηρεσία τους τὸν ἱερὸ χορὸ μὲ τέτοιο τρόπο καὶ στὰ φανερά διδάσκουν σύμφωνα μὲ τὸ ὅτι χρειάζεται στὸν καθένα, γιὰ νὰ διαφυλάγει τὴν τάξη πού πρέπει, ἐνῶ μυστικὰ καὶ νοερά τηροῦν μὲ πίστη τὴν ταπεινοφροσύνη σὰν εὐγνώμονες δοῦλοι, μὲ αὐτὴ τὴ ζωὴ τους ἐτοιμάζουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους μεγάλη ἀμοιβή. Νὰ φρονίζετε λοιπὸν γι' αὐτοὺς ὅπως οἱ καλοὶ παιδαγωγοὶ τρυφερῶν παιδιῶν πού δέχτηκαν ἀπὸ τοὺς πατέρες τους. Γιατὶ καὶ οἱ παιδαγωγοὶ ἐξετάζοντας τὶς ιδιότητες τῶν παιδιῶν ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ τὸ δέρνουν, ἄλλο τὸ νοθετοῦν, ἄλλο τὸ ἐπαινοῦν καὶ σ' ἄλλο κάνουν κάτι ἀνάλογο, καὶ δὲν κάνουν τίποτε οὔτε ἀπὸ εὐχαρίστηση οὔτε ἀπὸ ἐχθρότητα, ἀλλὰ ὅπως ταιριάζει στὸ ἔργο τους καὶ ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ παιδιοῦ, γιὰ νὰ γίνουν σεμνοὶ ζηλωτὲς τοῦ βίου αὐτοῦ. Καὶ σεῖς πρέπει, ἀφοῦ ἀφήσετε κάθε μίσος κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ κάθε ἀλαζονεῖα, νὰ προσαρμόζετε τὸ λόγο σας στὴ δύναμη καὶ στὸ χαρακτήρα καθενός. Τὸν ἓνα νὰ τὸν ἐπιτιμᾶς, τὸν ἄλλον νὰ τὸν νοθετεῖς, τὸν ἄλλο νὰ τὸν παρηγορεῖς, δίνοντας σὰν σωστὸς γιατρὸς τὸ φάρμακο πού χρειάζεται στὸν καθένα. Γιατὶ ὁ γιατρὸς προσέχοντας στὴ νόσο σὲ ἄλλη χρησιμοποιοῖ ἡπιότερο καὶ σὲ ἄλλη δυνατότερο φάρμακο καὶ δὲ θυμώνει μὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους, ἀλλὰ προσαρμόζει τὴν τέχνη του στὶς ψυχὰς καὶ στὰ σώματα. Ἄλλὰ κι ἐσὺ ν' ἀκολουθεῖς ἐκεῖνο πού χρειάζεται τὸ λειτούγημά σου, πὼς νὰ ἐκπαιδεύσεις ὀρθὰ τὴν ψυχὴ τοῦ μαθητῆ πού ἀποβλέπει σὲ σένα καὶ νὰ προσφέρεις στὸν Πατέρα λαμπρὴ τὴν ἀρετὴ της, γιὰ νὰ κληρονομήσει ἄξια τὴ δωρεὰ ἐκείνου.

Ἄν συμπεριφέρεστε ἔτσι μεταξύ σας οἱ προϋστάμενοι καὶ ὅσοι τοὺς ἔχουν δασκάλους τους, αὐτοὶ νὰ ὑπακούουν μὲ χαρὰ στὶς ἐντολὰς καὶ οἱ οἱ προϋστάμενοι νὰ ὀδηγοῦν μὲ χαρὰ τοὺς ἀδελφούς πρὸς τὴν τελειότητα, καὶ προηγείστε στὴν ἀπόδοση τι-

ἐπὶ τῆς γῆς ζήσεσθε βίον. Μηδεὶς οὖν ἐν ὑμῖν γνωρίζεσθω τῷφος, ἀλλὰ ἀπλότης καὶ ὁμόνοια καὶ διάθεσις ἄδολος συγκροτεῖτω τὸν χορόν· πειθέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, ὡς οὐ τοῦ συνόντος ἀδελφοῦ μόνον ἐστὶ καταδεέστερος, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀνθρώπου· τοῦτο γὰρ 5 γινώσκων μαθητῆς ἐσται ὄντως Χριστοῦ. «Ὁ γὰρ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται», καθὼς ὁ Σωτὴρ εἶπεν, «καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»· καὶ πάλιν· «ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἐσται πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος», καθὼς «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν 10 ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν»· καὶ ὁ Ἀπόστολος· «οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν». Εἰδότες οὖν τῆς τε ταπεινότητος τοῦ καρποῦ καὶ τὴν ζημίαν τοῦ τύφου, μιμησασθε τὸν Δεσπότην ἀγαπῶντες ἀλλήλους, καὶ μήτε θάνατον μήτε ἄλλην τινὰ τιμωρίαν εἰς 15 ἀγαθὸν μετ' ἀλλήλων ὀκνεῖτε, ἀλλ' ἦν ἐβάδισεν ὁδὸν ἐν ἡμῖν ὁ Θεός, ταύτην ὑμεῖς πρὸς ἐκεῖνον βαδίζοντες ἐν σώματι καὶ ψυχῇ μιᾷ χωρεῖτε πρὸς τὴν ἄνω κλῆσιν, ἀγαπῶντες τὸν Θεὸν καὶ ἀλλήλους. Ἀγάπη γὰρ καὶ φόβος ὁ πρὸς τὸν Κύριον τὸ πρῶτον τοῦ νόμου ἐστὶ πλήρωμα.

20 Δεῖ οὖν ἕκαστον ὑμῶν καθάπερ ἰσχυράν τινα καὶ στερεὰν κρηπίδα τὸν φόβον τε καὶ τὴν ἀγάπην ἐν τῇ ἑαυτοῦ τιθέναι ψυχῇ καὶ ταύτην ἐπάρδειν ἔργοις τε ἀγαθοῖς καὶ εὐχῇ διαρκεῖ· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ αὐτομάτως ἡμῖν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἐγγίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλὰ διὰ πολλῶν πόνων καὶ μεγάλων φροντίδων καὶ 25 συνεργίας τῆς τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἶρηκεν ἡ Σοφία· «ἐὰν γὰρ ζητήσης αὐτήν», φησὶν, «ὡς ἀργύριον καὶ ὡς θησαυροὺς ἐξερευνήσης αὐτήν, τότε συνήσεις φόβον Κυρίου καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ εὐρήσεις»· Θεοῦ δὲ ἐπίγνωσιν εὐρῶν καὶ φόβον συνεῖς ραδίως καὶ τὸ ἐφεξῆς κατορθώσεις, τὸ ἀγαπᾶν λέγω τὸν πλησίον· τοῦ γὰρ 30 πρώτου καὶ μεγάλου πόνου κτηθέντος, τὸ δεύτερον ἔλαττον ὄν

μῆς⁷⁵, θὰ ζήσετε πάνω στή γῆ τὸ βίο τῶν ἀγγέλων. Νὰ μὴ διαπιστώνεται ἀνάμεσά σας καμιὰ ἔπαρση, ἀλλὰ ἄς συγκροτοῦν τὸ χορὸ ἀπλότητα, ὁμόνοια καὶ διάθεση ἀδολῆ. Ὁ καθένας ἄς πείθει τὸν ἑαυτό του, ὅτι δὲν εἶναι κατώτερος μόνο ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ πού συναναστρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο· ἀναγνωρίζοντάς το αὐτό, θὰ εἶναι ἀληθινὸς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ. Γιατί, ὅπως εἶπε ὁ Σωτήρας, «ὅποιος ὑψώνει τὸν ἑαυτό του θὰ ταπεινωθεῖ, καὶ ὅποιος ταπεινώνεται θὰ ὑψωθεῖ»⁷⁶. Καὶ ἀλλοῦ λέει, «ὅποιος θέλει νὰ εἶναι ἀνάμεσά σας πρῶτος, θὰ εἶναι τελευταῖος ὄλων καὶ ὑπηρετῆς ὄλων»⁷⁷, καθὼς «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ δώσῃ τὴ ζωὴ τοῦ λύτρου γιὰ τοὺς πολλοὺς»⁷⁸. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέει· «δὲν κηρύσσομε τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ἐνῶ ἐμᾶς δούλους σας γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ»⁷⁹. Γνωρίζοντας λοιπὸν τόσο τοὺς καρποὺς τῆς ταπεινώσεως ὅσο καὶ τὴ ζημία τῆς ἔπαρσης, μμηθεῖτε τὸ Δεσπότη μὲ τὴν ἀγάπη μεταξύ σας καὶ μὴ φοβᾶστε οὔτε τὸ θάνατο οὔτε κάποια ἄλλη τιμωρία προκειμένου νὰ ὠφεληθετε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ ὅποιον δρόμο βάδισε μεταξύ μας ὁ Θεός, αὐτὸν βαδίζοντας κι ἐσεῖς πρὸς ἐκεῖνον μ' ἓνα σῶμα καὶ μιὰ ψυχὴ προχωρήστε πρὸς τὴν ἄνω κλήση, ἀγαπώντας τὸ Θεὸ καὶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Γιατὶ ἀγάπη καὶ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ νόμου.

Πρέπει λοιπὸν ὁ καθένας σας νὰ θέσει μέσα στὴν ψυχὴ του δυνατὸ κι ἀκλόνητο θεμέλιο τὸ φόβο καὶ τὴν ἀγάπη, καὶ νὰ τὴν τρέφει μὲ ἀγαθὰ ἔργα κι ἀδιάκοπη προσευχὴ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ φυσικὸ νὰ γεννιέται μέσα μας ἀπλὰ κι αὐτόματα ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ μὲ πολλοὺς κόπους καὶ μεγάλη φροντίδα καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶπε ἡ Σοφία· γιατί λέει, «ἂν τὴ ζητήσεις ὅπως τὸ ἀσήμι κι ἂν τὴν ἀναζητήσεις ὅπως τοὺς θησαυροὺς, τότε θὰ νιώσεις τὸ φόβο τοῦ Κυρίου καὶ θὰ ἐπιτύχεις τὴν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ»⁸⁰. Κι ὅταν ἐπιτύχεις τὴν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ καὶ νιώσεις τὸ φόβο, εὐκόλα θὰ κατορθώσεις καὶ τὸ ἐπόμενο, ἐννοῶ ν' ἀγαπᾶς τὸν πλησίον σου. Ὅταν ἀποκτήσεις τὸ πρῶτο καὶ μεγάλο μὲ

77. Μάρκ. 9,35.

78. Ματθ. 20,28. Μάρκ. 16,45.

79. Β' Κορ. 4,5.

80. Παρμ. 2, 4-5.

ἀπονώτερον ἔπεται τῷ πρώτῳ· ἐκείνου δὲ μὴ παρόντος οὐδὲ τὸ
 δεύτερον ἂν γένοιτο καθαρῶς. Ὁ γὰρ Θεὸν μὴ ἀγαπῶν ἐξ ὅλης
 καρδίας καὶ ἐξ ὅλης διανοίας, πῶς ἂν ὑγιῶς καὶ ἀδόλως ἐπιμελοῖ-
 5 τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀγάπης, ἐκείνῳ μὴ πληρῶν τὴν ἀγάπην δι' ὃν
 ἐπιμελεῖται ταύτης; Τὸν γὰρ οὕτως ἔχοντα καὶ μὴ τὴν ψυχὴν ὅλην
 ἀποδόντα τῷ Θεῷ μηδὲ πρὸς τὴν ἐκείνου κεκοινομένον ἀγάπην
 εὐρῶν ἐξωπλισμένον ὁ τῆς κακίας τεχνίτης χειροῦται ραδίως λογι-
 σμοῖς πονηροῖς ὑποσκελίζων, νῦν μὲν βαρέα φαίνεσθαι ποιῶν τὰ
 τῆς Γραφῆς ἐπιτάγματα καὶ ἐπαχθῆ τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς θερα-
 10 πείαν, νῦν δὲ ἐπαίρων εἰς ἀλαζονείαν καὶ τυφὸν ἀπ' αὐτῆς τῆς εἰς
 τοὺς ὁμοδοῦλους διακονίας καὶ πείθων αὐτὸν ὡς ἐπλήρωσε τὰς
 ἐντολάς τοῦ Κυρίου καὶ ἔσται μέγας ἐν οὐρανοῖς· οὐ μικρὸν δὲ τοῦ-
 το ἀδίκημα· δεῖ γὰρ τὸν εὐνοῦν καὶ σπουδαῖον δοῦλον τῷ Δεσπότη
 πιστεῦειν τῆς εὐνοίας τὴν κρίσιν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Δεσπότη
 15 δικαστὴν καὶ ἐπαινέτην τῆς αὐτοῦ γίνεσθαι πολιτείας· εἰ γὰρ αὐτὸς
 γένοιτο κριτῆς τὸν ἀληθινὸν παρωσάμενος, οὐδὲ τὸν μισθὸν ἐκεῖ-
 θεν ἔξει, πρὸ τῆς ἐκείνου κρίσεως ἑαυτῷ τοῖς ἐπαίνοισι καὶ τῇ οἰή-
 σει ἀποπληρώσας. Δεῖ γάρ, κατὰ τὸ λόγιον Παύλου, τὸ Πνεῦμα τοῦ
 Θεοῦ συμμαρτυρεῖν τῷ Πνεύματι ἡμῶν· ἀλλὰ μὴ τῇ ἡμετέρῃ κρί-
 20 σει τὰ ἡμέτερα δοκιμάζεσθαι «οὐ γάρ», φησὶν, «ὁ ἑαυτὸν συνι-
 στῶν ἐστὶ δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν»· ὁ δὲ μὴ παρὰ
 τοῦ Κυρίου τὴν σύστασιν ἀναμένων, ἀλλὰ φθάνων τὴν ἐκείνου κρί-
 σιν, εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ἐκπίπτει δόξας, τιμὴν ἑαυτῷ τὴν παρὰ
 τῶν ἀδελφῶν ἐκ τῶν ἰδίων πόνων πραγματευόμενος καὶ ποιῶν τὰ
 25 τῶν ἀπίστων· ἄπιστος γὰρ ὁ τὰς ἀνθρωπίνας ἀντὶ τῶν οὐρανίων
 θηρεύων τιμάς, ὡς αὐτὸς ποῦ φησὶν ὁ Κύριος· «πῶς δύνασθε ὑμεῖς

κόπο, τὸ δεύτερο καθὼς εἶναι μικρότερο ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτο χωρὶς κόπο. Ὅταν ὁμως ἐκεῖνο λείπει, οὔτε τὸ δεύτερο θὰ γίνεῖ μὲ σαφήνεια. Ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του καὶ ὅλο τὸ νοῦ του⁸¹, πῶς θὰ μπορούσε νὰ φροντίσει ὀρθὰ καὶ ἄδολα τὴν ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν του, ἀφοῦ δὲν ἔχει πλήρη ἀγάπη πρὸς ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο ἐνδιαφέρεται γι' αὐτήν; Ὅποιος κρατεῖ τὴν στάση αὐτὴ καὶ δὲν προσφέρει ἀκέραια τὴν ψυχὴ του στὸ Θεὸ καὶ δὲν βρεθεῖ νὰ εἶναι ἐξοπλισμένος μὲ κοινὴ ἀγάπη μαζί του, ὁ τεχνίτης τῆς κακίας τὸν κάνει εὐκόλα ὑποχείριό του κατανικώντας τον μὲ πονηροὺς λογισμοὺς, ἄλλοτε κάνοντας νὰ φαίνονται ἀσήκωτες οἱ ἐπιταγὲς τῆς Γραφῆς καὶ βαριὰ ἢ ὑπηρεσία πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἄλλοτε φουσκώνοντάς τον μὲ τὴν ἀλαζονεία καὶ τὴν ἔπαρσή πού τοῦ προκαλεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ διακονία στοὺς ὁμόδουλους του καὶ πείθοντάς τον ὅτι πραγματοποίησε ὅλες τὶς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου καὶ θὰ εἶναι μέγας στοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ ἀδίκημα. Πρέπει ὁ ἀγαπητὸς καὶ σοβαρὸς δοῦλος νὰ ἐμπιστεύεται στὸν Κύριό του τὴν κρίση τῆς ἀγάπης κι ὄχι νὰ γίνεται ὁ ἴδιος ἀντὶ ὁ Κύριος δικαστὴς καὶ ἐπαινέτης τῆς ἴδιας του τῆς πολιτείας. Γιατί, ἂν γίνεῖ ὁ ἴδιος κριτὴς καὶ παραμερίσει τὸν ἀληθινό, οὔτε τὴν ἀμοιβή του θὰ πάρει ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπειδὴ θὰ τὴν ἔχει λάβει πλήρη μὲ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν ἔπαρση πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση ἐκείνου. Πρέπει δηλαδή, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Παύλου⁸², τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ νὰ συμπίπτει μὲ τὸ δικό μας πνεῦμα καὶ ὄχι νὰ κρίνεται ἢ κατὰστασὴ μας μὲ τὴ δική μας κρίση. Γιατί μᾶς λέει· «δὲν εἶναι δόκιμος ἐκεῖνος πού συνιστᾷ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ αὐτὸς πού τὸν συνιστᾷ ὁ Κύριος»⁸³. Κι ὁποῖος δὲν περιμένει τὴ σύσταση τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ προλαβαίνει τὴν κρίση ἐκείνου, ξεπέφτει στὶς γνῶμες τῶν ἀνθρώπων καὶ διαπραγματεύεται τὴν τιμὴ πρὸς τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς μὲ τοὺς δικούς του κόπους καὶ κάνει ὅ,τι καὶ οἱ ἄπιστοι. Καὶ εἶναι πραγματικὰ ἄπιστος ὁποῖος ἀντὶ τὶς οὐράνιες θηρεύει τὶς ἀνθρώπινες τιμές, ὅπως λέει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος:

82. Ρωμ. 8,16.

83. Β' Κορ. 10,18.

πιστεύειν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε;»

Τίσιν οὖν εἰοικέναι μοι δοκοῦσιν; ἢ τοῖς τὸ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐκτὸς περικαθαίρουσιν, ἐντὸς δὲ μεστοῖς παντοίας οὐσι κακίας; Ὅρατε οὖν μὴ τι πάθητε τοιοῦτον, ἀλλὰ ἄνω δόντες τὰς ψυχὰς καὶ μίαν ἔχοντες φροντίδα τοῦ ἀρέσαι τῷ Κυρίῳ καὶ μηδέποτε τῆς τῶν οὐρανίων ἐκπίπτειν μνήμης μηδὲ δέξασθαι τὰς τοῦ βίου τούτου τιμάς, οὕτω τρέχετε κρύπτοντες τῷ λόγῳ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας, ὅπως μὴ, καιρὸν εὐρῶν ὁ τὰς ἐκ τῆς γῆς
10 τιμάς ὑποβάλλων καὶ ἐντεῦθεν ἀρπάσας ὑμῶν τὸν νοῦν ἐκ τῆς τῶν ἀληθινῶν ἀσχολίας, ἐπὶ τὰ μάτια καὶ πλάνης μεστὰ καταβάλλῃ μὴ εὐρῶν δὲ καιρὸν ὅλως μηδὲ παρείσδυσιν εἰς τὸ δελεάσαι τοὺς ἄνω ταῖς ψυχαῖς διατρίβοντας, ἀπόλωλε καὶ κεῖται νεκρός· θάνατος γὰρ διαβόλου τὸ ἄπρακτον ἔχειν καὶ ἀνενέργητον τὴν κακίαν. Ἀγάπης
15 οὖν ἐν ὑμῖν παρούσης τοῦ Θεοῦ ἀνάγκη καὶ τὰ λοιπὰ ταύτη συνέπεσθαι· τὸ φιλάδελφον, τὸ πρᾶον, τὸ ἀνυπόκριτον, τὸ περὶ τὰς εὐχὰς διαρκὲς καὶ σπουδαῖον καὶ ἀπλῶς πᾶσαν ἀρετὴν.

Ὡς οὖν μεγάλου τοῦ κτήματος ὄντος, μεγάλων καὶ πόνων δεῖ περὶ τὴν κτῆσιν, οὐ πρὸς ἔνδειξιν ἀνθρώπων γινομένων, ἀλλ' εἰς
20 τὸ ἀρέσαι τῷ Κυρίῳ τῷ τὰ κρυπτὰ εἰδῶτι. Πρὸς ὃν δεῖ βλέπειν αἰεὶ καὶ τὸ ἔνδον τῆς ψυχῆς διερευνᾶν καὶ περιφράσσειν τοῖς τῆς εὐσεβείας λογισμοῖς, ὅπως μὴ παρείσδυσιν εὐρη τινὰ μηδὲ χῶραν ἐπιβουλῆς ὁ ἀντίδικος, γυμνάζειν δὲ καὶ προσάγειν πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ διάγνωσιν τὰ ἡσθηθηκότα τῆς ψυχῆς μέλη· γυμνά-
25 ζειν δὲ αὐτὰ οἶδεν ὁ τῷ Θεῷ ἐπόμενος νοῦς καὶ συνοικίζων ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ψυχὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τῶν κρυπτῶν τῆς ἀρετῆς ἐννοιῶν καὶ ἔργων ἐντολῆς, ἰώμενος τὸ σα-

«πῶς μπορεῖτε ἐσεῖς νὰ εἶστε πιστοὶ ὅταν δέχεστε δόξα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ δὲ ζητᾶτε τὴ δόξα ποὺ δίνει ὁ μόνος Θεός;»⁸⁴.

Μὲ ποιούσ μοιάζουν κατὰ τὴ γνώμη μου; Δὲ μοιάζουν μήπως μ' ἐκείνους ποὺ καθαρίζουν ὀλόγυρα ἀπ' ἔξω τὸ ποτήρι καὶ τὸ πιάτο κι ἀπὸ μέσα εἶναι γεμάτοι ἀπὸ κάθε κακία⁸⁵; Προσέξτε λοιπὸν μὴν πάθετε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ στρέψετε τὶς ψυχές σας στὸν οὐρανὸ ἔχοντας μιὰ μόνο φροντίδα, ν' ἀρέσετε δηλαδὴ στὸν Κύριο, καὶ ποτὲ νὰ μὴ σᾶς ἐγκαταλείψει ἡ μνήμη τῶν οὐρανίων οὔτε νὰ δεχτεῖτε τὶς τιμὲς τῆς ζωῆς αὐτῆς. Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις ν' ἀγωνίζεστε καὶ νὰ μὴ μιλάτε γιὰ τοὺς ἀγῶνες σας γιὰ τὴν ἀρετὴ, ὥστε νὰ μὴ βρεῖ τὴν εὐκαιρία αὐτὸς ποὺ προτείνει ὑποῦλα τὶς τιμὲς τῆς γῆς καὶ ἀφοῦ ἀρπάζει τὴν ψυχὴ σας μ' αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησή σας μὲ τὰ ἀληθινά, σᾶς ρίξει στὰ μάταια καὶ πλανερά. Κι ἂν δὲν βρεῖ καθόλου εὐκαιρία γιὰ νὰ παρεισδύσει καὶ νὰ ξεγελάσει ὄσους ζοῦνε μὲ τὶς ψυχές τους στὸν οὐρανὸ, εἶναι χαμένος καὶ κείτεται νεκρός. Γιατὶ εἶναι θάνατος γιὰ τὸ διάβολο νὰ μὴν μπορεῖ νὰ βάλει σὲ πράξη κι ἐνέργεια τὴν κακία. Ὅταν λοιπὸν ὑπάρχει μέσα μας ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀκολουθοῦν ὑποχρεωτικὰ καὶ τὰ ἄλλα· ἡ φιλαδελφία, ἡ πραότητα, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀδιάκοπη καὶ σοβαρὴ προσευχὴ καὶ γενικὰ κάθε ἀρετὴ.

Ἄφοῦ λοιπὸν τὸ ἀπόκτημα εἶναι μεγάλο, ἀπαιτεῖ καὶ κόπους μεγάλους γιὰ ν' ἀποκτηθεῖ, ποὺ δὲ γίνονται γιὰ νὰ τοὺς δοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀρέσει ὁ Κύριος ποὺ ξέρεи τὰ μυστικά. Σ' αὐτὸν πρέπει ν' ἀτενίζομε πάντα, νὰ ἐρευνοῦμε τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας καὶ νὰ τὴν περιφράζομε μὲ τοὺς εὐσεβεῖς λογισμοὺς, γιὰ νὰ μὴ βρεῖ τρόπο νὰ παρεισδύσει, οὔτε σημειῖο ὅπου νὰ ἐκδηλώσει ὁ ἀντίδικος τὴν ἐπιβουλή του, κι ἀκόμη νὰ ἐξασκοῦμε καὶ νὰ ὀδηγοῦμε στὴ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ τὰ μέλη τῆς ψυχῆς ποὺ ἔχουν ἀσθενήσει. Νὰ τὰ γυμνάζει γνωρίζει ὁ νοῦς ποὺ ὑπακούει στὸ Θεὸ καὶ μεταφέρει μαζί του ἀπὸ μέσα του ὅλη τὴν ψυχὴ πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὶς κρυμμένες ἐννοιες τῆς ἀρετῆς κι ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν θερα-

84. Ἰω. 5,44. 85. Μαθ. 23,35.

θρὸν καὶ συνάπτων τῷ δυνατῷ. Ἐπεὶ οὖν μία ἐστὶ φρουρὰ καὶ θε-
 ραπεία ψυχῆς, τὸ μεμνήσθαι ἐν πόθῳ Θεοῦ καὶ ἀεὶ τῶν ἀγαθῶν
 ἔχεσθαι ἐννοιῶν, μὴ ἀποστῶμεν τῆς τοιαύτης σπουδῆς μήτε
 ἐσθίοντες μήτε πίνοντες μήτε ἡρεμοῦντες μήτε ποιοῦντές τι ἢ φθευ-
 5 γόμενοι, ὅπως πάντα τὰ παρ' ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ συντελεῖ δόξαν
 καὶ μὴ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν μηδὲ ἔχη τινὰ ρύπον ἢ κηλίδα ὀ-
 βίος ἡμῶν ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ ἐπιβουλῆς.

Καὶ ἄλλως δὲ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν εὐκόλος καὶ ἡδύς ὁ πό-
 νος τῶν ἐντολῶν, ἐλαφρὸν καὶ ἐπέραστον ἡμῖν τὸν ἀγῶνα τῆς πρὸς
 10 ἐκεῖνον ποιούσης ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πονηρὸς πάντα ἀγωνίζε-
 ται τρόπον ἐκβαλεῖν τὸν τοῦ Κυρίου φόβον ἐκ τῶν ψυχῶν ἡμῶν
 καὶ διαλυῶσαι τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπην ἡδοναῖς παρανόμοις καὶ τερ-
 πνοῖς ἀγκίστροις φιλονεικῶν, ὅπως, γυμνῆν τῶν πνευματικῶν
 ὄπλων καὶ ἄφρουρον λαβῶν τὴν ψυχὴν, τοὺς πόνους ἡμῶν δια-
 15 φθείρη. τὴν ἐκ τῆς γῆς ἡμῖν δόξαν ἐπεισάγων τῇ οὐρανίᾳ καὶ ἐπι-
 θολῶν τὰ ὄντως καλὰ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι καλοῖς τῇ τῶν ἀπατω-
 μένων φαντασίᾳ. Δεινὸς γάρ ἐστιν, εἰ ραθυμοῦντας εὖροι τοὺς φύ-
 λακας, κλέψαι καιρὸν καὶ ἐπεισελθεῖν τοῖς τῆς ἀρετῆς πόνοις καὶ
 συγκατασπεῖραι τῷ σίτῳ τὰ αὐτοῦ ζιζάνια, λοιδορίαν, λέγω, καὶ
 20 τύφον καὶ κενοδοξίαν καὶ τιμῆς ἐπιθυμίαν καὶ ἔριν καὶ τὰ λοιπὰ
 τῆς κακίας δημιουργήματα. Δεῖ οὖν ἐγρηγορέναι καὶ τηρεῖν πάντο-
 θεν τὸν ἐχθρόν, ὅπως κἂν προσβάλη τινὰ μηχανὴν ὑπ' ἀναισχυν-
 τίας, πρὶν ἄψασθαι τῆς ψυχῆς ἀποκρουσθῆ.

Μνημονεύετε δέ μοι συνεχῶς κάκεινων, ὅτι Ἰαβελ μὲν προσέ-
 25 φερε τῷ Κυρίῳ θυσίαν ἀπὸ πρωτοτόκων προβάτων καὶ ἀπὸ στεά-
 των, Κάιν δὲ ἀπὸ μὲν καρπῶν τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν πρώτων
 καρπῶν «καὶ ἐπέιδε», φησὶν, «ὁ Θεὸς ἐπὶ ταῖς θυσίαις τοῦ Ἰαβελ,
 ἐπὶ δὲ τοῖς δώροις τοῦ Κάιν οὐ προσέσχεν». Τί τοίνυν τῆς ἱστορίας
 τὸ κέρδος; Ὅτι ἔστι μαθεῖν ὡς εὐάρεστον τῷ Θεῷ πᾶν τὸ μετὰ

πεύει τὸ σαθρὸ καὶ τὸ στερεώνει μὲ τὸ δυνατὸ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ φρουρὰ καὶ ἡ θεραπεία τῆς ψυχῆς εἶναι μία, νὰ θυμᾶται δηλαδὴ κανεὶς μὲ πόθο τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀπασχολεῖται πάντοτε μὲ ἀγαθὲς σκέψεις, ἃς μὴν παραμελήσομε τὴν ἀπασχόλησίν μας αὐτὴ οὔτε ὅταν τρῶμε οὔτε ὅταν πίνομε οὔτε ὅταν ἡσυχάζομε οὔτε κάνοντας ἢ λέγοντας κάτι. Ἔτσι ὅλη ἡ συμπεριφορὰ μας θὰ συντελεῖ στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ κι ὄχι στὴ δική μας τὴ δόξα καὶ ἡ ζωὴ μας δὲ θὰ ἔχει καμιὰ ἀκαθαρσία ἢ κηλίδα ἐξαιτίας τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ.

Ἐξᾴλλου γιὰ ὅσους ἀγαποῦν τὸ Θεὸ εἶναι εὐκόλος κι εὐχάριστος ὁ κόπος ποὺ ἀπαιτοῦν οἱ ἐντολές, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη πρὸς ἐκεῖνον κάνει ἐλαφρὸ κι εὐχάριστο τὸν ἀγῶνα μας. Γι' αὐτὸ κι ὁ πονηρὸς ἀγωνίζεται μὲ κάθε τρόπο νὰ βγάλει ἀπὸ τὶς ψυχές μας τὸ φόβο τοῦ Κυρίου καὶ νὰ σκορπίσει τὴν ἀγάπη μας πρὸς ἐκεῖνον προσπαθώντας μὲ παράνομες ἡδονές καὶ γυαλιστερὰ ἀγκίστρια νὰ συλλάβει γυμνὴ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ ὄπλα κι ἀφρούρητη τὴν ψυχὴ μας καὶ νὰ ἀχρηστέψει τοὺς κόπους μας, προσθέτοντας στὴν οὐράνια δόξα τὴ δόξα τῆς γῆς καὶ ἀμαυρώνοντας τὰ πραγματικὰ καλὰ μὲ ὅσα φαίνονται στὴ φαντασία ὅσων ξεγελοῦνται πὼς εἶναι καλὰ. Γιατὶ εἶναι φοβερός, καὶ ὅταν εὕρει τοὺς φύλακες ν' ἀδρανοῦν, μπορεῖ ν' ἀρπάξει κλεφτὰ τὴν εὐκαιρία, νὰ εἰσέλθει στοὺς κόπους γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ σπείρει μαζί μὲ τὸ σιτάρι τὰ ζιζάνια του, ἐννοῶ τὴν κακολογία, τὴν ἔπαρση, τὴν κενοδοξία, τὴν ἐπιθυμία τῆς τιμῆς, τὴ φιλονεικία καὶ τὰ ὑπόλοιπα γεννήματα τῆς κακίας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπαγρυπνοῦμε καὶ νὰ παραφυλάγομε τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ παντοῦ, κι ἂν ἀκόμα ἡ ἀδιαντροπία του τὸν κάνει νὰ χρησιμοποιοῦν κάποια μηχανή, ν' ἀποκρουστῇ πρὶν ἀγγίξει τὴν ψυχὴ μας.

Καὶ νὰ θυμᾶστε πάντοτε κι ἐκεῖνα ὅτι ὁ Ἄβελ πρόσφερε θυσία στὸ Θεὸ ἀπὸ τὰ πρωτότοκα πρόβατα κι ἀπὸ τὰ πιὸ θρεμμένα, ἐνῶ ὁ Κάϊν ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ὄχι ὅμως ἀπὸ τοὺς πρώτους. «Καὶ εἶδε», λέει «ὁ Θεὸς μὲ εὐμένεια τὶς θυσίες τοῦ Ἄβελ, δὲν πρόσεξε ὅμως τὰ δῶρα τοῦ Κάϊν»⁸⁶. Ποιὰ εἶναι ἡ ὀφέλεια ἀπὸ τὴν ἱστορία; Μποροῦμε νὰ μάθομε ἀπὸ αὐτὴν ὅτι εὐάρε-

φόβου καὶ πίστεως, οὐ τὸ πολυτελῶς ἄνευ ἀγάπης γινόμενον. Οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ παρὰ τοῦ Μελχισεδέκ ἄλλως ἐδέξατο τὴν εὐλογία, ἀλλὰ τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ καίρια προσενέγκας τῷ ἱερεῖ τοῦ Θεοῦ. Τὰ καίρια δὲ λέγει καὶ τὰ ἀκροθίνια τῶν ὑπαρχόντων αὐτὴν τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν αὐτόν, κελεύων ἡμῖν μὴ μικροπρεπῶς θύειν τῷ Θεῷ τὰς αἰνέσεις καὶ τὰς εὐχὰς μηδὲ τὰ τυχόντα τῷ Δεσπότῃ προσάγειν, ἀλλ' εἴ τι καίριον τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ αὐτὴν ὅλην ἀνατιθέναι μετὰ πάσης ἀγάπης καὶ προθυμίας, ὅπως ἀεὶ τρεφόμενοι τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι καὶ δύναμιν τὴν ἐκ τοῦ Χριστοῦ προσλαμβάνοντες τρέχωμεν ραδίως τὸν σωτήριον δρόμον, κοῦφον καὶ ἡδὺν ποιοῦντες τὸν ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης ἀγῶνα, συναντιλαμβανόντος ἡμῖν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τῶν πόνων σπουδὴν καὶ ἀποτελοῦντος δι' ἡμῶν τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα.

Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τούτου· περὶ δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς μερῶν, ποῖον δεῖ κρεῖττον ἠγεῖσθαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύειν, ποῖον δὲ τούτου δεύτερον καὶ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς καθ' ἕκαστον, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλήλων γὰρ ὁμοτίμως ἔχονται καὶ δι' ἀλλήλων ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοὺς χρωμένους ἀνάγουσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἀπλότης τῇ ὑπακοῇ παραδίδωσιν, ἡ δὲ ὑπακοὴ τῇ πίστει, αὐτὴ δὲ τῇ ἐλπίδι, καὶ ἡ ἐλπὶς τῇ δικαιοσύνῃ, κάκεινῃ τῇ διακονίᾳ, κάκεινῃ τῇ ταπεινότητι· παρὰ δὲ ταύτης ἡ πραότης παραλαμβάνουσα τῇ χαρᾷ προσάγει, ἡ δὲ χαρὰ τῇ ἀγάπῃ καὶ ἡ ἀγάπη τῇ εὐχῇ· καὶ οὕτως ἀλλήλων ἐξηρητημένοι καὶ ἐξαρτησασαι τὸν ἐχόμενον ἐπ' αὐτὴν ἀνάγουσι τοῦ ποθομένου τὴν κορυφὴν, καθάπερ ἀπεναντίον ἡ πονηρία τοὺς ἑαυτῆς φίλους διὰ τῶν οἰκείων αὐτῆς μερῶν ἐπὶ τὴν ἐσχάτην κατὰ γει κακίαν. Δεῖ δὲ ἡμᾶς τῇ εὐχῇ πλεον προσκαρτερεῖν· οἷον γὰρ κορυφαῖός τις τοῦ χοροῦ τῶν ἀρετῶν αἴτη τυγχάνει, δι' ἧς καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς αἰτούμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ ᾧ κοινωνεῖ καὶ συνάπτεται δι' ἀγιότητος μυστικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνεργείας καὶ διαθέσεως ἀρρητῶν ὁ τῇ εὐχῇ προσκαρτερῶν. Τὸ γὰρ Πνεῦμα λαβὼν ἐν-

στο στο Θεό είναι ὅ,τι γίνεται μὲ φόβο καὶ πίστη κι ὄχι τὸ ἀκριβὸς ποὺ δὲν γίνεται ἀπὸ ἀγάπη. Οὐτε βέβαια καὶ ὁ Ἀβραάμ δέχτηκε μὲ ἄλλο τρόπο τὴν εὐλογία τοῦ Μελχισεδέκ⁸⁷, παρὰ μονάχα ἀφοῦ πρόσφερε τις ἀπαρχές καὶ τὰ πρόσφορα στὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ. Καὶ λέγοντας τὰ πρόσφορα καὶ τὰ ἐκλεκτὰ ἀπὸ ὅσα εἶχε ἐννοεῖ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ καὶ τὸν ἴδιο τὸ νοῦ του, παραγγέλλοντάς μας νὰ μὴν κάνομε σὰν φιλάργυροι τις θυσίες εὐχαριστίας καὶ παράκλησης οὔτε νὰ προσφέρομε στὸν Κύριο δῶρα, τυχόντα, ἀλλὰ τὸ κύριο σημεῖο τῆς ψυχῆς ἢ καλύτερα νὰ τὴν προσφέρομε ὁλόκληρη μὲ ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ τὴν προθυμία, ὥστε, τρεφόμενοι πάντοτε μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ παίρνοντας δύναμη ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, νὰ τρέχομε εὐκολὰ τὸ σωτήριο δρόμο, κάνοντας ἐλαφρὺ κι εὐχάριστο τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, μὲ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ποὺ θὰ μᾶς βοηθᾷ νὰ ἐκτελοῦμε μὲ προθυμία τοὺς κόπους καὶ θὰ πραγματοποιεῖ μέσω μας τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης.

Αὐτὰ ὡς ἐδῶ. Γιὰ τὰ μέρη τώρα τῆς ἀρετῆς, ποιὸ πρέπει νὰ θεωροῦμε ἀνώτερο καὶ νὰ φροντίζομε γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, καὶ ποιὸ ἔρχεται ἔπειτα κι ἕνα ἕνα τὰ ἄλλα ὅσα ἀκολουθοῦν, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ. Γιατὶ συνδέονται ἰσότιμα μεταξύ τους καὶ τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο ὀδηγοῦν στὴν κορυφὴ ὅσους τὰ ἔχουν. Ἡ ἀπλότητα δίνει τὴ σκυτάλη στὴν ὑπακοή, ἢ ὑπακοή στὴν πίστη, αὐτὴ στὴν ἐλπίδα καὶ ἢ ἐλπίδα στὴ δικαιοσύνη κι ἐκεῖνη στὴ διακονία κι αὐτὴ στὴν ταπεινοφροσύνη. Ἀπ' αὐτὴν πάλι παίρνοντας τὴ συνέχεια ἢ πραότητα τὴν παραδίδει στὴ χαρὰ, ἢ χαρὰ στὴν ἀγάπη καὶ ἢ ἀγάπη στὴν προσευχή. Καὶ ἔτσι ἐξαρτώντας καὶ ἐξαρτημένη ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀνεβάζουν αὐτὸν ποὺ ἔχει τις ἀρετὲς αὐτὲς στὴν κορυφὴ αὐτοῦ ποὺ ποθεῖ, ὅπως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἢ πονηρία κατεβάζει τοὺς φίλους της μὲ τις δικές της ὑποδιαρέσεις στὴν ἔσχατη κακία. Ἐμεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἐπιμένομε περισσότερο στὴν προσευχή. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἢ κορυφαία τοῦ χοροῦ τῶν ἀρετῶν καὶ μέσω αὐτῆς ζητοῦμε καὶ τις ἄλλες ἀρετὲς ἀπὸ τὸ Θεό, μὲ τὸν ὁποῖο ὁποῖος προσεύχεται συνεχῶς ἐνώνεται καὶ συνάπτεται μὲ μυστικὴ ἀγιότητα κι ἐνέργεια πνευματικὴ καὶ ἀνέκφραστη διάθεση. Ἀπὸ αὐτὴν παίρνει ὀδηγὸ καὶ σύμμαχό του τὸ Πνεῦμα καὶ

τεῦθεν ὁδηγὸν καὶ σύμμαχον φλέγεται πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου ἀγάπην καὶ ζέει τῷ πόθῳ κόρον τῆς εὐχῆς οὐχ εὐρίσκων, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς τὸν ἔρωτα τοῦ ἀγαθοῦ ἐκκαιόμενος καὶ ἄρδων τῇ προθυμίᾳ τὴν ψυχὴν, καθὼς εἴρηται· «οἱ τρώγοντές με ἔτι πεινάσουσι, καὶ οἱ πί-
5 νοντές με ἔτι διψήσουσι»· καὶ ἀλλαχοῦ· «ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου»· καὶ ὁ Κύριος· «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι».

Τίνα δὲ λέγει βασιλείαν ἐντὸς ἡμῶν εἶναι; Τίνα δὲ ἄλλην ἢ τὴν ἄνωθεν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐγγινομένην ταῖς ψυχαῖς εὐφροσύνην;
10 Ἀῦτη γάρ ἐστιν οἶον εἰκὼν καὶ ἀρραβὼν καὶ δεῖγμα τῆς αἰωνίου χαρᾶς, ἧς ἀπολαύσουσιν αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ ἐν τῷ προσδοκωμένῳ αἰῶνι. Παρακαλεῖ οὖν ἡμᾶς ὁ Κύριος διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν εἰς τὸ σῶσαι καὶ μεταδοῦναι τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἑαυτοῦ χαρισμάτων· «ὁ παρα-
15 καλῶν», γὰρ φησιν, «ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει»· καὶ «ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα»· καὶ «ὡς ἐκ στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθεῖ ἡ ψυχὴ μου»· ταῦτα πάντα τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος εὐφροσύνην καὶ παράκλησιν δι' αἰνιγμάτων παραδηλοῖ.

Ἐπειδὴ τοίνυν δέδεικται, τίς ὁ τῆς εὐσεβείας σκοπός, ὃν χρὴ προκειῖσθαι τοῖς τὸν θεοφιλῆ βίον ζῆν αἰρουμένοις, ὅς ἐστι ψυχῆς καθαρισμὸς καὶ τοῦ Πνεύματος δι' ἔργων ἀγαθῶν προκοπῆς ἐνοί-
20 κησις, ἕκαστος ὑμῶν κατὰ τὸν ὑποδειχθέντα τρόπον παρασκευάσας τὴν ψυχὴν καὶ μεστήν θείου ποιήσας ἔρωτος, οὕτως ἀποδότω
25 ἑαυτὸν ταῖς τε εὐχαῖς καὶ ταῖς νηστείαις κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα, μεμνημένος τοῦ παρακαλοῦντος τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» καὶ «τῇ εὐχῇ προσκαρτεροῦντες», καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπαγγελίας, ἐν ἧ φησι· «πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν τῶν βωόντων

88. Σοφ. Σειράχ 24,21. 89. Ψαλμ. 4,8.

90. Λουκᾶ 17,21. 91. Β' Κορ. 1,4.

νώθει τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου καὶ ἀνάβει ἀπὸ τὸν πόθο καὶ δὲ χορταίνει τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ τὸν καίει πάντοτε ὁ πόθος τοῦ ἀγαθοῦ τρέφοντας μὲ τὴν προθυμία τὴν ψυχὴν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «ὄσοι μὲ τρῶνε θὰ πεινάσουν κι ἄλλο κι ὄσοι μὲ πίνουν θὰ διψάσουν περισσότερο»⁸⁸. Καὶ ἄλλοῦ λέει: «γέμισες τὴν καρδιά μου ἀπὸ ἀγαλλίαση»⁸⁹. Ἐνῶ ὁ Κύριος λέει: «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μέσα σας»⁹⁰.

Ποιά ὅμως βασιλεία λέει ὅτι εἶναι μέσα μας; Ποιά ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀγαλλίαση ποὺ φέρνει στὶς ψυχές μας τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν οὐρανό; Αὐτὴ εἶναι ἓνα εἶδος εικόνας καὶ ἀρραβῶνα καὶ δεῖγμα τῆς αἰώνιας χαρᾶς, ποὺ θ' ἀπολαύσουν οἱ ψυχές τῶν ἀγίων στὴ ζωὴ ποὺ προσδοκοῦμε. Μᾶς ἐνισχύει λοιπὸν ὁ Κύριος μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος σὲ κάθε θλίψη μας, γιὰ νὰ μᾶς σώσει καὶ νὰ μᾶς μεταδώσει τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ χαρίσματα του. Γιατὶ λέει, «Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἐνισχύει σὲ κάθε θλίψη μας, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ παρηγοροῦμε ὅσους περνοῦν κάθε εἶδους θλίψεις»⁹¹· καὶ «ἡ καρδιά μου καὶ ἡ σὰρκα μου ἐνωσαν ἀγαλλίαση γιὰ τὸ Θεὸ ποὺ ζεῖ»⁹²· καὶ ἐπίσης «ἡ ψυχὴ θὰ χορτάσει, ὅπως τὸ σῶμα ἀπὸ φαῖ καὶ πιτό»⁹². Αὐτὰ ὅλα δηλώνουν μὲ τρόπο αἰνιγματικὸ τὴν ἀγαλλίαση καὶ τὴν ἐνίσχυσή μας ἀπὸ τὸ Πνεῦμα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομε δείξει ποίος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς εὐσεβείας, τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἔχουν μπροστά τους ὄσοι διαλέγουν νὰ ζοῦν τὸν θεάρεστο βίον, κι αὐτὸς εἶναι ἡ κάθαρση τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐνοίκηση μέσα σ' αὐτὴν τοῦ Πνεύματος μὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα τῆς πνευματικῆς προκοπῆς μας, καθένας ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ προετοιμάσει τὴν ψυχὴν του μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὑπέδειξα κι ἀφοῦ τὴν πλημμυρίσει μὲ τὸν θεῖο ἔρωτα, ἃς παραδοθεῖ στὶς προσευχές καὶ στὶς νηστείες κατὰ τὸ θέλημα ἐκείνου καὶ ἃς ἔχει στὸ νοῦ του ἐκεῖνον ποὺ μᾶς προτρέπει «προσεύχεστε ἀδιάκοπα»⁹⁴ καὶ «προσεύχεστε μὲ καρτερία»⁹⁵ καὶ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου ποὺ λέει «πόσο μάλλον ὁ

92. Ψαλμ. 83,3. 93. Ψαλμ. 62,6.

94. Α' Θεσ. 5,17. 95. Ρωμ. 12,12.

πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας»; «ἔλεγεν γάρ φησιν «καὶ παραβολὴν πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι καὶ μὴ ἐκκακεῖν»· ὅτι δὲ ἡ περὶ τὴν εὐχὴν σπουδὴ μεγάλη χαρίζεται καὶ αὐτὸ δὴ τὸ πνεῦμα ταῖς ψυχαῖς ἐνοικίζει, δηλοῖ σαφῶς δι' ὧν προτρέπει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· «διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει». Ὡστε, εἴ τις τῶν ἀδελφῶν τούτῳ τῷ μέρει τῶν ἀρετῶν ἑαυτὸν ἀποδίδωσι, τῷ τῆς εὐχῆς λέγω, καλὸν θησαυρὸν περιέπει καὶ ἐρᾷ τοῦ μεγίστου κτήματος· μόνον συντόνῳ καὶ ὀρθῇ συνειδήσει τοῦτο ποεῖτω ἕκαστος, μηδαμοῦ κατὰ τὴν διάνοιαν ἐκουσίως περιπλανώμενος μηδὲ ὡσπερ ἀκούσιον ἀποδιδούς ὑπ' ἀνάγκης χρέος, ἀλλ' ἔρωτα καὶ πόθον ἀποπληρῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς παραμονῆς καρποὺς πᾶσιν ἐπιδεικνύς· χρή δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς δίδοναι τῷ τοιούτῳ καιρὸν καὶ συγχαίρειν τῇ παραμονῇ τῆς προσευχῆς, ὅπως καὶ αὐτοὶ μετάσχωσι τῶν ἀγαθῶν καρπῶν, ἅτε δὴ κοινωνοὶ τοῦ τοιούτου βίου τῷ συνήδεσθαι γεγονότες. Δώσει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοῖς αἰτούσιν ὅπως εἴχασθαι δεῖ κατὰ τὸ εἰρημένον· «ὁ δίδούς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ». Δεῖ οὖν αἰτεῖν καὶ εἰδέναί τὸν τῇ εὐχῇ προσκαρτεροῦντα πράγματι τοσούτῳ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ πάσης δυνάμεως ἐναθλεῖν τῷ ἀγῶνι. Τὰ γὰρ μεγάλα ἄλλα μεγάλων δεῖται καὶ πόνων, ἐπειδὴ μάλιστα ἡ κακία τοῖς τοιούτοις ἐφεδρεῦει, πανταχόθεν περιεργαζομένη καὶ περιτρέχουσα καὶ ζητοῦσα περιτρέψαι τὴν σπουδὴν. Ἐκεῖθεν ὕπνος καὶ βάρησις σώματος καὶ ψυχῆς μαλακία καὶ ἀκηδία καὶ ὀλιγωρία καὶ ἀνυπομονησία καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κα-

Θεὸς θ' ἀποδώσει τὸ δίκαιο σ' αὐτοὺς ποὺ φωνάζουν πρὸς αὐτὸν μέρα καὶ νύχτα»⁹⁶. Γιατὶ λέει «τοὺς ἔλεγε καὶ παραβολὴ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προσεύχονται πάντοτε καὶ νὰ μὴν ἀποθαρρύνονται»⁹⁷. Ὅτι ὁ ζῆλος τῆς προσευχῆς χαρίζει μεγάλες δωρεές καὶ κάνει τὸ Πνεῦμα νὰ ἐνοικήσει μέσα στὶς ψυχές, τὸ φανερῶνει μὲ σαφήνεια ἢ προτροπὴ ποὺ κάνει σ' ἐμᾶς ὁ Ἀπόστολος· «νὰ προσεύχεστε συνεχῶς καὶ νὰ τοῦ ἀπευθύνετε τὰ αἰτήματά σας σὲ κάθε περίσταση μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, ἀγρυπνώντας στὸ ἔργο αὐτὸ μὲ καρτερία καὶ κάθε παράκληση»⁹⁸. Ὡστε, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς παραδίδει τὸν ἑαυτό του σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς ἀρετῆς, ἐννοῶ τὴν προσευχὴ, θησαυρίζει καλὸ θησαυρὸ καὶ εἶναι ἐραστῆς τοῦ πιὸ μεγάλου ἀγαθοῦ. Μόνο ἂς τὸ κάνει αὐτὸ ὁ καθένας μὲ δυνατὴ καὶ ὀρθὴ συνείδηση χωρὶς νὰ ἀφήνει θέλοντας τὴ διάνοιά του νὰ περιπλανιέται πουθενά, οὔτε σὰ νὰ εἶναι ἀναγκασμένη ν' ἀποδώσει κάποιο ἀκούσιο χρέος, ἀλλὰ ἐκπληρώνοντας ἔρωτα καὶ πόθο τῆς ψυχῆς καὶ παρουσιάζοντας σὲ ὅλους τοὺς ἀγαθοὺς καρποὺς τῆς σταθερότητάς του. Ἀλλὰ πρέπει καὶ οἱ ἄλλοι νὰ δίνουν σ' αὐτὸν τὴν εὐκαιρία καὶ νὰ τοῦ ἐκδηλώνουν τὴ χαρὰ τους ἐπειδὴ ἐπιμένει στὴν προσευχὴ, γιὰ νὰ ἀπλωθοῦν καὶ σ' αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, γιὰτὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ στὴ χαρὰ ἔχουν γίνει μέτοχοι τῆς ζωῆς αὐτῆς. Καὶ θὰ δώσει σ' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ προσεύχονται σύμφωνα μὲ τὸ λόγο· «Αὐτὸς ποὺ δίνει τί νὰ προσευχηθεῖ ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται»⁹⁹. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητεῖ καὶ νὰ γνωρίζει ὅποιος ἐπιμένει στὴν προσευχὴ, μιὰ πράξη τόσο σημαντικὴ, μὲ πολὺ ζῆλο καὶ ὅλη του τὴ δύναμη νὰ ἐπιδίδεται στὸν ἀγῶνα του. Τὰ μεγάλα βραβεῖα ἀπαιτοῦν καὶ μεγάλους ἀγῶνες, γιὰτὶ ἐκεῖ κατεξοχὴν ἐνεδρεύει ἢ κακία, ἐξετάζοντας ἀπὸ παντοῦ καὶ τριγυρίζοντας καὶ ζητώντας νὰ μεταφέρει ἄλλοῦ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ὁ ὕπνος, ἡ σωματικὴ ἀδράνεια, ἡ ἀδυναμία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ἀνυπομονησία καὶ τὰ λοιπὰ πάθη καὶ πράξεις τῆς

96. Λουκᾶ 18,6. 97. Λουκᾶ 18,1.

98. Ἐφ. 6,18. 99. Α' Βασ. 2,8.

κίας πάθη καὶ ἐνεργήματα, δι' ὧν ἀπόλλυται ψυχὴ κατὰ μέρος ἀρπαζομένη καὶ αὐτομολοῦσα πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτῆς.

Χρὴ οὖν ἐφεστάναι τῇ ψυχῇ καθάπερ σοφὸν κυβερνήτην τὸν λογισμὸν, μηδαμοῦ τὴν διάνοιαν ἐνδιδόντα πρὸς τὰς τοῦ πονηροῦ 5 πνεύματος ταραχάς, μηδὲ τοῖς ἐκείνου κύμασι συμπεριφερόμενον, ἀλλ' εὐθὺ βλέποντα πρὸς τὸν ἄνω λιμένα καὶ τὴν ψυχὴν ἀκέραιον ἀποδιδόντα τῷ πιστεύσαντι καὶ ἀπαιτοῦντι Θεῷ. Οὐ γὰρ τὸ πεσεῖν ἐπὶ γόνυ καὶ ἐν τῷ σχήματι τῶν δι' εὐχὴν κειμένων ἐκτετάσθαι σπουδαῖον τῇ Γραφῇ καὶ εὐάρεστον, τῆς διανοίας ἔξω τοῦ Θεοῦ 10 πλανωμένης, ἀλλὰ τὸ πᾶσαν ἐκβαλόντα τῶν λογισμῶν ραθυμίαν τε καὶ ἄδικον ἔννοιαν, ὅλην μετὰ τοῦ σώματος ἀποδοῦναι τὴν ψυχὴν ταῖς εὐχαῖς.

Καὶ τοὺς προεστῶτας δὲ χρὴ συναντιλαμβάνειν τῷ τοιοῦτῳ καὶ διὰ πάσης σπουδῆς καὶ νοουθεσίας τρέφειν τὴν περὶ τὸ προκείμενον τοῦ εὐχομένου ἐπιθυμίαν καὶ καθαίρειν ἀκριβῶς τὴν τούτου 15 ψυχὴν. Τῶν γὰρ οὕτως εὐχομένων ὁ καρπὸς τῶν ἀρετῶν τοῖς συνουοῦσιν ἐπιδεικνύμενος οὐ τῷ προκόψαντι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ δεομένοις διδασκαλίας χρήσιμος γίνεται, παρακαλῶν αὐτοὺς καὶ προτρέπων εἰς μίμησιν ὧν ὀρώσι. Καρπὸς δ' εἰλικρι- 20 νοῦς εὐχῆς ἀπλότης, ἀγάπη, ταπεινοφροσύνη, καρτερία, ἀκακία καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ πρὸ τῶν αἰωνίων καρπῶν παρὰ τὸν βίον ὁ τοῦ σπουδαίου περὶ τὴν εὐχὴν πόνος ἐνταῦθα βλαστάνει. Τούτοις εὐχὴ καλλωπίζεται τοῖς καρποῖς, ἀποροῦσα δὲ τούτων μάταιον ἔχει τὸν πόνον· καὶ οὐκ εὐχὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα φιλοσοφίας ὁδὸς τοιαύτην 25 μὲν ἔχουσα τὴν βλάστην δικαιοσύνης ὄντως ἐστὶν ὁδὸς καὶ πρὸς ὀρθὸν ἄγει τὸ τέλος, τούτων δὲ ἐστερημένη κενὸν ὄνομα καταλείπεται καὶ ταῖς μωραῖς ἐοικὸς παρθένους, αἷς παρὰ τὸν καιρὸν τῆς χρείας οὐ παρῆν ἐν τῷ νυμφῶνι τὸ ἔλαιον· οὐ γὰρ εἶχον ἐν ταῖς ψυχαις τὸ φῶς, τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν, οὐδὲ τὸν τοῦ πνεύματος ἐν τῇ

κακίας. Αὐτὰ ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια τὴν ψυχὴ ἀρπάζοντάς τιν ἀπὸ παντοῦ καὶ κάνοντάς τιν ν' αὐτομολήσιν στὸν ἐχθρὸ τιν.

Πρέπει λοιπὸν ὁ λογισμὸς, σὰν τὸ σοφὸ κυβερνήτη, νὰ ἐπιστατεῖ στὴν ψυχὴ χωρὶς καθόλου νὰ ὑποχωρεῖ στὸ σάλο τοῦ πονηροῦ πνεύματος οὔτε νὰ συμπαρασύρεται ἀπὸ τὰ κύματά του, ἀλλὰ νὰ βλέπει ἀτενῶς πρὸς τὸν οὐράνιο λιμένα καὶ ν' ἀποδίδει ἀκέραια τὴν ψυχὴ του στὸ Θεὸ πού του τὴν ἐμπιστεύθηκε καὶ τὴν ἀπαιτεῖ. Δὲν εἶναι γιὰ τὴ Γραφὴ σημαντικὸ καὶ εὐάρεστο τὸ νὰ πέσει κανένας στὰ γόνατα καὶ νὰ πᾶρει τὴ στάση ἐκείνων πού πέφτουν στὸ χῶμα γιὰ νὰ προσευχηθοῦν, ἐνῶ ἡ σκέψη τους περιπλανιέται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ, ἀφοῦ διώξει ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς κάθε ραθυμία καὶ μαζὶ κάθε ἄδικη σκέψη, νὰ ἀφιερῶσει ὅλη τὴν ψυχὴ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα στὴν προσευχή.

Καὶ οἱ προϋστάμενοι πρέπει νὰ συμμερίζονται τὴν προσπάθεια τοῦ προσευχόμενου καὶ μὲ κάθε προσοχὴ καὶ συμβουλὴ νὰ ἀναριπίζου τὴν ἐπιθυμία του γιὰ τὴν προσευχὴ καὶ νὰ καθαίρου προσεκτικὰ τὴν ψυχὴ του. Γιατὶ ὁ καρπὸς τῶν ἀρετῶν ἐκείνων πού προσεύχονται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὅταν παρουσιάζεται στοὺς συντρόφους τους γίνεται ὠφέλιμος ὄχι μόνο σ' αὐτὸν πού πρόκοψε ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους πού εἶναι ἀκόμα νήπια καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία, γιὰ τὸν τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς προτρέπει νὰ μιμηθοῦν ὅσα βλέπου. Ὁ καρπὸς τῆς γνήσιας προσευχῆς εἶναι ἡ ἀπλότης, ἡ ἀγάπη, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ καρτερία, ἡ ἀκακία καὶ τὰ παρόμοια. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυτὰ πού κάνει νὰ βλαστήσου στὴ ζωὴ αὐτὴ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰώνιους καρποὺς ὁ ἀγῶνας ἐκείνου πού προσεύχεται μὲ ὅλη τὴν προθυμία του. Αὐτοὶ οἱ καρποὶ ἀποτελοῦ τὰ καλλωπίσματα τῆς προσευχῆς καὶ δίχως αὐτοὺς ὁ κόπος τιν πῆγε χαμένος. Κι ὄχι μόνο ἡ προσευχὴ, ἀλλὰ καὶ κάθε δρόμος τῆς ἐνάρετης ζωῆς, ἂν παρουσιάζει τέτοια βλάστηση, εἶναι ἀληθινὸς δρόμος δικαιοσύνης καὶ ὀδηγεῖ στὸ σωστὸ τέρμα. Ἐν ὅμως τῆς λείπου αὐτὰ καταντᾷ ἓνα κούφιο ὄνομα πού μοιάζει μὲ τὶς μωρὲς παρθένες, πού ὅταν τοὺς χρειαζόταν δὲν εἶχαν στὴ διάθεσή τους τὸ λάδι μέσα στὸ νυφικὸ θάλαμο¹. Γιατὶ δὲν εἶχαν μέσα στὴν ψυχὴ τους τὸ φῶς, τὸν καρπὸ τῆς ἀρετῆς, οὔτε μέσα στὴ διάνοιά τους τὸ

διανοία λύχνον· ὅθεν καὶ μωρὰς εἰκότως ὠνόμασεν ἡ Γραφή, σβε-
 σθείσης αὐτῶν τῆς ἀρετῆς πρὶν ἔλθειν τὸν νομφίον, καὶ διὰ τοῦτο
 τοῦ ἄνω νομφῶνος τὰς ἀθλίας ἀπέκλεισεν· οὐ γὰρ ἐλογίσατο αὐ-
 ταῖς τὴν σπουδὴν τῆς παρθενίας τῷ μὴ παρεῖναι τὴν τοῦ Πνεύμα-
 5 τος ἐνέργειαν, καὶ πάνυ δικαίως. Τί γὰρ ὄφελος ἀμπέλου πεπονη-
 μένης καρπῶν μὴ παρόντων, ὧν ἕνεκεν ὑπέμεινε τὸν πόνον ὁ γε-
 ωργός; Τί δὲ κέρδος νηστείας καὶ προσευχῆς καὶ ἀγρυπνίας, εἰρή-
 νης ἀπούσης καὶ χαρᾶς καὶ ἀγάπης καὶ τῶν λοιπῶν τῆς τοῦ Πνεύ-
 ματος χάριτος καρπῶν, οὓς ὁ ἅγιος ἀπαριθμεῖται Ἀπόστολος;
 10 Πάντα γὰρ ὑφίσταται πόνον τούτων ἕνεκεν ὁ τῆς ἄνω χαρᾶς ἐρα-
 στής, δι' ὧν ἐφέλκεται τὸ Πνεῦμα, καὶ τῆς ἐκεῖθεν μεταλαμβάνων
 χάριτος καρποφορεῖ καὶ ἀπολύει μετ' εὐφροσύνης τῆς γεωργίας, ἦν
 ἐν τῇ ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν ἔργων ἡ τοῦ
 Πνεύματος ἐγεώργησε χάρις.

15 Δεῖ οὖν τοὺς μὲν πόνους τῆς εὐχῆς καὶ νηστείας καὶ τῶν λοι-
 πῶν ἔργων μετὰ πολλῆς ἡδονῆς καὶ ἀγάπης καὶ ἐλπίδος ὑφίστα-
 σθαι, τὰ δὲ ἄνθη τῶν πόνων καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ Πνεύματος εἶ-
 ναι πιστεύειν ἐνεργείας. Εἰ γὰρ ἑαυτῷ τις λογιζοίτο ταῦτα καὶ τὸ
 πᾶν ἀνατιθεῖν τοῖς πόνοις, ἀντὶ τῶν ἀκηράτων ἐκείνων καρπῶν
 20 ἀλαζονεῖα τῷ τοιοῦτῳ καὶ φρόνημα φύεται, ταῦτα δὲ τὰ πάθη, κα-
 θάπερ τις σηπεδῶν ταῖς τῶν εὐκόλων ψυχαῖς ἐμφυόμενα, διαφθεί-
 ρει καὶ ἀπολλύει τοὺς πόνους.

Τί οὖν χρὴ ποιεῖν τὸν τῷ Θεῷ καὶ τῇ ἐκείνου ζῶντα ἐλπίδι;
 Τοὺς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας μεθ' ἡδονῆς ὑπομένειν, τὴν δὲ
 25 λύτρωσιν τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν παθῶν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀκρότατον
 τῶν ἀρετῶν ἀνοδὸν, τῆς δὲ τελειότητος ἐπ' ἐκείνῳ παρίστασθαι
 τὴν ἐλπίδα καὶ τῇ παρ' ἐκείνου φιλανθρωπία πιστεύειν· οὕτω γὰρ
 παρασκευασάμενος καὶ ἀπολαύσας τῆς ᾧ πεπίστευκε χάριτος,
 ἀπόνως τρέχει καταφρονῶν τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακίας, ἅτε δὴ ξένος
 30 ἐκείνου καὶ λελυτρωμένος τῶν παθῶν αὐτοῦ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάρι-
 τι· ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ πάθη διὰ τῆς τῶν καλῶν ραθυμίας τῇ

λυχνάρι τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ σωστά τις ὀνόμασε ἡ Γραφή μωρές, ἀφοῦ ἔσβησε ἡ ἀρετὴ τους προτοῦ φτάσει ὁ νυμφίος καὶ γι' αὐτὸ ἀπέκλεισε τις δυστυχισμένες ἀπὸ τὸν οὐράνιο νυμφῶνα. Δὲν ἔλαβε ὑπόψη του τὸ ζῆλο τους γιὰ τὴν παρθενία, ἀφοῦ δὲ διέθεταν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ πνεύματος, καὶ πολὺ σωστά. Τί τὸ ὄφελος νὰ καλλιεργηθεῖ κοπιαστικὰ τὸ ἀμπέλι καὶ νὰ μὴ δώσει καρπούς, πού γιὰ χάρη τους κοπίασε ὁ γεωργός; Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς νηστείας, τῆς προσευχῆς, τῆς ἀγρυπνίας, ἂν ἀπουσιάζει ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγάπη καὶ οἱ ἄλλοι καρποὶ τῆς χάριτος πού ἀπαριθμεῖ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος; "Ὀλους τοὺς κόπους εἶναι γι' αὐτὰ πού τοὺς ὑπομένει ὁ ἔραστής τῆς οὐράνιας χαρᾶς, μὲ τὰ ὁποῖα ἔλκεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀποσπώντας ἀπὸ αὐτὸ τὴ χάρη παράγει καρπούς κι ἀπολαμβάνει μὲ χαρὰ τοὺς κόπους τῆς καλλιέργειας, πού τοὺς καλλιέργησε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος στὸν ἀγρὸ τῆς ταπεινοφροσύνης του καὶ τῆς ὄλης προθυμίας του στὰ ἔργα.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπομένει κανένας τοὺς κόπους τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας καὶ τῶν ἄλλων ἔργων μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση κι ἀγάπη κι ἐλπίδα καὶ νὰ πιστεύει ὅτι τὰ ἄνθη καὶ οἱ καρποὶ τῶν κόπων εἶναι ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος. Ἄν σκέφτεται κανένας αὐτὰ κι ἀποδίδει τὰ πάντα στοὺς κόπους ἀντὶ νὰ κερδίσει τοὺς ὀλοκάθαρους ἐκείνους καρπούς τοῦ γεννιέται ἀλαζονεία καὶ μεγάλη ἰδέα κι ὅταν αὐτὰ τὰ πάθη παρουσιαστοῦν σὰν ἓνα σάπισμα μέσα στὶς ψυχὲς τῶν ράθυμων χαλοῦν καὶ καταστρέφουν τοὺς κόπους.

Τί πρέπει νὰ κάνει λοιπὸν ὅποιος ζεῖ γιὰ τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν ἐλπίδα ἐκείνου; Νὰ ὑπομένει μ' εὐχαρίστηση τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀρετὴ, πού προξενοῦν τὴ λύτρωση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν ἄνοδο στὸ ἀκρότατο ὕψος τῶν ἀρετῶν, ἡ ἐλπίδα ὅμως τῆς τελειότητος νὰ πιστεύει ὅτι στηρίζεται σ' Ἐκεῖνον καὶ στὴν φιλανθρωπία Ἐκείνου. Γιατί, ἂν προετοιμαστεῖ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ ἀπολαύσει τὴ χάρη Ἐκείνου στὸν ὁποῖο ἔχει πιστέψει, τότε ἀγωνίζεται δίχως κόπο περιφρονώντας τὴν κακία τοῦ ἐχθροῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει σχέση μ' αὐτὸν κι ἔχει λυτρωθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη του μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδὴ ἐκείνοι πού μὲ τὴ ραθυμία τους πρὸς τὰ

ἑαυτῶν ἐπεισάγοντες φύσει καὶ διατρίβοντες ἐν αὐτοῖς μετὰ χαρᾶς
 ἐπιτελοῦσι ραδίως ὥσπερ τινὰ ἔμφυτον ἡδονὴν καὶ οἰκείαν καρ-
 πούμενοι πλεονεξίαν καὶ τὸν φθόνον καὶ τὴν πορνείαν καὶ τὰ λοιπὰ
 μέρη τῆς ἀντικειμένης κακίας, οὕτως οἱ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀλη-
 5 θείας ἐργάται. Διὰ τε τῆς πίστεως καὶ τῶν τῆς ἀρετῆς πόνων τὰ
 ὑπὲρ τὴν φύσιν αὐτῶν ἀγαθὰ παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δεχόμενοι
 χάριτος, μεθ' ἡδονῆς ἀρρήτου καρποῦνται καὶ ἀπόνως ἐπιτελοῦσι
 τὴν ἄδολον καὶ ἄτρεπτον ἀγάπην, τὴν ἀκίνητον πίστιν, τὴν ἀμετά-
 πτωτον εἰρήνην, τὴν ὄντως ἀγαθότητα, τὰ τε λοιπὰ πάντα, δι' ὧν ἡ
 10 ψυχὴ κρείττων ἑαυτῆς γινομένη καὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ δυνατωτέρα
 κακίας οἰκητήριον καθαρὸν ἑαυτὴν παρέχει τῷ προσκυνητῷ καὶ
 ἀγίῳ Πνεύματι, παρ' οὗ τὴν ἀθάνατον τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα εἰρή-
 νην συνάπτεται δι' αὐτῆς καὶ προσκολλᾶται τῷ Κυρίῳ. Λαβοῦσα
 δὲ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν καὶ κολληθεῖσα τῷ Κυρίῳ καὶ εἰς ἓν
 15 Πνεῦμα μετ' αὐτοῦ γενομένη, οὐ μόνον τὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἔργα
 ραδίως ἐπιτελεῖ μηδὲν ἀγωνιζομένη πρὸς τὸν ἐχθρὸν τῷ κρείττων
 τῆς ἐκείνου τυγχάνειν ἐπιβουλῆς, ἀλλὰ τὸ πάντων μεῖζον, τὰ τοῦ
 Σωτῆρος εἰς ἑαυτὴν ἀναδέχεται πάθη καὶ ἐντροφᾶ τούτοις πλέον ἢ
 οἱ ἔρασταί τοῦ βίου τούτου ταῖς παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμαῖς καὶ
 20 δόξαις καὶ δυναστείαις. Χριστιανῶ γὰρ διὰ πολιτείας ἀγαθῆς καὶ
 τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς εἰς τὸ τῆς νοητῆς ἡλικίας μέτρον τῆς
 δεδομένης αὐτῷ χάριτος προελθόντι δόξα καὶ τρυφῇ καὶ πάσης
 ἡδονῆς κρείττων ἀπόλαυσις τὸ μισεῖσθαι διὰ Χριστόν, τὸ ἐλαύνε-
 σθαι, τὸ πᾶσαν ὕβριν καὶ αἰσχύνην ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ὑπο-
 25 μένειν· τῆς γὰρ ἐλπίδος ὄλης οὐσης τῷ τοιοῦτῳ πρὸς τῆ ἀναστάσει
 καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς ὕβρις πᾶσα καὶ μάστιγες καὶ διωγμοὶ
 καὶ τὰ λοιπὰ πάθη μέχρι τοῦ σταυροῦ πάντα τρυφῇ καὶ ἀνάπαυσις
 καὶ τῶν οὐρανίων ἐνέχυρα θησαυρῶν «μακάριοι γὰρ ἐστέ», φησίν,
 «ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ εἰ-
 30 πωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ἡμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ· χαί-
 ρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

καλά εισάγουν στη φύση τους τὰ πονηρὰ πάθη καὶ ζώντας μὲ χαρὰ μέσα σ' αὐτὰ τὰ πράττουν εὐκολα, ἀπολαμβάνοντας σὰ νὰ ἦταν μιὰ ἔμφυτη ἡδονὴ καὶ δικό τους προνόμιο, καὶ τὸ φθόνο καὶ τὴν πορνεία καὶ τὰ ὑπόλοιπα μόρια τῆς ἀντίθετης κακίας, ἔτσι καὶ οἱ ἐργάτες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀλήθειας, τόσο μὲ τὴν πίστη τους ὅσο καὶ μὲ τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς δέχονται τὰ πάνω ἀπὸ τὴ φύση ἀγαθὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἀπολαμβάνουν μὲ ἀνείπωτη ἡδονὴ καὶ πράττουν δίχως κόπο τὴν ἀδολη καὶ ἀμετάβλητη ἀγάπη, τὴν ἀναλλοίωτη πίστη, τὴ σταθερὴ εἰρήνη, τὴν πραγματικὴ ἀγαθότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ γίνεται καλύτερη καὶ δυνατότερη ἀπὸ τὴν κακία τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔτσι προσφέρεται ὡς κατοικίκα καθαρὴ στὸ προσκυνητὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα. Ἀπὸ αὐτὸ παίρνει τὴν ἀθάνατη εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ αὐτὴν συνδέεται καὶ προσκολλᾶται στὸν Κύριο, καί, ἀφοῦ λάβει τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ προσκολληθεῖ στὸν Κύριο καὶ γίνει μαζί του ἓνα πνεῦμα, δὲν κάνει μονάχα εὐκολὰ τὰ ἔργα τῆς δικῆς τῆς ἀρετῆς χωρὶς ν' ἀγωνίζεται καθόλου κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὶς ἐπιβουλές του, ἀλλά, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα, δέχεται ἐπάνω τῆς τὰ πάθη τοῦ Σωτήρα κι ἐντρυφᾶ σ' αὐτὰ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐραστές τῆς ζωῆς αὐτῆς χαίρονται τὶς τιμὲς καὶ τὶς δόξες καὶ τὰ ἀξιώματα ποὺ προσφέρουν οἱ ἄνθρωποι. Γιατὶ γιὰ τὸ Χριστιανὸ ποὺ προχώρησε μὲ τὴν ἐνάρετη πολιτεία του καὶ μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὸ μέτρο τῆς νοητῆς ἡλικίας κατὰ τὴ χάρη ποὺ τοῦ δόθηκε, δόξα καὶ τρυφὴ καὶ ἀπόλαυση μεγαλύτερη ἀπὸ κάθε ἡδονὴ εἶναι νὰ ἐπισύρει τὸ μίσος γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, νὰ τὸν διώχνουν, νὰ ὑπομένει κάθε προσβολὴ καὶ κάθε ντρόπιασμα γιὰ χάρη τῆς πίστες του στὸ Θεό. Ἀφοῦ ὅλη ἡ ἐλπίδα τοῦ Χριστιανοῦ αὐτοῦ εἶναι στὴν ἀνάσταση καὶ στὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, ὅποια προσβολὴ κι ἂν τοῦ γίνεῖ καὶ ὅλες οἱ μαστιγες καὶ οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ ἄλλα παθήματα μέχρι τὸ σταυρὸ, εἶναι ὅλα τρυφὴ καὶ ἀνάπαυση κι ἐγγύηση τῶν οὐράνιων θησαυρῶν. Γιατὶ λέει, «μακάριοι εἶστε ὅταν σᾶς κατηγορήσουν καὶ σᾶς κυνηγήσουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ σᾶς ἀπευθύνουν καὶ δεχτεῖτε κάθε κακολογία ψεύτικη γιὰ χάρη μου. Νὰ χαίρεστε καὶ νὰ εὐφραίνεστε, γιατί ἡ ἀμοιβὴ σας θὰ εἶναι

Καὶ ὁ Ἀπόστολος· «οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν ταῖς θλίψεσι»· καὶ ἄλλαχού· «ἤδιστα οὖν καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ»· διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν φυλακαῖς· ὅταν γὰρ 5 ἀσθενῶ, τότε διάκονός εἰμι»· καὶ πάλιν, «ὡς Θεοῦ διάκονοι ἐν ὑπομονῇ πολλῇ»· αὕτη γὰρ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὄλην κατασχοῦσα τὴν ψυχὴν καὶ πληρώσασα τὸ οἰκητήριον εὐφροσύνης τε καὶ δυνάμεως γλυκέα ποιεῖ τῇ ψυχῇ τὰ τοῦ Κυρίου παθήματα τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι τῆς παρουσίας ὁδύνης ἀφαιροῦσα τὴν αἴσθη-
10 σιν.

Ὡς οὖν οὕτως ἐφ' ὑψηλὴν δύναμιν καὶ δόξαν μέλλοντες ἀνιέναι τῇ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος, οὕτω πολιτεύεσθε πάντα πόνον καὶ ἀγῶνα μετὰ χαρᾶς ὑφιστάμενοι πρὸς τὸ ἄξιοι φανῆναι τῆς ἐν ὑμῖν ἐπιδημίας τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ κληρονο-
15 μίας, μηδαμοῦ χαννούμενοι μηδὲ ἐκλυόμενοι ὑπὸ ραθυμίας πρὸς τὸ μήτε αὐτοὶ πεσεῖν μήτε τοῖς ἄλλοις αἴτιοι τοῦ ἁμαρτάνειν γενέσθαι· εἰ δέ τινες μήπω τὸν τῆς ἄκρας εὐχῆς ἔχοντες τόνον μηδὲ τὴν ὀφειλομένην τῷ πράγματι σπουδὴν τε καὶ δύναμιν ἀπολιμπάνονται ταύτης τῆς ἀρετῆς, ἐν τοῖς ἄλλοις πληρώτουσαν τὴν ὑπακοὴν κατὰ δύ-
20 ναμιν, διακονοῦντες προθύμως, ἐργαζόμενοι σπουδαίως, θεραπεύοντες μεθ' ἡδονῆς, μὴ ἐπὶ μισθῷ τιμῆς μηδὲ τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἔνεκα μηδὲ ἐνδιδόντες ὑπὸ μαλακίας ἢ ραθυμίας τοῖς πόνοις μηδὲ ὡς ἄλλοτριόις σώμασι καὶ ψυχαῖς ὑπηρετούμενοι, ἀλλ' ὡς Χριστοῦ δούλοις, ὡς ἡμετέροις σπλάγχθοις, ἵνα καθαρὸν ὑμῶν τὸ ἔρ-
25 γον καὶ ἄδολον ἀποφανθῇ τῷ Κυρίῳ. Προφασιζέσθω δὲ μηδεὶς πρὸς καλῶν ἔργων σπουδὴν ὡς ἀδύνατος ἐπιτελεῖν τὰ σώζοντα τὴν ψυχὴν· οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἀδύνατον ἐπιτάττει τοῖς δούλοις, ἀλλ' οὕτως ἐκκεχυμένην καὶ πλουσίαν πρὸς ἅπαντας ἔδειξε τὴν ἀγάπην

στὸν οὐρανὸ μεγάλην»². Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέει «κι ὄχι μονάχα αὐτό, ἀλλὰ καὶ νὰ καυχιέστε στὶς θλίψεις σας»³. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο· «μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση λοιπὸν θὰ καυχηθῶ γιὰ τῆς ταιλαιπωρίες μου, γιὰ νὰ κατασκηνώσει σ' ἐμένα ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματά μου, γιὰ τὶς βρισιές, τὶς θλίψεις, τὶς φυλακές. Γιατί, ὅταν φαίνομαι ἀδύναμος, τότε εἶμαι δυνατός»⁴. Ἀλλὰ καὶ πάλι «ὡς ὑπηρετές μὲ τὴν πολλὴ ὑπομονή μας»⁵. Γιατί αὐτὴ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφοῦ κατέλαβε ὀλόκληρη τὴν ψυχὴ καὶ γέμισε τὸ κατοικητήριον μὲ χαρὰ καὶ δύναμη, κάνει εὐχάριστα στὴν ψυχὴ τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου, ἐκτοπίζοντας τὴν αἴσθησιν τῆς παρούσας ὀδύνης μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πρόκειται ν' ἀνεβεῖτε σὲ τόσο ψηλὸ σημεῖο δύναμης καὶ δόξας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, γι' αὐτὸ νὰ πολιτεύεστε μὲ τέτοιο τρόπο, νὰ ὑπομένετε δηλαδὴ κάθε κόπο καὶ κάθε ἀγώνα μὲ χαρὰ, γιὰ νὰ φανεῖτε ἄξιοι τῆς ἐπιδημίας ἀνάμεσά μας τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸ Χριστὸ κληρονομίας. Καμιὰ χανώνση νὰ μὴ σᾶς κυριεύει οὔτε νὰ σᾶς παραλύει ἢ ραθυμία, ὥστε οὔτε ἐσεῖς νὰ πέσετε οὔτε στοὺς ἄλλους νὰ δώσετε αἰτία νὰ ἁμαρτήσουν. Ἄν ὅμως κάποιοι δὲν ἔχουν ἀκόμα τὴ δύναμιν γιὰ τὴν ἄκρα προσευχὴ οὔτε τὸ ζῆλον καὶ τὴ δύναμιν ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ μένουν πίσω στὴν ἀρετὴ αὐτὴ, ἃς ἐφαρμόζουν τὴν ὑπακοὴν κατὰ τὴ δύναμιν τους στὰ ἄλλα· ἃς διακονοῦν πρόθυμα, ἃς ἐργάζονται μὲ ζῆλον, ἃς ὑπηρετοῦν μὲ χαρὰ, ὄχι μὲ ἀμοιβὴν τους τὴν τιμὴν, οὔτε γιὰ χάριν ἀνθρώπινης δόξας· μὴν ὑποχωρεῖτε ἀπὸ ἀδυναμίαν ἢ ραθυμίαν στοὺς κόπους οὔτε σὰ νὰ ὑπηρετεῖτε ξένα σώματα καὶ ψυχές, ἀλλὰ νὰ σκέπτεστε ὅτι ὑπηρετεῖτε δούλους τοῦ Χριστοῦ, σπλάχνα δικὰ σας, γιὰ νὰ φανεῖ τὸ ἔργον σας καθαρὸν καὶ ἄδολον στὰ μάτια τοῦ Κυρίου. Καὶ κανένας νὰ μὴν προφασίζεται προκειμένου γιὰ τὴν ἐπίδοσιν στὰ καλὰ ἔργα, ὅτι εἶναι ἀδύνατος γὰ ἐπιτελεῖ ἐκεῖνα ποὺ σώζουν τὴν ψυχὴν. Γιατί ὁ Θεὸς δὲν προστάζει στοὺς δούλους του τίποτε τὸ ἀδύνατον. Ἐδειξε τόσο ἀφθο-

4. Β' Κορ. 12,9-10.

5. Β' Κορ. 6,4.

καὶ ἀγαθότητα τῆς θεότητος τῆς ἑαυτοῦ, ὡς ἐκάστω κατὰ τὸ θέλημα παρασχεῖν τὸ πράττειν τι δύνασθαι ἀγαθὸν καὶ μηδένα τῶν σπουδῆν ἐχόντων σωθῆναι διαμαρτεῖν τοῦ δύνασθαι· «ὃς ἄν», φησί. «ποτίση ποτήριον ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμήν 5 λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέση τὸν μισθὸν αὐτοῦ».

Τί τῆς ἐντολῆς ταύτης δυνατώτερον; Ψυχρῷ ποτηρίῳ μισθὸς ἐπουράνιος ἔπεται. Καὶ μοι σκόπει τῆς φιλανθρωπίας τὸ ἄμετρον· «ἐφ' ὅσον ἐνὶ τούτων ἐποιήσατε», φησὶν, «ἐμοὶ ἐποιήσατε». Τὸ μὲν ἐπίταγμα μικρὸν, τὸ δὲ τῆς ὑπακοῆς κέρδος πολὺ καὶ παρὰ 10 Θεῷ πλουσίως ἀνταποδιδόμενον· ὥστε οὐδὲν ὑπὲρ δύναμιν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ κἂν μικρὸν κἂν μέγα ποιῆς, ἔπεται σοι κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁ μισθός. Ἐὰν μὲν γὰρ εἰς ὄνομα καὶ φόβον Θεοῦ, λαμπρὰ καὶ ἀναφαίρετος ἦλθεν ἡ δωρεά· ἐὰν δὲ εἰς ἐπίδειξιν καὶ δόξαν ἀνθρώπων, ἄκουσον ὁμνύοντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· «ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἀπέ- 15 χουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν». Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν, παραγγέλλει τοῖς μαθηταῖς καὶ δι' ἐκείνων ἡμῖν· «βλέπετε μὴ ποιήσητε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν ἢ τὴν εὐχὴν ἢ τὴν νηστείαν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· εἰ δὲ μὴ γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Οὕτως ἀποστρέφεσθαι κελεύει καὶ φεύγειν τοὺς 20 θνητοὺς τούτους καὶ παρὰ θνητῶν ἐπαίνους καὶ τὴν μαραιομένην καὶ φεύγουσαν ἡμᾶς δόξαν, ζητεῖν δὲ μόνην ἐκείνην, ἧς οὐδὲ κάλλος ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ πέρασ εὐρεῖν, δι' ἧς καὶ αὐτοὶ δυνησόμεθα δοξάζειν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, νῦν τε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νη και πλούσια σε όλους την αγάπη και την αγαθότητα της θεότητας του, ώστε παραχώρησε κατά το θέλημα καθενός τη δύναμη να πράττει κάποιο αγαθό και κανένας από όσους ενδιαφέρονται να σωθούν να μη στερηθούν τη δυνατότητα της σωτηρίας. «Όποιος προσφέρει», λέει, «ένα ποτήρι νερό μονάχα σε κάποιον ως μαθητή μου, σās βεβαιώνω, δὲ θὰ χάσει τὴν ἀμοιβὴ του»⁶.

Τί εἶναι δυνατότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐντολή; Ἐνα ποτήρι νερό ἀμείβεται μὲ μισθὸ στὸν οὐρανό. Πρόσεξε πόσο ἀμέτρητη εἶναι ἡ φιλανθρωπία· «ἐφόσον κάνετε ἔτσι σ' ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς, τὸ κάνετε σ' ἐμένα»⁷. Μικρὸ εἶναι ὅ,τι σοῦ ζήτησε, εἶναι ὅμως μεγάλο τὸ κέρδος τῆς ὑπακοῆς σου καὶ σοῦ ἀνταποδίδεται πλούσια κοντὰ στὸ Θεό. Ὡστε δὲ σοῦ ζητᾶ τίποτε πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή σου, ἀλλ' εἶτε κάνεις κάτι μικρὸ εἶτε κάτι μεγάλο, ἀκολουθεῖ ὁ μισθὸς ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεσή σου. Ἄν τὸ ἔπραξες στὸ ὄνομα καὶ μὲ φόβο Θεοῦ, σοῦ ἦρθε ἡ δωρεὰ λαμπρὴ καὶ ἀναφαίρετη. Ἄν ὅμως τὸ ἔπραξες γιὰ νὰ ἐπιδειχτεῖς στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ δοξαστεῖς ἀπὸ αὐτοὺς, ἄκουσε τί σοῦ λέει μὲ ὄρκο ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «σās βεβαιώνω, ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴ»⁸. Γιὰ νὰ μὴν τὸ πάθουμε λοιπὸν αὐτό, παραγγέλλει στοὺς μαθητὲς καὶ μέσω αὐτῶν σ' ἐμᾶς· «προσέχετε, μὴν κάνετε τὴν ἐλεημοσύνη σας ἢ τὴν προσευχὴ σας ἢ τὴ νηστεία σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους· εἶδεμή, δὲν ἔχετε ἀνταμοιβὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα σας στὸν οὐρανό»⁹. Ἐτσι παραγγέλλει ν' ἀποστρεφόμεστε καὶ ν' ἀποφεύγομε αὐτοὺς τοὺς θνητοὺς καὶ τοὺς ἐπαίνους ἀπὸ θνητοὺς καὶ τὴ δόξα ποὺ σβήνει καὶ ξεφεύγει ἀπὸ μᾶς καὶ νὰ ζητοῦμε ἐκεῖνη μόνο ποὺ οὔτε τὸ κάλλος της μποροῦμε νὰ περιγράψομε οὔτε ποῦ τελειώνει νὰ βροῦμε. Μὲ αὐτὴν θὰ μπορέσομε κι ἐμεῖς νὰ δοξάζομε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

6. Ματθ. 10,42. Μάρκ. 9,41.

7. Ματθ. 25,40.

8. Ματθ. 6,2· 6,5· 6,16.

9. Ματθ. 6,1.

ΠΡΟΣ ΑΡΜΟΝΙΟΝ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΤΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Ὅπερ ποιῶσι πρὸς τοὺς κρατοῦντας οἱ τοῖς ἡμερινοῖς ὑποκείμενοι φόροις, εἰ πλειόνων ἡμερῶν ἔλλειφθῆι τὸ χρέος, ἀθρόως τῶν κατὰ μέρος ὀφλημάτων ἀποτινύντες ἐν κεφαλαίῳ τὸ ὄφλημα, εἴ τις ἐπιτύχοιεν εὐπορίας, τοῦτο ποιήσω καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς σεμνότητός σου. Χρεωστῶν γάρ σοι τὸ συνεχῶς ἐπιστέλλειν (διότι τοῖς Χριστιανοῖς ἡ ἐπαγγελία χρέος ἐστί), τὴν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ τῶν γραμμάτων ἔλλειψιν, ἣν ἀκουσίως πεποίημαι, νῦν ἀναπληρῶσαι βούλομαι, τοσοῦτον ἐκτείνας τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέτρον, ὥστε πρὸς τὰ συνήθη μέτρα τῶν γραμμάτων διαιρουμένην, ἀντὶ 10 πολλῶν νομισθῆναι. Ὡς δ' ἂν μὴ μάτην ἀδολεσχοῖην τῷ μήκει τοῦ γράμματος, καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι διὰ τῆς ἐπιστολιμαίου ταύτης φωνῆς τὴν κατὰ πρόσωπον ἡμῶν συνουσίαν μιμῆσασθαι. Μέννησαι γὰρ πάντως, ὅτι τῶν πρὸς ἀλλήλους πάντοτε ἡμῖν λόγων αἱ ἀφορμαὶ μελέται πρὸς ἀρετὴν καὶ γυμνάσιον πρὸς θεοσέβειαν 15 ἦσαν, σοῦ μὲν ἐπιστατικῶς ἀεὶ τοῖς λεγομένοις ἀνθυποφέροντος καὶ οὐδὲν ἀνεξετάστως παραδεχομένου τῶν λεγομένων, ἡμῶν δὲ διὰ τὸ προήκειν τῷ χρόνῳ τὰ ἐκάστοτε παρὰ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας ἐπιζητούμενα διαλυόντων. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν καὶ νῦν γίνεσθαι οὕτως, ὥστε παρὰ τῆς σῆς συνέσεως δίδοσθαι τῷ λόγῳ 20 τὴν ἀφορμὴν, τῷ παντὶ κρεῖττον ἂν ἦν τὸ τοιοῦτον· διχόθεν γὰρ ἂν ὑπῆρχεν ἀμφοτέροις τὸ κέρδος, ἕκ τε τοῦ προσορᾶν ἀλλήλους (οὗ τί γλυκίον τῶν κατὰ τὸν βίον ἐμοί;) καὶ ἐκ τοῦ παρὰ τῆς σῆς φρο-

1. Στὰ χειρόγραφα βρίσκεται ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἡ λέξις ὄνομα. Ἡ λέξις ἐπάγγελμα ἔχει στὰ λεξικά τις ἐξῆς σημασίας: μήνυμα, ἄγγελμα, ὑπόσχεσις, ἐπιτήδευμα, ἐπάγγελμα.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΜΟΝΙΟ¹
ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ

Τί κάνουν στους ἄρχοντες αὐτοὶ ποὺ ὑπόκεινται στους ἡμερήσιους φόρους; Ἐὰν παραλείψουν γιὰ πολλὰς μέρες νὰ καταβάλλουν τὸ χρέος τους καταβάλλουν μαζεμένη τὴν ὀφειλὴ ἀθροίζοντας τὰ ἐπιμέρους ποσά, ἂν τοὺς τύχει κάποια εὐχέρεια. Τὸ ἴδιο θὰ κάνω κι ἐγὼ στὴ σεβασμιότητά σου. Ἐπειδὴ σοῦ χρεωστῶ νὰ σοῦ γράψω συνεχῶς (γιὰ τοὺς Χριστιανούς ἡ ὑπόσχεση εἶναι χρέος) τὴν προηγούμενη παράλειψη γραμμάτων, ποὺ δὲν ἦταν στὴ θέλησή μου, θέλω νὰ τὴν ἀναπληρώσω τώρα. Θὰ ἐκτείνω τὸ μάκρος τῆς ἐπιστολῆς μου τόσο πολὺ², ὥστε, ἂν χωριστεῖ μὲ τὸ συνηθισμένο μέτρο τῶν ἐπιστολῶν, νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀντιπροσωπεύει πολλὰς ἐπιστολές. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φλυαρῶ ἄσκοπα μὲ τὸ μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, εἶναι νομίζω καλὰ σ' αὐτὸν τὸν ἐπιστολιμαῖο λόγο νὰ μιμηθῶ τὸν κατὰ πρόσωπο προφορικὸ διάλογό μας. Ὅπως δὴποτε θυμᾶσαι ὅτι πάντοτε οἱ μεταξύ μας συζητήσεις εἶναι ἀσκήσεις γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ γύμνασμα γιὰ τὴ θεοσέβεια· ἐσὺ ἔκανες προσεκτικὰ πάντοτε παρατηρήσεις στὰ λόγια μου καὶ τίποτε ἀπὸ ὅσα σοῦ ἔλεγα δὲ δεχόσουν ἀνεξέταστα· κι ἐγὼ, μεγαλύτερός σου στὴν ἡλικία, προσπαθοῦσα νὰ ἐπιλύσω ὅσα ζητήματα προέκυπταν κατὰ τὴν πορεία τοῦ λόγου. Ἐὰν ἦταν δυνατὸ νὰ γινόταν ἔτσι καὶ τώρα, ὥστε νὰ δίνει ἡ σύνεσή σου τὴν ἀφορμὴ στὸ λόγο μου, θὰ ἦταν τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα. Θὰ ἦταν καὶ γιὰ τοὺς δύο μας διπλὸ τὸ κέρδος· τόσο γιὰτὶ θὰ βλέπαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο (κι ἀπὸ αὐτὸ ποιοὶ εἶναι

2. Γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ γράφεται μιὰ ἐπιστολὴ βλ. Γρηγ. Θεολόγου, ἐπιστολὴ 51 στὸν 9ο τόμο τῶν ἔργων του τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

νήσεως πλήκτρον δίκην τὴν γηραιὰν ἡμῶν ἀνακινεῖσθαι κιθάραν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ βίου ἀνάγκη διεστάναι ἡμᾶς παρασκευάζει τῷ σώματι, κἂν αἰεὶ τὰς ψυχὰς συναπτώμεθα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη καὶ τὸ σὸν πρόσωπον ὑποδύεσθαι, εἴ ποῦ τις ἀντίρρησις πρὸς τὸν λόγον 5 κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἀναφανείη. Καλῶς δ' ἂν ἔχοι πρῶτον ὑπόθεσιν τινα τῶν ψυχωφελῶν προθεῖναι τῷ τῶν γραμμάτων σκοπῷ, εἴθ' οὕτω πρὸς τὸ προκειμένον ἀσχοληθῆναι τῷ λόγῳ. Οὐκοῦν ὡς ἐν προβλήματι ζητεῖσθω παρ' ἡμῶν,

Τί τοῦ Χριστιανοῦ τὸ ἐπάγγελμα

10 Τάχα γὰρ οὐκ ἔξω τοῦ λυσιτελοῦντος ἢ περὶ τούτου σκέψις γενήσεται. Εἰ γὰρ ἀκριβῶς εὐρεθείη τὸ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου δηλούμενον, πολλὴν ἂν λάβοιμεν πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον συνεργίαν, ἀληθῶς ὅπερ ὀνομαζόμεθα τοῦτο καὶ εἶναι διὰ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας σπουδάζοντες. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἰατρός ἢ ρήτωρ ἢ γεω-
15 μέτρης καλεῖσθαι ποθήσειεν, οὐκ ἂν δέξαιτο τῆ ἀπαιδευσίᾳ τὴν ἐπωνυμίαν ἐλέγχεσθαι, μὴ εὕρισκόμενος ἐπὶ τῆς πείρας ὃ ὀνομάζεται, ἀλλ' ὃ κατὰ ἀληθείαν τι τούτων προσαγορευέσθαι θέλων, ὡς ἂν μὴ ψευδώνυμος ἢ κλησὶς ἐλέγχοιτο, αὐτῷ τῷ ἐπιτηδευματι τὴν
20 προσηγορίαν πιστώσεται· τὸν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἴπερ τὸν ἀληθοῦ σκοπὸν τοῦ Χριστιανοῦ ἐπαγγέλματος ἐξετάζοντες εὕροιμεν, οὐκ ἂν ἐλοίμεθα μὴ εἶναι τοῦτο, ὅπερ τὸ ὄνομα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπαγγέλλεται, ὡς ἂν μὴ τὸ περὶ τοῦ πιθήκου διήγημα τὸ παρὰ τοῖς ἔξω
περιφερόμενον καὶ ἡμῖν ἐφαρμόσειε. Φασὶ γάρ τινα τῶν θαυματοποιῶν ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως ἀσκήσαντα πίθηκον διὰ τινος
25 εὐστροφίας ὀρχηστικῶς σχηματίζεσθαι, περιθεῖναι δὲ αὐτῷ πρόσωπόν τε ὀρχηστικὸν καὶ ἐσθῆτα τῷ ἐπιτηδευματι πρόσφορον καὶ χορὸν αὐτῷ περιστήσαντα ἐνευδοκιμεῖν τῷ πιθήκῳ πρὸς τὸν τοῦ μέλους ρυθμὸν ἑαυτὸν ἐκλυγίζοντι καὶ διὰ πάντων ἐπικρυπτομένῳ τὴν φύσιν, οἷς ἐποίει τε καὶ ἐφαίνετο. Κατεχομένον δὲ τοῦ θεάτρου
30 πρὸς τὸ καινοπρεπὲς τοῦ θεάματος παρόντα τινὰ τῶν ἀστειοτέρων παιδιᾶ τινι δεῖξαι τοῖς προσκεχηνόσι τῷ θεάματι πίθηκον ὄντα

3. Ἡ ἱστορία εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ Λουκιανό.

γλυκύτερο για μένα στη ζωή;) όσο και γιατί ή φρόνησή σου θα ξυπνοῦσε ὅπως τὸ πλῆκτρο τῆ γεροντικῆ μου κιθάρα. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ζωὴ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ μὴ εἶμαστε σωματικά ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο, ἂν καὶ εἶμαστε δεμένοι ψυχικά, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποδύομαι καὶ τὸ πρόσωπό σου, ὅταν ἀνακῦψει στὴ συνέχεια κάποια ἀντίρρηση κατὰ τοῦ λόγου μου. Εἶναι καλὸ νὰ προτάξομε στὸ σκοπὸ τῶν ἐπιστολῶν κάποια ψυχωφελῆ ὑπόθεση κι ἔπειτα ν' ἀσχοληθεῖ ὁ λόγος μου μὲ τὸ θέμα μας. Ἄς ζητήσομε λοιπὸν νὰ βροῦμε σὰν ἓνα πρόβλημα

Ποιό εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Χριστιανοῦ

Ἡ ἐξέταση αὐτὴ δὲ θὰ εἶναι χωρὶς ὄφελος. Ἄν βροῦμε τί ἀκριβῶς σημαίνει τὸ ὄνομα αὐτό, θὰ ἔχομε μεγάλη βοήθεια γιὰ τὸν βίον τῆς ἀρετῆς, ἐπιδιώκοντας μὲ τὴν ὑψηλὴ πολιτεία μας νὰ εἶμαστε ἀληθινὰ ὅ,τι δηλώνει τὸ ὄνομά μας. Ἄν ἐπιθυμήσει κάποιος νὰ λέγεται γιατρὸς ἢ ρήτορας ἢ γεωμέτρης, δὲ θὰ δεχτεῖ νὰ διαψευστεῖ ἢ ἐπωνυμία του ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσία του καὶ νὰ μὴ βρεθεῖ στὴν πράξιν νὰ εἶναι ὅ,τι λέγεται, ἀλλὰ ἂν θέλει ἢ προσηγορία του ν' ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια, ὥστε νὰ μὴν ἀποδειχτεῖ ἢ ὀνομασία ψευδῶνυμη, θὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἴδια τὴ δουλειά του. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ἐμεῖς ἂν ἐξετάσομε καὶ βροῦμε τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲ θὰ προτιμήσομε νὰ μὴν εἶμαστε ὅ,τι δηλώνει γιὰ μᾶς τὸ ὄνομα, γιὰ νὰ μὴν βρεῖ καὶ σ' ἐμᾶς ἐφαρμογὴ ἢ ἱστορία μὲ τὸν πίθηκο πού κυκλοφορεῖ στοὺς ἔξω³. Λένε ὅτι ἓνας θαυματοποιὸς στὴν Ἀλεξάνδρεια γύμνασε ἓνα πίθηκο νὰ ἐπιδίδεται μ' εὐκινησία σὲ φιγούρες χοροῦ, τοῦ φόρεσε ἓνα προσωπεῖο χορευτῶν κι ἓνα ροῦχο κατάλληλο γιὰ τὸ νούμερό του· τὸν συνόδευσε μὲ χορὸ κι ὁ πίθηκος τὰ κατάφερνε κάνοντας λυγίσματα σύμφωνα μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς μουσικῆς καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ πού ἔκανε καὶ ἔπαιζε ἔκρυβε τὸν πραγματικὸ ἑαυτό του. Κι ἐνῶ τὸ θέατρο ἦταν γοητευμένο ἀπὸ τὸ παράξενο θέαμα ἓνας ἀπὸ τοὺς πολὺ ἀστεῖους πού ἦταν ἐκεῖ θέλησε νὰ δείξει σ' αὐτοὺς πού παρακολουθοῦσαν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα ὅτι ὁ πίθηκος ἦταν πραγματικά

τὸν πίθηκον. Ἐπιβούωντων γὰρ πάντων καὶ ἐπικροτούντων ταῖς
 τοῦ πιθήκου περιστροφαῖς εὐρύθμως πρὸς τὴν ὥδην καὶ τὸ μέλος
 συγκινουμένου, ρίψαι φασὶν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας τῶν τραγη-
 μάτων ἐκεῖνα ὅσα τὴν λιχνείαν τῶν τοιούτων θηρίων ἐφέλκεται·
 5 τὸν δὲ μηδὲν μελλήσαντα, ἐπειδὴ διασπαρέντα εἶδε πρὸ τοῦ χοροῦ
 τὰ ἀμύγδαλα, ἐκλαθόμενον τῆς τε ὀρχήσεως καὶ τῶν κρότων καὶ
 τῶν τῆς ἐσθῆτος καλλωπισμῶν ἐπιδραμεῖν τε αὐτοῖς καὶ ταῖς τῶν
 χειρῶν παλάμαις ἐγκρατεῖν τὰ εὕρισκόμενα· καὶ ὡς ἂν μὴ ἐμπο-
 δῶν εἶη τὸ προσωπεῖον τῷ στόματι, περιαιρεῖσθαι κατὰ σπουδὴν
 10 ἑαυτοῦ τοῖς ὄνυξι τὴν σεσοφισμένην μορφήν περιθρύπτοντα, ὥστε
 αὐτὸν ἀθρόως γέλωτα κινήσαι τοῖς θεαταῖς ἀντὶ τῶν ἐπαίνων τε
 καὶ τοῦ θαύματος, εἶδεχθῶς καὶ γελοῖως ἐκ τῶν τοῦ προσωπείου
 λειψάνων διαφαινόμενον.

Ὡσπερ οὖν οὐκ ἐπῆρκεσεν ἐκείνῳ τὸ σεσοφισμένον σχῆμα
 15 πρὸς τὸ νομισθῆναι ἄνθρωπον, ἀπελεγχθείσης ἐν τῇ λιχνείᾳ τῶν
 τραγημάτων τῆς φύσεως, οὕτως οἱ μὴ ἀληθῶς αὐτὴν τὴν φύσιν
 ἑαυτῶν τῇ πίστει μορφώσαντες ραδίως ἐν ταῖς τοῦ διαβόλου λι-
 χνεῖαις ἀπελεγχθήσονται, ἄλλο τι ὄντες παρ' ὃ ἐπαγγέλλονται. Ἀντὶ
 γὰρ ἰσχάδος ἢ ἀμυγδάλης ἢ τῶν τοιούτων τινὸς τὸ κενόδοξον καὶ
 20 φιλότιμον καὶ τὸ φιλοκερδὲς καὶ φιληδονον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἢ
 κακὴ τοῦ διαβόλου ἀγορὰ τοῖς λίχνοις τῶν ἀνθρώπων ἀντὶ τραγη-
 μάτων προτιθεῖσα ραδίως εἰς ἔλεγχον ἄγει τὰς πιθηκώδεις ψυχάς,
 οἱ δὲ διὰ μιμῆσεως ἐσχηματισμένης τὸν Χριστιανισμὸν ὑποκρίνονται,
 τὸ τῆς σωφροσύνης ἢ τὸ τῆς πραότητος ἢ τινος ἄλλης ἀρετῆς προ-
 25 σωπεῖον ἐν τῷ καιρῷ τῶν παθημάτων ἑαυτοῖς ἀφανίζοντες. Οὐ-
 κοῦν ἀναγκαῖον ἂν εἶη νοῆσαι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἐπάγγελμα·
 τάχα γὰρ ἂν τοῦτο γενοίμεθα, ὅπερ τὸ ὄνομα βούλεται, ἵνα μὴ ψιλῆ
 τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τῷ προσχήματι τοῦ ὀνόματος μόνου μεταμορφού-
 μενοι, ἄλλο τι παρὰ τὸ φαινόμενον ὄντες, τῷ τὰ κρυπτὰ καθορῶντι
 30 ἐπιδειχθεῖμεν.

Τί τοίνυν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξ αὐτῆς τῆς προσηγορίας νοεῖται,
 πρῶτον ἐπισκεψόμεθα. Ἔστι μὲν οὖν παρὰ τῶν σοφωτέρων μεί-
 ζονά τινα καὶ μεγαλοφουεστέραν πάντως ἐξευρεθῆναι διάνοιαν συν-
 ἐπηρμένην τῷ ὑψηλῷ τοῦ ὀνόματος. Ἄ δεῖ ἡμεῖς χωροῦμεν περὶ

πίθηκος. Ἐνῶ λοιπὸν φώναζαν ὅλοι καὶ χαλοῦσαν τὸν κόσμον μὲ τις ρυθμικὲς περιστροφές τοῦ πιθήκου ποὺ παρακολουθοῦσε μὲ τις κινήσεις του τὸ τραγούδι καὶ τὴ μουσική, λένε ὅτι πέταξε στὴν ὀρχήστρα μερικὸς ξηρὸς καρπὸς ποὺ ἐρεθίζουν τὴ λαίμαργία τῶν ζώων αὐτῶν. Ὁ πίθηκος τότε χωρὶς νὰ χασομερήσει, βλέποντας σκορπισμένα μπροστὰ στὸ χορὸ τὰ ἀμύγδαλα ξέχασε καὶ τὸ χορὸ καὶ τὰ χειροκροτήματα καὶ τὸ ὠραῖο ρούχο ποὺ φοροῦσε, καὶ ὄρμησε στὰ ἀμύγδαλα φουχτώνοντας μέσα στὰ χέρια του ὅσα βρῆκε. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζει τὸ προσωπεῖο τὸ στόμα του, ξεσκίζει τὴν παραπλανητικὴν προσωπίδα μὲ τὰ νύχια του καὶ τὴ βγάζει, ὥστε νὰ προκαλέσει ξέσπασμα γέλιου στοὺς θεατὲς ἀντὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὸ θαυμασμό, καθὼς φάνηκε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς προσωπίδας ἔσχημος καὶ κωμικός.

Ὅπως λοιπὸν δὲν ἔφτασε σ' ἐκεῖνον ἡ μελετημένη κι ἀπατηλὴ ὄψη γιὰ νὰ νομιστεῖ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἡ λαίμαργία του γιὰ τ' ἀμύγδαλα ἀποκάλυψε τὴ φύση του, ἔτσι ὅποιοι δὲ διαμόρφωσαν ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴν πίστη, θ' ἀποκαλυφθοῦν εὐκολὰ μὲ τὰ δολώματα τοῦ διαβόλου πῶς εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λένε. Ἀντὶ ἐνὸς ξεροῦ σύκου ἢ ἐνὸς ἀμύγδαλου ἢ κάτι παρόμοιου, προτείνει στοὺς λαίμαργους ἢ δόλια ἀγορὰ τοῦ διαβόλου τὴν κενοδοξία, τὴν ἀγάπη τῶν τιμῶν, τὴ φιλοχρηματία, τὴ φιληδονία σὰ νὰ ἦταν ξηροὶ καρποὶ καὶ ὀδηγεῖ στὸ ν' ἀποκαλυφθοῦν ὅσοι ἔχουν ψυχὲς πιθήκου, ποὺ μὲ προσποιητὴ μίμηση ὑποκρίνονται τὸ χριστιανισμόν κι ἀφανίζουν τὸ προσωπεῖο τῆς σωφροσύνης ἢ τῆς πραότητος ἢ κάποιας ἄλλης ἀρετῆς. Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητο νὰ κατανοήσουμε τὸ σκοπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, γιὰτὶ ἴσως μπορέσουμε νὰ γίνουμε αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πεῖ τὸ ὄνομά μας. Ἐτσι δὲ θὰ μείνει ἡ μεταμόρφωσή μας μόνο στὴν κενὴ ὁμολογία καὶ στὸ προσχηματικὸ ὄνομα καὶ δὲ θὰ παρουσιάσουμε σ' αὐτὸν ποὺ βλέπει τὰ κρυμμένα ὅτι εἴμαστε ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι φαινόμεστε.

Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν πρῶτα πῶς ἐννοεῖται ὁ χριστιανισμὸς ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν προσηγορία. Οἱ πῶ σοφοὶ εἶναι δυνατὸ νὰ βροῦν μιὰ ἀνώτερη καὶ μεγαλοφυέστερη ἐννοια ποὺ παρακολουθεῖ τὸ ὕψος τοῦ ὑψηλοῦ ὀνόματος. Ὅσα ὅμως μπορῶ ἐγὼ νὰ πῶ γι'

τούτου τοῦ ὀνόματος, ταῦτά ἐστι· τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, εἰ πρὸς τὸ σαφέστερόν τε καὶ γνωριμώτερον ῥῆμα μετενεχθείη, τὸν βασιλέα σημαίνει, τῆς ἀγίας Γραφῆς τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ κατὰ τινα ἰδιάζουσαν χρῆσιν ἐνδεικνυμένης. Ἄλλ' ἐπειδὴ, καθὼς 5 φησιν ἡ Γραφή, ἄφραστόν ἐστι τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, πάσης ὑπερκείμενον καταληπτικῆς ἐπινοίας, ἀναγκαίως οἱ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι θεοφορούμενοι προφήται καὶ ἀπόστολοι πολλοῖς ὀνόμασι τε καὶ νοήμασιν ἐπὶ τὴν σύνεσιν τῆς ἀφθάρτου φύσεως ἡμᾶς χειραγωγοῦσιν, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων ἡμᾶς 10 διευθύνοντος· ὥστε τὴν μὲν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν τῷ τῆς βασιλείας ὀνόματι παραδηλοῦσθαι, τὸ δὲ πάθους παντὸς καὶ κακίας πάσης ἀμιγῆς καὶ ἐλεύθερον τοῖς τῆς ἀρετῆς ὀνόμασιν ὀνομάζεσθαι, ἐκάστης πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένης τε καὶ λεγομένης· ὥστε τὸ αὐτὸ δικαιοσύνην τε εἶναι καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀλήθειαν, ἀγαθό- 15 τητᾶ τε καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ ἀμετάβλητόν τε καὶ ἀναλλοίωτον καὶ πᾶν ὃ τί πέρ ἐστιν ὑψηλὸν νόημα διὰ τῶν τοιούτων ὀνομάτων δηλούμενον, πάντα τὸν Χριστὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι.

Εἰ τοίνυν περίληψις παντὸς ὑψηλοῦ νοήματος ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ νοεῖται ὀνόματι (τῷ γὰρ ὑψηλοτέρῳ τῶν σημαιομένων καὶ τὰ λοιπὰ περιέχεται, ὡς ἕκαστον τῶν ἄλλων τῇ ἐννοίᾳ τῆς βασιλείας ἐνθεωρεῖσθαι), τάχα δι' ἀκολούθου γένοιτο ἂν τις ἡμῖν τῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐρμηνείας ἢ κατανόησις. Εἰ γὰρ τῷ ὑπερέχοντι τῶν τῆς ἀφθάρτου φύσεως ἐρμηνευτικῶν ὀνομάτων συνονομαζόμεθα οἱ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως πρὸς αὐτὸν συναπτόμενοι, ἀνάγκη πᾶσά ἐστι, τὰ ὅσα μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου περὶ τὴν ἀφθαρτον ἐκείνην θεωρεῖται φύσιν νοήματα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἡμῖν τὴν ὁμωνυμίαν κατὰ τὸ ἀκόλουθον γίνεσθαι. Ὡς γὰρ τῇ μετοχῇ τοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦ Χριστιανοῦ προσηγορίαν ἐσχήκαμεν, οὕτω προσήκει 30 κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ πάντων ἡμᾶς τῶν ὑψηλῶν ὀνομάτων τὴν κοινωνίαν ἐφέλκεσθαι. Καὶ καθάπερ ἐπὶ ἀλύσεως ὁ τὴν κατὰ τὸ ἄκρον ἀγκύλην ἐπισπασάμενος τὰς συμφυῶς ἐχομένας ἀλλήλων διὰ τῆς μιᾶς ἂν ἐφέλκυσαιτο, οὕτως ἐπειδὴ τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόμα-

αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι τὰ παρακάτω. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἂν μεταφερθεῖ σὲ μιὰ σαφέστερη καὶ γνωστότερη λέξη, σημαίνει τὸ βασιλιά: ἡ ἁγία Γραφή δηλώνει κατὰ μιὰ ἰδιόζουσα χρῆση μὲ τὴ λέξη αὐτὴ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα. Ἐπειδὴ ὁμως, καθὼς λέει ἡ Γραφή, τὸ θεῖο εἶναι ἀνέκφραστο καὶ ἀκατανόητο, ἀνώτερο ἀπὸ κάθε λογικὴ ἔννοια, ὑποχρεωτικὰ οἱ πνευματοφόροι προφῆτες κι ἀπόστολοι μὲ πολλὰ ὀνόματα καὶ πολλὰς ἔννοιες μᾶς ὀδηγοῦν στὴν κατανόηση τῆς ἄφθαρτης φύσης καὶ κάθε θεοπρεπὲς νόημα μᾶς ὀδηγεῖ σὲ κάποιο ἄλλο. Ἔτσι ἡ γενικὴ πάνω σὲ ὅλα ἐξουσία ὑποδηλώνεται μὲ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας, ὅ,τι ὁμως εἶναι ἄσχετο ἀπὸ κάθε πάθος καὶ καθαρὸ κι ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε κακία ὀνομάζεται μὲ τὰ διάφορα ὀνόματα τῆς ἀρετῆς καὶ κάθε μιὰ ὀνομασία νοεῖται καὶ λέγεται ἀπὸ τὴν καλὴ ἄποψη, ὥστε τὸ ἴδιο νὰ εἶναι καὶ δικαιοσύνη καὶ σοφία καὶ δύναμη καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθότητα καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, ἀμετάβλητο καὶ ἀναλλοίωτο καὶ ὅποιο ὑψηλὸ νόημα δηλώνεται μὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα, αὐτὰ ὅλα εἶναι καὶ λέγεται ὁ Χριστός.

Ἄν λοιπὸν μέσα στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νοεῖται ὅτι περιλαμβάνεται κάθε ὑψηλὴ ἔννοια (στὸ ὑψηλότερο βέβαια σημαινόμενο περιέχονται καὶ τὰ λοιπά, ὅπως καθένα ἀπὸ τὰ ἄλλα θεωρεῖται μέσα στὴν ἔννοια τῆς βασιλείας), ἴσως κατ' ἀκολουθίαν θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν κατανόηση τῆς ἐρμηνείας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄν δηλαδὴ ἐμεῖς πού ἐνωνόμαστε μαζί του μὲ τὴν πίστη μας πρὸς αὐτὸν ἔχομε τὸ ὄνομα ἐκείνου πού ὑπερέχει ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα πού ἐρμηνεύουν τὴν ἄφθαρτη φύση, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη καὶ πρὸς ὅσες ἔννοιες μαζί μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ θεωροῦνται γύρω στὴν ἄφθαρτη φύση καὶ πρὸς αὐτὲς νὰ ἔχομε συνωνυμία κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν. Ὅπως δηλαδὴ μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ Χριστοῦ ἀποκτήσαμε τὴν προσωνυμία τῶν Χριστιανῶν, ἔτσι κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ ἀποκτοῦμε τὴν κοινωνία ὅλων τῶν ὑψηλῶν ἔννοιῶν. Κι ὅπως γίνεται στὴν ἀλυσίδα, ὅποιος τραβήξει τὸν ἀκραῖο κρίκο μὲ τὸν ἕνα μπορεῖ νὰ τραβήξει τοὺς κρίκους πού εἶναι ἐνωμένοι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο, ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ: ἐπειδὴ μ' αὐτὸ εἶναι ἐνωμένα καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὀνόματα

τι συμφυῶς ἔχει καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐρμηνευτικῶν τῆς ἀφράστου καὶ πολυειδοῦς ἐκείνης μακαριότητος, ἐπάναγκες ἂν εἶη τὸν τοῦ ἐνὸς δραζάμενον καὶ τὰ λοιπὰ τῶ ἐνὶ συνεφέλκεσθαι.

Εἰ τοίνυν τὸ μὲν ὄνομά τις τοῦ Χριστοῦ ὑποδύοιτο, ὅσα δὲ τῶ
5 ὀνόματι τούτῳ συνθεωρεῖται μὴ δεικνύοι τῶ βίῳ, καταψεύδεται
τοῦ ὀνόματος ὁ τοιοῦτος κατὰ τὸ προτεθὲν ἡμῖν ὑπόδειγμα προσω-
πεῖον ἄψυχον ἀνθρωπίνῳ χαρακτῆρι μεμορφωμένον περιθεις τῶ
πιθήκῳ. Οὐτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἔστι μὴ δικαιοσύνην εἶναι καὶ κα-
θαρότητα καὶ ἀλήθειαν καὶ κακοῦ παντὸς ἀλλοτριώσιν, οὔτε Χρι-
10 στιανὸν ἔστιν εἶναι (τόν γε ἀληθῶς Χριστιανὸν) μὴ κάκείων τῶν
ὀνομάτων τὴν κοινωνίαν ἐν ἑαυτῶ δεικνύοντα. Οὐκοῦν ὡς ἂν τις
ὄρω τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν διάνοιαν ἐρμηνεύσειεν, οὕτως ἐροῦμεν,
ὅτι Χριστιανισμὸς ἔστι τῆς θείας φύσεως μίμησις. Καὶ μηδεὶς ὡς
ὑπέρογκον καὶ ὑπερβαίνοντα τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ταπεινότητα
15 διαβαλλέτω τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἐξέβη τὴν φύσιν ὁ ὄρος. Εἰ γὰρ τις
τὴν πρώτην κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου λογίσαιτο, εὐρήσει διὰ τῶν
γραφικῶν διδαγμάτων, ὅτι οὐκ ἐξῆλθε τὰ μέτρα τῆς φύσεως ἡμῶν
ὁ ὄρος. Ἦ τε γὰρ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ κατὰ μίμησιν
τῆς τοῦ Θεοῦ ὁμοιότητος ἦν, οὕτω τοῦ Μωϋσέως περὶ τοῦ ἀνθρώ-
20 που φιλοσοφήσαντος, ἐν οἷς φησιν ὅτι «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν», καὶ ἡ τοῦ Χριστιανι-
σμοῦ ἐπαγγελία ἔστι τὸ εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐκληρίαν ἐπαναχθῆναι τὸν
ἄνθρωπον.

Εἰ δὲ τὸ ἀρχαῖον Θεοῦ ὁμοίωμα ὁ ἄνθρωπος ἦν, τάχα οὐκ
25 ἔξω τοῦ σκοποῦ τὸν ὀρισμὸν πεποιμέθα, μίμησιν θείας φύσεως τὸν
Χριστιανισμὸν εἶναι ἀποφηνάμενοι. Ἦ μὲν οὖν ὑπόσχεσις τῆς
προσηγορίας οὕτω μεγάλη. Καιρὸς δ' ἂν εἶη διασκοπῆσαι, εἰ τὸ μὴ
οὕτως ἔχειν κατὰ τὸν βίον ἀκίνδυνόν ἐστι τῶ προβαλλομένῳ τὸ
ὄνομα. Γένοιτο δ' ἂν ἐξ ὑποδειγμάτων σαφὲς τὸ ζητούμενον· ὑπο-
30 κείσθω τις γραφικὴν ἐπαγγελόμενος τέχνην, γενέσθω δὲ τούτῳ
πρόσταγμα τοῦ κρατοῦντος τοῖς πόρρωθεν ἀπωκισμένοις χαράζαι
τὴν τῆς βασιλείας μορφήν. Εἰ τοίνυν εἶδεχθῆς τι καὶ δύσμορφον εἶ-

πού ἔρμηνεύουν τὴν ἄφρατη καὶ πολύμορφη ἐκείνη μακαριότητα, εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια ὅποιος ἀδράξει τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ νὰ πᾶνε καὶ τὰ ὑπόλοιπα μαζί μὲ τὸ ἓνα.

Ἄν κάποιος λοιπὸν ὑποκριθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἐκδηλώνει ὅμως στὴ ζωὴ του ὅσα νοοῦνται μαζί μὲ τὸ ὄνομα αὐτό, αὐτὸς διεψεύδει τὸ ὄνομα καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα πού ἀναφέραμε καλύπτει τὸν πίθηκο μὲ προσωπεῖο ἄψυχο πού ἔχει φτιαχτεῖ μὲ μορφή ἀνθρώπου. Οὔτε ὁ Χριστὸς γίνεται νὰ μὴν εἶναι δικαιοσύνη, καθαρότητα καὶ ἀλήθεια καὶ ἀλλοτριώση ἀπὸ κάθε κακὸ οὔτε ὁ Χριστιανὸς γίνεται (ὁ ἀληθινὸς βέβαια Χριστιανὸς) νὰ μὴ δείχνει μὲ τὸν ἑαυτό του ὅτι μετέχει στὰ ὀνόματα αὐτά. Γιὰ νὰ δώσει λοιπὸν κανένας μ' ἓνα ὄρισμὸ τὴν ἔννοια τοῦ Χριστιανισμοῦ, θὰ πούμε τὸ ἐξῆς, ὅτι Χριστιανισμὸς εἶναι μίμηση τῆς θείας φύσης. Ἄς μὴν κατηγορήσει κανένας τὸ λόγο ὅτι εἶναι ὑπέρογκος καὶ ξεπερνᾷ τὴν ταπεινότητα τῆς φύσης μας· ὁ ὄρισμὸς δὲ βγήκε ἔξω ἀπὸ τὴ φύση μας. Ἄν συλλογιστεῖ κανένας τὴν πρώτη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, θὰ βρεῖ ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ ὄρισμὸς δὲν πέρασε τὰ μέτρα τῆς φύσης μας. Καὶ ἡ πρώτη κατασκευή τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε μὲ τὴ μίμηση τῆς ὁμοιότητος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔτσι δίδαξε ὁ Μωυσῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο λέγοντας: «δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο· καὶ τὸν δημιούργησε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»⁴. Καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι νὰ ἐπανέλθει ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀρχαία καλοτυχία.

Ἄν ὅμως τὸ ἀρχικὸ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ ἦταν ὁ ἄνθρωπος, ἴσως δὲν δώσαμε τὸν ὄρισμὸ ἔξω ἀπὸ τὸ στόχο ὀρίζοντας τὸ Χριστιανισμὸ πὼς εἶναι μίμηση τῆς θείας φύσης. Τόσο μεγάλη λοιπὸν εἶναι ἡ ὑπόσχεση τῆς προσωπίας. Καιρὸς ὅμως εἶναι τώρα νὰ ἐξετάσουμε, ἂν τὸ νὰ μὴ ζεῖ κανένας τέτοια ζωὴ εἶναι ἀκίνδυνο γι' αὐτὸν πού ἔχει ὡς πρόσχημα τὸ ὄνομα. Μπορεῖ νὰ διασαφηνιστεῖ τὸ πράγμα μὲ παραδείγματα. Ἄς υποθέσουμε ὅτι κάποιος ἐπαγγέλλεται τὴ ζωγραφικὴ τέχνη κι ὅτι ἔλαβε διαταγὴ ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ ζωγραφίσει τὸ πρόσωπο τῆς βασίλισσας γιὰ τὶς ἀπομακρυσμένες περιοχές. Ἄν ζωγραφίσει λοιπὸν στὸν πίνακα ἓνα ἀποκρουστικὸ καὶ δύσμορφο πρόσωπο καὶ ὀνομάσει τὴν ἄσχημη αὐτὴ ζωγραφιά

δος ἐπὶ τοῦ πίνακος διαχαράξας εἰκόνα βασιλέως τὴν ἀσχήμονα ταύτην γραφὴν ὀνομάσειεν, ἄρ' οὐκ εἰκὸς ἀγανακτῆσαι τὴν ἐξουσίαν, ὡς τοῦ ἀρχετύπου κάλλους διὰ τῆς κακῆς ἐκείνης γρῆς ἐν τοῖς ἀγνοοῦσιν ὑβρίζομενον; Οἶον γὰρ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τὸ εἶδος δεικνυται, τοιαύτην ἀνάγκη καὶ τὴν ἀρχέτυπον νομισθῆναι μορφὴν. Εἰ οὖν Θεοῦ μίμησιν τὸν Χριστιανισμὸν ὁ ὄρος φησὶν, ὁ μήπω δεξάμενος τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον, οἶον ἂν ἐν ἡμῖν ἴδη τὸν βίον τὸν κατὰ μίμησιν Θεοῦ κατορθοῦσθαι πεπιστευμένον, τοιοῦτον ἡμῶν καὶ τὸ θεῖον οἰήσεται. Ὡστε, εἰ μὲν παντὸς ἀγαθοῦ ὑποδείγματα βλέποι, ἀγαθὸν τὸ θεῖον εἶναι πιστεύσει τὸ παρ' ἡμῶν σεβαζόμενον· εἰ δέ τις ἐμπαθῆς εἶη καὶ θηριώδης, ἄλλοτε πρὸς ἄλλα πάθη μεταμορφούμενος καὶ πολλὰς ὑποδύμενος θηρίων ἐν τῷ ἤθει μορφᾶς (θηρία γὰρ ἄντικρυς ἔστιν ἰδεῖν ταῖς τῆς φύσεως ἡμῶν παρατροπαῖς ἐμμορφούμενα), ἔπειτα Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὁ τοιοῦτος ὀνομάζει, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, ὅτι ἢ ὑπόσχεσις τοῦ ὀνόματος μίμησιν Θεοῦ ἐπαγγέλλεται, ψεκτὸν ἐν τῷ ἰδίῳ βίῳ τὸ πεπιστευμένον παρ' ἡμῶν θεῖον ἐν τοῖς ἀπίστοις ποιήσει. Αἰὸ καὶ ἀπειλήν τινα φοβερωτέραν ἢ Γραφὴ τοῖς τοιούτοις ἐπαγγέλλεται λέγουσα· «οὐαὶ δι' οὗς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι». Καί μοι δοκεῖ πρὸς ταύτην μάλιστα τὴν διάνοιαν ὀδηγῶν ἡμᾶς ὁ Κύριος τοῦτο πρὸς τοὺς ἀκοῦσαι δυναμένους εἰπεῖν ὅτι «γίνεσθε τέλειοι, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν». Ὁ γὰρ Πατέρα τῶν πεπιστευκότων τὸν ἀληθινὸν ὀνομάσας Πατέρα, βούλεται πρὸς τὴν ἐν ἐκείνῳ θεωρουμένην τῶν ἀγαθῶν τελειότητα καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ γεννηθέντας ὁμοίως ἔχειν.

Ἐρεῖς οὖν μοι· Καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἀνθρωπίνην ταπεινότητα πρὸς τὴν ἐν τῷ Θεῷ καθορωμένην μακαριότητα ἐπεκτείνεσθαι, ὡς αὐτόθεν ἐν τῷ προστάγματι τῆς ἀμηχανίας προφαινομένης; Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο δυνατόν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς ὁμοιωθῆναι τὸν γῆινον, αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν φύσιν διαφορᾶς δεικνυούσης τὸ ἀνέφικτον τῆς μιμήσεως; Ἐπ' ἴσης γὰρ εἶναι ἀμήχανον τῷ τε οὐρανίῳ μεγέθει καὶ

εικόνα τοῦ βασιλιᾶ, δὲ θὰ εἶναι τάχα φυσικὸ νὰ ἀγανακτήσει ὁ ἄρχοντας, ποῦ θὰ προσβάλλεται, ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους ποῦ ἀγνοοῦν, ἢ ὁμορφιά τοῦ πρότυπου μὲ τὴν κακὴ αὐτὴ ζωγραφιά; Γιατὶ ὅπως φαίνεται τὸ πρόσωπο τῆς εἰκόνας εἶναι ἀνάγκη παρόμοια νὰ νομιστεῖ καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀρχέτυπου. Ἄν λοιπὸν ὁ ὀρισμὸς μας ὀρίζει τὸ Χριστιανισμὸ ὡς μίμηση τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποῦ δὲ δέχτηκε ἀκόμα τὸ κήρυγμα τοῦ μυστηρίου, ὅπως τυχὸν θὰ δεῖ τὴ ζωὴ μας νὰ πιστεύεται ὅτι ἔχει κατορθωθεῖ κατὰ μίμηση τοῦ Θεοῦ, τέτοιον θὰ νομίσει καὶ τὸ Θεὸς μας. Ὡστε, ἂν βλέπει παραδείγματα κάθε ἀγαθοῦ, θὰ πιστέψει, πὼς εἶναι ἀγαθὴ ἢ θεότητα ποῦ λατρεύομε. Ἄν ὅμως εἶναι κάποιος γεμάτος πάθος καὶ ὀρμὴ θηρίων κι ἀλλάζοντας μορφή δείχνει πότε αὐτὸ καὶ πότε ἐκεῖνο τὸ πάθος καὶ ὑποδύεται στὸν τρόπο τῆς ζωῆς του πολλὰς μορφὰς θηρίων (γιατὶ σὰν θηρία ἐμφανίζονται οἱ διαστροφὰς τῆς φύσης μας) καὶ στὴ συνέχεια ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς αὐτοαποκαλεῖται Χριστιανός, ἐπειδὴ εἶναι σ' ὅλους φανερὸ ὅτι ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος δηλώνει τὴ μίμηση τοῦ Θεοῦ. θὰ κάνει μὲ τὴ ζωὴ του ἄξια κατηγορίας ἀνάμεσα στοὺς ἄπιστους τὴ θεότητα ποῦ πιστεύομε. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφὴ ἐξαγγέλλει ἐναντίον τους κάποια πολὺ φοβερὴ ἀπειλὴ λέγοντας: «ἀλίμονο σ' ἐκείνους ποῦ γίνονται αἰτία νὰ βλασφημοῦν τὰ ἔθνη τὸ ὄνομά μου»⁵. Καὶ νομίζω ὅτι σ' αὐτὸ τὸ νόημα μᾶς ὀδηγεῖ ὁ Κύριος, λέγοντας σὲ ὅσους μποροῦν ν' ἀκούσουν τὸ ἐξῆς: «γίνεστε τέλειοι, ὅπως τέλειος εἶναι καὶ ὁ Πατέρας σας στὸν οὐρανό»⁶. Αὐτὸς ποῦ ὀνόμασε Πατέρα τῶν πιστῶν τὸν ἀληθινὸ Πατέρα, θέλει κι ἐκεῖνοι ποῦ γεννήθηκαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια τελειότητα τῶν ἀγαθῶν ποῦ θεωρεῖται σ' ἐκεῖνον.

Θὰ μοῦ πείσῃ ὅμως. Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ γίνει νὰ ἐπεκτείνεται ἡ ἀνθρώπινη μηδαμινότητα ὡς τὴ μακαριότητα, ἀφοῦ τὸ ἴδιο τὸ πρόσταγμα μαρτυρεῖ τὴν ἀδυναμία; Πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει ὁ γήινος ὅμοιος μὲ τὸν οὐράνιο, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἢ διαφορὰ τῆς φύσης τους δείχνει ὅτι ἡ μίμηση εἶναι ἀδύνατη; Εἶναι τὸ ἴδιο ἀδύνατο νὰ ἐξισῶνεται ἡ ὄψη μὲ τὸ οὐράνιο μεγαλεῖο καὶ τὰ κάλλη ποῦ περιέ-

5. Ἦσ. 52,5.

6. Ματθ. 5,45.

τοῖς ἐν αὐτῷ κάλλεσι τὴν ὄψιν παρισιάζεσθαι καὶ τὸν ἐκ γῆς ἄνθρωπον τῷ οὐρανίῳ ὁμοιοῦσθαι Θεῷ. Ἀλλὰ σαφῆς ὁ περὶ τούτου λόγος, ὅτι οὐ τῇ φύσει τὴν φύσιν, τὴν ἀνθρωπίνην λέγω τῇ θεῖα, συγκρίνεσθαι κελεύει τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὰς ἀγαθὰς ἐνεργείας, καθὼς ἂν ᾗ δυνατόν, μιμεῖσθαι τῷ βίῳ. Τίνες οὖν εἰσὶν αἱ παρ' ἡμῶν ἐνεργεῖαι πρὸς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ὁμοίως ἔχουσαι; Τὸ πάσης κακίας ἀλλοτριοῦσθαι, καθὼς ἂν ᾗ δυνατόν, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ τῶν παρ' αὐτῆς μολυσμῶν καθαρεύοντα, τοῦτο μίμησις ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τῆς θείας τε καὶ τῆς περὶ τὸν οὐράνιον Θεὸν τελειότητος.

Οὐ γάρ μοι δοκεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦ οὐρανοῦ καθάπερ τι κεχωρισμένον ἐνδιαίτημα Θεοῦ λέγειν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν οἷς προστάσσει τελειοῦσθαι ἡμᾶς κατὰ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, διότι τὸ θεῖον κατὰ τὸ ἴσον ἐν πᾶσιν ἐστὶ καὶ διὰ πάσης ὡσαύτως διήκει τῆς κτίσεως καὶ οὐδὲν ἂν χωρισθὲν τοῦ ὄντος ἐν τῷ εἶναι μένοι, ἀλλ' ὁμοτίμως ἐκάστου τῶν ὄντων ἢ θεῖα φύσις ἐφάπτεται, πάντα τῇ περιεκτικῇ δυνάμει ἐντὸς ἑαυτῆς περιείργουσα καθάπερ καὶ ὁ προφήτης τοῦτο παιδεύει λέγων, ὅτι κἂν ἐν τῷ οὐρανῷ γένωμαι τῇ διανοίᾳ, κἂν τὰ ὑπόγεια τῷ λογισμῷ καταδυεὶς ἐξετάσω, κἂν ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ὄντων τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς ἐπεκτείνω, πάντα ὁρῶ τῇ δεξιᾷ σου περικρατούμενα. Ἔχει δὲ ἡ λέξις τοῦτον τὸν τρόπον· «ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ εἶ ἐκεῖ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει. Ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου».

Οὐκοῦν ἐκ τούτων ἔστι μαθεῖν τὸ μὴ ἀφωρίσθαι κατ' ἐξαιρέτον τῷ Θεῷ τὴν οὐράνιον οἴκησιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ γε ἐπίσταται καθαρεύειν κακίας ἢ ἄνω λῆξις, τοῦτο πολλαχῇ τῆς ἀγίας Γραφῆς παρασημηναμένης ἡμῖν δι' αἰνίγματος, καὶ τῇ κάτω ταύτῃ τῇ ὑλωδεστέρα ζωῇ τὰ κατὰ κακίαν ἐνεργεῖται πάθη, ὧδε τοῦ εὐρετοῦ τῆς κακίας ὄφρα περὶ τὸν γήινον βίον ἰλυσπωμένον καὶ ἔρποντος, καθὼς φησὶν ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν αἰνίγματι, ὅτι ἐπὶ τὸ στηθος καὶ τὴν κοιλίαν πορεύεται καὶ γῆν σιτεῖται διὰ παντός, τοῦτό τε τὸ σχῆμα τῆς κινήσεως

χει, ὅπως καὶ ὁ γήϊνος ἄνθρωπος νὰ γίνεται ὅμοιος μὲ τὸν οὐράνιο Θεό. Ὁ λόγος ὅμως γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι σαφής· τὸ εὐαγγέλιο δὲν παραγγέλλει νὰ συγκρίνεται ἡ φύση μὲ τὴ φύση, ἡ ἀνθρώπινη δηλαδὴ μὲ τὴ θεία, ἀλλὰ ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ μιμούμαστε στὴ ζωὴ μας τὶς ἀγαθὲς ἐνέργειες. Ποιὲς εἶναι λοιπὸν οἱ ἐνέργειες οἱ δικές μας ποὺ εἶναι ὅμοιες μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ; Νὰ εἴμαστε ξένοι ἀπὸ κάθε κακία, ὅσο γίνεται, καθαροὶ ἀπὸ τοὺς μολυσμοὺς τῆς στήν πράξη, στὸ λόγο, στὴ σκέψη· αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀληθινὰ τὴ μίμηση τῆς θείας καὶ τῆς γύρω ἀπὸ τὸν οὐράνιο Θεὸ τελειότητος.

Δὲ νομίζω ὅτι τὸ εὐαγγέλιο ἐννοεῖ τὸν οὐρανὸ σὰν μιὰ χωριστὴ κατοικία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν παραγγελία του νὰ γινόμαστε τέλειοι σύμφωνα μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα μας. Τὸ θεῖο βρίσκεται ἐξίσου σὲ ὅλα καὶ περνᾷ διαμέσου ὅλης τῆς φύσης καὶ κανένα πράγμα ὅταν χωριστεῖ ἀπὸ τὸ ὄν δὲν παραμένει στὸ εἶναι, ἀλλὰ ἡ θεία φύση ἀπλώνεται ἰσότιμα σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ τὰ περικλείει ὅλα μέσα τῆς μὲ τὴν περιεκτικὴ δυνάμη τῆς. Τὸ ἴδιο μᾶς διδάσκει καὶ ὁ προφήτης μὲ τὸ λόγο του ὅτι, κι ἂν μὲ τὸ νοῦ μου ὑψωθῶ στὸν οὐρανὸ κι ἂν ὁ λογισμὸς μου κατεβεῖ στὰ βάθη τῆς γῆς κι ἐξετάσει τὰ ὑπόγεια κι ἂν ἐπεκτείνω τὴ διάνοιά μου στὰ πέρατα τῶν ὄντων, βλέπω τὰ πάντα νὰ τὰ περικρατεῖ τὸ δεξιὸ σου χέρι. Τὸ χωριὸ αὐτολεξεῖ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἄν ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ, ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖ· ἂν κατεβῶ στὸν ἄδη, εἶσαι παρών. Ἄν ἀπλώσω τὰ φτερά μου τὴν αὐγὴ καὶ σταματήσω στὴν ἄκρη τῆς θάλασσης κι ἐκεῖ τὸ χέρι σου θὰ μὲ ὀδηγήσει καὶ ἡ δεξιὰ σου θὰ μὲ στηρίξει»⁷.

Ἄπὸ αὐτὰ λοιπὸν μπορούμε νὰ καταλάβομε ὅτι δὲν ἔχει ὀριστεῖ στὸ Θεὸ ἀποκλειστικὰ ἡ κατοικία στὸν οὐρανὸ. Ἄλλὰ ἐνῶ ἡ οὐράνια ζωὴ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ κακία, πράγμα ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα μᾶς τὸ ὑπαινίσσεται ἡ ἅγια Γραφή, καὶ σ' αὐτὴν τὴν κάτω καὶ πιὸ πολὺ τῆς ὕλης ζωὴ διαδραματίζονται τὰ πάθη τῆς κακίας. Ἐδῶ τὸ φίδι, ὁ ἐφευρέτης τῆς κακίας, μέσα στὴ γήινη ζωὴ κυλιέται στὴ λάσπη καὶ ἔρπει, ὅπως ὑπαινίσσεται γι' αὐτὸ ὁ λόγος, ὅτι προχωρεῖ πάνω στὴ γῆ μὲ τὸ στήθος καὶ τὴν κοιλιὰ καὶ τρώει παντοινὰ χῶμα. Κι αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς κίνησής του ἐξηγεῖ καὶ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς του, ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι γήινη καὶ εἶναι ἐδῶ

ἡμῖν ἐρμηνεύει καὶ τὸ τῆς βρώσεως εἶδος, ὅτι γῆϊνος οὗτος καὶ κάτω κείμενος ὁ βίος ἐστίν, ὃς τὴν ἐρπηδόνα τῆς πολυτρόπου κακίας ἐφ' ἑαυτοῦ δέχεται καὶ τροφή τοῦ ἐφέρποντος αὐτὸν θηρίου γίνεται· οὐκοῦν ὁ τὸν οὐράνιον μμεῖσθαι κελεύων Πατέρα τῶν γῆϊνων παθῶν 5 καθαρεῦειν κελεύει, ὧν ἡ ἀπόστασις οὐ διὰ τοπικῆς μεταβάσεως, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεως ἐνεργεῖται μόνης.

Εἰ οὖν ἐν μόνη τῇ τῆς διανοίας ὀρμῇ κατορθοῦσθαι πέφυκεν ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσις, οὐδὲν ἐπίπονον ἡμῖν ὁ εὐαγγελικὸς ἐγκελεύεται λόγος. Οὐδὲ γὰρ συνέζευκται κόπος τῇ τῆς διανοίας ὀρμῇ, 10 ἀλλ' ἐξεστὶν ἡμῖν ἀπραγματεῦτως, ὅπουπερ ἂν θέλωμεν, δι' ἐνθουμήσεων παραγίνεσθαι ὥστε τὴν οὐράνιον διαγωγὴν ραδίαν εἶναι τῷ βουλομένῳ καὶ ἐπὶ γῆς ἔχειν, καθὼς ὑφηγεῖται τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ φρονεῖν τὰ οὐράνια καὶ τοῖς ἐκεῖ θησαυροῖς τὸν τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ἐναποτίθεσθαι. «Μὴ θησαυρίζετε», γάρ φησι, «θησαυροὺς ἐπὶ 15 τῆς γῆς, ἀλλὰ θησαυρίζετε θησαυροὺς ἐν οὐρανοῖς, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει οὔτε κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσιν». Ἐνδείκνυται δὲ διὰ τούτων τὸ μηδεμίαν τῇ ἄνω ζωῇ φθαρτικὴν τῆς μακαριότητος ἐμπολιτεῦσθαι δύναμιν. Ὁ γὰρ ἐπὶ λύμῃ τοῦ τῆδε βίου πολυειδῶς τὴν ποικίλην ἑαυτοῦ κακίαν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης 20 ζωῆς ἐνεργῶν, ἦτοι σῆτος τρόπον ταῖς διανοίαις ἐντίκτεται, ἀχρειῶν τὸ μέρος ὧπερ ἂν ἐμφυῆ διὰ τῆς βρωτικῆς τε καὶ ἀφανιστικῆς δυνάμεως, εἰ μὴ ταχέως ἀποτιναχθεῖ τὸ μέρος, πρὸς τὰ παρακείμενα μεθέρπων, καὶ διαφθορᾶς ἵχνος, οἷς ἂν ἐμπελάσῃ, διὰ τῆς κινήσεως ἐνσημαίνεται· ἢ εἴπερ τὰ ἐντὸς ἀσφαλῶς ἔχοι, διὰ τῶν ἐξωθεν περι- 25 στάσεων ἐπιβουλεύει. Ἡ γὰρ δι' ἡδονῆς τὸν θησαυρὸν τῆς καρδίας ἐτοιχωρῦχσεν ἢ δι' ἐτέρου πάθους κενὸν τῆς ἀρετῆς τὸ τῆς ψυχῆς δοχεῖον ἐποίησε, θυμῷ ἢ λύπῃ ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ πάθει τὸν λογισμὸν ὑποκλέψας.

Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς ἄνω θησαυροῖς οὔτε σῆτᾶ φησιν οὔτε βρῶσιν 30 ὁ Κύριος γίνεσθαι οὔτε τὴν ἀπὸ τῆς κλεπτικῆς κακίαν διδάσκουσιν ταῦτα, ἅπερ ὑπενούησαμεν, ἐκεῖ μεταθετέον τὴν ἐμπορίαν, ἐν ἣ τὸ θησαυρισθὲν οὐ μόνον ἄσυλόν τε καὶ ἀμείωτον εἰς αἰεὶ διαμένει,

κάτω δέχεται ἐπάνω τὸ σούρσιμο τῆς πολύτροπης κακίας καὶ γίνεται τροφή τοῦ θηρίου ποῦ σέρνεται ἐπάνω του. Ἐπομένως αὐτὸς ποῦ προστάζει νὰ μιμούμαστε τὸν οὐράνιο Πατέρα μας, προστάζει νὰ μένομε καθαροὶ ἀπὸ τὰ γήινα πάθη, ποῦ ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ αὐτὰ δὲ γίνεται μὲ ἀλλαγὴ θέσης, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν προαίρεσή μας.

Ἄν λοιπὸν ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ κακὸ κατορθώνεται μόνο μὲ τὴν κίνηση τῆς διάνοιάς μας, τότε ὁ εὐαγγελικὸς λόγος δὲ μᾶς ζητᾷ τίποτε τὸ ἐπίπονο. Δὲν εἶναι βέβαια δεμένος ὁ κόπος μὲ τὴν ὀρμὴ τῆς διάνοιας. Ὡστε ἡ οὐράνια διαβίωση εἶναι εὐκολὴ σ' ὅποιον θέλει νὰ τὴν πραγματοποιεῖ καὶ στὴ γῆ, ὅπως ὑποδεικνύει τὸ εὐαγγέλιο λέγοντας νὰ ἔχομε τὸ νοῦ μας στὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ νὰ ἐναποθέσομε στὰ ἐκεῖ θησαυροφυλάκια τὸν πλοῦτο τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ λέει, «μὴ θησαυρίζετε θησαυροὺς ἐπάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ συγκεντρώνετε θησαυροὺς στοὺς οὐρανοὺς, ὅπου δὲν τοὺς ἀφανίζουν οὔτε τὸ σαράκι καὶ ἡ σκουριά οὔτε οἱ κλέφτες τοὺς ἀνακαλύπτουν καὶ τοὺς κλέβουν»⁸. Μ' αὐτὰ δείχνει ὅτι στὴν ἄνω ζωὴ δὲν δρᾷ καμιά δύναμη ποῦ νὰ φθείρει τὴ μακαριότητα. Αὐτὸς ποῦ ἐκδηλώνει μὲ πολλοὺς τρόπους τὴν ποικιλόμορφη κακία του κατὰ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, γιὰ νὰ καταστρέψει τὴν ἐδῶ ζωὴ ἢ γεννιέται μέσα στὴ σκέψη ὅπως τὸ σαράκι καὶ καταστρέφει τὸ μέρος ὅπου θὰ βρεθεῖ μὲ τὴ δύναμη ποῦ ἔχει νὰ τρώει καὶ ν' ἀφανίζει (ἂν δὲν ἀποτιναχθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὴ θέση του, ἔρποντας στὰ διπλανά), καὶ ὅπου πλησιάζει χαράζει μὲ τὴν κίνησή του τὰ σημάδια τῆς καταστροφῆς, ἢ ἂν μέσα ὑπάρχει ἀσφάλεια στηρίζει τὴν ἐπιβουλὴ του σὲ ἐξωτερικὲς περιστάσεις. Ἡ σκάβει δηλαδὴ τὸν τοῖχο τῆς καρδιᾶς μὲ τὴν ἡδονὴ κι ἀποσπᾷ τὸ θησαυρὸ τῆς ἢ μὲ κάποιο ἄλλο πάθος σηκώνει ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τὸ δοχεῖο τῆς ψυχῆς, ἐξαπατώντας τὸ λογικὸ μὲ τὸ θυμὸ ἢ τὴ λύπη ἢ ἄλλο κανένα παρόμοιο πάθος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν στὸ οὐράνιο θησαυροφυλάκιο, λέει ὁ Κύριος, δὲν παρουσιάζεται οὔτε σκόρος οὔτε σκουριά οὔτε ἡ κακία ποῦ τὰ διδάσκει μὲ τὴν κλεπτικὴ ἐπιδεξιότητα αὐτὰ ποῦ ἀναφέραμε, ἄς μεταφέρομε ἐκεῖ τις ἐπιχειρήσεις μας, ὅπου ὅ,τι θησαυρίσομε δὲ μένει μόνο ἀσύληπτο γιὰ πάντα καὶ ἀμείωτο, ἀλλὰ ὅπως οἱ σπόροι

ἀλλὰ καὶ σπερμάτων δίκην ἐπὶ τὸ πολλαπλάσιον κατεργάζεται τὴν ἐπαύξησιν. Χρὴ γὰρ πάντως τῇ φύσει τοῦ τὴν παραθήκην δεχομένου μεγαλύνεσθαι τὴν ἀντίδοσιν. Ὡσπερ γὰρ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἐνεργοῦμεν φύσιν πτωχὰ προσάγοντες διὰ τὸ πεφυκέναι τοιοῦτοι, οὕτως εἰκὸς τὸν ἐν παντὶ πλούσιον ὄντα, ἃ πέφυκεν ἔχειν, ταῦτα τοῖς προδεδωκόσιν ἀντιχαρίζεσθαι. Μηδεὶς οὖν ἀθυμείτω τὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τοῖς θείοις θησαυροῖς συνεισφέρων, ὡς πρὸς τὸ μέτρον ὧν δέδωκε κομιούμενος, ἀλλ' ἀναμενέτω κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ εἰπόντος ὅτι μεγάλα τῶν μικρῶν ἀντικαταλλάζεται, οὐράνια μὲν 10 τῶν γῆινων, αἰδία δὲ τῶν ὠκυμόρων διαμειβόμενος· ἃ τοιαῦτα τῇ φύσει ἐστίν, ὡς μήτε διανοίᾳ δυνατόν εἶναι ληφθῆναι μήτε εἰς ἔρμηνείαν λόγου ἔλθεῖν, περὶ ὧν ἡ θεόπνευστος διδάσκει Γραφή ὅτι «οὔτε ὁ ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὐς ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

15 Ταῦτά σοι, ὦ τιμία κεφαλή, οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων γραμμάτων ἀνεπληρώσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα γενησόμενα ἐλλείμματα διὰ τῆς ὑποθέσεως προεξετίσαμεν. Σὺ δέ μοι πράττοις ἐν Κυρίῳ καταθυμίως. Τοῦτο δέ σοι εἶη διὰ παντὸς καταθύμιον, ὃ καὶ τῷ Θεῷ κεχαρισμένον ἐστὶ καὶ ἡμῖν καταθύμιον.

ἐπαυξάνεται καὶ πολλαπλασιάζεται. Ὅπως δὴποτε βέβαια πρέπει ἡ ἀντίδοση νὰ αὐξάνεται ἀνάλογα μὲ τὴ φύση ἐκείνου πού δέχεται τὴν παρακαταθήκη. Ὅπως δηλαδή ἐμεῖς ἐνεργώντας σύμφωνα μὲ τὴ δική μας φύση κάνομε φτωχικὲς προσφορές, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἡ φύση μας, ἔτσι εἶναι φυσικὸ αὐτὸς πού εἶναι πλούσιος σὲ ὅλα, αὐτὰ πού ἀπὸ τὴ φύση του ἔχει, αὐτὰ ν' ἀντιπροσφέρει σ' ὅποιους τοῦ ἔχουν δώσει προηγουμένως. Ἄς μὴ λυπᾶται λοιπὸν κανένας ὅταν εἰσκομίζει στὰ θεῖα θησαυροφυλάκια τὰ κατὰ δύνάμη του, ὅτι θὰ λάβει ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς προσφορᾶς του, ἀλλὰ νὰ περιμένει, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση πού τοῦ δόθηκε, ὅτι θ' ἀλλάξει τὰ λίγα πού ἔδωσε μὲ πολλά, ἀνταλλάσσοντας τὰ γῆινα μὲ τὰ οὐράνια, τὰ αἰώνια μὲ τὰ παροδικά. Εἶναι τέτοια στὴν πραγματικότητα πού οὔτε ὁ νοῦς μπορεῖ νὰ τὰ συλλάβει οὔτε λόγος νὰ τὰ ἐξηγήσει, γιὰ τὰ ὅποια διδάσκει ἡ θεόπνευστη Γραφή ὅτι «οὔτε τὸ μάτι τὰ εἶδε οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε οὔτε πέρασαν ποτὲ ἀπὸ καρδιὰ ἀνθρώπου, ὅσα ὁ Θεὸς ἐτοίμασε γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν»⁹.

Αὐτά, τιμημένε φίλε, σοῦ γράφω ὄχι μονάχα γιὰ ν' ἀναπληρώσω ὅσα παρέλειψα, ἀλλὰ σοῦ ἐξόφλησα καὶ τὶς παραλείψεις μου τὶς μελλοντικές. Ἐσὺ νὰ περνᾶς ὅπως ἐπιθυμοῦν καὶ θέλει ὁ Κύριος. Καὶ ἐπιθυμία σου παντοτινὴ νὰ εἶναι αὐτὸ πού εἶναι καὶ στὸ Θεὸ εὐχάριστο καὶ σ' ἐμᾶς ἐπιθυμητό.

ΠΡΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ

Πρέπουσα τῇ προαιρέσει σου ἢ σπουδῇ ἢ περὶ τοῦ γινῶναι πῶς
ἂν τις διὰ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου τελειωθείη, ὥστε διὰ πάντων κατορ-
θωθῆναι σου τῇ ζωῇ τὸ ἀμώμητον. Ἐγὼ δὲ περὶ παντὸς μὲν ἂν
ἐποησάμην ἐν τῷ ἐμῷ βίῳ τῶν σοὶ σπουδαζομένων εὑρεθῆναι τὰ
5 ὑποδείγματα, ὥστε τοῖς ἔργοις πρὸ τῶν λόγων τὴν ἐπιζητουμένην
ὑπὸ σοῦ παρασχεῖν διδασκαλίαν. Οὕτω γὰρ ἂν ἀξιοπίστος ἦν τῶν
ἀγαθῶν ἢ ὑφήγησις, τοῦ βίου τοῖς λόγοις συμφεγγομένου. Ἐπειδὴ
δὲ τοῦτο μὲν εὐχομαι γενέσθαι ποτέ, νῦν δὲ οὐπω τοιοῦτον ἑμαυτὸν
βλέπω, ὡς ἀντὶ τοῦ λόγου προδεικνύειν τὸν βίον, ἵνα μὴ καθόλου
10 δοκοῖεν ἀσυντελὴς εἶναι σοὶ τις πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ ἀνόνητος, ἐφ' ὃ
δεῖ συντεῖναι τὸν ἀκριβῆ βίον ὑποθέσθαι διανοήθην, ἐντεῦθεν τοῦ
λόγου τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος.

Τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χαρισσαμένου τὴν
κοινωνίαν ἡμῖν τοῦ προσκυνουμένου ὀνόματος, ὥστε ἡμᾶς ἐκ μηδε-
15 νὸς ἄλλου τῶν περὶ ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι, κἂν πλούσιός τις ὦν τύχη
καὶ εὐπατρίδης, κἂν δυσγενὴς ἢ ἢ ἢ πένης, κἂν ἐξ ἐπιτηδευμάτων τι-
νῶν ἢ ἀξιωματῶν τὸ γνώριμον ἔχη, πάντων δὲ τῶν τοιούτων ὀνο-
μάτων ἀργούντων, μίαν εἶναι κυρίαν κλησιν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπι-
στευκόσι τὸ Χριστιανὸς ὀνομάζεσθαι ταύτης τοίνυν ἄνωθεν ἡμῖν
20 ἐπικυρωθείσης τῆς χάριτος, ἀναγκαῖον ἂν εἴη πρῶτον μὲν τῆς
δωρεᾶς νοῆσαι τὸ μέγεθος, ὥστε κατ' ἀξίαν εὐχαριστήσαι τῷ τὰ
τηλικαῦτα δωρησαμένῳ Θεῷ, ἔπειτα δὲ τοιούτους ἑαυτοὺς διὰ τοῦ
βίου δεῖξαι, οἷους ἐπιζητεῖ ἢ τοῦ μεγάλου τούτου ὀνόματος δύναμις.
Τὸ μὲν οὖν μέγεθος τῆς δωρεᾶς, ἧς διὰ τοῦ συνονομασθῆναι τῷ Δε-
25 σπότη τῆς ζωῆς ἡμῶν ἠξιώθημεν, οὕτως ἂν γένοιτο δῆλον ἡμῖν, εἰ

1. Ὁ Ὀλύμπιος, ὅπως βγαίνει ἀπὸ ἄλλο τίτλο, ἦταν ἀσκητής.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΛΥΜΠΙΟ¹

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑΣ

Ἄρμόζει στήν προαίρεσή σου ἡ προθυμία σου νά γνωρίσεις πῶς μπορεῖ κανένας ν' ἀποχτήσῃ τήν τελειότητα μέ τὸ βίο τῆς ἀρετῆς, ὥστε μέ ὅλα νά ἐπιτευχθεῖ γιὰ τὴ ζωὴ σου τὸ ἄψογο. Ἐγὼ θὰ ἔκανα τὸ πᾶν στὴ ζωὴ μου γιὰ νά βρῶ τὰ παραδείγματα γι' αὐτὸ πού ἐπιδιώκεις, ὥστε πρὶν ἀπὸ τὸ λόγο νά σοῦ παραδώσω μέ τὰ ἔργα τὴ διδασκαλία πού ζητεῖς. Ἔτσι θὰ γινόταν ἀξιόπιστη ἡ διδασκαλία γιὰ τὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ θὰ συμμαρτυρεῖ μέ τὰ λόγια καὶ ὁ βίος. Αὐτὸ εὐχομαι νά γίνει κάποτε, τῶρα ὅμως ἐπειδὴ δὲ βλέπω νά εἶμαι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὥστε νά προβάλλω ἀντὶ τὸ λόγο τὸ βίο, γιὰ νά μὴ σοῦ φανῶ πῶς δὲ σὲ βοηθῶ καθόλου καὶ εἶμαι ἀνώφελος γιὰ τὸ σκοπὸ σου, ὅπου ὑπέθεσα πῶς πρέπει νά τείνει ὁ σωστὸς βίος, ἀπὸ ἐκεῖ ἔκανα τὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου μου.

Ὁ ἀγαθὸς Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς χάρισε τὴν κοινωνία τοῦ προσκυνητοῦ ὀνόματός του, ὥστε νά μὴν ἀποκαλούμαστε μέ κανένα ἄλλο γνῶρισμά μας, εἴτε εἶναι κανένας πλούσιος καὶ εὐγενῆς ἢ εἶναι ταπεινὸς στὴ γενιὰ καὶ φτωχὸς εἴτε εἶναι γνωστὸς ἀπὸ κάποιες ἐργασίες του ἢ κάποια ἀξιώματα. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἀργοῦν κι ἀπομένει σ' αὐτοὺς πού τὸν πιστεύουν ἓνα μόνο ὄνομα, νά ὀνομάζονται Χριστιανοί. Ἀφοῦ ἡ χάρις αὐτὴ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἐπιβάλλεται πρῶτα νά γνωρίσουμε τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, ὥστε νά εὐχαριστήσουμε ὅπως ἀξίζει τὸ Θεὸ πού μᾶς ἔκανε αὐτὴ τὴ μεγάλη δωρεά, καὶ ἔπειτα ν' ἀποδείξουμε τέτοιο τὸν ἑαυτὸ μας μέ τὸ βίο μας, ὅπως μᾶς θέλει ἡ σημασία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὀνόματος. Τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, πού ἀξιωθήκαμε παίρνοντας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας, θὰ γίνει φανερὸ ἂν κατανοήσουμε τὸ ἴδιο τὸ νόημα τοῦ ὀνόματος χριστιανὸς, ὥστε νά συνειδητοποιή-

αὐτὸ τὸ σημαινόμενον τοῦ κατὰ τὸν Χριστὸν ὀνόματος ἐπιγνοίημεν, ὥστε συνεῖναι, ὅταν διὰ ταύτης τῆς φωνῆς τὸν τοῦ παντὸς Κύριον ἐν ταῖς εὐχαῖς προσκαλώμεθα, ποίαν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἀναλαμβάνομεν ἔννοιαν ἢ τί διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου κατανοοῦντες εὐσεβῶς αὐ-
 5 τὸν ἐπικαλεῖσθαι πιστεύομεν. Ἐπειδὴν δὲ τοῦτο νοήσωμεν, τότε δι' ἀκολουθου καὶ οἴους προσήκει ἡμᾶς διὰ τῆς περὶ τὸν βίον σπουδῆς ἐπιδειχθῆναι σαφῶς μαθησόμεθα, διδασκάλῳ καὶ ὁδηγῷ πρὸς τὸν βίον τῷ ὀνόματι χρώμενοι. Οὐκοῦν τὸν ἅγιον Παῦλον πρὸς τὰ δύο ταῦτα καθηγεμόνα ποιούμενοι ἀσφαλεστάτην ἔξομεν ὁδηγίαν πρὸς
 10 τὴν τῶν ζητουμένων σαφήνειαν. Οὗτος γὰρ μάλιστα πάντων ἀκριβῶς καὶ τί ἐστὶν ὁ Χριστὸς κατενόησε καὶ οἶον εἶναι χρῆ τὸν ἐπονομαζόμενον αὐτῷ δι' ὧν ἐποίησεν ὑφηγήσατο, οὕτως ἐναργῶς αὐτὸν μιμησάμενος, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεῖξαι τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην μεμορφωμένον, διὰ τῆς ἀκριβεστάτης μιμήσεως μεταβληθέντος τοῦ τῆς ψυχῆς
 15 αὐτοῦ εἶδους πρὸς τὸ πρωτότυπον, ὡς μηκέτι Παῦλον εἶναι δοκεῖν τὸν ζῶντά τε καὶ φθεγγόμενον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ ζῆν, καθὼς φησιν ὁ καλῶς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐπαισθόμενος ὅτι «ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ», καὶ ὅτι «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲν ἐν ἐμοὶ Χριστός».

20 Οὗτος οὖν καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν ὀνόματος ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸ σημαινόμενον, εἰπὼν ὅτι «Χριστός ἐστι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»· ἀλλὰ καὶ εἰρήνην αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ φῶς ἀπρόσιτον, ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ Θεός, ἀγιασμόν τε καὶ ἀπολύτρωσιν, ἀρχιερέα τε μέγαν καὶ πάσχα, ἰλαστήριον ψυχῶν, ἀπαύγασμα δόξης, χαρακτήρα ὑποστά-
 25 σεως καὶ ποιητὴν αἰώνων, βρῶμα πνευματικὸν καὶ πόμα, πέτραν καὶ ὕδωρ, θεμέλιον πίστεως καὶ γωνίας κεφαλῆν, καὶ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα, καὶ μέγαν Θεόν, κεφαλὴν τε τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος, καὶ τῆς καινῆς κτίσεως πρωτότοκον, καὶ ἀπαρχὴν τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καὶ πρωτότοκον ἐν πολ-
 30 λοῖς ἀδελφοῖς, καὶ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ υἱὸν μονογενῆ

2. Β' Κορ. 13,3. 3. Γαλ. 2,20. 5. Α' Κορ. 1,24.
 5. Ἐφ. 2,14. 6. Α' Τιμ. 6,16. 7. Α' Κορ. 1,30.
 8. Ἐβρ. 4,14. 9. Α' Κορ. 5,7. 10. Ρωμ. 3,25.
 11. Ἐβρ. 1,2-3. 12. Α' Κορ. 10,3-4. 13. Α' Κορ. 3,11.

ήσομε, όταν ἐπικαλούμαστε στὶς προσευχές μας μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ τὸν Κύριο τοῦ παντός, ποιά ἔννοια ἔχομε μέσα στὴν ψυχὴ μας ἢ τί νόημα δίνουμε στὸ ὄνομα αὐτὸ καὶ πιστεύουμε ὅτι τὸν ἐπικαλούμαστε μὲ τὴν πρέπουσα εὐσέβεια. Ὅταν λοιπὸν τὸ καταλάβομε αὐτό, τότε κατ' ἀκολουθίαν θὰ μάθομε μὲ σαφήνεια καὶ πῶς πρέπει νὰ παρουσιαστοῦμε μὲ τὴν προσπάθεια στὴ ζωὴ μας, χρησιμοποιώντας ὡς δάσκαλο καὶ ὁδηγὸ στὴ ζωὴ μας τὸ ὄνομα. Ἄν λοιπὸν κάνομε ὁδηγὸ μας στὰ δύο αὐτὰ πράγματα τὸν ἅγιο Παῦλο, θὰ ἔχομε ἀσφαλέστατη ὁδηγία, ὥστε νὰ διασαφηνίσομε ὅσα ζητοῦμε. Αὐτὸς κατανόησε ἀκριβέστερα ἀπὸ ὅλους καὶ τί εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὑπέδειξε μὲ ὅσα ἔπραξε πῶς πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸ ὄνομά του· τὸν μιμήθηκε μὲ τόση καθαρότητα, ὥστε ἔδειξε ὅτι μέσα του εἶχε σχηματιστεῖ ἡ μορφή τοῦ Κυρίου του· μὲ τὴν ἀκριβέστατη μίμηση μεταβλήθηκε τὸ εἶδος τῆς ψυχῆς του πρὸς τὸ πρωτότυπο, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι δὲν ἦταν πιά ὁ Παῦλος ποὺ ζοῦσε καὶ μιλοῦσε, ἀλλ' ὅτι ζοῦσε μέσα του ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ὅπως λέει αὐτὸς ποὺ ἔχει συναίσθηση γιὰ τὰ προτερήματά του· «ἐπειδὴ ζητᾶτε ἀπόδειξη τοῦ Χριστοῦ ποὺ μιλάει μέσα μου»² καὶ ὅτι «δὲ ζῶ πιά ἐγώ, ἀλλὰ μέσα μου ζεῖ ὁ Χριστὸς»³.

Αὐτὸς λοιπὸν μᾶς ἔκανε γνωστὸ ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος χριστιανός, λέγοντας ὅτι «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμη καὶ Θεοῦ σοφία»⁴. Ἀλλὰ βέβαια τὸν κάλεσε καὶ εἰρήνη⁵ καὶ ἀπόρροιο φῶς⁶, ὅπου ὁ Θεὸς κατοικεῖ, ἁγιασμὸ καὶ ἀπολύτρωση⁷, μεγάλο ἀρχιερέα⁸ καὶ πάσχα⁹, σωτηρία γιὰ τὶς ψυχές¹⁰, ἀπαύγασμα τῆς δόξας, σφραγίδα τῆς ὑπόστασης καὶ ποιητὴ τῶν αἰώνων¹¹, τροφή καὶ πόση πνευματικὴ, πέτρα καὶ νερό¹², θεμέλιο τῆς πίστεως καὶ ἀγκωνάρι κεφαλικό¹³, καὶ εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ¹⁴ καὶ μεγάλο Θεό¹⁵, κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας¹⁶ καὶ πρωτότοκο τῆς νέας δημιουργίας¹⁷ καὶ ἀρχηγὸ τῶν νεκρῶν¹⁸, πρωτότοκο ἀπὸ τοὺς νεκροὺς¹⁹ καὶ πρωτότοκο σὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς²⁰ καὶ μεσίτη

14. Κολ. 1,15. 15. Τίτ. 2,13. 16. Κολ. 1,18.

17. Κολ. 1,15. 18. Α' Κορ. 15,20. 19. Κολ. 1,18.

20. Ρωμ. 8,29.

δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, καὶ Κύριον τῆς δόξης, καὶ ἀρχὴν τῶν ὄντων, οὕτως εἰπὼν περὶ αὐτοῦ· «ὃς ἐστὶν ἀρχή, βασιλέα τε δικαιοσύνης πρὸς τούτοις καὶ βασιλέα εἰρήνης καὶ βασιλέα τῶν ἀπάντων ἀπερίγραφτον ἔχοντα τῆς βασιλείας τὸ κράτος» καὶ ἄλλα 5 τοιαῦτα πολλά, ὧν οὐκ ἔστι τὸ πλήθος ραδίως ἐξαριθμῆσασθαι· ἅπερ πάντα συντεθέντα πρὸς ἄλληλα, τῆς ἐκάστης τῶν ἐπωνυμιῶν διανοίας τὸ παρ' ἑαυτῆς εἰς ἔνδειξιν τοῦ σημαινομένου συνεισφερούσης, ἔμφασιν τινα τῆς σημασίας τοῦ κατὰ Χριστὸν ὀνόματος ἡμῖν ἐμποιεῖ, ὅσον χωροῦμεν τῇ ψυχῇ κατανοῆσαι, τοσοῦτον τῆς 10 ἀφράστου μεγαλειότητος ἡμῖν ἐνδεικνύμενα.

Ἐπειδὴ τοίνυν πάσης ἀξίας τε καὶ ἐξουσίας καὶ δυναστείας ὑπέρκειται τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία κυρίως καὶ πρώτως τὸ βασιλικὸν διασημαίνεται κράτος (προηγέιτο γάρ, καθὼς ἐν ταῖς ἱστορίαις ἐμάθομεν, τῆς βασιλείας ἢ χρι- 15 σις), τῇ δὲ βασιλείᾳ πᾶσα ἢ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐμπεριέχεται δύναμις, τούτου χάριν ὃ τὰ ἐμπεριεχόμενα κατανοήσας καὶ τὴν περιεκτικὴν τῶν κατὰ μέρος συγκατενόησε δύναμιν, αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἧς ἐνδεικτικὸν ὄνομα ἢ τοῦ Χριστοῦ κλησίς ἐστίν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τοῦ μεγίστου τε καὶ θειοτάτου καὶ πρώτου τῶν ὀνομά- 20 των γέγονε παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη ἡμῖν ἡ κοινωνία, ὥστε τοὺς τῇ ἐπωνυμίᾳ τοῦ Χριστοῦ τιμηθέντας Χριστιανοὺς ὀνομάζεσθαι, ἀναγκαῖον ἂν εἴη πάντα τὰ ἐρμηνευτικὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ὀνόματα καὶ ἐν ἡμῖν καθορᾶσθαι, ὡς μὴ ψευδώνυμον ἐφ' ἡμῶν εἶναι τὴν κλησιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ βίου τὴν μαρτυρίαν ἔχειν. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ 25 καλεῖσθαι τι τὸ εἶναι γίνεται, ἀλλ' ἡ ὑποκειμένη φύσις, οἷα δ' ἂν οὐσα τύχη, διὰ τῆς προσφουδς τοῦ ὀνόματος σημασίας γνωρίζεται. Οἷόν τι λέγω· εἰ δένδρῳ τις ἢ πέτρᾳ προσηγορίαν ἀνθρώπου χαρίσαιτο, ἄρα ἄνθρωπος ἔσται διὰ τὴν κλησιν ἢ τὸ φυτὸν ἢ ὁ λίθος; Οὐκ ἔστι ταῦτα· ἀλλὰ χρὴ πρῶτον εἶναι ἄνθρωπον, εἴθ' οὕτως

21. Α' Τιμ. 9,5. 22. Ἑβρ. 2,7-9.

23. Α' Κορ. 2,8. 24. Κολ. 1,18.

Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων²¹ καὶ μονογενῆ Υἱὸ στεφανωμένο μὲ δόξα καὶ τιμῆ²², κύριο τῆς δόξας²³ καὶ ἀρχῆ τῶν ὄντων, λέγοντας ἐπιλέξει γι' αὐτὸν τὰ παρακάτω: «αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀρχῆ»²⁴ «βασιλιάς δικαιοσύνης ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ βασιλιάς τῆς εἰρήνης καὶ βασιλιάς τῶν πάντων»²⁵ ποὺ εἶναι ἀπερίγραπτη ἢ ἐξουσία τῆς βασιλείας του, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, ποὺ δὲν εἶναι εὐκολο νὰ ἀπαριθμήσεις τὸ πλῆθος τους. Αὐτὰ ὅλα ὅταν συνδυαστοῦν μεταξύ τους, μὲ τὸ νὰ δίνει κάθε ἐπωνυμία τῆ δικῆ της συμβολῆ στὴ φανέρωση τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος, μᾶς δίνουν ὅλες μιὰ ἄποψη τῆς σημασίας τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος μας, ὅσο μπορεῖ νὰ χωρέσει ὁ νοῦς μας, ἀφοῦ σὲ τόσο βαθμὸ μᾶς ἐμφανίζουν τὴν ἀφραστη μεγαλειότητα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀξίωμα καὶ κάθε ἐξουσία καὶ δυναστεία κι ἐπειδὴ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κυρίως καὶ πρωταρχικὰ σημαίνεται ἡ βασιλικὴ δύναμη (γιατὶ ὅπως μάθαμε στὴ Γραφῆ προηγεῖται ἡ χρῆση ἀπὸ τὴ βασιλεία) κι ἐπειδὴ μέσα στὴ βασιλεία περιέχεται ὅλη ἡ δύναμη τῶν ἄλλων ὀνομάτων, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὅποιος κατανόησε τὰ περιεχόμενα τοῦ ἀξιώματος κατανόησε καὶ τὴ δύναμη ποὺ περιέχει τὸ ἐπιμέρους. Ἡ δύναμη αὐτὴ εἶναι ἡ βασιλεία, ποὺ ἔνδειξή της ἀποτελεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ ὁ ἀγαθὸς Κύριος μᾶς ἔδωσε νὰ κοινωνήσομε τὸ μέγιστο καὶ θεϊκότατο καὶ πρῶτο ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα, ὥστε, ὅποιοι τιμηθήκαμε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, νὰ ὀνομαζόμεστε Χριστιανοί, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαπιστώνονται καὶ σ' ἐμᾶς ὅλα τὰ ὀνόματα ποὺ ἐρμηνεύουν τὴν πρώτη αὐτὴ ἐπωνυμία, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἡ ὀνομασία μας αὐτὴ ψευδώνυμη, ἀλλὰ ν' ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ βίο μας. Γιατὶ δὲν ἀποκτᾶ κάτι τὴν οὐσία του ἀπὸ τὴν κλήση του ἀλλὰ μὲ τὴν κατάλληλη σημασία τοῦ ὀνόματος γνωρίζεται ἡ φύση κάποιου ὅποια κι ἂν εἶναι αὐτή. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἄν κάποιος ἀποδώσει σ' ἓνα δέντρο ἢ σὲ μιὰ πέτρα τὴν ὀνομασία ἀνθρώπος, θὰ γίνει τάχα ἀνθρώπος τὸ φυτὸ ἢ ἡ πέτρα ἐξαιτίας τῆς ὀνομασίας; Ὁχι βέβαια.

ὀνομασθῆναι τῇ προσηγορίᾳ τῆς φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ὁμοιωμάτων αἱ κλήσεις τὸ κύριον ἔχουσι, ὡς εἴ τις ἄνθρωπον λέγοι τὸν ἀνδριάντα ἢ ἵππον τὸ μίμημα· ἀλλ' εἰ μέλλοι τι κυρίως καὶ ἀψευδῶς ὀνομάζεσθαι, ἀληθῆ δείξει πάντως τὴν προσηγορίαν ἢ φύσις. Ἡ δὲ ἀναδεξαμένη τὴν μίμησιν ὕλη, ὅπερ ἂν οὕσα τύχη, τοῦτο καὶ ὀνομάζεται, χαλκὸς ἢ λίθος ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον, ᾧ ἐπέβαλεν ἢ τέχνη τὸ εἶδος πρὸς τὸ δοκοῦν σχηματίσασα.

Οὐκοῦν τοὺς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντας πρῶτον γενέσθαι χρή ὅπερ τὸ ὄνομα βούλεται, εἴθ' οὕτως ἑαυτοῖς ἐφαρμόσαι τὴν κλήσιν. Καὶ ὡςπερ εἴ τις διακρίνοι ἀπὸ τοῦ ὄντως ἀνθρώπου τὸν ὁμωνύμως ἐπὶ τῆς εἰκόνας λεγόμενον, ἐκ τῶν ἰδιωμάτων ποιήσεται τὴν διάκρισιν (τὸ μὲν γὰρ ζῶον λογικὸν διανοητικὸν ὀνομάσει, τὸ δὲ ἕτερον ὕλην ἄψυχον διὰ μιμήσεως ὑπελθοῦσαν τὸ εἶδος), οὕτω καὶ τὸν Χριστιανὸν τὸν τε ὄντως ὄντα καὶ τὸν δοκοῦντα διὰ τῶν ἐπιφαινομένων τοῖς χαρακτῆρσιν ἰδιωμάτων ἐπιγνωσόμεθα. Χαρακτῆρες δὲ τοῦ ὄντως Χριστιανοῦ πάντα ἐκεῖνά ἐστιν, ὅσα περὶ τὸν Χριστὸν ἐνοήσαμεν. Ὡς ὅσα μὲν χωροῦμεν, μιμούμεθα, ὅσα δὲ οὐ χωρεῖ ἢ φύσις πρὸς μίμησιν, σεβόμεθά τε καὶ προσκυνοῦμεν. Οὐκοῦν πάντα τὰ ἐρμηνευτικὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σημασίας ὀνόματα ἐπιλάμπειν χρή τῷ τοῦ Χριστιανοῦ βίῳ, τὰ μὲν διὰ μιμήσεως, τὰ δὲ διὰ προσκυνήσεως, εἰ μέλλοι ἄρτιος εἶναι ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, μηδαμοῦ διὰ τῆς κακίας ἀκρωτηρίαζων τὴν ἀρτιότητα. Ὡςπερ γὰρ οἱ τὰς μυθικὰς τερατείας ἢ διὰ τῶν λόγων ἢ διὰ τῆς γραφικῆς πλάσσοντες τέχνης βουκεφάλους τινὰς ἢ ἵπποκενταύρους ἢ δρακοντόποδας ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐξ ἑτερογενῶν συντιθέντες οὐ πρὸς τὸ τῆς φύσεως ἀρχέτυπον τὴν μίμησιν ἄγουσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς παραλόγου ταύτης ἐπι-

Πρέπει πρώτα να είναι άνθρωπος κι έτσι έπειτα να λάβει την προσηγορία της φύσης του. Ούτε βέβαια και στα όμοιώματα οι προσηγορίες έχουν ουσιαστικό λόγο, όπως για παράδειγμα αν ονομάζει κάποιος άνθρωπο το όμοίωμα, ένα ανδριάντα ή ένα άλογο. 'Αλλά αν θέλει να ονομάζεται κάτι ουσιαστικά και αληθινά, είναι όπωσδήποτε ή φύση που θα αποδείξει αληθινή την προσηγορία. Το υλικό που δέχτηκε τη μίμηση, όποιο τύχει να είναι, αυτό και λέγεται, χαλκός, πέτρα ή κάτι άλλο παρόμοιο, όπου ή τέχνη απόθεσε τη μορφή σχηματίζοντάς την κατά τη θέληση του τεχνίτη.

Έπομένως όσοι έχουν το όνομά τους από το Χριστό πρέπει πρώτα να γίνουν ό,τι θέλει το όνομα, κι έτσι έπειτα ν' αποδώσουν ταιριαστά στον έαυτό τους την όνομασία. Και όπως αν θέλει κάποιος να διακρίνει από τον πραγματικό άνθρωπο αυτόν που έχει στην εικόνα το όνομα του, θα κάνει τη διάκριση από τα γνωρίσματά του (τον άνθρωπο δηλαδή θα τον ονομάσει ζωο λογικό, διανοητικό, ενώ την εικόνα ύλη άψυχη που πήρε τη μορφή ανθρώπου με τη μίμηση), έτσι και τον χριστιανό, τον πραγματικό και τον φαινομενικό, τον αναγνωρίζουμε από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που παρουσιάζονται στη φύση τους. Και χαρακτηριστικό γνώρισμα του αληθινού χριστιανού είναι όλα εκείνα όσα έπισημάναμε για το Χριστό. Από αυτά όσα είναι στη δυνατότητά μας τα μιμούμαστε, όσα δε χωροϋνε στη φύση μας για να τα μιμηθεί, τα σεβόμαστε και τα προσκυνούμε. "Όλα λοιπόν τα όνόματα που εκφράζουν τη σημασία του όνόματος του Χριστού πρέπει να λάμπουν στη ζωή του χριστιανού, άλλα με τη μίμησή τους και άλλα με την προσκύνησή τους, αν θέλει να είναι τέλειος ό πιστός του Θεού²⁶, όπως λέει ό 'Απόστολος, και να μην ακρωτηριάζει την άρτιότητά του από πουθενά. Είναι μερικοί που πλάθουν τα μυθικά τέρατα ή με διήγηση ή με τη ζωγραφική και συνθέτουν από έτερογενή διαφορετικά στοιχεία κάποιους βουκέφαλους ή ιπποκένταυρους ή δρακοπόδαρους ή κάτι παρόμοιο· αυτοί δεν κατευθύνουν τη μίμηση προς το φυσικό άρχέτυπο, αλλά με την παράλογη αυτή φαντασία τους

νοίας τὴν φύσιν ἐκβαίνοντες ἄλλο τι πλάσσουσι καὶ οὐκ ἄνθρωπον, σχηματίζοντες πρὸς τὸ δοκοῦν τὸ ἀνύπαρκτον, καὶ οὐκ ἂν τις ἄνθρωπον εἴποι τὸ πεπλασμένον διὰ τῆς ἀλλοκότου ταύτης συνθέσεως, κἂν μέρει τινὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος προσεικὸς τύχη τὸ 5 μέρος τοῦ πλάσματος, οὕτως οὐδ' ἂν Χριστιανὸς ἀκριβῶς ὀνομασθεῖη ὁ τὴν κεφαλὴν ἄλογον ἔχων, τουτέστιν ὁ τὴν τοῦ παντὸς κεφαλὴν, ἣτις ὁ Λόγος ἐστίν, ἐν τῇ πίστει μὴ ἔχων, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις ἄρτιος ᾦ, ἢ ὁ τῇ κεφαλῇ τῆς πίστεως μὴ κατάλληλον ἐνδεικνύμενος τῆς πολιτείας τὸ σῶμα ἢ δρακόντων θυμοῖς συμφύομενος καὶ καθ' 10 ὁμοιότητα τῶν ἐρπετῶν τούτων ἐκθηριούμενος, ἢ τὸ θηλυμανὲς τῶν ἵππων τῷ ἀνθρωπίνῳ χαρακτῆρι συμβάλλον καὶ διφυῆς τις ἵπποκένταυρος ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου γινόμενος. Τοιοῦτους δὲ πολλοὺς ἔστιν ἰδεῖν ἢ ἐν μόσχου κεφαλῇ, τουτέστιν ἐν τῷ τῆς εἰδωλολατρίας δόγματι, τὸν εὐσχήμονα κατορθοῦντας βίον, οἷον τὸν 15 Μινώταυρον γράφουσιν, ἢ Χριστιανῶ προσώπῳ θηριῶδες ὑφάρμόζοντας τῷ βίῳ τὸ σῶμα, οἷους τοὺς κενταύρους ἢ τοὺς δρακοντόποδας πλάττουσιν. Ὡς ἂν τοίνυν καθάπερ ἐπὶ σώματος ἀνθρωπίνου ὁ Χριστιανὸς δι' ὄλου γνωρίζοιτο, πάντων προσήκει τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν νοουμένων ἀγαθῶν τὸν πιστὸν ἐνσημαίνεισθαι 20 τῷ βίῳ τοὺς χαρακτῆρας. Τὸ γὰρ ἐν τινὶ μὲν εἶναι τοιοῦτον οἷον τὸ ὄνομα βούλεται, ἐν ἑτέροις δὲ πρὸς τὰ ἐναντία ρέπειν οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ εἰς πολεμίου τάξιν αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν διατέμεσθαι, δι' ἀρετῆς καὶ κακίας ἐν ἑαυτῷ στασιάζοντα, ἄσπονδον αὐτὸν ἑαυτῷ καὶ ἀσύμβατον τῷ βίῳ γινόμενον. «Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς 25 σκότος;», φησὶν ὁ Ἀπόστολος.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄμικτος τῷ φωτὶ πρὸς τὸ σκότος καὶ ἀμεσίτεντός ἐστιν ἡ ἐναντίωσις, ὁ ἀμφοτέρων ἐχόμενος καὶ μὴ θάτερον αὐτῶν μεθίεις τῇ τῶν ἀντιστοιχοῦντων ἀλλήλοις ἐναντιότητι καὶ αὐτὸς κατ' ἀνάγκην συνδιασχίζεται καὶ φῶς κατὰ ταῦτον καὶ σκότος ἐν 30 τῷ συμμίκτῳ βίῳ γινόμενος, τῆς μὲν πίστεως τὸν φωτισμὸν ἐνεί-

βγαίνουν από τη φύση και πλάθουν κάτι άλλο κι όχι ένα άνθρωπο, δίνοντας τὸ σχῆμα πού θέλουν στὸ ἀνύπαρκτο. Καὶ δὲν μπορεῖς βέβαια νὰ ὀνομάσεις ἄνθρωπο τὸ πλάσμα τῆς ἀλλόκοτης αὐτῆς σύνθεσης, ἀκόμα κι ἂν ἓνα τμῆμα του τύχει νὰ μοιάζει μ' ἓνα μέρος τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ἐτσι δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ἀληθινὰ χριστιανὸς αὐτὸς πού ἔχει στὴ ζωὴ του ἄλογο τὴν κεφαλὴ, δηλαδή αὐτὸς πού δὲν βάζει στὴν πίστη του τὴν κεφαλὴ τοῦ παντός²⁷, πού εἶναι ὁ Λόγος, κι ἄς εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ἄρτιος. Ἡ αὐτὸς πού δὲ δείχνει τὸ σῶμα τοῦ βίου του κατάλληλο στὴν κεφαλὴ τῆς πίστες του, ἀλλὰ συμμερίζεται τοὺς θυμοὺς τῶν δρακόντων καὶ ἀποθηριώνεται ὅμοια μὲ τὰ ἔρπετὰ αὐτὰ ἢ συνδέει τὴ θηλυμανία τῶν ἀλόγων μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ γίνεται ἓνας δυσύνθετος ἵποκένταυρος ἀποτελούμενος ἀπὸ τὸ λογικὸ καὶ τὸ ἄλογο στοιχεῖο. Τέτοιους μπορεῖς νὰ δεῖς πολλοὺς ἢ μὲ κεφάλι μοσχάρου, δηλαδή μέσα στὴν εἰδωλολατρικὴ πίστη, νὰ πραγματοποιοῦν τὸ βίῳ τῆς σεμνότητος, ὅπως ἀποδίδουν τὸ Μινώταυρο, ἢ σὲ πρόσωπο χριστιανοῦ νὰ συνδέουν θηριῶδες στὸ βίῳ σῶμα, ὅπως φτιάχνουν τοὺς κενταύρους καὶ τοὺς φιδοπόδαρους. Γιὰ νὰ ἀναγνωρίζεται λοιπόν, ὅπως γίνεται μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ὁ χριστιανὸς στὸ σύνολο, πρέπει ὁ πιστὸς νὰ τυπώνει πάνω στὸ σῶμα τοῦ βίου του ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀγαθῶν πού νοοῦνται μὲ τὸ ὄνομα Χριστός. Γιατὶ τὸ νὰ εἶναι κατὰ ἓνα μέρος τέτοιος πού ἀπαιτεῖ τὸ ὄνομα, σὲ ἄλλα ὅμως νὰ ξεγλιστρᾷ στὰ ἀντίθετα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ χωρίζει τὸν ἑαυτό του σὲ δύο ἀντίμαχα μέρη καὶ νὰ στασιάζουν μέσα του ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, νὰ μὴν ἔχει μέσα του εἰρήνη καὶ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ συμβιβάσει τὴ ζωὴ του. Γιατὶ λέει ὁ Ἀπόστολος, «τί σχέση ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;»²⁸.

Ἐπειδὴ δηλαδή ἡ ἀντίθεση τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος εἶναι ἀσυμβίβαστα καὶ δὲν ἐπιδέχεται μεσίτη, αὐτὸς πού τὰ κρατᾷ καὶ τὰ δύο καὶ δὲν ἐγκαταλείπει τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, χωρίζεται κι αὐτὸς κατ' ἀνάγκη στὰ δύο καὶ γίνεται κι ἐκεῖνος ταυτόχρονα φῶς καὶ σκότος μέσα στὴ σύμμεικτη αὐτὴ

27. Κολ. 2,10.

28. Β' Κορ. 6,14.

σης, τοῦ δὲ σκοτεινοῦ βίου τὴν ἐκ τοῦ λόγου λαμπηδόνα καταμε-
 λαίνοντος. Ἐπεὶ οὖν ἀμήχανός ἐστι καὶ ἀσύμβατος τῷ φωτὶ πρὸς
 τὸ σκότος ἢ κοινωνία, ὁ ἑκατέρου τῶν ἐναντίων περιεχόμενος αὐ-
 τὸς ἐαυτῷ πολέμιος γίνεται, διχῆ μερισθεὶς πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν
 5 καὶ ἐαυτῷ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀντικαθιστάμενος. Ὡσπερ δὲ οὐκ
 ἔστιν ἐν δυσὶ πολεμίους ἀμφοτέρους νικητὰς κατ' ἀλλήλων γενέ-
 σθαι (ἢ γὰρ τοῦ ἐνὸς νίκη θάνατον τοῦ ἀντικειμένου πάντως ἐργά-
 ζεται), οὕτω καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐμφυλίου μάχης τῆς διὰ τοῦ συμμί-
 κτου βίου συνισταμένης οὐκ ἔστι νικῆσαι τὴν κρεῖττω παράταξιν,
 10 μὴ πανωλεθρία τῆς ἄλλης διαφθοραίσης. Πῶς γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας
 στρατὸς κρεῖττων τῆς κακίας γενήσεται, τῆς πονηρᾶς φάλαγγος
 τῶν ἐναντίων ἀντιβαιούσης; Ἄλλ' εἰ μέλλοι νικᾶν τὸ κρεῖττον,
 φονευθῆσεται πάντως τὸ ἀντικείμενον. Καὶ οὕτως ἢ ἀρετὴ κατὰ
 τῆς κακίας ἔξει τὰ νικητήρια, ὅταν πᾶν τὸ πολέμιον αὐτῇ διὰ τῆς
 15 τῶν λογισμῶν συμμαχίας μεταχωρήσῃ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον. Καὶ
 τότε πληροῦται τὸ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προφητείας λε-
 γόμενον ὅτι «ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω». Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλ-
 λως τὸ ἐν ἐμοὶ ἀγαθὸν ζῆσαι, μὴ τῷ θανάτῳ τοῦ πολεμίου ζωο-
 ποιούμενον. Ἔως δ' ἂν τῶν δύο περιεχόμεθα ἑκατέρᾳ χειρὶ τῶν
 20 ἐναντίων ἀπτόμενοι, ἀδύνατον κατὰ ταῦτον ἀμφοτέρων ἔχειν τὴν
 μετουσίαν. Τοῦ γὰρ περιδραξαμένου τῆς κακίας ἢ ἀρετῆ τῆς λαβῆς
 ἐξωλίσθησεν.

Οὐκοῦν πάλιν τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀναλάβωμεν λόγον, ὅτι μία πρὸς
 τὴν καθαρὰν τε καὶ θείαν ζωὴν ἐστι τοῖς φιλαρέτοις ὁδός, τὸ
 25 γινῶναι τί σημαίνει τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ᾧ χρῆ καὶ τὸ ἡμέτερον
 συμμορφωθῆναι βίον, διὰ τῆς τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐμφάσεως εἰς
 ἀρετὴν ρυθμιζόμενον. Ὅσα τοίνυν ἐν τοῖς προοιμίσις τοῦ λόγου
 ρήματά τε καὶ ὀνόματα παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Παύλου φωνῆς ἐρμη-
 νευτικὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σημασίας συνελεξάμεθα, ταῦτα προθέντες
 30 εἰς τὴν προκειμένην ἡμῖν σπουδὴν ἀσφαλεστάτην ὁδηγίαν εἰς τὸν

ζωή, ὅπου ἡ κτίση ρίχνει τὸ φωτισμὸ τῆς πίστεως καὶ ὁ σκοτεινὸς βίος μαυρίζει τὴ λάμψη τοῦ λόγου. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀδύνατη καὶ ἀνεπίτευκτη ἡ κοινωνία τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοταδιοῦ, αὐτὸς ποὺ κρατᾷ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀντίθετα γίνεται ἀντίμαχος τοῦ ἑαυτοῦ του, χωρισμένος στὰ δύο, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία καὶ βάζοντας ἀντίπαλὸ του ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Κι ὅπως δὲν γίνεται δύο ἀντίπαλοι νὰ εἶναι καὶ οἱ δύο νικητὲς ὁ ἓνας κατὰ τοῦ ἄλλου (ἡ νίκη τοῦ ἑνὸς προκαλεῖ ὅπωςδὴποτε τὸ θάνατο τοῦ ἀντίθετου), ἔτσι καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο ποὺ συγκροτεῖται στὸν σύμμεικτο βίῳ δὲν μπορεῖ νὰ νικήσει ἢ καλύτερη παράταξη ἂν δὲν καταστραφεῖ ἢ ἄλλη μὲ πανωλεθρία. Πῶς θὰ ὑπερισχύσει ὁ καλύτερος στρατὸς τῆς εὐσέβειας, ὅταν ἀντιστέκεται ἢ πονηρῇ φάλαγγα τῶν ἀντίθετων; Ἄν ὅμως εἶναι νὰ νικήσει τὸ καλύτερο, ἀσφαλῶς θὰ φονευθεῖ τὸ ἀντίθετο. Καὶ ἔτσι θὰ πάρει τὴ νίκη ἢ ἀρετὴ κατὰ τῆς κακίας, ὅταν κάθετι ποὺ τὴν πολεμᾷ μὲ τὴ συμμαχία τῶν λογισμῶν προχωρήσει στὸ ἀνύπαρκτο. Τότε ἐκπληρώνεται αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Θεὸς μέσω τοῦ προφήτη· «ἐγὼ εἶμαι ποὺ θανατώνω καὶ δίνω ζωή»²⁹. Γιατὶ δὲ γίνεται νὰ ζήσει μέσα μου τὸ ἀγαθὸ διαφορετικά, ἂν δὲ λάβει ζωὴ μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀντιπάλου. Ὅσο ὅμως ἀγκαλιάζομε καὶ τὰ δύο πιάνοντας μὲ καθένα μας χέρι τὰ ἀντίθετα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μετέχομε ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο. Γιατὶ ἂν κάποιος σφιχταγκάλιασε τὴν κακία, ξέφυγε ἀπὸ τὸ ἀγκάλιασμά του ἢ ἀρετῇ.

Ἄς ξαναπιιάσομε λοιπὸν πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ λόγο μας, ὅτι ἓνας δρόμος ὑπάρχει μόνον πρὸς τὴν καθαρὴ καὶ θεία ζωὴ γιὰ τοὺς φίλους τῆς ἀρετῆς, νὰ γνωρίσουν τί σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ διαμορφωθεῖ ἀνάλογα καὶ ὁ δικὸς μας βίος, ρυθμισμένος ἀπὸ τὶς σημασίες τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ὅσα ὀνόματα λοιπὸν συγκεντρώσαμε στὸ προοίμιο τοῦ λόγου μας ἀπὸ ὅσα ἔχει πεῖ ὁ Παῦλος ποὺ ἐρμηνεύουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ θὰ προτάξομε στὴν ἐξέταση ποὺ θὰ κάνομε καὶ θὰ τὰ ἔχομε ἀσφαλέστατη ὁδηγία στὸ βίῳ μας σύμφωνα μὲ τὴν ἀρετῇ, ἀπὸ τὰ

βίον τὸν κατ' ἀρετὴν ποιησόμεθα, τὰ μὲν μιμούμενοι, καθὼς ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται, τὰ δὲ προσκυνούντες καὶ σεβαζόμενοι. Γενέσθω δὲ ἡμῖν τάξις τῶν εἰρημένων ἢ ἀπαριθμησις. Οὐκοῦν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξώμεθα. «Χριστός», φησί, «Θεοῦ δύναμις καὶ 5 Θεοῦ σοφία». Διὰ τούτων πρώτον μὲν τὰς θεοπρεπεῖς ἐννοίας διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας μαθαίνομεν, δι' ὧν σεβάσιμον ἡμῖν τὸ ὄνομα γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα ἢ κτίσις, ὅση τε τῇ αἰσθήσει γινώσκεται καὶ ἢ τῆς αἰσθητικῆς ὑπερκειμένη κατανοήσεως, δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, ἀναγκαίως πρὸς τὸν ὀρισμὸν 10 τῆς τοῦ Χριστοῦ σημασίας τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος ἢ σοφία τῇ δυνάμει συμπλέκεται, τοῦτο νοούντων ἡμῶν διὰ τῆς τῶν δύο τούτων φωνῶν συζυγίας, τῆς δυνάμεως τε λέγω καὶ τῆς σοφίας. ὅτι οὐκ ἂν ἦν τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ ἄφραστα τῆς κτίσεως θαύματα, μὴ σοφίας μὲν τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐπινοούσης, δυνάμεως δὲ τῇ σοφία 15 παρομαρτούσης πρὸς τὴν τῶν νοηθέντων τελείωσιν. δι' ἧς ἔργα τὰ νοήματα γίνεται.

Μερίζεται τοίνυν καταλλήλως εἰς διπλὴν ἔμφασιν τὸ τοῦ Χριστοῦ σημαινόμενον, εἰς τὴν σοφίαν τε καὶ τὴν δύναμιν. Ἰν', ὅταν μὲν πρὸς τὸ μέγεθος τῆς τῶν ὄντων συστάσεως ἀποβλέψωμεν, τὴν 20 ἄφραστον αὐτοῦ δύναμιν διὰ τῶν καταλαμβανομένων νοήσωμεν, ὅταν δὲ λογισώμεθα πῶς τὰ μὴ ὄντα παρῆλθεν εἰς γένεσιν, τῆς πολυειδοῦς ἐν τοῖς οὐσι φύσεως διὰ θείου νεύματος οὐσιωθείσης, τότε τὴν ἀκατάληπτον σοφίαν τοῦ ταῦτα νοήσαντος προσκυνήσωμεν, ἧς πράγματ' ἔστι τὰ νοήματα. Γίνεται δὲ οὐκ ἀργὸν καὶ ἀνω- 25 φελὲς ἡμῖν πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ κτῆσιν τὸ δύναμιν καὶ σοφίαν τὸν Χριστὸν πιστεύειν. Ὁ γὰρ τις ἐπικαλεῖται προσευχόμενος καὶ πρὸς ὃ βλέπει τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, τοῦτο πρὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς εὐχῆς ἐπισπᾶται· καὶ οὕτω δυνάμει τε κραταιοῦται πρὸς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὁ πρὸς τὴν δύναμιν βλέπων (Χρι- 30 στὸς δὲ ἔστιν ἢ δύναμις), καὶ σοφὸς γίνεται, καθὼς ἢ παροιμία

ὅποια ἄλλα θὰ τὰ μιμούμαστε, ὅπως εἶπα στὰ προηγούμενα, καὶ ἄλλα θὰ τὰ προσκυνοῦμε καὶ θὰ τὰ σεβόμαστε. Ἄς τὰ ἀπαριθμήσομε λοιπὸν κατὰ τάξη κι ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὰ πρῶτα. «Ὁ Χριστός», λέει, «εἶναι δύναμη Θεοῦ καὶ σοφία Θεοῦ»^{29α}. Μὲ αὐτὰ μαθαίνομε πρῶτα τὶς θεοπρεπεῖς ἔννοιες πὺ ἐκφράζει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πὺ μᾶς τὸ κάνουν σεβαστό. Ἐπειδὴ ὅλη ἡ κτίση στὸ σύνολό της καὶ ὄση ἀντιλαμβανόμαστε μὲ τὶς αἰσθήσεις καὶ ὄση ξεπερνᾷ τὴν κατανόηση μὲ τὴν αἴσθηση, δημιουργήθηκε ἀπὸ αὐτὸν καὶ μέσα σ' αὐτὸν ἔχει τὴν ὑπαρξή της, ὑποχρεωτικὰ μὲ τὸν ὀρισμὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ πὺ δημιούργησε τὰ πάντα συμπλέκεται ἡ σοφία μὲ τὴ δύναμη. Καὶ πρέπει νὰ ἔχομε ὑπόψη μας τοῦτο μὲ τὴ σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν, ἐννοῶ τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμη, ὅτι δὲ θὰ ὑπῆρχαν αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ ἀνεκδιήγητα θαύματα τῆς δημιουργίας, ἂν δὲ ἐπινοοῦσε τὴ γένεσή τους ἡ σοφία κι ἂν δὲν συνόδευε ἡ δύναμη τὴ σοφία γιὰ νὰ ὀλοκληρωθοῦν ὅσα εἶχαν ἐπινοηθεῖ, ἡ δύναμη μὲ τὴν ὅποια τὰ νοήματα γίνονται ἔργα.

Μοιράζεται λοιπὸν κατάλληλα σὲ διπλὴ σημασία τὸ σημαινόμενο τοῦ Χριστοῦ, τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμη, ὥστε, ὅταν ἀτενίσουμε τὸ μέγεθος τῆς σύστασης τῶν ὄντων, νὰ σκεφτοῦμε μὲ ὅσα ἀντιλαμβανόμαστε τὴν ἄφραστη δύναμή του, κι ὅταν σκεφτοῦμε πῶς ἦρθαν στὴ γένεση αὐτὰ πὺ δὲν ὑπῆρχαν, μὲ τὸ νὰ λάβει ὑπόσταση ἡ πολυποικίλη φύση μὲ τὸ θεῖο σῶμα, τότε ἄς προσκυνήσομε τὴν ἀκατανόητη σοφία ἐκεῖνου πὺ τὰ σκέφτηκε, πὺ τὰ νοήματά της εἶναι πράγματα. Καὶ βέβαια ἡ πίστη μας ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμη καὶ σοφία δὲν εἶναι κάτι πὺ δὲ βοηθᾷ καὶ δὲ ὠφελεῖ στὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνο πὺ κανένας ἐπικαλεῖται στὴν προσευχὴ του καὶ στὸ ὅποιο ἀτενίζει μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του, αὐτὸ καὶ παίρνει μὲ τὴν προσευχὴ. Καὶ ἔτσι ὅποιος ἀποβλέπει στὴ δύναμη ἀποχτᾷ μεγαλύτερη δύναμη στὸν ἐσωτερικό του ἄνθρωπο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³⁰ (ἡ δύναμη εἶναι ὁ Χριστός), ἀλλὰ καὶ σοφὸς γίνεται, ὅπως λένε οἱ Παροιμίες³¹, ὅποιος ἐπικα-

φησίν, ὁ τὴν σοφίαν ἐπικαλούμενος, ἥτις πάλιν νοεῖται ὁ Κύριος. Οὐκοῦν ὁ τῷ Χριστῷ συνονομαζόμενος, ὃς ἐστὶ «δύναμὶς τε καὶ σοφία», καὶ τῇ δυνάμει συνονομάζεται, δυναμωθεὶς κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὴν σοφίαν ἐν ἑαυτῷ δεῖξει τῇ ἐκλογῇ τοῦ βελτίονος. 5 Σοφίας δὲ καὶ δυνάμεως ἐν ἡμῖν δεικνυμένων, τῆς μὲν τὸ καλὸν αἰρουμένης, τῆς δὲ τὸ νοηθὲν βεβαιούσης, κατορθοῦται τοῦ βίου τὸ τέλειον δι' ἄμφοῖν συμπλεκόμενον.

Οὕτω καὶ εἰρήνην τὸν Χριστὸν νοήσαντες ἀληθῆ τοῦ Χριστιανοῦ τὴν κλῆσιν ἐφ' ἑαυτῶν ἐπιδειξόμεν, ἐὰν διὰ τῆς ἐν ἡμῖν εἰρήνης 10 τὸν Χριστὸν τῷ βίῳ ἐπιδειξώμεθα. Ἐκεῖνος τὴν ἐχθραν ἀπέκτεινε, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Οὐκοῦν μηδὲ ἡμεῖς ἐν ἑαυτοῖς ταύτην ζωοποιήσωμεν, ἀλλὰ νεκρὰν αὐτὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ δεῖξωμεν βίῳ. Μήποτε, τὴν καλῶς ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ νεκρωθεῖσαν, ἡμεῖς ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν δι' ὀργῆς καὶ μνησικα- 15 κίας καθ' ἑαυτῶν ἀναστήσωμεν, πονηρὰν ἀνάστασιν τῆς καλῶς ἀποθανούσης κατεργασάμενοι. Ἄλλ' εἰ τὸν Χριστὸν ἔχομεν, ὃς ἐστὶν ἡ εἰρήνη, καὶ ἡμεῖς ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐχθραν νεκροποιήσωμεν, ἴν'. ὅπερ ἐν ἐκείνῳ πιστεύομεν, τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κατορθώσωμεν βίῳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, 20 τοὺς δύο ἔκτισεν ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰς καταλλαγὰς ἀγάγωμεν οὐ μόνον τοὺς ἔξωθεν ἡμῖν προσμαχομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς στασιάζοντας, ἵνα μηκέτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμῇ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ἀλλ', ὑποταγέντος τοῦ σαρκώδους φρονήματος 25 τῷ θεῷ νόμῳ, εἰρηνεύομεν ἐν ἑαυτοῖς εἰς ἓνα τὸν καινὸν τε καὶ εἰρηνικὸν ἄνθρωπον ἀναστοιχειωθέντες καὶ εἷς οἱ δύο γενόμενοι. Εἰρήνης γὰρ ὄρος ἡ τῶν διεστηκότων ἐστὶν ὁμοφωνία.

Ὅταν οὖν ἐξαιρεθῇ τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος,

32. Ἐφ. 2,14.

33. Ἐφ. 2,16.

λεῖται τῇ σοφίᾳ, πού σημαίνει πάλι τὸν Κύριο. Ἐπομένως ὅποιος ἔχει κοινὸ ὄνομα μὲ τὸ Χριστό, πού εἶναι δύναμη καὶ σοφία, παίρνει καὶ τῆς δυνάμεως τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ ἐνδυναμώθηκε κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ τῇ σοφίᾳ θὰ παρουσιάσει στὸν ἑαυτό του ἐκλέγοντας τὸ καλύτερο. Κι ὅταν ἔχομε νὰ παρουσιάσομε σοφία καὶ δύναμη, πού ἡ μία ἐκλέγει τὸ καλὸ καὶ ἡ ἄλλη πραγματοποιεῖ τὴν ἐκλογή, τότε κατορθώνεται ἡ τελειότητα τοῦ βίου πού συνυφαίνεται καὶ μὲ τὰ δύο.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ εἰρήνη ἂν νοήσομε τὸ Χριστό³², θ' ἀποδείξομε στὸν ἑαυτό μας ἀληθινὴ τὴν κλήση τοῦ Χριστιανοῦ, ἂν παρουσιάσομε στὸ βίο μας τὸ Χριστὸ μὲ τὴ μέσα μας εἰρήνη. Ἐκεῖνος θανάτωσε τὴν ἔχθρα, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³³. Ἐπομένως ἡμεῖς ἄς μὴν τὴ ζωντανέσομε μέσα μας, ἀλλὰ ἄς τὴ δείξομε νεκρὴ μὲ τὴ ζωὴ. Σὲ καμιά περίπτωση αὐτὴν πού θανατώθηκε καλῶς ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἡμεῖς ἄς μὴν τὴν ἀναστήσομε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας μὲ τὴν ὀργὴ καὶ τὴ μνησικακία γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν ψυχῶν μας. Γιατὶ ἔτσι πραγματοποιοῦμε μιὰ καινὴ ἀνάσταση ἐκείνης πού εἶχε θανατωθεῖ καλῶς. Ἄν ὅμως ἔχομε τὸ Χριστό, πού εἶναι ἡ εἰρήνη, θὰ νεκρώσομε κι ἡμεῖς μέσα μας τὴν ἔχθρα, ὥστε αὐτὸ πού πιστεύομε ὅτι ἔχει ἐκεῖνος, αὐτὸ νὰ τὸ πραγματοποιήσομε καὶ στὴ δική μας ζωὴ. Ὅπως ἐκεῖνος, γκρεμίζοντας τὸ διαχωριστικὸ μεσότοιχο, ἔνωσε μὲ τὸν ἑαυτό του τοὺς δύο ἀνθρώπους σὲ ἓνα νέο ἄνθρωπο³⁴, εἰρηνεύοντάς τους, ἔτσι κι ἡμεῖς ἄς ὀδηγήσομε σὲ συμφιλίωση ὄχι μόνο αὐτοὺς πού μᾶς πολεμοῦν ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ κι αὐτοὺς πού ἐπαναστατοῦν μέσα μας, γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμῆ πιὰ ἡ σάρκα κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σάρκα³⁵. Ἀλλά, ἀφοῦ ὑποταχθεῖ τὸ σαρκικὸ φρόνημα στὸ θεῖο νόμο, ἄς ζοῦμε μέσα μας τὴν εἰρήνη, ἀφοῦ ἀναστοιχειωθοῦμε σὲ ἓνα νέο καὶ εἰρηνικὸ ἄνθρωπο καὶ γίνομε οἱ δύο ἓνας. Γιατὶ ὁ ὅρος τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ συμφωνία αὐτῶν πού βρῖσκονται σὲ διάσταση.

Ὅταν λοιπὸν ἐξοριστεῖ ἀπὸ τὴ φύση μας ὁ ἐμφύλιος πόλε-

34. Ἐφ. 2,14. 35. Γαλ. 5,17.

τότε καὶ ἡμεῖς ἐν ἑαυτοῖς εἰρηνεύσαντες εἰρήνη γινόμεθα, ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἐφ' ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐπιδεικνύοντες. Φῶς δὲ ἀληθινὸν καὶ τῷ ψεύδει ἀπρόσιτον νοήσαντες τὸν Χριστὸν τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι χρὴ καὶ τὸν ἡμέτερον βίον ταῖς τοῦ ἀληθινοῦ
 5 φωτὸς ἀκτίσι καταφωτισέσθαι. Ἀρεταὶ δὲ εἰσιν αἱ ἀκτῖνες αἱ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης εἰς φωτισμὸν ἡμῶν ἀπορρέουσαι, δι' ὧν γίνεται τὸ ἀποθέσθαι τὰ ἔργα τοῦ σκοτόυς καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ περιπατεῖν εὐσχημόνως καὶ ἀπειπάμενον τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, καὶ πάντα ἐν φωτὶ ποιοῦντα καὶ αὐτὸν φῶς γενέσθαι, ὥστε καὶ ἄλλοις
 10 λάμπειν, ὅπερ φωτὸς ἐστὶν ἴδιον. Κἂν ἀγιασμὸν τὸν Χριστὸν νοήσωμεν, τῷ πάσης βεβήλου τε καὶ ἀκαθάρτου πράξεως καὶ ἐννοίας ἑαυτοὺς ἀποστήσαι κοινωνοὺς ἀληθῶς τοῦ ὀνόματος ἑαυτοὺς ἀποδείξωμεν, ἔργῳ καὶ οὐχὶ ῥήματι τοῦ ἀγιασμοῦ τὴν δύναμιν ὁμολογῶντες, τῷ βίῳ.

15 Ἀπολύτρωσιν δὲ εἶναι τὸν Χριστὸν μαθόντες τὸν ἑαυτὸν δόντα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, τοῦτο διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς παιδευόμεθα, τὸ μαθεῖν ὅτι, καθάπερ τιμὴν τινα τῆς ἐκάστου ψυχῆς παρασχόμενος ἡμῖν τὴν ἀθανασίαν, κτήμα ἴδιον τοὺς ἐκ τοῦ θανάτου παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς ζωῆς ἐξαγορασθέντας ἐποίησεν. Εἰ τοίνυν δοῦλοι τοῦ
 20 λυτρωσαμένου γεγόναμεν, πρὸς τὸν κυριεύοντα πάντως ὀψόμεθα, ὡς μηκέτι ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, ἀλλὰ τῷ κτησαμένῳ ἡμᾶς διὰ τοῦ τῆς ζωῆς ἀνταλλάγματος. Οὐκέτι γὰρ ἑαυτῶν ἐσμεν κύριοι, ἀλλ' ὁ ὠνησάμενός ἐστι τῶν ἰδίων κτημάτων δεσπότης, ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ τὰ κτήματα. Οὐκοῦν νόμος ἔσται τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ τοῦ κυριεύ-
 25 οντος θέλημα. Ὡσπερ γὰρ τοῦ θανάτου κατακρατοῦντος ἡμῶν ὁ τῆς ἀμαρτίας ἐν ἡμῖν νόμος ἐπολιτεύετο, οὕτως ἐπειδὴ τῆς ζωῆς κτήμα γεγόναμεν, ἀναγκαῖον ἂν εἴη πρὸς τὴν κρατοῦσαν μεθαρμωσθῆναι ἡμῶν τὴν πολιτείαν, μὴ ποτε, τοῦ τῆς ζωῆς παρατραπέντες θελήματος, πάλιν πρὸς τὸν πονηρὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν τύραννον,
 30 τὸν θάνατον λέγω, διὰ τῆς ἀμαρτίας αὐτομολήσωμεν. Ἡ δὲ αὐτὴ

36. Ρωμ. 8,6-7. 37. Ἰω. 1,9.

38. Α' Τιμ. 6,16. 39. Ρωμ. 13,12.

μος, τότε και ἡμεῖς θὰ εἰρηνεύσουμε μέσα μας καὶ θὰ γίνουμε εἰρήνη³⁶, δείχνοντας ἐπάνω μας ἀληθινὴ καὶ κύρια τὴν ἐπωνυμία τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν πάλι ἐννοήσουμε τὸ Χριστὸ ὡς φῶς ἀληθινὸ³⁷ καὶ στὸ ψεῦδος ἀπρόσιτο³⁸, μαθαίνομε αὐτό, ὅτι πρέπει καὶ ἡ δική μας ζωὴ νὰ καταφωτίζεται ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. Ἀρετὲς εἶναι οἱ ἀκτίνες ποὺ ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης γιὰ νὰ μᾶς φωτίσουν καὶ ποὺ μὲ αὐτὲς κατορθώνουμε ν' ἀποθέσουμε τὰ ἔργα τοῦ σκοτίους καὶ νὰ περπατοῦμε μ' εὐπρέπεια, ὅπως πρέπει τὴν ἡμέρα³⁹, κι ἀφοῦ ἀρνηθοῦμε τὶς αἰσχροὺς κρυφὲς πράξεις μας⁴⁰, πράττοντας τὰ πάντα μέσα στὸ φῶς, νὰ γίνουμε κι ἡμεῖς φῶς, γιὰ νὰ λάμπομε καὶ στοὺς ἄλλους⁴¹, ποὺ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ φωτός. Κι ἂν ἐννοήσουμε τὸ Χριστὸ ὡς ἀγιασμό⁴², ἀπομακρύνοντας τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ κάθε βέβηλη κι ἀκάθαρτη πράξη, θὰ τοὺς ἀποδείξουμε ἀληθινοὺς κοινωνοὺς τοῦ ὀνόματός του, ὁμολογώντας μὲ τὴ ζωὴ μας τὴ δύναμη τοῦ ἀγιασμοῦ μὲ ἔργα καὶ ὄχι μὲ λόγια.

Ὅταν διδαχτήκαμε πάλι ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπολύτρωση, αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ὡς λύτρο γιὰ μᾶς, μὲ τὸ νόημα τοῦ λόγου αὐτοῦ μαθαίνομε ὅτι σὰ νὰ ἔχει καταβάλει στὸν καθένα μας ὡς ἀξία τῆς ψυχῆς μας τὴν ἀθανασία μᾶς ἔκανε δικό του κτῆμα ἡμᾶς ποὺ μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὸ θάνατο μὲ τὴ ζωὴ. Ἄν λοιπὸν γίναμε δούλοι ἐκείνου ποὺ μᾶς ἐξαγόρασε, τὰ βλέμματά μας θὰ στρέφονται ἀσφαλῶς πρὸς τὸν Κύριό μας, ἐπειδὴ δὲν ζοῦμε πιά γιὰ τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ γι' αὐτὸν ποὺ μᾶς ἀπόκτησε μὲ ἀντάλλαγμα τὴ ζωὴ⁴³. Δὲν εἴμαστε πιά κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀλλὰ κύριος τῶν ἰδίων του κτημάτων εἶναι αὐτὸς ποὺ τὰ ἀγόρασε καὶ τὰ κτήματά του εἴμαστε ἡμεῖς. Νόμος λοιπὸν τῆς ζωῆς μας θὰ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου μας. Ὅπως ὅταν μᾶς δυνάστευε ὁ θάνατος ἴσχυε σ' ἡμᾶς ὁ νόμος τῆς ἀμαρτίας, ἔτσι ὅταν γίναμε κτῆμα τῆς ζωῆς, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προσαρμοστοῦμε πρὸς τὸν τρόπο ζωῆς ποὺ ἐπικρατεῖ, μήπως τυχὸν παραβοῦμε τὸ θέλημα τῆς ζωῆς κι αὐτο-

40. Β' Κορ. 4,2. 41. Ματθ. 5,15.

42. Α' Κορ. 1,30. 43. Ματθ. 16,26.

διάνοια προσοικειώσει ἡμᾶς τῷ Χριστῷ, κᾶν πάσχα αὐτὸν εἶναι κᾶν ἀρχιερέα παρὰ τοῦ Παύλου ἀκούσωμεν. Ἐτύθη γὰρ ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάσχα Χριστός· ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ὁ προσαγαγὼν τῷ Θεῷ τὴν θυσίαν οὐκ ἄλλος τίς ἐστι παρ' αὐτὸν τὸν Χριστόν. 5 «Ἐαυτόν», γὰρ φησιν. «ἀνήνεγκε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν».

Οὐκοῦν τοῦτο διὰ τούτων μανθάνομεν, ὅτι ὁ πρὸς ἐκεῖνον βλέπων, τὸν ἑαυτὸν προσαγαγόντα προσφορὰν καὶ θυσίαν καὶ πάσχα γενόμενον, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν παραστήσει τῷ Θεῷ θυσίαν 10 ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον, λογικὴ λαρεία γενόμενος· ὁ δὲ τρόπος τῆς ἱερουργίας ἐστὶ τὸ «μὴ συσχηματίζεσθαι τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθαι τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς αὐτοῦ ἐν τῷ δοκιμάζειν, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον». Οὐ γὰρ ἐστὶ ζώσης τῆς σαρκὸς καὶ μὴ κατὰ τὸν πνευματικὸν ἱερουρ- 15 γηθείσης νόμον τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῇ δειχθῆναι· «διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεὸν καὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Οὐδὲ γὰρ δύναται», ἕως ἂν ζῆ ἢ σάρξ, ἧς διὰ τῆς ζωοποιοῦ θυσίας ἱερουργηθείσης διὰ τοῦ νεκρῶσαι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς μέλη, δι' ὧν ἐνεργεῖται τὰ πάθη, ἀνεμποδίστως τὸ εὐάρε- 20 στον καὶ τέλειον θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ζωῇ τῶν πεπιστευκότων κατορθωθήσεται. Οὕτω καὶ ἱλαστήριον ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Χριστὸς νοούμενος διδάσκει τὸν ταῦτα νοήσαντα αὐτὸν ἕκαστον γενέσθαι ἑαυτῷ ἱλαστήριον, διὰ τῆς τῶν μελῶν νεκρώσεως τὴν ψυχὴν ἀφαγιζόντα. Ὅταν δὲ «δόξης ἀπαύγασμα» καὶ «χαρακτῆρ ὑπο- 25 στάσεως» ὁ Χριστὸς λέγεται, τῆς προσκυνουμένης αὐτοῦ μεγαλοσύνης διὰ τῶν ρημάτων τούτων τὰς ἐννοίας ἀναλαμβάνομεν. Ὁ γὰρ θεόπνευστος ὡς ἀληθῶς καὶ θεοδίδακτος Παῦλος, ὁ ἐν τῷ βάθει τοῦ πλοῦτου τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῶν θείων μυστηρίων διερευνώμενος, τὰς γινομένας

44. Α' Κορ. 5,7. 45. Ἑβρ. 4,14.

46. Ἐφ. 5,2. Α' Τιμ. 2,6. 47. Ρωμ. 12,2.

μολήσομε πάλι πρὸς τὸν σκληρὸ τύραννο τῶν ψυχῶν μας, ἐννοῶ τὸ θάνατο, μὲ τὶς ἁμαρτίες μας. Ἡ ἴδια σκέψη θὰ μᾶς προσοικειώσει μὲ τὸ Χριστό, εἴτε πάσχα μᾶς πεῖ ὁ Παῦλος πῶς εἶναι εἴτε ἀρχιερέας⁴⁴. «Γιατὶ ἀληθινὰ θυσιάστηκε γιὰ μᾶς τὸ Πάσχα ὁ Χριστός»⁴⁵. Ἀλλὰ ὁ ἱερέας ποὺ πρόσφερε τὴ θυσία στὸ Θεὸ δὲν εἶναι κανένας ἄλλος, παρὰ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Γιατὶ λέει, «πρόσφερε τὸν ἑαυτό του προσφορὰ καὶ θυσία γιὰ χάρη μας»⁴⁶.

Ἄπὸ αὐτὰ λοιπὸν διδασκόμαστε τοῦτο· ὅποιος βλέπει ὅτι ἐκεῖνος πρόσφερε προσφορὰ τὸν ἑαυτό του κι ἔγινε θυσία καὶ πάσχα, θὰ παραστήσει κι ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του στὸ Θεὸ θυσία ζωντανή, ἀγία, εὐάρεστη καὶ θὰ γίνεи λατρεία λογική. Καὶ ὁ τρόπος τῆς λατρείας εἶναι «νὰ μὴ συμμορφώνεται στὴ νοοτροπία τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ νὰ μεταμορφώνεται μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ νοῦ του, γιὰ νὰ διακρίνει ποιό εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθό, τὸ εὐάρεστο καὶ τὸ τέλειο»⁴⁷. Γιατὶ δὲ γίνεται νὰ ζεῖ ἡ σάρκα καὶ χωρὶς νὰ ἔχει ἀγιαστεῖ κατὰ τὸν πνευματικὸ νόμο νὰ δειχτεῖ μὲ αὐτὴ τὸ ἀγαθὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· «γιατὶ τὸ σαρκικὸ φρόνημα εἶναι ἔχθρα κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ὑποτάσσεται στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ἐξάλλου καὶ μπορεῖ»⁴⁸. Ὅσο ἡ σάρκα ζεῖ ἀγιασμένη ἀπὸ τὴ ζωοποιὸ θυσία μὲ τὴ νέκρωση τῶν γήινων μελῶν ποὺ ἐνεργοῦν τὰ πάθη⁴⁹, θὰ πραγματοποιηθεῖ ἀνεμπόδιστα στὴ ζωὴ ὅσων πίστεψαν τὸ εὐάρεστο καὶ τέλειο θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἴδιο κι ὅταν ἐννοήσομε τὸ Χριστὸ ὡς ἐξίλαστήριο θῦμα⁵⁰ μὲ τὴ χύση τοῦ αἵματός του, διδάσκει αὐτὸν ποὺ σκέφτηκε τὸ πράγμα αὐτὸ νὰ γίνεи ὁ καθένας τὸ ἱλαστήριο τοῦ ἑαυτοῦ του, ποὺ ἀγνίζει τὴν ψυχὴ του μὲ τὴ νέκρωση τῶν μελῶν. Κι ὅταν ἀκούσεις ὅτι ὁ Χριστὸς λέγεται ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ σφραγίδα τῆς θείας ὑπόστασης⁵¹, μὲ τὶς λέξεις αὐτὲς σχηματίζομε μέσα μας τὶς ἐννοιες τῆς προσκυνητῆς μεγαλοσύνης του. Γιατὶ ὁ θεόπνευστος ἀληθινὰ καὶ θεοδίδακτος ὁ Παῦλος ἐρευνώντας τὰ ἀδηλα καὶ ἀπόκρυφα θεῖα μυστήρια⁵² μέσα στὸ βάθος τῆς ἀπειρης σοφίας καὶ γνώσης τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ λό-

48. Ρωμ. 8,7.

49. Κολ. 3,5.

50. Ρωμ. 3,25.

51. Ἐβρ. 1,3.

52. Ρωμ. 11,33.

αὐτῷ θεόθεν ἐλλάμψεις περὶ τῆς τῶν ἀνεξερευνητῶν τε καὶ ἀνεξι-
 χνιάστων κατανοήσεως, ἀτονωτέραν ἔχων τῆς διανοίας τὴν
 γλωτταν, καθὼς ἐχώρει ἢ ἀκοή τῶν δεχομένων τὴν σύνεσιν αὐτοῦ
 τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ δι' ἐναυσμάτων τινῶν ὑπέδειξεν, ὅσον ὑπουρ-
 5 γεῖν τῇ διανοίᾳ δυνατῶς εἶχεν ὁ λόγος, τοσοῦτον φθεγγόμενος.
 Πάτα γὰρ ὅσα χωρεῖ ἢ ἀνθρωπίνη δύναμις περὶ τῆς θείας φύσεως
 κατανοήσας, ἀνέφικτόν τε καὶ ἀνεπίληπτον λογισμοῖς ἀνθρωπίνους
 τὸν τῆς ὑπερκειμένης οὐσίας ἀποφαίνεται λόγον.

Διὸ τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα λέγων, εἰρήνην καὶ δύναμιν καὶ
 10 ζωὴν καὶ δικαιοσύνην καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν
 περὶ αὐτῆς ἐκείνης λόγον ἄληπτον εἶναι παντελῶς διωρίσατο, εἰ-
 πὼν μῆτε ἐωρᾶσθαι ποτε τὸν Θεὸν μῆτε ὀφθήσεσθαι. « Ὅν εἶδε »,
 γὰρ φησιν, « ἀνθρώπων οὐδεὶς, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται ». Διὰ τοῦτο ἀνα-
 ζητῶν πῶς ὀνομάσει τὸ μὴ δυνάμενον λογισμοῖς ληφθῆναι, ὡς οὐχ
 15 εὔρεν ἐμφαντικὸν ὄνομα τῆς τῶν ἀκαταλήπτων ἐρμηνείας, « δό-
 ξαν » καὶ « ὑπόστασιν » ὀνόμασε τὸ ὑπερκείμενον παντὸς ἀγαθοῦ,
 τὸ μῆτε νοούμενον ἀξίως μῆτε φραζόμενον. Τὴν μὲν οὖν ὑπερκει-
 μένην τῶν ὄντων οὐσίαν ἀφήκεν ἀκατονόμαστον, τὸ δὲ συναφές τε
 καὶ ἀδιάστατον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα διερμηνεύων καὶ τὸ τῷ
 20 ἀορίστῳ τε καὶ αἰδίῳ Πατρὶ ἀορίστως τε καὶ αἰδίως συνθεωρού-
 μενον « ἀπαύγασμα δόξης » καὶ « χαρακτῆρα ὑποστάσεως » προσα-
 γορεύει, τῷ μὲν « ἀπαυγάσματι » τὸ συμφυὲς ἐνδεικνύμενος, τῷ δὲ
 « χαρακτῆρι » τὸ ἰσοστάσιον. Οὔτε γὰρ ἀγῆς πρὸς τὴν ἀπαυγάζου-
 σαν φύσιν ἐπινοεῖται τι μέσον, οὔτε τις τοῦ χαρακτῆρος ἐλάττωσις
 25 πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηριζομένην ὑπόστασιν, ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν
 ἀπαυγάζουσαν φύσιν νοήσας καὶ τὸ ἀπαύγασμα ταύτη πάντως συγ-
 κατενόησε, καὶ ὁ τὸ μέγεθος τῆς ὑποστάσεως ἐν νῷ λαβὼν, τῷ
 ἐπιφαινομένῳ χαρακτῆρι πάντως ἐμμετρεῖ καὶ τὴν ὑπόστασιν. Διὸ
 καὶ « μορφήν Θεοῦ » λέγει τὸν Κύριον, οὐ κατασμικρύνων τῇ τῆς

γος του ήταν πιό αδύνατος από τη διάνοιά του, φανέρωσε με κάποια σπινθηρίσματα, όσο μπορούσε να δεχτεί ή άκοή των άκροατών, τη γνώση του για τὰ μυστήρια, τούς φωτισμούς που έλαβε από τὸ Θεὸ για τὴν κατανόηση τῶν ανεξερευνήτων και ανεξιχνίαστων⁵³, λέγοντας τόσα, ὅσα μπορούσε να ἐξυπηρετήσει ὁ λόγος τὴ διάνοιά του. Κατανοώντας ὅσα χωρεῖ ἡ ἀνθρώπινη δύναμη για τὴ θεία φύση, διακηρύττει ὅτι ὁ ὀρισμὸς τῆς ἀνωτέρας οὐσίας εἶναι ἀνεφικτος και ἀσύλληπτος ἀπὸ τούς λογισμούς τῶν ἀνθρώπων.

Γι' αὐτὸ ἀναφέροντας τὰ ὅσα θεωροῦσε γι' αὐτήν, εἰρήνη, δύναμη, ζωή, δικαιοσύνη, φῶς ἀλήθεια και τὰ παρόμοια, καθόρισε ὅτι ὁ ὀρισμὸς αὐτῆς τῆς ἴδιας εἶναι ὀλότελα ἀσύλληπτος, λέγοντας ὅτι οὔτε εἶχε δεῖ κανέναν τὸ Θεὸ οὔτε και θὰ τὸν δεῖ. Γιατι λέει, «Αὐτὸν ποὺ δὲν εἶδε κανένας ἄνθρωπος, οὔτε να τὸν δεῖ μπορεῖ»⁵⁴. Γι' αὐτὸ ἀναζητώντας πῶς να ὀνομάσει αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖ να τὸ συλλάβει ὁ λογισμὸς, καθῶς δὲ βρῆκε ὀνομα ποὺ να φανερώνει τὴν ἐρμηνεία τῶν ἀκατάληπτων, αὐτὸ ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἀγαθὸ, ποὺ οὔτε μπορεῖς να τὸ νοήσεις ὅπως τοῦ ἀξίζει οὔτε να τὸ ἐκφράσεις, τὸ ὀνόμασε «δόξα» και «ὕπόσταση». Ἄφησε λοιπὸν δίχως ὀνομα τὴν οὐσία ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ὄντα, ἐνῶ διερμηνεύοντας τὴ συνάφεια και τὸ ἀχώριστο τοῦ Υἱοῦ με τὸν Πατέρα, αὐτὸν ποὺ συνθεωρεῖται ἀπεριόριστα και αἰώνια μαζί με τὸν ἀπεριόριστο και αἰώνιο Πατέρα τὸν ὀνομάζει «ἀπαύγασμα τῆς δόξας» και «σφραγίδα τῆς ὑπόστασης». Με τὴ λέξη «ἀπαύγασμα» δείχνει τὴν ἀπόλυτη συνάφεια, ἐνῶ με τὴ λέξη «σφραγίδα» δείχνει τὴν ἰσοτιμία. Γιατι δὲν μπορούμε να διανοηθοῦμε κάποια ἀπόσταση οὔτε ἀνάμεσα στη λάμψη και στη φύση ποὺ τὴν ἀπαυγάζει οὔτε κάποιο θάμνωμα τῆς σφραγίδας σὲ σχέση με τὴν ὑπόσταση ποὺ ἀπεικονίζει. Ἄλλὰ αὐτὸς ποὺ σκέφτηκε τὴ φύση ποὺ ἀπαυγάζει σκέφτηκε μαζί ὀπωςδήποτε και τὸ ἀπαύγασμα, κι ἐκεῖνος ποὺ ἔβαλε στὸ νοῦ του τὸ μέγεθος τῆς ὑπόστασης, ἀνάλογα με τὴ σφραγίδα ποὺ φαίνεται σ' αὐτὴ μετῶ ὀπωςδήποτε και τὴν ὑπόσταση. Γι' αὐτὸ και ὀνομάζει τὸν Κύριο «μορφὴ Θεοῦ»⁵⁵, χωρὶς φυσικὰ να ἐλαττώνει τὸν

53. Β' Κορ. 12,4.

54. Α' Τιμ. 6,16.

55. Φιλ. 2,6.

μορφῆς ἐννοία τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς μορφῆς ἐνδεικνύμενος, ἧ ἐνθεωρεῖται τοῦ Πατρὸς ἡ μεγαλειότης, οὐδαμοῦ τῆς ἰδίας μορφῆς ὑπερπίπτουσα οὐδὲ ἔξω τοῦ περὶ αὐτὴν χαρακτήρος εὐρισκομένη. Ἐμορφον γὰρ καὶ ἀκαλλῆς περὶ τὸν Πατέρα οὐδέν, ὃ μὴ τῇ ὠραιότητι τοῦ Μονογενοῦς ἐπαγάλλεται· διό φησιν ὁ Κύριος ὅτι «ὁ ἑώρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα», σημαίνων διὰ τούτου τὸ μῆτε ἔλλειψίν τινα εἶναι μῆτε ὑπέρπτωσιν». Ἄλλὰ καὶ φέρειν αὐτὸν λέγων τὰ σύμπαντα τῷ τῆς δυνάμεως ρήματι, λύει τῶν τὰ ἀνεξερευνήτα πολυπραγμονούντων τὴν ἀμηχανίαν, οἱ τὸν περὶ τῆς ὕλης ἀναζητοῦντες λόγον οὐδαμοῦ τῆς πολυπραγμοσύνης ἴστανται, πόθεν, λέγοντες, τῷ ἀδῶφ ἡ ὕλη, καὶ πῶς τὸ ποσὸν ἐκ τοῦ ἀπῶσου καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἀσχηματίστου τῷ σχῆμα, καὶ ἐκ τοῦ ἀοράτου τὸ χροῶμα καὶ ἐκ τοῦ ἀορίστου τὸ τοῖς ἰδίοις μέτροις ἐμπερατοῦμενον; Καὶ εἰ μηδεμία ποιότης περὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, πόθεν ἐμπλέκεται ταῖς περὶ αὐτὴν ποιότησιν ἡ ὕλη; Πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ζητουμένων λύει ὁ εἰπὼν, ὅτι τὰ σύμπαντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ φέρει ὁ λόγος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς γένεσιν. Πάντα γάρ, ὅσα περὶ τὴν ὕλην ἐστὶ καὶ ὅσα τὴν αὐτὴν εἴληχε φύσιν, μίαν αἰτίαν ἔχει τῆς ὑποστάσεως, τὸ ρῆμα τῆς ἀφράστου δυνάμεως. Ἐκ δὲ τούτων παιδευόμεθα τὸ πρὸς αὐτὸν βλέπειν, ἀφ' οὗ τῶν ὄντων ἐστὶν ἡ γένεσις. Εἰ γὰρ ἐκεῖθεν εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήκαμεν, ἀνάγκη πᾶσα μὴδὲν ἔξω τῆς γνώσεως πιστεύειν εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἔσμεν καὶ ἀφ' οὗ γεγόναμεν καὶ εἰς ὃν ἀναλύομεν. Ταύτη δὲ τῇ διανοίᾳ συγκατορθοῦται κατὰ τὸ εἰκὸς τὸ κατὰ τὴν ζωὴν ἀναμάρτητον. Τίς γὰρ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ζῆν πιστεύων μάρτυρα τῆς ἀπεμφαινούσης ζωῆς τολμήσει ποιήσασθαι τὸν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐκάστου ζωὴν περιέχοντα.

Κύριο με την έννοια τῆς μορφῆς, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ μέγεθος τοῦ Θεοῦ με τὴ μορφή, ὅπου βλέπομε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Πατέρα, τὸ ὁποῖο δὲν προχωρεῖ πουθενά πέρα ἀπὸ τὴ δική του μορφή οὔτε βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ σφραγίδα του. Γιατὶ στὸν Πατέρα δὲν ὑπάρχει τίποτε πὺ νὰ εἶναι δίχως μορφή καὶ δίχως ὠραιότητα πὺ νὰ μὴν εὐφραίνεται με τὴν ὁμορφιά τοῦ Μονογενοῦς. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Κύριος «ὅποιος ἔχει δεῖ ἐμένα, εἶδε τὸν Πατέρα»⁵⁶. Μ' αὐτὸ δηλώνει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε κάποια ἔλλειψη οὔτε κάποιος πλεονασμός. Λέγοντας πάλι ὅτι αὐτὸς σηκώνει τὰ σύμπαντα με τὸ λόγο τῆς δυνάμεως του⁵⁷, διαλύει τὴν ἀμηχανία ἐκείνων πὺ ἐπιχειροῦν τὴν ἔρευνα τῶν ἀνεξερεύνητων. Αὐτοὶ ἀναζητώντας τὴν αἰτία τῆς ὕλης δὲ σταματοῦν πουθενά τὴ φλύαρη ἀναζήτησή τους, ρωτώντας πὺ βρῆκε τὴν ὕλη ὁ ἄυλος, πῶς τὸ ποσὸ προῆλθε ἀπὸ τὸ ἄποσο καὶ ἀπὸ τὸ ἀσχημάτιστο τὸ σχῆμα, ἀπὸ τὸ ἀόρατο τὸ χρῶμα καὶ ἀπὸ τὸ ἀπεριόριστο αὐτὸ πὺ περατώνεται στὰ ἴδια του ὄρια; Κι ἂν στὸ ἀπλὸ καὶ ἀσύνθετο δὲν ὑπάρχει καμιά ποιότητα, πῶς ἐμπλέκεται ἡ ὕλη στὶς ποιότητες πὺ ἀναφέρονται σ' αὐτήν; Ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια ζητήματα τὰ λύει αὐτὸς πὺ εἶπε ὅτι ὁ Λόγος με τὴ δύναμη τῆς προσταγῆς του ὀδηγεῖ τὰ σύμπαντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴ γένεση. Γιατὶ ὅλα, ὅσα ἀναφέρονται στὴν ὕλη καὶ ὅσα ἔχουν λάχει τὴν ἄυλη φύση, ἔχουν τὴν ἴδια αἰτία τῆς ὑπόστασής τους, τὴν προσταγὴ τῆς ἀνείπωτης δυνάμεως. Κι ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε ν' ἀτενίζομε σ' αὐτόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται ἡ γένεση τῶν ὄντων. Ἄν δηλαδὴ ἤλθαμε ἀπὸ ἐκεῖ στὸ εἶναι καὶ ὑπάρχομε μέσα σ' αὐτόν, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ πιστεύομε ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ γνώση ἐκείνου μέσα στὸν ὁποῖο εἴμαστε καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖα ἔχομε γίνεαι καὶ στὸν ὁποῖο ἐκδημοῦμε. Μὲ αὐτὴ τὴ νοοτροπία πραγματοποιεῖται ὅπως εἶναι φυσικὸ ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἀμαρτίας στὴ ζωὴ μας. Γιατὶ ποιός, πὺ πιστεύει ὅτι προέρχεται ἀπὸ αὐτόν καὶ μέσω αὐτοῦ καὶ ζεῖ μέσα σ' αὐτόν⁵⁸, θὰ τολμήσει νὰ κάνει μάρτυρα τῆς ἀμαρτωλῆς ζωῆς αὐτόν πὺ ἔχει μέσα του τὴ ζωὴ τοῦ καθενός;

121811992

56. Ἰω. 14,10.

57. Ἐβρ. 1,3.

58. Ρωμ. 11,36.

«Βρῶμα» δὲ καὶ «πόμα πνευματικὸν» ὀνομάζων τὸν Κύριον ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ταῦτα διὰ τῶν λεγομένων νοεῖν ὑποτίθεται, ὅτι οὐ μονοειδῆς ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἀλλὰ τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸ αἰσθητὸν συγκεκραμένου ἰδιάζουσα καθ' ἑκάτερον τῶν ἐν ἡμῖν θε-
 5 ωρουμένων ἐστὶν ἡ τροφή, τῆς μὲν αἰσθητῆς βρώσεως τὸ σῶμα διακρατούσης, τῆς δὲ πνευματικῆς τροφῆς τὴν ψυχικὴν ἐμποιοῦσης ἡμῖν εὐεξίαν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ στερεόν τε καὶ ὑγρὸν τῆς τροφῆς μετ' ἀλλήλων μιγνύμενα συντηρητικὰ τῆς φύσεως γίνεται, διὰ τῆς καταλλήλου πέψεως ἑκάστῳ τῶν ἐν ἡμῖν στοι-
 10 χειωδῶς συγκεκραμένων καταμιγνύμενα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναλογικῶς ὁ Παῦλος καὶ τὴν νοητὴν καταμερίζει τροφήν, «βρῶσιν» ὀνομάζων καὶ «πόσιν» τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, πρὸς τὴν χρεῖαν τῶν προσφερομένων οἰκείως μεθαρμολζόμενον. Τοῖς μὲν γὰρ ἀτονοῦσι καὶ ἐκκελυμένοις ἄρτος γίνεται, στηρίζων καρδίαν ἀνθρώ-
 15 που, τοῖς δὲ κεκμηκόσι διὰ τὴν πρὸς τὸν βίον τοῦτον ταλαιπωρίαν καὶ διὰ τοῦτο γενομένοις διψῶδεσιν οἶνος γίνεται, τὴν καρδίαν εἰς εὐφροσύνην ἄγων.

Νοεῖν δὲ χρῆ διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, δι' οὗ τρέφεται ἡ ψυχὴ καταλλήλως τῇ χρεῖᾳ τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν προσ-
 20 δεχομένη κατὰ τὸ αἶνιγμα τοῦ προφήτου, ὃς τόπῳ χλόης καὶ ὕδατι ἀναπαύσεως τὴν ἐκ τοῦ λόγου γινομένην τοῖς κεκμηκόσι παραμυθίαν διασημαίνει. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸ μυστήριόν τις βλέπων βρῶμα καὶ πόμα πνευματικὸν κυρίως ὀνομάζεσθαι λέγοι τὸν Κύριον, οὐδὲ τοῦτο τῆς κυρίας ἐμφάσεως ἀπεξένεται· ἀληθῶς γὰρ ἡ σὰρξ αὐ-
 25 τοῦ βρῶσις ἐστὶ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῆς προρρηθείσης διανοίας πᾶσι κατ' ἐξουσίαν ἐστὶν ἡ μετουσία τοῦ Λόγου, ὃς γίνεται βρῶμα καὶ πόμα προσφερόμενον ἀδιακρίτως ὑπὸ τῶν ἐπιζητούντων αὐτὸν λαμβανόμενος· ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ἐννοίας οὐκέτι ἀνεξέταστος ἐστὶ καὶ ἀδιάκριτος ἢ τῆς τοιαύ-
 30 τῆς τροφῆς τε καὶ πόσεως μετουσία, οὕτω τοῦ Ἀποστόλου προσδιορίσαντος ὅτι «δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ

Ὄνομάζοντας πάλι τὸν Κύριο ὁ θεῖος Ἀπόστολος βρώση καὶ πόση⁵⁹ πνευματικὴ, μᾶς ἀφήνει νὰ σκεφτοῦμε ὅτι μ' αὐτὰ ἐννοεῖ τὰ ἐξῆς· ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲν εἶναι μονοδιάστατη, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔχει ἀναμιχθεῖ σ' αὐτὴν τὸ νοητὸ μὲ τὸ αἰσθητό, γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτὰ πὸ νοοῦνται σ' ἐμᾶς ὑπάρχει ἰδιαίτερη τροφή, ἢ αἰσθητὴ τροφή συγκροτεῖ τὸ σῶμα καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή μᾶς προξενεῖ τὴν εὐεξία τῆς ψυχῆς μας. Ἀλλ' ὅπως στὸ σῶμα ἢ στερεὰ καὶ ὑγρὴ τροφή μὲ τὴν ἀνάμειξή τους γίνονται τὰ συντηρητικὰ τῆς φύσης μας, καθὼς μὲ τὴν κατάλληλη πέψη ἀνακατεύονται μὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ πὸ ἀποτελοῦν βασικὸ κρᾶμα μέσα μας, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κατ' ἀναλογία ὁ Παῦλος διαχωρίζει καὶ τὴ νοητὴ τροφή, ὀνομάζοντας τὸ ἴδιο πράγμα βρώση καὶ πόση πὸν προσαρμύζεται κατάλληλα στὴν ἀνάγκη ὅσων τὴ δέχονται. Στους ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατους γίνεται ψωμί πὸν στηρίζει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου· στους κουρασμένους ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ πὸν γι' αὐτὸ νιώθουν μεγάλη δίψα γίνεται κρασί, πὸν κάνει τὴν καρδιά νὰ χαίρεται⁶⁰.

Μὲ αὐτὰ πὸν εἰπώθηκαν πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὴ δύναμη τοῦ Λόγου, πὸν τρέφει τὴν ψυχὴ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη πὸν ἔχει δεχόμενὴ ἀπ' αὐτὸν τὴ χάρη, μετὰ τὴν αἰνιγματώδη διατύπωση τοῦ προφήτη, πὸν ὑποδηλώνει τὴν ἀνακούφιση πὸν προκαλεῖ ὁ Λόγος στους κουρασμένους μὲ τόπο χλοερὸ καὶ νερὸ πὸν ἀναπαύει⁶¹. Ἄν τῶρα κανένας ἀποβλέπει καὶ στὴ μυστικὴ σημασία καὶ λέει ὅτι «βρῶμα καὶ πόμα πνευματικὸ» ὀνομάζει κυρίως τὸν Κύριο, οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι ξένο ἀπὸ τὸ κύριο νόημα. Γιατὶ ἀληθινὰ ἡ σάρκα τοῦ εἶναι βρώση καὶ τὸ αἷμα τοῦ εἶναι ἀληθινὴ πόση⁶². Ἀλλὰ στὸ νόημα πὸν προτάχθηκε ἢ μετουσία τοῦ λόγου εἶναι κοινὸ δικαίωμα ὅλων, πὸν γίνεται τροφή καὶ ποτὸ καὶ προσφέρεται χωρὶς διάκριση καὶ τὸν παίρνουν ὅσοι τὸν ἐπιζητοῦν. Στὸ δεύτερο νόημα, ἢ μετάληψη τῆς τροφῆς αὐτῆς καὶ τῆς πόσης δὲ γίνεται χωρὶς ἐξέταση καὶ ἀδιακρίτως, ὅπως τὸ προσδιορίζει καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγοντας· «ὡς ἐξετάζει κανένας τὸν ἑαυτὸ του καὶ μετὰ νὰ τρώει ἀπὸ

59. Α' Κορ. 10,3-4. 60. Ψαλμ. 103,15.

61. Ψαλμ. 22,2. 62. Ἰω. 6,55.

ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ δὲ ἀναξίως ἐσθίων
 καὶ πίνων κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Πρὸς ὃ μοι δοκεῖ καὶ ὁ
 εὐαγγελιστῆς βλέπων ἡσφαλισμένως τὸ τοιοῦτον παρασημήνα-
 σθαι, ὅτε ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μυστικοῦ πάθους ὁ εὐσχήμων ἐκεῖνος
 5 βουλευτῆς ἀσπίλω τε καὶ καθαρᾷ τῇ σινδόνι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου
 διαλαβὼν καινῷ τε καὶ καθαρῷ τῷ μνήματι ἐναπέθετο· ὥστε νό-
 μων πᾶσιν ἡμῖν τό τε τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα γενέσθαι καὶ τὸ
 τοῦ εὐαγγελιστοῦ παρατήρημα τοῦ καθαρᾷ τῇ συνειδήσει τὸ ἅγιον
 ὑποδέχεσθαι σῶμα· εἴ ποῦ τις ἐξ ἁμαρτίας εἶη κηλὶς, τῷ ὕδατι τῶν
 10 δακρῶν αὐτὴν ἀπορρῦψαντας. Ἀλλὰ καὶ «πέτρα» λεγόμενος ὁ
 Χριστός, ὠφελήσει διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἡμᾶς, ἐν τῷ παγίῳ τε
 καὶ ἀμεταθέτῳ τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς καὶ ἐν τῷ στερρῶς ἔχειν
 πρὸς τὴν τῶν παθημάτων ὑπομονὴν καὶ διὰ τοῦ πρὸς πᾶσαν προσ-
 βολὴν ἁμαρτίας ἀντίτυπον καὶ ἀνένδοτον τὴν ψυχὴν ἐπιδείκνυ-
 15 σθαι· διὰ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων πέτρα καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα,
 μιμούμενοι, καθὼς ἐστὶ δυνατόν, ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει τὸ ἄτρεπτον
 τοῦ Δεσπότη καὶ ἀμετάθετον. Εἰ δὲ ὁ αὐτὸς παρὰ τοῦ σοφοῦ ἀρχι-
 τέκτονος καὶ «θεμέλιος πίστεως» καὶ «γωνίας κεφαλῆ» ὀνομάζε-
 ται, οὐδὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου συνεισφορὰν ἀσυν-
 20 τελὲς ἡμῖν ἐπιδειχθήσεται. Διδασκόμεθα γὰρ διὰ τούτων, ὅτι πάσης
 ἀγαθῆς πολιτείας καὶ παντὸς ἀγαθοῦ μαθήματός τε καὶ ἐπιτηδεύ-
 ματος καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ὁ Κύριος. Ἡ τε γὰρ ἐλπίς, ἣν ἀντὶ
 τῆς κεφαλῆς νοοῦμεν, πρὸς ἣν πάντα βλέπει τὰ κατ' ἀρετὴν σπου-
 दाζόμενα, ἐκεῖνός ἐστιν, οὕτως ὀνομασμένος παρὰ τοῦ Παύλου,
 25 καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὑψηλῆς ταύτης τοῦ βίου πυργοποιΐας ἢ εἰς αὐτὸν γί-
 νεται πίστις, ἐφ' ἧς οἷόν τινα θεμέλιον τὰς ἀρχὰς τοῦ βίου κατα-
 βαλλομένων ἡμῶν καὶ διὰ τῶν καθημερινῶν κατορθωμάτων τὰς
 καθαρὰς ἐννοίας τε καὶ ἐνεργείας νομοθετούντων, οὕτως ἢ τοῦ
 παντὸς κεφαλῆ καὶ ἡμετέρα γίνεται κεφαλῆ, τοῖς δυσὶ τῆς ζωῆς
 30 ἡμῶν τοίχοις, τοῖς τε κατὰ σῶμα καὶ ψυχὴν, δι' εὐσχημοσύνης καὶ
 καθαρότητος ἐποικοδομουμένοις διὰ τῆς διαγωνίου συμφυΐας ἑαυ-

τὸν ἄρτο καὶ νὰ πίνει ἀπὸ τὸ ποτήριο. "Ὅποιος ὅμως τρώγει καὶ πίνει ἀνάξια, τρώει καὶ πίνει γιὰ τὴν καταδίκη του»⁶³. Σ' αὐτὸ νομίζω ἀπέβλεπε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ αὐτὸ δήλωσε ἀσφαλῶς, ὅταν τὸν καιρὸ τοῦ μυστικοῦ πάθους ἐκεῖνος ὁ «εὐσχήμων βουλευτῆς» μὲ τὸ ἄσπιλο καθαρὸ σεντόνι τύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἀπέθεσε στὸ καινὸ καὶ καθαρὸ μνημεῖο⁶⁴, ὥστε νὰ γίνει νόμος σὲ ὅλους ἐμᾶς τόσο τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου ὅσο καὶ ἡ παρατήρηση τοῦ εὐαγγελιστῆ νὰ ὑποδεχόμαστε μὲ καθαρὴ συνείδηση τὸ ἅγιο σῶμα κι ἂν ὑπάρχει κάποια κηλίδα ἀπὸ ἁμαρτία, νὰ τὴν ξεπλένομε μὲ τὰ δάκρυα. Ἄλλὰ καὶ πέτρα ὅταν λέγεται ὁ Χριστός⁶⁵, καὶ πάλι θὰ μᾶς ὠφελήσῃ μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα· θὰ μᾶς ὠφελήσῃ μὲ τὴν ἀμετάθετη παραμονή μας στὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς, μὲ τὴ σταθερότητά μας στὸ νὰ ὑπομένομε παθήματα καὶ μὲ τὸ νὰ δείχνομε σὲ κάθε προσβολὴ τῆς ἁμαρτίας ψυχὲς ἀκατάβλητες κι ἀνένδοτες. Μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια θὰ γίνομε κι ἐμεῖς πέτρα, ἀποδίδοντας, ὅσο εἶναι δυνατό, στὴν τρεπτὴ φύση μας τὸν ἄτρεπτο καὶ ἀμετάβλητο χαρακτήρα τοῦ Κυρίου μας. Ἄν τώρα ὁ ἴδιος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ σοφὸ ἀρχιτέκτονα θεμελιόπετρα⁶⁶ τῆς πίστεως καὶ ἀγκωνάρι κεφαλικό⁶⁷, καὶ αὐτὸ δὲ θὰ φανεῖ ἄχρηστο στὴ συμβολὴ του στὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς. Μὲ αὐτὰ διδασκόμαστε ὅτι γιὰ ὅλη τὴν ἐνάρετη ζωὴ καὶ γιὰ κάθε ὠφέλιμο μάθημα καὶ ἔργο ἀρχὴ καὶ τέλος εἶναι ὁ Κύριος. Καὶ ἡ ἐλπίδα δηλαδὴ⁶⁸, πού τὴ θεωροῦμε ὡς κεφαλὴ, ὅπου ἀποβλέπουν ὅλες οἱ προσπάθειές μας γιὰ τὴν ἀρετὴ, εἶναι ἐκεῖνος, ὅπως τὸν ὀνόμασε ὁ Παῦλος, καὶ ἀρχὴ πάλι γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ψηλοῦ πύργου τῆς ζωῆς γίνεται ἡ πίστις σ' αὐτόν. Καταβάλλοντας πάνω σ' αὐτὴν ὅπως ἐπάνω στὸ θεμέλιο τὶς ἀρχές τῆς ζωῆς μας καὶ νομοθετώντας μὲ τὶς καθημερινές μας πράξεις ἀρετῆς τὶς καθαρὲς ἐννοιες κι ἐνέργειες, ἔτσι ἡ κεφαλὴ τοῦ παντὸς γίνεται καὶ δική μας κεφαλὴ, ὅπου πάνω της προσαρμόζονται οἱ δύο τοῖχοι τῆς ζωῆς μας, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, πού χτίζονται πάνω τῆς γωνιασμένοι σ' αὐτὴν, μὲ σεμνότητα καὶ καθαρότητα.

65. Α' Κορ. 10,4.

66. Α' Κορ. 3,10. Ἐφ. 2,20.

67. Λουκᾶ 20,17.

68. Κολ. 1,27.

τὴν ἐφαρμόζουσα. Ὡς ἐὰν ἐλλείπη τὸ ἕτερον τῶν οἰκοδομημάτων, ἦτοι τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνης τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι μὴ συνοικοδομουμένης ἢ τῆς ψυχικῆς ἀρετῆς τῷ φαινομένῳ μὴ συμβαινούσης, οὐκ ἂν γένοιτο τοῦ ἡμιτελοῦς τούτου βίου κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ὁ μόνῃ τῇ διπλῇ τε καὶ διαγωνίᾳ οἰκοδομία ἐαυτὸν ἐφαρμόζων· οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατόν χωρὶς τῆς τῶν δύο τοίχων συμβολῆς γωνίαν γενέσθαι. Τότε οὖν ἐπιτεθήσεται τῷ οἰκοδομήματι ἡμῶν τοῦ ἀκρογωνιαίου τὸ κάλλος, ὅταν ἀμφοτέρωθεν κατὰ τὸν ὀρθὸν τοῦ βίου κανόνα τῇ τῶν ἀρετῶν σπάρτῳ ἀποταθῇ ἐναρμο-
10 νίως ὁ διπλοῦς βίος ὀρθός τε καὶ ἀδιάστροφος καὶ οὐδὲν ἔχων ἐν ἑαυτῷ σκολιὸν ἢ κατηγκυλωμένον.

«Εἰκόνα δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» τὸν Χριστὸν ὀνομάζων ὁ Παῦλος τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν καὶ μέγαν Θεὸν (καὶ ταύταις γὰρ ταῖς φωναῖς ἀνακηρύσσει τοῦ ἀληθινοῦ Λεσπότου τὸ μεγαλεῖον λέγων,
15 «τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», καὶ «ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας), ταῦτα οὖν λέγων τοῦτο παιδεύει διὰ τῶν λεγομένων ἡμᾶς, ὅτι ὁ αἰεὶ ὢν ὅπερ ἐστὶν (ἐστὶ δὲ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ὢν ἐπίσταται μόνος, τῆς δὲ ἀνθρωπίνης καταλήψεως, κἂν αἰεὶ αὐτῷ διὰ προκο-
20 πῆς προσεγγίξῃ ὁ τὰ ἄνω φρονῶν, πάντοτε τῷ ἴσῳ μέτρῳ ὑπερανέστηκεν), οὗτος τοίνυν ὁ ὑπερέκεινα πάσης γνώσεώς τε καὶ καταλήψεως, ὁ ἄφραστος καὶ ἀνεκλάλητος καὶ ἀνεκδιήγητος, ἵνα σε ποιῆσῃ πάλιν εἰκόνα Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐγένετο «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου», ὥστε τῇ ἰδίᾳ μορφῇ, ἣν ἀνέλαβεν,
25 ἐν σοὶ μορφωθῆναι καὶ σὲ πάλιν δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀρχετύπου συσχηματισθῆναι κάλλους, εἰς τὸ γενέσθαι ὅπερ ἦς ἐξ ἀρχῆς. Οὐκοῦν εἰ μέλλοιμεν γίνεσθαι καὶ ἡμεῖς «εἰκὼν Θεοῦ τοῦ ἀοράτου», πρὸς τὸ ἐκκεῖμενον ἡμῖν τοῦ βίου ὑπόδειγμα τυποῦσθαι προσήκει τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ εἶδος· τοῦτο δὲ ἐστὶ τί; Τὸ ἐν σαρκὶ

69. Κολ. 1,15. 70. Τίτ. 2,13.

71. Ρωμ. 9,5. 72. Κολ. 3,2.

Γιατί, ἂν λείπει τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο οἰκοδομήματα, ἢ δηλαδή δὲν συνοικοδομεῖται ἡ φαινόμενη εὐσχημοσύνη μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἢ δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ φαινόμενο ἢ ψυχικὴ ἀρετὴ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи κεφαλὴ τοῦ μισοῦ αὐτοῦ βίου ὁ Χριστὸς ὁ μόνος ποῦ τοποθετεῖται ὡς γωνία στὴ διπλὴ αὐτὴ οἰκοδομὴ. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ σχηματιστεῖ γωνία χωρὶς τὴ συμβολὴ τῶν δύο τοίχων. Τότε θὰ προστεθεῖ στὸ οἰκοδόμημα ποῦ χτίζομε ἡ ὁμορφία τοῦ ἀκρογωνιαίου, ὅταν κι ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀπλωθεῖ σωματικὰ μὲ τὸν ὀρθὸ κανόνα τοῦ βίου καὶ τὴ στάθμη τῶν ἀρετῶν ὁ διπλὸς βίος ὀρθὸς κι ἀπαραχάρακτος καὶ χωρὶς νὰ ἔχει ἐπάνω κανένα σκολιὸ ἢ διαστρεμμένο.

Ἄκόμα ὁ Παῦλος ὀνομάζει εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ⁶⁹ τὸ Χριστό, τὸ Θεὸ τῶν ὄλων καὶ μέγα Θεό. Γιατί καὶ μὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἀνακηρύσσει τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀληθινοῦ Δεσπότη λέγοντας: «τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷⁰· καὶ «ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχεται ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, ποῦ εἶναι εὐλογημένος στοὺς αἰῶνες»⁷¹. Αὐτὰ λοιπὸν λέγοντας μᾶς διδάσκει μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τοῦτο· ὅτι αὐτὸς ποῦ εἶναι πάντοτε αὐτὸ ποῦ εἶναι (καὶ εἶναι αὐτὸ ποῦ γνωρίζει μόνος αὐτὸς ποῦ ὑπάρχει, ἐνῶ ἡ σύλληψή του ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς ποῦ εἶναι στραμμένος στὰ ἄνω⁷² πλησιάζει μὲ τὴν προκοπὴ του ὀλοένα σ' αὐτόν, βρίσκεται πάντοτε στὴν ἴδια ἀπόσταση), αὐτὸς λοιπὸν ὁ πέρα ἀπὸ κάθε γνώση καὶ κατανόηση, ὁ ἀφραστος καὶ ἀνεῖπτος καὶ ἀνεκδιήγητος, γιὰ νὰ σὲ ξανακάνει εἰκόνα Θεοῦ, ἔγινε καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ φιλανθρωπία εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ, ὥστε μὲ τὴν ἴδια του μορφὴ ποῦ ἀνέλαβε νὰ μορφωθεῖ μέσα σ' ἐσένα κι ἐσὺ πάλι μέσω ἐκείνου νὰ σχηματιστεῖς ἀνάλογα μὲ τὸ χαρακτήρα τοῦ ἀρχέτυπου κάλλους, γιὰ νὰ γίνεις ὅ,τι ἦσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐπομένως ἂν εἶναι νὰ γίνομε κι ἐμεῖς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀόρατου, πρέπει τὸ εἶδος τῆς ζωῆς μας νὰ μορφώνεται ἀνάλογα μὲ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ βίου ποῦ ἔχομε μπροστὰ μας⁷³. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό; Τό, ἐνῶ βρισκόμαστε μέσα στὴ σάρκα, νὰ μὴ ζοῦμε

ζῶντας μὴ κατὰ σάρκα ζῆν. Καὶ γὰρ ἡ πρωτότυπος ἐκείνη τοῦ ἀοράτου Θεοῦ εἰκὼν, ἡ διὰ τῆς παρθένου ἐπιδημήσασα, ἐπειράθη μὲν κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μόνης δὲ οὐ συμπαρεδέξατο τῆς ἀμαρτίας τὴν πείραν· «ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, οὐδὲ εὗρεθῆ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Ὡσπερ τοίνυν, εἰ τὴν ζωγραφικὴν ἐπαιδευόμεθα τέχνην, προθέντος ἡμῖν τοῦ διδασκάλου κεκαλλωπισμένην τινὰ μορφήν ἐπὶ πίνακος, ἔδει πάντως τὸ ἐκείνης κάλλος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἑκαστον ζωγραφίας μιμήσασθαι, ὥστε τοὺς πάντων πίνακας κατὰ τὸ ἐκκείμενον τοῦ κάλλους ὑπόδειγμα καλλωπισθῆναι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ τῆς ἰδίας ἑκαστος ζωῆς ἐστὶ ζωγράφος, τεχνίτης δὲ τῆς δημιουργίας ταύτης ἐστὶν ἡ προαίρεσις, χρώματα δὲ πρὸς τὴν ἀπεργασίαν τῆς εἰκόνας αἱ ἀρεταί, κίνδυνος οὐ μικρὸς μεταχαράξαι τοῦ πρωτοτύπου κάλλους τὴν μίμησιν εἰς εἰδεχθές τι καὶ ἄμορφον πρόσωπον, διὰ τῶν ρυπαρῶν χρωμάτων ἀντὶ τοῦ δεσποτικοῦ εἶδους τὸν τῆς κακίας χαρακτῆρα σκιαγραφῆσαντας. Ἄλλ' ὥς ἐστὶ δυνατόν, καθαρὰ δεῖ τῶν ἀρετῶν τὰ χρώματα κατὰ τινὰ τεχνικὴν μίξιν πρὸς ἄλληλα συγκεκραμένα πρὸς τὴν τοῦ κάλλους μίμησιν παραλαμβάνειν, ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς τῆς εἰκόνας εἰκόνα, δι' ἐνεργοῦς ὡς οἶόν τε μιμῆσεως ἐκμαξαμένους τὸ πρωτότυπον κάλλος, ὡς ἐποίει ὁ Παῦλος μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου γινόμενος.

Εἰ δὲ χρῆ καὶ τὰ καθ' ἑκαστον διευκρινῆσαι τῷ λόγῳ, δι' ὧν ἡ τῆς εἰκόνας μίμησις γίνεται, ἐν χρῶμα ἢ ταπεινοφροσύνη. «Μάθετε», γάρ φησιν, «ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Ἔτερον χρῶμα ἢ μακροθυμία, ἢ ποσῶς τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου ἐπιφανεῖσα. Μᾶχαιρά τε καὶ ξύλα καὶ δεσμὰ καὶ μαστιγες, σιαγόνες ραπιζόμεναι, πρόσωπον ἐμπτυόμενον, νῶτον πληγαῖς ἐκδιδόμενον, κριτήριον ἀσεβές, ἀπόφασις ἀπηνῆς, στρατιῶται τῆς σκυθρωπῆς ἀποφάσεως κατατρυφῶντες, ἐν χλευασμοῖς καὶ εἰρωνείαις καὶ ὕβρεσι καὶ ταῖς ἐν καλάμῳ πληγαῖς, ἦλοι καὶ χολὴ καὶ ὄξος καὶ πάντα τὰ δεινότερα ἄνευ αἰτίας αὐτῷ προσαγό-

σύμφωνα με τις απαιτήσεις τῆς σάρκας. Γιατί ἡ πρωτότυπη ἐκείνη εἰκόνα τοῦ ἄορατου Θεοῦ, ποῦ ἦρθε σ' ἐμᾶς διὰ μέσου τῆς παρθένου, δοκιμάστηκε σὲ ὅλα ὅμοια μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, δὲ δέχτηκε ὅμως μαζί μὲ τὰ ἄλλα νὰ δοκιμάσει καὶ τὴν ἁμαρτία. «Αὐτὸς ποῦ δὲν ἔκανε ἁμαρτία καὶ δὲ βρέθηκε δόλος στὰ λόγια του»⁷⁴. Ἄν λοιπὸν εἶμαστε μαθητευόμενοι στὴ ζωγραφικὴ τέχνη καὶ ὁ δάσκαλος μᾶς ἔδειχνε ἓνα τελειωμένο θέμα σ' ἓνα πίνακα, ἔπρεπε ἀσφαλῶς καθένας ν' ἀναγράψει τὴν ὁμορφιὰ τῆς εἰκόνας στὴ δική του ζωγραφιά, ὥστε οἱ πίνακες ὄλων νὰ ζωγραφιστοῦν σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ὁμορφιάς ποῦ θὰ εἶχαν μπροστά τους. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἐπειδὴ καθένας μας εἶναι ζωγράφος τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς του καὶ τεχνίτης τῆς δημιούργιας αὐτῆς εἶναι ἡ προαίρεση καὶ χρώματα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς εἰκόνας εἶναι οἱ ἀρετές, δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ μεταβάλουν τὴ μίμηση τῆς πρωτότυπης ὁμορφιάς σὲ ἓνα ἀποκρουστικὸ καὶ ἄσχημο πρόσωπο καὶ νὰ σκιαγραφήσουν ἔτσι μὲ τὰ ρυπαρὰ χρώματά τους τὴν ἀπεικόνιση τῆς κακίας ἀντὶ τῆ δεσποτικῆ μορφῆ. Ἄλλὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ χρώματα τῶν ἀρετῶν ὅσο γίνεται καθαρὰ καὶ ν' ἀνακατεῦνται μεταξὺ τους μὲ μιὰ ἀνάμειξη τεχνικῆ, γιὰ νὰ γίνουμε εἰκόνα τῆς εἰκόνας, ἀποτυπώνοντας μὲ ὅσο τὸ δυνατό δραστικότερη μίμηση τὸ πρωτότυπο κάλλος, ὅπως ἔκανε ὁ Παῦλος, γινόμενος μὲ τὴν ἐνάρετη ζωὴ μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ⁷⁵.

Ἄν χρειάζεται τώρα νὰ διευκρινίσουμε καὶ τὰ καθέκαστα, ποῦ συντελοῦν στὴ μίμηση τῆς εἰκόνας, ἓνα χρῶμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη. Γιατί λέει· «μάθετε ἀπὸ ἐμένα, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»⁷⁶. Ἄλλο χρῶμα εἶναι ἡ μακροθυμία ποῦ φάνηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν εἰκόνα τοῦ ἄορατου Θεοῦ. Ξίφη καὶ ξύλα καὶ δεσμὰ καὶ μαστόγια, ραπίσματα στὰ μάγουλα, πρόσωπο γεμάτο ἔμπυσμούς, πλάτη ἀυλακωμένη ἀπὸ χτυπήματα, ἀσεβὲς δικαστήριον, ἡ σκληρὴ ἀπόφαση, στρατιῶτες ποῦ ἀπολάμβαναν τὴ θλιβερὴ ἀπόφαση, ποῦ χλεύαζαν, εἰρωνεύονταν, ἔβριζαν καὶ προξενοῦσαν πληγὰς μὲ τὸ καλάμι, καρφιά καὶ χολὴ καὶ ξίδι, ὅλα τὰ

74. Α' Πέτρ. 2,22.

75. Α' Κορ. 4,16.

76. Μαθ. 11,29.

μενα, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τῆς πολυτρόπου εὐεργεσίας ἀντιτιδόμενα. Τίς οὖν κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἡ ἄμυνα; «Πάτερ, συγχώρησον αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι». Μὴ οὐκ ἦν δυνατόν ἄνωθεν αὐτοῖς αὐτὸν ἐπιρρῆξαι τὸν οὐρανὸν ἢ χάσματι γῆς ἐξαφανίσει τοὺς ὕβριστὰς ἢ ἐπεκβαλεῖν ἐξω τῶν ἰδίων ὄρων τὴν θάλασσαν καὶ τοῖς βυθοῖς ποιῆσαι τὴν γῆν ὑποβρύχιον ἢ τὴν Σοδομιτικὴν αὐτοῖς ἐπιβαλεῖν τοῦ πυρὸς ἐπομβρίαν ἢ ἄλλο τι τῶν σκυθρωπῶν ποιῆσαι διὰ προστάγματος; Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἤνεγκεν ἐν πραότητι καὶ μακροθυμίᾳ ὁ τῷ σῶ βίῳ δι' ἑαυτοῦ νομοθετῶν τὸ μακρόθυμον. Οὕτω
10 καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ τὴν πρωτότυπον τοῦ Θεοῦ εἰκόνα ἔστιν ἰδεῖν, πρὸς ἣν ὁ βλέπων καὶ κατ' ἐκείνην ἐναργῶς τὴν ἑαυτοῦ καλλωπίζων μορφήν εἰκῶν καὶ αὐτὸς γίνεται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου διὰ τῆς ὑπομονῆς ζωγραφούμενος.

Ὁ δὲ «κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας» τὸν Χριστὸν εἶναι μαθῶν,
15 τοῦτο πρὸ πάντων διανοεῖσθω, ὅτι πᾶσα κεφαλὴ τῷ ὑποκειμένῳ σώματι ὁμοφυῆς ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος καὶ μία τίς ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν πρὸς τὸ ὅλον ἢ συμφυῖα, διὰ μιᾶς συμπνοίας κατεργαζομένη πρὸς τὰ μέρη τῷ παντὶ τὴν συμπάθειαν. Οὐκοῦν εἴ τι τοῦ σώματός ἐστιν ἐκτός, τοῦτο πάντως καὶ πρὸς τὴν κεφαλὴν ἄλλο-
20 τρίως ἔχει. Παιδεύει τοίνυν διὰ τούτων ὁ λόγος ἡμᾶς, ὅπερ ἐστὶν ἡ κεφαλὴ κατὰ τὴν φύσιν, τοῦτο καὶ τὰ καθ' ἕκαστον γίνεσθαι μέλη, ἵνα πρὸς τὴν κεφαλὴν οἰκείως ἔχη. Ἡμεῖς δὲ ἐσμεν τὰ μέλη, οἱ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ συντελοῦντες. Εἰ τοίνυν τις ἄρας τὸ μέλος τοῦ Χριστοῦ ποιήσει μέλος πόρνης, οἷόν τινα μάχαιραν ἐμβαλὼν
25 τὴν ἀκόλαστον λύσσαν, διὰ τοῦ πονηροῦ τούτου πάθους τὸ μέλος πάντως τῆς κεφαλῆς ἠλλοτριώσεν. Οὕτω δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας ὄργανα μάχαιρα γίνονται, δι' ὧν τὰ μέλη τοῦ συμφυοῦς ἀποτέμνεται σώματος καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφορίζεται πάντα, καθ' ὧν ἂν

φοβερότατα πού τοῦ προξενούσαν χωρίς νά εἶναι ἔνοχος ἢ μάλλον πού ἦταν ἡ πληρωμή του γιά τήν πολύτροπη εὐεργεσία του. Καί πῶς ἀντιμετωπίζει ἐκείνους πού τοῦ προκαλοῦσαν ὅλα αὐτά; «Πατέρα, συγχώρησέ τους· δέν ξέρουν τί κάνουν⁷⁷. Μήπως δέν μποροῦσε νά ρίξει πάνω στά κεφάλια τους ἀπό ψηλά τόν οὐρανὸ ἢ νά σκίσει τή γῆ καί νά εξαφανίσει τοὺς ὑβριστές του ἢ ἀκόμα νά βγάλει τή θάλασσα ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια της καί νά κάνει τή γῆ ἄπατους βυθοὺς κάτω ἀπὸ τὰ νερά ἢ νά βρέξει ἐπάνω τους τήν πύρινη βροχή τῶν Σοδόμων ἢ νά προκαλέσει εἰς βάρος τους κάποιον ἀπὸ τὰ φοβερά δεινά μέ τήν προσταγή του; Ὡστόσοσὺ ὑπέφερε ὅλα αὐτά μέ πραότητα καί μακροθυμία, ἐκείνος πού σοῦ θέτει τὸ νόμον τῆς μακροθυμίας στή ζωὴ σου. Ἔτσι μπορούμε νά δοῦμε καί ὅλα τὰ ἄλλα σχετικὰ μέ τήν πρωτότυπη εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καί σ' αὐτὴν ἀποβλέποντας καί φιλοτεχνώντας ἀνάλογα μ' αὐτὴν καθαρὴ τὴ μορφή του γίνεται κι αὐτὸς εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ ὀλοκληρώνοντας ὑπομονητικὰ τὴ ζωγραφιά του.

Ἄλλοις διδάχτηκε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας⁷⁸, αὐτὸ ἃς σκέφτεται προπάντων, ὅτι κάθε κεφαλὴ εἶναι ὁμοφυῆς καί ὁμοούσια μέ τὸ σῶμα πού τῆς ἀνήκει καί μία εἶναι ἡ συμφωνία καθενὸς ἀπὸ τὰ μέλη σὲ σχέση μέ τὸ ὅλο, πού πραγματοποιεῖ μέ μιὰ κοινὴ θέληση στὸ πᾶν τὸ σύνδεσμον μέ τὰ ἄλλα. Ἐπομένως ἂν ὑπάρχει κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα, αὐτὸ ὅπωςδήποτε εἶναι ἄσχετο καί μέ τὴν κεφαλὴ. Μᾶς διδάσκει λοιπὸν μέ αὐτὰ ἡ Γραφή ὅτι αὐτὸ πού εἶναι κατὰ τὴ φύση κεφαλὴ, αὐτὸ γίνονται καί τὰ ἐπιμέρους μέλη, γιά νά ἔχουν τὴν οἰκειότητα πού πρέπει μέ τὴν κεφαλὴ. Τὰ μέλη εἴμαστε ἐμεῖς, πού ἀνήκομε στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν ὅμως κάποιος μεταβάλλει τὸ μέλος τοῦ Χριστοῦ σὲ μέλος πόρνης⁷⁹, δίνοντάς του σὰν ἓνα μαχαίρι τὴ λύσσα τῆς ἀκολασίας, ἔκανε ξένο ὅπωςδήποτε μέ τὸ πονηρὸ αὐτὸ πάθος τὸ μέλος ἀπὸ τὴν κεφαλὴ. Ἔτσι καί τὰ ὑπόλοιπα ὄργανα τῆς κακίας γίνονται μαχαίρια πού κόβουν τὰ μέλη τοῦ ἐνιαίου σώματος καί τὰ χωρίζουν ὅλα ἀπὸ τὴν κεφαλὴ, σὲ ὅποια τὰ πάθη ἐπιβάλλουν τὴν

77. Λουκᾶ 23,34.

78. Ἐφ. 5,23.

τὴν τομὴν ἐνεργήσῃ τὰ πάθη. Ἴνα τοίνυν ὄλον ἐν τῷ κατὰ φύσιν διαμένῃ τὸ σῶμα, πρὸς τὴν κεφαλὴν οἰκείως ἔχειν προσήκει καὶ τὰ καθ' ἕκαστον μέλη, οἷον εἰ καθαρότητα τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας τὴν κεφαλὴν εἶναι ὑποτιθέμεθα, καθαρὰ πάντως εἶναι δεῖ τὰ μέλη τὰ 5 ὑπὸ τὴν τοιαύτην κεφαλὴν συντελοῦντα· εἰ ἀφθαρσίαν νοοῦμεν τὴν κεφαλὴν, ἐν ἀφθαρσίᾳ χρὴ πάντως συνεστάναι τὰ μέλη.

Οὕτω καὶ τὰ ἄλλα νοήματα, ὅσα ἢ κεφαλὴ νοεῖται, καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν ἀκόλουθόν ἐστι καθορᾶσθαι, τὴν εἰρήνην, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ἀλήθειαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Διὰ γὰρ τοῦ ταῦτα καὶ τὰ 10 τοιαῦτα ἐν τοῖς μέλεσι δείκνυσθαι τὸ συμφυῶς ἔχειν αὐτὰ πρὸς τὴν κεφαλὴν μαρτυρεῖται, οὕτως εἰπόντος τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, ἐξ αὐτοῦ δὲ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος 15 ποιεῖται. Καὶ τοῦτο δὲ προσήκει διὰ τοῦ τῆς κεφαλῆς ὀνόματος παιδευθῆναι, ὅτι, ὡσπερ ἐπὶ τῶν ζώων ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐστὶ τῷ σώματι τὸ πρὸς τὰς ἐνεργείας ἐνδόσιμον (ὀφθαλμῶ γὰρ καὶ ἀκοῇ τὰ καθ' ἕκαστον εὐθύνεται ἢ τε διὰ ποδῶν κινήσεις καὶ ἢ διὰ χειρῶν ἐνέργεια· οὐ γὰρ ἔστιν ἢ ὀφθαλμοῦ μὴ ἐπιστατοῦντος τῶν 20 σπουδαζομένων ἢ μὴ δεχομένης τῆς ἀκοῆς τὴν ὑφήγησιν δεόντως τι τῶν προκειμένων γενέσθαι), οὕτω χρὴ κατὰ τὴν ἀληθινὴν κεφαλὴν καὶ ἡμᾶς τὸ σῶμα καταλλήλως κινεῖσθαι πρὸς πᾶσαν ὀρμὴν καὶ ἐνέργειαν, ὅπου περ ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν ἢ ὁ φυτεύσας τὸ οὖς καθηγῆσεται. Ἐπεὶ οὖν ἡ κεφαλὴ τὰ ἄνω βλέπει, καὶ τὰ μέλη 25 δεῖ πάντως τὰ ὑψημοσμένα τῇ κεφαλῇ ἔπεσθαι τῇ τῆς κεφαλῆς ὁδηγίᾳ καὶ πρὸς τὰ ἄνω τὴν ῥοπὴν ἔχειν.

Ὅταν δὲ «πρωτότοκον τῆς κτίσεως» αὐτὸν εἶναι ἀκούσωμεν καὶ «πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν» καὶ «πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς», πρῶτον μὲν τὰς αἰρετικὰς ὑπολήψεις ἀποπεμπώμεθα, 30 ὡς οὐδεμίαν συνηγορίαν τῆς πονηρᾶς αὐτῶν δογματοποιΐας ἐκ τῶν

ἀποκοπή. Γιὰ νὰ μείνει λοιπὸν στὴ φυσικὴ του καταᾶσταση ὅλο τὸ σῶμα, πρέπει κάθε μέλος νὰ διατηρεῖ τὴν οἰκειότητά του μὲ τὴν κεφαλὴ. Ἐὰν γιὰ παράδειγμα ὑποθέσουμε ὅτι ἡ κεφαλὴ εἶναι καθαρὸτητα κατὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς οὐσίας της, καθαρὰ ὅπωςδὴποτε πρέπει νὰ εἶναι τὰ μέλη ποὺ ἀνήκουν στὴν ἐξουσία αὐτῆς τῆς κεφαλῆς. Ἐὰν ἐννοοῦμε τὴν κεφαλὴ ὡς ἀφθαρσία, τὰ μέλη πρέπει ἀσφαλῶς νὰ συνίστανται ἀπὸ ἀφθαρσία.

Ἐτσι καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἐννοιες, μὲ τίς ὁποῖες νοεῖται ἡ κεφαλὴ, εἶναι λογικὰ ἀκόλουθο νὰ διαπιστώνονται καὶ στὰ μέλη, ἡ εἰρήνη, ὁ ἀγιασμὸς, ἡ ἀλήθεια καὶ ὅλα τὰ ὅμοια. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ δείχνονται αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια στὰ μέλη δίνεται ἡ μαρτυρία ὅτι συνάπτονται μὲ τὴν κεφαλὴ, ἀφοῦ ἔτσι εἶπε καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ἡ κεφαλὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸν συναρμολογεῖται καὶ συνταιριάζεται ὅλο τὸ σῶμα καὶ αὐξάνει δεχόμενο τὴ χορηγία νὰ ἐνεργεῖ ἴσα κάθε σημεῖο του κατὰ ἀνάλογο μέτρο⁸⁰. Ἀκόμα πρέπει μὲ τὸ ὄνομα τῆς κεφαλῆς νὰ διδασχοῦμε καὶ τοῦτο, ὅτι στὰ ζῶα γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τὴν κεφαλὴ παίρνει τὸ σῶμα τὸ ἐνδόσιμο γιὰ τίς ἐνέργειές του· μὲ τὸ μάτι δηλαδὴ καὶ τὴν ἀκοή κατευθύνονται οἱ ἐπιμέρους κινήσεις κι ἐνέργειες τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χειρῶν. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ, ἂν τὸ μάτι δὲν ἐπιβλέπει τὰ ἔργα μας ἢ ἂν ἡ ἀκοή δὲ δέχεται τὴ συμβουλή, νὰ γίνῃ ὅπως πρέπει κάποια ἐπιδίωξή μας. Ἐτσι πρέπει σχετικὰ μὲ τὴν ἀληθινὴ κεφαλὴ κι ἐμεῖς νὰ κινοῦμε τὸ σῶμα μας κατάλληλα γιὰ κάθε κίνηση κι ἐνέργεια, ὅπου θὰ μᾶς κατευθύνῃ ὁ πλάστης τοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ ὁ φυτουργὸς τοῦ αὐτιοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ κεφαλὴ βλέπει τὰ ἐπάνω, πρέπει ὅπωςδὴποτε καὶ τὰ μέλη ποὺ εἶναι ἀρμοσμένα κάτω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ ν' ἀκολουθοῦν τὴν ὁδηγία τῆς κεφαλῆς καὶ νὰ στρέφονται πρὸς τὰ ἄνω.

Καὶ ὅταν ἀκούσαμε πὼς εἶναι πρωτότοκος τῆς δημιουργίας καὶ πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροῦς⁸¹ καὶ πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πλῆθος ἀδελφῶν⁸², πρῶτον, ἄς ἀποκρούσουμε τίς αἰρετικὲς γνώμες, γιατὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ δὲν παρέχουν καμιά ὑποστήριξη στὴ δόλια

80. Ἐφ. 4,16.

81. Κολ. 1,15.

82. Κολ. 1,8.

προκειμένων ρημάτων ἐχούσης· μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ πρὸς τὸν
 ἠθικὸν βίον διὰ τούτων ἡμῖν συντελοῦντα κατανοήσωμεν. Ἐπειδὴ
 γὰρ τὸν μονογενῆ Θεὸν τὸν τοῦ παντὸς δημιουργόν, τὸν «ἐξ οὗ καὶ
 δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα», ἔργον εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα καὶ
 5 ποίημα λέγουσιν οἱ θεομάχοι καὶ διὰ τοῦτο πάσης κτίσεως πρωτό-
 τοκον αὐτὸν λέγεσθαι διορίζονται, ὡς ἀδελφὸν ὄντα τῆς κτίσεως,
 μόνοις τοῖς τοῦ χρόνου πρεσβείοις αὐτὸν προτερεύοντα, ὡς τὸν
 Ρουβίμ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, οὐ φύσει προτεταγμένον, ἀλλὰ τοῖς ἐκ
 χρόνου πρεσβείοις, πρῶτον μὲν τοῦτο πρὸς ἐκείνους ρητέον, ὅτι
 10 οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν καὶ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον εἶναι πιστεῦ-
 σθαι. Οὔτε γὰρ ὁ μονογενὴς μετὰ ἀδελφῶν νοεῖτε οὔτε χωρὶς ἀδελ-
 φῶν ὁ πρωτότοκος, ἀλλ' εἰ μονογενὴς ἐστίν, ἀδελφοῦς οὐκ ἔχει, εἰ
 δὲ ἀδελφῶν πρωτότοκος, μονογενὴς πάντως οὔτε ἐστίν οὔτε λέγε-
 ται. Οὐκοῦν ἀσύμβατά ἐστι καὶ ἀκοινωνήτα ταῦτα πρὸς ἀλλήλα
 15 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὰ ὀνόματα, ὡς ἀδύνατον εἶναι τὰ δύο τὸν αὐτὸν ὀνο-
 μάζεσθαι, καὶ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον. Ἀλλὰ μὴν εἴρηται παρὰ
 τῆς Γραφῆς περὶ «τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου», ὅτι Μονογενὴς Θεός,
 καὶ πάλιν παρὰ τοῦ Παύλου ὅτι «πρωτότοκος πάσης κτίσεως».
 Οὐκοῦν ἐπιμερίσαι προσήκει τῷ κριτηρίῳ τῆς ἀληθείας, ἐκάτερον
 20 τούτων τῶν ὀνομάτων ἀκριβῶς διαστείλαντα, ὥστε μονογενῆ μὲν
 εἶναι τὸν προαιώνιον Λόγον, τῆς δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ Χριστῷ γε-
 νομένης κτίσεως πάσης πρωτότοκον γενέσθαι τὸν Λόγον σάρκα
 γενόμενον. Καὶ ὅπερ ἂν ἡμῖν ἐγγένηται νόημα, «πρωτότοκον αὐτὸν
 ἐκ νεκρῶν» εἶναι μαθοῦσι καὶ «πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς»,
 25 ἐκεῖνο καὶ ἐπὶ τοῦ «πρωτοτόκου τῆς κτίσεως» ἀκολούθως νοήσω-
 μεν. Οὐκοῦν «ἐκ νεκρῶν μὲν πρωτότοκος» γίνεται «ὁ ἀπαρχὴ τῶν
 κεκοιμημένων γενόμενος», ἵνα ὁδοποιήσῃ πάση σαρκὶ τὴν ἀνάστα-
 σιν, καὶ μέλλων ἡμᾶς διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως τῆς δι' ὕδατος
 καὶ Πνεύματος υἱοὺς ἡμέρας καὶ υἱοὺς φωτὸς ἀπεργάζεσθαι, τοὺς

δογματοποιῶ⁸³. Κι ἔπειτα ἄς σκεφτοῦμε κι ὅσα μέσω αὐτῶν συντελοῦν στὸν ἠθικὸ βίο. Λένε οἱ θεομάχοι ὅτι ὁ μονογενὴς Θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μέσα στὸν ὁποῖο εἶναι τὰ πάντα⁸⁴, ὅτι εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα καὶ δημιούργημα καὶ γι' αὐτὸ ἀποφαίνονται νὰ ὀνομάζεται πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσης ἐπειδὴ εἶναι ἀδελφὸς τῆς κτίσης καὶ προηγείται μόνο κατὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ χρόνου, ὅπως ὁ Ρουβὶμ στοὺς ἀδελφούς του ποὺ δὲν ἔχει τὰ πρωτεῖα στὴ φύση, ἀλλὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ χρόνου. Γι' αὐτὸ ἄς ποῦμε σ' αὐτοὺς πρῶτα αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πιστεύομε πὼς εἶναι ὁ ἴδιος καὶ μονογενὴς καὶ πρωτότοκος. Οὔτε βέβαια τὸν Μονογενῆ φανταζόμαστε μὲ ἀδέλφια οὔτε τὸν πρωτότοκο χωρὶς ἀδέλφια, ἀλλὰ ἂν εἶναι μονογενὴς δὲν ἔχει ἀδέλφια, κι ἂν πρωτότοκος ἀπὸ ἄλλα ἀδέλφια, ἀσφαλῶς οὔτε εἶναι οὔτε λέγεται μονογενὴς. Ἐπομένως αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι ἀσυμβίβαστα καὶ δὲν κοινωνοῦν μεταξύ τους, γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ ὀνομάζεται ὁ ἴδιος καὶ μονογενὴς καὶ πρωτότοκος. Θὰ πεῖτε ὅμως, ὅτι λέγεται ἀπὸ τὴν Ἰγραφή γιὰ τὸ Λόγο ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι εἶναι μονογενὴς Θεός καὶ λέγεται κι ἀπὸ τὸν Παῦλο πρωτότοκος ὅλης τῆς δημιουργίας⁸⁵. Πρέπει λοιπὸν νὰ κάνομε ἓνα ἐπιμερισμὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μὲ τὸ κριτήριον τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ τὰ διαστείλομε μεταξύ τους μὲ ἀκρίβεια. Ἔτσι μονογενὴς θὰ εἶναι ὁ προαιώνιος Λόγος, καὶ πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσης, ποὺ δημιουργήθηκε ἔπειτα διαμέσου τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε ὁ Λόγος ὅταν ἔλαβε σάρκα. Καὶ ὅποιο νόημα σχηματίσομε, διδασκόμενοι πὼς αὐτὸς εἶναι πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς, αὐτὸ θὰ σχηματίσομε κατ' ἀκολουθίαν καὶ γιὰ τὸν πρωτότοκο τῆς κτίσεως. Πρωτότοκος λοιπὸν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς γίνεται αὐτὸς ποὺ ἔγινε ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν, γιὰ ν' ἀνοίξει σὲ κάθε ἄνθρωπο τὸ δρόμο τῆς ἀνάστασης⁸⁶ καὶ ποὺ πρόκειται μὲ τὴ γέννησή μας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, γέννηση μὲ νερὸ καὶ πνεῦμα⁸⁷, νὰ μᾶς κάνει υἱοὺς ἡμέρας καὶ

83. Ρωμ. 8,29. 84. Ρωμ. 11,36. 85. Κολ. 1,15.

86. Α' Κορ. 15,20. 87. Ἰω. 3,3-5.

πρότερον ὄντας φύσει τέκνα ὀργῆς, αὐτὸς καθηγεῖται τῆς τοιαύτης γεννήσεως ἐν τῷ ρείθρῳ τοῦ Ἰορδάνου, ἐπὶ τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐπισπασάμενος, ὥστε πάντας τοὺς ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως εἰς ζωὴν γεννωμένους 5 ἀδελφοὺς χρηματίσαι τοῦ προγεννηθέντος διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ Πνεύματος. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς ἐν Χριστῷ γενομένης κτίσεως πρωτότοκον αὐτὸν νοοῦντες οὐκ ἔξω γινόμεθα τῆς εὐσεβοῦς ὑπολήψεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἀρχαία κτίσις παρήλθε διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀχρειωθείσα, ἀναγκαίως τὴν τῶν ἀφανισθέντων πάρο- 10 δον διεδέξατο ἡ καινὴ τῆς ζωῆς κτίσις ἢ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως συνισταμένη, ἧς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἡγησάμενος «πρωτότοκος τῆς κτίσεως» γίνεται καὶ ὀνομάζεται. Ἄλλ' ὅπως μὲν χρῆ πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους ἔχειν, δι' ὀλίγων τῶν εἰρημένων ράδιον ἂν γένοιτο τοῖς φιλοπονωτέροις αὐτάρκη 15 συμμαχίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχειν.

Ὅπως δ' ἂν φανείη συντελοῦντα πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον τὰ ρήματα ταῦτα, διὰ βραχέων ἐπελευσόμεθα. Πρωτότοκος ἦν τῶν μετ' αὐτὸν διὰ γεννήσεως παραχθέντων ὁ Ρουβίμ, ἀλλ' ἑμαρτύρει τοῖς μετ' αὐτὸν γεννηθεῖσι τὴν πρὸς αὐτὸν συγγένειαν καὶ ὁ ἐπιφαι- 20 νόμενος αὐτοῖς χαρακτῆρ οἰκείως πρὸς τὸ πρωτότοκον ἔχων, ὥστε μὴ ἀγνοεῖσθαι τὴν ἀδελφότητα διὰ τῆς κατὰ τὴν μορφήν ὁμοιότητος μαρτυρουμένην. Οὐκοῦν εἰ διὰ τῆς ὁμοτρόπου ἀναγεννήσεως τῆς δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου γεγόναμεν τοῦ δι' ἡμᾶς γενομένου «πρωτοτόκου ἐν πολλοῖς 25 ἀδελφοῖς», ἀκόλουθον ἂν εἴη διὰ τῶν τοῦ βίου χαρακτήρων ἐπιδεικνύειν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγχιστείαν, ἐμμορφουμένου τῇ ζωῇ ἡμῶν τοῦ «πρωτοτόκου τῆς κτίσεως». Τίνα δὲ χαρακτῆρα τῆς ἐκείνου μορφῆς παρὰ τῆς Γραφῆς μεμαθήκαμεν; Ὅν πολλάκις εἰρήκαμεν ὅτι «ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ- 30 τοῦ». Οὐκοῦν εἰ μέλλοιμεν ἀδελφοὶ χρηματίζειν τοῦ καθηγησαμένου ἡμῶν τῆς γεννήσεως, τὸ ἀναμάρτητον τῆς ζωῆς ἡμῶν πιστώ-

υίους φωτός⁸⁸, ἐμᾶς πού πρῶτα ἤμαστε ἀπό τῆ φύση μας τέκνα τῆς ὀργῆς⁸⁹. Αὐτὸς μᾶς δείχνει αὐτὴ τὴ γέννηση στὰ ρεῖθρα τοῦ Ἰορδάνη, ἐπισύροντας ἐπάνω στὴν ἀπαρχὴ τῆς φύσης μας τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, ὥστε ὅλοι ὅσοι γεννιοῦνται μὲ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση στὴ νέα ζωὴ νὰ γίνουν ἀδελφοὶ ἐκείνου πού γεννήθηκε πρῶτος μὲ νερό καὶ Πνεῦμα. "Ὅταν ἐννοήσομε ὅτι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτὸς ἔγινε πρωτότοκος καὶ τῆς κτίσης πού δημιούργησε ὁ Χριστὸς, δὲ θ' ἀστοχῆσομε στὴν εὐσεβῆ πίστη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀρχαία κτίση πέρασε⁹⁰ καθὼς τὴν ἀχρήστευσε ἡ ἁμαρτία, τὸ πέρασμα ὄσων ἀφανίστηκαν τὸ διαδέχτηκε ὑποχρεωτικὰ ἡ δημιουργία τῆς νέας ζωῆς, πού συνίσταται στὴν ἀναγέννηση καὶ στὴν ἀνάσταση ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ αὐτὸς πού βάδισε πρῶτος ὡς ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς⁹¹ γίνεται καὶ λέγεται πρωτότοκος τῆς κτίσης. Ἄλλὰ πῶς πρέπει ν' ἀντιμετωπίζομε τοὺς ἀντίθετους, εἶναι εὐκολο γιὰ τοὺς πιὸ πρόθυμους στὸν κόπο μὲ λίγα ἀπὸ τὰ ὅσα εἶπαμε νὰ βροῦν ἐπαρκὴ συμμαχία γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἀλήθειας.

Θὰ ἐκθέσομε τώρα μὲ συντομία τὰ παρακάτω, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ φανεῖ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ συντελοῦν στὸ βίο τῆς ἀρετῆς. Ὁ Ρουβὶμ ἦταν πρωτότοκος ὄλων ὅσοι γεννήθηκαν ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν. Μαρτυροῦσαν ὅμως τὴ συγγένειά τους μ' αὐτόν ὄσων γεννήθηκαν μετὰ ἀπὸ αὐτόν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τους πού παρουσιάζονταν ὅμοια μὲ τοῦ πρωτότοκου, ὥστε νὰ μὴ διαφεύγει ἡ σχέση τῆς ἀδελφότητος πού μαρτυροῦσε ἡ ὁμοιότητα τῆς μορφῆς. "Ἄν λοιπὸν μὲ τὴν ὁμοιότροπη ἀναγέννηση, μὲ νερό καὶ Πνεῦμα, γίναμε κι ἐμεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, πού ἔγινε γιὰ χάρη μας πρωτότοκος πλήθους ἀδελφῶν, εἶναι λογικὸ νὰ παρουσιάσομε μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς μας τὴ συγγένειά μας μαζί του μὲ τὸ νὰ σχηματίζομε μέσα μας τὴ μορφή τοῦ πρωτότοκου τῆς κτίσης. Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς μορφῆς του πού μάθαμε ἀπὸ τὴ Γραφή; Αὐτὸ πού πολλὰς φορὲς εἶπαμε ὅτι «αὐτὸς δὲν ἔκανε ἁμαρτία οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»⁹². "Ἄν λοιπὸν θέλομε νὰ γίνομε ἀδελφοὶ αὐτοῦ πού ἔκανε τὴν ἀρχὴ στὴ γέννησή μας, τὸ στοιχεῖο

90. Β' Κορ. 5,17.

91. Πράξ. 3,15.

92. Α' Πέτρ. 2,22.

σεται τὴν πρὸς ἐκεῖνον συγγένειαν. μηδενὸς ρύπου τῆς πρὸς τὴν
καθαρότητα συναφείας ἡμᾶς ἀφορίζοντος. Ἄλλὰ καὶ «δικαιοσύνη»
καὶ «ἀγιασμός» ὁ πρωτότοκός ἐστι καὶ «ἀγάπη» καὶ «ἀπολύτρω-
σις» καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐκοῦν εἰ διὰ τῶν τοιούτων καὶ ὁ ἡμέτερος
5 χαρακτηρίζεται βίος, ἐναργῆ παρεξόμεθα τῆς εὐγενείας ἡμῶν τὰ
γνωρίσματα, ὥστε τὸν ταῦτα καθορῶντα ἐν τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρα
προσμαρτυρεῖν ἡμῖν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀδελφότητα. Αὐτὸς γάρ
ἐστὶν ὁ ἀνοίξας ἡμῖν τὴν θύραν τῆς ἀναστάσεως καὶ διὰ τοῦτο
«ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» γενόμενος. Ὅτι μὲν οὖν ἀναστησό-
10 μεθα πάντες ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, τοῦτο ἔδει-
ξεν οἷς τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ οἷς ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου
κρατηθέντων ἐποίησεν.

Οὐ μὴν ἴση κατάστασις ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ πάντας τοὺς ἐκ
τοῦ τῆς γῆς χώματος ἀναστάντας ἐκδέχεται, ἀλλὰ «πορεύονται»,
15 φησὶν, «οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ
φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Ὡστε, εἴ τις πρὸς
τὴν φοβερὰν ἐκείνην κατάκρισιν ὁ βίος βλέπει, οὗτος, κἂν διὰ τῆς
ἄνωθεν γεννήσεως τοῖς ἀδελφοῖς τοῦ Κυρίου συναριθμούμενος
τύχη, καταψεύδεται τοῦ ὀνόματος, ἐν τῇ μορφῇ τῆς κακίας τὴν
20 πρὸς τὸν πρωτότοκον ἀγχιστεῖαν ἀρνούμενος. Ὁ δὲ μεσίτης Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων, ὁ δι' ἑαυτοῦ συνάπτων τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον,
ἐκεῖνο συνάπτει μόνον, ὅπερ ἂν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν συμφυῖας ἄξιον
ᾗ. Ὡσπερ γὰρ τὸν ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον τῇ δυνάμει τῆς θεότητος ἐν
ἑαυτῷ προσωκείωσε, μέρος μὲν τῆς κοινῆς φύσεως ὄντα, οὐ μὴν
25 τοῖς πάθεσιν ὑποπεπτωκότα τῆς φύσεως τοῖς εἰς ἁμαρτίαν ἐκκα-
λουμένοις («ἁμαρτίαν», γὰρ φησὶν, «οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δό-
λος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»), οὕτω καὶ τοὺς καθ' ἕναστον προσάξει
τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος, εἰ μηδὲν ἐπάγοιντο τῆς πρὸς τὸ θεῖον
συμφυῖας ἀνάξιον. Ἄλλ' εἴ τις ἀληθῶς εἶη Θεοῦ ναὸς μηδὲν κακίας
30 εἶδωλον καὶ ἀφίδρυμα ἐν ἑαυτῷ περιέχων, οὗτος ὑπὸ τοῦ μεσίτου
πρὸς μετουσίαν τῆς θεότητος παραληφθήσεται, καθαρὸς γενόμενος

πού θα πιστοποιήσει τὴ συγγενεία μας μ' αὐτὸν θὰ εἶναι ἡ ἀναμάρτητη ζωὴ μας, χωρὶς νὰ μᾶς ἐμποδίζει κανένας ρύπος ἀπὸ τὴ συνάφειά μας μὲ τὴν καθαρότητα. Ἀλλὰ ὁ πρωτότοκος εἶναι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός καὶ ἀγάπη καὶ ἀπολύτρωση καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπομένως, ἂν αὐτὰ χαρακτηρίζουν καὶ τὴ δική μας ζωὴ, θὰ παρουσιάσομε καθαρότατα γνωρίσματα τῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς μας, ὥστε, ὅποιος τὰ διαπιστώνει στὴ ζωὴ μας ν' ἀναγνωρίζει τὴν ἀδελφότητά μας μὲ τὸ Χριστό. Αὐτὸς εἶναι πού μᾶς ἀνοίξε τὴ θύρα τῆς ἀνάστασης καὶ γι' αὐτὸ ἐγίνε ὁ πρῶτος τῶν νεκρῶν. Ὅτι λοιπὸν θ' ἀναστηθοῦμε ὅλοι ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ὅταν ἠχήσει ἡ ἔσχατη σάλπιγγα⁹³, μᾶς τὸ ἔδειξε μὲ ὅσα ἔκανε τόσο στὸν ἑαυτὸ του ὅσο καὶ στοὺς ἄλλους πού κράτησε ὁ θάνατος.

Ὡστόσο δὲν περιμένει ἡ ἴδια κατάσταση στὸ μετέπειτα βίον ὅλους ὅσοι ἀναστήθηκαν ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ «ὅσοι ἔπραξαν τὸ ἀγαθὸ θ' ἀναστηθοῦν γιὰ νὰ ζήσουν αἰώνια, ἐνῶ ὅσο ἔπραξαν τὰ φαῦλα θ' ἀναστηθοῦν γιὰ νὰ καταδικαστοῦν⁹⁴. Ὡστε, ἂν ἡ ζωὴ κάποιου κατευθύνεται στὴ φοβερὴ αὐτὴ κατὰκριση, αὐτὸς ἀκόμα κι ἂν τύχει νὰ συγκαταλέγεται μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς τοῦ Κυρίου ἐξ αἰτίας τῆς γέννησής του ἀπὸ τὸν οὐρανὸ διαψεύδει τὸ ὄνομά του, ἀφοῦ μὲ τὴ μορφὴ τῆς κακίας ἀρνεῖται τὴ συγγενεία του μὲ τὸν πρωτότοκο. Ἐνῶ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων⁹⁵, πού μὲ τὸν ἑαυτὸ του συνάπτει μὲ τὸ Θεὸ τὸ ἀνθρώπινο, συνάπτει ἐκεῖνο μόνο, ὅποιο εἶναι ἄξιο τῆς ἔνωσης του μὲ τὸ Θεό. Μὲ τὴ δύναμη δηλαδὴ τῆς θεότητάς του οἰκειώθηκε μέσα του τὸν ἄνθρωπο πού περιβλήθηκε, πού ἦταν μέρος τῆς κοινῆς μας φύσης, δὲν εἶχε ὅμως ὑποπέσει στὰ πάθη τῆς φύσης μας πού μᾶς διεγείρουν στὴν ἁμαρτία (γιατὶ λέγει, «ἁμαρτία δὲν ἔκανε οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του). Σύμφωνα μ' αὐτὰ λοιπὸν θὰ φέρει τὸν καθένα σὲ συνάφεια μὲ τὴ θεότητα, ἂν δὲν τοὺς παρακολουθεῖ τίποτε ἀνάξιο γιὰ τὴ θεία συνένωση. Ἀλλὰ ἂν εἶναι κάποιος ἀληθινὰ τοῦ Θεοῦ ναός⁹⁶ καὶ δὲν ἔχει μέσα του κανένα εἶδωλο τῆς κακίας ἢ βωμό, αὐτὸν θὰ τὸν παραλάβει γιὰ μετουσία τῆς θεότητος ὁ μεσίτης, ἀφοῦ γίνε

95. Α' Τιμ. 2,5. 96. Α' Κορ. 3,16. Β' Κορ. 6,16.

πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς αὐτοῦ καθαρότητος. Οὐτε γὰρ εἰς κακότε-
 χνον ψυχὴν εἰσελεύσεται σοφία, καθὼς ὁ λόγος φησὶν, οὔτε ὁ κα-
 θαρὸς τῇ καρδίᾳ ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ βλέπει, ᾧ διὰ
 τῆς ἀφθαρσίας προσκολληθεὶς ἐντὸς ἑαυτοῦ πᾶσαν τὴν ἀγαθὴν βα-
 5 σιλείαν ἐδέξατο. Μᾶλλον δ' ἂν γένοιτο ἡμῖν καταφανὲς τὸ λεγόμε-
 νον, εἰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἣν διὰ τῆς Μαρίας πρὸς τοὺς ἀπο-
 στόλους πεποιήται, πρὸς τὴν σαφήνειαν τῶν εἰρημένων συμπαρα-
 λάβοιμεν· «πορεύομαι», φησί, «πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα
 ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν». Ταῦτα γὰρ ὁ μεσίτης μεταξὺ
 10 τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ἀποκηρύκτων φησὶν ὁ δι' ἑαυτοῦ τοὺς
 ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καταλλάξας τῇ ἀληθινῇ καὶ μόνῃ θεότητι. Ἐπει-
 δὴ γὰρ κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον ἀπηλλοτριώθησαν τῆς ζωο-
 ποιοῦ μήτρας διὰ τῆς ἀμαρτίας οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ τῆς γαστρὸς
 ἐπλανήθησαν, ἐν ἧ ἐπλάσθησαν, τὸ ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀληθείας λα-
 15 λήσαντες, τούτου χάριν τὴν ἀπαρχὴν τῆς κοινῆς φύσεως ἀναλαβῶν
 διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀγίαν ἐποίησε, πάσης κακίας ἀμιγῆ τε
 καὶ ἀπαράδεκτον αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ διασώσας, ἵνα ταύτην ἀναθεὶς
 διὰ τῆς ἀφθαρσίας τῷ Πατρὶ τῆς ἀφθαρσίας συνεπισπάσῃται δι'
 αὐτῆς πᾶν τὸ συγγενὲς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῇ καὶ ὁμόφυλον καὶ
 20 προσδέξῃται τοὺς ἀποκηρύκτους εἰς τὴν υἰοθεσίαν καὶ τοὺς
 ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ μετουσίαν.

Οὐκοῦν ὥσπερ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ φουράματος διὰ καθαρότητός τε
 καὶ ἀπαθείας ᾧ κειώθη τῷ ἀληθινῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, οὕτω καὶ
 ἡμεῖς τὸ φύραμα διὰ τῶν ὁμοίων ὁδῶν τῷ Πατρὶ τῆς ἀφθαρσίας
 25 κολληθησόμεθα διὰ τοῦ μιμήσασθαι, καθὼς ἂν ἦ δυνατόν, τοῦ με-
 σίτου τὸ ἀπαθές τε καὶ ἀναλλοιώτον. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα τοῦ μονο-
 γενοῦς Θεοῦ στέφανος ἐκ λίθων τιμίων, τιμὴ καὶ δόξα διὰ τοῦ βίου
 γενόμενοι. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος ὅτι «βραχὺ τι ἑαυτὸν ἐλαττώσας
 παρὰ τοὺς ἀγγέλους» διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου τοὺς πρότερον εἰς
 30 ἀκάνθης φύσιν μετατεθέντας διὰ τῆς ἀμαρτίας στέφανον ἑαυτῷ διὰ

καθαρός γὰρ νὰ δεχτεῖ τὴν καθαρότητα τοῦ μεσίτη. «Οὔτε ἡ σοφία θὰ εἰσέλθει σὲ ψυχὴ κακοφτιασμένη», ὅπως λέει ἡ Γραφή⁹⁷, οὔτε ὅποιος ἔχει καθαρὴ καρδιὰ βλέπει τίποτε ἄλλο μέσα τοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Θεό⁹⁸ καὶ σ' αὐτὸν ἀφοῦ προσκολληθεῖ μέσω τῆς ἀφθαρσίας ἔχει πιά δεχτεῖ μέσα τοῦ ὅλη τῆ βασιλεία τῆς μακαριότητος. Αὐτὸ θὰ γίνεи καταφανέστερο, ἂν, γὰρ νὰ διασαφηνίσουμε τὰ λόγια μας. συμπαραλάβομε τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ποῦ παρήγγειλε στοὺς ἀποστόλους μέσω τῆς Μαρίας, «πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, τὸ Θεό μου καὶ τὸ Θεό σας»⁹⁹. Αὐτὰ λέει ὁ μεσίτης ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ σ' αὐτοὺς ποῦ ἀποκήρυξε, ποῦ συμφιλίωσε μέσω τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἀληθινὴ θεότητα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατὰ τὸν προφητικὸ λόγον¹ ἀποξενώθηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆ ζωοποιὸ μήτρα ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας τοὺς καὶ πλανήθηκαν ἤδη ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μάνας τοὺς, ὅπου πλάστηκαν, καὶ μίλησαν τῆ γλώσσα τοῦ ψεύδους ἀντὶ τῆς ἀλήθειας, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀνέλαβε τὴν ἀπαρχὴ τῆς κοινῆς μας φύσης, ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ τὴν ἐξαγίασε διασώζοντάς τὴν μέσα τοῦ καθαρὴ καὶ χωρὶς νὰ δεχτεῖ καμιὰ κακία, ὥστε, ἀφιερώνοντάς τὴν ἀφθαρτῆ στὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας, ν' ἀποσπάσει μέσω αὐτῆς ὅτι ἦταν συγγενικὸ μ' αὐτὴν κατὰ τὴ φύση κι ὁμόφυλο καὶ νὰ δεχτεῖ γιὰ υἱοθεσία τοὺς ἀποκηρυγμένους καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ μετουσία τῆς θεότητάς του.

Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀπαρχὴ τῆς ζύμης μετὰ τὴν καθαρότητά της καὶ τὴν ἀπάθειά της οἰκειώθηκε ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Πατέρα καὶ Θεό, ἔτσι κι ἐμεῖς, ἡ λοιπὴ ζύμη, ἀπὸ ἴδιους δρόμους θὰ ἐνωθοῦμε μετὰ τὸν Πατέρα τῆς ἀφθαρσίας μετὰ τὴ μίμηση, ὅσο εἶναι δυνατὴ, τῆς ἀπάθειας καὶ τοῦ ἀμετάβλητου τοῦ μεσίτη. Ἔτσι θὰ γίνουμε στεφάνι ἀπὸ πέτρες πολὺτιμες γιὰ τὸ μονογενὴ Θεό, τιμὴ του καὶ δόξα του μετὰ τὴ ζωὴ μας. Γιατὶ λέει ὁ Παῦλος², τὸν ἐλάττωσε λίγο μόνο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ἐξαιτίας τοῦ πάθους τοῦ θανάτου. Αὐτοὺς ποῦ πρῶτύτερα εἶχαν καταντήσει στὴ φύση τῶν ἀγκαθιῶν ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες τοὺς, τοὺς ἔκανε στεφάνι του μετὰ τὴν οἰκονομία τοῦ θανά-

1. Ψαλμ. 57,4. 2. Ἑβρ. 2,7-9.

τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας ἐποίησεν, εἰς τιμὴν καὶ δόξαν με-
 ταστοιχειώσας διὰ τοῦ πάθους τὴν ἄκανθαν. Κίνδυνος οὖν οὐ μι-
 κρὸς ἅπαξ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τὸν ἐξ ἀκανθῶν
 στέφανον ἀναλαβόντες τῇ κεφαλῇ, ἵνα ποιήσῃ τὸν ἐκ τιμῆς τε καὶ
 5 δόξης συμπλεκόμενον στέφανον εὑρεθῆναί τινα τρίβολον ὄντα διὰ
 τοῦ κακοῦ βίου καὶ ἄκανθαν, εἶτα ἐν μέσῳ τῶ δεσποτικῶ στε-
 φάνῳ διὰ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ κοινωνίας παρενειρόμενον. Πρὸς
 ὃν ἐρεῖ πάντως ἡ δικαία φωνή· Ἦὼς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυ-
 μα γάμου; Ἦὼς συνεπλάκης τοῖς διὰ τιμῆς καὶ δόξης τῶ ἐμῶ στε-
 10 φάνῳ ἐνηρμοσμένοις ἄκανθα ὄν; Τίς κοινωνία Χριστῶ πρὸς Βε-
 λίαρ; Τίς μερίς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; Τί κοινὸν τῶ φωτὶ πρὸς τὸ
 σκότος;

Ὡς ἂν οὖν μὴ ταῦτά ποτε τὰ ρήματα καθ' ἡμῶν ὁ βίος ἡμῶν
 ἐγκαλέσαιτο, ἐπιμελητέον ἂν εἴη τοῦ πᾶν ἀκανθῶδες ἔργον τε καὶ
 15 ρῆμα καὶ νόημα διὰ πάσης τῆς ζωῆς τοῦ βίου ἡμῶν ἀποσκευάζε-
 σθαι, ἵνα τῇ καθαρᾷ τε καὶ ἀπαθεῖ πολιτείᾳ τιμὴ καὶ δόξα γενόμε-
 νοι, τὴν τοῦ παντὸς κεφαλὴν δι' ἑαυτῶν στεφανώσωμεν, ὥσπερ τι
 κειμήλιον καὶ κτῆμα τῶ Δεσπότη γενόμενοι. Οὐδενὸς γὰρ ἀτίμου
 καταδέχεται Κύριος εἶναι τε καὶ λέγεσθαι ὁ τῆς δόξης Κύριος. Οὐ-
 20 κοῦν ὁ πάσης ἀσχημοσύνης τε καὶ βδελυρίας ἀλλότριος, κατὰ τε
 τὸν κρυπτὸν καὶ τὸν φαινόμενον ἄνθρωπον δεσπότην ἑαυτοῦ ποιεῖ
 τὸν δόξης, οὐκ ἀτιμίας, Κύριον ὄντα τε καὶ λεγόμενον.

Ἔστι δὲ καὶ «ἀρχή»· ἀρχὴ δὲ παντὸς πράγματος οὐκ ἄλλο-
 τρίως πρὸς τὰ μεθ' ἑαυτὴν ἔχει. Εἰ γὰρ ζῶν τὴν ἀρχὴν εἶναι τις
 25 ὀρίσαιτο, ζωὴ πάντως καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἔσται νοούμενον· καὶ
 εἰ φῶς ἡ ἀρχή, φῶς καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀρχὴν νοηθήσεται. Τί οὖν διὰ
 τοῦ πιστεῦειν αὐτὸν εἶναι ἀρχὴν ὠφελούμεθα; Τὸ γενέσθαι τοιού-
 τους ἡμᾶς, οἷαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἡμῶν πεπιστεύκαμεν. Οὐ γὰρ σκό-
 τους ἀρχὴ τὸ φῶς ὀνομάζεται, οὐδὲ τῆς ζωῆς εἰς ἀρχὴν τεταγμένης

του, μεταστοιχειώνοντας τὸ ἀγκάθι μὲ τὸ σταυρικό του πάθος σὲ τιμὴ καὶ δόξα του. Εἶναι λοιπὸν κίνδυνος ὄχι μικρὸς αὐτὸς ποὺ μιὰ φορὰ σήκωσε τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου³, ἀναλαμβάνοντας στὴν κεφαλὴ του τὸ στεφάνι ἀπὸ τὰ ἀγκάθια γιὰ νὰ ἀποτελέσει τὸ στεφάνι ποὺ πλέκεται ἀπὸ τιμὴ καὶ δόξα, εἶναι κίνδυνος νὰ βρεθεῖ μὲ τὴν κακὴ ζωὴ πὼς εἶναι κάποιο τριβόλι καὶ ἀγκάθι, ποὺ εἰσχωρεῖ ἀνάμεσα στὸ δεσποτικό στεφάνι μὲ τὴν ἐπαφή του μὲ τὸ σῶμα. Αὐτὸν θὰ τὸν ρωτήσῃ ἀσφαλῶς ἡ δίκαιη φωνή· «Πῶς μπῆκες ἐδῶ, ἀφοῦ δὲν ἔχεις φόρεμα γάμου;»⁴ Πῶς πλέχτηκες μαζί μ' αὐτοὺς ποὺ πλέχτηκαν μέσα στὸ στεφάνι μου τιμημένα κι ἐνδοξα, ἐνῶ εἶσαι ἀγκάθι; Τί σχέση ἔχει ὁ Χριστὸς μὲ τὸ Βελίαιρ; Ποιὸ εἶναι τὸ μερίδιο τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν ἄπιστο⁵; Τί κοινὸ ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;

Γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσῃ κάποτε ἡ ζωὴ μας μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς κατηγορίες, ἃς γίνῃ φροντίδα μας ν' ἀπαλλαγεῖ ὅλη ἡ ζωὴ μας ἀπὸ κάθε ἀκανθῶδες ἔργο καὶ λόγο καὶ σκέψη, ὥστε μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἀνέγγιχτη ἀπὸ πάθη πολιτεία μας νὰ γίνομε τιμὴ καὶ δόξα καὶ στεφάνι ποὺ θὰ στεφανώσομε τὴν κεφαλὴ τοῦ παντός, ἀποτελώντας ἓνα εἶδος κειμήλιο καὶ πολύτιμο ἀντικείμενο τοῦ Κυρίου μας. Γιατὶ ὁ Κύριος τῆς δόξας⁶ δὲν καταδέχεται νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται Κύριος ἐνὸς ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ἀξία. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶναι ξένος ἀπὸ κάθε ἀναξιότητα καὶ κάθε ἀχρειότητα κάνει καὶ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ Κύριό του αὐτὸν ποὺ εἶναι καὶ λέγεται Κύριος τῆς δόξας καὶ ὄχι τῆς ἀτιμίας.

Εἶναι ὅμως καὶ ἀρχὴ ὁ Κύριος⁷. Καὶ ἡ ἀρχὴ κάθε πράγματος δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὰ ἔπειτα ἀπὸ αὐτήν. Ἄν γιὰ παράδειγμα ὀρίσει κάποιος τὴν ἀρχὴ ὡς ζωὴ θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε ζωὴ κι ὅ,τι νοεῖται μετὰ τὴν ἀρχή. Καὶ ἂν ἡ ἀρχὴ εἶναι φῶς, ὡς φῶς θὰ γίνῃ νοητὸ καὶ τὸ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρχή. Τί ὠφελοῦμαστε τώρα πιστεύοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀρχή; Τὸ νὰ γίνομε τέτοιοι ὅπως πιστέψαμε πὼς εἶναι ἡ ἀρχὴ μας. Δὲν ὀνομάζεται βέβαια τὸ σκοτάδι ἀρχὴ τῆς ζωῆς οὔτε ἂν τάξομε ὡς ἀρχὴ τὴ ζωὴ, θὰ ἐννοήσομε ὡς

6. Α' Κορ. 2,8.

7. Κολ. 1,18.

τὸν θάνατον τὸ συνεχὲς τῆς ἀρχῆς ἐνόησαμεν. Ἄλλ' εἰ μὴ τις ὁμοφυῶς πρὸς τὸ καθηγούμενον ἔχοι δι' ἀπαθείας καὶ ἀρετῆς τῇ ἀρχῇ συναπτόμενος, οὐκ ἂν γένοιτο τούτου ἀρχὴ ἢ τῶν ὄντων ἀρχή. Ἀρχὴ τοῦ σκοτεινοῦ βίου ὁ κοσμοκράτωρ τοῦ σκότους, τῆς θανα-
 5 τηφόρου ἀμαρτίας ὁ ἔχων τοῦ θανάτου τὸ κράτος. Οὐκ ἔστιν οὖν τὸν διὰ μοχθηρᾶς ζωῆς ὑπὸ τὴν τοῦ σκότους ἀρχὴν τεταγμένον τὴν παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴν ἑαυτοῦ εἶναι λέγειν ἀρχὴν· τῆς δὲ αὐτῆς ἔχεται διανοίας τοῖς πρὸς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τὰς θείας φωνὰς ἐκλαμβάνουσι τὸ καὶ βασιλέα δικαιοσύνης τε καὶ εἰρήνης αὐτὸν ὀνομάζε-
 10 σθαι. Ὁ γὰρ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς προσευχῆς ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν εὐχόμενος, μαθὼν ὅτι δικαιοσύνης τε καὶ εἰρήνης ἔστι βασιλεὺς ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς, κατορθώσει πάντως τῷ ἰδίῳ βίῳ τὴν δικαιοσύνην τε καὶ εἰρήνην, ἵνα βασιλεύσῃ αὐτοῦ ὁ τῆς δικαιοσύνης τε καὶ τῆς εἰρήνης βασιλεὺς.

15 Οὐκοῦν στρατὸς ἐννοεῖται τοῦ βασιλέως πᾶσα ἀρετὴ· διὰ γὰρ τῆς δικαιοσύνης τε καὶ εἰρήνης πάσας οἴμαι δεῖν τὰς ἀρετὰς ἐννοεῖν. Εἴ τις οὖν λειποτακτῆσας ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ στρατιᾶς τῇ παρατάξει τῶν ἀλλοφύλων ἑαυτὸν καταλέξειε, τοῦ εὔρετοῦ τῆς κακίας ὀπλίτης γενόμενος καὶ ἀποδυσάμενος τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης
 20 καὶ πᾶσαν τὴν εἰρηνικὴν παντευχίαν, πῶς οὗτος ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς εἰρήνης ταχθήσεται, ρίψασπις τῆς ἀληθείας γενόμενος; Δῆλον γὰρ ὅτι τὸ ἐπίσημον αὐτοῦ τῆς ὀπλίσεως δεῖξει τὸν βασιλεύοντα, ἀντὶ τῆς ἐνσκιαγραφουμένης τοῖς ὄπλοις εἰκόνας ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ βίου δεικνύον τὸν καθηγούμενον. Ὡς μακάριος ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ
 25 τὴν θεῖαν στρατηγίαν τεταγμένος καὶ τοῖς τάγμασι τῶν ἐν μυρίαις μυριάσιν ἀριθμουμένων κατειλεγμένος καὶ κατὰ τῆς κακίας διὰ τῶν ἀρετῶν ὀπλιζόμενος, αἶ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως τῷ ἐνδυσσάμενῳ αὐτὰς ἐνσημαίνονται!

Καὶ τί χρῆ περαιτέρω προάγειν τὸν λόγον πάσας τὰς φωνὰς,
 30 αἶς τὸ τοῦ Χριστοῦ διερμηνεύεται ὄνομα, προτιθέντα τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς ἐξετάσεως, δι' ὧν ἔστι πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ὁδηγηθῆναι,

συνέχεια τὸ θάνατο. Ἄλλὰ ἂν δὲν συμφωνεῖ κανένας μ' αὐτὸ ποὺ τὸν ὀδηγεῖ καὶ δὲ συνάπτεται μὲ τὴν ἀρχὴ μὲ ἀπάθεια καὶ ἀρετῇ, δὲ θὰ γίνεи ἀρχὴ του ἢ ἀρχὴ τῶν ὄντων. Ἀρχὴ τῆς σκοτεινῆς ζωῆς εἶναι ὁ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους⁸, ἀρχὴ τῆς θανατηφόρου ἀμαρτίας αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸ αὐτὸς ποὺ τάχτηκε μὲ τὴ φαύλη ζωὴ του κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ σκότους, νὰ λέει πῶς εἶναι ἀρχὴ του ἢ ἀρχὴ κάθε ἀγαθοῦ. Ἄλλὰ σκέφτεται ὁμοια μ' ἐκείνους ποὺ ἐκλαμβάνουν τὰ θεῖα ὀνόματα πρὸς τὸ δικό τους συμφέρον, τὸ ὅτι ὀνομάζεται⁹ καὶ βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ εὐχεται κατὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς προσευχῆς νὰ τοῦ ἔρθει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀκούσει ὅτι ὁ ἀληθινὸς βασιλιάς εἶναι βασιλιάς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης, ἀσφαλῶς θὰ πραγματοποιήσει στὴν ἴδια τὴ ζωὴ του καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη, γιὰ ν' ἀποχτήσῃ βασιλιά του τὸ βασιλιά τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης.

Ὡς στρατὸ λοιπὸν τοῦ βασιλιᾶ ἐννοοῦμε ὅλη τὴν ἀρετῇ. Γιατὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐννοοῦμε ὅλες τὶς ἀρετές. Ἄν λοιπὸν λιποτακτῆσῃ κάποιος ἀπὸ τὴ στρατιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ προσχωρήσῃ στὴν παράταξη τῶν ἀλλοφύλων, καὶ ἀφοῦ γίνεи ὀπλίτης τοῦ ἐφεύρετη τῆς κακίας, ἀποβάλεи τὸ θώρακα τῆς εἰρήνης κι ὅλη τὴν εἰρηνικὴ πανοπλία, πῶς αὐτὸς θὰ τεθεῖ κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ βασιλιᾶ τῆς εἰρήνης, ἀφοῦ ἔγινε προδότης τῆς ἀλήθειας; Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ σῆμα τοῦ ὀπλισμοῦ του θὰ δείξει τὸ βασιλιά, δείχνοντας τὸν ὀδηγὸ στὸ ἀποτύπωμα τοῦ βίου ὅπως τὴν εἰκόνα τὴν ἀποτυπωμένην στὰ ὄπλα. Πόσο καλότυχος εἶναι αὐτὸς ποὺ τάχτηκε κάτω ἀπὸ τὴ θεῖα στρατηγία, ἔχει περιληφθεῖ στὰ τάγματα τῶν ἄπειρων μυριάδων καὶ εἶναι ὀπλισμένος κατὰ τῆς κακίας μὲ τὶς ἀρετές ποὺ ἀποτυπώνουν ἐπάνω σ' αὐτὸν ποὺ τὶς φόρεσε τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ!

Τί χρειάζεται νὰ ἐπεκτείνω τὸ λόγο μου παραθέτοντας στὴ συνέχεια τῆς ἐξέτασής μου ὅλες τὶς σημασίες ποὺ διερμηνεύει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὸ βίον

8. Ἐφ. 6,12. 9. Ἐβρ. 7,2.

ἐκάστου ὀνόματος διὰ τῆς οἰκειᾶς ἐμφάσεως συνεργουδντός τι πάν-
 τως ἡμῖν πρὸς τὴν τοῦ βίου τελείωσιν; Ἀλλὰ καλῶς ἔχειν φημί τὴν
 τῶν μνημονευθέντων ἀνακεφαλαιώσασθαι μνήμην, ὥστε τινὰ γε-
 νέσθαι χειραγωγίαν ἡμῖν πρὸς τὸν τοῦ λόγου σκοπόν, ὃν ἐξ ἀρχῆς
 5 ὑπεθέμεθα ζητοῦντες, πῶς ἂν τις τὸ τέλειον ἐν ἑαυτῷ κατορθώ-
 σειεν. Οἴμαι γάρ, εἴ τις ἀεὶ τοῦτο λογίζοιτο, ὅτι κοινωνός ἐστι τοῦ
 προσκυνουμένου ὀνόματος κατὰ τὸ δόγμα τῶν ἀποστόλων Χρι-
 στιανὸς χρηματίζων, ἀναγκαίως καὶ τῶν ἄλλων ὀνομάτων, οἷς ὁ
 Χριστὸς νοεῖται, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ δείξει τὴν δύναμιν, κοινωνὸς ἐκά-
 10 στης κλήσεως διὰ τοῦ βίου γινόμενος. Οἶόν τι λέγω· Τρία τὰ χαρα-
 κτηρίζοντα τοῦ Χριστιανοῦ τὸν βίον ἐστί· πρᾶξις, λόγος, ἐνθύμιον.
 Ἐκ τούτων ἀρχικώτερον τῶν ἄλλων ἐστὶ τὸ ἐνθύμιον. Ἀρχὴ γὰρ
 γίνεται λόγου παντός ἢ διάνοια, δεύτερον δὲ μετὰ τὴν ἐνθύμησιν ὁ
 λόγος ἐστί, τὴν ἐντυπωθεῖσαν τῇ ψυχῇ διάνοιαν διὰ τῆς φωνῆς ἐκ-
 15 καλύπτων, τρίτην δὲ τάξιν ἐπέχει μετὰ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον ἢ
 πρᾶξις, τὸ νοηθὲν εἰς ἐνέργειαν ἄγουσα.

Οὐκοῦν ὅταν εἷς τι τούτων ἡμᾶς ἢ ἀκολουθία τοῦ βίου προα-
 γάγηται, καλῶς ἔχει παντός καὶ λόγου καὶ ἔργου καὶ ἐνθυμήματος
 τὰ θεῖα ταῦτα νοήματα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς νοεῖται καὶ ὀνομάζεται,
 20 δι' ἀκριβείας ἐπισκοπεῖσθαι, μὴ ἔξω τῆς δυνάμεως τῶν ὑψηλῶν
 ἐκείνων ὀνομάτων φέρηται ἡμῶν ἢ τὸ ἔργον ἢ ὁ λόγος ἢ τὸ ἐνθύ-
 μιον. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «πᾶν ὃ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία
 ἐστίν», οἷτως ἔστιν ἐκ τοῦ ἀκολούθου νοήσαντα σαφῶς ἀποφήνα-
 σθαι, ὅτι πᾶν ὃ μὴ εἰς Χριστὸν βλέπει ἢ ρῆμα ἢ ἔργον ἢ νόημα, εἰς
 25 τὸ ἀντικείμενον τῷ Χριστῷ πάντως ὀρᾷ. Οὐ γὰρ ἔστι τὸν ἔξω
 φωτὸς ἢ ζωῆς γενόμενον μὴ ἐν σκότει πάντως ἢ ἐν θανάτῳ εἶναι.
 Εἰ τοίνυν τὸ μὴ κατὰ Χριστὸν ἐνεργούμενόν τε καὶ λαλούμενον καὶ
 νοούμενον πρὸς τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον οἰκειῶς ἔχει, παντὶ
 δῆλον ἂν εἴη τὸ διὰ τούτων ἀναφαινόμενον, ὅτι ἀφήσῃ τὸν Χριστὸν
 30 ὁ ἔξω ἐκείνου γενόμενος, δι' ὧν ἢ νοεῖ τι ἢ πράττει ἢ φθέγγεται.

τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τὸ κάθε ὄνομα συντελεῖ ὅπωςδήποτε μετὰ τὴν σημασίαν του κάπως στὴν τελείωσιν τῆς ζωῆς μας; Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι καλὸ νὰ θυμηθοῦμε καὶ ν' ἀνακεφαλαιώσωμε ὅσα ἀναφέραμε, ὥστε νὰ ἔχομε κάποιο ὁδηγὸ γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ λόγου μου, ποῦ ὄρισε ἀπὸ τὴν ἀρχή, πῶς δὴλαδὴ θὰ ἐπιτύχει κάποιος τὴν τελειότητα. Γιατὶ νομίζω ὅτι, ἂν σκέφτεται αὐτὸ πάντοτε, ὅτι εἶναι κοινωνὸς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ποῦ προσκυνοῦμε καὶ εἶναι χριστιανὸς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων¹⁰, θὰ δείξει ὑποχρεωτικὰ κι ἐπάνω στὸν ἑαυτό του τὴ δύναμιν αὐτῶν τῶν ὀνομάτων μετὰ τὸ νὰ γίνῃ κοινωνὸς καθενὸς μετὰ τὴν ζωὴν του. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποῦ λέγω. Τρία πράγματα χαρακτηρίζουν τὸ βίον τοῦ χριστιανοῦ, ἢ πρᾶξιν, ἢ λόγον, ἢ σκέψιν. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ πρῶτον εἶναι ἢ σκέψιν. Αὐτὴ γίνεται ἢ ἀρχὴ κάθε λόγου καὶ μετὰ τὴν σκέψιν δευτεροῦς ἔρχεται ὁ λόγος, ποῦ κοινοποιεῖ μετὰ τὴν φωνὴν τὴν σκέψιν ποῦ σχηματίσθηκε στὸ νοῦ· τρίτη στὴν σειρά ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγον ἢ πρᾶξιν, ποῦ πραγματοποιεῖ τὴν σκέψιν.

Ὅταν λοιπὸν ἢ σειρὰ τῆς ζωῆς μας μᾶς ὁδηγήσῃ σὲ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ, εἶναι καλὰ νὰ ἐξετάζωμε μετὰ ἀκριβείαν τὴν θεῖαν αὐτῆς ἐννοίαν κάθε λόγου καὶ ἔργου καὶ στοχασμοῦ, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἐννοοῦμε καὶ ὀνομάζωμε τὸ Χριστόν, γιὰ νὰ μὴν ξεφεύγῃ ἐξω ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνων τῶν ὑψηλῶν ὀνομάτων ἢ τὸ ἔργον μας ἢ ὁ λόγος ἢ ἢ σκέψιν. Ἐπειδὴ, ὅπως λέει ὁ Παῦλος¹¹, κάθετι ποῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστη εἶναι ἁμαρτία, μποροῦμε σκεπτόμενοι ἔτσι κατ' ἀκολουθίαν ν' ἀποφανθοῦμε μετὰ σαφήνεια, ὅτι κάθετι ποῦ δὲν ἀποβλέπει στὸ Χριστόν, εἴτε λόγος εἴτε στοχασμὸς, ἀποβλέπει ὅπωςδήποτε στὸ ἀντίθετον τοῦ Χριστοῦ. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν ὅποιος βγεῖ ἐξω ἀπὸ τὸ φῶς ἢ τὴν ζωὴν νὰ μὴν εἶναι ὅπωςδήποτε μέσα στὸ σκοτὸς ἢ τὸ θάνατον. Ἄν λοιπὸν τὸ νὰ μὴν ἐνεργοῦμε καὶ νὰ μὴ μιλοῦμε καὶ νὰ μὴ σκεφτόμαστε σύμφωνα μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ ἔχει οἰκειότητα μετὰ τὸν ἀντίμαχον τοῦ ἀγαθοῦ, εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ ὅλοι αὐτὸ ποῦ δηλώνουν αὐτὰ, ὅτι δηλαδὴ ἐγκαταλείπει τὸ Χριστὸν ὁποῖος ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὸν μετὰ ὅσα σκέφτεται ἢ πράττει

10. Πράξ. 11,26. 11. Ρωμ. 14,23.

Οὐκοῦν ἀληθεύει ἡ θεία τοῦ προφήτου φωνή, ἢ φησι· «παραβαίνοντας ἐλογισάμην πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς». Ὡς γὰρ ὁ τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς διωγμοῖς ἀρνησάμενος παραβάτης ἐστὶ τοῦ προσκυνουμένου ὀνόματος, οὕτω καὶ εἴ τις τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν δι-
5 καιοσύνην ἀρνήσαιο ἢ τὸν ἁγιασμόν τε καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν κατ' ἀρετὴν νοουμένων ἐν καιρῷ τῆς τῶν παθημάτων ἐπικρατήσεως ἀποβάλοι τοῦ βίου, παραβάτης ὀνομάζεται ὑπὸ τῆς προφητείας, δι' ἐκάστου τούτων τὸν ταῦτα ὄντα παραβαίνων τῷ βίῳ.

10 Τί οὖν χρή πράττειν τὸν τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐπωνυμίας ἀξιωθέντα; Τί ἄλλο ἢ διὰ παντὸς φυλοκρινεῖν ἐν ἑαυτῷ τὰ νοήματα τε καὶ ῥήματα καὶ τὰ ἔργα, εἴτε πρὸς Χριστὸν ἕκαστον τούτων βλέπει εἴτε τοῦ Χριστοῦ ἠλλοτριώται· πολλὴ δὲ τῆς διακρίσεως τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ εὐκολία. Ὁ γὰρ διὰ πάθους τινὸς ἢ ἐνεργεῖ-
15 ται ἢ νοεῖται ἢ λέγεται, τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸν Χριστὸν συμφωνίαν, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀντικειμένου φέρει, ὃς ἀντὶ βορβόρου τὰ πάθη τῷ μαργαρίτῃ τῆς ψυχῆς προσαλείφων τὴν λαμπηδόνα τοῦ τιμίου λίθου διαλυμαίνεται. Τὸ δὲ καθαρεῦον πάσης ἐμπαθοῦς διαθέσεως πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀπαθείας βλέπει, ὃς ἐστὶν
20 ὁ Χριστός. ἐξ οὗ, καθάπερ ἐκ καθαρᾶς καὶ ἀφάρτου πηγῆς, ἀρνούμενός τις εἰς ἑαυτὸν τὰ νοήματα τοιαύτην ἑαυτῷ πρὸς τὸ πρωτότυπον δεῖξει τὴν ὁμοιότητα, οἷα ἐστὶ πρὸς τὸ ὕδωρ τῷ ὕδατι τῷ τε πηγαίῳ τῷ βρῦοντι καὶ τῷ ἐκεῖθεν ἐν τῷ ἀμφορεῖ γεγεννημένῳ. Μία γὰρ τῇ φύσει ἡ καθαρότης ἢ τε ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἢ ἐν τῷ με-
25 τέχοντι θεωρουμένη, ἀλλ' ὁ μὲν πηγάζει, ὁ δὲ μετέχων ἀρύεται, μετὰ γων ἐπὶ τὸν βίον τὸ ἐν τοῖς νοήμασι κάλλος· ὥστε συμφωνίαν εἶναι τοῦ κρυπτοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν φαινόμενον, συμβαιούσης τῆς τοῦ βίου εὐσχημοσύνης τοῖς κατὰ Χριστὸν κινουμένοις νοήμασι.

30 Τοῦτο τοίνυν ἐστὶ, κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν, τὸ ἐν τῷ Χριστιανῷ βίῳ τέλειον, τὸ πάντων τῶν ὀνομάτων, οἷς τὸ τοῦ Χριστοῦ διασημαίνεται ὄνομα, τὴν κοινωνίαν ἔχειν ἐν ψυχῇ τε καὶ λόγῳ καὶ

ἢ λέει. Ἄληθεύει λοιπὸν ἡ θεία ζωὴ τοῦ προφήτη πού λέει· «ὁ λογισμὸς μου μοῦ εἶπε ὅτι ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς παραβαίνουν τὸ νόμο¹²». Ὅπως δηλαδὴ ὅποιος ἀρνήθηκε κατὰ τοὺς διωγμοὺς τὸ Χριστὸ εἶναι παραβάτης τοῦ προσκυνητοῦ ὀνόματος, ἔτσι κι ἂν κάποιος ἀρνηθεῖ τὴν ἀλήθεια ἢ τὴ δικαιοσύνη ἢ τὸν ἁγιασμὸ καὶ τὴν ἀφθαρσία ἢ ἀποβάλλει ἀπὸ τῆ ζωῆ του κάτι ἄλλο πού ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἀρετῆς τὴν ὧρα πού ἐπικρατοῦν τ' ἀνθρώπινα πάθη, ὀνομάζεται ἀπὸ τὴν προφητεία παραβάτης, παραβαίνοντας στὴ ζωὴ του μὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνον πού τὰ ἐνσαρκώνει.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ πράττει αὐτὸς πού ἀξιώθηκε τὸ μεγάλο ὄνομα τοῦ Χριστοῦ; Τί ἄλλο παρὰ νὰ διαχωρίζει μέσα του ἀδιάκοπα τίς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα, εἴτε τὸ καθένα τους ἀναφέρεται στὸ Χριστὸ εἴτε εἶναι ἄσχετο μὲ τὸ Χριστό. Ἡ εὐκολία τῆς διάκρισης αὐτῶν εἶναι μεγάλη. Ὅποια ἐνέργεια ἢ σκέψη ἢ λόγος κινεῖται ἀπὸ κάποιο πάθος, αὐτὸ δὲ συμφωνεῖ καθόλου μὲ τὸ Χριστό, ἀλλὰ ἔχει τὴ σφραγίδα τοῦ ἀντιπάλου, καὶ ἡ σφραγίδα αὐτὴ ἀλείφοντας, ἀντὶ μὲ βόρβορο, μὲ τὰ πάθη τὸ μαργαριτάρι τῆς ψυχῆς καταστρέφει τὴ λάμψη τοῦ πολύτιμου λίθου. Ὅ,τι ὁμως εἶναι καθαρὸ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἐμπαθὴ διάθεση, αὐτὸ ἀναφέρεται στὸν ἀρχηγὸ τῆς ἀπάθειας, πού εἶναι ὁ Χριστός, καὶ ἀντλώντας ἀπὸ αὐτὸν σὰν ἀπὸ καθαρὴ καὶ ἀθάνατη πηγὴ τίς σκέψεις, θὰ τίς παρουσιάσει μὲ τέτοια ὁμοιότητα πρὸς τὸ πρωτότυπο, ὅπως εἶναι ἢ ὁμοιότητα πρὸς τὸ νερὸ τοῦ νεροῦ τοῦ πηγαίου πού ἀναβλύζει καὶ πού ἀπὸ αὐτὸ γεμίζομε τὴ στάμνα μας. Γιατί εἶναι μία ἡ καθρότητα αὐτὴ πού βρίσκομε καὶ μέσα στὸ Χριστὸ καὶ μέσα σ' αὐτὸν πού τὴ μετέχει, μόνον πού ὁ ἕνας τὴν παρέχει πηγαία, ἐνῶ αὐτὸς πού τὴ μετέχει τὴν ἀντλεῖ, μεταφέροντας στὴ ζωὴ του τὸ κάλλος τῶν νοημάτων. Ὡστε πραγματοποιεῖται μιὰ συμφωνία ἀνάμεσα στὸν ἐσωτερικὸ καὶ τὸν ἐξωτερικὸ ἄνθρωπο, μὲ τὸ νὰ συμβαδίζει ἢ κοσμιότητα τοῦ βίου μὲ τὰ νοήματα πού ἐμπνέει ὁ Χριστός.

Αὐτὸ εἶναι κατὰ τὴν κρίση μου τὸ τέλειο τοῦ χριστιανικοῦ βίου, νὰ εἶναι κανένας γεμάτος καὶ στὸ νοῦ καὶ στὸ λόγο καὶ στίς πράξεις τοῦ βίου μὲ ὅλα τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὅποια ἐρμηνεύεται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὥστε, κατὰ τὴν εὐλογία τοῦ Παύλου, νὰ δε-

ἐν τοῖς τοῦ βίου ἐπιτηδεύμασιν, ὥστε ὀλοτελῆ τὸν ἀγιασμὸν κατὰ
 ἡν εὐλογία τῷ Παύλου ἐφ' ἑαυτοῦ ἀναδέξασθαι ἐν ὀλοκλήρῳ τῷ
 σώματι καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ πνεύματι ἔξω τῆς πρὸς τὸ κακὸν ἐπι-
 μιξίας διηγεκῶς φυλασσόμενον. Εἰ δέ τις λέγοι δυσκατόρθωτον εἶ-
 5 ναι τὸ ἀγαθόν, ἐπειδὴ ἀτρεπτος μόνος ὁ τῆς κτίσεως Κύριος, τρε-
 πτῆ δὲ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ πρὸς τὰς μεταβολὰς ἐπιτηδεῖως
 ἔχει, πῶς οὖν ἔστι δυνατόν τὸ ἐν τῷ ἀγαθῷ πάγιόν τε καὶ ἀμετά-
 πτωτον ἐν τῇ τρεπτῇ κατορθωθῆναι φύσει; Πρὸς τοίνυν τὸν τοιοῦ-
 τον λόγον ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι οὐκ ἔστι στεφανωθῆναι τινα τὸν μὴ νο-
 10 μίμως ἀθλήσαντα· οὐκ ἂν δὲ γένοιτο νόμιμος ἄθλησις, μὴ ὄντος
 τοῦ προσπαλαίοντος. Εἰ οὖν μὴ ἦν ὁ ἀντίπαλος, οὐδ' ἂν ὁ στέφανος
 ἦν· νίκη γὰρ καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἔστιν, ἐὰν μὴ ἦ τὸ ἠττώμενον.

Οὐκοῦν πρὸς αὐτὸ τὸ τρεπτὸν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀγωνισώμε-
 θα, οἷόν τι ἀντιπάλῳ διὰ τῶν λογισμῶν συμπλεκόμενοι, οὐ διὰ
 15 τοῦ καταβαλεῖν αὐτὴν νικηταὶ γινόμενοι, ἀλλὰ διὰ τοῦ μὴ συγχω-
 ρῆσαι πεσεῖν. Οὐδὲ γὰρ μόνον πρὸς τὸ κακὸν ὁ ἄνθρωπος τῇ
 τροπῇ χρῆται· ἢ γὰρ ἂν ἀμήχανον ἦν αὐτὸν ἐν ἀγαθῷ γενέσθαι, εἰ
 πρὸς τὸ ἐναντίον μόνον τὴν ροπὴν εἶχεν ἐκ φύσεως· νυνὶ δὲ τὸ κάλ-
 λιστον τῆς τροπῆς ἔργον ἢ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐστὶν αὐξήσις, πάντοτε
 20 τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεως ἐπὶ τὸ θεϊότερον μεταποιούσης
 τὸν καλῶς ἀλλοιούμενον. Οὐκοῦν τὸ φοβερόν εἶναι δοκοῦν (λέγω
 δὲ τὸ τρεπτὴν ἡμῶν εἶναι τὴν φύσιν), οἷόν τι περὶ πρὸς τὴν ἐπὶ
 τὰ μείζω πτῆσιν ὁ λόγος ὑπέδειξεν, ὡς ζημίαν εἶναι ἡμῖν τὸ μὴ δύ-
 νασθαι τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσιν δέξασθαι. Μὴ τοίνυν λυ-
 25 πείσθω ὁ βλέπων ἐν τῇ φύσει τὸ πρὸς τὴν μεταβολὴν ἐπιτηδεῖον,
 ἀλλὰ πρὸς τὸ κρεῖττον διὰ παντὸς ἀλλοιούμενος καὶ ἀπὸ δόξης εἰς
 δόξαν μεταμορφούμενος οὕτω τρεπέσθω, διὰ τῆς καθ' ἡμέραν αὐ-
 ξήσεως πάντοτε κρεῖττων γινόμενος καὶ ἀεὶ τελειούμενος καὶ
 30 ὡς ἀληθῶς τελειότης, τὸ μηδέποτε στῆναι πρὸς τὸ κρεῖττον αὐξαι-
 νόμενον, μηδέ τι πέρατι περιορίσαι τὴν τελειότητα.

χτεῖ πλήρη τὸν ἁγιασμό¹³ σὲ ὁλόκληρο τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα, φυλασσόμενος παντοτινὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ κακό. Ἄν ὅμως λέει κάποιος ὅτι τὸ ἀγαθὸ δὲν κατορθώνεται εὐκολα, ἐπειδὴ ἄτρεπτος εἶναι μόνο ὁ Κύριος τῆς κτίσης καὶ τρεπτή εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καὶ πρόσφορη στὶς μεταβολές, κι ἐπομένως πῶς εἶναι δυνατό νὰ κατορθωθεῖ τὸ μόνιμο κι ἀμετάβλητο μέσα στὴν τρεπτή φύση; Στὴν ἔνσταση αὐτὴ θὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι δὲν γίνεται νὰ στεφανωθεῖ ὁποῖος δὲν ἀγωνίστηκε νόμιμα¹⁴. Καὶ νόμιμος ἀγώνας δὲ γίνεται, ἂν δὲν ὑπάρχει ὁ ἀντίπαλος. Ἄν δὲν ὑπῆρχε ἀντίπαλος, δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε τὸ στεφάνι· γιατί δὲν ὑπάρχει νίκη καθ' ἑαυτὴν, ἂν δὲν ὑπάρχει ὁ ἠττημένος.

Ἄς ἀγωνιστοῦμε λοιπὸν κατὰ τῆς ἴδιας τῆς τρεπτότητας τῆς φύσης μας, σὰ νὰ συμπλεκόμαστε μὲ τὸ λογισμό μας μὲ κάποιο ἀντίπαλο, ὄχι γιὰ νὰ νικήσουμε καταβάλλοντάς τον, ἀλλὰ νὰ μὴ δεχτοῦμε νὰ πέσομε. Γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν τρεπτότητά του μόνο γιὰ τὸ κακό· θὰ ἦταν τότε ἀδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀγαθό, ἂν ἡ φύση του ἔρρεπε μόνο πρὸς τὸ ἀντίθετο. Τώρα ὅμως τὸ ὠραιότερο ἔργο τῆς τροπῆς εἶναι ἡ προκοπὴ του στὶς ἀρετές, καθὼς πάντοτε ἡ ἀλλοίωσή του πρὸς τὸ καλύτερο μεταβάλλει πρὸς τὸ θεϊκότερο αὐτὸν ποῦ μεταβάλλεται ὀρθά. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ φαίνεται νὰ εἶναι φοβερὸ (ἐννοῶ τὸ ὅτι ἡ φύση μας εἶναι τρεπτή), τὸ ἔδειξε ὁ λόγος μου σὰν ἓνα φτερό ποῦ βοηθάει γιὰ τὴν πτήση πρὸς τὰ ψηλότερα, ὥστε νὰ εἶναι πρὸς ζημία μας ἡ ἀδυναμία μας νὰ δεχτοῦμε τὴν ἀλλοίωση πρὸς τὸ καλύτερο. Ἄς μὴ λυπᾶται λοιπὸν ὁποῖος βλέπει τὴν τάση τῆς φύσης μας γιὰ μεταβολή, ἀλλὰ ἄς μεταβάλλεται ἀλλάζοντας πάντοτε πρὸς τὸ καλύτερο κι ἄς μεταμορφώνεται ἀπὸ δόξα σὲ δόξα· ἄς γίνεται πάντοτε καλύτερος μὲ τὴν καθημερινὴ προκοπὴ κι ἄς γίνεται πάντοτε τελειότερος χωρὶς ποτὲ νὰ φτάνει τὸ πέρας τῆς τελειότητας. Γιατί ἡ ἀληθινὴ τελειότητα εἶναι αὐτὴ, νὰ μὴν παύσει ποτὲ κανένας νὰ προοδεύει στὸ καλύτερο οὔτε νὰ περιορίσει μέσα σὲ κάποια ὄρια τὴν τελειότητα.

13. Α' Θεσ. 5,23. 14. Β' Τιμ. 2,5.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΧΘΟΜΕΝΟΥΣ

ΤΑΙΣ ΕΠΙΤΙΜΗΣΕΣΙ

Θεῖον ἀληθῶς καὶ ἱερὸν χρῆμα ὁ λόγος Θεοῦ, κτῆμα ἐξαιρε-
τον, οὐκ ἄλλοθεν προσγενόμενον, ἀλλὰ συγκεκραμένον τῇ φύσει,
ἀνθρώπῳ δῶρον τιμιώτατον παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος εἰς αὐτὸν
ἐλθόν, διὸ καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» γεγενῆσθαι λέγεται. Τούτῳ
5 γοῦν ἔχει καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τὴν διαφορὰν καὶ τῷ θεοειδεῖ πλε-
ονεκτῆματι ἰδιαζόντως χαρακτηρίζεται, σφόδρα τοῖς ἄλλοις πολ-
λὴν ἔχων τὴν κοινωνίαν πρὸς τὰ βοσκήματα. Ὀφθαλμῶν γὰρ τύ-
πος καὶ σαρκῶν διάπλασις, τῶν τε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῶν ἐν
γαστρὶ κρυπτομένων, οὐ σεμνύνει τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ καὶ ἐν
10 χερσαίοις καὶ ἐνύδροις καὶ πτηνοῖς καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ζώοις ἢ ἐκεί-
νων μετουσία βλέπεται. Τοῦτο δὲ ἡγεμόνα τῶν πάντων ποιεῖ καὶ
μακαριστὸν ἀποδείκνυσιν, ὅπερ Θεὸς ἔχων πλουσίως, ὀλίγον ἡμῖν
ἐχαρίσατο, ἵνα πρῶτον ἐκεῖνον βλέπωμεν καὶ γνωρίζωμεν λόγον
τοῦ λόγου δοτῆρα καὶ λατρεύωμεν τῷ οὕτως ἡμᾶς καλῶς τῇ ἰδίᾳ
15 κατακοσμήσαντι χάριτι. Διὰ λόγου ἰσχύομεν τῶν ἰσχυρῶν πλεόν
ἀσθενεῖς ὄντες τὸ σῶμα καὶ πάντα δουλούμεθα καὶ ταῖς ἡμετέραις
ὑπηρετεῖσθαι χρεῖαις κελεύομεν. Οὕτω ταύρους δαμάζομεν καὶ
ὑπάγομεν τῷ ζυγῷ, καὶ γῆν ἀρότροις ἀνατέμνειν παρασκευάζομεν,
καὶ ἵππον ταχὺν τοῖς ψαλίοις κατάγχοντες ἔχομεν εὐπειθῆ, καὶ τὸν
20 βραδὸν ὄνον τοῖς ροπάλοις ἐπείγοντες ποιοῦμεν ὀξύτερον, καὶ τὰς
σκληρὰς ἡμιόνους ὀχήματα ἔλκειν καὶ ἀχθοφορεῖν ἀναγκάζομεν,
ἐλεφάντων δὲ τὴν ἐκκεχυμένην πολυσαρκίαν καὶ καμῆλων τὸ μέ-
γεθος εὐμηχάνως πρὸς τὸ δοκοῦν μεταχειριζόμεθα. Ἐντεῦθεν καὶ

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΔΥΣΑΝΑΣΧΕΤΟΥΝ

ΟΤΑΝ ΤΟΥΣ ΕΠΙΤΙΜΟΥΝ

Εἶναι ἀληθινὰ θεῖο καὶ ἱερὸ πρᾶγμα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, κτῆμα ἐξαίρετο, πού δὲν ἔρχεται ἀπὸ ἄλλου, ἀλλὰ εἶναι ἀναμιγμένο μέσα στὴ φύση μας, δῶρο πολυτιμότερο πού τὸ ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ δημιουργό του. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «καθ' ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ». Ὡς πρὸς αὐτὸ λοιπὸν διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ τὸ θεῖο αὐτὸ πλεονέκτημα εἶναι τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμά του, ἐνῶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἔχει ἐξαιρετικὰ μεγάλη σχέση μετὰ τὰ ζωντανά. Ἡ κατασκευὴ τῶν ματιῶν, τῶν σαρκῶν ἢ διάπλαση καὶ ὅσα φαίνονται στὴν ἐπιφάνεια καὶ ὅσα κρύβονται στὴν κοιλία δὲν τιμοῦν τὸν ἄνθρωπο, γιατί βλέπομε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ διαθέτουν καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ὑδρόβια καὶ τὰ φτερωτὰ καὶ ὅλα γενικὰ τὰ ζῶα. Τὸ λογικὸ ὅμως κάνει τὸν ἄνθρωπο βασιλιά τῶν πάντων κι ἄξιο γιὰ καλοτύχισμα. Αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ ἔχει ἀφθονο καὶ μᾶς χάρισε λίγο, γιὰ νὰ βλέπομε ἐκεῖνον πρῶτα πρῶτα καὶ νὰ γνωρίζομε τὸ Λόγο τὸ δωρεοδότη τοῦ λόγου καὶ νὰ λατρεύομε αὐτὸν πού τόσο καλά μᾶς στόλισε μετὰ τὴν ἴδια του τὴ χάρη. Χάρη στὸ λόγο, ἂν καὶ εἴμαστε ἀδύναμοι στὸ σῶμα, ἔχομε μεγαλύτερη ἰσχὺ ἀπὸ τὰ ἰσχυρά, καὶ τὰ ὑποδουλῶνομε ὅλα καὶ τὰ ἐπιβάλλομε νὰ ὑπηρετοῦν τὶς ἀνάγκες μας. Ἐτσι λοιπὸν δαμάζομε τοὺς ταύρους καὶ τοὺς βάζομε στὸ ζυγὸ, μαθαίνοντάς τους νὰ ὀργώνουν τὴ γῆ μετὰ τὸ ἀλέτρι, καθιστοῦμε ὑπάκουο τὸ ἄλογο ἐφαρμόζοντάς του τὰ χαλινάρια, κάνομε ταχύτερο τὸν ἀργοκίνητο γαῖδαρο βιάζοντάς τον μετὰ ξυλιές, κι ἀναγκάζομε τὰ δύστροπα μουλάρια νὰ σέρνουν τ' ἀμάξια καὶ νὰ μεταφέρουν τὰ φορτία. Ἐπίσης ἀξιοποιοῦμε κατάλληλα τὶς πλαδαρὲς σάρκες τῶν ἐλεφάντων καὶ τὸ ὕψος τῶν καμήλων γιὰ τοὺς σκοποῦς μας.

βάθος περαιούμεθα καὶ μικρῶ ξύλω διὰ κυβερνητικῆς τὰ ἄφατα
 τῶν πελαγῶν ἐφοδεύομεν καὶ τῆς πορείας ἐκείνης οὐκ ἔχοντες σύμ-
 βολα, ὅταν γῆν ἀποκρύψωμεν, τοῖς κατ' οὐρανὸν σημείοις ἀσφαλῶς
 ὀδηγούμεθα καὶ ὀδηγεῖ τὸν ναύτην ὡς τοὺς Μάγους ἀστήρ. Οὐρανοῦ
 5 δὲ πλάτη καὶ σχήματα ἐξευρέθη καὶ πλῆθος ἀστέρων, καὶ ὅπως
 ἕκαστος μεγέθους ἔχει, καὶ διαστήματος, καὶ τῆς σελήνης σημειώ-
 σεις, καὶ τί πάσχων ὁ ἥλιος κατὰ τινες χρόνους τὴν ἀκτίνα καλύπτει-
 ται, ἤδη δὲ καὶ κατὰ τῆς κινουμένης φιλοσοφοῦμεν, ὅπως λυομένη
 τῶν φυσικῶν ἐρεισμάτων αὐτὴ τε ἀναβράσσεται καὶ τοὺς ἐποίκουσ
 10 μετὰ τῶν ἐπικειμένων κλονεῖ. Συμβόλοις δὲ τοῖς παρατετηρημένοις
 καὶ αὐχμοὺς παραθεωροῦμεν καὶ ἐπομβρίας προμαντευόμεθα καὶ
 τοῖς ἐκ γῆς φουμένοις τὸν λόγον προσάγοντες, τὰς φύσεις τῶν βοτα-
 νῶν ἐξετάζομεν καὶ τὴν μὲν τῷ τραυματίᾳ σωτήριον ἀποφαίνομεν,
 ἄλλην ἐπιτήδειον πρὸς ὕπνον τῷ μὴ καθυδόντι, ἐτέραν ἥπατος ἰα-
 15 τικὴν καὶ ἄλλην τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ σπληνὸς καταστέλλουσιν.
 Ἐὼ τὰς ἐπιστήμας, ἀφήμι τὰς τέχνας τὰς ἀναγκαίας, τὰς πρὸς τρο-
 φὴν πᾶσαν, τὴν ποικίλην τῶν ἐπιτηδευμάτων περίοδον. Τὸ δὲ τοι-
 οῦτον ζῶον, τὸ σοφόν, τὸ πρακτικόν, τὸ δραστήριον, τὸ μνημονικόν,
 τὸ ἐνταῦθα ὄν καὶ τὰ ἀλλαχοῦ βλέπον, διὰ τὸ ποικίλαις ἡδοναῖς καὶ
 20 διαφοροῖς πάθεσι περιέλκεσθαι, ἐνὸς ὀλιγῶρος ἔχει, τῆς ἀληθοῦς
 ζωῆς καὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας. Καὶ ὁ προβλέπων τροπὰς ἀέρων
 τὴν ἀνάστασιν οὐχ ὀρᾶς· ὁ τὰς μεταβολὰς τῶν ἐνιαυτῶν εἰδῶς, τὴν
 μεταβολὴν οὐ βλέπεις τοῦ βίου· ὁ τὸν ἴδιον δοῦλον ἀπαιτῶν τὰς εὐ-
 θύνας ὧν διαπράττεται, τοῦ σοῦ κριτοῦ καὶ Κυρίου τῆς ἐξουσίας
 25 καταφρονεῖς.

Ταῦτα οὐκ ἔστι τοῦ λογικοῦ, ἀλλ' εἰς μωρίαν τὸ λογικὸν παρα-
 τρέποντος. Δικαιοσύνην οὐκ ἀσκεῖς, τὴν ἀρετὴν οὐ μανθάνεις, εὐχῆς
 ἀμελεῖς. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἡ χθιζὴ ἡμέρα. Ποίοις γὰρ ὀφθαλμοῖς
 τὴν Κυριακὴν ὀρᾶς, ὁ ἀτιμάσας τὸ Σάββατον; Ἦ οὐκ οἶδας ὡς
 30 ἀδελφαὶ αὐταὶ αἱ ἡμέραι, κἂν εἰς τὴν ἐτέραν ἐξυβρίσης, τῇ ἐτέρᾳ
 προσκρούεις; Ἐχων νοῦν καὶ λόγον, οὐ προορᾶς τὸ πρέπον καὶ
 συμφέρον, οὐδὲ ἐμμελῶς ποιῇ τῆς σαυτοῦ ἀθανασίας τὴν ἐπιμέ-
 λειαν, οὐδὲ διασκέπτῃ τὴν σαυτοῦ φύσιν ὅστις εἶ καὶ τί γενέσθαι δύ-

1. Σύγκρινε μὲ τὸ σχετικὸ χορικὸ τῆς Ἀντιγόνης «πολλὰ τὰ δεινὰ».

Μὲ τὸ λογικὸ περνοῦμε τὰ βαθιά, διασχίζομε μὲ τὴν κυβερνητικὴ τέχνη καὶ μὲ μικρὸ πλοιάριο τὰ ἀπέραντα πέλαγα κι ὅταν, ἀφοῦ χαθεῖ ἡ γῆ, μᾶς λείπουν ἄλλα σημεῖα γιὰ τὸ ταξίδι μας αὐτό, μᾶς ὀδηγοῦν μὲ ἀσφάλεια τὰ σημάδια τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὀδηγεῖ τοὺς ναυτικούς τὸ ἀστέρι ὅπως τοὺς μάγους. Ἀνακαλύφθηκαν τὰ πλάτη καὶ τὰ σχήματα τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ πλήθη τῶν ἄστρον καὶ τὸ μέγεθος τοῦ καθενός, καὶ οἱ ἀποστάσεις τους καὶ οἱ φάσεις τῆς σελήνης καὶ τί συμβαίνει πού κάποτε ὁ ἥλιος κρύβει τὴ λάμψη του. Τώρα προσπαθοῦμε νὰ ἐξηγήσομε καὶ τὴν κίνηση τῆς γῆς, πῶς ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὰ φυσικὰ στηρίγματά της καὶ σείεται ἡ ἴδια ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπάνω της συγκλονίζει. Μὲ γνωστὰ σημάδια καταλαβαίνομε τίς ξηρασίες καὶ προμαντεύομε τίς βροχές. Ἀντιμετωπίζοντας μὲ τὸ λογικὸ μας καὶ τὰ φυτὰ ἐξετάζομε τὴ δύναμη κάθε βοτανιοῦ καὶ βρίσκομε ὅτι τὸ ἓνα εἶναι σωτήριο γιὰ τίς πληγές, τὸ ἄλλο εἶναι κατάλληλο γιὰ νὰ φέρνει ὕπνο σ' ὅποιον δὲν κοιμᾶται, τὸ ἄλλο θεραπεύει τὸ συκῶτι καὶ τὸ ἄλλο ρυθμίζει τίς ταραχές τῆς σπλήνας. Ἀφήνω τίς ἐπιστῆμες, παραλείπω τίς ἀναγκαῖες τέχνες γιὰ τὴ διατροφή μας, τὴν ποικίλη ἀλυσίδα τῶν ἀσχολιῶν. Καὶ αὐτὸ τὸ ζῶο, τὸ σοφὸ, τὸ πρακτικὸ, τὸ δραστήριο, τὸ μνημονικὸ, πού βρίσκεται ἐδῶ, ἀλλὰ βλέπει τὰ ὅσα βρίσκονται ἄλλοῦ, ἐπειδὴ τὸ σέρνουν ἐδῶ κι ἐκεῖ ποικίλες ἡδονές καὶ λογῆς πάθη, ἓνα πράγμα ἀμελεῖ, τὴν ἀληθινὴ ζωὴ καὶ σωτηρία του. Καὶ ἐσὺ πού προβλέπεις τίς ἀλλαγές τοῦ καιροῦ, δὲν βλέπεις τὴν ἀνάσταση. Ἐσὺ πού ζητᾶς ἀπὸ τὸ δούλο σου τὴν εὐθύνη γιὰ ὅσα κάνει, περιφρονεῖς τὴν ἐξουσία τοῦ κριτῆ καὶ Κυρίου σου!

Αὐτὰ δὲν εἶναι γνωρίσματα λογικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀνθρώπου πού ἐκτρέπει τὸ λογικὸ σὲ μωρία. Δὲν ἀσκεῖς τὴ δικαιοσύνη, δὲ μαθαίνεις τὴν ἀρετὴ, ἀμελεῖς τὴν προσευχὴ. Καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε ἡ χθεσινὴ μέρα. Μὲ ποιά μάτια βλέπεις τὴν Κυριακὴ, ἐσὺ πού ἀτίμασες τὸ Σάββατο; Ἡ δὲν ξέρεις ὅτι αὐτὲς οἱ μέρες εἶναι ἀδελφές, κι ἂν ὑβρίσεις τὴ μία, προσκρούεις στὴν ἄλλη; Ἐνῶ ἔχεις νοῦ καὶ λογικὸ, δὲν προβλέπεις ποιὸ εἶναι τὸ πρέπον καὶ τὸ συμφέρον, οὔτε ἀφιερώνεις στὴν ἀθανασία σου τὴν ἐπιμέλεια πού χρειάζεται οὔτε ἐξετάζεις τὴ φύση σου ποιά εἶναι καὶ τί μπορεῖς νὰ γίνεις. Ἀλλὰ πα-

νασαι· γαστρί δὲ καὶ λαγνεῖαις καὶ ἀργίᾳ καὶ ὕπνῳ τοῦ Θεοῦ καὶ εὐ-
 εργέτου προδίδως τὸ δῶρον, ἵνα σοι ἀχρεῖον καὶ ἀνωφελὲς καὶ μᾶ-
 ταιον γένηται. Αἰσχιστον τοῦτο καὶ νηπίας φρενὸς καὶ τῆς ἐπαχθοῦς
 κατηγορίας ἄξιον. Ἦττον δ' ἂν ἦν κακόν, εἰ μὴ νοοῦντες οἴκοθεν καὶ
 5 παρ' ἑαυτῶν τὸ συμφέρον, ἄλλου γοῦν εἰσηγουμένου τὸ χρήσιμον,
 ἐπειθόμεθα. Τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῖς διδασκά-
 λοις ἀχθόμεθα καὶ χαλεπῶς αὐτῶν τὴν νοθεσίαν φέρομεν καὶ ταῖς
 συμβουλαῖς βαρυνόμεθα. Ναυτιῶμεν δὲ πρὸς τὴν παιδείαν τῶν κα-
 λῶν, ὡς οἱ κακόςιτοι τῶν ἀρρώστων πρὸς τὰ ὄψα τὰ παρὰ τῶν ἰα-
 10 τρῶν αὐτοῖς ὀρεγόμενα. Κἂν ἐπίπληξις γένηται, χαλεπαίνομεν· κἂν
 τραχυτέρου ἀκούσωμεν ρήματος, δυσανασχετοῦμεν· κἂν ἀποκλει-
 σθῶσιν ἡμῖν ἀφορισμῶ αἱ θύραι τῆς ἐκκλησίας, βλασφημοῦμεν.
 Οὗτος δὲ οὐκ ἔστι μανθανόντων τρόπος οὐδὲ ὑπακοή μαθητῶν,
 ἀλλὰ στασιαστῶν καὶ μαχομένων φιλονεικία. Παιδίου γὰρ τάξιν ὁ
 15 μαθητῆς ἐπέχειν ὀφείλει, ὃς τέχνης ἢ ἐπιστήμης ἐπιθυμήσει μᾶς
 τῶν ἔξωθεν, ὁ δὲ εὐσέβειαν ἀσκούμενος, μετὰ πλείονος τῆς προσ-
 θήκης εἶναι βρέφος ὀφείλει, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἐκείνην τὴν ἡλι-
 κίαν ὡς εὐπειθῆ τοῖς παρ' ἑαυτοῦ ἐπαίνοις ἐσέμνυνε. Τὸ παιδίον
 τοῖνον οὐκ ἐμβαίνει τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς γραμμὰς ἄσπερ ἂν ὁ
 20 διδάσκαλος τῷ κηρῷ ἐνσημήνηται, οὐδὲ στοιχεῖα καινοτομεῖ ὑπ'
 ἐξουσίας ἐμπλήκτου νεωτερίζον περὶ τὰ γράμματα, ἀλλὰ πρῶτην
 μὲν τῇ γραφίδι τοῖς τοῦ διδασκάλου τύποις ἐνασκεῖ τὴν χεῖρα, ὀνό-
 ματα δὲ οὐκ ἄλλα τοῖς στοιχείοις ἐπιλέγει, ἀλλ' ἄπερ ἤκουσε· παντὶ
 δὲ τρόπῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ μιμεῖται τοῦ καθηγητοῦ τὴν παράδο-
 25 σιν. Ἄν δέ που καὶ ραθυμῆσαν ἀποτυμπανισθῆ τῷ σκύτει, οὐ θρα-
 σύνεται τῇ πληγῇ οὐδὲ τὰς δέλτους τῷ διδασκάλῳ περιρρηξάν ἀπο-
 φοιτᾷ, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον τῇ ἀλγηδόνι πικρὸν ἐπιστάξαν τὸ δάκρυον,
 ἔχεται τῶν μαθημάτων καὶ συντονώτερον περὶ τὴν μελέτην, ἀλλ'
 οὐκ ἀμελέστερον γίνεται. Ἄλλοτε πάλιν ὀλιγορήσας ὡς νέος, κε-
 30 λυέται μένειν ἀπόσιτος καὶ τῷ λιμῷ τὴν ραθυμίαν καταδικάζε-
 ται. Παραμένει δὲ τῷ διδασκαλείῳ καὶ μόνος, τῶν ἄλλων παίδων
 ἀναχωρησάντων ἐπ' ἄριστον, τηρῶν τὸ πρόσταγμα σὺν εὐλαβείᾳ
 πολλῇ.

ραδίδεις στὰ φαγητὰ καὶ στὴ λαγνεΐα καὶ στὴν ἀργία καὶ στὸν ὕπνο τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ εὐεργέτη σου, γιὰ νὰ σοῦ γίνῃ ἀχρηστοὶ κι ἀνώφελο καὶ μάταιο. Εἶναι μεγάλη ντροπὴ αὐτὸ, μαρτυρεῖ νηπιακὴ σκέψη κι ἄξιο γιὰ τὴ χειρότερη κατηγορία. Θὰ ἦταν λιγότερο κακό, ἂν, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι μόνοι μας κι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας τὸ συμφέρον μας, ὑπακούαμε σὲ κάποιον ἄλλον πού θὰ μᾶς συμβούλευε τὸ χρήσιμο. Τώρα ὅμως δὲ γίνεται ἔτσι, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς δασκάλους μας θυμώνουμε ὑπερβολικὰ καὶ δύσκολα ἀνεχόμεστε τὴ νουθεσίαν τους καὶ δυσανασχετοῦμε μὲ τὴ συμβουλὴ τους. Μᾶς πιάνει ναυτία ὅταν μᾶς διδάσκουν τὰ καλὰ, ὅπως κάνουν οἱ ἀνόρηχοι ἄρρωστοὶ μὲ τὴ δίαιτα πού τοὺς προτείνουν οἱ γιατροί. Ἐὰν δεχτοῦμε ἐπίπληξη, δυστροποῦμε· ἂν ἀκούσομε κάποιο βαρύτερο λόγο, δυσανασχετοῦμε· ἂν μᾶς κλειστοῦν μὲ ἀφορισμὸ οἱ πύλες τῆς ἐκκλησίας, βλασφημοῦμε. Αὐτὸς δὲν εἶναι τρόπος αὐτῶν πού μαθαίνουν οὔτε ὑπακοὴ μαθητῶν, ἀλλὰ φιλονεικία καὶ στάση καὶ διαμάχη. Ὁ μαθητὴς ὀφείλει νὰ εἶναι στὴ θέση παιδιοῦ ὅποιος ἐπιθυμῆσει μιὰ ἀπὸ τὶς τέχνες ἢ τὶς ἐπιστῆμες τὶς ἐξωτερικέσ, ἐνῶ ὅποιος ἀσκεῖται στὴν εὐσέβεια ὀφείλει πολὺ περισσότερο νὰ εἶναι βρέφος. Γιατὶ καὶ ὁ Κύριος τίμησε μὲ τοὺς ἐπαίνους τοῦ αὐτῆ τὴν ἡλικία ὡς κατάλληλη γιὰ ὑπακοή. Τὸ παιδί λοιπὸν δὲ βγαίνει ἀπὸ τὶς γραμμὲς καὶ τὶς χαρακτηριστικὲς πού χαράζει ὁ δάσκαλος στὸ κερί· οὔτε βρίσκει καινούργια στοιχεῖα νεωτερίζοντας σχετικὰ μὲ τὰ γράμματα ἀπὸ μιὰ ἀπερίσκεπτη ἐλευθερία. Ἄλλὰ πρῶτα γυμνάζει τὸ χέρι τοῦ στὸ κοντύλι μὲ τὰ ὑποδείγματα τοῦ δασκάλου, καὶ δὲ σχηματίζει μὲ τὰ γράμματα ἄλλες λέξεις, παρὰ αὐτὲς πού ἄκουσε. Μὲ κάθε τρόπο καὶ λόγο καὶ ἔργο μιμεῖται ὅ,τι τοῦ παραδώσει ὁ δάσκαλός του. Κι ἂν κάπου τεμπελιάσει καὶ φάει τῆς χρονιᾶς του μὲ τὴ βέργα, δὲν ἐξεγείρεται γιὰ τὰ χτυπήματα οὔτε ἐγκαταλείπει τὸ δάσκαλο σπάζοντας πλάκες καὶ κοντύλια· χύνει γιὰ λίγο μόνο πικρὰ δάκρυα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ συνεχίζει τὰ μαθήματά του, καὶ γίνεται προθυμότερο στὴ μελέτη ὄχι ἀμελέστερο. Ἄλλοτε πάλι, ἂν δείξει κάποια ἀδιαφορία, τοῦ ἐπιβάλλεται νὰ μείνῃ νηστικὸ καὶ καταδικάζεται σὲ νηστεία ἐξαιτίας τῆς ὀκνηρίας του. Μένει καὶ μόνο στὸ σχολεῖο, ἐνῶ τὰ ἄλλα παιδιὰ φεύγουν γιὰ φαγητό, ἐκτελώνοντας μὲ εὐλάβεια ὅ,τι ἔχει διαταχθεῖ.

Ὁ Χριστιανὸς δὲ οὐχ οὕτως ὁ ἀκούσας, «ἂν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ἀλλ' ὅταν αὐστηρότερον ἴδῃ τὸν ἱερέα σχήματι καὶ φωνῇ διορθούμενον τὸ πλημμέλημα, προφανῶς ἀντιλέγει καὶ ὑπ' ὀδόντα 5 γογγύζει καὶ περινοστῶν τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἄμφοδα λοιδορεῖται. Κἂν τῆς ἐκκλησίας ἀποκλεισθῆ, καταφρονεῖ τῆς εὐχῆς, ἀπροσποίητως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μυστηρίων ἀποτεμνόμενος· ἢ τυχὸν οὐδὲ ὑποβληθεὶς ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ, ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπάγει, διὰ τὴν ὄργην τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην ἀποστρε- 10 φόμενος. Λεκτέον δὲ τῷ τοιούτῳ τὸ πρὸς Παῦλον λεχθὲν ἡνίκα ἔτι Σαῦλος ἐτύγχανε· «σκληρόν σοι, ἄνθρωπε, πρὸς κέντρα λακτίζειν». Εἶτε ἀπὸ σαυτοῦ τὸν Θεὸν ἀφῆκας, λόγισαι ὅτι ὁ τοῦ ἡλίου χωριζόμενος, ἐν σκότει καὶ ζόφῳ διάγει τὸν βίον· εἶτε ἀπεβλήθης τῶν εὐχῶν ὡς ἀνάξιος, ἀνακάλεσαι τῇ μετανοίᾳ τὴν πρώτην κατάστασιν.

15 Οὐδὲν ψεῦδος ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται, οὐδὲ πρόρρησις τοῦ Χριστοῦ ἐσφαλμένην ἔχει τὴν ἔκβασιν. Διὰ Πέτρου ἔδωκε τοῖς ἐπισκόποις τὴν κλεῖδα τῶν ἐπουρανίων τιμῶν· γίνωσκε ὅτι λυθεὶς λέλυσαι, καὶ δεθεὶς τοῖς ἀοράτοις δεσμοῖς κατασφίγγῃ. Εἰ ὀφθαλμοὺς εἶχες πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ἔδειξα ἂν σοι τῷ ἀφωρισμένῳ 20 σχῆμα κατακεκρμένον, βαρυτάτοις δεσμοῖς τὸν ἀνχένα πιεζόμενον, οὐδὲν τῶν μελῶν ἐλεύθερον ἢ ἄνετον ἔχοντος. Καὶ εἶθε τῷ βίῳ ἢ τιμωρία περιωρίζετο! Νυνὶ δὲ ἂν ἀνθρώπινόν τι συμβῆ καὶ ἀθρόον παραστηῆ ἢ τελευτή, ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί, γίνωσκε κεκλεισθῆναι σοὶ τὰ ἐκεῖ. Ἐπιμελεῖς εἰσι καὶ μὴ παιζόμενοι οἱ τῆς βασιλείας θυρωροί· 25 ὁρῶσι τὴν ψυχὴν τὰ τοῦ ἀφορισμοῦ φέρουσιν σύμβολα. Ὡς τινα τοῦ δεσμοτηρίου τῇ κόμῃ καὶ τῷ ρύπῳ κατηγορούμενον, ἀπελαύνουσιν αὐτὴν τῆς ἐπὶ τὰ καλὰ φερούσης ὁδοῦ, οὐ συγχωρήσουσιν ἰδεῖν τὰ τάγματα δικαίων καὶ ἀγγελικὴν εὐφροσύνην. Ἦ δὲ ἀθλία τότε πολλὰ τῆς ἀβουλίας ἑαυτὴν καταμεμφομένη, οἰμώζουσα δὲ καὶ

2. Ματθ. 18,3.

3. Πράξ. 9,5.

Ὁ Χριστιανὸς ὁμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, αὐτὸς ποὺ ἄκουσε «ἂν δὲν μεταστραφεῖτε καὶ δὲ γίνετε σὰν τὰ παιδιὰ, δὲ θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»². Ἄλλὰ ὅταν δεῖ τὸν ἱερέα νὰ τοῦ διορθῶνει τὸ λάθος μὲ κάποια αὐστηρότητα στὸ πρόσωπο καὶ στὴ φωνή, ἀντιμιλᾷ κατὰ πρόσωπο καὶ μουρμουρίζει μέσα στὰ δόντια του καὶ βρίζει τριγυρίζοντας στὴν ἀγορὰ καὶ στὶς πλατείες. Καὶ ἂν ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, περιφρονεῖ τὴν προσευχὴ καὶ ἀποκόβεται καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ ἀπὸ τὰ μυστήρια ἀπροσημάτιστα. Συμβαίνει ἴσως, ἀκόμα καὶ χωρὶς νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ αὐτὴ ἡ ποινή, ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, κι ἐπειδὴ ἔχει ὀργιστεῖ μὲ τὸν ἐπίσκοπο, ἀποστρέφεται καὶ τὸ Θεὸ καὶ Κύριο. Πρέπει λοιπὸν νὰ ποῦμε σ' αὐτὸν ὅ,τι εἰπώθηκε στὸν Παῦλο ὅταν ἦταν ἀκόμη Σαῦλος: «εἶναι σκληρὸ γιὰ σένα, ἄνθρωπε, νὰ κλωτσᾷς ἐπάνω σὲ καρφιά»³. Εἶτε ὁ μόνος σου ἄφησες τὸ Θεό, σκέψου ὅτι ὁποῖος χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἡλιο ζεῖ στὸ σκοτάδι καὶ στὸ ζόφο· εἶτε ἀποκλειστήκες ἀπὸ τὴ λατρεία, ἐπειδὴ κρίθηκες ἀνάξιος, κοίταξε νὰ ἐπιστρέψεις μὲ τὴ μετάνοια στὴν πρώτη κατάστασι.

Στὰ Εὐαγγέλια δὲ γράφεται κανένα ψεῦδος οὔτε κάποια πρόρρηση τοῦ Χριστοῦ ἔχει ἐσφαλμένη ἐκβαση. Μέσω τοῦ Πέτρου ἔδωσε στοὺς ἐπισκόπους τὸ κλειδὶ τῆς οὐράνιας τιμῆς. Νὰ ξέρεις ὅτι, ἂν λυθεῖς ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες σου, λύθηκες, ἀλλιῶς σὲ σφίγγουν δέσμιο ἀόρατα δεσμά. Ἄν τὰ μάτια σου ἦταν κατάλληλα νὰ δοῦν τὴ φύση τῆς ψυχῆς, θὰ ἔδειχνα σὲ σένα τὸν ἀποκλεισμένο τὴν εἰκόνα τοῦ καταδικασμένου ποὺ πιέζουν τὸν αὐχένα του δεσμὰ βαρῦτα καὶ δὲν ἔχει κανένα μέλος του ἐλεύθερο ἢ κάπως ἄνετο. Καὶ μακάρι ἢ τιμωρία νὰ περιοριζόταν στὴ ζωὴ αὐτὴ! Τώρα ὁμως, ἂν συμβεῖ κάτι ἀνθρώπινο καὶ φτάσει ἀπροσδόκητα τὸ τέλος, σὰν κλέφτης μέσα στὴ νύχτα, νὰ ξέρεις ὅτι τὰ ἐκεῖ εἶναι γιὰ σένα κλειστά. Εἶναι προσεκτικοὶ καὶ δὲν ξεγελιοῦνται οἱ θυρωροὶ τῆς βασιλείας· βλέπουν τὴν ψυχὴ ποὺ ἔχει τὰ σύμβολα τῆς ἀπομάκρυνσης καὶ σὰν κάποιον φυλακισμένο ποὺ τὸν μαρτυροῦν τὰ μαλλιά καὶ ἢ ἀκαθαρσία, τὴ διώχνουν ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὰ καλά· δὲ θὰ τῆς ἐπιτρέψουν νὰ δεῖ τὶς τάξεις τῶν δικαίων καὶ τὴ χαρὰ τῶν ἀγγέλων. Καὶ ἢ δυστυχισμένη κατηγορώντας τότε τὸν ἑαυτὸ της γιὰ τὴν

όδυρομένη καὶ στένουσα καὶ σκυθρωπῶ τινι τόπῳ, οἷον γωνία προσερριμμένη διατελέσει, τὸν ἄληκτον ὄδυρμὸν καὶ ἀπαραμύθητον εἰς αἰῶνας ἐκτίνουσα. «Μὴ γίνεσθε», φησί, «ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις· ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγ-
5 ξεις». Τὸν σκληρὸν ὁ ψαλμὸς ἀπαλύνων ταῦτά φησι, καὶ οἷον ἐλαίῳ ἐκμαλάσσω ταῖς παραινέσεσι.

Κάμψον οὖν τὸν αὐχένα, εἷξον ὡς ζυγῶ τοῖς προστάγμασι· τὸ σκληρὸν ἀπορρήγνυται, τὸ εἶκον καὶ καμπτόμενον ὀρθοῦται, καὶ δι-
δάσκει σε τοῦτο ἢ ἐπὶ τοῖς φυτοῖς πείρα. Μὴ τὸν χαλινὸν ἐνδακῶν
10 ὀρμήσης ἐπὶ τὸν κρημινὸν ἢ τὸ βάραθρον, ἀλλὰ περιαχθεὶς τὸν αὐχένα τῇ χειρὶ τοῦ ἀναβάτου, ἐπὶ τὴν σώζουσαν ὁδὸν κατευθύνθητι· ὅταν ἐπιτίμησιν δέξῃ, εἰπέ ἀπὸ εὐλαβοῦς ψυχῆς τὸ δαβιτικόν, «ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου». Μὴ ἐπισκοπικῆς ἀυθαδείας εἶναι τὸν ἀφορισμὸν νομίσης· πατρῶος
15 ὁ νόμος, παλαιὸς τῆς Ἐκκλησίας κανὼν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀρξάμενος καὶ κρατυνθεὶς ἐν τῇ χάριτι. Θεώρησον τὸν ἅγιον Παῦλον δι' ἐπιστολῶν τὰς ἀποφάσεις τοῦ ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν ὑπευθύνων ἐκπέμποντα καὶ τὸν Κορίνθιον νεανίσκον τῷ τοιοῦτῳ ἰατροῦντα φαρμάκῳ, τὸν τῇ μητριᾷ σατανικῶς ἐπιμανέντα· «ὄν γὰρ ἀγαπᾷ Κύ-
20 ριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ υἷὸν ὃν παραδέχεται». Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ ρίζαι τῆς παιδείας γλυκεῖαι, ἀλλὰ πικραί, καρπὸν δὲ εἰς ὕστερον βλαστάνουσι κηρίων ἡδύτερον. Καὶ διὰ τοῦτο χρεῖα τῷ μὲν ἀσκουμένῳ τοῦ μοχθεῖν, τῷ δὲ ἀσκοῦντι καὶ πληγῆς καὶ τραχύτητος. Καὶ τῷ μὲν Μωσαϊκῶ νόμῳ αἱ τέσσαρες δεκάδες μέχρι νῦν αἱ νομικαὶ τῶν
25 πληγῶν παραμένουσιν, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ δὲ βίῳ· ἐπειδὴ πάντων ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ἔλεος καὶ ράβδος καὶ παράκλησις καὶ πληγῇ.

Οὐ γὰρ τύπτομέν σε ὡς οἰκέτην, ἀλλὰ παιδευόμεν σε ὡς ἐλεύθερον· σοὶ γὰρ ἐκ τῆς Σάρρας τῆς ἐλευθέρας τὸ γένος, οὐκ ἐκ τῆς Ἄγαρ τῆς δούλης. Αἰδούμεθά σε ὡς υἷὸν τῆς ἐλευθέρας, οὐκ ἀτιμά-
30 ζομεν ὡς γέννημα τῆς παιδίσκης. Διὰ τοῦτο ταῖς ἐλευθερίοις ἐπιτιμήσεσι λυποῦμέν σε πλημμελοῦντα, οὐ σῶμα ξαίνοντες, ἀλλὰ ψυχὴν

4. Ψαλμ. 31,9.

5. Βλέπε Ἀντιγόνη Σοφοκλέους.

6. Ψαλμ. 118,71.

7. Ἐβρ. 12,6.

ἀβουλία της, θρηνώντας και κλαίγοντας και στενάζοντας, θὰ μείνει πεσμένη σὲ μιὰ γωνιά, πληρώνοντας μὲ θρῆνο ἀσταμάτητο κι ἀπαρηγόρητο στοὺς αἰῶνες. «Μὴ γίνεστε», λέει, «σὰν ἄλογα και μουλάρια, πού δὲν ἔχουν νοῦ· θὰ σφίξεις τὰ σαγόνια τους μὲ γκέμια και χαλινάρια»⁴. Ὁ ψαλμὸς θέλει νὰ ἀπαλύνει τὸ σκληρὸ ἄνθρωπο μιλώντας ἔτσι και νὰ τὸν μαλακώσει μὲ τὶς συμβουλές του ὅπως μὲ λάδι.

Λύγισε λοιπὸν τὸν τράχηλό σου, σκύψε στὶς ἐντολές ὅπως στὸ ζυγὸ. Ὅποιος ὑποχωρεῖ και λυγίζει ὀρθώνεται πάλι⁵. Σοῦ τὸ διδάσκει και ἡ πείρα ἀπὸ τὰ φυτὰ. Μὴ δαγκάσεις τὸ χαλινὸ και ὀρμήσεις στὸν γκρεμὸ ἢ τὸ βάραθρο, ἀλλὰ δέξου τὸ σκοινὶ στὸν αὐχένα σου ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀναβάτη και βάδισε τὸ δρόμο πού σώζει. Ὅταν δεχτεῖς κάποια ἐπιπλήξη, πὲς μὲ εὐλαβικὴ ψυχὴ τὸν δαβιτικὸ λόγο· «εἶναι εὐεργεσία πού μὲ ταπεινώσες, γιὰ νὰ μάθω τὸ Δίκαιο θέλημά σου»⁶. Μὴ νομίσεις ὅτι ἡ ἀποκοπὴ σου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία εἶναι ἐπισκοπικὴ αὐθάδεια· εἶναι νόμος πατρογονικὸς, κανόνας παλιὸς τῆς Ἐκκλησίας, πού ἄρχισε ἀπὸ τὸ νόμο και ἐνισχύθηκε τὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος. Κοίταξε τὸν ἅγιο Παῦλο πού στέλνει τὶς ἀποφάσεις τοῦ ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν ὑπευθύνων μὲ ἐπιστολές και τὸν νέο ἀπὸ τὴν Κόρινθο, πού ἔνωσε σατανικὸ πάθος γιὰ τὴ μητριά του, τὸν γιατρεύει μὲ τὸ φάρμακο αὐτό. Γιατὶ «ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει και μαστιγώνει ὅποιον παραδέχεται ὡς γιὸ του»⁷. Οἱ ρίζες τῆς παιδείας δὲν εἶναι γλυκιές ἀλλὰ πικρές, ἀργότερα ὅμως δίνουν καρπὸ γλυκύτερο ἀπὸ τὸ μέλι. Γι' αὐτὸ γιὰ τὸν ἀσκούμενο εἶναι ἀπαραίτητος ὁ μόχθος, ἐνῶ ὁ ὀδηγὸς του πρέπει νὰ εἶναι τραχὺς και νὰ χτυπᾷ. Καὶ βέβαια γιὰ τὸ Μωσαϊκὸ νόμο πραμένουν ὡς τώρα τὰ σαράντα νομικὰ χτυπήματα ὄχι ὅμως και γιὰ τὸν εὐαγγελικὸ βίον, ἐπειδὴ ὄλων τὰ λόγια εἶναι και ἔλεος και βέργα και παράκληση και χτύπημα.

Δὲ σὲ χτυποῦμε ὡς δοῦλο, ἀλλὰ σὲ παιδεύομε ὡς ἐλεύθερο. Γιατὶ ἐσὺ ἔλκεις τὴ γενιά σου ἀπὸ τὴ Σάρρα τὴν ἐλεύθερη σύζυγο, ὄχι ἀπὸ τὴν Ἄγαρ τὴ δούλη. Σὲ σεβόμαστε ὡς υἱὸ τῆς ἐλεύθερης, δὲ σὲ περιφρονοῦμε ὡς υἱὸ τῆς δούλης. Γι' αὐτὸ ὅταν κάνεις λάθος σὲ λυποῦμε μὲ τὶς ἐπιπλήξεις τῶν ἐλευθέρων· δὲ βασανίζομε τὸ

ἀνιῶντες. Ἐὰν δὲ καὶ τούτου φειδώμεθα, πῶς σὲ παιδεύσομεν; Δυσμεταχειρίστος ἐστὶν ὁ διδασκαλικὸς λόγος καὶ ἡ ἀγωγή τῆς ἀρετῆς, καὶ ποικίλην ἐπιζητεῖ τὴν τῆς ἐπιστασίας οἰκονομίαν, τοῖς ὑποκειμένοις ἤθεσιν ἑαυτὴν προσαρμόζουσα. Ἔστι τις εὐπειθῆς καὶ τὴν 5 γνῶμην εὐάγωγος; Τούτῳ ὁ πρῶτος καὶ ἀπαλὸς ἀρμόζει λόγος. Ἄλλος σκληρὸς καὶ ἀνάγωγος; Μαστίγων χρῆζει. Τί οὖν ποιήσομεν, ἐπειδὴ ράβδους οὐ μεταχειρίζομεθα; Καταλείψομεν αὐτὸν ἀπρονόητον; Οὐχ οὕτως. Ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγῳ μεταρρυθμίσομεν εἰς ἄλλο σχῆμα ὑποκειμένη χρεῖα κατάλληλον· καὶ ὥσπερ τὰ ὄψα τῇ μικρᾷ 10 προσθέσει τῶν ἀρτυμάτων πρὸς τὰς ἐναντίας ποιότητος διαμείβεται, ἀπὸ τοῦ στυφοντος εἰς τὸ γλυκὺ, καὶ ἀπὸ τοῦ γλυκέος εἰς τὸ στυφον μεταβαλλόμενα, οὕτω καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος τῇ προσθήκῃ τῶν σχημάτων πρὸς διαφόρους χρεῖας μετατυποῦται, ἵν' ἐπινοηθῇ ἐκάστου τὸ τρόφιμον.

15 Μὴ οὖν ἐν ταῖς γωνίαις μου καταλάλει, τραχὺ ὀνομάζων τὸ διδασκαλικόν, μηδὲ τοὺς κοινωνοὺς τῶν ἀμαρτημάτων κοινωνοὺς τῶν κατ' ἐμοῦ ποιούμενος μέμψεων, καθέζη κρίνων ἐπίσκοπον μετὰ τοῦ συνεδρίου τῆς ματαιότητος. Ἐγὼ δὲ οὐ παραχθήσομαι τὴν ψυχὴν καινόν τι πάσχων, εἰ ἄχθονται μοι τῶν μαθητῶν οἱ σκληρό- 20 τεροι. Πάθος γάρ ἐστι τοῦτο ἀνθρώπινον ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος τῷ βίῳ παρακόλουθον, καὶ βαρὺς μὲν ὁ ἄρχων ὡς ἐπὶ πᾶν τοῖς ἀρχομένοις, τοῖς δὲ μιαιοῖς καὶ παρανόμοις καὶ μίσους ἄξιος. Λυπεῖ γὰρ τὴν ἀμαρτίαν κωλύων, καὶ με τοῦτο μετὰ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων ἱκανῶς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διδάσκει. Τίς κρείττων ποιμῆν 25 Μωσέως; Τίς δὲ ἄρχων ἐμμελῆς οὕτω καὶ ἥπιος, πάντα γινόμενος τῷ λαῷ, τροφεὺς, στρατηγός, ἱερεὺς, αὐτοπατήρ, ἐν πολέμοις σώζων, ἐν ἐρήμῳ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα χορηγῶν ἀγαθὰ, δικάζων ἐμμελῶς, ἀπλανῶς ὀδηγῶν; Καίτοι ἐπὶ τούτων κατεστασιάσθη ὡς ἀδικῶν, ὑβρίσθη ὡς βλάπτων, κατεγογγύσθη ὡς οἱ κλέπτοντες καὶ 30 νοσφιζόμενοι, ἐβλασφημήθη ὡς ἀνεπιστήμων στρατηγός καὶ προσ-

σῶμα σου, ἀλλὰ στενοχωροῦμε τὴν ψυχὴν. Ἄν δὲ χρησιμοποιοῦσαμε οὔτε αὐτὸ, πῶς θὰ σὲ παιδεύσομε; Ὁ λόγος τοῦ δασκάλου εἶναι δύσκολος καθὼς καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρετῆς καὶ ἀπαιτεῖ νὰ οἰκονομεῖ ὁ δάσκαλος τὰ πράγματα μὲ ποικίλους τρόπους προσαρμόζοντάς τα στὸ χαρακτήρα τοῦ καθενός. Εἶναι κάποιος ὑπάκουος καὶ εὐάγωγος; Σ' αὐτὸν ἀρμόζει ὁ πρᾶος καὶ μαλακὸς λόγος. Ὁ ἄλλος εἶναι σκληρὸς καὶ δυσάγωγος; Ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μαστίγιο. Τί θὰ κάνομε λοιπὸν, ἀφοῦ δὲν μεταχειριζόμαστε βέργες; Θὰ τὸν παραδώσομε στὴν ἀδιαφορία; Ὅχι βέβαια. Θὰ διατυπώσομε τὸν ἴδιο λόγο μὲ διαφορετικὸ τρόπο κατὰλληλο γιὰ τὴν περίπτωση πού ἀντιμετωπίζομε. Καὶ ὅπως τὰ φαγητὰ μὲ μικρὲς προσθήκες τῶν ἀρτυμάτων μεταβάλλουν τὴν ποιότητά τους στὸ ἀντίθετο, γίνονται ἀπὸ πικρὰ γλυκὰ κι ἀπὸ γλυκὰ πικρὰ, ἔτσι καὶ ὁ λόγος μας μὲ τὴν προσθήκη τῶν διαφόρων τρόπων μεταμορφώνεται γιὰ τὶς διάφορες ἀνάγκες, γιὰ νὰ βρεθεῖ ὅ,τι εἶναι κατὰλλητο νὰ θρέψει τὸν καθένα.

Μὴ μὲ κατηγορεῖς λοιπὸν στίς γωνιᾶς ὀνομάζοντας τραχὺ τὸ διδασκαλικὸ γένος οὔτε, κάνοντας τοὺς συντρόφους τῶν ἀμαρτημάτων σου κοινωνοὺς τῶν ἐναντίον μου κατηγοριῶν, νὰ κάθεσαι νὰ κρίνεις ἕνα ἐπίσκοπο στὸ συνέδριο τῆς ματαιότητος. Ἐγὼ ὅμως δὲ θὰ ἀφήσω τὴν ψυχὴ μου νὰ ταραχθεῖ παθαίνοντας κάτι νέο, ἂν ἀγανακτοῦν ἐναντίον μου οἱ σκληρότεροι ἀπὸ τοὺς μαθητές μου. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀνθρώπινο πάθος πού παρακολουθεῖ τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Ὁ ἄρχοντας εἶναι βαρὺς στὸ καθετὶ γιὰ τοὺς ὑπηκόους του, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀδίκους καὶ παράνομους εἶναι καὶ ἄξιος μίσους. Στενοχωρεῖ ἐπειδὴ ἐμποδίζει τὴν ἀμαρτία, καὶ αὐτὸ μοῦ τὸ διδάσκει ἐπαρκῶς ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ποιὸς εἶναι ἀνώτερος ποιμένας ἀπὸ τὸ Μωυσῆ; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο προσεκτικὸς ἄρχοντας καὶ ἥπιος, πού γίνεται τὰ πάντα γιὰ τὸ λαό, τροφέας, στρατηγός, ἱερέας, πατέρας ἀληθινός, σωτήρας στὸν πόλεμο, πού χορηγεῖ στὴν ἔρημο ἀγαθὰ δίχως ὄργωμα καὶ σπορά, πού δικάζει ἀμερόληπτα καὶ ὀδηγεῖ ἀλάθητα; Ἄν καὶ γι' αὐτὰ ἀντιμετώπισε ἐξεγέρσεις, γιὰτὶ τάχα ἀδικοῦσε, τὸν ἔβρισαν γιὰτὶ τάχα τοὺς ἔκανε κακό, γόγγυσαν ἐναντίον του ὅπως οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀπατεῶνες, τὸν βλασφήμησαν σὰν ἀδαὴ στρατη-

τάτης οὐκ ἀγαθός, ἐκινδύνευσε καὶ αὐτῆς τῆς ἱερωσύνης ἀπελαθῆ-
 ναι, ἡνίκα Λαθάν καὶ Ἀβειρῶν καὶ υἱοὶ Κορὲ δῆμον στασιώδη μεθ'
 ἑαυτῶν τοῦ λαοῦ ἀπορρήξαντες, βέβηλοι τῶν ἁγίων ἱερεῖς ἐφίλονεί-
 κουν εἶναι, καὶ τὰς θυμιατρίδας μετεχειρίζοντο, καὶ ὅσον οὐδέπω
 5 τῶν ἁγίων ἤπτοντο καὶ τὸ πῦρ ἀνῆπτον τὸ μυστικόν, ὃ πρὸ τοῦ θυ-
 μιάματος τοῦς θυμιῶντας κατέφλεξε. Καὶ τοσοῦτόν γέ ἐστὶν εὐ-
 πρόσκρουστον προστασία λαοῦ καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπιτήδευμα,
 ὥστε οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Μωϋσέως ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ Μαρία
 κατελάλει, καὶ Ἀαρῶν ἐλοιδόρει, καὶ τὸ φορτικὸν τῆς ἀρχῆς τὴν φυ-
 10 φυσικὴν παρῳξυνεν εὐνοίαν, καὶ τοὺς οἰκειοτάτους τῷ πολυμόχθῳ
 ἀνδρὶ ἐπανέστησεν.

Ἄλλ' οὐδὲν περὶ τοῦτο· ὁ μὲν γὰρ ἦν Μωϋσῆς καὶ οὐδὲν ἑαυτοῦ
 χείρων ἐγένετο, οἱ δὲ τῶν εἰς τὸν ἡγεμόνα πλημμελημάτων παρὰ
 Θεοῦ τὰς δίκας καὶ ἀπητήθησαν καὶ ἀπέτισαν. Τί οἱ μετὰ τοῦτον;
 15 Οὐχ Ἥσαϊας τὴν εὐσέβειαν διδάσκων ἐπρίσθη; Οὐχ Ἰερεμίας τὴν εἰ-
 δωλολατριαν ἀποκηρύττων κατεβοήθη καὶ λάκκοι αὐτὸν καὶ τιμω-
 ρίαι καταρρακτῶν διεδέξαντο; Οὐ Ζαχαρίας μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ
 τοῦ θυσιαστηρίου ἐπολεμήθη καὶ ἐφονεύθη; Ὁ Κύριος ἡμῶν ὁ αὐ-
 τὸς οὐ περὶ τῶν προβάτων, ὁ ποιμὴν, ἐσφάγη; οὐ περὶ τῶν παιδενο-
 20 μένων μισηθεὶς ἐσταυρώθη; Τί Παῦλον τῆς κεφαλῆς ἀπέτεμε; Τί
 Πέτρον ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὕψωσε; Τί τοὺς καθ' ἕκαστον τῶν μαθη-
 τῶν ταῖς ποικίλαις τιμωρίαις παρέδωκεν; Οὐ τὸ κωλύειν τὴν ἁμαρ-
 τίαν καὶ παιδεύειν δικαιοσύνην; Ἀεὶ γὰρ ἐχθροὶ τῶν ἐλεγχόμενων
 μαθητῶν οἱ τῆς ἀληθείας φίλοι τε καὶ διδάσκαλοι. Ἡμεῖς δὲ οὐδέπω
 25 ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐρραπίσθημεν, οὐδέπω τῇ σαρκὶ τὸν κίνδυνον
 ἐδεξάμεθα. Καὶ τί μέγα ἂν γογγυσθῶμεν οἱ τοῦ σταυρωθέντος διά-
 κωνοὶ; Ὡς πατὴρ ἢ μήτηρ δέχομαί σου τὰς σκληρότητας καὶ παρο-
 ξυσμούς.

γὸ καὶ ὄχι κατάλληλο προστάτη καὶ κινδύνεψε νὰ στερηθεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴν ἱεροσύνη, ὅταν ὁ Δαθὰν καὶ ὁ Ἄβειρὼν καὶ οἱ υἱοὶ Κορέ, ἀφοῦ ἀπέσπασαν ἓνα ἐπαναστατημένο κομμάτι τοῦ λαοῦ καὶ τὸ πῆραν μαζί τους, διαφιλονεικοῦσαν, αὐτοὶ οἱ βέβηλοι, ὅτι ἦταν ἱερεῖς τῶν ἀγίων καὶ μεταχειρίζονταν τὰ θυμιατήρια, ἄγγιζαν τὰ ἅγια ὅσο ποτὲ ὡς τότε καὶ ἄναβαν τὴ μυστικὴ φλόγα, πρὶν ἀπὸ τὸ θυμίαμα ἔκαψε ἐκείνους πρὸς θυμιάτιζαν. Καὶ προσβλήθηκε τόσο εὐκόλα καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ λαοῦ καὶ τὸ διδασκαλικὸ ἔργο, ὥστε οὔτε οἱ ἀδελφοὶ του δὲν ὑπολόγισαν τὸν Μωϋσῆ. Ἄλλὰ καὶ ἡ Μαρία τὸν κατηγοροῦσε καὶ ὁ Ἄαρὼν τὸν χλεύαζε καὶ ἡ αὐστηρότητα τῆς ἀρχῆς ἐρέθισε τὴ φυσικὴ ἀγάπη καὶ σήκωσε τοὺς πολὺ στενοὺς συγγενεῖς ἐκείνου πρὸς μοχθοῦσε τόσο πολὺ.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν τίποτε. Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ὁ Μωϋσῆς καὶ δὲν ἔγινε καθόλου κατώτερος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Ἐνῶ ἀπὸ ἐκείνους γιὰ τὶς παρανομίες τους στὸ πρόσωπο τοῦ ἀρχηγοῦ ὁ Θεὸς ζήτησε εὐθύνες καὶ τοὺς τιμώρησε. Τί ἔγιναν ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν; Δὲν πριονίστηκε ὁ Ἡσαΐας πρὸς διδασκε τὴν εὐσεβῆ ζωὴ; Δὲν σηκώθηκε κατακραυγὴ κατὰ τοῦ Ἱερεμῖα, ἂν καὶ ἀποκήρυττε τὴν εἰδωλολατρία καὶ δὲν τὸν δέχτηκαν λάκκοι καὶ τιμωρίες μὲ καταπακτές; Δὲ δέχτηκε ἐπίθεση ὁ Ζαχαρίας καὶ δὲν τὸν σκότωσαν ἀνάμεσα στὸ ναὸ καὶ στὸ θυσιαστήριον; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας, ὁ ποιμένας μας, δὲ θυσιάστηκε γιὰ τὰ πρόβατα; Δὲ μισήθηκε καὶ δὲ σταυρώθηκε ἀπὸ ἐκείνους πρὸς παιδαγωγοῦσε; Ποιὰ ἢ αἰτία πρὸς ἀποκεφαλίστηκε ὁ Παῦλος; Τί ἀνέβασε τὸν Πέτρο στὸ σταυρὸ; Ποιὸ ἦταν ἐκεῖνο πρὸς παρέδωσε ἓνα ἓνα τοὺς μαθητὲς στὶς διάφορες τιμωρίες; Δὲν ἦταν τὸ ὅτι ἐμπόδιζαν τὴν ἁμαρτία καὶ δίδασκαν τὴ δικαιοσύνη; Εἶναι πάντοτε οἱ φίλοι καὶ δάσκαλοι τῆς ἀλήθειας ἐχθροὶ τῶν μαθητῶν τους, ἂν τοὺς ἐλέγχουν. Ἐμεῖς ὅμως ποτὲ δὲ δεχτήκαμε ράπισμα γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, ποτὲ δὲ βάλαμε σὲ κίνδυνον τὸ σῶμα μας. Καὶ τί τὸ σπουδαῖον νὰ γογγύσουν ἐναντίον μας, ἀφοῦ εἴμαστε διάκονοι ἐκείνου πρὸς σταυρώθηκε; Σὰν τὸν πατέρα καὶ σὰν τὴν μητέρα δέχομαι τὶς σκληρότητες καὶ τοὺς παροργισμοὺς σου.

**ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ
ΠΡΟ ΩΡΑΣ ΑΦΑΡΠΑΖΟΜΕΝΩΝ**

Σοὶ μὲν, ὦ ἄριστε, πάντες σοφισταὶ τε καὶ λογογράφοι τὴν τοῦ λέγειν πάντως ἐπιδείξονται δύναμιν, οἷόν τιτι σταδίῳ τῷ πλάτει τῶν σῶν θαυμάτων ἐνδιαθέοντες. Καὶ γὰρ πως οἶδεν μεγαλοφω-
νότερον ποιεῖν τὸν λόγον γενναία τις ἀμφιλαφῆς προτεθεισα τοῖς
5 δυναμένοις ὑπόθεσις, περὶ ἣν ὑποῦται ὁ λόγος, τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων συνεπαιρόμενος. Ἡμεῖς δέ, κατὰ τοὺς γηραιοὺς τῶν ἵππων, ἔξω τοῦ σταδίου τῆς ὑποθέσεως μένοντες, τὸ οὖς μόνον ταῖς ἐπὶ σοὶ τῶν λόγων ἀμίλλαις διαναστήσομεν, εἴ ποὺ τις καὶ μέ-
χρις ἡμῶν φθάσειεν ἤχος, τῷ σφοδρῷ τε καὶ συντεταμένῳ τῷ ἄρ-
10 ματι διὰ τῶν σῶν θαυμάτων τὸν λόγον ἐλαύνων. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει κἂν ὑπὸ γήρωσ ἔξω μένη τῶν ἀγώνων ὁ ἵππος, πολλάκις αὐτὸν τῷ κτύπῳ τῶν κατακροαινότων εἰς προθυμίαν διεγειρόμενον, τὴν τε κεφαλὴν ἀνέχειν καὶ ὄρᾱν ἐναγώνιον, πνέειν τε θυμῶ-
δες καὶ ὑποκινεῖν τοὺς πόδας πυκνῶς τῷ ἐδάφει τὰς ὀπλὰς ἐπαύσ-
15 σοντα, ᾧ προθυμία μόνη πρὸς τοὺς ἀγῶνάς ἐστιν, ἡ δὲ τοῦ τρέχειν δύναμις προανηλώθη τῷ χρόνῳ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐξαγώνιος μένων διὰ τὸ γῆρας καὶ παραχωρῶν τοῦ σταδίου τοῖς ἀκμαίοις κατὰ τὴν παιδευσιν, μόνην σοὶ δείκνυσι τὴν προθυμίαν τοῦ ἐθέλειν ἂν καὶ ἐπὶ σοῦ ἀγωνίσουσθαι, εἴπερ ἡβῶσιν οἱ κα-
20 τὰ τοὺς νῦν τοῖς λόγοις ἀκμάζοντες.

Ὅση δὲ μοι τῆς προθυμίας ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις, οὐκ ἐν τῷ διηγεῖσθαι τι τῶν σῶν. Τούτου γὰρ μόγις ἂν καὶ ὁ σφριγῶν τε καὶ συντεταμένος τύχοι λόγος, ὡς μὴ πολὺ κατόπιν τῆς ἀξίας ἀπολειφθῆναι, ὁ τὴν ἀμήχανον ταύτην ἀρμονίαν τοῦ ἤθους διερμηνεύων
25 ἐκ τῶν ἐναντίων συγκεκραμένην. Πῶς καθάπερ ταῖς τῶν βλεφά-

ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΠΙΑ ΠΟΥ ΑΡΠΑΖΟΝΤΑΙ ΠΡΩΩΡΑ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ

Σ' ἐσένα, ἐντιμότε, κάθε σοφιστής και λογογράφος θὰ σοῦ δείξει ὅπωςδὴποτε τὴ δύναμή του στὸ λόγο τρέχοντας στὴν ἔκταση τῶν θαυμάτων σου σὰν μέσα σὲ στάδιο. Γιατὶ ἓνα θέμα σοβαρὸ και πλούσιο ποῦ δίνεται σὲ ὅποιους μποροῦν ὀδηγεῖ σὲ λόγο μεγαλοπρεπέστερο ποῦ κερδίζει ὕψος ἀνεβαίνοντας μὲ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων. Ἐγὼ σὰν ἓνα γέρικο ἄλογο, μένοντας ἔξω ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς ὑποθέσεως, θὰ ἐντείνω μόνο τὴν ἀκοή μου στὸν ἀγῶνα τῶν λόγων, ἂν φτάσει κάποιος ἀπόηχος τους ὡς ἐμένα ποῦ κινεῖ διαμέσου τῶν θαυμάτων σου τὸ λόγο μὲ τὸ ὀρμητικὸ και συντονισμένο ἄρμα. Καὶ συμβαίνει πολλές φορές, ἀκόμα κι ἂν ἀπὸ γηρατειὰ μένει τὸ ἄλογο ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες, νὰ διεγείρει τὴν προθυμία του ὁ καλπασμὸς τῶν ἀλόγων, νὰ ὑψώνει τὸ κεφάλι και νὰ κοιτάζει μὲ ἀνησυχία, νὰ ρουθουνίζει μὲ θυμὸ και νὰ κινεῖ γρήγορα τὰ πόδια του χτυπώντας τις ὀπλές του στὸ ἔδαφος, ἀλλ' ὅμως τοῦ ἔμεινε ἡ προθυμία μόνο για τοὺς ἀγῶνες, ἐνῶ τὴ δύναμή του στὸ τρέξιμο τὴν ἔχει ἐκμηδενίσει ὁ χρόνος. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ὁ δικός μου λόγος μένοντας ἀπὸ γηρατειὰ ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες και ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ στάδιο σὲ ὄσους εἶναι ἀκμαῖοι και γυμνασμένοι, σοῦ δείχνει μόνο τὴν προθυμία του ὅτι θὰ ἤθελε ν' ἀγωνιστεῖ και στὴ δική σου περίπτωση, ἂν βέβαια εἶναι ἀκμαῖοι οἱ σύγχρονοι δυνατοὶ ρῆτορες.

Πόση τώρα εἶναι ἡ ἐπίδειξη τῆς προθυμίας μου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ διήγηση κάποιας ἐνέργειάς σου. Αὐτὸ δύσκολα θὰ τὸ ἐπιτύχει κι ὁ ζωντανὸς και καλὰ συνθεμένος λόγος, ὥστε νὰ μὴ μείνει πολὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἀξία ἐκείνου, ὅποιος ἐρμηνεύει αὐτὴν τὴν καταπληκτικὴ ἁρμονία τοῦ ἤθους τῆ συγκροτημένη ἀπὸ τὰ ἀντίθετα.

ρων προβολαῖς τὸ τῶν ἀκτίνων ἄκρατον ἢ φύσις ἐπισκιάζουσα, κεκραμένον προάγει τὸ φέγγος τοῖς ὄμμασιν, ὡς ἂν προσηγῆς ὁ ἥλιος γένοιτο, πρὸς τὴν ἐκ τῶν βλεφάρων σκιὰν συμμέτρως τῇ χρεῖα κατακιρνάμενος, οὕτω τὸ σεμνόν τε καὶ μεγαλοφυῆς τοῦ
 5 ἦθους τῇ ἐμμέτρῳ ταπεινοφροσύνῃ καταμιγνύμενον, οὐκ ἀποστρέφει τὰς ὄψεις τῶν προσορώντων, ἀλλὰ δι' ἠδονῆς βλέπειν παρασκευάζει, ὡς μήτε τῆς σεμνότητος τὴν μαρμαρυγὴν ἀμαυροῦσθαι, μήτε διὰ ταπεινότητος καταφρονεῖσθαι τὸ ἐνδιάθετον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἑκατέρῳ θεωρεῖσθαι τὸ ἕτερον, ἐν τε τῷ ὑψηλῷ τὴν
 10 κοινότητα, καὶ ἐν τῷ ταπεινῷ τὸ ἔμπαλιν τὴν σεμνότητα. Ἄλλος ταῦτα διεξερχέσθω καὶ τὸ πολυόμματον τῆς ψυχῆς ἀνυμνεῖτω. Ἰσάριθμοι ταῖς θριξὶ τάχα τῆς κεφαλῆς οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί, πανταχόθεν ἐπίσης ὀξύ τε καὶ ἀπλανῆς δεδορκότες, ὥστε πόρρωθεν τε προῖδεῖν καὶ μὴ ἀγνοεῖν ἐκ τοῦ σύγγενος μηδὲ τὴν πείραν
 15 ἀναμένειν τοῦ λυσιτελοῦντος διδάσκαλον, ἀλλὰ τὸ μὲν τοῖς τῶν ἐλπίδων ὀφθαλμοῖς προορᾶν, τὸ δὲ θεωρεῖν διὰ τῆς μνήμης, ἄλλο τε δὲ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἐν κύκλῳ περιαθρεῖν, πάντα δὲ κατὰ ταῦτὸν ἐνεργεῖν ἀσυγχύτως πάσαις ταῖς τοιαύταις ἐνεργεῖαις τὸν νοῦν καταλλήλως ἐπιμερίζοντα.

20 Τὸν τε σεμνὸν τῆς πενίας πλοῦτον θαυμάζετω πάλιν ἐκεῖνος, εἴ τις ἐστὶν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, εἰδὼς τὸ τοιοῦτον ἐν ἐπαίνῳ ποιεῖσθαι καὶ θαύματι. Τάχα δὲ εἰ καὶ μὴ πρότερον ἦν, ἀλλὰ νῦν διὰ σέ καὶ πενίας ἀνθήσει πόθος, καὶ πρὸ τῶν πολυταλάντων τοῦ Κροίσου πλίνθων, ἢ σὴ πλινθότης μακαρισθήσεται. Τίνα γὰρ μα-
 25 καριστὸν οὕτως ἀπέδειξε γῆ τε καὶ θάλασσα ταῖς ἰδίαις ἑκατέρα προσόδοις δεξιουμένη, ἢ ὡς τὸν σὸν βίον ἢ πρὸς τὴν ὑλικὴν περιουσίαν ἀποδιάθεσις; Ὡς γὰρ οἱ τοῦ σιδήρου τὸν ἰὸν ἀποξέοντες στιλπνὸν αὐτὸν καὶ ἀργυροειδῆ κατεργάζονται, οὕτω σοὶ φανερωτέρα γέγονεν ἢ τοῦ βίου ἀκτίς, ἀεὶ δι' ἐπιμελείας τοῦ ἰοῦ τῶν
 30 χρημάτων καθαιρομένη. Καὶ ταῦτα παρείσθω τοῖς εἰπεῖν δυναμένοις καὶ ὅτι καλῶς ἐπίστασαι ἐν τίσιν ἐστὶ τὸ λαβεῖν τοῦ καθαρῆσαι λήμματος ἐνδοξότερον. Δὸς γὰρ μοι μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι οὐ πάντων ὑπερορᾶς τῶν λημμάτων, ἀλλ' ὧν οὐπω τις ἄψασθαι

Πῶς μὲ τὴν παρεμβολὴ τῶν βλεφάρων ἢ φύση σκοτεινιάζει τὸ καθαρὸ φῶς τῶν ἀκτίνων καὶ τὸ φέρνει μειωμένο κάπως στὰ μάτια, γιὰ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος ὁ ἥλιος μετριαζόμενος ἀπὸ τὴ σκιά τῶν βλεφάρων ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη, ἔτσι καὶ ἡ σεμνότητά καὶ ἡ ἀνωτερότητα τοῦ ἡθους, ἀναμιγμένη μὲ τὴ μετρημένη ταπεινοφροσύνη, δὲν ἀποκρούει τὰ μάτια ὄσων κοιτάζουν, ἀλλὰ τὰ κάνει νὰ βλέπουν μὲ ἡδονή, ὥστε οὔτε ἡ μαρμαρυγὴ τῆς σεμνότητος νὰ θαμπώνει οὔτε μὲ τὴν ταπείνωσιν νὰ περιφρονεῖται ἡ καλὴ πρόθεσις, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖται ἴσο τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο, τὸ κοινὸ μέσα στὸ ὑψηλὸ καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς μέσα τὸ ταπεινόν. Γι' αὐτὰ ἄς μιλήσῃ ἄλλος κι ἄς ἐξυμνήσῃ τὰ πολλὰ μάτια τῆς ψυχῆς. Γιατὶ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια εἶναι ἰσάριθμα μὲ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς καὶ βλέπουν παντοῦ μὲ ὀξύτητα καὶ σταθερότητα, ὥστε κι ἀπὸ μακριὰ νὰ προβλέψουν κάτι κι ἀπὸ κοντὰ νὰ μὴν τοὺς διαφύγει καὶ οὔτε νὰ περιμένουν νὰ τοὺς διδάξῃ ἢ πείρα τὸ ὠφέλιμο. Ἀλλὰ τὸ ἓνα τὸ βλέπουν μὲ τὰ μάτια τῆς ἐλπίδας, τὸ ἄλλο τὸ ἐξετάζουν στὸ φῶς τῆς μνήμης, τὸ τρίτο τὸ παρατηροῦν μέσα στὰ πλαίσια τοῦ παρόντος, καὶ πράττουν τὰ πάντα ταυτόχρονα καὶ χωρὶς σύγχυσις, καταμερίζοντας τὸ νοῦ τους κατάλληλα στὶς ἐνέργειαι αὐτές.

Τὸν τίμιον πλοῦτον τῆς πενίας ἄς θαυμάζῃ ἐκεῖνος, ὁποῖος ὑπάρχει στὴ ζωὴ μας ποὺ γνωρίζει νὰ προσφέρει σ' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ τὸν ἔπαινον καὶ τὸ θαυμασμὸν του. Κι ἂν δὲν ὑπῆρχε πρωτύτερα, τώρα ὡστόσο ἐξαιτίας σου θ' ἀνθήσῃ ὁ πόθος καὶ τῆς πενίας κι ἀντὶ τὰ πάγχρυσα πλιθιά τοῦ Κροίσου, θὰ μακαριστοῦν τὰ δικά σου τὰ χωματένια. Ποιόν ἐδειξαν τόσο μακαριστὸ ἢ γῆ κι ἡ θάλασσα χαρίζοντάς του κάθε μιὰ τὰ δικά της δῶρα, ὅσο τὸ δικό σου βίον ἢ ἀδιαφορία σου γιὰ τὴν ὑλικὴν περιουσίαν; Ὅπως ὅσοι ἀποξύνουν τὴν σκουριά ἀπὸ τὸ σίδηρον τὸν κάνουν στιλπνὸν ὡς ἀσήμι, ἔτσι ἔγινε φανερότερη καὶ ἡ λάμψις τοῦ βίου σου ποὺ μὲ τὴν ἐπιμέλειάν σου πάντοτε καθαρίζεται ἀπὸ τὴν σκουριά τῶν χρημάτων. Ἄς τ' ἀφήσω κι αὐτὰ νὰ τὰ ποῦν ὅποιοι ἔχουν δύναμιν λόγου καὶ γιὰτὶ γνωρίζεις καλὰ σὲ ποιὲς περιπτώσεις εἶναι ἐντιμότερον νὰ ἔχεις μιὰ ἀπολαβὴν ἀπὸ τὸ νὰ τὴν ἀρνηθεῖς. Ἐπίτρεπέ μου νὰ σοῦ πῶ μὲ θάρρος ὅτι δὲν περιφρονεῖς κάθε ἀπολαβήν, ἀλλὰ αὐτὲς ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ ἀγγίξῃ

τῶν προλαβόντων δεδύνηται. ὁ μόνος περιεδράξω διπλῆ τῆ χειρί. Ἄντι γὰρ ἐσθῆτός τινος ἢ ἀνδραπόδων ἢ χρημάτων, αὐτὰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς λαβὼν ἔχεις. τῷ θησαυρῷ τῆς ἀγάπης ἐναποθέμενος. Ταῦτα λογογράφοι καὶ σοφισταὶ διεξίτωσαν, οἷς κόσμος 5 καλῶς τὰ τοιαῦτα γράφειν, ὁ δὲ γῆριος ἡμῶν λόγος τοσοῦτον ἑαυτὸν ὑποκινεῖτω, ὅσον βάδην ἐπεξελθεῖν τῷ προτεθέντι ἡμῖν παρὰ τῆς σῆς σοφίας προβλήματι, τί χρὴ γινώσκειν περὶ τῶν πρὸ ὥρας ἀναρπαζομένων, ἐφ' ὧν μικροῦ δεῖν ἢ γενέσεις τῷ θανάτῳ συνάπτεται· καὶ ὁ σοφὸς ἐν τοῖς ἔξω Πλάτων πολλὰς ἐκ προσώπου 10 ἀναβεβιωκότος περὶ τῶν ἐκεῖθεν δικαστηρίων φιλοσοφήσας, ἀφήκεν ἀπόρρητα, ὡς κρεῖττονα ὄντα δηλαδή, ἢ ὥστε ὑπὸ λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐλθεῖν.

Εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐξήτασμένοις ἐστίν, ὡς λύειν τὰς τοῦ προβλήματος ἀμφιβολίας, δέξῃ δηλαδή τὸν εὑρεθέντα λό- 15 γον· εἰ δὲ μή, συγγνώμη πάντως τῷ γῆρα, μόνην τὴν προθυμίαν ἡμῶν εἰς τὸ παρασχεῖν τί σοι τῶν κεχαρισμένων ἀποδεξάμενος. Καὶ γὰρ τὸν Ξέρξην ἐκεῖνον, τὸν πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίῳ μικροῦ δεῖν ἐν στρατόπεδον ποιησάμενον καὶ πᾶσαν ἑαυτῷ συγκινοῦντα τὴν οἰκουμένην, ὅτε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐστράτευσεν μεθ' ἡδονῆς δέξα- 20 σθαί φησιν ὁ λόγος πένητός τινος δῶρον. Ὑδωρ δὲ τὸ ξένιον ἦν καὶ τοῦτο οὐκ ἐν κεράμῳ φερόμενον, ἀλλ' ἐν τῷ κοίλῳ τῆς τῶν χειρῶν παλάμης περιεχόμενον. Οὕτως οὖν καὶ σὺ κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι μεγαλοφυῖαν μιμήσῃ πάντως ἐκεῖνον, ᾧ δῶρον ἐγένετο ἢ προαίρεσις, εἴπερ ἡμῶν βραχὺ τε καὶ ὑδατῶδες εὑρεθείη τὸ 25 δῶρον. Ὡσπερ ἐπὶ τῶν οὐρανίων θαυμάτων ὄρα μὲν ἐπίσης τὰ φαινόμενα κάλλη κἂν πεπαιδευμένος κἂν ἰδιώτης τύχη τις ὧν ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπων, διανοεῖται δὲ τὰ περὶ αὐτῶν οὐχ ὁμοίως ὃ τε ἀπὸ φιλοσοφίας ὀρμώμενος καὶ ὁ μόναις ταῖς αἰσθήσεσι τὸ φαινόμενον ἐπιτρέπων. Οὗτος μὲν γὰρ ἢ ταῖς ἀκτῖσιν ἠδε- 30 ται τοῦ ἡλίου ἢ τὸ κάλλος τῶν ἄστρων θαύματος ἄξιον κρίνει ἢ τὸν ἀρθιμὸν τοῦ σεληνιαίου δρόμου ἐπὶ τοῦ μηνὸς παρετήρησεν.

κανένας ἀπὸ τοὺς προηγούμενους, μόνος ἐσὶ τις ἄρπαξες μὲ τὰ δύο σου χέρια. Ἄντι φορέματα ἢ δούλους ἢ χρήματα πῆρες καὶ κρατᾷς στήν κυριαρχία σου τὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, φυλάγοντάς τες στὸ θησαυροφυλάκιο τῆς ἀγάπης. Αὐτὰ ἄς τὰ ἐξιστορήσουν οἱ λογογράφοι καὶ οἱ σοφιστές, πὺ τιμὴ τοὺς εἶναι νὰ περιγράφουν ὠραῖα αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὁ δικός μου ὅμως γραφικὸς λόγος ἄς κινεῖται τόσο μονάχα, ὅσο ν' ἀνταποκριθεῖ βάδην στὸ στόχο πὺ μοῦ ἔβαλε ἡ σοφία σου, τί πρέπει δηλαδὴ νὰ ξέρομε γι' αὐτοὺς πὺ πρόωρα ἀναρπάζονται ἀπὸ τὴ ζωὴ, ὥστε σχεδὸν συμπίπτουν ἢ γέννηση κι ὁ θάνατός τοὺς. Καὶ ὁ σοφὸς ἀνάμεσα στοὺς ἔξω σοφοὺς Πλάτων ἐνῶ μὲ κάποιον πὺ ἐπανῆλθε στὴ ζωὴ¹ φιλοσόφησε πολλὰ γιὰ τὰ ἐκεῖ δικαστήρια, τ' ἄφησε ἀπόρρητα, καὶ εἶναι φανερὸ ἐπειδὴ ἦταν παραπάνω ἀπὸ τὸ νὰ σκεφετῆ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν λοιπὸν ὑπάρχει σὲ ὅσα ἐξετάσαμε κάτι ἀνάλογο πὺ νὰ λύει τὶς ἀμφιβολίες τοῦ προβλήματος, θὰ δεχτεῖς, εἶναι φανερό, τὴ δικαιολογία πὺ βρέθηκε· ἂν ὄχι, θὰ συγχωρήσεις ὅπως καὶ νὰ ἔναι τὰ γηρατειὰ καὶ θὰ δεχτεῖς μόνο τὴν προθυμία μου νὰ σοῦ προσφέρω κάτι ἀπὸ αὐτὰ πὺ σ' εὐχαριστοῦν. Γιατὶ κι ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος Ξέρξης, πὺ ἔκανε ὅλη σχεδὸν τὴν ὑφήλιο ἓνα κοινὸ στρατόπεδο κι ἔσερνε μαζί του ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὅταν ἐκστράτευσε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχει φήμη ὅτι δέχτηκε μ' εὐχαρίστηση τὸ δῶρο κάποιου φτωχοῦ. Ἦταν τὸ νερὸ τῆς φιλοξενίας πὺ μάλιστα δὲν τοῦ τὸ ἔδινε σ' ἓνα πῆλινο κανάτι, ἀλλὰ τὸ πρόσφερε μέσα στὶς βαθουλωμένες φοῦχτες του. Ἔτσι κι ἐσὺ σύμφωνα μὲ τὴν ὑψηλοφροσύνη σου ἀσφαλῶς θὰ μιμηθεῖς ἐκεῖνον, πὺ δῶρο του ἦταν ἢ προαίρεση, ἂν βέβαια βρεθεῖ τὸ δικό μου δῶρο μικρὸ καὶ ἴδιο μὲ νερό. Σχετικὰ μὲ τὰ οὐράνια θαύματα, βλέπει ἐξίσου τὶς ὁμορφιὰς πὺ φαίνονται ὅποιος στρέφει τὸ βλέμμα ψηλὰ στὸν οὐρανὸ εἴτε μορφωμένος εἶναι εἴτε ἄνθρωπος ἀπλός· δὲ σκέφτεται ὅμως τὸ ἴδιο γι' αὐτὲς αὐτὸς πὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη κι ὅποιος ἀντιμετωπίζει τὸ φαινόμενο μὲ τὶς αἰσθήσεις μόνο. Αὐτὸς ὁ δεύτερος ἢ εὐχαριστιέται μὲ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἢ κρίνει ἄξια θαυμασμοῦ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ἄστρον ἢ παρατηρεῖ τὴ διαδρομὴ τῆς σελήνης στὴ διάρκεια τοῦ μηνός.

Ὁ δὲ διορατικὸς τὴν ψυχὴν καὶ διὰ παιδεύσεως πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν οὐρανίων κεκαθαρμένος, καταλιπὼν ταῦτα δι' ὧν εὐφραίνεται τῶν ἀλογωτέρων ἢ αἰσθησις, πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν βλέπει καὶ ἐκ τῆς ἐγκυκλίου κινήσεως τὴν ἐκ τῶν ἐναντίων 5 εὐαρμοστίαν ἐπισκοπεῖ, πῶς τῇ ἀπλανεῖ περιφορᾷ οἱ ἐντὸς κύκλοι πρὸς τὸ ἔμπαλιν ἀνελίσσονται, πῶς τὰ ἐν αὐτοῖς θεωρούμενα τῶν ἄστρον πολυειδῶς σχηματίζεται ἐν προσεγγισμοῖς τε καὶ ἀποστάσεις καὶ ὑποδρομαῖς τε καὶ ἐκλείψεις καὶ ταῖς ἐπὶ τὰ πλάγια παραδρομαῖς τὴν ἀδιάλειπτον ἐκείνην ἁρμονίαν ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ 10 ὡσαύτως ἐξεργαζόμενα, οἷς οὐδὲ τοῦ βραχυτάτου τῶν ἄστρον ἢ θέσις ἀθεώρητος περιορᾶται, ἀλλὰ πάντα τὴν ἴσην παρέχει φροντίδα τοῖς διὰ τῆς σοφίας ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν νοῦν μετοικίσασι.

Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ σὺ, ὦ τιμία μοι κεφαλή, τὴν ἐν τοῖς οὐσί τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν βλέπων, ἀφείς ἐκεῖνα περὶ ἃ τῶν πολ- 15 λῶν ἄσυχολός ἐστιν ἢ διάνοια (πλοῦτον λέγω καὶ τύφον καὶ δόξης ἐπιθυμίαν κενῆς, ἅπερ ἄντικρυς ἀκτίνων δίκην περιαστράπτοντα τοὺς ἀλογωτέρους ἐκπλήττειν εἶωθεν), οὐδὲ τὰ δοκοῦντα μικρότερα τῶν ἐν τοῖς οὐσί θεωρουμένων ἀνεξέταστα καταλείπεις, ἀνερευνῶν τε καὶ διασκοπούμενος τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ἀνθρωπίνης 20 ζωῆς, οὐ μόνον τὴν κατὰ πλοῦτον καὶ πενίαν θεωρουμένην ἢ τὰς κατὰ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ γένη διαφορὰς (οἶδας γὰρ ἄντ' οὐδενὸς εἶναι ταῦτα οἷς τὸ εἶναι οὐ καθ' ὑπόστασιν οἰκείαν ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῇ ματαίᾳ ὑπολήψει τῶν τοῖς μὴ οὐσίσι ὡς ὑφροσῶσι προσκεχηνόντων· εἰ οὖν τις ἀφέλοιτο τοῦ λαμπρυνομένου τῇ δόξῃ τῶν εἰς αὐτὰ βλέ- 25 πόντων τὴν μῆσιν, οὐδὲν ὑπολειφθήσεται τῷ μεγαλοφρονοῦντι ἐπὶ τῷ διακένῳ φουσήματι, κἂν πᾶσα χρημάτων ἢ ὕλη παρ' αὐτῷ κατορωρυγμένη τύχη), ἀλλὰ σοὶ διὰ φροντίδος ἐστὶ γινῶναι τὰ τε ἄλλα τῆς θείας οἰκονομίας πρὸς ὃ τι τῶν γινομένων ἕκαστον βλέπει καὶ τίνος χάριν τῷ μὲν εἰς γῆρας μακρὸν παρατείνεται ἢ ζωὴ, ὃ 30 δὲ τοσοῦτον μετέχει τοῦ ζῆν, ὅσον δι' ἀναπνοῆς τὸν ἀέρα σπᾶσαι καὶ εὐθὺς καταλῆξαι τὸν βίον.

Ὅποιος ὁμως ἔχει ψυχὴ διορατικὴ κι ἔχει καθαρθεῖ με τὴ μόρφωση γιὰ νὰ κατανοεῖ τὰ οὐράνια φαινόμενα, ἀποβλέπει στὴν ἁρμονία τοῦ παντός· ἐγκαταλείποντας ὅσα εὐχαριστοῦν τὴν αἴσθησι τῶν λιγότερο στοχαστικῶν κι ἀπὸ τὴν κυκλικὴ κίνησι ἐπισκοπεῖ τὴν ἁρμονία τῶν ἀντιθέτων, πῶς με τὴν ἀπλαντὴ περιφορὰ τους οἱ περιεχόμενοι κύκλοι ξαναγυρίζουν στὴν ἀρχή. Πῶς τὰ ἄστρα ποὺ παρατηροῦμε μέσα σ' αὐτὰ κάνουν πολὺμορφους σχηματισμοὺς με προσεγγίσεις κι ἀπομακρύνσεις, με περάσματα ἀπὸ κάτω κι με ἐκλείψεις κι με περάσματα ἀπὸ δίπλα δημιουργώντας τὴν ἀέναη ἐκείνη ἁρμονία πάντοτε ἴδια κι ἀπαράλλαχτη, ὅπου δὲ μένει ἀπαράτηρητη κι παραμελημένη ἢ θέσι κι τοῦ πιδ μικροῦ ἄστρου, ἀλλὰ ὅλα γίνονται ἀντικείμενο τῆς ἴδιας φροντίδας γιὰ ὅσους ἔχουν ἐγκαταστήσει με τὴ σοφία τους τὸ νοῦ τους στὰ ἄνω.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ἐσύ, τιμημένε γέροντα, παρατηρώντας τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ σχετικὰ με τὰ ὄντα, ἄφησε ἐκεῖνα με τὰ ὅποια ἀσχολεῖται ἢ σκέψη τῶν πολλῶν (ἐννοῶ τὸν πλοῦτο κι τὴν ἔπαρσι, τὴν ἐπιθυμία τῆς κενῆς δόξας, ποὺ συνήθως καταθαμπῶνουν τοὺς λιγότερο στοχαστικούς, καθὼς τοὺς περικυκλώνουν με τὴ λάμψη τους σὰν τῖς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου). Μὴν ἀφήσεις ἀνεξέταστα κι αὐτὰ ποὺ θεωροῦμε ὡς μικρότερα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἐρευνώντας κι ἐξετάζοντας τὴν ἀνωμαλία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καὶ μὴν ἐξετάσεις μονάχα τὴν ἀνωμαλία ποὺ ὑπάρχει στὸν πλοῦτο κι στὴν πενία ἢ τῖς διαφορὲς στὰ ἀξιώματα κι στὴν καταγωγή (γιατὶ ξέρεις ὅτι δὲν ἀξίζουν τίποτε αὐτὰ ποὺ δὲν ἔχει τὸ εἶναι τους δική του ὑπόστασι, ἀλλὰ ὑπάρχει μέσα στὴ μάταιη ὑπόληψη ἐκείνων ποὺ χάσκουν γιὰ τὰ μὴ ὄντα σὰ νὰ ὑπάρχουν πραγματικά. Ἄν λοιπὸν ἀφαιρέσει κάποιος τὴν ἔπαρσι ἀπὸ αὐτὸν ποὺ λαμπρύνεται ἀπὸ τοὺς ὕμνους ἐκείνων ποὺ ἀποβλέπουν σ' αὐτὰ, δὲ θὰ ἀπομείνει τίποτε σ' αὐτὸν ποὺ μεγαλοφρονεῖ γιὰ μιὰ κούφια ἔπαρσι, κι ἂν ἀκόμη ἔχει παραχωμένα στὴ γῆ ὅλα τὰ χρήματα τοῦ κόσμου). Ἄλλὰ φροντίδα σου εἶναι νὰ γνωρίσεις κι γενικὰ τὴ θεία οἰκονομία, σὲ τί ἀποβλέπει καθένα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν, κι γιὰ ποιὸ λόγο ἢ ζωὴ τοῦ ἐνὸς παρατείνεται σὲ μακρὸ γῆρας, ἐνῶ ὁ ἄλλος περνᾷ ἀπὸ τὴ ζωὴ τόσο μονάχα, ὅσο νὰ πάρει μιὰ ἀναπνοή κι νὰ θέσει ἀμέσως τέρμα στὴ ζωὴ του.

Εἰ γὰρ οὐδὲν ἀθεεὶ τῶν ἐν κόσμῳ ἐστὶ, πάντα δὲ τῆς θείας ἐξήπται βουλήσεως, σοφὸν δὲ καὶ προνοητικὸν τὸ θεῖον, πάντως τις ἔπεστι καὶ τούτοις λόγος, τῆς σοφίας ἅμα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προνοητικῆς ἐπιμελείας τὰ γνωρίσματα φέρων. Τὸ γὰρ εἰκῆ τε καὶ 5 ἀλόγως γινόμενον οὐκ ἂν ἔργον εἴη Θεοῦ. Θεοῦ γὰρ ἴδιον, καθὼς φησιν ἡ Γραφή, τὸ «πάντα ἐν σοφίᾳ ποιεῖν». Τί οὖν τὸ σοφὸν ἐν ἐκείνῳ; Παρῆλθε διὰ γεννήσεως εἰς τὸν βίον ὁ ἄνθρωπος, ἔσπασε τὸν ἀέρα, ἀπὸ οἰμωγῆς τὸ ζῆν ἤρξατο, ἐλειτούργησε τῇ φύσει τὸ δάκρυον, ἀπήρξατο τῷ βίῳ τῶν θρήνων, πρὶν τινος μετασχεῖν τῶν 10 κατὰ τὸν βίον ἡδέων, πρὶν τονωθῆναι τὴν αἴσθησιν, ἔτι λελυμένος ταῖς τῶν μελῶν ἀρμονίαις, ἀπαλός τε καὶ διακεχυμένος καὶ ἀδιάρθρωτος, καὶ τὸ ὄλον εἰπεῖν, πρὶν γενέσθαι ἄνθρωπος (εἴπερ ἀνθρώπου ἴδιον ἡ λογικὴ χάρις ἐστίν, ὁ δὲ οὐπω ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον ἐχώρησεν), οὗτος ὁ μηδὲν πλέον ἔχων, τοῦ ἐν τῇ μητρὶ νηδυῖ 15 συνεχομένου, πλὴν τὸ ἐν ἀέρι γενέσθαι, ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὢν, διὰ θανάτου λύεται ἢ ἐκτεθείς ἢ καταπνιγείς ἢ κατὰ τὸ αὐτόματον δι' ἀρρωστίας τοῦ ζῆν παυσάμενος, τί χρὴ περὶ αὐτοῦ ἐννοεῖν; Πῶς περὶ τῶν οὕτω τετελετωκότων ἔχειν, Ὅψεται ἄρα κάκεινη ἡ ψυχὴ τὸν κριτὴν, παραστήσεται μετὰ τῶν ἄλλων τῷ βήματι ὑφέ- 20 ζει τῶν βεβιωμένων τὴν κρίσιν, λήψεται τὴν κατ' ἀξίαν ἀντίδουσιν ἢ πυρὶ καθαιρουμένη, κατὰ τὰς τοῦ Εὐαγγελίου φωνάς ἢ τῇ δρόσῳ τῆς εὐλογίας ἐναποψύχουσα:

Ἐνταῦθεν δῆλον τρανῶς, ὅτι καθάρσιον πῦρ ὁ Πατήρ, τὰς μετὰ τὴν τελευτὴν ἐκάστου τῶν ἡμαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάν- 25 των ἀξίως πρὸς τελευτῆς, ἐν φλογὶ βασάνους φησί, κατὰ τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολὴν, περὶ τε τοῦ πλησίου καὶ τοῦ Λαζάρου. Δῆλον γὰρ ὅτι ταῦτα ὧδε μέμνηται τῆς παραβολῆς τῷ εἰπεῖν ἢ πυρὶ καθαιρουμένη (τοῦτο διὰ τὸν πλούσιον), ἢ τῇ δρόσῳ τῆς εὐλογίας ἐναποψύχουσα (τοῦτο διὰ τὸν Λάζαρον). Ἡ δὲ ἀπόφασις τοῦ δι- 30 καίου κριτοῦ, «ἀπελεύσονται οὗτοι μὲν εἰς αἰώνιον κόλασιν, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον», οὐπω πρὸς τῆς κρίσεως χώραν ἔχει ἐν τούτοις.

Ἄν λοιπὸν τίποτε δὲν ὑπάρχει μέσα στὸν κόσμον χωρὶς νὰ θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ θεία βούληση, κι ἂν ἡ θεότητα εἶναι σοφὴ καὶ προνοητικὴ, τὰ κυβερνᾷ ὅπωςδήποτε κι αὐτὰ κάποια λογικὴ πού ἔχει μαζί τὰ γνωρίσματα τῆς θείας σοφίας καὶ τῆς προνοητικῆς ἐπιμέλειας. Ὅ,τι βέβαια γίνεται τυχαῖα καὶ ἀδικαιολόγητα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ γνώρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι, ὅπως λέει ἡ Γραφή, ὅτι κάνει τὰ πάντα μὲ σοφία. Ποιὰ σοφία λοιπὸν διαπιστώνεται σ' αὐτόν; Ὁ ἄνθρωπος ἦρθε στὴ ζωὴ μὲ τὴ γέννηση, ἀνέπνευσε τὸν ἀέρα, ἄρχισε τὴ ζωὴ του μὲ κλάματα, τὰ δάκρυα ὑπηρετήσαν τὴ φύση του, ἔναρξη τῆς ζωῆς του ἀποτέλεσαν οἱ θρῆνοι προτοῦ ἀπολαύσει κάτι ἀπὸ τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς, προτοῦ τονωθεῖ ἡ αἴσθησὴ του, ἐνῶ δὲν εἶχαν ἀκόμα στερεωθεῖ οἱ ἀρθρώσεις τῶν μελῶν του, τρυφερὸς καὶ χαλαρὸς καὶ ἀσυνάρτητος, καὶ μὲ μιὰ λέξη προτοῦ γίνεῖ ἄνθρωπος (ἂν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ λογικὸ χάρισμα, ἐνῶ αὐτὸς δὲν εἶχε ἀκόμα τὸ λόγο), αὐτὸς πού δὲν εἶχε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ὅτι κρυβόταν μέσα στὰ σπλάχνα τῆς μητέρας του, παρὰ μόνο ὅτι βγήκε στὸ φῶς, διαλύεται μὲ τὸ θάνατο εἴτε γιατί τὸν ἄφησαν βρέφος ἔκθετο, εἴτε γιατί πνίγεται, εἴτε ἀπὸ κάποια ἀσθένεια ἔπαυσε ἔτσι αὐτόματα νὰ ζεῖ. Τί πρέπει νὰ σκεφτοῦμε γι' αὐτόν, τί στάση νὰ κρατήσουμε γι' αὐτοὺς πού εἶχαν αὐτὸ τὸ τέλος; Θ' ἀντικρῦσει τάχα καὶ ἡ ψυχὴ αὐτὴ τὸν κριτὴ, θὰ σταθεῖ μαζί μὲ ἄλλους μπροστὰ στὸ βῆμα, θὰ ὑποστεῖ τὴν κρίση γιὰ ὅσα ἔχει πράξει, θὰ λάβει τὴν ἀνταμοιβὴ πού τῆς ἀξίζει, θὰ καεῖ στὴν καθαρτήρια φλόγα, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ θὰ δροσιζέται μὲ τὴ δροσιὰ τῆς θείας εὐλογίας;

Ἄπὸ αὐτὰ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καθαρτήριο πῦρ λέει ὁ Πατέρας τὰ βασανιστήρια στὴ φλόγα μετὰ τὸ τέλος καθενὸς ἀπὸ ὅσους ἀμάρτησαν καὶ δὲν μετανόησαν πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό τους, σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ περιγραφή γιὰ τὸν πλούσιο καὶ τὸ Λάζαρο². Εἶναι φανερό ὅτι αὐτὴν τὴν παραβολὴ θυμᾶται ἐδῶ λέγοντας ἡ καθάιρεται στὴ φωτιὰ (αὐτὸ γιὰ τὸν πλούσιο) ἢ δροσιζέται μὲ τὴ δροσιὰ τῆς εὐλογίας (αὐτὸ γιὰ τὸ Λάζαρο). Καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ δίκαιου κριτῆ· «αὐτοὶ θὰ πᾶνε στὴν αἰώνια κόλαση, ἐνῶ οἱ δίκαιοι στὴν αἰώνια ζωὴ»³, γι' αὐτοὺς δὲν ἐξαγγέλλεται ἀκόμα πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση.

Ἄλλ' οὐκ οἶδα πῶς χρὴ ταῦτα περὶ τῆς τοιαύτης ἐννοῆσαι ψυ-
 χῆς. Τὸ γὰρ τῆς ἀντιδόσεως ὄνομα, τὸ χρῆναί τι πάντως προπαρα-
 σχεθῆναι σημαίνει, τοῦ δὲ μὴ βεβιωκότος ὄλως, ἢ ὕλη τοῦ τι πα-
 ρασχεῖν παραφήρηται. Ἐφ' ὧν δὲ δόσις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀντίδοσις
 5 κυρίως ὀνομασθήσεται, μὴ οὔσης δὲ τῆς ἀντιδόσεως, οὔτε ἀγαθόν
 ἔστιν οὔτε κακὸν τὸ κατ' ἐλπίδα προκειμένον. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο,
 τῶν καθ' ἑκάτερον νοουμένων τὴν ἀμοιβὴν ἐπαγγέλλεται, τὸ δὲ
 μήτε ἐν ἀγαθῷ μήτε ἐν κακῷ εὐρισκόμενον, ἐν οὐδενὶ πάντως
 ἔστιν ἄμεσος γὰρ ἢ τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως ἐναντιότης, ἢ τοῦ
 10 ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, λέγω, ὧν οὐθέτερον ἔσται, τῷ μὴ θατέρου
 κατάρξαντι.

Τὸ οὖν ἐν μηδενὶ ὄν οὐδὲν εἶναι τις εἶποι ὄλως. Εἰ δέ τις τὸ
 τοιοῦτον καὶ εἶναι λέγοι καὶ ἐν ἀγαθοῖς εἶναι, διδόντος οὐκ ἀποδι-
 δόντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἀγαθὰ τοῖς τοιούτοις, ποῖαν λέγει τῆς ἀποπλη-
 15 ρώσεως ταύτης αἰτίαν; Ποῦ τὸ δίκαιον συναποδείξει τῷ λόγῳ;
 Πῶς δὲ ταῖς εὐαγγελικαῖς φωναῖς σύμφωνον δεῖξει τὸ νόημα; Ἐκεῖ
 συναλλαγματικὴν τινα τῆς βασιλείας τὴν ἐμπορίαν τοῖς ἀξιουμένοις
 προσγίνεσθαι λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ καὶ τό, φησί, πεποιήκατε, τὴν
 βασιλείαν ἀντιλαβεῖν ἔστε δίκαιοι. Ἐνταῦθα δὲ μηδεμιᾶς, μήτε
 20 πρᾶξεως, μήτε προαιρέσεως ὑποῦσης, τίνα καιρὸν ἔχει καὶ τούτοις
 παρὰ τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι λέγει τὸ ἐξ ἀμοιβῆς ἐλπιζόμενον; Εἰ δέ τις
 ἀβασανίστως τὸν τοιοῦτον δέξεται λόγον, ὡς πάντως ἐν ἀγαθοῖς
 ἔσομένου τοῦ παρελθόντος οὕτως ἐπὶ τὸν βίον, ἐκ τούτου μακαρι-
 στότερον ἀναφανήσεται τῆς ζωῆς τὸ μὴ μετέχειν ζωῆς, εἴπερ
 25 ἐκεῖνῳ μὲν ἀναμφίβολος ἢ τῶν ἀγαθῶν μετουσία, κἂν βαρβάρων
 τύχη γονέων καὶ μὴ νενομισμένῳ κρηθῆ γάμῳ· τῷ δὲ βεβιωκότι
 τὸν χωρητὸν τε καὶ νόμιμον τῆ φύσει χρόνον, πάντως ἢ πλέον ἢ
 ἔλασσον ὁ τῆς κακίας μολυσμὸς τῆ ζωῆ καταμίγνυται ἢ, εἰ μέλλοι
 παντελῶς τῆς πρὸς τὸ κακὸν κοινωνίας ἐκτὸς εἶναι, πολλῶν αὐτῷ
 30 δεῖν ἰδρώτων πρὸς αὐτὸ τοῦτο καὶ πόνων. Οὐ γὰρ ἀκμητὶ κατορ-

Δὲν ξέρω ὥστόσο πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσω τὸ πρᾶγμα γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτῆ. Ἡ ἐννοια τῆς ἀντίδοσης (ἀνταμοιβῆς) σημαίνει βέβαια ὅτι πρέπει κάτι νὰ ἔχει παρασχεθεῖ ἀπὸ πρὶν, ἀπὸ αὐτὸν ὅμως ποὺ δὲν ἔζησε καθόλου, παράλληλα μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀντίδοσης. Ὅπου δὲν ὑπάρχει δόση δὲν μπορεῖ νὰ κυριολεκτηθεῖ καὶ ἡ ἀντίδοσις. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχει ἀντίδοσις αὐτὸ ποὺ περιμένει ἡ ἐλπίδα μας δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθὸ οὔτε κακὸ. Γιατὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀντίδοσης ὑπόσχεται τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνων ποὺ τὰ νοοῦμε ὡς ἀγαθὸ ἢ κακὸ· ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ δὲν βρίσκεται οὔτε μέσα στὸ ἀγαθὸ οὔτε μέσα στὸ κακὸ, δὲν ὑπάρχει βέβαια πουθενά. Γιατὶ ἡ ἀντίθεσις αὐτῆ εἶναι ἐναντία ἀντίθεσις, ἡ ἀντίθεσις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ποὺ ἂν δὲν νικήσει τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο, δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο.

Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας ὅτι γενικὰ δὲν εἶναι τίποτε. Ἄν ὅμως ὑποστηρίζει κάποιος ὅτι αὐτὸ καὶ ὑπάρχει καὶ βρίσκεται στοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἐνῶ κάποιος δίνει, ὁ Θεὸς δὲν ἀνταποδίδει σ' αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ, ποιά αἰτία τῆς ἀπόφασις ἀναφέρει; Ποῦ μαζὶ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ θ' ἀποδείξει καὶ τὸ δίκαιο; Καὶ πῶς θ' ἀποδείξει ὅτι ἡ ἄποψή του συμφωνεῖ μὲ ὅσα λέει τὸ Εὐαγγέλιο; Ἐκεῖ λέει ἡ ἐπιχείρησις ἀπόκτησις τῆς βασιλείας εἶναι μιὰ συμφωνία καὶ συναλλαγὴ. Ἐπειδὴ, λέει, κάνατε αὐτὸ κι αὐτό, εἶναι δίκαιο νὰ λάβετε μὲ τὴ σειρά σας τὴ βασιλεία· ἐδῶ ὅμως ποὺ δὲν ὑπάρχει οὔτε πράξις καμιά οὔτε προαίρεσις, ποιὸς λόγος ὑπάρχει νὰ παίρνουν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἐλπίζομενη ἀνταμοιβή; Κι ἂν δεχτεῖ κανένας ἀβασάνιστα τὸ λόγο αὐτόν, ὅτι ὅπωςδὴποτε θὰ βρεθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἀγαθοὺς αὐτὸς ποὺ πέρασε ἔτσι ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἀπὸ αὐτὸ θὰ φανεῖ μεγαλύτερη καλοτυχία ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ νὰ μὴ ζήσει κανένας καθόλου, ἂν γιὰ ἐκείνον εἶναι ἀδιαφιλονίκητη ἡ ἀπόδοσις τῶν ἀγαθῶν, ἀκόμα κι ἂν εἶναι οἱ γονεῖς τοῦ βάρβαροι καὶ δὲ γεννηθεῖ ἀπὸ νόμιμο γάμο. Ἐνῶ γιὰ ἐκείνον ποὺ ἔχει ζήσει τὸ χρόνο ποὺ τοῦ ἀναλογεῖ καὶ ποὺ εἶναι ὁ συνήθης γιὰ τὴ φύση μας, ὅπωςδὴποτε λιγότερο ἢ περισσότερο ἀναμιγνύεται στὴ ζωὴ του ἡ μόλυνσις τῆς κακίας. Ἀλλιῶς ἂν θελήσει νὰ μείνει ὀλότελα ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ κακὸ θὰ τοῦ χρειαστοῦν πολὺς ἰδρώτας καὶ πολλοὶ

θοῦται τοῖς μειοῦσιν ἀρετῇ, οὐδὲ ἄπονός ἐστι τοῖς ἀνθρώποις ἡ
 τῶν καθ' ἡδονὴν ἀλλοτριώσεις, ὥστε ἐνὶ τῶν ἀνιαρῶν ἐξ ἀμφοτέ-
 ρων συνενεχθῆναι δεῖν πάντως τὸν μετασχόντα τοῦ χρονιωτέρου
 βίου, ἢ νῦν τῷ ἐπιπόνῳ τῆς ἀρετῆς ἐναθλοῦντα, ἢ τότε διὰ τὴν ἐν
 5 κακίᾳ ζωὴν τῇ ἀντιδόσει τῶν ἀλγεινῶν ὀδυνώμενον· ἐπὶ δὲ τῶν
 ἀώρων τοιοῦτόν ἐστιν οὐδέν, ἀλλ' εὐθέως ἢ ἀγαθὴ λῆξις τοὺς ἐν
 ἀωρίᾳ μεταστάντας ἐκδέχεται, εἴπερ ἀληθεύει τῶν οὕτως ὑπειλη-
 φότων ὁ λόγος. Οὐκοῦν ἐκ τοῦ ἀκολουθούτου καὶ τοῦ λόγου προτιμο-
 τέρα δειχθήσεται ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀρετὴ οὐδενὸς ἀξία διὰ τούτων
 10 ἀναφανήσεται. Ἐἰ γὰρ μηδεμίᾳ γέγονε ζημίᾳ πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν
 μετουσίαν τῷ μὴ μετασχόντι τῆς ἀρετῆς, μάταιον ἂν εἶη τὸ περὶ
 ταύτην πονεῖν καὶ ἀνόνητον, τῆς ἀλόγου καταστάσεως ἐν τῇ τοῦ
 Θεοῦ κρίσει προτερουδότης.

Ταῦτα σὺ πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα διανοοῦμενος, ἐξετάσαι τὸν
 15 περὶ τούτου λόγον διεκελεύσω, ὡς ἂν ἡμῖν διὰ τῆς ἀκολουθούτου
 ζητήσεως ἐπὶ τινος βεβαίου νοήματος ἢ περὶ αὐτοῦ ἰδρυνθείῃ διά-
 νοια. Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ δυσθεώρητον τοῦ προτεθέντος ἡμῖν σκέμμα-
 τος βλέπων, ἀρμόζειν μὲν οἶμαι καὶ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν τῷ
 παρόντι λόγῳ, ἦν ἐπὶ τῶν ἀνεφίκτων ἐκεῖνος πεποίηται λέγων, «ὦ
 20 βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὡς ἀνεξερεύνητα
 τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τίς γὰρ ἔγνω
 νοῦν Κυρίου;». Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἰδίων τοῦ πνευματι-
 κοῦ φησι τὸ ἀνακρίνειν τὰ πάντα καὶ ἀποδέχεται τοὺς παρὰ τῆς
 θείας χάριτος πλουτισθέντας ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, κα-
 25 λῶς ἔχειν φημὶ μὴ κατολιγορῆσαι τῆς δυνατῆς ἐξετάσεως, μηδὲ
 περιδεῖν τὸ ζητούμενον ἐν τούτοις ἀνερεύνητόν τε καὶ ἀθεώρητον.
 ὡς ἂν μὴ καθ' ὁμοιότητα τῆς τοῦ προβλήματος ὑποθέσεως καὶ ὁ
 περὶ αὐτοῦ λόγος ἀτελῆς ἀφανισθείη, ἢ καὶ ἄωρος, καθάπερ τι
 νῆπιον τῶν ἀρτιτόκων πρὶν εἰς φῶς προελθεῖν καὶ ἀδρυνθῆναι,
 30 οἷόν τινα θανάτῳ τῇ ραθυμίᾳ τῶν πρὸς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας
 ἀτονούντων διαφθειρόμενος. Φημὶ τοίνυν καλῶς ἔχειν μὴ ρητορι-
 κῶς τε καὶ ἀγωνιστικῶς εὐθὺς κατὰ στόμα πρὸς ἀντιθέσεις συμ-

κόποι. Γιατί ἡ ἀρετὴ δὲν κατορθώνεται δίχως κόπο οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἀπαρνοῦνται τὴν ἡδονὴ μ' εὐχαρίστηση· ὥστε πρέπει νὰ συμβιβαστεῖ ὅπωςδὴποτε μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο δυσάρεστα ὅποιος ζήσει μιὰ ζωὴ μὲ κάποια διάρκεια· ἢ ν' ἀγωνιστεῖ τώρα γιὰ τὴν ἐπίπονη ἀρετὴ ἢ τότε νὰ ζεῖ τὴν ὀδύνη τῆς ἀντίδοσης τῶν ὀδυνηρῶν γιὰ τὴ ζωὴ πού ἔζησε μέσα στὴν κακία. Γιὰ ὅσους ὁμως ἀρπάζονται πρόωρα δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο. Ἀλλὰ εὐθὺς δέχεται ἡ ἀγαθὴ κατάληξη ὅσους πεθαίνουν πρόωρα, ἂν βέβαια ἀληθεύει ὁ λόγος ἐκείνων πού ἔχουν τὴ γνώμη αὐτή. Ἀπὸ τὴ λογικὴ λοιπὸν ἀκολουθία θ' ἀποδειχθεῖ προτιμότερος ὁ παραλογισμὸς καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἡ ἀρετὴ θὰ φανεῖ χωρὶς καμιά ἀξία. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἔπαθε καμιά ζημία γιὰ τὴν ἀπολαβὴ τῶν ἀγαθῶν ὅποιος δὲν ἀπόχτησε τὴν ἀρετὴ, θὰ εἶναι μάταιο κι ἀνώφελο νὰ κοπιᾶζομε γι' αὐτὴν, ἀφοῦ στὴν κρίσι τῶν Θεοῦ πρωτεύει ἡ κατάστασι ἑλλειψῆς λόγου.

Ἐχοντας στὸ νοῦ σου ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια, μὲ παρακίνησι νὰ ἐξετάσω τὸ θέμα αὐτό, ὥστε μὲ μιὰ συνεπὴ λογικὴ ἔρευνα νὰ σχηματίσομε μιὰ σταθερὴ κι ἀπαρασάλευτη γνώμη γι' αὐτό. Ἐγὼ ὁμως ἀποβλέποντας στὸ δύσκολο πρόβλημα πού μοῦ ἔθεσες, νομίζω ἀπὸ τὴ μιὰ ὅτι στὸ παρὸν θέμα εἶναι κατάλληλη ἡ ἀναφώνησι τοῦ Ἀποστόλου, πού ἔκανε γιὰ ὅσα εἶναι ἀνέφικτα γιὰ τὸν ἄνθρωπο· «Ὡ βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις του καὶ ἀνεξιχνίαστες οἱ σκέψεις του. Ποιὸς κατάλαβε τί ἔχει στὸ νοῦ του ὁ Θεός;»⁴. Κι ἐπειδὴ πάλι ὁ Ἀπόστολος λέει ὅτι γνώρισμα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ κατανοεῖ τὰ πάντα⁵ καὶ ἀποδέχεται ὅσους ἔχει πλουτίσει ἡ θεία χάρις μὲ κάθε λόγο καὶ κάθε γνώσι, εἶναι καλὸ νομίζω νὰ μὴν ἀμελήσομε τὴν ἐξέτασι πού μπορούμε οὔτε ν' ἀφήσομε χωρὶς ἔρευνα καὶ ἐξέτασι τὸ ζητούμενο στὰ θέματα αὐτά. Ἐτσι ὅμοια μὲ τὸ πρόβλημα πού θέσαμε στὴν ἀρχὴ δὲ θὰ ἀφανιστεῖ καὶ ὁ λόγος μας γι' αὐτὸ πρὶν ὀλοκληρωθεῖ ἢ καὶ πρὶν τὴν ὥρα του, ὅπως ἓνα ἀρτιγέννητο νήπιον πρὶν ἀντικρῦσει τὸ φῶς καὶ δυναμώσει, πεθαίνοντας σὰν ἀπὸ κάποιο θάνατο λόγῳ τῆς ραθυμίας ἐκείνων πού ἀτονοῦν στὴν ἀναζήτησι τῆς ἀλήθειας. Νομίζω λοιπὸν ὅτι εἶναι καλὰ νὰ μὴ συμπλέκομαι ἀμέσως κατὰ μέτωπο μὲ τὶς ἀντίθετες γνώμες ρητορικὰ

πλέκεσθαι, ἀλλὰ τινὰ τάξιν ἐπιθέντας τῷ λόγῳ, δι' ἀκολουθοῦ προάγειν τὴν περὶ τοῦ προβλήματος θεωρίαν.

Τίς οὖν ἡ τάξις; Τὸ γινῶναι πρῶτον ὅθεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ὅτου χάριν ἤλθεν εἰς γένεσιν. Εἰ γὰρ τούτων μὴ διαμάρτομεν, 5 οὐδὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν θεωρίας ἡμαρτηκότες ἐσόμεθα. Τὸ μὲν οὖν ἐκ Θεοῦ πᾶν ὃ τί πῆρ ἐστὶ μετ' αὐτὸν ἐν τοῖς οὐσίῳ ἐν τῇ φύσει νοούμενόν τε καὶ ὀρώμενον τὸ εἶναι ἔχειν, περιττὸν ἂν εἴη λόγῳ κατασκευάζεσθαι, οὐδενός, οἶμαι, τῶν ὀπωσοῦν ἐπεσκεμμένων τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἐνισταμένω.

10 Ὁμολογεῖται γὰρ παρὰ πάντων μιᾶς αἰτίας ἐξῆφθαι τὸ πᾶν καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων αὐτοῦ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχειν, οὐδὲ ἑαυτοῦ εἶναι ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἀλλὰ μίαν μὲν φύσιν εἶναι ἄκτιστον καὶ αἰδίον, αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν, παντὸς διαστηματικοῦ νοήματος ὑπερκειμένην, ἀναυξῆ τινὰ καὶ ἀμείωτον καὶ παντὸς ὄρου ἐπέ- 15 κεινα θεωρουμένην, ἧς ἔργον καὶ χρόνος καὶ τόπος καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις πάντα καὶ εἴ τι πρὸ τούτων καταλαμβάνει ἢ ἔννοια νοητὸν τε καὶ ὑπερκόσμιον. Ἐν δὲ τῶν γεγονότων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι φαμεν, λόγῳ τινὶ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας ὀδηγῶ πρὸς τοῦτο συγχρώμενοι, ὅς φησι πάντων παρὰ τοῦ Θεοῦ παραχθέντων 20 εἰς γένεσιν, καὶ τὸν ἀνθρωπὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἀναδειχθῆναι, ἐξ ἑτερογενῶν συγκεκραμένον τὴν φύσιν, τῆς θείας τε καὶ νοερᾶς οὐσίας, πρὸς τὴν ἐκάστου τῶν στοιχείων αὐτῷ συνερανισθεῖσαν μοῖραν καταμιχθείσης· γενέσθαι δὲ τοῦτον παρὰ τοῦ πεποιηκότες, ἐφ' ᾧ τε εἶναι τῆς θείας τε καὶ ὑπερκειμένης δυνάμεως ἔμψυχόν τι ὀμοίωμα. Βέλ- 25 τιον δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὴν παραθέσθαι τὴν λέξιν ἔχουσαν οὕτω· «καὶ ἐποίησε», φησὶν, «ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρωπὸν· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν». Τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τοῦ ζώου τούτου κατασκευῆς τῶν πρὸ ἡμῶν τινες ταύτην ἀποδεδώκασιν, ὅτι διχῆ διηρημένης τῆς κτίσεως πάσης, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, εἰς τὸ ὀρατὸν τε καὶ ἀόρατον, 30 σημαίνεται διὰ μὲν τοῦ ἀόρατου τὸ νοητὸν καὶ ἀσώματον, διὰ δὲ τοῦ ὀρατοῦ τὸ αἰσθητὸν τε καὶ σωματῶδες.

Εἰς δύο τοίνυν διηρημένων πάντων τῶν ὄντων, εἰς τε τὸ αἰσθητὸν, λέγω, καὶ εἰς τὸ κατ' ἔννοιαν θεωρούμενον, καὶ τῆς μὲν

κι ἐριστικά, ἀλλά, ἐφαρμόζοντας στοῦ λόγο κάποια σειρά, ν' ἀναπτύξω τὴν ἄποψή μου γιὰ τὸ πρόβλημα μὲ λογικὴ ἀκολουθία.

Ποιά εἶναι ἡ σειρά; Νὰ γνωρίσουμε πρῶτα ἀπὸ ποῦ προῆλθε ἡ ἀνθρώπινη φύση καὶ γιὰ ποιό σκοπὸ ἦρθε στοῦ φῶς. Ἐὰν δὲν κάνομε λάθος σ' αὐτό, δὲ θὰ κάνομε λάθος καὶ στὴν ἐξήγησή που θὰ δώσομε. Τὸ ὅτι κάθετι που ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ ὄντα ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸ νοοῦμε καὶ τὸ βλέπομε μέσα στὴ δημιουργία ἔχει τὸ εἶναι του ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι περιττὸ νὰ τὸ ἀποδείξομε μὲ λογικὲς ἀποδείξεις, ἐπειδὴ νομίζω κανένας ἀπὸ ὅσους μελέτησαν τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων δὲν φέρνει ἐνσταση στὴν ἄποψη αὐτή. Ὁμολογοῦν ὅλοι ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ αἰτία καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του οὔτε εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ ὑπάρχει μιὰ μόνο φύση ἄκτιστη καὶ αἶδια, που πάντοτε εἶναι σὲ ὅλα ἴδια κι ἀπαράλλαχτη, που ξεπερνᾶ κάθε ἐννοια διάστασης, δὲν αὐξάνεται καὶ δὲ μειώνεται καὶ βλέπομε νὰ εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ὀρισμὸ. Τὸ ἔργο αὐτῆς τῆς φύσης καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτὰ κι ὁ, τι ἄλλο στὴ θέση αὐτῶν συλλαμβάνει ὁ νοῦς μας εἶναι νοητὸ καὶ ὑπερκόσμιο. Ἐνα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα λέμε πὼς εἶναι καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση κι ἔχομε σ' αὐτὸ ὁδηγὸ μας κι ἕνα λόγο τῆς θεόπνευστης διδασκαλίας. Ὁ λόγος αὐτὸς λέει ὅτι ὅλα τὰ ἔφερε στὴ γένεση ὁ Θεὸς καὶ ἔκανε νὰ ἐμφανιστεῖ ὁ ἄνθρωπος πάνω στὴ γῆ μὲ φύση σύνθετη ἀπὸ ἑτερογενῆ στοιχεῖα, ὅπου ἡ θεία καὶ νοερὴ οὐσία ἀναμίχθηκε μὲ τὴ μοῖρα καθενὸς στοιχείου που ἔχει συνερανιστεῖ σ' αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ἔγινε ἀπὸ τὸν ποιητὴ του γιὰ νὰ εἶναι ἕνα ἔμψυχο ὁμοίωμα τῆς θείας κι ἀνώτερης δύναμης. Εἶναι καλύτερα ὁμως νὰ παραθέσω καὶ τὴν ἴδια τὴ διατύπωση που εἶναι ἡ ἐξῆς· «καὶ ὁ Θεὸς δημιούργησε», λέει, «τὸν ἄνθρωπο· τὸν δημιούργησε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»⁶. Τὴν αἰτία τώρα τῆς κατασκευῆς τῆς ζωντανῆς αὐτῆς ὑπαρξῆς μερικοὶ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς τὴν ἀπέδωσαν στοῦ ὅτι ἡ κτίση, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἔχει διαιρεθεῖ στὰ δύο, τὸ ὄρατο καὶ τὸ ἀόρατο· μὲ τὸ ἀόρατο σημαίνεται τὸ νοητὸ καὶ ἀσώματο, ἐνῶ μὲ τὸ ὄρατο τὸ αἰσθητὸ καὶ σωματικὸ.

Στὰ δύο λοιπὸν αὐτὰ εἶναι χωρισμένα ὅλα τὰ ὄντα, στοῦ αἰσθητοῦ δηλαδὴ καὶ σ' αὐτὸ που συλλαμβάνεται μὲ τὸ νοῦ. Καὶ ἡ ἀγγελι-

ἀγγελικῆς τε καὶ ἄσωμάτου φύσεως, ἥτις τῶν ἀοράτων, ἐν τοῖς
 ὑπερκοσμίοις τε καὶ ὑπερουρανόιοις διαιτωμένης, διὰ τὸ κατάλλη-
 λον εἶναι τῇ φύσει τὸ ἐνδιαίτημα (ἢ τε γὰρ νοερά φύσις λεπτή τις
 καὶ καθαρὰ καὶ ἀβαρῆς καὶ εὐκίνητος, τό τε οὐράνιον σῶμα λεπτόν
 5 τε καὶ κοῦφον καὶ ἀεικίνητον), τῆς δὲ γῆς, ὃ δὴ τῶν αἰσθητῶν
 ἐστὶν ἔσχατον, οἰκείως τε καὶ καταλλήλως πρὸς τὴν τῶν νοητῶν
 ἐν αὐτῇ διαγωγὴν οὐκ ἐχούσης (τίς γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ ἀνωφεροῦς
 τε καὶ κούφου πρὸς τὸ βαρὺ τε καὶ ἐμβριθὲς κοινωνία;), ὡς ἂν μὴ
 τελείως ἄμοιρός τε καὶ ἀπόκληρος ἡ γῆ τῆς νοερᾶς τε καὶ ἄσωμά-
 10 του διαγωγῆς εἴη, τούτου χάριν προμηθεΐα κρεῖττονι τὴν ἀνθρωπί-
 νην συστήναι γένεσιν, τῇ νοερᾷ τε καὶ θεῖα τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ τῆς
 γῆνης μοίρας περιπλασθείσης, ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἐμβριθὲς τε καὶ
 σωματῶδες συμφοῖα καταλλήλως ἡ ψυχὴ τῶν στοιχείῳ τῆς γῆς ἐμ-
 βιοτεύοι, ἐχούσης τι πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν συγγενὲς καὶ ὁμό-
 15 φυλον.

Σκοπὸς δὲ τῶν γινομένων ἐστὶ, τὸ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει διὰ τῆς
 νοερᾶς φύσεως τὴν τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην δοξάζεσθαι δύναμιν,
 τῶν τε ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιχθονίων διὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας
 (λέγω δὲ διὰ τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν) ἀλλήλοισι πρὸς τὸν αὐτὸν
 20 σκοπὸν συναπτομένων. Ἡ δὲ τοῦ βλέπειν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνέργεια
 οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ζωὴ τῇ νοερᾷ φύσει εἰκουῖα τε καὶ κατάλλη-
 λος. Ὡσπερ γὰρ τὰ σῶματα γῆινα ὄντα, ταῖς γῆιναῖς διακρατεῖται
 τροφαῖς καὶ τι σωματῶδες ζωῆς εἶδος ἐν τούτοις καταλαμβάνομεν,
 ὁμοίως ἐν ἀλόγοις τε καὶ λογικοῖς ἐνεργούμενον, οὕτως εἶναι τινα
 25 χρὴ καὶ νοητὴν ζωὴν ὑποτίθεσθαι, δι' ἧς ἐν τῷ ὄντι συντηρεῖται ἡ
 φύσις. Εἰ δὲ ἡ τῆς σαρκὸς τροφή, ἐπίρρυτός τις οὕσα καὶ ἀπορρέ-
 ουσσα, δι' αὐτῆς παρόδου δυνάμιν τινα ζωτικὴν ἐναποτίθεται οἷς ἂν
 γένηται, πόσω μᾶλλον ἢ μετουσία τοῦ ὄντως ὄντος τοῦ ἀεὶ μένον-
 τος καὶ πάντοτε ὡσαύτως ἔχοντος, ἐν τῷ εἶναι φυλάσσει τὸν μετα-
 30 σχόντα;

Εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ οἰκεία τε καὶ κατάλληλος τῇ νοερᾷ φύσει
 ζωὴ, τὸ τοῦ Θεοῦ μετέχειν, οὐκ ἂν διὰ τῶν ἐναντίων γένοιτο ἡ με-
 τουσία, εἰ μὴ τρόπον τινὰ συγγενὲς εἴη τῷ ὀρεγομένῳ τὸ μετεχόμε-
 νον. Ὡς γὰρ ὀφθαλμῶ γίνεται τῆς αὐγῆς ἢ ἀπόλαυσις τῷ φυσικῇν

κὴ καὶ ἀσώματη φύση ποὺ ἀνήκει στὰ ἀόρατα διαμένει στὰ ὑπερκόσμια καὶ ὑπερουράνια, γιὰ τὸ μέρος αὐτὸ διαμονῆς εἶναι κατάλληλο γιὰ τὴ φύση αὐτὴ (καὶ ἡ νοερὴ δηλαδὴ φύση εἶναι φύση λεπτὴ καὶ καθαρὴ καὶ ἀβαρῆς καὶ εὐκίνητη, καὶ τὸ οὐράνιο σῶμα εἶναι λεπτὸ καὶ ἐλαφρὸ καὶ ἀκίνητο)· ἐνῶ ἡ γῆ, ποὺ εἶναι τὸ ἔσχατο τῶν αἰσθητῶν, δὲν ἔχει συμπεριφορὰ οἰκεία καὶ ἀνάλογη πρὸς τὰ νοητὰ (τί σχέση μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀνάμεσα στὸ ἐλαφρὸ ποὺ τείνει πρὸς τὰ ἄνω καὶ στὸ βαρὺ καὶ πυκνὸ;). Γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἡ γῆ ὀλότελα ἄμοιρη καὶ ἀποκληρωμένη ἀπὸ τὴ νοερὴ καὶ ἀσώματη ζωὴ, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔλαβε ὑπαρξὴ ἢ γένεση τοῦ ἀνθρώπου μὲ κάποια ἀνώτερη πρόνοια μὲ τὸ νὰ πλαστεῖ γύρω ἀπὸ τὴ νοερὴ καὶ θεία οὐσία τῆς ψυχῆς ἢ γῆινη μοῖρα, γιὰ νὰ διαμένει ἡ ψυχὴ μέσα στὸ γῆινο στοιχεῖο ἐξαιτίας τῆς σύνδεσής της μὲ τὸ πυκνὸ καὶ σωματικὸ, ἔχοντας κάτι συγγενικὸ καὶ ὁμόφυλο μὲ τὴν οὐσία τῆς σάρκας.

Ὁ σκοπὸς ὧσων γίνονται εἶναι νὰ δοξάζεται σ' ὅλη τὴ δημιουργία μέσω τῆς νοερῆς φύσεως ἢ δύναμη ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ σύμπαν μὲ τὴν ἔνωση τῶν ἐπουράνιων καὶ ἐπίγειων ὄντων μεταξύ τους μὲ τὴν ἴδια ἐνέργεια (ἐννοῶ μὲ τὸ νὰ ἔχουν στραμμένο τὸ βλέμμα στὸ Θεὸ) καὶ τὸν ἴδιο σκοπὸ. Ἡ ἐνέργεια νὰ στρέφομε τὸ βλέμμα στὸ Θεὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ζωὴ κατάλληλη γιὰ τὴ νοερὴ φύση μὲ τὴν ὁποία μοιάζει. Ὅπως δηλαδὴ τὰ σώματα ἐπειδὴ εἶναι γῆινα συντηροῦνται μὲ τὶς γῆινες τροφές καὶ διαπιστώνομε σ' αὐτὰ ἓνα εἶδος σωματικῆς ζωῆς, ποὺ ἐκδηλώνεται ὅμοια σὲ ἄλογα καὶ λογικά, ἔτσι πρέπει νὰ ὑποθέσομε ὅτι ὑπάρχει καὶ κάποια ζωὴ νοητὴ χάρις στὴν ὁποία ἡ φύση μας συντηρεῖται μέσα στὸ ὄν. Κι ἂν ἡ τροφὴ τῆς σάρκας, ποὺ εἰσέρχεται στὸ σῶμα καὶ ἐξέρχεται, μὲ αὐτὸ τὸ πέρασμά της ἐναποθέτει σ' ὁποιους τὴ λάβουν κάποια ζωτικὴ δύναμη, πόσο περισσότερο ἐξασφαλίζει μέσα στὸ εἶναι ἢ μετοχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ὄντος, ποὺ παραμένει πάντοτε καὶ εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο, αὐτὸν ποὺ θὰ τὴν ἐπιτύχει.

Ἄν λοιπὸν αὐτὴ εἶναι ἡ οἰκεία καὶ κατάλληλη στὴ νοερὴ φύση ζωὴ, ἢ μετοχὴ δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἢ μετουσία μὲ τὰ ἀντίθετα, ἂν κατὰ κάποιο τρόπο δὲν ἦταν τὸ μετεχόμενο συγγενικὸ μ' αὐτὸ ποὺ τὸ ἐπιθυμεῖ. Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἀπόλαυση τοῦ

αὐγὴν ἐν ἑαυτῷ πρὸς τὴν τοῦ ὁμογενοῦς ἀντίληψιν ἔχειν, καὶ οὐτε δάκτυλος οὔτε ἄλλο τι τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐνεργεῖ τὴν δρα-
 σιν, διὰ τὸ μηδεμίαν ἐκ φύσεως αὐγὴν ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν μελῶν κα-
 τεσκευάσθαι, οὕτως ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μετουσίας
 5 εἶναι τι συγγενὲς πρὸς τὸ μετεχόμενον ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀπολαύον-
 τος. Διὰ τοῦτο φησιν ἡ Γραφή, «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» γεγενῆσθαι τὸν
 ἄνθρωπον, ὡς ἂν, οἶμαι, τῷ ὁμοίῳ βλέπειν τὸ ὅμοιον. Τὸ δὲ βλέ-
 πειν τὸν Θεόν, ἐστὶν ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐν τοῖς θθάσασιν εἴ-
 ρηται. Ἐπεὶ δὲ πως ἡ τοῦ ἀληθοῦς ἀγαθοῦ ἄγνοια καθάπερ τις ὁμί-
 10 χλη τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ἐπεσκότησεν, παχυνθεῖσα δὲ ἡ ὁμί-
 χλη νέφος ἐγένετο, ὥστε διὰ τοῦ βάθους τῆς ἀγνοίας τὴν ἀκτίνα
 τῆς ἀληθείας μὴ διαδύεσθαι, ἀναγκαίως τῷ χωρισμῷ τοῦ φωτὸς
 καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆς συνεξέλιπεν. Εἴρηται γὰρ τὴν ἀληθῆ ζωὴν τῆς
 ψυχῆς ἐν τῇ μετουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ ἐνεργεῖσθαι, τῆς δὲ ἀγνοίας πρὸς
 15 τὴν θείαν κατανόησιν ἐμποδιζούσης ἐκπεσεῖν τῆς ζωῆς τὴν ψυχὴν
 τὴν τοῦ Θεοῦ μὴ μετέχουσαν.

Μηδεὶς δὲ γενεαλογεῖν ἡμᾶς ἀναγκαζέτω τὴν ἄγνοιαν, πόθεν
 αὕτη λέγων καὶ ἀπὸ τίνος, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς νοεῖτω τῆς τοῦ ὀνόματος
 σημασίας, ὅτι ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἄγνοια τῶν 'πρὸς τί' πως ἔχειν τὴν
 20 ψυχὴν ἐνδείκνυται. Οὐδὲν δὲ τῶν 'πρὸς τι' νοουμένων τε καὶ λεγο-
 μένων οὐσίαν παρίστησιν. Ἄλλος γὰρ ὁ τοῦ 'πρὸς τι', καὶ ἕτερος ὁ
 τῆς οὐσίας λόγος. Εἰ οὖν ἡ γνῶσις οὐσία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ περιττὴ
 τῆς διανοίας ἐνέργεια, πολλὸν μᾶλλον ἡ ἄγνοια πόρρω τοῦ κατ' οὐ-
 σίαν εἶναι ὁμολόγηται, τὸ δὲ μὴ κατ' οὐσίαν ὄν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως.
 25 Μάταιον τοίνυν ἂν εἴη περὶ τοῦ μὴ ὄντος τὸ ὅθεν ἐστὶ περιεργάζε-
 σθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν ζωὴν μὲν ψυχῆς τὴν τοῦ Θεοῦ μετουσίαν ὁ
 λόγος εἶναι φησι, γνῶσις δὲ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐστὶν ἡ μετουσία, ἡ
 δὲ ἄγνοια οὐχὶ τινός ἐστιν ὑπαρξίς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν γνῶσιν ἐνερ-
 γείας ἀναίρεσις, τῷ δὲ μὴ ἐνεργεῖσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν μετουσίαν ἡ
 30 τῆς ζωῆς ἀλλοτριώσις ἀναγκαίως ἐπηκολούθησε (τοῦτο δ' ἂν εἴη
 τῶν κακῶν τὸ ἔσχατον), ἀκολουθῶς ὁ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ ποιητῆς

φωτὸς πραγματοποιεῖται στὸ μάτι, ἐπειδὴ ἔχει τὸ φυσικὸ φῶς γιὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ ὁμότιμου του, καὶ δὲν ἐνεργεῖ τὴν ὄραση οὔτε ἓνα δάχτυλο οὔτε κάποιο ἄλλο μέλος τοῦ σώματος, ἐπειδὴ σέ κανένα ἄλλο μέλος δὲν ἔχει δημιουργηθεῖ ἓνα ἀνάλογο μὲ τὴ φύση του φῶς, ἔτσι ἀνάγκη πάσα καὶ γιὰ τὴ μετουσία τοῦ Θεοῦ θὰ ὑπάρχει κάποιο μέλος συγγενικὸ πρὸς τὸ μετεχόμενο στὴ φύση ἐκείνου ποῦ τὸ ἀπολαμβάνει. Γι' αὐτὸ λέει ἡ Γραφή, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει δημιουργηθεῖ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ὥστε μὲ τὸ ὅμοιο νὰ βλέπει τὸ ὅμοιο. Καὶ τὸ νὰ βλέπει τὸ Θεὸ αὐτὸ εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς, ὅπως εἶπα πρὸ λίγου. Κι ἐπειδὴ ἡ ἄγνοια τοῦ ἀληθινοῦ ἀγαθοῦ σὰν ἓνα εἶδος ὁμίχλης σκοτεινιάζει τὴ διορατικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς κι ἐπειδὴ πυκνώνοντας ἡ ὁμίχλη ἔγινε νέφος, ὥστε νὰ μὴ διασχίζει τὸ βάθος τῆς ἄγνοιας ἡ ἀκτίνα τῆς ἀλήθειας, ὑποχρεωτικὰ μαζὶ μὲ τὸ χωρισμὸ τῆς ἀπὸ τὸ φῶς χάνεται καὶ ἡ ζωὴ. Γιατὶ ἔχομε πεῖ ὅτι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς ἐκδηλώνεται στὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὅτι θὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἡ ψυχὴ ποῦ δὲ μετέχει στὸ Θεό, ἐπειδὴ ἡ ἄγνοια ἐμποδίζει στὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ.

Κι ἄς μὴ μὲ ὑποχρεώσει κανένας νὰ μιλήσω γιὰ τὴ γενεαλογία τῆς ἄγνοιας λέγοντας ἀπὸ ποῦ προέρχεται καὶ ἀπὸ ποιόν. Ἄλλὰ ἄς καταλάβομε ἀπὸ τὴν ἴδια σημασία τοῦ ὀνόματος, ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ ἄγνοια ἀποδεικνύονται γνωρίσματα τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ πρὸς τι. Τίποτε ἀπὸ ὅσα νοοῦμε καὶ λέμε 'πρὸς τι' δὲν παριστάνει οὐσία. Γιατὶ ἄλλο εἶναι τὸ νόημα τοῦ 'πρὸς τι' καὶ ἄλλο τὸ νόημα τῆς οὐσίας. Κι ἂν ἡ γνώση δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ μιὰ παραπάνω ἐνέργεια τῆς διάνοιας, πολὺ περισσότερο ἔχει γίνε δεκτὸ ὅτι ἡ ἄγνοια εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ κατ' οὐσίαν. Κι ὅποιο πάλι δὲν ὑπάρχει κατ' οὐσίαν, δὲν ὑπάρχει καθόλου. Εἶναι λοιπὸν ματαιοπονία νὰ λεπτολογεῖς γιὰ τὴν προέλευση τοῦ μὴ ὄντος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λόγος λέει ὅτι ζωὴ τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ μετουσία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ μετουσία εἶναι γνώση στὸ βαθμὸ ποῦ τὴ χωρεῖ ἡ ψυχὴ κι ἐπειδὴ ἡ ἄγνοια δὲν εἶναι ὑπαρξὴ κάποιου πράγματος, ἀλλὰ ἀναίρεση τῆς γνωστικῆς ἐνέργειας, καὶ στὴν ἀδράνεια τῆς μετουσίας τοῦ Θεοῦ ἐπακολούθησε ὑποχρεωτικὰ ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ ζωὴ (κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατο κακὸ), ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὰ ὁ δημιουργὸς ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἐπιτελεῖ μέσα μας

τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν ἐν ἡμῖν κατεργάζεται. Ἄγαθὸν γὰρ ἢ θε-
ραπεία, τὸν δὲ τρόπον τῆς θεραπείας ἀγνοεῖ πάντως ὁ μὴ πρὸς τὸ
εὐαγγελικὸν βλέπων μυστήριον. Κακοῦ τοίνυν ἀποδειχθέντος τοῦ
ἀλλοτριωθῆναι Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἢ θεραπεία τοῦ τοιοῦτου
5 ἀρρωστήματος ἦν τὸ πάλιν οἰκειωθῆναι Θεῷ καὶ ἐν τῇ ζωῇ γενέ-
σθαι.

Ταύτης οὖν τῆς ζωῆς κατ' ἐλπίδα προκειμένης τῇ ἀνθρωπίνῃ
φύσει, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν κυρίως ἀντίδοσιν τῶν ἐδ' βεβιωκότων γενέ-
σθαι τὴν τῆς ζωῆς μετουσίαν, καὶ τιμωρίαν τὸ ἔμπαλιν, ἀλλ'
10 ὁμοίον ἐστὶ τῷ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑποδείγματι τὸ λεγόμενον.
Οὐδὲ γὰρ τῷ κεκαθαρμένῳ τὰς ὄψεις ἔπαθλόν τί φαμεν εἶναι καὶ
πρεσβεῖον τὴν τῶν ὀρατῶν κατανόησιν, ἢ τῷ νοσοῦντι, τὸ ἔμπαλιν,
καταδίκην τινὰ καὶ τιμωρητικὴν ἀπόβασιν τὸ μὴ μετέχειν τῆς ὀρα-
τικῆς ἐνεργείας. Ἄλλ' ὡς ἀναγκαίως ἔπεται τῷ κατὰ φύσιν διακει-
15 μένῳ τὸ βλέπειν, τῷ τοῦ ἀπὸ πάθους παρενεχθέντι τῆς φύσεως, τὸ
μὴ ἐνεργεῖν τὴν ὄρασιν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ μακαρία ζωὴ συμ-
φυῆς ἐστὶ καὶ οἰκεία τοῖς κεκαθαρμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια·
ἐφ' ὧν δὲ καθάπερ τις λήμη τὸ κατὰ τὴν ἀγνοίαν πάθος ἐμπόδιον
πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς γίνεται, ἀναγκαίως ἔπεται
20 τὸ μὴ μετέχειν ἐκείνου, οὗ τὴν μετουσίαν ζωὴν εἶναι φαμεν τοῦ με-
τέχοντος.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἡμῖν διηρημένων, καιρὸς ἂν εἴη διεξε-
τάσαι τῷ λόγῳ τὸ προτεθὲν ἡμῖν πρόβλημα· τοιοῦτόν δέ τι λεγόμε-
νον ἦν· Εἰ κατὰ τὸ δίκαιον γίνεται τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀνταπόδοσις, ἐν
25 τίσιν ἔσται ὁ ἐν νηπίῳ τελευτήσας τὸν βίον, μήτε κακὸν ἐν τῇ ζωῇ
ταύτῃ καταβαλόμενος, μήτε ἀγαθόν, ὥστε διὰ τούτων γενέσθαι
αὐτῷ τὴν κατ' ἀξίαν ἀντίδοσιν; Ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐξη-
τασμένων ὀρῶντες ἀποκρινόμεθα, ὅτι τὸ προσδοκώμενον ἀγαθὸν
οἰκεῖον μὲν ἐστὶν κατὰ φύσιν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, λέγεται δὲ κατὰ
30 τίνα διάνοιαν τὸ αὐτὸ καὶ ἀντίδοσις, τῷ δὲ αὐτῷ ὑποδείγματι πάλιν
τὸ νόημα τοῦτο σαφηνισθήσεται. Δύο γάρ τινες ὑποκεισθῶσαν τῷ
λόγῳ ἀρρωστήματι τινὶ κατὰ τὰς ὄψεις συνενεχθέντες, τούτων δὲ ὁ

τὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ. Γιατί ἡ θεραπεία εἶναι ἀγαθό, ἀλλὰ ὅποιος δὲν ἀποβλέπει στὸ Εὐαγγελικὸ μυστήριον ἀγνοεῖ ὅπως δὴποτε τὸν τρόπο τῆς θεραπείας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀποδείχτηκε ὅτι εἶναι κακὸ ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ πού εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ θεραπεία αὐτοῦ τοῦ ἀρρωστήματος εἶναι νὰ ξαναοικειωθοῦμε μὲ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπανέλθομε στὴ ζωὴ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀνθρώπινη φύση ἐλπίζει αὐτὴ τὴ ζωὴ, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε κυριολεκτικὰ ὅτι εἶναι ἀντίδοση (ἀνταμοιβή) ὄσων ἐξήσαν ὀρθὰ ἢ μετουσία τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἀντίθετο ὅτι εἶναι τιμωρία. Ἀλλὰ ὅ,τι λέμε εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ παράδειγμα τῶν ματιῶν. Οὔτε γι' αὐτὸν πού ἔχει καθαρὰ μάτια λέμε πῶς εἶναι ἔπαθλο καὶ βραβεῖο ἢ ἀντίληψη τῶν ὀρατῶν, οὔτε ἀντίθετα γιὰ τὸν ἀρρωστο ὅτι ὑποτελεῖ καταδίκη καὶ ἀποτελεσμα τιμωρίας ἢ ἀδυναμία μετοχῆς στὴν ὄραση. Ἀλλὰ ὅπως εἶναι ὑποχρεωτικὴ συνέπεια νὰ βλέπει ὅποιος ἔχει φυσικὴ προδιάθεση γι' αὐτὸ καὶ νὰ μὴ βλέπει ἐκεῖνος πού τὸν προσέβαλε ἓνα πάθος τῆς φύσης, μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ἡ ζωὴ τῆς μακαριότητος εἶναι σύμφωνη καὶ οἰκεία σὲ ὅσους ἔχουν καθαρὰ τὰ αἰσθητήρια τῆς ζωῆς· σὲ ὅσους ὅμως ἢ νόσος τῆς ἄγνοιας σὰν ἀκαθαρσία τῶν ματιῶν γίνεται ἐμπόδιο γιὰ τὴ μετουσία τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἔρχεται ὡς ἀναγκαστικὴ συνέπεια νὰ μὴ μετέχουν ἐκεῖνο πού ἢ μετουσία τοῦ λέμε πῶς εἶναι ζωὴ ἐκείνου πού τὸ μετέχει.

Ἀφοῦ λοιπὸν κάναμε αὐτὲς τὶς διαιρέσεις, καιρὸς εἶναι νὰ ἐξετάσω μὲ τὸ λόγόν μου τὸ πρόβλημα πού μοῦ τέθηκε καὶ πού ἡ διατύπωσή του εἶναι κάπως ἔτσι: Ἐάν ἡ ἀνταπόδοση τῶν ἀγαθῶν πράξεων γίνεται σύμφωνα μὲ τὴ δικαιοσύνη, σὲ ποιὸς θὰ καταταγεῖ αὐτὸς πού πέθανε ὅταν ἦταν νήπιος καὶ δὲν ἔκανε στὴ ζωὴ του οὔτε κακὸ οὔτε καλόν, ὥστε γι' αὐτὰ νὰ τοῦ γίνῃ ἡ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀξία τοῦ ἀνταπόδοσης; Σ' αὐτὸ προσέχοντας τὴν ἀκολουθία ὄσων ἔχομε ἐκθέσει θ' ἀποκριθοῦμε ὅτι τὸ προσδοκώμενο ἀγαθὸ εἶναι οἰκεῖο κατὰ τὴ φύση μὲ τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ τὸ ἴδιον κατὰ μιὰ ἔννοια λέγεται καὶ ἀνταπόδοση. Μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα θὰ διασαφηνιστεῖ πάλι αὐτὸ τὸ νόημα. Ἐὰς πάρομε δηλαδὴ ὡς παράδειγμα στὸ λόγόν μας δύο ἀνθρώπους πού ἔπαθαν κάποια νόσο τῶν ματιῶν κι ἀπὸ αὐ-

μὲν σπουδαιότερον ἑαυτὸν ἐπιδιδότω τῇ θεραπείᾳ, πάντα ὑπομέ-
νων τὰ παρὰ τῆς ἰατρικῆς προσαγόμενα κἂν ἐπίπονα ἦ, ὁ δὲ πρὸς
λουτρᾶ τε καὶ οἰνοφλυγίας ἀκρατέστερον διακεῖσθω, μηδεμίαν τοῦ
ἰατρεύοντος συμβουλήν πρὸς τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ὑγίειαν παραδε-
5 ξᾶμενος. Φαμὲν τοίνυν, πρὸς τὸ πέρας ἐκατέρου βλέποντες, ἀξίως
ἀντιλαβεῖν ἐκάτερον τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τοὺς καρπούς, τὸν μὲν
τὴν στέρησιν τοῦ φωτός, τὸν δὲ τὴν ἀπόλαυσιν. Τὸ γὰρ ἀναγκαίως
ἐπόμενον, ἀντίδοσιν ἐκ καταχρήσεως ὀνομάζομεν.

Ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν νηπίων ζητουμένων ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἡ τῆς
10 ζωῆς ἐκείνης ἀπόλαυσις οἰκεία μὲν ἔστι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τῆς
δὲ κατὰ τὴν ἄγνοιαν νόσου, πάντων σχεδὸν τῶν ἐν τῇ σαρκὶ
ζῶντων ἐπικρατούσης, ὁ μὲν ταῖς καθηκούσαις θεραπείαις ἑαυτὸν
ἐκκαθάρας καὶ οἷόν τινα λήμνην τοῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ἀποκλύ-
σας τὴν ἄγνοιαν, ἄξιον τῆς σπουδῆς ἔχει τὸ κέρδος, ἐν τῇ ζωῇ τῇ
15 κατὰ φύσιν γενόμενος· ὁ δὲ τὰ διὰ τῆς ἀρετῆς φεύγων καθάρσια
καὶ δυσίατον ἑαυτῷ διὰ τῶν ἀπατηλῶν ἡδονῶν κατασκευάζων τῆς
ἀγνοίας τὴν νόσον, παρὰ φύσιν διατεθείς, ἡλλοτριῶται τοῦ κατὰ
φύσιν καὶ ἀμέτοχος γίνεται τῆς οἰκείας ἡμῖν καὶ καταλλήλου ζωῆς.
Τὸ δὲ ἀπειρόκακον νήπιον μηδεμιᾶς νόσου τῶν τῆς ψυχῆς ὀμιά-
20 των πρὸς τὴν τοῦ φωτός μετουσίαν ἐπιπροσθούσης, ἐν τῷ κατὰ
φύσιν γίνεται, μὴ δεόμενον τῆς ἐκ τοῦ καθαρθῆναι ὑγείας, ὅτι μηδὲ
τὴν ἀρχὴν τὴν νόσον τῇ ψυχῇ παρεδέξατο.

Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τινος ἀναλογίας οἰκείως ἔχειν ὁ παρῶν τοῦ
βίου τρόπος τῇ προσδοκωμένῃ ζωῇ. Καθάπερ γὰρ θηλῆ καὶ γάλα-
25 κτι ἢ πρῶτη τῶν νηπίων ἡλικία τιθηνουμένη ἐκτρέφεται, εἴτα δια-
δέχεται ταύτην καταλλήλως ἕτερα τῷ ὑποκειμένῳ τροφή, οἰκείως
τε καὶ ἐπιτηδεῖως πρὸς τὸ τρεφόμενον ἔχουσα, ἕως ἂν ἐπὶ τὸ τέ-
λειον φθάσῃ· οὕτως οἶμαι καὶ τὴν ψυχὴν διὰ τῶν ἀεὶ καταλλήλων
τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ μετέχειν τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ὡς χωρεῖ
30 καὶ δύναται τῶν ἐν τῇ μακαριότητι προκειμένων μεταλαμβάνουσα,
καθὼς καὶ παρὰ τοῦ Παύλου τὸ τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἄλλως τρέφον-

τούς ὁ ἕνας ἄς ἐπιδιώξει ἐπιμελέστερα τὴν θεραπεία του ὑπομένον-
 τας ὅλα ὅσα τοῦ προσφέρει ἢ ἰατρικὴ ἔστω κι ἂν εἶναι ἐνοχλητικά.
 Ἐνῶ ὁ ἄλλος ἄς δεῖξει μεγαλύτερη ἀκράτεια σὰ λουτρά καὶ στὶς
 μέθες, χωρὶς νὰ δέχεται καμιὰ συμβουλὴ ἀπὸ τὸ γιατρὸ γιὰ τὴν
 ὑγεία τῶν ματιῶν του. Λέμε λοιπόν, ἀποβλέποντας στὸ τέλος τοῦ
 καθενός, ὅτι ἐπάξια θὰ λάβει ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος τοὺς καρπούς τῆς
 προαίρεσής του, ὁ ἕνας τὴ στέρνηση τοῦ φωτός καὶ ὁ ἄλλος τὴν ἀπο-
 λαυσή του. Τὴν ὑποχρεωτικὴ συνέπεια τὴν ὀνομάζομε καταχρηστι-
 κὰ ἀνταπόδοση

Ἄναζητώντας τα αὐτὰ καὶ γιὰ τὰ νήπια μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι
 ἢ ἀπόλαυση τῆς ζωῆς ἐκείνης εἶναι οἰκεία στὴν ἀνθρώπινη φύση,
 ἐνῶ ἢ νόσος τῆς ἄγνοιας ἐπικρατεῖ σ' ὅλους σχεδὸν ὅσοι ζοῦν μέσα
 στὴ σάρκα. Ὁ ἕνας καθαρῖζοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὶς ἐπιβεβλημέ-
 νες θεραπείες καὶ ξεπλύνοντας τὴν ἄγνοια σὰν κάποια ἀκαθαρσία
 τοῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ἔχει κέρδος ἐπάξιο τοῦ ἐνδιαφέροντός
 του, ἐπιτυγχάνοντας τὴν ἀνάλογη μὲ τὴ φύση του ζωῆ. Ὁ ἄλλος
 ἀποφεύγοντας τὴν κάθαρση μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ μὲ τὶς ἀπατηλὲς ἡδο-
 νὲς κάνοντας δυσθεράπευτη τὴ νόσο τῆς ἄγνοιας ἀποχτώντας μιὰ
 παραφύση διάθεση ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸ κατὰ φύση καὶ γίνεται
 ἀμέτοχος τῆς οἰκείας καὶ κατάλληλης γιὰ μᾶς ζωῆς. Τὸ νήπιο ὁμως
 τὸ ἄπειρο ἀπὸ τὸ κακὸ πού δὲν τὸ ἐμποδίζει καμιὰ νόσος τῶν μα-
 τιῶν τῆς ψυχῆς στὴ μετουσία τοῦ φωτός, ζεῖ μέσα στὸ κατὰ φύση,
 καὶ δὲ χρειάζεται τὴν ὑγεία ἀπὸ κάθαρση, ἐπειδὴ οὔτε δέχτηκε κατ'
 ἀρχὴν τὴ νόσο στὴν ψυχὴ.

Μοῦ φαίνεται κατὰ κάποια ἀναλογία ὅτι ὁ τρόπος τῆς παρού-
 σης ζωῆς ἔχει σχέση μὲ τὴ ζωὴ πού προσδοκοῦμε. Στὴν πρώτη
 τους ἡλικία τὰ νήπια θηλάζοντας γάλα τρέφονται καὶ μεγαλώνουν.
 Ἐπειτα τὴν τροφὴ αὐτὴ τὴ διαδέχεται ἄλλη κατάλληλη γιὰ τὸν
 τρεφόμενο τροφὴ, πού εἶναι οἰκεία καὶ ἀπαραίτητη γι' αὐτὸν πού τὴ
 δέχεται ὥσπου ὀλοκληρωθεῖ ἢ ἀνάπτυξή του. Ἐτσι νομίζω καὶ ἢ
 ψυχὴ μὲ ὅ,τι εἶναι κατάλληλο κάθε φορὰ μὲ μιὰ σειρὰ καὶ μιὰ τάξη
 μετέχει στὴ σύμφωνη μὲ τὴ φύση τῆς ζωῆ κοινωνώντας, ὅπως εἶναι
 σὲ θέση νὰ κοινωνήσῃ καὶ μπορεῖ, ἀπὸ ὅσα μᾶς περιμένουν στὴ
 μακαριότητα, ὅπως τὸ μάθαμε αὐτὸ κι ἀπὸ τὸν Παῦλο πού τρέφει

τος τὸν ἤδη διὰ τῆς ἀρετῆς ἀξιοθέντα, καὶ ἐτέρως τὸ νήπιον καὶ ἀτελέστερον. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τοιοῦτους φησίν, ὅτι «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἠδύνασθε», πρὸς δὲ τοὺς πεπληρωκότας τὸ μέτρον τῆς νοητῆς ἡλικίας, «τελείων δέ ἐστι», φησίν, «ἢ 5 στερεὰ τροφή», τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων.

Καθάπερ τοίνυν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ὁμοίοις εἰπεῖν εἶναι τὸν ἄνδρα τε καὶ τὸ νήπιον, κἂν μηδεμία νόσος ἐκατέρῳ τούτων προσάπτηται (πῶς γὰρ ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῆς τρυφῆς γένοιτο οἱ τῶν αὐτῶν 10 μὴ μετέχοντες;), ἀλλὰ καὶ τὸ μὲν μὴ κακοῦσθαι νόσῳ τινί, καὶ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπ' ἐκείνου λέγεται παραπλησίως, ἕως ἂν ἔξω πάθους ἐκάτερος ἦ, τῶν δὲ κατὰ τρυφήν ἢ ἀπόλαυσις οὐκέτι ὁμοίως παρὰ τῶν αὐτῶν ἐνεργεῖται (τῷ μὲν γὰρ ὑπάρχει καὶ διὰ λόγων εὐφραίνεσθαι καὶ πραγμάτων ἐπιστατεῖν καὶ εὐδοκίμως ἀρχὰς μετιέναι 15 καὶ ταῖς τῶν δεομένων εὐεργεσίαις λαμπρύνεσθαι, γαμετῆ τε συνοικεῖν, ἂν οὕτω τύχη καταθυμία, καὶ οἴκου ἄρχειν καὶ ὅσα κατὰ τοῦτον ἔστιν ἡδέα τὸν παραβατὸν βίον εὐρεῖν, ἀκροάματά τε καὶ θεάματα, θῆραι καὶ λουτρά, καὶ γυμνάσια, καὶ συμπόσια, καὶ θυμηδία, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τῷ δὲ νηπίῳ ἢ τρυφή τὸ γάλα ἐστὶ καὶ ἡ 20 τῆς τιθῆνης ἀγκάλῃ καὶ ἡρεμαία κίνησις τὸν ὕπνον ἐφελκομένη τε καὶ ἠδύνουσα· τὴν γὰρ ὑπὲρ τοῦτο εὐφροσύνην, τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας χωρῆσαι φύσιν οὐκ ἔχει)· τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ διὰ τῆς ἀρετῆς ἐν τῷ τῆδε βίῳ τὰς ψυχὰς θρέψαντες, καί, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καταγυμνάσαντες ἑαυτῶν τὰ νοητὰ αἰσθητήρια, εἰ πρὸς τὴν 25 ἀσώματον ἐκείνην μετοικισθεῖεν ζωὴν, πρὸς λόγον τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτοῖς ἕξεώς τε καὶ δυνάμεως, τῆς θείας τρυφῆς μεταλήψονται ἢ πλείονος ἢ ἐλάττονος, κατὰ τὴν παροῦσαν ἐκάστου δύναμιν τῶν προκειμένων μετέχοντες. Ἡ δὲ ἄγευστος τῆς ἀρετῆς ψυχὴ, τῶν μὲν ἐκ πονηρίας κακῶν, ἅτε μήτε τὴν ἀρχὴν συνενεχθεῖσα τῇ τῆς κα- 30 κίας νόσῳ, διαμένει ἀμέτοχος τῆς ζωῆς ἐκείνης, ἢν Θεοῦ γινῶσιν

διαφορετικά ὅποιον μὲ τὴν ἀρετὴ ἔχει ἤδη αὐξηθεῖ, καὶ ἀλλιῶς τὸ νήπιο καὶ τὸ ἀτελέστερο. Σ' αὐτοὺς τοὺς δευτέρους λέει «σᾶς πότισα μὲ γάλα, δὲ σᾶς ἔδωσα στερεὰ τροφή, γιατί δὲν μπορούσατε ἀκόμα νὰ τὴ δεχτεῖτε»⁷, ἐνῶ στοὺς πρώτους ποὺ συμπλήρωσαν τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς ἡλικίας λέει· «ἢ στερεὰ τροφή εἶναι γιὰ τοὺς τέλειους»⁸ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀσκήση ἔχουν γυμνασμένα τὰ αἰσθητήριά τους.

Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ὅμοιοι ὁ ἄντρας καὶ τὸ νήπιο, ἀκόμα κι ἂν δὲν ἀποδίδομε στὸν ἕνα ἢ στὸ ἄλλο καμιά ἀρρώστια (πῶς δηλαδὴ θ' ἀπολαύσουν ἴση τρυφή αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀπολαμβάνουν τὰ ἴδια;), ἀλλ' ὅσο καθέννας ἀπὸ τοὺς δύο δὲν ἔχει προσβληθεῖ ἀπὸ κάποια νόσο, λέγεται παρόμοια γιὰ τὸν ἕνα καὶ τὸ ἄλλο τὸ ὅτι δὲν ταλαιπωρεῖται ἀπὸ κάποια νόσο, ἢ ἰκανοποίηση ὁμῶς ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις δὲ λειτουργεῖ ὅμοια σ' αὐτοὺς. Ὁ ἕνας μπορεῖ καὶ νὰ εὐχαριστεῖται ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ νὰ εἶναι ἐπικεφαλῆς ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ ἀσκεῖ διάφορες ἀρχές μὲ κοινὴ ἀναγνώριση, καὶ νὰ τὸν τιμοῦν μὲ δῶρα τοὺς ὅσοι ἔχουν τὴν ἀνάγκη του, καὶ νὰ ἔχει τὴ σύζυγό του ἂν ἐπιθυμήσει κάτι τέτοιο, καὶ νὰ εἶναι ἀρχηγὸς οἰκογένειας κι ἀκόμα νὰ ἔχει ὅσες εὐχαριστήσεις μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας σ' αὐτὸν τὸ βίον ποὺ ζοῦμε, διάφορα δηλαδὴ ἀκροάματα καὶ θεάματα, κινήγια καὶ λουτρὰ καὶ γυμνάσια καὶ συμπόσια καὶ διασκεδάσεις καὶ ὅ,τι ἄλλο. Τοῦ νηπίου ὁμῶς ἡ εὐχαρίστηση εἶναι τὸ γάλα καὶ ἡ ἀγκαλιὰ τῆς παραμάνας καὶ τὸ ἤρεμο λίκνισμα ποὺ φέρνει γλυκὰ τὸν ὕπνο· γιατί εὐχαρίστηση πέρα ἀπὸ αὐτὴν δὲν ἔχει δυνατότητα νὰ δοκιμάσει ἢ μὴ ὄριμη ἡλικία. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅποιοι ἀνάθρεψαν τὶς ψυχές τους μὲ τὶς ἀρετὲς καί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἔχουν γυμνάσει τέλεια τὰ νοητὰ αἰσθητήριά τους, ἂν μετοικήσουν σ' ἐκείνη τὴν ἀσώματη ζωὴ θ' ἀπολαύσουν τὴ θεία τρυφή ἀνάλογα μὲ τὴν ἐνυπάρχουσα σ' αὐτοὺς ἐξῆς καὶ δύναμη, περισσότερη ἢ λιγότερη, μετέχοντας σὲ ὅσα ἔχουν προστά τους καθέννας κατὰ τὴ δύναμή του. Ἡ ψυχὴ ὁμῶς ποὺ δὲν ἔχει γευτεῖ τὴν ἀρετὴ, ἐπειδὴ οὔτε στὴν ἀρχὴ δὲν προσβλήθηκε ἀπὸ τὴ νόσο τῆς κακίας, παραμένει χωρὶς μετοχὴ στὰ κακὰ τῆς πονηρίας. Σ' ἐκείνη ὁμῶς τὴ ζωὴ, ποὺ μὲ ὅσα εἶπαμε πρὸς ἄνω ὀρίσαμε ὡς γνώση

τε καὶ μετουσίαν ὁ πρὸς τούτων λόγος ὠρίσατο, τοσοῦτον μετέχει παρὰ τὴν πρώτην, ὅσον χωρεῖ τὸ τρεφόμενον, ἕως ἂν, καθάπερ τινὶ τροφῇ καταλλήλῳ τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος ἐναδρυνθεῖσα, χωρητικὴ τοῦ πλείονος γένηται, ἐν δαμιλείᾳ τοῦ ὄντως ὄντος κατ' ἐξουσίαν μετέχουσα.

Πρὸς ταῦτα βλέποντες, ἔξω μὲν τῶν ἐκ πονηρίας τῶν ὁμοίως εἶναι φαμεν τὴν ψυχὴν, τοῦ τε διὰ πάσης ἀρετῆς ἤκοντος καὶ τοῦ μηδὲ ὄλως μετεσχηκότος τοῦ βίου. Οὐ μὴν ἐν τῷ ὁμοίῳ τὴν ἐκατέρου τούτων διαγωγὴν ἐννοοῦμεν. Ὁ μὲν γὰρ ἤκουσε, καθὼς ὁ προ-
10 φήτης φησί, τῶν οὐρανίων διηγημάτων, δι' ὧν ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται, καὶ διὰ τῆς κτίσεως πρὸς τὴν κατανόησιν ὠδηγήθη τοῦ Δεσπότου τῆς κτίσεως, καὶ διδασκάλῳ τῇ ὄντως σοφίᾳ ἐχρήσατο, τῇ ἐν τοῖς οὐσί θεωρουμένη σοφίᾳ, τὸ τε τοῦ φωτὸς τούτου κάλλος κατανοήσας, ἀναλογικῶς τὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κάλλος
15 ἐνόησε, καὶ ἐν τῷ παλίῳ τῆς γῆς τὸ τοῦ πεποικηκότος αὐτὴν ἀμετάθετον ἐπαιδεύθη· καὶ τὸ ἀμέτρητον τοῦ οὐρανοῦ μέγεθος κατανοήσας, πρὸς τὸ ἀπειρόν τε καὶ ἀόριστον τῆς ἐμπεριεχούσης τὸ πᾶν δυνάμεως ὠδηγήθη, τὰς τε ἀκτῖνας ἰδὼν τοῦ ἡλίου ἐκ τῶν τοσοῦτων ὑψωμάτων μέχρις ἡμῶν διηκούσας, τὸ μὴ ἀτονεῖν τὰς νοητι-
20 κὰς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας πρὸς ἕκαστον ἡμῶν ἀπὸ τοῦ τῆς θεότητος ὕψους κατιέναι διὰ τῶν φαινομένων ἐπίστευσε. Εἰ γὰρ εἷς ὢν φωστὴρ κοινῇ τε τὸ ὑποκείμενον ἅπαν τῇ φωτιστικῇ δυνάμει διαλαμβάνει, καὶ πᾶσι τοῖς μετέχουσιν ἑαυτὸν ἐπινέμων, ὅλος ἐκάστῳ καὶ ἀδιαίρετος πάρεστι, πόσω μᾶλλον ὁ τοῦ φωστῆρος δημιουργὸς
25 καὶ πάντα ἐν πᾶσι γίνεται, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἐκάστῳ πάρεστι, τοσοῦτον ἑαυτὸν διδούς, ὅσον τὸ ὑποκείμενον δέχεται;

Ἄλλὰ καὶ στάχυν τις ἰδὼν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ἐκ φυτοῦ βλάστην, καὶ βότρυν ὠριμον, καὶ τὸ τῆς ὀπώρας κάλλος, ἢ ἐν καρποῖς ἢ ἐν ἄνθεσι, καὶ τὴν αὐτόματον πόαν, καὶ ὄρος ἐπὶ τὸ αἰθέριον
30 ὕψος ἀπὸ τῆς ἄκρας ἀνατεινόμενον, καὶ τὰς ἐν ὑπωρείαις πηγὰς, μαζῶν δίκην ἐκ τῶν λαγόνων τοῦ ὄρους ἐπιρρεούσας, ποταμούς τε διὰ τῶν κοίλων ρέοντας, καὶ θάλασσαν ὑποδεχομένην τὰ πανταχό-

καὶ μετουσία τοῦ Θεοῦ, ἡ ψυχὴ αὐτὴ μετέχει μὲ τὴν πρώτη σὲ τόσο βαθμό, ὅσο χωρεῖ αὐτὸ πού συγκριτικὰ τὴν τρέφει, ὥσπου δυναμῶνοντας μὲ τὴ θεωρία τοῦ ὄντος σάν μὲ μιὰ κατάλληλη τροφή νὰ μπορέσει νὰ χωρέσει τὸ περισσότερο, ἀπολαμβάνοντας πλούσια καὶ ἐλεύθερα τὸ ἀληθινὸ ὄν.

Ἐχοντας αὐτὰ ὑπόψη λέμε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὁμοια ἔξω ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες τῆς κακίας τοῦ βίου τόσο ἐκείνου πού πραγματοποιεῖ κάθε ἀρετὴ, ὅσο κι ἐκείνου πού οὔτε κἂν τὴν ἔχει ἀγγίξει. Ὡστόσο τὸν τρόπο καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου τὸν νοοῦμε μέσα στὴν ὁμοιότητα. Ὁ ἓνας, ὅπως λέει ὁ προφήτης, ἄκουσε τὶς οὐράνιες διηγήσεις πού μᾶς μνηοῦν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ μέσω τῆς κτίσης ὁδηγήθηκε στὴν κατανόηση τοῦ δεσπότη τῆς κτίσης. Χρησιμοποίησε ὡς δάσκαλο τὴν ἀληθινὴ σοφία, τὴ σοφία πού διαπιστώνεται μέσα στὰ ὄντα καὶ κατανοώντας τὸ κάλλος τοῦ φωτὸς τούτου κατανόησε κατ' ἀναλογία τὸ κάλλος τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς καὶ ἀπὸ τὴν παγιότητα τῆς γῆς διδάχτηκε τὸ ἀμετάθετο τοῦ δημιουργοῦ της. Κατανοώντας πάλι τὸ ἀμέτρητο μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ ὁδηγήθηκε στὸ ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο μέγεθος τῆς δυνάμης πού περιέχει τὸ πᾶν καὶ βλέποντας τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ τόσα ὕψη ὡς ἐμᾶς πίστεψε ὅτι δὲν ἐξασθενοῦν οἱ νοητικὲς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς θεότητας μέσω τῶν φαινομένων στὸν καθένα μας. Ἄν ὁ ἡλιος ἐνῶ εἶναι ἓνας ἀγκαλιάζει ὅλη τὴν ὑφήλιο καὶ μοιράζοντας τὸν ἑαυτό του σὲ ὄλους ὅσοι τὸν μετέχουν εἶναι παρῶν στὸ καθένα ὀλόκληρος καὶ ἀδιαίρετος, πόσο περισσότερο ὁ δημιουργὸς τοῦ φωστήρα ἡλίου γίνεται τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁹, καὶ εἶναι παρῶν στὸν καθένα παρέχοντας τόσο τὸν ἑαυτό του ὅσο δέχεται ὁ ἄνθρωπος.

Ἄλλὰ κι ἓνα στάχυ ἂν δεῖ κάποιος στὴ γῆ καὶ τὴ βλάστηση ἐνὸς φυτοῦ κι ἓνα ὄριμο τσαμπὶ καὶ τὴν ὁμορφιὰ μιᾶς ὀπώρας, καρπὸ ἢ καὶ ἄνθος ἀκόμα, τὰ αὐτοφυῆ χαμοχόρταρα καὶ τὸ βουνὸ πού ἀπὸ τὶς ἀκρώρειες ὑψώνεται στὸ ὕψος τοῦ αἰθέρα καὶ τὶς πηγὲς στὶς ὑπάρειες πού σάν μαστοὶ ἀναβλύζουν ἀπὸ τὶς πλευρὲς τοῦ βουνοῦ, τὰ ποτάμια πού ρέουν στὶς κοιλάδες, τὴ θάλασσα πού ὑποδέχεται τὰ ρεύματα πού κυλοῦν ἀπὸ παντοῦ καὶ ὁμως μένει στὰ ὄριά της, τὰ κύ-

θεν ρεύματα, καὶ ἐν τῷ μετρίῳ μένουσαν, κύματά τε τοῖς ἀγριαλοῖς ὀριζόμενα, καὶ οὐκ ἐπέξιοῦσαν ὑπὲρ τοὺς τεταγμένους ὄρους κατὰ τῆς ἠπείρου τὴν θάλασσαν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βλέπων, πῶς οὐχ ἅπαντα διαλάβοι τῷ λόγῳ, δι' ὧν γίνεται ἡ διδασκαλία τοῦ ὄν-
 5 τος, εἰ μικρὰν ἑαυτῷ δύναμιν πρὸς τὴν μετουσίαν τῆς τρυφῆς ἐκεί-
 νης παρεσκευάσατο; Ἴνα δὲ παρῶ τὰ μαθήματα, ὅθεν θήγεται πρὸς ἀρετὴν ἢ διάνοια, γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ κατανόησιν τῆς ἀληθείας, πᾶσάν τε μέθοδον ἀποδει-
 κτικὴν τῶν ἀγνοουμένων καὶ βεβαιωτικὴν τῶν κατειλημμένων,
 10 καὶ πρό γε τούτων, τὴν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς φιλοσοφίαν, τε-
 λείαν ἐπάγουσαν κάθαρσιν τοῖς δι' αὐτῆς τὰ θεῖα πεπαιδευμένοις μυστήρια.

Ὁ δὲ μηδενὸς τούτων ἐν γνώσει γενόμενος, μηδὲ χειραγωγη-
 θεὶς διὰ τοῦ κόσμου πρὸς τὴν τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν κατανόη-
 15 σιν. ἀπαλὸς τις καὶ ἀγύμναστος καὶ ἀτριβῆς τὴν διάνοιαν παρελ-
 θὼν τὸν βίον, ἐκεῖνος οὐκ ἂν ἐν τοῖς αὐτοῖς εἴη, ἐν οἷς ὁ λόγος τὸν προλαβόντα ἀπέδειξεν, ὡς μηκέτι διὰ τοῦτο μακαριστότερον ἀπο-
 δεῖκνυσθαι, κατὰ τὴν προενεχθεῖσαν ἡμῖν ἀντίθεσιν, τὸν μὴ μετα-
 σχόντα τοῦ βίου τοῦ μετασχόντος καλῶς. Τοῦ μὲν γὰρ κακίᾳ συνε-
 20 ζηκότος οὐ μόνον ὁ ἀπειρόκακος ἂν εἴη μακαριστότερος, ἀλλὰ καὶ ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν παρελθὼν εἰς τὸν βίον. Τοιοῦτον γὰρ καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα διὰ τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς ἐδιδάχθημεν, ὅτι ἐπὶ τῶν τοιούτων κρεῖττον τοῦ κατὰ κακίαν ὑφεσιτῶτός ἐστι τὸ παντελῶς ἀνυπόστατον. Τῷ μὲν γὰρ διὰ τὸ βάθος τῆς ἐμφυεῖσης κακίας εἰς
 25 ἄπειρον παρατείνεται ἢ διὰ τῆς καθάρσεως κόλασις, τοῦ δὲ μὴ ὄν-
 τος πῶς ἂν ὀδύνη καθάμοιτο;

Εἰ δὲ τις πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον κρίνοι τὸν νηπιώδη καὶ ἄωρον, ἄωρος ὁ τοιοῦτός ἐστι τοιαύτη κρίσει περὶ τῶν ὄντων χρώμενος. Ἐρωτᾶς οὖν ὅτου χάριν ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὦν τῆς
 30 ζωῆς ὑπεξάγεται, τί διὰ τούτου τῆς θείας σοφίας προμηθουμένης. Ἄλλ' εἰ μὲν περὶ τούτων λέγοις, ὅσα τῆς παρανόμου κινήσεως ἔλεγχος γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῶν γεννησαμένων ἐξαφανίζεται, οὐκ εἰκότως ἂν τῶν τῆς κακίας ἔργων τὸν Θεὸν ἀπαιτοῖς τὸν λόγον, τὸν τὰ μὴ καλῶς ἐπὶ τούτῳ γεγεννημένα εἰς κρίσιν ἄγοντα.

ματα πού τὰ ὄριοθετοῦν οἱ ἀκρογιαλιές καὶ πού ἡ θάλασσα δὲν ξεπερνᾶ τὰ ὄρια πού τῆς ἔχουν ταχθεῖ στὴν ξηρά· αὐτὰ βλέποντας καὶ τὰ ὅμοια. πῶς δὲ θὰ ἀγκαλιάσει ὅλα μὲ τὸ λόγο του μὲ ὅσα γίνεται ἡ διδασκαλία τοῦ ὄντος, ἂν ἔχει ἐτοιμάσει καὶ λίγη μόνο δυνατότητα γιὰ τὸν ἑαυτό του πρὸς ἀπόλαυση ἐκείνης τῆς τρυφῆς; Καὶ γιὰ ν' ἀφήσω τὰ μαθήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ διάνοια ἀκονίζεται γιὰ τὴν ἀρετή, δὲ θ' ἀγκαλιάσει τὴ γεωμετρία, τὴν ἀστρονομία, καὶ τὴν κατανόηση τῆς ἀλήθειας μὲ τοὺς ἀριθμούς, κάθε μέθοδο πού ἀποδέχεται ὅσα ἀγνοοῦμε καὶ βεβαιώνει ὅσα ἔχομε καταλάβει καί, πρὶν ἀπὸ αὐτάν, τὴ φιλοσοφία τῆς θεόπνευστης Γραφῆς, πού προκαλεῖ τέλεια κάθαρση σὲ ὅσους μὲσω αὐτῆς διδάσκονται τὰ θεῖα μυστήρια:

“Ὅποιος ὅμως δὲν ἔμαθε κανένα ἀπὸ αὐτὰ κι οὔτε χειραγωγήθηκε διὰ μέσου τοῦ κόσμου στὴν κατανόηση τῶν ὑπερκόσμιων ἀγαθῶν, ἓνας πού πέρασε τὴ ζωὴ του ἀπαλὸς κι ἀγύμναστος κι ἀνάσκητος στὸ νοῦ, ἐκεῖνος δὲ θὰ βρεθεῖ στὰ ἴδια στὰ ὁποῖα παρουσιάσει ὁ λόγος νὰ εἶναι ὁ προηγούμενος, ὥστε νὰ μὴν ἀποδειχτεῖ γι' αὐτὸ τὸ πράγμα πιὸ ἀξίος καλοτυχίσματος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίθεση πού προανέφερα· αὐτὸς δηλαδή πού δὲν ἔζησε ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἔζησε σωστά. Ἀπὸ αὐτὸν πού ἔζησε μέσα στὴν κακία δὲ θὰ εἶναι πιὸ ἀξίος γιὰ καλοτύχισμα ὁ ἄπειρος τῆς κακίας, ἀλλὰ κι αὐτὸς πού οὔτε στὴν ἀρχὴ κἂν τῆς ζωῆς του δὲν ἔχει μπεῖ. Κάτι τέτοιο διδάχτηκαμε καὶ γιὰ τὸν Ἰούδα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι στίς περιπτώσεις αὐτὲς ἀπὸ τὸ κακὸ πού ὑπάρχει καλύτερο εἶναι αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει ὀλότελα. Ἐκείνου ἐξαιτίας τῆς βαθιὰ ριζωμένης κακίας ἡ τιμωρία του μὲ τὴν κάθαρση παρατείνεται στὸ ἄπειρο, τὸ μὴ ὄν ὅμως πῶς θὰ τὸ ἀγγίξει πόνος;

“Ἄν κάποιος συγκρίνει τὸ βίο τῆς ἀρετῆς μὲ τὸ βίο τοῦ νηπίου καὶ ἄωρου ἀνθρώπου, εἶναι ἀνώριμος αὐτὸς πού ἐφαρμόζει τέτοια σύγκριση γιὰ τὰ ὄντα. Ρωτᾶς λοιπὸν γιὰ ποιὸ λόγο σὲ τέτοια ἡλικία τὸν βγάζει ἡ θεῖα σοφία ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τί σχεδιάζει μ' αὐτό; Ἀλλὰ ἂν μιλᾶς γι' αὐτὰ ὅσα ἀποτελοῦν ἀπόδειξη τῆς παράνομης ἐγκυμοσύνης καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἐξαφανίζουν ἐκεῖνες πού τὰ γέννησαν, δὲν εἶναι λογικὸ ν' ἀπαιτήσεις γιὰ τὰ ἔργα τῆς κακίας τὸ λόγο ἀπὸ τὸ Θεό, πού ὀδηγεῖ στὴν κρίση ὅσα δὲν πράχτηκαν καλὰ σ' αὐτὴ τὴν

Εἰ δέ τις καὶ θεραπευόντων τῶν γεννητόρων καὶ δι' ἐπιμελείας θεραπευόντων καὶ δι' εὐχῆς σπουδαζόντων, ὅμως οὐ μετέχει τοῦ βίου, κατακρατοῦντος μέχρι θανάτου τοῦ ἀρρωστήματος (ὁ μόνης τῆς αἰτίας ἀναμφιβόλως ἐστί), ταῦτα περὶ τῶν τοιούτων εἰκάζομεν, ὅτι τε-
 5 λείας ἐστὶ προνοίας, οὐ μόνον γεγονότα θεραπεύειν τὰ πάθη, ἀλλ' ὅπως ἂν μηδὲ τὴν ἀρχὴν τις τοῖς ἀπηγορευμένοις ἐγγένοιτο προνοεῖν. Τὸν γὰρ ἐγνωκότα ἐπίσης τῷ παρεληλυθότῳ τὸ μέλλον, ἐπικωλύειν εἰκὸς τὴν ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς ζωῆς τοῦ νηπίου πρόοδον, ὡς ἂν μὴ τῇ προγνωστικῇ δυνάμει τὸ κατανοηθὲν κακὸν ἐπὶ τοῦ μέλλο-
 10 ντος οὕτω βιώσεσθαι τελειωθείη, καὶ γένηται τῷ τῇ τοιαύτῃ προαιρέσει συζήσεσθαι μέλλοντι ὅλη κακίας ὁ βίος. Ὑποδείγματι δέ τιτι ράδιον ἂν εἶη παραστήσαι τὸ νόημα.

Ἔστω γὰρ καθ' ὑπόθεσιν παντοδαπῆ τις εὐωχία προκειμένη τῷ συμποσίῳ, ἐπιστατεῖτω δέ τις τοιοῦτος τῶν δαιτυμόνων, οἷος
 15 ἀκριβῶς εἰδέναι τὰ τῆς ἐκάστου φύσεως ἰδιώματα, καὶ τί μὲν κατάλληλον τῇ τοιαύτῃ κράσει, τί δὲ ἐπιβλαβὲς καὶ ἀνοίκειον προσκείσθω δὲ τούτῳ καὶ αὐθεντικῆ τις ἐξουσία, τοῦ κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα τὸν μὲν τινα μετέχειν τῶν προκειμένων ἑἶν, τὸν δὲ ἀποτρέπειν καὶ πάντα ποιεῖν, ὡς ἂν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ κρᾶσιν ἕκαστος
 20 τῶν καταλλήλων προσάπτοιτο, ἵνα μήτε ὁ νοσώδης ἐπιτριβεῖη, προσθεῖς ὕλην διὰ τῶν ἐδωδίμων τῇ νόσῳ, μήτε ὁ εὐρωστότερος κάμοι, εἰς πληθωρικὴν ἀηδίαν ἐκπίπτων τῇ καταλλήλῳ τροφῇ· ἐν τούτοις ἢ μεσοῦντος τοῦ συμποσίου τις τῶν τῇ οἰνοφλυγίᾳ προσκειμένων ἐξάγηται, ἢ ἐν ἀρχῇ ὧν τῆς μέθης, ἢ μέχρι τέλους πα-
 25 ραμένη τῷ δείπνῳ, ταῦτα τοῦ ἐπιστάτου οἰκονομοῦντος, ὡς ἂν εὐσημονοίῃ διαρκῶς ἢ τράπεζα τῶν ἐκ πληθώρας καὶ μέθης καὶ παραφορᾶς κακῶν καθαρεύουσα. Ὡσπερ οὖν τῆς τῶν ἡδυσμάτων κνίσης ἀποσπώμενος οὐκ ἐν ἡδονῇ ποιεῖται τῶν καταθυμίων τὴν στέρησιν, ἀλλ' ἀκρισίαν τινα τοῦ ἐπιστατοῦντος καταγινώσκει, ὡς
 30 φθόνῳ τινὶ καὶ οὐ προνοίᾳ τῶν προκειμένων ἀπείργοντος. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἔτι ἀσημονοῦντας τῇ παρατάσει τῆς μέθης βλέποι ἐν

περίπτωση. Ἐάν ὁμως κάποιοις μολονότι οἱ γονεῖς καὶ τὸν ἀνατρέφουν καὶ μ' ἐπιμέλεια τὸν περιποιῶνται καὶ μὲ τίς προσευχάς τοὺς προσπαθοῦν, ὁμως αὐτὸς δὲν παραμένει στὴ ζωὴ αὐτῆ, ἀλλὰ τὸ νόσημά του τὸν ὀδηγεῖ στοῦ θάνατο (τοῦ ὁποίου χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ἡ μόνη αἰτία), κάνω σχετικὰ μ' αὐτὰ τούτη τὴν εἰκασία· ὅτι τέλεια πρόνοια εἶναι ὄχι μόνο νὰ θεραπεύομε τὰ πάθη ὅταν γίνουν, ἀλλὰ νὰ μὴ συμβεῖ κανένας οὔτε στὴν ἀρχὴ τοὺς νὰ λάβει πρόνοια γιὰ τ' ἀπαγορευμένα. Γιατὶ ὁποῖος γνωρίζει ἐξίσου μὲ τὸ παρελθὸν τὸ μελλοντικόν, εἶναι φυσικὸ νὰ φέρνει ἐμπόδια στὴν πρόοδο τῆς ζωῆς τῶν νηπίου στοῦ τέλειο, ὥστε νὰ μὴν ὀλοκληρωθεῖ τὸ κακόν, πού ἐγίνε ἀντιληπτὸ μὲ τὴν προγνωστικὴ δύναμη, ἐπάνω σ' αὐτὸν πού πρόκειται νὰ ζήσει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ νὰ μὴ γίνε γι' αὐτὸν πού πρόκειται νὰ ζήσει μὲ τέτοια προαίρεση ὁ βίος ὑλικὸ κακίας. Θὰ εἶναι ἴσως εὐκόλο νὰ παρουσιάσω τὴ σκέψη μου μ' ἓνα παράδειγμα.

Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ἔχομε μπροστά μας ἓνα τραπέζι γεμάτο μὲ λογῆς ὀρεκτικὰ φαγητὰ κι ἄς ἐπιστατεῖ ἓνας ἀπὸ τοὺς συνδαιτυμόνες πού νὰ γνωρίζει ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ καθενὸς φαγητοῦ καὶ ποῖόν εἶναι τὸ κατάλληλον γι' αὐτὴ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ ποῖόν εἶναι τὸ βλαβερὸ καὶ ἀκατάλληλον. Κι ἄς ἔχει αὐτὸς καὶ κάποια ἀπόλυτη ἐξουσία, ὥστε ν' ἀφήνει ἀνάλογα μὲ τὴ θέλησή του τὸν ἓνα νὰ μετέχει στοῦ τραπέζι καὶ τὸν ἄλλο νὰ τὸν ἐμποδίζει, καὶ νὰ κάνει τὰ πάντα, ὥστε νὰ δοκιμάζει καθένας τὸ κατάλληλον γιὰ τὴν κράση του, καὶ οὔτε ὁ ἀρρωστιάρης νὰ ταλαιπωρηθεῖ, παρέχοντας στὴ νόσον τοῦ ὑλικὸ μέσω τῶν φαγητῶν, οὔτε ὁ πιὸ εὐρωστος ν' ἀποκάμει ξεπέφτοντας μὲ τὴν κατάλληλη τροφή σὲ ἀηδία λόγῳ πληθώρας φαγητῶν. Στὶς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ ἐπιστάτης οἰκονομεῖ ἢ στὴ μέση τοῦ συμποσίου νὰ βγάζουν ἔξω κάποιον πού ἔπεσε σὲ μέθη ἢ ὅταν ἀρχίσει νὰ μεθᾶ ἢ παραμένει μέχρι τὸ τέλος στοῦ τραπέζι γιὰ νὰ ὑπάρχει πάντοτε μιὰ τάξη στοῦ τραπέζι χωρὶς τίς ἀσχημίες πού προκαλεῖ ἢ πληθώρα, ἢ μέθη καὶ ἢ παραφορά. Καθὼς λοιπὸν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν κνῖσα τῶν ὠραίων φαγητῶν δὲ στερεῖται μ' εὐχαρίστηση αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καταλογίζει στὸν προϋστάμενον ἔλλειψη κρίσης, γιὰ τὸν ἐμποδίζει ἀπὸ τὰ φαγητὰ ἀπὸ κάποια ζήλια κι ὄχι ἀπὸ πρόνοια. Ἐάν ὁμως κοιτᾶξει αὐτοὺς πού, παρατείνοντας τὴ

ἐμέτοις καὶ καρηβαρίαις καὶ τῶ παραφθέγγεσθαι τι τῶν οὐ δεόντων, χάριν ὁμολογεῖ τῶ πρὸ τοῦ τοιούτου πάθους τῆς ἀμέτρου πλησμονῆς ἀποστήσαντι. Εἰ δὴ νενόηται ἡμῖν τὸ ὑπόδειγμα, ῥάδιον ἂν εἶη προσαγαγεῖν τὸ ἐν τούτῳ καταληφθὲν ἡμῖν θεώρημα τῶ
5 προκειμένῳ νοήματι.

Τί γὰρ τὸ προκειμένον ἦν; Ὁτου χάριν ὁ Θεός, πολλῆς οὐσης τοῖς πατράσι σπουδῆς φυλαχθῆναι ἑαυτοῖς τὸν τοῦ βίου διάδοχον, ἄωρον πολλάκις ἐν τῶ τέλει τῆς ἡλικίας ἐὰ τὸ τεχθὲν ἀναρπάζεσθαι; Πρὸς οὖς ἐροῦμεν τὸ συμποτικὸν ἐκεῖνο ὑπόδειγμα, ὅτι τῆς
10 τοῦ βίου τραπέζης πολλήν τε καὶ παντοδαπὴν τῶν ἐδωδύμων τὴν παρασκευὴν ἐχούσης (νόει δέ μοι κατὰ τὴν ὀψαρτυτικὴν ἐμπειρίαν μὴ πάντα τῶ τῆς ἡδονῆς μέλιτι τὰ τοῦ βίου καταγλυκαίνεσθαι, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ τοῖς αὐστηροτέροις τῶν συμπομάτων τὴν ζωὴν ἐπαρτύεσθαι, οἷα δὴ φιλοτεχνούσιν οἱ τῶν περὶ γαστέρα καὶ θοίνην
15 ἡδονῶν τεχνῖται, τοῖς δριμυτέροις ἢ ἀλμῶσιν ἢ παραστύφουσιν τὰς ὀρέξεις τῶν δαιτυμόνων ἀναρριπίζοντες)· ἐπεὶ οὖν οὐ διὰ πάντων ἔστι τῶν πραγμάτων μελειδῆς ὁ βίος, ἀλλ' ἔστιν ἐν οἷς ἄλμη τὸ ὄψον ἔστιν ἢ στύψις ἢ ὀξώδης ἢ δηκτικὴ τις καὶ δριμεῖα ποιότης ἐντριβεῖσα τοῖς πράγμασι, δύσληπτον ποιεῖ τὴν καρυκείαν τοῦ βίου,
20 πλήρεις δὲ οἱ τῆς ἀπάτης κρατῆρες παντοδαποῦ κράματος, ὧν οἱ μὲν τὸ φουσῶδες πάθος διὰ τοῦ στύφου τῆς ἀπάτης ἐμποιοῦσιν, οἱ δὲ εἰς παραφορὰν τοῦ ἐμπιόντας ἐξεκαλέσαντο, ἄλλοις δὲ τῶν πονηρῶς κτηθέντων τὸν ἕμετον διὰ τῆς αἰσχρᾶς ἀποτίσεως ἀνεκίνησαν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ἐπιχρονίζοι τῇ τοιαύτῃ τῆς τραπέζης παρασκευῇ
25 ὁ μὴ δεόντως τῶ συμποσίῳ χρησάμενος, θάττον ἐξάγεται τοῦ τῶν δαιτυμόνων πληρώματος, κερδαίνων τὸ μὴ ἐν ἐκείνοις γενέσθαι, ὧν ἡ ἀμετρία τῆς ἀπολαύσεως τοῖς λαιμαργοῦσι πρόξενος γίνεται.

Τοῦτὸ ἔστιν ὃ φημι τελείας εἶναι προνοίας κατόρθωμα, τὸ μὴ μόνον συστάντα θεραπεύειν τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ κωλύειν πρὸ τῆς
30 συστάσεως, ὃ δὴ καὶ περὶ τοῦ θανάτου τῶν ἀρτιτόκων ὑπενοήσαμεν, ὅτι ὁ λόγος τὰ πάντα ποιῶν ὑπὸ φιλανθρωπίας ἀφαιρεῖται τῆς κακίας τὴν ὕλην, μὴ διδοῦς καιρὸν τῇ προαιρέσει τῇ διὰ τῆς προ-

μέθη τους, ἀσχημονοῦν ἀκόμα μὲ ἐμετοὺς καὶ πονοκέφαλους καὶ λέγοντας ἄρρεπα λόγια μεθυσμένα, ἐκφράζει εὐχαριστίες σ' αὐτὸν ποὺ τὸν τράβηξε ἀπὸ αὐτὸ τὸ φαγοπότι μπροστὰ σὲ τέτοιο κακό. Ἐὰν ἔγινε ἀντίληπτό τὸ παράδειγμά μου, θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ μεταφέρομε τὸ συμπέρασμα ποὺ βγάλαμε στὸ θέμα αὐτὸ ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

Ποιό ἦταν τὸ θέμα μας; Γιὰ ποιό λόγο ὁ Θεός, ἐνῶ οἱ πατέρες ἔχουν μεγάλη ἔγνοια νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ διάδοχό τους, ἀφήνει συχνὰ στὸ τέλος τῆς ζωῆς τους νὰ ἀναρπάζεται τὸ νεογέννητο; Θὰ ποῦμε λοιπὸν σ' αὐτοὺς ποὺ ρωτοῦν ἐκεῖνο τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ συμπόσιο· στὸ τραπέζι τοῦ βίου ὑπάρχουν ἔτοιμα ἄφθονα καὶ κάθε λογῆς φαγητὰ (σ' αὐτὰ νὰ συμπεριλάβεις κατὰ τὴ μαγειρική τέχνη ὄχι ὄλα ἐκεῖνα ποὺ καταγλυκαίνουν τὴ ζωὴ μὲ τὸ μέλι τῆς ἡδονῆς· κάπου κάπου ἢ ζωὴ μας δέχεται καὶ τὰ πιὸ καφτερὰ καρυκεύματα, ὅπως τὰ παρασκευάζουν οἱ τεχνίτες τῶν ἡδονῶν τῆς κοιλιᾶς καὶ τῶν συμποσίων, διεγείροντας τὶς ὀρέξεις τῶν συμποσιαστῶν μὲ τὶς δριμύτερες γεύσεις, μὲ ἀλάτι καὶ διάφορα στυφτικά). Ἡ ζωὴ λοιπὸν δὲν εἶναι γλυκιὰ σὰν μέλι σὲ ὅλες τὶς στιγμὲς, ἀλλὰ προσφάγι κάπου εἶναι τὸ ἀλάτι ἢ ἡ στύψη ἢ τὸ ξίδι ἢ κάποια γεύση δυσάρεστη καὶ τσουχτερή, ποὺ προστίθεται στὰ πράγματα, κάνει δυσάρεστα τὰ φαγητὰ καὶ τὰ καρυκεύματα τῆς ζωῆς καὶ τὰ ποτήρια τῆς ἀπάτης εἶναι γεμάτα ἀπὸ κάθε εἶδους ποτό. Ἐὰν ἀπὸ αὐτὰ προκαλοῦν τὴν ἔπαρση μὲ τὸ στυφὸ ποτὸ τῆς ἀπάτης, ἄλλα κάνουν ὅσους τὰ πιοῦν νὰ χάνουν τὸ μυαλό τους καὶ σ' ἄλλους προκαλοῦν τὸν ἐμετὸ τῶν κακῶν κερδῶν τους κάνοντας νὰ πληρώσουν μὲ τρόπο αἰσχρό. Γιὰ νὰ μὴ μένει λοιπὸν πολλὴ ὥρα σ' αὐτὸ τὸ πλούσιο τραπέζι αὐτὸς ποὺ φέρθηκε καλὰ στὸ συμπόσιο, ἀποσπᾶται τὸ γρηγορότερο ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν συμποσιαστῶν, ἀποκομίζοντας τὸ κέρδος νὰ μὴν πέσει σ' ἐκεῖνες τὶς ἀσχημίες, ποὺ προξενεῖ στοὺς ἀχόρταγους ἢ ἔλλειψη μέτρου στὴν ἀπόλαυση.

Αὐτὸ λέγω πὼς εἶναι τὸ κατόρθωμα τῆς τέλειαις πρόνοιαις, ὄχι νὰ θεραπεύει τὶς ἀρρώστιες ὅταν ἐκδηλωθοῦν, ἀλλὰ νὰ τὶς ἐμποδίζει πρὶν ἐκδηλωθοῦν. Αὐτὸ ἤθελα νὰ σκεφτοῦμε καὶ γιὰ τὸ θάνατο τῶν ἀρτιγέννητων· αὐτὸς ποὺ κάνει τὰ πάντα μὲ λογικὴ ἀφαιρεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὴν ὕλη τῆς κακίας, καὶ δὲ δίνει καιρὸ στὴν προαί-

γνωστικῆς δυνάμεως γνωρισθείση διὰ τῶν ἔργων ἐν κακίας ἐξοχῇ
 δειχθῆναι οἷα ἐστίν, ὅταν πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὀρμὴν ἔχοι. Πολλάκις
 δὲ τὴν σεσοφισμένην τῆς φιλαργυρίας ἀνάγκην διὰ τῶν τοιούτων
 ἐλέγχει ὁ συνιστῶν τὸ τοῦ βίου συμπόσιον, ὡς ἂν, οἴμαι, γυμνὸν
 5 τῶν εὐπροσώπων προκαλυμμάτων τὸ τῆς φιλαργυρίας ἀρρώστη-
 μα φαίνοιτο, μηδενὶ παραπετάσματι πεπλανημένῳ συσκιαζόμενον.
 Φασὶ γὰρ οἱ πολλοὶ διὰ τοῦτο ταῖς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαις ἐπιπλα-
 τύνεσθαι, ὡς ἂν πλουσιωτέρους τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας ποιή-
 σαιεν, ὧν ἐλέγχει τὴν νόσον ἰδίαν οὕσαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐγγινομέ-
 10 νην, ἢ ἀπροφάσιστος τῶν ἀτέκνων πλεονεξία.

Πολλοὶ γὰρ οὔτε ἔχοντες διαδοχὴν ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἐμόχθησαν,
 οὔτε ἐν ἐλπίσι τοῦ σχεῖν ὄντες, ἀντὶ μυρίων τέκνων πολλὰς ἐπιθυ-
 μίας ἐν ἑαυτοῖς παιδοτροφοῦσιν. οὐκ ἔχοντες ποῦ τὴν ἀνάγκην τῆς
 ἀρρωστίας ταύτης ἐπανενέγκωσιν. Εἰ δὲ τινες κακῶς ἐπιδημοῦν-
 15 τες τῷ βίῳ, τυραννικοὶ τε καὶ πικροὶ τὴν προαίρεσιν, πάσαις ἀκο-
 λασίαις δεδουλωμένοι, θυμῷ παραπλήγες, φειδόμενοι τῶν ἀνηκέ-
 στῶν κακῶν οὐδενός, ληστὰι καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ πατρίδων προ-
 δόται, ἢ εἴ τι τούτων ἐστὶν ἐναγέστερον (οἷον πατροφόνοι τε καὶ
 μητρολῶναι καὶ παιδοκτόνοι καὶ ταῖς παρανόμοις μίξεσιν ἐπιλυσ-
 20 σῶντες), οἱ τοιοῦτοὶ τινες ὄντες, ἐν τῇ κακίᾳ ταύτῃ γηράσκουσιν·
 πῶς ἐρεῖ τις συμβαίνειν ταῦτα τοῖς προεξητασμένοις; Εἰ γὰρ τὸ
 πρὸ ὥρας ἀνάρπαστον, ὡς ἂν μὴ εἰς τέλος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ
 συμποσίου τοῖς πάθεσι τῆς ζωῆς ταύτης ἐλλαιμαργήσειεν, προνοη-
 τικῶς ὑπεξάγεται τοῦ βιωτικοῦ συμποσίου, τίνος χάριν ὁ τοιοῦτος
 25 μέχρι γήρωσ ἐμπαροινεῖ τῷ συμποσίῳ, πονηρὰν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς
 συμπόταις τὴν τῶν κακῶν ἐωλοκρασίαν ἐπισκεδάζων;

Ἄλλὰ διὰ τί, πάντως ἐρεῖς, τὸν μὲν προνοητικῶς ὑπεξάγει τοῦ
 βίου πρὶν τελειωθῆναι διὰ τοῦ κακοῦ τὴν προαίρεσιν, τὸν δὲ κατα-
 λείπει γενέσθαι τοιοῦτον, ὡς ἄμεινον αὐτῷ εἶναι τὸ μὴ γενέσθαι
 30 ὄλως; Πρὸς δὲ τοῦτο τοιοῦτόν τινα τοῖς εὐγνωμονεστέροις ἀποδώ-
 σομεν λόγον, ὅτι πολλάκις ἡ ζωὴ τῶν εὐ βεβιωκότων καὶ τοῖς ἐξ
 αὐτῶν αἰτία τοῦ βελτίονος γίνεται. Καὶ μυρίαί τούτων ἐκ τῆς θεο-

ρεση, πού με τῆ προγνωστική του δύναμη κατάλαβε, ν' ἀποδειχτεῖ τέτοια πού εἶναι με πράξεις ὑπερβολικῆς κακίας, ὅταν ἔχει τάση πρὸς τὸ κακό. Πολλές φορές αὐτὸς πού δίνει αὐτὸ τὸ συμπόσιο τῆς ζωῆς ἐλέγχει με αὐτὰ τὴν ἀνάγκη τῆς φιλαργυρίας πού σοφίζονται, γιὰ νὰ φανεῖ νομίζω τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας γυμνὸ ἀπὸ τὰ εὐπρόσωπα προκαλύμματα, χωρὶς νὰ τὸ σκεπάζει κανένα παραπλανητικὸ παραπέτασμα. Λένε δηλαδὴ ὅτι γι' αὐτὸ ἀπλώνονται σὲ ἐπιθυμία περισσότερων ἀγαθῶν, γιὰ νὰ κάνουν πρὸ πλούσιους τοὺς ἀπογόνους τους· ὅτι ἡ νόσος εἶναι δική τους καὶ δὲν δημιουργεῖται ἀπὸ κάποια ἀνάγκη τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀδικαιολόγητη πλεονεξία τῶν ἄτεκνων.

Πολλοὶ δηλαδὴ ἂν καὶ δὲν ἔχουν διάδοχο γιὰ τοὺς πολλοὺς καρποὺς τῶν μόχθων τους οὔτε ἔχουν ἐλπίδες ν' ἀποκτήσουν, ἀντὶ μύρια παιδιά τρέφουν μέσα τους πολλές ἐπιθυμίες, χωρὶς νὰ ἔχουν ποῦ νὰ ἐπιρρίψουν τὴν ἀνάγκη αὐτῆς τῆς ἀρρώστιας. Κι ἂν κάποιοι πού κυκλοφοροῦν στῆ ζωὴ αὐτῆ γεμάτοι κακία, κι εἶναι τυραννικοί, με πικρὴ διάθεση ὑποδουλωμένοι σὲ κάθε ἀκολασία, παράφρονες ἀπὸ θυμὸ, ἀδίσταχοι μπροστὰ σ' ὅποιοδῆποτε ἀθεράπευτο κακό, ληστὲς καὶ δολοφόνοι, προδότες τῆς πατρίδας τους ἢ ὅποιο ἄλλο εἶναι πρὸ ἀνόσιο ἀπὸ αὐτὰ (οἱ πατροκτόνοι γιὰ παράδειγμα καὶ οἱ μητροκτόνοι καὶ παιδοκτόνοι καὶ οἱ λυσσασμένοι γιὰ παράνομες σχέσεις)· ὅσοι ἔχουν τὰ ἐλαττώματα αὐτά, σ' αὐτὰ μέσα γερνοῦν. Πῶς θὰ πεί κανένας ὅτι αὐτὰ συμβιβάζονται με τὰ προηγούμενα; Ἐὰν αὐτὸ πού ἔγινε ἀνάρπαστο πρὶν τὴν ὥρα, γιὰ νὰ μὴν ἀσκῆσει τὴν λαιμαργία του, σύμφωνα με τὸ παράδειγμα τοῦ συμποσίου, ἐπᾶνω στὰ πάθη αὐτῆς τῆς ζωῆς, παίρνεται προνοητικὰ ἀπὸ τὸ συμπόσιο τῆς ζωῆς, γιὰ ποιόν ὁ πατέρας αὐτὸς μένει πίνοντας στὸ συμπόσιο ὡς τὰ γηρατειὰ του, σκορπίζοντας στὸν ἑαυτό του καὶ στοὺς συμπότες του τὰ κατακάθια τῶν κακῶν.

Ὅπως δῆποτε ὅμως θὰ πείς· Γιατί ἀποσύρει προνοητικὰ τὸν ἕνα ἀπὸ τὴ ζωὴ προτοῦ ἢ προαίρεσή του τελειοποιηθεῖ με τὸ κακό, ἐνῶ τὸν ἄλλο τὸν ἀφήνει νὰ γίνεи τέτοιος, ὥστε θὰ ἦταν καλύτερο γι' αὐτὸν νὰ μὴ γεννηθεῖ καθόλου; Σχετικὰ μ' αὐτὸ θὰ δώσομε μιὰ τέτοια δικαιολογία στοὺς πρὸ καλοδιάθετους· Πολλές φορές δηλαδὴ ἡ ζωὴ ὅσων ἔζησαν σωστὰ γίνεται αἰτία καλυτέρευσης καὶ γιὰ

πνεύστου Γραφῆς αἱ μαρτυρίαι, δι' ὧν σαφῶς διδασκόμεθα τῆς
 παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένης τοῖς ἀξίοις κηδεμονίας καὶ τοὺς ἐξ αὐ-
 τῶν συμμετέχειν. Ἀγαθὸν δ' ἂν εἴη κεφάλαιον καὶ τὸ ἐμποδὸν τινι
 πρὸς κακίαν γενέσθαι τῷ μέλλοντι πάντως κατ' ἐκείνην βιώσε-
 5 σθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀδήλων ὁ λόγος ἐνταῦθα καταστοχάζεται, πάν-
 τως οὐδεὶς αἰτιάσεται, πολλαχῆ τοῦ στοχασμοῦ τὴν διάνοιαν ἄγον-
 τος. Οὐ μόνον γὰρ τοῖς καθηγουμένοις τοῦ γένους εἴποι τις ἂν τὸν
 Θεὸν χαριζόμενον ὑπεξάγειν τῆς κακῆς ζωῆς τὸν κατ' αὐτὴν βιω-
 σόμενον, ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν εἴη τοιοῦτον ἐπὶ τῶν πρὸ ὥρας ἀναρπα-
 10 ζομένων, οὐδὲν ἀπεικὸς οἶσθαι, τὸ χαλεπώτερον ἂν ἐκείνους ἀντι-
 λαμβάνεσθαι τοῦ κατὰ κακίαν βίου, ἢ τούτων ἕκαστον τῶν ἐπὶ πο-
 νηρίᾳ γνωρισθέντων παρὰ τὸν βίον. Τὸ γὰρ μηδὲν ἄθεεῖ γίνεσθαι,
 διὰ πολλῶν ἐγνώκαμεν, τὸ δὲ αὖ πάλιν μὴ τυχαῖά τε καὶ ἄλογα εἶ-
 ναι τὰ θεόθεν οἰκονομούμενα, πᾶς ἂν ὁμολογήσειεν, εἰδὼς ὅτι ὁ
 15 Θεὸς Λόγος ἐστί. καὶ σοφία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ καὶ ἀλήθεια, ... τὸ μὴ
 ἐνάρετόν τε καὶ ἔξω τοῦ ἀληθοῦς καταδέξαιτο. Εἴτε οὖν κατὰ τὰς
 εἰρημένας αἰτίας ἄωροί τινες ἀναρπάζονται, εἴτε τι καὶ ἕτερον παρὰ
 τὰ εἰρημένα ἐστί, τὸ πάντως ἐπὶ σκοπῷ τῷ βελτίονι ταῦτα γίνε-
 σθαι συνομολογεῖσθαι προσήκει.

20 Οἶδα δὲ τίνα καὶ λόγον ἕτερον παρὰ τῆς τοῦ Ἀποστόλου σο-
 φίας μαθῶν, δι' ὃν τινες τῶν κατὰ κακίαν ὑπερβαλλόντων κατὰ
 τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν ζῆσαι ἀφείθησαν. Γυμνάσας γὰρ ἐπὶ πλεον
 τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἐν τῷ πρὸς Ρωμαίους λόγῳ καὶ ἀνθυπενεγ-
 κῶν ἑαυτῷ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἀντιτιθέμενον, τὸ μὴ ἂν εὐλόγως
 25 ἐν αἰτία τὸν κακὸν ἔτι γενέσθαι, εἴπερ θεόθεν ἔχει τὸ κακὸς εἶναι,
 οὐκ ἂν γενόμενος πάντως, εἴπερ ἀβούλητον ἦν τῷ ἐπικρατοῦντι
 τῶν ὄντων, οὕτως ἀπαντᾷ τῷ λόγῳ, διὰ βαθυτέρας τινὸς θεωρίας
 τὴν ἀνθυποφορὰν ὑπεκλύων. Φησὶ γὰρ τὸν Θεὸν ἐκάστῳ τὸ κατ'
 ἀξίαν νέμοντα, ἔστιν ὅπου καὶ τῇ κακίᾳ δίδόναι χώραν ἐπὶ σκοπῷ
 30 τῷ βελτίονι.

ὄσους γεννιοῦνται ἀπὸ αὐτοῦς. Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες ἀπὸ τῆ θεό-
 πνευστη Γραφῆ εἶναι ἄπειρες, ἀπὸ τῆς ὁποῖας πληροφοροῦμαστε μὲ
 σαφήνεια ὅτι στῆ φροντίδα τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἄξιους ἔχουν μέρος
 καὶ οἱ ἀπόγονοί τους. Ἄξιοπρόσεκτο καὶ κεφαλαιῶδες σημεῖο θὰ
 εἶναι καὶ νὰ προβληθεῖ ἓνα ἐμπόδιο γιὰ τὴν κακία σὲ ὅποιον ἀσφα-
 λῶς πρόκειται νὰ ζῆσει σύμφωνα μ' αὐτήν. Κι ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐδῶ
 ἀσχολεῖται μὲ ἄδηλα ζητήματα, ἀσφαλῶς δὲ θὰ μᾶς κατηγορήσει
 κανένας, ἐπειδὴ ἡ σκέψη ὁδηγεῖ τὸ νοῦ σὲ πολλοὺς δρόμους. Θὰ
ἔλεγε κανένας ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κάνει χάρη στοὺς ἀρχηγούς μόνο τῆς
γενιᾶς ἀποσύροντας ἀπὸ τὴν κακὴ ζωὴ αὐτὸν ποὺ εἶναι νὰ ζῆσει
σύμφωνα μ' αὐτήν, ἀλλὰ ἀκόμα κι ἂν κανένα τέτοιο δὲ συμβαίνει
στὰ παιδιὰ ποὺ ἀρπάζονται πρόωρα ἀπὸ τὴ ζωὴ, νὰ μὴ θεωροῦμε
καθόλου ἀπίθανο ὅτι αὐτὰ θὰ ζήσουν χειρότερη ζωὴ τῆς κακίας
ἀπὸ ὅ,τι καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ διακρίθηκαν στῆ ζωὴ γιὰ τὴν κα-
κία τους. "Ὅτι δὲ γίνεται τίποτα χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τὸ δια-
 πιστώσαμε σὲ πολλὰς περιπτώσεις καὶ ὅτι πάλι ὅσα οἰκονομεῖ ὁ
 Θεὸς δὲν εἶναι τυχαῖα καὶ χωρὶς λόγο, θὰ τὸ ὁμολογήσει καθένας,
 γνωρίζοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι λόγος καὶ σοφία καὶ κάθε ἀρετὴ κι
 ἀλήθεια καὶ δὲ θὰ δεχόταν τὸ ἄσχετο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ ἔξω ἀπὸ
 τὴν ἀλήθεια. Εἴτε λοιπὸν ἀναρπάζονται μερικοὶ πρόωρα γιὰ τῆς αἰ-
 τίες ποὺ εἶπα εἴτε συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο πέρα ἀπὸ ὅσα εἶπα, πρέ-
 πει ὅπωςδήποτε νὰ γίνῃ παραδεκτὸ ὅτι αὐτὰ γίνονται γιὰ ἓνα καλύ-
 τερο σκοπὸ.

Ξέρω κι ἓνα λόγο ἀκόμα ποὺ τὸν ἔμαθα ἀπὸ τὴ σοφία τοῦ Ἀπο-
 στόλου καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸν μερικοὶ ποὺ ἦταν ὑπερβολικὰ κακοὶ
 ἀφέθηκαν νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τὴν προαίρεσή τους. Ἀφοῦ ἀνέ-
 πτυξε περισσότερο τὴν ἀντίληψη αὐτῆ στῆ ἐπιστολὴ του πρὸς
 Ῥωμαίους κι ἀφοῦ ὑπέβαλε στὸν ἑαυτό του τὸ ἀντίθετο κατὰ λογικὴ
 συνέπεια, ὅτι δηλαδὴ δὲ θὰ κατηγορεῖται πιά δικαιολογημένα ὁ κα-
 κὸς, ἂν ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι κακὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲ θὰ γινό-
 ταν ἀσφαλῶς, ἂν δὲν ἦταν μὲ τὴ θέληση ἐκείνου ποὺ ἐπικρατεῖ στὰ
 ὄντα, στῆ συνέχεια ἀπαντᾷ μὲ τὸ λόγο λύοντας τὸ ἀντεπιχείρημα μὲ
 μιὰ βαθύτερη ἐξήγηση. Λέει δηλαδὴ ὅτι ὁ Θεὸς ἀπονέμει στὸν κα-
 θένα κατὰ τὴν ἀξία του καὶ κάπου κάνει κάποια παραχώρηση καὶ
 στῆν κακία μὲ σκοπὸ τὴ μεγαλύτερη ὠφέλεια.

Τούτου γὰρ ἔνεκεν εἶασε γενέσθαι, καὶ τοιοῦτον γενέσθαι τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, ὡς ἂν τῇ ἐκείνου πληγῇ ὁ Ἰσραὴλ παιδευθεῖη, ὁ πολὺς ἐκεῖνος λαός, καὶ πᾶσαν τὴν ἐξ ἀριθμοῦ περίληψιν διαβαίωνων. Ἴσως γὰρ τῆς θείας δυνάμεως διὰ πάντων γνωριζομένης, καὶ 5 πρὸς τὸ ἐβεργετεῖν τοὺς ἀξίους ἰκανῶς ἐχούσης, ἐπεὶ δὲ πάντως ἐχρῆν ἀποιπισθῆναι τῆς Αἰγύπτου τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὡς ἂν μὴ τις αὐτοῖς γένοιτο τῶν Αἰγυπτίων κακῶν κατὰ τὴν τοῦ βίου πλάνην κοινωνία, τούτου χάριν ὁ θεομάχος ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ παντὶ κακῷ ὀνομαστός Φαραὼ τῇ ζωῇ τῶν ἐβεργετουμένων συνανέσχεν τε καὶ 10 συνήκμασεν, ὡς ἂν τῆς διπλῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ἐφ' ἑκατέρων μεριζομένης ἀξίως τὴν γνῶσιν τῶν δύο λάβῃ ὁ Ἰσραὴλ, τὸ μὲν κρεῖττον ἐφ' ἑαυτοῦ διδασκόμενος, τὸ δὲ σκυθρωπότερον ἐπὶ τῶν διὰ κακίαν μαστιγουμενων ὀρῶν, ὡς τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σοφίας εἰδότος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κακὸν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συνεργίᾳ μεταχειρί-

15 ζεσθαι. Χρεία γὰρ τῷ τεχνίτῃ (εἰ χρὴ τὸν ἀποστολικὸν λόγον καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων λόγων βεβαιωθῆναι), χρεία τοίνυν τῷ διὰ τῆς τέχνης πρὸς τι τῶν βιωφελῶν ἐργαλείων τυποῦντι τὸν σίδηρον, οὐ μόνον τοῦ εὐκόλως τῇ τέχνῃ εἴκοντος ἕκ τινος φυσικῆς ἀπαλότητος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀντίτυπος ὁ σίδηρος ἦ, καὶ μὴ ραδίως διὰ πυ-

20 ρὸς ἐκμαλάσσηται, καὶ πρὸς τὸ σκεῦος τῶν χρησίμων τοῦ βίου τυπωθῆναι τῷ ἀνυπείκτω τε καὶ στερρῷ μὴ οἶός τε ἦ, καὶ τούτου ἡ τέχνη ἐπιζητεῖ τὴν συνεργίαν. Ἀκμονι γὰρ χρήσεται τῷ τοιούτῳ, ὡς ταῖς ἐπὶ τούτου πληγαῖς τὸν ἐνεργῆ τε καὶ ἀπαλὸν πρὸς τι τῶν χρησίμων ἀποτυποῦσθαι.

25 Ἄλλ' ἐρεῖς τις, ὅτι οὐ πάντες παρὰ τὸν βίον τοῦτον τῆς ἑαυτῶν μοχθηρίας ἀπέλαυσαν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν βιοτεύοντες ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τῶν τῆς ἀρετῆς ἰδρώτων ἀπώναντο. Τί οὖν, φησί, τούτων εἶναι τὸ χρησίμον ἐπὶ τῶν ἐν κακίᾳ ἀτιμωρήτως βεβιωκότων; Παραθήσομαί σοι καὶ πρὸς τοῦτο λόγον, τῶν ἀνθρωπίνων λογι-

30 σμῶν ὑψηλότερον. Φησί γὰρ ποῦ τῆς ἑαυτοῦ προφητείας ὁ μέγας Δαβίδ, μέρος τι τοῖς ἐναρέτοις εὐφροσύνης καὶ τὸ τοιοῦτον εἶναι, ὅταν ἀντιπαραθεωρῶσι τοῖς οἰκείοις ἀγαθοῖς τὴν τῶν κατακρίτων ἀπώλειαν. «Εὐφρανθήσεται» γάρ, φησί, «δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκη-

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐπέτρεψε νὰ παρουσιαστῆ καὶ νὰ γίνῃ τέτοιος ὁ Αἰγύπτιος τύραννος, ὥστε μὲ τὸ χτύπημα ἐκείνου νὰ παιδευτεῖ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, ὁ πολυπληθὴς ἐκεῖνος λαὸς ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἀριθμητικὸ ὄριο. Ἡ θεία δύναμη ἀναγνωρίζεται ἐξίσου σὲ ὅλα κι ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ εὐεργετῆ τοὺς ἄξιους. Ἐπρεπε ἐξάλλου ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ἐκεῖνος ὁ λαός, γιὰ νὰ μὴ συμμαριστεῖ κατὰ τὴν περιπλάνηση τῆς ζωῆς τὰ δεινὰ τῶν Αἰγυπτίων. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνος ὁ θεομάχος καὶ γιὰ κάθε κακία περιβόητος Φαραὼ παρακολούθησε τὴν ἄνοδο καὶ τὴν ἀκμὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν ποὺ εὐεργετοῦνταν, ὥστε μὲ τὸ μερισμὸ τῆς διπλῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ ὅπως ἄξιζε στὰ δύο μέρη νὰ λάβῃ γνώση καὶ τῶν δύο ὁ Ἰσραὴλ καὶ νὰ διδαχτεῖ τὸ καλύτερο μὲ ὅ,τι συνέβαινε σ' αὐτὸν καὶ τὸ χειρότερο βλέποντας ἐκείνους ποὺ μαστιγώνονταν γιὰ τὴν κακία τους, γιὰ τὴν ὑπερβολὴ τῆς σοφίας του ὁ Θεὸς ξέρει νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ κακὸ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ τεχνίτης ἔχει ἀνάγκη (ἂν πρέπει μὲ δικά μου λόγια νὰ βεβαιώσω τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου) ἔχει ἀνάγκη λοιπὸν ὁ τεχνίτης ποὺ μὲ τὴν τέχνη του δίνει στὸ σίδηρο τὸ σχῆμα ἐνὸς ἐργαλείου χρήσιμου γιὰ τὴ ζωὴ ὄχι μόνον ἀπὸ κάτι ποὺ νὰ ὑπακούει ἀπὸ μιὰ φυσικὴ ἀπαλότητα στὴν τέχνη του, ἀλλὰ ἀκόμα κι ἂν ὁ σίδηρος εἶναι ἐξαιρετικὰ σκληρὸς κι ἂν δὲν μπορεῖ νὰ μαλακῶσῃ εὐκόλα στὴ φωτιά κι ἂν δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὴν ἀνθεκτικότητα καὶ τὴ σκληρότητα του νὰ διαμορφωθεῖ σὲ σκεῦος ἀπὸ τὰ χρήσιμα γιὰ τὴ ζωὴ, ἡ τέχνη ἐπιζητεῖ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ σιδήρου τὴ βοήθεια. Θὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀμόνι, ὥστε μὲ τὰ χτυπήματα πάνω σ' αὐτὸ εὐκολοδούλευτος καὶ ἀπαλὸς νὰ πάρῃ τὴ μορφή κάποιου χρήσιμου ἐργαλείου.

Ἄλλὰ θὰ πεῖ κάποιος ὅτι δὲν ἀπόλαυσαν ὅλοι στὴ ζωὴ αὐτὴ τοὺς καρποὺς τῆς μοχθηρίας τους. Γιατὶ οὔτε ὅσοι ζοῦν μὲ ἀρετὴς στὴ ζωὴ αὐτὴ ὠφελήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἰδρῶτες τῆς ἀρετῆς. Τί χρησιμεύουν λοιπὸν γι' αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν ἀτιμώρητοι μέσα στὴν κακία τους; Θὰ σοῦ παραθέσω καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἔνσταση ἓνα λόγο ἀνώτερο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς. Ἀναφέρει κάπου στὴν προφητεία του ὁ μέγας Δαβίδ, ὅτι ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ χαρὰ τῶν ἐναρέτων εἶναι καὶ αὐτό, ὅταν ἀντιπαραβάλλουν στὰ δικά τους ἀγαθὰ τὴν ἀπώλεια τῶν καταδικασμένων. «Θὰ εὐφρανθεῖ» λέει «ὁ δίκαιος ὅταν

σιν ἀσεβοῦς, τὰς χεῖρας αὐτοῦ νίπεται ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ»· οὐχ ὡς ἐπιχαίρων ταῖς τῶν ἀνιωμένων ὀδύνας, ἀλλ' ὡς τότε μάλιστα γνωρίζων τὸ ἐξ ἀρετῆς τοῖς ἀξίοις παραγινόμενον. Σημαίνει γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι προσθήκη τῆς εὐφροσύνης 5 καὶ ἐπίτασις τοῖς ἐναρέτοις γίνεται ἢ τῶν ἐναντίων ἀντιπαράθεσις. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «τὰς χεῖρας ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ νίπεται», τοιαύτην παρίστησι τὴν διάνοιαν, ὅτι τὸ καθαιρόμενον αὐτοῦ τῆς κατὰ τὴν ζωὴν ἐνεργείας, ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἁμαρτωλῶν διαδείκνυται. Ἡ γὰρ τοῦ νίψασθαι λέξις, καθαρότητος ἐμφασιν διερ- 10 μνηνεύει, ἐν αἵματι δὲ οὐχὶ νίπεται τις, ἀλλὰ μολύνεται· ὥστε διὰ τούτου δῆλον γενέσθαι, ὅτι ἢ τῶν σκυθρωποτέρων ἀντιπαράθεσις τὴν τῆς ἀρετῆς μακαριότητα δείκνυσιν.

Συναπτόν τοίνυν ἐπὶ κεφαλαίῳ τὸν λόγον, ὡς ἂν εὐμνημόνευτα γένοιτο τὰ ἐξητασμένα νοήματα. Ἡ γὰρ ἄωρος τελευτῆ τῶν 15 νηπίων οὔτε ἐν ἀλγεινοῖς εἶναι τὸν οὕτω τὴν ζωὴν παυσάμενον νοεῖν ὑποτίθεται, οὔτε κατὰ τὸ ἴσον τοῖς διὰ πάσης ἀρετῆς κατὰ τὸν τῆδε βίον κεκαθαρμομένοις γίνεται, προμηθεῖα κρείττονι τοῦ Θεοῦ τὴν τῶν κακῶν ἀμετρίαν κωλύοντος ἐπὶ τῶν μελλόντων οὕτω βιώσεσθαι. Τὸ δὲ ἐπιβιωθαί τινος τῶν κακῶν, οὐκ ἀνατρέπει τὴν 20 ἀποδοθεῖσαν διάνοιαν. Τῇ γὰρ πρὸς τοὺς γεννησαμένους χάριτι τὸ κακὸν ἐπ' ἐκείνων ἐνεποδίσθη· οἷς δὲ οὐκ ἦν τις ἐκ γονέων πρὸς τὸν Θεὸν παρρησία, οὐδὲ τοῖς ἐξ ἐκείνων τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῆς εὐεργεσίας εἶδος συμπαραπέμφθη· ἢ πολλῷ χαλεπώτερος τῶν ἐπὶ κακίᾳ γνωρίμων ὁ κωλυθεὶς διὰ τοῦ θανάτου γενέσθαι κακὸς ἐφά- 25 νη ἂν, εἴπερ ἀκώλυτον ἔσχε τὴν πονηρίαν· ἢ εἰ τινες καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς πονηρίας μέτρον προσεληλύθασιν. ἢ ἀποστολικὴ θεωρία παραμυθεῖται τὸ ζήτημα, ὡς εἰδότος τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιοῦντος καὶ διὰ τοῦ κακοῦ τι τῶν ἀγαθῶν κατεργάσασθαι. Εἰ δέ τις καὶ ἐν πονηρίᾳ τὸ ἄκρον ἔχει, καὶ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ κατὰ τὸ 30 ρηθὲν ἡμῖν ὑπόδειγμα, παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ τέχνης κατεχαλκεύθη, τοῦτο προσθήκη τῆς εὐφροσύνης τῶν εὖ βεβιωκότων γίνεται, καθὼς ἢ προφητεία νοεῖν ὑποτίθεται, ὅπως οὐ μικρὸν ἐν ἀγαθοῖς ἂν τις λογίσαιτο, οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ προμηθείας ἀνάξιον.

δεῖ τὴν τιμωρία τοῦ ἀσεβοῦς, θὰ πλύνει τὰ χέρια του μέσα στὸ αἷμα τοῦ ἁμαρτωλοῦ»¹⁰. Ὅχι γιατί χαίρεται γιὰ τὸν πόνο ὅσων βασανίζονται, ἀλλὰ γιατί τότε συνειδητοποιεῖ τὸ κέρδος τῶν ἀξίων ἀπὸ τὴν ἀρετῇ. Μὲ ὅσα λέει δηλώνει ὅτι ἡ ἀντιπαράθεση τῶν ἀντιθέτων γίνεται γιὰ τοὺς ἐνάρετους προσθήκη καὶ ἐπίταση τῆς εὐφροσύνης τους. Ὁ λόγος του, «θὰ πλύνει τὰ χέρια του μέσα στὸ αἷμα τοῦ ἁμαρτωλοῦ» μᾶς δίνει ἓνα τέτοιο νόημα, ὅτι ἡ κάθαρσή του ἀπὸ τίς ἐνέργειες τῆς ζωῆς του φαίνεται καθαρὰ στὴν ἀπώλεια τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἡ λέξη 'πλύνει' (νίπτεται) δηλώνει τὴν καθαρότητα. Μὲ τὸ αἷμα ὁμως δὲ 'νίπτεται' κανένας ἀλλὰ μολύνεται. Ὡστε μὲ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ ἀντιπαράθεση τῶν δυσάρεστων δείχνει τὴ μακαριότητα τῆς ἀρετῆς.

Ἄς συγκεφαλαιώσουμε λοιπὸν συνοψίζοντας ὅσα εἶπαμε, γιὰ νὰ κρατήσουμε εὐκόλα στὴ μνήμη μας τὰ νοήματα ποὺ ἀναπτύξαμε. Τὸ πρόωρο τέλος τῶν νηπίων δὲν ἀφήνει νὰ σκεφτοῦμε οὔτε ὅτι αὐτὸς ποὺ διέκοψε μὲ τέτοιο τρόπο τὴ ζωὴ του βρίσκεται σὲ ἀλγεινὴ κατάσταση οὔτε ὅτι ἐξισώνεται μ' ἐκείνους ποὺ στὴ ζωὴ αὐτὴ ἔχουν καθαρθεῖ μέσω κάθε ἀρετῆς, μὲ μιὰ ἀνώτερη πρόνοια τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀμετρία τῶν κακῶν γιὰ ὅσους πρόκειται νὰ ζήσουν μέσα στὴν κακία. Τὸ ὅτι μερικοὶ ἐπιβιώνουν ἀπὸ τὰ κακά, δὲν ἀνατρέπει τὴν ἐξήγηση ποὺ δώσαμε. Γιατί μὲ τὴ χάρη ποὺ ἔγινε στοὺς γονεῖς ἐμποδίστηκε τὸ κακὸ γιὰ ἐκείνους. Ὅποιοι ὁμως δὲν εἶχαν παρησία πρὸς τὸ Θεὸ ἀπὸ τίς πράξεις τῶν γονέων οὔτε στὰ δικά τους παιδιά μεταβιβάστηκε τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς εὐεργεσίας. Ἡ αὐτὸς ποὺ ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὸ θάνατο νὰ γίνεи κακὸς θὰ φαινόταν πολὺ χειρότερος ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς γιὰ κακία ἢ ἂν ἔφτασαν κάποιοι καὶ στὸ ἀκρότατο ὄριο τῆς κακίας, ἡ ἐξήγηση τοῦ Ἀποστόλου ἀπομακρύνει τὴ δυσκολία, ἐπειδὴ γνωρίζει αὐτὸς ποὺ κάνει τὰ πάντα μὲ σοφία, ἀκόμα καὶ μὲ τὸ κακὸ νὰ πραγματοποιήσει κάποιο καλὸ. Ἄν ὁμως ἔφτασε καὶ στὸ ἄκρο τῆς κακίας καὶ δὲ σφυρηλατήθηκε, κατὰ τὸ παράδειγμα ποὺ ἀνέφερα, γιὰ κανένα χρῆσιμο σκοπὸ ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ γίνεται προσθήκη στὴ χαρὰ ὅσων ἐξησαν σωστά, ὅπως μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε ἢ προφητεία. Αὐτὸ δὲ θὰ θεωρήσει κανένας πὼς εἶναι κάτι μικρὸ ἀνάμεσα στὰ ἀγαθὰ οὔτε ἀνάξιο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδαπὸς βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις		Δευτερονόμιον			
1	27	360	6	5	318. 330
2	8	110	22	9	308
	10	50		10	308
	14	110	32	39	380
	15	90			
4	4-5	334			Βασιλειῶν Α΄
14	18	336			
18	12	206	2	8	340
	27	250			
					Βασιλειῶν Β΄
			19	35	18
3	4	196	20	5	18
12	8	176			
	27	196			Ψαλμοὶ
	11	18			
17	11	18	4	8	338
19	15 ε.	38	5	7	300
20	3	244	6	11	30
	17	232	8	8	118
	20	228	9	1 ε.	28
				18	28
			11	—	270
8	7 ε.	56	13	8	364
18	6	136	16	15	202
19	19	308	17	—	270
				17	152
			18	13-14	306
30	1	244	21	26	304
					Ἀριθμοὶ

22	2	394	13	10	222
23	3-4	298	16	5	306
26	13	150	20	9	114
27	3	300	23	27	198
	4	300	24	16	108
30	16	60	27	1	96
31	9	432			
33	3	304			
	9	204			
36	2	250	1	2	250
41	3	202	5	1	32. 252
43	4	296			
50	12	298			
	14	298			
54	7	42	2	9	154
55	10	60			
57	3	302			
	4	412			
	11	478	1	4	412
59	13	60		13	32
62	6	338			
65	13	40			
72	28	52	24	21	338
75	12	40			
83	3	338			
	6	182			
86	3	150	9	6 έ.	28
103	15	394		14	32
111	9	144			
114	5	178. 208			
118	6	298			
	71	432	1	1	94
	80	298	2	3	126
	119	420	27	10	230
126	1	296	35	4	126
127	5	230	40	6	250
145	16	94		12	62. 250
				18	252
				8	196
	Ίωβ		42	3	94
			46	3	94
14	4	114	52	5	62. 362

Ἐκκλησιαστὴς

Ἰασμα Ἰασμάτων

Σοφία Σολομώντος

Σοφία Σειράχ

Ὡσηέ

Ἡσαίας

Παροιμίας

Ἱερεμίας

2	2	382	9	21	112
	4-5	328	10	1	30
4	23	308		17	28

		Δανιήλ	23	11	324
				12	328
1	23	18		35	332
			25	1	342
		Ματθαῖος		34	216
				40	350
4	3	190		41	216
5	1-3	124		45	224
	4	162		46	446.
	6	182			
	7	216			
	8	228. 238. 296.			Μάρκος
	9	248	2	7	74
	10	270	9	25	324
	11-12	348		35	328
	1886			41	350
	16	64. 302	10	143-44	324
	22	244	13	13	294
	40	244	16	45	328
	45	362			
	48	52. 296			Λουκάς
6	1	350			
	2	350	5	21	100
	7	22. 40	6	22-23	348
	9	42		26	304
	16	350	10	17	396
	19	366	11	2	40
	21	54	12	31	98
	33	98		33	366
7	7	216	13	4	294
	8	216	14	11	306. 328
	13	294	15	21	48
	18	44	16	15	304
10	22	294		19	446.
	42	350		25	178. 226
11	12	294	17	21	214. 238. 338
	29	400	18	1	16. 340
13	3 έ.	88		6-8	310
14	30	230		6	340
16	26	386		10	108
18	3	430.	18	14	328
	23 έ.	116		21	106
19	21	142	19	13 έ.	292
	27	142.	21	19	294
20	26-27	324	23	34	402
	28	328		53	396
22	12	414			

	Ιωάννης		11	12
1	9	386	12	338
	12	52	13	386
	18	228	14	418
	29	414		
2	3	18		Κορινθίους Α΄
3	3-5	406	1	24
4	34	194		372. 382
5	29	410	2	30
	44	304. 332		8
6	44	44. 46		9
	55	394		15
8	34	282	3	2
13	15	398		9
14	10	392		10
	23	204		11
15	1	154		16
17	12	46		17
20	17	412	4	16
21	20	232	5	7
				8
			6	15
			7	34
3	15	408	9	24
9	5	430	10	3-4
11	26	418		4
17	28	20		31
			11	1
				28
			12	1 έ.
1	28-32	306		31
2	11	54	13	3
3	11	20		4-8
	25	372. 388	15	18
5	3	348		19
8	6-7	386		20
	7	388		22
	16	330		52
	29	372. 406		
	30	278		Κορινθίους Β΄
9	5	398		
11	33	234. 388	1	4
	36	392. 406	3	7
12	1	290	3	17
	2	288. 294. 296. 388	4	2
	10	328	5	17

6	4	294. 348	13		320
	14	218. 378			
	15	414		Κολοσσαεῖς	
	16	410			
10	18	330	1	8	404
12	4	390		15	372. 398. 404. 406
	9-10	348		18	372. 374. 414
13	3	372		27	396
	9	132		28-9	298. 312
	13	318	2	10	378
			3	2	398
	Γαλάτας			5	14. 388
2	20	204. 372		Θεσσαλονικεῖς Α'	
5	17	384			
6	7	218	1	5	290
	15-16	316	4	17	84. 142. 150. 152
			5	5	408
	Ἐφεσίους			17	338
				23	290. 318. 422
1	15-19	312		Τιμόθεον Α'	
	19-20	312			
2	3	408			
	14	372. 384	2	4	194
	16	384		5	410
	20	396		6	388
3	14-19	312	6	14	228
	16	382		16	236. 372. 386. 390
4	13	294	9	5	374
	16	404			
5	2	388		Τιμόθεον Β'	
	8	46			
	23	402	2	5	422
	27	316	3	17	376
6	6	324	4	8	232
	12	30. 416			
	14-16	318		Τίτον	
	17	318			
	18	318. 340	2	13	372. 398
11	3	46		Ἐβραίους	
	Φιλιππισίους		1	2-3	372
				3	388. 392
1	19	312	2	7	374
2	5	134		7-9	412
	6	390		9	374
3	12	204	4	12	278

	14	372. 388			Πέτρου Α'	
7	2	374. 416				
	4	336	2	22		400. 408
10	1	56				
12	2	162. 294			Ἰωάννου Α'	
	1-2	320				
	6	430	3	3		300
	7	216	3	15		304
	11	284	5	19		120.

1. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄαρὼν 434.	αἰσχὺνη 26. 28. 30. 298. 302. 304. 316. 320. 346. 386.
Ἄβελ 264. 334.	αἰχμαλωσία 162. 220.
Ἄβραάμ 178. 250. 336.	ἀκηδία 340.
ἀγαθότης 28. 128. 346. 350. 358.	ἀκολασία 472.
ἀγαλλίαμα 44. 70. 128. 172.	ἀκρασία 310.
ἀγάπη 210. 212. 214. 256. 266. 286. 312. 314. 316. 318. 322. 328. 330. 332. 334. 336. 342. 344. 346. 348. 410. 442.	ἀκρισία 468.
Ἄγια ἀγίων 248.	ἀκροβυστία 316.
ἀγιασμὸς 44. 62. 202. 230. 240. 282. 372. 404. 410. 420. 422.	ἀκτημοσύνη 132.
ἀγιότης 248.	ἀλαζονεία 300. 330. 344.
ἀγνεία 38.	Ἄλέξανδρος (ὁ Μέγας) 354.
ἀγνοία 456. 458. 460.	ἀλήθεια 16. 46. 56. 62. 66. 124. 162. 170. 210. 216. 286. 310. 314. 316. 318. 346. 358. 360. 390. 404. 406. 408. 412. 416. 420. 436. 450. 466. 474.
ἀγριότης 26. 102.	ἀλλοιώσις 422.
ἀγρυπνία 344.	ἀλλοτριώσις 360. 366.
ἀγχιστεία 46. 52. 408. 410.	ἀλογία 450.
Ἄδὰμ 108. 110.	Ἄμαλκήτις, -αι 18.
ἀδηφαγία 80.	ἀμάρτημα, -τα 298. 300. 306. 434.
ἀδικία 14. 16. 94. 190. 216. 242. 264. 282. 304. 310. 314.	ἄμαρτία 14. 16. 20. 28. 30. 44. 46. 60. 64. 70. 72. 74. 78. 82. 84. 106. 108. 112. 114. 118. 126. 130. 150. 162. 164. 166. 168. 188. 242. 244. 246. 252. 274. 280. 282. 298. 300. 302. 384. 386. 396. 398. 408. 410. 412. 414. 418.
ἄζυμα 316.	ἄμαρτία θανατηφόρος 416.
ἀηδία 260.	ἄμαρτωλός-, οἱ 28. 224. 242. 420. 478.
ἀθανασία 174. 290. 386.	Ἄμβακοῦμ 168. 204.
ἀθλιότης 84. 128. 174.	ἀμνηστία 100. 110.
ἀθυμία 262.	
Αἰγύπτιος, -οἱ 476.	
Αἴγυπτος 476.	
αἰδιότης 44. 172.	

ἄμοιβή 448.
 ἀναγέννησις 408.
 ἀναισθησία 222.
 ἀναισχυντία 334.
 ἀναλγησία 164, 174.
 ἀναμάρτητος 408.
 ἀνάστασις 34, 346, 384, 406, 408, 410, 426.
 ἀνάστασις ζωῆς 410.
 ἀνάστασις κρίσεως 410.
 ἀνδρεία 64, 196.
 ἀνελπιστία 238.
 ἀνθρωπαρέσκεια 300.
 ἀνθρωπάρεσκος, -οὶ 324.
 ἀνομία 28, 302.
 ἀνταπόδοσις 458.
 ἀντίδοσις 202, 216, 218, 256, 448, 450, 458, 460.
 ἀνυπομονησία 340.
 ἀπάθεια 68, 86, 156, 174, 220, 240, 412, 416, 420.
 ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων 372.
 ἀπάτη 66, 158, 160, 470.
 ἀπάτη βιωτικὴ 46, 212.
 ἀπαύασμα 240, 372, 388.
 ἀπαύασμα δόξης 372, 388, 390.
 ἀπέχθεια 186, 212, 326.
 ἀπήγεια 210, 218.
 ἀπιστία 300.
 ἀπλότης 240, 328, 336, 342.
 ἀπολύτρωσις 202, 372, 386, 410
 ἀπώλεια 46, 80, 476, 478.
 ἄρετὴ 38, 48, 50, 56, 58, 60, 64, 66, 78, 82, 100, 110, 126, 130, 132, 142, 146, 152, 154, 156, 166, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 212, 242, 246, 282, 288, 290, 292, 300, 302, 306, 308, 310, 314, 316, 320, 322, 326, 332, 334, 336, 340, 342, 344, 346, 348, 352, 356, 358, 366, 398, 408, 420, 426, 450, 460, 462, 464, 466, 474, 478.
 ἄρμονία 444.
 ἄρνησις ψυχῆς 322.
 ἀρπαγὴ 300.
 ἀρτιότης 376.

ἀσχημοσύνη 136, 158, 260, 414.
 ἄσωτία 48, 114.
 ἀτεκνία 30.
 ἀτιμία 44, 114, 158, 210, 302, 304, 414.
 αὐθάδεια 320, 326, 432.
 ἄφεςις 100.
 ἀφθαρσία 46, 66, 68, 172, 246, 274, 282, 358, 404, 412, 420.
 ἀφορισμὸς 432.
 ἀφροσύνη 196, 286.

B

βάπτισμα 290, 312.
 βασιλεία 56, 60, 62, 70, 148, 448.
 βασιλεία ἀτελεύτητος 230.
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ 66, 68, 98, 214, 238, 416.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 34, 124, 126, 130, 132, 142, 144, 146, 224, 270, 272, 284, 294, 338.
 βαττολογία 22.
 βδέλυγμα 94, 306.
 βδελυρία 414.
 Βεελζεβούλ 120.
 Βελιάλ 94.
 Βελίαρ 414.
 βλακεία 64.
 βλασφημία 62, 72.
 βρῶμα 394.

Γ

γαστριμαργία 114.
 γέεννα 34, 164, 246
 γνόφος 38.
 γνώσις 286, 314, 388, 398, 450, 452, 464, 466.
 γνώσις τῆς ἀλήθειας 286.

Δ

Δαβὶδ 26, 42, 60, 72, 150, 152, 176, 202, 208, 250, 298, 300, 304, 306, 476.
 δαίμων 258, 260.
 δέησις 340.

δειλία 174. 244.
 διαβολή 52.
 διάβολος 52. 120. 190. 246. 332. 356.
 διάθεσις ἐμπαθῆς 40. 420.
 διακονία 336.
 διαλογισμοὶ πονηροὶ 114.
 διαφθορά 188. 366.
 δικαιοσύνη 16. 60. 66. 82. 94. 98. 124.
 132. 144. 182. 184. 186. 188. 194.
 196. 198. 202. 204. 212. 232. 270.
 274. 282. 284. 296. 310. 316. 320.
 336. 358. 360. 374. 386. 390. 410.
 416. 420. 426.
 δίψα 194.
 διωγμὸς 276. 346. 420.
 δόλος 300. 304. 408.
 δόξα 22. 36. 38. 40. 42. 44. 54. 98. 108.
 160. 184. 202. 210. 216. 238. 268.
 284. 302. 304. 312. 322. 324. 334.
 346. 373. 412. 414. 444.
 δόξα ἀνθρώπων 46. 348.
 δόξα ἀπρόσιτος 230.
 δόξα παρ' ἀλλήλων 332.
 δόξα παρὰ Θεοῦ 332. 464.
 δοξομανία 52.
 δουλεία 70. 118. 134. 210. 212. 270. 286.
 290. 324. 326.
 δύναμις 312. 358. 372. 382. 384. 390.
 392. 454. 472. 476.
 δυσμένεια 156.
 δυσπραγία 222.

Ε

ἐγκράτεια 6. 152.
 Ἐδὲμ 110.
 Ἐζεκίας 18.
 εἰδωλολατρία 14. 80. 166. 378.
 εἰκὼν (κατ' εἰκόνα Θεοῦ) 128. 174. 214.
 360. 452.
 εἰλικρίνεια 316.
 εἰρήνη 16. 70. 94. 212. 254. 256. 258.
 264. 266. 316. 344. 346. 384. 390.
 404. 416.
 εἰρηνοποιός, -οὶ 248. 266. 268.
 εἰρωνεία 400.
 ἐκδίκησις 310. 338.

ἐκπτώσις 110.
 ἐλεημοσύνη 218. 350.
 ἐλεήμων, -ες 214. 222. 226.
 ἔλεος 116. 120. 124. 210. 212. 214. 218.
 220. 222. 226. 310. 432.
 ἐλευθερία 102. 106. 220.
 Ἑλλήν, -ες 442.
 ἐλπὶς 14. 20. 22. 26. 36. 58. 98. 126. 150.
 178. 224. 230. 248. 256. 270. 272.
 274. 296. 300. 312. 318. 320. 322.
 324. 336. 344. 346. 448. 458. 472.
 ἐνέργεια 70. 72.
 ἐνέργεια τῆς δυνάμεως 312.
 ἐξομολόγησις 48.
 ἐξουσία ζωοποιὸς 66.
 ἐξουσία (Θεοῦ) 62.
 ἔπαθλον, -α 272.
 ἔπαρσις 134.
 ἐπήρεια 164.
 ἐπιβουλή 30. 80. 130. 276. 332. 334. 346.
 ἐπίγνωσις 292.
 ἐπίγνωσις ἀληθεία 194.
 ἐπίγνωσις Θεοῦ 328.
 ἐπείκεια 156.
 ἐπιθυμία 12. 22. 24. 30. 34. 36. 46. 50.
 78. 82. 88. 92. 112. 128. 170. 178.
 184. 194. 198. 202. 212. 222. 238.
 244. 284. 308. 320. 472.
 ἐπιθυμία τιμῆς 334.
 ἐπιθυμία ἐμπαθῆς 52.
 ἔρις 304. 334.
 ἔρωσ (θεῖος) 286. 340.
 Εὔα 90.
 εὐγένεια 54.
 εὐεργεσία 18. 32. 260. 264. 402. 462.
 εὐθυμία 168.
 εὐκληρία 22. 32. 34. 224. 270. 276. 360.
 εὐλογία 150. 156. 336. 422.
 εὐπάθεια 256.
 εὐσέβεια 40. 200. 274. 288. 290. 294.
 306. 308. 310. 318. 332. 338.
 εὐσπλαγχνία 226.
 εὐσημοσύνη 396. 398. 420.
 εὐφροσύνη 128. 168. 178. 180. 200. 202.
 262. 294. 320. 338. 344. 348. 394.
 430. 462. 476. 478.

εὐχαριστία 20.
 εὐχή 40. 42. 350. 372.
 ἐωλοκρασία 472.

Z

Ζαχαρίας 436.
 ζωὴ 46. 48. 102. 140. 188. 230. 246. 358.
 386. 390. 410. 414. 418. 458.
 ζωὴ αἰώνιος 216. 218. 230. 304.
 ζωὴ ἀτελευτήτος 230.
 ζωὴ προσδοκωμένη 460.

H

ἡδονὴ 22. 64. 90. 112. 114. 166. 174. 176.
 194. 198. 200. 246. 262. 280. 286.
 294. 318. 324. 326. 334. 344. 346.
 348. 366. 426. 442. 450. 460. 468.
 470.

ἡδυσπάθεια 34. 64.
 Ἡλίας 108. 166. 240.
 Ἡσαΐας 62. 126. 250. 436.

Θ

θάνατος 48. 68. 78. 80. 102. 112. 118.
 136. 140. 150. 164. 174. 188. 220.
 246. 282. 286. 290. 306. 328. 332.
 380. 386. 410. 412. 414. 418. 442.
 446. 450. 468. 470.

θέλημα 76. 80. 82. 156. 194. 302. 322.
 324. 350. 386. 388.

θέλημα τοῦ Θεοῦ 294. 296. 324.
 θεοσέβεια 30. 352.

θλιψίς 60. 216. 284. 338. 348.

θυμηδία 18.

θυμὸς 14. 16. 22. 26. 32. 60. 112. 118.
 156. 158. 174. 192. 220. 244. 256.
 260. 262. 366. 378. 472.

θυσία 58. 94. 334. 388.

I

Ἰακώβ 206. 240.

Ἰάκωβος 280.

Ἰερεμίας 28. 30. 436.

ἱερουργία μυστική 58. 388.

Ἰερουσαλὴμ 230.

ἱερωσύνη 56. 58. 434.

ἱκετηρία 40.

Ἰνδός, -οὶ 88.

Ἰορδάνης 408.

Ἰουδαῖος, -οὶ 72.

Ἰούδας 466.

ἰσηγορία 212.

ἰσοδυναμία 212.

Ἰσραὴλ 316. 476.

Ἰσραηλίτης, -αι 18. 30. 38. 248.

Ἰωάννης (ὁ Βαπτιστής) 166.

Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 108. 228.
 230. 232. 300. 304.

Ἰὼβ 144.

Ἰωνᾶς 18. 208.

Ἰωσήφ 276.

K

καθαρότης 200. 202. 206. 234. 240. 242.
 396. 398. 410. 412. 420.

Καῖν 264. 334.

κακία 28. 30. 58. 66. 68. 80. 82. 84. 86.
 96. 102. 114. 118. 124. 132. 150.
 154. 158. 164. 198. 204. 212. 238.
 290. 298. 300. 304. 306. 308. 310.
 316. 318. 320. 324. 330. 332. 334.
 336. 340. 346. 358. 364. 366. 376.
 380. 400. 402. 410. 416. 448. 450.
 462. 466. 470. 472. 474. 476. 478.

κακοήθεια 300. 304. 306.

κακοβουλία 178.

κακοπάθεια 96.

καρτερία 310. 342

καταδίκη 458.

καταθυμία 462.

καταφρόνησις 118.

κενοδοξία 300. 334.

κέρδος 12.

κίνδυνος 256.

κληρονομία 124. 150. 152. 160. 312.
 348.

κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος 318.

κολακαεία 174.

κρίσις 216. 224. 302. 330. 410. 450. 468.

Α

Λάζαρος 178. 188. 446.
 λαίμαργία 178.
 λατρεία 296.
 λατρεία λογική 388.
 λοιδορία 44. 334.
 Λουκᾶς 70.
 λύπη 70. 112. 160. 164. 166. **170. 178.**
 210. 212. 262. 284. 366.
 λύπη κοσμική 164.
 λύτρωση ψυχῆς 344.

Μ

μακαριότης 54. 84. 98. 110. 126. 128.
 130. 132. 148. 166. 168. 172. 174.
 206. 208. 224. 230. 232. 270. 274.
 360. 362. 366. 460. 478.
 μακαρισμός 128. 130. 132. 134. 136.
 146. 150. 156. 158. 160. 162. 166.
 182. 194. 206. 212. 224. 232. 236.
 248. 266. 268. 270. 282. 284.
 μακροθυμία 266. 400. 402.
 μαλακία 126. 340. 348.
 μαμωνᾶς 120. 226.
 μανία 8. 198. 222.
 Μαρία (ἀδελφή Μωϋσέως) 434.
 ματαιότης 24. 96. 252.
 Ματθαῖος 70.
 μεγαλειότης 374. 392.
 μεγαλοπρέπεια 238.
 μεγαλοσύνη 70. 388.
 μέθη 62. 114. 468.
 Μελχισεδέκ 336.
 μετάληψις τοῦ Πνεύματος 312.
 μεταμέλεια 48.
 μετάνοια 60. 110. 164. 166.
 μετουσία 180. 194. 240. 380. 410. 448.
 450. 452. 454. 456. 458. 460. 464.
 μετριότης 156. 200.
 μίμησις 132. 300. 360. 362. 364. 376
 Μινώταυρος 378.
 μῖσος 30. 52. 60. 80. 112. 170. 210. 212.
 220. 256. 262. 266. 300. 304. 326.
 μνησικακία 16. 174. 212. 256. 266. 384.
 μοιχεία 244. 300.

μορφή Θεοῦ 390.
 μοχθηρία 44. 476.
 μυσταγωγία 38. 40.
 μυστήριον 148. 314. 388. **390. 394. 458.**
 Μωϋσῆς 38. 88. 110. **176. 228. 232. 308.**
 360. 434.

Ν

νέκρωσις 388.
 νηστεία 338. 344. 350.
 νόμος 56. 242. 270.
 νόμος θεῖος 384.

Ξ

Ξέρξης 442.
 Ξύλον ζωῆς 154.

Ο

όδύνη 466.
 οἴησις 322.
 οικονομία 28. 34. 178. 320. 414. 444.
 οἰνοφλυγία 460. 468.
 ὀλιγορία 340.
 ὀλοκαύτωμα 94.
 ὁμοιότης 360.
 ὁμοίωσις πρὸς τὸν Θεὸν 50. 52. 132.
 424.
 ὁμόνοια 324. 328.
 ὁμοτιμία 252.
 ὀργή 46. 80. 216. 242. 244. 256. 258.
 308. 408.
 ὀρφανία 162.
 ὀφθαλμοδουλεία 324.
 ὀψοφαγία 92.

Π

πάθημα 64. 66. 224. 240. 258. 356. 396.
 420.
 πάθος 44. 54. 68. 76. 82. 90. 112. 114.
 128. 132. 134. 136. 156. 158. 164.
 170. 176. 190. 192. 212. 242. 244.
 258. 286. 306. 308. 314. 316. 318.
 342. 344. 346. 362. 364. 366. 366.
 388. 402. 404. 410. 414. 420. 434.

- παιδαγωγία θυμοῦ 16.
 πανωλεθρία 380.
 παρακοή 50. 78. 178. 270. 290. 292.
 παράκλησις 124. 180.
 παραμυθία 18. 394.
 παραφορά 260.
 παρθενία 16. 298. 300. 344.
 παρρησία 40. 42. 46. 52. 100. 102. 120.
 224. 298. 440. 478.
 Παῦλος 28. 72. 108. 152. 204. 228. 230.
 232. 234. 236. 250. 280. 300. 330.
 372. 380. 388. 394. 396. 398. 400.
 406. 412. 418. 422. 430. 432. 436.
 460.
 πείνα 194. 204.
 πειρασμός, -οὶ 60. 100. 122. 188.
 πένθος 160. 164. 166. 168. 170. 172. **174.**
 176.
 πενία 210. 440. 444.
 περιρραντισμός 38. 56.
 περιτομή 270. 316.
 περιφάνεια 34. 184.
 Πέτρος 108. 230. 280. 430. 436.
 πικρία 220.
 πίστις 18. 32. 58. 62. 150. 274. 278. 280.
 288. 290. 292. 294. 308. 312. 314.
 318. 320. 322. 324. 326. 336. 346.
 358. 372. 378. 418.
 πλάνη 292. 332. 476.
 Πλάτων 442.
 πλεονέκτης 64.
 πλεονεξία 14. 52. 60. 62. 92. 94. 108.
 166. 190. 220. 244. 282. 300. 304.
 306. 346. 472.
 πλημμέλημα 100. 104. 106. 108. 112.
 114. 118. 120. 164. 166. 428.
 πλησιμονή 200. 202. 204.
 πλούτος τῆς δόξης 312.
 πνευματομαχοῦντες 72.
 πόθος (θεῖος) 340. 440.
 πόμα 394.
 πονηρία 30. 52. 54. 150. 304. 316. 462.
 464. 474. 478.
 πολυπραγμοσύνη 392.
 πορνεία 108. 300. 304. 346.
 πρότης 150. 152. 154. 156. 158. 162.
 336. 356. 402.
 πράυτης 160.
 προαίρεσις 50. 62. 66. 80. 84. 100. 112.
 114. 134. 154. 186. 212. 216. 218.
 222. 244. 246. 258. 290. 350. 366.
 370. 400. 442. 448. 460. 468. 470.
 472. 474.
 προθυμία 20. 288. 318. 336. 438. 442.
 πρόνοια 34. 470.
 προσευχή 12. 14. 16. 18. 22. 24. 40. 42.
 46. 48. 50. 52. 58. 60. 62. 64. 66.
 74. 78. 84. 86. 100. 106. 114. 116.
 318. 350. 344.
 προσκαρτέρησις 340.
 προσκύνησις 376.
 προσωποληψία 54.
 προφητεία 126. 196. 314. 420.
 πρωτότοκος, 372. 408. 410.
 πρωτότοκος ἐν νεκρῶν 372. 404.
 πρωτότοκος ἐν ἀδελφοῖς 372. 404.
 πρωτότοκος πάσης κτίσεως 406. 408.
 πτωχεία 136. 142. 144. 162. 170. 322.
 πτωχεία πνευματικῆ 272.
 πῦρ καθάρσιον 446.
- P
- ραθυμία 286. 342. 344. 348. 450.
 ραστώνη 80. 134. 136.
 Ρουβίμ 406. 408.
- Σ
- Σαμαρεῖτις 194.
 Σαμουὴλ 110.
 σάρκωσις 110.
 Σάρρα 432.
 Σαῦλος 430.
 σεμνότης 440.
 σκηνοπηγία 248.
 σκότος 414. 416. 418.
 Σολομών 222.
 σοφία 128. 132. 196. 206. 234. 312. **358.**
 372. 382. 384. 388. 412. 442. **444.**
 446. 450. 464. 466. 474. 476.
 σταυρός 280. 320. 436.
 Στέφανος 280.

συγγνώμη 108. 120.
 συμπάθεια 16. 222. 402.
 συμπάθεια αγαπητική 272.
 συμφοραί 26. 32. 48. 160. 162. 170. 174.
 210. 220. 222. 254. 256. 258. 272.
 συνδιάθεσις αγαπητική 210.
 σωτηρία 18. 78. 164. 286. 296. 314. 318.
 358. 384.
 σωφροσύνη 16. 58. 64. 66. 80. 82. 132.
 154. 196. 200. 202. 310. 356.

Τ

ταλαιπωρία 84. 110. 128. 162. 250. 394.
 ταπεινότης 70. 134. 328. 336. 360. 362.
 ταπεινοφροσύνη 80. 132. 136. 142. 158.
 160. 326. 342. 344. 400. 440.
 τελειότης 52. 296. 320. 362. 364. 422.
 τελείωσις 314. 382. 418.
 τιμή 22. 160. 216. 272. 324. 326. 346.
 374. 412. 414.
 τιμωρία 106. 116. 302. 310. 328. 458.
 τροπή 422.
 τρυφή 64. 108. 174. 218. 346. 462. 466.
 τύφος 16. 52. 54. 64. 80. 114. 136. 138.
 156. 308. 328. 330. 334. 444.

Υ

ύβρις 44. 118. 158. 346. 348. 400.
 υίοθεσία 254. 412.
 ύπακοή 336. 348. 350.
 ύπερηφανία 26. 30. 60. 80. 114. 134. 138.
 140. 220. 306.
 υπόκρισις 80. 256. 264. 266.
 ύπομονή 216. 294. 320. 348. 396.
 ύπόστασις 288. 372. 390.
 ύπόστασις πίστεως 322.

Φ

Φαραώ 476.
 Φηνεές 244.

φθόνος 16. 30. 52. 54. 80. 112. 156. 174.
 184. 212. 220. 256. 262. 264. 266.
 276. 300. 308. 346. 468.
 φθορά 68. 218. 220. 246. 274. 282.
 φιλανθρωπία 26. 32. 34. 50. 102. 104.
 116. 226. 252. 256. 266. 344. 350.
 398. 470.
 φιλαργυρία 198. 472.
 φιλονεικία 14. 428.
 φιλοσοφία 88. 94. 96. 298. 320. 322.
 342. 466.
 φλυαρία 22.
 φόβος 174. 272. 322. 328. 336.
 φόβος Κυρίου 328. 334.
 φόνος 14. 264. 304. 306.
 φρόνημα 140. 286. 314. 324. 344.
 φρόνημα οὐράνιον 58.
 φρόνημα σαρκῶδες 384.
 φρόνημα τῆς σαρκὸς 388.
 φρόνησις 64. 66. 196. 264.
 φῶς 246.
 φῶς ἀληθινὸν 128. 230.
 φῶς τῆς ἀληθείας 286.

Χ

χαρὰ 266. 284. 320. 336. 338. 344. 348.
 χαρακτήρ ύποστάσεως 388. 390.
 χάρισμα 208. 252. 266. 314. 338.
 χαυνότης 22. 64. 136. 142.
 χρηστότης 266.
 Χριστιανισμὸς 356. 358. 362.
 Χριστιανός, -οί 352. 354. 360. 362. 418.
 420. 428.

Ψ

ψεύδος 46. 54. 120. 212. 386. 412. 430.

Ω

ώμοτης 102.
 Ὄση 28.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-10
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	12-479
<u>ΛΟΓΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ</u>	12-123
ΛΟΓΟΣ Α΄	12-37
ΛΟΓΟΣ Β΄	38-55
ΛΟΓΟΣ Γ΄	56-75
ΛΟΓΟΣ Δ΄	76-99
ΛΟΓΟΣ Ε΄	100-123
<u>ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΥΣ</u>	124-285
ΛΟΓΟΣ Α΄	124-145
ΛΟΓΟΣ Β΄	146-161
ΛΟΓΟΣ Γ΄	162-181
ΛΟΓΟΣ Δ΄	182-205
ΛΟΓΟΣ Ε΄	206-227
ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄	228-247
ΛΟΓΟΣ Ζ΄	248-269
ΛΟΓΟΣ Η΄	270-285
<u>ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΘΕΟΝ ΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ <u>ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΑΣΚΗΣΕΩΣ</u></u>	286-351
<u>ΠΡΟΣ ΑΡΜΟΝΙΟΝ, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΤΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙ- <u>ΑΝΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ</u></u>	352-369
<u>ΠΡΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΝ, ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ</u>	370-423
<u>ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΧΘΟΜΕΝΟΥΣ ΤΑΙΣ ΕΠΙΤΙΜΗΣΕΣΙ</u>	424-437
<u>ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΠΡΟ ΩΡΑΣ ΑΦΑΡΠΑΖΟΜΕΝΩΝ</u>	438-479
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	481-512
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	481-486
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	486-592

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση "Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Αφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη
